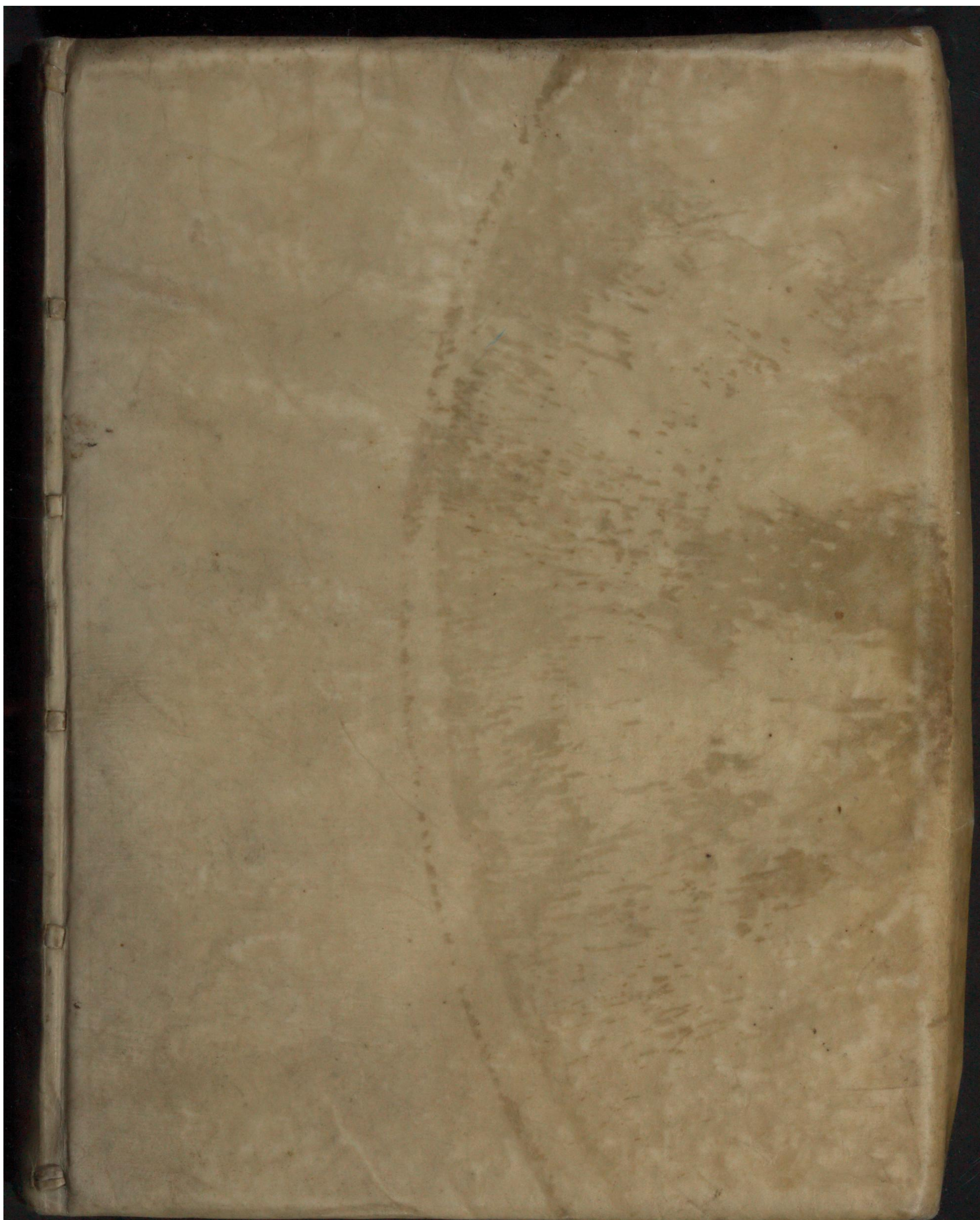

DE
SERVITUTIBV
380
L 24

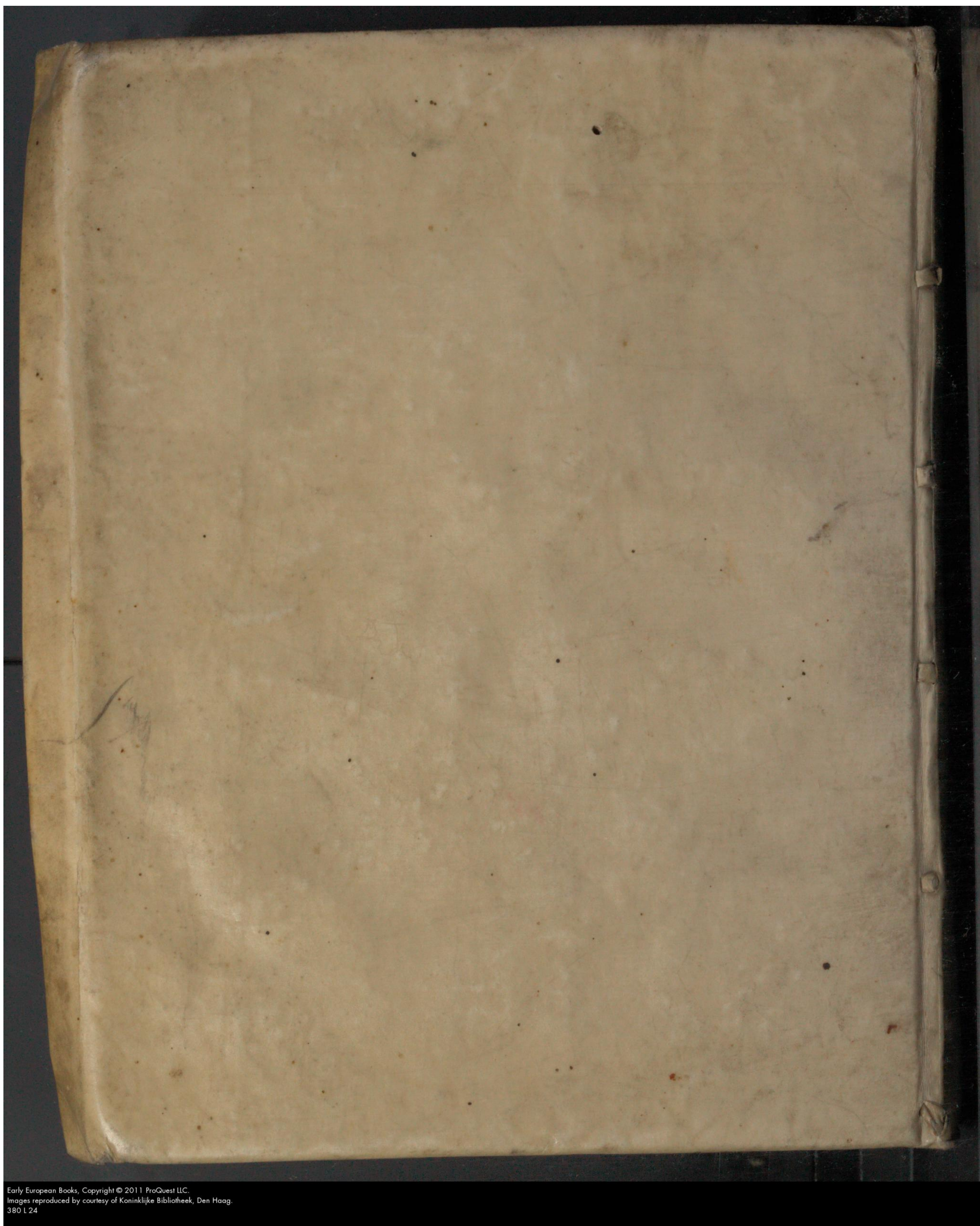

Constet f. – 12 st

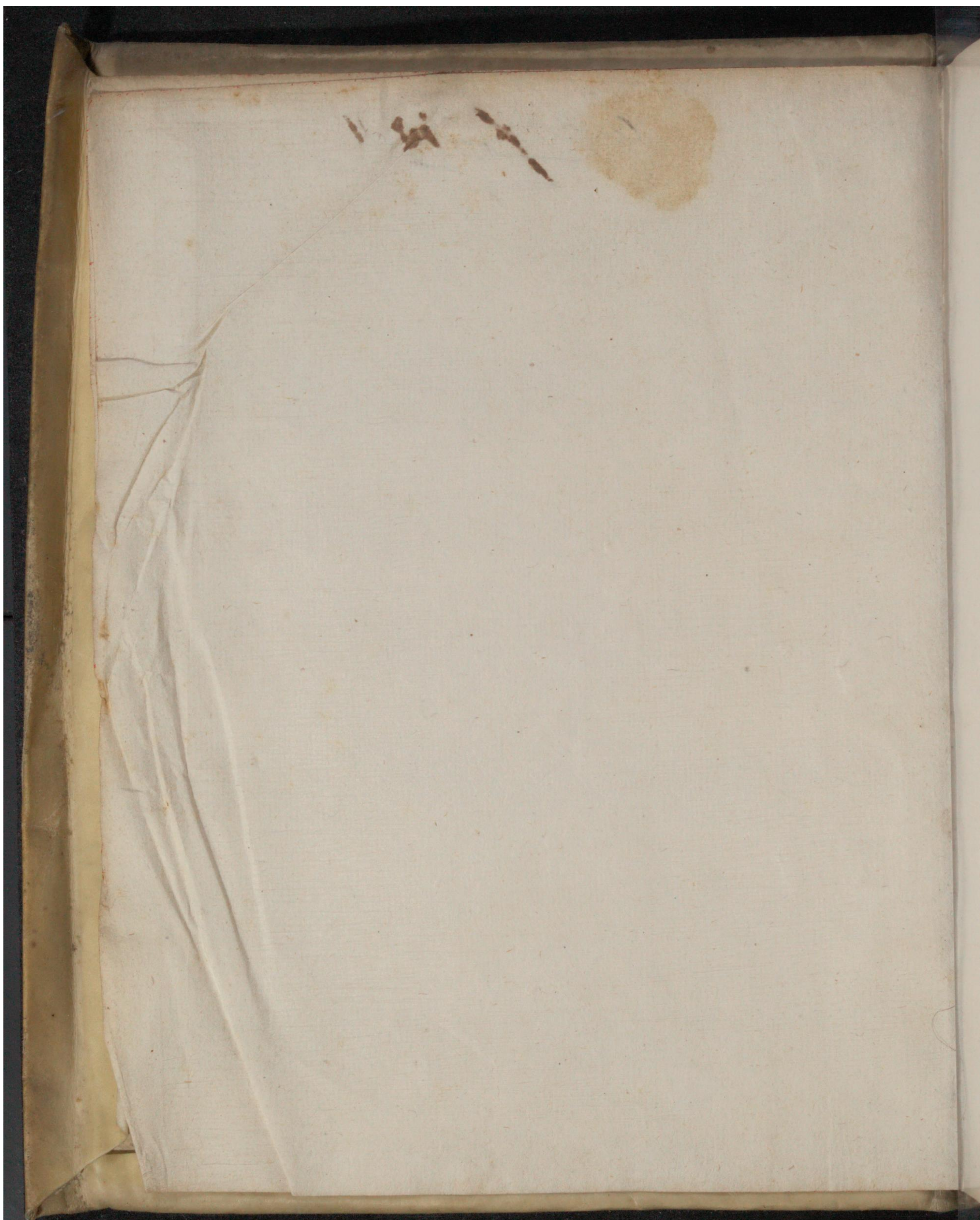

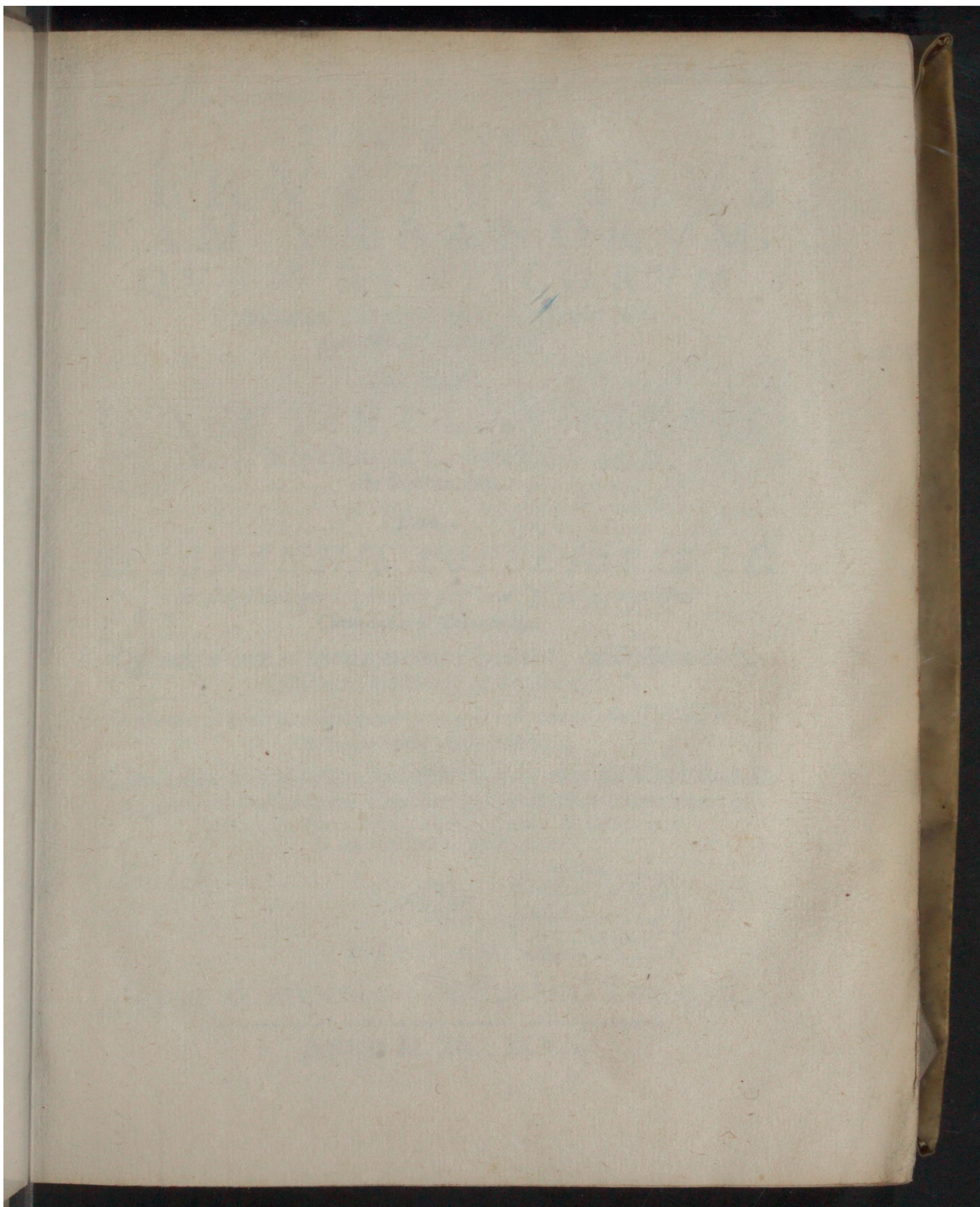

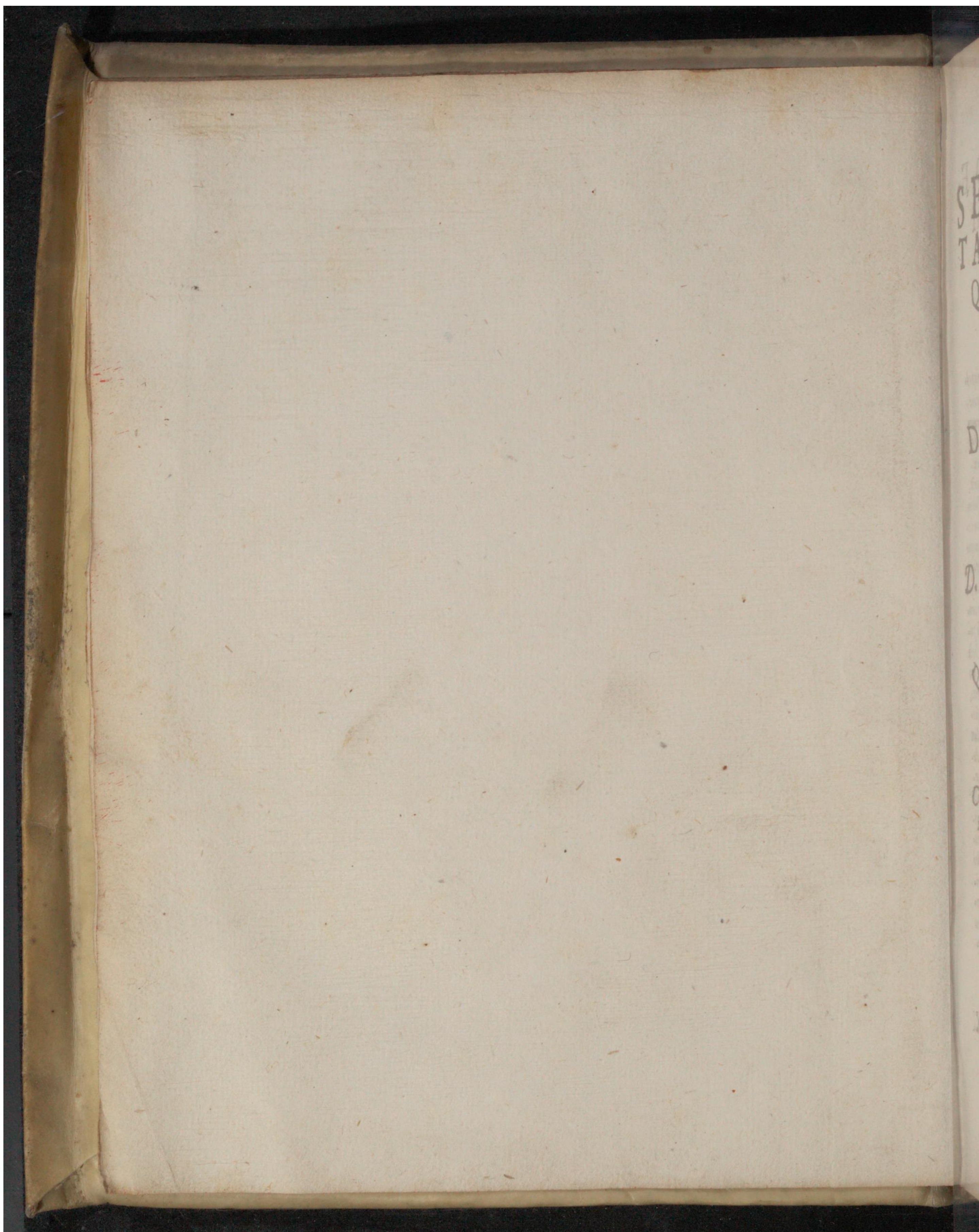

TRACTATVS DE SERVITVTIBVS TAM VRBANORVM, QVAM RVSTICORVM

Prædiorum, Bartholomæi Cæpollæ Veronensis I. C. Clarissimi.

Cui accessit

D. MARTINI LAVDENSIS

I. C. Repetitio ad L. Servitutes. 14. ff. de Servitutibus.

Item

D. IOHANNIS SVPERIORIS I.C.

in singulas leges, quæ sunt sub titul. ff. de servitutibus Commentarij succenturiati.

Quibus ea quæ ad hanc materiam spectant, exactissime & absolutissime tractantur & explicantur.

Omnia nunc de novo diligenter recognita & emendatius quam ante in lucem edita editio postrema.

Cum indicibus duobus locupletissimis, uno de Capitibus & Argumentis Bartholomæi Cæpollæ de Servitutibus Urbanorum & Rusticorum Prædiorum; altero de rebus & verbis quæ in toto hoc opere continentur.

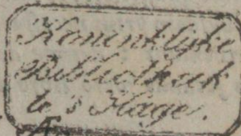

ZVTPHANIÆ,

Typis & Impensis Christophori Lomejeri,

ANNO M. DC. XLVII.

TRACTATUS DE SERVITUTIBUS URBANORUM PRÆDIORUM BARTHOLOMÆI CÆPOLLÆ, I. U. D.

Procemium.

QVI alicujus artis vel doctrinæ scientiam profitentur, duo inprimis memoriæ debent quærere. Primùm rectè docere: quo vix quicquam adeò utile sibi & auditoribus inveniri, aut esse potest. Alterum est scribere, & quod vigilando longo tempore didicerint id elaboratum & perfectum in scriptis edere. Sed hoc ultimum utilissimum semper esse existimant: præsertim, quia pluribus atque sæpius communicari potest. Quod enim voce tradit, soli auditores, & una tantùm ætate, & eo solùm tempore, quo traditur intelligere possunt: ac id etiam sæpenumero ex eorum memoria delet oblivio: scripta verò, quæ magis digesta esse solent, donec reperiuntur, omnes omnique tempore & habere, & legere possunt. Propterea ego Bartholomæus Cæpolla de Verona, qui Iuris Civilis & Pontificij scientiam profiteor, licèt immeritus non solùm legere atque docere in utroque Iure mihi cura fuit, sed etiam aliquid scribere, & quod diu legendo consecutus sum, id auditoribus meis pro communi utilitate literis tradere, laborandum esse putavi. Nec unquam libellum de quo jam ab alio scriptum reperiatur scribere volui, licèt nonnulli quibusdam additis & detractis id facere consueverunt: sed ea tantùm de re pro fructu majori, de qua nemo unquam Tractatum aut libellum, quem sciverim, scripserit. Cùm igitur nullus Iurisconsultorum nostrorum hactenus librum de Servitutibus composuerit: & subtilis admodum atque utilis sit, ac etiam in foro quotidiè versetur, opusculum quoddam de ipsis tam urbanis quàm rusticis in hoc putavi gymnasio, in quo publicè lego Iura Civilia pro omnium utilitate scribere, & auditoribus meis, qui hoc à me sæpissimè quæsierunt, in scriptis edere, in animo constitui. Quod opus duobus libris, uno de Vrbanis, altero de Rusticis servitutibus dividitur atque conficitur. In eo tractantur quæstiones, in primis quotidianæ, & admodum utiles: & quod varijs in locis sparsim & perfectè de hac materia scribitur, hoc brevi opusculo perfectè simul ordinateque scriptum reperietur: adeò ut omnes facillimè quæstiones invenire, & inventas intelligere, ac decidere possint. In primo libro de quibusdam prius necessariò tractabimus, quæ servitutibus, tam rusticis quàm urbanis simul conveniunt: deinde de ea solùm disputabimus, quæ de urbanis servitutibus dicuntur. In secundo verò libro de his tractabitur, quæ rusticas tantùm servitutes comprehendunt.

INDEX

INDEX QVO CONTINENTVR CAPITA ET ARGVMENTA BARTHOLOMÆI CÆPOLLÆ DE SERvitutibus urbanorum & rusticorum prædiorum, ordine alphabetico ita dispositus ut numerus primus lib. secundus caput, tertius paginam denotet

Portu

)3(Stabulo

De

De servitute personali. Cap. I.

NEcessarium est, sicuti polliciti sumus, ut prius quædam videamus quæ servitutibus communia sunt : quo faciliùs intelligi possint in hoc libro de servitutibus quæ scribuntur. Servitutum tria sunt genera : quædam enim sunt servitutes personales: quædam reales, & quędam mixtæ. Servitus * personalis *a* dicitur illa, quæ debetur à persona 1
personæ *: de qua habetur in tit. de statu homi. & Instit. de jure personarum.* a
& ubicunq; fit mentio de servis : & dicitur merè personalis, *ut not. glo. in rubr. ff. de servit. tit. generali.* Et ista sic diffinitur : Servitus est constitutio jurisgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur, *ut dicit Florentinus Iurisconsult. in l. 4. §. 1. de stat. hom. & Imperator Instit. de jure persona. §. 1.* & de hac diffinitione videtur, quòd servitus merè personalis sit inventa de jure gentium. Idem probatur *in l. manumissiones. ff. de just. & jure. & Inst. de usu & habit. §. fin. & not. Bart. in l. ex hoc jure gentium, in fin. & ibi per Dd. de just. & jure. & est text. 1. dist. jus gentium. & not. 12. q. 2. longinquitate.* Sed in contrarium videtur, quòd imò sit inducta de jure naturali per ebrietatem : *b* quia non esset hodie servitus, si b
ebrietas non fuisset, *ut scribit B. Ambrosius in sermone de jejunio : & habetur 35. dist. sexto die. & not. glos. in d. c. jus gentium. & glos. in c. ita quorundam. versic. servus. & ibi per Canonist. extra, de Iudæis.* Nam Noë primò vineam plantavit : bibensq; primò vinum, inebriatus est : & cùm Cham vidisset pudibunda patris sui Noë denudata, non cooperuit : imò vocatis fratribus ea deridendo patrem ipsis ostendit : qui statim patris pudibunda cooperuerunt. Et cùm Noë hoc postea intellexisset, non Cham, sed Chanaam ejus filio maledixit, dicens : Maledictus Chanaam puer, servus erit fratribus suis, *& hoc habetur Genes. 9. Et est text. cum glos. 1. quæst. 4. §. is ita. versic. item Cham. & 23. quæst. 3. §. sed qui. vers. item Noë. & ibi glos. & 2. quæst 1. qualis. & ibi Archid. in c. sententia. & 5. q. 5. de crimine, in fin. & in d. c. sexto die. 25. dist.* Et propterea dicitur servitus * inducta à ju- 2
re naturali: quia incepit à Noë propter ebrietatem, & hoc voluit glos. *in d. l. manumissiones. ff. de just. & jur.* quæ dicit, quòd servus oritur ab ebrietate, & nihil allegat : sed eam intellige, *ut suprà dixi.* Dixit etiam Philosophus

1. Polit. quòd aliquis potest esse servus naturaliter: quod declara, *ut ibi ha-*
betur, & per dom. Ant. de Rosa. 1. dist. jus gentium. Quidam voluerunt,
quòd servitus sit inducta ex præscriptione septennij, *ut not. glos. in d.c. jus*
gentium. quod intellige, *ut habetur per glos. 6. dist.* §. 1. Alij verò dicunt,
quòd servitus est de jure Civili, *ut Instit. de his qui sunt sui vel alieni jur.*
§. fin. & hoc not. glo. Instit. de jure persona. §. 1. Item quod est de jure Cano-
nico, *ut in c. cùm multa. 15. quæst. ult. in c. ita quorundam, de Iudæis. & ibi*
hoc not. per glo. & Dd. Sed illa jura quæ videntur contraria, possunt intelli-
gi secundùm gl. 1. *dist. jus gent.* hoc modo videlicet, quod servitus dicatur
inventa de jure naturali tempore Noë, per jura suprà allegata ad hoc: sed
de jure gentium & civili fuit confirmata: & postea de jure cano. & sic ser-
vitus inventione seu origine est de jure naturali: confirmatione potest di-
ci de jure gentium, civili, & canonico. Secundo modo possunt concorda-
ri: videlicet, quòd servitus sit inuentione de jure gentium, & de jure natu-
rali secundario, quod etiam jus gentium appellatur, *ut in §. singulorum. In-*
stit. de rer. divis. & in l. 1. ff. de acq. rer. dom. sed confirmatione est de jure
civili & canonico, *& ita not. glo Instit. de jur. persona.* §. 1. Ad idem allego,
quod de matrimonio c dicitur. *Instit. de jure natural. in princ. in glo. in verb.*
appellamus. Tertio modo alij concordant: quia dum dicitur, servitus est de
jure naturali, tempore Noë inducta, non intelligitur de servitute, qua quis
liber esse desinat: quia de jure naturali omnes homines liberi nascebantur:
nec tunc servitus erat cognita, *ut dixit text. in d. l. manumissiones.* Sed in-
telligitur de servitute, qua quis subijcitur regimini alterius, sicut insipien-
tes prudentibus, vel subditi dominis: isti tamen subditi liberi sunt, *l. fin. C.*
de ser. fug. & dicuntur servi, id est, servientes: & illa fuit introducta de jure
gentium: quia utile est homini imperito ut regatur à perito: & secundùm
hoc habita ratione ad utilitatem, potest dici, quòd fuerit introducta jure
naturali: *ut dicit do. Dominicus de S. Gemin. in d.c. jus gent.* & de ista servi-
tute intellexit Philosophus 1. *Politic* sed postea dicit, quòd servitus est in-
venta de jure gentium, intelligitur de servitute, qua quis liber esse desinit:
quæ quidē servitus est approbata de jure civili & canonico, ut dixi. Quar-
3 to modo alij concordant, * quod sex modis est inducta servitus. Primò est
una servitus quæ ortum habuit propter peccatum: & hæc dicitur inventa
de jure divino: quia peccans servus est peccati, tam in pæna, quàm in cul-
pa, *ut est text. 2. quæst. 7. §. quia ergo.* & ab ista servitute liberati sumus per
incarnationem Domini nostri Iesu Christi: quoniam eramus servi propter
peccatum

peccatum primi parentis, *ad Gala. 4. & habetur 12. q 2. cùm redemptor.* Secundò, servitus etiam habuit ortũ propter ebrietatem, *ut 35. dist. sexto die.* Tertiò est introducta propter bella, quando hostes capiuntur in bello justo, *ut d. l. manumissiones, & d. c. jus gentium.* Sed * inter Christianos de consuetudine non servatur, ut capti in bèllo efficiantur servi capientium, *ut not. Bart. in l. hostes, in fin. de capti. & verum dicit.* Quartò est de jure Civili, *ut Instit. de jure persona. § penult.* & licèt quidam addant alium modum, videlicet ex voluntate hominis, quæ inducitur quandò quis patitur se venundari ad pretium participandum, *l. ut servorum. de stat. homi.* ista tamen dicitur esse de jure Civili, *ut est text. Instit. de jure persona. § servi.* & est in effectu una & eadem cum præcedenti. Quintò de jure canonico, quæ habuit ortum à delicto ecclesiastico, ex quo aliquando quis fit servus de jure canonico, *ut est text. 15. quæst. ult. c. cùm multæ. & c. ita quorundam, extr. de Judæ. & secundùm Ioan. de Fan. in d c. cùm multæ.* derogatũ est illi c. contraria consuetudine. Sextò & ultimò propter mortem Christi, *ut in c. si Judæos, in fin. de Judæis.* magis est servitus confirmata, & nos liberi facti sumus, *ut ibi.* Et sic ex prædictis patet, quod diversis respectibus potest dici, quòd servitus sit introducta jure divino, naturali, gentium, civili, & canonico. Hæc tantùm de servitute merè personali diximus: quoniam requirebatur ad declarationem divisionis servitutum: nunc videamus de servitute reali, quæ in hoc libro plenius tractabitur. 4

a *Servitus.* Adde Corn. *cons. 154. in 2. vol.*

b *Ebrietatem.* Adde Ioannem Chrysost. *homil. 54. incip. Mala res est, &c.*

c *Matri.* Adde Alex. de Imol. *cons. 97. in 1. vol. in penult. colum. in fin.* & an inter servos possit esse matrimonium, & quomodo.

De servitute reali. Cap. II.

1 *Servitus realis quæ dicatur.*
2 *Prædij nomen immobilia tantùm complectitur.*
3 *Servitus realis diffinitio quænam sit.*
4 *Servitus quædam qualitas est, non autem substantia.*
5 *Servitutes reales vel prædiales quando sint, quomodo cognoscantur.*
6 *Actio personalis fundum non sequitur.*
7 *Concessionis verba quando sonant in jus, quæ servitus eliciatur.*
8 *Concessio quæ in jus sonat, quando est respectu incerti sed certificandi per eum cui fit, qualis servitus colligatur.*
9 *Colligere pomum ex arbore mea, vel ex cisterna mea aquam haurire, an servitus personalis esse dicatur.*

10 *Iurisdictio & multa alia incorporalia quæ personæ, & non rei debentur, ad hæredem transeunt.*

11 *Intelligere an aliqua servitus sit realis vel personalis, quæ utilitas sequatur.*

12 *Actio confessoria datur contra quemlibet impedientem, vel turbantem, ubi servitus existat.*

13 *Servitus realis activè & passivè ad hæredes transfertur.*

a REALIS dicitur *a* illa, quæ debetur à re rei, sicut est servitus urbana & rustica: quia non debetur personæ, sed prædio, *ut est text. ad literam in l. si unus ex socijs. de servit. rustic. præd.* Et propterea libellus & sententia debent ferri in prædio, non in persona, *ut est text. in l. qui aliena. §. fin. ibi, sententia prædio datur. de negot. gest. & in l. 2. §. 1. ibi, cui servitutem dicit deberi. ff. si servit. vend. & not. glo. in l fin. ff. de nov. oper nunc. & not. Bart. in l. si prius. in 6. oppos. secundæ partis princ. eod. tit. & in l. fin. §. sin autem. & ibi per Dd. C. de bonis quæ lib.* de quo dicendum est, ut dicam infra, ubi de
1 libello & servitutum sententia tractabimus. Et * est advertendum, quòd ista servitus, quam realem esse dicimus, non solùm realis est, ut dicitur, *ut est text. in l. 6. ff. de servit.* sed etiam prædialis appellatur, *ut probatur in rubr. ff de servit. urb. præd. & communia prædiorum, cum simil. ut dixit Azo in summa. C. de servit. in princ.* quod melius dicuntur prædiales, quàm reales, quia rei appellatio est nimis larga, complectens & mobilia, & corporalia. *Instit. de rebus corporal. & incorporal. & in l. 1. ff. si cert. pet. & l. rei ap-*
2 *pellatione, de verb. signif.* * Prædij verò nomen immobilia tantùm complectitur, *ut l quod est fundus. §. prædium. ff. de verb. sign.* Tu dic, benè Iurisconsultum dixisse *in l. 1. ff. de servit.* dum appellat servitutes reales, ad differentiam personalium, ut ibi dicitur: tamen istæ reales etiã dicuntur prędiales, *ut not. glo. in l. si quis unas, alias binas, in versic. personæ. ff. de usufruct.* quia sine prædio esse non possunt, *ut est text. in l. 1. ff. communia prædiorũ. & Instit. de servit §. in rusticorum. versic. ideo autem.* Hæc servitus realis seu prædialis distinguitur: quia una est urbana, *ut probatur eodem titulo, ff. de servit. urbanor. prædiorum.* & rustica, *in toto tit. ff. communia prædiorum, cum similib.* Diffinitur autem illa servitus realis seu prædialis pluribus modis, licèt Bartolus *in l. 1. ff. de servit.* dixerit, quòd ejus diffinitionem non
3 reperierit. Primò secundùm Odofredum sic diffinitur: * Servitus realis est quoddam onus à prædio debitum, vel à re rei legitimè constitutum. Vel secundò, est jus quoddam introductum quo prædium prædio servit, *ut colligitur in l. via, in princ. de servit.* Tertiò, secundùm Baldum, servitus est accidentalis habitudo & extrinseca qualitas prædij, *l. quid aliud, de verb.*

verb. signific. Ita dicit Baldus *in authent. ei qui. C. de bon. aut. judic. possid. in 14. colum.* & hanc sentit Azo *in summa. Instit. de servit.* ubi dicit, quòd servitus potest dici habitus prædij. Sed certè ista potiùs est quædam descriptio, quàm diffinitio. Quartò, secundùm Azo. *in loco primò allegato,* potest diffiniri ad similitudinem servitutis personalis, qua homo fit servus hominis: ut sicut illa dicitur constitutio jurisgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subjicitur, *ut dictum est suprà in princ.* ita & ista dicitur constitutio, qua domus domui, & rus ruri subjugatur. Quintò aliter diffinitur secundùm Bart. *& melius, in l. 1. de servit.* hoc modo: Servitus est quoddam jus prædio inhærens, & ipsius utilitatem respiciens, & alterius prædij jus sive libertatem deminuens. Quòd autem ista diffinitio juri in omnibus conveniat, sic declaratur: nam dum dicit esse jus, probatur *in l. 1. & l. hæc autem jura. ff. de servit. urban. prædior.* & est casus *Instit. de rebus corpor. & incorpor. §. fin. & in l. 1. in fin. de rebus dub. ff.* Et dicitur jus ad differentiam facti: quia tunc non esset, si factum versaretur, realis sive personalis, *ut l. apud Iulian. §. si quis alicui, de legat. 1.* de quo dicendum est, ut statim declarabitur. Ideo dicitur prædio inhærens, & non personæ, *ut l. qui aliena. §. fin de negot. gest. & l. unus ex socijs. ff. de servitut. urban. prædio.* Et dicitur inhærens, quia significat esse quandam qualitatem prædij, non inhærentem ipsi prædio principaliter, sed accessoriè, *ut l. servi. in princ. ibi,* & si corporibus accidunt, *d. l. servi & l. quid aliud. de verb. signif.* * Servitus etenim est quædam qualitas, non autem substantia, *ut d. l. quid aliud.* & hoc vult Bart. *in l. 1. in fin. ff. de usufruct. legat.* de quo etiam vide per Bald. *in l. data opera. in 8. colum. C. qui accus. non poss.* Item dicitur prædio inhærens, ut per hoc significetur servitutem inesse prædio dominanti activè, *ut l. arbor. §. fin. commun. divid.* & prædio servienti passivè, & privativè, *ut in l. 3. de servit.* Nam jus prædij servientis non dicitur augeri, sed minui: ideo servitus non est, quantum ad ipsum inesse, sed deesse: sicut si cui destrueretur oculus, non propriè diceretur inesse cæcitas, sed prius ei lucem deesse: & licèt servitutes non sint in bonis nostris, nec extra bona, *ut l. 1. ff. de usufruct. legat. & l. rem in bonis. de acquir. rer. dom,* tamen dicitur inesse prædio non principaliter sed accessoriè, sicut qualitas inesse subjecto, & hoc modo dicitur esse in bonis nostris, id est, in prædio dominante, *ut habetur in d. l. 1. & in d. l. rem in bonis* de quo vide omnino per Bart. *in l. Mævio. §. fundo in fin. dè legat. 2.* Item dicitur ipsius utilitatem respiciens: quia nisi utilitatem prædij dominantis 4

nantis contineret, non possit constitui servitus, *ut est text. in l. quoties. la 1. in prin. de servit.* Item dicitur & alterius prædij jus seu libertatem deminuens, ut probatur *in l. stipulatio ista. §. si quid fortè. ff. de verb. oblig.* Quandoque tamen libertas servitutum appellatur propter similitudinem, quam habet in quibusdam cum servitute, *ut not. gloss. magna in l. 1. ff. de servitut. urban. prædiorum.* Et econtrà interdum servitus appellatur libertas, sicut est servire Deo, *ut not. ibi Paulus de Castr.* Et dicitur in definitione, Alterius prædij: quia non posset esse prædium serviens sine prædio dominante, *l. 1. commun. prædio.* Item verbum, Alterius, intelligitur scilicet domini: *ut l. 1. ff. quemadmod. servit. amit. l. 2. §. 1. si servit. vend.* & intelligitur etiam: Alterius in totum, vel quandoque pro parte, *ut habetur in l. pro parte. ff. de servi.* & per hoc apparet, quòd diffinitio servitutis realis seu prædialis est vera & perfecta, quam etiam tenet & sequitur Flor. *in d. l. 1. de servit.* & communiter ibi sequuntur Doct. Sed * dubium est
5 pulchrum, & subtile, quomodo cognoscatur quando sint servitutes reales, seu prædiales. In hoc diligenter animadvertendum est: quia multi non intelligunt, & est utile hoc scire propter multa, *ut in fine hujus primæ quæstionis dicetur.* Et omissa longa disputatione, quæ fieri posset, distinguendo quatuor casus principales, breviter sic dicas: Aut concessio sive promissio fit alicujus juris de uno prædio ad aliud, & exprimitur jure servitutis: aut non exprimitur jure servitutis, & verba concessionis sonant in factum, vel non factum: aut non sonant in jus, aut in potentia. Primo casu principali non est dubium, quòd est servitus realis & prædialis, per prædicta. Secundo casu principali, quando concessio fit non expresso jure servitutis, & verba sonant in simplex factum, vel non factum: & tunc sub distingue, aut est simplex factũ ex parte ejus cui fit cõcessio: aut ex parte cõcedentis. Si ex parte ejus cui fit concessio: sonant in factum: putà, concedo tibi ire, agere per fundum meũ, vel aream, vel saxũ vellere ista enim verba infinitiva sonant actũ: & tunc nõ est concessio aut servitus realis, seu prædialis, etiamsi facta fuerit occasione prædij: sed est personalis concessio & obligatio, *l. apud Iulianum. §. si quis alicui, & ibi hoc not. de leg. 1.* & ita not. Bart. *in l. pater. ff. de servit. leg.* & Paul. de Castr. *in l. Lucius, de servit. rust. præd.* qui dicit, quòd hoc etiam probatur *in l. 2. §. item si in facto. de verb. obligat.* ubi dicit, quòd est stipulatio facti, non donationis. sed si contineret servitutem, diceretur etiam donationis: quia servitus datur, & in alium transfertur, sicut dominium, ad quod etiam vide quod not. Bart.

in l. n

in l. 1. §. si quis ita. eod. tit. Si verò verba sonantia in simplex non factum, differantur in non factum ex parte concedentis. exemplum, promitto tibi non tenere vel non facere fenestram in pariete meo: & idem, quia non est servitus realis vel prædialis, sed est quædam obligatio personalis, & ideo si postea alieno fundum meum, emptor poterit tenere vel facere fenestram in eodem muro. & Alber. Papiens. dicit se ita obtinuisse in quæstione facti: ut refert Specul. *de contrah. empt. §. 1. in ver. pone, placuit.* qui subdit: quòd cùm talis concessio non sit servitus, sed obligatio personalis tantùm, emptor non tenetur, sed tunc poteris agere contra me: pro hoc allego *l. fin. §. fin. cum ibi not. ff. de contrah. empt.* Et ratio est, quia * actio personalis non sequitur fundum, *l. 1. §. si hæres. ad Trebel.* 6
Aliud ergo est servitus, aliud obligatio personalis servitutis, quæ rei annexa, arcteq; affixa est, quia ab ea non separatur, etiamsi per plures manus ambulaverit, sicut lepra sequitur leprosum, *ut not. glo. in l. frater à fratre. de cond. indeb.* sed personalis actio *b* sive obligatio personam non excidit, b
C. de servi, & aqua. l. & in provinciali, & in §. si hæres. Quòd autẽ dicta concessio non sit servitus, sed personalis obligatio, apparet ex forma obligationis, in qua non continetur causa: qua ego caverim, seu promiserim, & hoc tenet Bart. & Doct. *in l. fin. ff. de novi oper. nunc. & in l. 3. §. opus. ff. de alienat. jud. mut. caus. fact.* & Flor. *in l. ut pomum. ff. de servit.* & habetur per Doct. *in l. si sub una. §. fin. de verb. oblig.* Si autem causa aliqua exprimatur, putà ne aliquis usus domus tuæ impediretur: tunc dicit Specula. *in d. ver. sed pone,* quod hujusmodi concessio servitutis esse præsumeretur. & ita tenet Bart. *in d. §. opus.* etiam Flor. *in d. l. ut pomum.* quod est benè notandum. Et ideo sis cautus in concipiendo verba instrumenti, ut semper tu, cui fit similis promissio, facias addere causam concernentem utilitatem fundi tui: videlicet, promisit non ædificare, vel non tenere fenestram in domo sua, ne officiatur luminibus domus meæ: quia túnc servitus realis: & transibit domus obligata ad quemcunque possessorem, etsi per mille manus transiret: quod non esset, si causa non exprimeretur per prædicta. * Tertio casu principali, quando verba con- 7
cessionis sonant in jus: & tunc subdistingue tres casus. Aliquando respectu certi, aliquando respectu incerti, aliquando non habito respectu ad aliquem fundum illius cui fit concessio. In primo casu quando fit concessio respectu certi fundi. Exemplum, Concedo tibi jus eundi per fundum meum ad talem tuum, vel aquam ducendi ex fundo meo ad tuum certum

hortum : & tunc dicitur servitus realis & prædialis ab utraque parte, *ut l. pecoris. cum l. sequent. & sequitur etiam l. cum fundo, de servit. rustic. præd. & l. si fundum de servit. legat. & c. cùm venissent. extr. de instit.* nisi ex qualitate personæ, cui conceditur, & qualitate rei concessæ aliud præsumatur : ut est casus *in l. pater. de servit. leg.* & ibi not. Bart. & Paulus de Castr. *in l. Lucius. ff. de servit. rustic. prædiorum.* Et dum dixi esse servitutem realem & prædialem, quando fit concessio respectu certi fundi per verba sonantia jus, procedit sine dubio, quando fit actu ut non finiatur cũ persona : puta relinquitur vel promittitur alicui jus aquæ ducendæ, qui habet vicinum prædium, ut non finiatur cum persona, & non habet dubium, quòd est servitus realis & prædialis, & transit cum prædio, *per ea quæ suprà dixi.* Sed si relinquitur habenti prædium vicinum, ut finiatur cum persona, est dubium an sit servitus realis vel personalis, & Ioan & Azo dicunt, quòd est servitus realis, quæ tamen per exceptionem finitur cum persona perempta, *ut not. gloss. in l. Mela. §. final. ff. de alim. & cibar. legat. & in l. ut pomum, de servit. & in l. si quis binas, de usufruct.* & not. Bart. *d. l. Mela. §. final.* qui dicit, quòd hæc probatur *in l. 3. ff. de servitutib.*
8 & illa est veritas per illum textum. In secundo casu, * quando concessio quæ sonat in jus, fit respectu incerti, sed certificandi per eum cui fit. Exemplum, Concedo tibi jus hauriendi aquam portandi ad fundum meum, vel ubicunque vis : & tunc dicitur concessio personalis, & non servitus realis vel prædialis : ut est casus not. *in l. Lucius.* quæ est lex penultim. & ibi hoc not. & tenet Paulus de Castr. Idem tenet Bald. ibi qui dicit se prius contrarium respondisse, antequam vidisset illum textum. & hoc etiam sequitur Ludovic. de Rosat. *in suo singulari 68.* quod incipit, Concedo tibi jus hauriendi, qui dicit, quòd ille textus est unicus in jure, ideo memoriam tuam nunquam exeat. In tertio casu : quando verba concessionis sonant in jus, & non fit habito respectu ad aliquem fundum ejus, cui fit concessio : quia non habet fundum vicinum. Exemplum, Concedo quòd possis cœnare, vel spatiari, aut venari in fundo meo, aut quòd possis haurire aquam ex puteo meo vel ex cisterna, vel quòd possis colligere poma ex arbore mea : & in hoc est dubium, an illa sit servitus realis, vel personalis : an verò sit obligatio personalis tantùm, & non servitus. Et Rog. glossator *in d. l. Mela. §. fin. de cibar. legat. & in d. l. ut pomum.* tenet quòd sit servitus personalis, & hanc opinionem tenet Petr. & Cyn. *in rubr. C. de servit.* Sed glos. Accurs. tenet secundùm Ioan. quòd imò non sit servi-

ſit ſervitus, ſed obligatio perſonalis, & hanc opinionem tenet Bart. *in d. §. fin. in d. l. ut pomum.* & iſta eſt communis opinio, *ut per gl. in d. l. ut pomum.* & eſt vera. Nam quòd non ſit ſervitus realis, patet : quia non diminuit de jure prædij ſervientis ad utilitatem dominantis : quod fieri debet, ſi eſſet realis, ut dixi ſuprà in diffinitione ſervitutis realis, ſecundùm Bart. item quòd non ſit ſervitus perſonalis, probatur : quia ire & ſpatiari per fundum alienum, in eo cœnare, vel ſimilia facere, non deminuit de fructibus rei alienæ, adeo quòd alteri acquiratur, ad cujus commodum tendit ſervitus uſusfructus, vel uſus illius fundi, ut dictum eſt. & ita tenent Flor. & Paulus de Caſtr. *in d. l. ut pomum.* Sed * ſecundùm hoc videretur, quòd poſſe colligere pomum ex arbore mea, vel haurire aquam ex ciſterna mea, ſit ſervitus perſonalis uſus, ſcilicet illius arboris vel ciſternæ : quia tendit ad diminutionem fundi ſeu ciſternæ, vel arboris meæ. De arbore non dubium. Sed de ciſterna etiam idem eſt, quando hauriendo evacuaretur, ſicut contingit in civitate Venetiarum tempore æſtivo, quo ſæpiſſimè propter frequentiam hauſtus, ciſternæ evacuantur & deſiccantur. Tu tamen dicas, quòd nec iſta poteſt dici ſervitus uſusfructus, vel uſus, quoniam ad uſufructuarium pertinent vel omnes fructus, vel quota pars. ſed in hoc caſu ad iſtum, cui facta eſt promiſſio, non ſpectat, niſi certa quantitas : ergo non poteſt dici ſervitus uſusfr. Item nec etiam ſervitus uſus poteſt dici : quoniam ad uſuarium pertinet poſſe ſumere, quantum expedit ſibi & familiæ ſuæ, *ut l. plenum in fin ff. de uſu & hab.* Sed prædicta conceſſio, de qua in propoſito, reſtringitur ad certam quantitatem, non ad neceſſitatem : & ideo tale jus non dicitur ſervitus realis, vel perſonalis, ſed jus perſonale tantùm. & ita tenet gl. quam ſequuntur ibi Doct. *in d. l. ut pomum.* Et propterea eſt dicendum, quòd ſi dicta promiſſio vel conceſſio hauriendi aquam ex ciſterna mea, vel colligendi poma ex arbore mea, eſſet facta non ad certam quantitatem, ſed pro neceſſitate tua & familiæ, diceretur eſſe ſervitus uſus perſonalis, *per d. l. plenum. §. 1. & Inſtitut. eod. §. 1 quod eſt not.* Quod autem dixi, talem conceſſionem hauriendi aquam, vel colligendi poma factam, non ad neceſſitatem eſſe, jus perſonale intellige : id eſt, quod debetur perſonæ in illa re, non autem debetur alteri rei. Sed an ſit adeo perſonale, ut non tranſeat ad hæredem ejus, cui fit conceſſio? Et videtur, * quod ſic, *per l. apud Iul. §. ſi quis alicui, de leg. 1.* In contrarium videtur, quia juriſdictio, & multa alia incorporalia, quæ debentur perſonæ, & non rei, tranſeant ad hæredem :

9

10

de hoc dic, *ut per Bart. plenè in l pater, de servit. leg. & per Ioan. de Plat. in l. sordidior. C. de excus. mun. lib. 11. & per Imol. in l. si sub una. §. 1. de verb. oblig. & per Cano. in c. cùm venissent. de instit.* Quarto & ultimo casu principali, quando verba concessionis sonant in potentiam: puta, promitto tibi, quòd possis, vel non possim. Ita concludendum est. Aut illa verba sunt negativè prolata: utputà, concedo tibi, ut ego non possim ædificare in meo altius, ne luminibus tuis officiam: & tunc erit servitus realis, secundùm quam aufertur mihi potentia altius ædificandi, *l. altius. C. de servit.* & hoc intellige secundùm ea quæ dixi in secundo casu principali: Aut affirmativè verba sunt prolata, & tunc aut pronomen, quod significat substantiam, seu jus: puta concedo tibi jus aquam ducendi de fundo meo: & idem cum distinctione tamen, quam posui suprà in tertio casu principali, per verbum quod significat actum: ut, concedo tibi quòd possis ire, agere per fundum meum: & tunc non erit servitus, sed concessio personalis, *ut in l. 2. §. item si in facto, de verb. oblig. & l. apud Iulianum. §. si quis alicui, de leg. 1.* Idem si fiat per verbum facultatis: ut, concedo tibi facultatem eundi per fundum meum, secundùm Paulum de Castr. *in l. Lucius, in fine, de servit. rust. præd.* qui ad hoc nihil allegat. sed tu allega Bart. qui hoc dicit in terminis *in l. pater, antè fin. de dot. præleg.* Idem credo, si fiat per verbum licentiam, vel potestatem. Exemplum, concedo tibi licentiam vel potestatem eundi per fundum meum. & moveor potissima ratione, quia illa verba magis sonant in factum, quàm in jus. Nam prædicta verba significant hic, volo quòd possis, & valeas ire per fundum meum. & sic potiùs significant factum, quàm jus. & hoc etiam vult Bartol. *in d. l. pater.* qui dicit, quòd illa verba, concedo tibi facultatem eundi, & quòd possis ire. & sic verba magis referuntur ad factum, quàm ad jus. & ita est concessio personalis: quod tamen intellige secundùm ea quæ dixi suprà *in secundo casu principali.* Et prædicta perpetuò tene menti: sunt enim necessaria pro fundamento totius materiæ servitutum: ac etiam quia per ea cautus esse poteris, qualiter verba servitutum concipi debeant in favorem promittentis: vel ejus cui fit promissio, vel concessio. Idem prædicta sunt magni effectus, scilicet intelligere, an sit servitus realis, vel personalis obligatio tantùm. nam ex
11 hoc sequuntur multæ utilitates. Prima utilitas est, * quia si servitus, potest agi actione confessoria contra quemcunque impedientem vel turbantem, *ut in l. 2. §. fin. & in l. si quis diuturno. ff. si servit. vend.* quæ dicitur vendi-

vendicatio seu actio realis, *ut l. ergo, in prin ff de servit. rustic. prædio. & in l. uti frui. §. verum. ff. si usufruct. pet. & Instit. de act. in §. æquè.* de qua actione vide plenè per Fl. *in l. 1. & 2. ff. si servit. vend.* sed si non esset servitus, sed obligatio personalis tantùm, actio confessoria non competeret, sed solùm actio personalis. Secunda utilitas, * quia ubi est ser- 12
vitus, actio confessoria datur contra quemlibet impedientem, vel turbantem, ut suprà: quia illa obligatio sequitur rem, sicut lepra leprosum. sed si esset actio personalis, non posset agi, nisi contra concedentem, vel se obligantem, *ut in l. fin. §. ult. de contrah. empt.* & ita tenet Bart. & Doct. *in d. l. ut pomum.* de quo dic ut suprà, *in secundo casu principali.* Hoc tamen intellige secundùm Paulum de Castr. *in d. l. ut pomum.* quando ille cui facta est concessio personalis, non poterat aliquid propria auctoritate percipere, sed habebat capere de manu concedentis, *d. l. fin. & d. §. fin. & l. Cajus, de ann. leg.* secùs si poterat propria autoritate percipere: puta pomum ex fundo vicini, vel lapidem evellere: quia tunc licet non sit servitus personalis, habet tamen similitudinem cum ea: & ideo competit utilis confessoria sicut pro jure conservandi jurisdict. vel pro jure eligendi prælatum, *ut notat Inno. in c. abbate, de verb. sign. & in c. bonæ, de postul. prælat.* & etiam competit officium judicis pro recuperanda quasi possessione jurisdictionis, *l. Attilius, in fin. de don. ubi est text. not.* & etiam competit utile interdictum, uti poss. vel unde vi, *ut l. quoties. 2. in fin. ff. de servit. & l. sicuti. §. Arist. ff. si servit. vend.* Tertia est utilitas: quia * si 13
est servitus realis, transit illa ad hæredes activè & passivè, id est, ad hæredem concedentis & concessionarij, *ut l. pecoris. ff. de servit. rust. præd, & hoc ibi not. glos* & sequitur fundum dominantem & servientem, & sic trãsit etiam ad singularem successorem, *ut est text. in l. si aquæductus, ff. de contrahen. empt.* Et ratio est, quia jus prædij est, *ut l. si mihi. §. fin. ff. de servit. rust. præd.* & transit fundus cum sua causa, *ut l. 1. §. si fundus, eod. tit.* & ideo nec capitis diminutione perit, *ut l. 3. ff. quemadmo. servit. amit.* & quod dixi servitutem transire ad omnes successores, intellige verum, quando servitus est realiter constituta: quia tunc talis promissio non afficeret singularem successorem, *ut l. 3. §. opus. ff. de alien. jud. mut. caus. facta, & l. fin. §. fin. ff. de contrah. empt.* secundùm Mar. Syl. Cyn. & Bald. qui ita notant *in l. & in provinciali. C. de servit.* Item secùs est in quibusdam alijs casibus, quæ nominantur per glos. *in d. l. pecoris.* Sed si esset servitus personalis sicut ususfructus, non transiret ad hæredem ejus, cui esset facta

ſet facta conceſſio : *ut l. corruptionem, C. de uſufr.* & periret capitis diminutione, *ut Inſt. de uſufr. §. finitur.* licèt non pereat per mortem concedentis, vel alterius, *ut eſt caſus not. in l. 2. C. de bon. mat.* idem ſi eſſet
c obligatio *c* tantùm perſonalis, non ſervitus : quia non tranſiret ad hæredem, ut eſt caſus, & ibi plenè ponitur *in l. apud Iulia. §. ſi quis alicui, de leg. 1. & l. Mela. §. fin. de alim. leg.* nec ad ſingularem ſucceſſorem, *ut l. Cajus, de annu. leg. & in l. fin. ff. de contrah. empt.* quod nota. Hic quæri poſſet de quibuſdam obligationibus, an ſint ſervitutes reales ſeu prædiales, an verò obligationes tantùm perſonales : ſed quia melius conveniet poſt materiam ſervitutis mixte : de qua ſtatim dicemus, ideo ibi tractare conſtitui, &c.

ADDITIO.

a *Realis dicitur.* Adde Corn. *conſ. 287. in 4. vol. incip. dominus, & conſ. 196. in 4. vol.*

b *Perſonalis actio.* Adde Corn. *conſ. 110. incip. videtur, in 1. vol. & in 4. vol. conſ. 76. in l. licet.*

c *Obligatio.* Adde Alex. *conſ. 2. in 4. colum. verſic. 3. in 4. vol. & Corn. conſ. 44. vol. 2.*

De ſervitutibus mixtis. Cap. III.

1 *Servitutes mixtæ quæ dicantur.*
2 *Servitutis mixtæ ſpecies quot ſint?*

POſtquam viſum eſt de ſervitutibus realibus & perſonalibus, conſequens eſt, ut nunc de mixtis tractemus, ſicut eſt ſervitus uſusfructus, uſus, &
1 ſimiles : * quæ ideo mixtæ dicuntur, quia non ſunt merè perſonales, quæ debentur à perſona perſonæ : ſicut ſunt illæ, de quibus primo loco diximus : nec merè reales, ſicut ſunt illæ quæ debentur à re rei, de quibus proximè dictum eſt : ſi de utriſque participant ex eo, quod debentur à re perſonæ, ipſæ etiam perſonales appellantur, *ut l. 1. ff. de ſer.* quia cum perſona ſemper finiuntur : *ut l. non ſolum. 3. §. tale. 8. de lib. leg. & not. glo. in rubr. ff. de ſerv. & l. ſi quis unus. 32. ff. de uſufr. & Inſt. de ſer. in prin.* & tanquam reales etiam ipſæ dicuntur, & tanquam jura realia vendicantur :
2 *ut l. uti frui. in princ. ff. ſi uſusfr. pe. ut not. Cyn. in rub. C. de uſufruct.* * Sed proprie mixtæ dicuntur, *ut habetur in dictis jurib.* Species autē hujus ſervitutis ſunt tres, uſusfr. uſus, & habitatio. & ſecundùm aliquos eſt etiam miniſterium, ſive opera ſervorum. De ſingulis modo dicamus.

De ſervitute mixta, videlicet de ſervitute uſusfr. Cap. IV.

1 *Vſusfructus formalis, & cauſalis qui dicantur.*
2 *Vſusfructus quid, & quotuplex ſit.*
3 *Dominium quotuplex eſſe dicatur.*
4 *Fundus ad uſumfructum, vel ad uſufructuandum, ſi alicui relinquatur: an tunc uſusfructus, vel proprietas relicta videatur.*
5 *Domus vel fundus in gaudimentum ſi alicui legetur, an ipſa proprietas relicta videatur.*
6 *Maritus ſi reliquerit uxorem dominam & uſufructuariam ſicut communiter fieri ſolet, an proprietas vel uſusfructus, vel alimenta relicta videantur.*
7 *Legatum uſusfructus à legato reditus nunquid differat.*
8 *Legatum fructuum annuorum talis fundi, vel legatum fructuum ejuſdem fundi, in quo differant.*
9 *Legato vel conceſſione uſusfructus quid veniat.*
10 *Vſumfr. formalem alicujus fundi ſi quiſpiam emerit, & poſteà ſterilitas contingat, an mercedis remiſſionem petere poſſit.*
11 *Vſusfructus vel uſus legatus quanto tempore duret.*

CIrca quam in primis ſciendum eſt, quòd duplex eſt uſusfructus, * unus eſt cauſalis, alius formalis. Cauſalis dicitur, quia ex perſona cauſatur, quando habet mixtam cauſam dominij, ſecundùm Flor. *in rub. ff. de uſufr.* Vel dic, quòd cauſalis dicitur, quia eſt conjunctus cum ſua cauſa, id eſt, proprietate, *ut l. ſi unus, §. antepen ff. de pact. & l. recte dicimus. & ibi not. ff. de verb. ſign.* & iſte uſusfr. non eſt ſervitus, nec pro eo competit confeſſoria, ſed negatoria: quia dominus negat alteri jus eſſe fruendi. & de iſto hic non eſt tractandum: quia non eſt materia noſtra. Alius eſt uſusfr. formalis, de quo loquuntur jura noſtra de ſervitutibus, qui dicitur formalis: ideo quia habet diſtinctam formam à proprietate, *ut no. in d. l. recte dicimus, de verb. ſig.* & ille uſusfr. appellatur ſervitus, quæ ita diffinitur: * Vſusfruct. eſt jus utendi & fruendi, ſalva rerum ſubſtantia, & eſt jus corporale, quo ſublato ipſum tolli neceſſe eſt, *ut tex. in. l. 1. & 2. ff. de uſufr. & Inſt. eo. in pr. & dic ut ibi.* & adde dum dicitur, ibi, & fruendi, etiam propria autoritate: quia fructuarius poteſt fructus capere propria autoritate. *l. fundi Æbutiani. 38. & ibi not. ff. de uſufr. leg.* quod non eſt in emptore fructuum etiam pendentium. *l. qui pendentem vindemiam. 25. ff. de action. empt.* Et ratio eſt ſecundum Flor. *in d. l. in princ.* quia vendens fructus, videtur vendere corpora: qui autem vendit uſumfructũ, videtur jus vendere, *ut l. vaccæ, 43. ff. de evict.* cenſetur enim uſusfr. pars integralis rei, & pars dominij: *ut l. 4. ff. de uſufr. & l. recte dicimus,*

(margin: 1 beside "Circa quam"; 2 beside "ita diffinitur")

dicimus, *de verb. sign.* & ideo ſicut proprietatis dominium eſt, ita etiam eſt dominium uſusfr. *ut eſt gl. not. in l. proprietatis dominium. C. de prob.* quæ ſemper allegatur, quod uſufruct. poteſt dici dominus reſpectu uſusfructus, & ſentit hoc gl. in rubr. de furt. dum dicit: ſequitur de dominio incorporalium. & ibi hoc tenuit Guil. de Cun. *& hic eſt text. in l. in venditione, in prin. ff. de bon. auto. jud. poſ.* Et propterea uſufructuario datur realis actio, & confeſſoria, & negatoria, quæ domino dantur, ut *l. uti frui, ff. ſi uſusfr. pet.* de quo vide plene per Bart. *in l. qui uſumfr. de verb. oblig.* & ibi per Dd. Unde etiam dicit Bart. *in d. l. proprietatis,* * quod
3 dominium eſt multiplex. Primo quoddam directum eſt, iſtud appellatur etiam proprietas, *ut ibi.* Secundo eſt quoddam utile, & illud non dicitur proprietas, interdum eſt ſub proprietate ſubſtantialiter, ut dominium emphyteutæ, & vaſalli, *ut l. 1. §. qui in perpetuum, ff. ſi ager vectig. vel emphyt. pet. etiam not. in l. ſi ut certo. §. ſi duobus vehiculum. ff. commod. & per gl. fin. in c. cum Bertold. de re jud.* interdum utile dominium contrariatur directo, ut dominium præſcribentis, *ut habetur in authen. niſi tricennale. Codic. de bon. mater.* & de alio multiplici dominio Bart. *in l. curatoris, 17. Codic. de neg. geſt.* Tertio quoddam eſt dominium adhuc magis diſceſſivum, ut dominium uſusfructus, & uſus, & dominium cujuslibet ſervitu-
a tis. Item habentes præeminentiam in ſubditos, appellantur domini *a*, & hoc vocabulum in libello prolatum debet intelligi ſecundum qualitatem perſonæ, *ut l. ſed ſi poſſeſſori. 11. §. 1. de jurejuran ſecundum Bald in d. l. proprietatis, in prin.* Hinc eſt quod dicitur dominium utile, ſed habet ſe ad directum ad inſtar cujuſdam ſervitutis, quia per ipſum incommodatur proprietas, *ut leg. ſi tibi homo. §. fin. & hoc ibi not. de lega. 1.* & alibi etiã dicitur, quod dominium utile ſe habet ad ſimilitudinem uſusfructus, *ut l. 1. §. quia autem 6. ff. de ſuperficie. & l. 1. in princ. ibi, in quos jus fructusque transferretur, Digeſt. ad Treb.* quia ſicut uſusfructuarius totam cõmoditatem habet. *ut no. Cyn. C. uſufr. in rubr.* ita & habens utile dominium, & ſicut extincto uſufr. proprietas impinguatur, ita extincto utili dominio, etiam impinguatur, quoniam utilitas revertitur ad ipſum. & ex hoc ſequitur unum notabile, quod ſtatutum loquens de uſufructuario, extenderetur ad habentem jura utilia, ſi materia, de qua loquitur, hoc pateretur, & ſi comprehenderet emphyteutas, & vaſallos, & filios, *ſecundum Paul. de Caſtr. in l. 1. in princ. ff. ad Trebel. quod not.* Quandoque tamen ſub nomine uſusfr. continetur proprietas, *ut l. 1. in fin. & ibi per gloſſ. & Dd. de*
uſufruct.

usufruct. ear. rerum quæ usu consum. & *l. species auri. 15. de auro & argen. leg.* & *nota. in leg. Titia cum testamento, §. fin. ff. de leg. 2.* Aliquando tamen minus valet proprietas, quam usufructus, & econtra, *ut notat gloss. in l. omnium bonorum, de usufructu.* Sed * est dubium, quid si relinquitur alicui fundus ad usumfructum, vel ad usufructuandum, an tunc videatur relictus usufructus, vel proprietas ? Dic proprietas, quia aliud est dicere, relinquo usumfructum, & dicere, relinquo ad usufructuandum, sicut aliud est dicere, relinquo alimenta ex prædijs, & dicere, relinquo prædia : *ut l. libertis, in princip.* & *ibi per Bar.* & *alios. ff. de alim.* & *ciba. leg.* Sed nunquid transeat ad hæredes ? dic plene ibi per Bart. & de ista quæstione vide *in l. Titia cum testamento. § Titia. de leg. 2.* & per Dyn. Bart. & Dd. *in l. donationes in concubinam. §. species. ff. de donat.* & per gloss. & Dd. *in l. cum is. §. cui. de transact.* & per Flor. *in l. Proculus. ff. de usufruct.* & per Angel. *in l. si quis ita legaverit. eod. tit.* Quid autem, * si legatur domus vel fundus in gaudimentum, an videatur esse relicta proprietas, an vero usufructus tantum ? Et multi consuluerunt, quod videatur esse relicta proprietas, *per d. l. Proculus.* Sed dicit Flor. quod hoc videtur contra propriam naturam verborum : & propter id noluit se subscribere : sed dicebat attendendum esse, qui erant hæredes, ut si essent extranei, penitus hæc opinio, quod intelligatur relicta proprietas, posset salvari, secus si filij essent instituti, & sic à patre prædilecti, quæ opinio æqua est. Et de ista quæstione vide per Dyn. *in consi suo*, quod incipit, quidam in testamento. ubi dicit, quod legatarius habet quasi usumfruct. & vide Bald. *in l. si habitatio. de usu & habit.* & *in apostil* qui tenet tale relictum transferri ad hæredes legatarij, *per not. in d. l. libertis.* quia modus favore legatarij non restringit legatum. de quo etiam vide *ff. de donat. l. donationes, §. species* * Item quid si maritus relinquit uxorem dominam, & usufructuariam *b*, sicut communiter fieri solet : an videatur relicta proprietas, vel usufruct. vel alimenta ? Dic sola alimenta filijs institutis : secus si extranei, *ut est glo. in authen. quod locum. C. si secundo nub. mul.* ubi per omnes, & plene per Bart. *l. Titia cum testamento. §. fin. de leg. 2.* & Bald. *in l. filia. C. de indict. vidui.* quod intellige superstitibus filijs institutis : secus si filij moriantur viva matre, quia tunc efficeretur proprietaria, ut notat singulariter Bart. per illum text. *in l. sicut in annos. quibus modis ususfruct. amit.* Nunquid * autem differat legatum usufruct. à legato reditus, & in quolibet ? Dic quod sic, *ut est text. in l. fundi Æbutiani,*

4 5 6 b 7

tiani, & ibi not. de usufruct. leg. & habetur in l. si quis ita legaverit, ff. de usufr. Differentia etiam est inter usumfruct. & facultatem fructuum percipiendorum, quam vide per Old. in suo consi. 200. Aliud est enim ususfruct. qui est jus, ut dixi in ejus diffinitione, & aliud est perceptio fructuum, quæ est quid facti, non juris, & ideo ususfr. non recte fructus appellatur, ut not. Ang. in l. dominus. ff. de usufr. Aliquando tamen capitur ususfruct. pro facultate fructuum percipiendorum, not. Ang. in l. Pomp. ff.
8 quib. mod. ususfr. Sed an sit * differentia, si quis legaverit fructus annuos talis fundi, vel usumfr. ejusdem fundi, vide tex. & ibi gl. ord. & Dd. in l.
9 si quis ita legaverit. ff. de usufruct. * Dubium esse potest, quid veniat in legato, vel concessione ususfruct. Dic quod venit patientia promittentis, vel ejus hæredis, quia clare intelligitur quis usufructuarius, quando patitur quem uti frui, l. 3. §. dare de usufruct. Item legato usufruct. veniunt boves aratorij, quos hæres non potest removere de fundo, ut probatur in l. item si fundi. 9. §. seminarij. 6. ff. de usufr. & ibi hoc not. Ang. & Flo. Item legato usufr. fundi, videtur legatus ususfruct. frumenti ad seminandum deputati: ut est text. in d. §. seminarij. & ibi hoc etiam not. Angel. Item usufructuarius debet habere omnes fructus, etiam si ususfructus non durasset per unam diem: quod secus est in viro & uxore, ut not. Bartol. in l. divortio. ff. sol. matr. ad quod vide not. in l. defuncta. ff. de usufruct. Item usufructuarius potest facere pingere, vel sculpere arma sua, in quo habet usumfr. ut l. si cujus, alias l. æquissimum. 13. §. sed si ædium 7. versi. sigilla. ff. de usufruct. & ibi hoc not. Ang. & Flo. Et est ratio, quia per hoc non efficeretur deterior conditio rei, nec mutatur ejus substantia: alias secus esset, ut l. monumentorum. 6. C. de relig. & sumpt. & l. nequis vela regia. C. ut nem. privat. l. repeti. §. rei mutatione. ff. qui mo. ususfruct. ami. Item adde, quod vendita gabella fructuum, nõ videtur venditus ususfruct. hominum, qui nascentur, pro quibus aliquid solvitur, ut l. vetus est quæstio. 68. de u-
10 sufruct. & ibi hoc tenet Ang. * Et est quæstio pulchra, an ille qui emit usumfructum formalem alicujus fundi, si postea contingat sterilitas, possit petere remissionem mercedis? Et videtur, quod sic: per l. licet. C. locat. & c. propter sterilitatem, ext. de loc. Et pro hoc, quia emptori fructuum futurorum fit talis remissio, ut not. Bal. in d. l. licet. in 5. q. dicas contrarium, scilicet, quod non debeat fieri remissio aliqua: quia jus utendi est pro concessione juris: non autem pro fruitione facti obligavit concedens usumfr. pro hoc l. 3. §. dare. ff. de usufruct. Et ideo refert, utrum concer-

nat

nat perceptionis effectum, & tunc fiat remissio : aut primum remissionis actum, & tunc non fiat remissio, quia non est impedimentum, secundum Bal. qui ita not. *in d. l. licet, in 5. q. in ver. sed quid de eo qui emi:. Cod. loca.* Quanto autem * tempore duret ususfruct. vel usus legatus? Respondeo, dic, quod centum annos : quia ista est vita longævi hominis, *ita dicit gl. 16. q. 1. c. possessiones. & movetur per text. in l. an ususfruct. ff. de usufr. probatur in l. si ususfr. municipibus. ff. de usufruct. leg.* Idem dicas in legato ususfr. relicto civitati vel castello, ut duret centum annos, ut est casus in dictis jurib. Ultimo adde, quod sicut ususfr. constitutus finitur morte usufructuarij, *ut §. finitur. Inst. de usufr.* ita etiam finitur species ususfr. constituendi, *ut probatur l. Sempronius Attalus. de usufr. leg. & l. qui usumfr. in verb. hoc ita se. ff. de usufr. quos text. allegat ad hoc jud. pro notabil. in 462. singulari quod incipit, ususfr. cons.* cætera circa istam materiam vide per Azo. *in sum. C. de usufr. & in toto illo titul. ff. eod. & in c. fin. & ibi per glo. cano extr. de pigno.* quia non intendo ipsam hic latius declarare, &c. quia longissima est. 11

ADDITIO.

a *Domini.* Quomodo accipiatur verbum dominus, *vide Alex. in 2. vol. in cons. 129. in ult. col. per totum. & in 4. vol. cons. 5. in 2. colum. & Corneum consil. 129. incip. visis, in 3. volum.*

b *Vsufruct.* Adde Alex. cons. 66. *per totum in 3. volu.* & utrum, & quando si testator relinquens uxorem usufructuariam, instituit hæredem utilem post mortem uxoris, & unum alium in re certa, an valeat legatum ususfr. *vide cons. 58. in 1. & 2. colum. in 5. vol.*

De secunda specie servitutis mixtæ, de servitute usus. Cap. V.

1 *Vsus diffinitio quænam proprie sit.*
2 *Vsus quotuplex existat.*
3 *Vsus quot modis capiatur.*
4 *Vsus in quantum servitus est quid in se contineat.*
5 *Vsus domus vel ædium in specie quid comprehendat.*
6 *Vsus ædium, habitationis, fundi, servitutis, pecoris, boum, armenti, & equi, quid sint remissive.*

AD secundam itaque servitutem mixtam, quæ est usus, accedamus : & ita diffinitur. * Usus est jus alienis rebus utendi salva rerum substantia, *ut probatur in l. 1. cum gloss. in verb. utendi. ff. de usufruct.* nam non dixit fruendi, ad differentiam ususfruct. & ibi not. Diffinit autem aliter 1

usum Arch. *in c. quamvis, de off. deleg. lib. 6.* ubi dicit secundum Augustinum, quod uti, est id quod in usum venerit, referre ad id quod fruendum est, secundum eum, uti, est quæ sunt ad finem ordinata in finem referre, & illicitus usus abusus vel abusio potius denominandus est. Ista definitio ponitur etiam *in lib. Senten. in princip. in 2. c.* sed non convenit proprie usui, qui servitus dicitur, ideo primam teneas, & eam declara, *ut per gl. & Dd. in l. 1. ff. de usufruct. & per Cyn. C. eod. in rub.* Et scias * quod usus est
2 duplex, sicut etiam est ususfruct. unus scilicet facti, & alius juris : *ut not. Bal. & Ang. in l. si unus ff. de cond. inst.* Ex quo ibi inferunt ad quæstionem ingredientis in monasterium, & reservantis sibi usumfr. videlicet, quod talis ingressus non utatur : quia cum ususfru. sit duplex, juris & facti, intelligitur ingrediens sensisse usumfr. facti, qui retinetur conniventibus oculis abbatis. *& allegavit extravagantem Io. 22. quæ incipit ad conditorem.* de qua quæstione *vide per gl. in l. per servum. ff. de usu & hab. & auth. ingressi. C. de sacro. eccles.* Item scias, quod verbum uti, spectat ad usuarium, verbum frui, ad usufructuarium capiendo, frui, pro eo quod est juris: *ut est text. in l. 2. in princ. ff. de usu & hab.* non autem pro eo quod est perceptio fructuum, *ut dixi supra de usufr. differt à fructu, l. vaccæ. de evict.* sed jus fruendi utendi spectat ad usumfructum, *ut est text. in l. uti frui, in princip. ff. si ususfruct. pet.* patet ex diffinitione etiam ususfruct. quam supra retuli, quod fallit simpliciter, quando concederetur uni res pleno jure, cum clausula ad utendum & fruendum. Nam tunc clausula non continet concessionem : *ut l. donationes in concubinam. §. species. ff. de donat.* nisi adjiciatur, ad utendum & retinendum in vita sua, *ut l cum hi. §. uni. de transact. ita not. Bald. in l. 1. in 2. col. vers. nota quod fructus. l. quando. C. de fruct. & lit. expens. quod not. bene.* Item adverte, quandoq; quis habet jus utendi fruendi : & alter habet facultatem percipiendorum fructuum, *leg. si ususfruct. ff. de jure dot. & leg. si ususfruct. ff. sol. matr. & not. Ioan. Andr. in addit. ad Spec. in rubr. de præb. ad fin.* Et adverte : quia principalis differentia inter usumfructum, & usum est, quod servitus ususfructus est plenissima. Nam ad usufructuarium omnes fructus pertinent : *ut l. usufr. legato. ff. de usufr.* Sed ad usuarium illi tantum pertinent regulariter, qui sunt necessarij. *ut Inst. de usu & hab. in princ. & l. plenum. §. 1. eo. tit. &c.* Ista tamen verba, uti frui, per se sumpta, vel simul, aliter capiuntur apud Theologos, *ut per Aug. lib. 1. de doctrina Christiana, & libr. 10. de Trinit.* & habetur etiam *libr. 1. sentent. c. 2. lib. 22. c. 1. de quo ut ibi.* Capitur

pitur * autem usus multis modis. Primò pro jure servitutis, sicut dictum 3
est. & ita loquitur totus titulus *ff. de usu & habit. & Instit. eodem cum simil.* Secundo capitur quandoq; pro usufructu, *ut est text. cum gloss. in authen. de hæred. quæ ab in test. defer. §. si vero cum ascendentibus, & in authen. de non elig. Secundo nub. §. 1. & §. prospeximus.* Tertio capitur pro commoditate utendi, cum tamen vere non sit usus: *ut l. si is, qui binas. 30. ff. de usufructu, & l. si alij 42. ff. eod. titul.* Quarto capitur pro eo quod quis pro suo usu habet, vel sui usus causa paratum est. *l. in lege censoria. 203. ff. de verb. sign. & leg. cum in testamento. de auro & argen. legato. & per Ang. in l. ex facto. la. 2 ff. de hæred. instit.* ubi dicit, ea quæ ad usum nostrum referimus, semper intelliguntur esse illico ubi sumus, nisi aliter appareat, *Allegat no. in l. sed non inducta Codic. in quibus causis pign. taci. contra.* Quinto & ultimo capitur pro eo, quod dicitur usus communis, sicut est consuetudo, *ut l. 2. C quæ sit longa consuetu. & in capit 1. in titul. de feu. cogni.* Et propterea dicitur communis usus loquendi & intelligendi, *de quibus vide plene per Bart. in l. Labeo. ff. de supell. leg. & habetur in l. librorum. §. quod tamen Cassius, de legat. 3.* * sed sciendum est, quid contineat in se usus in quãtum est servitus. 4
Dic in genere, ut colligitur de diffinitione, quam supra tradidi, & *habetur Inst. de usu & habit. per totum. & ff. eo per totum. & d. l. plenum. §. 1. & l. per servum. §. 1. usque ad finem. l. divus. §. 1. eod. tit.* * Sed in 5
specie, quid contineat in se usus domus vel ædium? Dic *ut l. 1. & 2. ff. de usu & habit. & Inst. eo. titul. §. item is qui ædium. & in l. divus. §. 1. ubi est casus nota. in l. si domus. & in l si filius fa. eo. titul. & in d. l. 2. est gloss. no. quod not.* quod non potest inducere ganeas seu meretrices usufructuarius, vel usuarius, nec etiam scholaris socius in domo conducta: sicut nec vicinus potest invita vicinia meretricem in domo, *ut notat Guil. de Cun. & Dd. in l. 2. de summa Trinit.* Item nec socius potest tenere concubinam, *ut not. Bal. in l. si convenerit. pro socio.* nec inimicum socij, *arg. l si pendentes. § 1.* ibi, vel contumeliose, *de usufruct.* nec aliquam personam, per quam possit inferri contumelia socio vel domino proprietatis, per illum text. quem bene notat. * Quid autem contineat usus ædium seu domus, *vide in l. arboribus.* 6
alias l. æquissimum. §. sed si ædium. cum sequent. usque ad finem. de usufruct. Item quid contineat usus habitationis vel habitatio, *a vide l. cum antiquitas & l. habitatio. C. de usufruct. & institu. de usu & habita. §. sed si cui habitatio. & l si habitatio. ff. eo. tit.* de quo dic, ut plenius dicam in sequenti servitutis specie mixtæ. Item quid de usu fundi, *vide in d. l. si habitatio. §. si*

u us. & *l. fundi ff. de usu & habit.* & *Instit. eo .in princ.* Item quid de usu servi, *vide Inst.eod.§. item is ad quem, in l.per servum.in prin.* & *l.servus.* & *l. si ita legatus. 16.§.servo. 3 ff de usu & habit.* Item quid de usu pecoris, *vide in l. plenum.§.sed si pecoris.ff.de usu & habit.* Item quid de usu boum & armenti & equi, *vide in d.l.plenum.§.sed si boum & §.equitij.* Item quid de usu aquæ, *vide in l.divus Adria.eod.* Item quid de ministerij usu & operarum servi, *vide in d.l.plenum.§.si usus.* & *§.operas cum l.seq. ff.eo.* De istis duobus dicetur in sequentibus. Hæc de servitute usus, quæ est secunda species servitutis mixtæ, dixisse sufficiant.

ADDITIO.

a *Habitatio.* Adde Alex. *in 1.vol.cons.1. in 1.col.* & *in 2.volum.cons.20. per totum.* Et Corn. *cons.154.in 4.volum.*

De tertia specie servitutis mixtæ, videlicet de servitute habitationis. Cap. VI.

1 *Habitatio ab usu in quo differat.*
2 *Si legaverit & promiserit quispiam alicui habitationem, an proprietatem relinquere videatur.*
3 *Domus ad habitandum, vel pro sola habitatione si alicui legetur, vel etiam alimenta, quid juris.*
4 *Domus commoditas multis modis legari, vel concedi potest.*
5 *Testator si uxori domus habitationem reliquerit, de qua non liquet, cum plures domos habeat, de qua sensisse videatur.*
6 *Testator si domus suæ habitationem vel usumfructum uxori reliquerit, deinde eodem testamento eandem domum alteri legaverit, an ex hoc legato ususfructus vel habitatio eidem uxori adempta videatur.*
7 *Testator si dixerit, relinquo uxori meæ habitationem in domo cum filijs suis, numquid talis ex tacita defuncti voluntate etiam alimenta habere debeat.*

DIcemus nunc de alia specie servitutis mixtæ, quæ est species tertia, & vocatur habitatio. Ista habitatio est jus proprium & speciale, diversum ab usufru. & usu, *ut est text.in l cum antiquitas.C.de usufruct.* & *Inst. de usu & habita.§ sed si eum habitatio* & est servitus ususfr. & usus, ut probatur *Inst de usu & habita in rub.* & *in §.pen.* & *ibi, hæc de servitutibus,* & *in rubr.C de usufr.* Nec dicitur servitus personalis, secundum Azo. *in summa C. de usufruct vers. nunc de habitatione videndum est,* secundum Cyn. *in rubr C.eo.tit.probatur in l.1.ff. de servi.* & *not.glo. in l. si is qui binas.30. ff.de usufr.* Sed proprie dicitur mixta, ut dixi, quæ debetur à re personæ, *ut not.*

ut not. glo. in rubr. ff. de servit. & sentit. gloss. 2. Inst. eod. & constituitur hæc habitatio, ut usus, & ususfruct. in domo, secundum Azo. *in summa. Cod. de usufruct.* non tamen est ususfructus nec usus, sed est quoddam jus proprium & speciale, & diversam habens naturam, *ut dicit text. in d. l. cum antiquitas*, licet in quibusdam conveniant. Nam * differt habitatio ab usufr. 1
in hoc, quia ususfruct. capitis diminutione perit, & non utendo, *ut l. corruptionem Cod. de usufruct. Inst. eo. §. fin.* Habitatio autem nunquam nisi per solam mortem, *ut l. si habitatio. in princ. Digest. de usu & habitat. & l. habitatio. C. de usufruct.* Et est ratio: quod habitatio non perditur capitis diminutione: quia est species alimentorum: & in alimentis potius attenditur factum quam personæ conditio, *ut l. legatum. Dig. capi. dimi.* Item quia non perit non utendo. Dic, ratio est propter favorem alimentorum, ex quo pars alimenti, ut dixi. Item est alia ratio, quia ususfructus recipit denominationem ab actu & ab usu: & ideo per non usum tollitur: sed habitatio prout est jus, est servitus, & non recipit denominationem ab actu: sed ab habitu & potentia habitandi. Item habitatio recipit magis denominationem à persona, secundum Guil. de Cun. & Bal. *in d. l. cum antiquitas.* sed in hoc concordat ususfructus, & habitatio: quia sicut usufructuarius potest alteri locare usumfruct. *Inst. de usu & habita. in fi. princ.* ita & qui habet habitationem, *ut est text. in d. l. cum antiquitas. Inst. de usu & habitatio §. sed si cui habitatio* Item servitus habitationis differt ab usu, seu servitute usus, quia usuarius locare non potest *ut Inst. de usu & habitatio. in fine princ.* sed ille qui habet habitationem, sic, *ut dicit l. cum antiquitas. & Inst. eo. §. sed si cui* & etiam commodare potest. *text. est in l. 1. §. inter commodatum. & ibi Dd. ff. commoda.* Ususfruct. autem habitationis significat idem quod habitatio. & idem importat unum, sicut aliud, *ut est casus in d. l. cum antiquitas.* & ideo quod de uno dicitur, de alio dictum esse intelligatur. * Sed nunquid legando vel promittendo quis ha- 2
bitationem, videatur relinquere proprietatem? Dic secundum glos. *in d. l. cum antiquitas.* quod si legans vel promittens erat solitus domum suam vocare habitationem, sicut sunt quidam qui fundum appellant possessionem, respiciendo potius ad proprietatem, quam ad nudam possessionem, *ut l. interdum. 78. de verb. sign.* nam tunc proprietatem videtur legasse vel promisisse, alias non, prout ibi dicit Bart. esse menti tenendum. Vel dic secundum Bald. & Dd. ibi. Aut vocabulum attribuitur toti rei, verbi gratia, testator dicit, lego habitationem meam, & consignat domum, & tunc videtur

videtur legata proprietas. Aut non attribuitur hoc vocabulum toti rei, sed cuidam juri in re: ut quia dixit, habitationem talis domus, tunc non videtur legata proprietas, *allegat l. Seiæ. §. Gaio Seio. 2. de fun. instr. & l. concubinam. §. qui quatuor. de leg. 3. & idem habetur per glo Bart. & Dd. in*
3 *l. 1. ff. commoda.* Quid * aut si legetur domus ad habitandum, vel pro sua
a habitatione, vel alimenta? *a vide plene per Bar. in l. donationes in concubinam. §. species. de donatio & per glo. Bart. & Dd. in l. cum hi. §. fi. de transactio. & in l. si mulier. C. de jur. dot. & per Flor. in l. Proculus. & in l. si quis*
4 *ita legaverit. de usufruct.* Ex * prædictis omnibus collige, quod commoditas potest multis modis legari vel concedi. Primò quando relinquitur ususfruct. domus, & tunc idem quod in alijs rebus, in quibus relinquitur ususfructus. Secundo relinquitur aliquando usus domus. Et quid in hoc
5 contineatur: *dixi supra in materia servitutis usus, in fine.* Et * adde, quod si testator relinquit uxori habitationem domus, de qua non apparet. Dic quod si habet unam in domicilio, aliam extra, in dubio videtur sensisse de illa, quæ est in domicilio, *ut probatur in l. quæ condicio. 39. §. 1. ff. de condit. & demonst.* & ita tenet Bald. & Imol. *in l. si domus. de legat. 1. in princ.* Et si plures essent in domicilio, electio esset hæredis, *ut d. l. si domus. in princ.* Tertio solet relinqui habitatio talis domus, quam habeo in tali loco: & tunc non venit dominium, sed commoditas, quæ est jus separatum ab usu, & ab usufructu, *l. cum antiquitas. C. de usufruct.* nisi ex communi usu loquendi legantis aliud appareret, *ut supra dixi.* Item in tali legato habitationis non veniret hortus, licet aditum ad illum haberet per illam domum, *ut est text. in l. Olympico. ff. de serv. urban præd.* Et ibi hoc notant Dd. quod intelligit ibi Floria. nisi judicaretur domum accedere, *ut l. prædijs. de lega. 3. §. penul.* Et adde quod dicam in versic. dubitari potest. Quarto nonnunquam relinquitur habitatio, quam quis habet in tali loco, vel dicitur, relinquo habitationem meam: & tunc venit proprietas *secundum Guliel. Bal. & Dd. in d. l. cum antiquitas.* Et propterea sit cautus testator vel notarius, quomodo loquatur. Quinto quandoque relinquitur ususfructus habitationis, & tunc idem est, ac si relinquatur habitatio talis domus, & tunc non est proprie usufruct. *casus est in d. l. cum antiquitas, &c.* Sexto sæpe relinquitur domus ad habitandum, vel pro sua habitatione, & tunc dic per Bart. *in l. libertis. de alimen. & cibar. legat. & in alijs locis, de qui-*
b *bus supra.* Septimo & ultimo relinquitur aliquando domus *b* in gaudi-
6 mentum. & de hoc dic ut dixi in materia usufructus. * Sed contra prædicta

dicta dubitari potest. Quidam reliquit uxori habitationem vel usumfructum domus suæ : deinde legavit in eodem testamento eandem domum alteri, an per istud legatum videatur ademptus ususfructus uxori vel habitatio? Dicas quod non, casus est no. *in l. Sempronio. in princ. de usufruct. lega.* & ibi probatur, quod legato generali usufruct. vel habitationis non derogatur per legatum speciale ipsius rei, & dicit ibi Bar. quod judicio suo ille tex. non est alibi. Idem tenet Ludov. Ponta. *in suo singulari. 461.* quod incipit, an legato generali, qui allegat etiam ad hoc legem, si alij in princ. eo. tit. quod not. Item * dubitari potest, quid si testator ita dixit, 7
Relinquo uxori meæ habitationem in domo cum filijs suis, *juxta l. si mulieri cum liberis. de usufruct. accresc.* an ista debeat habere alimenta ex tacita voluntate defuncti, quæ in obsequio filiorum esse debet? *ut l. sed si hoc. 62. §. si de cond & demonst.* ergo debet ab eis ali : etiam proposito, quod esset alia : quam mater : puta amita, quia hoc est in recompensatione laboris, *ut l. Sejo. de an. leg. l. in rebus. §. antepen. ff. commod. & l. idemque. §. Labeo. ff. manda. & l. quoniam liberi. C. de testi.* secundum Bal. *qui ita no. in l. fi. in 2. colum. in princ. de indi. viduitate.* Postremo scias, quod ille qui habet habitationem, dicitur possidere, etiamsi non habeat aditum ex publico, *l. si duo. §. cæterum. ff. uti poss.* Et ita hoc not. Bart. per illum text. qui dicit, quod sæpe contingit, quod testator relinquit uxori habitationem certæ partis domus, etiam dicit, quod illam partem possideat, etiamsi non habeat aditum ex publico, quod est notabile.

ADDITIO.

a *Alimenta.* Utrum alimenta debeant præstari de fructibus, an vero de proprietate, *vide Alex. cons. 100. in ult. col. in 1 vol.* Et utrum ille, cui debent præstari alimenta, in domo hæredum debeat operari ad commodum hæredum, & quomodo intelligatur talis disposi. *Alex. in cons. 2. in 1. col. in 4. vol. & in 1. vol consil. 100. in. 1. col.* per totum, ubi concludit, quod debet præstare servitia in domo, secundum qualitatem suæ personæ.
b *Domus.* Adde Corneum *in 2. volu. consi. 244. incip. videtur prima.* Et domus sumitur in jure varijs modis *in consil. 55. in 1. volu.* Et Alexan. *in consil. 48. in ult. col. in fin.*

De servitute ministerij seu operarum, an sit realis vel personalis.

CAP. VII.

1 *Quoddam quid est, quod in facto consistit.*

2 *Opera seu ministerium servorum qualiter, & in quibus constituatur: & qualiter restituatur, & amittatur, remissive.*

TRIA servitutum genera esse diximus, de quibus hactenus tractatum est. Quidam tamen dixerunt aliud genus servitutum reperiri, scilicet ministerium siue operam servorum, de qua dubitatur utrum sit realis, vel personalis, & dicit Cyn. *in rubr. de usufr.* quosdam tenere, quod sit realis: quia personalis servitus non transmittitur ad alium, *ut ff. de usufruct. legato. l. 2. ergo. &c.* Alij dicunt, quod est personalis: nam servitutes reales sunt perpetuæ, *ut ff. de censibus. l. forma.* sed servitus illa non est perpetua, sed mortuo servo extinguitur: ergo, &c. Dicit Petr. de Bellapertica *in d. rubr. de usufruct.* ut ibi refert Cyn. si volumus tenere, quod sit servitus, tutius est tenere quod sit realis, sed tamen ipse credit, quod non sit servitus: sed est potius quædam modificatio, quam dominus compellitur pati, ut servitutem in servo, tamen non est servitus. & hoc dixit lex. nam in libero homine nulla servitus cadit, *ff. de cond. & demonst. l. Titio 71. §. Titio centum 2.* & tamen ministerium liberi hominis potest legari, *ut l. 3. de*
1 *usufr. legato.* & videtur innui de operis servorum, *l. 1.* ubi dicitur, * quod est quoddam quid, quod in facto consistit, unde non est proprie servitus secundum eum. & ita voluit in effectu glo. *in l. si is qui binas. 30. de usu.* & ita tenet Cyn. & Bald. communiter Dd. *in d. rubr. C. de usufr.* qui dicunt, quod est potius quædam obligatio personalis seu jus personale: & ideo contra impedientem non datur actio confessoria, sed actio personalis
2 & injuriarum, argumen. *l. qui pendentem. de actio. empt.* * Et de hac materia, scilicet qualiter ministerium sive opera servorum constituantur, & in quibus, & qualiter restituantur & amittantur, vide plene per Azo. C. *de usufr. in summ. in ult. col. vers. sequitur videre de ministerio. usque ad finem. ubi vide.* qui clare loquitur. Dicitur etiam quod aliud genus servitutis reperitur, quæ debetur à persona rei: utputa, Relinquo Titio centum, ut à monumento meo non recedat *l. Titio 71. §. Titio. centum. ff. de condit. & demonstra. & not. glo. in rubr. de servit. & glo. 2. Inst. de serv. in princ.* sed illa non est proprie servitus, prout capitur in materia nostra: & ideo istam & præcedentem non connumerari inter genera servitutum &c.

De quibusdam obligationibus, an illæ dicantur servitutes.

CAP. VIII.

1 *Si constituat quispiam mihi, quod in fundo suo omni anno unum frumenti starium recipiam, vel unum pomum in viridario, an hujusmodi servitutes dicantur.*

2 *Si pro-*

2 *Si promiserit quispiam mihi servitutem pecoris appellendi ad fontes, causa agri mei stercorandi, an hoc servitus esse dicatur.*
3 *Si promiserit quispiam alicui servitutem de coquendo panem in furno suo pro tota ejus familia, an hoc etiam servitus dicatur.*
4 *Si promiserit aliquis alicui, quod per pontem suum sine gabella transire posset, sicuti promisere Veneti Placentinis, an hoc servitus dicatur.*
5 *Pedagium colligere, an servitus debita colligenti existat.*

HIc videndum est de quibusdam, ut promisimus, obligationibus, an sint servitutes. * Et primo, si aliquis constituat mihi, quod in fundo suo 1
recipiam omni anno unum starium frumenti: vel quod pomum percipiam in viridario suo. Et Petr. de Bella per. rub. *C. de usufr.* dicit, quod est servitus innominata, ex qua oritur contra tertium impedientem actio confessoria, ut *l. Mela. §. fi. de alimen. & ciba. lega.* & idem tenet Bald. in *l. si plures. in 4. col. C. de condi. inser.* Sed idem Bar. *in d. rub.* tenet, quod non sit servitus, sed obligatio personalis: & melius, de quo dic, ut ibi plene, & per Cyn. & conclude, *ut dixi supra in illa quæst.* quomodo cognoscatur, an servitutes sint reales & prædiales, in tertio casu principali, ubi plenius hoc declaravi. * Secundo, quid si promisisti mihi servitutem pecoris ap- 2
pellendi ad fontes causa agri mei stercorandi, an sit servitus? Glo. dicit quod non. *l. pecoris. ff. de servit. præd. rust.* Bald. contra in *d. l. si plures. in 3. col.* de hoc dic, ut per Dd. *in d l. pecoris. & in l. ut pomum de servit. & in l. Mela. §. fi. de alimen. & cib. & dixi in d. 3. casu principali.* * Tertio, 3
quid si aliquis promisit servitutem de coquendo panem in furno pro tota familia? Et Cyn. tenet, quod non sit servitus: quia non concernit res necessarias: & ideo vendito per ipsum furno, emptor non tenebitur me pati, quia servitutes sunt inductæ propter necessitatem rerum: sed furnus non indiget pane, ut ibi decoquatur, & male dicit secundum Bal. *in d. l. si plures. in 4. col. de condit. inser.* quia secundum eum est servitus, quæ debetur à re personæ: sicut est illa, quod possim de agro tuo recipere millesimam fructuum, vel unum corbem, & dic secundum Pet. quod erit servitus innominata, quia genera servitutum multo plura sunt, quam quæ specialiter enumerata sunt, & nominata, *l. 3. §. genera. de acquiren. possess.* Ego credo, quod possit dici servitus usus, ex quo est ad necessitatem familiæ introducta: per ea quæ dixi in quæstio. quomodo cognoscatur servitus realis. & adde quod statim dicam in sequenti divisione servitutum. * Quar- 4
to, quid si promisisti, quod per pontem tuum possim transire sine gabella? sicut dicitur quod Veneti concesserunt Placentinis transitum per quendam

dam pontem, qui tunc possidebatur per Venetos, absque solutione alicujus vectigalis, de hac quæstione vide per Baldum *in d. l. si plures. C. de conditio. inser. in 4. col. versic. item servitus est, si per pontem tuum, dic ut ibi.*
5 * Quinto, utrum colligere pedagium, sit servitus debita colligenti? Dic quod non: quia servitutis nostræ est pati, non exigere, *ut l. quotiens. 15. §. 1. ff. de servit.* Sed est quædam jurisdictio ordinaria conscripto loco: & ideo ponte destructo sine spe restitut. non possent exigi vectigalia à transeuntibus, nisi locus ubi erat pons, de novo sit refectus: quia locus, in quo erat jurisdictio limitata, id est pons, in rerum natura desinit esse & omnia loca naturalia sunt libera transeuntibus. *ff. quemad. ser. amitt. l. si locus. §. fin.* Si autem in loco veteri reficiatur pons tunc vectigal ipso jure revocatur, sive restituitur in integrum, *ut d. l. si locus. ut no. Bal. singulariter in d. l si plures. in 3. col. versi. vidi dubitari. C. de conditio. insert. quod est no.* Explicita est prima generalis divisio servitutum, cum his quæ ad eam pertinere visa sunt: nunc de reliquis dicemus.

De servitutibus nominatis & innominatis.

CAP. IX.

1 *Servitutes urbanæ & rusticæ quæ dicantur.*
2 *Servitutes innominatæ quænam sint.*
3 *Servitutes nominatæ quæ appellentur.*

SEcunda divisio servitutum est? Nam quædam servitutes sunt nominatæ: quædam innominatæ, *ut notat gloss. in l. penul. §. prædium. de servit. rust. prædio. & ibi per Dd. & per Cyn. & Bal. & Dd. in rubr. C. de usufruct. & per Bald. in d. l. si plures in 3. colum.*
1 * Et dic, quod servitutes urbanæ nominatæ sunt illæ quæ ponuntur in *l. 1. in principio. de servitu. urbano. prædio.* innominatæ vero sunt illæ rusticæ, quæ ponuntur *in l. 1. §. in prædiis. 1. ff. de servit. præd. rust.* Et nominatæ dicuntur secundum Paul. de Castr. *in l. 1. proxime allegata,* quia sunt nomina juris, ut iter, actus, via, aquæ ductus, & similia, sed innominatæ ideo dicuntur, quia illa sunt nomina actus, non nomina proprie, sicut sunt aquæ haustus, pecoris ad aquam compulsus, jus pascendi, calcem coquendi, & arenam fodiendi: de quibus fit mentio *in d. § in prædiis.* Denominantur ergo istæ servitutes ab ipso actu utendi: sicut videmus, quod quædam sunt maleficia nominata,
2 ut furtum, falsum, & similia, quæ sunt nomina juris. * Quædam innominata, quæ non nominantur: quia denominantur ab ipso actu, ut percutere, vulnerare: qui actus possunt fieri cum dolo & sine dolo. Primo casu sunt

ſunt maleficia, ſecundo non: ſed prima non poſſunt fieri ſine dolo, *ut not. Bart. in l. 1. §. 1. ff. ſi quis teſta. liber eſſe juſſ. fue. & l. 1. in pr. ver. venio ad tertiam par. em. ad Turpil.* ubi hæc etiam infert ad quædam alia. Sed licet illa ſint in ſe vera, tamen videtur, quod illæ ſervitutes, *de quibus in d. §. in pr ædijs*, poſſunt dici nominatæ, tum quia habent nomen proprium, & elegans, ſicut aliæ nominatæ, *juxta no. in l. jurisgen. in princ. ff. de pact.* tum quia videntur eſſe nomina juris, & nominari à jure, non ab actu, ſicut eſt aquæ ductus, quæ videntur eſſe ita nominata, ſicut aquæ ductus. Item jus paſcendi, calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ: nam illa nomina referuntur ad jus, non ad factum. Tamen denique dicit Iuriſconſultus *in d. l. 1. §. in prædijs. de ſervit. ruſtic. prædior.* quod in ſervitutibus ruſtic. prædio. ſunt computanda aquæ hauſtus, &c. quaſi dicat, iſtæ ſunt ſervitutes, quæ ita nuncupantur, ſicut & aliæ. idem probatur Inſtit. *de ſervit. §. inter ruſticorum.* Et ideo poſſet forte dici, quod illæ, *de quibus in d. §. in prædijs.* poſſent dici nominatæ: ſed illæ quæ non reperiuntur habere nomen proprium, ſicut eſt, quando conſtituitur aliquid quod poſſit fieri in prędio, quod de jure non poſſis facere feneſtram in muro communi, vel cum non poſſis id, quod de jure poſſes: ut puta promittis non facere feneſtram in fundo tuo proprio, *juxta l. quotiens is. in princ. ff. de ſervit.* & ſimiles ſunt innominatæ. illæ vero, quæ reperiuntur habere * nomen proprium, à jure inventum, *ſicut eſt in l. 1. & 2. de ſervit. ruſtico. prædio.* dicuntur eſſe nominatæ, per notata *in l. jurisgen. in princ. ff. de pact.* dicit etiam Petr. & Cyn. *in rubr. C. de uſufruct.* quod nominatæ ſervitutes non ſunt plures, ſed bene plures ſunt innominatæ. Quod ſi aliquis concedat mihi, ut in fundo ſuo recipiam omni anno unum ſtarium frumenti, vel unum modium bladi, vel quod pomum ex viridario tuo percipiam: iſtæ tamen ſervitutes ſimiles conſtitui poſſunt, *ut l. ut pomum. 8. ff. de ſer. l. pecoris. & l. ergo. de ſerv. ruſticor. prædiorum.* Et dici poſſunt ſervitutes perſonales innominatæ. Sed in hoc ego aliter dixi ſupra *in verſicu. hic. videndum eſt. juxta verſic. quid ſi aliquis promiſit ſervitutem ei. ſupra in materia ſervitutis realis.* Et ideo teneas id quod ibi concluſum eſt. 3

De ſervitutibus dividuis & individuis.

CAP. X.

1 *Servitus uſusfructus dividua eſt, cæteræ autem individuæ.*

2 *Ea quæ facti ſunt, diviſionem non recipiunt.*

Tertia divisio servitutum hæc est. Nam quædam sunt dividuæ, quædam individuæ: * nam servitus usus fructus est dividua: & cæteræ
1 servitutes sunt individuæ, *ut est text. in l. 1. §. si ususfruct us. 9. ff. ad leg. Falcidiam. & in l. stipulationes non dividuntur, in princ. ff. de verb. oblig.* Et quæ sit ratio differentiæ, dic quod est ista secundum Doctores, in dictis juribus: quia tantam utilitatem affert ususfructus respectu partis, quantam totum respectu totius: quod non est in alijs servitutibus. Nam ususfructus consistit in commodo fructuum, qui percipiuntur, ut si percipiuntur decem corbes frumenti, vel fœni, tantam utilitatem habeo de uno corbe respectu unius, quantam de decem respectu decem. Sed aliæ servitutes tam reales quam personales consistunt in commodo necessitatis: nam prædiales debentur juxta necessitatem, *ut l. pecoris. cum l. sequen. de serv. rustic. prædio.* & personalis, cum usus debetur secundum necessitatem personæ, *ut l. plenum. ff. de usu & habitatione.* Necessitas autem est indivisibilis. Nam si ad sustentationem unius necessarij sunt omni die duo panes, non habendo nisi unum continuo: non haberet tantam utilitatem ex illo respectu duorum: quoniam ex duobus sustentaretur, & viveret in solidum: sed ex illo non sustentaretur, quia non potest pro parte vivere, pro parte mori. & hæc est ratio *l. usus pars. ff. de usu & habita.* Alia ratio assignata per Alber. de Ros. *in d. l. 1. §. si ususfr. ad legem Falcid. inter usumfr. & usum, quia ususfruct. ab initio. ff. de usufruct.* Unde sicut dominium potest dividi, & ita ususfructus, sed usus plus habet facti quam juris: &
2 ideo pars in eo venire non potest, *d. l. usus pars.* * Ea enim quæ sunt facti, non recipiunt divisionem, *ut l. si is, qui quadraginta. 80. §. quædam. 1. ad leg. Falcid.*

De servitutibus urbanis & rusticis, & quæ dicantur etiam servitutes urbanæ. CAP. XI.

1 *Servitutes urbanæ, & rusticæ quare dicantur.*
2 *Prædia urbana vel rustica quæ nominentur.*
3 *Stabulum an prædium urbanum dicatur.*
4 *Hortus an prædium urbanum vel rusticum appelletur.*
5 *Horreum an prædium urbanum denominetur.*
6 *Campanea an prædium urbanum vocetur.*
7 *Navis an prædium urbanum existat*
8 *Molendinum an prædium urbanum sit.*
9 *Area an prædium urbanum dici possit.*

10 Servi-

10 *Servitus urbana qualis sit, & quomodo noscatur.*
11 *Si habeam jus eundi per fundum tuum ad domum meam, an hoc servitus esse dicatur.*

QUarta divisio principalis servitutum est. Quædam * enim sunt servitutes urbanæ: quædam rusticæ, *ut probatur in titul. de servi rust. prædio. & communia prædio. tam rust. & Inst. de serv. in princ. & §. urbanorum. cum simil.* & dicuntur urbanæ, & rusticæ, quia non possunt esse sine prædio urbano vel rustico, *text. est in l. 1. communia præd. & Inst. de servi. §. inter rusticorum. versic. ideo autem quod intellige. ut not. per glo. & Dd. in d. l. 1.* * Quæ autem dicuntur urbana prædia vel rustica? Dic, urbana dicuntur omnia ædificia habitandi causa facta, ubicunque sint, sive in civitate, sive in villa: quia urbanum prædium locus non facit, sed materia, *text. est in l. urbana prædia. de ver. sig. & not. glo. in l. eo jure. §. stabula in quibus caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah.* Rustica autem prædia sunt, quæ fructuum percipiendorum causa fiunt, *ut probatur in d. §. stabula.* ita notat Azo in summa *Cod. de servi. §. 1.* * Sed quid de stabulo? Si est junctum domui, & sic gratia habitandi est prædium urbanum, *ut d. l. urbana.* alias diceretur rusticum, *text. est cum gl. in d. l. stabula.* * Quid de horto? Dic, si plurimum in redditu est, puta, quia in eo sunt vites, oliveta, vel in eo seminatur frumentum, vel nascuntur fructus venales.: & tunc dicitur rusticum prædium, etiamsi sit in civitate, secus, si esset sicut est viridarium, & fructus non vendantur, *ut probatur in d. l. urbana prædia. de verbo. sign.* * Quid de horreo? Dic esse præd. urba. *ut l. si horreum. cum seq. in quibus caus. pign. vel hypoth. tac. contrah.* * Quid de campanea? Dic quod si est destinata ad usum hominis esse prædium urbanum, ut in ea quis non posset capi pro debito civili sicut in domo non posset, *l. plerique. de in jus vocan.* quia tunc venit appellatione domus. Si autem est destinata ad alium usum, puta boum vel pecorum, tunc est rusticum prædium, & tunc posset in ea capi, *ut probatur c. 2. si duo fratres. in titul. de duob. fratribus. de novo ben. investi. & notat Ludo. Roma. in l. 1. §. domini. ad Syl.* quod ego intelligo, nisi esset juncta domui, vel esset campanea, in qua ab una parte esset domus, ab alia stabulum, *per text. cum gloss. in d. l. eo jure. §. stabula. in qui. ca. pig. tac. contrah.* * Quid de navi? Videtur quod magis urbano quam rustico prædio comparetur, *argum. l. 1. §. si quis de navi. de vi & vi arma.* secundum Baldum *in l. certi juris. in 3. colum. C. loca.* & hoc videtur probari *in l. pen. § fina. de his qui dejece. vel effud.* licet non sit proprie domus

Margin numbers (right): 1 2 3 4 5 6 7

quæ

quæ consistit ex solo tecto & parietate, *ut l. eum qui ædes. de usucap.* de
a quo vide per Ludo. Pontanum *in d. §. domini.* Quid de molendino *a*? Dic
8 potius, quod est prædium rusticum, quam urbanum. * Idem in fundo rurali, secundum Bal. *in d. l. certi juris. in 3. col.* quod intellige, nisi conjunctum domui, *per no: in d. §. stabula.* vel nisi in molendino habitaretur, sicut
9 multi faciunt. Quid de * area? Dic, si est causa fructuum comparatum, in quo frumentum excutitur: tunc rusticum prædium reputatur, *l. ult. §. ult. C. de serv.* sed si esset area, quæ proprie curtis seu curia appellatur, quæ sit in domo vel domui conjuncta, credo, quod urbanum prædium dici posset, ex qua pars domus reputatur urbana, pro quo facit quod not. Azo *in*
10 *summa. C. de serv. §. 1.* * Sed quomodo cognoscetur quæ sit servitus urbana? Dic ex qualitate prędij cui servitus debetur, non ex qualitate ejus quod servitutem debet. Nam talis est servitus, quale est prædium cui debetur: quoniam servitus denominatur à prædio dominante, cui debetur à digniori, *ut probatur in l. 1. §. area. & ibi hoc not. gloss. Dyn. & Ange. & Dd. de servi. rust. præd. & Alberic. de Ros. in l. de pupillo. §. & belle. de no. ope. nun. l. qui viam. eo. tit. 1.* & Paul. de Castr. *in l. 1. communia præd.* & habetur per Dd. in §. *æque. Instit. de act.* Sed urbanæ servitutes sunt, quæ prædijs debentur urbanis: rusticæ, quæ debentur prædijs rusticis. Nam ad hoc, ut sit servitus urbana, necessarium est, quod sit prædium urbanum, cui debetur servitus, & quod ei debetur ut urbano. Si enim iter, vel via, quæ rusticæ servitutes sunt, *ut l. 1. de ser. rustic. præd.* debentur domui: tamen quia deberi possunt, non intuitu ædificij, sed soli, nihilominus rusticæ servitutes dicerentur, *arg. de ser. ru præ. l. certo generi.* similiter dicendum est in rustica servitute. Nam & illa ideo tantum dicitur rustica, quia debetur rustico prædio: non intuitu ædificij alicujus, *ut probatur in l. 1. de ser. urba. præd.* ubi dicitur, quod stillicidium avertendi in tectum vel in aream vicini, servitus urbana est: & quandoq; potest esse, quod area sit prædium rusticum in villa vel in urbe, *ut dixi in versic. quid de area.* Sed tamen quia urbanum prædium, cui servitur, dicitur urbana servitus. Exemplum, est ædificium gratia fructuum percipiendorum, & ei urbana servitus debetur, vel ut ipsum liceat altius tollere, vel objicere parieti vicini, vel ut cloaca habeatur per vicini domum, ad quam aquæ fundi mei rustici accedant, dicetur servitus rustica. *de ser. rust. præ. l. 2. & not. Azo. in summa. C. de ser.*
11 *§. 1.* Sed * quid si habeo jus eundi per fundum tuum ad domum meam, an tunc dicetur servitus urbana *b*? Et videtur, quod sic, per prædicta.

Nico.

Nico. de Ma. in §. æque. Inst. de act. tenuit contrarium. scilicet, quod sit rustica servitus, quia debetur à solo tuo meo: secus dicit ipse, si debeatur superficiei domus meæ, & sic ædificio: quia tunc bene diceretur urbana. *allegat l. ergo. cum seq. de ser. rust. præd. l. servitus in solo. quæ est l. 2. de ser. titul. generali.* Ego autem in hoc sic puto esse dicendum: Aut habeo jus eundi per fundum tuum in domum meam, quantum ad superficiem, aut quãtum ad solum seu aream, aut simpliciter ad domum meam. Primo casu non habet dubium, quod est dicenda servitus urbana. Secundo casu, quantum ad solum, seu aream tantum: & tunc aut est area gratia fructuum, *juxta l. fi. §. fi. C. de ser.* puta quia promisisti, quod venire possem cum plaustro ad aream meam per fundum tuum: & tunc quia talis area dicitur esse prædium rusticum *ut dixi supra in versic. quid de area.* & tunc erit servitus rustica. Aut est area, seu curia, nec gratia fructuum, sed animalium, sicut est curia animalium, anserum, & simil. & puto, quod etiam judicari debeat servitus rustica: quia talis curia dicitur potius rusticum, quam urbanum, etiamsi esset in civitate, per ea quæ dicta sunt supra, & his duobus casibus potest procedere, quod dixit Nicol. de Ma. Aut est area seu solum non gratia fructuum vel animalium, sed pro usu domus: ut quia per eam itur ad superficiem, sicut communiter sunt curiæ in civitatibus: tunc teneo, quod sit servitus urbana: quia talis curia seu area debet dici urbanum prędium, *ut dixi supra in versicul. quid de area.* Tertio principali, quando simpliciter habeo jus eundi per fundum tuum ad domum meam, & tunc teneo indistincte, quod sit dicenda servitus urbana, ex quo debetur domui, & sic fundo urbano, per ea quæ sunt dicta supra.

ADDITIO.

a *Molend.* Quæ sit ratio statutorum disponentium, quod molendina non possint fieri, nisi dimissa certa distantia inter unum & aliud. *Alex. consil. 22. in 2. col.* ubi ponit de mensuratione fienda, hoc casu, an per aerem vel quomodo. Et ex quo flumine licite possit trahi aqua ad molendina, *vide Corn. consi. 248. in 4. vol.*

b *Servitus.* Adde Alexan. *consi. 176. in 2. volu. Et in consil. 142. in 1. colum.* Et quomodo jus servitutis acquiratur, *cons. 113. & consi. 27. in 3. colum. in princ. & in §. & est ratio.*

De servitutibus realibus & prædialibus, & in quo simul conveniant, & quæ sit earum natura.

CAP. XII.

1 *Natura omnium servitutum quænam sit.*
2 *Aqua cadens in curte tua naturaliter, si per se ad curtem meam currat, an licitum sit mihi aliquid facere per quod decursus impediatur.*
3 *Promittens solam patientiam, aut per alia verba servitutem promittens, non videtur servitutem constituere, sed personaliter se obligare.*
4 *Servitus in bonis nostris non est, nec extra bona.*
5 *Servitus nunquid locari possit.*

CIrca istas servitutes urbanas & rusticas, quæ reales sunt, & prædiales appellantur, ut sæpe dictum est, aliqua videamus, quæ ipsis simul conveniunt, & communia sunt: postea de his tantum hoc libro dicemus, quæ urbanas servitutes contingunt.

1 Et primo videamus, quæ * sit harum servitutum natura. Et dic, quod in hoc est, ut quis aliquid patiatur, puta quod possim mittere tignum in parietem vicini, aut ut aliquid non faciat, puta altius non tolli: *ut est casus in l. quoties. 15. §. 1. ff. de servit. & probatur in l. 1 fin. de aqua plu. arc. & in l. testamento. alias incipit, potest, communia præd.* non autem est ea natura, ut aliquid faciat quis, ut veluti viridaria colat, aut amœniorem prospectum præstet, *ut est text. in l. quoties, §. fin.* Fallit hoc in servitutibus oneris debendi: *ut l. eum debere columnam. de servit. urb. præd. de quo vide per Flor. & Dd. in d. l. quoties. & plene per Bart. in l. 2. §. apud Labeonem, de aqua. plu. arc.* Item ea est natura harum servitutum realium, ut si intersit vicinorum, qui servitutem sibi deberi volunt: alias si nec hominum, nec prædiorum interest: servitutes non valere, veluti ne per fundum tuum eas, aut ibi constituas: & ideo si mihi concedas jus tibi non esse in fundo tuo uti frui, nil agitur. aliter, si concedas mihi jus tibi non esse in fundo tuo aquam quærere, minuendæ aquæ meæ causa: *est text. in d. l. quoties. in princip.* & ideo si vendo tibi domum cum pacto, ut non possis ibi exercere tales artes, si ex hoc consequor aliquam utilitatem, quia in alia mihi remanente similem artem exercebam, valet pactum: alias secus. Non valebit ergo talis conventio tanquam servitus, cum non sit prædium dominans: licet valeat talis conventio, ut obligeris tu & hæredes tui: *ut not. Bartol. in l. venditor. communia prædior.* Et eodem modo, si convenisti mecum, ut non possis facere fenestram in tuo pariete, per quam possis inspicere me in arte mea, vel in camera: valet ista conventio, si mea interest propter honestatem: quia non possum libere uti domo mea, cum homines nolint in omnibus vi-

bus videri. & iste casus poterit quotidie contingere secundum Paul. *in d. l. quoties.* Sed si intervenisset conventio, licitum est facere in suo, dummodo non tangeret ex alieno: licet ex hoc alienum incommodaretur, *ut l. altius, Codic. de servit.* ad quod vide quod dicam infra, de servit. altius non tollend. Ex hoc sequitur, * quod si aqua cadens in curte tua naturaliter, & per se currit ad curiam meam, licitum est mihi aliquid facere per quod impediatur fluvius seu decursus aquæ, & remaneat in tua curte *argum. optimum in l. 1. §. sunt qui putant, 6. ff. ne quid in flumine publ.* dummodo nihil tangam de tuo. facit quod not. *de damno infect. l. Proculus. secundum Paulum de Cast. ita not. in d. l. quoties. 15. in princ. de serv. quod est not.* Quod autem dixi, quod non est servitus vel conventio, nisi intersit, procedit quando continet non fieri, *in d. l. quoties.* secus si continet fieri, videlicet ut possim aliquid facere in tuo, nam tunc valet: licet tunc sit mihi inutile: *ut l. ei fundo ff. de servit.* Et est ratio, quia saltem aliquid consequor penes me: & sic possum habere rem, licet mihi non sit utilis, *ut dicit text.* & ratio rationis, potest interesse mea in futurum habere: puta ducere aquam per fundum meum, alias secus, secundum Odofred. & Floren. ibi. Item dixi, quod natura servitutis est pati: non credas, quod per solam patientiam servitus constituatur. Nam * ille qui promittit solam patientiam, aut per alia verba promittit servitutem, non videtur servitutem constituere, sed personaliter obligare, *ut est text. cum gloss. in d. l. si sub una. 136. §. 1. ff. de verb. obl. Bald. in c. 1 §. si quis de. in 5. colum. in princ. in tit. de controvers. investit.* Item tertia natura servitutis est, ut hujus juris servitutis nulla sit vacua traditio, sed patientia de utendo habetur loco traditionis, *text. est in l. quoties. 20. de servitut. & pro hoc l 3. §. dare. de usufruct. de quo plenius dicam infra in quinta quæstione principali*, quomodo & qualiter servitus constituatur. & ex hoc potest colligi, quod dicatur tradita possessio vacua, licet res debeat alteri servitutem prædialem, *ut probatur in l. Mævius. §. fundo. de legat. 2.* & ibi hoc not. Bart. & Dd. nam dicitur in §. præcedenti, hæredem non liberari, nisi tradat vacuam possessionem. *& in d. l. si fundo.* dicitur liberari: licet tradiderit fundum alteri servientem, quod not. pro illis qui tenentur vacuam possessionem tradere: *ut l. 2. §. 2. de actio. empt. & l. 2. Cod. unde vi.* secus si promisissent tradere vacuam & liberam possessionem: quia tunc non liberaretur, si traderet rem alteri servientem, quod est not. Item quarta natura est, ut in stipulatione vel servitutis promissione *a* veniat jus & factum: jus, in quantum a

(margin numbers: 2 beside "tollend. Ex hoc sequitur"; 3 beside "Nam * ille qui promittit")

debuit servitutem constituere : factum, in quantum patientia debet præstari, *ut d. l 3 §. dare de usufructu & not. Bart. in d. l. 2. §. 1. de verb. oblig. & not. in l. corruptionem Codic. de usufruct. & vide Bartol. in leg. stipulatio ista. §. si quis ita. de verborum obligat.* Item quinta est natura servitutum realium, ut secundum indigentiam prædij dominantis constituantur. *text. est in l. ergo. §. fin. cum sequen. de servit. rustic. prædior. & not. per gloss. & Dd. in l. ut pomum de servi.* sed servitus usus secundum indigentiam personæ cui debetur : *ut Institut. de usu & habita. §. 1. & l. plenum. §. 1. ff. eodem. & notat Bart. in l. 4. §. Cato. in quinta quæstione principali. de verbor. obligat.* Servitus autem ususfructus non est secundum indigentiam rei, vel personæ : imo ejus est naturæ, ut omnes fructus spectent ad usufructuarium, *text. est in l. usufruct. leg. in princ. de usufruct.* Item sexta natura est, quia servitus possideri non potest, sed intelligitur possessionem earum habere, qui ædes possidet, *ut est text. in l. si ædes meæ. 32. §. fin. de servit. urbanor. prædio. de quo vide plene per Cyn. in l. 2. C. de servit. & plenissime*
4 *per Bal.* Item septima natura, quia * servitus non est in bonis nostris, nec extra bona, *l. 1. de usufruct. legat. & ibi hoc declaratur per gloss. & Dd. & habetur per gloss. in l. si is. §. fin. ff. de pignor. & per gloss. Institut. de rerum divis. in princ. in versic. habentur.* Item octava est natura servitutis, quia servitutes, seu servitutum jura non sunt substantia, sed qualitates prædiorũ, & insunt prædijs : sicut jurisdictio dicitur esse qualitas territorij, *C. ubi & apud quem. l. final. & inest territorio, ut ibi not. & hoc vult Bald. in l. data opera. in 16. colum. versic. sed nunquid jura sint substantia vel qualitates. C. qui accus. non poss. & dicit Flor. in l. pecoris. de servit. rustic. prædior.* quod servitus est in fundo, sicut forma accidentalis, & sicut qualitas est materia. Item nona, quia servitus seu jura prædiorum urbanorum non possunt pignori dari, nec convenire potest, ut hypothecæ sint. *text. est in l. si is. §. fin. ff. de pignor.* & ibi assignatur ratio *in gloss. penulti. sed rusticorum prædiorum sic tex. est in l. sed an viæ. eodem titul. & gloss.* ibi assignat hanc differentiæ rationem : quia servitutes urbanæ debent constitui sub quadam perpetuitate, ne urbs deformetur ruinis, *ut in §. cum in suo 29. Institut. de rerum divisio. & l. final ff. ne quid in loco publico.* non enim esset conveniens, ut postquam misisti tigna, soluto pignore cogaris tollere : quod secus est in servitute rusticorum prædiorum, quia istud ibi cessat inconveniens. & ista ratio placet Bartolo ibi, qui dicit, quod si forte in servitutibus urbanorum prædiorum esset eadem ratio, quæ est in servitutibus rusticorum

præ-

prædiorum, consisteret obligatio, ut in hoc exemplo : Obligo tibi servitutem altius non tollendi, donec tibi credita solvatur pecunia : certe isto casu cessant rationes prædictæ. ideo videtur, quod obligatio. Sed * nun- 5
quid servitus locari possit, *vide text. cum gloss. & ibi Dd. in l. 1. §. inter commodatum. 1. ff commod.* & dicam in illa quæstione, qualiter quis debeat uti servitute. Item est decima & ultima natura servitutum, quia in earum præscriptione non desideratur titulus. *text. est in l. si quis diuturno. si serv. vendi. & not. per gloss. in prin. in l. 2. C. de servi. & aqua. & ibi per Dd.*

ADDITIO.

a *Promissione, &c.* promissiones intelliguntur rebus sic se habentibus. *Vide Corneum cons. 116. in 3. volum.* Et hoc verbum, promissio, intelligitur per stipulationem, *consil. 38.*

In quo consistat servitus seu jus servitutis.

CAP. XIII.

1 *Si lego fundum tuum servientem, liberationem legare non videor.*
2 *Servitus ex parte fundi servientis in patientia est.*

SEcundo principaliter videamus, in quo consistat servitus *a.* Et videtur, a
quod consistat in fundo. *ut l. eorum, ff. de dam. infect. & l. in noxalib. ff. de noxalibus. & ita tenet Iacob de Aret. Sed gloss. in l. Mævius. §. fundo. de legat. 2.* tenet contrarium. Bart. ibi dicit, & ista est veritas, quod servitus in fundo dominante est jus : ei enim debetur ista servitus, & in eo ex hoc aliquid plus ponitur, *ut l. 31. §. fin. ff. de negot. gest.* Sed in fundo serviente non est jus positum publicum, sed privatum : quia per hoc illi fundo & juri detrahitur, *ut l. stipulatio ista, §. 1. de verb. obligat. & l. arbor. §. final. ff. commun. dividun.* & ideo dicit Bart. *in d. §. fundo, in fin.* quod * si 1
lego fundum tuum servientem, non videor legare liberationem : quia in eo nullum jus habeo, quod ponat aliquid in esse : sed illud jus est in fundo meo dominante, quod tibi non lego, quod notand. Et adde quæ dixi in definitione realis vel prædialis servitutis. Ac etiam addas, quod * servitus 2
ex parte fundi servientis est in patientia, *ut l. quoties. 15. §. 1. de servit. & l. si ego. 11. §. 1. de Public. & l. fin. de serv. urba. præd.* ut dixi supra in prima & tertia natura servitutum, sicq; colligitur optime in quo constet ipsa servitus, seu jus servitutis.

ADDITIO.

a *Servitus, &c.* Quomodo & quando acquiratur possessio servitutis, vide

vide Alexan. *conf. 142. in 1. col.* & quomodo jus servitutis acquiratur per præscriptionem,& quanto tempore, *conf. 113. per totum, in 1. vol.*

Quis possit constituere servitutes reales.
CAP. XIV.

1 Dominus qui non est verus, sed quasi, sicut est bonæ fidei emptor, an prædio alieno per ipsum bonæ fide empto, servitutem imponere valeat.
2 Dominium qui utile habet, sicut est emphyteuta, vel livellarius, an servitutem imponere possit.
3 Vasallus qui utile dominium in fundo habet, an hujusmodi fundo feudali servitutem imponere valeat.
4 Superficiarius, an fundo superficiario servitutem imponere possit.
5 Dominus directus, an fundo suo servitutem imponere valeat.
6 Hæres rei legatæ an servitutem imponere possit.
7 Dominus fundi, qui ipsum alteri aut fisco obligavit: puta, si pecunia certo tempore soluta non sit, & vendi valeat, an possit servitutem ipse imponere.
8 Dominus fundi, in quo alius usumfructum habet, an illi fundo servitutem imponere possit.
9 Fundo suo an quispiam servitutem imponere valeat, in quo alius habet servitutem realem, in ipsius tamen præjudicium.
10 Maritus an fundo dotali servitutem imponere valeat.
11 Usufructuarius an fundo, in quo usumfructum habet, servitutem imponere possit.
12 Ius inferendi in sepulchrum qui habet, an sepulchro servitutem imponere valeat.
13 Dominus qui adhuc non est, vel quasi, sed de proximo, vel continuo futurus est, an servitutem imponere possit
14 Imperator, seu princeps vel senatus privato concedere potest, per viam publicam aquam ducere, sine tamen vicinorum incommodo, & num. 15.
16 Servitutem habens alteri eam concedere non potest, nisi hoc ei permissum fuerit.
17 Si concessisti aquam Titio, quæ in fundo tuo oritur, ut eam ad fundum suum ducere possit, an postea eandem mihi concedere valeas.
18 Princeps in mari servitutem imponere potest

Tertio est principaliter videndum,quis possit has servitutes reales constituere, vel imponere. Dic,ille,qui est dominus prædij vicini potest imponere, & alius quam dominus alterius prædij potest acquirere: nemo enim potest servitutem acquirere urbano vel rustico prędio,nisi qui habet prædi[illegible]. *text. est in l. 1. §. 1. ff. commun. præd. & Institut. de servit. §. inter rusticorum. versicul. ideo autem.* Et quod dixi de domino, intellige de
1 illo, qui est verus dominus prædij & pleno jure. * Sed quid si non est verus dominus, sed quasi dominus,sicut est bonæ fidei emptor,an iste poterit imponere servitutem prædio alieno per ipsum empto bona fide? Sed quid si non

ſi non eſſet vere Publiciana? & ſic eſſet quaſi dominus, *ut Inſtit. de act. §. ſed & iſtæ. & in c abbate ſane, de re jud. in 6.* tunc bene poſſet imponere ſervitutem: *ut eſt caſus in l. ſi ab eo. 18. ff. de pignor. & idem tenet Azo in ſumma. Cod. de ſervit. §. conſtituit autem has ſervitutes. & habetur in leg. ſi ego. §. 1. de Publi.* Item, * quid de illo, qui habet utile dominium, ſicut eſt emphyteuta vel livellarius, *l. 1. §. qui in perpetuum, ff. ſi ager vectig. vel emphy. pet. & no. in leg. ſi ut certo. §. ſi duobus vehiculum. ff. commod. & not. Spec. in tit. de locat. §. nunc aliqua. verſic. 45.* & dicitur etiam quaſi dominus, *ut not. gloſſ. in leg. 3. de ſervit.* an poſſit imponere ſervitutem emphyteutico? Et videtur quod non, quia emphyteuta non poteſt alienare ſine conſenſu directi domini, *ut l. fin. in princ. C. de jur. emph. & c. potuit, extr. de locat.* ergo nec ſervitutes imponere, quia continetur ſub verbo, alienatio: *ut l. fin. Cod. de reb. alie. non alienan.* Contrarium ſcilicet ut poſſit, *eſt text. cum gloſſ. in l. 3. de ſervit.* & ibi hoc tenent Dd. & maxime Flor. & Paul. de Caſtr. idem tenet Dyn. *Inſtit. de action. §. æque. in 5. quæſt.* & Azo. in *ſumma. C. de ſervit. verſic. conſtit.* & Bart. *in l. 1. §. fin de ſuperfic.* & idem tenet Bal. *in c. 1. §. quid ergo, in tit. de inveſtit. de reb. alie. fac. in uſib. feud.* Idem tenet Guid. & Dd. *in l. & in provinciali. C. de ſervit.* Et facit quod proxime dicam de vaſallo & ſuperficiario: quod intellige durante emphyteuſi, ſeu livello. Sed finita emphyteuſi, quia revertitur ad dominum directum, & conſolidatur cum proprietate, tunc finitur etiam ſervitus, *ut probatur in d. c. 1. §. quid ergo. de inveſt. de rebus alien. fac. & ibi hoc not. Bal. & Iac. de Alva. & not. Barto. in l. 1. §. fin. de ſuperfic & probatur in l. is cui. 11. §. 1. Digeſt. quemadm. ſervitus amit. & ibi hoc not. tenet Flor. & idem tenent Bal. Sali. & Paul. de Caſtr. & Dd. communiter in d. l. & provinciali. C. de ſerv. & probatur in l. lex. vectigali ſundo. ff. de pignorib.* Et per hanc rationem reſoluto jure feudum concedentis, reſolvitur jus receptoris ſeu recipientis, *ut d. l. lex vectigali, & d. c. quid ergo. & d. c. 1. §. fin. & per Bald. in tit. de contr. inveſt. & l. ſi quis domum. §. fi. ff. loc. & l. pen. §. prædium, de leg. 2. & l. Statius Florus 48. §. Cornelio ff. de jur. fiſ. Ibi caſus notabilis cum ſimil.* quod eſt notandum, quia quotidie hoc contingit. Item * quid de vaſallo qui etiam dicitur habere utile dominium in fundo, *ut eſt text. & gl. & ibi Bal. & Dd. in d. §. quid ergo. & eſt gl. fi. Inſt. de uſufructu in princ. & eſt gl. 2. extr. in c. cum Bertoldus. de re jud. & habetur per Bal. in l. unica in 6. chart. C. de confeſſ. & in l. 1. in ulti. col. C. ſi plur. una ſent.* an ipſe poſſit ponere ſervitutem in fundo feudali,

2

3

dali. Videtur quod sic: *ut est casus in d. c. 1. ver. quid ergo.* quod vult, quod durante fundo, duret servitutis impositio: sed eo finito finiatur servitus imposita, *prout dixi in emphyteuta seu livellario. & ibi tenent Bald. & Iac. de Alvar. & idem tenent Dd. in l. & in provinciali. C. de serv. & in l. 3. ff. de serv. tit. generali. & Cyn. in l. fin. §. pen. ante. fin. C.* communia de *lega. & habetur per Iac. de Bel. in c. 1. §. præterea in tit. de capitulis Con-*
4 *radi. in usib. feudor. item* * quid de superficiario, qui habet utile dominium? *ut not. gl. 2. Inst. de usufruct. in princ. & probatur in l. 1. §. quia autem. 6. de superfic.* & inducitur quasi dominus, *ut not. gl. in l. 3. ff. de serv.* & videtur, quod servitus fundo superficario imponi non possit: quia superficarius dicitur habere quandam servitutem in solo, *ut l. si tibi homo. §. fin. de leg. 1.* sed servitus servitutis esse non potest, *ut est text. in l. 1. de usufruct. leg. ergo, &c.* Tu autem dicas contrarium, scilicet quod possit imponere servitutem, *ut est text. in l. 3. ff. de serv. & ibi hoc tenet gloss. & Dd. & idem hoc tenet Azo in summa. C. de serv. §. constituitur. & Bart. in l. 1. §. fin. de superficie. & Nicol. de Ma. & Iac. de Alva. in d. c. 1. §. quod ergo. in tit. de invest. de re alie. fact.* Nec est verum, quod superficarius habeat servitutem, *ut dicit gl. in d. l. 3.* sed habet utile dominium, quod est contrarium servituti: nam res mea non potest mihi servire, *ut l. uti frui. ff. si usufruct. peta. & in l. in re communi de servit. urb. præd.* Nec obstat *d. l. si tibi homo. §. fin.* cum dicit de servitute, intelligitur improprie. Vel dic secundum Paul. de Castr. & melius, quod esse superficarius, habeat servitutem & utile dominium. Nam si habeo superficiem in solo tuo, illud tuum solum dicitur servire superficiei meæ, inquantum habet hoc opus, quod teneatur eam sustinere. & ita loquitur text. *in d. l. si tibi homo. §. fin.* Sed si consideramus ipsam superficiem, quæ non est servitus, sed potius prædium dominans solo tuo, dum illud tenetur eam sustinere huic prædio, quod in superficie bene posset servitutem imponere, & non erit servitus servitutis, & ita loquitur text. *in d. l. 3. de servit.* Et quod dixi, superficarium posse imponere servitutem superficiei, intelligitur durante superficie: sed ea finita finitur servitus, *ut dixi de emphyteuta & feudatario & ita tenet Bart. in l. 1. §. fin. de superficie. & Dd. in d. l. 3. de serv. & l. & provinciali C. eod. titul. & Flor. in l. si is cui, §. 1. quemadmodum servit. amittat.* Item quod dictum est, de emphyteuta, vasallo, & superficario, dicas etiam idem in quocunq; alio habente dominium utile, *ut not. Bart. in d. l. 1. §.*
5 *fin. de superficieb.* Item quid * de domino directo, an posset servitutem im-

ponere

ponere suo fundo? Dic si est dominus directus pleno jure, ita quod nullus habeat utile dominium, & tunc sive imponat ipsi solo sive ædificio, valet ipsa servitus imposita, *ut l. 3. de servit.* & dixi supra circa prin. hujus tertiæ quæst. principalis, & afficit solum sicut ædificium, & ideo destructo ædificio durat in solo, & refecto ædificio re integratur in eo. *l. servitutes quæ in superficieb. §. si sublatum. de serv. urb. præd. secundum Paul. ibi. & in d. l. 3.* Sed si quis est dominus tantum directus, & alius utilis, qui habeat utile dominium, sicut est emphyteuta seu feudatarius, & superficiarius, *ut dixi in quæst. praecedentibus*, & sic non posset imponere servitutem, qui habet directum dominium in præjudicium habentis utile. & ita intelligo *d. l. 3. de servit.* & ita vult Paul. de Castr. & ad hoc vide quod dicam de usufructuario. Item quid * de hærede, qui etiam dicitur dominus. *Inst. de hæred. qualit. & differt. §. pen.* an possit imponere servitutem rei legatæ alicui sub conditione? Et dic, quod sic: sed adveniente conditione extinguitur servitus. *text. in l. is, cui. 11. §. 1. quemad. serv. amit. & in d. l. si fundum, de condit. & demonstr. pro hoc etiam l. fin. §. sin autem sub conditione. Cod. communia de leg. & l. servo legat. §. 1. & quod ibi not. per Bart. & Dd. de leg. 1.* 6

Item * quid de domino fundi, qui ipsum obligavit alteri aut fisco: puta si pecunia non sit soluta certo tempore, & possit vendi, an interim dominus possit imponere servitutem? Dic, quod sic, *ut est text. in l. plerunque in fin. tit. de regul. jur.* & idem dicas in quolibet, qui rem alicui debet ex contractu aliquo, ut antequam tradat, possit servitutem imponere. *arg. leg. si sciens, in fin. de contrahen. empt. & not. gloss. in d. l. plerunque.* quod semper intellige, scilicet servitutem durare, donec durat dominium imponentis, & non ultra. Quod dixi dominum posse imponere servitutem fundo, intellige quando est unus dominus tantum fundi. Nam si essent plures, deberent omnes consentire in imponenda servitute: alias unus tantum non posset imponere. *textus manifestus est in l. 2. ff. de serv.* Sed si unus servitutem concederet, sine alijs, non teneret ipsius concessio jure servitutis, tamen ipse concedens non posset prohibere eum, cui concessit uti jure concesso. Si vero unus primo concessit servitutem, deinde alter, vel alij domini tunc varijs temporibus concesserunt, vel ratificaverunt etiam singulariter, & de per se, tunc confirmatur prima concessio per novissimam, & trahuntur primæ concessiones, vel prima concessio ad tempus ultimæ cõcessionis, perindeq; sit ac si omnes tunc concederent. Et ideo si tempore ultimæ concessionis non esset possibile primos concedere posse, vel quia 7

 defuncti

defuncti sunt, vel quia partes prædij alienaverunt, pendebit hæc ultima concessio donec ilii qui successerunt in locum prioris vel novi socij concedant servitutem, & hæc probantur *in l. per fundum, de ser. rust. præd. & leg. si. commu. præd. & no.* Azo. *in summa. ff. de ser. tit. generali.* * Item
8 quid in Domino fundi in quo alius habet usumfructum, an dominus possit illi fundo servitutem imponere? Dicas quod non, etiam consentiente usufructuario, nisi sit talis servitus, per quam conditio usufructuarij deterior non fiat, *ut text. in l. sed & si quid. 25. §. fin. cum l. seq & ibi gl. vide Di-*
9 *gest. de usufruct.* * An possit imponere servitutem fundo suo in præjudicium habentis aliam servitutem realem? dicas quod non, *text. est in leg. certo generi. §. 1. & l. per quem de serv. rust. præd. & ibi per Dd. & habetur per gloss. & Dd. in l. præses, Codic. de serv. & aqua.* Potest tamen dominus acquirere servitutem fundo fructuario, *text. est in dict. leg sed & si quid §. fin.* sicut etiam dixi supra de fundo feudatario. & adde quod dicam infra versic. quid de usufructuario.
10 Item, quid * de marito *a*, an possit imponere servitutem fundo dota-
a li? Et videtur quod sic, quia est dominus illius fundi, *leg. in rebus. Codic. de jure dot. l. doce ancillam, Codic. de rei ven. contra est, in l. Iulianus. cum l. seq. de fun. dot.* Ratio est, quia non habet liberum dominium. *ut not. Bald. in d. l. & inprovinciali. Cod. de serv.* quod intelligo de fundo dotatali inæstimato: quia ille reputatur esse uxoris, *ut d. l. in rebus.* secus si esset æstimatus tali æstimatione, qua emptionem faceret: *ut ibi not. & in d. l. doce ancillam.* quod in dubio præsumitur, *ut est gloss. not. in l. si inter vi-*
11 *rum. C. de jure dot. & not. Cyn. in l. 4. in ult. quæst. C. cõmod.* Item * quid
b de usufructuario *b*, an possit imponere servitutem fundo in quo habet usumfructum? Et video, quod sic, durante usufructu: quia usufructus est pars dominij fundi, sicut est vasallus & superficarius. Dicas contrarium, quia minor est dominus, quam maritus rei dotalis, & maritus non potest, *ut dixi, ergo, &c.* Item quia usufructuarius meliorem conditionem facere potest, sed non deteriorem, *text. est in l. æquissimum. §. fin. ff. de usufr.*
12 Item an ille * qui habet jus inferendi in sepulchrum, possit imponere servitutem sepulchro? Dic quod non, *l. 1. ff. si ser. ven. & l. caveri. commu-*
13 *nia præd.* Item quid * de eo qui non est adhuc dominus, vel quasi, sed proxime vel continuo est futurus dominus: an possit imponere servitutem, ut in hoc exemplo, emo à te prædium, vel ex alio titulo accipio, & in exceptione vel traditione impono ei servitutem ad aliud prædium tuum quod retines,

retines, an possim? Et dicas quod sic, *tex. est in l. qui duas, de ser. legat.* & *in l. si quis duas. 6. ff. commun. præd.* & *in l. ei fundo. de ser.* & *ita tenet Azo in sum. C. de serv. §. constituitur autem.* Pro hoc facit, quia quod proxime faciendum est, habetur pro jam facto, *ut l. penult. de testam. milit.* Et quod dixi de emptore, intellige de quocunq; acquirente jus, quod sibi deberetur, posse servitutem imponere, sicut est livellarius, & vasallus, & similes, secundum ea quæ supra dicta sunt. Item * Imperator, seu princeps 14.
potest concedere *c* privato aquam ducere per viam publicam sine incom- c
modo vicinorum. *tex. est in l. servitutes, 14. § publico. de serv.* Item * se- 15
natus potest, *ut l. 2. in princip. ne quid in flu. publ.* & *notat. gloss. in d. §. publico.* & intelligitur sine maximo aut magno incommodo. *ut ibi not. gl.* & *habetur in l. quoties. C. de precib. Imper. offerend.* & *notat. Azo in summa. C. de serv. §. constit. autem, pro hoc l. 2. §. merito.* & *§. si quid à principe. ne quid in loco publ.* & *ibi de hoc habetur.* Privatus autem in flumine publico, vel in aliqua alia aqua publica ad publicum usum destinata, non potest concedere servitutem, puta aquam per totam tollendam ex flumine, vel hauriendam, nec servitutem castello imponere, & si fiat talis concessio, vel impositio, non tenet jure servitutis: sed ille cui facta est talis concessio, vel impositio, tuendus est in jure suo, quod possidet contra eum, qui concessit, *tex. est in l. 2. commun. præd.* & castellum est receptatio publica. *l. 1. §. antepen. de aqua quotid.* & *æstiva.* & *est text. cum gloss. in l. si venditor. §. fin. de act. empt.* Item * ille qui habet servitutem, alteri eam 16
concedere non potest, nisi hoc esset ei permissum: quia non potest esse servitus servitutis. *l. 1. de usufruct. leg.* si tamen quis habeat servitutem aquæ ductus, & aqua postquam ingressa est fundum meum, velim alij concedere, possum, nisi noceam fundo servienti, *text. est cum gloss. in l. ex meo, de serv. rust. præd. in l. 1. §. illud Labeo. de aqua quotid.* & *æstiva.* & hoc tenet Azo *in sum. C. de serv. §. constit. in fin.* & idem tenet gl. *fin. ante finem, in l. cum essent. §. 1. de serv. rust. præd.* & *in dictis jurib. de hoc not. in l. præses. C. de serv.* & *aqua.* Et prædicta intellige de constitutione, quæ imponit servitutem. Personaliter autem quilibet, qui non habet prædium, potest se obligare pro servitute præstanda. *ff. famil. hercisc. l. hæredes. §. an ea.* Sed quid, * si aquam quæ oritur in fundo tuo, concessisti Titio, 17
ut possit eam ducere ad fundum suum, an possis postea etiam mihi concedere? Et gloss. *in d. l. præses.* dicit, quod sic, si tamen abundat, quod utrique sufficiat, per *l. Lucio. de aqua quot.* & *æsti.* ita fuit determinatum Bo-

noniæ inter fratres Prædicatores, quibus primo communitas concesserat aquam, & Minores, quibus secundo concessit, quia fuit judicatum & valere secundam concessionem, ex quo non derogabat priori, *ut not. Dd. in*
8 *d. l. præses.* Ultimo not. * quod princeps in mari potest ponere servitutem, *ut est text. juncta glo. in l. venditor, in princ. Cod. commun. præd. de quo vide omnino quæ dicam in 5. q. principali.*

ADDITIO.

a *Marito, &c.* Adde Corn. *cons. 170. in 4. vol.*

b *Vsufruct.* Adde Corn. *consil. 188. in 2. volu.* & an usufructuarius teneatur tributa solvere, datia, & similia, vide Alex. *cons. 4. in ult. colum. in 5. volu.*

c *Concedere.* Quando aliquid alicui conceditur, licet ad aliquem usum, an censeatur concessa proprietas, vide Corn. *cons. 195. incip. videtur, in 4. volum.*

Qui possint acquirere servitutem, seu quibus possint servitutes concedi. CAP. XV.

1 *Servitutem alicui fundo qui imponere possunt, eidem etiam acquirere valent.*
2 *Prædio communi an unus ex sociis servitutem legare valeat.*

QUarto principaliter dicamus, qui possint acquirere servitutem, seu quibus possint servitutes concedi. Et dic, quod illi, qui sunt domini, vel quasi domini vicinorum prędiorum, possunt acquirere servitutem fundo suo, sicut possunt imponere eadem ratione *ut l. ei qui pignori. de servi. & l. 1. communia præd.* secundum Azo. *in sum. C. de serv. §. fuit autem, in*
1 *princip.* * Ex quo nota regulam, quod omnes, qui possunt imponere servitutem uni fundo, eadem ratione & multo magis possunt ei acquirere: quia meliorem conditionem regulariter potest quis facere, licet deteriorem aliquando non possit: *ut est tex. in c. 1. §. quid ergo, de invest. in re. alie. fu. & l. æquissimum. §. 1. de usufruct. & l. fin. de usu & habi.* Et ideo feudatarius seu vasallus potest acquirere servitutem fundo feudatario: *ut est tex. in d. §. quid ergo.* & idem dicas in emphyteuta, & simil. Imo etiam plus dico, quod ille qui non potest imponere servitutem fundo, potest ei acquirere, sicut est dominus in fundo, in quo alius habet usumfruct. *ut est text. in l. sed & si quid. §. 1. de usufruct.* Item ille qui habet jus inferendi in sepulchrum servitutis viæ, & sepulchrum acquirere potest, licet sepulchro eam imponere non possit, *ff. si servit. vend. l. 1. commun. præd. l. caveri.* & idem

& idem dicas de similibus. Et procedunt prædicta, quando est unus tantum, cui est acquirenda servitus: si autem essent plures domini prædij, cui servitus acquirenda est: ut omnes consentiant, vel eorum communis servus, & si unus tantum mihi acquireret, non teneret ejus acquisitio, donec alij vel alijs socijs concedatur servitus, & ult. acquisitione confirmatur prima ad tempus ultimæ, sicut supra diximus in imponenda servitute prædio communi, *ut l. si unus ex socijs & l. unus, in princ. de serv. rust. præd.* Item prædicta de suspensatione primæ impositionis servitutis vel acquisitionis, locum habent, si fiat acquisitio vel impositio inter vivos. * Nam si ultima 2
voluntate unus sociorum prædio communi legat servitutem, non valet legatum: sed si omnes socij legarent, & pariter eorum adiretur hæreditas, legatum teneret, idemque si uni sociorum prædij communis servitus legaretur: quia tunc non teneret legatum, neque suspenderetur, donec alijs concedatur: quia non sicut viventium, ita defunctorum actus suspendi post mortem testatoris, vel aditam hæreditatem receptum est, *ut est text. in l. fin. commun. præd. & ibi per Dd. de ser. rust. præd. l. si unus. & l. unus. & ita not. Azo in summa. C. de ser. §. fiunt autem.*

In quibus possit servitus constitui.

CAP. XVI.

1 *Servitus an ne dum in toto fundo, sed in solo tantum: vel in superficie tantum constitui possit*
2 *Ædificio an nedum præsenti, sed etiam futuro servitus imponi vel acquiri possit.*
3 *Mari per privatum an servitus imponi valeat.*
4 *Gulfus, sive mare Adriaticum: cur Venetorum esse dicatur.*
5 *Servitus in re propria vel communi an imponi valeat.*

QUinto principaliter declaremus, in quibus rebus possit servitus constitui. Dic in fundo urbano & rustico, *& in l. 1. communia prædio. & Inst. de serv. § inter rusticorum, & in toto tit. ff. de serv. urban. præd. cum simil.* Item * potest constitui nedum in toto fundo, sed in solo tantum, vel 1
superficie tantum: *text. est in l. 3. ff. de servit.* Et ideo certo generi agrorum servitus acquiri potest, veluti vineis, quod ea ad solum magis quam ad superficiem pertineat: & propterea sublatis vineis, servitus in solo remanebit, nisi aliter actum fuerit, *ut est text. in l. 1. & l. certo generi. in princ. de serv. rust. præd.* Item ad certam partem fundi servitus acquiri potest. *ut l. ad certam, de servit.* Item nedum * ædificio præsenti, sed etiam futuro servitus imponi vel acquiri potest, *ut est text. in l. si servitus. §. futuro.* 2

de serv. urban. præd. Et est ea ratio: quia illud quod adhæret, præsupponit illud cui adhæret: secundum Oldra. & dicit Flor. in *d. §. futuro.* & ideo valet promissio servitutis facta illi qui sperat sua in futurum interesse, *tex. est cum gl. in l. ei fundo. secundum unam lecturam de serv. & not. Lud. Pont. in l. stipulationes non dividuntur. in 12. col. de verb. oblig.* Ex hoc sequitur, quod servitus constitui potest, ut aquam quærere, & inventam ducere liceat, *tex. est in d. l. ei fundo.* Item potest imponi servitus, ut boves, per quos fundus colitur, in vicino agro pascantur. Item ut fructus in villa vicini cogantur, coactiq; habeantur, & ut pedamenta ad vineam ex vicino prædio sumantur. Item vicino cujus lapidicina tuo immineret fundo, cædere ei jus esset. Item in fundo vicini terram jacere, saxa in fundo habere ut in tuum lapides pervoluantur, ibique positi habeantur, indeque exportentur, *tex. est in l. 3. in princ. de serv. rust. præd.* idem & in alijs, de quibus plene dicam in alijs speciebus servitutis tam urbanor. quam rust.
3 Item in sepulchro servitus acquiri potest. *l. servitutes. §. fi. si ser. ven.* Item * licet per privatum mari servitus imponi non possit: quia natura omnibus patet, *ut est tex. in l. venditor. in princ. communia prædio.* tamen per principem bene posset, *ut ibi not. per gl. arg. l. servitutes. §. publico. ff. de serv.*
4 *& supra dixi in 3. quæst. princ. in fin.* * Et ideo cum mare Adriaticum, quod Gulfus Venetorum appellatur, sit dominij Venetorum: quia in eo ipsi Veneti prædominati sunt per tantum tempus, quod non extat memoria in
a contrarium, *a* & per hoc dicuntur habere jurisdictionem *b* in illo mari:
b quia illud tempus habet vim tituli, *ut in c. super quibusdam. §. præterea. extr. de verb. sign. & in c. 1 de præscript. in 6. & Bart. & Ang. de Perusio plene in l. sane si maris de injurijs. & Bal. in rub. ff. de rer. divisione. in 2. col. & ide Ang. in l. fi. in prin. de usucap ff. & in sua disputatione, quæ incipit, quæstio, super qua consilium postulatur.* dicendum est, quod ipsi domini Veneti in ipso mari possint servitutem imponere, & non alij, quod est not. In loco autem sacro & religioso servitus imponi non potest, *ut l. servitutes. §. fin. ff. de ser.* Item nec in loco publico, *ut l. si prius. §. fi. ff.*
5 *de aqua plu. arc. cum. l. seq. de quo dicam in 6. q. principali.* Item * in re propria vel communi quis imponere servitutem non potest, *ut est text. in l. in re communi. ff. de serv. urb. præd. & in l. proprium, & quicquid in tit. communia præd.* Et est ratio in re propria: quia res propria nemini servire potest, ut dictis juribus, *& l. uti frui, in princ. ff si ususfruct. pet.* In re autem communi: quia in re communi melior est conditio possidentis, *l.*
Sabinus.

Sabinus. communi divid. & quia ſervitus pro parte imponi non poteſt, *ut d. l. pro parte. ff. de ſerv. & l. proprium ff. commun. præd. & l. ſi quis. §. 1. eod. tit.*

ADDITIO.

a *Memoria in contrarium.* Adde Alex. *conſil. 6. in 1. colu. in 1. vol. & conſ. 7. in 1. col. etiam in 1. vol.*

b *Habere juriſd.* Quid ſit juriſdictio, & in quot ſpecies dividatur, vide Alex. *conſ. 68. in 2. vol. in antepen. col. in fi. & in princ. & in 4. vol. conſ. 35. in 1. col. per totum. & in 2. in princ.* ubi ponit de mero & mixto imperio, & quæ dicantur eſſe de juriſdictione. Et an juriſdictio quæratur, & probetur ex conſuetudine, *vide Corneum conſil. 268. in 4. vol.*

Quæ ſint neceſſaria, ut ſervitus conſtituatur, & ei quaſi poſſeſſio acquiratur.

CAP. XVII.

1 *Servitus neque ad tempus, neque ex tempore, neque ſub conditione, neque ad certam conditionem conſtitui poteſt.*

2 *Quaſi poſſeſſio ſervitutis ut acquiratur, duo principaliter requiruntur.*

SExto principaliter aperiamus breviter, quæ ſint neceſſaria ad hoc, ut ſervitus conſtituatur, & ejus quaſi poſſeſſio acquiratur. Multa enim ad hoc ſunt neceſſaria, ut ſervitus conſtitui poſſit. Primum eſt ex perſona conſtituentis: videlicet, ut ſit talis, qui poſſit eam conſtituere: & quis ſit iſte, *vide ſupra in 3. q. principali*, ubi plene diſputavi. Secundum eſt ex parte ejus, cui conſtituitur, ut ſit habilis ad acquirendum, & de iſto dixi ſupra *in 4. q. princip.* ita quod prædium requiritur ex parte conſtituentis ſervitutem, & prædium etiam ex parte ejus cui conſtituitur, *ut eſt text. in l. 1. de ſerv. ruſt. præd. & Inſt. de ſerv. §. inter ruſticorum.* Tertium eſt reſpectu rei, in qua ſervitus conſtituitur, ut ſit talis, in qua ſervitus conſtitui poſſit: quod declara, *ut dixi in præcedenti quæſt. princ.* Quartum neceſſarium eſt, ut res cui acquiritur, ſeu cui acquirere volumus ſervitutem, ſit habilis ad acquirendum: alias ſecus, *ut ſupra dixi in quæſt. ſervitutum. ad fi. ver. hic eſt videndum. & habetur in l. ut pomum. de ſerv. & l. pecoris. de ſerv. ruſt. præd. & l. 2. & l. venditor. in princ. ff. communia prædio.* Quintum, quod ſervitus conſtituatur in totum, non autem pro parte, *ut l. pro parte. ff. de ſerv. & l. ſi quis duas. §. 1. commun. præd.* licet ad certam partem fundi pro diviſo poſſit conſtitui, *ut l. ad certam de ſerv. & not. gloſſ.*

in d. l.

1 *in d. l. pro parte. & ibi per Dd.* * Sextum, quod servitus pure constituatur: nam ipso jure neque ad tempus, neque ex tempore, neque sub conditione,
a neque ad certam conditionem, *a* constitui potest, *text. est in l. servitutes ipso jure. quæ est l. 4. de servit.* de quo dic, *ut ibi per gloss. & Dd. & dicam infra in 8. quæst. princip.* quomodo & qualiter acquiratur servitus. Septimum est respectu loci, ut locus medius impediens servitutem non interveniat: sicut si esset sacer vel religiosus, *ut l. servitutes. §. fi. de serv. &* etiam aliquis aliquando, *ut l. qui sella. 7. §. fin. ff. de serv. rust. præd.* de quo plenius dicam in proxima quæstio. quæ impediant servitutem constituendam. Octavum, ut constituatur per verba juris, hoc est sonantia in jus, ut puta, concedo tibi jus eundi per fundum meum: non autem per verba sonantia in factum, ut puta, concedo tibi ire & agere per fundum meum, quia tunc esset potius jus personale, *ut l. apud Iulia. §. si quis alicui. de lega. 1. & dixi plene supra in diffinitione servitutis realis & prædialis, & in illa quæst.* quomodo cognoscatur, quando sunt servitutes reales & prædiales. Nonum, quod jus insit in prædio dominante active, & in prædio serviente passive, ita quod non insit personæ, sed rei, *ut ibidem bene dixi.* Decimum, quod istud jus servitutis constitutæ respiciat & concernat utilitatem prædij dominantis, alias servitus non esset, *text. est in l. quoties 15. in princip. de servit. & dixi in dicta diffinitione.* Undecimum, quod alterius prædij seu libertatem diminuat, *ut l. stipulatio ista. §. si quis forte. de verb. oblig.* dictum est in dicta diffinitione. Duodecimum, & ultimum, quod interveniant verba solemnia ad constituendum, puta per stipulationem, vel in te-
b stamento, vel codicillis, vel in contractu, vel in donatione *b*, & simil. *ut est*
2 *text. Inst. de serv. §. fina. & ibi not. & de hoc plene in 8. quæst. princip.* * Ad hoc autem, ut quasi possessio servitutis acquiratur, duo principaliter requiruntur. Primo usus utentis servitute. Alterum, patientia alterius rem possidentis, quæ servitutem debet, *ut l. 1. §. fi. de servi. rustic. prædio.* quæ patientia non dicitur, nisi sciat eum uti quasi intendentem acquirere servitutem. *ff. si servit. ven. l. quod si forte. §. 1. secundum Inno. qui not. dicit in c. bonæ. el. 2. in glo. & in c. fi. extr. de postula. præla. & ibi per Dd. & idem notat. Arch. in c. non est. de consuetu. lib. 6. & vide de hac materia plene per eundem Innoc. in d. c. bonæ. in glo. quæritur. & in c. cum dilectus. in gl. recuperandæ. extr. de capel. mona. & in c. in literis. de restitu. spol. & plenissime per Bald. in l. 2 C. de servit. & plene Flor. in d. l. servitutes.* ubi ponunt, & examinant, quomodo & qualiter acquiratur quasi possessio in juribus incorporalibus, ubi videre poteris per te.

AD-

ADDITIO.

a *Conditio.* Quæ sint verba importantia conditionem, vide Alexan. *consil. 202. in 2. col. §. nam dicta verba in 1. vol. & quando* verba possunt se habere ad conditionem & modum, quomodo debeant potius capi. *cons. etiam 102. in ea. col. §. confirmo quia. & in 4. vol. consi. 40.* ubi ponit quæ verba faciant conditionem.

b *Donatio.* Adde Alex. *consi. 25. in fin. in 2. volum. & in 3. vol. consil. 53. in antepenul. colum. versic. venio ad secundum.* Et quomodo statutum loquens de donatione, habeat locum in donatione ob causam, vel sub modo, *habes consil. 53. in pen. & ult. col. & consil. 78. in fin. in 3. vol.* Et an donatio inter vir. & uxo. firmetur juramento, vide Corn. *Consi. 41. in 3. volum.* & an valeat donatio facta per minorem cum juramento, *cons. 104. in dicto volum.*

Quæ impediunt servitutem constituendam.

CAP. XVIII.

1 *Locus sacer, vel religiosus servitutem impedit.*
2 *Differentia inter servitutes rusticas & urbanas, in quibus consistat.*
3 *Locus medius an servitutes impediat.*

SEptimo necessarium est intelligere, quæ impediant constituendam servitutem. Et * dicas, quod locus medius aliquando impedit, puta si est 1
sacer vel *a* religiosus, *ut est text. in l. servitutes in fin. de servi. & est text.* a
in l. si prius. §. sed loco sacro. de aqua plu. arcen. & not. glo. in c. 1. de obser. jejuniij, & ibi per Canonist. & dixi in præcedenti q. principali. Idem est, si locus publicus est medius, si per id quod debet in medio fieri, impeditur publici loci libertas, vel publicus usus, ut si vellem de domo mea in domum tuam immittere trabem: corripiendo viam publicam, vel apponere ponticellum: vel si velim de fundo tuo ad meum deducere aquam, faciendo in via publica rivum: his casibus ille locus publicus medius impedit servitutem constitui, nisi principaliter lege permittente, *ut est tex. in d. l. si prius. §. fin. cum l. seq. & not. Bart. in d. l. fin.* vel nisi permittente senatu, *ut l. 2. in princ.* ne quid in loco pub. *& dixi supra in 3. quæst. princ. versicul. item Imperator.* vel nisi hoc mihi liceret ex lege municipali, vel à magistratu, cui hoc competeret ex forma statuti, *ut l. prohibere. §. plane quod vi aut clam. & not. Flor. in l. qui sella. §. fin. de servi. rusti. præd.* Item alius locus privatus impedit servitutem, quando ille locus est extranei, & in eo est

aliquid faciendum, quousque etiam in illo servitus acquiratur, *ut l. in tradendis. §. interpositis. communia prædio. & l. loci corpus. §. fin. si serv. ven.* Cæterum si medius locus sit constituentis servitutem, vel etiam extranei sint in illo, non est aliquid faciendum, propter quod servitus impediatur, tunc locus ille medius non impedit servitutem constitui. *ut d. §. interpositis*: & ideo servitus esse potest in urbanis prædijs, etiam interposito medio prædio servitutem non debente: quia si habeo jus servitutis altius non tollendi, remotioris domus utilitas erit, donec prædium meum extollatur, *ut est textus in l. & ideo si servitus. ven.* Eodem modo quod dictum est de loco sacro, religioso, & publico, medio impediente servientem constitui: intellige quando in loco medio requiritur, quod aliquid fiat, alias non impediretur, *ut d. §. interpositis. secundum Flo. in d. l. qui sella. §. fin.* Et ideo
2 non videtur esse * differentia inter servitutes rusticas, & urbanas, licet tex. *in l qui sella. §. fi. tacite* videatur differentiam facere. & Azo *in summa. C. de serv. §. porro.* quod dictum est. sed re vera non est differentia an prædium meum impediat utilitatem venire de uno prædio ad aliud: quod contingit duobus concurrentibus. Primum, quod prædium medium non sit constituentis servitutem. Secundum, quod ad usum servitutis aliquid sit in eo faciendum, vel exercendum, quod fieri potest invito domino, *ut l. invitum. cum l. præced. in fin. de serv. urb. præd.* & tunc impedit constitui servitutem. Sed si nil erat faciendum, vel si erat prædium intermedium: tamen erat ejusdem domini prædij dominantis: & etiam quia potest facere in illo prædio medio quicquid vult, non impedit servitutem constitui, quia non impedit utilitatem pervenire, *ut est tex. in l. si cum servitus. ff quemad. servi. amit. & in l. si ædes meæ. & in l. nemo enim. de servi. urb. præd. & in l. si mihi. §. penul. & l. tria prædia. de servit. urb. præd.* Et de
3 ista * materia, an locus medius impediat servitutes, *vide per Bartol. in l. si prius. §. fi. de aqua plu. arc. & per Flo. in d. l. qui sella. §. fin. urb. præd. & per Paul. de Castr. in l. in tradendis. §. interpositis. communia prædio. & per Dd. in §. æque. Instit. de actio. & per Cano. in cap. 1. de observatione jejunij.* Item impedit servitutem constituendam, quando aliqua eorum quæ sunt necessaria ad ipsam deficiunt, *ut dictum est in q. præced. ubi videas.* Item quando id ex forma municipalis statuti esset prohibitum: *pro hoc vide tex. cum glo. & quod ibi nota. in l. qui luminibus. de serv. urb. prædio.*

ADDITIO.

a *Religiosi.* Adde Alex. *cons. 80. in colum. in 6. vol.* & Corn. *consi. 220. in 1. vol.*

Quo-

Quomodo, & qualiter, & quando constituatur, & acquiratur, & retineatur servitus, & quæ servitutes dicantur habere causam perpetuam, seu continuam, quasi continuam, seu quasi perpetuam, & quæ causam discontinuam, & quanto tempore hujusmodi servitutes præscribantur.

CAP. XIX.

1 *Servitus, pactionibus, stipulationibus, testamentis, & contractibus constituitur.*
2 *Servitutes multiplices sunt, & quæ sint servitutes habentes causam continuam, & quasi continuam.*
3 *Servitutes habentes causam discontinuam, quæ sint.*
4 *Servitutes, quibus præscribitur 10. ann. inter præsentes, & 20. inter absentes, quæ dicantur.*
5 *Tempus, cujus non extat memoria in contrarium, quod dicatur, & quomodo probetur, remissive.*
6 *Possessio 100. annor. quomodo probetur, remissive.*
7 *Venditio non probatur, etiamsi possideretur res alicujus, vel usufructus ejus, eo sciente, & patiente.*
8 *Positio alleganti titulum, quod titulum non habuerit, fieri potest.*
9 *Negativa quomodo probetur, remissive.*
10 *Res dicuntur possideri, quando causam continuam habent.*

OCtavo principaliter expedit axaminare quomodo & qualiter, & quãdo constituatur, & acquiratur, & retineatur servitus. * Et dic, quod constituitur pactionibus, stipulationibus, & testamentis, & contractibus, *text. est cum gloss. Instit. de servit. §. pen. & fin. & dixi supra in 6. quæstio. princip. versi. 12. & est text. in l. potest etiam in testamento. 16. comm. præd. & l. binas ædes. de ser. urb. præd. cum simi.* & voluntate partium constituitur servitus ab invitis: & invitus dicitur ille, qui non consentit expresse, etiam si non contradicat, *ut l. invitum. de ser. urban. prædio.* Ideoque licet vadam per prædium tuum, vel aliqua projiciam in tuo, te sciente, & non contradicente: non statim est servitus, nisi præscribam, *ut l. 6. in fin. ff. eod. titul.* de qua præscriptione statim dicam, sicut econtra in amittendis servitutibus dicitur: nam licet altius tollas, me sciente, non statim domus tua est libera, *ut l. hæc autem jura. de serv. urba. præd. & not. gloss. in d. l. invitum.* Item constituitur & acquiritur servitus per consuetudinem, *ut l. 1. §. pen. & fin. & ibi per gloss. & Dd. de aqua plu. arcend.* Item acquiritur per præscriptionem, *ut habetur per gl. ordin. & mag. in hac materia, in l. servitutes. 14. la grande. ff. de ser. & ibi per omnes Dd. & per Azo.* 1

in summa C. de ser. Item constituitur servitus per consuetudinem, & habetur per gloss. & Dd. *in leg. 2. Codic. de ser. & aqua per Dyn. in c. possessor malæ fidei. & in c. seq. de reg. jur. in 6. & per Barto. in l. 1. §. denique de*
2 *aqua plu. arc. & per Dd. in §. æque. Inst. de actio.* Circa * quod primo est sciendum, quod servitutes quædam dicuntur habere causam perpetuam, seu continuam: quædam quasi perpetuam, seu quasi continuam: quædam discontinuam, *ut not. per gloss. & Dd. in dict. leg. servitutes. & habetur in l. foramen. de serv. urb. præd. & in d. l. 2. Cod. de serv. & aqua.* Et dic, quod illa servitus dicitur habere causam continuam, & perpetuam, quæ semper est in usu actualiter, & potentialiter, ut servitus aquæ ductus, & servitus altius non tollendi, & similes. Quasi continuam seu quasi perpetuam causam dicitur illa servitus habere, quæ perpetuo seu continuo potentialiter sed non actualiter est in usu, ut est servitus stillicidij, vel ductus aquæ ex cœlo cadentis, *ut d. l. foramen. de servi. urba. præd.* Et est ratio: quia in istis non requiritur semper factum hominis ad usum servitutis, licet requiratur aliquando à princ. ad ipsam constituendam, ut in aquæ ductu: quia postquam aqua est derivata per rivum, vel canalem facto naturæ continuatur, & per seipsam semper fluit, & ita in servitute tigni injuncti vel oneris ferendi: nam postquam semel est immissum per seipsum continuatur. Item in quasi perpetua seu quasi continua, ratio est: quia licet in illa non exerceatur semper: tamen est apta semper exerceri sine facto hominis, ut in servitute stillicidij, quæ est respectu aquæ ex cœlo cadentis, quia non semper pluit, sed cum pluit, per seipsam cadit, & stillicidium est semper aptum recipere aquam sine facto hominis, postquam stillicidium factum est. * Discontinuam vero causam illa servitus habere di-
3 citur, quæ non est semper in usu actualiter, nec potentialiter, sed necessario requirit interpositionem: quia in sui usu requirit factum hominis, quod non potest esse continuum, ut servitus itineris, viæ, & simil. Nam homo non potest semper ire, vel ducere currum aut plaustrum, *l. servitutes. 14. in princip. de servitut.* Et istud, quod dixi de causa discontinua, procedit in servitutibus realibus, quæ à re rei debentur: quia in istis ipsa res dicitur tales servitutes quasi possidere mediante facto hominis, non autem facto suo: & ideo cum in istis realibus ubicunque factum hominis requiritur ad usum, & illud nõ possit semper esse continuũ, sequitur: quod illa res tales servitutes non continue possidet, & propterea dicuntur habere causam discontinuam. Sed secus est in servitutibus, vel personalibus juribus,
quæ

quæ debentur à re personæ : ut est usufructus, usus, jurisdictio, & simil. Nam in istis licet factum hominis requiratur, non solum ab initio, sed etiam ex post facto, non tamen dicuntur habere causam discontinuam, quia possunt animo possideri, ex quo personæ debentur, quæ habent animum: licet actus sint discontinui, *ut eleganter notat Barto. in l. justo. §. non mutat. de usucap. & ibi omnino dicas, & notat. per Cyn. in l. 2. in 6. quæst. Cod. de ser. & aqua. quod not. pro hujusmodi materiæ fundamento.* * His itaque præmissis dicas, si est servitus, quæ habeat perpetuam causam seu continuam, vel quasi perpetuam, seu quasi continuam, ex his duobus casibus regulariter præscribitur longo tempore, videlicet 10. ann. inter præsentes, & 20. inter absentes, exemplo rerum immobilium, *ut est text. in l. fina. C. de præscript. longi temporis, & in l. 2. C. de serv. & ibi hoc notat. per gloss. & Dd. & idem notat. gloss. ordi. in d. l. servitutes & ibi per omnes. Dd. & per Azo. in summa. C. de servi. §. item constituitur. & in l. 1. in 5. q. eo. titul. per Cyn. C. de ser. & aqua. & in l. 2. in 5. q. eo. titul.* Sed si est servitus habens causam discontinuam, tunc regulariter non præscribitur, *ut est text. in d. l. servitutes. in princip. & ibi per Dd. in d. 5. & 6. q.* Sed illa regula fallit in multis casibus, Primo, quando quis fuisset usus jure servit. tanto tẽpore, in cujus contrarium memoria non existit, *l. hoc jure. §. ductus aquæ. de aqua quoti. & æsti. secundum unum intellectum,* scilicet quod ibi loquatur de hujus servitute, *arg. l. 1. §. fi. & l. 2. §. antep. de aqua plu. arcen. & not. glo. mag. in d. l. servitutes de servi. & per omnes Dd. & not. gloss. in d. l. 2. & ibi per Dd. C. de ser.* Et pro hoc adduco text. *in c. super quibusdam. §. præterea. extr. de verb. sign.* ubi habetur, quod tempus, cujus non extat memoria in contrarium, habet vim privilegij, *& est text. in c. 1. in fin. de præscript. libr. 6.* ubi dicitur, quod dictum tempus habet vim tit. Quando * autem dicitur esse tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium *a*, & quomodo probetur, *vide plenius per Innoc. in c. quod per novale. & in c. veniens. & ibi per Canonistas. de verb. sign. per Cyn. in l. 2. in 9. q. Cod. de servit. & aqua per Bar. in l. 1. §. Labeo. de aqua plu. arc. & per glo. & Dd. in l. arbiter. de prob. & per Flo. in d. l. servitut. in ult. charta circa prin. & adde quod Cyn. tenuit in d. l. 2. 9. q. quod centum anni dicantur esse spatium tanti temporis, de quo non extet memoria.* Idem tenuit Anton. *de But. in c. veniens. in prin. ult. col. extra, de testi.* & Inno. *etiam ibi circ. fi. 2. col. in ver.* item dicunt quidam, quod si constet. & idem sentit. Spec. *in tit. de probat. in 2. parte & §. 1. vers. quod si testes. ad fi. illius*

Margin: 4 (at "His itaque"); 5 a (at "Quando * autem")

verſi. & idem tenet Bald. *in d. l. 2. ad fin. 2. colum. C. de ſervit.* & Cardin. Zabarel. *in c. ſi diligenti. in fin. extra, de præſcript. & not. per Dd. in juribus præallegatis.*
6 Et * quomodo probetur poſſeſſio 100. ann. vide per Bal. *in auth. quas actiones. in ult. in princip. C. de ſacroſ. eccl.* & vide gloſſ. *& quod ibi notatur in c. cum vobis. extr. de præſcript.* Secundus caſus eſt, in quo fallit; quando utens allegaret ſeu habuiſſet titulum conceſſionis ab ipſo domino, & ſic ex aliquo titulo præcedenti dicat ſibi à domino fuiſſe ſervitutem conſtitutam, nec id poſſit probare per teſtes vel inſtrumenta, & in adminiculum ſuæ intentionis inducat conjecturam, quia uſus eſt ſervitute prædij domino ſciente, & non contradicente per 10. vel 20. annos, ſcil. per 10. inter præſentes, & 20. inter abſentes: quia præſumitur ſervitus conſtituta ex cauſa, quæ prætenditur præceſsiſſe, *arg. l. 1. in fin. de aqua pluvia arcen. & l. cum de in rem verſo. ff. de uſuris. ita ſingula. dixit gl. in l. ſervitutes. la grande. 14. gloſ. magna. in fin. de ſervit. & glo. in l. 1. §. fin. in verſi. quamdiu. de aqua pluvia arcenda.* Et idem ad literam dicit Azo *in ſumma. C. de ſervi. §. item conſtituuntur ſervitutes per conſuetudinem, & idem not. Innoc. in c. ſi diligenti. ext. de præſcr. & Io. And. & Dd. in c. pervenit. de cen. & idem tenet Bart. & Flo. in d. l. ſervitutes. & Dd. Ang. de Are. Inſtit. de action. §. æque.* Et iſtam opinionem tenent communiter Dd. tam Legiſtæ, quam Canoniſtæ, ut dicit Paul. de Caſtr. *in dicta leg. ſervitutes.* Sed Petr. de Bellapert. Cyn. & Iacob, Butr. & Rav. de For. *in leg. ſi certis annis. Codic. de pact.* & Ange. *ibi in ſua repet.* tenent contrarium, dicentes, quod *l. cum de in rem verſo.* loquitur in faciente, hoc eſt, in ſolvente per 10. vel 20. annos: contra quem facilius præſumitur, cum ei non ſit tantum imputandum. Et pro iſta diſtinctione bene facit, quod not. Inno. *in c. olim. el. 3. ad fi. de reſtit. ſpol.* Item pro hac parte ego adduco hanc rationem. Nam ſi opi. gloſſ. & Dd. eſſet vera, lex quæ dicit, quod requiratur tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium, eſſet impoſita potius verbis, quam rebus, contra *l. 2. C. communia. de lega. & l. fi. Cod. de uſu. & c. commiſſa. §. porro. de elect. in 6.* Nam quilibet qui fuiſſet in quaſi poſſeſſione per 10. vel 20. annos, ſemper allegaret titulum à domino, & ſic nunquam haberet locum dicta lex, quæ requirit tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium. Bar. autem *in dict. leg. ſervitutes.* conatur ſalvare glo. & dictam opin. communem, & reſpondet contrarijs, dicens, quod in his quæ ſunt magni præjudicij, procedit opin. Pet. & aliorum ſequentium, quod non habeat locum *l.*

cum

cum de in rem verso. ſicut eſt in acquiſitione dominij, vel partis ejus. * 7
Nam ſi poſſiderem rem tuam tanquam meam, per longum tempus, te ſciente,& patiente, vel etiam uſumfructum ejus, qui eſt pars dominij, *ut l. 4. de uſufruct.* & poſtea dicerem te mihi eam vendidiſſe, vel conceſsiſſe, non probaretur per hoc venditio, vel conceſſio, *facit l. libertis. §. 1. de alim. & cib. leg. & l. nullo. Codic. de rei ven.* Sed in his quæ ſunt parvi præjudicij, ſicut ſunt ſervitutes prædiales, per quas non acquiritur dominium, nec pars ejus, & tunc procedit opin. gloſſ. & pro hoc *allegat l. ſi filius. C. de petit. hæred. & l. qui aliena. §. 1. de acquir. hæred. & l. quam Tuberonis. §. ſunt quædam ff de pec.* Item pro hoc allegat gloſſ. ſimilem notat. *in l. pen. C. communi divid.* ubi contra patientem præſumitur titulus diviſionis, qui eſt parvi præjudicij, *ut ibi notat.* Ad inconveniens quod dixi, videlicet quod lex videatur poſita verbis & non rebus, non reſpondet, ſed poteſt dici ſecundum Paul. de Caſtr. *in d. l. ſervitutes.* quod illud tempus, cujus memoria non extat in contrarium, requiritur, quando adverſarius ignoraret. Si autem ſcit & patitur, & tunc ſufficiat longum tempus, cum allegatione tituli,& iſto modo poteſt ſalvari communis opinio. Poſſet etiam aliter reſponderi: quia licet ſufficiat allegare titulum cum quaſi poſſeſſione longi temporis, & eſſet præſumptio juris & de jure: tamen contra eam admitteretur probatio in contrarium per partis confeſſionem, *gl. eſt not. in authen. de æqualitate dot. §. illud. in verbo ſcribat. col. 7.* & eſt alia ſimilis *in l. in contractibus. in princip. verſi. nullo. C. de non nume. pecu.* & not. Dd. *in authen ſed jam neceſſe. de donatio. ante nupt.* & Canoniſtæ *in c. is qui * fidem. de ſponſal.* Et ideo poſſet fieri poſitio alleganti titul. quod 8
non habuit titulum: ſed ſi confitetur, allegatio tituli ſibi non prodeſſet: ideo non credo, quod ſit præſumptio juris, & de jure, ſed juris tantum: ideo poſſet probari contrarium per alias probationes, *juxta notat. in c. bonæ memoriæ Maguntini. de elect. & in l. actor. C. de proba.* & per hoc patet, quod lex, quæ requirit tantum tempus, cujus non extet memoria, non erit impoſita verbis, quando confiteretur adverſarius, vel probaretur titulum non præceſsiſſe: vel quando adverſarius ignoraſſet allegantem titulum poſſediſſe. Teneas itaq; opin. gloſſ. quæ eſt communis, & eam ſemper obſervari in practica vidi: & eandem practicam vidi obſervari, quando quis non ſoluit decimam per tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium: ſed iſtud non examino, & ad ejus probationē inducit poſſeſſionem, vel quaſi, tanti temporis, quod non extet memoria in contrarium,

rium, sed in hoc de decima est magis dubium: quia tractatur de magno præjudicio: sed in hoc plus est quam in præcedenti casu: quia allegatur non tempus longum, sed tempus quod non extat memoria in contrarium. Sed istud non examino: quia est longa materia, *de qua vide in c. 1. de præscript. libr. 6. & in c. super quibusdam. §. præterea. de verbor. signifi.* Sit ergo cautus ille, qui est usus aliquo servitu. jure discontinuo, ut semper alleget titulum aliquem habilem ad constituendam servitutem sibi, & probet se usum fuisse illo jure servitutis per decem annos inter præsentes, & 20. inter absentes, sciente adversario & patiente, & obtinebit: & sit etiam cautus in hoc, ut alleget se titulum habere ab adversario: qui possit servitutem imponere rei: nec alleget se titulum habere à quodam tertio: quia hoc non sufficeret: scientia enim & patientia non domini, non faciet resultare præsumptionem in facto alieno, sed in facto proprio, sic secundum Paulum de Castr. *in l. servit. de servit.* qui hoc declarat, & bene. Econtra sit cautus etiam adversarius, ut quærat propositiones, vel aliter habere confessionem ab altera parte, scilicet quod nullum titul. habeat ab ipso, vel ab alio qui servitutem imponere potuerit: vel si non potest habere cõfessionem, quærat probare contrarium, coarctando dictum titul. ad certum locum, & tempus, *juxta no. in l. actor. C. de proba. & in d. c. bonæ. de*
9 *elec.* * Ubi habetur, quomodo probetur negativa, quia si allegans tit. cõfiteretur se non habere, vel etiam probaretur, illa allegatio titul. sibi non prodesset. Et hæc tene menti perpetuo, quia sunt utilia, & non ita bene declarata alibi reperies. Tertius casus in quo fallit dicta regula, est quando quis probaret se habere verum titulum à tertio, nam tunc servitus, etiamsi haberet causam discontinuam, acquiretur longo tempore, videlicet 10.
b annis inter præsentes, & 20. inter absentes, *b per text. in l. fin. C. de præscrip. long. temp. & per l. si ego. 11. §. 1. ibi, item rusticorum. de Publ.* quod est singulare, secundum Paul. de Castr. *in d. l. servitutes. de servi.* Debet ergo illa regula intelligi, quando quis non habebat verum titulum à tertio. Et quod dixi verum titulum debere probari, quia non sufficeret ipsum tantum allegare: usus enim longi temporis non posset operari duo specialia, scilicet quod faceret præsumi titulum ab extraneo, & ultra hoc quod sufficiat longum tempus cum tali titulo allegato, ubi alias requireretur tãtum, cujus non esset memoria in contrarium, *per not. in l. 1. C. de dot. promiss. cum sim.* quia non accidit in titulo allegato à domino adversario, seu ab illo qui servitutẽ imponere potuit, quia usus longi temporis etiam hoc

casu

caſu inducit unum ſpeciale tantum, ſcilicet probationem tituli, qua facta, ſufficit, ne aliud tempus requiratur quaſi poſſeſſionis ad præſcribendum, ex qua præſcriptione juris probatus eſt titulus ejus qui ſervitutē imponere poſſet, & immediate conſtituere, *arg. l. ſequitur. §. lana. de uſucap.* Quartus caſus & ultimus eſt, in quo fallit dicta regula, ſecundum Paul. de Caſtr. *in d. l. ſervi. in fin.* ſcilicet in ſervitutibus perſonalibus, quæ debentur à re perſonæ, ut uſusfructus, uſus, juriſdictio, & ſimil. quia licet ad eorum uſum requiratur factum hominis, tamen non dicuntur habere cauſam diſcontinuam: quia animo poſſideri poſſunt, qui continuus eſt, licet actus hominis ſint diſcontinui; ideo longo tempore præſcribuntur, cum titulo, tamen vero: quia habet ſimilitudinem cum dominio, quod longo tempore non præſcribitur ſine titulo *eſt caſus in l. fin. circa fin. C. de præſcript. long. temp. & l. ſi ego. §. fin. de Publ. & no. in l. juſto. §. non mutat. ff. de uſuca.* & intellige de titulo habito à non domino: non autem à domino: quia tunc non eſſet opus præſcriptione, *ut l. clavibus. de contrah. emp. juncta d. l. ſequitur. §. lana. de uſucap.* ſine titulo vero præſcriberet longiſſimo tempore, *ut no. Cy. in l. 2. in 6. q. C. de ſerv.* * Sed prædicta 10
regula procedit in ſervitutibus realibus & prędialibus, quæ à re rei debentur: quæ res dicuntur poſſideri, quando habent cauſam continuam, *ut l. qui fundum. ff. quemadm. ſer. amit.* ſed ille habens cauſam diſcontinuam, non poteſt dici, quod continue poſſideat, nec per actum hominis: quia ille non eſt nec poteſt eſſe continuus: nec per animum, cum res animum nō habeat, *ut dixi ſupra in illa q. quando dicatur ſervitus habere cauſam diſcōtinuam.* Iſta autem non eſt proprie fallentia à dicta regula, quæ de ſervitute habente cauſam diſcontinuam loquitur: quoniam ſervitutes perſonales dicuntur habere cauſam continuam & perpetuam: *ut dixi*, & licet videatur, quod poſſit dici fallentia reſpectu actus hominis, qui requiritur in ſervitute perſonali, & tamen præſcribitur longo tempore: quod non eſt in ſervitute reali, quæ factum hominis requirit, & eſt diſcontinua: quia longum tempus non ſufficit: tamen dico, quod etiam hoc caſu non eſt proprie fallentia: quia in iſta ſervitute perſonali requiritur tit. à non domino, *ut dixi.* quod ſi interveniſſet in ſervitute reali habente cauſam diſcontinuam, idem eſſet: quia etiam longo tempore præſcriberetur, *ut dixi in tertio caſu præcedenti*, & ſic in effectu quantum ad tempus præſcribendi, non videtur eſſe differentia inter ſervitutem habentem cauſam diſcōtinuam, & ſervitutem perſonalem habentem cauſam continuam: quia in

utraque sufficit titulus à non domino cum possessione, vel quasi longi temporis. Sed ubi non intervenisset tit. bene esset differentia, quia in servitute reali regulariter non præscribitur, nisi per tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium, sed in servitute personali sufficerent 30. anni, quod est longissimum tempus, *ut not. Cyn. in l. 2. in 6. q. C. de servitutib. & aqua. & supra. dixi*, quæ omnia bene not.

ADDITIO.

a *Memoria in contrarium.* An tempus 100. ann. dicatur tantum tempus, cujus in contrarium memoria non exiſtit, & an usus tanti temporis vim habeat concessionis & privilegij. *Alexan. 5. volu. in consil. 16. in 2. colum. in versic. secundo principaliter. & in consil. 24.* & ibi, an illud tempus sufficiat ad præscribendum merum imperium.

b *Absentes.* Adde Corneum *consil. 35. incipiente. In hac.* Et præsens in civitate sua quis præsumitur esse, & non præsumitur absentia *consil. 50.* Et an absens dicatur ille, qui non est præsens in judicio, *cons. 58. in 2. vol.* Et quis dicatur absens, vide Alex. *in 5. vol. cons. 100. in 4. col. in princ.*

Quot sint necessaria ad inducendam præscriptionem in servitutibus habentibus causam continuam, vel quasi, an requiratur titulus & bona fides, & an de jure inter jus canonicum & civile sit differentia in præscriptionibus, & an servitus possit constitui sub conditione, & duplici conditione, videlicet extincta & inceptiva.

CAP. XX.

1 *Servitutis ad præscriptionem quot necessaria sint.*
2 *Bona fides in præscriptionibus an præsumatur.*
3 *Bona fides in quibus casibus allegari debeat.*
4 *Bona fides an in libertate præscribenda requiratur.*
5 *Præscriptione quomodo scientia & patientia adversarij requiratur.*
6 *Servitutibus in præscribendis an titulus requiratur.*
7 *Præscriptio contra ecclesiam omnino titulum requirit.*
8 *In servitutum & jurium incorporalium præscriptione septem requiruntur.*
9 *Interruptio naturalis longissimi temporis in juribus incorporalibus præscriptionem impedit.*
10 *Servitutes non constituuntur, ut aliquid in tuo facias.*
11 *Præscriptio quandoque plus potest, quam pactum.*
12 *Ire per civitates & domos alienas licitum non est.*

13 *Servitutes reales & prædiales ipso jure non recipiunt certum tempus ex parte ante originem impediendam, sed conditionem.*
14 *In jure corporali quomodo quis tradere teneatur.*

DIctum est supra, quod servitus habens causam perpetuam, vel continuam, vel quasi, præscribitur longo tempore. Sed * quot sunt necessaria ad d. præscriptionem *a*? Dic plura. Primum, quod volens præ- 1
scribere fuerit usus jure servitutis, scilicet eo animo, ut possit uti jure suo adversario invito, non jure amicitiæ vel familiaritatis, quia tunc nunquam præscriberet. *l. fin. l. & ibi not. quemadmod. servit. amit. & l. qui jure familiaritatis. de acquirend. possess.* & ideo si transivit quis per fundum tuum longo tempore per aliquam viam ibi existentem, quam publicam esse credebat, & cuilibet liceret per eam transire, non acquirit servitutem, etiam si tanto tempore fuisset, cujus in contrarium memoria non existit, nec acquirit interdictum, de itinere actuque privat. in ipsa servitute habenda, ut eleganter not. Paul. de Castr. *in d. l. fin.* qualiter autem probetur, quod quis fuerit usus jure suo, seu jure servitutis, plene habetur per glo. Bart. & Dd. *in l. 1. §. 2. de itinere actuque privat.* & per Innoc. & Dd. *in cap. bonæ, el 2. de postulat. prælat. & de causa poss. & propr. c. cum eccles. in ver. affuisse*, & per Bart. & Dd. *in d. l. qui jure familiaritatis*, & per Flor. & Dd. *in l. servi. de ser. &c.* Secundum, quod requiritur bona fides, quia credebat sibi servitutem competere, *ut not. gloss. in d. l. fin. & in l. 2. C. de servitut.* quod verum, si vult præscribere longo tempore, secus si longissimo puta 30. vel 40. annorum: quia de jure ffforum & Cod. etiam sine bona fide poterat præscribi, sicut dominium. *per l. sicut. de præscrip. 30 annorũ.* & not. Cyn. secundum Pet. *in l. 2. in sexta quæst. C. de servit.* hodie vero de jure Canonico nullo modo potest, *ut in c. fin. extra. de præscript & in c. possessor malæ fidei, lib. 6.* Sed advertendum quia ubi constat vere de mala fide, procedunt prædicta. Sed ubi esset præsumpta mala fides tantum, tunc post 20. annos talis præsumptio malæ fidei non potest allegari. casus est not. & ibi hoc not. Barto. qui ita dicit intelligi *in l. fin. C. unde vi.* & idem not. Ant. de Butr. *in c. sæpe in 5. colum. versic. item hoc verum. extr. de restitut. spol.* Nunquid * autem in dubio bona fides præsumatur? 2
videtur quod sic, *per l. pen. C. de evictio. & per l. si fundum C. de rei vend.* Dicas in hoc, quod si quis possedit cum titulo, regulariter præsumitur bona fides, nisi probaretur contrarium: quod fallit, quando titul. esset improbatus â lege, quia tunc semper præsumitur mala fides, *text. est not.*

in l. quemad. ver. malæ fidei, C. de agri. & censi. & ibi hoc not. Bar. quem omnino vide. Item fallit, quando fuisset ei denunciatum ne emeret, *ut d. l. si fundum. C. de rei vend.* Item fallit, si coram aliquibus dixisset, se scivisse rem esse alienam. Item si de hoc erat fama in vicinia, & ipse erat vicinus, *ut not. Bart. in l. Celsus. in penult. col. de usuca.* Item si procuravit habere titulum, *ut not. singulariter Bal. secundum Odof. in l. quoties, C. de rei vend.* sed si quis possideat, vel quasi sine titulo, tunc regulariter præsumitur mala fides, *ut not. in l. fin. C. unde. vi.* Item si quis sciebat fundum alienum esse, nec habebat aliquem titulum concessionis servitutis, præsumitur mala fides: quia sciebat vel scire debebat, non posse uti illo fundo sine licentia domini: requiritur ergo, quod credat se habere servitutem, qua utitur, licet revera non habeat: sed erravit in facto, quia forte audiverat à patre suo hoc dici, vel erat publica vox in vicinia, nam hoc tribueret justam causam credendi, & sic bonam fidem, *ut not. Bal. in d. l. Celsus, in 2. col. & in l. 1. §. hoc interdicto. in 3. col. de iti. act. privat.*
3 *& Bal. in d. l. indicia ver. ergo quæro. C. de rei vend.* Adverte tamen, *
b quia licet aliquando bona fides præsumatur *b*: tamen in casibus, in quibus requiritur, non sufficit quod præsumatur, sed ipsa debet deduci & allegari. *ut est casus sign. in l. si adulterium cum incestu. §. idem Pollioni, de adult. secundum Ange. in l. eum qui. §. fin. de Publ.* & vide ad hoc Bart. *in l. cum quidam. in ult. colum. in princ. si cert. pet.* ubi dicit, quod super non allegatis non cadit præsumptio. & idem not. Bal. *in l. si certis annis, in 5. col. C. de pact. quod bene not. in pract.* quia vidi multos errare hoc non perpendentes. Et quod dixi de bona fide, intellige quod requiritur in servitute
4 præscribenda. Sed * nunquid in libertate præscribenda requiratur bona fides? *vide per gloss. ordin. in l. fin. quemadmodum ser. amit. & ibi per Dd.* & dic quod in præscribenda libertate personali requiritur bona fides. *l. 1. C. de præscript. long. tempor. quæ pro libertate comp.* Sed in præscribenda libertate distingue. Aut loquimur de libertate rei urbanæ. & requiritur bona fides. *l. hæc autem jura. de servit. urban. prædio.* Aut rei rusticæ, & non requiritur bona fides. *l. penult. C. de servit.* Et ratio diversitatis est, quia in scribenda libertate requiritur factum, & usus preſcribentis, & ideo non mirum, si ejus bona fides requiritur, sed in realibus non requiritur aliquod factum hominis præscribentis, sed sola negligentia ex parte admittentis. ideo non consideratur in admittendo bona fides adversarij: *ut not. in d. l. fin. & in d. l. 2. C. de servit. & dicam infra plenius in decima & ult. quæstio.*

quæstio. princip. Tertium quod requiritur in iſta præſcriptione, eſt quod quis fuerit uſus longo tempore, videlicet 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes, *ut not. in l. ſervitutes, ff. de ſervit. & in l. 2. C. eod. titul. & ſupra dixi*, quod eſt verum in prædio privati, ſed in prædio eccleſiæ requiritur tempus 40. annor. ſicut in præſcriptione dominij rerum eccleſiæ, *ut voluit Innoc. in cap. diligenti, de præſcript. & Dd. Canoniſt. in cap. pervenit. de cenſib. & ſequitur Paul. de Caſtr. in d. l. ſervit.* circa quod adde quod dicam infra, verſ. ſed contra hoc opponitur. Quartum quod requiritur, eſt quod uſus fuerit ſciente adverſario. *l. 2. C. de ſerv. & ibi per gloſſ. & Dd.* & etiam eo patiente. *l. quoties. 15. §. 1. ff. de ſervit.* & in iſta ſcientia & patientia conſiſtit quaſi poſſeſſio jurium incorporalium. Quod limita principaliter duobus modis. Primo, ſcilicet, * ut ſcientia & 5
patientia adverſarij requiratur, volendo præſcribere longo tempore, ſed ſi longiſſimo, ſcilicet 30. vel 40. annis, ſecus: nam tunc non requiritur ſcientia, nec patientia adverſarij. ſicut enim operatur titulus, ut poſſim præſcribere adverſario ignorante vel non patiente, ita etiam operatur longiſſimum tempus, quando titulus non intervenit, ut ſingulariter dicit Paul. de Caſtr. *in l. 2. C. de ſervit.* Secundo fallit, quando præſcribens haberet titulum à quodam tertio, qui tanquã dominus illius fundi conceſſiſſet ſervitutem illius fundi, cum non poſſet, tunc præſcribitur etiam ignorante vero domino, ſicut præſcriberet dominus ipſius rei, *l. final. C. de præſcrip. long. tempor.* & hoc voluit expreſſe Petr. ut refert Cyn. *in l. 2. C. de ſervit.* dum loquitur in ſervitute formata, qua quis habet titulum. & hoc etiam ſequitur Paul. de Caſtr. *in d. l. 2. & in d. l. ſervitutes.* quæ dicit, quod de hoc eſt text. *in l. ſi ego. §. 1. de Publi.* in alternativa, quæ ponitur ibi, dum dicit, quod per traditionem conſiſtit, vel per patientiam. Nam per traditionem dicitur conſtituta, quando habet titulum à tertio. & non videtur requiri patientia domini. & dum ſubdit, per patientiam, loquitur quando non habebat titulum, quo caſu bene requiritur, & iſta eſt ſingularis limitatio ad illud quod communiter dici ſolet, quod in juribus incorporalibus non eſt dare quaſi poſſeſſionem, niſi per ſcientiam & patientiam domini, quod contingere poteſt in multis, ut in paſcuis, & aquæductibus, & juriſdictionibus, & jure piſcandi, de quibus quotidie oriuntur lites in partibus iſtis, & pauci ſunt qui hoc advertant, quia communiter dicitur, quod quis non poſſet in his præſcribere, niſi cum ſcientia & patientia adverſarij, & hoc debet probare. Sed tu adverte an habeat titulum c, C

vel non: quia si habet titulum, non est opus probare scientiam, vel patientiam, secundum Paul. de Castr. *in d. l. servitutes, de servitut.* quod singulariter tene menti. Sed * nunquid requiratur titulus in istis servitutibus
6 præscribendis? Dicas breviter, quod non, *ut est casus in l. si quis diuturno. & ibi gloss. & Dd. ff. si servit. vend. & not. per gloss. in d. l. servitutes. & in d. l. 2. C. de servitut. & ibi per omnes Dd. & not. gloss. in l. 1. §. final. in versicul. quamdiu. de aqua plu. & per Bart. in l. fin. quemad. serv. amit.* & idem no. expresse Innocen. *in cap. si diligenti, de præscrip.* & istud teneas, licet aliqui dixerint, quod requiratur saltem allegatio tituli. & not. bene. Istud tamen fallit in usufructu & prædijs ecclesiæ, ut statim dicam, & intellige de titulo non solum habito à domino prædij servientis, nam de illo dubium non est, quod requiritur ad præscribendum: quia si à vero domino titulus haberetur, statim servitus acquisita esset, & non esset necessaria præscriptio, *l. sequitur. §. lana. de usucap.* sed intelligo etiam de titulo habito à quodam tertio, puta quia Titius tanquam dominus prædij tui, cum non esset, concessit mihi servitutem in eo, & ego credens ipsum dominum esse, forte quia possidebat, fui usus servitute longo tempore, te sciente, & patiente, ratione illius concessionis: nam etiam talis titulus non requiritur ad præscribendum talem servitutem realem. Et ratio, quia in servitutibus & juribus incorporalibus titulus non requiritur, sed in corporalibus sic, ut est iste: quia istæ servitutes reales quæruntur rei, quæ sibi non potest de titulo providere, sed alia jura incorporalia quæruntur personæ, quæ sibi de titulo providere potuit & ista fuit ratio Pet. Item est & alia ratio. quia in corporalibus agitur de majori præjudicio, scilicet de acquisitione dominij, quam in incorporalibus: quia tunc sola res afficitur, & ejus tantum conditio gravatur, & hæc fuit ratio Dyn. *in cap. 2. de reg. jur. lib. 6.* quam sequitur Cyn. *in l. 2. in 5. quæst. C. de serv.* & videtur mihi verior. & ideo in præscribenda servitute ususfructus, requiritur titulus, cum ususfructus sit pars dominij, *l. 4. de usufruct.* & per consequens in eo præscribendo tractetur de magno præjudicio ad similitudinē præscriptionis rerum corporalium. Sed contra hæc opp. & imo videtur, quod in præscribenda servitute verus titulus requiritur, nam ille qui servitutem præscribit, habet contra se dispositionem juris communis: quoniam omne pręsumitur liberum, nisi probetur habere servitutem. *l. altius. 8. C. de servit.* ergo videtur, quod non solum allegatio, sed etiam tituli probatio sit necessaria, *per c. 1. de præscript. lib. 6. Innoc. in c. diligenti, de præscrip.* solvit hoc contrarium,

rium, quod non dicitur contra se habere jus commune qui præscribit servitutem: quia jus non prohibet quem habere servitutem in prędio alieno, sed tunc dicitur habere jus cõmune contra se puta si unus episcopus exercet jurisdict. in diœcesi alterius episcopi, dicit Paul. de Cast. *in d. l. servitutes.* quod non comprehendit, quid sit hoc dicere: quia verum est, quod in prædio alieno non prohibetur habere servitutem volente & consentiẽte domino, sed eo nolente sic. & eodem modo unus episcopus volente alio episcopo. unde dicit ipse, quod *c. 1. de præscriptio. in 6.* loquitur de præscriptionib. currentibus contra ecclesiam, vel res ecclesiæ, secus contra privatum. Et ideo ipse concludit, * quod qui vult præscribere servitutem in 7
prædio ecclesiæ, cum habeat contra se jus commune, necesse est ut habeat titulum saltem à non domino: vel etiam à domino titulum utilem: *juxta quæ habentur in c. quarta. de præscript.* quia si esset utilis, non esset necessaria præscriptio. *l. sequitur. §. lana de usucapio. quod not. pro limitatione l. si quis diuturno. si servit. vind.* Potest etiam dici, quod Innoc. bene solvit, quia volens servitutem pręscribere, non habet jus commune contra se, quia est præter jus commune, & tunc diceretur contra jus cõmune, quando expresse prohiberet præscriptionem, *ut not. in dict. cap. 1. de præscrip. in 6.* Quintum quod requiritur ad præscribendam servitutem, quando est negativa, ut servitus altius non tollendi, scilicet prohibitio usus, *ut not. gloss. in l. qui luminibus, de servi. urb. præd. & in l. 1. Cod. de servit. & gl. 3. in c. abbate. de verb. sign. & Dyn. in l. prius. de nov. operis nunc.* Et ideo in istis servitutibus quæ consistunt in prohibendo, ut est servitus altius non tollendi, non acquiritur quasi possessio, nisi per prohibitionem ex parte prętendentis servitutem, & patientiam adversarij. Sed in his, quæ fiunt in faciendo, ut aquæductus, & simil. non requiritur prohibitio, sed usus & patientia adversarij, quia in his consistunt quasi possessio: & in prædictis negativis servitutibus sufficit unus tantum actus prohibitionis ad hoc, ut quæratur ista quasi possessio, puta ne altius tollas, vel per fundum vadas, *ut sentit gloss. in leg. 1. Codic. de servitut.* Sed in affirmativis, ut eundi per fundum, vel aquam ducendi. Dic quod si sunt tales, in quibus possit esse usus per modum facultatis & familiaritatis, ut itineris, quia permissum est ire per fundum tuum donec prohibearis, *ut l. Divus. 16. de servit. præd. rustic.* & tunc requiritur, quod iverit saltem 30. diebus, ad hoc ut constituatur in quasi possessione, *ut l. 1. §. 1. & ibi Bart. de itiner. actuque privat.* Sed si non potest in eis esse usus ratione familiaritatis, puta ducere aquam

per

per fundum tuum: in ista quasi possessione quærenda, etiam unicus actus sufficit: *ut in l. 1. §. quod autem, de aqua quotid. & æsti.* & ita tenet Petr. & Cyn. *in d. l. 2. in 6. quæst. C. de servit.* & Bart. *in l. 1. eod. tit.* & Bal. *in d. l. 2.* & Flo. *in l. servitutes, ff. de serv.* quod bene not. Sextum quod requiritur, est tempus, scilic. longum, quando servitus habet causam continuam, vel quasi: sed si habet causam discontinuam regulariter requiritur tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium, de quo dic ut plenius dixi *in princ. hujus 8. q. princ.* Septimum & ultimum requiritur, ut præscribens sit dominus fundi, cui servitus est acquirenda, completa præscriptione, alias, si esset simplex possessor, sic ut non posset ei fundum acquirere per pactum: *ut dixi supra in quæst. princ.* ita per præscriptionē, sic ut nec posset servitutem imponere, etiam si partem dominij in fundo haberet: *ut l. pro parte, de servitut.* licet aliquando plus possit præscriptio quam pactum, *ut gl. not. in l. 1. famil. hercisc. & in l. sed si inter me. de servit. urban. præd. & in prædictis juribus not.*
8 Ex * prædictis autem collige secundum Flor. *in d. l. servitut.* septem specialia in ista præscriptione servitutum & jurium incorporalium. Primum est, quod non requiritur vera possessio, sed quasi, quia jura incorporalia non possunt possideri, *ut l. servus. §. incorporales, de acq. rer. domi.* Secundum, quod procedit contra possidentem: *ut habetur Inst. de act. §. æque.* quod non est in rebus corporalibus, *ut ibi. & l. 2. Cod. de præscript. 30. ann. not. per gloss. in l. 1. in fin. Codic. de servo fugi. & ibi per Dd.* Tertium, quia non requiritur titulus, *leg. si quis diuturno, ff. si serv. vendi. & supra dixi,* ergo sufficit etiam non solennis, ut habetur in *l. post mortem, de adoptio.* facit ad hoc gloss. notab. *in l. vinum, in gloss. magna, in fin. si certum pet.* Quartum, quia requiritur scientia ejus contra quem præscribitur, *l. 2. C. de servit.* Quin-
d tum, quia requiritur etiam adversarij patientia *d. l. quoties, 20. de servitut.* Sextum, quia aliquando requiritur prohibitio pro adipiscenda quasi possessione: eo quia non cadit aliquis actus alius corporalis pro ea adipiscenda, qui sit conformis juri quærendo, nisi prohibitio, ut dixi supra in versic. quintum, quod requiritur ad præscribendam servitutem. Septimum, quia præscriptio longi temporis in istis corporalibus interrumpetur per solam missionem executoris, licet secus sit in corporalibus, *ut C. de rei vend. l. motæ litis. & hoc voluit singul. gloss. sub dubio tamen forte, in l. 1. in gloss. 3. in fin. C. de servitu.* Sed Bartol. limitat hæc procedere, quando præscribens non habet titulum: quia tunc solum ex negligentia non potentis causatur, ideo

ideo insurgente vigilantia impeditur. *C. de præscript. 30. annor. l. sicut*, sed si haberet titulum, non sufficeret sola missio executoris, quia illa non causatur ex sola negligentia, *ut habetur in d. l. sicut.* & hoc procedit de jure civili, sed de jure canonico secus, quia omnis præscriptio de jure cano. impeditur per solam missionem executoris. Ratio, quia superveniens mala fides, etiam sine aliquo judicio præscriptionem impedit, *c. fin. & ibi nota. de præscript. c. possessor malæ fidei. de regul. jur. lib. 6.* & hoc tenet Bald. *in l. 2. C. de servit. in versic. ulterius quæritur*, nunquid præscriptio. quem sequitur Angel. de Aret. *Institut. de actio. §. æque*, teneo quod illud servandum esset in foro civili. *juxta not. in d. c. fin.* * Naturalis autem interruptio impedit prę scriptionem etiam longissimi temporis in istis incorporalibus. *l. servitutes, & l. 2. C. eodem. titul.* & hoc facit contra eum, qui vult præscribere molendini clusam, quam cursus aquarũ semper interrumpit, ut non videatur præscribere quia perditur possessio, quod est verum, si destruatur in totum, vel pro majori parte, alias secus, *argum. l. domum de contrahend. emp.* & hoc tenent Baldus & Angel. *in d. l. servitu.* quod notandum est. Et per hæc expeditus est unus modus acquirendi servitutem per præscriptionem, ac etiam perfecte expedita est materia præscriptionis in acquisitione servitutum. De præscriptione autem in servitute amittenda, dicam *in decima & ultim. quæst.* Item constituuntur etiam omnes servitutes non per traditionem veram, quia incorporalia non recipiunt traditionem. *de acquirend. rer. dom. l. servus. §. incorporales*, sed quasi traditionem, quæ fit per scientiam & patientiam domini, ipso me ducente in possessionem. unde etiam cavet, quod me non impediat utentem, *l. 1. §. fin. ff. de serv. præd. rust. de act. emp. l. ratio. §. si inter. de servi. l. quoties. 20.* de ista cautione habetur *in l. harum. & l. egi. si servit. vend.* Item * constituuntur servitutes, vt patiaris me uti servitute per prædium tuum, non autem constituuntur, ut tu aliquid non facias in tuo, puta ne eas per fundum tuum, neve ibi consistas, neque eo fruaris, secus si concederes mihi jus, tibi non esse in fundo tuo aquam quærere minuendæ aquæ meæ gratia : *ut l. quoties, 15. de servit. in princ.* nec etiam constituuntur, ut tu aliquid facias in tuo : puta viridaria tollas, amœniorem prospectum præstes, vel in tuo pingas, *ut d. l. quoties, 15. §. 1. eo saluo*, quod in servitute oneris ferendi dicitur, ut is debeat sustinere parietem vel columnam qui debet servitutem oneris ferendi in pariete vel columna sua, *ut l. eum debere columnam. de serv. urban. præd. & l. sicuti. §. 1. §. distant. si servi. vend. & dixi supr.*

in 1. q. prin. in prima natura servitutum. Item servitutes constituuntur in fundo simpliciter: quo casu totus fundus servitute afficitur, ut per quamlibet ejus partem ire agere liceat, *l. si cui. de ser. & l. si mihi concesseris, cum l. seq. l. si via. de servi. rust. præd.* nisi domino prædij certus locus servitutis designetur, *ut l. nam satis est, 6. §. sed si is fundus, quemadm. ser. amit.* de quo dic, *ut dicam in 2. quæst. princip.* Item omnes servitutes constitui possunt ad partem prædij divisam: *ut l. ad certam. de ser. & not. in l. pro parte. ff. de servit.* non autem ad partem indivisam: *ut est text. cum gl. in d. l. pro parte & l. ut pomum. §. 1. eo. t. & l. 3. in princ. de servit. leg. & l. si quis partem. C. commun. præd.* Constituta autem servitute meo prædio, si nanciscor ejus dominiũ pro parte indivisa, pro ea parte servitus extinguitur. & pro alia remanet, *d. l. ut pomum. §. 1.* sin autem non est constituta in toto prædio, sed tantum promissa, extingueretur servitus in totam, me adepto dominium prædij. *d. l. pro parte*: nam multa impediuntur facienda, quæ non dissoluuntur jam facta, *l. patre furioso. de his qui sunt sui vel alie. jur. & not. per gloss. in d. leg. pro parte.* item non potest constitui pars servitutis, ut quis teneatur ad partem ejus: quia omnes servitutes individuæ sunt, præter servitutem usufruct. *ut dixi in 3. prin. divisione servitutum*, & si promissor vel stipulator servi decessit, quilibet hæres tenetur insolidum, & quilibet hæres stipulatoris agit insolidum, *ut dict. leg. pro parte, & l. viæ, de servitu. & fam. hercisc. l. hæredes, §. an ea. & l. 2. de verb. oblig. l. 1. §. ususfructus. ad leg. Fal.* Item licet unus ex socijs non possit per pactum acquirere servitutem fundo communi, *ut l. si unus ex sociis. de servit. rust. præd.* tamen per tempus seu temporis lapsu, hoc est præscriptione, acquirere potest, *text. est cum glo. not. in l. sed si inter me. de servitut. urban. præd. & ibi per Dd.* & ibi hoc etiam tenet do. Paul. *de Castr. in d. l.*
11 *ex parte.* Ex quo not. * quod aliquando plus potest præscriptio, quam pactum. *idem not. glo. in l. 1. fam. hercis.* Item post constitui servitus certo modo, ut cum certo genere vehiculi non agatur, veluti cum equo duntaxat, vel ut certum pondus vehatur, vel ut res illæ traducantur, aut carbo portetur, *ut est text. in l. servitutes 4. §. 1. de servit.* Item potest constitui servitus, ut usus servitutis temporibus secerni possit, puta ut quis post horam tertiam usque in horam decimam eo jure utatur, vel alternis diebus utatur, *ut est text. in l. via. §. 1. de servi. & in d. l. servitutes 4. §. fin. eo. tit.* & hoc servatur in multis locis in aquæductu. Idem servitus potest imponi & restringi ad certum tempus: puta ut liceat ire de die tantum, &

non

non de nocte, maxime in urbanis prædijs, *text. est cum gloss. in leg. iter, cõmuniu prædio.* Ex quo not. ibi Paul. de Cast. * quod non est licitum ire 12
per civitatem, nec per domos alienas. Item constitui potest servitus etiam de ædificio futuro: *ut l. si servitus, §. futuro, de servitu. urba. prædio. & l. Labeo. de servit. rust. præd.* Item constitui potest, ut aquam quærere, & inventam ducere liceat, *ut d. l. Labeo. & dixi supra in illa quæst.* in quibus rebus potest servitus constitui, & omnia quæ ibi dicuntur, possunt hic addi. Item servitus navigandi potest per lacum perpetuo constitui, *ut l. via constitui. §. si lacus. de servit. rust. præd.* Item via, iter, actus, haustus aquæ fere ijsdem modis constituuntur, quibus usufructus constitui potest. *ut est text. in l. via, in princ. de servitut.* Item servitus ipso jure neque ex tempore, neque ad tempus, neque ad certam conditionem, verbi gratia, quandiu volam, constitui potest. Sed si hoc modo constituitur, obstabit facti vel doli exceptio contra promissionem servitutis vendicanti, *ut est text. in l. 4. quæ incipit. servitutes, de ser. & ibi plene per gloss. Bart. & Dd.* Et pone exemplum ex tempore, scilicet, ut incipiat post pascha, ad tempus, ut incipiat nunc, & duret usque ad pascha, sub conditione, intellige, extinctiva, scilic. ut constituo tibi servitutem, quæ extinguatur si navis ex Asia venerit. non autem intelligas de conditione inceptiva, videlicet, constituo tibi servitutem in tali fundo, si navis ex Asia venerit, quia sub conditione bene potest constitui servitus, sicut & dominium potest sic transferri, & possessio, *ut de acquiren. possess. l. si quis absenti. §. si quis, & not. gloss. in d. l. 4. in verbo, sub conditione,* quæ glo. faciens differentiam inter conditionem extinctivam & inceptivam, non est alibi, secundum Raph. *in l. respiciendum. si cer. pet.* & Flo. *in d. l. 4.* & communiter tenetur. Et
ex his no. * quod servitutes reales & prædiales ipso jure nõ recipiunt cer- 13
tum tempus ex parte ante ad impediendum originem, sed conditionẽ sic,
sicut videmus in obligatione *e*, quæ constitui non potest ex certo tempo- e
re, *l. obligationum fere, §. placet. ff. de act. & oblig.* sed sub conditione sic, *ut l. cedere diem, de verbor. sign.* Ex parte vero post, id est, ad ipsam obligationem servitutis faciendam, non recipiunt conditionem, nec diem, quantum ad substantiam ipso jure, sed obstat exceptio: quia tempus non est modus tollendæ, &c. quia postquam incepit semel competere, durat perpetuo, sed adveniente die vel conditione, obstabit exceptio, *ut d. §. placet.* & habetur *in l. nemo potest, de leg. 1.* Et hoc est quod dicere voluit text. *in l. 4. de servi.* & in istis appositio temporis contra naturam actus non vitiat

nec vitiatur, sed operatur in eo quod operari potest circa ipsum, & non contra substantiam, *ut d. l 4. & l. eum qui ita. §. qui ita, de verb. oblig.* & habetur *in d. l. nemo potest.* Et de intellectu & materia *in d. l. 4.* vide ibi plenius per Bar. & omnes Dd. & plenius per Rofred. *in suis libellis juris civilis, in actione confessoria, vers. item quæritur quæ dicitur*, & vide quod dixi supra *in 6. quæst. princ.* Et adde quod licet servitus constitui possit ex parte ante, sub conditione ad impediendum originem, videlicet promitto tibi servitutem in tali fundo, si navis ex Asia venerit, tamen si ante eventum conditionis tradidi, vel quasi, per patientiam transit in jus servitutis, *ff. de solut. l. sub conditione, de jure dot. l. nisi. secundum glo. not. in d. l. 4. in versi. sub conditione, circa prin. ibi*, si ante cond. tradidi, quæ gloss. non est alibi, secundum Ang. & ibi Dd. Ex quo not. singulariter, quod sicut
14 in re * corporali qui tenetur dare sub conditione, si interim tradat corporaliter, transfert statim dominium, *l. dotis fructus, in fin. de jure dot.* ita in jure corporali, si quis promisit uni dare sub conditione, si interim patiatur illum uti, quod pro traditione habetur, *l. quoties. 20. de servitut.* censetur illud jus proprietatem transferre, per gl. illam notab. quam teneo, licet Angel. ibi dicat, quod non credat illam verum dicere.

ADDITIO.

a *Præscript.* Adde Alex. *consi. 34. in 2. colu. in prin. in 3. vol.* Et multa in materia præscriptionis habes *in 2. volum. cons. 188. & in 4. volum. cons. 99. in 1. & 2. col.* & an jus canonicum in materia præscriptionis deroget juri civili, vide Corn. consi. *16. in 2 volum.*

b *Præsumatur.* Quomodo & quando in præscriptione requiratur bona fides, & quid de jure civili & cano. vide Alex. *cons. 99. in 1. colum. in 4. volum.* & an ex titulo præsumatur bona fides, *in consi. 89. in 5. volum.* & bona fides non præsumitur in eo, qui contra jura mercatur. vide Corne. *cons. 121. in 2. vol.*

c *Titulum.* An titulus invalidus transferat dominium. vide Corneum consi. *108. in 1. volu.* Et Alexand. *in 5. volumine, in cons. 89.* & ibi, quod contra habentem titulum verum universalem, datur petitio hæreditatis.

d *Patientia.* Adde Alex. *consi. 1. in 5. volu.* & ibi, an tolerans unum possidere, ita ut illa patientia egrediatur terminos tolerantiæ.

e *Obligat.* Obligatio & actio an sit nata ante diem, vel quomodo, vide Alex. *cons. 2. in 4. colum. in 4. vol.* Et qui obligatur in foro animæ naturalis obligationis, vide Corn. *cons. 256. in 4. volum.*

Quo-

Quaudo servitus acquiratur.

CAP. XXI.

1 *Promißione an servitus acquiratur.*
2 *Dominium rei incorporalis, & quasi dominium rei incorporalis ipso jure eodem modo transeunt.*

DIxi quomodo & qualiter servitus acquiratur. Sed quando acquiratur? Dic quod per promissionem * tantum non acquiratur servitus, 1
nisi realiter constituatur: quia talis sola promissio non constituit jus in re, hoc est, in servitute, sed jus ad rem: *ut l. si partem, in princip. ff. quemad. ser. amit. not. in l. & in provinciali, C. de servit. &* dixi *supra in illa quæst.* quomodo cognoscatur, an servitutes sint reales & prædiales, *& not. ex illa l. si partem. in princip.* quod servitus aquæductus non incipit, antequam fiat rivus per quem ducatur, & idem in qualibet alia servitute, ad cujus usum requiratur, quod aliquod opus fiat in re serviente, puta tigni imittendi: quia requiritur quod fiat foramen, & antequã fiat servitus, non potest dici, quod sit constituta per aliquem contractum solum, sed competit actio personalis, ut constituatur, quæ actio de sui natura non tollitur, nisi spatio longissimi temporis, *ut l. sicut, C. de præscript. 30. annor.* Sed postquam factum est opus, incepta est servitus, quæ tolli potest spatio longi temporis, secundum ea quæ dixi *in præcedenti q. princip.* & si quis inducit me in fundum suum animo constituendi mihi servitutẽ, licet statim dicatur constituta servitus, *ut l. 3. §. dare. ff. de usufruct.* hoc tamen est verum, quando non est opus aliquid fieri ad usum servitutis, puta itineris, vel viæ, vel altius non tollendi, vel haustus aquæ, ubi non potest opus facere. Secus quando est aliquid necesse fieri, sine quo quis uti non possit, quod perpetuo tene menti. Sed si legata est servitus realis & prædialis, dic quod dies servitutis cedit à morte testatoris, etiam legatario ignorante, licet pro se non transmittatur, sed cum prædio transeat, unde non est proprie transmissio, sed inhærentia quædam, *casus est in l. si partem. §. 1. quemadmod. servit. amit.* & ibi hoc not. Dd. & Bald. *in l. unica. §. in novissimo. de cad. tollend. sine §. libertatibus.* * Quod intellige verum, quando fuit legata 2
expresse: quia sicut transit dominium rei corporalis expresse legatum ipso jure, *l. à Titio, ff. de fur.* ita & istud quasi dominium juris incorporalis. Nam & in illo est reperire dominium improprie: *ut not. in leg. qui usumfructum. in fin. in vers. dominium, si ususfruct. pet. & per gloss. & Dd. in l. generaliter, §. nihil commune, de acquirend. possess.* sed si fuisset legata servitus

vitus tacite, secus: quia per legatum tacitum non transit jus servitutis, sicut nec etiam ipso jure dominium, *l. servum filij*, §. *1. de leg. 1.* & habetur per gloss. & Dd. *in l. emptor.* §. *fin. de rei vend.* & per Bar. & omnes Dd. *in l. 1. de leg. 1.* Ita etiam tenent Bart. & Dd. *in l. binas ædes. de serv. urban. præd.* & Flor. *in l. testatrix*, *in princip. si ser. vend.* An autem rei legatæ, vel venditæ, vel divisæ servitus debeatur, vide plenius per Bar. *in l. 1. de servitut. leg. & per Bart.* & omnes Dd. *in l. binas ædes.* & per Paul. de Castr. *in l. in tradendis.* §. *interpositis, in fin. communia præd. & vide in l. si quis ædes. in princip. de servitut. urban. præd. & per text. & gloss. in versic. restituatur, in l. 2.* §. *fin. de hæred. vel act. vend. & vide text. not. in d. l. testatrix.*

Quomodo, & qualiter, & quando, & per quem servitus retineatur.

CAP. XXII.

1 *Servitus an pro parte acquiri, vel retineri possit.*
2 *Servitutem fundo communi an unus ex socijs acquirere, vel retinere possit.*
3 *Civitas, vel castellum, quod habet merum imperium, si occupetur à tyranno, ipse retinet suam quasi possessionem imperij, seu jurisdictionem.*
4 *Aqua per se ipsam fluens, an præscriptionem, vel consuetudinem inducere valeat.*

NUnc dicamus quomodo, & qualiter, & quando, & per quem servitus
1 retineatur. Et * quia breviter, quod servitus pro parte acquiri non potest: *ut l. pro parte, de servi.* tamen pro parte retineri potest: unde prædium tuum, si mihi serviat, sive ego partis prædij tui dominus esse cœpero, sive tu mei, pro parte servitus retineri potest, *l. ut pomum.* §. *1. de serv.*
2 *& l. si quis ædes.* §. *si partem. de servit. rust. præd.* Item * unus, licet ex socijs, servitutem fundo communi acquirere non possit. *l. si unus ex socijs, de servit. rust. præd.* tamen per unum potest servitus retineri, *l. aquam.* §. *si plurium. quemad. servitu. amit.* Item servitus retinetur nobis per socium, ut fructuarium: & bonæ fidei possessorem, *tex. est in l. 5. quæ incipit, servitus. quemad. servit. amit.* Item quod per fructuarium retineatur nobis servitus, licet non acquiratur, vide tex. & ibi omnino Bart. *in l. 3.* §. *ut viderem, de itin. actuque priv.* Item usu retinetur servitus, cum ipse cui debetur, utitur, quive in possessione ejus nomine est, aut mercenarius, aut hospes, aut amicus, aut medicus, quive ad usitandum dominum venit: aut fructuarius, licet suo nomine: denique quicunq; debita via usus fuerit, sive ad fundum nostrum facit, vel ex fundo: licet malæ fidei possessor sit, retinetur

netur servitus. *text. est in l. usu. cum tribus ll. seq. usque ad l. fin. quemad. serv. amit.* Et quod etiam per malæ fidei possessorem servitus retineatur, est etiam text. *in l. qui fundum eod. tit.* per quem dicit ibi Bart. & Dd. * 3
quod si civitas vel castellum, quod habet merum imperium, occupetur à tyranno, qui utitur illa jurisdictione, retinet suam quasi possessionem imperij, seu jurisdictionis, quod dicit ibi Flor. esse verum, quando jurisdictio cohæret territorio: secus, si personæ in loco: quia tunc qui non utitur, licet dejectus, perdit: *ut habetur in l. sequitur, §. si viam, de usucap. & arg. l. si plures. §. dejectum. de vi & vi arm.* & quando dicatur cohærere jurisdictio in territorio, *l. final. C. ubi & apud quos.* & plene per Bart. & Dd. *in l. 1. C. de jurisd. om. jud.* Idem retineri potest, etiamsi ille, qui utitur, non utitur nomine ejus, cui competit, sed sui, ut quia sit socius, vel si qui suo nomine utuntur: *ut dixi, & not. gloss. in l. fin. quemadmodum. servit. amit.* Item per naturalem aquæ cursum naturaliter alicui retentum servitus retinetur: *ut est text. in d. l. qui fundum. quemadmod. servitut. amit.*
Sed * nunquid aqua per se ipsam fluens possit inducere præscriptionē vel 4
consuetudinem? Dic quod non quia non est res animata: & per rem inanimatam nihil nobis acquiritur: oportet ergo in præscriptione aliquem usum intercessisse, quo principato, sufficit aquam per se fluere: *ut d. l. qui fundum.* In consuetudinem etiam sufficit, quod initium habuerit à multis utentibus: nam postea perficitur solo cursu temporis, *ff. communia prædio. l. venditor. §. si constat. & not. Bald. cap. 1. §. si quis de manso. in penult. colum. in titul. de controver. investit.* Item propter pupillum vel minorem, cum quo habeo rem communem, retineo servitutem, licet ea non utar: ut est text. valde notab. *in l. si communem. in princ. quemad. serv. amit.* & ibi vide omnino Dd. quemad. ser. amit. item quomodo & qualiter quasi possessio retineatur servitutum, *vide per gloss. in l. 2. C. de servitut.* & ibi per Dd. maxime per Cyn. *in 3. quæst.*

Qualiter quis uti debeat servitute.

CAP. XXIII.

1 *Via si cui simplici usu concedatur, an per quamcunque fundi partem, quo voluerit, vel per totum fundum ire possit.*
2 *Hominibus armorum, vel alijs, si per unum territorium, vel alium comitatum transitus conce datur, ipsi debent transire per partem concedenti minus damnosam.*
3 *Servitus simplex si in fundo debeatur, ad quem spectat, in qua parte servitutes habere deceat.*

4. *Electio*

4 *Electio servitutis quando facienda est, ad quem ipsa electio spectet, an scilicet illi qui debet servitutem, vel illi cui servitus debetur.*
5 *Verba debent interpretari pro eo, in cujus favorem apponuntur.*
6 *Servitus cui debetur, an in prædio serviente ædificare licitum sit.*
7 *Constitutione simplici servitutis eundi absque alia expressione, an licentia faciendi scalas concessa videatur.*
8 *Ædificandum si sit in prædio servitutem debente, cujus expensis ædificandum sit.*
9 *Locum servientem an reficere licitum sit.*
10 *Statuti forma si licitum sit ad vindictam aliquem occidere, an etiam sit licitum amicos congregare, qui ipsum adjuvent.*
11 *Occidere aliquem si alicui licitum sit, an sit licitum etiam alteri demandare.*
12 *Refectio vel depressio, aut levatio servitutis, cujus expensis fieri debeat.*

NOno principaliter est videndum, qualiter quis debeat uti servitute.
1 Et dic breviter, quod debet uti civili modo. Nam si cui * simplici usu via conceditur per fundum cujuspiam, vel relinquatur in infinito: videlicet per quamlibet ejus partem ire, agere, licebit civili tantum modo, non enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire agereque possit, & minore servitutis fundi detrimento, *text. est not. in l. si cui. de servit. in l. si mihi concesseris. 21. cum l. seq. de serv. rust. præd.* * & hæc jura allegantur,
2 si aliquibus hominibus armorum, vel alijs concedatur transitus per unum territorium, vel alium comitatũ, quod debeat intelligi, scilicet quod transire debeant per partem minus damnosam concedenti, & quod debeant civiliter se habere. Et quando se inciviliter habent, dicuntur contra conventionem venire: & debet eligi locus, per quem possint ire vel agere, *ut est text. in l. si cui. 9. ff. de servit. & l. certo generi. §. 1. de serv. rust. præd.* Et postquam est electio facta de loco, non est licitum mutare voluntatem, & per alium locum ire, *ut d. l. si cui.* imo cæteræ partes libere remanent, *ut est text. in d. l. certo generi. §. 1.* & dixi quod quęstio de electione procedit, quando concessio servitutis fuit facta simpliciter: secus, si actum
3 fuisset, quod totus fundus servire deberet. * Nam si ista concessio simplex non esset, sed generalis, vel utilis: tunc non cogeretur ille, cui concessio facta est, eligere locum: sed posset nunc per unum locum, nunc per alium transire: & sic licitum esset pœnitere, *ut probatur in d. l. certo generi. §. 1. & in l. nam satis. §. 1. versi. cæterum. in §. cæterum. & ibi gloss. in ver. velit. quemad. ser. amit.* Sed ille, qui concessit servitutem, bene potest variare sine alterius incommodo, *l. 2. §. pen. de reli. & sump. fun. secundum*
4 *gloss. fin. l. si cui. quæ est not.* & sequitur ibi Bar. & cõmuniter Dd. * Sed est du-

est dubium, quando electio est facienda, ad quem spectat electio, an illi qui debet servitutem, an illi cui servitus debetur? Et videtur, quod electio sit debitoris, sive loquamur in contractibus, *ut l. plerunque. in fin. de jure do.* sive in ultimis voluntatibus, *per l. si via. de serv. rust. præd.* Incontrarium videtur, quod sit electio habere debentis, *per l. si cui. in princip. de servit.* Gloss. solvit uno modo *in d. l. si via.* Dic tu melius, aut verba executiva sunt prolata ad unū exemplum, quando sunt prolata à dare debente. Hæres dato vel concedito servitutem Titio in fundo meo, vel Titio promitto concedere viam. Exemplum vero, quando sunt prolata ab homine debente, est. Volo quod Titius habeat sibi servitutem in fundo meo, vel, quod Titius possit vendicare servitutem, & tunc sive loquamur in ultimis voluntatibus, electio est illius ad quem verba proferuntur, *ut l. plane. la. 1. §. fi. de leg. 1. ibi*, sive habeto, *ut l. si ita relictum. §. fin. ibi*, hæres dato, *de leg. 2.* & hoc tenet gloss. ordi. *in d. l. Lucius. de leg. 2.* & ita debet intelligi *d. l. si via.* scilicet quod ibi verba executiva erant prolata ad hæredem, sive loquamur in contractibus: licet hoc bene expressum non reperiatur, secundum Cyn. *in l. cum quidam. ff. de ver. sig.* Sed secundum Bar. *in d. l. Lucio* istud probatur, *in l. si sic stipulatus fuerim. & in l. si ita stipuler. de verb. oblig.* & probatur etiam per argumentum, secundum Cyn. *in d. l. si stipulatus fuero per te non fieri. de verb. oblig. conjunctu l. 2. §. quædam. eod. titul. in leg. cum is. §. 1. de cond. indeb.* & hoc tenet Dyn. *in regula, in alternativis. in 6.* & Cyn. in *dic. leg. cum quidam* & Bar. *in dic. leg. Lucio.* & Flo. *in dic. l. si via* & habetur per Dd. *in leg. qui duos. & leg. legato generaliter. de leg. 1.* & eandem conclusionem facit Bar. in pœnis alternativis, *in leg. quicunque. C. de serv. fugi. in leg. 1. §. expilatores. de effract. & expil. hære. & d. l. Lucio. in fin.* * Et ratio hujus conclusionis esse potest, 5
quia verba debent interpretari pro eo, in cujus favorē apponuntur, *ut leg. solus. §. 1. quando dies lega. ced.* Sed si verba executiva ad neutrum referuntur: & tunc fit distinctio. Aut loquimur in contractibus, & electio est dare debentis, *ut leg. plerunque. in fin. de jure dot.* Aut in legatis seu in ultimis voluntatibus: & tunc electio est ipsius legatarij, *d. leg. Lucio.* & ita est tenendum in hac materia, quia est communis doctrina Doctorum, licet aliqui aliter dixerunt. * Item licitum est ei, cui servitus debetur, ædifica- 6
re in prædio serviente, ita, quod commode jus servitutis habere possit, ita, quod fiat sine domini incommodo. Et ideo si iter legatum est, quo nisi opere facto iri non potest, licet fodiendo, substruendo iter facere, *ut est*

text. in leg. iter. de servi. & l. servitutes. 20. §. 1. de serv. urb. præd. ubi est
7 casus not. * quod simplici constitutione servitutis eundi, absq; alia expressione, videtur esse concessa licentia, & facultas faciendi scalas, & simil. in fundo serviente, sine quibus servitus haberi non posset, etiamsi illæ scalæ possent fieri in prædio dominante: quod est singulare. Eodem modo qui habet jus aquæ ducendæ per alium fundum, licet ei fistulam suam fictilem, vel cujuslibet generis in rivo ponere, quo aquā latius exprimeret: & quod vult in rivo facere, licet, dummodo de dominio prædij aquam deterius nō faciat, *ut est text. in l. Quintus. de serv. rust. præd. & in l. hæc sunt. is. & in l. fin. de aqua quoti. & æsti.* & hæc jura allegantur: quod habens licentiam eundi vel aquam ducendi per alium fundum, vel scalas, vel clivos faciendi in fundo serviente, potest arbores incidere, terram fodere, explanare fossata: & similia facere, ut commode servitute uti possit. Si ergo hoc facit, non potest de damno dato accusari, secundum Flo. *in d. l. si iter. quod not.* quia est quotidianum, & utile. & quod ego intelligo, etiam si fiat incommodum domino prædij servientis, respectu incisionis, vel explanationis, aut fossæ: quia illa sine aliquo damno fieri non possunt. Sed si fieret incommodum domino prædij servientis in eundo, vel aquam ducendo, tunc prædicta fieri non possent, *per d. l. Labeo. de serv. rusti. præd. & d. l. hoc jure. §. is qui. & l. fin. de aqua quoti. & æsti.* quæ jura intelligo i-
8 ta, licet Dd. non declarent, quod not. Cujus * autem expensis prædicta fieri debeant? Dic expensis ejus, cui servitus debetur. *ut d. l. iter. & d. §. si domo. & est tex. in l. si forte. §. etiam. si servi. ven.* & ita etiam vult Flor.
9 *in d. l. si iter.* & vide quod dicam *in versi. sed cujus expensis.* * Item est licitum etiam locum servientem reficere, puta iter vel aquæductum: & refectionis causa etiam est licitum accedere ad ea loca, quæ non serviunt, *ut est text. not. in l. refectionis. in princip. communia præd. & est text. secundum Flo.* pro habentibus ductum aquarum & clusas ad molendinum per fundum alterius, ut domino fundi servientis debeat præstare aditum etiam per alium suum fundum non servientem, ac etiam pati imponi lapides, & calcem, & arenam, & simil. pro reparatione dictæ clusæ. & idem dicas de alijs similibus: quod est valde not. Item prædicta facere potest non solum ille, cui servitutes debentur, sed etiam fabri sui & magistri ad hoc necessarij, *ut est text. not. in d. l. refectionis.* etsi resisteres illis, videris domino prædij dominantis resistere, *text. est notab. in l. ossa. §. fin. de relig. & sumpt. fun.* secundum Paul. de Cast. *in d. l. refectionis.* est argu. secundum

Paul.

Paul. de Cast. *ibi*, * quod si ex forma statuti licitum est alicui vindictam 10
sumere de eo, qui ipsum offendit, sit sibi licitum congregare amicos, qui ipsum adjuvent ad hoc, & illi non punientur, sicut nec ille principalis, & dicit de hoc esse gloss. not. & sing. *in l. cum fundi. de vi. & vi arma.* licet gl. *in l. Gracchus. C. de adu.* videatur requirere, quod congregati sint tales, quibus ille, congregans possit præcipere, ut sint filij, vel servi, & istam partem, quod non puniantur, tenet Iacob. de But. & Paul. de Castr. *in d. l. refectionis.* & alias obtinui in civitate mea Veronensi: ubi est statutum, quod si frater vel maritus, vel pater reperit aliquem cum sorore, uxore, vel filia male conversantem, possit eum impune occidere. Nam quidam sciens unum male conversari cum sua sorore, congregavit duos amicos, & occidit eum. Dixi, quod tam frater, quam etiam sui socij debeant absolui, *per d. l. refectionis. cum his quæ supra dixi.* & ita per curiam judicatum fuit: quod perpetuo tene menti. Licet sit dubium, nunquid in his casibus ille,
qui potest aliquem occidere *a*, possit alteri hoc mandare, ita quod ille 11
mandatarius non teneatur? & Bal. tenet idem scilicet, quod mandatarius a
occidens non teneatur, *in l. Gracchus. C. de adulte.* & de hoc est glo. sing. *in d. l. cum fundum in vers. postea. in princ. secundum lectu. primam de vi & vi ar.* Sed idem Bal. tenet contrarium in *c. 1. §. vers.* & hoc facit ad q. *in titul. de pace jura. firman: in usib. feu. per l. servus si hære. de statu libe. ibi, pater duntaxat, &c.* idem tenet Ang. *in d. l. Gracchus.* & ibi Salic. inclinat in istam sententiam licet dicat se dubitare, idem tenet etiam Ang. de Aret. *in suo maleficio, in glo. che may adulterato la mia donna. in 6. col. ver. quid si pater vel maritus.* Hanc quæstionem non determino: quia non est materia nostra, sed est dubia satis, sed vide tex. *in l. si quis in gravi. §. 1. & ibi per Ludo. Pon. ff. ad Sylla.* Ita ille cui debetur servitus, potest deprimere, & elevare locum servientem, ut commode servitute uti possit, si sibi necessarium est, nisi aliter actum sit, *ut est text. in d. l. refectionis. ff. communia prædi.* vel nisi hoc sit cum magno incommodo domini prædij servientis. & hoc modo potest intelligi *l. 1. §. fin. de rivis. & l. 3. §. penul.*
ff. de itine. actuque privato. * Sed cujus expensis talis refectio, vel de- 12
pressio, aut levatio fieri debeat? Dic regulariter expensis ejus, cui servitus debetur, sed fallit in servitute oneris ferendi, *ut est text. in l. & si ferre. ff. si serv. vend. & ibi per Bart. & Dd.* de quo dic, ut dicam plenius infra, de servitute oneris ferendi. Cætera circa materiam istam vide quæ dicam in speciebus servit.

ADDITIO.

a *Occidere.* Adde Alexan. *conſ. 141. in 1. colum. §. 3 pro hoc in 2. vol. & in 1. volu. conſi. 160. in 3. col.* ubi ponit, an, & quando ſit licitum occidere, & quomodo, & qualiter probetur defenſio : & an requiratur, quod non potuerit aufugere.

Quando, & qualiter, & quomodo ſervitutes amittantur.

CAP. XXIV.

1 *Res propria nemini ſervit.*
2 *Servitus an extinguatur, quando unus fundus ſerviens uni, vel omnibus ſocijs prædij dominantis, omnibus ſocijs, vel uni particulari acquiritur.*
3 *Emphyteuta, vel vaſallus ſi fundo emphyteutico, vel feudatario ſervitutem impoſuerit, & poſtea emphyteuſis vel feudum finiatur, ſervitutis impoſitio extinguitur.*
4 *Præſcriptione ſcilicet non utendo regulariter ſervitutes amittuntur.*
5 *Decimarum in præſcriptione, & in alijs rebus eccleſiaſticis, an temporum duplicatio, de quibus in jure, locum habeat.*
6 *Præſcriptio ſervitutis an contra ignorantes ſe jus ſervitutis habere, currat.*
7 *Ius canonicum & civile quo ad præſcriptionem an differant.*
8 *Accuſatio vel requiſitio de crimine ſi fiat, quod certo die, vel loco commiſſum dicitur, ſi de alio die, vel loco probetur, nunquid ad condemnationem ſufficiat.*
9 *Actione injuriarum ſi agam, quia percuſſiſti me in facie cum pugno, & de percuſſione in ſpatulis probetur, an abſolutio ſequi debeat.*
10 *Inquiſitio, vel accuſatio cum ſanguinis effuſione ſi probata fuerit & ſimplex percuſſio probata ſit, an condemnatio de ſimplici percuſſione ſequi debeat.*
11 *Via ſi alicubi occupata reperiatur : ita quod per eam tranſire non poſſit : an ſine pœna per vicini fundum iri poſſit.*

DEcimo & ultimo principaliter dicendum eſt de amiſſione ſervitutis : videlicet quando, & qualiter, & quomodo ſervitutes amittantur. Et primo ſervitutes omnes amittuntur per confuſionem, ſi idem utriuſq; prædij ſervientis & dominantis dominus eſſe cœperit : unde ſi prędium tuum mihi ſerviat, & ejus dominium inſolidum acquiſiverim, vel tu in ſolidum nactus ſis dominium fundi mei, extinguitur vel confunditur ſervitus, *text. eſt in l. 1. quemadmod. ſerv. amitt.* Et ratio hujus * deciſionis colligitur
1 ex illa regula, quod res propria nemini ſervit, *leg. uti frui. ſi uſuſfruct. petatur. & leg. in re communi. de ſervi. urban. præd. & in l. proprium. & leg. quidquid. 10. communia præd.* ſecus ſi communicarem tibi prædium meū pro parte, vel tu communicares mihi prædium tuum pro parte : quia tunc ſervitus non extinguitur, *l. ut pomum. §. 1. de ſervit.* Item extinguitur ſervitus, ſi à ſocio prædij communis dominantis communiter emitur fundus ſervi-

ſerviens, *text. eſt in leg. ſi communi fundo. de ſer. ruſtic. præd.* & eſt ratio: quia pars utriuſque domini in utroque fundo eſſe incipit, ut ibi dicitur: & ſic notatur, quod ſicut quando fundus tuus debet ſervitutem fundo meo, ſi dominus fundi tui efficior: & ſic uterq; efficitur meus inſolidum, quia res mea nõ poteſt alteri meæ ſervire, ut dixi. Item ſi fundus dominans eſt cõmunis inter te & me pro indiviſo: poſtea fundus ſerviens ſimiliter efficitur communis inter nos, extinguitur ſervitus, *ut d. l. ſi communi fundo.* quia quod juris eſt in una perſona, idem in duabus, *arg. l. quæ de tota de rei vend.* ſecus ſi proprio meo fundo, & proprio tuo unus, & idem fundus tertij ſerviat, & ipſum in communi emerim: quia tunc ſervitus remanebit, quoniam proprio fundo ſervitus deberi poteſt, etiam per communem, *ut eſt tex. in d. l. ſi communi fundo. de ſervit. ruſt. præd.* Et * circa iſtam materiam, 2
quando unus fundus ſerviens acquiritur uni, vel omnibus ſocijs prædij dominantis, vel quando acquiritur uni particulari, an extinguatur ſervitus, vide gloſſ. ordin. quæ plene diſtinguit *in d. l. ſi communi fundo.* & ibi per Dd. & glo. *in l. ſi unus ex ſocijs. §. 1. verſic. placet. de ſervi. ruſt.* & ibi per Dd. & per Azon. *in ſumma C. de ſervitut.* amittuntur ſervitutes, qui bene dicunt in omnibus, excepto eo, quod in quantum faciunt differentiam, ut voluit gloſſ. *in d. l. unus ex ſocijs.* inter redemptionem & communionem. Nam eſt diſtinguendum ſolummodo, an dominus vel domini prædij dominantis, efficiantur domini prædij ſervientis: & tunc extinguitur ſervitus, quia non ſupereſt, in quo poſſit remanere: ſin vero pro parte, & tunc durat, & non extinguitur: quia ſupereſt alia pars, per quam ſervitus retinetur, *ut d. l. ut pomum. §. 1. de ſervit.* Item ſi hæres impoſuit ſervitutem fundo alteri ſub conditione legato, extinguitur ſervitus adveniente conditione, *ut eſt text. in l. is cui, via. 11. §. hæres. quemadmod. ſervitut. amitt.* Et ratio eſt, quia finito jure datoris, finitur jus acceptoris, *ut l. lex vectigali fundo. de pig.* Et ideo ſi * emphyteuta, vel vaſallus impoſuerit ſervi- 3
tutem fundo emphyteutico vel feudatario, quod poteſt, *ut l. 3. de ſerv. & c. 1. §. 1. in tit. de inveſtit. in uſib. feudorum.* poſtea emphyteuſis vel feudum finiatur, extinguitur ſervitutis impoſitio, *per d. §. hæres.* Et idem dicas in ſimili, *ut plene dixi ſupra in 3. quæſt. princip. de quo dic ut ibi.* * Item 4
ſervitutes regulariter amittuntur per prçſcriptionem: *a* ſcilicet non uten- a
do per longum tempus, hoc eſt 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes, ſi conſtituta ſit ſervitus, quæ non haberet temporum intervalla, vel ſi intervalla dierum vel noctium tantum, vel brevioris ſpacij: ſi autem ha-

beat intervalla annorum vel mensium, amittitur tempore duplicato, videlicet 20. annis inter præsentes, & 40. inter absentes, *l. fin. in princ. de ser. C. & l. si sic. quemadmod. servit. amitt.* & hoc videtur tenere *gloss. in d. l. si sic.* quia vera est ejus ultima opin. & hoc etiam videtur tenere gloss. *in l. cum notissimi. §. fin. quæ incipit, verbi gratia. C. de præscript. 30. annor.* quæ dicit, quod ista duplicatio habet locũ in decennali vel vicennali præscriptione, & hoc etiam sentit gloss. antepenul. in princ. in versi. propter brevitatem temporis, *in cap. cum ecclesia Sutrina. de causa possessio.* & proprie. quæ dicit, quod ea quæ non habent causam continuam, tempus duplicatum requirunt, *per d. l. si sic.* & hanc opinionem putat esse veriorem Abbas Sicul, *in c. de quarta. de præscript.* licet prædictam gloss. non alleget. Alij dicunt, quod duplicatur tempus solummodo 10. & non 20. annorum, & sic in utroque casu præscribitur spacio 20. annorum, videlicet inter præsentes, & inter absentes. & ista fuit opinio Ioan. gloss. *per d. l. fi. C. de servit.* quem sequitur gloss. Accurs. *in d. l final.* & Bart. & Bald. & ibi communiter Dd. sequuntur, & Innoc. *in d. cap. de quarta. circa princip.* dum istam opin. ultimam ponit juxta glo. not. *in l. qui filium. §. Sabinus. ff. ad Treb.* & per not. per Bald. *in auth. ex testamento. C de collat.* ubi dicitur, quod ultima opin. Innoc. in dubio est tenenda. & hanc opin. ego etiam sequor ultra *in d. l. fin.* Bal. etiam ibi allegat rationem: quia cum vicennium sit tempus à lege duplicatum, non debet ulterius duplicari, ne fiat duplicatio duplicationis. & pro hoc ego adduco, quod dicitur in simili, quod retorcutio retorcutionis non admittitur, *secundum Bar. in l. post legatum. in princip. in pen. col. in fin. sed circa prædicta duo. de his quibus ut indig.* Et sic nota, quod ista duplicatio temporum non habet locum ultra tempus decimale vel vigesimale, & sic non habet locum in præscriptione 30. vel 40. annorum, *ut est glo. not. in dic. leg. cum notissimi. §. fin. de præscript. 30. annorum,* nec habet locum in præstatione annua, ut vult etiam eadem gloss. ibi, quam sequuntur Dd. & Flor. *in dic. leg. si sic. §. 1. quem-*
5 *admod. servit. amit.* * Sed nunquid ista duplicatio temporum habeat locum in præscriptione decimarum, & in jure eligendi, vel in obligationibus, quæ fiunt omni anno semel in die dedicationis vel festivitatis alicujus ecclesiæ, vel in servitijs, quæ recipiuntur ab aliquo? vide de istis omnibus per Inno. & Canonist. *in d. cap de quarta. de præscript.* & per Flo. *in dic. leg. si sic.* Et super isto articulo de duplicatione temporis, in præscribenda servitute, sic videtur concludendum: quod aut est servitus continua sine ali-

ne aliquo temporis intervallo ex forma constitutionis, videlicet: promitto quod tu possis ducere aquam, vel continue, vel quandocunque vis, per fundum meum, & ista præscribitur longo tempore, videlicet 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, *ut l. sicut. C. de servituti.* Aut servitus continuam causam non habet sine intervallo: imo discontinuã ex forma constitutionis servitutis: quia habet intervalla, utputa, quia non est semper licitum ducere aquam, vel ire: & tunc aut habet intervalla annorum vel mensium, utputa constituta est servitus, ut æstate tantum ducatur, vel uno mense tantum in anno, vel alternis annis, vel alternis mensibus, & tunc quia tempus continuum, non habet duplicatum tempus, *ut d. l. si sic.* scilicet ut inter præsentes requirantur 10. anni, & inter absentes non duplicentur: quia sufficiunt anni 20. *ut supra dixi.* item si habeat intervalla quinquennij, triennij, vel biennij, aut non temporum, ut quia omni quinquennio liceat una die vel plurib. gestare vel ire, *ut est text. not. in d. l. si. in princ. C. de servit.* idem in septimana, ut si alternis septimanis licitum est ire, vel aquam ducere, vel una die in septimana, *ut est gloss. not.* quam Dd. sequuntur *in d. l. si sic. in fin. in verbo. quotidie. quemadmod. servit. amitt.* & eam sequitur etiam Nico. de Matt. & Abb. Sicul. & etiam Dd. Canonist. *in d. cap. de quarta. de præscript.* Ex quo not. quod licet servitus habens causam discontinuam, non præscribitur longo tempore regulariter: sed requiritur tantum tempus, in cujus contrarium memoria non existat, *ut habetur in l. servitutes. 14. de ser. & dixi plene in 8. q. prin.* tamen perdetur per non usum longi temporis, secundum ea quæ supra dixi. Aut servitus habet intervalla dierum vel horarum, puta alternis diebus, aut die tota tantum, aut nocte tantum, aut alternis horis, vel una hora quotidie quis servitute uti potest: & tunc quia istud reputatur quotidianum, & una servitus scilicet habens causam continuam, perinde ac si intervalla non habeat, non utendo amittitur tempore constituto, scilicet longo, videlicet 10. ann. inter præsentes, & 20. inter absentes: nec fit aliqua duplicatio temporum, *ut est text. cum gloss. in d. l. si sic.* * Sed nunquid ista præscriptio 6
currat contra ignorantes *b* se habere jus servitutis? Dicas quod sic. etiamsi sibi non possit aliqua negligentia imputari, *ut est text. in l. si partem. §. 1. ff. quemadm. serv. amit. & l. & Attilicinus. 35. de serv. rust. præd.* Sed propter istam ignorantiam in integrum restituitur, ex clausula, si qua mihi justa causa esse videbitur, *ut l. 1. ff. ex quibus caus. majo.* sicut quando fuisset impeditus aliquo justo impedimento, *ut d. l. & Attilicinus. ut no.* b
gloss.

gloss. in d. l. si sic. in fin. & idem not. glo. in d. l. & partem. §. 1. in ver. non utendo. & gloss. in d. l. si sic. loquitur per verbum, forte, dicens, de æquitate forte per restitutionem subvenitur. Et ideo dixit, forte, quia *d. l. & Attilicinus.* in qua se fundat, loquitur, quando fuit impeditus tali impedimento, adversus quod sibi consulere non potuit, quia fons exaruit. Sed quando impeditur propter suam ignorantiam per diligentē inquisitionem potuisset sibi providere, ideo non videbatur subesse tanta æquitas, & propterea gloss. determinat idem sub dubio forte, & est multum no. & semper allegatur, & pro ea providetur *l. fin. C. de præscriptioni. long. tempor.* currere etiam contra ignorantem, quia succurrit ignoranti per restitutionem in integrum, ex clausula generali, & ita tenet singulariter Bart. *in l. 1. §. si quis autem. de itin. actuque priva.* & Paul de Cast. *in d. l. si sic. in fine. & in d. l. & Attilicinus.* & idem sentit Specul. *in tit. de præscript. versic. sed pone colonus.* & Canonistæ idem *in c. vigilanti de præscript.* Et hoc perpetuo tene menti pro illis, contra quos currit præscriptio longi vel longissimi temporis, vel ex forma statuti: quia si fuerint ignorantes, habent beneficium restitutionis in integrum ex clausula generali, in quadrienniū à die scientiæ, *juxta l. fin. de tempor. in integrum rest.* & hoc vult Bart. singulariter *in d. §. si quis autem. & in l. 2. ad fin. Cod. si adversus vendit.* & Paul. de Cast. *in d. l. si sic. & in d. l. & Attilicinus.* & Fulgo. *in l. juris ignorantia. ff. de jur. & fact. ignor. in l. senatus. de offic. præ.* & Abb. Sic *in d. c. vigilanti*, quod no. quia sæpe contingit in facto. Et prædicta, quod per non usum perdatur, & præscribatur servitus procedunt in servitutibus rusticis, secus in urbanis: quia in istis non sufficit me servitute non usum: sed requiritur etiam, quod tu præstes mihi impedimentum, *ut l. hæc autem jura. de serv. urbanor. præd.* secundum glo. pen. *in fin. in l. si sic. quemad. serv. amit.* & idem tenet Inn. Ant. de But. & Canonistæ *in d. c. de quarta de præscript.* qui dicunt, quod est differentia inter rusticam servitutem & urbanam, in hoc, quia rustica perditur longo tempore non utendo, secundum ea quæ supra dixi. urbana vero per longum usum nō perit, sed ita demum, si vicinus usucapit libertatem, veluti si ædes tuæ ædibus meis serviant, ne tuæ altius tollantur, ne luminibus mearum officiant: in hoc enim casu si ego per statutum tempus fenestras meas præfixas habuero, vel construxero, ita demum jus meum amitto, si tu per id tempus altius sublatas habueris ædes tuas: alioquin si nihil feceris, retineo servitutē ut hæc probantur *in l. hæc autem jura. de servit. urb. præd.* Et * adverte, quia licet
7

Innoc.

Innoc. *in d. c. de quarta.* dicat prædicta procedere secundum leges, idem tamen dic tu secundum canones: quia in hoc Canonistæ non reperiuntur contrarium disponere, nisi respectu ecclesiæ, contra quam non præscribitur, nisi spatio 40. annorum, unde in foro ecclesiastico, & in terris ecclesiæ prædicta servabuntur ad unguem, secundum Abb. Sicul. *in d. c. de quarta. ad fin.* Sed certe nec quantum ad ecclesiam, est differentia inter jus Canonicum & civile: quia utroque jure idem est, quoniam in rebus immobilibus contra ecclesiam non currit præscriptio, nisi 40. ann. *vide de jure Canonico, d. c. de quarta. & de jure civili, in auth. quas actiones. de sac. eccl.* Sed in uno tantum regulariter est differentia, quantum ad præscriptionem inter jus Canonicum & civile: quia jus civile admittit præscriptionem cum mala fide, *ut d. l. si quis emptionis. Cod. de præscript. 30. anno.* quod jus Canonicum non admittit, *ut c. fin. de præscript. & in regula. possessor malæ fidei, in 6. & not. Abb. in d. c. de quarta. in 8. col. in princ.* In hoc tamen est standum juri Canonico, quia est materia peccati, *ut habetur in c. novit. de judic. & not. in d. c. fin. licet gloss.* ibi aliter dixerit. & sic in effectu inter jus Canonicum & civile nulla videtur esse differentia regulariter in materia præscriptionis, & maxime quantum ad propositum præscribendæ servitutis, unde propter hoc tene omnia quæ supra dixi observanda esse, tam de jure Canonico, quam civili, & tam in terris ecclesiæ, quam in terris imperij. Item qui utitur servitute alio tempore, quam sibi debeatur, ipsam per non usum longi temporis perdit: & ideo si is qui nocturnam habet aquam, & interdum per constitutũ tempus ad amissionem, usus fuerit diuturna, amittit nocturnam servitutem: quia ea non est usus. idem est in eo qui certis horis usus fuerit, nec illa parte earũ horarum, qua illa servitus debebatur, *ut est tex. in l. si communem. §. 1. quemadm. servit. amit.* Idem si cui via actus debeatur, ut vehiculi certo genere uteretur, *juxta l. servitutes. 4. §. 1. de servi.* & alio genere usus fuerit. s. per tempus constitutum, servitutem amittit. *text. est in leg. is cui via. 11. in princ. juncta gloss. in vers. quemad. servit. amit.* secus si quis exerceat plus juris quam habeat, quia non perdit jus sibi competens: quia qui facit plus quam debebat, dicitur facere id ad quod tenetur, & ideo qui amplius oneris quam licuerit vexerit, magis & plus quam aliud fecisse videtur: & si latiore itinere quis usus esset, aut si plura jumenta egerit, quam licuerit, aut aquæ quis immiscuerit aliam, in omnibus istis casibus servitus quidem non admittitur, sed conceditur plus servitutis habere quam pactus fuerit, *text. est*

in d. l. is cui via. in princ. concordat. l. si eo loco. §. 1. si ser. vend. ubi dicit, quod si quis vel latiore via vel angustiore usus est, servitutem retinet, sicut si aqua, ex qua jus habet utendi, alia admixta usus est. *& etiam dixi supra in 8. q. princ. ad fin.* Et hæc jura allegantur, quod diversitas in tempore diversificat in substantia: & sic facit reputari diversum. Idem si est diversitas in loco *ut no. in l. Pantonius. §. rei perduellionis. de acq. hæred.* & habetur plene per Bar. *in l. denunciasse. §. quid tamen. de adul.* secus si differret secundum plus & minus: quia tunc non dicitur differre in substantia,
8 nec diversum reputari: quod est utile ad multas quæstiones. * Prima est, si fiat inquisitio vel accusatio de crimine, tanquam commissio certo tempore vel loco, ut probetur de alio tempore vel loco, debet sequi absolutio: non enim est probatum crimen intentatum, sed aliud, & ideo de novo
9 debet inquiri vel accusari, *ut not. in d. §. quid tamen.* * Secunda quæstio est, si egi actione injuriarum, quia percussisti me in facie cum pugno, & probatur de percussione in spatulis: quod non debeam obtinere etiam super probato, de qua q. *vide not. in d. §. quid tamen. & vide plenius per Flo. in d. l. is cui. quemadmod. serv. amit. & per Bal. in l. & si severior. in 6. q. C. de his qui no. infam. & per Ang. in repet. leg. si vacantia. in 3 colum. vers. sed quæro si inquisitus. C. de bo. vacan. lib. 10.* Sed istud fallit in tribus casibus notabilibus. Primo, quando locus vel tempus non esset variabilis, quia esset impossibile, quod sit nisi unum. Exemplum in homicidio cujusdam hominis: quia tunc licet non probetur locus vel tempus in accusatione deductus, sequi debet condemnatio, ex quo locus vel tempus non alterat ipsum factum vel pœnam, *ut not. sing. Ang. in d. l. denunciasse, § quid tamen de adult.* Secundo fallit, quando inquisitus fuisset confessus delictū *ut not. idem Angel. in d. l. si vacantia.* de quo vide etiam per Bal. qui videtur aliter dicere *in l. quoniam. in fin. de his qui not. infamia.* Tertio fallit, quando in inquisitione esset clausula, quæ communiter per bonos latrunculatores solet apponi: videlicet super quibus omnibus & singulis procedere intendit simul & divisim, & omni meliori modo quo potest, &c. *ut not. Bald. in d. l & si sever. & Flo. in l. in delictis. §. si detracta. in fin. de noxali. & Angel. de Aret. in suo maleficio. in gloss. super quibus omnibus & singulis. in fin. & vide omnino Bald. in l. 1. in princ. ult. colum. pen. charta.*
10 *C. qui accusa.* quod bene nota. Tertia * est quæstio, si formata est inquisitio vel accusatio cum effusione sanguinis, & probatū sit simplex vulnus, vel percussio, non debet sequi absolutio, sed condemnatio de simplici percussione:

cussione: quia tunc est secundum plus & minus. & idem tu dicas in simili quæstione. Item si ad plura prædia non communia per eundem rivum aqua ducatur, dicuntur plures servitutes. & si unus statuto tempore ad fundum suum aquam non duxerit, servitutem amittit: nec per cæteros qui duxerunt, servitus sua retinetur: quia ut dixi, plures sunt servitutes: nec quod unus perdit: alteri accrescit, *ut est text. in l. aquam. in princ. quemadmod. serv. amit.* quod intellige, quando utens fuisset usus sua die tantum: secus si usus fuisset tam sua die, quã alia die, qua poterat alius ducere: quia tunc utens acquirit jus longo tempore, *secundum Pau. de Castr. ibi,* & bene: secus si duceretur aqua ad unum prędium commune: quia unus ducendo retinet pro omnibus, *ut est tex. in d. l. aquam. §. 1.* Item si is qui habet haustum aquæ, si per tempus statutum aquam non hausit, haustus servitutem amisit, ac etiam iter ad fontem perdit, *ut est tex. in leg. Labeo ait. quemad. servit. amit.* Item si stillicidij immittendi jus habebam in aream tuam, & permisero tibi in ea ædificare, jus stillicidij immittendi amitto. Item si per tuum fundum via debebatur, & permisero tibi eo loco, per quem mihi via debebatur, quid facere, amitto jus viæ, *ut est text. in dict. leg. si stillicidij. 8. in princ. eo. tit.* Item si una est via, & indivisibilis, aut tota amittitur, aut tota retinetur, sed si de una fiant duæ potest una amitti, & alia retineri, ut est casus not. *in l. nam satis. §. 1. cum seq. eo. titu.* Item si locus, per quem mihi iter, vel actus, vel via debebatur, impetu fluminis occupatus esset, per statutum tempus nõ utendo jus amittitur, sed cessante impetu, & facta alluvione restituitur in pristinum statum, *ut est tex. in l. si locus. 14. in prin. quemad. serv. amit.* Item si via publica c vel impetu fluminis, vel ruina amissa est, vicinus proximus viam præstare debet, *ut est text. in d. l. si locus. §. fin.* & ille text. allegatur pro notabili, *secundum Flo. ibi, & Bal. in apostillis.* * Quod si reperiatur alicubi via occupata, ita quod per eam transiri non possit, quod quis potest ire per fundum vicini, non punietur de ingressu. *& hoc tenet glo. expresse* per *illum text. in d. c. omnes leges. in gl. fin. in fin.* debet tamen ire civiliter, *per l. si cui. 9. ff. de servit.* & vicinus debet dare viam aliquo pretio constituto à fisco, vel deputato: sed non servatur, *secundum glo. in d. l. si locus. in fin.* & verum dicit, quod non servatur, quod intellige in via publica: sed in privata debet præstari pretium à privato eam petente, *per l. si quis sepulchrum. de relig. & sump. fune. secundũ Paul. de Cast. in d. §. fin.* quod tene menti perpetuo, quia quotidianum.

C

11

ADDITIO.

a *Per præscri.* Quomodo jus servitutis acquiratur per prescriptionem, & quanto tempore, vide Alex. *in 1. vol. cons. 113. per totum. & vide in 3. volu. cons. 46. in ult. col. in fin.* & an præscriptio impediatur currere propter pestem vel guerram, *vide Corn. in 4. vol. cons. 92.*

b *Contra igno.* Quod præscriptio currat contra ignorantes, vide Alex. *in volum. cons. 71. in 1. colum. & in 2. volum. cons. 170. in 4. col.* & an ignorantia juris causet bonam fidem probabilem ad præscriptionem, *vide Corn. in 2. vol. cons. 147.*

c *Via publica.* Quomodo intelligatur verbum, juxta vias publicas, vide Alex. *in 4. vol. cons. 73. in 1. col. §. fin. & quasi per totum consi.*

De speciebus servitutum urbanarum.

CAP. XXV.

1 *Species servitutum urbanorum prædiorum quot sint.*

2 *Servitus non est ubi quis nihil concedit, aut permittit in suo, exceptis casibus à legibus constitutis.*

EXposuimus hactenus de generibus servitutum, & de his quæ omnibus servitutibus, & præsertim rusticis, & urbanis simul conveniunt: nunc superest, ut hoc libro 1. de urbanis tantum servitutibus, & de ipsarum speciebus videamus. Species * servitutum urbanarum *a* sunt plures: altius
1
a
tollendi & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi. Item stiilicidij avertendi in tectum, vel aream vicini, vel non avertendi. Item immittendi tigna in parietem vicini. Item projiciendi, & protegendi. Item etiam est servitus, ne prospectui officiatur. Item servitus luminum, &c. his similia: *ut est text. in l. 1. 2. & 3. de servit. urban. prædio.* Item servitus est, ut prospectus præstetur: *ut l. lumen. eod. titu. & not. Azo in sum. de serv. §. sin autem.* Item oneris ferendi, ut vicinus onera vicini sustineat, *l. eum debere columnam. de serv. urb. præd. Instit. de ser. §. item prædiorum.* Item itineris seu aditus: *ut l. servitutes. §. si domo. de serv. urb. præd. & l. iter. communia præd.* Item ubicunque quis concedit vel promittit aliquid pati, aut non facere in fundo suo urbano: vel me faciente non prohibere pro alio urbano fundo meo, ubi de jure pati aut non facere tenetur, vel me facientem prohibere posset, dicitur esse servitus urbana: quia ædificijs inhæret: *ut probatur in l. quoties, 15. in fin. de serv. conjuncta l. & si forte. §. etiam. si servi. vend. & l. 1. communia præd. & Instit. de servit. urb. præd.*

cum

cum simil. Sed ubi * quis nihil concedit aut permittit aliquid in suo: regulariter non est servitus, nisi in casibus in quibus ab ipsa lege constituta dicitur, quando area vicini non haberet aliunde ventum, nisi ex illa parte, *ut est casus singularis in l. fin. §. 1. C. de ser. & dixi supra in 8. quæst. princip. ver. ult.* adde singulariter, ac etiam sicut est in agri natura, quæ est, semper inferiorem superiori servire: *ut est text. in l. 1. §. denique ager. de aq. pl. ar.* & ista est quasi servitus: *ut text. in d. l. 1. §. fin. & not. gloss. in d. l. 1. §. denique ager.* Sed quoniam servitutes urbanæ dicuntur, quando debentur à prædio urbano alteri prædio urbano, vel à rustico, *ut dixi supra in 4. divisione principali servitutis, versi. sed quomodo cognoscatur. & ædificijs inhærent, ut supr. proxime dixi,* ideo singulis prius dictis servit. nominatis per ordinem declaratis, postea secundum statutum urbani ædificij domum figurando pro meliori ordine & clariori doctrina, omnes urbanas servitutes declarare constitui: in qua quidem domo, si quid fieri potest, aut non potest, declarabimus, de solo aut area ejus primum exponendo, deinde de pariete sive muro, de stillicidio sive tecto, de ostio sive porta, de aditu sive itinere, & introitu, de claustro, seu conclavi, seu porticu, de penu, de curia, de puteo & cisterna, & de lavello, & de cloaca, de fistula, de fornace, de fornello, de balneo sive stupha, de furno, de scala, de solario, de tigno injuncto, de onere ferendo, de ponticello, de maniano, de fenestra sive balcone, de camino, de necessario sive loco communi, de celario, & aquarolo sive canali: de aquæ projectu, & aquæ ductu & aliarum rerum, de picturis, de crustationibus, de armatura quæ machina dicitur, de stabulo & sterquilinio, de macerie, de lapidibus, de tignis, de fovea & arboribus, & ultimo de sepulchro videbis. 2

ADDITIO.

a *Servi. urb.* Adde Alex. *in 1. vol. consi. 142. in 1. colum.* & quomodo jus servitutis acquiratur. *cons 113.* Et quando intelligatur de servitute præsenti, & quando de futura, *habes cons. 28. in 3. col.*

De servitutibus altius tollendi, & officiendi luminibus vicini.

CAP. XXVI.

1 *Servitutes urbanæ quædam sunt affirmativæ, quædam negativæ: rusticæ autem omnes affirmativæ sunt, ut ire, agere &c.*

2 *Domum multum delectabilem non habere, vel ut vicinus suam altius elevet, quomodo nostra intersit.*

3 *Iura prædiorum non solum servitutes existunt, sed etiam libertates.*

DIcamus itaque primo de servitute altius tollendi & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi. Et secundum veram opinionem istæ sunt duæ servitutes. Una est altius tollendi & officiendi luminibus vicini: id est, quod quis teneatur ad altius tollendum & officiendum luminibus vicini. Alia est, altius non tollendi: id est, quod non possit altius tollere, *ut text. cum gloss. in leg. 1. de servitut. urban. præd. Instit. de actio. §. æque. in*
1 *vers. ædes tuas tollendi. in fine.* Ex quo not. * quod servitutes urbanæ quædam sunt affirmativæ, quædam negativæ, sed rusticæ omnes sunt affirmativæ tantum, ut ire, &c. *ut not. gloss. in dic. leg. 1. in vers. officiendi, in princip.* quam Dd. ibi sequuntur. Et si dicatur, quomodo potest dici mihi deberi servitus, & vicinus altius tollat, & mihi seu luminibus meis officiat? immo ista videtur esse libertas vicini, & servitus mea passive. Nec videtur posse dici, quod mihi servitus debeatur: ex quo mihi & prædio meo non prodest, immo nocet, *ut leg. quoties. 15. in princip. de servit.* Respondeo secundum gloss. quam Bart. ibi sequitur, & communiter Dd. *in dic. leg. 1. in versic. & officiendi. ibi,* vel tertio dic, *de servi. urban. præd.* quod licet hoc noceat luminibus meis, & pro hoc nõ possit dici mihi debita servitus active: tamen potest in alijs mihi expedire: ut quia plures homines
2 veniebant ad me, & faciebant expensas. Ex quo not. quod * aliquando interest nostra, non habere domum multum delectabilem propter amicorum concursum, qui sunt causa magni sumptus: sicut sæpissime vidi evenire habentibus pulchras domos cum viridarijs. Sed Bartol. *in d. l. 1.* declarat etiam aliter, quomodo potest nostra interesse, ut vicinus altius elevet domum suam: & pone exemplum propter ventum, scilicet ne domus mea sentiat ventum: quia aliquando sum male sanus: vel propter aspectum, quia forte transeuntes per viam possent aspicere, si via erat alta, & domus mea depressa: quia si vicinus est in medio, & ædificet altius, euntes per viam non poterunt amplius in domo mea videre: vel mea poterit interesse ut habeatur lumen ex reverberatione magis, quam per directum, *l. si arborem, §. interdum, de serv. urban. præd. & not. gloss. Instit. de serv. §. item prædiorum urbanorum, in fin. in ver. altius non tollat, in princ.* Sed istud exemplum est bonum, quantum ad altius tollendum, non quantum ad officiendum luminibus. quia imo prodesset, non officeret. Item potest poni exemplum secundum Ange. *in d. l. 1.* ut intersit nostra, ut noceat luminibus: ut quia erat domus mercatoris, scilicet quæ tanto lumine non indiget, imo ei noceret: ut vidimus in apothecis mercatorum communiter, & maxi-

& maxime Venetijs apud vellutarios. Item potest poni aliud exemplum, Consuetudo est vel statutum, ut nemo possit ædes suas vel turres habere levatas, nisi usque ad certam mensuram, invito vicino: *juxta not. per gloss.* quæ habetur de statuto Florentiæ, *in l. qui luminibus, de ser. urban. præd. in l. 1. C. de ædif. priva.* Vicinus concessit mihi, quod possim altius tollere & nocere luminibus suis: certe si tollerem altius, & ejus luminibus nocerem, & vicinus me prohiberet, possem agere actione confessoria, ut mihi liceat ædes meas vel turres altius tollere, & sibi nocere: quia servitus vicino est imposita, & mihi per pactum acquisita contra statutum vel consuetudinem: & in hoc exemplo servitus dicitur deberi active volenti ædificare: in alijs vero exemplis passive. Item potest poni exemplum altius tollendi: quia quis tenebatur tollere ædificium altius & onera domus meæ sustinere: *juxta l. eum debere columnam, de serv. urb. præd.* licet in alio nocere, scilicet luminibus meis & hoc exemplum ponit gloss. *Instit. de act. §. æque. in versi. ædes suas tollen. in fin.* Sed huic opin. quod jus altius tollendi & officiendi, sit servitus, obstat secundum Odof. & Ang. *in d. l. 1. de ser. rust. præd.* quia non reperitur servitus affirmativa, per quam quis compellitur ad aliquid faciendum, *l. quoties. 15. de servit.* cum in eis versatur aut non fieri, aut pati, ut ibi supra dixi sustinendo istam opin. dicas secundum Angel. *in d. l. 1. verum esse*, quod non principaliter, sed in consequentiam sic, *l. eum debere col. de ser. urban. præd.* & dicit quod credit Odof. illa sensisse, & bene, vel secundum exemplum ultimum de onere ferendo quod supra dedi, cessaret istud contrarium, & per *d. l. eum debere columnam. & l. si forte. ff. si ser. vend.* potest etiam esse, quod jus tollendi & officiendi luminibus vicini, sit libertas, & non servitus, videlicet quem posse & non teneri altius tollere, & luminibus vicini officere: *ut l. altius. C. de servit.* jus est quod dicitur libertas, & non servitus: & ita debet intelligi gl. *in l. 1. de ser. urb. præd.* quæ appellat istud jus libertatem. Et sic not. quod * jura prædiorum non solum sunt servitutes, sed liberta- 3
tes: & propterea multæ leges positæ *in tit. de servit. urba. præd.* loquuntur de libertate defendenda: de qua plura videbitis in declaratione domus supra proxime figurata. Sed teneri ad altius tollendum & officiendum luminibus vicini: istud est servitus de qua loquitur *d. l. 1.* & non est libertas, secundum Odof. ibi, quem sequitur Ang. & Pau. de Cast. & Dd. & bene, *ut patet ex his quæ supra dixi.* Cætera circa istam servitutẽ & libertatem altius tollendi & officiendi luminibus vicini, vide etiam *in q. seq.* & plenius dicetur de pariete sive muro, &c.

De

De servitutibus altius non tollendi.

CAP. XXVII.

1 *Servitutem altius non tollendi ille qui debet, an possit saltem alte ædificare.*
2 *Servitutem altius non tollendi ille qui debet, an supra eam latitudinem arborem vel ædificium habere possit.*
3 *Servitutem altius non tollendi si mihi debeas cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur, quomodo hæc verba intelligantur.*
4 *Servitus altius non tollendi an requiratur, quod semper per vicinum imponatur.*
5 *Statutum loquens quod nullus possit altius elevare, seu tollere ædificium suum, si per illud vicini luminibus noceat, an forensem liget cujus est domus quæ altius tolli debet.*

EST & alia servitus altius non tollendi, *ut lege. 1. de serv. urb. præd. & Inst. de act. §. æque. & lege altius, & lege ædibus, C. de ser. cum simil.* intelligendo quod de necessitate non possit altius tolli, sed si de voluntate quis non tollat, posset tamen, si vellet: *juxta dic. leg. altius.* tunc non diceretur servitus altius non tollendi, sed libertas: sicut de servitute & libertate altius tollendi dixi super hanc quęstionem. Quædam quæstiones mihi occurrunt, quæ utiles sunt. Prima est, * nunquid ille, qui debet servitutem altius non tollendi, posset saltem alte ædificare. Videtur quod sic: quia verbum, altius, est comparativum: ergo alte non prohibetur. Sed dic contra: *ut est text. cum gloss. not. in leg. loci corpus. §. pen. in versi. altius. si servi. vend.* quam tenet Alber. de Ros. *in dic. leg. altius. C. de servit. ante fin.* * Secunda quæst. est, an ille, qui debet servitutem altius non tollendi, possit habere arborem vel ædificium supra eam latitudinem? Et dicas breviter, quod sic, *ut est text. apertus in leg. ædificia, de servit. urban. præd. & probatur in leg. quod autem eod. titul.* & poterit per consequens etiam viridaria facere ultra eam latitudinem: *ut est text. in dic. leg. ædificia.* dummodo servitus non sit de prospectu: quia tunc non posset, ut ibi, & sic not. quod plantatio arborum non est contra servitutem altius non tollendi: quia aliud est ædificare, aliud arborem ponere: *ut est text. & ibi not. Bald. & Dd. in dic. leg. quod autem,* sed plantatio arborum bene est contra servitutem prospectus vel luminum, *ut dic. leg. ædificia, & leg. inter servitutes. §. quodcunque igitur. de serv. urba. præd. & l. si arborem. 17. in princip. eod. tit.* & adde quod dicam *in seq. quæst.* Tertia * quæst. si debes mihi servitutem altius non tollendi cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur, quomodo intelligantur hæc verba? Dic, quod cum illa adjectio fiat per modum accessorij, regulatur à principali: ut in regula accesso-

cessorium. in 6. & intelligitur ne officiatur altius tollendo, & ideo adhuc poteris arbores ponere, & viridaria habere, licet officias luminibus, quia non officio altius ædificando: *ut est tex. in dic leg. quod autem, juncta lege. præcedenti, versi. veluti si ædes, de serv. urban. præd.* Si autem illa adjectio apponeretur copulative per copulam, & ne, & æque principaliter: puta, promittis mihi servitutem altius non tollendi,& ne luminibus domus meæ officias: tunc essent duæ servitutes, & non posset ponere arbores,& viridaria facere: quia licet per hoc non facias contra primam servitutem altius non tollendi, tamen diceris facere contra secundam, scilicet ne luminibus officias: & ideo possem te prohibere, *per text. in dic. leg. ædificia. in fin. & leg. inter servitutes. versi. quodcunque igitur. de ser. urb.* & ita tenet Paul. de Castr. *in d. l. ædificia.* quod perpetuo tene menti, ut scias dictare instrumenta hujusmodi servitutum. Quarta quæstio est, an requiratur quod semper * servitus altius non tollendi per vicinum imponatur? 4
& videtur quod sic,quia regulariter cuilibet licitum est ædificare domum suam,vel murum, etiam si officiat luminibus vicini: *ut est tex. dic. leg. altius. C. de servit. & in leg. si ædibus eod. titul. & in leg. cum eod. & in leg. pen. de serv. urb. præd. & habetur in leg. qui luminibus, eod. titul. & in leg. altius. si serv. vend.* Tu tamen dicas, quod in duobus casibus reperitur esse constituta ipso jure à lege. Primus est quando area non haberet ventum aliunde, nisi per locum, in quo vicinus ædificare vellet. *ut est casus singul. in leg. fin. §. 1. de servit. & dixi supra, circa principium specierum servitut. & supra in 8. quæst. princip.* Secundus casus est, quando per consuetudinem vel statutum esset introductum, quod quis non possit ædificare, nisi usque ad certam altitudinem, non ultra, invito vicino: *ut habetur per glo. in l. 1. C. de ædifi. pri. & in d. l. qui luminibus, & dixi in servitute præcedenti.* & vide quæ dicam in sequenti quæstio. Quinta quæstio est, * an 5
statutum loquens, quod nullus possit altius elevare, seu tollere ædificium suum, si per illud noceat vicini luminibus, an statutum liget forensem, cujus est domus, quæ debet altius tolli: & dicas quod sic, quando istud jus est descendens ex re. ideo ligatur statuto loci, ubi res est: *ut probatur in l. venditor. 13. §. si constat, commun. præd. & no. in l. an in totum. C. de ædifi. priva. & in l. cunctos populos. C. de sum. trin.* & quod dixi de servitute altius non tollendi, ut statutum loquens de ea liget forensem *a*: idem dicas a
in qualibet servitute urbana vel rustica: quoniam jus servitutis descendit ex re, & rei cohæret, *ut l. 1. communia præd. & Instit. de servit. §. prædiorum*

orum urbanorum, per prædicta, & per not. in d. leg. cunctos populos. Reliqua circa istam servitutem altius non tollendi, vide infra de pariete sive muro.

ADDITIO.

a *Forensem.* Forensis varijs modis sumitur in jure. Vide Corn. in *consil. 194. in 4. vol.* & quando forensis ligetur statuto, *cons. 199. in 1. vol.*

De servitute stillicidij avertendi, & stillicidij non avertendi.

CAP. XXVIII.

1 *Stillicidium quid sit.*

2 *Aquam ex suo stillicidio supra stillicidium, vel aream vicini an quis regulariter divertere possit*

3 *Aqua stillicidij vicini si jure servitutis cadat supra domum meam vel aream per tegulas, quæ vulgariter Cuppi nuncupantur, an facere possim, quod cadat per viam unius canalis lignei, vel lapidei etiam canalis existentis super ipsis cuppis.*

4 *Vicinus meus si super aream meam vel tectum domus meæ per duos pedes servitutem habeat: an ultra producere seu extendere possit.*

5 *Stillicidij servitutem acquisitam habens, an possit altius tollere, vel elevare, vel deprimere murum, vel ædificium, super quo habet stillicidium cadens super domum vel aream meam.*

6 *Stillicidij servitutem sibi debitam si quis habeat, & sublatum fuerit ædificium, sive corruerit, ex quo stillicidium cadit, an per hoc stillicidij servitus cum effectu in totum extincta intelligatur.*

7 *Servitutem stillicidij avertendi in aream meam si vicinus habeat, quod stillicidium super aream meam per duos pedes protenditur, an ego in area ædificare possim, ubi stillicidium casitare cœperat.*

8 *Stillicidium cui debetur servitus avertendi in vicini aream si protendatur ultra parietem supra vicini aream per medium pedem, & casitet in aream vicini etiam per medium pedem, vel circa: an vicinus possit ædificare in illa area usque ad illum locum, ubi casitat, & sic usque ad medium pedem prope murum domini prædij dominantis.*

9 *Vicinus meus si habeat stillicidium domus suæ cadens in fundo, vel horto meo vel in area extra murum domus suæ, verbi causa: per duos pedes: an fundus vel area eatenus, quatenus stillicidij rigor se protendat, sit vicini, vel mei.*

10 *Stillicidium antiquum habens supra aream, vel domum meam in dubio an jure servitutis, vel dominij habere præsumatur, ita quod ex eo inferius pro stillicidij rigore suum dicatur.*

11 *Domus tua si domui meæ duas servitutes debeat, unam ne altius tollatur, aliam ut stillicidium ædificiorum meorum recipere debeat, & ibi concessero jus etiam invito me altius tollere ædificia tua: & sic remiserim tibi servitutem altius non tollendi: an per*

an per hoc tibi concessisse videar: ut possis tollere quantumcunque vis: ita quod etiam stillicidia mea recipere non tenearis.

SUnt & aliæ duæ servitutes urbanæ: una stillicidij avertendi, id est, derivandi in tectum vel aream vicini: nam posse facere cadere aquam de tecto meo super tectum tuum, servitus est. Alia est servitus non avertendi stillicidi: *ut est text. in l. 1. de servit. urban. præd.* sicut sunt duæ altius tollendi, & non tollendi: *ut supra proxime dictum est*, & intellige stillicidij non avertendi, scilicet mei in domo mea in tuam, id est, non immittendi de necessitate tua: quia tunc est mihi servitus: sed si intelligeretur non avertendi in domo mea in tuam, esset libertas, & non servitus: *ut dixi de servitutibus altius non tollendi*, & istæ servitutes sunt urbanæ etiam, quando constitutum est, ut possim avertere stillicidium meum in aream tuam, quæ sit prædium rusticum: quia inspicitur prædium cui servitus debetur, quæ ab eo debet denominari: quia dignius est, ex quo est dominans: *ut est text. cum glo. in d. l. 1. in ver. vel aream. de serv. urb. præd. de quo dixi supra in 4. q. princ servitutum. ver. sed quomodo cognoscetur.* Circa istam servitutē stillicidij avertendi, declaremus aliquas quæstiones utiles & quotidianas. Prima quæstio * est pro intelligentia, quid est stillicidium, & 1
dic quod est illud, quod stillat, & interdum cadit directo, & interdū non, propter ventum, sed flumen dicitur quod directo cadit. & maxime per dochiam. *de serv. urb. præd. l. servitutes. §. stillicidium.* ibi, id est, pro stillicidio flumen, *& est text. Instit. de serv. §. pæd. urb. ibi* ut stillicidium vel flumen recipiat, *& ibi hoc not. gloss.* Item aliquando dicitur stillicidium domus, cui servitus debetur stillicidij: *& ita capitur in d. §. stillicidium*, secundum unam expositionem *gloss. ibi* Item dicitur stillicidium servitus ipsa stillicidij: & ita accipitur in materia nostra. *& in d. l. 1. de serv. urb. præd. & not. gloss. in d. §. stillicidium.* Secunda quæsti * an quis regula- 2
riter possit divertere aquam ex suo stillicidio supra stillicidium vel aream vicini? Et dic, quod videtur quod nemo possit dirigere stillicidium suum supra tectum domus vicinæ depressæ, vel super aream vicini, si servitus imposita non est: *ut est text. in d. l. 1. de serv. urb. præd.* ibi, stillicidium avertendi. *& ibi hoc not. Dd.* unde ego habens hujusmodi stillicidium, nisi servitus imposita sit, possum compelli per vicinum ad faciendum aquam tecti nostri derivare per alium locum: puta ponendo quæ recipiant aquam juxta tectum meum, ut eam mittam in stratam publicam: *per d. l. 1.* Et est ratio, quia domus vel area vicini regulariter debet esse libera usque ad

 cœlum,

3 cœlum, *l. altius, C. de ser. cum simil.* Tertia quæstio est, * si aqua stillici-
a dij vicini cadit jure servitutis supra domum *a* meam vel aream, per tegulas quæ cuppi vulgariter nuncupantur, an possim facere quod cadat per viam unius canalis lignei vel lapidei, vel etiã canalis existentis super cuppis. Dic quod non : quia aqua grossior caderet seu casitaret : *ut est text. not. cum gloss. in l. servitutes quæ in superficie. §. si antea ex tegula. de serv urb. præd.* quod not. contra multos, qui habent servitutem stillicidij per tegulas, & faciunt unum canale, ad quod tota aqua stillicidij decurrit : quia non pos-
4 sunt. Quarta quæstio est, * vicinus meus habet servitutem super aream vel tectũ domus meæ per duos pedes, an possit ultra producere seu extendere ? Et dicas, quod non : quia in nostro magis inciperet cadere : & in alio loco caderet stillicidium, quam in quo imposita est servitus. Sed retroduci potest : quia levius in servitute nobis debita facere possumus, non acrius : quoniam certum est meliorem conditionem vicini fieri posse, deteriorem nõ posse, nisi aliud nominatim in servitute imponenda mutatum sit : *ut est text. not. in l. servit. quæ in superficie. §. stillicidium, versic. ea de*
5 *causa. de servit. urba. præd.* Quinta est quæstio, * an habens servitutem stillicidij acquisitam, possit altius tollere, vel elevare, vel deprimere murum vel ædificium, super quo habet stillicidium cadens super domo vel area mea ? Dic breviter, quod elevare vel altius tollere potest, deprimere non potest : *ut est text. not. in d. §. stillicidium, in prin.* qui assignat hanc rationem. Nam levior fit servitus, quando tollitur stillicidium altius : cum hoc quod ex alto cadit, levius cadit, & interdum non pervenit ad locum servientem, sed quando reprimitur, fit gravior servitus : id est, pro stillicidio flumen. quod declara. Nam ideo fit gravior servitus stillicidij semper cum minus cadit ab alto, & levior cum altius cadit : quia aquæ casitatio depressa ad plura loca vi ventorum diverti non potest : sed semper casitat in eundem locum, & facit ibi flumen, & destruit aliquando aream vicini, & hortum, si in eo cadit. & ideo gravius damnificat prædium serviens : sed casitatio aquæ procedens ex alto, vi ventorum quandoque ad unum locum, quandoque ad alium quem ducit, nec facit concursum aquarum : imo quandoque aqua non venit ad locum servientem, & propterea tunc dicitur minus offendere ipsum, & ideo meliorem conditionem vicini facere possum : deteriorem non. est ista intentio, §. *stillicidium.* quem casum singulariter not. & tene menti, quia contra decisionem *d.* §. dixit mirandæ memoriæ dom. Thom. eques de Aretio, interrogatus à domino
Paulo

Paulo de Aretio juris utriusque doctore, interrogatus in publica disputatione, quam fecit idem do. Thomasius Paduæ, de quo licet rationem hanc solam allegaverit, quia fortius cadit ex alto, quam depresso: potuisset etiã alia ratio allegari: quia major cõmoditas videtur esse loci servientis, quod cadat ex loco depresso magis, quam ex alto: ergo videtur quod possit deprimi & non tolli: *per d. §. stillicidium, in fin.* quoniam si ex alto cadit propter ventum, nulla quandoque pars soli sub stillicidio remanet tecta cum effectu: quia aqua cadit ubique, & sic non potest ibi in area sub stillicidio quicquam collocari, quod tutum sit ab aqua. item quia nec cõmode potest stari vel iri per aream sub illo stillicidio: quod non esset si caderet stillicidium directe ex loco magis depresso. Idem etiam, quia ex loco magis alto magis occupatur lumen areæ, quam per locum depressum. Item potuisset alia ratio assignari, si paries seu murus *b*, super quo est tectum seu stillicidium esset communis: quia quanto cadit aqua altius propter vim ventorum: tanto magis indirecte cadit: *ut est text. in d. §. stillicidiũ. in princip.* Et ideo aqua sæpe discurrit per parietem sive murum, & ipsum corrumpit, maxime si est paries ligneus: quod non eveniret, si aqua ex loco depresso directo caderet. Unde tollendo altius videtur facere deteriorem conditionem fundi servientis, & deprimendo deteriorem: *argum. d. §. stillicidium, in fin.* Unde * ex his patet decisio Pauli Iurisconsulti *in d. l. servitutes quæ in superficie. §. stillicidium. de servit. urb. præd.* Et non mirandum, si dominus Thomasius vir præclarissimi ingenij in ea erravit, & propterea cavendum ab hujusmodi actibus publicis de quolibet: quia sunt periculosi, maxime quando quis vult ponere falcem in messem alienam, contra id quod scriptum est *in l. & habetur 6. quæst. 3. c. 1. & in c. venerabilem, extr. de elect. & in Clem. pastoralis. §. rursus. in fin. de jud.* Sexta est quæstio, * si quis habet servitutem *c* stillicidij sibi debitam, & sublatum est ædificium, sive corruit, ex quo stillicidium cadit an per hoc intelligatur extincta in totũ cum effectu servitus stillicidij? & dic, quod non: quia remanet in habitu, & ideo si ædificium reponatur cum stillicidio, idem ædificium esse censetur, quantum ad servitutes reales, puta stillicidij: licet non quantum ad personales: *ut est text. in l. servitutes quæ in superficie. §. si sublatum. de serv. urb. præd. &* intellige, quod per istam reædificationem servitus stillicidij non erit eadem vere, quæ primo erat: sed restituitur ipso jure, *ut est text. in d. §. si sublatum, ver. pars.* sed non est ita in reali quæ restituitur: & hoc probatur ex tex. ibi dum dicit: ut idem intelli-

b
5
6
c

intelligatur. quod verbum, intelligatur, eſt verbum fictionis, *ut eſt text. in leg. hæres quandoque de acq. hær. & l. qui à ſervo. de act. & oblig.* & habetur per Bart. in *l. 1. in princip. de no. oper. nunc.* per Bald. in *l. quoniam. de his qui no. infam.* & hoc etiam probatur *in leg. ſi te. de ſervi. urb. præd.* & iſta reſtitutio, & fictio, quod intelligatur idem ædificium, quod vere nõ eſt. & eadem ſervitus procedit propter utilitatem ædium: *ut probatur in d. §. ſi ſublatum. ibi,* utilitas exigit. & *ita not. ibi Angel. & Bald. in tit de pace Conſtantiæ, in 4. col. ad fin.* & intelligo utilitatem ædium, ſcilicet publicam, ut ibi. ex quo ſequitur, quod pro iſta ſervitute reſtituta, actio directa nõ competit ſed utilis: quia non eſt vere illud idem ædificiũ, cui ſervitus impoſita eſt: *ut eſt tex. cũ gl. in ver. utilis. in d. leg. ſi teſtamento & not. gl. in d §. ſi ſublatũ. in prin.* de quo dic *ut plene no. in l. inter ſtip. §. ſacra. de verb. oblig.* & ex hoc etiã ſequitur illud, quod ſervitus acquiſita ſuperficiei, intelligitur acquiſita etiã ſolo: quia non extinguitur deſtructa vel extincta ſuperficie, *ſecundum Pau. de Caſt. in d §. ſi ſublatum.* quod intellige cũ effectu *ut dixi.* & de hoc dic *ut habetur in l. 3. de ſer.* ſed bene intelligitur extincta, *u dictum eſt* Quod autem dixi ſervitutẽ reſtitui repoſito ædificio: intellige quando reponitur in eadẽ ſpecie & qualitate: alias ſecus, quia tunc non reputaretur, nec intelligeretur idem ædificium, *ut eſt text. in d. l ſervitutes. §. ſi ſublatum.* & ratio eſt, quia illud quod differt in ſpecie, vel qualitate, non poteſt dici idem in ſubſtantia, ſed diverſum: ſecus ſi habeat in ſe plus vel minus, quia tunc eſt idem in ſubſtantia, ex quo eadem ſubſtantia manet. *ut plene dixi ſupra in decima & ult. quæſt princ. verſic & hæc jura allegantur.* & propterea non attenditur mutatio partium, ſicut in noſtro corpore dicimus: *ut l. proponebatur. de jud. & d. §. ſi ſublatum.* inducitur ad quæſtionem, ſecundum Dd. quod licet deſtruatur monaſterium, non tamen ejus privilegia deſtruuntur: quando deſtruitur de facto, ſecus ſi de jure: *ut per Innoc. in c. & ex injuncto. extr. de nov. oper. nunc. dic ut ibi per eundem Innoc. in c. abbate. in ult. col. de verb. ſign. & per Bald in d. tit. de pace Conſtan. in 4. col. ubi etiam allegat dictum §. ſi ſublatum. & per Floren. in l. uſufruct. quibus modis uſusfruct. amit.* quæ omnia notanda ſunt.

7 Septima * quæſtio eſt, vicinus meus habet ſervitutem ſtillicidij avertendi in aream meam, quod ſtillicidium protenditur ſuper aream meam per duos pedes: an ego poſſum ædificare in area ubi caſitare cœpit ſtillicidium. Et in hoc text. videntur eſſe contrarij. Nam text. *in d. l. ſervitutes quæ in ſuperficie. §. ſi ſervitus.* dicit expreſſe quod non & text. *in eadem l. §. final.*

in fin.

in fin. videtur dicere contrarium : sed gloss. *in d. §. si servitus.* solvit, dicens, quod ædificare non possum, si nolo recipere stillicidium, *& ita loquitur ille §. si servitus.* Sed si stillicidium recipere volo, tunc ædificare possum. *& ita loquitur d. §. final. in fin.* Et ex hoc concluditur, quod dominus prædij debentis servitutem stillicidij, potest ædificare, dummodo stillicidium, seu servitutem stillicidij debitam non impediat, immo eam recipiat, & ita communiter Dd. transire videntur cum illa gloss. Ego autem aliter intelligo illa jura : nam text. *in d. §. si servitus. ædi.* dicit, quod si ædi imposita est servitus stillicidij , non licet domino areæ servientis ædificare, ubi casitare cœpisset stillicidium. Item *in §. fin. ejusdem l. qui incipit, qui area, in princ.* idem dicit videl. quod ille qui vult ædificare in area, in qua stillicidium cadit, potest ædificium perducere usq; ad eum locum unde stillicidiũ cadit, & sic in hoc concordant, & intelligo duos text. quod qui debet servitutem stillicidij, nullo modo possit ædificare in area, ubi casitare incipit stillicidium, seu ubi stillicidiũ cadit, etiam si ædificando vellem stillicidium recipere, quia qualitas mutatur , & loci qualitas servitutẽ debentis inspicitur. facit ad hoc quod dixi *in q. præced.* & hoc aperte probatur per tex. *in d. §. fin.* propter dictionẽ, sed & si, ibi positam, quæ diversificat in facto & in jure, *ut in l. sed & si lege, in princ. ff. de petit. hær. & not. in l. qui usumfruct. de verbor. oblig. & in c. solicitudinem, in fin. de appellatio.* & ideo cum in fine ibi dicat, quod possit ædificari, dum tamẽ stillicidium recte recipiatur, præsupponitur, quod secus sit in casu præcedenti : alias dictio, sed & si, ibi posita diversificat principium à fine, quod dicendum non est, & advertendum est, quod dicunt illa jura, nisi casitare cæpit, seu stillicidium cadit : quia per hoc apparet, quod non debet inspici protectum tignorum stillicidij : sed locus in quo cadit aqua, sive sit ultra, sive citra, *ut etiam probatur in l. fin. §. fin. ibi, stillicidij rigor. de serv. urba. prædio. in §. autem fina. leg. servitutes. in fin.* qui pro contrario allegatur, ponitur alius casus diversus, videlicet quod si in meo ædificio cadit stillicidium vicini, supra mihi ædificare conceditur, dummodo stillicidium recte recipiatur. nam ibi erat ædificatum : & facilius extollitur id quod est ædificatum, quam non ædificatum. argum. ejus quod dicitur in simili, quod in habentibus symbolum facilior est transitus : *ut not. in l. si non sortem, §. si centum, de condict. indeb.* facit etiam quod habetur *in l. si unus. §. pactus ne peteret. versicul. & in specie de pact.* quod ille *§. final.* ita debeat intelligi, patet manifeste ex dictione, sed & si, ibi posita, *ut supra dixi*, quod bene

not.

not. quia licet Doct. videantur aliter intelligere, & non aliter declarare, tamen puto hunc esse verum intellectum illorũ jurium, & adde quod dicam *in quæstio. sequen.* Octava quæstio est, * quid sit stillicidium, cui de-
8 betur servitus avertendi in aream vicini, procedit ultra parietem super aream vicini per medium pedem, & casitat in area vicini etiam per medium pedem, vel circa, an vicinus possit ædificare in illa area usq; ad illum locũ, ubi casitat: & sic usq; ad medium pedem prope murũ domini prædij dominantis? & videtur quod sic, *per text. in d. l. servitutes. §. si servitus. & §. fin. in prin. de serv. urb. præd.* ubi videtur esse text. *in l. finium reg.* quæ videtur esse lex Græca, quæ incipit, si quis septem. quæ dicit, si quis vult ædificare murũ prope fundum vicini, septem derelinquat. de cujus intellectu dicam infra de pariete sive muro. Ego puto, quod *dictus §. si servitus*, & *§. fin.* debeant intelligi & limitari secundum *l. fin. præallegatam*, & econtra *d. l. fin.* debeat intelligi secundum *d. §.* videlicet quod si stillicidium protendit se nisi per medium pedem, non possit ædificari per vicinum usq; ad illum medium pedem, etiam si aqua ultra non casitaret: quia esset contra *d. l. fina. fin. regun.* non enim esset æquũ, quod dominus fundi debentis stillicidium sustinere, esset melioris conditionis, quam ille, qui nullam debet servitutem in fundo suo: & ideo si ille qui habet fundum suum liberum, non potest ædificare murum, nisi distet à regione vicini per pedem, vel si vult ædificare domum per duos pedes, *ut d. l. fin.* multo magis deberet distare ille, cujus prædium debet servitutem stillicidij recipiendi. debebit ergo hoc casu distare ædificans murum per pedem, vel domum, per duos, non à regione vicini, id est, non à termino fundi vicini, sed à solo, quatenus protenditur stillicidium, & casitat, unde si stillicidiũ protenderetur versus aream vel hortum ædificantis, & casitaret, puta per tres pedes, qui relinquuntur, *propter d. l. servitutes. §. si servitus. & §. final. in princ. de serv. urb. præd.* etiam relinquere unum alium pedem: & sic quatuor pedes in totum, à fundo convicini, vel si vult ædificare domum, debet relinquere duos pedes: & sic hoc casu quinque in totum, & idem dicas in sim. & ita alias obtinui in quadam causa Veronæ contra quendam episcopum de Nica. Sola. & ita fuit judicatum ex consilio trium doctissimorum Iurisconsultorum: quod no. quia fuit consideratio mea, credo quod sit verissima: maxime intelligendo, quod quatenus rigor stillicidij protendit se super fundo vicini, eatenus terrenum seu solum inferius sit domini prædij dominantis, *ut videtur esse casus in leg. Olympico. §. fin. de serv. urb. præd.*

de quo

de quo dicam in sequenti q. Nam hoc casu non haberet dubium *d. l. fi. fin. reg.* Sed ut dixi, etiamsi illud terrenum esset domini fundi servientis: puto esse idem dicendum, per ea quæ supra dixi, & quia ita fuit, quod singulariter tene menti. * Nona quæst. convenienter sequitur, si vicinus meus 9
habet stillicidium domus suæ cadens in fundo vel horto meo, vel in area extra murum domus suæ, verbi gratia, per duos pedes, an fundus vel area eatenus, quatenus se protendit rigor stillicidij, sit vicini, vel mei, & videtur quod sit vicini, cujus est stillicidium superius, *per l. fi. §. fin. de servit. urba. præd.* per quem text. ibi dicit Flor. quod stillicidia supra domum de jure demonstrat, quantum sit proprietas loci inferioris. & idem dicit ibi Bart. videlicet quod stillicidia quæ sunt superius, videntur quodammodo significare proprietatem loci inferioris, & idem videtur velle Bal. *in cons. suo. 22.* quod incipit, statuto cavetur, quod tenens arma in domo. Sed si istud est verum, debet limitari, nisi constaret vicinum meum habere servitutem stillicidij, quia tunc appareret, quod istud stillicidium haberet non propter dominium soli, quod est inferius, sed propter servitutem appositã: quæ servitus non extenderetur ad dominum soli inferioris, *& hoc probatur in l. servitutes de servi. urb. præd. §. stillicidium ver. eadem causa ibi,* quia in nostro magis incipit cadere, *& §. si servitus. ibi,* domino servientis areæ, *de servit. urba. præd.* Item esset limitandum, nisi stillicidium fiat supra viam publicam, vel loco publico: quia locus inferior sub stillicidio nõ efficitur domini stillicidij, posset tamen aliquid poni usq; ad stillicidium, *ut d. l. fina. §. 1. de serv. urba. præd.* quam quidam intelligunt, in hoc tamen communiter servanda esset consuetudo loci, *per l. an in totum. C. de ædifi. privat.* & adde quod dicam infra de claustro vel conclavi, & porticu. * Sed nunquid in dubio habens antiquum stillicidium supra aream vel 10
domum meam, præsumatur habere jure servitutis vel jure dominij, ex eo quod solum inferius pro rigore stillicidij dicatur suum? Credo esse considerandum, quis possideat locum, qui est sub stillicidio. Nam si ego dominus areæ possideo illum locũ inferiorem: puta si est hortus, ipsum ibi colo, & arbores habeo, vel retineo res meas sub stillicidio, & præsumatur tunc vicinus habere stillicidium jure servitutis tantum, & locum inferiorẽ esse meum. Adverte tamen, quia nemini licet ædificare subtus grundaria, quatenus rigor stillicidij & tignorum ex certa via descendit, si stillicidij casitatio impediri possit, *ut d. l. fin. §. fin. & ibi hoc not. Angel. & Dd. de servit. urb. præd.* Si vero vicinus, *d* qui habet stillicidium, possideret lo- d

cum inferiorem ſub ſtillicidio. tunc præſumam nõ jure ſervitutis, quia ſtillicidium ad hoc non tendit: ſed quia ſolum quod eſt ſub ſtillicidio, ſuum, eſt, niſi illa poſſeſſio eſſet jure familiaritatis, *ut ff. de acq. poſſ. l. jure familiaritatis.* & ideo in hoc poteſt eſſe cautus dominus areæ, ut ſtet in poſſeſſione etiam illius partis areæ vel horti, quæ eſt ſub ſtillicidio vicini: & ita alias conſului cuidam amico. Sed ſi neuter poſſideat, quia locus eſt ſterilis, vel aquoſus, vel aliter inutilis: & tunc diſtingue, aut tempore quo fuit factum iſtud ſtillicidium, domus, vel area mea, & domus vicini erant diverſarum perſonarum, vel jurium aut ejuſdem perſonæ, vel juris. Primo caſu, quando erant diverſarum perſonarum: & tunc illo tempore erat tota domus mea vel authorum meorum, & nõ licebat vicino immittere ſtillicidium, *ut not. l. altius. C. de ſervit.* & ideo ſi immiſit, videtur immiſiſſe potius jure ſervitutis, quam dominij, niſi aliter probetur. Nec eſt aliter credendum, quod ego vel author meus voluerim faciendo immitti ſtillicidium etiam ſibi concedere ſolum. *argum. l. ſi mihi eo tempore. 20. de ſervi. ruſt. præd.* quia actus agentium non debent operari ultra intentionem eorum, *l. non omnis. in princ. ff. ſi cer. peta.* Secundo caſu, quando erat unius perſonæ tantum, ſicut ſæpe contingit, quando unus habet amplam domum, facit ſtillicidia unius partis domus cadere ſuper alia parte: & poſtea legat vel vendit unã partem de illa domo: vel ſi ſunt plures fratres habentes domum: & poſtea eam dividunt inter ſe, & uni evenit una pars domus, quæ habet ſtillicidium, & alteri alia pars quæ habet aream ſub ſtillicidio:
e & tunc dic idem, quod videtur eſſe impoſita ſervitus vendendo, *e* legando vel dividendo, ut ſuſtineat onera permanentia: & quæ tunc tempore diviſionis, vel legati, vel venditionis ſuſtinebat, *ut l. quod conclave. de damn. infect. & not. Barto. in l. 1. circà fin. de ſerv. lega. & habetur per Dd. in d. l. quod conclave.* & ex hoc concludi poteſt ad multas q. nunquid ſit licitum facere ponticellum vel caſellum neceſſarij, vel tubam, ſive cuppam camini in dicto muro, quatenus ſe extendit rigor ſtillicidij, vel facere feneſtram,
f vel foveam. *f* vel ferratam in area mea. Quia ſi ſolum, quod eſt ſub ſtillicidio, eſſet domini ſtillicidij, tunc poteſt fieri tanquam in ſuo, *l. altius. C. de ſervit.* alias non. De his tamen plenius dicam in ſpecie iſta ſuper domo
11 per me figurata. * Decima & ultima quæſtio eſt, ſi domus tua debet domui meæ duas ſervitutes: unam, ne altius tolleretur, aliam, ut ſtillicidium ædificiorum meorum recipere deberet: & tibi conceſſero jus eſſe invito me altius tollere ædificia tua, & ſic remiſeram tibi ſervitutẽ altius non tollendi:

lendi:

lendi: an per hoc videar tibi concesſiſſe, ut poſſis tollere quantumcunque vis: ita quod etiam non tenearis recipere ſtillicidia mea? Et dices, quod non: quia illa conceſſio ſeu immiſſio intelligitur, dummodo recipias illam ſervitutem ſtillicidiorum meorum, *ut eſt caſus in leg. ſi domus. de ſer. urb. præd.* eſt ratio, quia illæ ſervitutes ſunt diverſæ & ſeparatæ: unde renunciando, uni. alteri renunciaſſe non videtur: & ideo ſi ſervitutis retentæ habeo adhuc jus prohibendi, & ad hoc ſemper allegatur *d. l. ſi domus.* quod intellige, quod una remiſſa, altera neceſſario non intelligitur eſſe remiſſa: quia eſt penitus diverſa, ut eſt in caſu propoſito, ſecus ſi una remiſſa, neceſſario intelligeretur remiſſa alia. Exemplum in caſu econverſo, ſi eſt remiſſa ſervitus ſtillicidij non recipiendi: nam licet hoc caſu videatur eſſe remiſſa ſervitus altius non tollendi, *ut not. gloſſ. in d. l. ſi domus.* quam Dd. ſequuntur. & *pro hoc l. ſi mihi eodem tempore. de ſerv. ruſt. præd. & eſt tex. in leg. ſed interdum. de aqua plu. ar. & facit leg. 2. de juriſdict. omn. jud. cũ ſimil. & dic. leg. ſi domus.* allegatur, quod quando ſunt jura diverſa, & invicem non dependentia, licet tollatur unum, tamen alterum non tollitur, *pro hoc dic. leg. ſed interdum. ſed ſi dependerent ad invicem*, ſecus, ut vult gloſſ. *in dic. leg. domus. quæ eſt not. & pro hoc leg. nec is. §. 1. de acq. hæred.* ubi repudiata hæreditate ab inteſtato, ex teſtamento repudiata videtur, ſine qua repudiatione prima ſtare non poſſet, *ut ibi, & l. illud. eod. titul.* Item allegatur ad alias q. quas ibi per Bal. & Ang. & Dd. Sed contra prędicta videtur eſſe text. *in l. ſi ſtillicidij. quemad. ſer. amit.* ubi dicitur, quod ſi ſtillicidij jus habeam in aream tuam: & permiſerim tibi jus in ea ædificandi, jus ſtillicidij immittendi amitto. Sed ſolvo, quod *in d. l. ſi domus. de ſerv. urb. præd.* erant duæ ſervitutes: ideo una remiſſa, altera non tollitur: quia poteſt operari in illa remiſſa, *ut ſupra declaravi*, ſed in illa *l. ſi ſtillicidij.* erat una ſervitus tantum: & ideo ad hoc, ut promiſſio vel conceſſio ædificandi in area poſtea facta aliquid operetur, illa ſervitus ſtillicidij quæ ſola erat, intelligitur eſſe remiſſa, & prædictis adde quæ dicam infra de ſtillicidio ſive tecto.

ADDITIO.

a *Domum.* Domus ſumitur multis modis. *Vide Corneum conſ. 198. in 3. vol. & in 4. vol. conſ 41.*

b *Paries ſeu murus.* Murus ſeu paries inter binas ædes an & quando pro diviſo & indiviſo communis inter vicinos dicatur, *vide Corn. conſ. 184. incipit. licet. in 1. volum.*

c *Habet serv.* Adde Corne. *cons. 74. per totum. & cons. 191. & cons. 193. in 3. volum.*

d *Vicinus.* Adde Corn. *cons. 127. in 1. vol.* & Alex. *3. vol. cons. 57. in pen. col. §. locus autem. & in 3. volum.* Qui dicantur vicini, & quomodo accipiantur. *cons. 22. in 2. col. & in 2. vol. cons. 179 per totum.*

e *Vendendo.* Si quis vendit rem cum servitute, utrum & quando intelligatur de servitute præsenti, & quando de futura. Alex. *cons. 28. in 3. col. in prin. in 1. vol. & cons. 120. in 2. col.*

f *Foveam.* Fovea quæ dicatur, adde Corn. *in 4. vol. cons. 28.*

De servitutibus stillicidij non avertendi.

CAP. XXIX.

1 *Stillicidij avertendi servitus quomodo intelligatur.*
2 *Stillicidium si in aliqua parte fractum esset, puta ejus canale: per quod aqua ducitur, vel tegulæ ruptæ essent, quis reficere teneatur, & cujus expensis.*

POstquam de servitute affirmativa stillicidij avertendi diximus: consequens est ut de alia servitute negativa stillicidij non avertendi, aliqua breviter videamus. * Et in primis sciendum est, quod ista servitus non avertendi intelligitur, quod ille qui habet stillicidium suum super domum meam, non possit avertere ipsum ad domum suam, ita, quod non cadat in meam, & sic est servitus passiva ex parte stillicidium habentis: si de necessitate divertere ipsum non potest in domum suam, & dicitur esse servitus activa ex parte ejus, in cujus domum cadit. Sed contra hoc opponitur: quia imo videtur, quod ista non sit servitus passiva ex parte habentis stillicidium, nec activa ex parte alterius, imo totum econtra. Nam quod totum stillicidium tuum cadat in domum meam regulariter est tibi utile, & mihi damnosum: *ut dixi in præcedenti servitute.* Et ego in cujus domo stillicidium cadit, servitutem pati dicor. Idem non videtur posse dici, quod sit servitus mihi debita, ex quo non interest mea, imo est mihi damnosum, *ut dixi in l. quoties. in princ. de servit.* Sed responde, quod hoc debet intelligi, quando esset mihi utile, quod aqua stillicidij tui cadat in domo vel curia mea, puta propter cisternam meã, quæ repleri debet ex aqua tui tecti, & hoc modo intelligit istam servitutem, *glo. in l. 1. in ver. & officiendi. in fin. de serv. urb. præd.* quam Dd. ibi sequuntur, Item posset poni exemplũ, si haberem hortum magnum cũ domo conjunctum, vel prata sitientia, & interest mea, quod aqua stillicidij vicini cadat in domum meam causa eam ducen-

ducendi ad hortum vel pratum irrigandum. & idem dicas, & facit ad hoc *quod dixi supra de servitute altius tollendi. post. princ.* Et ex his not. quod ut quis sit obligatus tenere stillicidium suum, ut cadat in domum meam, quia mihi expedit propter aquam cisternæ meæ, vel propter hortum, vel prata mea irriganda, dicitur esse servitus stillicidij non avertendi, *ut etiam supra in princ. declaravi.* * Circa istam servitutem dubitari posset, si stillicidium esset fractum in aliqua parte, puta ejus canale, per quod aqua ducitur, vel tegulæ ruptæ, quis teneatur reficere, & cujus expensis? Dic quod ille, cujus est stillicidium, debet, *prout probatur in l. & si forte. §. etiam. si servit. vend. & in l. eum debere columnam. de serv. urban. præd.* Sed nunquid stillicidij dominus poterit cogi per eum, in cujus domum casitat, ad ipsum reficiendum? Dicas quod sic, ad eum modum, quo erat tempore servitutis impositæ, *per text. in d. §. etiam.* ubi est casus nota. Item nunquid si totum stillicidium corruit, an possit ille, qui est dominus stillicidij cogi ad reponendum, seu iterum faciendum dictum stillicidium, ad eum modum, quo erat tempore servitutis impositæ, ita quod aqua ex eo possit in domum meam casitare, sicut prius expensis suis *a*? dicas, quod sic, *text. est not. in l. eum debere columnam in fin. de serv. urb. præd.* Hæc de servitute stillicidij non avertendi dixisse sufficiat. 2 a

ADDITIO.

a *Expensis suis.* Adde Corneum *cons. 237. quod incip. primum & cons. 243. incip. Videtur in 2. volum.* & quod justa causa excuset ab expensis. Alex. *in 2. vol. cons. 37. in ult. cons.*

De servitute tigni immittendi.

CAP. XXX.

1 *Tigni appellatione quid veniat.*
2 *Tignum in vicini fundo immittere an licitum sit.*
3 *Tignum si per aliquem in fundo meo: & sic alieno immittatur, an illud propria authoritate tollere, vel incidere possim.*
4 *Tigna an quis in muro vel pariete communi immittere possit.*
5 *Murum seu parietem proprium si quis juxta ædes, vel domum sui vicini habuit, & passus fuit, quod vicinus posuerit in eo muro aliqua tigna tacite, & nihil dicendo: vel dicendo, Concedo, quod hæc tigna in muro meo immittere possis, an ille vicinus poterit me domino invito alia nova tigna immittere.*
6 *Tigna supponere vel surrogare an aliquis possit.*
7 *Vicinus an possit immittere tigna in alterius vicini muro, tangendo ipsum murum, vel an*

vel an possit imponere non tangendo murum alienum, sed protendendo supra locum alienum, vel communem, vel publicum.

8 *Tigna immissa in muro meo proprio vel communi, vel etiam in publico, vel etiam protendentia in meo, vel communi, vel publico, an licitum sit authoritate propria evellere, vel destruere*

9 *Ædificatum quicquid est in meo, & per me possesso, solo modo cedit.*

10 *Murus vel sepes si fiat per extraneum in fundo domini, in quo servitutem non habeam, & propter hoc ego illa servitute uti impediat, an possim illum murum rumpere, & deponere, vel sepem propria authoritate destruere.*

11 *Persona ecclesiastica vel etiam secularis, si pro beneficiorum alicui ecclesiæ collatorum recognitione certum annuum censum, vel hospitium sibi reservarit, & ipso veniente non recipiatur: an domum propria authoritate ingredi liceat, & intrandi causa ostia vel fenestras domus rumpere.*

12 *Civitatum quæ superiorem non recognoscunt, ut est civitas Venetiarum & Florentiæ, si una, bona alterius occupaverit, illa per vim recuperare potest.*

13 *Ædificet si quispiam, vel dimittat, vel protendat tignum in alienum vel publicum, qua actione conveniri poterit.*

1 QUinta est servitus tigni immittendi in parietem vicini. Pro * cujus declaratione primo sciendum est, quod appellatione tigni in l. 12. tab. omne materiæ genus significabatur, ex qua ædificia fiunt, *ut est text. in l. tigni. de verbo. sign. & l. adeo. §. cum in suo ad fin. de acq. rer. dom. & Instit. de rer. divis. §. cum in suo solo.* & ita omnis materia tigni appellatione continetur, *ut est text. in l. tigni. in princ. ad exhibendum.* & tegulas, & lapides, & cæmenta, & calcem, & arenam, & si qua sunt ædificijs utilia, appellatione tigni contineri constat, *ut leg. 1. §. tigni autem. de tig. injunct. facit l. ferri. §. fabros, de verb. sig.* sed & in vineis tigni appellatione omnia vineis necessaria continentur: puta perticæ, pedamenta, *ut est tex. in d. l. 1. in fin.* & pali etiam veniunt, qui in numero materiæ redigendæ sunt sicut perticæ, *l. pali de legat. 3.* Tigna autem à tegendo dicta sunt, *ut*
2 *dicit text. in d. §. tigni.* Secundo * videndum est, an sit licitum immittere tignum in fundo vicini. Et regulariter dicatur, quod non, nisi sit imposita servitus, *ut l. quemad. §. si protectum. ad leg. Aquil. & ibi per omnes Dd. & l. si vicem. §. si ad januam. & ibi Bar. quod vi. aut clam. & l. sed si inter me. in prin. de ser. urb. præd.* nam non debet quis regulariter in alieno aliquid facere, *uti. l. quosdam. C. de metal. & me. lib. 11. & not. glo. in d. §. si pro-*
3 *tectum.** Tertio quæritur, quid si per aliquem immittitur tignum in fun-
a do meo, & sic alieno, an possum illud propria authoritate *a* tollere vel incidere, & intelligo in fundo, id est, tangendo ipsum, *l. 1. §. in flumine. de flumi.*

flumi. l. is qui. §. 1. juncta l. 2. de relig. ubi probatur, quod dictio, In, requirat actum. Et videtur, quod non, quia regulariter nemo debet sibi jus dicere propria authoritate, nec facere, *l. 1. C. ne quis in sua cau. & l. extat. quod met. cau.* Item quia est in quibusdam casibus speciale, ut liceat propria authoritate vindicare, *l. 1. & 2. C. quando lib. uni. sine jud. se vin.* ergo in alijs videtur esse contra jus commune, *l. jus singulare. & l. quod vero. de leg.* Sed dicas contrarium, *ut est casus in terminis, & not. gloss. in l. quemad. §. si protectum. in fin. ad l. Aquil. & ibi hoc notant Dd. & in l. si vitem. §. qui ad januã. & ibi hoc tenet Bar. quod ut aut clam. & idem Bartol. in l. 1. §. interdictum. uti poss.* quibus adde omnino quæ dicam plenius infra in 6. quæst. * Quarto quæritur, an tigna quis possit immittere in 4
muro seu pariete communi? Et videtur quod non, quia in re cõmuni potior est conditio prohibentis, *l. Sabinus. communi divid. l. an unus. si ser. vend.* In contrarium videtur text. *in l. in re communi. ibi,* neque prohibemus. *de serv. urb. præd. & in l. quod dictum. eod. titul.* Tu dic, aut loquimur de antiquis tignis, quæ primo inerant, & non est dubium, quod poni possunt, secundum Ang. *in leg. quidam Iberus. in fin. 3. col. vers. similiter restat. videre, de serv. urban. præd.* quia nihil innovatur, nec fit contra jus societatis. & idem quando alia tigna ejusdem communis in locum aliorum tignorum supponerentur: quia surrogatum sapit naturã ejus, in cujus locum surrogatur, *l. eum. §. qui injuriarum, si quis cau.* & hæc etiam probantur *in l. servitutes, quæ in superficie. in princip. de ser. urb. præd. juncta l. eum debere col. in fin. eod. titul.* Circa quod adde quæ dicam in seq. q. in simili. Aut loquimur de novis tignis immittendis: & intelligo etiam in alijs partibus muri, quam in illis, in quibus erant tigna antiqua, & tunc aut paries communis est communiter quæsitus, ut sustineat onera utriusque, & potest immittere unus socius altero invito, *ut est text. in l. si ædes. cum gl. communi divid. & no. glo. magna circa princ. ibi,* item fallit, quando ob hoc ipsum. *in leg. Sabinus. eod. titul.* quæ vult, quod socius potest uti re communi ad usum destinatum, etiã invito altero socio: quando ob hoc ipsum, ut tale opus fiat, est in communi quæsita. Item si ita quæsitus non sit, dummodo sit destinatus paries ad sustentandum onera utriusq;, & permissionẽ talium tignorum non noceat parieti, neque vicino, eo quod aptus est ad onera supportanda: alias secus, *dict. l. si ædes. & l. cum duobus. §. Mela pro so.* & melius probatur, *in l. cujus ædificium, de servit. urba. prædio. & in l. in pariete. cum se. de dam. infect. & not. per Dyn. in regul. in re communi.*

in 6. & per Ang. in dict. l. *quidam Iberus. & quod dixi* quando paries est aptus ad onera supportanda, ut possit unus socius tigna immittere: intelligo non jure servitutis, sed jure communionis: habetur in dictis juribus, *& ut in l. parietem. de serv. urba. præd. & not. gloss. in d. l. si ædes. & in d. l. Sabinus & Angel. in d. l. quidam Iberus.* Aut communis paries non est aptus dictis oneribus ferendis, nec ad ea ferenda quæsitus: sed forte delectatione sociorum, quia unusquisque ex parte sua habet clausum pro seculari capella: ut quotidie videmus in capellis magnorum virorum: & tunc non est licitũ nova tigna mittere, per quæ picturæ destrui possent, aut delectatio socij dominij, *d. l. Sabinus. cum gloss. communi divid.* non tamen hæc intelligas in eo qui ex pariete suo parietẽ fregisset, ut vellet in ea parte mittere tigna, quia negari non potest, ex quo paries ad onera ferenda deputatus est, *ut d. l. quidam Iberus.* §. *parietem. & ita Ange. notat. ibi in*
5 *princ. d. l. in pen. colum. in fin. quod no.* Quinto, * quis habet murum seu parietem proprium juxta ædes seu domum sui vicini: & passus est, quod vicinus posuerit in eo muro aliqua tigna tacite, nihil dicendo, vel dicendo,
b Concedo tibi. *b* quod hæc tigna mittere possis in muro meo, an ille vicinus poterit domino invito immittere alia nova tigna? dic quod non, est casus nota, *in l. si cum meus. in princip. si servit. vend.* & idem dico, si passus sum facere fenestram eo modo quo est: qui aliam vel alias invito me domino facere non potest, eadem ratione imo nõ etiam poterit detrahendo tigna primo concessa alia supponere: quia sufficit, si cui vel in paucis, &c. *ut C. de neg. gest. l. tutori. secundum gl. valde not. in d. l. si cum meus. in princip. in versicul. nova.* & idem de fenestra: quod est valde not. secus si dominus dixisset: Concedo tibi servitutem tigni immittendi, vel fenestram faciendi, non addendo numerum: quia tunc posset quæcunq; tigna, & fenestras quot voluerit facere, *ut dicit gl. not. in l. si cum meus in princ. in verb. nova. præallegato.* Sed dom. Paul. de Cast. ibi videtur tenere contrarium, videlicet quod ibi non vult augere numerum, sed vult in loco veterum tignorum alia substituere, quod potest, quia alia reputantur, *ut l. filiæ. de cond. & demonst. in* §. *Titia. & in l. si donatio.* §. *si sponsus. de dona. inter virum.* Ego autem nil ista puto: plenius sic esse distinguendum. Aut ego permisi promittendo vel concedendo: aut non promisi vel concessi, ut tu possis mittere tignum in muro meo. Primo casu principali, aut promissio est facta de certo & speciali tigno: aut generaliter de omnibus tignis, aut specialiter. Primo casu quando promissio est facta de certo & speciali

ſpeciali tigno: & tunc iterum diſtingue. Aut promiſi ſeu conceſſi, quod tu non poſſis mittere niſi unum tignum tale, & quod non poſſis imponere aliud, vel ejus loco ſupponere vel ſubrogare: tunc nō habet dubium, quod ſervitus eſt limitata ad illud tantum tignum: & ſic nec in alio loco, nec etiam in illo eodem poni poterit, quia limitata diſpoſitio limitatum parit ſive producit effectum, *ut in l. agris. de acquiren. rerum dom.* Aut promiſi ſeu conceſſi, quod tu poſſis imponere tale tignum tantum in muro meo ſine prohibitione alterius, expreſſa cauſa, & tunc iterum ſubdiſtingue. Aut eſt expreſſa cauſa, propter quam iſtud tignum imponi poſſit, aut non eſt. Si eſt expreſſa cauſa, exemplum. Promitto, vel concedo tibi, quod poſſis imponere tale tignum in domo mea, cauſa domus *c* tuæ ſubſtentandæ & tecti: & tunc teneo, quod videatur impoſita ſervitus illius tigni tantum in eodem loco, *per d. l. ſi cum meus. in princ. ſi ſerv. vend.* non quod poſſit aliud ſupponere ſeu obligare in eodem loco, donec durat domus vel tectū, & non ultra, nec ob aliam cauſam: quia finita cauſa conceſſionis, vel privilegij, finitur ipſa conceſſio vel privilegium, *ut l. Titia. §. uſuras & vide quid ibi not. Bart. de l. 2.* & ideo ſi tibi conceſſi imponere tignum vel tigna in domo mea vel muro cauſa ædificandi domum tuā, puta pro armatura, quæ machina dicitur: & tunc ædificata domo tua, non poteris unquam amplius dicta tigna vel alia imponere. Et idem, ſi conceſſi, quod poſſis imponere tignum in muro cauſa ſuſtinendi vites tuas: nam vite cōſummata, ſervitus extinguitur. & idem dicas in ſim. ſcilicet, ſi propter tectum ſuſtinendum, licet tectum corruat, tamen poterit tectum reficere: quia debetur in eodem loco tantū eadem ſervitus tigni, quia reputatur eſſe idem tectum, *ut eſt text. in l. ſervitutes quæ in ſuperficie. §. ſi ſublatum. de ſerv. urb. præd.* de quo dic, *ut plene dixi de ſervi. ſtillicidij avertendi. in 6. q.* & idem dicendum eſt in domo: quia deſtructo tecto & pariete poterit iterum reficere, & debetur eadem ſervitus, quia reputabitur eadem domus, ex qua remanſit primum ſolum, quod eſt maxima pars domus, *ut eſt text. cum gloſſ. in d. §. ſi ſublatum.* Sed ſi cauſa, propter quam conceditur tigni immiſſio, non eſt expreſſa: ſed ego concedens ſciebam, ex qua cauſa velles tignum immittere: & tunc dicendum eſt idem, ut in caſu prçcedenti, videlicet quod cauſa tacita eſt conſideranda, ſi durat, vel nō: quia tacitum & expreſſum in hoc æquiparantur, *l. cum quid. ſi cert. peta.* Si autem non apparet, quod ego ſciverim, ob quam cauſam volebas tigna immittere: tunc ſi poſtquā ædificaſti, & tignum impoſuiſti: puta cauſa do-

mus tuæ ſuſtinendæ, & tacui, nec contradixi: & tunc conceſſiſſe videor, quod impoſueris tignum ob illā cauſam, *argum. d. l. ſi cum meus. in princip. ff. ſi ſer. vend. conjuncta gloſſ. & not. in l. quædam mulier. de rei vend.* Sed ſi neſcivi ob quam cauſam tignum imponere volebas in muro meo, & poſtquam ſcivi, contradixi, puta, quia ego permiſi tibi, ut tigna imponeres in muro meo, & credens, quod tu velles imponere pro armatura cauſa ædificandi domum tuam, & non ut ſtent perpetuo: & tunc quid in dubio? Dico quod inſpiciendum eſt, quod veri ſimilius eſt, aut quod in hujuſmodi caſibus plerumque fieri ſolet, *ut eſt text. in l. in obſcuris. 114. de regul. Jur.* Et ideo ſi illa conceſſio eſſet facta dato aliquo pretio, ex illa quantitate poterit judicari an intellexerit quod tignum perpetuo remaneat, vel ad tempus *argum. gloſſ. not. in d. l. in obſcuris. & in l. 1. §. qui ſuperficiem. in ver. agendo. in fin. de ſuperficie. in l. ſemper in ſtipulationib. de regul. jur. & ibi not.* ſed ubi non apparet, quod ſit veriſimilius, vel quod plerumq; fieri debet contra proferentem, hoc eſt contra eum, pro quo, & ad cujus utilitatem proferuntur, *l. veteribus. & ibi not. ff. de pact. & not. Bar. in l. ſæpe de ver. ſign.* Secundo caſu, quando eſt facta permiſſio generaliter de omnibus tignis, & non habet dubium, quia verba generalia generaliter intelligi debent de omnibus & perpetuo, *l. 1. §. generaliter. de lega. præſtan. & in l. in fraudem in fin. de teſta. mili. & 19 diſt. ſi Romanorum. & habetur in cap. quoniam nemini de conjugio leproſorum.* Tertio caſu, quando conceſſio facta eſt ſimpliciter, aut eſt facta de tignis mittendis ſine numero: & tunc teneas indiſtincte, quod poterit quæcunque tigna imponere & ſuſtinere, *ut ſupra dixi per gloſſ. in d. l. ſi cum meus in princ. ver. nova. ſi ſerv. vend.* Aut eſt facta de numero, vel de uno ſimpliciter exemplum. Concedo quod tu poſſis imponere unum vel duo tigna: & tunc numerum augere non poteſt, *caſus eſt in d. l. ſi cum meus. in princ.* ſed ſi non vult augere numerum, ſed ſupponere aut ſurrogare aliud vel alia ejuſdem conditionis, & gloſſ. ibi tenet, quod non, per id quod dicitur, ſufficit quod in paucis, *&c. per l. tutori. C. de nego. geſt.* Paul. de Caſtr. *in d. l. ſi cum meus.* dixit contrarium, quia ſurrogatum, &c. *ut ſupra dixi.* Ego puto, quod in hoc ſit dicendum per omnia, ſicut ſupra dictum eſt in primo caſu, videlicet ut conſideretur cauſa expreſſa ſive tacita, aut quod eſt veriſimile, aut quod plerumque fieri ſolet, ut in dubio ſit judicandum pro illo qui ſervitutem promiſit. Secundo caſu principali, quando nullam promiſſionem ſeu conceſſionem feci, ſed vicinus meus impoſuit tunc unum vel duo tigna in mu-

in muro meo, & ego tacui: & tunc dicas, quod alia imponere non potest in alio loco ejusdem muri, vel alterius tigni, *text. est in d. l. si cum meus. si serv. vend.* * Sed nunquid aliud tignum supponere vel surrogare possit? 6
& tunc idem dicas, quod proxime dixi *in tertio casu præcedenti, in fin.* & ideo ex prædictis tu, qui vis complacere vicino tuo, quia forte frater vel amicus est, ut aliqua tigna imponere possit in muro tuo proprio, sis cautus ut fieri facias instrumentum, & in eo dicas, Concedo quod possis talia tantum tigna imponere in muro meo, & non alia: vel quod unam fenestram tantum, vel duas & non alias, vel aliter ut volueris, secundum ea quæ supra dicta sunt. Nam si instrumentum non fieret, & aliqua tigna apparerent, verterentur dubitationes, de quibus supra dubitaretur, etiamsi propter illa tigna murus esset communis: de quo vide quod dicam infra de pariete sive muro, ubi hoc examinabo: videlicet an tigna immissa faciant præsumi murum communem: an vero immissa sint tantum jure servitutis: *ubi omnino vide.* * Sexto quæro, quia dictum est: an vicinus possit immittere 7
tigna in muro alterius vicini, & sic tangendo ipsum murum: vel an possit imponere non tangendo murum alienum, sed vel publicum supra locum alienum, vel communem, protendendo. Et breviter de illo dicas, quod nõ, ut est casus *in l. quemadmodum. §. si protectum. ad leg. Aquil. & leg. 1. de servitu. urban. præd. in ver. protegendi. & ibi Angel. de communi idem. l. si duo. §. Labeo. uti poss.* & ibi hoc not. Bartol. ubi dicit, quod non licet facere profilium vel ponticellum super plateolam communem inter plures consortes. De publico loco: idem, quia multo minus licet, *ut est text. infra d. l. fina. in princ. ibi protegendi, de ser. titul. generali.* de quibus omnibus dicas, ut plene examinabo *infra, de ser. potegendi. & infra de ponticello & ponte.* Septimo quæritur, an sit licitum propria * authoritate evellere, 8
vel destruere tigna immissa in muro meo proprio, vel communi, vel in publico, vel etiam protendentia in meo, vel communi, vel publico. Et de ista quæst. *vide text. & ibi Dd. in l. quemadmodum. §. si protectum. ad leg. Aqui. & per tex. & Bart. in l. si vitem. §. qui ad januam quod vi aut clam. & in l. 1. §. interdum. in 15. colu. ff. uti poss. & in l. 1. de arbo. cæden. & in l. 1. & ibi per glo. & Dd. C. de interdict. & per Flor. in l. 1. §. 1. de servit. urban. præd. & Ludo. Pon. in quodam suo singulari, quod incipit. nunquid veniam puniendus, ut per Innoc. & per Canonistas in c. 1. de immu. eccl. & vide quæ dixi circa 3. quæst.* Distingue plenius & clarius ultra alios Docto. & primo duos casus principales. Aut loquimur de tignis immissis, ita quod

 rem

rem alienam tangant : aut de protendentibus super alieno, ita quod non tangant alienum. Primo casu principaliter distingue. Aut mittuntur in loco alieno in totum, puta in meo proprio, aut in communi, aut in re servitutem debente, vel aliquod jus, aut in publico. Primo casu quando mittitur vel ædificatur in alieno, quod est alterius proprium : & tunc aut ille qui est dominus, non possidet illud, in quo tigna missa sunt, & non potest propria authoritate destruere, *ut not. Bart. in l. 1. §. nunciato. circa princ. de no. ope. nun. & Flo. in l. 1. quemadm. §. si protectum. ad leg. Aquil.* Aut dominus possidet: & tunc aut possidet insolidum, aut pro parte. Si possidet insolidum, posset propria authoritate incidere, vel destruere, & resistere contra impedimentum, nec requiritur prætoris seu judicis aditio aliquo modo, ut est casus: quia ita debet intelligi *in d. §. si protectum. & in l. sed si inter me. in princ.* secundum unam *lect. glo. singularis. de servi. urb. præd. & in leg. si duo. §. item videamus. & §. Labeo. uti poss. & ibi hoc not.* » *Bart. & in d. l. 1. nunciatio. circa princip.* Et hoc operatur commodum » possessionis, quia attribuunt facultatem domino possidenti posse resistere » propria authoritate : quod non esset, si non possideret, *secundum Flor. in* » *d. §. si protectum.* facit ad hoc Insti. *de interdict.* & ideo si aliquis fabrica» ret murum, vel erigeret sepem vel aliquid faceret in fundo meo proprio, » ipsum tangendo possem propria authoritate destruere, ac etiam penitus e-
8 » vellere. Et * ratio est: quia illud quod est ædificatum in meo per me pos» sesso, solo meo cedit, *ut l. adeo. §. ex adverso. de acquiren. rer. domi. & In-* » *stit. de rer. divis. §. ex diverso cum simil. & not.* Inno. *in c. 1. ad fin. de im-* » *muni. eccles.* & sic videor destruere id quod meum est, & non alterius : & » est ratio fundamentalis, quam ponit Flor. *in l. 1. §. 1. ante fin. de serv. urb.*
d » *præd.* nec per hoc possem accusari de violentia: *d* vel perturbatione, quod » notandum est : quia quotidie de facto contingit. Et prædicta intellige, quando non solum dominus insolidum possidet, ædificans non tenet neq; possidet: sed etiam quando ædificans erat detentor & dominus possidet: quia idem erit, videlicet, quod dominus poterit propria authoritate destruere, *ut probatur in l. si servus. Cod. quod cum eo. & ibi hoc not. Dd. & hoc idem tenet Bart. in d. l. 1. §. nunciatio. de no. ope. nun.* idem etiamsi ædificans possideret naturaliter, & dominus civiliter : quia dominus poterit authoritate propria similiter destruere, si indebite ædificatum est, *ut l. usufructuarius novum tectorium. de usufruct. quod not. in l. 2. Cod. de jur. emphyt.* Idem si sum dominus, & possideo naturaliter tantũ, & alius qui ædificat,

ficat, tantum civiliter possideat, *secundum Bart. in d. §. nunciatio.* Item prædicta intellige vera, etiamsi ædificans in re communi immitteret in alium locum proprium socij, quia socius cujus est locus, in quo ædificatum vel immissum est, propria autoritate destruere posset : *ut est casus singul. in l. sed si inter me & te. in princ. ibi,* aut rem perdere. *secundum unam lect. gloss. de servit. urba. præd.* Item prædicta intellige non solum in domino directo, sed etiam in domino utili, sicut est emphyteuta vel feudatarius, aut superficiarius: quoniam potest destruere propria autoritate propter jus suum utilis dominij, *argum. leg. & inprovinciali. §. fin. de no. oper. nunc. & tenet Bart. in d. §. nunciatio.* & prædicta omnia, dum dixi, quod quis possit destruere, vel evellere immissum in locum suum proprium, limita ut locum habeant in rebus profanis : secus in religiosis. & ideo non habet locũ in sepulchro : puta si quis sepeliret corpus in sepulchro meo favore religionis, *ut text. in l. ossa, in princ. de relig. & ibi not. per Bart. in §. nunciatio.* Item prædicta omnia limitantur, ut locum habeant in immissis manu seu opere artificiali : secus si non essent immissa opere artificiali, sed naturæ, sicut sunt radices, ex natura crescentes, quæ immittuntur in tuo, quia non licet propria autoritate incidere : *ut habetur in l. 1. Cod. de interd. & not. Flor. in d. §. si protectum.* de quo tamen dic *ut plenius dicam de arboribus.* Si vero dominus in solidum nõ possidet, & tunc concludas, *ut dicam in casu proxime seq.* Secundo casu, quando immittuntur tigna, vel ædificatur in communi, & communiter per aliquos possesso, & tunc aut extraneus est ille qui immittit vel ædificat, & tunc uni ex dominis licitũ est propria autoritate destruere : *ut est casus singularis secundum unam lecturam, in d. l. sed si inter me & te. in princ. de serv. urb. præd.* ibi, aut rem perdere, *secundũ Ludovicum de Roma. in d. suo singulari. & habes per Bart. in d. §. nunciatio. qui se remittit.* Aut est unus ex socijs, qui habent rem communem, qui ex proprijs suis ædibus immittit tigna, vel ædificat in communes ædes, suas & meas : & tunc licitum est mihi propria autoritate destruere : quia mihi soli actio competit contra socium. *pro hoc est tex. valde not. in leg. sed si inter me & te. in fin. princ.* & ibi ita videtur tenere Bart. & etiam Flor. quod ego etiam puto verum per text. dum dicit idem fiat, & sic vult, quod sit idem quod in casu præcedenti : licet Bartol. aliter dixerit *in d. §. nunciatio.* ubi vult, quod si ego & ædificans communiter possidemus, non possum autoritate mea destruere : *per illũ tex. in d. l. sed si inter me & te.* quia text. ibi dicit tunc mihi tecum est actio, facit *L. Sabinus. communi divid.*

Sed ego non intelligo sic illum text. videlicet quod solum sit mihi actio & sic nō possum propria autoritate destruere: sed intelligo, quod ille text. velit dicere continuando ad præcedentia, videlicet quando socius immittit ex ædibus communibus inter me & ipsum in ædes meas proprias, possum propria autoritate destruere, *ut dicitur in princip. secundum unam lect.* postea subditur idem, quando ex ædibus suis proprijs ædificat in communes nostras: quia possum ita destruere mea autoritate propria: sicut in casu præcedenti, & hoc significant illa verba, idem fiat. & post eam subdit rationem hujus, quia mihi soli tecum est actio. quasi dicat, mea, solum interest, & non alterius socij. & ideo mihi soli actio competit, si vellem eam intentare, sicut si ædificaret ex ædibus communibus in meas proprias: sed si volo, possum eam destruere, sicut in casu præcedenti: & ita intellige illum text. Tertio casu, quando ædificatur in fundo seu in re mihi debente servitutem, aut aliquod jus: an possim propria autoritate destruere? Et tunc distingue: aut tertius ædificat seu tigna immittit, & possum destruere procuratorio *e* nomine domini, si naturaliter possideam, *argum. l. 1. §. fin. de no. oper. nunc. & notat Bartol. in d. §. nunciatio.* Aut * volo destruere nomine proprio pro servitute, aut aliquo jure mihi competente. exemplum: Si fiat murus vel sepes per extraneum in fundum domini, in quo ego non habeo servitutem: & propter hoc ego impediar illa uti servitute: an possim illum murum rumpere & deponere, vel sepem propria autoritate destruere? & Innoc. format istam quæstio. *in c. 1. in fin. de immun. eccles.* Et primo dicit, quod non: quia hoc solum licet domino fundi, & non usufructuario. quia non est dominus, *l. si cujus. §. usufructuarius. & §. seq. de usufruct.* postea in fin. dicit, quod alij dicunt contra, sed primam partem videtur sequi Flor. *in d. §. 1. ad fin. de serv. urban. præd.* quam puto veram: ex quo non sunt domini, vel quasi, sed bene possent, nedum dominus, sed etiam usufructuarius, & quilibet habens jus in re, impedientes uti jure suo expellere: ac etiam agere possent, ut murus, vel tigna, vel sim. immissa tollantur, *l. si eo loco. & l. egi. si ser. vend.* secundum Flor. *in d. l. 1. §. 1. & in d. l. quemad. §. si protectum. ad l. Aq.* & ea quæ supra dicta sunt in usufructuario, etiam habent locum in beneficialibus, & juribus ecclesiasticis. pone exemplum. * Si persona ecclesiastica, vel etiā secularis, pro recognitione beneficiorum collatorum alicui ecclesiæ, reservarit sibi certum annuum censum, vel hospitium, quod de jure debetur. *18. q. 2. Eleutherius. & in c. quanto. de censi.* & ipso veniente non recipitur,

e
10
11

tur, non licet domum ingredi propria autoritate, & rumpere ostia vel fenestras domus causa intrandi: ratio est, quia facere diceretur vim, & jus sibi dicere non licet regulariter. Sed si vult ingredi, & invenit aliquem sibi opponentem, tunc potest per violentiam illum expellere. & est ratio, quia ejicit personã sibi contradicentem uti possessione. & dicitur hoc modo possessionem defendere suam, & vim vi repellere, quod est licitum: *ut l. scientian. §. qui cum alter. ad l. Aquil. & l. 1. C. unde vi. & hoc not. per Innoc. singulariter in c. 1. de immun. eccl & ibi per Canonistas, & per Flo. in l. 1. §. 1. de serv. urb. præd.* quæ bene not. in pract. quia quotidie veniunt de facto. & omnia quæ dixi supra, in primo, secundo, & tertio casu, quod quis non potest propria autoritate destruere vel evellere, intellige vera, quando potest haberi copia judicis: sed si judicis copia haberi non possit, tunc propria autoritate destruere posset. *ut l. nullus, C. de Judæis.* * Unde in istis civitatibus quæ superiorem non recognoscunt, sicut est civitas Venetiarum, & Florentiæ, si una civitas occupavit bona alterius, potest illa per vim recuperare, quia judicis non est copia. *ita singulariter dicit Bart. in l. si alius. §. bellissime, per text. cum gloss. ibi, ex magna causa. in princip. Quod vi aut clam.* Item debet limitari, nisi gravatus pateretur enorme damnum, quod de facili sequeretur, exemplum: Si quis per vim arriperet animalia tua, quæ facilius pereunt, vel vineas, quæ si incultæ remanerent, de facili destruerentur: quod faciliter permittitur: quia tua autoritate recuperas, quamvis in aliis rebus non permitteretur, quæ de facili sic non pereunt, *ut notat etiam Bart. singulariter in d. §. bellissime. per gloss. ibi, in vers. ex magna causa. ibi,* vel si enorme damnum. *Quod vi aut clam.* quod tene menti. Quarto casu, quando ædificatur in publico f: vel in eo tigna vel alia immittuntur, an sit licitum propria autoritate destruere, & in hoc dic: Aut est ædificatum, & tunc non est licitum privato destruere, sed agere cuilibet de populo permissum est, *l. 1. de locis & itiner. pub. & leg. 2. ne quid in loco pub. in princ.* & si ædificatum publico usui noceat, potest is qui publicis usibus deputatus est, sicut est in civitate Veronæ, miles & judex procuratorum civitatis Veronæ, deponere, *tex. est in l. 2. §. si quis nemini. ne quid in loco publico.* & ita observatur, quia ibi officiales publici deputati super locis publicis, si reperiunt aliquid in loco publico ædificatum, destruunt, vel destrui faciunt. Sed si ædificatum in publico non noceat usui publico, tunc destrui non debet, sed aliqua pensio imponi debet ædificanti: ne urbes deformentur ruinis. *l. 2. §. si quis nemini.* & ibi hoc not.

Bart.

Bart. nequid in loco publico. *& in l. fin. eodẽ titul.* & intellige prædicta, sive ædificetur in loco publico, sive in via publica, sive in alio loco privato, puta in meo, & ædificatum noceat loco publico. *l. 2. §. si quid in suo, ne quid in loco publico.* vel respectu itineris, vel viæ, vel usus loci publici: vel respectu fœtoris, aut mali odoris, vel putredinis, *ut est text. cum gloss. in l. penultim. §. penultim. quod vi aut clam.* Item intellige: sive tangat publicum, sive non, sicut si fierent pontes aut ponticelli supra viam publicam, quod non licet: *ut est text. & ibi Bart. in d. l. 2. §. tractatur, & ibi etiam gloss. ne quid in publico. de quo per Bar. in l. quo minus. de flum. in 13. quæst. & habetur in l. fin. de servit. in princip. titul. generali. & per Bald. in l. item lapilli. in 5. col. ff. de rer. divis. & dicam infra de ponticello & ponte:* & circa istam materiam adde quod not. Bart. *in d. l. quominus, de flum. in 3. quæst. & per Bal. in l. item lapilli. in 5. col. ff. de rer. divis. & habetur in l. fin. in princip. de servi. tit. generali. & dicam infra de ponticello & ponte:* & circa istam materiam adde quod not. Bart. *in d. l. quominus, de flum.* Secundo casu principali, quando ædificatum vel aliquid aliud non est immissum, sed est super alieno protensum: sicut est profilum sive ponticellum, an sit licitum propria autoritate destruere. & in hoc distingue. Aut est arbor, quæ protendit ramos, & frondes super alieno, & non licet intercidere, sed habet locum interdictum, de arbor. cædendis, *ut l. 1. & ibi per Bart. de arborib. cæden. & habetur in l. 1. C. de interdict. & dicam infra de arboribus.* Aut non est arbor. sed monumentum: & tunc credo, quod liceat propria autoritate destruere, *argum. l. ossa, de relig. & sumpti. fun.* & idem credo per illum text. in quolibet alio ædificio spectante ad cultũ divinum, & tangente locum vicini, sicut si esset locus sacristiæ, vel altaris, aut simil. eadem ratione. Aut non est arbor, nec monumentum, vel locus ad cultum divinum deputatus, puta est ponticellum, vel aliud protectum, & tunc aut est supra locũ publicum, & privato etiam vicino non licet propria autoritate destruere, sed officiali publico super operibus publicis deputato, *sicut supra dixi*, aut est supra privatum locum, & tunc non licet etiam vicino propria autoritate destruere, *ut est text. in l. quemadmodum, §. si protectum. ad leg. Aquil. & ibi per omnes Dd.* Et per hoc habet plenissime, an & quando sit licitum propria autoritate destruere ædificatum, vel immissum, aut protectum in alienum vel in publicum. Octavo & ultimo
13 quæro, * quis ædificat, vel immittit, vel protendit tignum in alienum vel publicum, qua actione poterit conveniri? Dic breviter, si in privatum pro-

proprium alterius, poterit conveniri, quod vi aut clam interdicto. *l. si vitem.* §. *si ad januam, quod vi aut clam.* Aut in privatum cõmune, & tunc actione pro socio, vel communi dividundo, *ut habetur in l. si ædes, & in l. Sabinus. communi divid.* Aut in publico : & tunc interdicto, ne quid in loco publico. & de ista materia vide quæ dicam infra de pariete sive muro, & de tecto & stillicidio, & de ponticello & ponte.

ADDITIO.

a *Propria autoritate.* Quæ differentia sit inter consensum, sententiam, & autoritatem, vide Alex. *in 3. vol. consil. 29. in pen. col. in fin. & in ult. in princ. & in 1. vol. cons. 206. in pen. col.* §. *nec obstat.*

b *Conced. tibi.* Concessio, & promissio de conducendo sunt diversa. *vide Corn. 4. volum. cons. 74. incip. præmitto.* & quando aliquid alicui conceditur ad aliquem usum, an censeatur concessa proprietas, *consil. 295. in d. volumine.*

c *Domus tua.* Quomodo capiatur verbum domus, vide Alex. *consi. 48. in ultim. colum in fin. in 1. volu.* & domus sumitur in jure varijs modis, *vide Corn. consil. 55. in 1. volum. consi. 41. & in 3. volum. consil. 198. & in 2. volum. consi. 116.*

d *Violentia.* Violentia expulsiva an inducat privationem expellentis à jure suo, *vide Corn. consil. 272. in 3. volum. & in consil. 185. incip. licet, & Alex. in 3. volum. cons. 64. in pen. col.*

e *Procuratoris nomine, &c.* Procuratoris gesta an præsumantur nota domino, *vide Corn. consil. 156. in 3. volum.*

f *Ædificat.* Utrum ædificans cum damno vicini sui teneatur ad restitutionem ? Responde, quod non, si non facit animo nocendi proximo, sed sibi consulendi. *l. 1.* §. *denique. ff. de aqua plu. arcend.* nam usq; ad cœlum potest quis elevare suum ædificium, si est sibi utile : & servitutem non habet, *l. altius. ff. si ser. vend.* Et utrum quis possit in alieno aliquid facere invito domino ? Respondet Angel. de Aret. *Instit. de leg. Fusia.* quod sic, quando facienti prodest, & domino non nocet, *ut ibid. & in l. 1.* §. *fin. ff. de aqua plu. arcen.*

De servitute projiciendi.

CAP. XXXI.

1 *Servitus à prædio dominante denominatur.*

2 *Aquam de domo tua in curtem meam, vel econtra, sine aliqua servitute an projicere possis.*

3 *Domus partem superiorem inhabitans, si aquam per solarium superius projiciat, quæ aqua ad inferiora descendat, an loci inferioris dominus conqueri possit, & etiam ne hoc fiat, prohibere*

4 *Lapicida si cædat lapides in domo vel area sua, & fragmenta in vicini fundum cadant, an hoc facere possit, vel sibi prohiberi valeat*

5 *Servitutem projiciendi in fundum vicinum habens, an stercus vel urinam fœdidam, vel alia similia projicere poterit.*

6 *Domus dominus superior si projiciat aquam in fundum vicini inferiorem, ubi de jure non potest, vel stercus aut urinam, ubi haberet servitutem, aut dominus inferior divertit fumum ad locũ domini superioris, ubi non potest an actione injuriarum conveniri poterit.*

SErvitus projiciendi est urbana, non rustica, *ut est tex. in l. 2 ad fin. ibi, denique projiciendi. de serv. urb. præd.* quoniam competit, quando quis habet jus projiciendi ex fundo suo urbano in domum meam, vel aream vicini, vel etiam in alterius fundum rusticum. Denominatur * enim servi-
1 tus à prædio dominante : *ut est text. in d. l. 2. & gloss. in versicul vel aream, & dixi supra in quarta divisione servitutum, versicul. sed quomodo cognoscatur, & ex hoc not.* quod habens domum juxta hortum, vel aream, vel claustrum, vel pratum sui vicini, non potest ex illa domo quicquam projicere in solum dicti vicini citra debitam servitutem : *ut est casus in d. l. 2. versic. projiciendi, & ibi hoc not. Angel. de serv. urb. præd.* Quæro * igi-
2 tur primo pro declaratione hujus servitutis, nunquid possim projicere aquam de domo tua in curtem meam, vel econtra, sine aliqua debita servitute ? & dicas quod non, per prædicta. *probatur in l. sicut. 2. §. Aristo. si servit. vend.* ratio, quia licet regulariter in suo quis possit facere, sicut vult, non tamen potest immittere in alieno, *ut est text. in d. §. Arist.* & dixi plene in servitute præcedenti, & immitti dicitur non solum quando de superiore ad inferiorem, sed econtra, quando de inferiore ad superiorem, sicut in fumo contingit, *ut est tex. in d. §. Aristo. versic. fumi autem.* de quo
3 fumo dicam in quæstione seq. Quæro secundo, * aliquis habet solarium superius, & alius habet locum inferiorem, sicut Venetijs : habens solarium superius, spargit aquam per solarium, vel causa ipsum tergendi : vel propter calores causa frigiditatis inducendæ : sicut æstivo tempore plerunq; fieri solet : ex hoc accidit, quod aqua illa quandoque ad loca inferiora descendit : quæritur nunquid dominus loci inferioris conqueri possit & prohibere ne hoc fiat ? & videtur quod sic, *per ea quæ dicta sunt in quæstione præcedenti. & per text. in d. §. Arist.* ubi sic dicit, in suo enim alij hactenus licet,

licet, quatenus nil in alienum immittat. & istam partem tenet glo. ibi in ver. jure, in fin. quæ facit differentiam inter aquam & fumũ, dicens, quod fumus potest immitti in loca superiora, quia naturaliter ascendit, non sic in aqua: quæ recte projicitur, & non descenderet naturaliter: nisi projiceretur. In contrarium videtur esse text. *in d. l. sicut. 8. §. fin. si ser. vendi. juncto. §. Arist. versic. fumi.* Nam ille vers. fumi. æquiparat fumum aquæ, quantum ad immissionem in locum alterius. *& in d. §.* dicitur, quod quis potest ex loco inferiori immittere fumũ in locum superiorem. idem ergo dicendum videtur in aqua. Item pro hoc *l. 1. §. denique. de aqua plu. arcen.* ubi dicitur, quod agri natura est, semper inferiorem superiori servire. Circa hoc breviter sic concludas, & ista est veritas circa aquæ projectionem. Aut dominus partis superioris non potest habitare commode, nisi infundat aquam, & tunc ipsam infundere potest, licet aliquando inferius descendat, *ut l. pen. & ibi hoc not. Ang. ff. de injuriis.* Aut potest habitare, etiamsi aquam non spargeret, & tunc aut infundit aquam per suum solarium juxta morem suum, & tunc non tenetur an aliquid ad loca inferiora descenderet, *per l. sicuti. § . Arist. conjuncto ver. fumi* nisi faceret animo injuriandi, *ut est text. in d. l. pen. de injuriis. & ita not. Bar. & Flo. in d. §. Arist.* & ideo puto, quod si superior habet solarium, & lavando juxta solidum & communem modum, aliquando caderet aqua, quæ descenderet ad locum inferiorem, non tenetur, neq; prohiberi possit, quod not. Aut effundit aquam ultra solitum & communem modum, vel in solario fecit balneum, & vult projicere aquam per solarium, causa ipsum calefaciendi, vel alia de causa, & tunc non potest, si per hoc aqua descenderet ad loca inferiora, *ut probatur in d. §. Arist. in princ. & in vers. dicit. ibi, tabernam casеariam. si ser. vend.* Et eadem distinctio facienda est de fumo: aut fit ignis solitus aut insolitus, *ut ibi not. per Bar. & Flo. & Pau. de Cast. de quo vide quæ dicam plenius infra de fumo.* Et prædicta intellige, nisi aliter esset imposita servitus aquæ vel fumi dimittendi vel divertendi, *ut est text. cum gloss. in d. §. Arist. Nec obstat gloss. 2. ad fi. in d. §.* quæ facit differentiam inter aquam & fumum: quia non est facienda. Nam sicut facto superioris projicientis aquam aqua descendit in inferiorẽ naturaliter: ita & facto inferioris ignem facientis, fumus ascendit naturaliter ad superiorem. Item non obstat *l. 1. §. denique. 23. de aqua plu. ar.* quæ vult inferiorem superiori servire: quia loquitur in agris, in quibus sunt aquæ discurrentes, quæ de necessitate ad inferiora descendere debent.

Et subditur ibi una ratio, quia sicut omnis pinguedo terræ ad inferiorem locum decurrit, ita etiam ad eum aquæ incommodum fluere debet: quæ ratio non potest procedere in aqua projecta aliena. *
4 Quæro tertio, lapicida cædit lapides in domo vel area sua, & fragmenta cadunt in vicini fũ-
a dum, *a* quæritur nunquid possit hoc facere: an vero prohiberi possit? Et videtur, quod hoc facere non possit, & quod prohiberi valeat, per regulam, *quæ est in d. l. sicut.* §. *Aristo.* videlicet quod in suo eatenus facere licet, quatenus in alienum non mittat. & hoc sentit gl. *ibi in ver. agi.* quæ dicit, vel actione. In contrarium, videtur quod quis possit stare in domo sua, & in ea uti arte sua, nec regulariter prohiberi potest, *ut probatur in d. l. 15. de serv. in prin. ibi,* ne per fundum tuum eas aut ibi consistas, *conjuncta l. venditor. communia præd.* nisi servitus constituta esset. & ideo si vẽdo tibi domũ cum pacto, ut non possis ibi exercere talem artem: ista conventio valet, & tu & tui hæredes obligaris: non autem servitus, cum non sit prædium dominans, *ut dicit Bar. per illum tex. in d. l. venditor, & Pau. de Cast. in d. l. quoties.* qui dicit hoc esse verum, si ex hoc pacto consequor utilitatem: quia in domo mihi remanente exercebam eandem artem, alias secus. & hoc per illum text. *in d. l. quoties ibi,* aliter atque. & istam partẽ sentit præfata gloss. *in d.* §. *Aristo. in vers. agi. in princip.* dum dicit, per pactum. Ego autem teneo primam partem esse veriorem, quia verum est, quod in suo quis potest exercere artem, dũmodo non immittat in alienum. de hoc est casus in terminis, *in d.* §. *Aristo.* quem sic puto esse intellgendum. & ita fuit etiam de mente *gl. ibi in ver. agi. in fin.* Nec credo esse distinguendum, sicut dixi in quæstione præcedenti, de fumo & aqua, videlicet an faciat juxta solitum vel non: quia ibi loquitur de his quæ pertinent ad domum pro usu hominis. quæstio vero nostra loquitur de arte, quæ fieri debet in loco suo, ita quod in alienum non immittatur, per prædicta. & hoc intelligo, nisi lapicida habuisset prius in domo suo apothecam lapicinæ, & postea murus vicini vel domus ceciderit, & area tantum remansit: ita quod fragmenta lapidum, quæ prius nõ poterant in ea cadere, tunc cadere incipiant, quia locus est præventioni. *l. si pluribus. de leg. 1. argu. ejus* quod de fabro & scholari dicitur per Bar. *& Dd. in leg. 1. ff. solu. mat.*
5 Quæro * quarto quis habet servitutẽ projiciendi in fundum vicini: juxta ea quæ dixi in princ. an poterit stercus, vel urinam fœtidam, vel alia similia projicere? Et teneo quod non, *per text. cum gl. not. in l. pen.* §. *quod vi aut clam. & per tex. cum gl. in l. prætor.* §. *idem ait si odore. ne quid in loco pub.*

eo pub. facit l. 1. §. 2. de cloacis. & quod dixi in servitute præcedenti, in 5. q. vers. 4. casu. quod not. quia quotidianum. Quæro * quinto, & ultimo, 6
dominus superior projicit aquam in fundum vicini inferiorem, ubi de jure non potest: vel stercus aut urinam, ubi haberet servitutem: vel dominus inferior immittit vel divertit fumum ad locum domini superioris, ubi non potest: an poterit conveniri actione injuriarum? Dic, si inferior dominus ædium superioris vicini fumigandi causa fumum faceret, aut superior vicinus in inferiores ædes quid aut projecerit aut infuderit causa injuriæ faciendæ, tenetur actione injuriarum, *casus est in l. pen.* & ibi hoc tenet Ang. *ff. de injuriis.* secus si hoc non faceret causa injuriandi: *ut ibi.* quod not. Et ad materiam hujus servitutis, adde quæ dicam infra de aquæ projectu.

ADDITIO.

a *Fundum.* Appellatione fundi quid contineatur, vide Corn. *cons. 235. incip. visa. in 4. vol.*

De servitute protegendi.

CAP. XXXII.

1 *Protegere quid sit, & quid Protectum.*
2 *Domum supra solum vicini habens, an super ipsum solum quicquam ædificare possit, licet in solo non requiescat*
3 *Protectum an super solum commune facere liceat.*
4 *Protectum, quod supra solum meum existit, cujus sit.*
5 *Protectum an aliquis tenere possit, puta horticellum supra eum locum, quo vulgo iter fieret, vel in quo consisteret.*

HÆc servitus protegendi licet regulariter sit urbana, *ut l. 2. in fin. ibi, protegendique. de serv. urb. præd.* quia protectum consuevit fieri magis in fundo urbano, quam rustico, tamen potest esse servitus rustica, quando fieret causa rustici fundi: ut si forte feci protectum in agro vicini, ut ibi recipiantur coloni mei, *ut est tex. in l. 2. in princ. in versicu. protectum. & ibi gloss. de serv. rust. præd.* Circa * hanc servitutem quæro primo, quid 1
sit protegere, seu protectum, & in quo differat ab immisso. Protectum est id, quod ita provehitur, ut nusquam requiescat: qualia sunt mœniana, & subgrunda. Idem etiam projectum dicitur, & differt ab immisso. quia immissum est, quod ita fieret, ut aliquo loco requiescere, veluti si tigno trabesque immitterentur, *ut est text. in l. malum. §. inter projectum. ff. de*

ver. sig. & ibi hoc declaratur per gloss. dic ut ubi, *& vide gloss. in l. si vero. §. prætor ait ne quis. in vers. subgrunda. ff. de his qui deject. vel effu. & vide etiam in l. si duo. §. videamus. & §. Labeo. & quod ibi not. uti pos.* & de istis protectis ponitur etiam *in 2. par. rub. ff. de dam. infect.* ibi dum dicit, de subgrundis & protectis. * Secundo quæro an habens domum supra solum vicini, possit supra ipsum solum quicquam ædificare, licet in solo non requiescat. exemplum, si vult facere profilum amplum, residens totaliter in ædificio protegentis: dic quod non, nisi servitus imposita sit, *text. in l. 2. in fin. in ver. protegendi.* & *ibi hoc not. Ang. de servit. urb. præd.* & est ratio, quia solum debet esse liberum usque ad cœlum, *ut est text. in l. fin. in princip. de serv. & habetur in l. altius. C. de serv.* circa quod vide etiam quod dicam infra de stillicidio, sive tecto, & de ponticello. *& vide quæ dixi supra de servit. stillicidij maxime in 9. q. in fin.* & in servitute tigni immittendi. *in 6. q. vers. casu. in fin.* * Tertio quæro, an liceat protectum facere supra solum cõmune. & dicas breviter, quod non, *l. si duo. §. Labeo. ff. uti poss.* ubi hoc not. Bar. qui dicit, quod non licet facere profilum seu ponticellum supra plateam communem inter plures consortes. *& dixi supra in servitute præcedenti, in 6. quæst. & adde not. per Bal. in l. item lapilli. ff. de re. divi.* * Quarto quæro, cujus sit protectum: quod est supra solum meum: & videtur quod sit meum, *per d. l. fin. in fin. in princip. de serv. titul. generali:* quia omnia solo meo usque ad cœlum debent esse libera, *ut ibi, & not. in d. l. altius. præall.* In contrarium videtur, quod sit illius, in cujus muro vel loco sit fixum, *l. quemadm. §. 1. in princ. ad l. Aquil.* Tu dicas breviter: aut protectum est super meo: & non requiescit in alieno jure servitutis mihi debitæ, & tunc non est meum, sed ejus in cujus loco requiescit. *& ita loquitur d. §. 1. in princ.* Aut est super meo, & in alieno requiescit, puta in ædibus alienis jure servitutis mihi debitæ, & tunc est meum, *ut est casus not. in l. quod conclave. & ibi hoc not. Bar. & Ang. & Dd. de dam. infe.* Posset tamen clarius hoc dici: aut protectum est ædificatum per me, cujus est solum, aut per alium. Si est ædificatum per me, & tunc procedunt prædicta. Si per alium, puta quis ædificat subgrundam in suo muro protendentem super solum meum, & tunc si hoc fecit debita sibi servitute, & illud protectum dicitur esse suum ædificantis, & non poterit per me, neque per judicem removeri, *l. quemadm. §. si protectum præall.* ibi, nullo jure à contrario sensu. Aut hoc fecit circa debitam servitutem: & tunc teneo, quod protectum sit ædificantis: & non meum.

(Margin numbers: 2 beside "de subgrundis & protectis. * Secundo quæro"; 3 beside "mittendi. ... * Tertio quæro"; 4 beside "pilli. ff. de re. divi. * Quarto quæro".)

meum. *casus est in d. §. si protectum.* ibi: protectum meum. conjuncto ibi, nullo jure. & non possum propria autoritate destruere, sed judicis autoritate sic, *ut est text. in d. §. si protectum. in prin. & adde quæ dixi supra de servitute tigni immittendi, in 7. q. ver. 2 casu principali. & quæ dicam infra de claustro sive conclavi.* * Quinto, & ultimo, an aliquis possit tenere protectum, puta horticellum supra eum locum, quo vulgo iter fieret, vel in quo consisteretur? Et dic, quod si id protectum de facili potest cadere, & nocere, & tunc non licet, *ut est tex. in l. si vero. §. prætor ait. el 1. & ibi gloss. in versi. possunt, de his qui dejec. vel effud. & §. prætor ait. el 2. in ver. nocere.* imo poterit puniri, *ut ibi dicitur,* sed si de facili non potest nocere, & tunc secus, & ideo si est horticellus, vel aliquid aliud supra viam publicam sic firmiter positum, quod non de facili verisimiliter sit aptũ nocere, ut contingit habentibus viridaria murata ad suas fenestras, vel etiam cum lignis ita firmiter affixa, quod non sit verisimile, ea de facili cadere posse, tunc non tenetur: quia contra sic habentes non datur actio in factũ de isto edicto, de his qui deje. vel effu. *& ita not. Flo. in d. §. prætor ait l. si vero. de his qui deje. vel effu.* Circa hoc tamen communiter provisum est per statuta locorum, *a* quibus standum est, *l. omnes populi. de Justit. & jure.* alias juri, *ut supra dixi.* Et de hoc vide quod dicam infra de horto & horticello.

5 a

ADDITIO.

a *Statuta lo.* Statutum quis potest facere? Respond. quod ille qui potest facere legem. de quo vide Bal. *in l. omnes populi. ff. de justitia & jure.* quod quantum quis habet de jurisdictione, tantũ habet de autoritate concedendi legem vel statutum: nec ultra extenditur, nisi hi quorum interest consentiant, vel ad minus sint præsentes, secundum Innoc. *in c. 1. de loco. & in c. à nobis. el 1. de sentent. excommun. allegat c. fina. de his quæ fin. à præla.*

Ne prospectui officiatur.

CAP. XXXIII.

1 *Servitus, ne prospectui officiatur, duobus modis capi potest, scilicet in genere, & specie.*

2 *Servitus ne prospectui officiatur, in quo differat à servitute, ne luminibus officiatur.*

3 *Sufficit etiam quod ille cui servitus debetur luminum, cœlum videre possit.*

TRes sunt servitutes, quæ licet in multis conveniant, & eædem esse videan-

deantur, tamen inter se differunt: ut est servitus ne prospectui officiatur: servitus luminis, id est, ne luminibus officiatur. & servitus ut prospectus præstetur, *ut habetur in l. inter servitutes. cum l. seq. de serv. urb. præd.* De
1 singulis videamus. Et * primo de servitute ne prospectui officiatur. Duobus modis capitur hæc servitus: uno, in genere: alio, in specie. Si quis debet mihi servitutem, ne prospectui domus officiatur, non habito respectu ad certum locum, non solum tenetur præstare prospectum ex parte superiori, puta cœli, ut cœlum videri possit, sed etiam ex parte inferiori, puta terræ, non impediendo prospectum ad inferiora, vel de longinquo: nec quicquam facere potest, per quod officiatur ad gratiorem prospectum & liberum, *ut probatur in l. inter servit. in prin. cum l. seq. quæ incipit. lumen. de servitut. urbanor. præd. & ibi Dd.* & ideo ipse tenetur semper conspectum in eadem specie gratitudinis, & liberum prȩstare, quæ erat tempore impositionis servitutis, unde si per prospectum viridaria videbantur, aut alia loca multum amœna, aut etiam sol refulgens, nec solis, nec dictarum amœnitatum aspectus seu visio minui potest, *d. l. inter servitutes. in princ.*
2 Et hic servitus prospectus in genere plus continet, * quam servitus ne luminibus officiatur: quia nedum continet prospectum ex loco superiori, ut cœlum videri possit, *ut dixi*: sed etiam ex loco inferiori, puta per fenestras, *ut probatur. in d. l. lumen ibi*, etiam ex inferioribus locis. quæ dictio, Etiam, implicat. q. d. non solum ex superioribus, scilicet cœli, *ut l. etiam. C. si tutor vel curat. interue.* & quia etiam continet aspectum gratiorem, & liberum, sicut erat tempore servitutis impositæ, *ut l. inter servitutes in princ.* sed servitus luminum, aut ne luminibus officiatur, solum continet ut aspectus sit uniformiter gratus, puta ut viridaria, vel alia loca videri possint, *ut probatur in d. l. inter servitutes. & in d. l. lumen.* & hoc est, quod voluit dicere text. *in d. l. inter servitutes in princ.* ibi quoniam in prospectibus quis plus habet: quia debet intelligi secundum glo. & Dd. ibi, de prospectu in genere, non autem in specie. Si autem servitus, ne prospectui officiatur, alio modo debetur in specie tantum: puta si quis mihi promisit servitutem, ne officiatur prospectui certæ fenestræ domus meæ: & tunc aut illa fenestra tempore servitutis impositæ habeat aspectũ ex parte superiori, & etiam ex latere, quia ex ea cœlum videri poterat, & etiam alia loca prospiciebantur, & tunc idem est, sicut quando esset in genere hæc servitus constituta, *ut supra dixi*, cum sit eadem ratio, quoniam servitus prospectus etiam continet, ut cœlum videatur, si videri potest, *ut d. l. lumen.*

men. ibi, etiam ex inferioribus. Aut illa fenestra non habeat conspectum cœli ex superiori : quoniam ex ea cœlum videri non poterat, nec etiam ex inferioribus alia loca amœna vel de longinquo videbantur, sive desuper, sive ex latere prospiceret, puta quia erat fenestra penoris, sive capannæ subterraneæ, vel sim. Et tunc hujusmodi servitute non continetur ut cœlum videri possit, nec ut liberum aut gratiorem conspectum habeat, sed solum ut ex illa fenestra aspectum extra habeat, vel supra, vel infra, eo modo quo erat tempore servitutis, *ut probatur in d. l. inter servitutes. in prin. & in d. l. lumen. & ibi hoc not. gl. 2. in fin.* & hoc casu plus continet servitus, ne luminibus officiatur : quia ex eadem cœlum videri debet, *ut d. l. lumen.* & intelligo cœlum videri posse, quando locus cui servitus debetur, ne luminibus officiatur, non prævenit oculos in videndo cœlum sive desuper, sive ex latere. & ideo si per fenestras, vel quemcunq; alium modum non prospicias cœlum, non diceris habere lumen : licet omnis diei claritas ex sole. & per hoc ex cœlo proveniat, potest tamen dici te habere prospectum, *ut not. gl. in d. l. lumen.* & adde hic omnino quæ dicam infra de servitute, ne luminibus officiatur, in princ. Aut illa fenestra non habet aspectum, ita quod ex ea cœlum videri non potest, sed alia loca videri poterant : & tunc servitus, ne luminibus officiatur, in aliquo plus continet, in aliquo minus continet, & inde plus, eo quia propter ipsam cœlum videri debet, quod in servitute prospectus in specie prædicta non contingit, *ut d. l. lumen.* * Continet etiam minus : quia sufficit, quod ille cui servitus debetur luminum, cœlum videre possit, licet sibi prospectus de longinquo tollatur : quia gratitudinem luminis non continet. *d. l. inter servitutes in princip.* & ideo posset impediri ingressus solis, ex quo gratitudo resultat : quia gratior sibi esset, *ut est tex. in l. si arborem. in prin. de serv. urb præd. & est text. in d. l. inter servitutes. in prin.* & ex his apparet, quod servitus ne prospectui officiatur, & servitus ne luminibus officiatur, se habent tanquam excedentia & excessa, *ut voluit. gloss. in fin. in d. l. lumen.* quam sic intelligo ut supra declaravi. *facit gl. fin. in l. certi cond ℞. in prin si cer. pet.* quæ dicit, quod condictio generalis & specialis se habent tanquam excedentia & excessa. Cætera quæ faciunt ad hanc materiam, vide in tribus sequentibus servitutibus. 3

De servitute prospectus.
CAP. XXXIV.

1 *Habet qui minus, minus etiam offendi debet, & hac ratione plus habet pauper quam dives.*

2 *Beneficium qui ad suam collationem habet, non cadit in generali expectantium impetratione.*
3 *Servitus prospectus, an differat à servitute ne prospectui officiatur.*
4 *Verba, ne prospectui officiatur, futuri temporis sunt, quæ actum prohibendi respiciunt, seu prospectum impediendi de futuro.*

SI quis mihi debet prospectum, non debet ut cœlum videam, sed ut fenestra vel aliquo simili cooperta claritas diei ad me perveniat: *ut probatur in l. inter servitutes, in princ. cum l. seq. de serv. urb. præd. & notat Azo in summa. C. de servit. §. sin autem. ver. si autem quis.* Sed qui debet lumen, oportet quod faciat ut cœlum videri possit, *ut l. lumen eod. tit.* & dixi in servitute præcedenti. ergo quicunque habet lumen, habet prospectum, sed non econtra: & quia ille cui prospectus debetur: minorem habet commoditatem in fruendo, quam ille cui debetur lumen, majorem habet potestatem in prohibendo, quam ille cui debetur servitus luminum: quia debens servitutem luminum, sufficit quod faciat ut cœlum videri possit. Qui vero debet servitutem prospectus non potest quicquam facere
1 quod noceat ad gratiorem prospectum & liberum: *ut dictis jurib.* Et * est ratio, quia cum quis minus habet, minus offendi debet, & hac ratione plus habet pauper, quam dives. *ut not. gl. 2. in l. inter servitutes. de servit. urb. præd. & Azo in sum. de serv. §. sunt autem. facit ad hoc text. cum gl. 1. in l. illicitas, §. ne tenuis. ibi,* lumine unico vel brevi supellectili de offic. præsid. quæ gl. loquitur in porcello, qui dicitur esse oculus rustici: facit ad hoc
2 text. *in Clem. 1. §. fin. ibi, unico lumine. de sent. excom.* Et * facit etiam ad
a q. de illo, qui ad suam collationem habet unum beneficium *a*, quod illud non cadit in generali impetratione expectantium, *de qua q. vide per Arch. & Dd. in c. si pro clericis, de præb. in 6. & per gl. & Dd. in Clem. 1. de concess. præb.* & prædicta intellige, quando quis haberet servitutẽ prospectus certi loci tantum: in quo cœlum videri non poterat, *& ita intelligit gloss. 2. in fi. in d. l. inter servitutes.* Sed si generaliter deberetur servitutes prospectus, scilicet domus, tunc etiam cœlum videri debet, sicut in servitute luminum, *ut probatur in l. lumen, de serv. urba. præd. & hoc vult d. glo. 2. in fin.* quam Dd. cõmuniter sequuntur: & idem etiam ego teneo: quando debetur servitus prospectus certi loci: ex quo cœlum videri poterat tempore servitutis impositæ, *per d. l. lumen.* ibi, etiam ex inferioribus, & his casibus se haberent tanquam excedentia & excessa: quod declara ut
3 dixi in servitute præcedenti. * Sed circa hanc servitutem videndum est, an dif-

an differat iſta ſervitus à præcedenti. Et licet Dd. hoc non tangant, imo
promiſcue loquantur de ſervitute proſpectus, & ne proſpectui officiatur,
ac ſi eſſet unica tantum: tamen teneo quod ſint duæ differentiæ: ut ſentit
etiam Azo *in ſumma. C. de ſerv. §. ſunt autem.* & puto quod iſta ſit diffe-
rentia: quoniam ſervitus proſpectus eſt: quando non haberem feneſtram
vel foramen, ex quo proſpectum habere poſſim: nec de jure illam habere
valeam vicino nolente. Nam ſi vicinus permittit mihi, quod ego poſſim
habere proſpectum in domo mea in genere vel in tali camera in ſpecie, po-
tero feneſtram facere: nec vicinus aliquid poterit facere quominus pro-
ſpectum habeam ex feneſtra illa: ſecundum ea quæ ſupra dicta ſunt in ſer-
vitute præcedenti vel ſi quando haberem feneſtram, vel vicinus haberet
ædificium ſuum impediens proſpectum meum ex dicta feneſtra: quo ca-
ſu, ſi vicinus promittit mihi proſpectum ex illa feneſtra, illud ædificium
deponere cogitur, ad hoc, ut ex illa feneſtra vel loco poſſit ſecundum prę-
dicta proſpectus haberi. & hoc ſonant verba illa, Ut proſpectus præſte-
tur: quæ ſunt futuri temporis, & præſupponunt quod ante conſtitutam
ſervitutē proſpectus non erat: quia regulariter mihi dari aut concedi non
poteſt quod habeo. *arg Inſt. de actio. §. æque. ver. ei vero qui poſſidet. cum
ſimilib.* Sed ſervitus, ne proſpectui officiatur, eſt quando habeo feneſtram
vel habere poſſum in muro meo, & tu qui ædificare poſſes in tuo, & mihi
impedire proſpectum, *juxta l. qui luminib. cum ibi not. de ſerv. urb. præd.*
promittis non incommodare meo proſpectui: hoc caſu eſt ſervitus ne pro-
ſpectui officiatur, & iſto modo intellige, *l. 2. & l. inter ſervitutes, in prin.
cum l. ſeq. eod. tit.* Iſta enim verba, * ne proſpectui officiatur, ſunt futuri 4
temporis, quæ actum prohibendi reſpiciunt, ſeu proſpectum impediendi
de futuro: & per conſequens præſupponunt proſpectum me habere ante
conſtitutionem ſervitutis: quia privatio præſupponit habitum, *l. manu-
miſſiones, de juſt. & jur. cum ſim.* Illa vero verba, Ut proſpectus præſte-
tur, ſunt ſimiliter de futuro, ſed reſpiciunt conceſſionem proſpectus de fu-
turo, & ſic ante cōſtitutionē ſervitutis ipſum nō habebant. & hęc differen
tia ſatis probari videtur *in d. l. lumi. de ſer. urb. præ.* & per id quod ibi not.
per Bart. & Flor. & per id quod dicā *in ſeq ſer. ver. quidā.* Tamen ut refert
Bart. poſſet etiā forte dici, quod ſit alia differentia, ſicut eſt in ſimili inter
ſervitutē luminū & ſervitutē ne luminibus officiatur. *de qua habetur in d.
l. luminum & ſtatim dicam in ſeq. ſer.* Et ad declarationem hujus ſervitutis
vide quæ dicta ſunt in præced. ſervit. quia huic plurimum conveniunt.

ADDITIO.

a *Beneficium.* Utrum habens beneficium in commenda, teneatur servare Ecclesiam in statu suo Respon. Pan. *in c. de monach. de præb.* quod sic. nec potest aliquid de statu ecclesiç diminuere, sed de superfluo potest sibi providere, alias non. *vide Alex. in 2. vol. consi. 12. in fin.*

De servitute luminum.

CAP. XXXV.

1 *Servitus luminum, & servitus ne luminibus officiatur, quomodo differant.*
2 *Negatio totum negat, sed affirmatio non totum affirmat: & ideo plus negat negatio, quam affirmatio affirmet.*
3 *Servitutis natura non est, ut quis aliquid faciat.*
4 *Qui servitutem luminum debet, ædificare potest, & altius tollere.*

1 SErvitus* luminum est diversa à servitute ne luminibus officiatur: *ut est tex. in l. luminum, de ser. urb. præd.* quia servitus luminum minus continet, quam servitus, ne luminibus officiatur: *ut ibi not. in glo. & per Dd.* Et differentia est ista: nam ille qui debet servitutem luminum mihi, potest altius ædificare, dummodo servet tantum lumen, quod mihi sufficiat, & ideo si habeo plures fenestras in parietibus meis, & per unam solam habeo tantum lumen, quantum mihi sufficit: ille qui debet mihi servitutem luminum, ædificare poterit, & auferre lumina aliarum, & unam tantum observare, quæ mihi sufficiat. Sed ille qui debet servitutem ne luminibus officiatur, non poterit aliquid facere per quod de lumine, quod habeo, aliquid diminuatur, posito quod habeam ultra quam expediat. & ideo si habeo plures fenestras in pariete meo, nulli earum poterit ædificando nocere, vel aliter, etsi una tantum fenestra mihi sufficeret ad lumen, *ut probatur in l. luminũ de ser. urb. præd.* sicut si promisisset mihi altius non tollere vel ædificare, & hoc vult etiã Paul. de Cast. *in d. l. luminum.* quod est not. & istũ puto proprium intellectũ illius l. & ratio potest considerari: * quia
2 a negatio totum negat, sed affirmatio non a totum affirmat: & ideo dicitur, plus negat negatio, quam affirmat affirmatio: *ut colligitur in gl. fin. in l. hoc genus, de cond. & demon. & gl. in c. cum dilectus, in vers. suspensus, quæ est gl. magna, extr. de consuet. & not. Anton. de Butr. in c. præsentiũ, in 2. col. de test. & Alb. de Ros. in l. qui testamento. §. mulier, de testa.* Et hac ratione videtur dici posse eandem esse differentiam inter servitutem, ut prospectus præstetur, & servitutem ne prospectui officiatur: *ut dixi in servi-*

servitute præcedenti, in fin. Item est alia differentia similis inter servitutem luminum, & servitutem ne luminibus officiatur: quia servitus, ne luminibus officiatur, plus habet in se: nam ille qui debet mihi servitutem ne luminibus officiatur, nullo modo potest ædificare, aut altius tollere, per quod officiatur luminibus meis: ut patet ex natura verborum negativorum, quæ ut dixi in totum negant: *& de hoc est tex. in d. l. luminum*, sed servitus luminum habet in se minus: nam ille qui debet servitutem luminum, ædificare potest & altius tollere, dummodo lumen sic recipiat, ut ad me venire possit, etiam per foramen vel quomodocunq;: *ut est text. cum glo. in d. l. luminum, in princ. & ista opin. gloss.* communiter servatur, secundum Bart. & Flor. ibi. Quidam tamen, ut refert Bart. & Flor. ibidem dicunt totum econtra: videlicet quod plus sit promittere servitutem luminum, nam qui hoc promittit, non solum non potest altius elevare, sed oportet etiam ut illud quod est factum destruat, ad hoc ut mihi lumen fiat. sed in servitute, ne luminibus officiatur, sufficit quod altius non tollatur, & pro ista opin. facit quod dixi in præcedenti servitute. Dixit tamen Bart. *in dict. leg. luminum*, quod opi. præcedens gl. communiter observatur, & ista secunda opi. non videtur vera, * quia de natura servitutis non est: ut 3
aliquid faciat quis: *ut est text. in l. quoties 15. de ser. tit. generali*, ubi etiã loquitur de prospectu. Sed tamen potest dici dictam opin. sustentando. quod illud quod dicitur de natura servitutis non esse, quod ille qui debet aliquid faciat, procedat, nisi hoc sit actum in impositione servitutis expresse, *ut est text. cum gloss. in l. 2. §. apud Labeonem aut. apud Alphenum.* ubi hoc not. gl. Dd. & Bart. *de aqua plu. arcen.* vel etiam quando tacite actum esset. *arg. l. cum quid. cum ibi not. si cert. pet.* Nam quando quis servitutem luminum mihi promittit: & tunc si non habeo lumen, tacite subintelligitur quod deponatur ædificiũ, ut lumen habeam: quia qui promittit consequens, tacite videtur promittere antecedens, sine quo illud consequens stare non posset, *l. ad rem mobilem, & l. ad legatum, de procu. & l. 2. cum ibi not. de jur. om. jud.* Et hæc faciunt pro his quæ dixi in servitute præced. Et propterea ego sic dicerem in hac materia. Aut ille, cui servitus luminum promittitur, vel ne luminibus officiatur, habet lumen vel lumina ante impositionem servitutis: puta quia habet plures fenestras ex quibus lumen videri potest, id est, cœlum: *ut l. lumen. de serv. urb. præd.* & tunc plus continet servitus ne luminibus officiatur, quam servitus luminum: & sic dictæ duæ differentiæ, de quibus dictum est supra, procedant.

& sic etiam procedat opin. gl. *in d. l. luminum*, quæ communiter secundum Bar. servatur. Aut ille cui promittitur servitus hujusmodi, non habet aliquod lumen propter quod cœlum videri possit, puta propter ædificium vicini obstantis: & tunc procedat alia opin. videlicet ut servitus luminum plus contineat, quia non possem habere servitutem, nisi ædificium tuum deponas, promittendo ergo lumen ut cœlum videre possim, videris tacite promittere deponere ædificium tuũ, propter quod lumen habere non possim: & servitus ne luminibus officiatur, tunc continet minus: quia non promitto tibi aliquid facere, neque ut aliquid habeas: sed promitto tantum non facere, videlicet non nocere luminib. tuis de futuro: & ideo sufficit quod nõ noceam post impositam servitutem per aliquem actum meum sequentem: puta ædificando, vel aliter: & hoc videtur velle text. *in d. l. luminum. ibi,* invitis nobis altius ædificare, *de servit. urban. præd.* Sed contra opi. glo. communem, quam sequitur Bart. *in d. l. luminum.* potest opponi: quia secundum eam in effectu nulla videtur esse differentia inter servitutem luminum, & servitutem ne luminibus officiatur. Nam
4 secundum gloss. prædictam, * qui debet servitutem luminum, potest ædificare & altius tollere, sed ille qui debet servitutem ne luminibus officiatur, altius ædificare non potest. *d. l. luminum.* Sed si consideramus, idem videtur esse in utroque casu: quia quando debetur servitus luminum: si vult ædificare, & non tollere lumen, ita quod cœlum videri possit: & tunc potest, *ut d. l. luminum conjuncta l. lumen. eod. tit.* Si vult ædificare, & lumen tollere, ita quod cœlum videri non possit: & tunc non poterit, per *d. l. lumen,* eodem modo videtur esse in servitute, ne luminibus officiatur: quia si vult ædificare & tollere lumen ne cœlum videri possit, & non potest. *casus est in d. l. lumen. in fin.* Aut vult ædificare, & lumen non tollere, id est, quod cœlum videri potuerit: & tunc quod possit, *d. l. luminum. ibi,* itaque imminuere lumina nostrorum ædificiorum. Sed potest responderi huic oppositioni. & salvari gl. & communis opin. sic: quia qui debet servitutem luminum, potest ædificare & obscurare locum, cui servitus debetur, dummodo lumen, id est cœlum videri possit. & *ita loquitur d. l. luminum, in prin. conjuncta l. lumen in prin. de ser. urb. præd.* Sed qui debet servitutem, ne luminibus officiatur, nedum non potest ædificando tollere lumen ita ut cœlum videri non possit, ut ibi, sed etiam non potest vel altius tollendo minuere lumina nostrorum ædificiorum, *per tex. in d. l. luminum in fin.* & intellige minuere lumina non solum si aufertur lumen,

lumen, ut cœlum videri non possit: *ut d. l. lumen.* sed etiam ne lumina obscuriora fiant: puta quando tolleretur ingressus solis, qui esset multum necessarius *ut est casus in l. si arborem in princip. eod. titul. & dicam etiam in seq. serm. in 4. q.* Item ista servitus luminum minus continet, quam illa, ne prospectui officiatur. & adde quæ dixi supra de ser. altius non tollendi. 2. q. & vide omnino quæ dicam in seq. servitute.

ADDITIO.

a *Negatio, &c.* Adde Corn. *in 2. volum. cons. 28.* & probatur negativæ diceretur impossibilis, si non est coarctata loco & tempore, *cons. 43.* & quis pro se non potest allegare positionem negatam, per eum, *cons. 73.* & quomodo agatur negatoria, & quid requiratur in ea. vide Alex. *in 3. vol. cons. 136. in 3. col. §. quinimo.*

De servitute, ne luminibus officiatur.

CAP. XXXVI.

1 *Lumen quid significet.*

2 *Promisit quispiam mihi servitutem, ne luminibus meis officiatur: sed ante impositionem servitutis existens in fine cameræ meæ cœlum videre poteram: & ipse vult altius ædificare, ita quod cœlum videre non potero, nisi in cameræ medio existens, vel prope fenestram an fieri possit.*

3 *Differentia an sit inter servitutem altius non tollendi cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur, & illam altius non tollendi, & non officiendi luminibus.*

4 *Promisit si quis mihi servitutem ne luminibus meis officiatur, an possit plantare, vel arbores ante fenestras meas habere.*

5 *Luminibus qui tenetur non officere, nihilominus aliquid ædificare potest propter quod sol prædio dominanti auferatur, dummodo lumen aliter non obscuretur.*

6 *Servitutem qui debet ne luminibus officiatur, non cogitur in eadem gratitudine lumina servare, nisi ad gratitudinem locus deputatus esset.*

7 *Servitutem qui debet, ne luminibus officiatur, non potest plantando seu ædificando, aut aliter solem prædio dominanti auferre.*

8 *Servitutem debens ne luminibus officiatur, an possit deponere ædificium, vel arborum ramos, quo facto locus quondam opacus sole plenus esse incipiat.*

9 *Servitus ne luminibus officiatur, an tam de præsentibus, quam de futuris intelligatur.*

10 *Laborat siquispiam ædificando super re communi, & ejus cujus luminibus officit, an hoc possit, obscurando lumina alterius domus, quæ dicti sui consocij proprie sit.*

11 *Pariete in communi an uni socio facere fenestram liceat pro ipso lumine acquirendo.*

Ista

ISTA servitus, ne luminibus officiatur, in multis declarata est in tribus præcedentibus servitutibus, sed quia servitus est, & ab alijs diversa, necesse est ut de ea & aliquid specialiter dicamus. Et pro ejus declaratione
1 primo quæro, * quid significat Lumen. Dic, lumen id est, ut cœlum videri possit, *ut est text. in l. lumen, in prin. de ser. urb. præd. & dixi in præcedenti quæst.* Sed dubium est, quomodo intelligatur, ut cœlum videri possit. Dic secundum quosdam, quando diei claritas te respicere potest, cœlum per directũ respiciendo, non ubi per transversum, puta per fenestram, vel foramen, *ut dicit Ang. in l. inter servitutes, in princ. ff. de servit. urb. præd. & allegat gl. ibi*, vel teneas secundum eum, quod dummodo ex loco cœlum videatur, tamen dicitur haberi lumen, sed ubi cœlum non videtur, sed per fenestram aut foramen existens in pariete intra domũ forsitan diei claritas haberetur, tunc dicitur inde prospectus haberi, non autem lumen, *ut d. l. inter servitutes.* Ego autem intelligo, quod tunc quis dicatur habere lumen, quando existens in domo vel in camera potest videre cœlum, non autem quando prospiceret mittendo caput extra fenestram, quia tunc raro contingeret, quod cœlum videri non possit: *& ita sentit gl. in d. l. 2. ibi.* ædificia quæ sunt cœlo inferiora, quæ non præveniunt oculos in videndo cœlum, &c. *dixi supra de servitute*, ne prospectui officiatur. ver. &
2 intellige cœlum videri posse, *& adde quæ dixi in seq. quæst.* Sed * tunc secundo quæritur, quis promisit mihi servitutem ne luminibus meis officiatur, ante impositionẽ servitutis existens in fine cameræ meæ cœlum videre poteram: ipse vult ædificare altius, ita quod cœlum videre non potero, nisi existens in medio cameræ meæ vel prope fenestram, an possit? & videtur quod sic: quia satis videtur quod cœlum videre possim: *ut d. l. lumen. in princ.* Contrarium ego teneo, quia licet cœlum videre possim, tamen minus video: quia per hoc minuuntur lumina ædificiorũ meorum: id est, ubi primo videbam cœlum existens in extrema parte cameræ, nunc non possum, & hoc vult text. *in d. l. luminum, in fin.* ibi, atque ita minuere lumina, &c. qui text. potest sic intelligi & est nõ. intellectus, quem ego do ad illum text. & pro hoc facit *l. inter servi. in princ. vers. ne luminib. & ver.* quodcunque igitur, *de serv. urb. præd.* & quod dixi supra de serv. altius non tollendi. 2. q. Sed si esset servitus luminum constituta, tunc tenerem contrarium, id est, quod lumen videri possit quomodocun-
a que, *per d. l. luminum, in princ.* conjuncto fine à contrario sensu, *a* & per ea quæ dixi in servitute præcedenti. quod perpetuo tene menti, & est quotidia-

tidianum, & notandum. & Dd. hoc non tangunt, & pro hac decisione adde quæ dicam infra in 4. q. Tertio quæro, * an sit differentia inter servitutem altius non tollendi, cum hac conditione, ne luminibus meis officiatur: & illam, altius non tollendi, & non officiendi luminibus? Et dicas quod sic: quia prima intelligitur ne officiatur luminibus ædificando: quia una est tantum servitus qualificata. & ideo poterit tunc obscurare plantando arborem: quia tunc non dicitur altius tollere: ut est casus in *l. ædificia, de serv. urb. præd.* Sed secunda non est unica, imo fere sunt duæ, videlicet ne altius tollat, & ista continet solum de non ædificando, non autem de non habendo arborem, ut ibi, & *l. hæc autem jura. ver.* veluti si ædes, & *l. quod autem. de serv. urb. præd.* & not. gl. in *l. si arborem, in prin. eod. tit.* Alia est, ne luminibus officiatur: & ista continet, ne possit etiam arborem plantare, per text. *in d. l. ædificia, in fin.* & *l. inter servitutes, ver.* quodcunque. & *l. si arborem, in princ. de servi. urb. præd.* & ita etiam vult Paul. de Castr. in *d. l. ædificia*, & ego dixi supra de ser. altius non tollendi, in 2. q. & dicam in seq. q. Quarto * quæro, quis promisit servitutem, ne luminibus meis officiatur, an possit plantare vel habere arborē ante fenestras meas? Et in hoc sic breviter concludas: Aut illa arbor officit luminibus meis, ita quod cœlum videre non possum: & non est dubiū, quod non potest: quia facit contra debitam servitutem: ut est text. *in l. arborem, in princ. de serv. urb. præd.* & *l. lumen. in princ. eod. tit.* Ex quo not. secundum Ang. *in d. l. si arborem*, quod licet arbor & ejus frondes impedire non possint visionem cœli in totū, quia tamen impediunt, saltem propter impedire, officit luminibus arbor: & sic qui promittit alicui non officere, intelligitur promittere, nec in totum officere, nec in partem. quod facit pro his quæ dixi supra eo. in 2. col. Secus si promisisset altius nō tollere: quia plantando arborem non diceretur facere contra debitam servitutem, ut dixi in q. præcedenti. Aut illa arbor non tollit mihi lumen, id est, prospectum cœli: sed solem mihi aufert, & umbram facit, puta propter ramos & frondes: & tunc non dicitur facere contra debitam servitutem, nisi sol esset necessarius, vel multum expediens: ut est text. *in d. l. si arborem, in princ.* secundo responso, & ibi hoc not. omnes Dd. Et * ex hoc nota tria. Primum, quod ille qui tenetur non officere luminibus nihilominus potest ædificare aliquid, propter quod sol auferatur prædio dominanti, dummodo lumen aliter non obscuretur, seu fiat obscurum: ut *l. inter servitutes, in prin. de ser. urb. præd.* Secundum notandum est, * quod

Margin numbers: 3 (at "Tertio quæro"), 4 (at "Quarto"), 5 (at "Et * ex"), 6 (at "Secundum notandum").

ille qui debet servitutem ne luminibus officiatur, non cogitur servare lumina in eadem gratitudine, nisi ad gratitudinem locus esset deputatus: secus in servitute ne prospectui officiatur: quia debet servare prospectum in eadem gratitudine: ut est text. in *d. l. inter servitutes, in princ.* & dixi supra de servitute ne prospectui officiatur, circa prin. Tertium notandum
7 est, * quod qui debet servitutem ne luminibus officiatur, non potest plantando, seu ædificando, aut aliter, solem auferre prædio dominanti, quando sol esset prædio dominanti necessarius, vel multum expediens, per *d. l. si arborem*, 2. responso. & ideo si tolleretur sol diceretur fieri contra debitam servitutem ne luminibus officiatur, si sine sole locus habitari non poterat, vel lumen fuit concessum gratia alicujus artificij, quod in eo fiebat, & fieri non poterat sine copia solis. & pone exemplum in penarijs & ballistarijs, qui eorum artificio ponunt ad solem in domo suæ habitationis. vel pone exemplum, si erat locus in quo paterfamilias morabatur ad solem: ut dicit gl. in *d. l. si arborem, in ver.* heliocamino, sicut contingit in ponticello seu solarijs: & in hoc potest etiam poni exemplum, secundum Fl. in *d. l. si arborem, in princ.* in persona Diogenis philosophi, ad quem cum ad solem sedentem Alexander accessisset, hortareturque ut si qua præstari vellet, sibi indicaret: inquit, Vellem à sole mihi non obstes: ut refert *Valer. Max. lib. 4. cap. de abstinentia & continentia, in penult. exemplo.* & vide
8 quæ dicam in seq. quæst. Quinto quæro, * nunquid debens servitutem ne luminibus officiatur, possit deponere ædificium vel arboris ramos, quo facto locus quondam opacus sole incipiet esse plenus? Et dicas quod sic: quia non facit contra debitam servitutem: hanc enim debuit ne luminib. officiat, nec luminibus officit, sed plus æquo lumen facit: ut est text. not. *in d. l. si arborem, §. per contrarium.* ex quo no. quod quis non dicitur contra facere, qui facit plus quam debeat: quod procedit, nisi tollendo in totum ædificium vel ramos, aut deprimendo luminibus officeretur, si forte impressura quędam in ædes meas lumen devoluat, puta ex reverberatione. unde illud, Refulsit sol in clypecs aureos, & splenduerunt montes ab eis: ut est text. cum gl. *in §. interdum. in d. l. si arborem,* & potest poni casus, secundum Angel. ibi, reflexio solis erat in loco, cui non debebat officere: & per inordinatã reflexionem substantiam visus in loco impediebat. Vel secundo potest poni casus, & iste intellectus est planior & nobilior: scilicet, quod ille qui debebat servitutem non officiendi luminibus, habebat ædificium suum in quo sol continue percutiebat, vel certis horis diei: & ex hoc

hoc objecto ille cui servitus debebatur, habebat simile ædificium suum, quod eisdem modis illuminabatur ex reflexione solis percutientis ædificium serviens. Unde si illud ædificium serviens deponitur, reflexio solis cessat, & per consequens lumen tollitur: ideo tale ædificium deponi non potest, cum lumina obscurentur per depositionem: & sic est verus intellectus *d. §. interdum, cum gloss.* Et sic not. quod in istis servitutibus consideretur inter esse, & jus interpretatur fieri contra debitam servitutem, ubicunq; aliquid fiat, quod lædat, sive istud fiat per modum depressionis sive decessus, secundum Bald. & Flor. ibi. quod dicunt esse not. Item non posset tolli vel deprimi ædificiũ, quando esset servitus imposita altius tollendi, ut dixi supra de servitute altius tollendi: Sexto quæro, * an servitus 9
ne luminibus officiatur, intelligatur tam de præsentibus, quam de futuris. Dicas quod sic, si hoc fuit actum expresse, vel simpliciter constituta fuit, secus si cum expressione verbi præsentis temporis, ut est tex. *in l. qui ædificium, & l. seq. de serv. urb. præd.* quod declara, ut ibi no. & habetur per *gl. magistr. in l. eum debere. col. de serv. urb. præd.* & per Dd. *in l. non modus, C. de servit.* ubi etiam ponitur per Sal. si mutantur postea lumina, an possit illis novis mutatis officere. Septimo quæro, * si aliquis laborat ædi- 10
ficando super re communi *b* ipsius laborantis, & ejus cujus luminibus of- b
ficit, an hoc possit, puta obscurando lumina alterius domus, quæ est propria dicti sui consocij? Credo quod sit locus *l. qui luminib. de serv. urba. præd.* scilicet quod ædificando teneatur servare formam antiquam, secundum quam erat ædificatum: & si nunquam fuit ædificatum super ipso pariete, tunc melior est conditio prohibentis *l. Sabinus. com. divid.* & quod ibi not. de reg. jur. c. in re communi. in 6. per Dyn. & Io. Andr. ita dicit Alb. de Ros. *in l. altius, C. de serv.* qui dicit, quod hoc habuit de facto, & est valde not. Octavo & ultimo quæro, * an in pariete communi liceat 11
uni socio facere fenestram pro acquirendo lumine. Dicas quod non, nisi sibi fuerit concessum, *l. eos. de serv. urb. præd.* & ibi not. per Dd. de quo dic, ut dicam infr. de fenestra seu balcono.

ADDITIO.

a *A contrario sensu.* Quod non debeat sumi arg. à contrario sensu, quãdo resultaret correctio juris cõmunis: & an decisio quæ resultaret à contrario sensu statuti, prævaleat juri communi, vide Alex. *in 5. vol. in cons. 25. in 4. col. §. nec obst. & in consi. 7. in ult. col.*

b *Re communi.* Res una & eadem diverſo jure cenſeri non debet, de deci. c. cum in tua. 21. q. 2. cognovimus. Et quid contineatur appellatione rei. vide Alex. *in 2. vol. conſ. 188. in 2. col.* §. & licet, *in prin. col.*

De ſervitute oneris ferendi.

CAP. XXXVII.

1 *Stabulum inferius non domui conjunctum, an ruſtica ſervitus eſſe dicatur.*
2 *Differentia inter æternum, ſempiternum, & perpetuum, quænam ſit.*
3 *Ius ſervitutis perpetuum quod dicatur.*
4 *Servitutem qui debet oneris ferendi, vel etiã aliam, an ſuis expenſis reficere debeat.*
5 *Conceſſi tibi aream, ut ibi domum ædifices, in qua me cum ſocijs meis tranſeuntibus recipere debeas, an ipſa domo deſtructa quocunque caſu, novam reædificare tenearis.*
6 *Paries vel columna ſervitutem debẽs ſi reficiatur, ad quem ædificiorum fultura ſpectabit, ne corruat.*
7 *Servitutem ſi quis mihi debeat, ut in ſuis parietibus trabem ſeu tigna habeam per quæ ſolarium meum ſuſtineatur: an iſta ſervitus tigni injuncti, vel oneris ferendi eſſe dicatur.*
8 *Domus ſi legetur vel vendatur, an ſervitus impoſita videatur, ut ſuſtineat onera pertinentia, quæ actu ipſo ſuſtinebat.*

ONeris ferendi ſervitus urbana eſt. *l. eum debere columnam, de ſervit. urb. præd.* Et de hac ſervitute ut Flor. ait *l. & ſi forte. §. etiam. ſi ſer. vend.* non videtur fieri mentio, niſi in prædio urbano. *d. l. eum debere columnam,* & *d. §. etiam,* & *l. ſicuti. in princ.* & *§. 1.* & *§. 2. ſi ſerv. vend.*
1 Sed * credo quod etiam poſſit eſſe ruſtica ſervitus: puta ſi quis haberet ſtabulum inferius, non domui conjunctum, & ſic eſſet prædium ruſticum, *l. eo jure. ff. quib. cau. pignus contrah.* & dixi ſupra in 4. diviſione, in prin. ver. quid de ſtabulo. & alius haberet ſolarium ſupra parietem ſtabuli: tunc ſi ſervitus imponeretur, ut inferior deberet ſuſtinere ſolariũ & onera ſua inferiora: puta pro fœno locando, non video quare illa ſervitus oneris ferendi, non debeat dici ruſtica, ex quo debetur à prædio ruſtico, per *l. 1. communia præd.* nec eſt inconveniens, quod una ſervitus in genere poſſit eſſe in ſpecie ruſtica & urbana, ſicut eſt ſervitus altius tollendi, & officiendi prædio vicini vel protegendi, quæ ſunt urbanæ, *l. 1. de ſerv. urb. præd.* *& dixi ſupra de ſer. protegendi in prin.* Imponitur autẽ hæc ſervitus, quando quis vendit unam domum, in qua erat una columna, quæ ſuſtinebat onus alterius domus ſuæ, hoc pacto, quod perpetuo ſuſtinere debeat, hoc vult *d. l. eum debere columnam, in princ.* vel quando actum fuit ſine venditione,

tione, ut possim onus imponere, & tu perpetuo sustinere debeas, & ita loquitur *ver. quemadmodum. in eadem l.* qui in hoc differt à prin. secundum Cyn. ibi. Item imponitur non solum per columnam, quæ fit in loco debente servitutem, ut solarium vicini sustineat, sicut sæpe contingit, quando solarium est ita latum, quod per trabes in parietibus infixas sustineri nō possit: sed etiam quando columna vel trabes parietibus infixa debentibus servitutem sustineret onus vicinarum ædium, ut probatur *in d. l. eum debere columnam* ibi, onus vicinarum ædium, ibi, paries oneri ferendo. *de servit. urba. præd.* Forma vero hujusmodi servitutis imponendæ ista esse potest, sicut *in l. ædium* scriptum est. Paries oneri ferendo, uti nunc est, ita sit, verba significant parietem perpetuum esse debere: non tamen hoc his verbis dici potest, ut in perpetuum idem paries æternus esset, cum hoc fieri non posset: sed ejusmodi paries in perpetuum esset, qui onus sustineret: *ut est text. in d. l. eum debere columnam.* * Et differentia est inter æternum, sempiternum, & perpetuum. *Æternum enim non habet principium neque finem,* ut Deus. *Sempiternum habuit principium, sed non habebit finem,* ut anima & Angelus: ut not. glo. pen. in ver. æternus. *in d. l. eum debere columnam.* *Perpetuum vero dici potest* in proposito id, quod habuit principium & habebit finem: *sicut est servitus imposita, & actiones* quæ dicuntur perpetuæ, *ut Instit. de perpet. & tempor. actio. hoc dicit gloss. penul. in fin.* & no. bene, quod hujusmodi servitus incipit, & non desinit: quia impossibile est aliquid esse sub sole sine fine: *unde not. ibi*, quod nihil est sub sole perpetuum. & ideo mundus secundum rectam & veram fidem nostram habuit principium, & habebit finem: licet quidam philosophi naturali ratione moti contrarium dixerint. Sed * dubium est, quando intelligatur in casu nostro jure servitutis perpetuum, dicit Ange. *in d. l. eum debere columnam,* quicquid durat centum annis, dicitur apud nos perpetuum: quia lapsu tanti temporis extinguitur, *l. fin. C. de sacrosan. eccl. & l. an usufr. de usufr. & l. proponebatur, ff. de jud.* & quod cursus tanti temporis perpetuitatem significet, *not. gl. in l. 2. §. hoc autem edictum perpetuum. 34. ne quid in loco publico,* unde forsitan secundum Angel. *in d. l. eum debere columnam.* obligatio de qua loquitur illa lex, non durat ulteriori tempore. subdit tamen, quod hoc non ponit pro constanti. Ego autem non teneo, quod perpetuum dicatur usque ad 100. annos tantum, sed etiam ultra: & quod duret donec durare potest, puta si est columna, quæ requiescat in domo debentis servitutem, donec durat ædificium superius, debebit durare

2 (margin, beside "Et differentia est inter æternum")

a (margin, beside "ut anima & Angelus")

3 (margin, beside "Sed * dubium est")

ſervitus ferendi per columnam. vel ſi eſſet paries qui onus ſuſtineret, quã-diu paries eſſet, vel onus durare poſſet, tandiu ſervitus diceretur: & hoc videtur probari *in d. l. eum debere columnam.* ibi, ſed ut ejuſmodi paries in æternum eſſet, qui onus ſuſtineret, niſi eſſet præſcripta ſervitus: *juxta ea quæ dixi ſupra in 10. q. principali.* nõ tamen poteſt tolli jus ſervitutis oneris ferendi, donec ille cui ſervitus debetur, eſt in poſſeſſione vel quaſi, puta quia onera ſua à vicini parietibus ſuſtinentur, unde etiam ſi per mille annos ſolariũ reſtitueretur per columnam vicini, ſervitus non perderetur neque finiretur. *facit quod no. in l. qui luminib. de ſerv. urba. præd. & quod not. per gloſſ. ſingularem 16. q. 3. c. per ſingulos. in ver. dubitare. in fin. ibi,* unde etiam non præſcribit ad mille annos. Hujus autem ſervitutis oneris ferendi natura eſt, ut qui debet ſervitutem, facere teneatur: *ut eſt text. in l. eum debere columnam, in princ. & l. & ſi forte. §. etiam ſi ſervit. vend. & l. ſicuti. §. Ariſt. eo. tit.* licet in alijs ſervitutibus regulariter eſt ſecus: ut ſcilicet debens ſervitutem non facere teneatur, ſed tantum pati: *ut eſt tex. in l. quoties. 15. §. 1. de ſer. tit. generali, & in d. §. etiam. l. 1. in fin. & in l. 2. §. præterea. de aqua plu. arcen. & dixi ſupra in q. 1. principa. de natura ſer. in princ.* & eſt ratio, quia ſpeciale eſt in ſervitute oneris ferendi, ut dicit *glo. in fin. in d. l. eum debere col. in d. l. quoties, & in d. §. etiam. vel ſecundum Angel. in d. l. eum debere columnam.* quia venit in conſequentiam: nam in ſervitute oneris ferendi in perpetuum, venit ut quis teneatur reficere ædificiũ collapſum, ut poſſit onera ſupportare, *ut ibi* ergo in conſequentiam qui debet facere, non debet pati, ſed reficere tenetur. circa quod vide quæ proxime dicam.
4 * Sed nunquid ille, qui debet ſervitutem oneris ferendi, vel aliam, debeat reficere ſuis expenſis, ut puta columnam, vel parietem ſuſtinentem onera vicini? & videtur quod ſic, *ut eſt text. in l. eum debere columnam. in princip. de ſerv. urb. præd.* In contrarium videtur *l. 1. §. fin. & l. 2. §. præterea. de aqua plu. ar.* Tu dic breviter, quod aut fuit actum in conſtitutione ſervitutis, quis debeat reficere, & cujus expenſis, & pacto ſtandum eſt, & illud ſervari debet, *d. §. præterea. ſecundum unũ intellectum.* Aut non fuit actum expreſſe, ad quem refectio ſpectaret: & tunc ſi ille qui debet ſervitutem, conſuevit reficere à tempore, cujus non extat memoria in contrarium, & idem, ut ipſe teneatur, *ut d. l. 1. §. fin. de aqua plu. arc.* quoniam pactũ & vetuſtas à pari procedunt, *l. 2. in princ. de aq. plu. arc.* Si vero de iſta conſuetudine non apparet, & tunc in ſervitute oneris ferendi ille reficit ſuis expenſis, qui ſervitutem debet,
ut d. l.

ut d. l. eum debere. & d. l. & si forte. §. etiam. & rationem dixi supra, vel quia speciale in ea, vel quia in consequentiam venit. In alijs autem servitutibus distingue: Aut ex refectione potest sequi aliqua utilitas: ut quia ex purgatione rivi trahit ad se pinguedinem ibi collectam: & tunc est in domini potestate prædij servientis, vel purgare, vel pati quod per alium purgetur: & ideo ille cui debetur servitus, alternative aget, ut reus reficiat aut refici patiatur, *ut est tex. in l. 2. §. apud Labeonem. de aqua plu. arc.* Aut ex refectione nulla sequitur utilitas, sed solum expensa, & tunc indistincte debens servitutem, debet tantum pati, & non reficere, *d. l. quoties. §. 1. de serv. & d. leg. & si forte. §. etiam. si serv. vend. & d. l. 1. §. fina. de aqua plu. arcend.* fallit in servitute oneris ferendi. & ita tenet Bartol. *in l. 2. §. apud Labeonem. de aqua plu. arcend. & d. §. etiam.* & ita tenet Ang. *in d. §. præterea.* & Flor. *in d. §. etiam.* & vide quæ dixi supra *in 9. quæst. princip.* Dictum est de refectione rei, quæ onus sustinet: sed quid si perit in totum, puta quia columna combusta est, vel paries depositus: an debens servitutem oneris ferendi, teneatur aliam supponere, vel parietem reædificare? Dic quod sic, *ut est tex. in d. l. eum debere columnam. in fin.* de quo dic, *ut ibi per gloss. in vers. parietem.* * Sed quid si concessi tibi aream, ut 5
ibi ædifices domum, in qua debeas me recipere cum socijs meis transeuntibus, an domo destructa quocunque casu novam reædificare teneris? & videtur quod sic: quia sicut dixi in servitute oneris ferendi, ut perpetuum esse debeat: ita videbitur esse dicendum in ista obligatione seu onere recipiendi me & socios meos, ut debeat esse perpetua, & hoc tenet Iacob. de Aret. *per d. l. eum debere columnam. in princip. & l. si finita. de damn. infect. alij habent in l. qui bona. eod. titul. sed Ang. in d. l. eum debere.* tenet contrarium: quia in hac quæstione ille qui promisit, non tenetur recipere, nisi in domo ædificanda, *per not. per l. boves. §. hoc sermone. de verbo. sign.* illa enim quæ secundo ædificatur, non est ea domus, *ut l. servitutes quæ in superficie. §. si sublatum. de serv. urb. præd. facit l. maritus. cum ibi not. ff. loca.* Non obstat secundùm eum *d. l. eum debere*, quia ibi semper fuit facta promissio oneris ferendi, unde sui natura hæc obligatio est perpetua, cum causam successivam habeat, & nunquam plene satisfactum intelligi possit, *l. 3. in princ. de condi. ob causam. & l. 3. in princ. & §. d. re. de usufruct.* * Quando autem paries vel columna debens servitutem reficitur, ad quem interim spectabit fultura ædificiorum, ne corruat? Dic ad 6
dominum cui servitus debetur, *ut est text. not. in l. sicuti, 8. in princip. si serv.*

serv. vend. & ibi Iurisconsultus dat consilium domino superiori, si non vult fulcire, ut ædificia deponat, & reficiat, cum paries fuerit restitutus: & est consilium ironicum, secundum gloss. ibi, quod istud erit sibi deterius quam fulcire. & allegatus ille text. ad illud vulgare, quod consultius est malum
7 sustinere, quam malum pati, & pejus. * Sed quæro quis debet mihi servitutẽ, ut in parietibus suis habeam trabem seu tigna, per quæ solarium meum sustineatur, an ista erit servitus tigni injuncti vel oneris ferendi? Videtur esse tigni injuncti: quia tigna habeo in parietibus suis, *per l. sicuti. §. competit. si servi. vend.* In contrarium videtur, quod sit oneris ferendi, *per l. eum debere. de serv. urb. præd.* Ego credo, quod in hoc sint considerãnda verba impositæ servitutis. Aut enim dicitur, quod quis possit immittere tigna in parietibus suis, & supra solarium ædificare: & erit servitus tigni injuncti, licet in consequentiã onera sustineat. *per dictum §. competit. ubi est casus.* Aut dicitur: quod quis teneatur sustinere onera mea, vel solarium meum: & tunc erit servitus oneris ferendi, & ita loquitur *d. l. eum debere*, ibi, *paries oneri ferende, &c.* licet in consequentiam habeat tignorum immissionem: quia inspicere debemus, quod principaliter sit: non quod in consequentiam, *ut l. si quis nec causam & ibi not. si certũ peta.* Aut verba sunt ambigua, & non constat de eis: puta quia præscriptum est: & tunc puto in casu prædicto, quod sit potius tigni injuncti, quam oneris ferendi. *& probatur in d. l. sicuti. §. competit. & hoc sentit gl. not. in §. distat in ver. actiones. ibi*, nam licet utrobique sustineatur onus, tamen quia in prima specialiter de onere ferendo dicitur, non in secunda, &c. Sed si esset servitus columnæ sustinentis solarium vicini, quæ non requiesceret in parietibus, sed in solo debente servitutem: & tunc non est dubium, quod esset servitus oneris ferendi non tigni injuncti, *d. l. eum debere. in princip.* Ex his habes quomodo cognoscatur servitus tigni injuncti à servitute oneris ferendi. Item quæ sit differentia inter unam & aliam, *colligitur ex prædictis, in ver. hujus autem servitutis. & in ver. sed nunquid ille. & s. de*
8 *text. cum gloss. in d. §. distant.* * Ultimo quæritur, si legatur vel venditur domus, an videatur imposita servitus, ut sustineat onera pertinentia, quæ ipso actu sustinebat? & dic quod sic: maxime si contrahentes hoc sciebant, *l. quod conclave. de damno infecto.* conjuncta *l. 1. in princ. de actio. empt.* Nec obstat *l. in vendendo. de actio. empt.* quia loquitur in servitute, quæ non habebat causam continuam, & ita tenet Bar. *in l. 1. circa principium. de serv. leg. & vide dicta in seq. serv. in verbo, sed reassumendo istam*
servi-

servitutem. Alia plura circa istam materiam vide quæ dicam infra de onore ferendo, quæ etiam hic convenire possent.

ADDITIO.

a *Anima.* Anima cunctis rebus est præponenda. adde Corn. *in 4. volum. consi. 320.* & relictum pro anima, censetur relictum ad pias causas. *cons. 302.*

De servitute itineris seu actus.

CAP. XXXVIII.

1 *Habeas si servitutem eundi ad domum tuam per castellum meum, vel curiam, vel scalas meas, an ego de nocte januam claudere possim.*

2 *Divisio domus vel alterius fundi si inter plures facta fuerit, non videtur actum, quod unus aditum per alterius partem habeat sicut prius habebat, nisi hoc inter eos specialiter conventum sit.*

3 *Prædium meum si tibi vendidi, ad quod iri non poterat nisi per aliud meum prædium, non videtur actum, ut illud tibi servitutem debeat, nisi expreße dictum fuerit.*

4 *Iter seu actus an & quomodo debeatur: & an talis servitus sit præstanda ab hærede, usufructuario, vel legatario, vel è converso: & alijs etiam habentibus utile dominium, vel directum.*

5 *Differentia inter usumfructum & proprietatem quænam sit.*

6 *Domos tuas unica contignatione contextas si quispiam habeat, & unam vendidit, alteram sibi retinuit: non poterit emptor invito venditore retinere tigna, quæ requiescunt in domo vendita, nisi forma contractus aliter se habeat.*

7 *Hæres eo casu quo aditum præstare tenetur, an ipsi prædio legato servitus constituta sit, ita ut legatarius confeßoriam contra impedientem intentare poßit.*

HÆc est ultima servitus urbana, quā in specie hoc libro declarare constitui: cæteræ si quæ sunt in domo per me figurata, de qua proxime dicetur, intelligi poterunt. Servitus ista itineris seu actus non solum est rustica. *ut leg. 1. in princ. de servi. urb. præd. & Inst. in princ. de servit.* puta quando debetur à prædio rustico alteri prædio rustico, ut ibi: sed etiam potest esse urbana, quando à fundo urbano alteri urbano debetur, *ut probatur in l. iter. communia prædio. & in l. servitutes quæ in superficie §. si domo. de servit. urb. præd. & pro hoc vide quæ dixi in servitute præcedenti. in princ.* Si habes * servitutem eundi ad domum tuam per castellum meum, vel domum, vel curiam, vel scalas meas, an ego possim claudere de nocte januam? Et dic, quod sic: quia intelligitur actum, ut possis ire de die non de nocte, *d. l. iter. & ita ibi per Dd.* & est ratio, quia de nocte non licet ire per civitatem vel domos alienas, *ut ibi probatur juncta gloss. secundum* 1

Paul. de Cast. & dixi supra in 8. q. princip. in ult. char. vers. item servitus itineris. quæ bene not. & pro illis, qui habent plures domos, ad quas ingreditur per unam curiam, quæ sit unius tantum, & omnes stant sub una clavi. *l. quis sit fugitivus. §. apud Celsum. de ædil. edict.* sicut est Venetijs, & in multis locis. Unde ex his not. licet quis prætendat jus eundi per domum vel fortilicium, aut scalas alterius, etiam jure servitutis constitutæ itineris seu actus: tamen debet ire congruis horis: unde intelligitur, quod tantum de die ire possit. & ita Flor. *in d. l. iter.* unde facit secundum eum ad collegiatum seu confœderatum, qui se obligavit, ut liceat alteri confœderato transire per castella & loca sua, ut licet non aperiat portam de nocte non tamen dicatur venire contra conventa. & similiter excusantur custodes fortiliciorum, si de nocte alicui non aperiant portam: cum hoc non teneantur facere, propter imminens periculum. *facit ad hoc l. furem. & quod ibi not. ff. de sicar.* hæc tamen non puto ita amare & incivili modo intelligi, ut nullo modo liceat de nocte ire sive transire. Nam si potest esse sine periculo, & id quando fieri consuevit, sicut in domibus contingit de hyeme, quo tempore plerumque de nocte itur, vel propter aliquam necessitatem, tunc teneo quod etiam de nocte possit ire & transire, *argum. d. l. furem. cum ibi not.* & quia verba sunt civili modo intelligenda, *l. si cui de servit.* nec amare sunt intelligenda, *ut est text. in l. si quid venditor. in princ. de ædil. edict. & l. si id quod. §. si quas. de donat. inter vir. & not. gloss. antepen. in cap. relatum. de testam. el 2.* Scriptum est enim, qui nimium emungit, elicit sanguinem, *ut dicit text. in cap. nisi cum. §. propter militiam. de renun.* & habetur originaliter proverbio. *cap. 30. & per gloss. in l. sciendum. §. illud. in verbo, artificium, de ædil. edict. & adde his quæ*
2 *dicam infra in secundo libro. de serv. itineris & servitute viæ.* * Not. unum alium casum pulchrum, & quotidianum, quod si contractu inter plures est
2 facta divisio *a* domus vel alterius fundi, non videtur actum, quod unus habeat aditum per partem alterius, sicut prius habebat, nisi hoc inter eos specialiter sit conventum, *ut est casus not. in l. via constitui. §. quæcunque. in fin. & ibi hoc not. Bald. Flor. & communiter Dd. de serv. urba. præd.* & ideo licet quilibet eorum ante divisionem posset transire per totũ fundum, quia in qualibet parte habebat partẽ pro indiviso: tamen post divisionem nullus poterit. *facit l. in vendendo. de contrahen. empt.* & hoc est utile, maxime inter fratres dividentes domum per partes, ad quas non possit haberi aditus, nisi per alias partes. Pone exemplum: Tres erant fratres, & do-

mum

mum communem habebant, tria solaria habentem: venerunt ad ejus divisionem, & cuilibet fratrum assignatum est unum solarium. postea fratres qui habebant solaria superiora, volebant ire per solarium inferius alio fratre invito: quæritur an possint, & an per solarium inferius habeant iter, seu aditum. Et videtur quod sic, *per l. binas ædes. alias incipit Cajus de ser. urb. præd.* Dicas contrarium, ut est casus not. *in d. §. quæcunque.* secundum Ubertum de Cremona. & Bald. & Dd. ibi, & hoc probatur etiam ratione. Nam divisio similis est emptioni, *l. 1. C. communia utriusque judi.* sed in venditione vel via vel iter non venit, nisi expresse sit dictum, *d. l. in vendendo.* Et ratio hujus est, quia in dubio res libera vendi videtur, & non cum aliqua servitute, *l. in tradendis. §. interpositis. in fin. communia prædio.* Et * propterea si vendidi tibi prædium meum, ad quod iri non 3
poterat, nisi per aliud meum prædium, non videtur actum ut illud debeat tibi servitutem, nisi expresse dictum fuerit, *d. §. interpositis. in fin. cum gl.* secus est in legato: quia in dubio videtur res legata, ut hæres possit transire, sicut testator transibat. *ut l. testatrix in princip. si servit. vend. & ibi hoc tenent Dd. & Bartol. Doct. in leg. binas ædes. & Barto. in l. 1. de serv. legat.* & est ratio, quia in ultimis voluntatibus interpretatio fit latior & favorabilior, quam in contractibus, *leg. in testamentis. de regul. jur. c. cum dilecti. in fin. de do.* & ideo sint cauti fratres in dividendo, ut reservent sibi aditum expresse. eodem modo debent esse cauti emptores. Hinc est communiter, quod Notarij apponunt in instrumentis emptionum & similium, unam clausulam, videlicet, cum accessibus, & egressibus, introitibus, & exitibus suis usque ad vias publicas. & dicit Bart. & Dd. *in d. l. binas ædes.* quæ clausula hic importat, quia licet nō debeatur servitus sibi ab alia re mea, tamen si consueveram ire per illam ad rem venditam, vel fratres similiter ire consueverant, alicujus emptor vel frater ire poterit, quia iste potest dici accessus illius rei venditæ vel divisæ. Cautius tamen esset exprimere in specie, quod iter seu actus debetur per talem locum, *quod not. in practica. & vide quæ dicam infra de curia.* * Sed reassumendo istam 4
quæst. latius in genere, & ut omnia complecti possim, videlicet an iter seu actus debeatur, de qua vide plene per Bart. *in l. 1. de ser. leg.* per Iaco. Bu. & Barto. & Bald. & Dd. *in d. l. binas ædes.* & per Paul. de Castr. *in l. in tradendis. §. interpositis. cōmunia præd.* & per Bart. & Dd. *in l. quod conclave. de dam. infect.* in qua sic concludas. Quod aut ille à quo peto servitutem, mecum non contraxit, nec quasi, aut vere contraxit, vel quasi

contraxit. Primo casu, quando non contraxit, nec quasi mecum: & tunc non habeo jus petendi ab eo istum aditum, *l. eum debere. de ser. urb. præd.* & ratio esse potest, quia regulariter res cuilibet libera est, nisi servitus cōstituta probetur, *l. qui luminibus. & ibi not. eod. titul. & l. altius. & l. ædibus. C. de ser.* Secundo casu, quando mecum vere contraxit, sub distingue: aut contraxit super usufructu, aut super proprietate. Si super usufr. dic quod debetur iter, seu aditus, dato quod nihil dicatur, *ut est text. in l. 1. § 1. si ususfruct. peta. & probatur in l. sed si quid. §. proprietatis. in fin. de usufruct.* & ratio est, quia sine aditu ad eum ususfructus esset inutilis. & est etiam tex. qui ponit hanc rationem *in d. l. binas ædes. versic. non autem & vide de hoc omnino glo. in d. §. proprietatis. ad fin. in verbo, contineri,* & intellige sive debeatur ususfructus ex contractu inter vivos, sive ex ultima voluntate: quia reputatur esse modici præjudicij, ex quo perpetuo non durat, *secundum glo. in d. l. binas ædes.* Item intellige, quod iste aditus debeatur usufructuario jure cujusdam cōmoditatis, non servitutis: quia servitus servitutis esse non potest, *l. 1. de usufruct. lega.* & quod dictum est de usufruct. idem in quocunque contractu dicas, qui principaliter concernat usum rei, *argum. l. sed & addes. §. illud. ff. locat. secundum gloss.* alias Flor. *in d. l. binas ædes.* Si vero super proprietate rei contractum est, puta vendidit quis proprietatem rei: tunc non venit servitus itineris, sive aditus, neque alia servitus, *l. in vendendo. de contrahen. emptio. & l. qui libertatis. §. fina. de evictionib. & l. via constitui. §. quæcunque. in fin. de ser. urb. præd.* & ita tenet glo. Bart. & Ange. & Doct. *in l. quod conclave. de damn. infect.* & intellige etsi sine aditu res vendita efficeretur inutilis. * Et
5 est ratio differentiæ inter usumfructum & proprietatem: quia ususfruct. est minoris præjudicij, quia proprietas regulariter nunquam finitur, sed ususfruct. *sic l. corruptionem. Co. de usufruct. cum simil.* Sed hoc limita duobus modis. Primo quando esset servitus tigni injuncti vel oneris ferendi: quia tunc cum suo onere res videtur esse vendita, vel aliter alienata, *d. l. quod conclave. & d. l. binas ædes, & l. 1. de ser. lega.* & ita tenet Bart. & Flor. *in d. l. binas.* Sed Bart. & Ang. contrarium dixerunt *in d. l. conclave.* dicunt enim, quod in contractibus inter vivos, si non interponitur servitus oneris ferendi, non venit per illa jura. & idem dixit Ange. *in d. l. binas ædes.* Ubi * dicit, quod si haberet duas domos unica contignatione
6 contectas, unam vendit, alteram sibi retinet: non poterit emptor invito venditore retinere tigna, quæ requiescant in domo vendita, nisi forma con-

contractus aliter se habeat. Unde ipse dicit, sis cautus tu emptor, quia ex hoc vidi jam multas lites. & subdit, quod hoc probatur *in l. quod conclave. de damno infect.* ubi videtur esse casus, dum dicit, servitutem oneris porticus servandæ impositã vendidisse, quasi videatur à contrario sensu: quod secus esset, si non fuisset imposita. Sed ego credo quod non bene dicant: quia in contrarium est text. *in d. l. binas ædes, cum sequent.* cum gloss. super verbo, concesserint, quæ exponit inter vivos: nam cum venditur domus, videtur imposita servitus, ut sustineat omnia permanentia, quæ ipso actu tunc sustinebat. & ita debet intelligi *d. l. quod conclave. secundũ Bart. in l. 1. de servit. legat. & d. l. binas ædes. in fine.* & talis servitus dicitur habere causam continuam & permanentem: & propterea videtur imposita: maxime si contrahentes hoc sciebant: ut dicit Bartol. *in d. l. 1. in princip.* & dixi in præcedenti servitute *in fin.* & istud teneas. Sed si haberet causam non continuam, sicut est servitus itineris seu actus: tunc secundum omnes in contractibus inter vivos nõ videtur imposita, nisi expresse actum sit. *l. in vendendo. de contrahend. emption.* & isto modo intelligo quod dixi supra *in versic. si vero super proprietate.* Secundo limita, quando instrumentũ venditionis invenitur cum illa clausula, cum accessibus & introitibus, &c. de qua supra dixi. Tertio etiam limitare potest in via ad sepulchrum: de qua dic, *ut l. si quis sepulchrum in princ. de religios. & not. Bart. in d. l. 1. in simil.* Tertio casu principali, quando quis mecum quasi contrahit: puta hæreditatem adeundo, cum me legatario. *l. apud Iulia. §. si. quibus ex caus. in pos. ea.* & tunc regulariter servitus imposita non videtur. *d. l. quod conclave. & dicam in sequ. quæst.* Sed an possit agi, ut imponatur? Dic, aut fuit legatus usufructus aut proprietas. Primo casu potest agi, ut imponatur illa servitus, si alias usufructus esset inutilis. *l. binas, vers. non autem, præallega. & l. 1. & 2. si ususfruct. pe. & l. damnas, §. 1. & ibi Barto. de usufruct. legat.* Secundo casu, quando legatur proprietas: b & tunc aut quæris an à legatario debeat præstari servitus hæredi: & sine dubio dicas quod sic. *l. testatrix, in princ. si servit. vendi. & l. si fundum sub conditione. c. §. qui fundum, de legatis 1. & l. fin. de servit. rust. præd.* Aut quæris an debeat præstari ab hærede ipsi legatario, vel ab uno legatario alteri legatario: vide gloss. ordin. quæ hoc disputat *in l. 3. §. si loci, de adimen. legat.* Sed quicquid dicat illa gloss. Bart. *in l. 1. ante finem, de servit. leg.* dicit, quod credit, quod debeat præstari, *per d. l. binas ædes*, ubi dicitur, quod non potest hæres in totum lumina obscurare rei cujus proprie-

tas est legata: eadem ratione iter debet præstare: quia minus male possit habitare luminibus offuscatis, quam uti sine itinere, *l. 1. §. 1. si usufruct. peta.* & ita debet intelligi *d. l. binas ædes*, quæ est clavis hujus materiæ, secundum Bart. & bene *. Sed circa prædicta quæritur eo casu quo hæres
7 tenetur præstare aditum, an sit servitus constituta ipso prædio legato, ita ut legatarius possit intentare confessoriam contra quemquam impedientem, *secundum l. si quis diuturno. in fi si ser. vend.* Et videtur quod sic. *per l. si quis partem, §. fi. quemad. serv. amit.* Dd. dicunt contrarium, quia ibi loquitur quando servitus fuit expresse legata: hic non expresse, licet fingatur legata tacite: *ut supra dixi*, & ex tacito non transit jus servitutis, sicut nec transit dominũ ipso jure: *ut est tex. cum gl. secundum Iac. de Aret. & Dd. in l. emptor, §. fin. de rei vend. & in l. servum filij. §. fin. & quod ibi per Dd. de leg. 1.* solum ergo legatarius habet actionem personalem contra hæredem ex testamento, ut servitutem constituat: *ut not. Barto. in d. l. binas.* Unde sis cautus in agendo & faciendo, quod constituatur tibi servitus, si vis quod transeat in te singularem successorem active & passive. quod tene menti in practica. Cætera circa istam materiam vide infra, in itinere sive introitu. Superest nunc, ut quibusdam nominatis in jure, servitutibus urbanis explicatis, de domo per me figurata loquamur, per quam reliquas servitutes urbanas facile quisque intelligere poterit, quicquid in fundo urbano fieri permittatur: & in quo servitus & libertas consistat, ut autem hæc memoria aut cogitatione faciliora sint, eas ex ipsius domus ordine declaremus.

ADDITIO.

a *Divisio do.* An in contractu divisionis habeat locum remedium *l. 2. C. de rescin. vend. vide Corn. in 4. vol. cons. 240. incip. præsuppositis*, & an in divisione causetur titulus, *cons. 278.* Et quæ requirantur in divisorio judicio, *in 2. vol. consil. 110. incip. in judicio*, & divisio facta cum extensiva læsione, licet sit jurata: & cum refutatione ad cognita, & incognita, an rescindatur si læsus ignoravit consortem institutum in re certa, vel exhæredatum eum clausula, quod plus petere non possit: *in 3. vol. cons. 133.*

b *Propriet.* Proprietas proprie capitur pro dominio: & ideo idem est dicere, causa proprietatis, sicut causa dominij: ideo in statutis sola possessio non verificatur in proprietate. *not. Pau. in c. 1. de causa poss. & prop.* & quare fuit inventa proprietas. *not. 12. q. 1. dilectissimus*, ubi dicitur: propter iniquitatem scilicet negligentiæ, *secundum gloss. ibidem.*

c *Con-*

2 *Condition.* Conditio ſecunda eſt in rebus, quæ liberæ vel ſervilis conditionis dicuntur, *ff. & C. de ſervit. per totum.* Quomodo conditio concipitur? Reſponde quod per, ſi: modus per, ut: cauſa vero per, quia. Conditio poſſidentis potior eſt, ubi par eſt cauſa turpitudinis, *ff. de condit. ob turpem cauſam, l, ſi ob turpem, §. porro.*

De ſolo ſeu area.

CAP. XXXIX.

1 *In ſolo ſeu area domum quis ædificare poteſt, aut aliud ædificium altius conſtruere, etiam uſque ad cœlum.*
2 *Conſuetudo vel ſtatutum ædificandi uſque ad certam menſuram, ædificationem ſimpliciter prohibere poteſt: & in multis etiam caſibus.*
3 *Ædificatio excellens nunquid ad vicini mei æmulationem fieri præſumatur.*
4 *Pactum circa ædificationem contrarium an valeat.*
5 *Areæ uſumfructum habens nunquid ædificare poſſit.*
6 *In area communi an quiſpiam ædificare poſſit.*
7 *Caſtella ſeu fortilicia nunquid in ſuo ſolo ædificare licitum ſit, & maxime in confinibus territorij.*
8 *Poſſeſſionem ſoli mei & ædificij in eo per alium facti an habeam.*
9 *Guerræ tempore ſi princeps locum meum fortificaverit, ut habiliter guerram faceret, finita guerra, ſi locum meum petam princeps autem velit ut expenſas reficiam, quid juris.*

EX ordine nobis occurrit, ut primum de ſolo ſive area quædam dicam. In * ſolo ſive area regulariter poteſt quis ædificare domum, vel ædificium conſtruere, & altius, ut ita diximus, uſque ad cœlum: quia quicquid eſt ſupra ſolum, uſque ad cœlum liberum eſſe debet, & ejus cujus eſt ſolum: *ut probatur in leg. altius & l. ſi in ædibus. C. de ſer. & l. fin. in prin. de ſerv. titul. generali. & not. in l. qui luminibus. de ſervit. urb. præd.* quæ tamen lex prima facie in contrarium potius facere videtur, *ſecundum Albericum de Roſa. in d. l. altius. in princip. & hoc etiam not. glo. 12. quæſt. 1. cap. 2. in verſ. aer.* & hoc intelligo ſive altius fuerit ædificatum, ſive nunquam: puta quia erat area vacua: imo etiam ſi per mille annos area mea ſteterit juxta palatium tuũ non ædificata, tamen potero ædificare, nec me prohibere poterit: *ut not. gloſſ. in d. l. qui luminibus, in fin. & idem not. gloſſ. Bald. in ca. abbate. in princ. in verſ monachum. quæ incipit: hoc modo ext. de verb. ſignifi. & gloſſ. Io. Teutonici in d. cap. 2. 12. qu. 1. & Spec. in tit. de cauſa poſſeſſ. & proprie. in ult. col. verſ. ſed pone. & verſ. ſeq. & per Roſfre. in libello. ne quid in loco publico fiat. & de conte. §. illud quæritur.*

K 2

Item prædicta intellige, quod quis possit ædificare in suo vel area, etiam si officiat luminibus vicini, nisi ei debeatur servitus altius non tollendi: *ut probatur in d. l. altius. & d. l. si in ædibus. C. de serv. & l. cum eo. & l. pen. de serv. rust. præd. & in leg. altius, si serv. vend. & d. l. qui luminibus*, etiam si vicinus esset minor vel pupillus: *ut probatur nota. in d. l. altius. si ser. vend. conjuncta gloss.* quæ dicit, quod ibi erat servitus constituta. Item intellige prædicta, etiam si obscurarent in totum lumina seu ædes vicini: *ut d. l. cum eo. & ibi hoc notat Bald.* Sed prædicta fallunt in quibusdam casibus, in quibus non est licitum etiam in suo altius ædificare, maxime obscurando lumina vicini. * Et primo quando esset consuetudo vel statutum
2 ædificandi usq; ad certam mensuram: & sic servitus videtur imposita consuetudine *a* vel statuto. Nam tunc ædificando altius tollere non potest, ca-
a sus est cum glo. quæ ponit de statuto. Flor. *in l. 1. C. de ædificiis priva.* & not gloss. & Dd. *in l. qui luminibus, de servit. urb. præd.* & dixi supra, de servitut. altius non tollendi, *quæst. 4.* & hujusmodi statutum vel consuetudo ligat etiam forensem, cujus est domus quæ non debet altius tolli, *ut ibi dixi in quinta quæstione.* Secundo fallit, quando servitus est imposita per pactum, *ut leg. inter servitutes, cum sequ. de serv. urb. præd.* de quo dic ut dixi supra de servitute, ne prospectui officiatur. cum tribus sequent. vel quando esset præscripta hujusmodi servitus: *ut not. gloss. in d. l. luminib.* de qua præscriptione dixi plene, supra decima & ultima quæstione principali. Tertio fallit, quando unus habet plures domos, & unus legat usumfructum alteri: nam tunc non potest hæres alteram tollere, vel obscurare domum usufructuariam in totum sed saltem modicum lumen, quod habitantibus sufficiat, relinqui debet, *tex. in l. si is qui binas, de usufruct. & tex. cum gloss. in l. binas, de serv. urb. præd. & dixi plene in fine, in servitute præcedendi, in penult. quæstio.* Quarto fallit, quando ædes vicini habent lumen ex publico. quoniam tunc vicinus ædificando nocere non posset talibus luminibus: quia non licet vicino aliquid in publico facere, quin liceat alteri prohibere, *ff. ne quid in loco publico per totum, secundum Rofred. in libello, de confessoria. post princip. in versic. sed illud quæritur.* & hanc quæstionem videtur sentire gloss. *in l. fluminum, §. fin. de damn. infect.* quæ incipit, nisi animo nocendi, ibi: respondeo, non videtur officere, si lumen auferat, quod ex privato consuevit habere, facit quod not. Bar. *in l. 1. §. sicut autem, de aqua pluvia, arcen.* Verum putat Albericus de Rosate, *in l. altius. C. de servit.* quando officiens luminibus laborat in publico: tunc enim

enim prohiberi posset, nisi esset consuetudo, quod posset etiam in publico taliter laborare, *ut ipse not. in l. de quibus. §. nunquid videndum ex qualibet. ff. de legib.* Si autem in suo laboraret, tunc etiam si altius ædificaret & officeret luminibus, quæ haberent ex publico prohiberi non posset, *ut d. l. altius, cum concordantiis supra allegatis.* facit quod dicā infra in sexta quæstio. Quinto fallit, quando quis levaret altius, animo nocendi vicino, & sibi non prodest, *ut est text. cum glo. in l. 2. §. denique, el. 2. de aqua plu. arc.* quæ allegat ad hoc 20. leges, & dicunt Dd. eum pati fluxum legum, sicut dicimus pati fluxum sanguinis qui nimium abundat. & idem not. gl. *in d. l. fluminum, §. finali*, quæ incipit, *nisi animo nocendi, de damno infecto.* vel quando tolleret altius ad æmulationem vel despectum vicini: vel quia volebat videre omnia secreta domus suæ: nam tunc non posset secundum Petrum, Cyn. & Bald. & Dd. *in l. altius. Codic. de servit. per l. opus, ff. de operibus publ.* licet contrarium teneat Alb. de Ros. *in d. leg. altius in fine*: qui dicit, quod non obest *dicta l. opus*, quia loquitur in ædificatione in publico: nos loquimur in ædificatione in suo. Idem quod Alberic. de Rosa. tenet Angel. *in d. l. cum eo. de servit. urb. præd.* & Flor. *in l. Sabinus. in 2. col. communi divi.* Sed Paul. de Castr. tenet primam opinionem. *in d. l. cum eo*: quando ædificans nullam reciperet utilitatem: sed facit ut vicino tantum noceat, *in d. l. 1. §. 1 de aqua plu. arcen.* quæ loquitur, quando ædificatur in privato. Et non obstat responsio Angel. *ad dictum §. denique, quam dat in d. l. cum eo.* qui dicit, quod loquitur, quando utilitas ex tuo perveniebat de directo in meum, ut illam mihi auferre non posses faciendo in tuo, nisi facias ut tibi proficias: sed hoc lumen non proveniebat mihi ex tuo, sed ex cœlo, quia ista responsio facit de directo in contrarium, secundum Paul. de Castr. *in dict. l. cum eo.* quia si non habebam istam utilitatem à te, vel de tuo, minus mihi debes posse auferre, *argu. l. si arrogator. vers. sed an impuberi. ibi, quia hoc non judicio ejus, de adopt.* Præterea hominem homini insidiari nefas est, *l. veluti, de justit. & jure.* nec mos est ei gerendus, qui facit solum ut officiat. *lege, in fundo, de rei vend.* Idem tenet ipse Paul. de Castr. primam partem tanquam humaniorem: & dicit quod ita de facto respondit in civitate Paduæ. & idem ego teneo quod non: quia sæpe accidit de facto in vicinis inimicis, & adde quod dixi infra de fenestra seu balcono. Sed * est dubium, an præsumatur 3
facere ad æmulationem vicini: & dicas quod in dubio non præsumitur, *l. merito. ff. pro socio.* & ita vult glo. multum not. *in d. l. fluminum. §. fin.*

quæ incipit, nisi animo nocendi, *in princ.* quam Dd. sequuntur. Sed si facit ut noceat duntaxat vicino: tunc præsumitur facere ad æmulationem, *d. §. denique*, & præsumitur facere ut noceat, quando nullam sentit utilitatem, secundum Paul. de Castr. *in d. l. altius*, pro hoc allego text. *in l. qui data in princ.* ibi, sine lucro hoc affectavit, *ex quibus causis major.* Idem forte posset dici, si esset modica utilitas, & magnũ damnũ vicini, & essent inimici. argu. *l. spadonem, §. fin.* ibi: *patrimonio. de excusatio. tutor. conjuncta l. 1. §. quæsitum vers. præterea. ibi,* quia facile mentiuntur. de quæstionibus. quod bene nota. Et adde, quando quis ædificat animo nocendi, vel ad æmulationem, datur contra eum actio de dolo: *ut not. Innoc. in d. l. fluminum, §. fin. & habetur in d. l. 1. §. denique. & in l. 1. §. 1 de dolo.* Sexto fallit, quia illud quod dicitur quem posse ædificare, debet intelligi quando posset ædificare de jure communi: puta in domo vel area sua. *dicta l. qui luminibus, cum glo. cum simili. supra allegatis*, secus si ex privilegio speciali vel generali alicui concederetur à principe vel à superiore, ut possit in loco publico ædificare: quia intelligitur sine damno alterius: & ideo non poterit ædificare, si obscurat lumina vicini. *text. est not. in l. 2. §. merito, & §. si quis à principe. ff. ne quid in loco publico. & ibi gloss. 1. in princip.* dum dicit, scilicet generali concessione vel simplici, & idem vult gloss. 1. *in fin. in l. 2. de damn. infect. & pro hoc l. nec avus. cum ibi not. cap. de emancip. lib. &c. quamvis. in fin. de rescriptis. in 6. cum simili.* Et hoc etiam tenet Bald. *in l. si manifeste. circa finem. C. de serv. & vide quod dixi supra in quartu fallentia.* quod nota, quia sæpe in civitatibus conceditur, quod quis possit ædificare in loco publico. Septimo fallit, quando quis ædificaret super re communi ipsius laborantis, & ejus cujus luminibus officit: quia tunc non possit, de quo dic *ut habetur per Alb. de Ros. in d. l. altius.* & dixi supra *in 7. qu. ne luminibus officiatur.* dic ut ibi, & non omittas, quia est nota. Octavo fallit *in l. fin. §. 1. C. de servitut.* nam si area, in qua fructus triturantur, & paleæ à fructibus discernuntur, non posset habere ventum, nisi ab una parte, ipso jure prædio vicini servitus imposita esse censetur, ne possit altius tollere & ventum impedire: ut est casus ibi mirabilis secundum Dd. & not. gloss. 1. *& ibi* Angel. *in l. Imperatores, de servitut. urb. præd.* & dixi supra *in serv. altius non tollendi. in 4. quæstio.* Sed istud non est mirandum: quia istud fit favore agriculturæ, quo multa etiam alia contra juris regulam introducta sunt, *l. 2. & ibi nota. C. de nundinis. & Authent. agricultores. C. quæ res pigno. oblig. poss. & capit. 2. de treug.*

treng. & pace. in l. 1. in princ. de ferijs. cum simili. * Sed an valeat pactum contrarium? videtur quod sic, per text. cum gloss. *in l. 2. in princ. de serv. rustic. præd.* licet videatur contra publicam utilitatem, secundum Paul. de Cast. *in d. l. fin. in fine.* Nono fallit in prædijs rusticis propter utilitatem fructuum: *ut est text. cum gloss. secundum unum intellectum, in d. l. fin. §. fin. C. de servit.* & ideo si haberem prædium meum, in quo frumentum seminari consueverat, & ab una tantum parte haberet solem, non posses ibi ædificare, & mihi solem pro fructibus necessarium auferre: & istud est favore agriculturæ, ut proxime dixi, quod est notab. Decimo, & ultimo fallit eadem ratione in scalis. nam quis juxta scalas ædificare non potest: ita quod luminibus earum officiatur, licet servitus constituta non sit. & ita reperio tenuisse Anton. de But. *in d. l. fin. §. fin.* facit ad hoc quod not. *in l. 1. solu. matrim.* quæ omnia bene notanda sunt: & alibi non bene declarata reperies. & adde quæ dicam statim in sequen. rubric. * Nunquid autem habens usumfructum areæ, possit ibi ædificare? Et videtur quod non, *per l. usufructuarius novum rivum. §. 1. de usufructu. & per l. usufructuarius novum. eodem titul. & in l. repeti. §. rei mutatione. & §. si autem. quibus modis ususfruct. amit.* In contrarium videtur tex. *in l. penul. ff. de usufruct.* & dic quod regulariter non potest, ut in primo allegatis. Sed fallit quando vellet ædificare pro conservatione fructuum, & rerum quæ in eadem area sunt. & ita loquitur *in d. l. penul. & ibi not.* & bene. Sed qui si alius ædificavit in area, cujus ususfruct. alienus sit? Dic quod sublato ædificio restitui area usufructuario debet. *tex. est cum gloss.* & ibi per Dd. maxime Flor. *in l. si area. de usufruct.* Item quid si ædificavit in area aliena, vel per alium possessa? *vide in l. si in area. de cond. inde. & in l. Iulian. alias incipit, si in area aliena. ff. de rei vend.* * Item nunquid in area communi possit ædificare? Dic quod socius te prohibendi jus habet, quamvis jus ędificandi habeas à vicino concessum, cui servitus debebatur ne domus communis altius tolleretur, quoniam invito socio in re communi non habes jus ædificandi. *text. est cum gl. in l. sed si inter te & me. §. si in area de servit. urb. præd. & adde quæ not. per gloss. & Dd. in l. Sabinus. communi divid.* Si tamen quis ædificavit in area communi socio non prohibente, ædificium commune efficitur. *l. si in area. Cod. de rei vend.* & ibi vide per Cyn. & Dd. ubi etiam ponunt, nunquid expensæ possint repeti. *& adde quæ dicam in seq. servit. de pariete sine muro.* Item adde, quod si vicini aream in communi emerint, ne luminibus suis officeretur, & alteri tradita

T 2 sit,

4 5 6

ſit, nec præſtet alteri, quod convenit, pro ſocio actio dabitur. *textus in l. cum duobus. §. idem Mela. verſicul. idemque pro ſocio.* Caſtella * autem &
7 fortilicia nunquid ſit licitum in ſuo ſolo ædificare, & maxime in confinibus territorij? *vide per glo. Bartol. & Dd. in l. opera. de operibus pu. & Bart. in l. quæcunque, de fundis limitroph. C. lib. 11. & per gloſſ. Ang. & Dd. in l. lex. 12. tab. ff. ad l. Iul. majeſtu.* Et prædicta omnia procedunt, quando quis ædificat in ſuo ſolo de ſua materia. Si autem ædificaret in ſuo de aliena materia, vel in alieno de ſua materia: *vide quæ habentur in l. adeo. §. cum in ſuo ſolo. & §. ex diverſo. & §. Titius horreum. de acquiren. re. domi. & Inſtit. de rerum divid. §. cum in ſuo. & §. ſeq. & Cod. de rei vendi. l. 2.* ubi habetur, quod ædificium cedit ſolo. Quod procedit. etiam ſi ædificaretur unum caſtellum vel fortilicium in ſolo meo: quia dominium efficeretur meum: *ut not. Spec. in tit. de religioſis domi. ver. ſi quid petatur, civitas. & vide Innoc. in c. Piſanis. de reſtit. ſpolia. & hoc etiam tenuit Paul.*
8 *de Caſtr. in l. 2.* Sed * de poſſeſſione, nunquid habeam poſſeſſionem ſoli mei & ædificij in eo per alium facti, *vide per gloſſ. & omnes Dd. in d. l. 2.*
9 Item * pone, princeps tempore guerræ fortificavit locum meum, ut habiliter faceret guerram, & poſuit ibi gentes ſuas, quod potuit me invito. *C. de navi. non excuſan. lib. 11. & l. fin. §. fin. de pigno. actio.* Poſtea finita guerra peto locum meum ſic fortificatum: princeps petit ut habeam reficere expenſas in eo factas: quæritur quid juris? Dicunt quidam, quod reddere non debeo. & ſic lucro meo illud fortilicium, quia princeps non mihi negocium geſſit, niſi tanquam uni de populo, ſed ſibi & regno ſuo: & ideo non teneor niſi tanquam unus de populo ad conferendum in ſumptum, non autem tanquam privatus ad totam expenſam, *argument. l. 2. §. item Labeo in ratione literæ. ne quid in loco publico.* & facit hæc l. dum dicit quod debet fieri publicis expenſis: *ut de negot. geſt. l. ex duobus. ſecundum Bald.* qui ita dicit notab. *in l. ſi in aliquam. in princ. de offic. proconſ.* & adde quod notat Angel. *in l. turres. C. de operib. publ.*

ADDITIO.

a *Conſuetud.* Conſuetudo eſt jus quoddam moribus inſtitutum quod pro lege ſuſcipitur. *c. conſuetudo. 1. diſtinct.* & de hac hic loquor, non de illa conſuetus facere aliquid, quæ eſt quoddã jus privatum non publicum, ut iſta de qua hic: *ut l. de quibus. & l. cum de conſuetudine. ff. de leg.* Quis poteſt conſuetudinem introducere? Reſponde, quod ille qui poteſt facere legem:

legem: quia à quo removetur genus, & ejus species. *l. filius. in fin. ff. de dona. & l. jurisgen. §. si fraudandi. ff. de pac.* in glos. ergo à contrario sensu consuetudo est sui juris. *Instit. de jur. natur. §. constat ergo.*

De pariete seu muro.

CAP. XL.

1 *Paries, murus, & maceries, quid sint, & in quo differant.*

2 *Lex ulti. fin. regun. an habeat locum non solum quando ædificatur juxta fundum vicini rusticum, sed etiam urbanum.*

3 *Vicinus si habeat stillicidium domus supra solum meum, puta per duos pedes, & ego murum in solo meo ædificare velim: an à vicini muro per unum pedem remotus stare debeam, an vero à loco in quo vicini stillicidium casitat.*

4 *Paries ligneus intermedius ubi esset, an ædificari possit, etiam affigendo ipsum in via in suo, in confinibus nullo spacio dimisso, ad simil. volentis sepem & maceriem construere.*

5 *Spacium quod relinquitur intermedium, an relinquentis, vel utriusq; esse debeat.*

6 *Vicinus in muro suo an ostium facere possit per quod ad solum meum vadat.*

7 *Murum vel domum juxta domum vicini ædificans, cujus stillicidium in medio casitat, an solum incrustare teneatur, & aquam extra ducere, ita quod murus vicini, non materia crescat nec damnum propter aquæ receptionem in dicto loco patiatur*

8 *Murus vel domus vicini juxta aream meam vel hortum si reperiatur, an solo suo dimisisse præsumatur.*

9 *Domus duæ vel duo muri si reperiantur, & in medio reperiatur solum dimissum per pedem unum aut duos vel plures, & non appareat quis ædificando dimiserit, nec quis primo ædificaverit, an in dubio commune esse debeat.*

10 *Ædificaverit si quispiam super pariete alieno, quid juris.*

11 *Murus communis quis dicatur, & quot modis.*

12 *Res pro diviso duobus modis capitur.*

13 *Murus an sit cõmunis inter vicinos, vel proprius unius tantum qualiter cognoscatur.*

14 *Murarijs & alijs in arte peritis credendum est.*

15 *Annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus equi alligantur, ad civitatis ornatum fiunt.*

16 *Insignia vel arma in muro sculpta quid probent.*

17 *Tigna habens cum aliquibus signis in muro, qui est inter ipsum & vicinum: an præsumatur habere jus servitutis vel communionis.*

18 *Tigna alia vel signa si in principio vel in fine muri fuerint ab una parte tantum: an eo casu, quo per illa signa murus communis vel servitus censeretur, intelligatur esse murus communis in totum, vel servitus in toto muro imposita, an vero in parte illa, in qua signa sunt.*

19 *Muro in communi an socius ædificare valeat.*

20 *Ædificium super pariete cedit parieti inferiori.*

21 *Parieti cõmuni licet per unũ tantum ex socijs servitus imponi non possit: bene tamen ipsi domui imponi poterit.*

1 PAries sive murus * idem significant. *text. est in l. quantum ad jus per-*
a *tinet. de verborum significat.* murus *a* dicitur cum calce sine cæmento: *ut not. ibi gloss. & in l. fin. in fin. in ver murum. ff. fin regun.* Sed maceries dicitur murus de lapidibus sive cæmento, *ut not. gloss. in d. l. quæ ad juris. & in l. si precario. cæterum, si in suo. commun. præd. & in l. æde sacra. §. 1. de contrahen. emptio.* qui murus in villis fieri consuevit: & ideo dicebat Laurentius glossator contra Ioann. quando minus recte fundabat dicta sua, quod ipse ligabat arenam sine cæmento: *ut dicit gloss. 86. distinct. facientis. in princ.* Si quis murum juxta regionem alterius ædificare voluerit, pedem derelinquat: si autem domum, duos pedes. *text. est in l. fin. quæ incipit, si quis sepem. finium regun.* quæ fuit lex Græca Solonis, & in Latinum per Cajum interpretata, *ut dicitur in gloss. 1.* & capitur ibi regio, pro confinio duorum prædiorum. *ut l. pro regione. & ibi gloss. fin. regun.*
2 & probatur *in l. inter eas. eod. titul.* * Sed nunquid illa *l. fin.* habeat locum nō solum quando ædificatur juxta fundum vicini rusticum, sed etiam urba-

urbanum? Et videtur quod solum locum habeat, quando ædificatur juxta rusticum: quia illa *l. fin.* quæ est posita *in titul. finium regun.* habet locum in rusticis, non in urbanis. *l. 4. §. hoc judicium. 10. eod. tit.* & hoc videtur sentire gloss. *in d. l. fin. in versicul. domum.* dum dicit, juxta agrum alterius, qui ager est locus *b* rusticus. *l. ager. in princip. de verborum significatio.* b
& l. fundi appellatione. eodem titul. & idem vult gloss. 1. *in princ. apertius in l. mœniana. C. de ædificiys privatis.* & hoc tenet Flor. *in d. l. fin.* qui dicit, iste est verior intellectus ad illam legem. Ego autem teneo contrarium, videlicet quod habeat locũ, quando quis ædificaverit juxta urbanum fundum vicini: *per text. juncta gloss. in l. 1. C. de interdictis. & text. cum gloss. in l. quidam Iberus. in princ. in versicul. ad parietem. ibi*, vel dic, id est, minus proprie. *de serv. urb. præd.* & est text. cum gloss. *in l. qui bona §. si quis juxta. de damno infect. & gloss. in l. de pupillo. §. Sextus. in versicul. quoties. eodem titul.* & idem tenet Azo *in summa. C. de ædific. privat.* qui dicit, quod *l. mœniana.* loquitur in mœnianis sive solarijs. *& d. l. fin. finium regun.* habet locum in ceteris ædificationibus vel constructionibus. & probo per istam rationem: nam esset valde absurdum, quod *l. mœniana. C. de ædificiys privatis.* provideret de solarijs quæ fuerunt in domo. ut patet in eadem ædificantibus. *& l. fina.* solum provideret, quando murus fieret juxta fundum rusticum, & nõ provideret quando fieret juxta fundum urbanum: quod magis cõmune contingit, magisq; necessarium est. *facit l. nam. ad ea. cum similib.* non obstat, quod *dic. l. fin. sit posita in titul. finium regun.* quia est lex nova Græca edita: ut ibi dicitur in prima gloss. & loquitur etiam de fundo rustico: puta de sepe, macerie, fovea, & fructibus, & de alijs lignis, quæ communiter in fundo rustico fieri solent: & sic facit ad titul. nec est inconveniens, etiã si interseruntur duo alij casus, qui non faciunt ad titul. *juxta notab. in prima constitut. C. §. quibus. in l. imperatores. de in diem addic.* nam satis est, quod pro majori parte faciat ad titul. *argument. l. quæritur Hermaphroditum. de statu. homin.* Unde concludo, quod *dicta l. final. finium regun.* habet locum etiam, quando quis vult ædificare domum juxta domum vicini, & sic fundum urbanum: & ita observatur, & judicari debet, & adde omnino quæ dicam infra de mœnianis. * Sed pulchra est dubitatio, Quid si vicinus habet stillicidium domus in solum meum puta per duos pedes: & ego volo ædificare murum 3
in solo meo: an debeam stare remotus per unum pedem à muro vicini: an vero à loco in quo stillicidium vicini casitat? vide quod plene dixi supra.

4 pra de servitute stillicidij avertendi. in octava quæstione. * Quid autem si esset paries ligneus? teneo quod possit ædificare etiam affigendo ipsum in via in suo, in confinibus nullo spacio dimisso, ad similitudinem volenti sepem & maceriem construere: per text. *in d. l. fin. in princip. fin. regun.* quæ dicit, si quis sepem vel maceriem effoderit juxta regionem alterius, terminum suum non excedat. & credo quod ratio hujus sit, quia *d. l. fin* vult quod spacium dimittatur propter damnum quod posset devenire vicino propter ædificationem vel plantationem, ut ibi *& not. in l. 1. Cod. de interdict.* & ideo cum per sepem, aut maceriem, vel domum ligneam, non multum fodiatur & sic nullum damnum possit esse vicino, merito sufficit
5 quod terminum suum non excedat: ut ibi. Sed * vidi dubitari, cujus debeat esse spacium, quod relinquitur: an relinquentis, vel utriusque? & puto quod sit relinquentis, si prius suum erat: quia pro hoc non debet perdere suum: satis est, quod consulatur vicino, ne damnum patiatur: non tamen debet consequi lucrum. *argu. l. ex asse. ibi sufficit autem. ad Trebellia.* & probatur etiam hoc *in d. l. fin. in fin. ibi. ab extranea regione.* & cõtrarium, maxime quando fit fovea, & plantatur oliva, vel seps, aut alia ligna, esset iniquum, nec etiam observatur, ut illud solum efficiatur vicini
6 Sed * nunquid vicinus poterit in muro suo facere ostium, per quod possit venire ad illud solum? istam quæstionem habui de facto Veronæ, & in ea sic concludo. Aut ille vicinus habebat domum suam sive stillicidium contra dictum solum: & pro illa parte erat suum, *juxta l. fin. §. fin. de serv. urb. præd.* cum ibi not. per Flor. & tunc sine dubio poterit facere, ut saltem venire possit ad illud solum suum. Aut non erat solum suum, sed debebat servitutem stillicidij recipiendi: & idem possit portam facere, causa veniendi ad illud pro suo tantum stillicidio: quia qui habet servitutem, intelligitur etiam habere aditum pro ea conservanda. *argu. l. 1. §. 1. si usufructus petatur.* & ita vidi observari. Aut vicinus non habebat stillicidium supra: & teneo quod portam facere non possit: quia non potest ad illud solum venire, quod est alienum: nec debet servitutem, domino no-
7 lente. *& habetur in l. divus. de serv. urb. præd* Item * nunquid ædificans murum vel domum, juxta domum vicini, cujus stillicidium in medio casitat, tenetur incrustare solum, & aquam extra ducere, ita quod murus vicini non macrescat, nec damnum patiatur propter receptionem aquæ in dicto loco? Et teneo quod sic, *per text. in l. si fistulas. in fin. prin. ibi, assiduum humorem habeat, & noceat vicino. de serv. urba. præd. & per text. in l.*

fistu-

fistulas. si servitus vendi. hoc optime probatur & ita judicari vidi. Nunquid * autem in dubio. si reperiatur murus vel domus vicini, juxta aream 8
meam vel hortum, præsumatur dimisisse solo suo? *juxta dictam l. finalem, fini. regund.* Credo quod sit dicendum, si aliud non appareat ex instrumento emptionis fundi mei vel vicini. Aut ille qui ædificavit, possidet tantum de solo prope dictum murum, vel domum versus vicinum: & tunc præsumitur illud dimisisse: quia alias illud possidere non posset. *argum. l. merito. ff. pro soc.* Aut non possidet ipse, sed vicinus: & tunc præsumitur contrarium: quia si reliquisset ædificans, verisimiliter ipse possideret, ex quo erat suum, ut statim dixi. * Sed si reperiantur duæ domus, vel duo muri, 9
& in medio reperiatur solum dimissum per pedem aut duos vel plures, & non appareat quis dimiserit ædificando, nec quis primo ædificaverit: teneo quod in dubio debet esse commune *argum. l. pro regione. de acquirendo rerum dominio & l. inter eos. eodem titulo.* Et ideo cautus debet esse ille, qui primo ædificavit, si dimisit spacium soli sui, ut affigat in muro suo lapidem se extendentem ultra murum tantum, quantum est spacium soli quod dimisit: & ita alias vidi solum dimissum inter domos, & quemlibet vicinum habere lapidem in domo sua se tantum protendentem, quantum est solum quod dimisit, quæ omnia perpetuo tene menti: quia sunt quotidiana, & per Dd. non tanguntur. * Dictum est hactenus de ædificante parietem seu murum proprium, sed quid si quis ædificaverit super pariete 10
alieno? Dic breviter, si supra parietem tuum vicinus tuus ædificaverit, proprium ejus id quod ædificavit fieri, Labeo & Sabinus ajunt: sed Proculus tuum proprium fieri: quemadmodum fieret tuum, quod in tuo solo alius ædificasset: quod secundum Pomponium verum est, *ut scribitur in l. si supra tuum. de acquirendo rerum dominio.* & idem probatur *in l. 2. in princ. C. de rei vend.* & ibi de hoc plene per Cyn. & Dd. unde ea quæ dicuntur in ædificante in solo alieno, *in l. adeo. §. ex diverso. ff. eod. titul. & in §. ex diverso. Instit. de rerum divisio. cum similibus*, procedunt etiam in ædificante super pariete, sive muro alieno. quod facit ad multa. & prædicta intellige, nisi quis supra alienum ædificium ædificaret jure servitutis, alias enim supra alienum ædificium superius habere nemo potest in hoc, *quod dictum est in principio, de serv. urb. præd.* & cujus ædificium est superius, jure servitutis potest quantum vult supra suum aliud ædificium imponere, dummodo inferiora ædificia graviori servitute non onerentur, quam pati deberent; *ut dicit text. in l. cujus ædificium. & ibi not. eod. tit.*

De pariete sive muro proprio satis diximus: nunc de communi videamus.
11 Et * primo, & principaliter, quis dicatur murus communis. Dic, communis dicitur duobus modis, uno pro indiviso, alio pro diviso. Paries communis pro indiviso est, quandoque ex societate expressa *l. cum duobus. §.*
c *idem Mela, ff. pro socio.* Quandoq; ex societate incidenti, & tacita, *c* verbi gratia, tu imponis tignum in parietē ultra dimidiam muri, & etiam impono, & tu uteris quantum tibi expedit, ego etiam utor, & ex hoc contrahitur quædam tacita societas. *ut l. in communis parietis de damn. infecto. & l. ut sit pro socio actio. & l. 4. in princ. pro socio.* & sic re tacite contrahitur societas, ut ibi. & sentit gloss. *in l. si ædes communes. circa finem, communi dividun.* Paries vero sive murus communis pro indiviso dicitur, quando murus est inter te & me, & nil per te & me immissum est, & si est immissum, missum non perforat parietem ultra dimidiam, quæ est pro parte tua. nam tunc ille paries est communis pro indiviso. *argum. l. arbor. in princip. communi dividun. & l. pro socio. ff. pro socio. & l. binas ædes. de serv. urba. præd. & l. pro regione. de acquirendo rerum domin.* & de isto pariete loquitur lex, *parietes. de serv. urb. præd.* ista sunt verba not. Bartol. *in l. damni infecti. §. cum parietem. in 2. colu. de damno infect.* & adde omnino quod
12 not. Anton. *in l. hoc quod dictum, §. si ex tribus. de serv. urb. præd.* Et * adde, quod pro diviso accipitur res duobus modis, uno modo, quod nulla pars sit, in qua sit communis, licet termini non sint impositi. *l. inter eos. de acquirendo rerum dominio.* Alio modo potest accipi pro diviso, hoc est terminate, & usque ad talem lapidem vel foveam: *ut est text. in leg. si quis fundum.* secundum unam lecturam glossæ. *de acquirenda possessio.* secundum Bartol. qui ita notavit in suo tractatu, *de insula, in ultima figura, in princ.* & adde, quia dixi, quod res potest esse communis pro diviso, secundum Bartol. *in d. §. cum parietem.* & ita vult etiam gloss. *in l. hoc quod dictum. §. si ex tribus. in versic. paries. in fin. princ. supra allegat.* Nam dicit Angel. ibi, quod est mirandum de hujusmodi forma loquendi: quia nihil divisum potest esse commune: sed dici potest quod ita reputatur ex quo termini non sunt, *d. l. inter eos.* vere tamen non est communis, per ratio-
13 nem Angel. Secundo * principaliter est videndum, qualiter cognoscatur an murus sit communis inter vicinos, vel proprius unius tantum. & dicas quod ex pluribus cognoscitur. Primo ex positione tignorum. *ut dixi in præcedenti quæstione.* Item per fenestras perforantes totum murum. Nam tunc judicare debemus esse totum illius à cujus parte est illa fenestra sive balco-

balconus, quia regulariter non potuisset fieri in muro alieno, nec etiam in communi: *ut nota. in l. quidam Iberus. de serv. urb. præd.* & dicam etiam infra, de fenestra sive de balcono, quod procedit nisi vicinus similiter à latere suo haberet alias fenestras penetrantes ab alia parte: quia tunc diceretur esse communis pro indiviso: sicut dixi secundum Bart. *supra de impositione tignorum*, & probatur per gloss. *in leg. si ædes. communi. divi.* & faciliter intelligi poterit, ex qua parte incipiat esse dicta fenestra respiciendo arcum sive vultum ejus, & lateres quæ super eis apponuntur, & etiam veteres. & ita alias judicare vidi. Item * etiam intelligi poterit per peri- 14
tos in arte, *d* puta murarios, quibus erit credendum, *ut in authent. de non* d
alien. §. quod autem dictum est secunda col. & not. glo. in §. præterea per alluvionem. Instit. de rerum divi. & habetur in l. 1. in princip. de ventre inspi. Item cognoscitur etiam per fenestellas quæ fiunt sæpe numero per magistros ab utraque parte muri, quæ non penetrant totum murum: nam illæ fenestræ fiunt solum ad significandum, cujus sit murus, & quomodo, & non per aliud, & ideo per signum cognoscitur signatum *l. 1. §. si intelligatur. de ædil. edict. & l. stigmata. ibi per Bartol. & de fabric. lib. 11. & per Bald. in authen. dos data. C. de dona. ante nupt. & dixi plene in d. §. si intelligatur.* Si enim illæ fenestræ sunt ab utraque parte ultra medietatem muri à latere cujusque, judicabitur murus communis pro indiviso: sed usque ad dimidiam muri pro diviso. Sed si sunt ab una tantum parte, & perforantur ultra dimidiam vel in totum, & alia signa in contrarium non appareant, judicabitur esse illius, à cujus parte est illa fenestra, *per ea quæ dicta sunt supra.* Unde sis cautus, ut quando facias ædificari murum à parte tua, facias fieri illas fenestras penetrantes usque ad medietatem muri. Si vero facias ædificari domum cõmunem, semper fieri facias fenestellas penetrantes usque ad dimidiam muri: & communiter servatur, maxime in civitate Veronæ. Item cognosci poterit ex camino sive cuppa aut tuba. Item ex necessario, & ejus onere, distinguendo, *ut supra.* Aut est in medio muri vel citra: & tunc præsumetur murus communis. Aut ultra medium, vel in totum: puta quia camera necessarij est ultra murum à latere vicini: tunc præsumitur esse in totum illius, cujus est necessarium, sive ejus camera, nisi aliud in contrarium appareat: puta quia vicinus haberet tigna vel alia signa in illo muro. Et est ratio: quia caminus & necessarium non possunt fieri regulariter in alieno sive communi: *ut not. Ange. in d. l. quidam. Iberus de serv. urb. præd.* & dicam infra de camino & necessario.

Item cognoſci poterit ſi in pariete ſive muro conſtructum erit ſeclarium, aquarolum, vel canale, fiſtulæ, balneum, puteus, ciſterna, fons, lavellus, quæ fiunt & fieri ſolent in ſubmuris, ſecundum exigentiam & opportunitatem locorum, diſtinguendo ut ſupra, *de quibus caſibus ſpecialiter tractabimus.* Item cognoſci poterit, ſi ab utroque latere muri, vel ab uno tantum ſunt annuli ferrei lapidibus infixi, in quibus equi ligari ſolent: & iſti annulli appellantur ſigilli. *text. cum gloſſ. in l. cætera.* §. *hoc ſenatus. in fin.*
15 *de leg. 1. verſic. ſigilla.* & *ibi Angel.* dicit * not. quod tales annuli fiunt ad ornatum civitatis, & ideo de eis non poſſit capi tenuta per extractionem: & de iſtis annulis ſeu ſigillis fit mentio per text. & Flor. *in l. æquiſſimum.* §. *ſed ſi ædium. de uſufruct.* ubi dicitur, quod uſufructuarius non poteſt iſtos annulos de domo in qua habet uſumfructum evellere. Item cognoſci poterit, ſi lapides in muro ſunt, in quibus ſuſtentantur aliquando vites, ſeu pergula vineæ: ſicut in viridarijs ſæpe reperiuntur. Item per lampades ferreas, quæ luminaria dicuntur: & in palatio tantum nobilium & dominorum aut potentium ponuntur, in quibus lumen de pice fieri ſolet. Item per cornua ferrea, in lapidibus domorũ fixa, in quibus viſcella apponi conſueverunt, ſicut ſunt communiter Bononiæ. Item per lapides perforatos, vel per quædã alia inſtrumenta ferrea, ſuper quibus perticæ ponuntur pro extendendis ad ſolem veſtibus vel linteaminibus. Item per candelabra
16 quæ in muris dominorum & nobilium fieri ſolent. Item * per inſignia
c *c* in muro ſculpta, vel depicta, quæ vulgariter arma appellantur: quia per talia inſignia communiter probatur rem eſſe illius, cujus ſunt inſignia, *ut leg. qui libertatem.* §. *fina.* & ibi Bartol. & *l. fin. ff. de oper. pub.* & habetur plene per Bartol. *in ſuo tractatu, de inſignijs & armis.* Item per inſcriptionem in muro factam dũ dicitur, quoniam hoc opus fecit fieri talis, &c. *ut probatur in l. qui libertatem.* §. *fin.* & *l. fin. de ord. publ.* Et generaliter per alia ſigna in muro poſita cognoſci poterit, & probari, an murus ſit proprius vel cõmunis: nam cum non ſit licitum quicquam in alieno immittere. *l. quemadmod.* §. *ſi protectum. ad l. Aquil.* & *l. qui vitem.* §. *ſi ad januam. quod vi aut clam.* nec in communi, niſi ad uſum deſtinatum, *l. Sabinus. communi divi.* & *l. ſi ædes. eodem. titul.* & *l. quidam Iberus. de ſerv. urb. præd.* ſequitur, quod ſi reperiatur aliquid, oportet dicere illum murũ aut eſſe meum in totum: aut eſſe communem pro indiviſo: vel me habere jus ſervitutis, per ea quæ dicta ſunt. & prædicta omnia intellige non ſolum: quando dicta ſigna reperiuntur in muro infixa, ſed etiam ſi eſſent ex-

tracta, & foramina remansissent nondũ clausula seu obscurata, *per ea quæ habentur per tex. glo. & Dd. in l. hæc autem jura. de serv. urb. præd.* * Sed 17
aliquid in dubio habens tigna per aliquem de prædictis signis in muro qui est inter ipsum & vicinum, præsumatur habere jure servitutis vel cõmunionis. In hoc sic concluderem: Aut constat, quod paries fuit per vicinum ædificatus in suo: & sic fuit à principio vicini: aut hoc non constat. Primo casu aut ille vicinus habuit pretium per tignorum impositionem: & tunc ex qualitate pretij poterit cognosci an concesserit jure servitutis vel communionis: quia per communionem solvetur majus pretium: puta secundum conditionem & valorem muri: sed pro servitute solvetur quãtum potest interesse vicini: *& hoc per gloss. not. in l. 2. §. qui superficiem. super verb. agendo. de superfici. & per glo. in l. in obscuris. & in l. semper in stipulat. de regul. jur. & per Bart. & Dd. in l. 1. C. de jure emphyteu. facit. l. quot ibi, ex quanitate pecuniæ. ad Trebell. & l. 1. de rebus dubijs. & in ca. tertio. §. donare. in titul. qualiter olim. feud. potest. ali.* Aut vicinus nullum habuit pretium pro dicta impositione tignorum: & tunc teneo quod illa impositio tignorum præsumatur potius jure servitutis, quam communionis, ubi aliud non appareret: quia patientia vicini potius videtur inducere servitutem. argum. *l. quoties. la prima. §. primo. de serv.* Et quia si præsumeretur communio, esset donatio dimidiæ, quæ in dubio non præsumitur, *l. filiusfamil. ff. de donat. & l. contra jura. §. fin. ff. de pact. cum similib.* Nam quando possumus capere aliam conjecturam, quam donationis, illa capienda est. *l. si cum aurum. de solut. & l. Campanus. de ope. lib.* Secundo casu principali, quando non constat quod paries à principio fuerit vicini, imo nescitur si à principio fuerit communis, vel non: puta quia tigna sunt hinc inde posita, & ejusdem vetustatis sive temporis: & tunc in dubio præsumo, quod quis videatur potius posuisse tigna jure proprio, quam servitutis, etiam si plura sint ab una parte quam ab alia: quia servitus in dubio non præsumitur, nisi probetur imposita. *argum. l. altius. & l. in ædibus. & quod ibi not. C. de serv. junctu. l. quæcunque. de pub.* * Quid 18
autem, si sunt alia tigna vel signa ab una parte tantum, in principio vel in fine muri? an eo casu, quo per illa signa censeretur communis murus vel servitus imposita, intelligatur esse murus communis in totum, vel servitus in toto muro imposita? an vero tantũ in parte illa, in qua sunt signa? Istã quæstionem habui de facto. & sic dicebam: Aut ille murus fuit factus diversis temporibus vel per longitudinem ver per altitudinem, scilicet una

pars in qua ſunt tigna uno tempore, alia pars alio, aut uno & eodem tempore. Primo caſu quando diverſis temporibus: & tunc quantum ad ſervitutem, dico quod pro illa tantum parte, in qua ſunt tigna, præſumitur ſervitus impoſita: & non alia. *argument. l. ſi ſervitus. §. futuro à contrario ſenſu. de ſervit. urban. præd.* imo ſi eſſet paſſus quod imponerentur aliqua tigna, puta tria, alia non poſſet imponere: *ut eſt caſus in l. ſi cum meus. in princ. ſi ſervi. vendi. & dixi plene ſupra de ſervit. tigni immittendis. in 5. q.* Nec obſtat *d. l.* ſi ſervitus. in princip. ubi dicitur, quod ſervitus ne luminibus officiatur, ſimpliciter impoſita intelligatur, tam de præſentibus quā de futuris: quia ibi eſt negativa quæ in totum negat, *ut dixi ſupra de ſerv. lumin. circa principium.* Nos vero loquimur in affirmativa, quæ non extenditur ultra id, in quo conceſſa eſt ſimpliciter, vel ſpecialiter. Sed quantum ad communionem, taliter concludo: Aut enim ille murus eſt factus diverſo tempore per longitudinem: & tunc idem teneo quod dixi de ſervitute: quia alius murus eſt. Aut murus ille eſt factus diverſo tempore, & in altitudinem diverſo tempore elevatus: & tunc aut ille murus erat communis pro diviſo, & elevatus eſt pro ſua tantum parte. & idem, quia alia res eſt. *juxta notata per Bartol. in l. damni. §. cum parietem. de damni infect.* Aut eſt communis pro indiviſo, & elevatus eſt, & tunc teneo quod in totum efficiatur communis: ratio, quia quando ædificatur ſuper muro pro indiviſo, & ſuper ædificatum efficitur commune; *ut notat Bartol. in l. quidam Iberus de ſerv. urb. præd. & Angel. in l. inter quos. in 2. colum. de damno infect. & dicam in ſeq. q.* & hoc caſu non habebit dubium. Secundo caſu principali, quando totus murus eſt ædificatus uno & eodem tempore, & eſt unus tantum: & tunc in dubio cenſetur ſervitus impoſita, quid juris ſit. *vide quæ plene dixi ſupra, de ſerv. tigni immittendi, in 5. quæſtion.* Sed ubi judicaretur communis, præſumam eſſe communionem in totum; argumen. ejus quod dicitur, Qui aurem hominis tetigit, totum hominem tetigiſſe videtur. *in l. vulgaris, in princ. de furtis. quæ eſt canonizata. 32. quæſtione ſecunda, vulgaris. & not. gloſſ. in verſiculo. in eas. in fin. in l. reſtituta. in princ. ad Trebellia. facit l. 3. in princip. de acquirend. poſſeſſio. & quod nota. per Innocen. in cap. cum dilectus extra de capel. mon.* quod nota,
19 quia quotidianum. * Tertio principaliter eſt videndum, an ſocius poſſit in muro communi ædificare. Et primo videamus, an poſſit ipſum altius tollere: & in hoc diſtingue: Aut murus eſt communis pro indiviſo, aut pro diviſo: puta quia unuſquiſque vicinorum verſus ſe intelligitur habere medi-

medietatem parietis sui pro diviso, *juxta ea quæ dixi supra de pariete sive muro proprio & alieno.* Primo casu: quando paries est communis pro diviso: & tunc quia non est proprie communio, ut dixi: quatenus se protendit illa dimidia versus unum, ille poterit altius tollere: & ædificia superimponere: & tigna immittere: iste est casus *in l. hoc quod dictum, §. si ex tribus.* secundum unum intellectum gloss. ibi. *in vers. paries, in princ. de serv. urb. præd.* & est ratio: quia tunc nō dicitur elevare murum communem: sed proprium: nec super communi ædificare, sed super proprio tantum: quod nemini est probatum. *l. altius, & l. in ædibus. C. de servit. cum similibus.* & ita tenet Angel. *in d. §. si ex tribus*, quod dicit esse valde quotidianum: & hoc intelligit verum: ubi paries est ita grossus: quod unusquisq; vicinorum ædificare poterit super sua dimidia: non tangendo aliam partem. sed si paries esset ita subtilis, quod istud esset impossibile: scilicet ædificare super dimidia non tangendo aliam partem: quia est paries lignaminis: quo utuntur Bononienses, & Paduani: sed de Paduanis hodie nō est verum: quia omnes sunt parietibus affixi: vel si esset paries certorum laterum cum gypso: quo utuntur fusci, & dicit Angel. quod nō vidit, quod ibi possit esse ista communio pro diviso: de qua loquitur *d. §. ex tribus.* tum quia partes hujusmodi nō possunt ad oculum demonstrari propter subtilitatem parietis, tum etiam quia partes consideratæ per se unicuique vicinorum essent inutiles. Secundo casu principali, quando paries est cōmunis pro indiviso. & hoc subdistinguitur: Aut unus socius vult altius tollere murum communem invito altero vicino, aut invito altero cui servitus altius non tollendi debetur. Primo casu, aut quis altius tollit murum, & super eo ædificat, & quod super ædificatum sit, suum proprium esse nō potest, *casus est in l. quidam Iberus. de serv. urb. præd.* ibi, neq; parietem quidem suum per parietem communem, secundum unam expositionem gloss. quæ exponit, per parietem communem, id est, super parietem communem. & ibi hoc notant Angel. Barto. & Dd. & Angel. *in l. inter quos, in 3. col. in princ. de dam. infect.* & probatur hoc *in l. si inter te & me. §. fi. de serv. urb. præd.* & probatur aperte *in l. super tuum, de acquir. rer. dom. & in l. 2. in princ. & l. si in area. C. de rei vend.* * Ubi habetur, quod ædificium super pariete cedit parieti inferiori, *ut supra dixi, vers. dictum est* 20
hactenus. Aut quis vult altius tollere murum communem, & super eo ædificare, ita quod superædificatum sit commune, sicut prima pars muri inferioris est communis, & tunc potest: *ut est casus in l. hoc quod dictum, §. si ex tri-*

ex tribus, secundum unam lect. gloss. de servi. urb. præd. & ita tenuit Bar. Ang. & Flor. *in d. l. quidam Iberus*, allegant not. *in l. parietis*, *& l. inter quos, in princip. de damn. infect.* & not. *in l. si supra tuum*, *& in l. 2* *& in d. l. si in area*, quod intelligo, quando paries inferior potest sustinere superædificatum: alias non, *argu. l. cujus ædifisium, de servi. urb. præd.* Item intelligo, quando non noceret socio, & sua interesset, ut probatur *in d. l. quidam Iberus*, §. *parietem.* *& in l. fistulas, in princip.* *& §. 1. & 2. & fi. eod. tit.* quæ leges ita intelligi debent, *ut not. glo. 2. in princ. in l. Sabinus, communi divid.* secus si noceret domino, nec sua interesset, casus est *in d. l. Sabinus, in princ. & in d. l. pariete, de serv. urb. præd.* quæ ita debet intelligi: *ut not. glo. 2. in princ. & in l. si ut proponis, C. de ædific. privat.* & ista est veritas. & ita servatur in practica. Secundo casu, quando quis vult ædificare altius communem murum, invito alio, cui servitus altius non tollendi debetur. Et in hoc dic: Aut servitus fuit imposita per utrunque socium, & altius tolli non potest, *l. 1. de servit. urba. præd.* Aut per unum tantum imposita fuit, & tunc aut fuit imposita parieti tantum, & tunc ipse imponens nõ poterit altius tollere, sed alius sic: quia habetur servitus pro non imposita, *l. per fundum, ubi casus de serv. præd. rust.* Aut servitus fuit imposita domui per dominum domus, in qua erat murus communis inter ipsum & alium tertium vicinum, & tunc servitus habetur pro imposita etiam in pariete communi per unum dominum tantum socium in muro: sed dominum insolidum domus: *ut est casus valde not. in d. l. hoc quod, d. §. si*
21 *ex tribus*, secundum Angel. ibi: qui dicit not. quod * licet parieti communi non possit per unũ tantum ex socijs servitus imponi *per d. l. qui fundum*, tamen ubi non imponitur specialiter parieti, sed domui: & unus paries dictæ domus est communis cum alio, tunc erit imposita servitus illi & parieti: & iste est casus *in d. §. si ex tribus.* Nec est mirum secundum eum: quia cum universitate transit: & fit illud quod alias fieri vel transire non posset. *per l. in modicis, de contraben. empt.* & hoc casu talis impositio servitutis non nocebit alteri socio, quin possit altius tollere, casus est mirabilis *in d. §. ex tribus.* Etsi dicatur, si est imposita servitus, ergo contra servitutem ædificari non potest, per ea quæ habentur *in dict. l. per fundum.* Respondeo, quod illud procederet, quando esset servitus specialiter imposita parieti, valet impositio: sed hic non fuit specialiter imposita parieti, sed principaliter domui proprie, & per quandam consequentiam ipsi parieti. Unde talis impositio servitutis facta non principaliter, sed in conse-

que-

quentiam, non nocet socio: qui non consentit. & iste est casus mirabilis *in dicto. §. si ex tribus*, quem perpetuotene menti: quia per ipsum declaratur, *l. si unus ex socijs, de servi. rustic. præd. & l. an unus, si servi. vendicet. & dict. l. per fundum & l. secunda. C. de servitut. secundum Angel. in dict. l. hoc quod dictum, §. si ex tribus, de serv. urb. præd.* * Secundo, nũquid socius possit cooperire murum communem? Et dicas breviter, quod 22
sic, si non facit damnum *f* vicino: *per l. fistulam, & l. quidam Iberus, §. pariete, cum ibi not. de serv. urb. præd. cum similib. & per ea quæ dixi in præcedenti quæstione.* * Tertio, nunquid possit tignum immittere. *vide text.* 23
& gloss. & ibi Dd. in l. si communes ædes. 12. commun. dividun. & plene per Angel. in d. l. quidam Iberus in 3. col. ver. verisimiliter restat videre, & in l. inter quos, de damn. infect. & quod supra dixi plene de servi. tigni immittendi. in 5. q. & vide omnino quæ dicam infra, de tigno injuncto. * Quarto, 24
an possit imponere, vel restituere, vel reficere cõmunem parietem? *vide l. parietem, cum ibi not. de serv. urba. præd. & d. l. si ædes communes, communi divid. & in d. l. Sabinus, eod. titul. & per Cyn. & Dd. in l. si ut proponis, C. de ædific. priva. & per Angel. in d. l. inter quos, & dicam infra, de refectione.* * Quinto, an possit facere fenestram in muro communi, vel 25
claudere? *vide Dd. in l. quidam Iberus, & Ang. in d. l. inter quos, & dicam plene infra, de fenestra sive balcono*, & de similibus quæstionibus contingentibus murum communem, *vide Angel. in d. leg. inter quos. & in l. quidam Iberus. & dicam infra in diversis rubricis.* * Sed est dubium, quan- 26
do quis altius vult tollere murum communem, vel in eo aliquid fabricare, cujus expensis debeat hoc facere. *vide per Cyn. & Docto. in d. l. si ut proponis, & quod dicam infra, de refectione*, ubi hoc examinabo. * Sed pone, u- 27
nus socius ædificavit primo super muro cõmuni, ipsum altius tollendo suis expensis: alius postea socius vult iterum reædificare super dicto muro: vel in eo aliquid fabricare, vel immittere, an teneatur solvere dimidiam illius muri primo elevati per alium socium suis sumptibus. Istam quæstionem sæpius vidi de facto, & in ea sic alias concludebam, aut murus erat cõmunis pro diviso aut pro indiviso. Primo casu nõ potest repetere sumptus: quia laboravit in suo, *sicut dixi supra in 9. q. prin. circa prin.* & tunc cessaret ista quæstio, quia alius debet altius tollere aliam suam dimidiam tantum, *ut ibi dixi.* Si vero super utraque ædificavit: & tunc aut paries erat ita grossus, quod super sua tantum parte potuisset ædificare: & tunc ædificando super, & sic etiam super parte socij divisa, diceretur ædificasse

in alieno : & per consequens non posset sumptus repetere, *juxta l. adeo, §. ex diverso, de acquirendo rerum dominio. cum similibus.* Aut paries non erat ita grossus, quod super dimidiam tantum potuisset ædificari : & tunc dic ut statim dicam, quando murus est communis pro indiviso, & tunc subdistingue : Aut ille qui prius ædificavit altius tollendo, facit illud quod erat necessarium in domo vel muro : puta reficiendo sicut prius erat. & teneo, quod sic : & quod possit etiam socius cogi ad conferendam expensam pro dimidia. & nō expectare quod ipse velit altius tollere : *juxta not. per Cyn. & Docto. in d. l. si ut proponis. C. de ædific. privat. & dicam infra, de refectione.* Aut non fecit illud quod erat necessarium utrique, sed solum pro sua utilitate: quia in eo muro per ipsum elevato imposuit tigna à latere suo, & superædificavit solarium vel domum, & tunc sub distingue : aut fecit mala fide, quia forte non potuit hoc facere, nisi faciendo scienter damnum alteri socio : *juxta ea quæ dixi supra in tertia quæstione principali hujus servitutis, versic. quod intelligo quando paries communis.* Vel non facit tāquam in re propria, sciens tamen rem esse communem, & tunc non recuperat expensas : *per text. in l. si is qui ibi, casus de hoc. C. de ædific. privatis. & argumento, l. adeo. §. ex diverso, de acquirendo rerum domino. & §. ex diverso. Instit. de rerum divisio. & l. si quis putans, §. 1. communi dividun.* Aut fecit bona fide, quam in dubio præsumo. *l. penul. cum ibi not. C. de evict.* & tunc aut vult repetere sumptus antequam socius superædificaverit : vel superædificare velit, vel aliquid in eo immittere : & tunc aut alter socius protestatus est, quod non vult aliquid solvere, & quod non elevet : & tunc nullo modo tenebitur ad sumptus pro dimidia. *argum. l. fin.*
28 *C. de negot. gest. & l. si pro te. mandati :* & ibi dicitur, * quod etiam actio utilis negot. gest. non competit. Aut alter socius non prohibuit, nec protestatus est : & tunc etiam tuneo, quod sumptus repetere non possit, actione pro socio, neque actio. neg. gest. ex quo opus non erat necessarium, neq; murus ad hoc destinatus : nam si murus erat communis pro indiviso, antequam per aliquem altius tolleretur : & unus postea sociorum superædificaverit : illud superædificatum commune efficitur eo modo quo prius erat murus communis : quia cedit superædificatum muro inferiori primo: sicut ædificatum in solo alterius cedit illi solo. *per l. si supra tuum, de acqui-*
29 *ren. rer. dom. & leg. secunda, & l. si in area. C. de rei vend. & l. si is. C. de ædific. priu. cum similibus.* * Unde sicut ædificans solo alterius, sumptus non repetit, si scienter ædificavit : *ut nota. in dicta l. ab eo. §. ex diverso, cum si-*

rum ſimilibus. ita etiam ſuperædificans muro communi ſcienter, facit ſuperædificatum commune : nec ſibi ſumptus refici debent : quia idem juris eſt de toto quo ad totum, quod de parte quo ad partem : & econtra. *l. quæ de tota, de rei vend.* Aut ille qui primo ædificavit, vult repetere ſumptus pro dimidia, poſtquam alius ſocius vult iterum ſuperædificare, vel in eo muro prius elevato tigna imponere : & iſtud videtur habere majus dubium. Nam videtur, quod non poſſit ſumptus repetere : quia ſi per primam elevationem murus erat effectus communis : nec ſocius tenebatur aliquid conferre pro ſumptibus : ergo videtur, quod ſi vult ſocius altius tollere iterum, vel in prius elevato tigna imponere, quod poſſit : nec cogitur referre ſumptus pro dimidia : quia ſocius poteſt in muro cõmuni tigna imponere, etſi per murum ſuſtineri non poſſint. *l. ſi ædes. communi divid. & in l. communis, l. ædibus. de dam. infect. & not. Angel. in l. inter quos, in princ. ultimæ colu. eod. tit.* Et quando iſte ſuus vicinus iterum ſuperædificaverit, non poterit repetere ſumptus ſuos pro dimidia à primo ſuperædificante : nec ſi primus voluerit tertio ſuperædificare, vel tigna imponere ſuper muro ſecundo loco levato, cogetur reficere ſumptus ſecũdo ſuperædificanti : & ſic res in æqualitate procedit. Veronæ tamen vidi ſervari contrarium videlicet quod ſi ſocius vult aliquid in muro levato per alium ſocium tigna imponere : vel ſi vult iterum altius tollere, cogitur ſolvere expenſas pro dimidia, quæ fuerunt factæ per alium ſocium, qui prius ſuperædificavit. Item * alias vidi atteſtationes, quam plurimorum 30
magiſtrorum parietum : qui ſuper hoc interrogati, ita de conſuetudine
g obſervari conſtituerunt, & ita conſuetudo poteſt fundari in hoc : quia g
quando iſte vicinus vult imponere tigna in muro altius per ſocium elevato, vel ipſum iterum altius tollere : tunc dicit negotium ſuum eſſe geſtum utiliter : ideo forte tenebitur act. neg. geſt. *argu. l. ex duobus fratribus à contrario ſenſu, de negot. geſt. & l. ſi pupilli, in princ.* cum ibi not. per gloſſ. & Doctores eodem titulo. *l. litis in princ. & ibi not. de neg. geſt.* Item ſi non eſſet utile, ſufficit quod ſit utile nunc, ut prædicta conſuetudo procederet de jure : ſine dubio, ſi de facto ſolviſſet ille, qui ſecundo altius elevavit pro medietate muri prius per alium ſuperędificati. pone exemplum. Murus primo erat communis factus communibus expenſis per aliquot pedes : Titius ſocius elevavit ipſum ſuis expenſis. deinde Sejus alius ſocius, dum vellet ſuperædificare, ſolvit dimidiam ſumptuum muri prius per Titium elevati : poſtremo Titius vult iterum ad tertium murum altius tol-

lere: certe hoc casu sine dubio cogetur solvere dimidiam expensarum per Sejum factarum in elevando, ex quo voluit ut Sejus etiam sibi solveret: quando ipse Titius etiam altius elevavit, ut servetur inter eos æqualitas: & ideo dici potest: Patere legem, quam tu ipse tuleris, *in cap. cum omnes, de constitut.* & quod quisq; juris in alium statuerit, ipse eodem jure utatur:
31 *ut in toto titulo. ff. quod quisque juris, & in dicto c. cum omnes.* Sed * posito pro constanti, quod de jure, consuetudine, vel statuto volens secundus murum communem altius tollere, teneatur prius satisfacere pro sumptibus alteri socio, qui prius superædificavit: quid si non vult altius tollere murum, nisi pro una tantum parte, & murus elevatus est longior? In hac quæstione sic distinguo: Aut ille murus elevatus altius est unus, aut plures. Primo casu, quando unus est murus tantum, videtur, quod non teneatur solvere, nisi pro ea rata muri pro qua ipse ædificavit: quia idem juris est de toto quo ad totum, &c. *l. quæ de tota, de rei vendicat. cum similibus.* Unde si super toto altius levato ædificaverit, deberet solvere dimidiam expensarum totius muri: ita quando superædificavit in parte ipsius muri, videtur quod pro illa tantum parte solvere debeat. *& pro hoc facit optime l. 2. §. sepulchrum, & §. Celsus autem ait. de religio. & sump. fune. & instit. de rerum divis. §. insula. ibi, pro modo latitudinis cujusque fundi; & ibi per gloss. & per text. in l. insula. in princ. de acquir. rer. dom.* In contrarium videtur, quod imo teneatur solvere pro dimidia totius muri: quia qui partem muri tetigit, totum murum tetigisse videtur: *argum. leg. vulgaris, in princ. de furtis. & 32. q. 2. vulgaris, cum ibi not. per gloss. & l. 3. in princip. cum ibi notatis, de acquirenda possessione. & per not. per gloss. in l. restitutura, in princ. in verbo, earum, vers. sed nunquid, ad Trebellia. & per not. per Innoc. & Dd. in c. cum dilectus, de capel. mona. & dixi supra in 2. q. princ. hujus servi. in fin.* & pro ista parte fuit judicatum. Secundo casu quando erant duo vel plures muri contigui tantum: & tunc tenendũ est, quod ædificando super uno de dictis elevatis: non cogetur sine dubio solvere, nisi pro dimidia illius tantum muri, super quo ædificatum est: quia separatim debent esse effecti. *l. Papi. exuli, in prin. de mino. l. maritus Co. de donatio. inter virum & uxorem, cum simil.* Et ita etiam super hoc judi-
32 care vidi, & recte. quæ omnia perpetuo tene menti, quia sunt utilia. Sed * quid si reperitur murus altius elevatus, nec apparet quis ædificaverit, & cujus expensis? Et dic, si murus elevatus diverso tempore uni domino servit: qui in eo suum stillicidium vel solarium habet: dicendum est quod præsu-

præsumitur in dubio per illum & ejus expensis, qui habet in eo tectum vel solarium, & ita vidi in qu. facti testes in arte architecturæ peritos deponere: quibus est credendum. *l. 1. in prin. de vent. insp. & not. gloss. in §. præterea quod per alluvionem. Inst. de rer. divis. cum simil.* & hoc etiam vult Bart. *in l. cum servus. de verbor. obliga.* ubi dicit, quando reperitur aliquod opus, in dubio præsumitur factum ab eo & ejus expensis, ad quem hoc spectat. *allegat. l. fin. C. de alimen. pup.* Præterea ibi dicit esse casum not. & idem tenet Bart. *in l. nomina. C. arbit. tut.* & Bald. *in l. fin. §. in computatione. C. de jure deliber. & in l. 1. versi. pen. C. de fruct. & lit. expen. & in l. id quod pauperibus in fine, de episco. & cler. in rub. de fide instru. in 18. col. vers. sequitur videre de scriptura.* & per Imol. & Canonistas *in c. 1. in 3. colum. extr. ut eccles. benefic.* & per Dd. *in d. l. cum servus.* Idem etiam quando quis esset in possessione muri: quia in dubio judicabitur, quod sit factum per eum vel ejus authores, & suis expensis, ut dicit not. Barto. *in d. l. cum servus. per d. l. fina. l. in restituenda. C. de petitio. hæred. per illum text.* qui non facit pro Ang. quia ibi non possidebatur illud, pro quo erat expēsum, sicut hic. Occurrit * mihi circa prædicta alia q. quotidiana. Duo 33
vicini habebant areas contiguas, vel hortos contiguos, parietem in medio fecerunt propter clausuram: alter vicinus vult ædificare ex latere suo super pariete communi, quo ædificato sive ædificio facto, deterior videtur fieri area vel hortus convicini: sed tamen ab uno latere remanet aer, sol & ventus liber ad aream vicini: quæritur an possit? Et primo videtur, quod in pariete communi ædificare non possit, vicino prohibente, *l. Sabinus. communi dividun. & in c. in re communi. de reg. jur. in 6. & l. fin. de servit.* In contrarium videtur *l. cum duobus. §. item Mela. ff. pro socio. & l. super ædes. communi divid.* & quia cuiq; liberum est usq; ad cœlum tollere, *l. altius. & l. fin. C. de servitut. & l. si vitem. §. si quis protectum. ff. quod vi aut clam.* Solutio hujus quæst. est, quod in tali pariete communi unus socius altero invito ædificare non possit: quia ad usum ædificandi institutus non est, sed ad usum clausuræ. *per ea quæ not. per glo. & Dd. in dicta regula, in re communi.* & ita etiam reperio consultum per D. Rapha. Fulg. in quodam suo consilio, quod incipit, duo vicini habent. quod est valde not. in practica. & per hoc limitantur ea quæ dixi supra *in vers. tertio principaliter videndum est.* * Quarto & ultimo principaliter esse vidē- 34
dum, an paries qui est in medio, remaneat communis, vendita una ex domibus: sed ejus decisionem collige ex his quæ not. Barto. *in l. 1. de ser-*

vit. legat. & quæ dixi plenius supra *de servit. itineris seu aditus. vers. sed reassume istam q. dic ut ibi.*

ADDITIO.

a *Murus.* Adde Corn. *2. volum. consi. 236.* & murus civitatis dicitur res sacra, *d. consil.* & murus seu paries inter binas ædes, an & quando pro diviso vel indiviso communis inter vicinos dicatur, *in 1. volum. cons. 184. incip. licet.*

b *Ager est lo.* Utrum quælibet petia terræ appelletur ager vel locus, *vide Alex. 3. volu. cons. 73. in 3. col. §. fortificantur prædicta.*

c *Societ. incidenti & taci.* Adde Corneum *1. volum. consi. 186.* & societas est contractus, qui solo consensu contrahitur. *in 3. vol. consi. 252.* Et societas per actus sociales unius tantū non intelligitur contracta. *in 4. vol. consil. 196.* Et societas talis tacite contrahitur, qualem actus sociales demonstrant, *d. consil. 196.* Et in re communi an ædificari possit invito socio, *in 2. volum. consil. 90.* & Alexan. *in 2. volum. consi. 18. in penult. col. per totum.*

d *Perit. in ar.* Ars sive exercitium corporale extrinsecum: utrum sit licitum. Responde quod sic: si hæc concurrant. Primum recta intentio: nam cujus finis bonus est: id est intentio, ipsum quoque bonum est in his, quæ de se non sunt mala: finis ergo ultimus qui debet haberi, est Deus. *1. Corinth. 10.* Omnia quæcunque facitis, aut in verbo aut in opere &c. Item. *ad Ephes. 4.* Operetur manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

e *Insignia.* Utrum possit quis sibi assumere insignia? Respon. Pa. *in c. dilecta. de exc. præla.* cōmuniter tenetur quod sic. & arma sicut & nomen assumitur ad placitum, ut agnoscatur ab alio. *Inst. de leg. §. si quis in nomine. & l. ad recognoscendos C. de ingenu. & manu.* Et utrum quis quis possit assumere insignia dignitatis. Respon. quod non, scilicet, si non habet illam dignitatem, alias est falsarius, *l. eos. & quod ibi not. ff. de fal. facit cap. 1. de cler non or. mi.*

f *Damnum.* Et qui causam damni dat, damnum dedisse videtur, *vide Corn. in 3. volum. consil. 88. incip. quamvis. & in 4. volum. consil. 33. & consi. 282.*

g *Consuet.* Quomodo interrumpitur consuetudo? Respon. Pan. in *cap. fina. de consuet.* quod si est completa & perfecta, requiritur tempus decem

decem ann. Et sic intelligit Ioan. And. ibidem: alias non frangitur etiã per plures alios contrarios actus. Si vero non est completa, sufficit unus actus contrarius, ita quod de novo oportet quod incipiatur. *argu. l. si duo. ff. de regu. jur.* ubi habet locum consuetud. Respon. quod in illis locis ubi viguit, *ut not. Pan. in c. cum olim. de consuet.* Et ideo nocet contra privilegia generalis studij in loco ubi viguit, sed non in alio loco, de quibus in authen. habi. *C. ne fil. pro patr.* Et vide Corn. *in 1. volum. consil. 89. & consil. 222.*

De stillicidio, seu tecto.

CAP. XLI.

1 *Stillicidium & tectum an idem significent.*
Tecti seu stillicidij appellatione, an veniat solum illud, quod est de tegulis, puta cuppis, lastis: an etiam veniat illud quod de plumbo existit. ibid.
2 *Stillicidium sive tectum an unicuique licitum sit extra parietem pro libito voluntatis porrigere.*
3 *In stillicidio sive tecto an luminaria facere licitum sit.*
4 *Supra stillicidium an sit licitum ædificare, verbi causa, solarium, sicut Venetijs fit: hortulos, sicut in Catalonia: crustationem, sicut in civitate Neapolis.*
5 *Domum versus viam publicam per directum si quispiam habet cum stillicidio casitante supra solum publicum, & vicinus habeat domum contiguam à latere depressiorem, ac ipsam altius elevaverit, quam sit alia domus sui vicini, an facere possit, quod aqua stillicidij sui super vicini stillicidium casitet, vel econtra.*
6 *Usufructuarius ædium an ipsas altius tollere possit.*
7 *Domus una si habeat plura solaria diversarum personarum: ita quod quando pluit, descendit aqua ad solarium inferius: an possit cogere dominum superiorem ad ipsum suis sumptibus reficiendum.*
8 *Domino tecti an liceat legare tectum, sive tegulas, sive plumbum, sive tigna alteri domui.*
9 *Debitor meus si quidam sit, & in executione sententiæ feci ipsum pignorari: an poterunt pro pignore capi tegulæ domus, vel plumbum, vel ligna.*

LIcet de stillicidio plura dixerimus supra de servit. stillicidij avertendi in tectum vel aream vicini, & de servit. stillicidij non avertendi: tamen ut perfectior ista materia habeatur, etiam hic aliqua subjiciemus. Et sciendum est in primis, quod stillicidium & tectum idem significant, *ut probatur in l. 1. de serv. urb. præd.* & propterea dixi *in rub. de stillicidio sive tecto*, quamvis in alia materia Senatusconsult. Syllaniani tectum aliter accipiatur latius, *ut l. 1. §. eodem autem tecto. ad Sylla. l. fin. de his quibus ut indig.* & tectum dicitur à tegendo quia domũ tegit, tegularium etiam appellari

pellari poteſt, *ut probatur in l. Tugurij. 180. §. Ofilius ait. de verb. ſign.* Sed poteſt dubitari, an appellatione tecti ſeu ſtillicidij veniat ſolum illud, quod eſt de tegulis, puta cuppis, laſtis, an etiam veniat illud, quod eſt de plumbo. Et dico quod ſic *text. eſt cum gloſſ. in l. malum. §. plumbum. de verb.*
1 *ſign.* * Nam ibi dicitur plumbum, quod pro tegulis ponitur, ædificij eſſe, & gl. exponit pro tegulis, quando loco tegularum plumbum cooperit domum, ut ſunt eccleſiæ Venetianæ. Adde tu, ut eſt nobile palatium, & Paduæ eccleſia ſancti Antonij, ex quo ſequitur ſecundum glo. *in d. §. plumbum.* quod vendita domo etiam iſtæ tegulæ de plumbo veniunt. *allegat. l. fundi. §. quæ tabulæ, de actio. empt.* & ad hoc vide *l. granaria & tegulæ. eod. tit.* Item etiam appellatione ſtillicidij ſive tecti, venit id omne, per quod domus ſeu ædificium tegitur, & aqua ſtillat, ſive ſit incruſtatio, ſicut in civitate Neapolis: ſive de paleis, ſicut communiter ſunt in villis, per ea quæ dixi ſupra de ſervi. ſtillicidij avertendi, in 1. quæſt. ubi declaravi quid ſit ſtillicidium. Et ideo iſta materia ſervitutis loquens de ſtillicidio ſive tecto, procedit in hujuſmodi ſtillicidijs ſive tectis. Quæro * circa prædi-
2 cta, an ſit licitum unicuique ſtillicidium ſive tectum porrigere extra parietem pro libito voluntatis? Dic quod aut vult porrigere ſuper ſolum vicini, & non poteſt, *ut probatur in l. fin. §. Lucius, ibi, neque ſtillicidium in vicini domo cadat. de ſerv. urb. præd.* Et eſt ratio quia ſolum vicini debet eſſe liberum uſque ad cœlum, & ſic cœlum quod eſt ſupra ſolum, debet eſſe liberum, *l. fin. in princ. ff. de ſerv. & l. pen. §. pen. quod vi aut clam. & ibi per gl. & l. ſi in rem. §. pen. eo. tit.* niſi eſſet ſervitus ſtillicidij impoſita: quo caſu porrigere poteſt ſecundum impoſitam ſervitutem, & non ultra, ſed circa retroducere poteſt, *tex. eſt in l. ſervitutes quæ in ſuperficie. §. ſtillicidium. eadem cauſa. de ſerv. urb. præd. & dixi ſupra de ſerv. ſtillicidij. in 4. q.* Aut vult porrigere ſupra ſolum publ. & tunc ſubdiſtingue: aut ex forma ſtatuti vel conſuetudinis introductus eſt modus. ſecundum quem porrigi poſſit ſtillicidium: & ille modus ſervandus eſt, *ut probatur in l. 1. cum gloſſ. C. de ædif. priva. & in l. qui luminib. cum gloſſ. de ſer. urb. præd. ubi* fit mentio de forma ædificandi Florentiæ. Aut nullus modus ædificādi eſt ſtatutus, & tunc teneo quod nullus poſſit de jure ædificare, porrigēdo ipſum ſupra ſolum publicum: quia ita debet eſſe liberum ſolum publicum, ſicut & privatum, *ut d. l. fin. in princ. ff. de ſerv. l. 2. §. tractatum. ne quid in loco publico. cum ſim.* Si vero eſſet conſuetudo vel ſtatutum in contrarium, ſicut eſt communiter in his partibus; conſuetudo eſt attendenda,

denda, *ut supra dixi, & probatur in l. 1. & ibi not. C. quæ sit longa consuet. & in l. an in totum. C. de ædif. priu. & not. Ang. in d. l. fin. de ser.* vel nisi quis haberet potestatem à principe vel à regentibus civitatem, *ut l. an in totum, & l. prohibere. §. plane, quod vi aut clam.* ubi vide Bartol. & quod dictum est de statuto, consuetudine: aut concessione: intellige verum: nisi fieret cũ damno vicini. exemplum: vicinus habet penum à latere subterraneam, & ex solo publico recipit lumen: quia ibi habet unam fenestram: si alius vicinus porrigeret stillicidium, puta, per duos pedes, aqua ex stillicidio casitaret in penum vicini: nam hoc casu non posset tale stillicidium porrigere super solum publicum, quia statutum, vel consuetudo, aut licentia de ædificando supra solum publicum, intelligitur in dubio sine damno vicini, *l. 2. §. si quis à princ. & in §. merito. ne quid in loco publico. & in l. nec avus. C. de emancip. libe. cum similibus.* & ita alias judicari vidi in civitate Veronæ. Aut quis vult ædificando stillicidium porrigere supra sepulchrum seu monumentum: & tunc non potest, casus est *in l. si vitem. §. penult. quod vi aut clam.* ubi est text. magistralis in ista materia, quem omnino vide. * Quæro secundo, an in stillicidio seu tecto sit licitum facere luminaria. Et breviter dic regulariter, quod sic: quia quatenus se domus extendit & tectũ, licitum est facere fenestram à parte superiori: quia illud solum usq; ad cœlum debet esse liberum ad usum ejus, cujus est solum *d. l. si vitem. §. penul. & d. l. fina. de serv. cum similib.* ac etiam quia in suo quis potest facere fenestram regulariter. probatur *in l. altius. C. de servit. & ibi notat.* nisi fieret illa fenestra causa videndi secreta domus vicini. & ex hoc nullam utilitatem percipiat: & sic potius ad æmulationem vel despectum vicini. *argu. l. opus. ff. de operibus publicis. not. per Bald. & Doct. in d. l. altius.* ubi dicunt: idem si fieret causa videndi puellam vicini: de quo plenius dic ut infra dicam de fenestra sive balcono. Quæro * tertio, utrum supra stillicidium sit licitum ædificare: puta solarium vel mœnianum, sicut Venetijs fit: hortulos, sicut fit in Catalonia: vel crustationem, sicut fit in civitate Neapolis. Et dico breviter, quod sic, nisi fieret causa æmulationis, vel despectus, vel puellæ, per ea quæ dixi in præcedenti. Quęro * quarto, quidam habet domum versus viam publicam per directũ cum stillicidio casitante supra solum publicum: vicinus habet domũ contiguam à latere depressiorem, ipsam altius levavit, quam sit alia domus sui vicini: an possit facere, quod aqua stillicidij sui casitet super stillicidium vicini, vel econtra? & teneo quod non, si non debet sibi aliquam servitu-

tem : quia regula eſt, quod licet in ſuo ædificare, dummodo non mittat in
alienum, *ut l. quemadmodum. §. ſi protectum. ad leg. Aquil. & l. ſi vitem.
§. qui ad januam. quod vi aut clam.* Debet ergo ille, qui habet altius ſtil-
licidium, divertere aquam per unum canale, vel aliter, quatenus ſe proten-
dit ſtillicidium, vicini, quod eſt inferius : ita quod illa aqua non caſitet ſu-
6 pra ſtillicidium ſuum, ſed ſupra ſolum publicum : quod not. quia iſtum ca-
a ſum habui de facto Veronæ. Quæro * quinto : an uſufructuarius *a* ædi-
um poſſit altius tollere, & dicas quod non : licet non obſcuret lumina do-
mus : eſt ratio, quia per hoc tectum magis turbatur quia ventus magis per-
cutit, *ut eſt text. cum glo. in l. æquiſſimum. 13. §. item Nerva, eum, cui. de*
7 *uſufruct.* Quæro ſexto, eſt una domus * habens plura ſolaria diverſarum
perſonarum, an ſi tectum eſt fractum, ita quod quando pluit, deſcendit
aqua ad ſolarium inferius, poſſit cogere dominũ ſuperiorem ad ipſum re-
ficiendum ſumptibus ſuis, ſcilicet ſuperioris. Dicas quod ſic, *ut probatur
in l. eum debere columnam. de ſerv. urb. præd. juncta l. & ſi forte. §. etiam ſi
ſervitus vendi.* & ad hoc vide omnia quæ dixi ſupra in ſervit. ſtillicidij nõ
avertendi, & in ſervitute oneris ferendi. *ver. hujus autem ſer. & verſ. ſeq.*
8 Quæro * ſeptimo, an liceat domino tecti legare tectum ſive tegulas : pu-
ta cuppos ſive plumbum, ſive tigna alteri. Et dices quod non : quia hæc
legari prohibitum eſt per Senatuſconſultum : quod alias præſtari non po-
teſt, quam ut ædibus detrahatur vel ſubducatur, *ut eſt text. in l. cætera. §.*
9 *hoc ſenatus. ſupra de lega. 1.* de quo dic ut ibi. Quæro * octavo, & ulti-
mo, quidam eſt debitor meus, feci ipſum pignorari, puta in executione
ſententiæ, *juxta not. in l. à divo Pio. §. in venditione de re jud. cum ſequen-
ti.* an poterunt pro pignore capi tegulæ domus, ut ſunt plumbum, vel cup-
pi, vel ligna ? dic quod non, *ut eſt caſus in d. §. ſenatus.* & ratio eſt, ne
urbs deformetur ruinis, *ut l. fin. ne quid in loco publico. & not. per Ang. &
Dd. in d. §. ſenatus.* Cætera circa iſtam materiam vide quæ plene ſcripſi,
ut ſupra in ſervitute ſtillicidij avertendi. & in ſervitute ſequenti, & adde
quæ dicam in ſequen. ſervi. &c.

ADDITIO.

a *Vſufructuarius.* Differt uſufruct. ab emphyteuta : quia iſte habet uti-
le dominium, ille ſolum jus utendi. Item differt ab uſuario, nam is cui nu-
dus uſus fundi datur, nihil habet ulterius in eo, niſi ut oleribus, pomis, fœ-
no, & hujuſmodi utatur, ad uſum quotidianum, & in eo moretur, ſed nul-
li alij

li alij jus quod habet, aut vendere, aut locare, aut gratis concedere potest, sed usufruct. sic, *sic Instit. de usu & ha.* §. *1.* Multo magis differt ab usu non juris, sed facti, quo fratres minores utuntur, in quo usuarius nullum jus habet, sed tantum factum pro necessitate vitæ. *de ver. sign. c exiyt qui seminat. lib. 6.* propterea additur verbum fructus. & adde Corn. *in 1. vol. cons. 164. & in 2. vol. cons. 8. & cons. 187. & in 3. vol. cons. 195. & in 4. cons. 249. & Alex. in 3. vol. cons. 88.*

De ostio seu porta.

CAP. XLII.

1 *Ostium de novo versus fundum vel domum vicini in suo pariete proprio, an quispiam vicino invito facere possit.*

2 *Stillicidium supra solum vel aream vicini, verbi causa, per tres pedes si quis habeat, an tunc in muro proprio ostium facere possit causa veniendi ad ipsum solum, sive aream.*

3 *Domum suam per directum versus viam publicam si quispiam habeat cum stillicidio protendente, verbi gratia, per tres pedes supra solum publicum : & vicinus habeat aliam domum per in directum à latere, & velit facere ostium in muro suo proprio, causa exeundi de domo sua per solum publicum , quod est sub vicini stillicidio, nunquid possit*

4 *Stillicidij domino non est licitum claudere locum inferiorem sub stillicidio, neq; ipsum tanquam proprium occupare.*

5 *Domum unam si aliqui habeant, quam diviserunt, & uni contingat in divisione una pars cum curia, alij pars domus, quæ pariete dividitur, an si prius erat ostium in dicto pariete & divisionis tempore nihil de ostio dictum fuit, vel sit dictum, quod clausum stet, an possit alter cogi, quod pariete sive muro claudat.*

6 *Vicinus si vicinum turbaverit in veniendo ex aliquo ostio ad suam curiam, an possit cogi ad cavendum de amplius non veniendo.*

7 *Areæ alicujus dominus an possit claudere aream vicini ex parte sua versus curiã, januæ tabulas affigendo, ita quod areæ dominus in aream suam exire non possit.*

8 *Usufructuarius alicujus domus, an possit domus alterius aditum anteriorem vel posteriorem claudere.*

9 *Ostij januæ an possit alicui legari, vel in executione sententiæ pro pignore capi.*

10 *Civitatem aliunde quam per portas sub pœna capitis egredi non licet.*

11 *Vestibulum quid proprie sit.*

QUidam aperto pariete domus suæ quatenus stillicidij rigor & tignorum protectũ competebat, januam in publico aperuit, nunquid possit? dicas quod sic, *ut est text. in l. fin.* §. *Lucius. de serv. urb. præd.* & dicit ibi glo. quod ita faciunt omnes Veronenses: qui aperiunt portas versus

viam publicam, & verum dicit, quod olim ita faciebant, sed hodie aperiunt intra domum. ultra vero stillicidij rigorem & tignorum protectũ non liceret januam in publico aperire: *ut probatur in d. l. Lucius.* à contrario sensu nisi esset consuetudo in contrarium, sicut esse solebat in civitate Veronensi, *per ea quæ dixi in præcedenti rubr. in 1. quæst.* & idem juris esse dico, quando quis haberet stillicidium domus suæ supra domum vel aream vicini: quia quatenus rigor stillicidij, & tignorum protectus extenderetur, & non ultra, poterit januam suam in solo vicini aperire: *per dictum §. Lucius, quod est not.* Circa quæ adde quæ dixi supra de servitute stillicidij avertendi, *in 8. quæst.* Sed dubium est, * an quis potest in suo pariete proprio facere ostium de novo versus fundum vel domum vicini invito vicino. *& Flor. in l. fin. §. Lucius, de serv. urban. præd.* per illum text. dicit, quod licitum est, dũmodo nõ protendatur ultra illa stillicidia. Petrus autem de Papia *in sua practica, in ultimo libro suo, in gl. antepe. in fin.* dicit, quod in proprio pariete quis potest facere ostium de novo, invito vicino, si jus vicini non læditur, *per not. in d. §. Lucius.* de hoc concludendum est, *ut dixi supra de pariete seu muro. ver. sed nunquid vicinus poterit in muro suo facere ostium, ubi omnino vide.* Ubi adde, * quod licet quis habeat stillicidium supra solum vel aream vicini, puta per tres pedes, *juxta l. servitutes quæ in superficie. §. stillicidium, de serv. urb. præd.* nec est necesse, quod habens stillicidium pro eo intret fundum vicini, quia aqua omnino descendit & discurrit sine damno suo: an tunc poterit facere ostium in muro proprio causa veniendi ad dictum solum sive aream, puta quia ex eo aperto vult ire forte ad viam publicam? Et teneo quod non, quia licet illud solum sive area sit vicini, quatenus protendit rigor stillicidij recipiendi: *ut d. §. stillicidium. & habetur in l. fin. in princ. de serv. urb. præd.* tamen nõ debetur servitus aditus seu itineris, quæ est diversa à servitute stillicidij, ut patet per ea quæ dixi *de servitute itin. seu aditus.* Et propterea illud quod dixi supra de pariete sive muro, in vers. sed nunquid vicinus, qui habens stillicidium supra solum vicini. si solum inferius debet tantum servitutem stillicidij recipiendi, potest facere portam in muro proprio, causa veniendi ad istud solum pro suo stillicidio tantum, intellige quando potest esse aliqua necessitas. exemplum: quando sunt domus contiguæ, & in medio earum casitant stillicidia, vel si à parte mea est domus cum stillicidio, & à parte vicini est murus distans forte per unum pedem vel duos: *juxta l. fin. finium regun.* nã tunc inter duos dictos parietes potest aqua marcescere

cere & destruere fundamenta parietis. Nam hoc casu vel simili posset quilibet dominorum facere portam in muro suo causa veniendi ad illũ ingressum, qui est inter utrunque vicinum. & ita alias vidi judicari. Sed si casiaret, istud est dubium : puta quia à parte mea stillicidium, à parte vicini est solum tantum, sive area domus suæ, tunc non possum facere ostium sive portam causa veniendi ad solum seu aream vicini, & quatenus protendit rigor stillicidiorum meorum, per prædicta, ne etiam detur mihi occasio seu facultas eundi per fundum vicini, quod non est permissum, *ut habetur in d. l. divus, de serv. rust. præd.* nam per agrum alienum transire fas est. jus non est. & fas divina lex est, jus vero est humanũ. *ut est tex. dist. 1. omnes ll.*

Alia est quæstio * de solo publico hujusmodi. Quidam habet domum suam per directum versus viam publicam cum stillicidio protendente, puta per tres pedes supra solum publicum : vicinus habet aliam domum per indirectum à latere : vult facere ostium in muro suo proprio causa exeundi de domo sua per solum publicum, quod est sub stillicidio vicini sui, nunquid possit? Et breviter dico, quod sic : Nam licet vicinus habeat stillicidiũ super illa parte soli publici : tamen illud solum inferius propter hoc non desinit esse publicum, quin possit per ipsum & quemcunq; alium transire: *per l. viam publicam, de via publ. cum ibi no. conjuncta. l. ædiles. in fi.* quæ est lex Græca, *eod. tit.* Nam de jure cõmuni non dicitur esse licitum facere ædificia supra solum publicum. *argu. l. fin. in princ. de serv. & §. 2. in tract. ne quid in loc. public.* Sed de consuetudine servatur contrarium : quia quilibet porrigit stillicidia sua pro voluntate supra solum publicum : *sicut dicit etiam gl. de porticibus, in rub. C. quæ sit long. consue.* & per istam consuetudinẽ non fit, quod locus inferior sub stillicidio efficiatur illius, cujus est stillicidiũ: & ideo licitũ est unicuiq; transire per dicta loca publica, quæ sunt sub stillicidijs, & ita videmus per omnes observari. Ex * hoc etiã sequitur aliud, quod nõ est licitũ domino stillicidij claudere locũ inferiorẽ sub stillicidio, neq; ipsum occupare tanquã propriũ, & ita alias in quæstione facti obtinui in civitate Veronæ, quod est not. Sed circa prædicta dubitari potest : * quidã habebant unam domũ, quam diviserunt : uni cõtingit in divisione una pars cum curia : alij alia pars domus quæ dividitur pariete : dixi supra, quod in pariete illo non potest fieri ostiũ, quid si prius erat ostium in dicto pariete tempore divisionis, & nihil de ostio dictũ fuit, vel est dictum quod stet clausum : an possit cogi, quod claudat pariete sive muro? Et videtur quod sic, ut tollatur domino ostij facultas veniendi ad are-

3 (margin, at "Alia est quæstio"); 4 (margin, at "sequitur aliud"); 5 (margin, at "dubitari potest")

ad aream vicini: *per not. in l. divus, de serv. rust. præd. & per ea quæ dixi supra in ver. sed si.* Adde in contrarium, quod non possit cogi ad claudendum: quia nemo in suo laborare cogitur: *ut l. 1. in fin. de aqu. plu. arc.*
6 *& ibi not.* Sed si turbaverit * vicinum in veniendo ex dicto ostio ad dictã curiam: videtur quod possit cogi ad cavendum de non veniendo amplius, *per l. harum, & l. egi. si ser. ven.* In hoc puto sic esse considerandum. Aut est actum expresse tempore divisionis, quid sit faciendum de dicto ostio. & istud est servandum. *l. jurisgentium, §. prætor ait, ff. de pact.* Aut nihil est actum: & tunc aut nihil novi facit, neq; turbavit vicinum: & hoc casu non tenetur ad aliud: quia divisio censetur esse facta, ut nihil novi fiat. Nemo enim in suo laborare cogitur regulariter, etiã si debeat servitutem: *ut probatur in d. l. 1. §. fin. ff. de aqua plu. arcen. & ibi hoc not. & habetur. in l. quoties. la 1. §. 1. de servi.* nisi in servitute oneris ferendi, *ut l. eum debere columnam, de serv. urb. præd. & dixi plene de servitute oneris ferendi.* Aut aliquid novi facit: puta quia aperiendo januam turbavit vicinum in ejus curia: & tunc aut debetur servitus, quia promisit non aperire ostium & semper tenere ipsum clausum? & cavere cogitur de amplius non impediendo, seu turbando, vel de non aperiendo illud ostium: *per not. in d. l. harum. & l. egi. si ser. vend. & per no. per Bart. & Dd. in l. si prius. de novi oper. nunc.* Aut nulla servitus est promissa vel debita: & tunc etiam hoc casu post turbationem cogitur cavere, sicut in interdicto, uti possidetis, *ut probatur in l. unica. C. uti possidetis, & est text. cum gloss. in l. 1. §. hoc interdicto. in l. quæsitum. ff. de itin. actuque priva. & not. Bart. in l. 1. §. interdictum autem hoc, ff. uti poss. & Salic. in d. l. 1. in 5. quæst. C. uti possid.*
7 Nunquid autem dominus areæ possit claudere * aream vicini ex parte sua versus curiam, affigendo tabulas januæ, ita quod dominus areæ non possit exire in aream suam. Et dico quod non, imo si affixerit, poterit dominus januæ propria autoritate removere: *ut est text. in l. si vitem, §. qui ad januam. quod vi aut clam. & probatur in l. quemad. §. si protectum, ad l. Aq.*
8 Sed nunquid * usufructuarius eidem possit aditum anteriorem vel posteriorem claudere? Et dicas quod non. *tex. est in l. æquissimum, §. sed si ædium. de usufruct. ibi. vel aditus posticasve vertere*: & ita tenet ibi Flor. qui dicit per illum tex. quod usufruct. vel inquilinus aditum posteriorem non potest immutare, nec loca aperta claudere: propter refugium tempore necessitatum necessarium, ut aperiantur propter conservationem personæ & rerum. Et ex hoc not. quod usufructuarius, vel inquilinus non potest in domo

in domo usufructuaria vel conducta facere ostium in porticu, si non est: Nam vulgo dici solet, quod hujusmodi ostium domum destruit, vel si est, ipsum claudere non potest, quia præsumitur esse utile domui, ex quo factum est. * Item nunquid janua ostij possit alicui legari vel capi pro pignore, vel in executione sententiæ? Et dicas quod non *tex. est in l. cætera, §. hoc senatus. el 2. de legat. 1. & ibi not.* facit ad hoc quod dixi in rubrica præcedenti, *in 7. quæst.* * Item notandum, quod non licet egredi civitatem aliunde quam per portas sub pœna capitis, *text. est in l. fin. ff. de rerum. divis.* de quo dicendum est, ut ibi, quia non est materia nostra. 9 10

Ultimo adde prædictis, * quod aliquando ante ostium est vestibulum, 11
quod est locus quidam ante ostia utriusque domus, per quod habetur aditus, & tecto coopertum est ut vestimento, sicut homo vestimento tegitur: *ut est tex. cum gl. in l. arbor. §. de vestibulo. cōmuni dividun.* & ibi de hoc not. & habetur per Bart. *in l. damni, §. cum parietis, de damno infect.*

ADDITIO.

a *Consuetud.* Quot actus requiruntur, ut quis dicatur habere aliquid in cōsuetudinem? Respond. quod in civilibus requiritur quod sint tot actus, quot faciunt præscriptionem: nam tres actus aut quatuor non faciunt cōsuetudinem, nisi sit legitime præscripta: *ut not. gl. in d. c. cum ecclesia, de causa possess. & proprie.* Verum est quod duo vel tres actus tuentur aliquem in possessione quousq; sit dubium *17. q. 2. servitutum.* In criminalibus vero introducitur per binum actum. *ff. de inoff. testa. l. nam & his. ff. ad Syl. l. si quis. §. quod sub eodem tecto. vide etiam Corn. 1. volu. cons. 89. & in 2. vol. cons. 90. in 3. vol. col. 179.*

De aditu seu itinere.

CAP. XLIII.

1 *Promiserit si mihi quispiam, ut per aream suam in domum meam, vel ex domo mea per aream suam, ire possim: nec de plano aditus sit, quoniam area sua domo mea altior est, an scalas vel gradus, aut clivos in meo, vel in suo facere debeam.*

SI quis mihi promisit * ut per aream suam in domum meam, vel ex domo mea per aream suam ire, agere possim, nec de plano aditus sit, quia area sua est altior domo mea, an scalas vel gradus aut clivos facere debeam in meo vel suo? Et videtur quod in meo: quia solum est facta promissio, quod possim ire vel agere per fundum suum: non autem quod in suo possim aliquid facere. Et pro hoc videtur text. *in l. super iter in princ. de aqua plu. arc.* 1

plu. arc. Tamen contrarium est dicendum, videlicet quod scalas sive gradus aut clivos prope januam meam in solo vicini jure facere possim, dummodo ne quid ultra quã necessarium esset, causa itineris demoliatur *text. est singul. in l. servitutes quæ in superficie. §. si domo. de servi. urb. præd.* & est ratio, quia si iter debetur, quia promissum est vel legatum in ea parte, qua nisi opere facto iri nõ possit, licet fodiendo & subtrahendo iter facere. *l. si iter. ff. de servit. tit. generali. & probatur in l. refectionis, cum ibi not. commun. præd.* Et quia ita materia itineris seu aditus est servitus urbana, & de ea satis dictum est supra in servitute itineris seu aditus: & est etiam rustica, reliqua reservo in seq. libro, *in rubr. de servitute itineris*, ubi plura dicemus: & adde quæ dixi in præced. rub. *in ver. sed nunquid aditus. & not.* per Bart. & Dd. *in l. quod conclave. in fin. de dam. infect. & quod not. in c. unico, de consecr. ecclesiæ vel altar. lib. 6.*

De claustro seu conclavi.

CAP. XLIV.

1 *Claustrum unde dicatur.*
2 *Conclave in neutro genere, vel conclavis in fœminino, quid sit.*
3 *Porticus quid proprie dicatur.*
4 *Homini privato an super locis publicis versus vias publicas ædificare licitum sit: sicut communiter reperiuntur Paduæ & Bononiæ.*
5 *Domus appellatione an porticus contineatur.*
6 *Statutum si puniat committentem maleficium in domo vel inventum extra domum, an porticus etiam comprehendatur.*
7 *Duas domos si habeam habentes claustrum vel porticum communem in illarum ædium medio: & unam simpliciter vendam & aliam retineam: cujus erit ipsum claustrum.*
8 *Porticum vel claustrum cooperientem solum suum si quis habeat, & in alieno requiescat, an dominium ejus suum sit.*
9 *Porticum vel claustrum cum columnis si quispiam facere velit, an possit imponere columnas, quæ unius ecclesiæ fuerunt.*

1 Sciendum est in primis, quid sit claustrũ, conclave, & porticus, * Claustrum dicitur quasi claudens, sive clam stans: id est, privans habitantes in eo, ne passim vagari liceat: ita not. Archid. *in cap. 1. §. verum, in vers. more, de stat. re. in 6.* & est locus religiosus: *ut in cap. religiosus, de consuet.* & idem not. ipse Archid. *7. quæst. 1. cap. fin. in fin. vers. claustra.* ubi etiam dicit, quod hoc dictum à quodam animali, cujus nomen est Castor: quia cum sentit venatores, se ipsum castrat. Claustra etiam dicuntur instru-

instrumenta quæ claudunt domũ vel aliquam ejus partem, ut ostia & portæ, quæ non adhærent, sed de nocte portantur ad claudendum: *ut est tex. cum gloss. in l. fundi, in princ. super ver. claustra, de act. empt.* * Conclave 2
in neutro genere: vel conclavis in fœminino, dicitur cella vel camera secreta, vel clave alterius domus clausa, vel quæ sub multis clavibus continetur, vel ad quam per multas claves venitur. Alibi dicitur conclave curia seu porticus inter duas domos: *ut de damn. infect. l. quod conclave, & habetur in cap. ubi periculum, §. in eod. de ele. lib. 6.* Alibi sumitur pro dormitorio. *12. quæst. 1. omnes. & ibi hoc not.* Archi. vel secundum Bart. *in d. l. quod conclave, in princip.* conclave dicitur domus discooperta inter duas domos in quodam solario supra terram: ut accipitur hic. Item potest dici camera bene formata cum clavi: *ut leg. 1. §. de inspiciendo. de ventr. inspic.* & ita etiam potest capi *d. leg. quod conclave.* & ita etiam not. *in l. foramen. de serv. urba. præd.* Porticus * vero dicitur locus coopertus desu- 3
per, discoopertus ante. & hoc modo accipitur *in d. l. quod conclave. & in l. cætera. §. senatus, de leg. 1.* secundum Bart. *in d. l. quod conclave.* qui etiam dicit quod mœniana, quæ in vulgari profercula dicuntur, possunt dici porticus, & hoc modo accipitur secundũ gloss. *in d. l. quod conclave.* Circa porticum * primo quæro, an sit licitum homini privato ædificare super 4
locis publicis, versus vias publicas, sicut communiter reperiuntur Paduæ & Bononiæ. Et de jure dico, quod non quia in loco publico non est licitum privato ædificare. *l. 1. & 2. & per totum, ne quid in loco publi. cum simili.* Sed de consuetudine servatur contrarium, quæ prævalet in locis ubi est. *ut gloss. not. in rubric. quæ sit longa consuet. in fin. & pro hoc l. an in totum. C. de ædific. privat.* & in hoc modus consuetudinis est servandus, *ut not. gloss. in d. l. an in totum. & in l. qui luminibus, de serv. urb. præd.* Secundo * quæro, nunquid appellatione domus contineatur porticus: & vi- 5
detur quod sic, *per l. cætera, §. hoc senatus. de legat. 1.* ubi ædes & porticus æquiparantur. Et sic facit ut statutum puniens existentes extra domum de nocte, sine lumine, non intelligatur punire existentes in porticu, secundum Bald. ibid. ad idem videtur esse text. *in l. si quando, la secunda. de operibus publ.* Sed certe in contrarium videtur facere textus *in l. inter cætera. §. hoc senatus. de legat. 1.* ubi ædes & porticus ponuntur tanquam diversa. Item quia domus consistit ex tecto, solo, & pariete, *ut l. eum qui ædes, de usucap.* sed porticus nõ est hujusmodi, *ut supra dixi, ergo, &c.* In hoc puto sic esse distinguendum: Aut porticus est conjuncta domui, & ei affixa, & tunc

appellatione domus continetur: *per dictam l. si quando. & per not. in c. 1. de consecrat. ecclesiæ vel altar. in sexto.* Aut non est conjuncta vel affixa do-
6 mui: & tunc secus, per prædicta. Et ex hoc * infero ad decisionem sta-
a tuti punientis committentem maleficium *a* in domo, vel inventum extra domum, an comprehendatur porticus: quia aut est extra domum, & non conjuncta vel affixa domui, & nullo modo cumprehenditur: aut est conjuncta vel affixa domui, & tunc aut statutum loquitur per dictionem, In: puta, quia dicit, qui delinquit in domo: & tunc non comprehenditur porticus: quia dictio, in, significat in loco, & requirit tactum loci, *ut l. 1. §. in flumine, de fluminibus* & probatur *l. is qui §. primo, conjuncta l. 2. §. primo, de religiosis.* Nam aliud est porticus proprie, dato quod sit conjuncta domui: aliud est ipsa domus, intelligendo de porticu inferiori, id est, discooperto ante: secus in superiori parte supra porticum, in qua habitatur: quia illa dicitur proprie domus. & pro hoc facit *l. fistulam. de servit. urb. præd.* & quod ibi notat Bald. & Flor. per illum textum, qui dicunt, quod non est idem juris, ut de scalis & de muro: unde scalæ quæ sunt foris extra ostium, non continentur appellatione domus, & sic maleficium, quod fit in scalis exterioribus, non videtur esse factum in domo. Aut statutũ loquitur per dictionem Ad: puta si quis fecerit insultum ad domum, tunc comprehenditur etiam faciens sub portico: quia dicitur esse ad domum, id est, juxta domum, *per not. per gloss. & Dd. in l. quidam Iberus, de serv. urb. præd. & ibi hoc not. Flor.* de ista quæstione, vide plene per Albericum de Rosa. *in l. præsenti, circa principium, de his qui ad ecclesʃ. confug. & in dicta l. cætera, §. hoc senatus, de leg. 1. & ibi per omnes Dd.* Ter-
7 tio quæro, * habeo duas domos habentes claustrum vel porticum cõmunem in medio illarum ædium: unam simpliciter vendo, & aliam retineo, cujus erit claustrum vel porticus? Dic quod debet dividi, & medietas à latere emptoris erit sua, alia medietas à latere meo erit mea, ita not. dicit Bart. *in d. l. quod conclave. per illum text. cum glo. fin. quæ incipit, per hoc apparet.* facit pro hoc quod not. Bald. *in c. 1. §. si quis de manso. in 5. col. versic. quid si quædam plateola est in medio, in tit. de controvers. invest. in usib. feudor.* Sed Angel. *in l. quod conclave.* dicit hoc procedere, quando in utraq; domo esset ostium, per quod devenitur in dictum claustrum, & exitur, sed si in una domorum tantum esset ostium, per quod intratur, & exitur in claustrũ seu porticum: tunc claustrũ seu porticus erit illius tantũ
8 cujus est domus ostium habens, quod tene menti. Quarto quæro, * quis habet

habet porticum vel claustrum cooperiens solum suum, & requiescit in alieno, an dominium *b* ejus sit suum? Dic breviter, quod si ista duo concurrunt, scilicet quod cooperiat solum suum & requiescat in alieno jure servitutis. tunc claustrum sive porticus dicitur suum: *ut d. l. quod conclave.* secundum Bart. Angel. & Doct. ibi, alias si ista duo non concurrant, esset illius in cujus solo requiescit, *l. quemadm. §. fin. ad leg. Aquil.* secundum Doct. *in d. l. quod conclave. quod est not.* Quinto & ultimo quæro, * quis vult facere porticum seu claustrum cum columnis, an possit imponere columnas, quæ fuerunt unius ecclesiæ. Et dicas breviter, quod si est porticus seu claustrum privati hominis, seu laici, & non potest. *text. est cum gloss. in c. ligna. in fin. de consecra. dist. 1. & habetur in c. cum ad hæc, de relig. do.* Sed si esset porticus seu claustrum alterius ecclesiæ vel monasterij, sic: *ut est tex. in d. c. ligna, & in c. seq. & ibi per Archid. & habetur per Dd. in d. c. ad hæc. per Alber. de Ros. in auth. multo magis. de sacros. eccl.* b 9

ADDITIO.

a *Maleficium.* Maleficium dicitur quodcunque crimen, ut furtum, rapina, & hujusmodi, *ut Institut. de oblig. quæ ex delict. nas.* Est etiam quasi maleficium, nocumentum quod fit proximo præter propositum: *ut Insti. de oblig. quæ ex quasi delict. nas. per totum.*

b *Dominium.* Dominium est jus habendi, possidendi, fruendi, & utendi, ac disponendi de aliqua re pro libito voluntatis, vel secundum aliquem determinatum modum à quadam superioritate vel autoritate diffinitum. *& vide Alex. in 3. parte summæ, & Corn. 1. vol. cons. 98. & Alex. de Imo. 3. vol. cons. 78. in 2. colum. §. sentio tamen.*

De penu.

CAP. XLV.

1 *Penum subterraneam si quispiam habeat, quod à parte superiori in solo publico lumen recipere velit, nunquid possit.*

2 *Penum subterraneam si quispiam facere velit, & fodere subtus solum publicum, vel domum vicini, nunquid possit.*

3 *Penum subterraneam si velim facere quatenus se protendit solum meum, usq; ad finem soli vicini, nunquid possim.*

QUidam * habet penum subterraneam, vult recipere lumen à parte superiori in solo publico, nunquid possit? Et videtur quod non: quia in alieno quis non potest facere fenestram. *l. quemadm. §. si protectum, ad* 1

 leg. Aquil.

leg. Aquil. Item quia non poteſt in re cõmuni facere invito ſocio. *l. quidam Iberus, & ibi not. Dd. de ſerv. urb. præd.* & dicam infra de feneſtra & balcono. Item quia in ſolo publico non eſt licitum ædificare : *l. 1. & 2. ne quid in loco publico.* & iſtud teneo de jure : ſed de conſuetudine vidi ſervari contrarium : quia quilibet pro libito voluntatis recipit lumen penoris ex ſolo publico : quæ conſuetudo ſervanda eſt, *l. an in totum. C. de ædif. priva.* & pro hoc *glo. not. in rub. Cod. quæ ſit long. conſuet. in fin.* quæ loquitur de porticibus, *ut dixi in rubr. præcedenti, & in rubr. de oſtio, verſi. alia eſt q.* Credo tamen, quod per judicem cogi poſſit ad faciendum ferratum deſuper, vel aliam coopertturam de ligno propter tranſeuntes, *arg.*
2 *l. qui foveas, ad l. Aq.* & ita obſervatur in civitate Veronæ. Quid ſi * unus vult facere penũ ſubterraneam, & fodere ſubtus ſolum publicum, vel domum vicini, nũquid poſſit ? & dicas quod non : quia ſicut ſolum unius debet eſſe liberum uſq; ad cœlum. *l. fina. in prin. de ſerv. ff. & l. ſi vitem. §. pen. quod vi aut clam. & l. altius. Item pro hoc l. vend. §. ſi conſtat. commu. præd. & l. divortio. §. ſi vir in fundo ſolut. matrim.* Item quia non habet
a jus ad theſaurum *a* inveniendũ in ſolo alieno, *l. unic. C. de theſaur. lib. 11.* Item quia ſpeciale eſt in venis cotareis & marmoreis, *ut l. cunctis, & ibi glo. C. de metal. lib. 10. conjuncta l. 1. & l. quoſdam. eodem tit.* quæ dicit, quod propter publicam utilitatem licitum eſt marmora & ſimil. ſub fundo alieno fodere, dummodo dominus non patiatur damnum, *de quo vide omnino quod not. in l. inter publica, in 9. colum. de verb. ſign. in §. publica.* ergo in alijs ſecus eſt jus commune, id eſt jus ſingulare, *& l. quod vero, ff. de leg.* Sed quid ſi volo facere penum ſubterraneam, quatenus ſe proten-
3 dit ſolum meum uſq; ad finem * ſoli vicini, nunquid poſſim ? Et videtur quod non : quia qui foveam facit juxta fundum vicini, debet tantum relinquere, quantum eſt profunditas foveæ, *text. eſt in l. fin. ff. fin. reg.* & maximè hoc videtur procedere, ubi in medio eſſet fundus communis vel vicini propter ejus periculum. vidi tamen obſervari cõtrarium : quia quilibet facit penum in ſuo, quatenus durat ſolum ſuum, dũmodo vicinus damnum non patiatur. *pro hoc l. fluminum. §. fin. de dam. infect.* & forte illa *l. fin* voluit loqui de ſimili fovea, quæ habet nomen ſpeciale, ſicut eſt penus : ſed de illa tantum fovea, quæ ſtat in ſuo tantum ſimplici nomine : & propterea nõ habet locum etiam in puteo, qui habet foveam profundam : quia perdit nomẽ foveæ, & aſſumit nomẽ putei : *pro hoc videtur tex. in d. l. fluminũ. §. pen.* & ita cõmuniter obſervari vidi : de hoc dicam etiã aliquid infra de puteo & de fovea.

ADDI-

ADDITIO.

1 *Ad theſaurum.* Utrum inveniens theſaurum teneatur reſtituere? Reſpon. quod ſi in ſuo ſolo invenit, ſuum erit: ſi vero in alieno ſolo & à caſu, medietas erit ſua, & alia medietas erit domini ſoli. ſi vero data opera, totum erit domini fundi. *Inſt. de rer. diviſ.* §. *theſauros.* & *C. de theſaur. l. unica.* nec eſt verum quod dicit *glo. in c. ſi quid 14. q. 5.* quod inventus in loco ſacro vel religioſo ſit inventoris, ſed erit ſecundum diſtinctionẽ prædictam: *ut expreſſe patet in d.* §. *theſauros.*

De curia ſive curte.

CAP. XLVI.

1 *Planicies terræ quid dicatur.*
2 *Domum ſi quiſpiam habeat cum tribus vel quatuor cluſis, & in eorum medio una curia, ſive curtis exiſtat, in qua forte eſt unus puteus: & in quolibet dictorum cluſorum eſt unum oſtium, & ipſe vendat, ſeu leget unum ex dictis cluſis, ſive curiam: an legatarius ſive emptor dicto oſtio uti poſſit, ex quo ad dictam curiam venitur.*
3 *Domum inter feudatariam, & domum domini ſi una curia ſit: ſeu plateola quomodo dividatur*
4 *Aqua cadens in curte mea naturaliter, & per ſe ſi ad curiam tuam diſcurrat, an tibi in curte tua aliquid facere licitum ſit, ut aquæ diſcurſus impediatur, & in curte mea remaneat.*

CUria dicitur * planicies terræ, & de iſta hic loquimur: alijs modis aſ- 1
ſumitur curia, *ut not. Arch. 11. quæſt. 1. quis clericus.* * Si quis ha- 2
bet domum cum tribus vel quatuor cluſis, & in medio eorum ſit una curia ſive curtis, in qua forte eſt unus puteus, & in quolibet dictorum cluſorum eſt unum oſtium, & vendidit, ſive legavit unum ex dictis cluſis, ſive curiam, an legatarius ſive emptor poſſit uti dicto oſtio, ex quo venitur ad dictam curiam, & ſic an poſſit exire per dictum oſtium ad curiã prædictam cauſa veniendi ex dicta curia, puta in viam publicam, vel cauſa hauriendi aquam ex puteo, qui eſt in dicta curia, vel alia de cauſa? Et dico breviter, quod non: quia in emptione vel legato via vel iter non venit, niſi fuerit expreſſum, *l. in vendendo. de contrah. empt.* Et idem ſi eſſent plures fratres vel conſanguinei, qui dividerent unam domum, quæ haberet plures partes: & in medio earum eſſet curia, quæ uni in diviſione contingeret, alijs pars dictæ domus cũ curia, vel aliæ duæ partes ſine curia: hi qui habuerunt partem domus ſine curia, nõ poterunt per partes ſuas venire in d. curiam aliqua de cauſa: & ideo cogi poterunt, ut claudant oſtia ſive portas quæ

tas quæ ſunt in dictis cluſis verſus dictam curiam. & pro prædictis omnibus vide tex. & quod ibi not. Bald. & Flor. *in l. ſi fundum, §. quæcunque. de ſer. urb. præd.* quod not. quia quotidianum, & bis habui de facto. Adde prædictis quæ dixi ſup. de ſervitute itineris ſeu aditus, & ſupra de pariete ſive muro. verſi. ſed nunquid vicinus poterit in muro ſuo facere oſtiū
3 & ſupra de oſtio ſive porta, verſi. ſed dubium eſt ſi quis poteſt. Quid * ſi inter domum feudatariam & domum domini eſt una curia ſeu plateola? Dic quod per chordulam dividi debet verſus domum domini, & illa dimidia erit ſua: alia dimidia verſus domum vaſalli, erit vaſalli: ſicut fit inter duos proprietarios: *ut not. Bart. in l. quod conclave, de damno infect.* & dixi ſupra de clauſtro ſive porticu. *in 3. quæſt.* & ita not. Bald. *in c. 1. §. ſi quis de manſo. in tit. de controver. inveſtit. in uſib. feud.* qui dicit hoc procedere, ſi patitur diviſionem. Curia aliquando enim eſt ita modica quod dividi non poteſt, & tunc de ea idem eſt dicendum quod de veſtibulo. *l. ſi ut certus. §. fin. commod. & l. arbor. §. de veſtibulo. communi dividun.* de
4 quo veſtibulo dixi ſupra de oſtio ſive porta, in fin. Sed * quid ſi aqua cadens in curte mea naturaliter, & per ſe diſcurrit ad curiam tuam, an ſit tibi licitum in curte tua aliquid facere, propter quod diſcurſus aquæ impediatur, & remaneat in curte mea? Et dicas quod ſic. *argum. l. 1. §. ſunt qui putant, ne quid in loc. publ.* & ita Paul. de Caſtr. *in l. quoties. la 1. de ſerv.* & dixi vobis ſupra *in quarta diviſione ſervitutis. verſic. & primo videamus ibi*, & hoc ſequitur. & adde tex. *in l. 2. §. ſi quis in ſuo.* & ibi Bart. *ne quid in loco publico*, quod tene menti.

De puteo, ciſterna, & lavello.

CAP. XLVII.

1 *Domum inter feudatarij & domum domini ſi unus puteus tantum exiſtat, cujus aqua non ſufficit utriq; quis præferatur.*
2 *Puteus communis ſi inter duos vicinos ſit, an dividi poſſit, & quo judicio.*
3 *Vicini civitatis vel loci an ad locum communem, ut puta furnum, contribuere teneantur.*
4 *Communitas ſeu vicinia ſi habeat unum puteum, vel furnum vel porticum communem, qui purgatione vel refectione egeat, & quidam ex vicinis collectæ expenſam evitare volens uſui vel commodo illius renunciare velit, an poſſit.*
5 *Puteum ſi in domo mea aperiam, quo aperto venæ tui putei præciſæ ſint, an tenear.*
6 *Interdictum de fonte an competat, qui uti prohibetur puteo vivam aquam non habente.*

7 *Pute*

7 *Puteum, vel cisternam, aut lavellum prope vicini fundum fodere an licitum sit nullo spacio interposito.*
8 *Cisternam si quis aperuerit, vel foderit, & eam non cooperuerit, cecideritq́; bos, vel asinus in eam, an talis teneatur*
9 *Cisternas habens, si cisternas legaverit, an debeatur aqua in ea regione, in qua aqua venalis est, ut in regione Africæ, & Ægypti.*
10 *Cisternas habentem an servitus vel obligatio personalis sequatur.*

INter domum * feudatarij, & domum domini est unus puteus tantum, 1
cujus aqua non sufficit utriq;, quis præferatur? Et videtur quod dominus, tanquam habens majorem partem: habet enim domum alteram pleno jure, & in altera feudataria nudã proprietatem. *l. sancimus. circa princ. Cod. de dona.* & ita dicit not. Bald. *c. 1. §. si quis de manso. versicul. quæro quid si inter dominum. de controver. investit. in usib. feud.* Sed * quid si in- 2
ter duos vicinos est puteus cõmunis, an possit dividi, & quo judicio? Dic quod potest, communi divid. si solum ejus sit commune ipsorum, vel viciniæ ipsorum adjudicaretur. *ut est text. in l. 4. §. communi divid.* ibi Flor. qui dicit, secus esse, si ipsi haberent solum jus hauriendi aquam: quia forte solum in quo est puteus, sit publicum, vel aliorum. Sed quæro * nun- 3
quid vicini civitatis, vel loci teneantur contribuere ad locum communem, ut furnum? Et videtur quod sic, *per text. cum gloss. in l. 1. ad leg. Rhod. de iact.* & ibi hoc tenuit Ubert. de Bobio, & Alber. de Ros. & pro hoc *l. ad reparationem, C. de aquæduct. lib. 11. & l. ad portus, C. de operib. publ. & l. ad instructionem, C. de sacros. eccles.* & istud est verissimum, ut patebit quæ statim dicam in seq. q. Sed pone, * quædam communitas seu vicinia 4
habet unum puteum, vel furnum, vel porticum communem, qui eget refectione, vel purgatione: quidam ex vicinis volens evitare collectionem sive expensam collectæ, dicit quod vult renunciare usui vel commodo illius rei: quæritur an possit? Ista q. formatur per Spec. *in tit. de censi. §. 1. versic. item pone, quædam vicinia*, ubi plene. & idẽ quasi de verbo ad verbum scribit Alber. de Ros. *in suo tract. statutorum, in prima parte, c. 35.* & ponitur etiam per Flor. *in l. cum fructuarius, de usufr.* & vide quod ponit Dyn. *in l. Imperator. §. centum, de leg. 2.* & Iac. de Are. *in l. prætor. §. hoc edicto. de damno. infect.* In qua q. videtur, quod renunciare non possit, & expensam evitare, *per d. l. ad reparationem. & l. adportus.* Item quia lex videtur imponere onus incumbens domui, non personæ, *argum. l. fin. quæ incipit, ædiles de via publ.* Item pro hoc, quia vasallus non potest se exime-

eximere servitio domini renunciando feudo, ut habetur per gl. ordin. *in c. 1. §. similiter. in tit. de cap. qui cur. vendidit.* & per gloss. & Iaco. de Belui. Nic. de Neap. & Dd. *in c. 1. de vasallo. qui cont. constit. Lotha. beneficium aliena. in usib. feud.* & per glo. & Dd. *in c. quæ in eccles. extra de constit.* & per Spec. *in titul. de feud. §. quoniam. versic. 28.* & per Bald. *in c. 1. §. clausulis. in tit. de prohibi. feud. ali.* & per Dyn. & Bart. *in l. si is cum quo. de aqua plu. arcen.* & per Flor. *in l. si absente. & in l. cum fructu.* & ibi omnino vide de usufruct. In contrarium videtur illa regula vulgaris, quæ dicit, quod pars potest renunciare juri suo. *l. si quis in conscribendo. C. de pact. cum simil.* Item pro hoc *l. prætor ait. §. fi. & quod ibi not. de dam. infect.* Item *l. si forte. §. 2. si servi. vend. & d. l. cum fructuarius.* Item quia si aliquis est de collegio, potest renunciare, & ab eo recedere. *l. 1. in fin. de colle. illici.* Item pro hoc *totus titu. de relig. & l. 2. §. vicinales. ne quid in loco publico.* Sed pro decisione breviter sic distingue: Aut puteus vel furnus indiget reparatione temporis præteriti aut futuri. Primo casu tenetur indistincte contribuere, nec potest renunciare in damnũ viciniæ, & est ratio, quia jam utilitatem accepit ex usu, sicut alij vicini: unde sicut sentit commodum, ita sentire debet incommodum, *ut l. secundum naturam. de regul. jur. & c. qui sentit onus. eod. titu. in 6.* Secundo casu, quãdo ratione futuri temporis: & tunc aut vult stare in vicinitate seu vicinia: & isto casu licet nolit uti puteo vel furno, quia forte habet unum in domo, tamẽ poterit cogi ad reficiendum seu contribuendum: quia istud est onus impositum domui, & non personæ, *argu. d. l. ædiles. de via publica.* item quia puteus vel furnus sunt communes universitatis, non ut singulorum, in rebus autem universitatis nõ attenditur voluntas unius, sed majoris partis, *l. quod major. ad municip. cum sim.* Aut non vult amplius stare in vicinia vel communitate: & sic vult renunciare, nedum usui putei vel furni, sed etiam viciniæ vel communitati: & tunc teneo, quod non sit obligatus ratione futuri temporis, licet Alber. & Flor. videantur velle, quod indistincte teneantur cõtribuere: & moveor per ea quæ dixi supra pro parte negativa. & adde quod de puteo, lacu, & piscina reficiendis & purgandis interdictum competit. *text. est in l. 1. versic. pen. ff. de fonte.* Et quid sit reficere & purgare, *vide tex. in l. 1. §. reficere. §. purgandi de rivis.* Quid * si
5 in domo mea puteum aperio, quo aperto venæ putei tui præcisæ sunt, an tenear? Et dic quod non. *text. est in l. fluminum. §. pen. versic. idem videmus.* & ibi etiam *§. fin. cum duabus legib. sequen. & quod ibi no. de dam. infect.*

infect. & *l.* 1. §. *denique. de aqua plu. arcen.* & Paul. de Castr. *in l. si tibi. in fin. C. de servit.* Sed * nunquid interdictum de fonte competat illi qui 6
uti prohibetur puteo vivam aquam non habente? Et dicas quod non, *tex. est in l.* 1. §. *hoc interdicto. de fonte.* & ibi omnino vide Bar. qui per illum text. dicit not. quod statutum prohibens mulieres portare perlas, intelligitur de veris & naturalibus, non autem de fictis & compositis. Et ego dixi *de verb. signi. l. mulieres. in princi. in* 10. & *ult. quæst.* ubi posui aliqua de ornatu mulierum. Adde prædictis, quod vendita domo non solum venit puteus, qui est in ea, sed etiam putealia, id est quibus puteus cooperitur & funes, quibus trahitur aqua, & quædam alia veniunt, de quibus omnibus vide text. *l. Iulianus.* §. *fina cum l. seq. de action. empt.* & venit etiam rota & situla, *ut l. qui fundum.* §. *fin. de contrahen. emptio.* & omnia quæ dicta sunt supra de puteo, habent locum in cisterna, & lavello. Et sciendum est, quod cisterna est, quæ non habet aquam perpetuam nec vivam, *text. est in l.* 1. §. *hoc interdicto. ff. de fonte.* Et istud patet manifeste Venetijs, ubi sunt cisternæ, quæ sæpissime deducuntur ad siccitatem. Lavellum autem intelligo locum, in quo colligitur aqua pro pannis lavandis vel animalibus potandis. * Sed an sit licitum fodere puteum vel cisternam aut lavellum
prope fundum vicini nullo spacio interposito? Et videtur quod debeat di- 7
mitti tantum spatium, quantum est profunditas foveæ, *per l. fina. fin. reg.* Ego teneo contrarium: quia illæ non sunt proprie foveæ, sed habent alia nomina specialia, *ut dixi supra de penu. in fin. ubi vide.* * Si quis foderit
cisternam, & non cooperuerit, cecideritq; bos vel asinus in eam, dic, quod 8
dominus cisternæ tenetur reddere pretium jumentorum, quod autē mortuum est, ipsius domini cisternæ erit, *ut in l.* 2. *extra, de injurijs & damno dato.* & est casus notab. qui limitat materiam positam *in l. Stichus. de verbor. obligat.* videlicet, ut quod ex re mea superest, meum est: & mihi reddi debet, *l. solum.* §. *meum. de rei vendi.* intellige, nisi ex culpa alterius pereat, ut ibi ita not. Ludo. Roma. *in d. l. Stichus. in fin.* qui tamen intelligit, quando cisterna fieret in publico, *argu. l. foveas. ad leg. Aquil.* secus in privato, *ut not. glo. in d. c.* 2. *de injurijs & damno dato.* * Ultimo, unus
habens cisternas, legavit cisternas, an debeatur aqua in ea regione, in qua 9
aqua venalis est in regione Africæ, & Ægypti, *ut dicit text. in l. Mela.* §. *fin. de ciba. leg.* & *not. Bart. in l.* 1. *eod. tit.* & sicut Bononiæ, Ferrariæ, & Venetijs. & dicas quod sic, sive habeat cisternas, sive non, ut est casus *in d. l.* 1. * Sed quando habet cisternas, an tunc erit servitus vel obligatio
10

personalis? vide omnino text. glo. & Barto. *in d. l. Mela.* §. *fina.* & dixi plene supra *in princ.* post diffinitionem servitutis realis: in illa quæstione quomodo cognoscatur an sint servitutes reales vel personales.

De cloaca.

CAP. XLVIII.

1 *Cloaca quid proprie sit, & quid ejus appellatione veniat*

2 *Statutum si dictaverit, quod si quis offenderit aliquem in domo, puniatur in tantum: an offendens in ostio, statuti pœna teneatur.*

3 *Domo in sua privata quis non potest exercere artem, per quam malus odor, seu fœtor vicinis fiat.*

4 *Cloacam inter ædes meas & tuas, te etiam invito, & contradicente, an de novo mihi facere liceat: & si denuncias novum opus, tuam denunciationem contemnere possim.*

5 *Cloacæ usum aliquis si habeat vi, clam, vel precario: & velit cloacam reficere, vel purgare an contra impedientes sibi interdictum cloacæ prohibitorium competat.*

6 *Cloacam in muro communi, invito altero socio, an uni socio facere liceat.*

7 *Cloacam in fundo vel domo sua an facere licitum sit, & ex ea aquam in viam publicam mittere.*

8 *Aquæductum loco cloacæ usq; ad viam publicam an facere liceat.*

9 *Usumfructum in fundo vel cloaca publica si quispiam habeat, & refectione, vel reparatione indigeat, an istud onus ad ipsum spectet.*

10 *Ius agendi seu prohibendi aliquid an solum ædilibus, vel habentibus curam civitatis, vel aliis competere possit*

11 *Privato vel forensi, an competat jus agendi, vel prohibendi aliquid actione populari.*

12 *Actio quænam sit, quæ pro cloacis competat.*

13 *Interdictum prohibitorium & restitutorium ad hoc ut competant, quæ necessaria sint.*

14 *Libellus & positiones in actionibus popularibus quomodo formari debeant.*

1 Cloaca * est locus concavus, per quem colluvies quædam fluit, *ut dicit text. in l. 1. §. cloaca autem. ff. de cloacis.* qui subdit, quod cloacæ appellatione, & tubus & fistula continentur, & tubus dicitur foramen cloacæ, ubi purgatur colluvies aquæ: fistula vero est aliud genus instrumenti ad idem, *secundum glo.* ibi. ex quo not. secundum Bart. ibi, quod appel-
2 latione cloacæ continetur etiam ostium cloacæ. * Quod facit ad q. in statutis dicentibus, quod si quis offenderit aliquem in domo, puniatur in tantum, ut offendens in ostio teneatur pœna statuti: quia appellatione domus continetur ostium, & alia quæ eidem sunt affixa, etiam si protenderentur

rentur extra domum, *l. aquæductus. cum l. seq. de contrahen. empt. & l. si*
venditor. §. fin. de act. empt. & dixi aliquid in titul. præcedenti. intelligo
tamen de ostio intra clausuram existente : quia tunc nõ diceretur factum
in domo, *l. 1. §. flumine. de flumi.* de quo dic ut per Bart. *in d. l. 1. de clo-*
acis. & in l. cætera. §. hoc senatus. de leg. 1. & per Bal. *in l. data opera. C.*
qui accus. non poss. & vide quæ plenius dixi supra de claustro, *in 3. q.* Item
cloaca quædam est privata, quædam est publica, *l. 1. §. hoc autem de cloa-*
cis. Item sciendum est, quod prætor introduxit duo interdicta. Unum
de cloacis purgandis & reficiendis : & istud est prohibitorium, quia nemo
debet prohiberi reficere & purgare cloacam, *l. 1. §. 1. de cloacis.* Aliud
est restitutoriũ, quia nemo debet aliquid in cloacis mittere, propter quod
deterior fiat, *ut d. l. 1. §. fin.* & est ratio quia hæc interdicta pertinent ad
salubritatem & tutelam civitatis. nam & cœlum pestilens & ruinas im-
munditiæ cloacarum minantur. Item si non reficiuntur, *tex. est not. in d.*
l. 1. §. de cloacis. & ibi vide gl. 1. & adde gl. not. *in l. pen. §. in ver. quem*
cœl. quod vi aut clam. quæ dicit, quod aer corrumpitur apponendo ster-
cus, vel cloacam aperiendo, & vide alium text. not. & sing. *in l. 2. §. idem*
ait. si in publ. cum glo. ne quid in loc. publ. per quem tex. cum glo. alias ju-
dicavi. Quod * quis non potest in domo sua privata exercere artem, per 3
quam malus odor seu fœtor fiat vicinis : & per prædicta teneo, quod non
sit licitũ privato aperire de die cloacam, vel necessarium, aut similia pro-
pter fœtorem, sed nocte tantummodo, nisi subsit necessitas, & non alias,
quod est not. Quæro * primo circa istam materiam cloacarum, an liceat
mihi cloacam de novo facere inter ædes meas & tuas, te invito & contra- 4
dicente : & si denuncias novum opus, possim tuam denunciationem con-
temnere. Videtur quod non, per ea quæ dixi supra de penu. *in 2. q. & per*
tot. tit. de nov. oper. nun. tamen contrarium teneas *per l. 1. §. si quis mihi*
purganti. & l. fina. de cloacis. dummodo si in viam publicam *a* velis cloa-
cam facere, facias permittente illo cui viarum publicarum cura committi- a
tur, *ut d. l. fina. & ibi glo.* & ita tenet Rofred. *in suis libellis, in titul. si vis*
cloacam tuam purgare in fin. & vide text. *in d. l. 1. in fin. & in §. deinde ait*
prætor. cum seq. & vide omnino *l. de pupillo. §. si quis rivos. cum seq. de no.*
ope. nun. ubi de hoc, quomodo declaratur. * Quæro secundo aliquis ha-
bet usum cloacæ, vi clam, vel precario : vult cloacam reficere vel purga- 5
re, an contra impedientes sibi competat interdictum cloacæ prohibitori-
um. dic quod sic, *l. 1. §. hoc interdictum. 5. de cloacis.* & ratio ponitur ibi.

6 *& d. §. si quis rivos.* * Quæro tertio, an sit licitum uni socio facere cloacam in muro communi, invito altero socio, de hoc dic ut dicam infra, de
7 balneo seu stufa, de necessario. &c. Quæro * quarto, an sit licitum facere cloacam in fundo vel domo sua, & ex ea immittere aquam in viam publicam. & dicas quod sic, nisi ex illa aqua via efficeretur minus habilis, *ut est text. in l. 2. §. si quis cloacam. ne quid in loco publ.* & via dicitur fieri minus habilis sive deterior, si usus ejus ad commeandum corrumpatur, hoc est, ad eundum vel agendum: ut cum plana fuerit, clivosa fiat, vel ex molli aspera, aut angustior ex latiore, aut palustris ex sicca. *ut est text. in d. l. 2.*
8 *§. deteriorem autem. & vide in seq.* * Quæro quinto, nunquid liceat facere aquæduct. loco cloacæ usq; ad viam publicam? Et dic quod sic, *ut in q. præcedenti*, & ita observatur etiam de facto. Sed adverte, quia post ductũ prædictum nõ est licitum mittere ad viam publicam aliquid fœtidum, vel turpe, vel stercus, sive lavetur latrina, *ut est text. in l. ædiles. in fin. de via publi. alleg. in tit. de loc. publ. fruendo.* pro hoc gloss. *in l. pen. quod vi aut clam.* & ideo nõ esset licitũ lavare in domo vegetes, in quibus fuisset vinũ fœtidum, vel alia vasa fœtida, si aqua illa veniret in viã publicam. quod no, quia multi contra faciunt & male. Nam ædiles curules, vel qui præpositi sunt vijs publicis, hoc permittere non deberent, *ut dicit d. l. ædiles, in fin.*
9 & vide quod dicam in 7. quæst. Quæro * sexto, aliquis habet usumfr. in fundo vel cloaca publica, quæ indiget refectione vel reparatione, an istud onus spectet ad ipsum. Et dicas quod sic, & non ad proprietarium,
10 *ut l. si pendentes. §. si quid cloacarij. & ibi Flor. de usufr.* * Quæro septimo, an jus agendi seu prohibendi competat solum ædilibus seu habentibus curam civitatis vel alijs. Et dic quod illis quorum interest, competit jus, puta quia sunt de eadem contrata. & istud est clarum, *ut probatur in l. 2.*
11 *§. pen. ne quid in loc. publ.* * Sed quod si nihil aut parum interest privati: puta quia est de alia contrata. Et dicas idem: quia actio popularis est, *ut est glo. valde. no. in d. §. pen.* quæ non est alibi, secundum Ang. *in l. in provinciali. §. 1. de no. ope. nun.* & cõmuniter tenetur, ut dicit Ioan. de Ana. *in c. qualiter & quando. el 2. in 12. col. de accus.* de quo vide per Dd. *in d.*
b *§. pen.* ubi probatur hæc decisio. Sed quid si esset forensis *b*, & idem si no-
12 mine publico agat, de quo dic, ut plene per Bart. & Dd. *in d. §. fi.* * Quæro octavo, quæ actio competat pro istis cloacis. Dic duo interdicta: unũ prohibitorium, aliud restitutorium, ut probatur *in l. 1. in princ. de cloa.* & dixi supra circa principium. Et idem Ioan. in arbore sua actionum fecit duos

duos articulos de his duobus interdictis. * Quæro nono, quæ sint neces- 13
saria, ut competant ista duo interdicta. Dic tria principaliter. Primum quod sit cloaca, sed quid sit cloaca, vide supra in princ. Secundum, quod aliquis prohibeat te volentem purgare cloacam factam : vel reficere vel aliquid est immissum, in quo usus cloacæ impediatur, quod removeatur, *ut d. l. 1. in princ.* Tertium, quod ille qui vult reficere vel purgare cloacam, caveat vicino de damno infect. *l. 1. & §. si quis purganti. de cloacis* & ita tenet Rofre. *in ti. si vis cloacam tuam purgare, &c.* * Quæro decimo 14
& ultimo : quomodo & qualiter debeant positiones, & qualiter debeat formari libellus, c vide in dicto suo libello, ubi plene. Cætera dic, *ut per* c
tex. & gl. in d. l. 1. & 2. de cloacis.

ADDITIO.

a *Viam publicam.* An liceat ædificare in via publica & si est ædificatũ, an ædificans debeat ædificium removere, vide Corn. *2. vol. consi. 281.* & quomodo intelligitur verbum, juxta vias publicas, vide Alex. *3. vol. cons. 73. 1. col. §. fin.* & quasi per totum consilium.

b *Forensis.* An dicatur forensis, qui habet domum conductam in civitate, licet firmiter non habitet, vide Cor. *1. vol. cons. 209. & 4. vol. cons. 194. & consil. 72. & in 2. vol. consi. 94. & cons. 144. & 4. vol. consi. 147. incip. pro decisione.*

c *Libellus.* Utrum & quomodo in libellis procedat conclusio generalis, vide Alex. *1. volum. consil. 121. in 5. col. §. non ob. istud.* & quod in libel. verba improprientur, ad finem, ut sustententur. *habes consil. 121. in 2. §. pro hoc etiam.* & de importantia illius clausulæ, quæ consuevit apponi in libellis, petens super præmissis sibi justitiam ministrari, *vide consil. 121. in 2. col. §. alio fundamento. & in 5. col. §. non ob. illud. & quasi per totum consi.* ubi ponit de virtute clausulæ. nõ astringens, &c. & an libellum obscurum productum à domino possit procurator sine speciali mandato declarare, *habes vol. 5. cons. 78. circa fin. 3. col. in §. præterea. in fin. §.*

De fistula.

CAP. XLXIX.

1 *Fistulæ quid propriæ sint.*
2 *Castellum quid proprie dicatur.*
3 *Licentiam habens à principe vel superiore avertendi aquam ex publico, debet eam ducere per castellum, vel per fistulas, ne matrices fistulæ corrumpantur : & con-*

tra faciens concessionis beneficium perdit, & etiam in corpore punitur.

4 *Socio an liceat facere in pariete communi fistulam, vel canale aliquod per quod aqua pluvia arceatur, sive recipiatur.*

5 *Domorum in venditione an etiam servitutes veniant.*

1 FIstulæ * sunt vasa plumbea, vel fictilia, aut lignea, per quæ ex castello, vel ex cœlo aqua ducitur, *ut leg. si fistulæ. & l. fistulam. de servit. urba. præd. & l. fistulas, si serv. vend. & l. fundi. §. pen. & fi. eod. tit.* & dixi aliquid supra de cloacis, in princ. & vocantur quandoq; matrices, *ut l. eos. C. de aquaduct. lib. 11.* & regulariter apud nos dicuntur canalia, & possunt
2 consistere ex quacunq; materia. Et dicitur castellũ receptaculum, * quod aquam recipit. *l. 1. §. hoc interdictum necessario, de aqua quotid. & æsti.* & dicitur propter locum circundatum ad modum castelli, ubi congregatur & unde ducitur aqua, *ut dicit gloss. in d. l. fundi, §. ab eo. & in d. l. eos.*
3 Et * not. quod habens licentiam à principe vel superiore avertendi aquam ex publico debet eam ducere per castellum, per fistulas, ne matrices fistulæ corrumpantur: & contra faciens perdit beneficium concessionis: & punitur etiam in corpore. *casus est in d. l. eos, quod not.* Nunquid autem
4 liceat * socio facere in pariete communi fistulam vel aliquod canale, per quod aqua pluvia arceatur sive recipiatur? Dic quod non *l. fistulam. 19. ff. de serv. urb. præd. l. fistulas. si serv. vend.* Et ita tenet Angel. & Dd. *in l. inter quos, in 4. col. in princ. in versic. simile in pariete. de damn. infect.* Et idem tenet Ioan. Pet. de Papia. *in ult. libro, in antepenul. gloss. ex hoc not.* quod etiam in pariete communi, non licet etiam facere aquarolum vel sicculum, secundum Barto. qui etiam ita not. *per l. fistulam: per illum text. de ser. urb. præd.* imo plus non licet habere aquarolum in pariete proprio, si per eum aqua missa inundaret in parietem vicini: *ut d. l. fistulam.* & ibi hoc tenet Barto. & adde omnino quæ dicam infra de balneo & necessario & cellario, & in specie de aquarolo seu canali: & ea quæ dicuntur hic, & plurimorum conveniunt. Sed * an prædicta veniant in venditione domo-
5 rum? Dic quod sic. *text. est in d. l. fundi. §. Labeo. & in l. venditor hominis, §. fi. de act. empt. & l. fistulas, in prin. de contrah. empt.*

De furno.

CAP. L.

1 *Furnum si juxta communem parietem habeas, & damnum parieti dat, vel verisimiliter dare potest, an tecum agi possit.*

2 *Fur-*

2 *Furnum seu molendinum in aliqua villa vel vicinia si quispiam habuerit, & habeat, & omnes de dicto loco jam longissimo tempore etiam eo cujus in contrarium memoria non existat, semper venerunt ad dictum furnum, seu molendinum pro pane coquendo seu macinando, & alius furnum noviter construere velit: an ne construat prohibere possit*

3 *Promiserit si mihi quispiam coquere panes in furno suo pro tota mea familia, an hæc servitus, vel obligatio personalis esse dicatur.*

4 *Promiserit si aliquis mihi & Titio, quod possim coquere in furno suo omni hebdomada decem sestaria frumenti & Titius decessit, utrum Titij portio mihi accrescat.*

5 *Pactum si fecerim cum furnario, ut coqueret panem pro me & familia mea singulis annis: vel perpetuo: quod sibi darem omni anno 10. libr. sed tunc habebam duos filios tantum, & postea mihi plures alij filij nati sunt, & sic famil. mea aucta est: an mihi panem pro eodem pretio coquere teneatur.*

6 *Servitus si luminibus imposita sit, tam de præsentibus, quam de futuris simpliciter intelligitur.*

7 *Inspicitur multoties quod evenire potest.*

8 *Contrariorum eadem est disciplina.*

9 *Conduxit si quispiam unum molendinum cum quatuor rotis, & convenit præstare modios 10. pro qualibet rota: & postea conductor ibi aliam rotam construxerit, an pro illa nova rota aliquid solvere teneatur.*

10 *Paterfam. cum abbate & conventu ejusdem monasterij si pactus fuerit, quod molendinum dicti monasterij sibi & familiæ suæ pro certa pensione molere deberet, sine læsione dicti monasterij pacti initi tempore: & postea filiorum quilibet habet ita magnam familiam, sicut habebat paterfam. celebrati contractus tempore: & quilibet ipsorum vult molere ad molendinum, sicut eorum pater faciebat, quid juris.*

11 *Verba in dubio secundum præsens tempus intelliguntur, sicut contractus in dubio intelligitur rebus sic stantibus.*

12 *Verba contractus intelliguntur secundum quod apparet contractus tempore.*

13 *Hæredum ex persona conditionis obligatio mutari non debet.*

14 *Expensa ubi crescit & labor, pretium seu solarium crescere debet.*

15 *Famulus si convenit stare cum tribus scholaribus pro certo pretio quolibet mense: & unus scholaris moritur, vel recedit, solarium minui debet.*

16 *Conventio ad incogitata non extenditur.*

17 *Infinitas evitanda est.*

18 *Concessum si fuerit alicui, quod in aliquo nemore pro se & familia sua ligna incidere deberet, & multis relictis familijs recedat, an & quantum incidere possit.*

19 *Prædium si quispiam alicui monasterio dederit, ut perpetuo ad suum molendinum sibi & filijs suis granum molere deberet: & postea filij superexcreverint, quid juris.*

20 *Monasterium si promisit mihi & familiæ meæ molere frumentum, non tenetur hæredibus molere in majori quantitate, quam mihi teneretur.*

21 *Promiserit si rusticus quidam cuilibet canonico pro anniversario 10. dare: & promissionis tempore non erant nisi 10. canonici, deinde 20. existant, an omnibus teneatur.*

22. Per-

22 *Perpetuo seu in perpetuum quis se obligare potest.*
23 *Furnum in muro communi, invito socio, vel juxta vicini murum, eo invito, an facere liceat.*

1 SI furnum * juxta communem parietem habeas, & damnum dat parieti, vel verisimiliter dare potest, an tecum agi possit? Dic si damnum dedit parieti: puta quia paries exustus sit, agi potest actione in factum l. Aquiliæ: *ut est text. in l. si servus servum, §. si furnum, ad l. Aquil. & ibi Dd. & l. fluminum. §. præterea, si furni. & ibi plene de hoc not. ff. de damn. infecto.* Sed si non damnum dederit, an possit peti cautio de damn. infe. Et videtur quod sic: *per d. §. si furnum.* In contrarium videtur, *per d. §. præterea*, glo. ibi soluit pluribus modis. Sed tu breviter concludas: aut timetur damnũ ex vitio furni tantum: aut ex vitio seu culpa furnarij tantum: aut ex vitio seu culpa furni & furnarij. Primo casu, quando timetur damnum ex vitio furni tantum, potest peti cautio: *& ita loquitur d. §. si furnum.* Et est ratio, quia tunc istud vitium cadit in actionem in factum utilem l. Aqu. quæ non excludit istam cautionem. ut ibi & ita tenet Bart. & Dd. *in d. §. præte.* & Flor. *in d. §. si furnum.* Secundo casu quando timetur damnum ex vitio furnarij tantum, & tunc sub distingue: Aut damnum timetur ex facto furnarij: aut ex non facto, puta negligentia vel omissione: si ex facto, puta quia imponit in furno maximum ignem: & tunc non cõpetit cautio damni infecti *& ita loquitur d. §. præterea si furni.* & est ratio, quia quando principaliter datur damnum à furnario culpa sua competit contra ipsum actio. l. Aqui. directa. ex 3. c. *ut d. l. si servus servum. §. tertio autẽ capite*, & ista actio est directa ordinarie, quod facit cessare cautionem damni infecti, quæ est extraordinaria: *juxta not. per Bart. in l. in provinciali, §. 1. de nov. ope. nun.* & ita tenet Bar. *in d. §. præterea.* Si vero timetur damnum ex non facto, puta ex negligentia vel omissione furnarij: & tunc potest peti cautio: quia non competit actio, l. Aqui. *casus est no. in l. si cujus, §. de præteritis. 2. in fin. de usufr.* & ita tenet Angel. *in d. §. præterea.* Tertio casu principali, quando timetur damnum ex culpa furni, & furnarij simul: tunc dic idem quod in primo casu, scilicet quod possit peti cautio, secundum Barto. & Dd. *in d. §. præterea*, & circa prædicta vide omnino Ang. *in d. §. præterea*, & Flo. *in d. §. si furnum.*
2 * Secunda quæstio est, quidam habuit, & habet furnum seu molendinum in aliqua villa, vel vicinia: & omnes de dicto loco jam longissimo tempore etiam ejus initij, cujus non exstat memoria in contrarium, semper venerunt ad di-

ad dictum furnum, seu molendinum pro pane coquendo seu macinando, alius vult furnum seu molendinum noviter construere, an possit prohibere ne construat. Et videtur quod sic, quia non debet immutari antiqua consuetudo in præjudicium alterius. *l. si manifeste*, *C. de serv.* Item pro hoc *l. si quispiam, de diver. & tempo. præd.* Sed contrarium est verius: quia in suo licitum est ædificare: etiam si noceat alieno, *l. fluminum, §. fin. cum duobus sequ. de damn. infect. & l. si in meo. de aqua plu. arc. & l. fin. & ibi Ang. de usucap.* & pro hoc allego text. *in ca. significante in princ. de appell.* & ibi hoc not. in terminis Innoc. & Anton. de Butr. & communiter Dd. & prædicta intellige vera, nisi servitus vel obligatio personalis esset imposita: *juxta not. in d. l. fin. de usucap.* & ita not. Dd. *in d. ca. significanti*, vel nisi esset præscriptum: quæ præscriptio non currit, nisi à tempore quo alius voluisset ædificare furnum vel molendinum: & propter prohibitionem sibi factam destitisset: *ut not. per gloss. & Dd. in l. qui luminibus, de servit. urb. præd. & in l. 1. C. de serv.* & de ista qu. vide per gloss. & Dd. *in d. l. si manifeste, & per gloss. in l. si quis ex argentariys, §. si initium tabularum, ff. de eden.* & per Bart. *plene in l. quo minus, in 1. q. ff. de flumin. & & in l. 1. §. sicut autem, de aqu. plu arcen.* & per Flor *in l. imperatores, de serv. urba. præd.* & originaliter ista fuit quæst. Pilci. 36. quæ incip. quidam salinarius, & de ista materia, & quomodo formari libellus, & positiones fieri debeant, vide in materia libellorum composita á domin. Pet. Iac. anno M.347. in libello super furno, & est. 20. rubr. & ex illa summa, ut plurimum sumpta est practica Ioan. Petri de Papia, qua nunc utuntur procuratores, licet de dicta summa mentionem non faciat. * Tertia quęstio est: aliquis promisit mihi coquere panes in furno suo pro tota familia 3
mea: an ista sit servitus, vel obligatio personalis. vide Bal. *in l. si plures. 6. C. de condi. insert.* & ego dixi supra circa fin. primæ divisionis servitutum, versicul. tertio quæro si aliquis promisit, & supra in quæst. quomodo cognoscatur servitus realis. Dic ut ibi dixi. * Quarta quæstio est, quis pro- 4
misit mihi, & Titio quod possim coquere in furno suo omni hebdomada decem sestaria frumenti. Titius decessit, utrum portio Titij mihi accrescat. Bald. *in l. unica, §. cum autem, de cadu. tol.* format eandem qu. & dicit considera. Nam si conjuncti sumus re & verbis, venio per jus non decrescendi: quod etiam in contractibus locum habet. Contrarium dicit esse verum, quia cum Titius semel fecerit partem, recessum est à jure non decrescendi, & oportet venire per jus accrescendi: ut subtiliter not. Bart.

de leg. 3. l. re conjuncti, in articulo ſervi. ſed jus accreſcendi non habet lo-
cum in contractibus lucrativis : ut not. dixit Bal. ſubtili conſideratione.
5 * Quinta quæſtio pulchra, feci pactum cum furnario, ut coqueret panem
pro me & familia mea ſingulis annis, vel perpetuo : & quod ſibi darem o-
mni anno 10. liberas. tunc habebam duos filios tantum. & poſtea mihi na-
ti ſunt plures alij : & iſta familia mea eſt aucta. an teneatur mihi coquere
pro eodem pretio. Iſtam q. format Iaco. Butr. *in l. fin. C. de ſacroſ. eccle.*
Alber. de Roſ. ponit ſimilem de molendino, *in auth. hoc jus porrectum,*
ver. unam aliam pulchram qu. eod. titu. & in l. non modus, C. de ſervit. &
Ioan. de Imo. *in cle. literas. 11. colu. verſ. quod ſi promittens coquere. de re-*
ſcriptis. In qua qu. primo dicendum videtur, quod teneatur : quia pro-
miſit coquere pro familia mea, & iſta nunc eſt familia mea, licet ſit aucta :
ut l. peculium in princi. ff. de pecu. ubi videtur hoc probari. pro hoc etiam
l. proponebatur, de jud. pro hoc videtur tex. juncta gloſſ. *in l. pen. de fun.*
inſtru. quæ vult not. quod omne univerſale recipiat augmentum & dimi-
nutionem : *ut ibi, & l. grege, de leg. 1. & in d. l. peculium, & not. in d. leg.*
1. de leg. Sed familia eſt univerſale, quia eſt collectivum ſine aliquo ſigno
particulari vel generali : ut nota. gloſſ. *in l. 1. ff. de edend.* & Bart. & Dd.
in l. ſcire debemus, in princ. de verb. obl. Tertio ad idem videtur text. *in l.*
6 *2. in princip. ff. quorum le. & in l. fin. §. 1. in princ. de lib. lega.* * Quarto
videtur probari *in l. ſi ſervitus, in princip. de ſervit. urb. præd.* ubi dicitur,
quod ſervitus impoſita luminibus, ſimpliciter intelligitur tam de præſen-
7 tibus, quam de futuris. * Quinto, quia ſæpe inſpicitur, quod evenire po-
teſt : *ut not. gloſſ. in l. inter ſtipulantem, §. ſacram, de verb. oblig.* Sexto
probari poteſt ratione : nam ſi unus filius moreretur remaneret eadem fa-
milia. *d. l. proponebatur, de judic.* & vellet furnarius ſervare ſibi promiſſi-
8 onem : ita & econtra, ſi eſt aucta, debet mihi ſervare, * ut contrariorum
eadem ſit diſciplina. *l. 1. de his qui ſunt ſui vel alien. juris. cum ſim.* & quia
ad quem ſpectat augumentum, diminutio ſpectare debet : *ut eſt text. &*
ibi Dd. in l. ſi ex toto. de leg. 1. nam regula eſt, qui poteſt ſentire incõmo-
dum, &c. *l. ſecundum naturam, de regul. jur.* & qui in uno gravari poteſt,
in alio relevari debet. *l. eum qui, in princip. de jurejur.* Septimo, pro hoc
facit text. *in cap. quia circa, de privileg.* & quod not. Cyn. ſecundum Pet.
in l. placet, in ultim. quæſt. de ſacroſ. eccleſ. & quod not. plene Ang. & Flo.
in l. ſi ſervitus, de ſervi. urb. præd. Octavo facit pro hoc *l. hoc jure. §. a-*
qua, de aqua quotid. & æſtiv. Nono pro hoc adduco, quod not. Alber.
de Roſ.

de Rof. *in fimili, in l. Rutilia Polla, de contrahen. empt.* ut dicit. * Quod 9
fi aliquis conduxit unũ molendinum cum quatuor rotis, & convenit præftari modios 10, pro qualibet rota & poftea conductor ibi aliam rotã conftruxit, quod non teneatur pro illa nova rota aliquid folvere : & fic non debet crefcere fructus. Et dicit quod ita fuit determinatum : prout refert Ugol. de Fonta. allegat ad hoc *l. non modus. C. de fervit.* & vide omnino eundem Albe. *in d. l. Rutilia Polla.* ubi adducit alias fimiles. qu. * Deci- 10
mo adduco aliam decifionem Albe. *in auth. hoc jus porrectum. C. de facrof. eccl. 10. col. verf. unam aliam qu. fubjicio,* ubi dicit, quod fi paterf. cum Abbate & conventu ejufdem monafterij pactus fuit, quod molendinum dicti monafterij fibi & familiæ fuæ pro certa penfione molere deberet, nec in hoc fuit læfum & deceptũ monafterium tempore pacti initi : poftea quilibet filiorum habet ita magnam familiam, ficut habebat paterfa. tempore celebrati contractus, quilibet ipforum vult molere ad molendinum, ficut faciebat eorum pater : & determinat, quod de ftricto jure poffit, & allegat *d. l. fi fervitus.* In contrarium vult, quod imo non teneatur furnarius coquere pro eodem pretio, aucta familia : *per tex. in l. non modus, cum his quæ ibi not. per gl. & Cy. & Dd. Cod. de ferv.* Secundo * per *l. fi ita, de* 11
au. & arg. le. ubi dicitur, verba in dubio intelligũtur fecundũ tempus præfens. & pro hoc *l. fi cum meus proprius, cum ibi not. fi ferv. vend. & Cle. literas, cum ibi no. de refcrip.* Item pro hoc, quia verba contractus in dubio intelliguntur rebus fic ftantibus, *l. quod fervitus, de cond. ob cauf.* Tertio * quod per *l. Rutilia. Polla. de contrah. empt.* ubi dicitur, quod in du- 12
bio verba contractus intelliguntur fecundum quod apparet tempore contractus : & poftea illum text. inducit Alber. de Rot. ad plures, qu. & ad idem eft text. *in l. 1. eod. tit.* & ibi Alber. de Rot. *in fin.* adducit illũ text. ad decifionem hujus qu. in terminis, remittit tamen fe ad dicta per eum *in d. auth. hoc jus porrectum.* Quarto facit text. *in l. 1. §. item quæritur, de aqua quotid. & æftiu. & in l. fin. de lib. leg.* Quinto, * hoc videtur pro- 13
bari optima ratione : quia ex perfona hæredum non debet condit. oblig. mutari, *l. 2. §. ex his, de verb. oblig.* & ibi vide Alber. de Rot. Et argum. iftud procederet, quando effet aucta familia poft mortem patrisf. Sexto, * quia ubi crefcit expenfa & labor : debet crefcere pretium : quia tam la- 14
bor, quam pecunia divifionem recipiunt : *ut eft text. in l. amico, in princ. de an. leg.* & ibi ponunt Dd. per illum tex. quod * fi famulus convenit fta- 15
re cum trib. fcholaribus pro certo pretio in menfe : & unus fcholaris mo-

 ritur,

ritur, vel recedit, debet diminui salarium, si alter supervenit, debet augeri, sicut augetur & diminuitur labor. ita hic dicitur, quod si augeatur vel diminuatur familia, debet augeri & diminui pretium. Septimo, pro hoc adduco tex. *in ca. quanto. extra de cens.* & ibi ponitur ista q. per Io. And.
16 * Octavo, quia regulariter conventio non extenditur ad incogitata. *l. cum Aquil. & l. qui cum tutoribus, de transact.* sed furnarius non cogitavit,
17 quod deberet familia crescere, ergo &c. * Nono, quia infinitas est evitanda, *l. fin. C. de sacrosanct. eccles.* Nam si furnarius teneretur pro familia aucta, teneretur etiam si in infinitum augeretur, quod non videtur esse dicendum, ut ibi, & per hanc potissime rationem pro hac parte determinat ibi Iaco. Butr. dicens: quod non obstat, quod promiserit coquere mihi & familiæ meæ, quia intelligitur de familia, quam tem-
18 pore conventionis habebam. * Decimo & ultimo facit. *l. cui fundus, in fin. de cond. & demonst.* quem text. *inducit ibi Dy. & Alber. ad 1. q. dom. Azo.* quod si concessum est, quod in aliquo nemore possit ligna incidere
a pro se & familia *a* sua: & decedat relictis multis familijs, quod unusquisq; filiorum non poterit incidere quantum expediat sibi & familiæ suæ, sed omnes simul incidere tantum debent, quantum poterat pater, & non plus.
19 idem inducit ibi Alb. ad aliam quæstionem: * Si aliquis dederit prædium alicui monasterio, ut perpetuo deberet molere sibi & filijs suis granum ad
20 molendinum suum postea liberi super excreverunt. * Item adduco etiam decisionem Pilei, quam facit in q. sua 48. quæ incipit, quidam paterfam. in qua tenet, quod si monasterium promisit mihi & familiæ meæ molere frumentum, nō tenetur hæredibus molere in majori quantitate, quam mihi teneretur, propter infinitatem evitandam: quoniam non est verisimile monasterium se voluisse obligare ad talē infinitatem, & idem tenuit Bar.
21 Brixiensis, *in quæstionib. suis, quæs. 51.* quæ incipit, quidā paterfamil. * Et ad idem allego etiam quæ not. Cyn. secundum Pet. *in l. non modus. in fin. C. de servit.* ubi per illum text. dicit quod si quidam rusticus promisit cuilibet canonico dare x. pro aniversario: & tempore promissionis nō erant nisi 10. canonici, deinde sunt 30. nunquid teneatur omnibus. Et dicit, quod non quia non potest tunc cogitari quot ibi canonici essent, & idem dicit Ioan. de Imol. *in Cle. literas in 18. col. de rescript.* Ego autem in ista q. ita concluderem, distinguendo & concordando ista jura: aut promissio furnarij est facta sub nomine universali, aut sub nomine particulari, aut generali, aut definito. Primo casu, quando promissio est facta sub nomine univer-

universali, ut familiæ meæ *ut dixi supra in 1. artic. primæ partis*, & ut formavi in qu. principali. & tunc teneo primam partem veriorem, videlicet quod teneatur etiam pro familia aucta, per jura supra pro prima parte allegata, & potissime, quia nomina universalia recipiunt augmentum & diminutionem. *l. peculium. in princip. de leg. 2. cum aliis alleg. §. 1. & 2. art. primæ partis*. Et hoc etiam tenet Cyn. *in l. non modus. C. de serv. & in l. placet. in fin. de sacrosan. eccle.* Pet. de Anch. in c. *quanto extra de cens.* & hoc intellige, quando filij habitant cum patre: secus si seorsum habitent: quia illa dicitur familia quæ simul habitat, *per l. tria onera. de excu. tu.* licet quo ad alia, sint de familia. *l. fin. C. de verb. signifi.* Pet. de Anch. & Ioan. de Ana. *in d. c. quanto.* Nec obstant argumenta: *b* in contrarium b adducta: quia potest responderi, sicut potest diminui familia, ita potest augeri, & econtra. unde propter istum dubium eventum non potest dici esse aliqua læsio, si non fuit inspecto tempore contractus, *ar. l. si pater puellæ.* & quod ibi not. per Cy. & Dd. *C. de inof. testa.* Secundo casu, quando promissio est facta sub nomine particulari, puta mihi & duobus filijs meis: & tunc non habet dubiũ, quia non egreditur personas nominatas: quia limitata dispositio limitatum producit effectum. *l. in agris. de acquir. re. do.* & ita potest loqui *l. non modus. C. de servitut.* secundum Cyn. ibi. Tertio casu, quando est facta promissio sub nomine generali, puta mihi, & omnibus liberis meis: & tunc sub distingue: aut promissio est facta ad certum tempus limitatum, aut in perpetuum, aut simpliciter. Si ad certum tempus, puta ad 10. ann. promisit coquere mihi & omnibus liberis meis. Et tunc intelligo pro omnibus liberis, qui pro tempore reperiuntur: unde sive crescant, sive decrescant, furnarius tenebitur semper pro eodem pretio, cum potuerint partes cogitare hoc evenire posse: *ut not. in l. inter stipul. §. sacram. de verb. oblig.* maxime quia verba sunt generalia, quæ generaliter debent intelligi, *l. 1. §. & generaliter. de leg. præstan. & 18. dist. si Romam. cum sim.* Si vero promissio est facta in perpetuum & idem eadem ratione. Nec obstat ratio infinitatis evitandæ: quia verba infinita repugnant. Potest * enim quis se obligare in perpetuum. *l. 1.* 22
§. si inperpetuum. si ager vect. vel emphy. Et prædicta intelligo vera, quãdo fit augmentum vel diminutio liberorum per nativitatem vel mortem eorum: secus si cresceret familia ex aliquo casu accidenti: puta ego sum creatus miles: vel supervenit mihi hæreditas opulenta, propter quam ego incepi tenere tres vel quatuor famulos, vel totidem pedissequas, *juxta l.*

sed & si lege. §. si quis re sua. de peti. hæred. & quod not. gloss. *in Authen. ut judices sine quoquo. suf. §. cogitatio. in ver. largioris. col. 1.* quia de isto non potuit furnarius verisimiliter cogitare: ergo non tenetur. *l. cum Aq. & l. qui cum tutorib. de transact.* Et sic non inspicitur hoc casu, quod evenire potest: quia quando præsens status non indicat contingentiam de futuro, non inspicitur quod evenire potest: *ut d. §. sacrum.* & ibi hoc not. Bart. sed si promissio est facta simpliciter, non expresso aliquo tempore: puta promisit furnarius coquere mihi & liberis meis panes pro 10. liberis in anno: & tunc credo, quod licet crescat familia vel decrescat in uno anno, non propterea debet crescere vel decrescere pretium, per prædicta: sed post annum non cogitur furnarius coquere pro eodem pretio, si crevit familia: nec ego teneor idem pretium solvere si decrevit: imo etiam si non esset mutata familia: quia dicta promissio non durat, nisi singulis annis: & in fine cujuslibet anni quisq; nostrum potest contractum dissolvere. facit quod nota. *in l. item quæritur. §. qui impleto. loca.* Quarto casu principali, quando promissio est facta sub nomine indefinito: puta promittit furnarius mihi & filijs meis: & tunc credo, quod censeatur tacite actum de filijs qui reperiuntur tempore contractus, quia de futuris in dubio non videtur actum secundum propriam significationem verborum: *ut probatur in l. servitus ibi, humanius est: de serv. urba. præd.* & not. per Bartol. *in l. si plurib. de leg. 2.* & sic intelligitur reb. sic stantib. & probatur etiam hoc *in l. non modus. C. de ser.* intelligendo quod ibi fuerunt verba indefinita, & pro hoc est text. *in l. si ita. & in l. medico. in princ. de aur. & arg. leg.* & hoc etiam allego, quod not. Cyn. *in l. placet. in fin. C. de sacros. eccles.* & quia ista q. est satis difficilis, prædictam materiam & decisionem subjicio correctioni cujuslibet melius sentientis: *& dicam etiam in l. pronuncia. §. familiæ. de verborum significat.*

23 Sexta * q. an liceat facere furnum in muro communi, invito socio vel juxta murum vicini eo invito. De hoc dic *ut dicam in seq. titu. de fornace & fornello. in princip.* Ultimo de ista materia furni vide per Albe. de Ro. *in suo opere statutorum, in prima parte, quæst. 135.* & per Angel. *in l. inter quos. in princip. de damn. infect. & vide quæ dixi* supra de puteo, in plurib. q. *& maxime in ver. sed quæro nunquid. & vide quæ dicam infra de balneo sive stufa, & camino, & cellario.*

ADDITIO.

a *Familia.* Quod familia alicujus dicatur ejus familia post mortem suam, vi-

am, vide Alex. *2. vol. consi. 20. in 1. col. §. bene faciunt.* Quid veniat appellatione familiæ, vide Corn. *3. vol. cons. 229.*

b *Argumen.* Argumentum à contrario sensu, quando habet locum, vide Alex. *2. vol. cons. 17.* Et utrum in contractibus habeat locum argum. à contrario sensu, *in 4. vol. consi. 5.* & Corneum. *1 volu. consil. 168. in 2. vol. consil. 24. & 43. & 110. & 119. in 3. volum. consi. 31. & in 4. volum. consil. 266. & 308.*

c *Contract.* Contractus declaratur ex quantitate pecuniæ: vide Corn. *1. vol. cons. 116. & in 2. vol. cons. 40. & 75. & 180. & in 3. vol. cons. 190. & 201. & in 4. vol. consil. 255.*

De fornace.

CAP. LI.

1 *Fornacem an quis in muro vel fundo communi construere possit.*
2 *Fornacem an quis in muro proprio juxta vicini murum construere possit.*
3 *In fornace si ignis periculum existat, ne vicini paries flamma corruat, quid juris.*
4 *Fumus si ascendat de fornace ad vicini domum, an propter hoc contra fornacis dominum agi poterit.*
5 *Fornacis propter ignem si villa vel domus exusta fuerit, an contra fornacis dominum agi possit, & qua actione.*

QUæritur * primo an quis possit in muro vel fundo cõmuni fornacem construere, & dicas regulariter, quod non: quia in re communi melior est conditio prohibentis. *l. Sabinus. communi divi.* nisi fundus ille esset deputatus ad fornacem. *l. arboribus, de usufruct. & l. ædiles communi divi. & l. cum duobus §. item Mela. pro soc. & not. glo. & Dd. in d. l. Sabinus. & habetur in l. parietem. de serv. urb. præd.* fallit etiam in aliis casibus no. *in d. l. Sabinus. & in reg. in re communi. lib. 6. & vide quod dicam infra de cellario, & quod dixi supra de pariete sive muro, & de servitute tigni immit. in 4. quæst.* Quæritur * secundo, quis vult construere fornacem in muro proprio juxta murum vicini. Et dubium facit *l. fin. fi. reg.* quæ vult, ut si quis domos ædificat, pedes duos debet relinquere si murum unum tantum pedem. Ego teneo quod potius muro quam domui hoc æquiparetur: & sic sufficiat relinquere unum pedem: *per d. l. fin.* & hoc voluit gloss. *in l. quidam Iberus. in ver. parietem, de serv. urb. præd.* quæ dicit, quod infra duos pedes vel unum, *per d. l. fin.* & est ratio, quia fornax non est locus, nisi esset conjuncta domui ad habitandum, sicut reperitur in multis fornacibus.

(Margin numbers: 1 beside "QUæritur * primo…" line; 2 beside "in 4. quæst. Quæritur * secundo…" line.)

cibus. *arg. l. plerique. de in jus voc. juncta l. prædijo. §. balneas. de leg. 3. & l. eo. jure. §. stabula in quibus caus. pig. tac. contrahatur.* Quæritur tertio, quid si in fornace est periculum ignis, * ne flamma paries vicini corruat.
3 dico quod non potest construi ita penes fundum vicini, quod ejus paries possit damnum pati ex flāma vel igne: *ut est casus in d. l. quidam Iberus.* & hoc tenet ibi Angel. *in ultim colu. in princip. per illum text.* de quo vide etiam quod dicam in sequ. titu. circa princip. & quæ dicta sunt de fundo proprio vicini, idem dicendum est de communi: quia juxta ipsum non potest quis fornacem construere: sicut non potest prope fundum alienum vicini: *ut est text in l. quidam Iberus.* ubi paries cōmunis & alienus in hoc
4 æquiparantur. *& adde quæ dixi supra de furno, in 1. q.* Quæritur * quarto, quid si fumus ascendit de fornace ad domum vicini, an propter hoc poterit agere contra dominum fornacis? dicas quod non regulariter, *per l. si cui. §. Aristo. si serv. vend.* de quo vide quæ dicam infra de furno. Quęro * quinto, quid si propter ignem fornacis villa vel domus exusta est, an
5 contra dominum fornacis agi possit, & qua actione. *vide text. in l. si servus servum. §. si fornacarius.* & quod ibi not. per glo. & Dd. *ad l. Aquiliam.* & quæ dixi supra de furno, *in 4. quæstione.* Et quæ dicta sunt de fornace, habent locum etiam in fornello, qui fit causa cineris coquendi, vel alia de causa.

De balneo sive stufa.

CAP. LII.

1 *Balneum vel stufam facere etiam invito socio in communi licitum est, dum tamen ex hoc communis paries non lædatur, alias secus.*
2 *Balneum construere in pariete proprio juxta vicini parietem an licitum sit.*
3 *Balneum qualiter de jure construi possit.*
4 *Balneum seu stufam an usufructuarius possit in fundo usufr. construere.*
5 *Balneum vel stufam ad usum publicum an inquilinus vel usufruct. deputare possit.*
6 *Balneator seu stufar. an de receptis teneatur sicut nautæ, caupones, stabularij.*
7 *Balneorum & thermarum calefactiones an munera personalia esse dicantur.*

1 IN muro communi * licitum est balneum vel stufam facere etiam invito socio, dum tamen ex hoc paries communis non lædatur alias secus: *ut probatur in l. fistulam. in princip. & §. 1. de serv. urb. præd. & in l. quidam Iberus. §. fin.* & tenet hoc Ioan. Pet. de Papia. *in suo ultim. li. in antepen. gloss. vers. & si paries.* & ideo si ex flamma balnei exuratur paries cōmunis, hoc

hoc facere non licet, *arg. l. fistula. si serv. vend. & in l. si servus servum. §. si fornacarius. ad l. Aquil.* & in eo pariete non possunt injungi tabulæ vel vasa vitrea, per quæ in altum flamma tollatur, & paries comburatur: *ut d. l. quidam Iberus ver. de tubu. ut not. Ange. in l. inter quos in princip. in pen. col. de dam. infect.* Sed * quæro nunquid in pariete proprio juxta pa- 2
rietem vicini sit licitum balneum construere. & dic quod ad duos pedes ipsum facere non licet, per quod paries vicini comburatur. & hoc tenet Ange. *in d. l. quidam Iberus. in princip. in ultim. q.* ego autem non credo, quod duo pedes sint mensura proprie, per quos quid distare debeat: licet text. cum gloss. secundum unam expositionem hoc sentiat *in d. l. quidam Iberus.* sed teneo, quod tantum quis debeat distare, quod non noceat ei, à vicino fundo. & ita loquitur *d. l. quidam Iberus.* quam sic intelligo. & ita etiam dixi in præcedenti tit. in 3. quæst. Qualiter * autem balneum de 3
jure construi possit, vide text. cum ibi not. per gloss. & Dd. *in l. 1. C. de ædifi. priva.* Nunquid * usufruct. possit balneum seu stufam construere 4
in fundo usufru. & dicas quod non, *ut est text. in l. æquissimum. §. item si dominus.* & ibi Flor. *de usufruct.* & sic ibi videtur casus, quod scholaris in domo conducta nō possit facere stufam invito vel inscio domino, licet ibi loquatur de usufruct. quia eadem est ratio. Nam si usufructu. qui habet plus juris quam inquilinus vel conductor, non potest, multo minus poterit conductor vel inquilinus. Prædicta intelligo vera in partibus in quibus balnea sive stufæ privatæ non habentur communiter in usu, ut est hic Paduæ: sed in locis in quibus esse consueverunt, ut in Alemania, secus. *argu. l. fin. in fi.* & usu quotidiano semper hoc versatur. *C. de fidejusso.* & ibi hoc not. per Dd. & not. Bart. *in l. errore. C. de test.* qui dicit *per d. l. fin.* quod consuetum, tacite inesse videtur. quia ea, quæ sunt in usu quotidiano pro expressis habentur. pro hoc *l. quod si nolit. §. qui assidua de ædil. edict.* & quod ibi lat. scripsi. Sed * an inquilinus vel usufru. possit stufam vel bal- 5
neum ad usum publicum deputare? Dic, quod non, secundum Flor. *in d. §. si dominus. per illum textum.* Sed * potest dubitari an balneator seu stu- 6
farius teneatur de receptis, sicut nautæ, caupones, stabularij: dic quod sic: *ut notat Guil. de Cu. in l. 1. §. item, ff. naut. cau.* balneator in publ. balneo si quid projiciatur, potest agere actione injuriarum. *tex. est in l. 2. §. si quis in mari. ne quid in loc. publ.* religiosi intrare possunt balneum tempore necessitatis *24. quæst. 1.* omnes qui & ibi not. in glo. ac etiam tempore necessitatis die dominico balneum conceditur. *de conse. distinct. 3. prævenit.*

ut not. glo. in d. c. omnes qui. An autem ſenatuſcon. quod prohibet legari vel vendi ea quæ ſunt conjuncta ædibus, *ut l. ſenatus. de contrahen. empt. & l. cætera. §. hoc ſenatus. el 2. de leg. 1.* habeat locum in balneis &c. dic quod ſic. *text. eſt in d. l. cætera. §. hoc ſenatus. el 2. in princ.* item nunquid appellatione domus contineantur balnea : *vide. l. prædijs. §. balnea. de leg. 3.* & quod ibi not. facit quod dixi in eod. titul. præced. in 2. quæſt.
7 Item * adde, quod calefactiones thermarum & balneorum dicuntur eſſe munera perſonalia : *ut eſt text. in l. 1. in princip. de mun. & ho.* quem text. intellige de balneis publ. ſicut erant thermæ domini Diocl. Imperatoris, quarum ædificatum miræ magnitudinis adhuc Romæ extat. Ultimo de balneo vide omnia quæ dixi ſupra *de ſerv. projiciendi, in 2. qu. & vide l. ſicuti. §. fin. ſi ſer. vend. & l. qui inſulam. §. 1. ff. loca. & in l. qui Bal. in princ. qui po. in pi. hab. & Inſtit. de li. oblig. §. multis in fin.*

De fumo.

CAP. LIII.

1 *Ædificia inferiora habens ſi ignem faciat, & per foramen, vel per feneſtras fumum in ſuperiora ædificia immittat, an poſſit.*

2 *Apes alienas ſi quiſpiam fumo facto fugaverit, vel necaverit qua actione teneatur.*

1 HAbens ædificia * inferiora ignem facit, & per foramen vel per feneſtras fumum in ſuperiora ædificia mittit, an poſſit. & videtur quod non *per text. not. in l. ſicuti. §. Ari. ſi ſervi. vend.* In contrarium videtur tex. *in §. fin. in ea. l.* Ego nunc diſtinguendo ita breviter concludo : Aut eſt ſervitus conſtituta, & nulli dubium eſt : *ut not. per gloſſ. in d. §. Ariſt.* Aut ſervitus non eſt impoſita. & tunc aut vult immittere ſervitutis jure, & non poteſt : *ut eſt caſus in d. §. Ariſto.* ſecundum intellectum gloſſ. aut vult immittere jure ſuo : & tunc aut facit animo injurandi. & non poteſt : imo ſi tunc mittit, tenetur actione injuriarum *l. pen. de inju.* & ibi Ange. & not. gl. *in d. §. Ariſt.* & dixi ſupra *de ſervitut. projiciendi. q. in 2. & 5. quæſt.* in dubio tamen non præſumitur animus injuriandi vel nocendi. *gl. eſt no. in l. fluminum. §. fin. de damn. infect.* aut non facit animo injurandi, ſed immittit jure ſuo : & tunc aut facit ignem ſolitum, & conſuetum pro uſu ſuo & familiæ : & poteſt : ut eſt caſus, qui ita debet intelligi *in d. l. ſicuti. §. Ariſto. in princip.* Aut facit ignem inſolitum, puta nimis gravem : & tunc non poteſt : *ut d. §. fin. ibi,* fumum non gravem. à contrario ſenſu. & ita poteſt intelligi. §. *Ariſto.* & ita tenet ibi Bartol. Flor. & Paul.

Paul. de Castr. & dixi supra *de servitu. projiciendi, in 2. q.* quod bene not. quia vidi sæpe numero habitantes inferius immittere fumum per foramen aut per fenestras ad ædificia superiora, aut habentes furnos & furnellos, & ex his mittere fumum in domos vicinas, quia contra eos agi non potest, nec prohibere, si faciunt ignem solitum, secus si insolitum, puta comburendo paleas vel stramen, ut quandoq; fit. & adde quæ dixi supra de fornace, *in 4.q.* * Si quis autem fumo facto apes alienas fugaverit, vel etiam 2
necaverit, quia mortis causam præbuisse videtur magis, quam occidere, in factum actione tenebitur: *ut est tex. in l. si quis fumo. ad l. Aquil.*

De scalis.

CAP. LIV.

1 *Scalas muro cõmuni apponere licitum est uni ex socijs, si nullum damnũ parieti fiat.*
2 *Scalæ lapideæ an juxta murum communem per unum ex socijs apponi possint.*
3 *Scalas non solum si quispiam velit appropinquare, sed etiam tigna vel lapides immittere an possit.*
4 *Limitata dispositio limitatum producit effectum.*
5 *Scalæ in muro alieno an & quomodo apponi possint.*
6 *Scalas in solo publico juxta domum suam si quispiam ædificare voluerit, an possit.*
7 *Scalas in muro supra solum vicini vel publicum, an quis facere possit.*
8 *Scalæ an domus appellatione veniunt.*
9 *Scalis admotis si quis muros civitatis ascenderit, quomodo puniatur*
10 *Scalis apponenti muro alterius causa ingrediendi ejus domum, quæ pœna sit.*

SCalas * muro cõmuni apponere licitum est uni ex socijs, si nullum da- 1
mnum parieti fit. *text. est cum gl. in l. fistul. §. fin. de servit. urban.* & hoc modo debet intelligi gloss. *in l. quidam Iberus in ver. servitutis.* ibi *secus autem in scalis. eod. tit.* quæ facit differentiam inter tubulos, & scalas: quia per tubulos committitur damnum parieti communi ex flamma ignis, sed per scalas appositas non solet fieri communiter damnum parieti, & ista fuit intentio gloss. licet ibi Ang. eam reprobet. sed si per scalas fieret læsio, tunc apponi non possunt muro communi invito socio *per d. l. Iberus. & d. l. fistulam. in princip.* Angel. tenet hoc *in l. quidam Iberus. in fin. & l. inter quos. in princip. de damn. infec. in 4. col. versi. similiter scalas lapideas juxta murum communem &c.* & Flor. *in l. Sabinus. in fin. communi div.* Et dicuntur scalæ non afferre damnum seu læsionem in muro communi, quando non impediunt ipsius parietis refectionem, vel quando sublato pariete communes scalæ per se stare possunt. alias secus. *ut dict. l. fistulam.*

ſtulam.§.juxta. ubi hoc nota. Bart. & Dd. vel quando aliud impedimentum ſeu damnum fieret ipſi muro cõmuni, puta quia oſtium fieri debebat, vel feneſtra, vel aliud ædificium quod per dictas ſcalas impediretur vel incõmodaretur. *arg.d.l.quidã Iber.& d.l.fiſtulam.in prin.& l.fiſtulas. ſi ſer. ven.& l.ſi cõmunes ædes.cõmuni div.* & per id quod not. *gl.in l.Sabinus.eo. tit.* Et ex his ſequitur, quod ſcalæ ligneæ poſſunt regulariter apponi per unũ ex ſocijs juxta murũ cõmunem, quia faciliter removeri poſſunt: *ut dicit tex.in d.l.fiſtul.§.fi.* & ſic cõmuniter damnũ cõmuni muro inferre nõ poſ-
2 ſunt, ſi tamen damnũ inferrent, apponi non poſſunt, ut dixi. Sed * quid de ſcalis lapideis, an apponi poſſunt juxta murum communem per unum ex ſocijs? Et videtur quod non quia faciliter removeri non poſſunt *per d.§. fin.* contrarium dic, ſcilicet quod poni poſſunt quia ſublato pariete per ſe ſtare poſſunt: *ut d.l.fiſtulas. §.juxta.* & ibi Bartol. ſi modo muro communi nullum damnum fiat. & ita tenet Angel. *in d.l. inter quos. in 4. col.* In hoc tamen eſt differentia: quia facilius poſſunt nocere ſcalæ lapideæ quam ligneæ, ſed ceteris paribus nulla eſt differentia: quia ubi nullum fit damnum per eos fieri poſſunt, aliter non. & ita vidi obſervari. & in ſumma not. pulchram regulam pro ſocijs habentibus inter ſe commune, puta in muro vel domo cõmuni, ſi quæritur utrum unus eorum poterit aliquid appropriare vel apponere in muro communi. nam debet attendi an illud quod appropriatur vel apponitur, poſſit per ſe ſublato muro vel domo ſubſiſtere: quia tunc poteſt apponi, alias ſecus: item an impediat refectionem communis parietis vel domus, & non poteſt, ſi non impeditur, poteſt: ut probatur *in d.§. juxta.* item an afferat aliquod damnum vel non, ut patet ex prædictis, quæ procedunt, ut dixi, non tantum in ſcalis, ſed etiã in quacunq; alia re vel ædificio quod eſt valde not. quia per hoc multæ quæſt. decidi poſſunt. quibus adde quæ dicam infra proxim. quæſt. &
3 infra de ſolario. * Quid autem dicendum, ſi quis vult non ſolum ſcalas appropriare, ſed etiam mittere, puta earum tigna vel lapides, an poſſit? Et videtur, quod debeat diſtingui, ut de appropriatione dictum eſt. In contrarium videtur, videlicet quod indiſtincte poſſit: *per text. cum gloſſ. in l. ſi communes ædes. in verſ. mittere, communi div.* item quia in re communi licitum eſt uni ſocio aliquid facere, quando alterius ſocij nihil intereſt. *l. quidam Iberus. §.parietem. de ſerv. urb. præd. & not. glo. 2. in princ. in l. Sabinus. communi div.* Ego autem teneo, quod regulariter non poſſit, quia in communi non poteſt invito ſocio aliquid facere: & melior eſt condi-

conditio prohibentis. *d. l. Sabinus.* nisi murus communis esset ad hoc destinatus. *ut ibi not. gloss.* facit ad hoc quod dixi *in tit. præced. de fornace in 1. quæst.* nec obstat text. cum glo. *in d. l. si communes ædes.* quia debet intelligi, quando ædes erant ad hoc destinatæ, ut ibi fierent scalæ. & ita etiam intelligit ibi Flor. Nec obstat quod dixi, quando non interest socij, potest alter socius in muro communi immittere: quia non potest non interesse si tigna vel lapides non immittantur, ut de se patet. In hoc tamen posset sic distingui, aut murus est communis quo ad omnia, quia sic actum fuit & conventum inter socios & non habet dubium, quod etiam pro scalis in eo possunt immitti tigna & lapides & similia. aut est actũ, quod murus sit communis tantummodo ad unum usum, puta pro dividendo viridarium. & tunc etiam clarum, quod nihil potest immittere, * quia limitata dispositio limitatum producit effectum. *l. in agris. de acquir. re. dom.* & pro hoc vide omnino quæ dixi supra de pariete sive muro, *in pen. qu. vers. occurrit mihi.* Aut nihil est actum expresse inter socios quod constet: & tunc aut murus apparet communis ex eo, quia in eo sunt apposita tigna, vel trabes, vel lapides: & tunc in dubio reputabitur communis saltem, quantum ad hoc: & ideo quilibet ex socijs potest scalas immittere aut tigna vel lapides pro scalis sustinendis, & ita potest intelligi text. cum gloss. *in l. si communes ædes. in ver. immittere, communi divi.* Et hoc intelligo, quando murus est sufficiens & idoneus ad sustinendũ talia onera: alias secus: *ut l. in parietis. de damn. infect. & l. cujus ædificium. de serv. urb. præd. & dixi supra de servit. tigni immit. in 4. quæstio.* aut murus apparet communis ex alio, puta quia sunt, fenestellæ vel annuli ab utraq; parte, vel sim. *de quibus vide supr. de pariete sive muro, versic. 2. principaliter est videndum.* & tunc in dubio credo quod non possit: quia regulariter in cõmuui re melior est conditio prohibentis. *d. l. Sabinus.* Nam negari non potest, quod per dictam immissionem tignorum vel lapidum quibus scalæ sustentantur, non fiat aliqua læsio muro communi, si tamen fiat talis missio, per quam nullo modo potest interesse alterius socij, puta quia modica esset missio facta, nec pondus magnum sustineret murus, propter talem missionem, tunc fortasse posset: *ut d. l. quidam Iberus. §. parietem. & gloss. 2. in d. l. Sabinus.* & ita alias vidi judicari. Hoc tamen an interesset vel non vicini, relinquendum est arbi. judi. qui inspecta qualitate muri & loci & missionis judicare debet. *argum. l. 1. §. fin. de jur. delibe. &c. de causis. de offic. de leg.* & prædictis adde quæ dixi supra *de servit. tigni. immit. in 4. & 5. quæstio.*

4

5 *de pariete sive muro versi. 3. principaliter est videndum cum sequen.* * Vidimus de muro communi, an possint scalæ juxta eum apponi vel immitti? tunc dicamus de muro alieno, in quo sic breviter est concludendum: Aut quis vult ponere scalas ligneas vel lapideas immittendo tigna vel lapides in muro alieno, & non potest, invito aut non consentiente domino: imo dominus muri potest propria autoritate illud quod immissum est in muro suo tollere vel destruere. *l. quemadmod. §. si protectum. ad leg. Aquil. & leg. qui vitem. §. si ad januam. quod vi aut clam.* de quo dic. ut dixi supra *de servitut. tigni immit. in 6. & 7. quæst.* Aut quis vult ponere scalas prope murum alienum, nihil in muro immittendo: & tunc aut vult tangere murum ita, ut requiescat in eo, & non potest per dicta jura, & *per l. fistulam. §. juxta de serv. urba. præd.* Aut vult tangere etiam non requiescendo: & idem eadem ratione. facit *l. vulgaris. in princip. de fur.* dum dicit, qui aurem hominis tangit, totum hominem tetigisse videtur. Aut quis vult ædificare scalas prope murum alienum, ipsum nõ tangendo: & tunc subdistingue aut sunt scalæ ligneæ, aut lapideæ: si sunt lapideæ vel de muro, & tunc aut habent fundamentum in terra, ita quod murus dici possit: & credo quod non possit, nisi stent remotæ per unum pedem: *per l. fin. fini. regun.* & ita intelligo Bald. & Flor. *in d. l. fistulam. §. fin.* qui dicunt, quod idem jus est de scalis, quod est de muro. aut non habent fundamentum in terra. ita quod proprie murus dici non potest: & tunc ædificare poterunt prope fundum alienum, dummodo ipsum non tangat: quia tunc non habet locum *l. fin. fini. regun.* si vero sunt scalæ ligneæ, teneo quod indistincte ædificare possit prope fundum alienum, dummodo ipsum non tangat, nec in eo aliquid immittatur, etiam si scalæ sint affixæ super tignis affixis in solo ædificantis prope fundum alienum circa unum pedem. *arg. l. Titius. fini. regund.* quod not. quia est quotidianum. Et prædicta pro-
6 cedunt, quando quis ædificat in suo scalas prope fundum alienum. * Sed quid si aliquis vult ædificare scalas in solo publico juxta domum suam, an possit? Videtur quod non: quia regulariter prohibitum est privato in solo publico authoritate propria ædificare. *l. 2. & per totum. ne quid in loco public. cum similib.* In contrarium videtur, quando quis haberet porticum in solo publico, vel stillicidium supra solum publicum, quia quatenus se protendit stillicidium vel porticus, videtur quod sub eo possit ædificare scalas, & similia. *argum. l. fin. in fin. de serv. urb. præd.* & ita in multis locis reperiuntur. In hoc puto, quod loci consuetudo servanda sit. *leg. an in*

totum.

totum. & quod ibi not. per gloss. & Dd. *C. de ædifi. pri.* Sed vbi non apparet de consuetudine, teneo quod fieri non possit: quia locus publicus sub stillicidio vel porticu remaneret publicus: *ut dixi supra de ostio sive porta, versic. alia est quæst. similis.* * Posset etiam dubitari, an quis possit 7
facere scalas in muro supra solum vicini vel publicum. Et dicas regulariter, quod non. *per l. fin. in fin. de servit.* fallit quando fieret sub stillicidio suo, quatenus protenditur stillicidium. *l. fin. §. fin. de servit. urban. præd.* Item fallit quando servitus esset imposita: *quod vide supra de serv. proji. in 2. 3. 4. & 5. quæst.* & de pariete sive muro *in 9. & 7. quæst. infra in sequen. titu. in princip.* & quod dicam infra de necessario. * Quæro an ap- 8
pellatione domus veniant scalæ. Dic aut scalæ sunt extra domum, seu extra ostium domus, & tunc non continentur appellatione domus, & ideo maleficium quod fit in scalis exterioribus extra ostium domus, dicitur non esse factum in domo, secus si essent interiores. & ita not. Bartol. & Flor. *in leg. fistulam. §. fina. de serv. urb. præd.* Et propterea sequitur aliud, quod quis potest capi. pro debito in scalis exterioribus: nec habet locum *l. plerique. de in jus voc.* & adde prædictis *leg. creditor. §. fin. cum ibi not. de act. empt. & quod not. Bal. in l. Gallus §. fin. ad fin. de liber. & posthu.* & quod plene dixi supra de claustro seu conclavi, & porticu, *in 2. quæst.* * Quæ- 9
ritur etiam, quid si scalis admotis quis muros ascenderit civitatis? *a* Dic a
quod capite puniri debet. *l. fin. de re. di. & ibi per Dd.* Item si quis ascenderit castrum quod habet murum vel valla lignea: secus si fossas tantum loco murorum: *ut est casus sing. in l. desertorem. §. nec non, de re milit.* secundum Ludo. Rom. *in quodam suo singulari.* Ultimo quæro, quæ sit pœ- 10
na apponenti scalas muro alterius causa ingrediendi in domum. vide Bald. omnino *in l. fin. de re judi. & quæ ipse nota. in l. si quis non dicam rapere. C. de episco. & cleric.* & vide text. *in §. oper. Institut. de oblig. quæ ex quasi deli. nas.* & gloss. *22. qu. 3. illud sane.*

ADDITIO.

a *Civitatis.* Civitas muris circundata an possit alienare murum, vel superascendere, vide Cor. *3. vol. cons. 76. incip. præsens.*

De ferratis.

CAP. LV.

1 *Fenestris suis si quispiam fecit apponere ferratas protendentes extra murum suum supra vicini solum, an poterit.*

2 *Fene-*

2 *Fenestras suas ferratas si quispiam versus solum vel domum vicini habeat, quæ sic per 30. vel 40. annos steterunt, & ipsemet eas tollere velit, vicinus autem contradicat, quid juris.*

3 *Fenestras si quis versus domum, vel etiam fundum vicini habeat, per quas in domum vicini ire potest, an cogi possit, ut fenestras ferratas ponat, ut sibi dicta facultas intrandi tollatur.*

1 QUIS * fecit fenestris suis ferratas apponere protendentes extra murum suum supra solum vicini, quæritur an poterit? Et dicas regulariter, quod non, *per l. fin. in fin. ff. de serv. & l. si iterum. §. penult. quod vi aut clam*: quia solum vicini debet esse liberum usq; ad cœlum, *ut ibi.* sed hoc fallit, quando esset servitus imposita, vel quando fieret sub stillicidio suo, quatenus stillicidium se protendit. *per l. fin. de serv. urb. præd. cum ibi not.* facit quod dixi supra de scalis, *versic. posset etiam dub.* & quod dicam infra de specularibus. Item fallit quando fieret supra solum public.
2 quia ita servatur de consuetudine, *per l. an totum. C. de ædif. pri.* * Quid si aliquis habeat fenestras suas ferratas versus solum vel domũ vicini, quæ sic steteterunt per 30. vel 40. ann. ipse vult tollere eas, vicinus contradicit, dicens quod non potest de jure, quia sibi est quæsitum jus per dictum tempus. *argum. l. omnes. & l. sicut. C. de præscript. 30. ann.* Item quia interest sua, ne vicinus vel alius possit per dictas fenestras venire in domum suam, quæritur quid juris. In hac q. puto sic dici posse. aut est servit. cõstituta, ut retineantur ferratæ, & non potest eas auferre: aut non est constituta, & tunc aut alius voluit auferre, & fuit impeditus per vicinum, & propter impedimentũ & per contradictionem destitit auferre, & elapsum est tempus sufficiens ad præscribendum istam servitutem, *& idem per l. hæc autem jura cum ibi not. & gloss. & Dd. de servit. urban.* aut non est transactum illud tempus, & tunc licet non sit præscripta servitus, tamen propter illam destitutionem & contradictionem contradicens est constitutus in quasi possessione illius juris remanendi ferratæ. *text. est cum gloss. not. in l. qui luminibus, ff. de serv. urb. præd. & l. 1. C. de ser. & ibi not. per Dd.* aut nnnquam fuit contradictum: & tunc aut ille vult tollere ferratam in despectum vicini, vel ut noceat vicino principaliter, puta ut possit per illas fenestras visitare domum vicini propter filiam suam, vel pedissequam, vel alia causa simili, & non potest. *arg. l. 1. §. denique, de aqua plu. & in l. in fundo, de rei vend. & in l. opus, cum gloss. de oper. publ.* & pro hoc vide quod not. Cyn. & Dd. *in l. altius, C. de serv.* In dubio tamen non præsumitur

nitur animus nocendi, *gloss. est valde not. in l. fluminum, §. fin. in glo. pen. n fin. de damn. infect.* aut vult tollere ferratas pro aliqua commoditate domus suæ : & potest, licet noceat vicino, *ut probatur in d. l. fluminum, §. in. cum l. sequ. quæ incip. Proculus.* * Sed quid econtra ? quidam habet 3
enestras versus domum vel fundum vicini, per quas potest ire in domum icini, an possit cogi ut ponat fenestras ferratas, ut tollatur sibi dicta fa-ultas intrandi ? Dic breviter, quod non : quia nemo cogitur in suo labo-are, nisi sit imposita servitus, *ut habetur in l. fin. cum l. sequen. de aqua plu. rcend.* & quia in re sua quilibet est moderator & arbiter, *l. in re manda-a. C. man.* Eo autem casu quo tenetur habere fenestras ferratas in suo, si eperiantur fractæ vel ætate consumptæ, an ipse teneatur iterum reficere, & sumptibus suis ? Teneo quod sic : *per l. & si forte, §. etiam, versic. nam n omnibus, si serv. vend. conjuncta l. eum debere, de servi. urbano. præd. ad uod adde quod dixi supra de serv. oneris ferendi, vers. hujus autem serv. & upra de stillicidio non averten. versi. circa istam servitutem,* imo etiam plus lico, quod etiam si destructæ vel extractæ essent in totum ferratæ de fe-estris, sicut fit quandoq; per stipendiarios tempore guerræ, & etiam quia omus vel murus, in quo sunt ferratæ, corruerit, an si reficiantur fenestræ, eneatur refici ferratæ, & dico quod sic. *pro quo vide quod dixi supra, de rv. stillicidij avertendi, in 8. q.* Ultimo adde prædictis, quæ dixi supra *de tillicidio sive tecto, in 1. q. & supra de penu.*

De solario.

CAP. LVI.

1 *Solarium si quispiam ædificare velit ad hoc ut sustineatur, in quo loco ipsum affigere debeat.*

2 *Murus quomodo cognoscatur an sit communis, vel non, & an sit communis pro diviso, vel indiviso.*

3 *Solarium quod est infixum muro communi vel alieno jure servitutis, an pavimento vel lateribus cooperiri possit.*

4 *Solarium unum vel plura si una domus habeat, & pars inferior sit unius, pars vero superior alterius, sicuti Venetijs contingit, si ille qui partem superiorem habet, non habeat aditum veniendi ad ipsam, nisi per scalas per partem inferiorem, nunquid per illam venire poterit.*

5 *Solarium superius domus alicujus si quispiam habeat, in quo quotidie habitantes currant, vel ejus pueri salient, vel pulsent, ita quod existentibus in parte inferiori impedimento sint, quid juris.*

1 SI quis * vult ædificare ſolarium, in quo loco debet ipſum affigere, ut ſuſtineatur? dic quod aut muri undiq; ſunt ſui, & in eis poteſt tigna ponere, & iſtud non habet dubium, aut muri ſunt communes vicino, & tunc aut pro diviſo, aut pro indiviſo. Primo caſu poteſt, quatenus durat pars ſua eadem ratione, & non ultra, niſi eſſet ſervitus impoſita, per ea quæ ſtatim dicam. Si pro indiviſo, tunc poteſt imponere, quatenus durat murus, ſi murus, eſt ad hoc deſtinatus, *ad hoc vide quod dixi ſupra, de ſcalis, verſi.*
2 *quid autem dicendum.* * Quomodo autem cognoſcatur an murus ſit communis vel non, an ſit communis pro diviſo vel indiviſo: *vide quæ dixi ſupra de pariete ſive muro in 1. & 2. quæſt.* aut murus eſt alienus, & regulariter non poteſt: quia in re aliena nõ eſt licitum aliquid immittere citra ſervitutem, niſi domino volente, *ut leg. quemad. §. ſi protectum, ad l. Aq. de quo vide quæ ſupra dicta ſunt de ſcalis, verſi.* videamus nunc de muro communi. Sed prope murum alienum ſuper trabibus vel lignis poſitis vel requieſcentibus in ſolo ſuo inferiori bene poteſt ædificare ſolarium, nec eſt opus dimittere ſpatium aliquod etiam unius pedis: quia nõ habet hoc caſu locum *l fin. fini. reg.* & ita vidi ſæpe obſervari in ſolario & ſtillicidio: quia poſſunt prope murum vicini ædificari, dũmodo ipſum non tangant, neq; ſuper eo requieſcant, ſed trabibus exiſtentibus in ſuo, quod nota, quia
3 quotidianum eſt. * Sed quæritur, an quis poſſit ſolariũ, quod eſt infixum muro communi vel alieno jure ſervitutis, pavimento vel lateribus cooperire, dic regulariter quod ſic. Fallit ſi propter talem coopertura m nimium gravaretur murus, in quo requieſcit ſolarium: nam tunc non poteſt, *arg. l. cujus ædificium, de ſervi. urb. præd.* Nam in tali ſolario non poteſt dominus imponere magnum pondus: puta frumenti, vel bladi, quando murus commode ſuſtinere non poſſet, quod eſt notandum contra multos
4 qui habent granaria. * Sed pone, quod una domus habet unum ſolarium vel plura, pars inferior eſt unius: pars ſuperior eſt alterius, ſicut Venetijs in multis domibus contingit, ille qui habet partem ſuperiorem, non habet aditum veniendi ad ipſam, niſi per ſcalas vel partem inferiorem: an per illam poterit venire? Dic quod non: niſi ſit impoſita ſervitus: ſed debet facere ſcalas aliunde: *ut probatur in l. via conſtitui, §. quæcunque, de ſerv. ruſt. præd. & ibi hoc not. Bal. Flo. Paul. de Caſtr.* & ego plenius dixi *ſupra de ſervitute itineris ſive aditus. ver. not. unum alium pulchrum caſum. ubi*
5 *omnino videas.* * Quid autem ſi habens ſolarium ſuperius, in quo quotidie currant, vel ejus pueri ſaltent, vel pulſent, ita quod ſint impedimento exiſtenti

existenti in parte inferiori. Dic aut hoc fit in despectum & damnum vicini, & non potest, *per ea quæ dixi supra in titul. præcedenti, in 2. q. vide ibi.* Aut hoc non fit in despectum seu damnum, sed pro usu familiæ suæ: & tunc potest, *per l. fluminum, §. fin. cum seq. de dam. infect. & pro hoc vide optimum tex. in l. sicuti, §. Arist. si serv. vend.* ubi etiam habetur, quod si projiceretur aqua in solario causa scopandi, vel propter calorem, & aliquid de aqua caderet inferius, propter hoc non tenetur, *circa quod vide omnino quæ dixi supra, de serv. proji. in 2. quæst.* Ultimo adde pro complemento materiæ quæ dicam infra de mœniano.

De tigno injuncto.

CAP. LVII.

1 *Ædes duæ eadem contignatione contextæ si pluribus legentur, quisq; legatarius habebit quatenus pars sua sibi legata duret, nec unus contra alium agere poterit, ut tigna non existant, sicuti testamenti, vel mortis tempore erant.*

2 *Tignum unum, vel una tigni contignatio si unam domum tegat, & postea inter plures dividatur, illud tignum sociorum cuilibet proprium est, quatenus tigni longitudo versus partem suam se extendit.*

3 *Tigna immissa debent immissa remanere, tempore quo domus pluribus vel inter vivos, vel in ultima voluntate assignatur, sicut prius ante assignationem vel divisionem extiterunt.*

4 *Domos duas unica contignatione contextas si quispiam habeat, & unam vendat, aliam autem sibi reservet, an emptor, venditore invito, tigna aut cæmenta retinere poterit, quæ in domo vendita requiescunt.*

5 *Molendinum in flumine publico si facere velim: an in ripam viæ publicæ tigna immittere potero.*

SI duæ * ædes eadem contignatione contextæ pluribus legentur, quisq; 1
legatarius habebit quatenus pars sua sibi legata durat, nec unus potest
agere contra alium, ut tigna non sint uti tempore testamenti vel mortis
erant, *l. binas ædes, de serv. urb. præd.* Ex quo notandum est, * quod si u- 2
num tignum vel una contignatio tigni tegit unam domum, & postea dividitur inter plures: quod illud tignum est proprium cuilibet sociorum quatenus longitudo tigni se extendit versus partem suam, *ut d. l. binas ædes, & ibi hoc notant Dd.* * Item not. aliud ex prædictis, quod tigna im- 3
missa debent remanere immissa tempore quo domus assignatur pluribus, vel inter vivos, vel in ultima voluntate, sicut erant prius ante assignationem vel divisionem, *quibus adde quæ dixi supra de claustro, in 3. quæstio.*

4 Sed * quid si habens duas domos unica contignatione contextas, unã vendit, aliam sibi reservat, an emptor poterit invito venditore retinere tigna aut cœmenta, quæ requiescunt in domo vendita? Dic quod non, nisi forte contractus aliter se habeat: *ut l. quod conclave, de damn. infect.* Unde sis cautus emptor, ut facias in instrumento emptionis apponi, vel tigna vel cœmenta remaneant, prout nunc sunt, pro servitute oneris ferendi, *ita dicit Angel. in d. l. binas. ædes, de serv. urb. præd. & in d. l. quod conclave,* secus est, quando domus legaretur alteri, quia semper intelligitur legari cum servitute oneris ferendi: prout erat tempore testamenti: *per d. l. binas ædes.* & ita est in hoc differentia inter contractus & ultimas voluntates, secundum Bart. Ang. & Dd. *in d. l. quod conclav.* An autem & quando sit licitum tigna immittere in communi muro, *vide omnino Angel. & Dd. in l. inter quos, in princ. in pen. sol. in fin. de dam. infect. & plenius per eundem in l. quidam Iberus, in fin. de servit. urb. præd. & vide quæ plenius dixi supra de servit. tig. immit. in 4. quæst. & adde omnino quæ dixi supra*
5 *de pariete sive muro, in pen. qu. vers. occurrit mihi circa præd.* Sed * quid si volo facere molendinum in flumine publ. an possim tigna immittere in ripam viæ publ. Dicas quod non, nisi volente eo qui habet prope viam fundum, *arg. l. maritus, de acqu. rer. dom. & pro hoc gl. Instit. de rer. divi. §. riparum, & ita tenet Bar. in d. l. maritus, & in l. quominus, in 7. qu. de fluminibus, ubi plenius per eum in rub. eod. tit.* cætera, circa istam materiam *vide supra de servi. tig. immit. & supra de claustro seu conclavi & porticu, & supra de pariete sive muro. & not. in tit. de tig. injun. & vide omnino quæ dicam in seq. rubrica in princ.*

De onere ferendo.

CAP. LVIII.

1 *Tigni immittendi inter servitutem & oneris ferendi quæ differentia sit.*
2 *Verba, promitto ferre, vel sustinere onera domus tuæ quid importent.*
3 *Servitus oneris ferendi ad factum competit.*
4 *Servitus oneris ferendi an personalis actio esse dicatur.*
5 *Murus vicini si servitutem oneris ferendi debeat, si domus corruat, vel refectione indigeat: & ipse vicinus non vult reficere, sed ei cedere, & mihi relinquere, an possit.*
6 *Murum oneris ferendi casu quo vicinus reficere teneatur, qualiter ista refectio fieri debeat.*
7 *Murum communem si duo habeant, qui onera ædium cõmunia sustineant, & eorum alter ipsum deponere velit, & melius fundare, ac graviora pondera super imponere an altero socio invito facere possit.*

8 Molen-

8 *Molendinum commune si duo habeant, & unus molas meliores imponere velit, an etiam alter ad expensas teneatur.*

QUæ sit * differentia inter servitutem tigni immittendi, & oneris ferendi, dubitari posset. Et dic quod est in significatione verborum seu ordine: *ut probatur in l. eum debere columnam, de serv. urb. præd. juncta l. sicuti, in princ. si serv. vend. quod sic declaro.* Hæc * verba, promitto ferre vel sustinere onera domus tuæ: hoc important, ut dominus ædium servientium seu ipsæ ædes aliquid faciant, habet enim se in ista oratione domus serviens per modum agentis: quia ista debet sustinere onera: & agit hunc actum sustinendi onera: sed in his verbis, quod liceat tibi immittere tigna, nihil importat, quod debeat facere domus serviens, sed cōceditur facultas domino ædium dominantium, *ut probatur in d. l. eum debere conjuncta d. l. sicuti, in princ. secundum Bart. qui ita not. in d. l. sicuti, in princ. & adde quæ scripsi supra de servitute oneris ferendi, vers. sed quæro, quis mihi debet servitutem,* plenius declaravi quomodo cognoscatur servitus oneris ferēdi, & servitus tigni immittendi, & quomodo una cognoscatur ab alia. * Et ex his nota, quod licet aliæ servitutes regulariter non competant ad factum, sed ad patientiam tantum: *ut l. quoties, §. 1. de serv.* tamen aliud est in ista servitute oneris ferendi: quia competit etiam ad factum, *l. & si forte, §. etiam, si serv. vend. de quo dic ut dixi sup. de ser. one. feren. ver. hujus autem servitutis.* * Ex quo not. aliud, quod licet eo casu quo alicui incumbit onus ferendi non dicatur servitus, sed potius obligatio personalis, *l. si servitus, §. futuro, & ibi not. de serv. urban. præd. & habetur in l. fin. §. fin. ff. de con. empt.* tamen hoc fallit in servitute oneris ferendi. *ut d. §. etiam, & ibi hoc not. Flor.* De hac servitute oneris ferendi, non videtur fieri mentio, nisi in prædio urban. *l. eum debere columnam, ff. de servit. urban. secundum Flor. in d. §. etiam.* Sed tu dic, quod potest esse in prædio rustico, *ut dixi supra de servit. oneris ferendi, in princip. dic ut ibi.* * Circa istam servitutem oneris ferendi, pone murus vicini debet servitutem oneris ferendi & sustinendi onera domus, si corruit, vel refectione indiget, vicinus tenetur onera reficere, non ego. *ut d. §. etiam, & dixi supra, de servit. oneris ferendi, versi. sed nunquid ille.* Quid si vicinus non vult reficere, sed ei cedere & mihi relinquere, an possit? Et dicas quod sic: quia ista est obligatio in rem, non in personam. *text. est not. in l. & si forte, §. Labeo, si serv. vend. quod facit ad not. per Bart. & Dd. in l. is cum quo, de aqua plu. arcend. & per Flor. in d. §. etiam, & per gloss.*

6 *in ca. quæ in ecclesiarum, extra. de constit.* * Quæro etiam, casu quo vicinus tenetur reficere murum oneris ferendi qualiter debeat fieri ista refectio? *vide text. & quod. ibi not. in d. l. & si forte, §. modus.* & adde, quod parietem proprium quis meliorem, quam in servitute impositus est, facere potest, non deteriorem: quia tunc tenetur actione confessoria, vel prohiberi potest, de nov. ope. nun. *per d. l. & si fortè, §. fin. cum sequ.* ubi etiam ponitur quis sit eventus harum actionum. * Item quæro, duo
6 habent murum communem, qui sustinet onera communia, puta ædium suarum: alter eorum vult eum deponere, & melius fundare, vel alio modo ipsum fortiorem facere, fortè ut possit ibi arcum suum voltæ lapideæ fundare, vel fortè graviora pondera superimponere quam consuevit, quæ secundum sui primam formam superimponi tunc non possent: quæritur, an possit invito altero socio, & dicas quod non, *text. est, & ibi hoc not. Dd. in l. parietem, de servit. urban. prædio.* nisi paries esset ad istum usum destinatus, vel nisi hoc esset actum, vel nisi indigeat tali refectione: & ex his modis potest intelligi *l. si communes ædes, communi divi.* & ibi hoc not. & habetur per Bart. *in l. in parietis communis, & in l. damni, §. cum parietem, de damn. infect. & per Cyn. & Dd. in l. si ut proponas. C. de ædific. privat. Et per d. l. parietem*, secundum Bald. & Dd. ibi fuit determinata ista quæstio. * Quod si unus ex habentibus commune molendinum
8 vult imponere molas meliores, & alter sociorum non vult teneri ad illas expensas, quod non teneatur, quia melior est conditio prohibentis: *l. Sabinus communi divid.* Nec obstat *l. cum duobus, §. idem respondit, socius qui cessantis, pro socio*, per quam quidam dicebant contrarium: quia ibi res erat aliter peritura, non facta ibi expensa: hic secus. & eodem modo debet responderi *ad l. si ut proponis C. de ædific. privat.* An autem actio quæ competit pro illa servitute oneris ferendi, si ædes plurimum dominorum sint, competat insolidum? Dicas quod sic, *ut d. l. & si forte, §. plurimum, ubi vide.* Item in hac actione veniunt fructus, id est, commodum, quod haberet, si onera ædium ejus vicinus sustineret: *ut text. est in d. l. & si forte, §. pen.* Cætera circa istam materiam vide *supra, de serv. oneris ferendi.*

De refectione.

CAP. LXI.

1 *Reficere quid proprie sit.*
2 *Rem propriam an quis reficere teneatur.*

3 *Conver-*

3 *Converſantibus per viam publicam ubi eſt domus ruinoſa, per quod remedium ſuccurratur.*
4 *Domus diruta, ſi deformitatem in civitate pariat, quod remedium contra dominum intentandum eſt.*
5 *Domus vel res quando aliena fuerit, an & quomodo & per quem refici debeat.*
6 *Idoneitas intelligitur, quando in extremo non peccat: quoniam nullum extremum laudabile eſt.*
7 *Actio quæ competat ſocio reficere volenti in caſu permiſſo contra alium ſocium prohibentem.*
8 *Sociorum unus ſi ſuo ſumptu ædificium cōmune jure ſocietatis ſeu communionis reficiat ad uſum, ad quem paratum, ſeu deſtinatum erat, verbi cauſa domum ruinoſam, aut molendinum in flumine, aut parietem communem, an contra illum, qui recuſavit, agere poterit.*
9 *Dominium partis alicujus rei, quæ refectione indiget, an in reficientē ipſo jure tranſeat, vel requiratur ſententia & nunquid tranſeat etiam poſſeſſio.*
10 *Socius alicujus rei, qui rem reficit, an ſuo vel communi nomine refeciſſe dicatur.*
11 *Parietem communem ſi unus ex ſocijs reficere velit, alter vero timeat, ne ex ea refectione ſibi damnum immineat, qualiter ſibi ſuccurratur.*
12 *Parietis refectio oneris ferendi ſervitutem debentis, ad quem ſpectat.*
13 *Si quidam nobilis promiſerit comitatenſi cuidam reficere pontem: qui pons tunc parvus erat, & poſtea in tantum aqua crevit, quod pontem creſcere neceſſe fuit, qualiter iſte nobilis teneatur.*
14 *Paries alienus ſi per medium pedem in alterius domum inclinaverit, an contra eum agi poſſit, ut ipſum erigat & reficiat.*
15 *Rem uſufructuariam reficiendi onus, ad quem ſpectat.*
16 *Rei uſufructuariæ refectio ad quem ſpectat.*
17 *Fundus ſi locatus eſt, vel etiam domus, refectionis impenſa ad quem ſpectat.*
18 *Emphyteuta, libellarius, ſeu feudatarius, an fundum, vel quid aliud reficere teneatur: ubi etiam quid de re dotali. num. 19.*
20 *Fructus vel reditus alicujus fundi, vel domus ſi legetur, refectio ipſa ad quem ſpectabit.*
21 *Eccleſia & clerici an teneantur ad reparationem murorum, ſeu refectionem forticiliorum civitatis, & pontium, & viarum, & portarum, & aquæductuum.*
22 *Eccleſiam parochialem an laici parochioni teneantur reficere, an vero clerici.*
23 *Eccleſiæ ædificatione ſi jus patronatus acquiratur: an etiam ex refectione, vel reparatione quæratur.*
24 *Tutor an pupilli ædificia collapſa, & deformata reficere poterit.*
25 *Refectio rei ſervitutem debentis ad quem ſpectat.*
26 *Opus novum an nunciari poſſit ædificium vel cloacam reficienti.*
27 *Domus refectio an pia cauſa dicatur.*

Quia

1 QUia in màteria ſervitutum pluries occurrit de refectione, & maxime in ſervitute oneris ferendi,ideo de eo aliqua utilia videamus.Et * primo,quid ſit reficere. Dic, reficere eſt rem ad priſtinum ſtatum reducere: hoc eſt, ne quis dilatet aut producat, aut exaggeret, *ut eſt tex. in l. 3. §.*
2 *reficere. de itin. actuque privat.* Secundo * nunquid aliquis compellatur rem propriam reficere? dic, aut quæritur de domo ſeu re ſua, aut aliena, aut de communi. Primo caſu aut domus eſt deſtructa prorſus uſq; ad aream: & tunc non compellitur eam reficere, quia de novo quis non compellitur ad reædificandum, *ut l. ſingularium. C. de ædif. pri. & ibi hoc not. gloſſ. & in l. ad curatoris. de damn. infect.* iſta enim videtur eſſe nova conſtructio, non refectio, *l. 1. §. ſi quis ædificium de nov. ope. nun. & l. inter ſtipul. §. ſacram. de verb. oblig.* Fallit in curialibus, *ut d. l. ſingularium.* Fallit ſecundo, quando per ſtatutum vel conventionem id eſſet cautum. Fallit tertio,quando eſſet impoſita ſervitus oneris ferendi in domo deſtructa: quia tunc cogeretur eam reædificare dominus ſuis ſumptibus ad hoc, ut poſſit onera ſuſtinere, *l. eum debere columnam. de ſerv. urb. præd.* Aut domus non eſt in totum deſtructa, quia non eſt diruta uſq; ad aream: & tunc ſive ſit unius, ſive plurium, debet refici. Et poteſt dominus cogi
a per procuratorem ſeu adminiſtratorem, *a* reipubl. ut reficiat. & in quantum non ſit potens,ſumptu publico refici debet, *text. eſt not. in d. l. ad curatoris. & ibi per glo. & Dd. & habetur in l. ſi præſes. ff. de off. præſid.* Ex
3 quo not. * quod licet converſantibus per viam publicam, ubi eſt domus ruinoſa, ventum habens, non ſuccurratur per remedium cautionis damn. infect. quia non timetur damnum in rem, ſed in perſonas, *ut l. qui binas. & l. qui damni. de damn. infect. in fine.* tamen ſubvenitur alio remedio: quia poſſunt judicis officium implorare, ut aut rem in totum deponant,aut reficiant,ut tranſeuntibus damnum dari non poſſit, & ita ſentit gloſſ. *in d. l. ad curatoris.* & ibi hoc not. Angel. & ita alias, dum eſſem judex procuratoris communis Veronæ, coegi, quendam ad reficiendum domum ſuam
4 ruinoſam, quæ tranſeuntibus minabatur ruinam. Item * ex hoc not. aliud, quod quando domus eſt diruta,& deformitas perducitur in civitatem, ſi dominus ad refectionem eſt potens, poteſt compelli ut reficiat. & hoc ſpectat ad officium curatoris. & in quantum ille non ſit potens, dictus curator ſumptu publico illam reficiat: ſeu reficere poterit, & niſi intra tempus à judice aſſignatum reficiatur, cum uſuris eam reſpub. detrahere poterit pro jure dicti ſumptus & uſurarum, *ut eſt text. not. in d. l. ubi Ang. & Dd.*

& Dd. de damn. infect. Potest etiam dominus, si non habet unde reficiat, cogi ad vendendum alteri, qui sit potens ad reficiendum. & si eam justo pretio vendere non posset, non cogitur ad vendendum, sed licite poterit à repub. petere tantum, quantum sufficiat ad reparationē domus. dictum est singulare aureum Spec. *in tit. de satisda. §. hoc quoq;. qui allegat in ar. l. lege, in prin. ad Syl. & l. 3. §. fi. C. de ser. qui pro præ. lib. accep.* quod dictum Spec. sequitur Ludo. Ro. *331. not.* quod inci. not. quod in pluribus locis tibi faciet honorem. Secundo casu * principali, quando res vel domus est aliena in totum; an cogatur reficere? Et regulariter dicas, quod non. Fallit quando de hoc esset facta promissio. Fallit secundo, *in casu not. l. sicuti. si servit. vend. in princip.* de quo dixi supra *de servitute oneris ferendi, versicu. quomodo autem paries vel colum.* 5

Tertio casu principali, quando domus seu res est communis plurium dominorum: & tunc subdistingue. Aut nullus vult ædificare aut reficere, & nullus compellitur, nisi quando timetur damnum transeuntibus, vel quando inducit deformitatem civitati: quia sicut unus dominus cogi potest, ita & plures, *per d. l. ad curatoris. de dam. infect. & supra dixi in primo casu princ.* Aut uterq; vult reficere, & tunc aut concordant in refectione, & non est dubium: aut discordant in modo reficiendi: & tunc aut vult unus reficere in majori quantitate quā prius esset, alter in eodem statu: & iste ultimus præfertur. istud est proprie reficere, *l. 3. §. reficere. de itin. actuque privat.* & pro hoc vide quæ dixi supra *titu. proxim. versicul. & per prædictam l. parietem.* Aut quilibet vult reficere juxta priorem formam diversis tamen modis idonee, *leg. in reficiendo. & ibi hoc not.* Dyn. Barto. & Doct. *de damn. infect.* & Ange. *in d. l. quidam Iberus. in princ. in 3. colum. versic. restat videre. de serv. urb. præd.* Ubi * dicit, quod idoneitas debet intelligi, quando non peccat in extremo: quia nullum extremum est laudabile, *secundum Philo. & probatur in d. l. in reficiendo cum gl.* Aut unus tantum vult reficere, alter vero non: & tunc ille qui vult reficere, vult reducere in meliorem statum rem quam prius esset: sed non est necessarium, puta quia est molendinum habens binas molas, & vult imponere meliores, & alter non cogitur, *l. parietem. de serv. urb. præd. & ibi hoc not. Dd.* & tunc procedit illa regula, quod in re communi melior est conditio prohibentis, *l. Sabinus communi divid. & dixi in præcedenti tit. ante fin.* Aut vult unus tantum reædificare rem communem reducendo ad pristinam formam: & tunc aut vult in re communi reædificare jure ser- 6

vitutis, & non poteſt, *d. l. parietem.* aut vult ædificare communionis: & tunc aut vult facere id ad quod erat parata res ſeu deſtinata, & poteſt invito ſocio, *l. cum duobus. §. idem reſpondendum. & §. idem Mela. pro ſocio. & l. in tantum. §. in commune. de rer. diviſ. & l. ſi cõmunes ædes. & ibi not. communi divi.* aut res non eſt ad hoc deſtinata. & tunc aut eſt hoc actum, & poteſt, aut non eſt actum, & tunc aut non intereſt alterius ſocij prohibere, & poteſt eo invito reficere, *l. fiſtulam. §. pen. & fin. de ſerv. urba. præd. & l. quidam Iberus. §. fin. eod. titul.* Aut intereſt alterius ſocij, & tunc eſt melior conditio prohibentis. & ita loquitur *d. l. Sabinus. communi divid. & d. l. parietem.* & ita tenet Cyn. *in d. l. ſi ut proponis. C. de ædif.*
7 *pri.* & pro hoc habes expeditum perfecte iſtum articulum. Tertio * quęro, quæ actio competat ſocio reficere volenti in caſu permiſſo, contra alium ſocium prohibentem. Dic aut res eſt communis inter plures hæredes, & agi poterit judicio fam. erc. *l. 1. & per totum. ff. fam. erc.* aut inter nõ hæredes, & tunc non jure ſocietatis, & competit judicium communi divi. vel uti poſſ. *l. ſi quis cõmunes ædes. cõmuni div.* aut eſt cõmunis jure ſocietatis ad hoc principaliter ordinatæ, & tunc põteſt agi pro ſocietate. *tex. eſt cum gl. in §. inter quos. Inſti. de oblig. quæ ex qua. contra. & not. Ang. in d. l.*
8 *quidã Iber. in prin. 2. col.* Quarto * quęritur, nunquid ſi unus ſociorũ ſuo ſumptu reficit ædificiũ cõmune jure ſocietatis ſeu cõmunionis ad uſum, ad quẽ paratũ ſeu deſtinatum erat, puta domũ ruinoſam, aut molendinũ in flumine, aut parietem cõmunẽ, an poterit agere cõtra illũ qui recuſavit? Dic, aut ſuo nomine, aut nomine cõmuni, aut dubitatur quo nomine. primo caſu nihil recuperat, *l. ſi is. C. de ædif. pri.* ſecundo caſu, quando reficit nomine cõmuni, & res eſt cõmunis jure ſocietatis, & ſocius fuit requiſitus, contumax imponendo expenſam, & tunc habet tria remedia. Primum, quod reficiens uſq; ad quatuor menſes ſumptus repetere poteſt cũ uſuris centeſimis. Secundum, quod elapſis dictis quatuor menſibus, reficiens conſequitur rem refectã jure dominij. Tertium, quod ſi non vult conſequi jure dominij, poteſt repetere omnes ſumptus & intereſſe. *caſus eſt not. in l. cum duobus. §. idem reſpondit ſocius qui ff. pro ſocietat.* & *in d. l. ſi ut proponis. C. de ædific. privat.* & eſt vero ſimile, quod propter ſocietatem & contumaciam non audiatur volens cedere rei, alias eſſet ſecus, *l. cum uſufruct. de uſufru. ſecundum Angel. in d. l. quidam Iberus. in princ. ad quod adde, quæ dixi in tit. præc. verſ. circa iſtam ſervitutem.* Et not. quod propter ſecundum remedium, quod eſt ſingulare: videlicet, quando res com-
munis

munis indiget refectione, puta domus vel molendinum: & unus sociorum ab altero requisitus non exposuit sumptus pro parte sua, si alter socius reficit in totum de suo, & post refectionem requirit socium, quod restituat sibi sumptus pro sua parte, quod si stat per quatuor menses à die refectionis factæ per alium socium, & non restituat pro parte sua, dominium totius transit pro refectione, text. est elegans *in d. l. si ut proponis. & in d. §. idem respondit, socius qui cessantis.* quod perpetuo tene menti. Et * nun- 9
quid dominium transeat ipso jure, vel requiratur sententia, nunquid transeat etiam possessio. *vide per glo. & Dd. in d. §. idem respon.* Aut contumax non fuit contumax in reficiendo: & tunc solum agitur ad sumptus, *ut l. socius. §. si tectum. ff. pro soc.* & ita tenet Ang. *in d. l. quidam Iberus. in princ.* aut res est communis, non tamen jure societatis: sicut contingit in duobus communiter rem ementibus, aut duobus legatarijs, vel hæredibus ejusdem rei, vel alio modo in conjunctione incidentibus: & unus istorum reficit rem communem suo sumptu proprio: & tunc aut alter socius fuit contumax: & habent locum duo prima remedia, scilicet repetitio sumptuum cum usuris, & adjudicatio dominij contra contumacem, qui noluit in sumptu conferre. Sed tertium non habebit locum, scilicet ut possit agere præcise, ut refundantur sumptus cum omni interesse, *text. est in d. l. si ut proponis.* aut alter socius non fuit contumax: quia non fuit requisitus & hoc casu conveniri non potest. nisi tantummodo pro restitutione fructuum. *d. l. si ut proponis. & not. in d. §. idem resp. & Angel. in l. quidam Iberus.* Tertio * casu principali, quando dubitatur quo nomine 10
socius refecerit, an suo, an communi. Dic, quod in dubio videtur refecisse nomine communi, *l. merito. ff. pro soc.* quia hoc est sibi licitum, contrarium est illicitum, *l. si is. C. de ædif. priv.* Item quia faciens nomine proprio, intelligitur donare sumptus: donatio vero in dubio non præsumitur, *l. cum de indebito. de prob.* ita tenet Ang. *in d. l. quidam Iberus. in princip. in 3. col.* Quarto * quæritur, quid si unus ex socijs vult reficere parietem 11
communem: alter vero timet ne sibi damnum immineat ex ea refectione, qualiter sibi succurratur. vide plene per Barto. *& Dd. in l. damni infecti. §. cum parietem. de damn. infect.* & plenissime Ange. *in l. inter quos. & in l. in pariete. eo titul.* & per Ioan. Pe. de Papia, *in ulti. li. in glo. antepen.* Quinto * quæritur, ad quem spectat refectio parietis debentis ser- 12
vitutem oneris ferendi? dic ad eum, qui debet servitutem. & non solum de pariete existente tempore servitutis, sed etiam de surrogato, *l. eum de-*

bere col. de serv. urb. præd. & vide quæ dixi supra de servitute oneris ferendi, vide l. sicuti in princ. si servit. vend. Sexto * quæritur quidam nobilis
13 promisit cuidam comitatensi reficere pontem: tunc pons erat parvus, postea crevit aqua, quod oportet crescere pontem, qualiter iste nobilis teneatur? Istam q. disputavit Fran. Accurs. Bald. eam sic decidit *in l. non modus. C. de servi.* aut augmentatum est onus refectionis intrinsecæ circa eandem latitudinem pontis: ut quia aqua perfodiens hoc facit, ut necessaria sit major impensa solito: & tunc pertinet ad nobilem, quia est augmentatio intrinseca aut est augmentatio extrinseca in majori latitudine pontis: & tunc eatenus ad nobilem non pertinet: quia tempus contractus inspicitur, *d. l. non modus. & l. 3. & l. Rutiliu Polla. de contrah. empt. & l. damni. §. si is qui. de damn. infe. & l. hoc jure. §. si aqua. de aq. quot. & æsti. & de rivis. l. 1. §. pen. de verbor. oblig. l. quicquid astringendæ. eo. titu.* per quas leges Franc. Accur. determinavit, per illam promissionem
14 nobilem non teneri. Septimo * quæritur, si paries alienus per medium pedem inclinaverit in domum alterius, an possit contra eum agi, ut ipsum erigat & reficiat? dic quod sic, *text. est not. in l. si cum meus. in fin. & in l. si quomodo. in princip. si serv. vend.* & ita tenet Ioan. Pet. de Papia. *in suo ult. lib. in gloss. antepen. ad fin.* quod not. pro turri, quæ Bononiæ pendet
15 supra turrim Ascellorum. Octavo quæritur, * ad quem spectat onus reficiendi rem usufructuariam? dic, aut quæritur de cura & solicitudine refectionis: & ista simpliciter pertinet ad usufructuarium, *l. 1. in fin. usufr. quemadmo. cave. & l. inter fructuarium. de damn. infect. & l. 1. §. fin. de nov. ope. nun.* & not. Bart. quem omnino vide *in l. cotem ferro. §. qui maximos. in pen. col. in fin. de Public.* Aut quæritur de impensa: & tunc aut est magna, & pertinet ad proprietarium, aut est parva, & spectat ad usufructuarium, *l. hactenus. & ibi not. de usufructu. & l. eum ad quem. & ibi per gloss. & Dd. Codic. de usufruct. & l. damni infect. & ibi not. per gloss.* & illa est cōmunis opin. An autem sit facienda differentia, an usufructuarius habeat usumfructum ex causa lucrativa, vel onerosa? & Flo. *in l. hactenus. 7. ff. de usufr.* videtur dicere, quod sit facienda differentia: videlicet quod habens ex onerosa, non teneatur etiam ad modicam, *per d. l. si quis dominium. & l. si quis fundum. ff. locat.* de qua dic ut infra dicam, *in 13. quæst.* Et quando esset tanta impensa, ut æquivaleret receptioni fructuum, non teneatur usufructuarius, quia ego reputo eam magnam impensam, *argum l. qui concubinam. §. qui hortos. de leg. 3.* & per ea quæ not.

Bart.

Bart. *in leg. his verbis. §. idem testator. eod. tit.* Nono quæritur, * ad quem 16
spectat refectio rei usuariæ? dic ut per tex. not. & quod ibi no. *in l. si domus. de usu & hab.* ubi fit alia distinctio, quam in usufructuario. Decimo * quæritur, si locatus est fundus vel domus, ad quem spectat refectio- 17
nis impensa? dic ad dominum locantem, non autem ad conductorem, *l. si merces, §. si vis major. ff. loc. & l. ex conducto. in princip. eod. titul. & vide text. cum glo. in d. l. si merces. §. conductor. & l. in sum. & ibi per Pet. Cyn. & Dd. C. de pign.* & ideo sic statutum dicit, quod quilibet ante domum teneatur scopare, scholares vel alij domum conducentes non tenebuntur, quia non possident. *l. non solet. ff. loc.* & si solverent, possunt imputare locatori pro pensione, vel repetere actione ex eo contractu. & si non solverent, possent occupare domum, *l. ædiles. ff. de via publica.* secundum Pet. Cyn. & Docto. *in d. l. in summa.* & idem tenet Rofred. *in libello. de offic. ju. ne quid fiat in via public. in fin.* & idem tenet Alber. de Ros. secundum Odofred. *in suo opere statutorum, in prima parte, quæst. 135.* & Flor. *in l. si pendentem. §. si quid cloacarij. ff. de usufru.* & vide Paul. de Castr. *in d. l. ex conducto, in princip. ff. loca.* & Bald. *in l. ob causam, ff. de act. & oblig.* & intellige prædicta quando cõductores cogi possunt ad refectionem vel purgationem viæ, expensis tamen pensionis, *ut d. l. ædiles.* item intellige, si quis gratis habitet, si purgatio est talis, quod pertineat ad utilitatem momentaneam, secus si ad perpetuam. *l. 4. §. 1. de impen. secundum Bart. qui ita not. in l. ædiles..* Item adde, quod viam destructam quis reparare seu reficere tenetur, quatenus protenditur latitudo suæ domus, *secundum Ang. in l. fin. per illum text. C. de ædifi. privat.* Undecimo quæritur, * quid in 18
emphyteuta seu libellario, seu feudatario? Dic cum isti possideant, & habeant utile dominium, *l. 1. §. qui in perpetuum. ff. si ager vectig. vel emph. pet. & cap. 1. rei autem. in titul. de invest. de re alie. fact.* impensa refectionis spectat ad eos, non autem ad dominum, *ut probatur in l. 2. Cod. de jure. emph. & ibi hoc not. per Alber. de Ros. & per eundem in suo opere statutorum. in 1. parte, quæst. 136.* & ideo in instrumentis investituræ solet communiter dici, quod dominus dat ad meliorandum, &c. & idem est dicendum in superficiario eadem ratione, *per l. superficiario, cum sequ. de rei vend.* * Quid autem in re dotali? *dic ut in tot. titul. de impen. & maxime* 19
in l. 3. §. 1. & l. quod dicitur, eod. titul. & in l. divortio. §. impendia, cum seq. sol. matr. Duodecimo quæritur, * quid si legantur fructus vel redi- 20
tus alicujus fundi vel domus, ad quem spectabit refectio? In hoc debet

conſiderari. Aut intelligitur legatus uſusfructus proprie, *& tunc dic ut*
dixi ſupra in 9. q. Aut non cenſetur legatus uſusfructus, & tunc ſpectat
refectio ad hæredem. *iſtud probatur in l. fundi Trebatiani. de uſufruct. leg.*
quomodo autem cognoſcatur, an intelligitur tunc legatus uſusfr. vel non,
vide gloſſ. ord. in l. ſi quis ita. & quod ibi not. per Dd. ff. de uſufru. & in l.
per ſervum §. 1. de uſu & hab. & in l. idemque uſufr. quemadm. ca. Deci-
21 motertio quæritur,* an eccleſia & clerici teneantur ad reparationem mu-
rorum, ſeu refectionem fortaliciorum civitatis, & pontium, & viarum,
& portarum, & aquæductus, & ſimilium? Et dicas quod ſic, *ut l. ad por-*
tus, C. de oper. pub. & ita tenet Azo *in ſum. C. de oper. pub. in pr.* & Bald.
in tit. de pac. Conſt. in 7. colum. de quo vide per gl. quæ aliter dicit, & ibi
per Bartol. & omnes Dd. *in l. ad inſtructionem. C. de ſacroſ. eccleſ.* & per
Bald. *in l. qui pendentes. de uſufr. in apoſtillis*, & per arch. 16. *q. 1. juxta.*
& per Ant. de Butr. & Dd. *in c. non minus, de immu. eccl.* & per Io. Pet.
de Papia, *in 1. libello, in gloſſ. in ver. jure dominij vel quaſi. in ult. colu.* qui
22 etiam tenet quod ſic. Decimoquarto quæritur, * an eccleſiam parochia-
lem teneantur reficere laici parochiani, an vero clerici, *ut 10. q. 1. diſcer-*
nimus, & not. gloſſ. 12. q. 11. quatuor. & ibi per Archid. & vide omnino gl.
16. q. 1. ſi monachus & Innoc. & omnes Dd. & gl. in c. de his, de eccl. ædif.
& per Alb. de Roſ. in l. ad inſtructionem, de ſacroſ. eccleſ. Decimoquinto
23 quæritur,* ex ædificatione eccleſiæ acquiritur jus patronatus: *ut in c. no-*
bis, de jure patr. nunquid ex refectione vel reparatione etiam quæratur?
vide per hoc gl. in d. c. quoniam, & ibi per omnes Dd. & per aliam glo. ma-
24 *gnam. de conſec. diſt. 1. de fabrica.* Decimoſexto quæritur, * an tutor poſ-
ſit ædificia pupilli collapſa deformata reficere? Et dic, quod ſic: *ut pro-*
batur in l. lex quæ tutores, C. de adm. tut. & ibi hoc not. Sal. Decimoſe-
25 ptimo quæritur, * ad quem ſpectet refectio rei debentis ſervitutem? Dic
ut habetur *in l. loci corpus. §. ſi quis mihi. ſi ſerv. vend. & in l. & ſi forte. §.*
etiam. eod tit. & in l. refectionis. ff. communia præd. & in l. inter. ſi ſerv.
vend. in l. 1. in fin. de aqua plu. arc. & vide quæ dixi ſupra *de ſervitute o-*
neris ferendi. verſi. ſed nunquid ille. & quod ſupra dixi *in princ. hujus libri*
26 *in 9. quæſt. princip.* Decimooctavo quæritur, * an poſſit nunciari novum
opus reficienti ædificium vel cloacam? Dic regulariter quod non, *l. 1. §.*
ſi quis ædificium. & l. de pupillo. §. ſi quis rivos. de nov. oper. nunc. Deci-
27 monono & ultimo quæritur, * an refectio domus dicatur pia cauſa? dicas
ut eſt caſus ſingularis, *in l. ſi quis pro redemptione. §. fin de do.* ex quo not.

quod

quod fidei commissarij, seu executores testamentorum pro relictis ad pias causas possunt dispensare pro refectione alicujus domus combustæ vel ruinosæ: quod intellige quando dominus domus esset pauper: secus si esset dives, *per not. in l. illud. C. de sacros. eccl.*

ADDITIO.

Administ. Utrum administrator teneatur de mala administratione satisfacere? Responde secundum Innoc. *in c. præsentium. de pignor.* quod sic. & ille cujus est administrator, habet actionem negot. gest. contra eum qui male administravit: *ff. de negot. gest. l. 3. §. ultim. 12. quæst. 2. si qua de rebus. &c. si quis qualibet conditione.* Unde adverte, quod teneatur administrator secundum gloss. *in l. cum ostendimus. ff. de fidejuss. tut. de dolo, ut ibi. & lata culpa: ut l. curatoris, C. de negot. gest.* & etiam levi, *ut l. quicquid. C. de arb. tut.* Per quantũ tempus intelligatur administratio, si non fuit limitatum, vide Corn. *2. vol. cons. 3. & in 3. vol. cons. 196.* & vide per Alex. *1. vol. cons. 22. in 2. col. vers. attento.*

De Ponticello.
CAP. LX.

1 *Ponticellos seu pontes super domibus privatorum appensos, & pendentes super viam vel solum publicum, an de jure communi quis tenere possit.*

2 *Stillicidij per ædificationem super solum publicum, illius soli dominus aliquis non efficitur.*

3 *Ponticellum ædificare super solum publicum ex concessione facta à principe, vel senatu, aut ex gubernatione civitatis, vel ex consuetudine, vel ex forma statuti si licitum sit, & quis in dictis casibus velit ædificare pontes ita latos & longos, quod inferatur damnum, vel incommodum & impedimentum vicinis, seu transeuntibus cum plaustris, & animalibus oneratis, qui commode pertransire non possunt, an hujusmodi ponticellos ædificare possit.*

4 *Generalis concessio semper intelligitur, quod sine damno & alterius incõmodo fiat.*

5 *Ædificandi licentia in loco publico sine incommodo & damno alterius concessa intelligitur, nisi expresse dicatur, etiam cum alterius damno & incommodo.*

6 *Incommodum maximum, vel magnum, vel parvum, judicis arbitrio dicitur.*

7 *Consuetudo vel statutum si dictaverit, quod ponticelli super viam publicam fieri possint, & duo sint, unus ex una parte stratæ, & alius ex alia, an eorum quilibet cum ponticellis ad stratæ medietatem se extendere poterit.*

8 *Promiserim si tibi dare viam ad fundum tuum per fundum meum, an supra viam pontem facere potero.*

9 *Ponticelli super solum commune per unum ex socijs an ædificari possint.*

10 *Domum unam si ab utraque parte viæ habeam, & pontem supra solum publicum vel etiam supra privatum, vel communem in casu permisso, an si unam domun de domibus meis vendam, videar pontem vendere, qui in alia domo requiescit.*

1 CONsueverunt * in multis civitatibus & locis ponticelli seu pontes ap-
pendi super domibus privatorum pendentes super viam publicam ve
solum publicum, nunquid de jure quis eos tenere possit, vel de novo fabri-
care? & dicendum est, quod non regulariter. *ut in l. 2. §. tractatum. &*
ibi gloss. ne quid in loco publ. & in l. fin. ne quid in flum. publ. in princ. & ibi
Flor. de servit. & in l. qui sellam. §. in rusticis. & ibi hoc not. etiam Flor. de
serv. urb. præd. nisi consuetudo esset in contrarium: *ut l. an in totum. C*
de ædif. privat. vel nisi esset concessum à principe, vel senatu, vel admini-
stratore civitatis potestatem habente, *l. 2. §. merito, & §. si quis à princi-*
pe. ne quid in loco publ. & in eadem l. in princ. & ibi per glo. & in l. prohibe-
re, §. plane, & ibi per Bart. quod vi aut clam. vel nisi esset permissum à sta-
tuto. *ut d. §. plane,* ibi, si vero lex municipalis. vel nisi esset præscriptum,
scilicet per tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium: quia
tale tempus habet vim concessionis & privilegij, *ut in c. super quibusdam*
§. præterea, de ver. sig. in fin. & in c. 1. in fin. de præscr. in 6. vel nisi essen
facti patiente vicino, & nemine contradicente, nec prætore prohibente
quia tunc non deberent demoliri, ne urbs deformetur ruinis, *l. 2. §. si qui*
nemine prohibente, ne quid in loco public. & l. fin. eod. titul. & not. per glo
in l. mœniana. C. de ædifi. priv. vel nisi essent ponticelli sub stillicidio do
mus, quatenus stillicidia se protendunt, eo tamen casu, quo solum, quo
est sub stillicidio, sit ejus, cujus est stillicidium sive domus. quod quand
sit, *vide quæ plene dixi supra de serv. stillicidij avertendi. in 9. quæst.* & ad
de prædictis quæ dixi supra *de serv. protegendi, in 4. quæst. & supra de stil*
licidio sive tecto. Circa tamen prædicta aliter considerando potest ita di
stingui: quandoque ponticellus transcendit viam, quia forte unus habe
duas domos: & in medio earum est via publica, an sit licitum eum haber
pontem, per quem itur de una domo ad aliam: vel etiam ut quandoqu
vidi, per talem pontem non potest iri de domo in aliam: tamen transcen-
dit totam viam, & requiescit in alia domo ultra viam & solum publicum
& his casibus non licet habere, *ut est text. in d. l. 2. § tractatum. & ibi gl*
& Bart. ne quid in loc. publ. & est text. apertus in l. fin. eod. tit. not. Bart
in l. quominus in 13. qu. de flum. & in l. si duo. §. Labeo per illum text. ut
possid. & Bald. in l. item lapilli. in 5. colum. versic. dicto, de occupat. de rer
divi[...]

divis. & not. dominus. Do. de sancto Ge. in c. cum ex eo. de exces. prælat. lib. 6. & dixi supra de servitute protegendi. in 4. quæst. nisi consuetudo, vel statutum, vel princeps, aut senatus, aut præscripto hoc permitteret, per ea quæ supra dicta sunt. Quandoque ponticellus non transcendit totam viam, sed pendet super via vel solo communi: quandoq; nullum est desuper stillicidium, & idem eadem ratione, quia est super communi. Quandoque stillicidium desuper, & tunc aut ponticellus se extendit ultra stillicidium: & idem eadem ratione. Aut ponticellus se non extendit ultra stillicidium, sed in tantum, vel minus, & tunc videtur quod possit licite fieri & teneri, *per l. fin. §. fin. de serv. urban. præd.* intelligendo, quod lex illa locum habeat, etiam quando solum, quod est sub stillicidio sit publicum. In dubio tamen * ego teneo contrarium, videlicet quod per ædificationem stillicidij super solum publicum ædificans non efficiatur dominus illius soli, ut dixi supra de servitute stillicidij avertendi. Sed horticellus, & sim. ex quibus non timetur damnum transeuntibus, bene possunt apponi, etiam supra solum publicum, de quo dic, *ut dixi supra de serv. protegend. maxime in 5. q.* & prædicta procedunt, nisi per statutum esset aliter permissum, vel de consuetudine aliter servaretur: *per d. l. an in totum. C. de ædif. privat.* vel nisi hoc esset permissum à principe vel superiore, aut præscriptum, *ut supra dixi.* Quandoq; ponticellus ædificatur non super solo vel via communi, sed super solo alieno privato, vel communi cum uno privato: & tunc distingue in omnib. & per omnia, *ut supra dictum est,* quando ædificatur in solo publ. excepto quia si habet stillicidium, quatenus se protendit, potest ponticellum fabricare, *per ea quæ habentur in l. fi. §. fin. de serv. urb. præd. de quo vide plene quæ dixi supra de servitute stillicidij avertendi, in 9. quæst. & supra de servit. proteg. in 2. quæst. vide quæ dicam infra de necessario & camino.* Circa * prædicta dubitari potest, quid si est licitum ædificare ponticellum supra solum publicum ex concessione facta à principe, vel senatu, aut ex gubernatione civitatis, vel ex consuetudine, vel ex forma statuti, & quis vult ædificare dictis casibus ponticellos ita latos & longos, quod inferunt damnum vel incommodum & impedimentum vicinis transeuntibus cum plaustris & animalibus oneratis, qui non possunt commode pertransire, vel etiam aliter, an possit hujusmodi ponticellos ędificare? Puto quod sit ita distinguendum: aut ex forma statuti vel concessionis, aut consuetudinis, non est data certa forma ponticellos faciendi: & tunc sine dubio non potest, quia hujusmodi concessiones

2

3

in dubio intelliguntur ſine damno & incommodo alicujus: *ut eſt text. ad hoc not. in l. 2. merito. & §. ſi quis à principe, ne quid in loc. publ. & ibi glo. allegat ad hoc multa jura, & probatur in c. quamvis, in fi. & ibi not. per glo. Arch. & Dd. de reſcrip. in 6. & in c. de his. & ibi etiam glo. extr. de privi. cum ſimil.* & hoc caſu tales ponticelli & ſimilia ædificia quæ obſtant uſui publico, debent deponi: *ut eſt text. in dicta l. 2. §. ſi quis nemine prohibentis.* Aut eſt data certa forma ædificandi, & tunc ſubdiſtinguo: Aut illa forma eſt generalis, puta quod quilibet promiſit ponticellos facere per totam civitatem, tam de lignis, quam de lapidibus pro libito voluntatis:
4 & tunc dicas idem quod in præcedenti, * quia in generali conceſſione intelligitur ſemper, quod ſine damno & incommodo alterius fiat: *ut eſt gl. not. in d. §. ſi quis à principe. in glo. in princ.* dum dicit neq; ſic conceditur, ſcilicet generali conceſſione, &c. & allegat ad hoc jura. Aut illa forma conceſſionis & licentiæ eſt ſimplex: quia dum ſimpliciter dicitur, quod poſſint ponticelli fabricari ſuper ſolum publicum, & idem dicendum eſt:
a quia ſi in generali conceſſione *a* intelligitur ſine incommodo & damno alicujus, multo fortius in ſimplici, *pro hoc eſt text. in d. §. ſi quis à princ. in princip.* dum dicit, ſi quis à principe ſimpliciter impetraverit, ut in publico loco ædificet. & ibi gloſſ. in princ. dum dicit, in generali conceſſione vel ſimplici. Aut iſta forma conceſſionis vel licentiæ eſt ſpecialis, puta quod poteſt fabricare ponticellos in tali contrata, vel tali domo. & idem eadem ratione, quia in dubio dicendum eſt quod concedens intellexerit ſine injuria & incommodo alicujus, quia quotieſcunq; aliquid fieri permittitur, ita permitti oportet, ut ſine injuria cujuſquam fiat: *ut eſt text. not. in d. §. merito.* Aut forte ſingularis, puta quod quis poſſit fabricare ponticellos ſupra ſolũ publicum tantæ altitudinis & longitudinis & latitudinis: tunc ſecundum formam illam poſſunt fieri, *pro hoc eſt text. cum gloſſ. not. in l. 1. C. de ædifi. privat.* quæ ponit exemplum, quando eſt ſtatutum certis modis ædificandi, ſicut eſt Florenriæ, & etiam glo. ſingularis *in l. qui luminibus. de ſerv. urba. præd. in princ.* puto tamen quod hoc caſu intelligatur talis conceſſio ſingularis ſine incommodo alterius, per prædicta jura: & per hanc rationem, quia in dubio conceſſio quantumcunq; ſpecialis & ſingularis, ſemper intelligitur ſine damno & incommodo alterius, niſi in conceſſione dicatur expreſſe, etiam ſi hoc faciat damnum vel in cõmodum alteri: *ut eſt tex. qui hoc ibi vult. in l. 2. §. ſi quis à princip. ff. ne quid in loc. publ. ibi,* niſi hoc impetraverit, & iſto modo debet limitari dicta gl. videli-

videlicet *in l. 1. C. de ædif. priv. & in d. l. qui luminibus*. Et sic not. * quod 5
in omnibus prædictis casibus intelligitur concessio vel licentia ædificandi in loco publico, vel supra solum publicum sine damno & incommodo alterius, nisi expresse dicatur, etiam cum damno & incommodo alterius. Et prædicta concessio, scilicet quod possit ædificari cum incommodo & damno alterius, valet: *ut est text. in d. §. si quis à principe*, sed intelligitur de damno sive incõmodo parvo: *ut ibi not.* aut de maximo sive magno. *arg. l. quoties, de precib. imper. offer. & l. si quis sepulchrum. in princip. de relig.* & ita debet intelligi *l. servitutes, §. 1. de serv.* & tenet ibi gloss. *& in d. §. si quis à principe. in ver. impetraverit*, in 2. solutione, quam puto veram facit ad hoc quod not. Bart. *in l. quominus, in 11. quæst. de flumin.* nisi in concessione fuerit dictum, etiam cum maximo damno, vel incommodo alterius: *juxta not. in d. l. quoties*. Quomodo autem dicatur * maximum, 6
vel magnum, vel parvum incommodum, vel damnum? Dic arbitrio judicis, *arg. gloss. not. in §. pretium. in ver. diffinierit. Institut. de contrahen. empt. facit. l. 1. §. 1. de jur. delib. & c. de causis, de offic. de leg.* Item quæro quis dicatur damnum pati? Dic quando quis cõmodum amittit, quod ex publico consequebatur tale, quale sit. & ideo si cui prospectus, aut si cui aditus fit deterior sive angustior, dicitur damnum pati: & agere potest, *ut est tex. in d. l. 2. §. merito in ver. damnum.* Et intelligo sive istud damnum concernat publicam utilitatem, sive privatam: quoniam loca publica privatorum usibus deserviunt, jure scilicet civitatis, non quasi propria cujusq; *ut d. l. 2. §. 1.* quæ omnia singulariter tene menti, non solum pro ponticellis, sed etiam pro quibusdam alijs ædificijs factis in loco publico. Quid autem * si stante statuto vel consuetudine, quod ponticelli possint 7
fieri super viam publicam & duo sunt, unus ex una parte stratæ, alius ex alia: an poterit quilibet eorũ se extendere ad medietatem stratæ cum ponticellis? Dic quod sic, & non ultra: sicut dicitur in alveo & in aqua communi, & insula: *ut Instit. de rer. divis. §. insulam.* & ita tenet Bald. *in l. item lapilli, ut in ult. col. de re divis.* Et ex hoc not. quod ubicunq; est permissum supra solum publicum ædificare ponticellos, non est licitum ædificare, nisi usque ad medietatem soli publici in medio existentis, & idem, si possit ædificari supra solum commune, quod est not. Item quid si promisi tibi * dare viam ad fundum tuum per fundum meum, an supra viam possim 8
facere pontem? Dic quod sic, vel etiam ponticellum, si tibi non nocet, & mihi prodest. *l. hoc jure. §. fin. de aqua quotid. & æsti.* quia solum est meum, &

um, & non tuum: & supra meum ædifico, & ibi non officio. Ambulabis ergo subtus pontem vel ponticellum meum: & satis est tibi, quia non in plus teneor. ita dicit Bald. & bene, *in d. l. item lapilli, in pen. q.* qui dicit, quod ita de facto vidit Florentiæ. Dictum est supra * nunquid ponticelli possint ædificari supra solum publicum vel privatum: sed nunquid possint ædificari supra solum commune per unum ex socijs? Et dicas quod non, *ut d. l. si duo. §. Labeo. & ibi hoc not. Bart. uti pos.* Sed * quid si habeo ab utraq; parte viæ unã domum & pontem supra solum publicum, vel etiam supra privatum vel commune in casu permisso: an si vendo unam de domibus meis, videar vendere pontem qui requiescit in alia domo? *vide l. quod conclave, de damn. infect. & quod ibi not. Bart. & Dd. & quod. not. Bald. in d. l. item lapilli. in ult. col.* Ultimo adde prædictis quæ dixi supra *de ser. protegendi, in 6. q. & quæ dicam in seq. tit. de mœnianis.*

9

10

ADDITIO.

a *Generali conces.* Generalis clausula continet omnia nisi contraria mens appareat, *ff. de pec. l. qui peculij. Cod. de inoff. testam. si quando, in gloss.* Non enim videtur quis generaliter concedere, quod specialiter nõ esset concessurus. *Cod. quæ res pig. obl. po. l. 1. in gl.* item in generali locutione persona loquens intelligitur excepta, *c. petitio. in glo. de jurejur. cum concor. ibi positis,* unde si promisi tibi dare aliquid contra omnem hominem, non teneor dare contra me: & generalis concessio non comprehendit ea quæ quis specialiter non concessisset. vide Corn. *2. vol. cons. 235. incip. de plurib. & in 1. vol. cons. 106. incip. circa.*

De Mœnianis.

CAP. LXI.

1 *Mœniana dicuntur solaria, seu ponticelli, qui in muro sunt, & ita projecti, seu immissi provehuntur: ut nusquam requiescant sicut subgrunda.*
2 *Mœniana ab immissis in quo differant.*
3 *Mœniana si quis in muro suo ædificare velit versus domum vicini privatam, vel ædificium publicum versus, quantum spatium dimittere debeat*
4 *Mœnianæ legi an standum sit, ubi aliquando consuetudo non fuerit.*
5 *Sub mœniano, seu sub solario, aut ponticello pannos, seu linteamina, aut alia, an extendere liceat, per quæ vicinis lumen tollatur.*
6 *Actio qualis competat contra protendentes pannos in aliorum præjudicium.*

1 MOEniana dicuntur * solaria, seu ponticelli, qui sunt in muro & ita projecti seu emissi provehuntur, ut nusquam requiescant, sicut sunt subgrun-

ſubgrunda, *ut eſt text. in l. malum, §. 1. de verb. ſignif. & l. 2. §. cum quidam. & ibi gl. ne quid in loc. publ. & in l. mœniana. & ibi gl. 2. in princ. C. de ædif. priv.* & dicuntur mæniana à mœnib. *ut not. glo. in d. §. cum quidam.* Differunt * autem mœniana ab immiſſis: quia mœniana, ut dixi, 2
ita provehuntur, ut non requieſcant in alia parte immiſſa: quæ ita ſunt, ut in loco alieno requieſcant, veluti tigna, trabes, quæ mittuntur, *ut eſt text. in d. l. malum, §. 1. & not. glo. in l. ſervitutes quæ in ſuperficie. §. 1. & ibi etiam per Alber. de Roſ. de ſerv. urb. præd.* Pro declaratione hujus materiæ quæro de quibuſdam: primo, * quis vult ædificare mœniana in muro 3
ſuo verſus domum vicini privatam, vel verſus ædificium publicum, quantum ſpatium debeat dimittere? Dic, aut ædificat verſus ædificium privatum: & 10. pedes debet dimittere liberi aeris: aut verſus ædificium publicum, & tunc debet dimittere intervallum 15. pedum: *ut eſt text. in d. l. mœniana, & ibi hoc tenet gl. & in l. Imperatores. de ſerv. urb. præd. & facit ad hoc text. cum gl. in ver. 15. pedibus in l. 1. Cod. de aquæduct. lib. 11. & plus vult. illa l. mœniana*, quod ſi quis vult ædificare ædem vel domum verſus ſolum publicum, debet dimittere ſpatium 10. pedum: ut patet ibi, quem intercapedinis modum ædificaturis, &c. & ſi contra fiat, illud quod ædificatum eſt, debet detruncari: & fabrica dono fiſco aſſignanda eſt. *quæ l.* eſt intelligenda, quando tale ædificium fieret vicino neſciente vel contradicente, ſecus eo ſciente & patiente: quia tunc deſtruere non compelleretur. *arg. l. prius. de mor. inferen. l. qui bona. §. ſi quis juſſu. de dam. infect. & ita tenet glo. 2. in d. l. mœniana, facit ad hoc l. Sabinus communi divid.* Item *l. mœniana.* eſt intelligenda ſecundum Ange. ibi, quando ex objectu alicujus ædificij laboratur, ſecus ſi à latere: quia tunc illud intervallum non requiritur, & ideo dicit, quod videmus habitatores domorum habere ædes communes à latere. Sed dicit gl. *pen. in verſ. 15.* quod *illa l.* non ſervatur: & verum dicit, quod non obſervatur, in quantum loquitur de mœniano vel alio ædificio facto juxta aliud privatum, ſed ſervatur diſpoſitio *l. ſi. fin. reg.* licet gloſſ. dixerit *in d. l. mœniana. quod illa l.* loquitur quando ædificatur juxta agrum vel ſepem, quam ego non teneo: *ut dixi ſupra de pariete ſive muro, circa princ.* Sed in quantum loquitur *d. l. mœniana.* quando ædificat juxta ædificium publicum, puta muros civitatis, vel horrea publica: tunc debet dimitti ſpatium 15. pedum, *ut eſt text. in l. ſi cui. & ibi gloſſ. 3. C. de ædif. priva.* & dicit Ang. quod ita obſervatur, quia juxta muros civitatis vel caſtri non permittitur ædificari, niſi tanta lati-

ta latitudine intermiſſa, ad hoc ut nihil mali vel ſiniſtri excogitari poſſit, ut propter periculum incendij & ruinæ, aut proditionis: quia habens ædificium ſuum juxta muros, ex parte ſui poſſet clam murum ſuum perforare, & ingreſſũ dare hoſtibus. & ita dicit ſe pluries vidiſſe & audiviſſe. ſubdit tamen, quod in quibuſdam locis hoc non ſervatur. tu dic ſicut eſt in civitate Neapol. ſed hoc in civitate Paduæ bene ſervatur. ſtandum eſt itaq; in hoc conſuet. *ut in l. 1. & in l. an in totum. C. de ædif. privat.* Ubi autem
4 non * ſit aliqua conſuetudo, an ſit ſtandum *illi l. mœniana*? videtur quod non: quia ſicut iſta gloſſ. dicit, ita ſervatur de conſuetudine quæ habetur pro lege, *ut habetur in authent. hoc locum, C. ſi ſecundo nup. mul. & per Bart. in l. Titia cum teſtamento, §. fina. de leg. 2.* ita videtur ſervari econtra, quando gl. dicit quod non ſervatur de conſuetudine. & maxime, quia videtur, quod lex tollatur per conſuetudinem: *ut tenet glo. Inſtit. in princ. prooemij, in §. igitur. verſic. de conſuetudine. & in l. de quibus. de legi. & gl. in c. ſi terra extr. de pri. & vide ad hoc gloſſ. optimam. 15. quæſt. fin. c. cum multa in ver. cum dubio in fin.* Ego autem teneo contrariam, quia lex per conſuetudinem non tollitur. *l. fin. in prin. & ibi not. Cyn. C. de ju. do. imp.* ſed per contrariam conſuetudinem bene tollitur: & ideo ego in hoc ſic concluderem. Aut quærimus de ædificio, quod fit juxta ædificia publica, ubi non ſit aliqua conſuetudo certa: & tunc puto eſſe ſtandum *d. l. ſi cui. C. de ædifi. priva.* ex quo varie, ut dixi, obſervatur de conſuetudine. Aut quærimus de ædif. priv. quod fit juxta ædificium privatum: & tunc non eſt ſtandum *d. l. mœniana.* ſive ædificium fiat ex objectu alterius, ſive ex latere, quia nullo caſu hoc ſervatur: & ideo ſtandum eſt deciſioni *l. fin. fini. reg.* de quo dic, ut dixi ſupra de pariete ſive muro. Concludo ergo ex prædictis, ſi quæritur quantum debeat diſtare mœnianum, ſeu aliud ædificium ab alio ædificio privato vel publico. Aut conſtat ex ſtatuto vel cõſuetudine ſuper hoc diſponente, & illis ſtandum eſt: *ut l. 1. & l. an in totum. C. de ædifi. privat. & not. per gloſſ. in rub. in fin. C. quæ ſit long. conſuet. quæ loquitur de porticib.* Aut non conſtat de conſuetudine vel ſtatuto: & tunc quæritur, quando ædificatur juxta ædificium publicum, & ſtandum eſt deciſioni *d. l. mœniana, & l. is cui. C. de ædif. privat.* aut de ædificio quod fit juxta aliud ædificium privatum: & tunc ſervatur *l. fin.*
5 *fin. reg.* Secundo principaliter quæritur, * an quis poſſit ſub mœniano ſive ſolario aut ponticello extendere pannos ſeu linteamina, aut alia per quę auferatur lumen vicinis? In hoc ſic diſtingue; Aut vult ponere in ſuo tãtum,

tum, ita quod se non protendit extra : ut puta, quia vult extendere in altum, ut faciunt illi qui habent ponticellum supra tectum : ut esset Venetijs, & maxime propter emptores, & sicut communiter invenitur in civitate Neapol. & potest: quia quatenus durat solum suum, potest ædificare, & ponere,& facere regulariter quicquid vult usq; ad cœlum, *l. fi. in prin. de serv. & l. si vitem. in §. pen. quod vi aut clam.* & probatur *in l. 1. §. pen. & ibi glo. eod. tit.* etiam si ex hoc tolleretur lumen vicino, nisi hoc faceret in despectum vicini, vel ad ejus æmulationem : *ut l. opus cum glo de oper. public.* in dubio non præsumitur malus animus, *ut est gloss. not. in l. fluminum. §. fin. de dam. infect.* circa quod vide quæ dicam in seq. tit. versic. 2. fallit, si vellet. Aut quis vult ponere supra suum,& extendere ultra suum: sicut quãdo quis super uno ligno extendit linteamina, vel similia quæ protenduntur extra mœnianum, vel solarium, vel fenestram : & tunc aut vult extendere supra solum vicini : & non potest, *per d. l. fin. in princ. de serv. cum alijs similib. supra alleg.* aut vult extendere supra solum publicum : & tunc aut non fit damnum aliquod vicinis vel transeuntibus, & tunc potest, quia ita servatur, ut ibi de consuetudine. Aut fit damnum vicino, puta quia aufertur sibi lumen. exemplum : quis vult extendere pannos à latere mœniani seu ponticelli versus fenestrã vicini ex objecto, ita quod ejus lumen obscuret, vel ingressum solis auferat, vel quis vult extendere pannos per directum ultra mœnianum vel fenestram, ab alio latere est fenestra vicini, quæ per hoc obscuraretur. vel si quis habet solarium superius,& pars inferior est alterius, & superior vult extendere pannos super ponticello ab extra super longitudine, qui panni pendentes descendunt extra ponticellum, ita quod auferrent lumen, vel solem fenestris partis inferioris : & istis casibus non potest, *ut est text.* qui in omnibus istis casibus potest exemplificari, *l. 2. §. cum quidam, ne quid in loc. publ.* Tertio principaliter quæritur, * quæ actio competat contra protendentes hujusmodi pannos? Dic, 6
utile interdictum, ne quid in loc. publ. immittas, *ut est text. in d. §. cum quidam,* & ideo competit utile interdictum, quia in suo, non publico facit, licet in publico protendatur, *ut not. ibi gloss. in versicu. utile.* Ultimo circa istam materiam adde quæ dixi in titulo præcedenti, & supra de pariete sive muro, *post princip. & de servitut. tigni immittendi, in 6. quæstio.*

De fene-

De fenestris.

CAP. LXII.

1 *Fenestram in suo an quis facere possit, etiam si per eam in vicini sui fundum inspiceret.*

2 *Regula, quod quis in suo invito vicino fenestram facere possit, quas fallentias patiatur.*

3 *Fenestram in muro communi, ignorante vel invito socio, an quis facere possit.*

4 *Fenestram in muro cõmuni elevato pro sua utilitate tantũ, an quispiam facere possit*

5 *Domum si quispiam vicinus elevare velit juxta murum socij elevatum, & poner culmen æqualiter cum culmine domus vicini, vel etiam supra, obscurando fenestra vicini, ipso invito, an possit.*

6 *Fenestram in alieno, domino invito, an quis facere possit.*

7 *Fenestram de ligno, quod dicitur balconus, an facere licitum sit, & ipsam aperi in publico supra solum vicini*

8 *Promiserim si vicino sub certa pœna non facere fenestram in muro domus meæ, & postea illam domum vendam, an emptor fenestram facere poterit.*

9 *Domus dominus an possit obscurare lumina domus locatæ alteri; vel in quo alius a domo locata usumfructum habeat.*

10 *Fenestras vitreas, ligneas, & papyreas: quæ vulgo speræ dicuntur, an quis domui su apponere possit.*

11 *Fenestras vitreas, ligneas, & papyreas, an quis imponere cogatur, & in fenestris si parietis tenere.*

12 *Fenestrarum vitra vel tela si fracta essent, adeo quod in alterius domo videri possit an debens servitutem, suis sumptibus reficere teneatur.*

13 *Fenestrarum & balconorum materia ubinam sit, remissive.*

1 VIdeamus primo, * an quis in suo possit fenestram facere, etiam si pe eam inspiceret in fundum vicini? Et dicendum est, quod sic regula riter: *ut probatur in l. altius, in princip. C. de serv. & aqua. & ibi hoc no. Bald. & Doct.* Et est ratio, quia in sua re quis potest ædificare, dummo do non mittat in alienum etiam si noceat vicino, *l. fluminum, §. fin. cu duobus sequent. de damno infect.* in re enim sua quilibet est moderator & arbiter *l. in re mandata, C. mand.* Et intellige etiam, si quis haberet mu rum juxta fundum vicini factum jam 100. annis, & in eo nunquam fuerun fenestræ, quia potest dominus fenestram facere. *argu. gl. in l. qui lumini bus de serv. urb. præd.* quia licet murus ille steterit longissimo tempore s ne fenestris, non propter hoc tollitur domino facultas ipsa faciendi ni quando voluisset facere. & per vicinum fuisset impeditus, & propter ho destitisset *per l. hæc autem jura. cum ibi not. de servitut. urbano.* Sed ist regula

regula,*quod quis poſſit in ſuo muro feneſtrã facere invito vicino,fallit in 2
quibuſdã caſibus. Primo, quãdo eſſet impoſita ſervitus,ut in tali muro nõ poſſint fieri feneſtræ. Nam poſſum ibi conſtituere ſervitutem, ut nõ poſſim in meo facere feneſtram, per quam in domo tua proſpicere poſſim: *ut eſt caſus in d. l. altius. ſecundum unam lect. in verb. pariete. C. de ſervit.* & ibi not. Bald. qui dicit ſe hoc vidiſſe de facto in civitate Peruſij. in domibus quæ nunc ſunt comitis, alias domini Iulij, & idem tenet Paul. de Caſtr. *in l. quoties. de ſervi. titul. generali.* ubi dicit, quod talis conventio valet,ſi tua intereſt propter honeſtatem,quoniam non poſſes uti domo tua libere,cum homines nolint in omnibus videri. & iſte caſus poterit contingere quotidie inter fratres dividentes inter ſe domos. pro hoc etiam facit *l. venditor, in princ. communia præd.* & quod ibi not. Bart. per illum text. qui dicit, quod ſi ego vendo tibi aliquam domum cum pacto, quod non poſſim exercere talem artem, valet iſta conventio, ut obligeris tu & hæredes tui,licet iſta non ſit ſervitus,cum non ſit prædium dominans. de quo dic, *ut dixi ſupra de ſervitute projiciendi, in 3. quæſt.* Secundo fallit,ſi vellem in meo facere unã feneſtram in loco, in quo eſſe non conſuevit, quando facerem hoc ad æmulationem vel in deſpectum vicini: puta quia vellem videre omnia ſecreta ſua, *per l. opus, cum ibi not. de operib. public.* & ita tenet Petr. Cyn. & Paul. de Caſtr. *in dicta l. altius.* In dubio tamen non eſt præſumendum, quod faciat ad æmulationem vel deſpectum, *ut eſt gl. not. in l. fluminum, §. final. de damno infecto.* niſi quando per eam poſſent videri ſecreta vicini,& nullam ex hoc faciens feneſtram perciperet utilitatem: quia tunc crederem, quod hoc faceret in deſpectum: & ita ſentit Paul. de Caſt. *in d. l. altius.* Puto tamen quod hoc ſit remittendum arbitrio judicis, qui conſiderabit qualitatem vicinorum, ſi ſint amici vel non: & maxime qualitatem facientis feneſtram, & ſi veriſimiliter feciſſet eam, etiam ſi eſſent amici: *argum. l. 1. §. 1. de jure deliberan. & c. de cauſis, de offic. de leg. & l. 3. §. 1. de teſtib.* & ſi faciens feneſtram,eſt ſolitus facere in deſpectum vicini: tunc contra eum eſt præſumendum, *argu. l. non omnis. §. à barbaris, de re milit.* Quibus adde omnino quæ dixi ſupra de ſolo ſive area, *ut in 5. fall. verſic. ſed dubium eſt.* Tertio fallit, quando quis habet parietẽ juxta domum vel hortum cujuſdam puellæ, vel religioſarum, vel monialium,ut poſſit videre illam puellam,aut moniales,aut religioſas: quia ſi hoc faciat ad in honeſtatem vel æmulationem, hoc non poteſt, *arg. d. l. opus. de oper. publ. & in l. in fundo. de rei vend.* ubi dicitur, quod ma-

litijs hominum obviandum eſt, & ita tenet Cyn. ſecundum Pet. quem ſequitur Bal. & communiter Dd. *in d. l. altius. C. de ſerv.* quod bene not. contra vicinos, ædificantes ad deſpectum alterius vicini: quia ſi hoc faciunt, ut noceant, non poſſunt etiam in ſuo: ſecus ſi faciunt principaliter ad ſuam utilitatem, licet noceant: quia tunc poſſunt, *ut not. in d. l. fluminum §. fina. de damno infect.* & hoc vult etiam Paul. de Caſtr. *in d. l. altius.*

3 * Nunc dicamus, an poſſit facere feneſtram in muro communi ignorante vel invito ſocio. Et dicas regulariter, quod non, *ut probatur in l. quidam Iberus. de ſervit. urb. præd.* & ibi hoc not. Ang. & idem not. Angel. *in l. inter quos. in 6. colum. verſic. ex his infertur, quod in pariete. de dam. infect.* dicens, quod ratio eſt, quia per eam puta feneſtram mutatur facies, puta parietis, & debilitatur paries, & per conſequens nocet ſocio. & idem in effectu tenet Bal. *in d. l. altius. in 2. not. C. de ſerv.* & Paul. de Caſt. *in l. quoties. de ſervit. & in l. parietem. in fin. de ſerv. urb. præd. & in l. penult. quæ incipit, eos. eod. tit.* Dixit tamen not. Paul. de Caſt. *in d. l. eos.* quod ſocius poteſt in re communi facere feneſtram, vel aliquid aliud, quod alterat rem, niſi aliquod afferat nocumentum, *per d. l. quidam Iberus, & l. fin. in princ. de ſerv. urb. præd.* Quod non credo eſſe verum indiſtincte, quia vix poteſt eſſe, quin afferat damnum vicino, ſi alterat parietem, *ut dixi ſupra ſecundum Ang.* unde in hoc puto ſic eſſe diſtinguendum: Aut murus eſt cõmunis, quo ad omnia, quia ſic actum fuit inter eos, & poteſt, aut inter eos eſt cõmunis, quoad certum uſum tantum: puta pro dividendo hortum cõmunem, & tunc non poterit facere feneſtram in muro unus ex ſocijs: *per ea, quæ dixi ſupra de pariete ſive muro. in pen. q. ver. occurrit mihi.* Aut eſt communis ſimpliciter, & tunc aut faciendo feneſtram facit damnum muro communi, & non poteſt, *d. l. quidam Iberus. in princ.* aut non facit damum muro, ſed poteſt reſpicere in domum vicini de præſenti vel futuro. ſi in area vicini poſtea ædificaretur domus, & non poteſt eadem ratione, *ut per regulam l. Sabinus. communi divid.* Aut nullo modo facit damnum, nec facere poteſt, quia murus eſt fortiſſimus, & ſic propter feneſtram alterari nõ poteſt, nec etiam propter dictam feneſtram poteſt videri in terra ſeu fundo vicini, nec de præſenti, nec in futurum, ita ut ſocij nullo modo interſit, nec intereſſe poteſt, & tunc æquum eſt dicere ut poſſit, *argum. d. l. quidam Iberus. §. fina. & l. fiſtulam. §. penult. & arg. gloſſ. in l. Sabinus. in princip. præalle.* aut ſumus in dubio, ſi nocet vel nocere poteſt. & tunc ſtandum eſt regulæ *d. l. Sabinus.* quæ dicit, quod in re communi

muni melior est conditio prohibentis. *Et prædictis adde quæ plene dixi supra de scalis. versicu. quid autem dicendum. & quæ dicam infra de camino. & de necessario, & de solario.* * Sed circa prædicta vidi dubitari, quia unus 4
ex socijs potest murum communem altius tollere, *ut supra dixi de pariete sive muro, versicu. tertio principaliter est videndum, &c.* an ille, qui altius tollit murum communem, possit in muro elevato fenestram facere, & pro sua tantum utilitate? Et ista quæstio dependet à prædictis: nam murus communis altius elevatus per unum tantum ex socijs, efficitur communis, *ut est casus in l. hoc quod dictum. §. si ex tribus. secundum unam lect. gloss. de serv. urb. præd.* & tenet Barto. Angel. & Flor. *in d. l. quidam Iberus.* & dixi plene supra de pariete sive muro, versic. tertio principaliter est videndum. Ergo in casibus in quibus in muro communi potest fieri fenestra per unum ex socijs tantum, in illis casibus poterit murum elevans in eo fenestram facere, & non alius, ut patet ex prædictis, quia sæpe contingit, quod unus vicinus elevat murum cõmunem, & facit fenestram versus vicinum à latere supra culmen ipsius vicini. Communiter tamen vidi observari contrarium in facto, quia indistincte dictæ fenestræ fiunt, & maxime in civitate Veronę, ubi infinitis domibus elevatis hæ fenestrę reperiuntur: & ita fuit alias judicatum, & ubi esset consuetudo, in hoc illi standum esset, *ut dictum est supra de mœnianis.* & prædicta intellige in muro cõmuni pro indiviso: secus si esset pro diviso cõmunis: quia tunc quilibet posset partem suam elevare, & in parte sua fenestram facere, sicut quis potest in muro proprio ædificare regulariter, *ut est dictum supra, in principio.* & hoc quando grossities muri pateretur, *ut not. Bart. in l. damni. §. cum parietem, de damn. infect. & dixi supra de pariete sive muro.* Sed posito * pro 5
constanti, quod dictæ fenestræ in muro altius elevato fieri possint per unum tantum de socijs, sive de jure, sive de consuetudine: ut quia tanto tempore ibi fuerint à parte, quod inducta sit præscriptio, *a* quod ibi stare a
possint, an si alter vicinus socius vult elevare domum suam juxta dictum murum prius elevatum, & ponere culmen domus suæ æqualiter cum culmine domus vicini, vel etiam supra, an possit, obscurando dictas fenestras vicini ipso invito? & videtur quod sic, *leg. cum eo. de servit. & l. eos. eod. titul. & per l. altius. Codic. eod. titul.* licet illa *l. altius.* loquatur in ædificante in suo tantum. tamen *d. l. cum eo. & d. l. eos* loquuntur generaliter in quocunq; ædificante, sive in muro proprio, sive in communi, *l. 1. §. generaliter, de leg. præstan. cum simil.* maxime cum videatur esse eadem ratio:

tio : quia quod commune eſt, pro eo jure, quod ad me ſpectat, meum eſt, *l. pupillus. §. fina. de verbo. ſignif.* & audio, quod ita de facto ſervatur Veronæ. In contrarium videtur, quod non poſſit : nam cum ille murus primo elevatus, in quo ſunt feneſtræ, ſit communis : videtur quod alter ſocius non poſſit ædificare domum ſuam, quæ eſt à latere, claudendo, vel obſcurando dictas feneſtras : quia regula eſt, quod ſocius invito ſocio non poteſt aliquid ædificare in muro cõmuni, propter quod fiat damnum aut incommodum alij ſocio, *l. Sabinus. communi divid.* & Ange. & Dd. *in d. l. quidam Iberus. & pro hoc vide quæ dixi ſupra de ſervi. ne luminibus officiatur, in 7. quæſtione.* Ego autem teneo primam partem, videlicet, quod poſſit. maxime per iſtam rationem. Nam cum ille murus ſit principaliter deſtinatus ad recipiendum tigna, vel culmen domus : poterit elevari domus ſua depreſſa, etiam obſcurando lumina alterius vicini, *per l. ſi communes ædes. & quod ibi not. cõmuni divid. & quod not. in l. Sabinus. per gloſſ. eod. titul.* & ideo ſi eſſet jam ædificata domus utriuſque vicini ſuper dicto muro, & unus ipſum prius elevaſſet, & alter poſſet eum iterum elevare, etiam obſcurando lumina vicini, qui prius elevavit, & in muro elevato feneſtras fecit. Nam ſi aliter diceremus, tolleretur ſibi per directum poteſtas altius tollendi domum ſuam, & utendi re ſua & communi, ad uſum deſtinatum : quæ eſſent contra prædicta jura. Sed ubi murus non eſſet deſtinatus ad ædificium domus, ſed forte ad dividendum tantum, & uni permiſſum eſt, ut in muro elevato ſuper ædificet domum, tunc alter non poterit non tantum reficere feneſtras, ſed etiam non poterit uti re cõmuni ad uſum non deſtinatum, maxime nocendo vicino, *per not. per gloſſ. in d. l. Sabinus.* & quia conceſſio ſibi facta prius, non debet tolli ſibi ſine facto ſuo, *per regulam l. id quod noſtrum. de reg. jur.* quod bene not. quia
6 quotidie de facto contingit. Supereſt * nunc, ut dicamus ſi quis poteſt facere in alieno feneſtram domino invito. Et breviter, quod non, niſi eſſet impoſita ſervitus, quod fieri poteſt, *ut eſt caſus ſecundũ unam lect. gloſſ. in l. altius. Codic. de ſervitut. de qua vide quæ dixi ſupra de ſervitut. lumi-*
7 *num. verſicul. item eſt alia differentia, &c.* * Ultra prædicta poteſt quæri, an ſit licitũ facere feneſtram de ligno, quod dicitur balconus, & ipſum aperire in publico ſupra ſolum vicini. Et dic breviter quod ſic, ut dicitur de janua : quia quatenus ſe protendit ſtillicidium poteſt, ultra non, *ut probatur in l. fin. §. fin. & ibi not. per gloſſ. de ſervi. urba. præd. de quo dic, ut*
8 *dixi ſupra, de oſtio ſive porta.* * Item quæri poteſt, ſi promiſi vicino ſub certa

certa pœna non facere fenestram in muro domus meę, & postea illam domum vendo, an emptor poterit facere fenestram? Videtur quod sic, quia ista non fuit servitus, sed obligatio quædam personalis, quod apparet ex forma obligationis, in qua non continetur causa, quare promisit. Si enim causa aliqua exprimeretur, puta ne aliquis usus vicini impediretur, tunc servitus præsumeretur, ita dicit Spec. *in titul. de empt. & vend. versic. sed pone. cavit.* & Flor. refert *in l. pomum. in princ. de servit. & vide not. in l. 3. §. opus.* & ibi Barto. *de alien. jud. mu. causa fac. & in l. fin. de nov. ope. nunc. & in l. fina. de contrahen. empt.* Et vide omnino dictum Paul. de Castr. *in l. penul. quæ incipit, Lucius Titius, de ser. rust. præd. & in l. 2. §. item si in facto. circa medium, de verb. obli.* adde quod dixit Spec. ubi idem tenet, & vide omnino quæ dixi supra *in princip. hujus l. in illa quæstione,* quomodo cognoscatur an sint servitutes reales, vel personales, ubi plene hoc examinavi. * Item quæri potest, an dominus domus potest obscurare 9
lumina domus locatæ alteri, vel in quo alius habet usumfruct. De domo locata, *b* dic quod non licet domino obscurare, & si obscuraretur, etiam b
ab extraneo, etiam dominus teneretur, *l. si merces. §. fi. ff. loca. & ibi vide not. & idem tenet gloss. in l. si is qui binas. & ibi not. Dd. de usufruct.* De domo vero, in qua alius habet usumfruct. dic, aut dominus pleno jure vult ædificare in sua domo propria, & potest, licet obscuraretur domus usufru. *d. l. si is qui binas ædes.* aut vult ædificare in domo, in qua alius habet usumfruct. & non potest, *ut not. ibi Flor. & vide l. Cajus, alias incipit, binas. de serv. urb. præd. & quod not. in l. 1. §. fin. si usus fruct. peta.* Et adde quod usufruct. potest bene fenestras aperire fundi fructuarij, *text. est in l. æquissimum. §. sed si ædium. de usufr.* Sed non potest claudere, *ut eadem l. §. Nerva. & ibi hoc not. gloss. in ver. obscurare. & not. gloss. in d. §. sed si ædium.* * Quid autem est dicendum de fenestris vitreis, ligneis, & 10
papyreis, quæ vulgo sperę dicuntur, an quis potest eas fenestras domui suæ apponere? Et dic regulariter, quod sic, quia in suo potest quis ædificare, *ut dixi supra, in princip.* nisi esset servitus imposita, quod fenestra stet aperta, ut vicinus ex ea possit lumen habere & recipere, *l. lumen. de serv. urb. præd.* vel nisi talis fenestra protenderetur extra parietem, & stillicidium supra solum vicini, quod debet esse liberum, *l. fin. in princ. eod. tit.* circa quod vide quæ dicam *in tit. seq. de specularibus. ver. circa ista specularia.* * Sed an quis cogatur dictas fenestras imponere, & tenere in fene- 11
stris sui parietis. Et dic regulariter quod non, nisi servitus esset imposita,
 ut pre-

ut probatur in d. l. altius. secundum unam lect. C. de ser. quod not. quia sæpe contingit inter fratres dividentes inter se domū: quia quando uni obvenit pars domus, quæ habet fenestras respicientes in hortum vel partem alterius, fratres conveniunt, quod ipse debeat tenere clausas fenestras cum
12 fenestris, puta vitreis: quoniam valet ista conventio, *ut dixi.* * Sed quid si aliqua vitrea esset fracta, vel tela, vel papyrea, ita quod in domo alterius fratris possit videri, an debens servitutem, teneatur reficere suis sumptibus? Dic quod sic, *per l. eum debere. col. in fin. de serv. urb. præd. conjun-*
13 *cta l. & si forte. si serv. vend.* quod not. quia est quotidianum. * Ultimo circa istam materiam de fenestra & balcono, *vide supra de servi. stillicidij avertendi, in 9. quæst. in fin. de servi. ne prospectui officiatur, cum tribus titul. sequentib.* & de pariete sive muro, *vers. secundo principaliter est videndum.* & de stillicidio sive tecto, *in 2. qu. & de pen. in princ.* & per Salice, *in l. altius. C. de serv.* & ibi etiam per omnes Dd.

ADDITIO.

a *Præscript.* Sed quid dicemus de fundo dotali, qui jam inceperat præscribi, antequam daretur in dotem? Respon. quod præscriptio nihilominus curret, licet non poterit inchoari, postquam esset factus dotalis: secus erit de pupillo alteri succedenti, contra quem non currit præscriptio durante pupillari ætate: licet antea fuisset incœpta, sed defertur usque post pupillarem ætatem, *l. fi. C. de anna. præscript.*

b *Domo loc.* Adverte quod contractus locationis & conductionis, est contractus bonæ fidei, *ut Institut. de act. §. actionum.* & ideo merces debet convenire arbitrio boni viri, *l. si in lege locationis. in prin. ff. loca.* alter restituere obligatur. Et quod locatio facta alicui artifici in dubio intelligatur facta propter artificium suum, *vide Alexan. in 3. volum. consil. 131. in ulti. col. in fin.*

De specularibus.

CAP. LXIII.

1 *Specularia sunt, quæ vulgo gelosiæ dicuntur.*
2 *Domus usumfructum si quis habeat, an etiam specularia tanquam domus instrumenta veniant, ita quod proprietarius non possit prohibere usufructuarium illis uti.*
3 *Specularia an indistincte fenestris apponi possint.*

Specu-

SPecularia * sunt, quæ vulgo gelosiæ dicuntur, ab inspiciendo dicta, *ut est text. cum glo. in l. sed si quid §. proprietatis. in versi. specularibus. de usufruct. & in l. quæsitum. §. specularia. de fund. instruct.* & instrumenta sunt domus ligneæ, quæ in fenestris poni solent, ut ibi stantes maxime mulieres videre, & non videri possint: & si sunt affixa fenestris, pars domus sunt, & domo vendita continentur, etiam si sint in ædificio posita, & ad tempus detracta reponantur, *ut est tex. in d. §. specularia. & ibi glo. & pro hoc l. fundi. §. fina. cum l. sequen. & l. grandia. de action. empt.* Sed si sunt de novo facta, & nondum imposita: sed ad hoc facta, ut imponantur, & suppleantur, si quæ desunt: tunc non sunt pars domus, sed instrumento domus continentur, *ut est tex. in d. §. specularia. vers. sed si non sint.* * Et ideo si quis habet usumfru. domus veniunt etiã specularia tanquam domus instrumenta: & proprietarius non potest prohibere fructuarium illis uti, *ut est text. in d. l. sed & si quis §. proprietatis. de usufruct.* & propterea videtur esse legata vel vendita domus sine instrumento: ideo nõ veniunt dicta specularia, quæ nunquam fuerunt apposita fenestris, quia illa sunt instrumenta domus, ut dixi, sed specularia affixa, vel ad tempus detracta, ut reponantur, bene comprehenderentur, quia ut dixi, ista pars domus non sunt instrumenta, *ut probatur in d. l. quæsitum. §. specularia. de fund. instr.* Circa * ista specularia posset dubitari, an indistincte possint poni in fenestris? Distingue breviter. Aut quis vult ea ponere in fenestris suis, & tunc regulariter potest: nisi esset servitus constituta, *ut dixi supra de fenestris, vers. superest nunc ut dicamus. & vers. sed an quis cogatur.* Aut vult ponere in communi fenestra socio invito, & non potest, *per l. Sabinus. communi divid. & per ea quæ dixi supra ti. proxim. vers. nunc dicamus.* Aut quis vult ea ponere in fenestris alienis, & non potest regulariter, nisi esset servitus constituta, *ut dixi supra de fenestris, versi. superest nunc ut dicamus, & vers. an quis cogatur.* Aut vult quis ponere in sua fenestra propria: & tunc aut specularia non excedunt parietem suum proprium: & breviter potest, sicut etiam in suo fenestram facere, *ut l. altius. C. de serv.* nisi esset sibi servitus imposita, ut non possit ibi tenere specularia, ad hoc forte, ut ex illis fenestris posset haberi lumen in domo vicini, *ut habetur in l. lumen de serv. urb. præd, & dixi supra de serv. lumin. ver. item est alia differentia. & in tit. præced. in princ. in ver. superest nunc. & versic. quid autem.* Aut specularia excedunt parietem: & tunc aut sunt super solum publicum, & de consuetudine servatur ubiq;, quod possint fieri, ergo dicendum est quod

possint,

1 2 3

possint, *l. 1. & l. an in totum. Cod. de ædif. privat. cum simil.* Aut sunt supra solum vicini privatum: & tunc sub suo stillicidio, quatenus protendit stillicidium, vel circa, & fieri possunt, sed non ultra, *per l. fina. §. fin. cum ibi not. per glo. & Dd. de ser. urb. præd.* & per idem quod dixi de fenestra, de ligno, *supra tit. præced. versic. ultra prædicta potest quæri.*

De camino.

CAP. LXIV.

1 *In camino quot principaliter consideranda.*
2 *Ignis super solario facientis fieri potest, nisi vicinus incendij periculum timeat.*
3 *Solarium si commune sit, & ille qui est inferior, incendij periculum timeat, cautio damni infecti peti potest.*
4 *Murum sub solario vicinus inferior occasione incendij evitandi, quibus expensis facere possit.*
5 *Caminum faciens an vicino invito murum in solario communem facere possit.*
6 *Ignem juxta parietem communem etiam maximum, sicuti solet nuptiarum tempore fieri, quo casu socius facere possit.*
7 *Cuppa camini an & quo casu à socio fieri possit.*
8 *Socius quilibet muri communis, in qualibet ipsius particula portionem habet.*
9 *Caminum quandocunque aliquis in pariete communi ædificare velit, & murus ita debilis existat, ut pro faciendo ignem temperatum etiam pro usu suo torreretur: an possit facere murum parvum à parte sua unius pedis altitudine, ut communiter ipsa flamma ascendere possit.*
10 *Murum juxta alienum etiam non dimisso spatio unius pedis, quispiam alium murum sine fundamento, vel etiam modico facere potest.*
11 *Camini tubus an, & ubi quomodo fieri debeat.*
12 *Fumus qui de tubo camini exit, quomodo manifestet, an murus proprius communis existat.*

1 IN camino * quinque principaliter considerari possunt: primum camini locus, in quo ignis fit: alterum ipse ignis qui fit in eo: tertium cuppa ejus: quartum tubus: quintum fumus, qui exit de camino. de singulis
2 videamus. Et primo de loco ubi fit ignis, dicas si fiat super * solario, & solarium est ignem facientis: & potest facere quando vult: quia quis potest uti re sua pro voluntate, nisi vicinus timeat periculū incendij. Item quan-
3 do * solarium est commune: & ille qui est inferior timeret periculum incendij: quia solarium non haberet sub se murum, & tunc potest peti cautio damni infecti. *l. fluminum, §. præterea, & ibi not. Bart. & Dd. de dam. infect. & l. si servus servum, §. si fornacarius. ad l. Aquil. cum gloss. & per*

ea quæ

ea quæ dixi supra de furno. imo plus posset facere vicinus inferior murum sub solario. *arg. l. 1. in fin. de aqua plu. arcend.* Sed * cujus expensis? videtur quod facientis: *argum. d. l. 1. in fin.* nisi esset servitus apposita illius 4
oneris ferendi: quia tunc deberet fieri expensis communibus. *arg. l. & si forte, §. etiam. si serv. vend.* Adverte tamen quia nec hæc servitus oneris ferendi esse potest hic in re communi pro indiviso, *l. in re communi. de ser. urba. præd.* & ideo non potest dici, quod fieri debeat expensis communibus: fiet ergo murus sub solario per ædificantem caminum expensis suis, & non domini inferioris, qui solummodo pati tenetur: *arg. l. quoties, la 1. §. 1. de servi.* Sed * nunquid faciens caminum potest facere murum in 5
solario communi invito vicino? Credo sic: quia ut dixi, nedum est utile, sed etiã necessarium, propter periculum incendij. Decimo secundo * vero, scilicet de igne, qui fit in camino: dic, aut murus à latere est ita grossus, qui est cõmunis, quod ex igne non potest recipere detrimentum: & tunc alter ex socijs potest facere ignem juxta parietem communem, etiam maximũ sicut fit tempore nuptiarum. & ita tenet Angel. & Paul. de Cast. *in l. quidam Iberus, de servit. urb. præd.* aut paries non est ita grossus: & tunc aut vult facere ignem familiarem & temperatum, & potest, etiam si aliquod damnum faciat: ex quo utitur ad usum destinatum. *argu. l. fistulam. in princ. eod. tit. & l. sicuti, §. fin. si serv. vend.* & ita tenet Angel. *in d. l. quidam Iberus, circa princ.* etiam pro hoc allego optimum text. *in l. arboribus. §. si navis, de usufruct.* & quod ibi not. per glo. & Dd. & maxime Flor. Item quia utitur re ad usum destinata: *ut not. in d. l. si communes ædes, & l. Sabinus, communi divi.* aut vult facere ignem non familiarem, nec temperatum, propter quod fit damnum parieti communi, & non potest: *per d. l. quidam Iberus, per gloss. in versi. adijcitur*, & hoc tenet ibi Bart. Bal. & cõmuniter Dd. Angel. *in l. inter quos, de dam. infect.*
De tertio, * scilicet cuppa camini: dic aut ædificium fit in muro proprio 7
ædificantis, aut alieno, aut in cõmuni. Primo casu, quando fit in proprio non habet dubium: quia potest, nisi sit in contrarium servitus constituta: *per ea quæ dixi supra de fenestra, in princ.* Secundo casu quando fit in alieno: & breviter non potest. *l. sed si inter me. in princ. de serv. urb. præd. & l. quemadmodum, §. fin. ad l. Aqu. cum. sim.* nisi esset servitus imposita: *per ea quæ dixi supra de fenestra, versi. nunc. superest.* Tertio casu, quando fit ædificium in communi pariete: tunc subdistingue: Aut paries est communis ad unum usum tantum, puta ad hortum dividendum, & in eo

 non po-

non poteſt fieri caminus: *per id quod dixi ſupra de pariete ſive muro, in pen qu. & ſupra de feneſtra, in verſ. nunc dicamus.* Aut non eſt communis ad unum uſum tantum, ſed ad omnia vel ſimpliciter: & tunc ſi quæratur an poſſit cavare murum, & tunc aut murus eſt pro diviſo; & poteſt uſque ad dimidiam, ad uſque quo durat pars ſua: quia tunc dicitur facere in ſuo, & *pro hoc gl. in l. hoc quod dictum. §. 1. in verſ. paries, in princ. de ſerv. urba. præd.* Aut eſt communis pro indiviſo, & tunc etiam poteſt ultra: quia in
8 omni parte muri dicitur laborare in re communi. Habet * enim quilibet portionem in qualibet particula pro indiviſo: *ut not. gl. in l. qui Romæ, §. duo fratres. de verb. obl. & in l. ſi familiæ. C. fa. er. & in §. quidam. Inſtit. de act.* Fallit hoc in tribus caſibus. Primo quando paries non poteſt cavaturam pati: *per l. cui ædificium. de ſer. urb. præd.* Secundo fallit, quando alter ſocius velit ab altera parte ſua facere caminum: quia unus plus juris non habet, quam alius, *ut dixi. ut habetur in dict. l. quidam Iberus* maxime per Ang. qui dicit circa prin. quod ita ſervat conſuetudo: quoniam videmus in pariete cõmuni quemlibet ſociorum caminum habere in parte ſua. Tertio fallit, quando murus eſſet ita debilis, quod etiam faciendo ignem ita temperatum pro uſu ſuo torreretur & ſibi damnum fieret: *per d. l. quidam Iberus, in princ. cum ibi not. per gloſſ. & Dd. in verſ. non licet* Et adde omnino quæ dicam infra *in verſ. ſed hic poteſt dubitari.* Aut quæritur de ipſa cuppa camini tantum: & tunc aut vult mittere tigna vel lapides ſuſtinentes cuppam ultra dimidiam muri: & non poteſt, ſi eſt communis pro diviſo: ſecus ſi pro indiviſo: per ea quæ proxim. dixi de cavatura. Aut vult mittere tigna uſq; ad dimidiam vel citra, quando eſt communis pro diviſo: & tunc aut per talem ædificationem non fit damnum muro: puta quia per eam murus communis non debilitatur, neq; mutatur ejus facies: & tunc poteſt. *argu. l. fiſtulam, de ſer. urb. præd.* & no. Bart. Bal. & Dd. *in d. l. quidam Iberus.* Aut fit damnum muro communi, & non poteſt: *per d. l. quidam Iberus, in princ. cum ibi not. & ibi*, ſi vellet apponere lapides magnos in muro communi pro ſuſtinenda cuppa camini, qui deſtruerent murum communem propter ponderoſitatem, non poſſet: *per d. l. cui ædificium, & per ea quæ dixi ſupra de feneſtra, verſ. nunc dica-*
9 *mus.* Sed * hic poſſet dubitari, quando aliquis vult ædificare caminum in pariete communi, & murus eſt ita debilis, quod faciendo ignem temperatum, etiam pro uſu ſuo torreretur: *ut dixi ſupra, verſ. tertio fallit.* an hoc caſu poſſit ſibi providere, faciendo, ſcilic. unum murum parvum à parte

parte sua, puta unius pedis, & altitudinis, quantum potest communiter ascendere flamma ignis, sicut sæpissime vidi. Et videtur quod non: quia prope murum communem non est licitum uni socio facere alium murum proprium: *per d. l. quidam Iberus, in princip. versic. ad parietem, secund. un. lect. ultimæ gloss.* quæ dicit, quod debet distare per duos pedes vel unum: *per l. fin. fini. regun.* & ita vult Ange. Et intellige de duobus pedibus, quando ædificatur murus cum domo: sed quando est murus simplex, sufficit dimissio unius pedis. *per d. l. fin.* & ita videtur in casu nostro, quod debeat ille murus distare per pedem à muro communi: & sic *d. l. fi.* locum habet non solum in ædificante juxta murũ alienum, sed etiam juxta murum communem, quod est notandum. In contrarium tamen videtur text. *in l. fistulam, §. juxta, de serv. urb. præd.* Ego puto in hoc esse distinguendum. Aut quis vult facere murum proprium juxta murum communem, ita quod incumbat, & non potest. *d. l. quidam Iberus, in princ. & ita tenet gloss. in §. juxta, versicul. manet.* Aut vult facere murum juxta communem, ita quod cõmuni non inhæreat, & quod sublato pariete communi remanere possit, & si parietis communis refectionem non impediat, potest *casus est in d. §. juxta,* & licet ille text. loquatur de camera ex figulo opere facta juxta parietem communem. & gloss. ibi exponit, ex figulo, id est, ex lateribus non coctis, & lutosa materia: & sic non videtur loqui de muro: tamen credo quod idem sit in dicto muro parvo: quia est eadem ratio in utroq; casu. Nec *obst. l. fin. fini. reg. gl. in d. l. quidam Iberus, in vers. ad parietem, in fin.* quia intelligitur quando quis vult ædificare murum fodiendo interra, propter quod verisimiliter possit damnum inferri muro communi: tunc enim debet distare per pedem: quia ita taxatum est *per d. l. fin.* Sed quando est murus ædificatus super solario vel etiam in terra pro dicto camino ad defendendum murum communem: & sic pro ejus utilitate: quia ex eo nõ potest socius damnum pati ex illa modica fossione, imo utilitatem: tunc potest. Nec habet locum *d. l. final. per d. §. juxta, facit ad hoc l. Titius horreum, de acquirend. rer. dom.* & quod dixi supra de pariete sive muro. Et quid si esset paries ligneus? *& vide supra quæ dixi de scalis, vers. videamus de muro communi.* Ex quo etiam infero 10
ea * ratione, quod quis potest juxta murum alienum etiam nõ dimisso spacio unius pedis facere murũ sine fundamento vel modico, puta pro sedendo, vel causa ponendi supra horticellos, dummodo humorem non faciant muro communi: *per d. l. quidam Iberus, in princ. quæ omnia bene not. pro*

11 *intellectu d.l. fin. fini. regund.* De quarto principali, * ſcilicet de tubo camini: dic aut in totum ille tubus eſt extra murum communem à parte facientis caminum, & per eum ſolum fumus aſcendit, & ignis non appropinquat, & poteſt: *per l. fiſtulam, de ſerv. urb. præd.* & ita tenet Bart. Bal. *in d. l. quidam Iberus, in princ.* & Angel. *in d. l. inter quos, in princ. in 3. col. de dam. infect.* Aut ille eſt cavatus in muro communi: & tunc aut per illam cavaturam flamma ignis torreretur & deterior fieret murus, & non poſſit: *per d. l. quidam Iberus, in princ.* & ibi per omnes Dd. & per Ang. *in d. l. inter quos.* Aut per illam torreretur murus communis, nec per hoc deterioraretur. & tunc diſtingue: aut illa cavatura eſt ultra medietatem muri vel citra: & tunc dic in omnibus, *ut ſupra dictum eſt de cuppa.* De
12 quinto * & ultimo principali, ſcilicet de fumo, qui exit de camino ſive de ejus tubo: *dic ut dixi ſupra de pariete ſive muro. verſ. ſecundo principaliter eſt videndum,* vbi dicitur quod ex cuppa camini poteſt cognoſci an murus ſit proprius vel communis. *de quo dic ut ibi plene dixi, & vide quæ dixi ſupra de ſerv. ſtillicid. averten. in 11. qu. in fine.*

De neceſſario.

CAP. LXV.

1 *Neceſſarium quot partes habeat.*
2 *Feneſtra ſive locus neceſſarij ad ſedendum, an & quando in muro proprio vel communi fieri poſſit.*
3 *Neceſſarij cava, an & quomodo in proprio vel communi muro fieri poſſit.*
4 *Neceſſarij cava an in muro proprio ſupra ſolum publicum vel vicini fieri poſſit.*
5 *Neceſſarij fovea an & qualiter in muro communi vel proprio fieri poſſit.*
6 *Neceſſarij fovea an pro voluntate domini fieri poſſit.*
7 *Neceſſarij fovea murata, vel non murata, ſi humor vel putredo exeat, & in puteum vicini vel ciſternam deſcendat, vel in ejus venas, aut etiam in penu an cogi poterit ad reficiendum dictam foveam, ita & taliter, quod puteo vel ciſternæ, aut alij vicini loco nocere non habeat.*
8 *Neceſſarium plenum habens, ſi ipſum purgare velit, an poſſit.*

1 NEceſſarium * tres habet partes, prima eſt feneſtra, in qua locus fit ad ſedendum: alia eſt cava ejus quæ ſolet ex vaſis fictilibus fieri: tertia
2 eſt fovea, ad quam omnes immunditiæ deſcendunt. De * feneſtra ſive loco neceſſarij ad ſedendum, an & quando poſſet fieri in muro proprio, vel alieno, aut communi, diſtingue *ut dixi ſupra, de cuppa camini. in tit.*
3 *præcedenti. & vide quæ dixi ſupra, de feneſtra.* De ſecunda * parte neceſ-

ſarij,

ſarij, videlicet de ipſius cava, an illa poſſit fieri, diſtingue: aut quis vult facere cavam neceſſarij in ſuo proprio, aut in alieno, aut in communi. Si fit in ſuo proprio, regulariter licet, niſi fiat juxta parietem vicini: quia ſi tunc lædatur paries vicini, fieri non poteſt. *l. fin. ſi ſerv. vend.* & idem dicas, ſi noceret puteo vel ciſternæ vicini: *ut dicetur infra, de fovea neceſſarij.* Tamen * vidi dubitari an illa poſſit fieri in muro proprio ſupra ſolum publicum vel vicini. Dic de puteo, quod non poteſt, niſi aliter ſit de conſuetudine. *a* Supra ſolum autem privatum vicini etiam non poteſt, niſi habeat ſupra ſtillicidium domus: *per l. ſi vitem. §. fin. quod vi aut clam, & l. fin. de ſervit.* Sed ſi habet ſtillicidium, poteſt ſub eo, quatenus durat, dictam cavam protendere, *l. fi. §. fi. de ſerv. urb. præd. circa quam vide quæ dixi ſupra, de ſerv. ſtil. aver. in 9. q. & ſupra. de feneſtra, in ver. ultra prædicta. & de ſpecularibus, in fi.* De * tertia vero parte neceſſarij, videlicet ipſius fovea, an illa poſſit fieri, diſtingue: aut quis vult facere eā in ſuo proprio, aut in communi, aut in alieno. Si vult facere in ſuo proprio, regulariter licet, niſi fiat juxta parietem vicini, qui ex hoc læditur: *ut l. ſi quando, §. fin. ſi ſer. vend.* & idem ſi noceret puteo vel ciſternæ vicini: *ut dicam infra, de fovea neceſſarij*: vel niſi eſſet ſervitus impoſita, quod in ſuo facere non poſſit. *argu. l. altius, C. de ſerv.* Si vero vult facere in communi muro dictam cavam neceſſarij, videtur quod non poſſit: quia in re cōmuni melior eſt conditio prohibentis. *l. Sabinus. communi divid.* In contrarium: quod poſſit: *per l. fiſtulam, de ſervi. urb. præd. & per gloſſ. in d. l. ſi quando §. fin.* Ego autem in hoc ſic diſtinguo. Aut eſt aliquid conventum inter ſocios: & illud eſt ſervandum, *l. ſemper in ſtipulationibus, de reg. jur.* Aut nihil eſt conventum: & tunc aut eſt conſuetudo in loco ſuper hoc, & illa eſt ſervanda, *per dictam l. ſemper. & per l. an in totum, C. de ædif. priv.* Aut nulla eſt conventio vel conſuetudo: & tunc aut murus eſt communis ad omnia ſimpliciter: & tunc aut ex dicta cava neceſſarij non fit aliquod damnum muro communi, & poteſt. *arg. d. l. fiſtulam, & d. l. quidam Iberus, §. fin. eod. titul. & per not. in d. l. ſi quando, §. fin.* & hoc tenet Ioan. Pet. de Papia. *in ſuo ultimo lib. in gloſſ. in verſ. & in futurum percipiendis, verſ. an autem ſocius.* Aut infertur damnum muro communi: puta quia murus eſt ſubtilis, & nimium debilitaretur: & non poteſt, *per l. cujus ædificium. de ſerv. urb. præd.* vel quia propter humorem cavæ neceſſarij murus communis debilitatur, *per d. l. quidam Iberus, in princ. cum ibi not. & per l. fiſtulas. ſi ſervit. vend. & d. l. ſi quando, §. fin. cum gloſſ. eod. tit.* hoc

Margin: 4 (beside "cum vel vicini"), a (beside "dine."), 5 (beside "De * tertia")

tenet etiam dictus Ioan. Pet. *in loco præallegato* : qui dicit idem, si ex dicta cava exit putredo vel malus odor : & ad hoc nihil allegat, *sed tu allega tex. cum gloss. in l. 2. §. idem ait. si odore, ne quid in loco publico. & tex. cum gl. in l. pen. quod vi aut clam. & vide quæ dixi supra de cloaca, in antepen. quæ.* Idem etiam dicas, si ex dicta cava exit humor vel putredo in domo vicini : quia quis non potest etiam laborando in suo immittere aliquid in alieno :
6 *ut not. gl. in d. l. si quando, §. fin.* & dicam infra, de fovea necessarij. * De quarta parte & ultima, scilicet fovea necessarij, posset quæri, an possit illa fieri pro voluntate domini. Dic, aut vult facere foveam subterraneam etiam ultra suum solum sub solo vicini, & non potest : *ut dixi supra de pen. versic. quid si unus vult facere.* Aut vult facere quatenus durat solum suum, & potest, nec tenetur dimittere spacium aliquod. *l. si. fini. regun. ut dixi supra, de penu. & de puteo* : nec etiam hæc servantur de consuetudine, ut dimittatur aliquod spatium, & præsertim quando fiunt hujusmodi foveæ quæ undique re murantur, quæ vulgo le volte dicuntur. Secundo
7 * quæri potest, quid si ex fovea murata, vel non murata, exit humor vel putredo, & descendit in puteum vel cisternam vicini, vel ejus venas, aut in penu, an poterit cogi ad reficiendum dictam foveam ita & taliter, quod non noceat puteo vel cisternæ aut alij loco vicini ? Dicas quod sic : quia non est licitum quicquam facere in suo per quod aliud immittatur in alienum. *l. sicuti. §. Aristo. si serv. vend & d. l. si quando. §. fin. si serv. vend. l. fluminum. §. fin. gloss. pen. in fin. de damn. infect.* & ita tenet Io. Pet. de Papia, *in suo ult. lib. in loco præallegato.* & ita not. Flor. *in d. l. si quando, §. fin.* qui dicit per illum text. ubi aliquis construit loca communia juxta domum vicini, ex quibus causetur ad illam humiditas, cogi poterit ad talia loca purganda & purgata retinenda. Adverte tamen quia gloss. *in d. l. si quando. §. fin.* videtur tenere secundum Azo. quod sit licitum sterquilinium in suo ponere : licet alius sentiat inde humorem. *per l. sicuti. §. idem ait. si serv. vend. & per l. fistulam. in princ. de serv. urb. præd.* quam gloss. intelligo, quando raro humorem faceret : secus si assidue : *per l. fistulam. in princip. & adde quæ dicam in titul. 1. post princip. & infr. de sterquilinio.*
8 Sed * pone, quod habens necessarium plenum, vult ipsum purgare, an possit ? Credo quod non, propter fœtorem : & ideo de nocte tantum fieri debet, *per ea quæ dixi supra de fornace versicul. & prædicta teneo. ubi vide, & adde quæ dicam in titu. sequen.*

ADDITIO.

a *De consuet.* Utrum consuetudo prava excuset? Resp. secundum glos. *4. distinct. 1. c. denique.* quod sic. quod verum intelligo, quod non excusat quo ad Deum, quando ignorantia pravæ consuetudinis esset crassa, ut puta contra jus naturale. *27. quæst. 2. flagitia.* secus ubi esset probabile dubium super consuetudinis validitate: nam tunc ignorantia legis non est peccatum: *ut in l. regula. ff. de jur. & fac. igno. & in c. cum dilectus. de consue. & quod not. Innoc. in c. per tuas. de simo. & gloss. in c. uno. de postu. præl. lib. 6. in vers. de cætero.* Et utrum consuetudo interpretetur privilegia, sicut & legem? Respon. quod sic. *c. cum dilect. de consuet. l. si de interpretatione. ff. de leg.* & quod ibi not. Ioan. And. *in c. quod dilectio. de consan. & affi.* & vide Alexan. *2. volum. consil. 107. in ult. colu. versi. confirmantur. & consil. 68 in 6 consil. in fin. & in 1. vol. consil. 832. in 2. colu. in princ. & in 4. vol. cons. 134. in princ.* ubi ponit quæ requirantur ad esse consuetudinis.

De seclario.

CAP. LXVI.

1 *Seclarium quid sit, & quot partes habeat.*
2 *Seclarium si quis juxta parietem communem ædificare velit, an possit.*
3 *Seclario si aqua spargatur, & descendat per solarium ad partem vicini inferiorem, vel solarium commune madefaciat, an prohiberi possit ne amplius spargat.*
4 *Seclarij murus si communis esset, & propter pondus suppellectilis appensæ debilitaretur, an prohiberi possit.*
5 *Seclarij foramen, & fovea, ac ejus camera qualiter se habere debeant.*

SEclarium quinque * habet partes. Prima est lapis, sive lignum, super quo lavatur suppellex. Altera est similiter alius lapis vel lignum desuper in quo pendent situlæ, & his similia, ac etiam suppellectilia coquinæ ponuntur. Tertia pars est foramen, per quod aqua descendit. Quarta est fovea, ad quam aquæ & cæteræ immunditiæ discurrunt. Quinta est quandoq; camera, in qua statur ad lavandum. Super prima parte de lapide seu ligno seclarij quo lavari solent supellectilia, si quæritur an imponi possint in muro proprio, aut in communi, aut in alieno, dicendum est breviter, sicut dixi de cuppa camini. Sed * quid si vult ædificare juxta parietem communem, ipsum non tangendo? distingue. Aut per talem ædificationem seclarij non fit damnum vicino seu socio, nec impeditur refectio commu-

communis vel alieni parietis. & potest, *argum. l. quidam Iberus. in princ. & l. fistulam. §. juxta. de servit. urb. præd.* Aut impedit refectionem, & non potest, *per d. §. juxta.* Aut non impedit refectionem, sed nocet vicino: & tunc aut nocet assidue: quia assiduum humorem emittit, & non potest, *per d. l. fistulam. in princip.* & ita tenet Angel. *in d. l. inter quos. in ultim. colum. versicul. si autem quis non velit ædificare. de damn. infect. & adde quæ dixi supra de camino, versi. sed hic posset dubitari. & in tit. præce.*
3 * Item quid si ex seclario spargitur aqua, quæ descendit per solarium ad partem inferiorem vicini, vel madefacit solarium commune: an potest prohiberi ne amplius spargat? Dic, aut spargit pro usu quotidiano suæ familiæ, & potest, *argum. l. sicut. §. fin. si serv. vend. & l. fistulam. in princ. de serv. urb. præd.* Aut ultra usum quotidianum, & non potest, ut dictis juribus. *circa quod vide quæ plene dixi supra de servitut. proijci. in 2. quæst.*
4 De secunda * parte seclarij dicendum est in omnibus, sicut de prima: sed in hac secunda in primis considerandum est, si murus esset communis, & propter pondus suppellectilis appensæ debilitaretur: prohiberi posset, *per*
5 *l. cujus ædificium. de serv. urb. præd.* De 3. 4. & 5. parte seclarij, * scilicet de foramine, & fovea, & ejus camera. dic in omnibus & per omnia ut conclusum fuit supra *tit. præced. de necessario & adde quæ dixi supra de servitute proijciendi, & quod dicam in sequenti titulo.*

De aquarolo sive canali.

CAP. LXVII.

1 *Aquarolus quid proprie sit.*
2 *Aquarolum si quis in suo habeat, & aquam per unam tegulam ducat, quæ cadat in suum, puta in curiam vel hortum: deinde illa aqua paulatim in fundum vel penum vicini vel communi descendat, an cogi possit, ut dictam aquam in suo retineat, ne in alienum veniat.*
3 *Aquarolo vicini mei si aquam descendentem videam, & ex suo ad curiam meam cadentem: an aliquid in meo facere possim propter quod aquæ fluxus impediatur: ita quod in vicini solo remaneat.*
4 *Aquarolo vicini si aqua in fundum meum descendat, quid juris.*
5 *Aquarolo tuo si aqua in via publica descendat, nunquid ego vicinus contra te agere possim*
6 *Pariete in cõmuni an sit licitum mittere canale recipiens aquam de cœlo cadentem, vel aquam de cisterna discurrentem, aut de aliquo aquæ receptaculo, quod castellum appellatur.*

Dixi-

DIximus de ista materia supra, in titu. de fistula: verum quia multum convenit seclario, ideo eam hic commemorare constitui. Et * ap- 1
pello aquarolum parvum seclarium, vel vas lapideum in muro immissum, habens fistulas ferreas ad similitudinem capitis serpentis, vel leonis, aut hominis, de quo exit aqua pro manibus lavandis. Si quis autem aquarolum sive canale in suo aut alieno fabricare voluerit ea, quæ de seclario dicta sunt, observare tenetur, per jura in duobus titulis præcedentib. allegata.
Sed juxta * ea dubitari posset, quis habet aquarolum in suo, & ducit aquã 2
per unã tegulam quæ similiter cadit in suum: puta in curiam vel hortum: deinde illa aqua paulatim descendit in fundum vel penum vicini vel communem, an cogi possit ut dictam aquam in suo retineat, ut in alienum non veniat? Et videtur quod non, *per gloss. ordi. in l. si quando. si servit. vendi.* In contrarium videtur *l. fluminum. §. fin. in gloss. pen. in fin. de dam. infect.* Puto quod sit dicendum, aut illa aqua assidue descendit in fundum vicini, vel communem, & prohiberi potest *per l. fistulam. in princ. de serv. urb. præd.* Aut non discurrit assidue, & tunc secus *per d. l. fistulam*, & pro *hoc vide quæ dixi in titul. præceden. circa primam partem.* Quid * autem si e- 3
go videns aquam vicini mei descendere & cadere ex suo ad curiam meam facio aliquid in meo propter quod impeditur fluxus aquæ, ita quod remaneat in solo vicini, an possim? Dicas quod sic: *argumen. l. 1. §. sunt qui putant. ff. ne quid in loco publico. & vide quæ dixi supra in 4. divisione servitutum, versic. & primo videamus. & supra de curia. in fine.* Item * quid 4
si aqua descendit ex canali vicini in fundum meum? Dic quod eum prohibere possim. *per l. sicuti. §. Arist. si serv. vend. & per ea quæ dixi supra de servit. proijci. in 1. & 2. quæstio.* Item quid * si ex aquarolo tuo descen- 5
dit aqua in via publica: *a* an ego vicinus possim agere contra te? Dic a
quod sic, si nocet, vel nocere potest mihi transeunti. *argum. l. 2. in princ. ne quid in loco publico. circa quod vide quæ dicam infra tit. seq. & quæ dixi supra in titu. præcedenti.* Item * nunquid in pariete communi sit licitum 6
mittere canale recipiens aquam de cœlo cadentem, vel aquam de cisterna discurrentem aut de aliquo receptaculo aquæ quod castellum appellatur? Dicas quod non: *per l. fistulam. de serv. urb. præd.* Et est ratio: quia per talem discursum aquarum parietem corrumpi verisimile est: secundum Angel. *in l. inter quos. in princip. in 4. col. de damn. infect.* Reliqua circa istam materiam vide supra de fistula.

ADDITIO.

a *Via pub.* Adde Alexan. *3. volum. consil. 73. in 1. colum.* §. *fin. & quasi per totum.* & Corn. *2. volum. consil. 154. & in 3. volum. consi. 282* & quid significet via, *dicto volum. consil. 295. & in 4. consil. 212. incip. præmittendum.*

De aquæ projectu seu aliarum rerum.

CAP. LXVIII.

1 *Aquam in vicini fundum an immittere licitum sit.*
2 *Aquam vel alias immunditias in stratam publicam, vel alium locum publicum, an projicere liceat.*
3 *Putredinem aliquam, puta lavaturam, vel aliud putridum, si pedissequa vel famulus projecerit, & super vestem vel caputium transeuntis per viam publicam, vel ibi stantis descenderit, an ejus dominus teneatur.*
4 *Aquam ut illic projicias, si duos tibi terræ pedes concedam, an proprietas vel usus concedi videatur.*

1 QUæro primo * nunquid sit licitum immittere aquam in fundum vicini? Et dic quod non, nisi sit servitus imposita. *l. sicuti.* §. *Arist. si*
2 *serv. vend.* de quo dic ut plene dixi de servitute projiciendi. Quæro * secundo, an liceat projicere aquam vel alias immunditias in stratam publicam, vel alium locum publicum? Et puto quod sic, dummodo non noceatur usui publico, vel transeuntibus, vel in ea existentibus: *argum. l. 2. in princ. ne quid in loco publ. juncta l. 1. in princ. de his qui dejec. vel effu.* nisi ex lege, vel statuto, vel consuetudine aliter esset provisum. *d. l. 2. in princ.* Nam cõmuniter circa hoc per statuta locorum est provisum, & aliter quã
3 sit de jure communi. Quæro * tertio, pedissequa vel famulus unius projecit ex fenestra aliquam putredinem, puta lavaturam vel aliud putridum, & descendit super vestem vel caputium cujusdam transeuntis per viam publicam, & ibi stantis, & vestem vel caputium deturpavit, an dominus
a *a* ejus teneatur: & in quantum? Et dic regulariter quod in duplum damni dati: *ut est text. in l. 1. in princ. & ibi hoc nota. Flor. de his qui deje. vel effude.* quod est verum, quando est projectum in loco quo vulgo iter fieri solet: secus si esset projectum in loco non consueto quo vulgo iter non consuevit esse: *ut est text. in d. l. 1.* §. *summa cum utilitate. eod. tit. facit l. si putator. & quod ibi not. ad l. Aquil.* quod not. quia accidit sæpe de facto: & ita etiam servatur: sed pœnæ aliter solent imponi per statuta locorum,

corum, quæ sunt servanda. *l. omnes populi. de justi. & ju.* ubi autem non essent statuta vel consuetudo, serva quod supra dixi. Quæro * quarto, 4
quid si concedo tibi duos pedes terræ, ut ibi projicias aquam, an proprietas vel usus concedi videatur? Et videtur quod non, eo quia fuit conditio projiciendi & causa dandi: *ut est text. in l. si mulier. de jur. do.* de quo dic ut ibi per Dd. Ultimo de ista materia de ejectionibus & effusionibus, *vide plene in tit. de his qui dejec. vel effu. per totum. & adde quæ dixi supra de servitute projiciendi.*

ADDITIO.

a *Dominus.* Utrum dominus teneatur de facto familiæ? Respon. ut colligo ex D. Ant. & Ioan. de Lig. ac Pa. *in c. licet, de rest. spo.* & Bartol. *in l. ne quid. ff. de incen. rui. & nau.* quod sic: quod familia ejus deliquit in officio seu ministerio in quo ipse dominus est præpositus & ipse utitur opera talis familiæ: quia sibi imputet quod talem eligit, quia honestam debeat ponere. *l. 1. §. familiæ. ff. de publ.* civiliter tamen tenetur non criminaliter: *ut d. l. ne quid.* Ex quo patet quod potestas seu rector tenetur ex maleficijs suorum officialium. *l. si post. C. de asses.*

De aquæductu.

CAP. LXIX.

1 *Aquæductum alicui in suo habere non licet, per quem aqua in alienum fluat: & quomodo si contra eum agi possit.*
2 *Aquæductum an per vicini fundum facere liceat.*
3 *In aquæductu si ego privatus aliquod jus habeam, nunquid à solito cursu diverti poterit.*
4 *Consuetudine vel statuto quis potest habere jus aquam tollendi per rotam ex flumine vel castello.*

NOn licet * alicui aquæductum habere in suo, per quem aqua in alienum fluat: & si contra fiat, potest agi contra eum: ita jus illi non 1
esse: *ut probatur in l. fistulas. si serv. vend.* Ex quo not. secundum Flor. ibi, quod faciens æquæductum in suis domibus, non potest, quatenus per eum fiat damnum domui vel parieti vicini. & pro hoc etiam *l. fistulam. in princip. de serv. urb. præd.* Item not. secundum eundem Flor. *in dict. l. fistulam*, quod ductus aquæ ad fontem, vel ad aliam utilitatem vel cōmoditatem publicam, si transeat per domum privati: ita debet servari & manu teneri expensis publicis quod illi privato non noceat: & ad hoc potest

agi: *ut l. fistulam*, nisi aliter actum sit, vel consuetudine servatum. facit ad prædicta *l. 2. §. merito. & §. si quis à principe. ne quid in loco publ ic.*
2 Sed * nunquid sit licitum aquæductum facere per fundum vicini? Dic quod non: & si fiat, potest vicinus propria autoritate destruere: *ut est*
3 *text. in l. quemadm. §. si protectum ad l. Aquil.* Sed pone in * aquæductu, ego privatus habebam aliquod jus: an poterit diverti à solito cursu? Dicas quod non: imo poterit cogi divertens, ut in pristinum statum aquam ducat: *ut est tex. ubi hoc not. Dd. in l. 2. Cod. ad l. Aquil.* quod not. quia alvei aquarum in quibus vicini consueverunt haurire vel tollere aquam, vel
4 pannos lavare, non possunt perverti in eorum præjudicium. Ultimo * no. quod quis potest ex pacto *a* vel consuetudine habere jus aquam tollendi per rotam ex flumine vel ex castello: *ut est text. in l. 2. communia præd.* de quo dic ut ibi per glo. & Dd. Cætera circa istam materiam *vide quæ dicam in seq. tit. de servitute aquæductus.*

ADDITIO.

a *Pacto.* Quæ differentia est inter pactum & conventionem? Pactum est consensus duorum vel plurium ad aliquid faciendum, vel dandum verbis expressum, ita quod verba præmittantur à promittente, & consequantur, à recipiente. Conventio vero est nomen magis generale quam pactum: quia scholares in scholis, & fratres in capitulo convenire dicuntur. *ff. de pact. l. 1. §. conventionis verbum.*

De ponte.

CAP. LXX.

1 *Pons dicitur ille, qui est de lignis, non autem de lapidibus.*
2 *Flumen si per civitatem discurrat, & unus ab utraq. parte ripæ domos habeat: an pontem super flumen facere poterit, per quem de una domo in aliam ire valeat.*
3 *Pontis partem, puta decem pedum longitudine, nunquid in flumen quis facere possit, per quem possit ire ad hauriendum aquam, vel ad lavandum pannos stare.*
4 *Pontis reficiendi & faciendi onus super flumine publico, ad quem spectat, per quem iter transeuntibus necessarium sit.*
5 *Pons an viæ publicæ appellatione veniat.*

1 Pons proprie * dicitur ille, qui est de lignis, non de lapidibus, *ut l. supra iter. in princip. de aqua plu. arc.* & ibi hoc not. Bart. & Angel. qui dicunt, quod licet istud sit de jure: tamen de consuetudine pons & arcus lapideus synonyma sunt: quia continetur appellatione pontis, cui consuetudini

tudini ſtandum eſt. Et pons poteſt eſſe duobus modis, in urbe, ſeu in municipio. Uno modo, quando ſupra ſolum publicum, *& de iſto ponte dixi ſupra in tit. de ponticello, ubi vide.* Alio modo, quando eſt ſupra flumen, vel aquam: & de iſto dicamus. * Nunquid ſi flumen diſcurrit per civita- 2
tem, & unus habet domos ab utraque parte ripæ, an poſſit facere pontem ſuper flumen, per quem poſſit ire de una domo in aliam? Dicas quod non: *caſus eſt in l. fin. ne quid in flum. publ.* ſicut non poteſt ſupra viam publicam, *l. 2. §. tractatum. ne quid in loco pub. & l. fin. & ibi ad hoc notat Bald. de ſervit.* Secundo * nunquid poteſt in flumine facere partem unius pon- 3
tis, puta longitudinem decem pedum, per quem poſſit ire ad accipiendum de aqua, vel ſtare ibi ad lavandum pannos? Et teneo quod non: quia ſicut in loco publico vel privato non licet aliquid immittere. *l. 1. & 2. ne quid in loc. publ.* ita nec in flumine publico. *argum. d. l. fin. ne quid in flu. publ.* de conſuetudine tamē ſervatur contrarium, cui conſuetudini ſtandum eſt: quia regula eſt, quod in pontibus & aquis ſtandum eſt antiquitati: *ut eſt text. & ibi hoc not. Bald. in titul. de pace Conſtan. in 6. colu.* quam regulam perpetuo tene menti: quia per eam decidere potes plures quæſtiones. Tertio, * ad quem ſpectat onus faciendi & reficiendi pontem ſuper 4
flumine publico, per quem fit iter tranſeuntibus neceſſarium? Diſtingue. Aut eſt pons qui debet retineri, & cuſtodiri per dominum civitatis: & debet expenſis ipſius domini fieri & refici: quia ad ipſum dicitur principaliter ſpectare: ſicut etiam ſpectant alia fortilicia. Aut eſt pons qui non cuſtoditur, ſed ſimplex tantum pro tranſitu: & tunc aut deſervit omnibus de civitate: & per omnes de civitate fieri & refici debet. Aut deſervit uni tantum contratæ ſeu viciniæ: & illi de illa ſolum contribuere tenentur, ſicut de puteo cōmuni dicitur. *arg. l. ſecundum naturam. de regul. jur. & c. qui ſentit onus. eod. titu. lib. 6. facit l. ædiles. & quod ibi nota. de via publ.* 5
Quarto, * an appellatione viæ publicæ veniat pons? Et dicas, quod ſic: quando per illum vulgo iter fit. *argu. l. fin. ne quid in flum. publ. juncta l. fin. in princ. ff. de ſervit.* & ideo ſtatuta loquentia de maleficijs commiſſis in via publica, verificantur in cōmiſſis ſuper ponte publico. *Et adde prædictis quæ dixi ſupra de ſervitut. tig. immittendi. in 6. q. & ſupra de refectione, in 7. q. & ſupra de pon. & vide l. ſupra iter. in princ. & ibi per Bart. & Dd. de aqua plu. arc.* Reliqua quæ ſpectant ad materiam pontis, dicam plene in ſeq. lib.

De picturis seu incrustationibus.

CAP. LXXI.

1 *Picturas habere in pariete communi an socio liceat.*
2 *Parietem cōmunem unus ex socijs, etiā altero invito an dealbare & pingere poterit.*
3 *Incrustationes quid proprie sint, & quomodo capiantur.*
4 *Picturarum & incrustationum an ratio habeatur, si de aliquo muro de damno infecto cautum sit.*
5 *Picturæ si in pariete communi existant, an causa imponendi tigna alter socius pulsare possit, ex qua pulsatione damnum illis picturis contingere posset.*
6 *Pingi si velim facere in ecclesia crucifixum, vel aliquid aliud, an possim.*
7 *Usufructuarius vel inquilinus an in domo usufructuaria vel conducta possit facere pingi insignia sua, quæ vulgo arma dicuntur.*
8 *Depingi non potest facere insignia sua potestas officialis, vel privatus quispiam, vel nomen suum in ædificio publico ponere.*
9 *Depingi facere potest insignia sua ille, cujus pecunia publicum opus factum sit.*
10 *Capellam vel ecclesiam si quispiam fecerit, & in memoriam sui insignia sua apponi fecerit, an clerici ea delere possint, & alia imponere.*
11 *Depictus si esset quispiam in aliquo loco publico tanquam proditor, & quispiam sine principis licentia illam picturam deleret: an in aliquod edictum incideret.*
12 *Imaginem Dei vel Sanctorum percutiens qua pœna puniri possit.*
13 *Pictores & miniatores pingentes cum adulterinis coloribus, an domino ad interesse teneantur.*
14 *Pictura an cedat tabulæ vel chartæ, an econtra.*
15 *Imagines Sanctorum Leo Imperator cur deleverit.*
16 *Imagines Sanctorum qualiter adorare debeamus.*

1 NON * est dubium quod licet socio in pariete communi picturas habere: *quia est text. in l. quidam Iberus in princip. de serv. urb. præd.* & ibi per omnes Dd. & not. Angel. *in l. inter quos. in princ. in ultim. col. de damn. infect.* qui dicit quod non est: quia per eas non fit aliquod damnum vicino, sed toti societati prodest, saltem quo ad ornamentum: & ideo invito socio etiam fieri possunt. *ad hoc tu alleg. l. impensæ. in fin. de verb.*
2 *signifi.* * Et sic no. quod parietem cōmunem unus ex socijs poterit etiam altero invito dealbere & depingere, & similia super eo facere, secundum Ioan. Pet. de Papia *in suo ultimo libro, in glo. antep. vers. licet hoc casu quilibet eorum.* & ita tenet Angel. *in d. l. quidam Iberus. ante fin. prin.* potest etiam incrustationes facere: *ut est text. d. l. quidam Iberus. §. fin.* exemplum ponit Angel. *d. l. inter quos.* in Florentinis volentibus incrustare parietem, quæ incrustatio fortificat parietem. Et incrustationes * dicuntur
3 crustæ

crustæ subtiles marmoris, quæ ponuntur extra murum, ut totus marmoreus videatur: *ut est text. cum gloss. in l. impensæ. in fin. in versicul. incrustationes:* & pone exemplum tu, sicut est tota ecclesia sancti Marci de Venetijs. Possunt etiam capi incrustationes pro opere musaico, quo testudines dictæ ecclesiæ sunt ornatæ. Et per prædicta etiam concludo, quod si murus esset simpliciter factus, posset unus sociorum etiã altero invito calce impleri facere, & ipsum dealbare: quia per hoc efficitur melior & pulchrior sine aliquo damno socij. Sed * quid si est cautum de damno infecto illius muri: an habeatur ratio illarum picturarum & incrustationum? 4
Dic quod non: *ut est textus in d. l. quidam Iberus. §. fin. & ibi per glo. & Dd. & per Ange. in d. l. inter quos. in princ. in ultim. colum.* Sed quid * si in pariete communi sunt picturæ, an alter socius possit pulsare puta causa 5
imponendi tigna, si propter illam pulsationem fieret damnum illis picturis? Dic quod non: idem si vellet mittere aquam per seclarium vel necessarium, & propter humiditatem delerentur picturæ: nam dictis casibus non potest: debet enim socius ita uti re communi, quod non fiat damnum parieti communi: *per d. l. quidam Iberus. & per l. fistulam. si serv. vend.* Quid * si volo facere depingi crucifixum, vel aliquid aliud in ec- 6
clesia, utrum possim prohiberi? Dicas quod non, quia istud pertinet ad ornamentum, non ad deformitatem. *l. 2. ne quid in loco sacro.* & ibi hoc notat Bart. imo dico plus, quod legatum factum pro pictura Sanctorum, censetur esse factum in piam causam. *l. linea margaritarum.* & ibi hoc no. Bartol. *ff. ad l. Falc.* & probatur etiam *in l. Titia. in fi. de auro & arg. leg.* & vide *omnino quæ dicam infra vers. ult. not.* Item potest relinqui usustr. statuæ vel imaginis *a l. statuæ. & ibi not. per glo. de usufr.* An * autem u- a
sufructuarius, vel inquilinus possit in domo usufructuaria, vel conducta 7
facere de pingi insignia sua, quæ vulgo arma dicuntur? Et dicas quod sic: *per l. sed & si cujus. §. ædium. de usufructu.* & ibi hoc not. Flor. quia per hoc non videtur esse deterior conditio rei & mutari ejus substantia: alias secus. *C. de reli. l. monumentorum. & l. ne quis vela regia. C. ut nemo privatus. tit. præd. su. vel alie. impo.* & propterea in picturis, quæ faciliter deleri possunt, procederet: secus si vellet sculptas in lapidibus ponere. Itẽ
* nullus etiam potestas, vel officialis, vel privatus potest depingi facere in- 8
signia sua, vel ponere nomen suum in ædificio publico, puta in palatio vel platea: sed solum nomen & insignia principis: *ut est tex. in l. opus. in fin. cum l. seq. ff. de ope. publ.* quod not. quia servatur totũ contrarium in practica,

9 ctica. * Item ille, cujus pecunia opus publicum factum est, potest nomen
& insignia sua depingi facere: *ut est casus in l. 2. & in l. opus. in fin. & in*
l. fin. de oper. publ. & ita observatur: maxime, quando fabricatur una ec-
clesia vel capella: & intellige, quando de sua pecunia: secus si de pecu-
nia aliena: & ideo cum quidam episcopus Veronensis, qui etiam cardi-
nalis erat, & Vicecamerarius Papæ, exposuisset de bonis erogandis pau-
peribus in fabrica majoris ecclesiæ Veronæ duo millia ducatorum & fe-
cisset sculpi insignia sua super capella sua cum columnis, fuerunt sibi abra-
sa, & merito quidem, quia illa non erat pecunia sua, omnino tenebatur e-
am erogare: *argum. c. relatum. cum ibi nota. per gloss. Dd. extra de præb.*
10 Item pone, * unus fecit fieri capellam vel ecclesiam & in memoriam sui
nominis ibi fecit apponi insignia sua, prout solitum est: an possint illa in-
signia clerici delere, & altera imponere? Dicas quod non, immo puniri
debent arbitrio judicis. *l. qui liberalitate. ad fin. & l. ope. publ.* secundum
Ludo. Roma. *in 355. singulari.* & nota Barto. *in d. l. qui liberalitate.* qui
dicit no. contra fratres minores, & aliquos religiosos, qui capellas aliquo-
rum defunctorum attribuunt nomini alterius, qui hoc facere non debent.
Item contra eos, qui abradunt arma alicujus, & ponunt arma alterius. Ad-
verte tamen, quod arma eorum, qui propter traditionem de patria expul-
si sunt, possunt deleri. *casus est in l. eorum qui ff. de pœn. secundum. Ludo.*
Roma, in suo singul. 353. quod incipit eorum arma, & ita etiam sæpissime
11 observatur. Item * adde, quod si aliquis esset depictus tanquam proditor
in aliquo loco publico, & unus deleret illam picturam sine licentia prin-
cipis, incideret in edictum, *de quo habetur in l. si familia. de jurisdict. omn.*
12 *judic. & ibi hoc nota. Angel.* Item * quod percutiens imaginem Dei vel
Sanctorum puniri potest *l. Cornelia. de sicar. l. hoc senatus. de sica.* & ibi
hoc notat Angel. qui dicit, quod vidit Perusij frangentem majestatem
ligneam, amputari sibi manus: & quod etiam gravius puniri potest pœ-
na mortis. *de quo vide etiam per eum in l. 1. C. de rapt. virg. & quod habetur*
13 *in c. 2. de offic. ordi. libr. 6.* Item * not. contra pictores, & miniatores, qui
miniant & pingunt cum adulterinis coloribus, ut teneantur domino ad in-
teresse, *ut l. 2. & ibi hoc not. Bart. C. de murilegulis libr. 10.* Item tenen-
tur crimine stellionatus. *l. 3. §. si quis servos. de crim. stellio. & not. Bart.*
14 *in d. l. 2. ad fin.* qui dicit idē in tinctoribus pannorū. & sim. Item * nun-
quid pictura cedat tabulæ vel chartæ, an è contra? *vide text. Instit. de re-*
rum divi. §. si quis in aliena tabula. & in l. rem. §. sed & id quod in charta.
de rei

de rei vendi. & quod not. in dictis juribus. Ultimo * nota, quod multi infideles reprehendunt imagines Sanctorum dicentes quod sumus idololatræ: & propterea Imperator Leo, qui fecit *l. dies festos. C. de ferijs. & l. si quenquam. C. de episcop. & cleric.* ex suggestione quorundam hæreticorum habuit contentionem cum ecclesia Romana: quia fecit removeri omnes picturas de ecclesijs tanquam idololatriam continentes: sed Papa qui tunc erat, congregavit concilium Romæ, & ipsum Leonem existentem Constantinopoli excommunicavit: qui Leo lepra percussus postea mortuus est: *ut scribit Paul. de Castr. in l. fin. C. de ferijs.* Et * tu dicas defendendo Christianos, quod imagines adorare non debemus, videlicet colores earum, seu lapides: sed eis debemus reverentiam propter Deum & Sanctos, qui per eas repræsentantur. Unde scribit Grego. Papa Sereno episcopo Massiliensi qui imagines Sanctorum fregerat sub excusatione, ne adorari debuissent, *& habetur de consecr. dist. 3. per latum. in hæc verba:* Et quidem imagines adorari vetuisse omnino laudamus: fregisse vero reprehendimus. Aliud enim picturam adorare. Aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum, addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa ignorantes vident, quod sequi debent: in ipsa legunt, videlicet qui literas nesciunt, unde & præcipue gentibus pro lectione pictura est. Item ex sexta Synodo scribitur: Venerabiles Imagines Christiani non Deos appellant, neq; serviunt eis, ut dijs, neq; spem salutis in eis ponunt, neq; in eis spectant futurum judicium: sed ad memoriam & recordationem primitivorum venerantur eas, & adorant: sed non serviunt eis cultu divino, nec alicui creaturæ: *ut est text. de consec. distin. 3.* & ibi omnino vide quod not. pro fide nostra, ut scias qualiter imagines *b* Dei & Sanctorum sint adorandæ. Et de materia picturarum vide etiam per Bart. *in suo tractat. de insignijs & armis.*

15

16

ADDITIO.

a *Imaginis.* Imagines Sanctorum quare depinguntur? Resp. Grego. *in c. per latum. de conse. distin. 3.* sic inquiens, quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa ignorantes vident quod sequi debeant: in ipsa legunt qui literas nesciunt, unde præcipue gentibus pro lectione pictura est.

b *Imagines.* Utrum adoratio requirat locum determinatum? Respon. quod non principaliter, quasi sit de necessitate ejus: sed bene requiritur

ſecundum condecentiam, ſicut & alia ſigna corporalia, ſecundum illud Luc. 19. Domus mea domus orationis vocabitur. & id Ioan. 4. Venit hora in qua veri adoratores adorabunt ipſum. qui eſt principalis actus adorationis, ut dictum eſt. Locus tamen requiritur non propter eum qui adoratur ſed propter adorantes.

De horreo.

CAP. LXXII.

1 *Horreum in ſolario communi ſi quis habeat an ipſum frumento, vel alijs mercibus implere poſſit.*
2 *Horreum rebus onuſtum ſi multum ponderet, ita quod ſolarium ſuſtinere nequeat, quid juris.*
3 *Horreum frumentarium novum ex tabulis ligneis mobile factum ſi quiſpiam in alterius ſolo poſuerit, an ipſi ſolo cedat.*
4 *Decimas nunquid ruſtici in horrea ad eccleſias deferre debeant.*

1 SI quis * habeat horreum in ſolario communi, an poſſit ipſum implere frumento, vel alijs mercibus? Et dicas quod ſic, quia dicitur uti re cōmuni ad uſum deſtinatum. *l. ſi communes ædes. communi divi. & not. in d.*
2 *l. Sabinus. eod. titul. facit l. arboribus. §. ſi navis. de uſufruct.* Sed * quid ſi nimium ponderat, ita quod ſolarium nō poſſit ſuſtinere? Dic quod non poteſt cogi ad ſuſtinendum columnas, quæ ſuſtineant ſolarium. *argumen. l. ſicut. in princip. ſi ſervitus vend.* Et ſi non ſubſtituerit, vel etiam ſubſtituerit, & ſolarium non poſſit ſuſtinere, vel cum paries communis debilitaretur: tunc poſſet cogi ad ſublevandum pondus: *per l. cujus ædificium. de ſerv. urba. præd.* volentes etiam ædificare juxta horrea publica, debent dimittere ſpatium 10. pedum liberi aeris: *ut l. mœniana. C. de ædific, pri. & no. gloſſ. in l. ſi cui. eod. titul. de quo dic, ut dixi ſupra de mœnianis.* Sed
3 * quid ſi aliquis horreum frumentarium novum ex tabulis ligneis mobile factum in ſolo alterius poſuerit, an ſolo cedat? Dic quod non: & ſic non officitur domino prædij: *ut eſt text. in l. Titius horreum. de acquiren. rer. do. & vide l. granaria. in princip. de acti. empt.* ſi ſecus eſſent tabulæ terræ affixæ. *l. ſi ſupra tuum. de acquir. rer. do. & d. l. granaria. & not. gloſſ. in d. l. Titius horreum.* Ultimo, * nunquid ruſtici debeant in horrea deferre
4 a decimas *a* ad eccleſias? Dic quod ſic, ita ut à clericis, vel eorum nuncijs non ſint colligendæ in agris, *per tex. 16. q. 1. revertimini. & ibi hoc notat. gloſſ. in verſ. in horrea. vide not. per Specul. in titul. de decimis. verſicul. ultimo*

timo quæro , & horreo , *vide plene l. cum in plures. §. locator horrei. ff. locat. & in l. dominus horreorum. in princip. & in l. cum domini horreorum. eod. titul.*

ADDITIO.

a *Decimas.* Decimæ quando dari debent ? Reſp. ut dicitur *in c. cum homines. de deci.* quod ſtatim fructibus collectis : & hoc quo ad prædiales : quo ad perſonales, debent ſolui in fine anni : ſed tu dic, ſecundum conſuetudinem præſcriptam ſunt ſolvendæ, & ſi perierunt, peribunt illi, qui eſt in mora, alias non, ſed cui debentur.

De armatura.

CAP. LXXIII.

1 *Armatura machina dicitur illa, ſuper qua operarij ad ædificandum ſtant.*
2 *Armaturam vicinus ædificans, an ſupra vicini ſolum ad murum ponere poſſit, ut laborantes valeant ſuper illa armatura ad laborandum ſtare.*
3 *Armaturam in fundo vicini an ponere licitum ſit.*
4 *Armaturam ſi quis in ſuo muro habeat, & eam in vicini muro ponere velit, ita quod in ea requieſcat, quid juris*
5 *Armatura regulariter in ſolo alterius poni nequit.*
6 *Armatura ſi male ligata fuerit, vel in ea pertica vel funes poſitæ fuerint, quæ vetuſtæ erant, propter quod unus de armatura cecidit, an magiſter de armatura teneatur.*

ARmatura * machina dicitur illa, ſuper qua operarij ſtant ad ædificandum, *l. ſi ut certo, §. interdum, ff. commoda.* de ea ita vidi dubitari. 1
Nunquid * vicinus ædificans domum poſſit armaturam ponere ad murum 2
ſupra ſolum vicini, ut laborantes valeant ſuper illa armatura ſtare ad laborandum ? Et videtur quod non, *arg. l. quemadm. §. 1. ad l. Aquil. & l. 1. §. ædificare, de mor. inferen.* Sed eſt *arg. contra in l. refectionis, communia præd.* & iſtud puto verius, quando aliter commode fieri non poteſt. Nam ſi eſt licitum mihi murum meum altius tollere. *l. altius, C. de ſervi.* intelligitur quod poſſim ea facere per quæ poſſim ipſum altius tollere vel reficere etiam apponendo ad ea loca quæ non ſerviant : *ut eſt text. in l. refectionis, in princ. facit ad hoc l. ſi iter, ſi ſerv. vend. & l. veteres, de iti. actuque priv.* Sed nunquid * ſit licitum ponere armaturam in fundo vicini ? 3
videtur eſſe text. ad literam quod non, *in d. l. 1. §. ædificare, verſicul. cæterum, de mor. inferen.* pro hoc, quia non licet in alienum immittere. *l. ſi-*

 cuti, §.

cuti, §. *Aristo. si servitus vendicetur. l. quemadm.* §. *1. ad l. Aquil.* puto quod si aliter non possit quis domum suam reficere, nisi ponat armaturam in fundo vicini, tunc possit: *per d. l. refectionis, & d. l. veteres.* sed si aliter possit, secus esset. Ita intelligitur *d.* §. *ædificare.* & alia jura superius ad
4 hoc allegata: quod est not. quia quotidianum. Quid * autem, si quis habeat armaturam in suo muro, & eam vellet ponere in muro vicini, ita quod non in eo requiescat? Dic quod non potest: *ut est tex. in d. l. si duo,*
5 §. *vicinus, uti possidetis.* Et * ex his omnibus conclude, quod armaturam quis non potest in solo vicini, neq; in pariete vicini, neq; supra solum alte-
6 rius regulariter apponere, nisi aliter in suo ędificare non potest. Sed * pone, quod armatura fuit male ligata, vel in eo fuerunt positæ perticæ vel funes, quæ erant vetustæ, propter quod unus ex armatura cecidit: an magister de armatura teneatur? Dic quod sic: *ut est tex. & ibi gl not. in d. l. si ut certo,* §. *interdum, ff. commo. & prædictis adde quæ dixi supra de servi. tigni immittendi, in 5. q. circa medium. ver. & ideo si tibi concessi, &c.*

De stabulo.

CAP. LXXIV.

1 *Stabulum dicitur locus qui tantum equos recipit, & quid de communi usu loquendi.*
2 *Stabulum domus an usufructuarius locare possit pro stabulo ad recipiendum jumenta.*
3 *Domus locator, an nedum ipsam domum, sed etiam stabulum reficere teneatur.*

1 STabulum * dicitur ille locus, qui tantum equos recipit, *secundum gloss. in l. palam, in princ. de ritu nupt.* quæ ponit, quid sit taberna, caupona, stabulum. Nam haud dicitur proprie stabulum locus, in quo recipiuntur alia animalia: *ut l. ex conducto, in princ. ibi,* vel stabulum, vel ubi greges ejus stare oportet. *ff. loc.* De communi tamen usu loquendi etiam dicitur stabulum, in quo non tantum equi, sed alia animalia, ut boves, & pecudes, stare consueverunt. *facit l. eo. jure,* §. *stabula, ff. in quibus caus. pig. tac. contrahit.* & sic stabulum est prędium urbanum vel rusticum. *vide text. in d.* §. *stabula, & quæ dixi sup. in 4. divis. servitutum, versic. sed quid de sta-*
2 *bulo.* An * autem usufructuarius possit stabulū domus locare pro stabulo ad recipiendum jumenta? Dic quod non. *l. si ususfruct.* alias, æquissimum de usufruct. per quem text. dicit Flot. quod inquilini non possunt domum conductam reducere ad stabulum, vel ad usum carectarum, id est, plau-
3 strorum. Sed * nunquid locator domus teneatur, nedum ipsam domum refice-

reficere, sed etiam stabulum? Dicas quod sic regulariter: *ut est text. in l. ex conducto, in princ. ff. loca. & vide etiam in l. merces, §. conductor. eod. tit. & quod in eis not.* De lætamine autem quod procedit de stabulo, *vide quæ dicam infra de sterquilinio.* Ultimo adde ea, quæ habentur *in toto tit. ff. nau. caupo. stabul. & in tit. furti adversus nautas.*

De ingressu seu introitu.

CAP, LXXV.

1 *Ingressus seu introitus quid dicatur.*
2 *Solum quod relinquitur pro introitu, cujus esse debeat.*
3 *Expensa aliqua quando facta est in dubio, à quo facta intelligatur*
4 *Iurisdictio in dubio cuique civitati, usq; ad medium flumen competit.*
5 *Ingressus alicujus loci publicus cujus esse præsumatur.*
6 *Viæ vicinales quæ dicantur*
7 *In via vicinali an quis sine principis licentia ædificare possit.*

SÆpe * contingit inter duas domos à latere vel posteriori earum parte solum relinqui unius pedis vel duorum vel plurium: *juxta l. fin. ff. fini. regun.* quod solum ingressus sive introitus dicitur, circa quod dubitari vidi, cujus sit solum, de quo dicendum est: Aut per illud solum habetur aditus & exitus usq; ad loca publica. & tunc aut illud solum est relictum ex collatione privatorum & tunc dicitur via publica, & etiam vicinalis, si vicinis tantum servit. & non licet eam cuiq; occupare vel claudere. *l. 2. §. viam publicam, & §. vicinales. ne quid in loc. publ.* Aut illud solum est ex collatione vicinorum fundorum relictum, *juxta d. l. final. fini. regund.* & dicitur tunc via privata, sicut locus rerum privatarum. *d. §. vicinales.* Sed est * dubium cujus eorum esse debeat. Dic quod si constat, quis reliquerit illud solum, ejus esse dicitur: si vero non constat, quis illud solum reliquerit, puto quod sit considerandum quis ipsum possideat: quia in dubio præsumam illum vicinum solum dereliquisse, qui possidet. *argu. l. merito. pro socio,* & pro hoc etiam allego quod not. Bart. *in l. cum servus, de verb. obligat.* ubi dicit, * quando aliqua expensa facta ab alio possessore *a*, & *etiam dixi supra de pariete sive muro, vers. nunquid autem in dubio.* Sed si nullus possideat, tunc si supra dictum solum vicini haberet stillicidium, dicendum est, quod tunc saltem quatenus protendit stillicidium unius, eatenus sit ejus solum inferius. *arg. l. fin. & quod. ibi not. C. de servit. urba. præd.* Si autem nullus possidet, nec stillicidium habeat: tunc est inspici-

Margin: 1 (beside "SÆpe"), 2 (beside "est * dubium"), 3 a (beside "obligat.").

endum, si sunt lapides in domo, seu muro ipsorum vicinorum protendentes se supra solum prædictum: sicut poni per nõnullos consueverunt causa ostendendi, quatenus durabit lapis infixus in una domo, eatenus judicabimus ipsius esse solum inferius. *facit ad hoc l. non solum, §. sed ut probari. de nov. oper. nunt.* Si vero nihil de his constat, tunc in dubio judicatum est, quod sit utriusq; pro dimidia, quia omnia quæ sunt in confinio, in dubio sunt eorum, qui ab utraq; parte possident: *argum. l. arbor, communi divi. & l. 2. §. præterea, de aqua plu. arc. & l. adeo, §. fin. cum l. sequ. quæ incipit, pro negociatione, de acquir. rer. dom.* sicut dicimus de insula, & alveo, qui sunt in medio duorum fundorum: *ut l. adeo, §. ex insula, & §. quod si toto, eod. titul.* sicut dicimus in fossa, quæ est posita in medio duorum fundorum, quæ est communis eorum, *ut d. l. 2. § præterea, & ibi per gloss. & Bart. in suo tractat. Tyberiadis, in prima parte, in princip. versicul. flumen.* ubi ponit etiam idem de fossatis, & sicut dicitur etiam de flumine
4 existente inter duo territoria. Nam * in dubio jurisdictio competit cuiq; civitati usque ad medium flumen, *ut notat Bart. in dicto tract. Tyberiadis, vers. item videndum est utrum jurisdictio. & Bal. in ca. ex literis penul. col. ad fin. de probat.* Et ideo si dicti vicini non concordant in usu, & possessione, dictum ingressum possunt per chordulam dividere, ita quod versus domum alterius similiter sit altera dimidia: juxta not. *per Bart. & Dd. in l. quod conclave. de damn. infect. & per Bal. in c. 1. §. si quis de mans. in 5. colu. versic. quid si quædam plateola est in medio, in .itu. de contro. investit. in usibus feud.* & dixi supra de curia sive curte, & hoc intellige quando patitur cõmodam divisionem. Si enim esset ita parvus ingressus, sive introitus, quod commode dividi non possit: tunc dicendum est, quod dicitur de vestibulo: ut remaneat communis. *l. arbor. §. de vestibulo, communi divi. & notat Bal. in d. §. si quis. de manso. Et prædictis adde quæ dixi supra de pariete sive muro: vers. sed vidi dubitari, cum tribus sequ.* Prædicta autem intellige de ingressu sive introitu privato. De * publico au-
5 tem dubium non esset: quando non est privatorum. Et intellige esse publicum, etiam si servit tantum vicinis: & ducit ad domum vicinorum tantum, vel ad flumen publicum: dũmodo non sit factum ex collatione fundorum privatorum. *l. 2. §. vicinales, ne quid in loco public.* quod bene not. quia multi putant, quod hujusmodi ingressus qui non habent exitum in viam publicam, vel ad flumen publicum: sed ducunt solum ad domos privatorum, quæ viæ vicinales appellantur: sint privatorum vicinorum, ut possint

possint per eos claudi. quod non est verum, *per dictum §. vicinales.* Item etiam * vicinales viæ dicuntur, quia principaliter deserviunt vicinis, publicæ tamen sunt : *ut d. l. §. viarum, ne quid in loco publ.* & ita alias indicavi : & aperiri feci Veronæ unam viam vicinalem clausam per vicinos quæ habebat aditum ad flumen publ. * Et de ista via vicinali dic, quod in ea quis non potest ædificare sine licentia principis vel civitatis. *l. 2. in princ. nequid in loco publ.* & si daretur licentia : intelligeretur sine damno alterius : *ut dixi supra de solo sive area, in 6. fallentia. & adde quæ dicam infr. sequ. libr. tit. de servitute viæ.* 6 7

ADDITIO.

a *Ab illo poss.* An possessor præsumatur dominus *vide Cor. 1. vol. cons. 23. & 113. & 30.* Et quis perdat possessionem ex negligentia, *vide in 2. volum. cons. 56.* & semel possidens hodie præsumitur possidere, *vide in 3. volum. cons. 91. & 280. & 313. & in 4. vol. cons. 87.* Et quo actu præsumatur possessio, *vide Alex. 1. vol. consil. 43. & in 5. vol. cons. 99. & cons. 183. in vers. nec obstat, in fin. col.*

De horto.
CAP. LXXVI.

1 *Prædium urbanum vel rusticum quando dicatur.*
2 *Hortus an domus appellatione contineatur.*
3 *Hortum an dare videatur qui domum dat.*
4 *Hortus an veniat, si alicui contenta in domo legata fuerint.*
5 *Hortus cui cedat, si duo fratres domos diviserint, in quarum medio hortus fuerit.*
6 *Domus habitationem si quispiam uni legaverit, cui etiam hortus continetur, ad quem per eam aditus habeatur, an legatarius ipsi hæredi aditum præstare teneatur.*
7 *Hortum ad pratum quis reducere potest.*
8 *Domum habens juxta vicini hortum ex illa domo, in illum hortum quidquam ponere non potest.*
9 *In horto suo quilibet ad libitum ædificare potest, dimisso tamen legitimo spatio.*
10 *Decimæ an solui debeant de his, quæ in hortis nascuntur.*

HOrtus * quando dicatur prædium urbanum, vel rusticum, *vide text. in l. urbana prædia, de ver. sign. & l. 4. §. pen. & ibi,* & in urbe hortorum latitudo, *& ibi Flor. fi. regun. & quod dixi supra in 4. divisione servitutis. ver. quid de horto.* Et * an hortus contineatur appellatione domus? Dic, si est emptus unico pretio cum domo, vel est paratus, vel deputatus, ad usum domus, venit appellatione domus, alias regulariter secus, etiam 1 2

etiam si per domum ad eum habeatur aditus. *l. fin. in princip. & ibi hoc not. Bal. Ang. Flor. & Dd. de serv. urb. præd. & probatur in l. prædijs. §. pen. & ibi per Bart. & Nic. de Neapol. de leg. 3. facit l. testatrix. in princ. si ser.*
3 *vend. & vide gloss. 3. 12. quæst. 4. religiosam, quæ ponit.* An ille * qui dat domum, videatur dare hortum. *& vide capit. Rayn. & in princ. & ibi Ioan.*
4 *An. & Cano. extra, de testa. vide Bal. in cons. suo quod incipit.* * *Quid si quis legavit contenta in domo?* Et dicitur hortus paratus ad usum domus, ubicunq; hortus est causa delectationis, *d. l. prædijs. §. pen.* vel est pedissequus domus. secundum Baldum *in d. consil.* Sed * quid si duo fratres divi-
5 serunt domos, in medio est hortus, dic quod ille hortus cedit illi domo, pro qua testator utebatur illo horto: sed si non apparet, cedit illi domui, per quam habebat intrinsecum aditum ad illũ hortum. *d. l. prædijs, §. qui domum. de legat. 3.* Si hæc non apparent cedit utriq; domui, secundum Nicolaum de Neapol. *qui ita not. in d. §. qui domum.* Et subdit, quod si cõsuetudo regni disponit, quod primogenitus habeat domum intelligitur et-
6 iam quod habeat hortum. Si quis * legat uni habitationem domus, cui continetur etiam hortus, ad quem per eam aditus habeatur, an legatarius teneatur præstare aditum hæredi per d. domum? Dic quod sic: *ut est text. in l. fin. in princ. de servit. urb. præd. & ibi not. per Dd.* Non potest quis domum diruere causa hortum faciendi. *C. de ædific. priva. l. an in totum, & probatur in l. senatus, in princ. de contrah. empt. & in l. cætera. §. 1. & §. hoc senatus de le. 1. & in l. si quis per hanc. C. de ædifi. priva.* quod
7 not. contra multos, qui diruunt domos, & faciunt viridaria. Sed * bene potest quis hortum ad pratum reducere. *l. apud Trebatium, §. si vicinus, de aqua. plu. arcend.* nisi esset usufructuarius: quia non posset viridarium, in quo habet usumfruct. ad alium modum convertere. *l. si cui, §. sed si ædium, de usufruct.* Posset constituere servitutem, ne faciam in muro meo fenestram, per quam possum te prospicere in horto tuo: *ut l. altius, C. de servi. & ibi hoc not. Bal. & dixi supra de fenestra.* Item * habens domum
8 juxta hortum vicini, non potest ex illa domo quicquam ponere in illum hortum: *ut l. 1. & ibi hoc not. Ang. de servit. urb. præd. & dixi supra de servit. proijciendi, & supra de aquæ projectu.* Et ideo si habeo * palatium
9 juxta hortum tuum: licet habeam in pariete meo versus hortum tuũ multas fenestras, & per mille annos tenuerim, tamem in horto tuo poteris ædificare dimisso legitimo spatio: *juxta l. fin. fini. regun.* & obscurare lumina mea in toto, vel in parte. *l. qui luminib. de serv. urb. præd. & ibi hoc not.*

not. Ang. & not. in l. 1. C. de serv. & dixi supra de solo sive area, circa prin. Nunquid de hortis, * id est, de his quæ nascuntur in hortis decimæ solui 10 debeant? *vide text. in c. ex parte, el 1. de decimis, & quod ibi not.* & adde, quod ille qui est in hortis sive in continentibus ædificijs, dicitur esse præsens: *ut est text. cum gloss. in verbo. præsens. Instit. de satisda. §. si vero aliquis, & habetur in l. præsens, cum sequ. de procur.* Appellans tamen non tenetur quærere judicem à quo: *ut l. 1. §. adeundi, quando appell. sit*, idem in hortis instructis, *vide l. legatum sub conditione, §. 1. de ann. leg. l. quæsitum, §. 1. de fun. instru.* & de hortis vide tex. *in l. si ita quis, §. Seia cavit, de verb. oblig. & l. qui concubinam, §. qui hortos, de le. 3. & in cap. Rayn. in princ. extra de test. Et adde quæ dixi supr. de serv. protegendi, in 5. q. supra de camino, ante vers. de quarto principali.*

De columbario.

CAP. LXXVII.

1 *Columbas capiens de alieno columbario, etiam in suo furtum committit.*
2 *Fundi usumfructum, in quo columbarium sit, si quispiam habeat, quomodo & quando columbarum commodo uti possit.*
3 *Proprietates columbarũ, quibus prædicatores æquiparantur: quænã sint, remissive.*

EST * prohibitum capere columbas de alieno columbario, etiam in suo: 1 & capientes dicuntur cõmittere furtum, & accusari possunt de furto: *ut probatur in l. Pomp. §. 1. & ibi Flor. famil. hercis. facit §. gallinarum. Instit. de rer. divis.* hoc tamen casu, quando quis capit columbas alienas in suo, potest pœnitere: & non tenebitur, eas relaxando: *ut not. Bart. in l. qui ea mente, de fur.* nisi posuisset cyminum, vel aliud in suo, causa ducendi columbas alienas: quia tunc puto, quod non habeat locum pœnitentia, *arg. l. cuicunque in fin. de serv. fug. quod no.* Communiter tamen sunt statuta terrarum, quæ provident circa hoc. Si aliqui sunt hæredes unius qui habebat columbarium, competit etiam eis judicium facere fam. erc. pro dividendis columbis, *ut est text. in d. l. Pomp. §. 1.* Si quis * habet usum- 2 fructum fundi, in quo sit columbarium, quomodo & quando uti possit cõmodo columbarum, *collige ex text. l. usufructuarium. §. si in varijs. & ibi hoc not. Flor. de usufr.* Columbarum sicut Pavonum fera natura est. *Inst. de rer. divis. §. pavonum. ubi vide.* Et * de septem proprietatibus colum- 3 bæ, *vide per Archid. 36. dist.* quia eccles. & prædicatores æquiparantur columbis & agnis, *not. idem Arch. 6. q. 5. non omnis. el 2.*

De sterquilinio.

CAP. LXXVIII.

1 *Sterquilinium in domo habens, si faciat ipsum projicere juxta murum communem, vel alienum, an possit.*

2 *Stercoris acervum si quis in fundo, aut agro meo posuerit, an actione vi aut clam contra eum agere potero.*

3 *Urinam fœtidam aut stercus si quispiam in solo publico vel privato projicere voluerit, propter quod malus odor & fœtor vicinis exhalet, an possit.*

4 *Sterquilinium an veniat, vendito vel legato fundo.*

1 QUIS * habet sterquilinium in domo, facit projicere lætamen juxta murum communem, vel alienum, an possit? Dic aut tangit murum cõmunem vel alienum, & non potest, *ut l. si quando. §. fina. si serv. vend.* Aut non tangit, sed est juxta: & tunc si assiduum humorem facit usq; ad murum prædictum, non potest, *l. fistulam. in princ. de serv. urb. præd.* secus si aliquando, & non assidue ibi, & ita intelligo gloss. *in d. l. si quando. ut dixi supra de necessario, ver. de quarta parte. & vide quæ dixi supra de seclario. de aquarolo, sive canali, & vide Flor. in l. si servus servum. §, si fu-*
2 *mum. ad leg. Aqui.* Si quis * posuerit acervum stercoris in fundo meo aut agro, an possim agere contra eum, quod vi aut clam, *vide l. si alius. §. si quis acervum. quod vi aut clam.* Item si quis stercus per fundum meum protulerit, cum id ipsum facere vetuissem: si nil damni mihi fecit, nec speciem fundi mei mutaverit, non tenebitur, *quod vi aut clam. ut l. si vitem.*
3 *§. stercus. quod vi aut clam.* Quidam * vult projicere stercus, aut urinam fœtidam in solo publico, vel etiam privato propter quod malus odor & fœtor fit vicinis, an possit? Dic quod non. *l. ædiles. in fine. ff. de via publ. & est text. cum gloss. in l. 2. §. idem ait, si odore. ne quid in loco publico. & in l. penult. quod vi aut clam. & adde quæ dixi supra de cloacis. versic. & præ-*
4 *dicta teneo. in quæst. 5. & supra de necessario, in fin.* * Nunquid vendito vel legato fundo sterquilinium veniat? Dic quod sic, fit tamen distinctio: aut stercorandi agri causa paratum est, & ad emptorem, & legatarium pertinet: aut vendendi causa & ad venditorem vel ad hæredem spectat, nisi aliud actum sit: & hoc sive sterquilinium in stabulo sit, sive extra stabulum in acervo, *ut text. in l. fundi. §. 1. de act. empt.*

De ma-

De macerie.

CAP. LXXIX.

1 *Maceriem juxta regionem vel fundum alterius si quis ædificare voluerit, nullo spacio medio relicto potest, dummodo terminum suum non excedat.*
2 *Murus seu paries proprie cum calce dicitur.*
3 *Regula, quæ dicit, quod ædificatum cedit solo, an in muro sine calce ædificato locum habeat.*
4 *Lapides vel quid aliud in curia vel domo mea si posueris, an ea absq; alia denunciatione propria authoritate tollere, & ejicere valeam.*
5 *Lapides & tigna in fundo meo de voluntate mea, me precario concedente si posueris, an ea authoritate propria si inde ea non exportas, removere possim.*
6 *Si tibi concesserim simpliciter, ut aliquid in meo apponeres an videar ad meum beneplacitum concessisse, an vero animo donandi, & in meo servitutem constituendi.*
7 *Viatorem si quispiam invitaverit, & postea eum pœnituerit, an contra ipsum agi poterit.*

SI quis * vult maceriem ædificare juxta regionem, vel fundum *a* alterius, potest, nullo spacio in medio relicto, dummodo terminum suum nõ excedat, *l. fi. in princip. fin. regun.* & maceries dicitur paries, sive murus de lapidibus sine cæmento, *l. quantum pertinet. vers. paries. de verb. sign. & ibi gloss. in l. si precario. cõm. præd. & l. æde sacra. §. 1. de contrah. empt.* & glo. sentit *in d. l. fin. vers. murus.* quæ dicit, cum calce. & proprie juxta vulgare, dicitur murus siccus. * Murus vero sive paries proprie dicitur cum calce, *ut not. in dd. jurib. & dixi supra de pariete sive muro, in princ.* & ideo si quis vult murum facere de lapidibus sine cæmento, sive calce, potest, in confinibus agri sui, sicut sepem ædificare, *d. l. fin.* sed si murum cum calce, debet pedem relinquere. Sed * nunquid illa regula, quæ dicit quod ædificatum cedit solo, *l. adeo. §. cum in suo. de acq. rer. dom.* habeat locum in muro ædificato, etiam sine calce? Et videtur quod non, quia de facili removeri potest, *arg. l. si Titius horreum. de acq. rer. dom.* Contrarium est verius, *per d. l. si precario. communia præd.* & ibi hoc not. Flo. & Paul. de Castr. *in fin.* & idem not. Paul. de Castr. *in l. 2. ff. de rei vend. quod not.* Item vendito fundo an videatur vendita maceries, id est, murus sine cæmento, qui est in eo? Et dicas quod sic, *per d. l. si precario.* ubi hoc not. Flor. si quis obligatus est non prohibere me ædificare sub pœna, *b* si in via detinet portantem lapides, vel calcem vel similia, pro illo ædificio incurrit pœnam, *l. 1. in princ. & ibi hoc not. Flor. de mor. infer. pro hoc. §.* ædifica-

Margin: 1 a; 2; 3; b

ædificare. ea. l. 1. & l. veteres. de iti. actuque priva. si is qui lapides ex fundo emit, tollere eos non vult, ex vendito cogi poterit, ut tollat eos, *l. si is qui lapides. de act. empt.* & si eos non auferret, facta sibi denunciatione, ut tollatur, dominus fundi ejicere potest, *per l. 1. §. licet autem, de peric. & commo. rei vend.*
4 Quid * si posuisti lapides, vel aliquid in curia, vel domo mea sine mea voluntate? Dic quod propria authoritate sine alia denunciatione possum tollere, & ejicere, *l. si precario. & ibi gloss. communia præd. l. quemad. §. 1. ad leg. Aquil. l. si vitem. §. si ad januam. quod vi aut clam.*
5 Sed * quid si posuisti lapides & tigna tua in fundo meo de voluntate mea, me precario concedente, *juxta l. si precario.* an possum ea removere propria authoritate, si tu ea inde non exportas? Teneo quod prius debeam te requirere, ut inde removeri facias: alias ego prius movendo teneor tibi ad interesse, *argu. d. l. 1. §. licet autem.* & ita tenet Paul. de Castr. *in d. l.*
6 *si precario.* Quid * autem si simpliciter concessi, ut aliquid apponeres in meo? an videar concessisse precario, id est, ad meum beneplacitum: an vero animo donandi & constituendi servitutem in meo? *& gloss. in d. l. si precario. in vers. precario.* uidetur tenere, quod animo donandi, & servitutem constituendi: sed adverte quod illa gl. loquitur, quando ego concessi tibi, ut aliquid faceres in tuo, in quo habeo servitutem: nam tunc odio servitutis, & favore libertatis recuperandæ videor concedere animo servitutis remittendæ: nos vero loquimur, quando in meo, quo casu dicit Angel. *in d. l. si precario.* se putare, quod potius precario, quam animo donandi, *per l. cum de indebito. de proba.* Nec obstat, quod quando cessat alia causa, præsumitur animus donandi, *l si cum aurum. de solut. l. Campanus. de oper. lib. l. 2. §. circa de doli except.* Quia illud est verum secundũ eum, quando quis promittit aliquid dare vel facere alteri, vel dat, aut facit, hic autem promittit in suo fieri: quia si præsumeretur animus & voluntas donandi, præsumeretur in partem odiosam: quia videretur servitus constituta, dicit Paul. de Castr. *in d. l. si precario.* Tamen sibi videtur in hoc esse distinguendum: aut promisi tibi facere tale quid, quod de sui natura non est perpetuum, sed temporale: aut promisi id tibi facere, quod de sui natura non est ad tempus, sed ut perpetuo sit. Primo casu, quando id concessi quod de sui natura non est perpetuũ, sed temporale, puta quod ibi possis congregare arenam, vel calcem, aut tigna, vel lapides occupantes locum: & tunc procedat dictum Angel. & sic possum te compellere ad removendum, quando mihi placuerit, *argum. l. 1. de precario.* quia sufficit,

ficit, si cui vel in paucis laboribus amici succurramus, *l. tutori. C. de neg. gest.* Quod ego limito duobus modis. Primo, nisi esset facta concessio c ob aliquam causam: puta quia dixi, patiaris quod ego ponam lapides vel arenam, vel tigna in domo: quia in mea, quam ædificare volo, stare non possunt: nam tunc non possem cogi ad removendum, nisi secundum quod ædificavero domum, *argu. l. in commo. §. sicut. ff. commo.* Secundo fallit, quando ego concedens precario, vellem sine causa removere cum damno illius, cui concesseram: quia tunc obstaret exceptio doli: quia precarium est beneficium, & beneficio juvari, non decipi nos oportet, *ut dicit text. in d. §. sicut.* & hoc tenet eleganter Abb. Sicu. *in c. fi. extra, de precario,* pro quo allegat id quod notat Ioan. Andr. *in proœmio Decreta.* ubi dicit. c

7 Quod * si quis invitavit viatorem, & deviavit, & postea eum pœnituerit, potest agi contra eum. *facit quod habetur in l. si pœnam. de verb. oblig. & in l. pen. C. commo. quod nota pro limitatione tituli, de precario.* Secundo casu principali, quando concedo tibi tale quid, quod de sui natura non sit ad tempus, sed perpetuo sit: puta parietem in meo facere, vel immittere tignum factum in foramine, quo tectum sustentatur: & tunc intelligitur concessio facta animo donandi, & constituendi servitutem: alias sequetur damnum alterius, cui fit concessio, si post sumptus factos cogi possit destruere, & sic concessio intelligitur facta secundum subjectam materiam, *l. si uno. in princ. ff. loca.* quod perpetuo tene menti. *Et adde quæ dixi supra de servitute tigni immittendi: & de tigno injuncto, & de aquæ projectu.*

ADDITIO.

a *Fundum.* Appellatione fundi, quid contineatur, vide Corn. *4. vol. consil. 235. incip. visa. & consil. 236. incip. diligenter. & cons. 23. incip. videtur.* & an locus differat à fundo, *d. cons. 23.*

b *Sub pœna.* Utrum sufficiat ad observantiam legis solvere pœnam solum, quando prohibet sub pœna? Respon. quod sic in foro contentioso, *facit glo. in c. dilecti. de arb. & in auth. de judicibus. §. quia vero.* ubi patet, quod pœna soluta, quæ erit in compromisso, non potest peti, ut stetur sententiæ, nisi addatur, ut soluta pœna stetur arbitrio. *ff. de transact. l. penult. & C. eo. l. cum proponas.*

c *Concessio.* Concessum intelligitur de jure cõmuni, quod non est prohibitum, *arg. 30 q. 4. qui spiritualem. 16 q. 1. sunt nonnulli. 5. dist. l. 1. in fi. & l. 28. §. 2. ff. ex quibus caus. ma. l. nec non §. quod eis. ff. de procu. l. murus. §. 1.*

ff. de test. c. 1. cum ext. de transla. prælat. inter corporalia. ff. de colle. illicit. l. 1. soluit gloss. in d. c. inter corporalia. quod prima jura loquuntur in constitutionibus affirmativis, & non prohibitis. Exemplum conceditur, quod contrahatur matrimonium: ergo semper & cuilibet. Exemplum in prohibitis: homicidium prohibetur, ergo semper, nisi ubi invenitur concessum.

De fovea.

CAP. LXXX.

1 *Foveam qui in suo facere velit, juxta tamen fundum alterius quid observare debeat*
2 *Fossam ursorum, luporum, aut cervorum capiendorum causa in via publica, aut in itineribus publicis, aut in sylva publica si quispiam fecerit, & bos, vel aliud animal in eam ceciderit, qua actione contra facientem agere potero.*
3 *Fossæ an sub solo publico fieri possint.*

1 QUI * vult foveam in suo juxta fundum alterius facere, quantum profundum est, aut tantum derelinquat, *l. fin. fini. regun.* quæ habetur duobus modis in litera. Uno modo cum illa disjunctiva. Aut: & ita cõmuniter habetur, & est sensus, quod debet fodiens tantum spacium relinquere à fovea usq; ad fundum vicini, quantum est profundum, id est, quantum extenditur fovea in latitudine super ejus summitate: *& hoc sentit ibi gloss. super vers. tantundem.* cum ibi disjunctiva referatur ad fodientem, si major esset profunditas, quam latitudo, vel econtra, erit in electione fodientis, vel relinquere spacium profunditatis, vel latitudinis, *argu. l. plerunque. in fin. de jure do. cum simil.* Alio modo habetur litera *in d. l. fin.* sine illa disjunctiva. Aut: & solum dicitur. Quantum profundum est, tantum derelinquat, & tunc est sensus, quod fodiens debet indistincte relinquere tantum spatium, quantum est profunditas foveæ, & intelligo illum text. de fovea, sive fiat juxta vicinum fundum urbanum, puta parietem vicini, quia licet illa *l. fin. sit posita in tit. fini. regun.* tamen locum habet in prædio urbano, *ut dixi supr. de pariete sive muro, circa princ. & probatur per gloss. in l. fluminum. §. præterea. in vers. furnarij.* ibi, fallit hoc, ubi fodis juxta parietem meũ magis quam possis: quod non licet, *de dam. infect.* & noluit dicere, *per d. l. fin. fini. regund.* sive fovea fiat juxta parietem rusticum. Item intelligas foveam proprie, quando habet istud nomen speciale foveæ, *ut l. 1. §. fossa. ne quid in flum. publ.* vel quando siccandorum agr. causa facta est, *l. in summa. §. 1. de aqua plu. arc.* vel quando est facta

facta pro animalibus potandis, vel pannis lavandis, vel anseribus, vel anatibus in ea retinendis. Secus si fovea esset, quæ transiret in aliud nomen speciale, sicut est puteus, quia passum tunc debet relinquere, *d. l. fin. fini. regund. & dixi supra de puteo.* Item si esset fovea, quæ dicitur penus, *ut dixi supra de penu, in fin.* in tantum, quod si vellet facere fossatam in communi dividundo agrum suum fundo vicino non teneretur derelinquere illud spacium: imo de consuetudine servatur, ut fiat in confinio fodientis, aut etiam in confinio utriusque, *l. 2. §. præterea. ibi glo. de aqua plu. arc.* & tunc in dubio esset communis, *ut not. ibi gloss. & dixi supra de ingressu. & dicam plenius in seq. lib. de fossatis.* Licitum est etiam in suo fodere & avertere aquæ venam, quæ decurrebat ad fundum vicini, si hoc fiat, ut sibi proficiat, & non principaliter, ut vicino noceat, *l. fluminum. §. fina. cum duabus ll. sequen. de dam. infect. & l. 1. §. denique. de aqua plu. arc. & probatur in l. quoties. la 1. in princip. ibi, aliter atque de servitu. & not. Paul. de Castr. in l. si tibi. per illum textum. C. de serv. dixi supra de puteo, versicul. quid si in domo mea.* Si quis * fossam fecerit ursorum, vel luporum, aut 2
cervorum capiendorum causa in via publica, aut in itineribus publicis, aut in sylva publica, & bos in eas inciderit: agere potero interdicto, quod in publico factum est, *l. si alius, §. pen. quod vi aut clam.* & etiam possum agere *l. Aquil.* nisi mihi prius denunciaverit, vel nisi sciverim, *l. qui fovea. ad leg. Aquil. & not. gloss. in d. §. pen.* vel nisi esset facta fovea in locis, ubi fieri solet, *d. l. qui foveas.* & idem dicas in foveis quæ fiunt causa collocandi frumenta, prout fit in Marchia. Sed * an illæ possunt fieri sub solo 3
publico? Et teneo quod non de jure: quia in solo publico non est licitum privato aliquid immittere sine principis licentia vel superioris, *l. 2. in prin. ne quid in loco publico.* & maxime si est via publica seu iter publicum, *l. ædiles. §. cura autem est, de via publica.* alias est, de loco publico fruendo. & per illas efficiatur deterior via, & via dicitur deterior fieri, si per illas foveas impediretur usus ejus etiam ad commeandum, hoc est, eundum vel agendum: aut cum via plana fuerit, clivosa fiat, vel ex molli aspera, aut angustior ex latiori, aut palustris ex sicca. *l. 2. §. deterior. ne quid in loco publico.* In hoc tamen puto, quod sit conservanda consuetudo loci, *per l. 1. & l. an in totum. C. de ædif. privat. per glo. in rub. C. quæ sit long. consuet.* quæ loquitur de porticibus. ubi vero non sit consuetudo, serva quod dixi. Cætera circa istam materiam vide in sequenti libro *in tit. de fossatis. in seq. tit. versic. nec obstat quod dixi.*

De arbo-

De arboribus.

CAP. LXXXI.

1 OLivam & * ficum in suo plantans à fundo vicini per novem pedes distet: alias autem arbores seu tigna, per quinque pedes, *ut l. fin. fini. regun.* & ratio potest esse propter radices & ramos & frondes. Sed si aquæductus decurrit per locum privatum, debet ab utraque parte esse spacium 25. pedum, in quo nullæ sunt arbores: & si quæ nascerentur, debent excidi *l. 1. & ibi hoc not. Barto. C. de aquæduct. lib. 11.* & est ratio secundum Bartol. ibi in fin. quia est præsumptio, quod arbor radices mittat, & extendat per 25. pedes. Si vero aquæductus transitum faceret per loca publica, debet esse latitudo 10. pedum munda ab omnibus arboribus, *l. omnes, in princip. eod. titu. de aquæduct. libr. 10. & not. Barto. in d. l. 1.*

Sed * quid si quis plantavit arborem in suo juxta regionem alterius dimisso legitimo spatio secundum *d. l. fi. fini. reg.* & postea ita excreverunt radices, quod fundamentum vicinæ domus ruinam seu periculum afferat, an possit agi contra eum, qui plantavit, vel qui plantatam habet? Et videtur quod non, *per l. Gracchus. C. de adult.* quia dicitur, quod initium sit spectandum: *ut not. plene per glo. & Dd. in c. dudum ad audientiam, extr. de elect.* contrarium tamen est verius, *per l. 1. C. de interd. & ibi hoc not. gloss. fin. in fin.* & est ratio: quia licet in suo sit licitum facere quodlibet *l. Proc. de damn. infect.* tamen illud verum, dummodo nihil immittat in alienum, *l. sicuti §. Arist. si serv. vend.* & ita tenent Dd. *in d. l. 1.* Dubium tamen est, * an hoc casu quo radices misit arbor in fundum meum, seu in murum domus meæ, an eas possim propria authoritate incidere: an vero cum authoritate judicis. Et videtur quod propria authoritate possim. *l. quemad. §. si protect. ad l. Aq. & l. si vitem §. si ad januam, quod vi aut clam.* Nec videtur obstare *d. l. 1. de interd.* quia secundum aliquos nõ inducit necessitatem de aditione judicis. *l. 3. C. de pig.* Alij dicunt, & istud est verius, secundũ Pet. Cy. & Dd. *in d. l. 1.* quod nõ possim propria autoritate incidere sed cum autoritate judicis, *ut d. l. 1. & l. si plures. §. si arbor, arb. fur. cæs.* Nec obest, quod dixi, quando quid est immissum in meum, possum propria autoritate tollere: quia in hoc est distinguendum: Aut aliquid immittit in suo quis, & à se possesso, tamẽ contra jus mihi debitum: & tunc est necesse recurrere ad interdictum: quod vi aut clam, & de no. ope. nun. *ut l. si vitem. §. si ad januam. quod vi aut clam. & l. de pup. § meminisse. de no. ope. nun.* Aut quis vult in rem meã immittere: & tunc aut illud immissum non tangit rem meam, sed pendet supra: & tunc illud propria autoritate non possum removere, *d. l. quemad. §. si protectum. ad l. Aq.* Aut tangit rem meam: & tunc aut illud immissum est artificiale, quod convenit operi manu facto: quia foveam facit per quam incurrit aqua per murum: & tunc propria autoritate mea possum tollere, *ut d. §. si protectum.* Aut missio non est artificialis, sed naturalis, ut quando vicinus meus plantat in suo, & postea radices naturaliter intrant in meum: & tunc propria autoritate evellere & incidere non possum. *d. l. si plures. §. si arbor. arb. fur. cæs. & d. l. 1. C. de interd.* & ibi hoc no. Cyn. Bart. & Dd. Et prædicta procedunt in radicib. Sed * quid in frondib. & ramis? pone, arbor tua pendet supra domum meam, vel fundum meum: an possim totum, quod ex arbore super meo pendet, propria autoritate abscindere? Et videtur quod sic. *per*

Mm *l. 1. §. 1.*

(margin: 2 at "Sed * quid si quis", 3 at "est, * an hoc casu", 4 at "Sed * quid in frondib.")

l. 1. §. 1. de arb. cæd. & hoc tenuit gloss. *ibi per l. pignoris. Cod. de pig. act. & l. liberum. C. quando lic. unicuique sine jud. vind.* in contrarium gl. allegat *in d. §. 1. l. 3. C. de pig.* scilicet quod cum jud. autoritate hoc fieri debet: & pro hoc *d. §. si protectum.* ac etiam quia si ingredior in tuum contra tuam voluntatem, tibi teneor actione injuriarum, *in l. is qui, de inju.* In hoc conclude secundum Bart. *in d. l. 1. de arb. cæd.* quod est practica, quando arbor tua pendet in ædes meas, primo debeo tibi denunciare, ut eam adimas, secundum verba edicti. *de arb. cæd. argu. d. l. 1. in princ. & in §. ait prætor.* Et consilium est, quod de hac denunciatione fiat instrumentum: si tu negligis adimere, & ego autoritate mea vado, & succido, cum neminem prohibentem inveniam, nec alias fuerim prohibitus, licite facio. Nam non committo vim, cum non fuerim prohibitus. Item non facio clam, cum jus mihi permittat, *d. l. 1. §. 1. de arb. cæd.* & non debeo credere vel suspicari, quod contra justitiam mihi resistes & controversiam facies. Sed si cum venerim ad incidendum resistas, tunc non possum mea autoritate tollere, sed debeo recurrere ad interdictum de arb. cæd. *& est casus in d. §. 1.* Est enim prohibitum, ne mihi domino ædium tu dominus arboris vim facias.
5 Circa prædicta quæritur, quod * remedium competat? Distingue tres casus, Aut arbor tua pendet supra domum meam, & tunc agi potest ex primo capite, de arbor. cæd. ut arbor tollatur in totum & succidi debeat à stipite *l. 1. §. 1. de arbor. cæden.* Aut arbor tua pendet supra agrum meum: & tunc ex secundo capite ejusdem edicti non agitur, ut tollatur in totum, sed ut coerceatur & incidatur 15. pedibus à terra. *d. l. 1. § deinde ait prætor. & hoc not. gloss. in d. l. 1. Cod. de interdict. & ibi per Cyn. & Doct.* Et ratio differentiæ est inter istos duos casus: quia in primo, quando arbor supra domum alienam pendet, nocet domui ratione pluviæ: sed in secundo casu, quando est supra agrum, non nocet agro nisi ratione solis, qui intrat terram, *secundum Cyn. in d. l. 3.* Aut arbor non pendet supra domum, vel agrum alienum, sed radices mittit in alienam domum: & iste est tertius casus, de quo non loquitur edictum de arbor. cæden. sed provisio *d. l. 1. C. de interdict.* quæ vult, quod licet deficiant verba edicti, tamen ex æquitate competit condictio *ex illa l. 1.* quæ est actio in factum, vel utile interdictum, *ut not. per gloss. in d. l. 1.* & istud ultimum, quod competat utile interdictum de arbor. cæd. tenet ibi glo. & Cyn. & Dd. & Bart. *in d. l. 1. §. differentia. de arb. cæd.* Sed quia ista opinio quod competat utile interdictum, & non directum de arbor. cæd. proce-

procedit ſine dubio ſecundum opin. gl. quæ vult, quod ubi verba deficiunt, & mens ſubeſt, tunc detur actio utilis, *ut not. in d. l. curatoris. C. de negot. geſt.* Sed ſecundum opin. Cyn. & Bart. *in d. l. curatoris. & in l. 1. §. 2. C. uti poſſ.* quæ eſt, quod ubi mens ſola ſubeſt, licet verba deficiant, detur etiam directa: ſed quando deficiunt verba legis, & mens, ſed ſubeſt ratio earum, tunc utilis. prædicta deciſio videtur habere aliqualem dubitationem: quia ex quo per edictum de arb. cæd. proprie ſumptum, veniunt etiam radices arboris: quia illa dicitur proprie arbor quæ habet radices, *ut eſt caſus not. in l. vitem. §. 1. arb. fur. cæſ.* ergo videbatur adeſſe mens prętoris in edicto, de arbor. cæd. & ſic deberet dari directum interdictum, non utile. Item quia dicitur in edicto, arbor impendet, &c. Nam dum dicitur, impendet, videtur etiam ſignificare in loco: quia dictio In, ſignificat in loco, vel in perſona, & requirit tactum loci vel perſonæ, *ut eſt caſus not. in l. 1. §. in flumine, de flum. & in l. 1. §. hoc interdictum. de nov. oper. nunc. & ibi per Bart.* Sed tu teneas opin. prædict. & Dd. qui eam ſequuntur *in d. l. 1. C. de interdict.* nam licet edictum de arbor. cæd. loqueretur de arbore, non tamen ſimpliciter loquitur: ſed de arbore quæ in alienas ædes impendet: nam verbum Arbor, junctum cum verbo impendet, debet qualificari ſecundum naturã verbi cui adjungitur, *l. in delictis. §. ſi extraneus, de noxa. act. l. Lucius. & ibi Bart. de teſt. mil.* ſed verbum, Impendeo, non extenditur ad radices quæ ſubirent fundamenta domus: quia verbum Impendet, debet exponi, id eſt, dependet, vel ſupra pendet. Nam dictio In, * aliquando ponitur pro De, *ut eſt text. cum gl. in l. ſicuti tigna. de ædil. ed. probatur in l. quæro, §. fin. ibi, in domo. eod.* & 6
ſic dictio In, non requirit tactum loci. Item quod verbum, Arbor, non extendatur ad radices, quando conjungitur cum verbo quod aliud importat, *eſt caſus in l. 1. juncto ver. ſi quis radicibus. arb. fur. cæſ.* & quod iſtud ſit verum, quod hoc caſu non comprehendãtur radices arborum ex mente edicti, *patet in l. 1 C. de interd. ibi,* dum dicit, ad exemplum alicujus, nõ eſt idem cum illo ex mente: ſed eſt per extenſionem, quæ fit per eandem rationem. concludo igitur ex prædictis, quod hoc interdictum, *de quo in d. l. 1.* ſcilicet quando per radices creſcunt ſub fundamento domus vicini, debet eſſe utile & non directum. quia nec verba, nec mens edicti de arb. cæd. fuit de ipſis radicibus, ſed ſolum de arbore, quæ ſupra pendet: & ſic de frondibus & ramis. ſed quia ſi fuiſſet interrogatus prætor, quid de radicibus propter eandem vel majorem rationem idem dixiſſet: *arg. l. tale*

pactum, cum ibi not. per gloss. in l. fin. de pact. ideo ad exemplum interdicti
7 de arb. cæd. dabitur, & hoc utile, quod est not. Item datur hoc * interdictum de arb. cæd. tam directum, quam utile, competens in tribus casibus, *de quibus supra dixi in versic. circa prædicta*, quod datur non solum domino ædium, sed etiam ei qui usumfructum habet, quia ipsius interest
8 arborem ipsam non pendere, *l. 1. §. non solum, de arb. cæd.* Item * datur hoc interdictum, si arbor communibus ædibus impendet, & cuilibet dominorum insolidum, quia & servitutum vendicationem singuli habent, *d. l. 1. §. præterea.* Item an pro opere facto in arbore possit agi, & qua actione: *vide l. si alius. §. notavimus, quod vi aut clam. & plene not. per Bart. in l. 1. §. hoc autem dictum, de nov. oper. nunc.* Item si arbor ex vicini fundo inclinata in tuum fundum sit, ex lege 12. tab. de amovenda ea recte agere potes, jus ei non esse ita arborem habere, *l. fin. de arbor. cæd.* & competit actio in factum vel negatoria, *secundum gloss. ibi & Bart.* Si aliquis cavit mihi de damno inf. & arbores ex suo agro vi tempestatis cōfractæ, & in meum agrum ceciderunt, eo quod facto vitibus meis vel segetibus meis nocerent, vel ædificia demoliuntur, stipulatio non committitur: secus si vetustate arborum hoc accideret, *text. est in l. fluminum, §. item apud Iulian. de damno infect.* Item quid si arbor ex fundo tuo in viam
9 publicam sic caderet, * ut itineri sit impedimento, eamque pro derelicto habeas? Dic quod non teneris: sed si actor sua impensa arborem tollere paratus sit, recte tecum agere poterit de via publica reficienda. sed si pro derelicto non habeas, tecum agere poterit, ne quid in loco publico, *& adde quod not. Fed. de Sen. in cons. 102.* Dictum est supra de arboribus quæ
10 intrant murum vicini vel ejus fundamentum. * Sed quid si arbor porrexit
a radices in vicinum fundum, an vicino liceat eas incidere, *a* Dic quod non: sed agere poterit negatoria, ei non esse jus, sicut nec tignum, nec prote-
11 ctum habere, *ut l. si plures. §. si arbor. arb. fur. cæs.* Item quid * si radicib. in fundo vicini arbor alitur, cujus videtur esse arbor? Dic ejus vicini, in cujus fundo origo arboris est. *d. l. si plures. in fin.* quod intellige quando alitur à solo vicini, non tamen occupavit, ut quia per latitudinem & longitudinem tangit: & quando poterat vivere ex radicib. quæ erant in solo, unde ducit originem alias secus, *& ita intelligitur §. si Titius. Instit. de rer. divis. & ibi not. per Angel. in d. l. si plures, in fin. & vide omnino. l. si vi-*
12 *tem. in prin. & quod ibi not. per Dd. quod vi aut clam.* Item * si quis plantavit arbores alienas in suo, vel suas in alieno, cujus erunt? Dic ut habetur *in d. §.*

in d. §. si Titius, & in l. idem Pomp. scribit si frumentum, §. de arbore. de rei vend. & in d. l. si vitem, in princ. Item incidens * arbores alienas, tenetur Aquila, & arb. furt. cæs. *l. 1. & pen. ff. arb. fur. cæs* & hoc sive quis suis manibus incidat, sive alij incidendum mandaverit: *ut l. si furtum. §. si autem, eod. tit.* & etiam si colonus arbores ceciderit, ex locato tenetur, *l. si colonus. eod. tit.* & si plures eandem arborem furtim ceciderunt, cum singulis insolidum agi poterit: & si eadem arbor plurium fuerit, universis in simul una pœna præstabitur, *l. si plures, in prin. arb. fur. cæs.* & competit ista actio emphyteutæ, non autem usufructuario, *l. cædere. §. pe. eod. tit.* Et quæ & quanta sit ista pœna, & adversus quem competat, & quibus, *vide in l. furtum. §. si. cum seq. arb. fur. cæs.* Et quia facta est sæpius mentio de arbore, * sciendũ est quid veniat appellatione arboris? Dic quod continentur etiam vites. *l. 2. & 3. arb. fur. cæs. l. 1. §. arbores. arb. fur. cæs.* Item multa alia continentur appellatione arboris, *de quibus vide in l. vitẽ per totam, cum seq. arb. fur. cæs. & vide omnino Bar. in suo tract. de alveo.* ubi ponit, quid sit proprie arbor, & quid sit herba. Item * quid si ex arbore mea fructus in tuũ fundum cadant? Dic quod usq; ad tertium diem licitũ est mihi colligere, nec vim facere potes. *l. 1. de glan. leg. & vide omnino quod ibi not. Bar.* Item si vendidi fundum, * excepi arborem, & ea cecidit, & postea radices ejus pullos emiserint: an eas possim vendicare? Ista est q. sabbatina, *de qua vide per gl. in l. obligationum fere. §. pen. de ac. & ob.* Ultimo adde, quod * usufructuarius *b* non potest excidere arbores etiam infructuosas, quæ deambulationes opacas & amœnas reddunt, *l. æquissimum. de usufr. & adde quæ dixi supra, ne luminib. officiatur, in 4. & 5. q. & de ser. protegendi. 5. q.*

13 14 15 16 17 b

ADDITIO.

a *Arbor.* Adde Corn. *3. vol. consil. 287. incip. dominus.*

b *Vsufruct.* Et si usufructuarius rem deterioravit, an hæres ejus teneatur? Vide Corn. *2. vol. consi. 119.* Et locare fundum, in quo habet usumfructum, pertinet ad usufructuarium, non ad hæredem, *d. vol. consi. 187.* Et utrum usufructuarius omnium bonorũ teneatur solvere legata, *vide in 3. vol. cons. 195.* Et utrum usufructuarius possit cædere vel vendere commoditatem ususfructus? Resp. Bar. *in l. interest, C. de usu. & habit.* quod sic: sed nõ jus ususfr. Similiter ille, cui legata est in testamento domus ad

inhabitantum, poterit alteri locare, & finietur solum morte ipsius cui legata est, *l. habitatio, ff. de usu & habit. & Instit. eod. §. fin.*

De sepulchro.

CAP. LXXXII.

1 *Sepulchrum est locus, ubi corpora ossave hominis condita sunt.*
2 *Locum religiosum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert.*
3 *Sepulchrum si quispiam effodere voluerit, quantum spatij relinquere debeat.*
4 *Viam ad sepulchrum qui non habet, precario à vicino impetrare potest, & si concedere noluerit, qua actione cogi poterit*
5 *Religiosi non habentes in loco suo locum eis congruum, petere possunt, quod propter religionis favorem loca eis condecentia assignentur.*
6 *Porticum aut stillicidium si quispiam in sepulchrum immiserit, qua actione contra eum agi possit.*
7 *Sepulchra antiquorum quæ erant, & quid recentioribus temporibus de cadaveribus sepeliendis cautum fuerit.*
8 *De sepulturæ loco quantum ad effectum non curatur, quoniam domini est terra, & plenitudo ejus.*
9 *Sepeliri apud quam ecclesiam quis debeat.*

1 SEpulchrum est * locus ubi corpus ossave hominis condita sunt. *l. 2. §. sepulchrum. de relig. & sumpt. fun.* & varia nomina sepulchri vide per gloss. *in l. cuicunque. §. idem ait. de instito. action* & per Flor. *in l. familia-*
2 *ria, cum l. seq. in §. si adhuc. de religios.* Locum * religiosum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum: *ut Instit. de rerum divis. §. religiosum.* vide etiam ibi postea quid de loco communi vel alieno, vel in quo aliquis habet usumfruct. & ille locus dicitur religiosus, in quo est caput hominis. *l. cum in diversis. de relig.* Et si caput divisum est in plures partes, & positum in diversis locis: ille locus dicetur religiosus, in quo est melior pars capitis, & si partes sint æquales, neuter erit religiosus, *gloss. est not. in d. §. religiosum.* quam not. pro ludentibus ad plastellam, vel ad par & impar: quando plastella scinditur, & minus scissus reperitur, inspicitur ubi est major pars, & si partes sunt æquales,
3 neuter valet. Si quis * sepulchrum effodere voluerit, quantum profunditas est tantum relinquat, *l. fin. in fin. finium regund.* quod expone sicut dictum supra de fovea, in princ. Servitus itineris ad sepulchrum, privati juris manet: & ideo remitti domino fundi servitus potest, & acquiri etiam post religionem sepulchri hæc servitus potest, *l. servitutes la grande, §. servi-*

§. servitus itineris. de servitut. Qui * non habet viam ad sepulchrum, 4
potest illam impetrare precario à vicino, & si concedere noluerit, poterit compelli non jure actionis, sed extra ordinem, id est, officio judicis, vendere justo pretio iter cogitur, per eum tamen locum, per quem vicinus minus lædatur, *l. si quis sepulchrum, in prin. de relig.* per quam l. dixit ibi Guiliel. quem sequitur Floren. quod * religiosi non habentes in loco suo 5
locum eis convenientem vel sufficientem, possunt petere, quod loca eis condecentia assignentur, propter favorem religionis, & hac ratione cogitur vicinus eis vendere domum, quia favore publicæ utilitatis compellitur quis vendere rem suam, *l. 2. in princ. de his qui sunt sui vel alie. jur.* & idem tenet Flor. *in l. 2. §. locus. de relig.* & idem tenet Angel. *in l. 1. ad fin. solu. matr.* qui dicit ita de facto obtinuisse Guil. de Cun. ut refert ipse Guil. *in l. decernimus, C. de episc. & cler.* & idem tenet Bald. *in d. l. 1. sol. matr.* & idem tenet Ioan. de Ana. *in c. apostolicæ, in princip. extr. de dol.* qui dicit, quod hoc procedit, non tantum in ecclesia ædificata sed etiam ædificanda, quia magis favetur ecclesijs de novo fundatis, quam jam constitutis, & ratio esse potest: quia de novo constituenda religio magis viget: *facit quod habetur in c. fin. de rescript. in 6. & in Clem. fin. eod. tit.* Ego plus dico, quod ista procedunt non solum in ecclesijs ædificandis, sed etiam pro claustro & pro domibus de novo faciendis, aut agendis necessarijs pro monasterio virorum, & monialium eadem ratione, & ita alias obtinui in civitate Veronæ, quod singulariter & perpetuo tene menti: & idem dicas pro scholis fabricandis, *ut no. Flor. in d. l. si quis sepul. in prin. & not. Dd. in d. l. 1. sol. matr.* Si quis * porticum aut stillicidium in 6
sepulchrũ immiserit, etiam si ipsum monumentũ non tangat, recte cum eo agi potest, quod vi aut clam in sepulchro factum sit: quia sepulchrum est, non solum is locus, qui recipit humationem, sed omne etiam supra id cœlum: ideoque nomine sepulchri violati agi potest. *l. si vitem. §. pen. quod vi aut clam.* Ultimo not. quod * olim solebant corpora majores 7
nostri in domibus proprijs sepelire, sed propter cadaveris fœtorem statutum fuit, quod extra civitatem sepelirentur, & pœna statuta contra facientes sepulchra in civitate, & magistratus patientes hoc fieri, *est in l. 3. §. divus Adrianus. de sepul. viol. & l. mortuorum de religio.* permittebant enim sepulchra vel in cœmitterio, vel in alio loco ad hoc deputato, vel sacrificato, vel in proprijs prædijs, & quicunque locus per illationem corporis mortui religiosus efficiebatur. *l. 2. in princip. & §. prætor ait, de*

tit. de religio. Verum quia per hoc damnificabatur dominus loci, fuit provisum, *per d. tit. de religio. ut l. 2. §. 1. & §. is qui. eod. titu.* nunc vero permittitur in civitatibus sepeliri, & alijs locis consecratis, secundum cõditionem personarum. Quantum * autem ad effectum, non curatur de
8 loco sepulturæ: quia domini est terra, & plenitudo ejus. *13. quæst. 5. ubicunque. facit c. sacrum. de sepul. & not. Floren. in rubric. de religio.* A-
9 pud * quam ecclesiam quis debeat sepeliri? Dic apud illam, quam elegerit, *ut habetur 13. quæst. 3. in summa.* dummodo relinquat ecclesiæ parochiali partem, *extr. de sepul. c. de his. & c. cum super. & habetur in c. fin. eod. tit. lib. 6. & in Clem. dudum. §. verum, de sepulch.* Sed in sepulturis parentum filij collocandi sunt: *de quo dic ut habetur 13. quæst. 2. ædium. & c. placuit.*

FINIS.

TRA-

TRACTATVS DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM PRÆDIORVM, BARTHOLOMÆI CÆPOLLÆ, I.U.D.

1 *Servitutes rusticorum prædiorum quæ sint.*

SERvitutes rusticorum prædiorum sunt hæ : Iter, Actus, * via, Aquæductus, Aquæhaustus, Pecoris ad aquam appulsus, Ius 1
pascendi, Calcis coquendæ, Arenæ fodiendæ, Licere altius tollere, & officere prædio vicini, Domum, *a* vel prætorium, vel protectum habere : Licere habere iter, ut boves per quos fundus colatur, in vicino agro pascantur, coactiq; habeantur. Item ut pedamenta ad vineā ex vicini prædio sumantur. Item vicino cujus lapicidinæ fundo tuo immineant, jus esse terram in fundum jacere, saxa posita habere, & ut in tuum lapides pervoluantur, ibiq; positi habeantur, indeque exportentur. Item tugurium mihi licere habere in tuo, &c. his simil. *ut est tex. in l. 2. & 3. & l. veluti. in fin. ff. de servi. rust. præd. & Inst de serv. in princ. & §. inter rusticorum præd.* Nunc de singulis videamus, & primo de itinere.

ADDITIO.

a *Domum.* Quomodo capiatur verbum domus, vide Alexand. *1. volum. cons. 48. in ultim. colum. in fine.* Et domus sumitur in jure varijs modis, vide Corneum *1. volum. consi. 55. & in 3. volum. consil. 198. in 4. volum. consil. 41.*

De servitutibus itineris.

CAP. I.

1 *Iter est jus hominis eundi, ambulandi, nec non jumentum agendi, vel vehiculum.*
2 *Ire ab ambulare in quo differat.*
3 *Promittat si quis uni iter, jus & servitutem sibi promittere videtur, secus qui factum promittit*
4 *Itineris servitutem qui habet, an possit ire, nedum pedes, sed etiam eques.*
5 *Servitutem itineris habens, si velit ducere jumentum, & plaustrum oneratum frumento, vel alijs rebus & etiam ipse ascendere, an super servientis fundum transire valeat.*

6 *De loco servitutis itineris si dubitetur, arbiter, vel communis amicus, qui hoc dirimere debeat, assumi debet.*
7 *Servitutem itineris habens, si locum elegerit, licet amplius variare non possit, ille tamen qui servitutem concessit, bene potest, si absq; alterius incommodo fiat.*
8 *Iter vel alia servitus si legetur sine ulla loci determinatione, electio ad quem spectabit, an scilicet ad promittentem, seu ejus hæredem, an ad illum, cui servitus legata vel promissa fuerit.*
9 *Iter ad prædium duorum commune si legetur, nec legatarij de itineris loco consentiant, quid juris.*
10 *Itineris latitudo quanta esse debeat.*
11 *Via cujus latitudinis esse debeat.*
12 *Iter aut actum per certum locum si quispiam alicui cesserit, an possit uni vel pluribus per eundem locum, vel iter, vel actum cedere.*
13 *Aquæductum si alij concessero, an alteri iter per eundem locũ dare vel cedere potero.*
14 *Itineris servitus sicut in certa fundi parte constitui potest, ita etiam pro certa temporis parte.*
15 *Fundi servientis & dominantis dominus qualiter servientis fundo uti possit: & ad quid dominus fundi servientis teneatur.*
16 *Iter actus, viæ & aquæductus per fundum tuum si emerim, an ad vacuæ possessionis traditionem teneatur.*
17 *Fundus venditus si servitutem alteri debeat an in hoc emptori venditor teneatur.*
18 *Fundi venditor qualiter teneatur, quando servitutem non expressit, quæ in fundo vendito debetur, vel fundi venditi conditionem, & eam emptor ignoravit.*
19 *Possessionem qui tenetur vacuam tradere, an liberetur, si rem tradat, quæ alteri servitutem prædialem debeat.*
20 *Iter si excipere deberem, puta quia sic in contrahendo conveneram, & tamen fundum liberum per errorem tradidi, quomodo mihi succurratur.*
21 *Fundus servitutem itineris debens alluvione occupatus, quomodo in pristinam servitutem restitui debeat.*
22 *Fundum per alienum an quis ire seu transire valeat, & an dominus volentes ire vel transire per fundum suum prohibere possit.*
23 *Fundum meum ingredi volentem propria manu & autoritate repellere possum.*
24 *Agrum per alienum ire fas est, si dominus non prohibeat: jus tamen non est, si dominus ipse prohibeat.*
25 *Itineris, sive eundi in fundum meum, ut quis in quasi possessione sit: itaq; eum quo minus eat, impedire non possim, & si impediam de itinere actuq; privato tenear, quos requirantur.*
26 *Servitutem inter affirmativam & negativam quæ differentia sit.*
27 *Iure aliquo suo quod quispiam usus fuerit, quomodo probetur.*
28 *Itinere per seipsum quod aliquis usus fuerit, an sufficiat, & an satis sit, quod alius pro se iverit.*

29 *Itinere per vicini fundum si quispiam usus fuerit, usque ad illum locum, ad quem est ingressus, est in quasi possessione, & ei competit interdictum de itinere actuq; privato.*
30 *Viæ usum sciente & patiente adversario an retinere necesse sit.*
31 *Itinere vel actu si quispiam usus sit, sufficit: nec desideratur, quod servitus constituta fuerit, vel debeatur.*
32 *Itinere vel actu quod quis usus fuerit non vi, non clam, nec precario, quomodo probetur, & cui hoc onus probandi incumbat.*
33 *Servitutem habenti rusticam, jure magis consulitur, quam habenti servitutem urbanam.*
34 *Fundum per alienum quod quis iverit saltem per 30. dies, & propter hoc in quasi possessione esse dicatur quæ inde utilitas resultat.*
35 *In possessione juris illud vulgare locum habet, vim vi licet repellere.*
36 *In servitutibus incorporalibus, quæ causam discontinuam habent, quispiam in quasi possessione esse dicitur, etiam si nullo modo sufficienti tempore usus esset.*
37 *Dominus eum, qui est in quasi possessione juris eundi per fundum suum, quomodo expellere poterit.*
38 *Interdictum de itinere actuque privat. reficien. quibus competat, & quæ, ac quot ipsum consequantur.*
39 *Interdictum de itin. actuq; refic. an aliud sit ab interdict. de itin. actuq; privat. & ita an duo interdicta sint, vel unum tantum duo capita habens.*
40 *In interdicto de itinere actuq; privat. refic. quis servitutem constitutam probare necesse habeat.*
41 *In interdicto de itinere actuq; privat. refic. quare quispiam duo probare necesse habeat, scilicet se usum hoc anno fuisse, & servitutem sibi constitutam esse.*
42 *In interdicto de itinere actuque, &c. quare si me esse in quasi possessione viæ, itineris vel actus probem, necesse probare habeam, quod servitus mihi invito constituta sit, & cætera quæ sequuntur.*

ITer * est jus hominis eundi, ambulandi, non jumentum agendi vel vehiculum, *ut l. 1. in princ. ff. de serv. rust. præd.* Et jus intelligitur eundi, id est, quod solus ire possit: ambulandi cum alio, *ita exponit glo. d. §. 1. & in d. l. 1. in princ. vers. eundi.* Vel aliter intelligi potest, videlicet jus eundi, scilicet plane ambulandi, scilicet currendo, secundum *glo. in ver. eundi.* Ex quo not. secundum Ange. & Paul. de Castr. *in d. l. 1. in princ.* differentiam inter Ire, * & Ambulare. Nam Ire dicitur qui solus & plane vadit: Ambulare vero dicitur cum socio, etiam currendo vel cantando. Sed qui habet iter, habet utrunque. Si autem haberem alterum tantum, puta, si conceditur *a* mihi quod possim ire per fundum tuum, non possem ambulare cũ socio vel currendo ire: & sic verba instrumenti sunt inspicienda, secundum dictum Paul. *in d. l. 1. in princip.* Et ex hoc not. aliud,

1 2 a

3 aliud, * quod ille qui promittit uni iter, videtur promittere sibi jus & servitutem, & per consequens quod possit ire & ambulare. Sed qui promit-
b tit uni, quod possit ire, videtur promittere factum b & sic solum ire, non ambulare, *ut not. Bar. in l. pen. ff. de serv. rust. præd. de quo etiam vide per eundem in l. stipulatio. §. si quis. ait & ibi per Dd. ff. de ver. obl. & per glo. & Dd. in l. 2. §. 1. & per text. in §. item si in facto. in ea. l. 2. & ibi omnino vide Pau. ff. de verb. obl.* quod est notabile, quod fiunt hujusmodi instrumenta. Quandoque tamen iter non est servitus, ut si fructuario detur à domino alterius prædij, *ut l. 2. §. 2. si serv. vend.* Quandoque etiam iter grosso modo dicitur quælibet via, per quam itur: *ut voluit glo. Instit. de serv. in prin. in vers. jumentum. in fi. & Azo in sum. C. de serv. §. est autem iter.* Et ideo iter quandoq; dicitur via, sed improprie: *ut est text. cum gl. fi. in l. quantum ad juris pertinet. in fin. ff. de verb. sig.* Sed quæritur, nun-
4 quid ille, * qui habet servitutem itineris, possit ire, nedum pedes, sed etiam eques. Dic quod sic, *ut l. qui sella, in princip. & l. inter actum. ff. de serv. rust. præd. & not. glo. in l. 1. in princ. eod. tit. in ver. eundi, in fin. & Azo in sum. eod. tit. in §. est autem, in fin.* imo potest se deportari facere in lectica vel rheda, aut curru, *ut est text. cum gl. in d. l. qui sella, in princip.* Quod intelligo sive ducatur per unum equum vel jumentum, sive per duos, secundum Paul. ibi, vel etiam plures eadem ratione. quod not. maxime pro nobilibus, qui sæpissime se ducere faciunt per rhedas, aut currus cum quadrigis: qui si habent in fundo alterius servitutem itineris, possunt transire per dictum fundum cum suo curru, vel rheda. Et intellige prædicta, quando habens servitutem itineris, ascendit equum vel currum. Secus fuisset, si duceret equum vel jumentum, aut currum ante se vel post se, quia non posset, *ut l. 1. in fin. ff. de serv. rust. præd. & not. gl. in l. qui sella,*
5 *in princip.* Sed quid si habens * servitutem itineris, vult ducere jumentum & plaustrum oneratum frumento vel alijs rebus, & etiam ipse ascendere, an transire possit per fundum servientis? Si consideramus personam, quæ est eques, vel super curru, & potest, *per d. l. qui sella, in princip. & d. l. inter.* Si consideramus, quod equus vel currus est oneratus alijs rebus, videtur, quod non possit per dicta jura. Ego credo quod sit considerandum, quod principaliter agitur. si enim principaliter intendit ducere equum vel currum oneratum, ut faciunt milites qui onerant equos suos herbis, vel fœno aut frumento, & ascendunt super sarcinam, vel sicut faciunt molendinarij: & tunc licet videatur esse eques, tamen quia principaliter hoc non

non agit, ſed tantum vult ſarcinam ducere, & non poteſt, *argum. l. ſi quis nec cauſam cum ibi not. ff. ſi cert. pet.* ſi vero principaliter intendit ire eques, vel in curru : tunc etiam ſuper equo vel curru portet alias res, ſicut fit ſæpiſſime pro illis qui vadunt ad villam, quando portant ſuper equo carnerium vel ſacculum vel ſimilia : vel cives qui mittunt uxores ſuas vel familiam ſuper rheda vel curru : & faciunt etiam onerare rhedam vel currum lecto vel alijs ſupellectilibus, & alijs rebus ſibi neceſſarijs in villa : tunc attento quod principaliter perſona defertur, teneo quod ire potius dicatur, quam agere : & ſi habet ſervitutem itineris in fundo alterius, non poterit prohiberi tranſire cum dicto curru vel vehiculo cum perſona & rebus *pro quo facit l. pe. ff. ad exhi.* & iſtud allegatur ad conceſſionem tranſitus factam armigeris, ut intelligatur civili modo, hoc eſt, ut tranſeant per partem minus damnoſam, & iſto caſu debet eligi locus, per quem habens ſervitutem itineris ire debeat, *ut d. l. ſi cui. & l. certo generi. §. ſi totus. ff. de ſerv. ruſt. præd.* & debet eligere locum minus domino fundi ſervientis nocivum, *ut d. l. ſi cui.* De quo * ſi dubitetur, debet aſſumi arbiter, vel communis amicus, qui habeat hoc dirimere, *ut d. §. ſi totus. ibi, arbiter dandus eſt, & in §. ſi locus. in ſi. in ea. l. ut no. Paul. in d. §. ſi totus.* 6
& poſtquam facta erit electio de uno loco, non poterit amplius variari, *ut d. l. ſi cui,* imo cæteræ partes liberæ remanebunt, *ut §. ſi totus. & ita tenet gl. in d. l. ſi cui. & l. nam ſatis. §. cæterum atque. ff. quemad. ſerv. amit. & vide quæ dicta ſunt circa prædicta in præcedenti lib. 9. qu. princ. in princ.* ubi dixi, quod * licet habens ſervitutem, ſi eligit locum itineris, non 7
poſſit amplius variare, tamen ille, qui conceſſit ſervitutem, bene poteſt variare, quando variat ſine incommodo alterius, *ut l. 2. §. pen. ff. de ſumpt. fu. & ita habet gloſſ. fina. in dict. l. ſi cui. ff. de ſervitut. quæ eſt not. & eam ſequitur ibi Barto. & Dd.* Quarto & ultimo caſu principali, quando eſt cõmiſſa vel conſtituta ſervitus per certam & determinatam partem fundi, & tunc non habet dubium, quod per illam tantum partem debet ire, & non per aliam, quoniam aliæ partes fundi ab ipſo principio ſunt liberæ, & non cadet hæc electio. Per locum enim deſignatum bene poſſum ire, ſecundum quod mihi placet, & poteſt mihi conſtitui ſervitus ad certam partem fundi pro diviſo, *ut l. ad certam. ff. de ſervitut. & l. qui per certum. ff. communia prædio.* licet non ad incertam vel pro indiviſo, *ut l. 2. & l. pro parte. ff. de ſerv. & adde l. certo generi. §. latitudo. ff. de ſerv. ruſt. prædio.* Puto tamen quod liceat concedenti ſervitutem, mutare locum, dummodo

faciat sine incommodo illius, cui servitus est promissa : ita quod non minus commode per alium locum designatum servitus constituatur, *argum. l. 2. §. penul. ff. de relig. & sumpt. fun.* quæ hoc probat in gloss. *in d. l. si cui. ff. de servit.*
8 Quæro * etiam, quid si legatur aut promittitur iter vel alia servitus sine ulla determinatione loci, ad quem spectabit electio? an ad promittentem seu ejus hæredem, an vero illum, cui est servitus promissa vel legata? Et videtur quod electio sit promittentis vel hæredis, *per l. si via. ff. de serv. rust. præd.* in contrarium videtur *d. l. si cui.* Sed dic circa istam quæstionem, *ut plene dixi in præced. lib. in 9. quæst. princ. in versic. sed dubium est. & adde quæ dicam in ver. item quomo. in fi.*
9 Sed quid si * legatur iter ad prædium commune duorum, nec legatarij de loco itineris consentiant? Dic quod servitus non acquiritur, nec deperditur, *ut l. itinere. ff. de serv. rust. præd.* & sic discordia inter collegatarios ejusdem servitutis impedit acquisitionem ipsius, quod intellige secundum gloss. & Angel. ibi, donec discordia durat. Nam compelli possunt per judicem ad concordiam, *per l. fina. in fin. in princip. C. communia. de leg & l. hujusmodi. §. fina. ff. de lega. 1.*
10 Item * quæro, quanta debet esse latitudo itineris? Conclude sic breviter. Aut à prin. est expressa & determinata latitudo à partibus, & illi standum est, *ut l. certo generi. §. latitudo in prin. ff. de serv. rust. præd.* Aut à princ. nil determinatum est expresse per partes, & tunc si partes postea concordant quanta debeat esse latitudo, & per quem locum fundi, istud est servandum: & quod primum determinatum est, servitus in eo loco, id est, ea latitudine consistit: cæteræ partes fundi liberæ sunt, *d. l. certo generi. §. si totus. versic. at si iter.* Sed si partes non conveniunt: tunc aut locus per quem sit eundem, non adjecta latitudine nominatus est: & tunc per eum locum qualibet parte ire poterit, *ut d. §. si totus. in princip.* donec conveniat aliter: & si non convenit, arbiter, id est, communis amicus dandus est, qui hoc determinet, *ut d. l. certo generi. §. si totus. in fine. & §. latitudo. in princip.* Aut est nominata latitudo, sed non locus: & tunc qualibet parte fundi ire poterit servata latitudine in pacto comprehensa, *ut d. §. si totus.* Aut locus per quem iri debeat, non exprimitur à partibus: nec etiam latitudo adjecta est: & tunc per totum fundum: sed arbiter, id est, communis amicus dandus est, qui ex officio suo determinet & locum, per quem iri debeat, & latitudinem, *ut probatur in d. l. certo generi. §. si totus. & §. latitudo. cum §. sequen.* Et ea quæ dicta sunt de loco & latitudine itineris, habent locum etiam in servitute actus, *ut pro-*

ut probatur in d. §. si totus. & §. latitudo. Quid * autem in via, cujus latitudinis esse debeat, *habetur in l. viæ latitudo. & d. l. certo generi. §. final. & l. via constituti. in princip. ff. de serv. rust. præd. dicam infra de ser. viæ.* 11
Quæro circa * prędicta quid si quis per certum locum iter aut actum alicui cedat: an possit postea alij vel pluribus per eundem locum vel iter vel actum cedere? Dic quod sic, *l. qui per certum. ff. communia præd.* & potest cedi pluribus, vel simul, vel separatim, *ut l. Lucio. versi. respondi. ff. de aqua quoti. & æsti.* sicut potest etiam concedi pluribus jus aquæ ducendæ, *ut d. l. Lucio. & l. 2. §. fi. ff. de serv. rust. præd. & not. per glo. in l. aquam. C. de servit. de quo in jure aquæductus.* Et hoc intellige, quando primo cui cessit, non nocet: alias secus, cum causa prioris concessionis sit potior, quia non potest à posterioribus impediri, *ut. l. 2. §. fin. & l. per quem locum. eod. titul. & not. gloss. in d. l. qui per certum. ff. communia. præd. & d. l. aquam.* Sed * quid si aquæductum alij concessero, an alteri iter per eundem locum dare vel cedere potero? Dic quod non, *ut d. l. per quem locum.* & est ratio, quia per iter secundo loco concessum impediretur aquæducendæ: alias si non, puta quia uno tempore unus habet jus aquæ ducendæ, alius alio tempore habet jus itineris, & sic per iter non impeditur servitus aquæ primo concessa, tunc bene valeret, *argu. l. in concedendo. ff. de aqua plu. arc. & l. hoc jure. §. is qui. & l. Lucio. & l. fi. ff. de aqua quo. & æsti. & no. gloss. in d. l. per quem locum.* Ex quo no. * quod sicut in certa parte fundi potest servitus itineris constitui, ita etiam pro certa parte temporis: puta quod de die tantum ire possit, *ut l. inter. ff. communia præd. de quo vide quod dixi in superiori lib. in tit. de ser. itineris sive aditus. in princ. facit l. si sic constituta, & l. si communem. §. fin. ff. quemadmo. servitus amit. & l. servit. §. modum. in fin. l. via. §. 1. ff de servitut.* Quæro * ulterius, qualiter dominus fundi servientis & dominantis possit uti fundo servienti, & ad quid teneatur dominus fundi servientis. Et pro declaratione pone, ubi debetur servitus per aditum, quo nisi opere facto iri non potest, an liceat fodiendo & obstruendo iter facere. Dicas, quod sic, *ut l. iter ff. de serv.* & si non est aditus de plano, puta quia fundus servientis est altior, potest ille cui debetur servitus itineris, vel gradus vel clivos in fundo servienti facere, & de fundo servienti demoliri, quantum necesse est itineris causa, *ut est text. nota. in l. servitutes, quæ in superficie. §. si domo. ff. de servit. urb. præd.* quæ licet loquatur de serv. urban. tamen idem est in rusticis, pari ratione: *de quo vide omnino quæ dixi in præcedenti lib. in princ.*

Margin numbers: 12 (beside "Quæro circa * prędicta…"), 13 (beside "…Sed * quid si aquæductum…"), 14 (beside "…Ex quo no. *…"), 15 (beside "ro * ulterius…").

in princ. in 9. q. in princip. vers. item licitum est ei cui servitus debetur. Item potest ille cui debetur servitus deprimere & elevare locum servientis, ut commode servitute uti possit, si hoc est sibi necessarium, nisi alias actum sit expresse, *ut l. refectionis. ff. communia prædio.* vel nisi hoc fiat cum magno incommodo domini fundi servientis: *& ita potest intelligi l. 1. §. fin. ff. de rivis. & l. 3. §. pen. ff. de itine. actuque privat. & ita dixi in d. 9. q. princ. in fin.* Item locum servientis sternere, & arborem impendentem, id est, valde pendentem incidere licet, quando iter inhabile redderetur, *ut l. loci corpus. §. si quis mihi. Digest. si servitus vend.* & si sternere aut reficere impediatur, potest agere confessoria, ut ibi. Silice autem sternere non licet, nisi convenerit, *ut dicitur in d. §. si quis mihi. in fi.* Item potest reficere locum servientis accedendo etiam ad loca quæ non serviunt, *ut d. l. refectionis. & d. §. si quis mihi. ut dixi in d. 9. q. ubi omnino vide.* Item pontem quo ire vel agere possit, extruere potest, sed non arcum, hoc est pontem lapideum: imo nec dominus fundi servientis supra iter alienum, id est, supra eum locum, in quo alij iter debetur, arcum causa ducendi aquam jure facere potest, *ut l. supra iter. in princ. & ibi vide gloss. Bart. & Dd. ff. de aqua plu. & vide quod dixi supra de ponte, in princip. in præced. libro.* Item prædicta possunt fieri non solum per illum cui servitus debetur, sed etiam per ejus magistros, fabros, & operarios, qui si prohiberentur, dominus fundi servientis prohiberi videtur, *ut d. l. refectionis. ff. cõmunia præd. & dixi in d. 9. qu. princ.* ubi etiam posui, cujus expensis hoc fieri debeat: dominus autem fundi servientis non potest in eo loco, per quem mihi iter debetur, ædificare: & si ædificare velit, possum impedire per confessoriam, ne ædificetur, sed si jam ædificatum est, & probavero servitutem itineris in eo loco mihi concessam, potero petere quicquid ædificatum est, contra debitam servitutem, similiter per confessoriã destrui, *ut est text. quem omnino vide in l. si eo loco. ff. si serv. vend.* possum tamen si mihi ire, agere licet per fundum tuum, & eo uti frui, remittere, ut uti frui mihi non liceat, & ibi concedere jus tibi esse ædificare. per talem concessionem non intelligitur ut possis ædificare, ita quod impedias me ire, agere per dictum fundum tuum, *ut l. si mihi eodem tempore, in princ. ff. de ser. rusti. prædio. de quo vide quod plene dixi supra de serv. stillicidij averten. in 10. quæst.* ubi plene hoc examinavi. Item locare servitutem. itineris vel aliam & similem nemo potest: scilicet nec dominus prædij dominantis, nec servientis, *ut est text. cum gloss. in l. locare servitutem. ff. loc.* secus est in ser-

in ſervitutibus perſonalibus & uſufr. *ut l. arboribus. §. uſufructuarius. ff. de uſufructu. & ibi vide gloſſ.* quæ ponit rationem differentiæ, & declarat *d. l. locare.* Ad * quid autem tenetur dominus fundi ſervientis? puta ſi 16
iter, actum, viam, aquæductum, per fundum tuum emero, an tenearis ad traditionem vacuæ poſſeſſionis? Dic quod non, ſed caveas per te non fieri quominus utar, *ut l. vero. §. ſi iter. ff. de act. empt.* Et eſt ratio ſecundum gloſſ. ibi, quia incorporalia traditionem non recipiunt, *l. ſervus. §. incorporales. ff. de acquir. rer. dom.* item ſi tibi iter vendidero, ita demum teneor, ſi tuus eſt fundus, cui acquirere ſervitutem volueris, alioquin ſi propter hoc acquirere ſervitutem non potueris, quia dominus fundi vicini non fueris, non teneor. Sed ſi fundum tibi vendidero, & ei fundo iter acceſſurum dixero, omnino tenebor itineris nomine: quia utriuſq; rei quaſi unus venditor obligatus ſum, *ut eſt tex. in l. tenetur. §. ſi tibi iter. ff. de act. empt.* Item vendito fundo ita non tenetur venditor præſtare, quia ei ſervitus itineris vel alia ſervitus realis non debetur, niſi aliter dictũ ſit, *ut l. in vendendo. §. 1. ff. de contrah. empt. & l. penul. in fin. ff. de evict.* etiam ſi eſſet dictum in venditione, uti optimus maximuſque eſt, *ut l. qui optime. ff. de verb. ſignif. & not. gloſſ. in l. ſi cum venderes. ff. de contrahend. emptio.* Item vendito fundo, ita venditus videtur, quod ei ſervitus non poteſt imponi, & ſic in dubio res videtur vendi libera, & non cum aliqua ſervitute, *l. in contrahendis. §. interpoſitis. ff. cõmunia præd. & l. via conſtitui. §. fi. de ſerv. ruſt. præd.* Secus eſt in legato: quia in dubio videtur res legata, *c* quod hæres poſſit tranſire per eam, ſicut teſtator poterat, *l. teſtatrix. in princip. ff. ſi ſerv. vend. & ita not. Paul. in l. ſi quis ex fundo. ff. quemadmo. ſervit. amit. de quo vide quod pleniſſime ſcripſi ſupra de ſervitut. itin. ſeu aditus, in verſ. not. unum alium caſum pulcherrimum cum verſic. ſequ.* Item dicti fundi iter tranſit in emptorem, quod ei fundo debetur: etiam omnis alia ſervitus realis, etiam ſi nihil in venditione ſit dictum, *ut l. ſi aquæductus. ff. de contrah. empt. & not. gloſſ. in l. in vendendo. §. 1. ff. eod. titu. & probatur in l. via conſtitui. §. quicunque. ff. de ſerv. ruſt. præd.* c
Sed * ſi fundus venditus debet ſervitutem alteri, an in hoc venditor teneatur emptori? Dic aut non fuit tacita ſervitus, ſed expreſſa in venditione, & non tenetur, *argu. l. quæritur. §. ſi venditor. ff. de ædil. edi. & l. pen. in princ. ibi, ſi tacite à contrario ſenſu. ff. de evict. & d. l. in vendendo. § 1. ibi,* nec commemoraverit venditor, à contrario ſenſu. *& not. in l. cum venderes. eod. tit.* Aut ſervitus non fuit in venditione *d* expreſſa, ſed tacita. & 17 d

tunc videtur quod venditor non teneatur, quia non videtur vendidiſſe fundum liberũ, ſed qualis eſſet, *ut d. l. cum venderes. & l. qui tabernas. Digeſt. de contrah. empt.* In contrarium videtur, & iſtud eſt verius, ſcilicet quod per emptorem agi poſſit contra venditorem, propter hoc, *ut dict. l. pen. ff. de evict. & d. l. in vendendo. §. 1. & l. Iulianus. in prin. ff. de act. empt.* & eſt ratio, quia vendens rem in dubio, ſi nihil dicatur, intelligitur vendere rem liberam, & libera præſtari debet onere ſervitutis, *ut l. in venditione. ff. de actio. empt. & not. gl. notabilis in d. l. cum venderes. & eſt ſimilis gloſſ. in d. l. ſi ex prædijs. C. de evict. not. Bal. in rub. C. de contrah. empt. ut ſupra dixi.* imo etiam debet præſtari propria, non autem libellaria, ſeu emphyteutica, *ut not. Bald. in l. mater. circa finem. Cod. de rei vend. & ibi etiam Angel. & Bald. in l. ſi teſtamentum. C. ad leg. Falci. & vide Zabar. in c. quæ in eccleſiarum. in 12. q. extra, de conſtit.* quod intellige, ſi emptor ignoravit ſervitutem, ſecus ſi ſciviſſet, *ut eſt text. in d. l. 1. §. fina. quem*
18 *omnino vide circa hoc. ff. de act. empt. facit l. quæritur. §. fin. ff. de ædil. edict.* * Sed dubium eſt, quomodo & qualiter teneatur venditor, quando non expreſſit ſervitutem, quæ debetur in fundo vendito, vel conditionem fundi venditi, & emptor eam ignoravit. dic, aut venditor ſcivit fundum tempore venditionis alteri ſervitutem debere, & ejus conditionem, aut ignoravit. Primo caſu, quando venditor ſcivit rem venditam eſſe ſubje-
e ctam alicui ſervituti, puta itineris, vel quod in ea habebat tantum utile dominium, quia erat emphyteuta *e* vel vaſallus, & tunc ſi non certificaverit emptorem ignorantem, ei tenetur ad intereſſe, *ut l. 1. in princ. & §. 1. ff. de act. empt.* & ita tenet gloſſ. *in l. pen. ver. tacite. Digeſt. de evict.* Secundo caſu, quando venditor ignoravit ſervitutem, vel qualitatem rei venditæ, quia credebat in ea habere plenum jus: & tunc non tenetur emptori, ad intereſſe, ſed quanto minoris empturus fuiſſet, ſi ſciviſſet, rem non eſſe pleno jure venditoris, *ut l. quoties. ff. de ædil. edict. & in d. l. 1. & l. Iul. in princip. ff. de act. empt. & l. quod ad ſerv. ff. de evict. & ita tenet ibi glo. in ver. tacite. & glo. in d. l. quoties & in l. cum venderes. ff. de contrah. empt.* quod tamen intellige, quando ignoravit, & nihil promiſit, ſecus ſi aſſeruiſſet eum optimum maximumq; eſſe: quia tunc ad intereſſe tenetur, *in l. Iulia. §. quid tamen. ff. de act. empt. & tenet gloſſ. in d. l. quoties.* Et prædicta procedunt, quando quis venderet rem cum titulo oneroſo, ſecus ubi eſſet titulus lucrativus, puta donationis, vel legati, aut fideicom. quia tunc donatione vel legato rei ſimpliciter intelligitur ſolum transferre jus, quod habet, & ſic cum ſervitute, ſi debetur, vel utile dominium ſi non ha-

bet plus juris, *ut l. si domus. §. fi. & l. servo legato. §. si fundus. & l. si servi electione. §. fina. de lega. 1. & l. Mævius. §. fundo. & ibi no. ff. de legat. 2. & l. ad res donatas. ff. de ædil. edict. & c. pastoralis. extra, de dona. cum sim.* quod est verum, quando simpliciter legatur, vel donatur fundus: *ut in dictis juribus.* Secus si legetur vel donetur uti optimus maximusque est: quia tunc liber à servitute præstandus est: *ut est text. in d. l. servo legato, §. si fundus, ff. de leg. 1. & ibi no. & in l. pen. ff. de evict. & in l. cum venderes, ff. de contrah. empt. & ita tenet Bart. in d. §. fundo.* Sed juxta prædicta * quæritur, an ille qui tenetur possessionem vacuam tradere, liberetur, si tradat rem quæ debet alteri servitutem prædialem? Et dicas quod 19
sic: *ut probatur in d. l. Mævius, §. fundo.* Nam ibi dicitur, quod hæres non liberatur, nisi tradiderit possessionem vacuam rei legatæ, tamen ibi dicitur, quod si tradiderit fundum legatum alteri servientem, liberatur, & *ibi hoc not. Bart. ubi omnino vide*, quod not. pro illis qui tenentur vacuam possessionem tradere, sicut est venditor: *ut l. 2. & 3. ff. de act. empt.* quia ex hoc solo non tenetur tradere fundum liberum à servitute. Sed si promisisset tradere vacuam, & liberam, non liberatur, si traderet rem alteri servientem. *ut not. Paul. in d. l. Mævius, §. fundo. de lega. 2. quod not.*
Item * circa prædicta quæritur, quid si iter excipere deberem, puta quia 20
sic conveneram tecum in contrahendo, fundum liberum per errorem tradidi, quomodo mihi succurritur? Dic incerti condictione, ut iter mihi concedatur: *ut est text. in l. sed & si me putem. §. cum iter. ff. de condict. indeb. & ibi vide de hoc plene per gloss. & Dd.* Item * no. quod fundus qui 21
debet servitutem itineris, & locus per quem iter aut actus, vel via debetur, si impetu fluminis occupatus esset, & intra tempus quod ad amittendam servitutem sufficit, alluvione restitutus est, servitus in pristinum statum restituitur: *ut l. si locus. in princ. ff. quemadmod. servit. amitt.* & intellige, quod restituitur, scilicet ipso jure: *ut no. ibi gloss. per l. cum usumfruct. & l. si ager, cujus, ff. quibus mod. ususfruct. amit.* & potest intelligi secundum Flor. ibi sine nova possessione. & hoc est quod vult dicere illa *l. si locus. in princ.ip* Sed si tempus præterierit, antequam alluvione locus restituatur, & servitus amittatur, renovare cogendus est: *ut est text. in d. l. si locus, in fin. princ.* Et intelligit ibi gloss. quod cogendus sit, scilicet ille cui accrevit ille locus, qui debebat servitutem. Item gloss. ibi intelligit, quod cogendus sit per restitutionem in integrum, *ut l. Attilicinus, in fin. ff. de servi. rust. præd. & l. 1. §. si quis propter. ff. de itin. actuque priv.*

ſed ſi locus debens ſervitutem itineris, eſt inundatus aquis vel impetu fluminis, vel aliter deſtructus, ita quod per illum locum habens ſervitutem itineris non poſſit ire, an pro tempore quo impeditur propter inundationem aquarum, vel aliter poſſit ire per aliam partem fundi, vel alium fundum vicinum? Ego in hoc ſic dicerem: Aut iſte cui debetur ſervitus, poteſt ire per alium locum, aut non. Primo caſu aut eſt impoſita ſervitus in uno fundo, qui eſt in totum deſtructus, & tunc per alium fundum cui nulla eſt ſervitus impoſita, ire non poteſt: quia quantum ad hoc, liberum fundum habet. *arg. l. loci corpus. in §. competit. ff. ſi ſerv. vend.* Aut ſervitus eſt impoſita in uno fundo, qui pro parte eſt inundatus, vel aliter deſtructus: & tunc aut ſervitus eſt impoſita ſimpliciter ſine determinatione loci: & tunc intelligitur toti fundo eſſe ſervitus impoſita, *ut l. certo generi. §. ſi totus, ff. de ſerv. ruſt. præd.* Et in hoc ſubdiſtingue. Aut fuit dictum, quod poſſit ire per totum fundum: modo per unam partem, modo per aliam, vel ſimpliciter per totum fundum: & in his duobus caſibus poterit ire per aliam partem fundi: quia licet ſemel elegerit ire per illam partem, quæ eſt occupata aquis vel deſtructa, tamen poterit intrare & eligere aliam, *ut l. nam ſicut, ff. quemad. ſervit. amit. & dixi ſupra in verſ. quæro an habens ſervitutem.* Aut non fuit aliquid dictum expreſſe in conſtitutione ſervitutis, ſed ſimpliciter fuit promiſſa ſervitus in fundo: & tunc aut fuit determinatus certus locus per quem ire debet. & tunc illa determinatio fuit facta demonſtratorie: non cauſa limitandæ ſervitutis in certo loco, puta quia fuit dictum, Volo quod tu habeas ſervitutem itineris in toto fundo: ſed propter meam commoditatem, volo, quod eas per talem partem: & tunc quia durat ſervitus in toto fundo, illa parte deſignata occupata, vel deſtructa, poterit ſine dubio ire per aliam. Aut illa determinatio loci fuit facta cauſa limitandæ ſervitutis ad illum certum locum: & hoc caſu quia cæteræ partes liberæ remanent: *ut l. certo generi. §. ſi totus, de ſerv. ruſt. præd.* videtur quod ſemel facta iſta electione & liberato fundo à ſervitute in alijs partibus, quod per alias ire non poſſit, *per l. ſi cui, ff. de ſerv. & per ea quæ dixi ſupra in d. verſ. quæro an habens ſervitutem.* Aut ſtamus in dubio, quia non facta fuit illa determinatio vel aſſignatio loci cauſa liberandi cæteras partes fundi à ſervitute: *per d. §. ſi totus.* Aut nulla unquam determinatio facta fuit, & tunc aut ille locus per quem cœpit ire, non erat ſolitus ad eundem, ſed habens ſervitutem itineris illum ſic conſtituit, iter dirigendo, & non poteſt amplius mutare voluntatem: quia cæteræ liberę

rema-

remanent: *ut d. l. si cui ibi, qua primum viam direxisset, ff. de servit.* Aut ille locus, per quē incipit ire, prius erat solitus ad iter faciendum, ita quod nullum iter de novo constituit. & hoc casu credo, quod per hoc non videatur illum pro itinere elegisse, & cæteras partes à servitute liberasse: quia ista non videtur esse electio, sed simpliciter itineratio: & ita limito *dictam l. si cui*, ut habeat locum, quando iter seu semitam de novo facit, aut à principio fuit imposita servitus itineris, non in toto fundo, sed tantum certæ & determinatæ parti, & tunc si illa pars determinata est destructa, per aliam partem fundi ire non poterit: quia omnes aliæ partes fundi in principio fuerunt liberæ à servitute: *ut d. l. certo generi, §. latitudo.* Secundo casu principali, quando ille cui debetur servitus, non potest ire per alium locum, quam per illum cui servitus debetur, vel per alium vicinum: & tunc subdistingue. Aut est totus destructus fundus, qui debet servitutem, aut pro parte, si totus, non est dubium, quod ipse non tenetur: sed vicinus debet in uno fundo suo præstare servitutem, *argu. l. si quis sepulchrum, in princ. ff. de reli. & sumpt. fun. secundum do. Paul. & infra in l. si locus. §. fin. ff. quemadm. servitutes amittantur. & dixi in libro præcedenti in 10. & ultima quæstione princ. in fin.* & intelligo soluto sibi pretio per illum, qui vult habere iter, *ut probatur in d. l. si quis sepulchrum, in princ. ibi*, justo pretio iter ei præstare. Item intelligo, dummodo judex opportunitatem loci respiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum: *ut dicit ibi text.* Aut locus qui debet servitutem itineris, est in parte destructus: & tunc aut in alia parte remanet servitus: quod quando fit, supra dixi. Et jure servitutis per illam aliam ire poterit. Aut in alia parte non remanet servitus, secundum ea quæ dicta sunt, & tunc per aliam partem fundi, in qua nō fiat detrimentum domino fundi, poterit ire præstito prius ei justo pretio itineris, *sicut dixi de vicino, per d. l. si quis sepulchrum, in princ.* Aut si via publica est destructa, an possit ire per fundum vicini? *vide text. tum gloss. & ibi per Dd. in d. l. si locus. §. fin. ff. quemadmodum servit. amitt. & vide gloss. 1. dist. ca. omnes ll. in vers. fas in fin. & dixi in d. 10. quæstione princ. in fin.* quę omnia bene nota, quia sunt quotidiana. Quæro penultimo * an 22
quis possit ire seu transire fundum *f* alienum. & an dominus possit prohibere volentes ire seu transire per fundum suum? & dic, quod ire per agrū alienum fas est, jus non est, *ut no. in d. ca. omnes ll. 1. dist. & not. glo. in l. per agrum. C. de serv. & not. Flor. in l. divus, ff. de serv. rust. præd.* qui sic exponit, fas est, id est, æquum est, cum subest causa, & noxius est transitus, f

ut 22. quæst. 3. ca. ult. Idem de jure divino licitum est comedere uvas in agro alterius, sed non exportare : & conterere spicas, sed non immittere falcem. *de conse. dist. 5. discipulos.* Sed licet sit fas, & sit æquum de jure divino, tamen non est jus : id est, jus non dat civilem actionem : ubi enim aliquid mihi prodest & tibi non nocet, æquum est ut me non prohibeas, licet jus ibi deficiat. *ff. de aqua plu. arcen. l. in summa. §. idem Varus. & ita notanter exponit gloss. in d. cap. omnes ll. 1. dist.* Alio modo potest etiam exponi, *ut dicam infra in alio arti.* & sic stat regula, quod non potest quis de jure ire per agrum alienum, & per dominum potest prohiberi : *ut est casus in l. divus, præallegat.* etiam causa in eo aucupandi vel venandi, *ut ibi*, & potest per dominum fundi, si præviderit, prohiberi ne ingredia-
23 tur. *ut Instit. de rer. div. §. plane, ff. de acqu. rer. dom.* Item * possum volentem ingredi fundum meum vel per eum transire, propria manu, & authoritate repellere, & resistere. *ut l. quemadm. circa princ. ff. ad l. Aquil. & not. glo. in d. l. 3. §. plane.* & possum etiam si me invito ingrediatur vel transeat, agere actione injuriarum. *l. injur. §. si quis me, ff. de injur. & not. gloss. in d. §.* Fallit ista regula in pluribus casibus, qui monstrantur *per gloss. in d. §. plane, & Instit. de rer. divi. §. plane, & in l. per agrum. C. de serv. & per gloss. magistral. 1. dist. omnes ll. in ver. fas. in fin.* Et alij etiam casus habentur. Primus casus est, quando quis vellet ire per fundum alterius domino non prohibente sive sciverit, sive ignoraverit : quia tunc potest ire, *ut l. divus, ff. de serv. urb. præd. ibi*, non volentibus dominis, ubi probatur, quod per alienum fundum quis potest transire, nisi à domino prohibeatur seu contradicatur. *& ita tenet Petr. & refert Cyn. in d. l. per*
24 *agrum.* Et sic concordat jus * divinum cum jure nostro, videlicet quod ire per agrum alienum fas est, si dominus non prohibeat : jus non est, si dominus prohibeat. & ita etiam servatur in practica. Et intelligo, quod in dubio non videatur velle prohibere, quando eundo nõ fieret domino fun-
g di aliquod damnum *g* : puta quia iret per semitam factam, & non essent ibi fruges. Secus si non posset ire sine damno, puta in faciendo de novo semitam : quia tunc etiam nesciens dominus videtur prohibere, *arg. l. qui fas. §. vetare. ff. de furt.* vel quando clausisset fundum muro, vel sepe, aut alio modo : quia per illam clausuram videtur declarare animũ suum, quod non vult aliquem ingredi vel transire per illum fundum. facit ad hoc quod statim dicam de domo. Et quod per agrum alienum ire licet, donec dominus prohibeat : *tenet etiam Cyn. in d. l. 1. in 6. qu. C. de servit. & dom.*
Paul.

Paul. in d. l. per agrum, eod. tit. & ibi per Dd. quod intellige, quando sine damno domini vellet ire & transire: quia cum sit nullius præjudicij, competit cuilibet istud jus eundi, etiam per fundum alienum jure cujusdam facultatis, *secundum dom. Paul. in d. l. per agrum.* & ratio potest esse, quia dominus præsumitur nō dissentire. secus si esset cum aliquo damno domini fundi: ut supra dixi. Item intellige, quando sumus in dubio de voluntate domini: secus si constaret vere vel præsumptive, quod dominus nollet, puta claudendo fundum, vel aliter: ut supra dictum est. Item hoc intellige in fundo rustico, secus in domo, quia per domum alienam non licet ingredi, etiam domino ignorante, maxime per loca, ubi possunt videri secreta domus, & contra facientes tenentur actione inju. *l. is qui in domū, ff. de injur. quæ est in ult. char. tit.* & ita tenet dom. Paul. *in d. l. per agrū,* & maxime hoc procedit de nocte, quoniam de nocte non licet ire per alienas domos: *ut est gl. no. in l. iter. ff. com. præd. & dixi supra de serv. iti. seu adit. circa princ.* Secundo casu principali fallit, quando quis haberet servitutem itineris vel actus aut viæ. *d. l. per agrum. C. de servit.* Tertio fallit, si quis thesaurum suum vult effodere, vel pecuniam ibi absconditam vult recipere: *ut ff. ad exhi. thesaurus, in fin.* Quarto, si glans mea, id est, fructus mei ceciderint in agrum tuum, & volo eos colligere, *ut l. unica. ff. de glan. legend.* quod intellige, usque ad tres dies, ut ibi. Quinto, si volo quærere servum meum fugitivum: *ut l. divus. ff. de serv. fu. & l. requirendi, & ibi not. C. eod. tit.* & has tres ultimas fallentias ponit etiam gloss. *in l. 3. §. plane, ff. de acqu. rer. dom. & in §. plane. Insti. de rer. div.* Sexto fallit in alio casu qui habetur *cap. ult. 23. qu. 2.* Septimo, quando via publica est destructa. *l. si locus, §. fin. ff. quemadm. serv. amitt. & not. gloss. in d. l. per agrum. & has sex ultimas fallentias ponit. 1. dist. omnes ll. in vers. fas. in fin.* sed dicit Cyn. *in d. l. per agrum.* quod glossæ ibi nesciunt quid dicant, *quia in d. l. si locus, §. fin. de agro fit via publica, non in agro. & adde quod dixi in qu. præce. in fi.* Octavo fallit, si vindemiam quam emi, volo tollere, quia possum ingredi propter hoc fundum venditoris, in quo est vindemia: *ut l. qui pendentem vindemiam. ff. de actio. empt. & no. gl. in d. l. 3. §. plane, & Instit. de rer. divi. §. plane.* Et propter hoc dico, quod idem est, si decima debet solui in fundis, quia potest decimarius ingredi causa decimandi & asportandi decimam: *per d. l. qui pende. vindemiam emit.* Nono fallit, quando quis sepulchrum habet: sed iter ad sepulchrum non habet: quia potest ire per fundum vicini, dato isto pretio: *ut l. si*

ut l. si quis sepulchrum, in princ. ff. de relig. & sumpt. fune. & not. gloss. in d. l. per agrum, C. de serv. Et idem: quando esset ecclesia vel monasterium, & non posset haberi iter vel aditus per viam publicam, vel per loca ecclesiæ vel monasterij: quia tunc poterit per fundum vicini, dato sibi justo pretio, dummodo vicinus non patiatur magnum detrimentum: *per d. l. si quis sepulch. circa princ.* & idem, quando quis non haberet aliunde iter ad suum fundum privatum: quia potest eodem modo ire per fundum vicini: *per d. l. si quis sepulchr.* de quo dic, *ut dixi in præced. qu. princ. ante fin.* Decimo fallit, quando quis ivisset per fundum alienum 30. diebus saltem in ann. qui tunc iterum non poterit, nec posset per dominum fundi prohiberi: quia ibi dicitur esse in quasi possessione *h* itineris: & si prohibeatur, posset convenire dominum interdicto, de itin. actuque pri. *ut l. 1. in princ. conjuncto §. hoc interdicto. ff. de itin. actuque pri. & ibi est gl. in vers. conclusit usum. in princip.* quæ dicit, quod ad hæc duo requiruntur: certum tempus, scilicet quod iverit per annum, & 30. saltem dies, quorũ si unum defuerit, cessat illud interdictum: de quo dicam plenius in 2. qu. quod tene menti, & non permittas vicinum transire per fundum 30. diebus uno anno.

25 Ultimo * principaliter quæro, quot requirantur, ut quis sit in quasi possessione itineris, sive eundi in fundum meum, ita quod eum impedire non possim quominus eat. & si impediam, teneat interdicto de iti. act. priv. Et dic quod plura requiruntur. Primum, quod infra annum iverit. Secundum, quod fuerit saltem per 30. dies, *ut statim dicam in q. præced. in fin.* Et ratio, quare non sufficit ire semel, sicut sufficit semel aquam ducere per fundum alterius: *ut d. l. 1. §. quod autem, ff. de aqua quot. & æsti.* est, quia ire per fundum alienum, potest fieri per modum cujusdam familiaritatis vel amicitiæ. *l. qui jure familiaritatis, ff. de acq. poss.* & est licitum ire per fundum alienum: quod potest fieri per modum cujusdam familiaritatis, *sicut dixi in qu. præced.* & ideo per primum actum usus non acquiritur quasi possessio. Sed divertere aquam per fundum vicini non est permissum, nisi ei, qui habet jus faciendi. *ut l. aquam. C. de servit.* ideo per unicum actũ acquiritur quasi possessio hujus juris ducendi aquam: quia istud non potest dici fecisse jure familiaritatis vel amicitiæ. *ut not. Bart. in l. 1. §. sed hoc interdicto, in princ. ff. de itin. actu. priv. in d. l. 1. C. de servit.* & hoc in servitute affirmativa, secus in negativa, quia in illa requiritur factum hominis prohibentis: *per not. in l. qui luminibus. ff. de servit. urb. præd. & not. dom. Paul. in d. l. 1. & dixi supra in præce. lib. in 13.*

in 13. quæst. principali. in verſ. quantum requiritur. Sed * adverte ad iſtã 26
differentiam inter ſervitutem affirmativam & negativam quantum ad hoc ut requiratur factum hominis requirentis, vel non : quia text. & Bartol. *in l. hæc autem jura, ff. de ſerv. urb. præd.* per alia verba loquuntur : dicunt enim : aut eſt ſervitus urbana : & requiritur factum hominis prohibentis. *& ita intelligitur l. hæc autem jura. & gloſſ. d. l. qui luminibus. & in l. 1. C. de ſervit.* Aut eſt ſervitus ruſtica, & tunc non requiritur aliquod factum hominis prohibentis, ſed ſolum negligentia vel ſcientia cum patientia adverſarij. & hoc etiam videtur tenere dom. Paul. *in d. l. 1. verſ. circa ſecundam lect.* quod not. quia multi in hoc errant credentes, quod etiam in ſervitutibus ruſticis ad hoc ut quis conſtituatur in poſſeſſione, & ſic incipiat præſcribere, requiratur factum hominis prohibentis, quod non eſt verum, *ut dixi.* Et iſta perpetuo tene menti ſecundum Bart. *in d. l. 1. §. hoc interdicto. ff. de itin. actuque priv.* in acquiſitione quaſi poſſeſſionis aliorum jurium incorporalium : exemplum, ſi cõmune civitatis pateretur aliquem ſtare in conſilio ſemel, ſicut patitur aliquando civitas Venetiarum intrare conſilium ſuum forenſem nobilem : nam ex hoc non eſſet in quaſi poſſeſſione illius juris eſſendi in conſilio, niſi ex frequentia actuum ad minus *30. ut d. §. interdicto.* quia iſtud poteſt fieri jure facultatis vel familiaritatis. Secus ſi civitas pateretur eſſe aliquem de prioribus vel proponere in conſilio tanquam conſiliarium: nam tunc ex unico actu illius juris induceretur quaſi poſſeſſio, *per dictam l. 1. §. quod autem. ff. de aqua quo. & æſti.* & idem dicit Bart. *in d. §. hoc interdicto. in cæteris juribus*, ut ex qualitate actuum requiratur unus actus vel plures : & pro prædictis *vide gloſſ. in c. cum eccleſia Sutrina. verſ. trium epiſcoporum. extra, de cau. poſ. & pro & ibi etiam per Innocen. & Dd.* Tertio principaliter requiritur, quod iverit quis jure ſervitutis credens uti jure ſuo, *ut l. fin. ff. de itin. actuque priv. & l. 1. §. Iulianus recte. eod. tit. & l. fin. quemadm. ſervit. amit. & not. gloſſ. in l. 1. §. 2 in verſ. uſus ſit. in princ. & ibi Bart. ff. de itin. actuque pri. & voluit Innocent. in c. bonæ. el 2. in princip. extra de poſtula. præl. & in d. c. cum eccleſia Sutrina. in gloſſ. verſ. trium.* & ideo alio modo, quam quaſi jure ſervitutis : puta, quia propter rivum qui crevit, aut quia via publica eſt deſtructa, ita quod ad ſuum ire non poterat, & propterea per fundum vicini ivit : nullum jus ſibi quæritur : *ut l. 1. §. Iulianus recte. ff. de iti. actuque pri. & not. Roſ. in libellis ſuis civil. iſto tit. in fin. ibi : hoc modo per fundum alicujus, per 20. dies, &c.* Et idem ſi quis iviſſet per fundum non vi,

aut clam, nec precario, non tamen id jure ſuo faceret, ſed ſi prohiberetur non facturus, non daretur ei hoc interdictum: nec propter hoc diceretur in quaſi poſſeſſione ſervitutis: *ut l. fin. ff. de itin. actuque priv.* & idem ſi iviſſet jure familiaritatis, vel amicitiæ etiam per annum, & ultra, propter hoc non diceretur etiam in quaſi poſſeſſione eundi: *ut d. l. qui jure familiaritatis. ff. de acquiren. poſſeſ.* & ibi dicit Bartol. quod iſte caſus ſæpe occurrit. Nam mater & filius ſtant ſimul, & filius vadit per fundum matris, poſtmodum eum dividunt, dicit filius, ego poſſedi talem fundum: nam in dubio intelligitur fuiſſe jure familiaritatis, ut non poſſideat. Idem dicit in fratre & ſorore ſimul habitantibus, & habentibus patrimonium indiviſum: quia ſi frater ſolus vadit ad poſſeſſiones locandas, & fructus ſolus recolligit: communiter videtur facere cauſa familiaritatis, *per dictam l. ſi mulieri. ff. qui. mo. uſu. amitt. & idem in colono*, licet nunquam vadat dominus, & ad prædicta vide quod notat Innocen. *in c. ſi diligenti extra de*
27 *præſcrip.* quod not. * Sed circa prædicta inſurgit dubium, quomodo probabitur, quod crediderit uti jure ſuo? Secundum aliquos probabitur ſuo ſacramento. pro qua opin. *facit gl. Inſtit. de actio. §. aliæ. in gloſſ. magna, quæ allegatur.* quod in his quæ conſiſtunt in conſcientia ſeu voluntate alicujus, ſtatur ejus ſacramento. Illa gloſſ. nota. loquitur de juramento, ſed gloſſ. bene hoc dicit *in l. at qui natura. §. cum me abſente. in gl. magna. in verſ. vel melius. ff. de nego. geſt. & eſt gloſſ. in terminis noſtris, in l. 2. in gl. fin. C. de ſervitut. & aqua. & gloſſ. in l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque priv. facit c. paſtoralis. extra, de except. cum ſimilibus.* Sed Bartol. *in d. §.* hoc nõ tenet, dicens quod notat. *in d. §. aliæ*, procedit quando præcedit titulus, ex quo creditur ſibi, ſi aſſerit ſe habere bonam fidem: ſecus ſi nullus titulus præcedat, ſicut præſupponitur in caſu noſtro. Unde ſecundum Barto. debet aliter probari, quam per ſacramentum proprium: puta per teſtes, qui dicant ſe vidiſſe conſtitui ſervitutem à tali qui putabatur dominus illius prædij, vel quod fuit legata ſervitus Titio, & ille vocabatur Titius. Hoc tamen non putat eſſe verum Bartol. quia ſecundum hoc ſequeretur, quod deberet probare titulum verum, vel putativum: quod eſt *contra l. ſi quis diuturno. ff. ſi ſerv. vendi. & contra not. per Dyn. in c. 2. de regul. jur in 6.* & ideo Bartol. *in d. l. 1. §. 2.* dicit ſecundum Iacob. de Aret. & Cyn. *in l. 1. in 4. quæſtio. C. de ſervitut.* quod ſufficit probare ſe audiviſſe hoc dici à quibuſdam vicinis aut fide dignis, quod ſibi competebat jus eundi. Facit ad hoc gloſſ. not. *in l. Titio fundus. ff. de condi. & demonſtr.* quæ dicit, quod

quod domino fide digno credendum est. Tamen Bart. *in d. §. secundo*, concludit, quod debet probari aliquid, propter quod ipse motus sit ad credendũ sibi servitutem competere: *ut l. 1. §. sed & si jure. ff. de aqua quot. & æsti.* Et ideo putat, quod si erat fama per contratam licitum potest credere, argum. ejus quod not. *in l. 3. C. de prob. & in l. at qui natura. §. cum me absente. ff. de neg. gest.* facit quod notat Bart. *in l. fin. ff. de hæred. instit.* Idem dicit sub dubio forte, si ibi erant signa viæ, vel itineris, vel aliqua verisimilia, quæ possunt animum adducere ad istam credulitatem: & istud procederet, quando signa viæ vel itineris tenderent ad fundum illius qui ivit: & istud probaret satis fuisse in dubio de jure suo, & sic servitutis, nisi ex qualitate personarum aliud pręsumeretur: ut dixi supra de fratre & sorore. Item potest probari, quod quis iverit jure suo, & sic jure servitutis ex actibus. Nam quidam sunt actus, quos ego non facerem, nisi quod servitus mihi competeret: ut præcidere sepem causa eundi. Unde ex similibus actibus potest hoc comprehendi: secundum Bart. *in d. l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque priv.* qui etiam allegat hoc not. *per Innocent. in c. bonæ. eod. libr. extra de postu. præl.* ubi omnino vide, quia hoc optime declarat, qualiter potest constare, quando quis ivit per fundum alterius, credens uti jure suo. Item * an requiratur quod quis usus fuit itinere per seipsum: an 28
vero sufficiat quod alius pro se iverit? Et dic, quod sufficit, quod colonus, aut hospes, aut amicus vel alias alius iter ad fundũ fecit, qui pro nobis servitutem retinere possit: *ut l. 1. §. is colonus. & l. 3. §. in hoc interdicto. ff. de itin. actuque priv.* Et * not. quod si quis usus fuerit itinere per fundum 29
vicini, quod quoadusque fuerit ingressus usq; ad illum locum in fundo, ad quem ingressus esset, diceretur esse in quasi possessione, & ei competit interdictum de itin. actuq; priv. casus est notabilis cum glo. *& not. ultimo, in vers. quoadusque. in l. 1. §. si quis hoc interdicto. ff de itin. actuque priv.* & est ratio, quia agitur de servitute quærenda. Nam tunc per usum partis non acquirit jus in toto fundo, secus ubi ageretur de servitute retinenda, quam constat eum habere: quia per usum partis tota retinetur: *ut l. si stillicidij, §. fin. ff. quemadm. servit. amitt. secundum gloss. in d. §. si quis hoc interdicto.* quam perpetuo tene menti, & per hoc dicit ibi Bart. multum notabiliter, quod si quis jus colligendi pedagium vult dicere se præscripsisse: si probat quod usus est colligere de talibus rebus, & in illis tantum dicetur acquisivisse, de quibus apparet, quod usus fuerit. Iacob. dicit de præscribenda jurisdictione, quod probata quasi possessione certi actus

in illo tantum præscribat. Secus si haberet concessionem ab aliquo, qui habet jus tenendi: tunc si utitur jurisdictione, actu retinetur in omnibus. & idem tenet Barto. *in l. si publicanus. §. fin. ff. de public.* de quo vide plene in Specul. *de jura. cal. in §. 1. in princ. ultim. colu. in versic. illud etiam no. quod possessio.* & per Innocent. *in c. dilecto. in fin. extra de offic.* Archid. & per gloss. fin. *in Clemen. 1. de for. compe.* & per Bartol. Angel. & Dd. *in l. 3. in princ. ff. de acquiren. poss.* per Bald. *in l. una est via. ff. de servit. urb. præd. in apostillis*, & plene per Flo. *in l. servitutes la grande in 10. col. ff. de servit. & in l. si sic constituta. in fin. ff. quemadmo. servit. amitt. & in l. 1. si servitus. in fin. princip. & in l. fin. eod. tit. & per* Do. Paul. *in l. 1. in*
30 *princip. ff. de jura. cal. & in l. restituta. in princip. ff. ad Treb.* Sed * dubium est, an sit necesse usum viæ retinere sciente & patiente adversario? & videtur quod sic. *per l. 2. C. de servit. & aqua.* Nam cum quasi possessio jurium incorporalium nihil aliud sit, quam patientia adversarij: *ut l. quoties. ff. de servit.* ille qui ignorat, non potest pati: & sic ille qui utitur, non potest esse in quasi possessione illius juris. istud tenet Innoc. *in c. bonæ. el 2. de post. præla.* Sed Bartol. *in l. 1. §. hoc interdicto. vers. ulterius quæro. ff. de itin actuque priv.* dicit aliter, videlicet, quod quædam sunt servitutes habentes causam continuã, pro quibus datur utile interdictum, *uti poss.*. tunc cum illud interdictũ datur possessori, necesse est quod probetur scientia adversarij, cum aliter non possit haberi illa quasi possessio. Quædam sunt servitutes, habentes causam discontinuam, pro quibus datur interdictum *de itin. actuque priv.* & in istis non requiritur, quod probetur scientia adversarij. quia verba illius edicti non requirunt quem quasi possidere, vel quasi possedisse: sed requirunt simplicem usum facti. Dicit enim prætor, quo itinere usus es: non dicit, in cujus itineris quasi possessione es, unde sufficit probare, quod non vi, aut clam, non precario. Dicit tamen, quod quoad præscribendam servitutem, semper requiritur scientia adversarij: cum sine possessione pręscriptio non procedat: *ut in*
31 *c. sine possessione. de reg. jur. lib. 6. & ita loquitur l. 2. C. de serv.* Ex * quo not. quod sufficit si aliquis sit usus itinere vel actu, nec desideratur quod fuerit constituta servitus vel debeatur, *ut l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque priv. & notat. Rof. in libello superius alleg.* Quarto principaliter requiritur, ut fuerit usus quis non vi, non clam, nec precario. *ut l. 1. in princip. ff. de itin. actuque priv. & l. 3. §. ait prætor. eod. tit.* Et dicitur usus vi, quando adversario prohibente: Clam, quando adversario ignorante. Precario, quando.

quando adversario concedente ad ipsius beneplacitum, & non ultra, quæ omnia declara, *ut plene habetur per gloss. in l. 1. C. uti poss. & ibi per Dd. & per not. in d. l. 1. §. si tibi fundo. & §. fin. cum. l. seq. usque ad §. hoc interdict. ff. de itin. actuque priv.* ;* Sed circa istud potest dubitari de duobus. 32
Primo, qualiter hoc probatur. Secundo, cui incumbat hoc onus probandi. De primo videtur quod poterit probari per testes: *ut not. glo. in l. 1. §. 2. in versi. usus sit. in fin. ff. de itin. actuque priv.* & ibi per Bartol. *in fi.* qui dicit, quod hoc non esset verum, quando diceretur, quia non iverit: quia cum ista sit mera negativa, non coarctata loco, vel tempore, non poterit probari. *l. actor. cum ibi no. C. de prob. in c. bonæ memoriæ Maguntin. de elect.* Probabitur ergo affirmativa per testes: Negativa eo modo, quo dicetur infra. De secundo est majus dubium. Quidam enim dicunt, quod hoc debet probari ab adversario, qui dicit vi, clam, vel precario usum. Guilielm. tamen *in d. §. secundo, in vers. usus sit. in fin.* determinat contrarium, videlicet quod imo debeat probari per eum, qui dicit se usum esse itinere, & agit hoc interdicto de itine. actuque priv. *argumen. dictæ l. 1. in princ. & l. si quis diuturno. ff. si servitus vend.* Sed Dyn. hoc reprehendit: dicens, quod probato usu 30. dierum, præsumitur quod bona fide, non vi, non clam, vel precario iverit: etiam si non probet. Nam sicut in rebus corporalibus, si probetur titul. præsumitur bona fides, nisi probetur mala: *ut l. nemo prædo. ff. de regul. jur. & l. si quis emptionis titul. de præscript. 30. ann.* Ita in incorporalibus debet præsumi bona fides solo usu probato, cum quo ad præscriptiones ista duo sint paria, probare usum in servitutibus, sine tit. & in corporalib. probare titulum & longam possessionem. Nam utroque casu idem juris: *ut l. 2. C. de servit. & aqua. & l. si quis diuturno. ff. si servitus vendi.* Ista sunt verba Dyn. ut refert Bart. *in l. 1. §. hoc interdicto. ff. de itin. actuque priv.* sed Bartol. *in d. §.* dicit quod Dd. reprehendunt Dyn. Nam ista non sunt paria: quia de jure naturali & gentium quælibet res est libera: *ut l. altius. C. de servit.* & ideo mala fides alterius est ipso jure approbata, nisi probetur aliquid, ex quo præsumatur bona fides: sed in rebus corporalib. hoc non contingit. Nam jus cōmune possidentis non resistit: *ut ipse no. in l. si prius. ff. de nov. oper. nun. & gl. tangit in l. sicuti. §. si quæratur. ff. si servit. vend.* & ideo Bartol. concludit *in d. §. hoc interdicto, ante fin.* quod non sufficit probatio solius usus, sed debet probare aliquid, propter quod ille motus fuerit ad credendum sibi deberi servitutem: *ut l. 1. §. sed si jure. & ibi hoc notat Bartol. Digest.*

de aqua quoti. & æsti. quo probato alteri parti incumbit onus probandi, quod ille sit usus vi, clam, vel precario: *ut probatur in l. 4. in princ. Digest. de itin. actuque priv. pro quo vide quod dixi supra in versicul. Tertio principaliter*, quod not. Quinto principaliter requiritur, quod itinere vel actu usus sit ad prædium rusticum: non autem ad prædium urbanum. Quia hoc interdictum tuetur tantum rusticas servitutes, *ut l. 1. §. 1. de iti. actuque priv.* & ita tenet Rofred. *in d. suo libell. circa princip. in illa q.* sed quęritur quare non pro servitute urbana, sicut pro rustica datur? dicit Rofre.
33 *in præalleg. titu. suo. in 2. quæstio.* Quod * jura magis consulunt alicui habenti rusticam servitutem, quam urbanam: sicut & alia est differentia inter prædia rustica & urbana: *ut l. item quæritur. §. qui impleto. ff. loc.* Sed credo quod ista non sit bona ratio, sed potius alia: quia frequentius contingit, quod quis vadat per fundum alienum rusticum, quam per urbanum: imo raro contingit quod quis vadat per fundum alienũ urbanum jure servitutis: lex locuta est de servitute rustica, *argumen. l. nam ad ea. ff. de leg. glo. in d. l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque priv.* dicit, quod licet servituti urbanæ non detur interdict. directum de itin. actuque priv. tamen forte dabitur utile. & sequitur ibi Bartol. dicens, quod si servitus urbana habet causam continuam, tunc habet locũ utile interdictum, uti posses. *l. 1. in princ. & ibi not. ff. uti poss. & l. sicuti. §. Aristo. si servit. vend. & l. quoties. ff. de servitut.* si vero habet causam discontinuam, tunc potest habere locum utile interdictum. *de itin. actuque priv.* & hoc teneas: pro hoc vide Bart. *in l. 1. circa princ. ff. uti poss.* Sexto principaliter requiritur, quod ille qui ivit per fundum alterius, habeat etiam fundum juxta illum, & propter fundum suum iverit per fundum alterius: quia nemo interdictum de iti. actuque priv. habet, nisi & alius habeat prædium, & ipse etiam prædium habeat, quia servitutem ratione prædij alieni quis habere non potest, *ut l. 1. ff. communia præd. & Instit. de serv. §. inter rusticorum. versic. ideo autem.* & maxime cum hoc interdictum non tueatur nisi rusticas servitutes: *ut l. 1. §. 1. ff. de itin. actuque priv.* & hoc tenet Rofr. *in d. suo libell. versicul. positiones actoris.* Septimo principaliter requiritur, quod inter prædium quod patitur, & fundum vicini, non sit alium prædium, per quod iri non possit: quia tunc non competeret hoc interdictum. & ratio est secundum Rofr. in prædicto libell. quia hoc interdictum cum est ad tuendas rusticas servitutes, ut dixi, medium prædium quod non servit, impedit servitutem: *ut l. qui sella. §. fi. ff. de serv. rust. præd. & plene dixi supra in libel. præced. in 7. q.*

in 7. quæstio princip. Octavo & ultimo principaliter requiritur ad hoc, ut competat istud interdictum de itin. actuque priv. quod ille qui fuit usus hoc ann. saltem 30. diebus, *ut dictum est supra*, fuerit prohibitus : *ut l. 1. in princip. §. 1. & 2. ff. de itin. actuque priv. & no. Rof. in altero libello suo sæpius allegat.* Quæ autem requirantur ad præscribendam servitutem, *vide quæ plene dixi supra in libell. præced. in 8. quæst. princip. versic. dictum est supra quod servitus habens causam perpetuam, &c.* Sed * dubitari posset quæ utilitas resultat ex hoc, quod quis iverit per fundum alienum, modo saltem 30. dies, & propter hoc dicatur esse in quasi possessione. Et 34
gloss. *in l. 1. §. secundo. in gloss. magna. ff. de itin. actuque priv.* format istam quæstio. dicit enim primo, quod quidam volunt, quod prosit in hoc : quia præsumitur competere ei servitutem, sive negatoria conveniatur, sive confessoria agat, quod potest licet possideat : *ut ff. si servit. vendi. l. & si forte. §. sciendum. & pro eis. C. de proba. l. sive possidetis. & C. de episcop. aud. l. nec credideris. & C. si adver. cred. l. 1. & in authen. de testib. §. si vero.* & ista fuit opin. Placen. qui voluit, quod quis in possessione, vel quasi præsumatur habere jus, nisi probetur contrarium. quam glos. reprobat *in l. cum res. C. de proba.* & sic ista opi. non est vera. Alij dicunt & ista est secunda opi. quod prodest, quo ad hoc, ut si impediatur, postea possit resistere, scilicet extra judicium. & si redditur interdictum non in jure, sed in ipso prædio, licet ei se defendere ex vi interdicti : at si in judicio agatur confessoria à se possidente, vel negatoria ab alio cõtra se possidentem, vel non possidentem, necesse habet de jure suo docere : at si agat ex secundo capite, *quod est in l. 3. §. ait. prætor. ff. de itine. actuque. priv.* poterit turbari, nec ipse potest resistere, nisi probet sibi servitutem competere : ut ibi. Ista opin. in quantum dicit, quod potest resistere, de facto dicit verum, ut dicam statim in sequ. opini. Sed in quantum vult quod non possit agi in judicio hoc interdicto, *est contra d. l. 1. de itine. actuque priv.* & contra mentem illius titul. secundum Bartol. *in d. l. 1. & 2.* & ideo alij dicunt, & ista est tertia opinio. & vera, quod probare usum 30. dierum in anno prodest, propter duo. Primo quia ille, qui est in quasi possessione eundi, sive agat confessoria, sive conveniatur negatoria, *i* non oporteret cavere, de non impediendo. Sed adversarius tenetur cavere, de non impediendo, usq; ad finitum judicium negatorium. Secus si non possideret, & ageret, vel conveniretur pro servitute : quia tunc cavet de non utendo usq; ad finem judicij : *ut l. penu. ff. de aqua quoti. & æsti.* & dicit

& dicit Bartol. *in d. §. 2.* quod iſte eſt verus intellectus *d. l. penul.* quæ eſt difficilis. Secundo prodeſt in alio: quia ſi extra judicium turbatur in utendo, non ſolum poteſt de facto reſiſtere, ſed etiam in judicio agitur hoc interdicto, ut pronuncietur eum eſſe in quaſi poſſeſſione: per hoc tamen nõ præſumitur habere ſervitutem, ſi cadat à poſſeſſione, & agat confeſſoria, & iſtam opini. tenet ibi gloſſ. magna, *in d. l. 1. §. 2. ff. de itin. actuque pri.*
35 quam ſequitur ibi Bartol. & communiter Dd. Ex* qua ſingulariter not. ſecundum Bartol. ibi, quod etiam in quaſi poſſeſſione juris, habet locum illud, quod dicitur vim vi repellere licet: & ideo ſi univerſitas vel capitulum coadunatur ad aliquid faciendum, & ibi eſſet aliquis, qui non eſſet de corpore illius capituli vel univerſitatis, & vellet omni modo ibi eſſe, poſſet licite per univerſitatem expelli: quia turbat univerſitatem vel capitu-
36 lum in quaſi poſſeſſione juris, in qua eſt. Secundo * not. quod in iſtis ſervitutibus incorporalibus, quæ habent cauſam diſcontinuam, dicitur quis eſſe in quaſi poſſeſſione, ſi modo illo anno uſus eſſet tempore ſufficienti: puta 30. diebus, *ut dixi in quæſtio. præced. in fin.* adeo quod ſi turbas me, poſſum contra te reſiſtere de facto. Sed ſi eſſent quædam jura quæ nõ requirunt uſum, niſi interpolatum magno intervallo, tunc dicit ibi Bartol. quod putat ſufficere me poſſediſſe ſemel à longo tempore retro. Exemplum *in l. fin. Codic. de ſervitut.* & intelligitur tunc, quod dicitur hoc interdicto, hoc anno, hoc eſt, hoc uno tempore, quo requiritur iſte uſus: ut iſto quinquennio, vel decennio, vel ſimili unde in electione epiſcopi, vel abbatis: ſi quis 30. ann. vel circa elegit epiſcopum unum cerũ: ſi modo deberet eligere & impediretur: ſufficit eum docere, quod fuit in quaſi poſſeſſione juris eligendi, in proxima præcedenti electione, quod eſt not. & de iſta materia, quando quis dicatur eſſe in quaſi poſſeſſione jurium incorporalium, *vide per Innocent. & Dd. in cap. 1. extra de cau. poſſ. & pro.* Sunt etiam aliæ utilitates, eſſe in quaſi poſſeſſione juris, quæ ponuntur *in l. ſicut, §. ſed ſi quæratur. ff. ſi ſerv. vend.* & ibi not. & vide per Cyn. *in l.*
37 *2. in 5. qu. C. de ſerv. & aqua.* * Et pro declaratione prædictorum quæro, quomodo dominus poterit expellere eum qui eſt in quaſi poſ. juris eundi per fundum ſuum? & gl. *in l. 1. §. 2. in 1. gloſſ. magna, ante ff. de iti. actuque priv.* dicit, quod oportet quod agat dominus negatoria, & probet illi ſervitutem non competere, alias non poſſet eum expellere. Sed dicit Bartol. quod hoc non eſt verum. Non enim habet neceſſe probare dominus ſervitutem nõ competere, ſed ſufficit probare ſe dominum: & tunc

utenti

utenti negabitur facultas utendi servitute, nisi probet eam sibi competere: *ut ff. si usufru. pet. l. uti frui. & ibi notat. & l. sicuti, §. sed si quæratur. ff. si serv. vend.* & habetur plene per Bart. *in l. si prius. ff. de nov. oper. nunc.* Sed tenendo opin. gloss. quod dominus haberet necesse probare illi utendi servitutem non competere, qualiter probabitur? Dicit gloss. singulariter *in d. l. 1. §. 2. in gloss. magna in fin.* quod probabitur per testes, qui stabant ibi proprie, qui dicent, quod non fuit visus ire, nec potuisset ire, quin videretur. quæ gloss. est multum notabilis: quia docet probare negativam *l & idem not. alia gloss. similis. in authen. de hære. & fal. §. si vero absunt. in versi. & vidisse in fin. colum. 1. & vide de hoc dom. Ant. Butr. in c. ex tenore. ante fin. 2. colum. extra de testi. & Angel. in §. hinc nobis. in 4. colum. in princ. in authen. de hære. & falc.* Vel potest probari dicta negativa per testes alio modo, secundum gloss. *in d. l. §. 2.* si quis dicit se vidisse tali die vel mense: probatur per testes, quod sciverint alibi fuisse illo tempore: *ut l. optimam. C. de contrahen. & committen. stipul. facit quod not. in l. Pantonius. §. rei perduellionis. ff. de acqui. hære.* & de ista probatione negativæ habetur *in l. actor. C. de proba. & in c. bona memoriæ. extra. de elect.* dicit tamen Dyn. quem sequitur Bartol. *in d. l. 1. §. 2. ff. de itine. actuque priv.* quod ista videtur esse dura probatio. Quid enim si portatur in carruca vel curru corpus, ita quod videri non potuit, vel si ivit tempore quo illi testes erant in domo ad comedendum, vel &c. Certe non video, dicit Dyn. qualiter ista probatio, de qua dixi, concludat. Præterea ista probatio non concludit illi servitutem non competere: licet concludat illum non esse usum servitute, nisi vellet probare, tanto tempore non esse usum, quod servitutẽ perdiderit. Hactenus * visum est de interdicto de iti. 38
actuq; priv. quod competit illi qui ivit per fundum alienum. hoc anno per 30. dies, si impeditur vel prohibetur ire. Nunc videamus de alio interdicto, de itin. actuque priv. refi. quod competit illi qui habuit servitutem itineris vel actus, vel viæ, vel vult reficere, & impeditur ab aliquo reficere locum illum, in quo iter vel actus, aut via sibi debetur, ne quis impediat, vel prohibeat te volentem reficere iter vel actum aut viam. *ut l. 3. §. ait prætor. ff. de itin. actuque priv.* & ad hoc, ut istud interdictum competat, multa sunt necessaria. Iñ primis enim requiritur, quod aliquis sit usus hoc anno: *ut l. 3. §. ait prætor. & §. jus autem ff. de itin. actuque priv.* & intelligo, scilicet 30. diebus. sicut dicitur in interdicto præcedenti. *argu. l. 1. §. 2. eod. tit. & ita not. gloss. in d. l. 3. in versicul. hoc autem usi sunt.* Rof.

tamen *in libellis suis in tit. si tu habes servitutem viæ, vel itineris vel actus & vis reficere locum. &c. versic. sed quæritur, an istud interdictum.* tenet contrarium, videlicet, quod in primo interdicto necesse habeo probare tantũ viæ usum hoc anno ad minus per 30. dies, *ut superius dixi*, sed in isto interdict. de itine. actuque priv. reficiendo, debeo probare viæ usum hoc anno. Secundum requiritur, quod quis sit usus, non vi, non clam, non precario: *ut d. §. ait prætor.* quod declara, *ut dixi supra versicul. 4. principaliter requiritur.* Tertium, scilicet quod sit usus jure servitutis, vel pro jure suo: *ut l. fin. ff. de iti. actuque priv.* & ibi Bart. hoc tenet, qui dicit, quod etiam putat si quis diceret habere jus eundi cohærens personæ, non quod esset prædialis servitutis. haberet locum hoc interdictum: *ut l. 1. §. illud. versic præced.* ibi etiam hoc not. Bartol. *ff. de aqua quoti. & æsti.* Quartum, quod probet sibi servitutem competere: *ut d. l. 3. §. hoc autem.* & ibi omnino vide gloss. *in vers. & ei servitutem competere.* & ibi etiam Bart. Et in hoc differt à præcedenti interdicto, in quo non requiritur: quod servitus debeatur, vel constituta fuerit illi, qui usus est itinere vel actu, *ut dixi supra versicul. tertium principaliter, & quæ dicam infra.* Item in hoc interdicto cum duobus sequ. requiritur, quod habuit usum illius itineris, vel actus, aut viæ tanto tempore, cujus non extat memoria. *ut l. apparet. §. si quis servitutem. ff. de itin. actuque priv.* Nam dum dicit ibi tex. longævæ possessionis, expone etiam longissimæ, & talis, cujus non extat memoria: quia cum servitus itineris, actus, aut viæ, non habet causam continuam: *ut not. in l. servitutes. ff. de servit.* ideo tale tempus longissimum necessarium est, ut illa servitus acquiratur. *ut ff. de aqua plu. arcen. l. 1. in fin. & l. 1. & 3. & not. per gloss. & Dd. in d. l. servitutes.* Et ideo vult gl. *in d. §. si quis servitutem.* & Rof. *in d. titul. si tu habes servitutem viæ, &c.* nisi allegaretur titulus: quia tunc sufficeret longum tempus 10. vel 20. ann. *ut not. gloss. mag. in fin. in d. l. servitutes. & in d. §. si quis servitutem. in vers. longævæ. in fin.* de quo dic ut plene dixi *in præced. lib. in 8. q. prin.* Si autem esset servitus, quæ haberet causam continuam, tunc quæreretur longo tempore: *ut l. si quis diuturno. ff. si serv. vend. & no. in d. l. servit.* Quintum requiritur, quod volens reficere, debeat cavere nomine damni infecti, propter opus quod vult facere in refectione. *ut d. l. 3. §. qui hoc interdicto.* Sextum, quod reficiat aliquis usq; ad modum consuetum impositæ servitutis: *ut l. 3. §. hoc autem. vers. fieri autem potest. ff. de itin. actuque priv.* Septimum, quod impediatur ille, qui vult reficere, ne reficiat

ciat

ciat vel apponat ea quæ ſunt neceſſaria ad reficiendum : *ut l. veteres. eod. tit.* Octavum, quod ſi aliquis vult reficere, non portet ea quæ ſunt neceſſaria ad reficiendum longiore itinere, ut deteriorem cauſam fundi faciat: tunc enim impune poterit prohiberi : *ut d. l. veteres. §. fin. quod not. ſecundum Bart.* ibi, contra nuncios communis, quibus debet ſolui pro itinere tantum pro quolibet milliari : quia ſi ipſi fecerunt, viam longiorem, ſibi imputent cur fecerunt, *ut ibi, & l. non tantum. §. annus. ff. de excu. tu.* & hoc verum, niſi via brevior non eſſet ſecura, vel ſibi ſuſpecta : *& l. eos. §. fin. & gloſſ. ff. de fal.* & vide etiam de hoc per Bart. *in l. 2. C. de cur/u publi. lib. 12. & not. in l. Imperator. ff. de app. & vide quæ plene dixi, in l. 3. in princ. ff. de verb. ſignific.* Nonum, & ultimum, oportet, quod ille qui *m* vult reficere, portet ea quæ ſunt neceſſaria ad reficiendum, per eam m
partem agri, per quam ſine majori incommodo domini fundi portari poſſunt : alioquin impune prohiberi poterit : *ut l. apparet. in princip. & §. 1. & de prædictis vide per Roſr. ſi tu habes ſervitutem viæ vel itineris, &c in princip.* Sed * quæro an iſtud interdictum de itin. actuque priv. reficien. 39
ſit aliud à præcedenti, ſcilicet de itin. actuque priv. & ſic an ſint duo interdicta, vel unum tantum interdictum, habens duo capita ? Et videtur quod duo ſint interdicta. Nam verba prætoris ſeparatim ponuntur in primo & ſecundo interdicto. Item dicit *l. unde §. hoc autem. ff. eod.* quod hoc interdictum diſtat à ſuperiori. ergo eſt aliud. Item quia in primo habeo neceſſe probare viæ tantum uſum hoc anno, ad minus per 30. dies, ut dixi in præcedenti q. princ. in fin. In iſto autem debeo probare viæ uſum hoc anno, & debitam mihi ſervitutem. *de quo dic ut dixi ſupra verſic. 3. & 4.* Item primum competit pro poſſeſſione tantum retinenda : iſtud interdictum ſecundum continet cauſam proprietatis, quodammodo : *ut l. 1. §. quædam de interdict. & Bart. in l. 3. §. hoc autem. in princip. eod. tit. & ratio eſt.* quia ſicut non ſufficit in rei vend. probare me poſſediſſe, niſi & probem dominium, *l. in rem. in princ. ff. de rei vendic.* ita in hoc interdicto non ſufficit probare me poſsediſſe, niſi etiã probem ſervitutem conſtitutam mihi. *ut d. §. hoc autem.* & ex his not. differentiam inter hæc duo interdicta. Alij vero dicunt, quod unum eſt interdictum habens duo capita. & hoc videtur tenere gl. *in d. §. hoc autem. in verſic. & ei ſervitutem competere. ante finem,* ibi, item not. quod hoc ſecundum caput. & hoc poteſt probari à ſimili. ſicut & alias Aquilia dicitur una, habens duo capita, primum & tertium : *ut Inſt. ad l. Aquil. §. capite tertio. ff. ad l. Aqui. l. 2.*

Item ſicut lex Iulia dicitur una, habet tamen quinque capita. *ff. de lib. & poſt. l. Gallus.* & ſicut conditio etiam dicitur unica, habens duas partes: *ut ff. de cond. & demonſt. l. ex ſcriptura*, & hanc partem tanquam ultimam
40 videtur ſequi Roſ. *in præalleg. tit. verſ. quæro an iſtud.* Item quæro * in hoc interdicto ſecundo, ſi habet quis neceſſe probare ſervitutem ſibi conſtitutam, dic ut dixi ſupra verſic. quartum, quod probet, in quo non differt à confeſſoria. Et quid prodeſt iſtud interdictum interpretari? Nam in confeſſoria ſimiliter oportet quod quis probet ſervitutem ſibi conſtitutam, vel teſtamento, vel pactionibus, aut ſtipulationibus, vel longo tempore, vel longiſſimo, cujus non extat memoria: *ut habetur Inſtit. de act. §. æque. & de ſer. §. fin. ff. ſi ſerv. vend. d. l. 2. & l. ſi quis diuturno. habetur in l. ſervitutes. ff. de ſervitu.* Reſpondeo hæc eſſe differentia, quia hoc interdictum de iti. actuque priv. reficiendo competit tunc tantum, quando quis vult reficere, qui dicit ſibi debitam ſervitutem. Alias autem ſi quis prohibeat volentem alio modo uti ſervitute, non habet locum hoc interdictum, ſed confeſſoria tantum. Nam ſi nolebas uti ſervitute, & negabam te volentem uti, tu non habes interdictum hoc, ſed confeſſoriam tantum, *ut dixi.* Et ita confeſſoria eſt genus, quantum ad hoc interdictum de itinere actuq; reficiendo: quod ubicunq; competit interdictum, competit & confeſſoria, ac ubicunq; confeſſoria datur, interdictum non competit: ut patet ex præmiſſis. Interdictum autem ſpecies eſt, & ita interdictum locum habet tantum in ſuo domicilio, ſcilicet quando alias vult reficere, *ut dictum eſt. l. loci corpus. §. ſi quis mihi. ff. ſi ſervit. vend.* Item eſt alia differentia: quia qui proponit confeſſoriam, ſufficit ſi probet ſervitutem ſibi conſtitutã eſſe, *ut dixi*: Sed qui proponit hoc interdictum, duo probare oportet, ſe uſum hoc anno, & ſervitutem ſibi conſtitutam: *ut l. 3. §. hoc autem. ff. de itin. actuque priv.* Unde dicit Roſ. in præallegat. titu. ſi tu habes ſervitutem vię &c. quod credit non eſſe utile proponere interdictum de itinere actuque priv. niſi quando ſpecialiter vellet reficere: quia tunc proponere debet hoc interdictum. de quo tamen dic, *ut dicam in ſeq. quæſt. in fin.* Item eſt tertia differentia, quia confeſſoria competit, ſive aliquis poſſideat fundum, ſive non. *ut ff. ſi uſusfr. pet. l. uti frui. §. fin.* Interdictum autem hoc non competit, niſi ei qui hoc anno uſus eſt, ut ſæpe diximus. Aliæ etiam differentiæ colligi poſſunt ex his quæ dixi ſupra
41 quot requirantur ad hoc, ut iſta duo interdicta cõpetant. Ulterius * quęro, quare in hoc interdicto eſt neceſſe probare iſta duo, ſcilicet ſe uſum hoc

hoc anno fuisse, & servitutem sibi constitutam esse, *ut dixi in præcedenti q.* nonne satis est si probet unum tantum, scilicet servitutem sibi constitutam esse? *quod videtur per d. l. loci corpus. §. si quis mihi si servitus vend. & per l. unde §. hoc autem. & ibi sin autem. & ibi, jus esse sibi reficiendi. ff. de itin. actuque priv.* gloss. movet istam q. *in d. §. hoc autem.* & dicit, si à primo incipias, scilicet à possessione vel usu, duo sunt necessaria, probare te usum hoc anno, & tibi competere servitutem. Secus si ab altero incipias, scilic. à probatione proprietatis, videlicet servitutem constitutam esse. Nam tunc illam probare tantum sufficit: sicut alias dicitur, nulla possessio amittitur, nisi corpus & animus interveniant, *ut de acquiren. poss. l. quemadmo.* quod est verum si à corpore incipias, secus si ab animo: quia tunc sufficit solus animus, *ut l. 3. §. in amittenda. eod. tit.* Item sicut & alibi lex dicit, docere debet actor suum interesse in actione ad exhibendum tempore litis contestatæ, & non tempore sententiæ, quod est verum, si à tempore litis contestatæ, incipias, secus si à tempore sententiæ, quia tunc illud sufficit: *ut ff. ad exhib. l. tigni. §. ulti.* Simile etiam habetur *in l. potuit. C. de jure delib. & l. si liqueat. C. de inoffic. don.* & dicit Bartol. *in d. §. hoc autem.* quod istam opi. videntur tenere omnes Dd. tamen secundũ gl. ibi, huic opinio. obstat quod dicitur *in d. §. hoc autem. ibi*, cæterum si desit alterutrum, deficit interdictum. Sed expone secundum glo. Alterutrum, pro altero, *sicut & alias. ff. de leg. 1. l. si ex toto. §. 1.* Vel aliter potest dici. & ista est secunda opinio secundum gloss. *in d. §. hoc autem.* videlicet si in confessoria prohibetur quis reficere, satis est si probetur servitutem competere agenti confessoria, sed in hoc interdicto duo probari debent, *ut dictum est.* & istud placet Bart. *in d. §. hoc autem.* & videtur hoc tenere gloss. *ibi,* & Ros. *in loco præalleg.* qui dicit quod nihil prodest in judicio agere hoc interdicto, sed tantum in confessoria, quæ minori onere probandi gravatur, quod intellige de isto secundo interdicto seu secundo capite, *de itine. actuque refic.* secus in primo: quia in illo non requiritur, quod probetur, quod sit servitus constituta, *ut supra dixi.* Unde tu sis cautus, ut si impediaris reficere iter aut actum vel viam potius intentes confessoriam, quam interdictum de itin. actuque refic. Ultimo * quæro, quare in hoc interdicto si probo me esse in quasi possessione viæ, itineris, vel actus, habeo necesse probare, quod sit mihi invito servitus constituta. & quare non sufficit sola quasi possessio, cum & hoc alias in rebus corporalibus sufficit, quia si probo me possidere, non habeo necesse aliud probare. 42

& nisi actor probet quod intendit, possessio remanet apud me: *ut l. final. ff. de rei vend. & l. 2. C. de probatio. cum simil.* Item quia hoc est in liberali causa, quæ est res favorabilis. *l. libertas. ff. de reg. jur.* & prætor favet libertatibus: *ut l. 3. ff. de alien. jud. mu. cau. fac. & §. fin. Instit. de dona.* tamen si possideo aliquem servum, & ille dicat se liberum, non habet necesse probare se liberum, nec ego habeo probare illum esse servum, cum sufficiat mihi sola possessio. *C. de prob. l. & si possessione, & l. vis ejus,* cum favorabilior sit causa personarum, quam rerum: *ut l. sancimus. C. de sacros. eccles.* Respondeo secundum Rof. *in dicto suo libello, si tu habes servitutem viæ, &c.* quæ non est in promptu. Nam qui servitutem sibi deberi contendit semper in alieno molitur, & in re aliena intendit illam sibi deberi: alioquin si res esset propria, servitus peti non posset. *l. uti frui, ff. si ususfruct. pet.* Unde ex quo certum est, quod servitutem mihi assero in alieno, necesse est quod debeam probare, quod mihi debeatur per stipulationem, vel testamentum, vel longo tempore, aut longissimo, *ut dixi in præcedenti lib. in 6. qu. prin.* nam quodlibet prædium præsumitur liberum, nisi probetur servitus imposita: *ut l. altius, C. de serv. & aqua.* An in *n* rebus corporalibus sufficit mihi sola possessio. Nam si possideo, non habeo necesse aliquid probare, cum de intentione actoris non constet: *ut d. l. fi. C. de rei vend. & l. qui accusare, C. de eden.* Sed si constaret de intentione actoris, tunc prior haberet necesse probare, qualiter illa esset sua, *ff. de rei vend. l. officium.* Sed quando dico servitutẽ me quasi possidere, quia constat de intentione adversarij, id est, quod prædium est suum, necesse habeo probare servitutem mihi constitutam esse, vel alio modo mihi debitam: & hic est casus ubi quis possidens, obtinet partem actoris, *ut Instit. de act. in §. æque.* Item ire per fundum alienum, cuilibet liberum est: prohibere tamen ingredi volentem possum: & si ingrediatur, injuriarum tenetur: postquam tamem ingressus est, illum prohibere non possum prohibitione non interveniente. *ut l. injuriarum, §. fin. ff. de injur. & Instit. de rer. div. §. plane. de quo dic: ut dixi supra in vers. quæro pen.* Nec obstat quod dixi de servo proclamante, quia ex hoc quod servus est in possessione servitutis, & proclamat in libertatem, dicit se liberum, & affirmativam proponit. unde merito debet se probare liberum. In servitutibus autem contra. Si enim possideo, & dominus prædij servientis intentet negatoriam contra me: ego ei contradicam, jus esse mihi eundi agendi, quia affirmativam propono, illam probare debeo. Idem est in servo: cum enim servus

ſervus proclamat in libertatem,& ego nego ipſum eſse liberum: quia ſimpliciter factum nego, non debeo probare, ac ſufficit mihi ſola poſseſſio. Ille autem qui dicit ſe liberū, cum affirmativam ponit, tenetur ipſam probare. *& habetur in l. ſcriptus, ff. de nov. oper. nunt. & in §. æque. Inſtitut. de act.* Cætera circa iſtam materiam vide *in ſuperiori libr. in tit. de ſerv. itine. ſeu aditus. & in titu. de aditu ſeu itinere, & quæ dicam in ſequenti titulo.*

ADDITIO.

a *Conceditur.* Quando aliquid alicui conceditur, licet ad aliquem uſum, an cenſeatur conceſsa proprietas, vide Cor. *4. volum. conſi. 295. & conſ. 83.* Utrum concedens concedat neceſſaria omnia quæ ſequuntur ex illo? Reſpon. quod ſic. *8. diſt. quo jure, & de jure, & de offic. de le. cum ſuper, de dolo, & contu. cum dilectus.*

b *Factum.* Utrum plus ſit facto conſentire quam verbo? Reſpon. quod ſic, *gl. eſt in c. in cauſis. de elect. vide gloſſ. in c. dilecti filij el 2. de app.* ubi plus factis loquimur, factum ubi promittitur venit quod intereſt in obligationem, *ff. ſi quis in jus voca. non ier. l. eum qui.*

c *Res legata.* Quilibet in traditione ſuæ rei poteſt pactum apponere, dummodo ſit legibus approbatum *l. in traditionibus, ff. de pact. de condit. c. verum in gloſſ.* rem habere videtur qui fruitur pretio ejus, *ff. de uſufruct. l. quia qui pretio*, & vide Corn. *2. volum. conſ. 84. & conſil. 199. incip. in præſenti.*

d *Venditione.* Adverte quod ſi vendens intendit vendere unam rem, & emens intendit emere aliam in ſubſtantia, non valet venditio: ut vendens intendit unum agrum vendere, & emens alium emere. *l. in venditionibus. ff. de contrah. empt.*

e *Emphyteu.* Emphyteuta, & vaſallus ad tempus conſtituti non tenentur cavere de reſtituenda re vel ſalvanda. *glo. eſt ſing. ff. de uſufr. l. 1.* Sed contra videtur caſus. *C. de leg. l. 2. Bal.*

f *Fundum.* Petendo ſimpliciter, nunquid videatur petere ſervitutem? *gloſſ. eſt not. quod ſic. in l. rei appellatione, ff. de verb. ſign.*

g *Damnum.* Damnum præſumitur in dubio datum à proximioribus & vicinioribus. *text. eſt not. in l. 1. in princ. ff. ad Sylla. de fundo inſtructo. leg. ſi ita teſtam. in fin. ff. loc. l. dominus horreorum*, & non apparente malefactore tenentur ipſi. *ff. de incen. ruin. & naufrag. l. ne quid naufr.* vide Iacob. de Aret. *in auth. nulli judi. §. quia vero.*

h *Poſ-*

h *Possessio.* Possessio violenta non relevat possessorem ab onere probandi. *C. de probat. l. si vis,* & ibi per Bart. & Innoc. *in cap. secundo. extra de serv. non ordin.*

i *Negator.* Si in judicio deducatur quis habeat necesse probare, *vide gl. ff. de oper. nov. nun. l. si prius, Digestis, de itin. actuque pri. l. 1. §. hoc interdictum.* Ray. sed qualiter in negatoria probatur de jure suo, in rubr. eod. quod per vicinos, qui prope stant, *ut dicit gloss. in d. l. 1. §. hoc interdictum Bald.*

k *De negatoria.* Dic ut per Bart. *in ca. cum ecclesia Sutrina, de caus. poss.* & proprie. & per Dyn. *Instit. de act. §. æque.*

l *De negativa.* Negativa quomodo sit probanda, vide Corn. *1. volum. consil. 100.* Et probatio negativæ videtur impossibilis, si non est coarctata loco & tempore *in 2. volum. consil. 43.* Et negativa est probanda per eum qui se fundat in ea, *vide in 4. volum. cons. 87.* & vide Alex. *3. volum. consil. 136.*

m *Reficere.* Quid sit reficere, tex. est melior, quam sit in jure, *ff. de riu. l. 1. §. deinde ait prætor reficere.* Bal.

n *In rebus corporalibus.* An in corporalibus requiratur animus & corpus, id est, voluntas & factum: nam incorporalia facto possidentur. *ff. de serv. urb. præd. l. servitutes quæ in superficie. in fin. principij.* Ita notat Innoc. *in ca. literas. de rest. spol.* unde omnia incorporalia juris intellectum habent, quia jura sunt. Sed quædam inhærent rebus corporalibus, ut jurisdictio, quæ adhæret territorio: *ut C. ubi & apud quos, l. fin.*

De servitutibus actus.

CAP. II.

1 *Actus est jus agendi vel jumentum, vel vehiculum.*
2 *Actum qui habet, an iter quoque habere dicatur.*
3 *Actus & iter in quo differant, & conveniant.*
4 *Iter, qui habet, instrumenta agrorum ducere nequit: sed qui actum habet, sic.*
5 *Actus & via in quo differant.*
6 *Actus latitudo quanta esse debeat.*
7 *Servitus actus si tam angusto loco concessa fuerit, ut neque vehiculum, neque jumentum per locum perduci possit, an actus, vel iter esse dicatur.*
8 *Actus servitutem in fundo habens, an per quamlibet ejus partem servitute actus uti possit, & aliquando per unam, aliquando per aliam.*
9 *Actus electio ad quem spectat, quando sine ulla loci determinatione constituitur, an scilicet ad constituentem, & ejus hæredem, an illi, cui actus servitus constituta fuerit.*

10 Actum

10 *Actum per certum locum si quispiam alicui cesserit, an possit postea pluribus per eundem locum actum cedere.*
11 *Actus uni si deberetur : ut vehiculis trium generum uteretur : & alio genere usus fuerit : vel quid superfluum egerit : an per hoc ipsam servitutem amiserit.*
12 *Actus servitutem si fundus debeat : & vi fluminis pons occupatus sit : & postea alluvione restitutus : an servitus amissa in pristinum statum restituatur.*
13 *Actus servitutem locus debens si quis inundatus fuerit : an dominus fundi pati teneatur : quod possit ille cui servitus debetur in alia parte fundi agere.*

DE secunda * servitute rustica, quæ actus dicitur, nunc est videndum. 1
Actus est jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum. *l. 1. §. actus. ff. de serv. rust. præd. & §. actus. Inst. eo.* & intellige agendi, ducendi ad manus, vel ante se, vel subtus se. *ut nota gl. in dictis juribus*, ita quod qui iter habet, actum non habet : qui actum habet, & iter habet : eoq; uti potest sine jumento, ut ibidem dicitur. Sed contra hoc ultimum opponitur, & videtur quod imo ille qui actum habet, iter non habet : quia iter & actus sunt diversæ & separatæ servitutes, ut patet ex earum diffinitione, *ut l. loci corpus, §. 1. ff. si serv. vend.* & una potest esse sine alia, ut ibi : nec una inest in alia : *ut l. 1. ff. de adi. leg.* & adeo sunt diversæ istæ servitutes, iter, & actus, ut si primo petij iter, & succubui, nihilominus actum petere potero : *ut l. si jure, §. si quis iter. ff. de except. rei jud. & notat. gloss. in d. §. 1.* Nec etiam ille, qui habet actum, potest habere servitutem itineris : quia tunc haberet duas servitutes : & una dempta, altera maneret : *l. si ædes meæ, in princip. Digestis, de serv. urb. præd.* Quod tamen lex negat, quia adempto itinere ubi debetur actus, nihil amittitur. *ff. de adi. le. l. 1.* ad hoc respondeo secundum gloss. *in d. l. 1.* quod iter unum est, quod est servitus, aliud quod non est servitus, sed quædam commoditas, quæ inest in servitute actus. Si * quæritur de isto secundo itinere, scilicet quantum 2
ad commoditatem, & non quantum ad servitutem : & tunc qui actum habet, iter habet : *ut not. gloss. in l. 1. §. actus. ff. de serv. rust. præd. & Inst. eod. §. actus, & in d. l. loci corpus, §. 1. si serv. vend. & in d. l. 1. ff. de adi. le. & non potest, secundum gloss. ibi, ista commoditas separari ab actu,* & potest esse ratio, quia ista commoditas itineris dicitur esse pars integralis ad actum : quia ex commoditate itineris, & agendi constituitur actus : *ut l. si pupilli, §. qui actus, ff. de oper. nov. nun.* secundum gloss. *in l. si nunc. §. si quis iter, ff. de exec. rei jud.* & ita not. Bart. *in l. qui usumfr. ad fi. ff. de verbor. oblig.* dicit tamen not. gloss. *in d. l. loci corpus.* quod etiam quo ad

commodum potest esse unum indubitanter sine alio, ut quia sic in constituenda servitute sit actum, ut solus tantum iret, vel cum socio, vel cum equo, vel vehiculo tantum. Pro hoc text. *in l. servit. §. modum, in princip. ff. de servit.* Si vero loquimur de primo itinere, quod est servitus, & istud non continetur sub servitute actus: imo tunc sunt duæ diversæ ser-
3 vitutes, & partes separatæ. & ita loquuntur contraria. Vidimus * divisionem servitutis actus, nunc secundo loco declaremus, in quo differant, & conveniant actus & iter. Et breviter in hoc differunt. Nam iter est, quo quis pedes vel eques cōmeare potest. Actus vero, ubi etiam armenta trahere, & vehiculum ducere liceat: *ut l. iter. ff. de serv. rust. præd.* & expone armenta, ut sunt boves: *ut l. boves, in princ. de ver. sign. & l. servis legatis, §. armento. ff. de leg. 2.* Sed alias habetur in litera armamenta. &
4 gloss. ibi, exponit. i. instrumenta agrorum. * Unde ex hoc nota, quod qui habet iter: non potest ducere instrumenta agrorum, sed si habet actū sic, & intellige trahendo ipsa instrumenta per terram, alias non haberet dubium. imo dum loquitur ibi de actu, dicit & armenta, nihil operaretur: contra *l. si quando de leg. 1.* cum sim. Item est alia differentia, quia qui habet iter, non potest plaustrum seu vehiculum ducere vel jumentum ante se vel post se. Sed ille qui habet actum, bene potest. *l. qui sella. in princip. ff. de serv. rust. & probatur in l. 1. §. eod. titu. & Instit. eod. §. 1.* & intellige de jumentis & armentis. imo ille qui habet actum, nedum potest secum ducere boves: sed etiam equos & equas, aut mulos oneratos, secundum Dom. Paul. *in d. l. inter actum. in fin.* Conveniunt autem in hoc iter & actus, quia qui habet iter vel actum non potest trahere lapidem, aut tignū per terram, nec in eis hastam rectam ferre licet: quia neq; eundi, neq; agendi gratia id faceret, & possent fructus lædi: *ut d. l. qui sella, in princ.* & ideo licet possibile sit, quod frumenta non lædantur, inferre tamen hastam rectam non possunt: quia inspicitur quod evenire potest: *ut not. gloss.* Secus est in illo, qui habet servitutem viæ, quia & trahendi lapidem aut tignum, & rectam hastam ferendi jus habet, si modo fructus non lædat: *ut d. l. qui sella, §. 1.* Potest tamen modus adjici in servitute actus, puta quo genere vehiculi agatur, vel non agatur, veluti cum equo duntaxat, vel ut certum pondus vehatur, vel certa res portetur: *ut l. servitutes, §. modum, ff. de servitut. & l. si cui in princip. quemadmodum serv. amitt.*
5 Quæ autem * sit differentia inter actum & viam, *vide per gloss. Instit. de servit. §. via. & in l. 1. §. 1. ff. de servit. rust. præd.* & dicetur in titul. sequenti

quenti circa princip. Tertio videamus, * quanta latitudo actus esse debeat, & dicendum est, Aut latitudo non est demonstrata: quia de ea nihil est dictum, & tunc arbitrio judicis statuenda est, *ut l. certo generi. §. latitudo, ff. de serv. rust. præd.* ex quo patet, quod latitudo actus non designata, designatur per judicem non *per l.* quod secus est in via, *ut l. viæ latitudo, eod. titu. de quo dicam in sequenti titul. circa princ.* Quibus adde quæ dixi supra *titu. proxime. vers. item quæro quanta debet esse latitudo itine. & versicul. præcedenti.* Sed * quid si tam angusti loci demonstratione facta servitus actus concessa est, ut neq; vehiculum, neq; jumentum per illum locum perducere possit, an erit actus vel iter & videtur quod non sit iter, quia illud non fuit concessum. Item nec actus, quia est contra naturam illius servitutis, *ut l. inter actum, ff. de serv. rust. præd.* Unde dicitur illud. Quod potui, nolui, quod volui, implere nequivi. *ut l. multum interest. Cod. si quis alte. vel sibi, & in c. cum super Abbatia, extra, de offic. de leg. cum sim.* dic quod habetur iter, & non actus, *ut est casus in l. si tam angusti. ff. de serv. de quo dic ut ibi per Dd. & plenius in titul. de serv. viæ, & in tit. sequenti.* Quarto * principaliter quæro, an habens servitutem actus in fundo, possit agere, id est, uti servitute actus per quamlibet ejus partem, & aliquando per unam, aliquando per aliam? dic *ut habetur in l. si certo generi. §. si totus, ff. de serv. rust. præd.* ut plene dixi *in tit. præcedenti. vers. quæro nunquid habens servitutem itineris.* * Item ad quem spectet electio actus, quando sine ulla loci determinatione constituitur, an ad constituentem & ejus hæredem, an illi cui servitus est constituta? *Vide quæ dixi in præcedenti libr. 9. qu. princ. & in tit. præcedenti. versicul. quæro etiam quid si legatum.* Quæro quinto, quid si per * certum locum quis actum alicui cesserit, an possit postea vel pluribus per eundem locum actum cedere? Dic regulariter quod sic: *per l. qui per certum, ff. com. præd. & per l. 2. §. 1. ff. de serv. rust. præd. l. Lucio, Dig. de aqu. quot. & æsti.* quod declara, *ut dixi in tit. præcedenti, versic. quæro circa prædicta.* Quæro * sexto, circa amissionem servitutis actus: uni actus debebatur, ut vehiculis trium generum uteretur, & alio genere fuit usus, vel si amplius quam licuerit, vexerit: vel si latiore actu usus sit: aut si plura jumenta egerit, quam licuerit: an per hoc servitutem amiserit? Dic quod non. & idem in similibus, in quibus quis plus facit, quam ei licuit: non tamen propter hoc ei plus conceditur, quam pactum est in servitute habere: *ut l. si cui. in prin. ff. quemadmodum servit. amit.* Item si fundus debet servitutem actus, &

6 7 8 9 10 11

pons vi fluminis occupatus est, & postea alluvione restitutus : an servitus amissa in pristinum statum restituatur? *Vide l. loci corpus, in princip. ff. si servit. vendicetur.* & quod late scripsi *in tit. praeced. versic. item nota. quod*
12 *si fundus.* Item locus * debens servitutem actus, est aquis inundatus : an teneatur dominus fundi pati, quod possit ille cui servitus debetur, agere in alia parte fundi ? Vide quod plene scripsi *in servitute praecedenti, versicul. sed quid si locus debens servitutem.* Cætera circa istam materiam *vide quæ dixi in titul. praecedenti*, quia multa contraria sunt inter iter & actum, ut ibi patere potest. *& vide etiam quæ dicentur in titu. sequent.* ubi plura quæ dicentur de via, convenient huic servituti.

De servitute viæ.

CAP. III.

1 *Via est jus eundi, agendi, & ambulandi.*
2 *Via & actus an inter se differant.*
3 *Strata quid proprie sit.*
4 *Viæ latitudo quænam sit, quando viæ servitus promissa fuerit.*
5 *Pedis mensura quænam sit.*
6 *Viæ vel stratæ latitudo, in qua servitus non debetur, quænam sit.*
7 *Servitus una vel plures quando dicatur, & quomodo cognoscatur.*
8 *Fundorum dominantium ad pluralitatem plures servitutes resultant, etiam si unus tantum fundus pluribus serviat.*
9 *Servitus una vel plures si cognoscantur, quæ utilitas resultet.*
10 *Viæ caput, & finis, & medium, & latera quo in loco esse dicantur.*
11 *Ædificium juxta plateam authoritate publica si destruatur, an platea amplietur, & utrum via juxta illud ædificium destructum desinat esse, & incipiat esse platea, an via remaneat sicut erat primo.*
12 *Statutum si dictaverit, quod in platea pœna duplicetur : ubi platea sit, & incipiat.*
13 *Via media quæ dicatur.*
14 *Viæ caput quantum spacium occupet, quantum pes, seu finis, & quantum medium.*
15 *Viæ mensuratio unde incipere debeat.*
16 *Via quotuplex esse dicatur.*
17 *Regalia quæ proprie dicantur.*
18 *Viam esse publicam ad probandum quid requiratur.*
19 *Via in publica an unicuiq; ire licitum sit & ducere currũ vel plaustrum, aut lapides.*
20 *Ius eundi per viam publicam an præscribi possit.*
21 *Via publica cujus sit.*
22 *Loca publica an vendi vel alienari possint, & per quem & quomodo.*
23 *Civitas Paduæ non potest facere aliquod statutum, nec aliquid alienare sine Venetorum licentia, apud quos omnis administratio existit.*

24 Per

24 *Per viam publicam an privato licitum sit aquam simpliciter ducere, vel per conductum ligneum, vel lapidtum.*
25 *Ponticellos seu pontes facere an supra viam publicam licitum sit.*
26 *Via publica an per privatum aliquo modo occupari possit.*
27 *Via publica an claudi possit.*
28 *Domus vel fundus, qui undique sunt: si unius tantum essent, an ille solus viam publicam claudere posset.*
29 *Viam publicam si quispiam impediat, vel claudat, an contra claudentem vel impedientem agi possit*
30 *Viam si aliquis clauserit, an propria authoritate clausuram frangere valeam.*
31 *Via publica quæ est in una contrata, si claudatur, an alius de alia contrata, cujus parum aut nihil interest, agere possit, ut dicta clausura destruatur*
32 *Via publica duarum communitatum si sit, per quam eant currus communitatis utriusque, cui ex dominis territorij applicanda sit.*
33 *Statuto si caveatur, quod vulnerans in via publica magis puniatur, quam si alibi vulneret, & aliquis percussit in via privata, per quam iter publice fiebat, an puniatur, ac si via publica vulnerasset.*
34 *Statutum si sit, quod si quis fundum vendiderit, cohærens seu confinis aut collateralis idem pretium præsentare possit, & fundum venditum ab emptore vendicare: si aliquis fundum vendat, & vicinus, qui habet alium fundum propinquum via tamen publica interveniente, vigore dicti statuti pretium præsentare velit, an possit*
35 *Federicus Imperator condidit quandam legem Græcam, quæ jus prothomisios vocatur.*
36 *Via communis si ad castrorum fontes existat, ad cujus jurisdictionem prædia pertinere præsumantur*
37 *Fundum vel domum si quispiam legaverit, vel vendiderit, an concessum videatur, quod ex fundo exterioris, vel vendentis viam habere debeat: vel si duo fratres sint, aut socij, & unum fundum dividant, an in dubio actum videatur, quod unus per alterius partem viam habere debeat.*
38 *Via publica si aquis inundata, aut aliter destructa fuerit, an per vicini fundum iri possit.*
39 *Viam publicam si quispiam in vicini agrum rejecerit, an is per cujus fundum via publica facta sit, contra ipsum agere possit.*
40 *Viæ rejectæ actio quæ competit, & quæ etiam necessaria sunt ad hoc ut competere habeat.*
41 *Viæ rejectæ actio propter quid competere dicatur.*
42 *Via rejecta ut moveatur si agatur, quid juris.*
43 *Si quispiam egerit contra vicinum suum, qui vim publicam in fundum suum rejecerit, & per viæ rejectæ actionem interesse suum consecutus fuerit, an postea viam claudere poterit.*
44 *Viam privatam si quispiam per vicini sui fundum rejecerit, nunquid actione privata agetur.*

73 *Posi-*

VIa.* est tertia servitus rustica : quæ sic diffinitur. Via est jus eundi, agendi, & ambulandi, *ut l. 1. §. via. ff. de serv. rust. præd. & Instit. de serv. §. via.* quæ verba declara, *ut dixi in duobus titulis præcedentibus, in princ.* & iter & actum via in se continet, ut dicitur in dictis juribus. Et licet sint tres servitutes diversæ separatæ, tamen via continet in se iter & actum cum commoditate. quod declara, *ut dixi de actu continente in se iter, in tit. præcedenti. circa princ.* * Et ex hoc videtur inferri, quod nihil plus inveniatur in via, quam in actu; & sic nulla sit inter istas servitutes differentia. Tu tamen dicas contrarium, videlicet quod imo sunt aliquæ differentiæ, & quod plus invenitur in via, quam in actu. Prima differentia est, quia qui habet viam, potest trahere trabem, & lapides, & rectam ferre hastam, quæ non permituntur habenti actum, *ut l. qui sella. §. 1. & §. qui viam. ff. de ser. rust. præd. & vide quæ dixi in tit. præced. in 2. q. prin. ante fin.* Secunda differentia est, si viæ latitudo non fuit designata per partes, tunc tanquam incerta non est in actu, *ut l. viæ latitudo. & l. via constitui. in princ. & l. certo generi. §. latitudo. ff. de serv. rust. præd. & voluit glo. in l. 1. §. via. eod. tit. & Inst. eo. §. via.* * Pro plena declaratione autem hujus materiæ, quia vidimus quid sit via, quæro primo quid sit strata. & dic quod est via matonata lapidibus vivis vel coctis, *ut l. 1. §. viam. ff. de via publica.* & ibi hoc not. Bart. qui dicit, quod in civitate Perusij appellatur via regalis vel consularis, & sic differentia inter viam & stratam, *ut probatur in l. absit. C. de privileg. domus August. lib. 11.* & ibi hoc etiã not. Bart. qui dicit istud esse utile ad statutum, dicens, quod committens maleficium in strata pœna dupli puniatur. Nam si accusator dicit maleficium esse commissum ei in via, non concludit pœnam debere duplicari *ut l. 1. §. docere. ff. vi bon. rapt. quod nota.* * Quæro secundo, quæ sit viæ latitudo, quando servitus viæ promissa est ? dic quod aut constituens servitutem designavit ejus latitudinem : & illa erit, & poterit constituere, quod sit latior 8. pedibus, & angustior, dũmodo eam latitudinem habeat,

1 2 3 4

qua

qua vehiculum ire possit: alioquin iter erit, non via, *ut l. via constitui. in princ. ff. de serv rust. præd. & l. certo generi. §. latitudo. ver. in via aliud. eod. titu. & l. si tam angusti. C. de serv. & vide quæ dixi in tit. præcedenti. versi. sed quid si tam angust.* Aut nulla latitudo per constituentem servitutem designata est: & tunc *per l.* designatur, quoniam viæ latitudo ex l. 12. tab. in porrectum, id est, directum 8. pedes habet, in anfractum, id est, ubi flexum est in angulis 16. *ut l. viæ latitudo. ff. de serv. rust. præd.*
5 *& not. glo. Instit. eo. §. via.* * Pes vero est mensura, secundum Isidorum, quæ debet intelligi in dubio spacio quinque digitorum, ut est glo. not. in 17. quæstio. 3. sicut antiquitus. *& not. Bald. in l. 1. ff. si quis can.* & ibi per Doct. & Alber. de Ros. *in l. 2. circa princ. C. de his qui ad eccles. confug.* & Salicet. *in l. 1. in antepenul. quæst. C. de interdict. & dixi in l. 3. in princ. ff. de interd.* ubi posui de multis generibus mensurarũ & ponderum, *& ibi dixi*, quod digitus est minima pars agrestium mensurarum, & quod
6 uncia habet tres digitos: *dic ut ibi.* * Quæro tertio, quæ sit aut esse debeat latitudo viæ vel stratæ, in qua servitus non debetur? dic aut est via privata unius, quod potest esse. *ut l. 2. §. via publ. ff. ne quid in loco publ.* & ista erit pro voluntate domini: quia in re sua quilibet est moderator & arbiter, *l. in re mandata. C. man.* aut est publica: & tunc debet esse secundum consuetudinem vel statuta loci, *ut l. 1. cum gloss. & l. an in totum. C. de æd. priva. & l. 2. in princ. cum gloss. in vers. lege ne quid in loc. pub.* facit gloss. *in l. qui luminibus. ff. de serv. urb. præd.* aut nulla apparet consuetudo, & tunc aut dominus civitatis, vel populus, vel eam regentes volunt statuere latitudinem viarum, & possunt, *ut l. prohibere. §. plane. ff. quod vi aut clam.* alias in dubio standum est determinationi actoris, *l. viæ latitudo. ff. de serv. rust. præd.* Et adde prædictis, quod licet pertineat ad decorem civitatis, ut viæ & stratæ sint latiores & amplæ: tamen quandoq; deterius est, *ut probatur in l. 1. §. viam. ibi, latiorem. ff. de via publica. & itin. pu. re. & ibi.* hoc vult Bart. & subdit, quod ipse vidit in civitate Caly, cum ibi essent multæ viæ amplæ, imposita fuit necessitas omnibus circum habitantibus occupandi & restringendi eas. Ratio, quia quando transitus erat in civitate propter nimiam latitudinem, civitas reddebatur debilior ad defendendum eam. & propterea dico, quod civitas Ianuæ reputatur
7 fortior ex eo: quod habet vias & stratas valde strictas. * Quæro quarto, quando dicatur una servitus vel plures, & quomodo cognoscatur? hoc ordinarie examinatur plene *in l. nam satis. §. 1. in glo. mag. ff. quemadm. serv.*

serv. amit. Tu autem in hoc sic distingue, per tres casus principales, quandoque debetur servitus ab uno uni, quandoque ab uno pluribus, quandoq; à pluribus uni. Primo casu, quando debetur servitus ab uno fundo uni alteri tantum fundo, tunc subdistingue: aut isti fundi remanent diversi indivisi, & non habet dubium, quod sit unica servitus active & passive, ut patebit ex his quæ ibi dicentur: aut fundus debens servitutem, est divisus per dominum, & tunc ubi prius erat una tantum servitus viæ, tunc erunt duæ, *ut l. via. ff. de serv. & not. per gl. in d. l. nam satis. §. 1. in ver. debita. facit l. via constitui. §. quæcunque. ff. de serv. rust. præd.* licet in contrarium faciat *d. l. una est via,* cujus intelligentiam dicam in tertio casu principali. Aut fundus ille, cui servitus debetur, dividitur in duas, puta regiones: vel quia dominus vendit unam ejus partem: & idem, quia illa quæ erat prius ab initio una tantum servitus, nunc spargitur in duas, *ut l. via constitui. §. quæcunque. ff. de servitu. rust. præd.* nec potest quæri qui prius unã, nunc autem plures servitutes debet, quia in alio relevatur. Nam ante divisionem vel conditionem partis, etiam per unam partem servitus retinebatur, *ut d. l. nam satis. §. 1. in princ. & d. l. una est via.* quod non est post divisionem vel venditionem partis fundi dominantis: quod non utendo parte una divisa vel alia, ultimo tempore illa amittitur: nec per aliam partem qua usus est, servitus retinetur, ex quo sunt effectæ plures servitutes viæ, & pro hoc allego gl. *in d. l. nam satis. §. 1. in gloss. mag. circa prin. vers. si autem diviserunt & fundum dominantem.* Secundo casu principali, quando debetur servitus ab uno pluribus, tunc subdistingue: Aut hi plures diviserunt omnem fundum dominantem, aut non diviserunt: si non una est servitus, cum uni tantum prædio, & ab una tantum debita sit, *ut dixi supra in primo casu. in princ.* & licet fundus dominantis sit plurium dominorum, tamen ex quo est indivisus, dicetur unus, & non plures: & magis consideratur conditio fundi, qui unicus est, quam pluralitas dominorum: quia servitus non debetur personis dominorum, sed ipsi fundo, *ut est text. in l. 2. §. 1. si serv. vend. & in l. unus ex socijs. ff. de servit. rust. præd.* Si vero diviserunt fundum dominantem, tunc illa servitus quæ erat prius una ab initio, spargitur in duas, *ut d. l. via constitui. §. quæcunque. de serv. rust. præd. & l. viæ. ff. de serv.* & ita gloss. mag. *circa princ.* quæ subdit, quod dominus prædij servientis non poterit de hoc conqueri, quia in alio relevatur, *juxta l. eum qui. in princ. ff. de jurejur.* nam ante divisionem etiam per unum socium servitus retinebatur. *ut d. l. nam satis. §. 1. in*

 princ.

princ. in verſ. amiſeris. ſed poſt diviſionem non retinetur, ſed unuſquiſque ſibi uſurpat & deperdit,& hoc vult etiam glo. *in d. verſi. amiſeris.* & idem multo magis dicendum eſt, quando debetur ſervitus ab uno fundo pluribus ab initio diviſis tempore conſtitutæ ſervitutis, *ut l. ſi ædes meæ. in prin. ff. de ſerv. urba. præd.* & idem quando fundi dominantes erant diviſi & e-
8 juſdem domini, eadem ratione. * Ex quo not. quod ad pluralitatem fundorum dominantium plures reſultent ſervitutes, etiam ſi unus tantum fundus pluribus ſerviat: *ut ibi.* & hoc etiam not. Paul. *in l. una eſt via. de ſer. ruſt. præd.* Tertio caſu principali,quando debetur ſervitus à pluribus uni, tunc etiã ſubdiſtingue: Aut plures domini fundi ſervientis nõ diviſerunt ſuum fundum ſervientem, & erit una tantum ſervitus, *ut dixi in cap. præcedenti, not. gloſſ. magnam in d. l. nam ſatis. §. 1.* Aut diviſerunt, & tunc aut diviſerunt per longitudinem, aut per latitudinem, *ſecundum gl. in d. l. nam ſatis. §. 1.* Per longitudinem, quando totius longitudinis viæ unuſquiſque dominorum fundi ſervientis partem habet à principio uſq; ad fin. ita quod veniat uſq; ad fundum dominantis: Per latitudinem,tunc dicitur fieri diviſio, quando unus ſolus viam ſolidam habet paſſive,uſq; ad certum terminum æqualiter vel inæqualiter poſitum, & alter ab eo uſq; ad finem, ita quod per unum tantum ex eis ſic diviſis, immediate pervenitur ad fundum dominantis, & iſtud teneas: licet gloſſ. *in d. l. nam ſatis. §. 1.* ponat etiam aliam opinionem, quæ in effectu eſt eadem, ſed non ita clara. Primo caſu, quando plures domini ejuſdem fundi ſervientis diviſerunt fundũ ſervientem per longitudinem, & tunc ſubdiſtingue, quia aut ſervitus debebatur ab illo fundo communi nunc diviſo,& certa & determinata parte illius fundi, aut inderminata, ita quod per quamlibet partem fundi ire poſſit, & eam partem vertere: quia actum ſit, ut poſſit ire, modo per unam partem,modo per aliam,ſi ſervitus debebatur in certa & determinata parte fundi? Tunc dic ſecundum gloſſ. *in d. l. nam ſatis. §. 1.* Quod ſi tantum ſpacij eſt in cujuslibet prædio, quod ſufficiat ad viam, & erunt duæ ſervitutes, perinde ac ſi in duobus fundis conſtitutæ eſſent ab initio. Aut non eſt tantum ſpacij, & tunc una tantum ſervitus remanebit. Sed mihi videtur, quod non ſit bene dictum, quando tantum ſpatij relinquitur in cujuslibet prædio, quod ſufficiat ad viam: nam tunc non poſſunt eſſe duæ ſervitutes viæ, ſed una tantum: quia ſi ſervitus eſt conſtituta in certa determinata parte fundi communis duorum & plurium, & poſtea dividitur ille fundus: ſi illa pars in qua eſt conſtituta ſervitus, remanet in una parte fundi

fundi aſſignata uni ex dominis,illa pars fundi ſola debet ſervitutem,& cæteræ partes debent eſſe liberæ,cum per illas partes fundi, etiam dum eſſet communis, non poſſet ire, quia liberæ erant : *ut eſt text. in l. certo generi. §. ſi totus, verſ. ac ſi iter. ff. de ſer. urb. præd.* Aut ſervitus debebatur fundo cõmuni, ita ut per quamlibet partem fundi viam haberet : & ut etiam vertere poſſet, non facta diviſione, eundo per unam partem, retinet ſervitutem in omnibus partibus. Cum facta fuit diviſio, ſunt duæ,& perinde obſervatur, ac ſi in duobus fundis à principio duæ ſervitutes eſſent conſtitutæ : ideoq; poteſt altera amitti tempore, altera uſurpari : nec lugeat ruſticus cui ſervitus debebatur,quod facto dominorum fundi ſervientis conditio ſua ſit facta deterior, cum prius, id eſt, ante diviſionem, una parte utendo, totius fundi retinet ſervitutem : quia hoc ei commodum devenit, ut duas nunc habeat vias, & earum commoditatem : *ita dicit glo. magna in d. l. nam ſatis. §. 1. in fin.* Pro hoc facit ille *§. 1. circa princ.* ibi, nec fit ulla injuria. *ut l. eum qui, in princip. ff. de jurejur. & quod dixi etiam in 1. & 2. caſu principali.* Secundo caſu, quando plures domini ejuſdem fundi ſervientis diuiſerunt ipſum per latitudinem : & tunc remanet una tantum ſervitus : ſicut ſi à principio conſtituta eſſet ſervitus uni fundo per plures fundos continuos, ita ut unus tantum eorum ſit contiguus dominanti, & alij ſint adinuicem contigui : *juxta l. tria prædia. ff. de ſervit. ruſt. præd.* Nam hoc caſu una tantum eſſet ſervitus, quæ debetur uni fundo, licet per plures fundos eodem modo, ut dictum eſt, debeatur. & iſte eſt caſus quem ita intelligo *in l. una eſt via, eod. tit.* & hoc intelligo ſive ſervitus ſit conſtituta in his duobus caſibus proximis,in una certa parte,ſive in indeterminata, ita quod poſſit variari. Et ratio diverſitatis,quare quando fit diviſio per latitudinem, eſt una tantum via : & quando fit per longitudinem,ſunt plures,eſt, quia quando per latitudinem fit diviſio in certa parte,quæ proxima eſſet fundo, cui ſervitus debebatur, non poteſt eſſe ſervitus niſi eſſet ẽt in ſequenti. nam in ruſticis prædijs medium prædium impedit ſervitutem, *l. qui ſella, §. fin. ff. de ſerv. urb. præd.* ideoq; cum unum jus ſine altero eſſe non poſſit,merito in unum corpus & animam creantur. Ubi vero per longitudinem facta eſt diviſio, nullum medium prædium impedit ſervitutem, & in una parte poteſt conſiſtere ſervitus ẽt ſi non ſit in altera. ideo duæ merito appellari poſſunt, *ſecundum gloſſ. in d. l. nam ſatis, §. 1. poſt medium, ff. quemad. ſerv. amit.* Et per hoc habetur clare, quomodo poſſit cognoſci an una tantum ſit via, ſeu ſervitus viæ : an vero duæ vel

9 plures, quod bene not. quia est multum utile hoc scire. Utilitas * autem hujus investigationis est multiplex. Prima, quia si est unica tantum servitus, potest pro parte utendo tota retineri, & non potest in una tantum parte præscribi. Sed si duæ sunt, & una non utimur: illam perdimus, & non aliam: & sic una tantum potest præscribi sine altera, *ut l. una est via, D. de serv. rust. præd. & d. l. nam satis, §. 1. in princ. & ibi etiam not. per glo.* Aliquando tamen fallit ista regula, quod per partem tota servitus retineatur: quia in quibusdam jurib. episcopalibus potest præscribi ita, quod nō præscribatur in alijs, *ut in c. dilectis, in fin. extr. de capel. mon. & vide glo. in ver. & historia, & quod ibi not. in c. auditis, extr. de præscript.* Item est
a utile propter interruptionem: quia si sunt duæ viæ, interruptio *a* facta in una, non extenditur ad aliam. Item potest esse utile, si ex forma statuti deberet solui certa gabella pro qualibet servitute viæ acquisita: quia si essent duæ, duplicaretur gabella. Item potest esse alia utilitas, quia si statutum disponit, quod quicunque jerit per fundum alterius cum plaustro, vel curru, debeat pro qualibet vice condemnari in 10. libris. Nam si quis jverit cū plaustro per plura prædia continua per latitudinem primo ex transverso: dicetur tantum semel ivisse, & una tantum pœna 10. librarum debet condemnari quia una tantum est via, quod semper ad hoc consuevi allegare: secus si ivisset per plura prædia, non ex transverso, sed incipiendo à capite eorum sic per longitudinem: quia tunc quot sunt prædia, toties reputatur ivisse, & debet pœna multiplicari secundum numerum prædio-
10 rum, quod singulariter not. & tene menti. Quæro quinto, in * quo loco dicatur esse caput viæ, & finis, & medium, & latera. De capite dic, quod dicitur ille locus, per quem in illam viam ingredimur, juxta illud: In capite libri scriptum est de me. Appellat enim caput libri illam partem, per quam ad ipsum librum legendum ingredimur: *adde quod no. ff. sol. matr. super rubr. ubi not. quod non est caput libri: ut ff. ad leg. Falc. in l. quærebatur super illo verbo, tres partes. facit etiam l. prædijs. §. balneas. ff de leg. 3. & l. quod conclave. de dam. infect.* Sed si contingeret ut per omnes partes ipsius esset ingressus: tum caput illud & principium deberet dici, quod est versus meridiem: pes vero qui est versus septentrionem, secundum Bart. *in tract. de insula, versi. quod mediam partem fluminis tenet.* ubi plene examinat, quando dicatur caput & finis fluminis, & ecclesiæ, & aulæ, scholæ, & provinciæ, & similium. ubi omnino vide, & vide omnino plene per Bald. *in rub. ff. de rer. divis. in 11. col. in ver. & est notandum quod*

agri.

agri. Vel etiam dic, quod ſi eſt una ſuperior, ibi dicitur caput: pars inferior dicitur pes, & finis, ſecundum Bart. *in d. tract. verſic. quod ſi uno latere.* ubi declarat quæ dicatur pars ſuperior & inferior. Et prædicta ſunt vera, niſi ex conſuetudine loquendi & intelligendi aliter intelligeretur. *arg. l. 1. §. 1 ff. ne quid in flum. pub. conjuncta l. librorum. §. quod tamen Caſſius, de leg. 3. & l. Labeo, & quod ibi voluit Bart. de ſuppell. leg. De fin. viæ,* dic quod ille locus dicitur finis viæ, per quem eximus, vel qui eſt inferior, vel verſus ſeptentrionem, vel ſecundum conſuetudinem prędictam. Item dicitur finis viæ quando intrat in alium locum, puta plateam vel aliũ ſimilem: *ut probatur in l. fin. ff. de locis & itin. publ. ibi,* exitum ad mare aut in urbem aut in flumina publ. aut ad aliã viam militarem habent. &c. & ibi hoc voluit Bart. *in l. ſi. ff. de ſer. ruſt. præd.* & ibi etiam Bart. * Et 11
ideo dixit Bart. *in d. l. fi. de itin. publ.* quod habuit quæſtionem de facto, videlicet juxta plateam deſtruitur aliquod ædificiũ authoritate publica, an platea amplietur, & utrum via, quæ eſt juxta illud ædificium deſtructum, deſinat eſſe, & incipiat eſſe platea, an remaneat via, ſicut erat primo. * Et 12
hoc quæritur propter ſtatuta, quæ dicunt, quod in platea pœna duplicetur. dicit Barto. quod illa incipit eſſe platea, nam ſtatim, quando illa via intrat plateam, finitur: & dicit quod ita bis de facto judicavit. Item dicit *in d. l. fin. ff. de ſerv. ruſt. præd.* quod iſta quæſtio fuit Tuderti tempore Papæ Benedicti, quando fuit deſtructa quædam eccleſia, quæ habebatur juxta ſecundam ſtratam. De iſta eccleſia, facta eſt platea, commiſſum fuit maleficium in illa ſtrata: quærebatur an deberet puniri tanquam cõmiſſum in ſtrata, an tanquam commiſſum in platea. Et dicit, quod allegavit *d. l. fin ff. de itin. publ §. fina.* & dicebat per illa jura, quod ſtatim cum ſtrata intrat plateam, finitur, & non appellatur amplius ſtrata, ſed cõfunditur cum platea, & ita ẽt occurrit Piſis. De media via dic, * quod 13
medium viæ poteſt conſiderari duobus modis. Uno modo per longitudinem viæ, & tunc medium dicitur una linea diviſibilis, quæ ducatur à medio capitis viæ uſq; ad medium finis ejuſdem viæ, ducendo lineam ſemper, ita quod æqualiter diſtet tantum ab uno latere viæ, quantum ab alio. vel ẽt ſi ducatur una chordula ſimiliter à capite uſq; ad finem. *arg. §. inſula, cum ibi not. per gloſſ. quæ incipit, quod poterit. ſciri. de rerum diviſ. & l. non ſolum. §. ſed probari. cum gloſſ. ff. de nov. ope. nunc.* Alio modo poteſt conſiderari medium viæ per latitudinem ex tranſverſo viæ, & tunc medium dicitur proprie ille punctus, ſive linea indiviſibilis, quæ eſt in medio

per transversum viæ, distans tantum ab una extremitate capitis, quantum ab alia extremitate finis, per dicta jura: ut si diceretur à capite usq; ad medium agri liceat Titio ire, intelligitur à linea indivisibili, quæ est in capite usq; ad lineam indivisibilem, quæ est in medio, secundum Bart. *de insula*
14 *versi. videamus ergo quantum spatium.* Sed * pro declaratione prædictorum quæro, quantum spatium occupet caput viæ, quantum pes seu finis, quantum medium. Barto. format istam quæstionem *in prællegato vers. & dicit*, quod punctus sive linea indivisibilis, quæ est in capite, potest dici caput. *l. 1. §. caput. ff de aqua quotidiana & æsti.* eodem modo potest dici pes sive finis. medium autem dicitur ille punctus, sive linea indivisibilis, quæ est in medio distans tantum ad una extremitate, quantum ab alia. Et intelligit hoc gloss. *Institut. de rerum divisio. §. insula.* dum dicit, hoc scilicet esse in medio potest apparere, accepta chordula, & facto puncto in medio. quod dicit satis sibi placere, si materia, de qua tractaretur, hanc interpretationem pateretur: ut si dicatur, à capite usq; ab medium agri liceat Titio agere, intelligam à linea indivisibili, quæ est in capite usq; ad lineam divisibilem quæ est in medio, per dicta jura. Sed sæpe sermo non patitur hanc interpretationem. Si enim dicatur, si quis invenitur per caput plateæ cum curru vel vehiculo, do 10. stadia terræ à capite fundi, certe de puncto vel linea indivisibili non potest intelligi. per illam enim nō potest iri, nec in ea possunt decem stadia terræ esse. Aliter ergo intelligendum est, & ideo dic, quandoq; extremitates sunt distinctæ & limitatæ, & tunc una dicitur caput seu principium: alia dicitur pes seu finis, & quicquid est inter illas duas extremitates dicitur medium. *ut l. si ædes. ff. de ser. rust. præd. l. tria prædia. ibi*, per mediumq́; fundum, *ut l. more Romano. ibi, luce media. ff. de feriys. & C. de jud. auth. ad hæc cum sim.* Quandoq; extremitates non sunt distinctæ: & tunc dic, quod totus ille locus debet dividi in tres partes: una dicitur caput, secunda dicitur medium, tertia dicitur finis. Quandoq; tamen contingit, quod locus de quo agitur, habet multas distinctas partes, & distinctio accipitur ut totum: ut ecce planum Tyberis est distinctum per prædia multorum: & in statutis dicitur, si aliquid factum fuerit in capite plani Tyberis, vel in medio, aut in fine: tunc enim consideratur per statuta illud planum, ut totū unum integrum: ideo esset facienda divisio in tres partes, *ut supra dixi.* Et de ista materia, quando dicatur principium, medium, & finis, *vide per text. gloss. & Dd. in l. 1. §. 1. ff. si quis jus dic. non obt. in gloss. mag. & per Bart. in tract de insula,*

insula. in versi. & quid si ex uno latere, cum 4. colu. seq. vers. ad primam figuram. quæ hic non refero brevitatis causa. Quæro sexto, * unde debet 15
incipi mensuratio viæ? Dic non à porta civitatis, seu municipij, sed à cõtinentibus ædificijs, *ut in l. mille ff. de verb. sign.* & voluit Bartol. & Dd. *in l. 1. ff. si quis caut.* ubi etiam ponunt per quam viam debeat fieri mensuratio: *dic ut ibi.* Quæro septimo principaliter, * quotuplex est via? Dic 61
quod triplex. Nam quædam sunt viæ publicæ, quædam privatæ, quędam vicinales: *ut est text. in l. 2. §. viarum. ff. ne quid in loc. publ. & l. fin. ff. de loc. & itin. publ.* de singulis videamus. Publicas vias dicimus quas Græci basilicas, nostri autem prætorias, alij consulares vias appellant, *ut §. viarum, & sic not. secundum gloss. ibi,* quod via prætoria, consularis & militaris, pro via publ. ponuntur: *ut ibi, & d. l. fin.* & istæ viæ publ. sunt regalia, *in princip. quæ sint regal. in usi. feud.* Et dicuntur regalia, * quæ non 17
spectant nisi ad regem vel principem loci, & non ad aliũ nisi ex regia seu principis concessione seu largitate pertineant, *ut dicit Bald. in d. cap. 1. in princip.* & propterea viæ publicæ appellantur viæ regales. Viam autem publ. dicimus eam, cujus etiam solum publicum est, *ut l. 2. §. viam publ. ff. de via publ.* Item dic, quod via publ. dicitur certum solum limitatum, per directum certis finibus latitudinis, & publicatum per principem pro usu publico meandi, vel eundi, qui habet jus publicandi, secundum dom. Iacob. de Alvar. *in cap. 1. in princip. titu.* quæ sint regalia. Item viæ vicinales quæ in vicis sunt, vel quæ in vicos ducunt publicæ sunt. quod ita verum est: si non ex collatione privatorum fundorum hoc iter constitutũ est, *ut dict. leg. 2.* Vicinales quæ ex agris privatorũ collatione factæ sunt, quarum memoria non existat, publicarum viarum numero sunt, *ut l. fin. in princip. ff. de loc. & itin. publ. & not. gloss. in l. 2. §. vicinales. in fin. in ver. publicas. D. ne quid in loc. public.* & adde quod statim dicam de vicinali. Et * not. singul. quod ad probandum viam esse publicam, non suf- 18
ficit probare per testes, quod publice seu vulgo per omnes itum fuerit per longum tempus: *ut probatur in l. 2. §. summa cum utilitate. ff. de his qui. deje. vel effud.* & ita etiam tenet per illum text. excellens D. do. Matthæ. de Matthesil. de Bononia, *in suis notabilib. notabili 93. quod incipit, nota unum dictum singulare.* & idem vult ibi Bart. qui dicit per illum text. non sequitur, publice itur per talem locum, ergo via publ. Privatæ viæ dupliciter accipi possunt, vel hæ quæ sunt in agris, quibus imposita est servitus, ut ad agrũ alterius ducant; vel hæ quæ ad agros ducunt: per quas omnibus

bus commeare licet, in quas exitur de via consulari, & sic post illam excipit euntem via, iter, vel actus ad villam ducens. hæ etiam quæ post consularem excipiunt euntes ad villas vel alios colonos ducentes, etiam publicæ dicuntur, id est, publicam naturam habent. *l. 2. §. privatæ. ne quid in loc. publ.* Puto etiam quod via privata dici debeat illa quæ fit per dominum unius fundi, vel plurium, si ex suo fundo eam facit, & de hoc extet memoria, *ut not. gloss. in l. 1. ff. de loc. publ.* Item viæ vicinales etiam privatæ sunt, ut probatur *in d. l. 2. §. vicinales*, dummodo extet memoria, quod sint factę ex agris privatorum collatione: *ut d. l. fin. & ibi hoc not. Bart.* Vicinales vero viæ sunt, quæ ex agris privatorum collatione factæ sunt, hę dupliciter accipi possunt. Nam quædam sunt viæ vicinales, quæ publicarum numero sunt: ut illæ quæ ex agris privatis collatione factæ sunt, quarum memoria non existat: vel etiam ubi à publico ejus solum relictum est: quia tunc constat eam esse publicam: *ut est text. cum gl. in d. l. fin. in princ.* & adde quod voluit Dyn. *Instit. de actio. §. præjudiciales. & quod dixi de via publica.* Quædam sunt viæ vicinales, quæ ex agris privatorū collatione factæ sunt, quarum extat memoria: istæ privatæ etiam dicuntur: *ut est text. cum glo. in d. l. fin. conjunct a l. 2. §. vicinales. ff. ne quid in loco publ.* & etiam vulgo consortivæ seu consortium appellantur. Et est differentia inter has vias vicinales, & militares publicas. Nam vię militares, exeunt ad mare, aut in urbem, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem exitum habent. Sed viarum vicinalium pars in militares vias, pars sine ullo exitu intermoritur, *ut est text. in l. fin. ff. de loc. & itin. publ.* Ex prædictis notari potest, qualiter cognoscatur via publica à vicinali privata & qualiter super hoc debeat capitulari, & probari. & adde quæ dicam in tribus sequentibus quæst. Quęro octavo circa viam publicam, * an sit unicuiq; licitum ire per viam publicam, & ducere currum, vel
19 plaustrum, vel trabem, aut lapides? & dic quod sic, *ut l. 2. §. 1. ff. ne quid in loco publ.* ubi dicitur, quod loca publica privatorum usibus deserviunt, jure scilicet civitatis, & non quasi proprio cujusque. Et propterea dixi in quæst. pręced. viam publicam esse, cujus solum est publicum. Unde quidam advocatus hic male libellavit in quadam causa viæ, quæ nunc pendet: dixit enim viam illam esse publicam, & proprietatem ad se spectare, quod not. ne erres. Et quod dixi, quod licitum est cuique ire per viam publicam, fallit, quando est prohibitum per dominum viæ, puta per principem: quia tunc non liceret. Nam domini terrarum possunt prohibere, nedum suis,

Beunwegen
c.

ſuis, ſed etiam forenſibus, venire ad loca ſua, *argum. l. divus. ff. de ſerv. ruſt. præd. & l. hæres. ff. de uſufruct. leg. & l. ſicuti. §. Ariſto. ff. ſi ſerv. vend.* ſecundum Bald. qui ita notat ſingulariter *in c. 1. de no. form. fid. in uſib. feud.* qui ſubdit, poſtquam forenſes venerunt in teritorium alicujus, ſunt ſicut reliquus populus: & eſſet contra naturalem æquitatem, & bonum publicum, ſi expellantur, *facit text. in auth. de quæſtoribus. in princ.* & ita etiam tenet dom. Iac. de Alva. ſequendo Bald. *in c. 1. ad fin. in tit. qualiter ju. de vaſal. fide.* quod perpetuo tene menti. Quæro * nono, an 20
jus eundi per viam publicam poſſit præſcribi? Et breviter dic quod non. *ut l. viam publicam, ff. de via publ.* unde ſecundum gl. ibi not. quod ſi eſſet aliqua via publica, per quam non fuiſſet itum per aliquem, propter hoc non tolleremus jus eundi: *per illum text.* & ideo dicit ibi gloſſ. notabilis, quod non poteſt pręſcribi via ſeu jus eundi ad ſanctum Iacobum: & ſi diceremus aliter, multis ire non liceret. & dicit quod hoc eſt ſpeciale contra regulam, *C. de præſcr. 30. annor. l. omnes.* Vel dicit quod eſt ideo quia videtur excipere, ſi alius impedit, quod jus excipiendi non tollitur tempore, *l. pure, ff. de doli except.* Et ſubdit ibi gloſſ. notabiliter, quod etiam ſi per centum annos non itum fuerit, favore publicæ utilitatis non præſcribitur. Quæro decimo, cujus * ſit via publica? Dic, quantum ad uſum, 21
eſt privatorum, non quantum ad proprietatem, *ut l. 2. §. 1. ibi*, privatorum uſibus deſerviunt, jure ſcilicet civitatis, non proprio cujuſque. *ff. ne quid in loco publ.* facit quod dixi in 8. quæſtio. Sed quantum ad alios eſt dubium: an ſcilicet ſit illius tantum civitatis vel loci in quo eſt, vel ſub cujus territorio exiſtat: an vero ſit civitatis Romanæ olim, & hodie principis, vel domini illius civitatis, vel loci? Et videtur quod ſit illius civitatis vel loci tantum, *per d. §. 1. ibi*, jure ſcilicet civitatis. *& ita tenet ibi glo. in verſ. civitatis. in princip. & videtur probari in d. l. 2. in princip. cum glo. in verſ. 1. quæ exponit l. municipali.* & ſic præſupponit, quod civitas poſſit ſuper hoc diſponere. & eſt glo. de hoc in terminis, *in d. l. 2. §. viam. quæ incipit, ut princeps. in fin.* quæ dicit, quod quælibet civitas habet juriſdictionem faciendi viam publicam. In contrarium videtur tantum civitatis Romanæ, aut hodie domini aut principis illius civitatis vel loci maxime non recognoſcentis ſuperiorem, ſicut eſt dominium Venetiarum: quia ſi via publica eſt, ergo non videtur poſſe ſpectare ad civitatem: quia bona civitatis alterius, quam Romanæ, abuſive dicuntur publica: ſola enim ea publica ſunt quæ populi Romani ſunt: *ut l. bona civitatis, cum l. ſequ. de*

verb. sig. Item quia text. *in d. l. 2. §. 1.* dicere tacite videtur, quod in dubio per excellentiam intelligatur de civitate Romana, *per §. sed quoties. Inst. de jur. nat. & gen.* & ita videtur tenere gloss. *in d. §. 1. in versic. civitatis, in fin.* Sed Bart. *in d. l. 2. §. 1.* concordat istas opin. dicens, quod ista non repugnant. nam verum est, quod quælibet via publica principaliter spectat ad civitatem Romanam, per jura ad hoc allegata. & pro hoc est text. *in c. 1. in princ. in vers. viæ publ. in tit. quæ sunt regalia*, & spectant ad regem vel principem, *ut dixi supra in 7. qu.* sed quælibet civitas habet jus in via publica ex permissione civitatis Romanæ *ut probatur in d. l. 2. in princ. ff. ne quid in loc. publ. ibi, præterquam quod l. conjuncta gloss. quæ exponit l. municipali. probatur in l. prohibere, §. plane. ff. quod vi aut clam.* facit quod dicitur de jure civitatis, quod est approbatum regulariter à jure Canonico, in quantum non contradicat, *ut 10. dist. si in adjutorium, & in c. sec. notant Canonist. in c. ecclesia S. Mariæ, extr. de constit.* ex quo not. quod quælibet civitas videtur habere jurisdictionem faciendi viam publicam, & eadem ratione reducendi viam publ. in locis privatis, *ut not. Bart. in d. l. 2. §. 1. per gloss. ibi, quæ incipit, scilicet privati. & idem not. eadem l. 2. in princ.* & ex hoc Bartol. *in l. 2. in princ. ff. ne quid in loc. publ.* dicit, quod fuit de facto de quadam platea, quam commune vendere volebat. & videbatur quod non posset nisi per principem, *ut l. continuus. §. cum quis, de verb. oblig.* datum fuit consilium tale, quod de hoc fieret statutum, scilicet quod vendatur, *per illum text. & per l. prohibere. §. plene, ff. quod vi aut clam.* & hoc etiam voluit Bart. *in d. §. cum quis.* & ibi per o-
22 mnes Dd. Sed ut quæstio ista melius intelligatur, subjicio aliam, * videlicet an loca publica possint vendi, vel alienari & per quem, & quomodo? Et videtur primo, quod nullo modo possint alienari, quia non sunt in cõmercio nostro: *ut l. sed & Celsus. in princ. ff. de contrah. empt. & d. §. cum quis.* nisi per principem, *& voluit gloss. in d. §. cum quis, & habetur in l. apud Iulianum, §. fin. ff. de lega. 1.* vel per regem, *ut in c. 1. in princ. in tit. quæ sunt regalia.* In contrarium videtur *l. 2. in princ. ne quid in loc. publ. & in d. §. plane.* Ego in hoc sic puto esse dicendum: Aut est princeps qui non recognoscit superiorem: & non est dubium, quod per ipsum loca publica alienari possunt, *per gloss. in d. §. cum quis. per d. l. apud Iulianum §. fin. per l. 2. in princ. ibi*, decreto ve principum tibi concessum est, *ff. ne quid in loc. publ.* & ita dixi *in l. inter publica, in 3. q. ff. de verb. signif.* Quod fallit, quando alienantur per metum puta alicui tyranno potenti,

tenti, *argum. l. 1. §. qua onerandæ. ff. quarum rerum act. non da.* & tenet Bart. *in d. §. plane.* Secundo fallit quando alienaret aliqua, quorum donator esset in magna diminutione jurisdictionis regni sui, & tunc non posset: *per c. intellecto, extr. de jurejur.* Sed si donaret aliqua, quæ non diminuunt jurisdictionem, valeret. & donatio facta à rege præjudicaret successori in regno, *ut in c. Abbate, de re. jud. in 6.* & ita tenet Bart. *in d. §. plane.* Aut iste princeps recognoscit superiorem, & istum æquiparo civitati. & idem dicendum est de eo quod dicam de civitate, excepta Romana, aut ergo est civitas quæ recognoscit superiorem, & tunc subdistingue: aut sunt bona publica quę sunt in patrimonio civitatis, & non in usu publico. exemplum, sicut sunt molendina Bononiæ: & de istis potest civitas disponere pro libito voluntatis, sicut potest quilibet privatus de re sua: ut est text, cum gloss. not. *in d. l. sed & Celsus. in princ.* & voluit etiam glo. *in d. l. inter publica. ut ibi dixi in 2. quæstione* & idem dicas de quacunque re quæ esset in usu civitatis tantum. puta, si civitas haberet fundum, vel apothecas, quorum redditus venirent in communi: quia possent vendi libere per civitatem. Aut sunt bona publica, quæ publico usui sunt destinata, sicut sunt viæ publicæ, fora, theatrum, campus Martius, & pratum vallis. & tunc aut vult alienare ista bona simpliciter, non condendo aliquam legem vel statutum: & videtur quod possit, condendo legem, ut supra dixi: ergo videtur quod etiam possit alienando: quia contractus factus ab illo, qui habet potestatem legis condendæ, habet vim legis: *ut habetur in l. Cæsar. ff. de publ. & in l. donationes. C. de don. inter vir. & uxor.* volunt Bart. *in l. civitas. ff. si cert. pet.* & istam opinionem, quod possit civitas sine statuto alienare bona publica, tenet Raph. Cum. *in d. l. continuus, §. cum quis, de verb. oblig.* Sed Bar. ibi tenet contrarium, & communiter Dd. & Bal. *in l. 2. in princ. ff. ne quid in loc. publ. & in l. prohibere. §. plane. ff. quod vi aut clam. & Dom. Paul. in d. §. cum quis.* ubi dicit, quod imo aliquando necesse est prius statutum tollere, vel suspendere, antequam perveniatur ad actum contrarium statuto. & hoc videmus continuè observari, quando universitas aliquid facere voluit contra formam statutorum: quia imo suspendit statutum, postea facit actum contrarium. de quo vide omnino per Bald. *in l. 1. C. ne fil. pro patr. & Canonistas in c. dilecto. extr. de præbend.* & ita feci hoc anno observari in collegio Dd. Paduæ, quod perpetuo tene menti: quia est optima cautela ad contraveniendum statutis etiam juratis per illos qui sunt de universitate. per hoc tamen non

respondetur ad arg. Raph. dum dicit, quod talis contractus habet vim legis, & sic perinde est, ac si per l. statutum esset & ista est communis, ego autem teneo opin. Bart. *per text. in l. 2. in princ. ff. ne quid in loco publ.* ubi vult, quod non sit licitum aliquid in loco publ. immittere, vel damnum dare, nisi lege, hoc est statuto, ut glo. ibi exponit, concessum sit. nec obstat, quod dicit Rapha. quod contractus qui fit per illum qui habet postatem legis condendæ, habetur pro lege: quia illud procedit, quando contractus fit super res contrahentis, vel quando fit per eum qui potest contrahere. sed res publ. de quibus dixi, non sunt civitatis, sed principis. nec civitas habet potestatem contrahendi vel disponendi de eis, quia sibi hoc non est permissum à principe, nisi per viam statuti seu legis, *ut d. l. 2. in princ. ibi,* præterquam quod leg. Aut civitas vult alienare per viam statuti: quia vult facere primo statutum, quod locus publicus efficiatur privatus. & postea ipsum vendere. Bar. *in d. l. 2. in princ.* tenet quod possit, ut supra dixit dom. Paul. de Cast. *in l. continuus. §. cum quis. ff. de verb. obl.* tenet contrarium, dicens, quod si civitas recognosceret superiorem, non
23 posset hoc facere sine licentia superioris. Unde dicit, * quod civitas Pa-
a duæ non posset tale statutum facere, nec alienare sine *a* licentia domino-
b rum Venetiarum, apud quos est omnis administratio *b l. 1. ff. de constitut. princ.* ego autem firmiter teneo contrarium, videlicet opi. Bart. *per text. cum glo. in d. l. 2. in princ. ne quid in loc. publ. & per l. prohibere. §. plane. D. quod vi aut clam.* quæ jura loquuntur non solum de civitate Romana, sed etiam de alijs civitatibus, *ut dixi in q. præcedenti.* & ideo non debemus jura restringere ad civitatem, quæ non recognoscit superiorem: quia tunc perinde esset ac si loqueretur de civitate Romana tantum: quod non est dicendum. Et ex prædictis infero aliquas conclusiones. Prima est, quod loca publ. unius civitatis, quæ sunt in usu publico, ut campus Martius, plateæ, & similia, possunt vendi vel alienari per civitatem, in qua sunt, si non recognoscit superiorem: vel per ejus dominum similiter superiorem non recognoscentem. Secunda conclusio, princeps, vel civitas, recognoscens superiorem, potest statuere quod locus publicus efficiatur privatus & vendatur, vel ad alium usum deputetur, *ut d. l. 2. in princ. ibi, decretove principum.* Tertia conclusio, per civitatem vel dominum recognoscentem superiorem, non possunt vendi dicta loca publica sine licentia superioris. Quarta conclusio, per civitatem vel dominum superiorem recognoscentem, potest fieri statutum sine licentia vel autoritate superioris,

oris, quod bona publica suæ civitatis efficiantur privata, & postea vendantur tanquam privata. Quinta conclusio, si concurrit civitas, vel dominus cum superiore in alienando bona publica, vel in disponendo aut statuendo de eis, præfertur princeps superior, cujus hæc bona sunt, *per c. 1. in princip. quæ sint regalia*. Sexta & ultima conclusio, potest princeps superior, qui non recognoscit superiorem alium, tollere civitati vel domino inferiori potestatem statuendi super rebus publicis. Et est ratio, quia ex quo illa potestas, quam habet civitas disponendi de rebus publicis, leges condendo, procedit alias, *ut d. l. 2. in principio. ff. ne quid in loco publico.* potest per principem revocari: quoniam nedum lex potest revocari per principem, sed etiam privilegium concessum etiam per prædecessorem suum, ac etiam postquam est ab alijs jus quæsitum, *ut l. qui fundos. C. de omni agro desert. lib. 11.* ut singulariter not. Bald. secundum Nic. de Mar. *in l. fin. pen. col C. unde libe.* ubi omnino de hoc videas. Ad tollendum tamen istud privilegium requiretur clausula, *non obst. tali l. puta. §. 2. ff. ne quid in loc. publ.* ex quo tale privilegium est in corpore juris clausum. *argum. glo. not. in auth. qua in provincia. C. ubi de cri. agi oportet, & gloss. in l. hæres absens, in princ. ff. de judic.* quod est not. Potest addi septima conclusio ex prædictis, videlicet quod civitas quæ etiam non recognoscit superiorem, potest bona quæ sunt in patrimonio suo, non in usu communi, ut sunt molendina Bononiæ, alienare, etiam sine autoritate superioris: *per text. cum glo. in l. sed & Celsus, in princ. ff. de contrahen. emp. & l. inter publica. ff. de verbor. signif.* Quæro * undecimo principaliter, an per 24
viam publicam sit licitum privato ducere aquam simpliciter, vel per conductum ligneum vel lapideum. Et dicas, quod non, nisi licentia principis vel civitatis, *in l. servitutes. §. publico. ff. de ser. & ibi not. Bart. in l. quominus, ff. de flum.* Quæro duodecimo, * an supra viam publicam licitum 25
sit facere pontes seu ponticellos? Et dicas, quod non per privatum: *ut l. 1. §. tractatus. ff. ne quid in loc. pub.* & ita tenet ibi gloss. & Bart. & probatur *in l. fin. ff. ne quid in flum. pub.* Sed permissu principis vel civitatis hoc fieri potest, vel quando esset consuetudo in contrarium: *ut d. §. publico, & not. in l. non solum, in pr. ff. de nov. oper. nun. & not. Bart. in d. l. quominus. in 13. q. & per Bal. in l. item lapilli. ff. de re. di. & in l. jurisgentium, §. si paciscar supra de pact. & per Ang. in l. fin. ff. de serv. de quo dic. ut dixi plene in lib. supr.* Quæro decimotertio, an * via publ. possit per 26
privatum occupari aliquo modo? Dicas regulariter quod non, etiam si hoc

hoc nemini ſit nocivum : *ut l. 2. in princ. ff. ne quid in loc. publ.* & ideo non eſt licitum facere ſcalas in via publ. nec etiam primum vel ſecundum gradum ſcalæ, *ut not. Ang. in d. l. fin. ff. de ſerv. ut dixi in lib. præced. de ſcalis*, eodem modo non licet horculum facere, vel vineam plantare, vel aliquid aliud imponere: niſi per principem aut civitatem, vel conſuetudinem hoc permitteretur, quod not. Et prædicta quæ dixi in his trib. quęſtionibus proximis de conceſ. principis vel civitatis, intelligo niſi talis cõceſſio eſſet cum incommodo vicinorum aut alicujus privati: quia tunc talis conceſſio non valeret, *argum. l. quoties. C. de precib. Imp. off. & l. nec avus, C. de eman. lib.* & ita tenet gloſſ. *in l. ſervitutes, §. public. in verſic. incommodo, de ſer. & glo. in l. 2. §. ſi quis à principe. in verſic. impetraverit, ff. ne quid in loc. publ.* Circa quod vide omnino quæ pleniſſime dixi ſupra de ponticellis, *verſic. ſed circa prædicta dubitari poſſet & in ti. de ingreſſu. ver. prædicta autem intellige, & ſupra de cur. in 6. fal.* Quæro decimo
27 quarto, * an via publica poſſit claudi? dic breviter, aut intervenit autoritas principis aut civitatis, aut illius cui rei publicæ adminiſtratio conceſſa eſt, ut poſſit claudere, *l. ſervitutes, §. publico. ff. de ſervi. & l. 2. in princ. ff. ne quid in loc. pub. & l. quod principis, ff. de aqua plu. arc. & in l. prohibere. §. plane, ff. quod vi aut clam.* Aut non intervenit talis authoritas: & tunc aut talis via habet exitum ad aliam viam public. vel ad urbem, vel ad mare, vel flumina: *juxta l. fin. ff. de loc. & itin. publ.* tunc ſine dubio per privatos claudi non poteſt, *ut d. l. 2. §. ait prætor. & §. prætor ait, & eſt text. cum glo. in l. 1. ff. de loc. & itin. publ.* qui dicit, quod ſi aliquis viam public. clauſerit, cuilibet permittitur agere interdict. ut reſtituatur in priſtinum ſtatum, *ut d. §. prætor ait.* Aut talis via non habet exitum: quia per eam forte itur ad certas domos: & tunc videtur quod poſſit claudi, quia illa via videtur eſſe vicinalis, & vicinis tantum ſervit: & ſic privatorum vicinorum eſſe videtur, *per l. 2. §. vicinales ff. ne quid in loc. publ.* Ex
28 quo poteſt inferri, * ſi domus vel fundus, qui ſunt undiq;, eſſet unius tantũ, ille ſolus poſſet dictam viam claudere, & vidi multos eſſe in hac opinione. Sed contrarium eſſe verius, præſupponendo quod ſit via publica, vel vicinalis, ita tamen, quod non extet memoria, quod ſit facta ex collatione fundorum vicinorum : quia talis via videtur publica, licet appelletur vicinalis : ex eo quia principaliter vicinis deſervit : *ut dixi ſupra in 7. q.* Unde cum ſit via publica, & in uſu publico, & publice omnibus pateat, claudi non poteſt, *per d. l. 2. ff ne quid in loco pub. & per l. 1. §. ſi quis in*

ſpecie.

ſpecie. & l. fi. ff. de via publ. & l. 1. cum gloſſ. de loc. & itin. pub. & ita tenet Ang. *in conſ. ſuo 18. quod incipit. reperitur iſta reformatio infra ſcripti tenoris.* qui ſubdit, quod quis poteſt dicere hanc viam non eſſe publicam, cum exitum non habeat: non enim hæc attendimus, ſed hoc tantũ an ſolum ſit publicum, *pro quo tu allega d. l. 2. §. viam publicam.* Nec obſtat, quod dicatur vicinalis vel conſortiva: quia non ex eo, quod ſit vicinorum vel conſortium titul. proprietatis, ſed eo, quia principaliter deſervit vicinis & conſortibus: tamen in uſu publico non minus eſt, niſi probetur quod extet memoria, quod ſit facta ex collatione fundorum, quia tunc eſſet privata eorum, & per eos poſſet claudi, & non aliter, *per d. l. 2. §. vicinales. & per l. fi. ff. de loc. & itin. public. & per ea quæ dixi in 7. quæſtio. & ſupra de ingreſſu vel introitu. verſicul. prædicta autem procedunt.* quod perpetuo tene menti, quia ſæpe de facto contingit. * Quæro decimoquinto, quid 29
ſi aliquis claudit vel taliter impedit, quod per eam iri non poſſit, an poſſit agi contra claudentem vel impedientem? Dic quod ſic, *ut l. quibus diebus in princ. ff. de condit. & demonſt. & l. 1. ff. de loc. & itine. public. & dicit gloſſ. in d. l. quibus diebus.* quod poſſum agere actione injuriarum vel negatoria. Bald. ibi tenet contrarium, quod quis non proſequitur intereſſe pecuniarium, vel patrimoniale pro quo dantur: & ideo dicit competere duntaxat judicis officium, *argum. l. denunciamus. C. de his qui ad eccleſi. confu. & l. ſi ſervus. ff. quod cum eo. & ff. de offic. procon. l. fin. & ita tenet Dom. Paul. de Caſt. in d. l. quibus diebus. in fin. princip.* Ego plus dico, quod ſi aliquis clauderet viam publicam, cuilibet permittitur agere interdicto, ut reſtituatur in priſtinum ſtatum, *ut l. 2. §. prætor ait. ff. ne quid in loco pub. & dixi in quæſt. præced.* Quod tamen intellige, niſi eſſet clauſa authoritate principis vel ejus qui haberet poteſtatem alienandi, *ut dixi ſupra in 8. & 10. quæſt.* * Quæro decimo ſexto, aliquis clauſit viam 30
nunquid poſſum propria authoritate clauſuram frangere? dic, aut loquimur de via privata, quæ aut eſt clauſa per dominum viæ, aut per alium. Si eſt clauſa per dominum viæ, nullus poteſt eam clauſuram rumpere, quia in noſtro licitum eſt pro libito facere, *ut l. in re mandata. C. mand.* niſi illa via jure ſervitutis eſſet alteri obligata: & quia quando aliquis ædificat etiam contra debitam ſervitutem, dummodo non ædificat in alieno, ſed in ſuo tantum, nõ poteſt propria authoritate etiam per illum cui ſervitus deberetur deſtrui, *ut l. quemad. §. ſi protectum. ff. ad leg. Aquil. & l. ſi vitẽ. §. ſi ad jan. ff. quod vi aut clam.* Si vero alius quam dominus claudit viam, poteſt

poteſt indiſtinctè dominus propria authoritate deſtruere, *ut probatur in d. §. ſi protectum. & in d. §. ſi ad januam.* Si autem eſt via publica, tunc dic quod non licet propria autoritate deſtruere, ſed debet agi interdicto, ne quid in loc. publ. *ut l. 2. in princ. & §. ait prætor. & §. prætor ait. ff. ne quid in loc. publ.* & de hac q. dic ut dixi ſupra *in prece. li. de ſerv. tign. im-*
31 *mit. in 7. q. prin.* ubi pleniſſime examinavi iſtum art. * Quæro 17. quod ſi clauditur via publ. quæ eſt in una contrata, aut alius de alia contrata, cujus parum aut nihil intereſt, poſſit agere ut deſtruatur dicta clauſura? dicas quod ſic, *ut d. l. 2. ne quid in loc. publ.* Et hoc tenet gloſſ. not. *in d. l. 2. §. pen. in verſ. actionis.* & ita tenet Ang. *in l. in provinciali. §. fin. ff. de nov. oper. nunc.* qui dicit illam gloſſ. non eſſe alibi. & Ioan. de Ana. *in c. qualiter & quando. in 2. col. extra de accuſ.* qui dicit, quod illa gloſſ. communiter tenetur per Dd. imo dicit plus, quod etiam forenſes poſſent agere, *per d. l. 2. & ita not. Bart. Ang. & Dd. in d. l. in provinciali. §. fi. &*
32 *dixi ſupra de cloacis. in 7. quæſt.* *Quæro 18. de quadam queſtione, quæ fuit inter duas communitates, quam ponit Bal. *in l. plures. C. de condi. inſer. de quadam via publica,* per quam ibant currus utriuſq; communitatis: cui ex dominis territorij debet hęc via applicari, & dicendum eſt quod dicta via eſt in promiſcuo uſu, nec dividi poteſt: quia quælibet pars diviſa eſſet inutilis ad exercitium viæ: & cujus effectus individuus eſt, ejus quoque ſubſtantia individua eſt, *argum ff. de re jud. l. cujus effectus. & ff. communi divid. l. arbor. §. de veſtibulo.* Et maleficia ibi commiſſa ſyndicus utriuſq; univerſitatis poteſt denunciare: nec eſt curandum in qua parte villæ, utrum magis verſus unum territorium, ſive latera unius territorij, quam verſus reliquum: quia tota via eſt in promiſcua juriſdictione. Et iſtæ cõmunitates rediguntur ad inſtar duorum ſociorum, ſive duorũ reorum credendi: unde ſi tranſeuntes per illam viam debent ſolvere pedagium, erit commune: quia ex re promiſcua & communi pervenit. Inquirendo tamen de maleficio ibi commiſſo, videtur melior conditio occupantis. Et occupare dicitur qui totum uſurpat: & cum hic habetur occupatio juriſdictionis, ubi præventio facit jus. *argu. ff. de offic. conſu. l. 1.* Et ſicut implere conditionem prodeſt ſoli implenti. *ut d. l. ſi plures. C. de cond. inſer.* ita exercere juriſdictionem prodeſt ſoli exercenti, & ſolus præveniens in-
c telligitur juriſdictionem *c* exercere. Alij dicunt, quod ſi in medio duarum civitatum eſt locus communis, & ibi fiat maleficium, quod poteſtas utriuſque civitatis habet cognoſcere: quia ejus territorium offenditur. *ff. de his qui*

his qui dejece. vel effud. l. 1. in fin. & l. si vero. §. quod si ex mediano. & sic non est melior conditio prævenientis, sicut in injuria facta pluribus, unusquisque injuriam suam prosequitur. & hoc est verius secundum Alber. de Cervio. & dicit Bal. *in d. l. si plures.* Et econverso, si villa tenetur emendare furta in suo districtu, & in via communi duarum villarum esset factũ furtũ: quælibet villa tenetur insolidum, sed una absolvitur, altera liberatur, ut in dictis juribus: & sic, quod commune est privatum active & passive in istis individuis, secundum Bald. *in d. l. si plures. & adde prædictis.* quantum ad condemnationem. quod not. Alber. de Ros. *in 2. parte statutorum, q. 167. & q. 38.* * Quæro 19. statuto cavetur, quod vulnerans in 33
via publica, magis puniatur quam si alibi vulnerat: aliquis percussit in via privata, per quam tamen iter publice fiebat, an punietur, ac si in via publica vulnerasset? Et videtur quod sic: *per l. 1. §. summa cum utilitate. ibi*, dummodo per eam vulgo iter fiat, *D. de his qui dejece. vel effud.* quia mens spectari debet, *ut l. 3. §. conditio. ff. de adi. le.* ita tenet Angel. *in tract. suo de malefic. in tit. de pœ. & percu. & insultu, vers. item po.* & eum sequitur Alb. de Ros. *in suo opere statut. in 2. parte, q. 37. quæ incipit, statuto cavetur, quod vulnerans*, in contrarium tamen videtur, quod illa via in veritate est privata, ut in p. præsupponitur. *& dixi supra eo. in 7. quæst.* ergo statutum pœnale loquens de via publica, non debet habere locum in privata: quoniam statuta sunt stricti juris, nec regulariter debent extendi, *ut l. 3. §. hæc verba. D. de negot. gest. & l. 1. §. si is qui navem. D. de exer. cum simil.* & maxime statuta pœnalia, *ut notat l. si vero. §. de viro. ff. solut. matrim.* & istam partem puto esse veriorem: quia quando statutum est pœnale & correctorium juris communis, sicut præsupponitur in casu isto, tunc non debet extendi etiam per identitatem rationis, *per not. per gloss. & Doct. in auth. quas actiones. C. de sacrosanct. eccles. & per not. eleganter per Bart. in l. 1. D. solut. matrimo. in 9. quæst.* Secus esset, quando statutum declararet aut distingueret jus commune, quia bene tunc fieret extensio per identitatem rationis, secundum Barto. *in d. l. si constante.* Non obst. *l. 1. §. summa cum utilitate. ff. de his qui deje. vel effu.* quia ibi fit extensio per l. & in casu nostro fieret per hominem, quod non est dicendum per prædicta. * Quæro 20. de alia quæstione quotidiana, scil. 34
statutum est hic Paduæ, & etiam in multis locis, quod si quis vendiderit fundum, possit cohærens seu confinis, seu collateralis *d* præsentare idem d
precium, & vendicare fundum venditum ab emptore, modo aliquis vendidit

didit fundum, & vicinus qui habet alium fundum propinquum, via tamen publica interveniente, vult præsentare pretium vigore dicti statuti, quæritur an possit? & dubium est in hoc, an talis vicinus dicatur cohærens & confinis aut collateralis, ita quod possit præsentare? Et videtur quod sic, *per l. lacus. ff. de acquir. rer. dom. & per text. cum gloss. not. Instit. de rer. divis. in §. riparum. & versic. adhærent.* ubi habetur, quod ripæ fluminis dicuntur esse illorum, quorum prædijs adhærent, etiam si via publica sit in medio. Item pro hoc, quia via publica media non impedit servitutem, licet aliud in locis privatis sit, *ut l. servitutes. §. public. D. de serv. & l. qui sella. §. fina. de servit. rust.* econtra casus videtur ad literam *in l. 2. §. fina. cum l. seq. D. fini. regun.* ubi dicitur, quod si via publica sit in medio inter fundum tuum & meum, confinium non intelligitur, quia via in confinio meo est via publica, magis quam ager vicini, & ideo vult ibi, quod non possit agi judicio fini. regun. quod inter confines competit & istam ultimam, puto veriorem esse. Et idem etiam dicas, si flumen publicum esset in medio, quia non dicerentur esse confines seu collaterales, *ut est text. in l. 5. incip. quia magis. D. fini. reg.* Secus si rivus privatus interveniret, *ut*
35 *est casus in l. sequen. quæ incipit, sed si rivus.* * Et hanc partem etiam tenet Bald. *in l. quadam lege Græca Federici Imperatoris, quæ vocatur jus prothomisios, in glo. 2.* Nec obst. *l. maritus. de acqu. rer. dom.* ubi tex. in fin. videtur velle, quod si inter fundum vicini, & meum est via publica, & flumen destruxit fundum vicini, & viam publ. & postea retrocedit flumen, quod fundus vicini efficitur meus, non obstante quod via quæ remanet, sit in medio, quia ille text. fundat se in hac ratione in fin. quia etiam ipsa via est fundi mei. & gl. intelligitur quantum ad emolumentum, non quantum ad proprietatem, vel quantum ad commodum meum: quia si via destrueretur ex fundo meo deberet reparari, *per l. si locus. §. fin. ff. quemad. serv. amitt.* sed quoad alios effectus, secus. Et ideo quantum ad hoc ut fundus qui est ultra viam, sit cohærens, quantum ad hoc ut contra jus commune possit vendicari, dicendum est, quod ipsa via impediatur ne fundi dicantur cohærentes, & eodem modo respondeo ad glo. *in §. riparum.* quæ potius probat contrarium, relata ad tex. qui dicit, quod ripæ sunt ejus, cujus prædio adhærent, & gl. addit etiam quasi dicat, si via vel flumen sit in medio: licet tunc non adhæreat prædio quando via est in medio, tamen ripa sua
36 est. * Quæro 21. quid si via communis est ad fontes agrorum vel castrorum, ad cujus jurisdictionem præsumantur prædia pertinere? Respondeo
secun-

ſecundum Bald. *in l. ſi plures. C. de condi. inſer.* quod via communis diffinit loca ſecundum vicinitatem aſpectus. *Inſtit. de rer. diviſ. §. inſula. & vide quod not. Azo in ſumma. C. uti poſſidetis.* Item medium eſt extremitatib. oppoſitum ſecundum Ariſt. ideo nulla extremitas prędicatur de medio. Item quod participat de contrarijs, non eſt ſimpliciter tale, *ut D. de leg. 2. l. hoc legatum.* * Quæro 22. aliquis legat, vel vendit fundum vel 37
e domum, an videatur conceſſum, quod debeat habere viam ex fundo exterioris vel vendentis, vel ſunt duo fratres aut ſocij, dividunt unum fundũ, an in dubio videatur actum, quod unus debeat habere viam per partem alterius? *Vide quæ pleniſſime dixi loco præced. in tit. de ſervit. itin. ſeu adi. ubi etiam dixi de itin. & act. ubi omnino vide*, & adde quod ſi aliquis vendit fundum, in quo habet capellam, quod capella non cedit, ſi habet aditum ex publico. Sed Bart. ita dicit *in l. ſi mercedem. §. 1. ff. de actio. empt.* per illum text. cui adde not. per Inno. & Dd. *in c. ex literis extra, de jure patro.* * Quæro 23. quid ſi via publica eſt aquis inundata vel aliter de- 38
ſtructa, an poſſit iri per fundum vicini? dic quod ſic, *per l. ſi locus. §. fina. ff. quemadmod. ſerv. amit.* & nunquid debeat vicinus de hoc habere pretium, glo. ibi tangit. *ego dixi in loco præceden. in 10. quæſt. princip. in fin. & ſupra de ſervit in antep. quæſt. verſic ſed quid ſi locus debens ſervitutem itineris eſt inundatus. & in pen. q. verſ. 7. quando via publ.* & adde quod iſto caſu ſi aliquis duceret pecudes vel animalia per fundum vicini, quando via publ. eſt deſtructa: non poteſt accuſari per vicinum de damno dato, ut not. Bald. *in l. per agrum. C. de ſervit. & aqua. & vide ad hoc gloſſ. 1. diſt. omnes leges. in gl. ma. in fi. & gl. fi. in prin. l. maritus. ff. de acqu. rer. dom.* & hoc intellige, dummodo civiliter ducat animalia: ita quod à damno in quantum poteſt, cuſtodiat, *l. ſi cui. ff. de ſerv. ſecundum* Bald. *in d. l. per agrum.* * Quæro 24. quid ſi aliquis in agrum vicini viam pub. rejecerit: 39
an is per cujus fundum via publi. facta eſt, poſſit agere contra eum: Dic quod ſic: quia poteſt agere actione viæ rejectæ ad ſuum intereſſe, ſcilicet quanti ſua intereſt quod via publ. per ſuum fundum facta non ſit, *ut eſt text. in l. ſi in agrum. ff. de via publ.* quam actionem quidam dicunt eſſe proprium nomen actionis: & ita eſt in arbore actionum Ioan. in ſpeciali circulo: & ita bene ſonat actio viæ rejectæ, ſicut & nomen alterius actionis, & ita tenuit Azo. *ut not. glo. 1. in d. l. ſi in agrum.* Alij dicunt, quod non eſt proprium nomen actionis, ſed eſt quædam adjectio, ſicut eſt actio de peculio. & quod dicitur *in d. l. ſi in agrum.* quod datur actio viæ rejectę

debet exponi, id eſt, propter viam rejectam datur actio utilis, *l. Aquil.* vel in factum, *ut not. gloſſ. in d. l ſi in agrum.* ſicut & alias datur actio de dolo, id eſt, propter dolum datur actio, ſcilicet mandati, *C. de do. l. 1.* & iſtam partem tanquam ultimam, videtur ſequi Rofr. *in libellis ſuis juris civilis in tit. ſi vicinus per fundum viam rejecerit, &c.* alias eſt rub. de actio. viæ rejectæ & ita etiam tenet Bart. *in d. l. ſi in agrum.* qui dicit quod iſta non eſt actio de ſe, ſed eſt actio in factum ex hoc edicto, *vel per l. Aquil.* & intellige Bart. dum dicit ex hoc edicto, de edicto poſito *in l. 1. de via*
40 *pub. & itin. pub. refic.* * Sed circa iſtam actionem viæ rejectæ quærã de quibuſdam pro ejus declaratione, quia eſt materia incognita. Primo quot ſint neceſſaria ad hoc ut competat iſta actio. Rofr. *in d. rubr. de act. viæ rejectæ.* dicit, quod tria ſint neceſſaria. Primum, quod viam pub. quis fecerit per fundum. Secundum, quod iſte fundus ſit vicini ſui: & idem ſi eſſet alterius privati. Tertium, quod propter hoc damnum ſit illatum illi vicino vel domino, per cujus fundum via publica facta eſt. & hæc omnia
41 intelliguntur *in d. l. ſi in agrum. D. de via publica.* * Secundo quæro, ad quid competat iſta actio? & videtur quod competat ad hoc, ut via publ. rejecta in agrum vicini, removeatur de fundo illo: ſed dic contra, quia imo competit ad intereſſe tantum, *ut eſt caſus in d. l. ſi in agrum.* & hoc tenet Rofr. *in d. tit. de act. vi. re.* & adde quod dicam in ſequ. Hoc tamen fallit in caſu, quando via publica eſſet deſtructa, *per l. ſi locus. §. fin. ff. quemadmo. ſerv. amit. ſecundum gloſſ. in d. l. ſi in agrum.* quam declara, *ut*
42 *dixi ſupra in 23. quæſt. & in aliys locis ibi remiſſis.* * Tertio quæro quid ſi agatur ad hoc, ut illa via removeatur. Dic quod non competit actio prædicta, ut ſtatim dixi, ſed poſſum ego, in cujus fundũ via rejecta eſt, propria autoritate claudere, ita quod plus inde tranſiri non poſſit, *per l. quemad. §. ſi protectum. ff. ad leg. Aqui. argu. l. 2. C. de allu.* & ita Rofr. *in d. tit. de act. viæ re.* qui dicit, quod ita de facto ſæpe videmus: & adde quod dixi
43 ſupra in 6. qu. * Quarto quæro, quid ſi egit quis primo contra vicinum, qui viam publ. in fundum ſuum rejecit, & fuit conſecutus intereſſe ſuum per actionem viæ rejectæ: an poterit poſtea claudere viã? Videtur quod ſic, *arg. l. Stichum aut Pamphilum. §. de loco. de ſolu.* Contrarium teneas, quod cum idſe pretium habuit, & pretium loco rei ſuccedat, *D. de petit. hæred. l. ſi & rem & pretium.* & dixi *in l. Labeo. §. Sabinus. & §. item ſi dominus. de verbo. ſign.* ergo videtur habere fundum, ex quo habet pretium, unde viam claudere & removere nõ poterit. & ita tenet Rofr. in loco præal-

præallegato. Item pro hoc cum competant domino fundi duo remedia, unum ad interesse, aliud ad rem impetrandam : unum intentando alteri renunciare videtur, *juxta not. in l. quod in hæred. §. eligere. D. de tribut.*
44 * Quinto quæro, quid si aliquis rejecit viam privatam per fundum vicini sui, nunquid agetur actione præfata? Et videtur quòd non : quia illa actio est inventa pro via publica. Rofr. tamen *in tit. præallegato, in fin.* dicit quòd credit, quod utilem actionem habere possit, & intentare etiam negatoriam: & si est dominus fundi. datur sibi utilis negatoria vel publiciana : *ut l. si ego, D. de public.* directa actio datur pro via tantum publica : quia tunc non concurrunt verba & mens legis. *facit quod not. in l. tutori. C. de nego gest. & in l. si quis id quod; in prin. D. de jurisd. omn. jud.*
45 * Sexto quæro, quomodo debet formari libellus in hac actione viæ rejectæ? Et dic quod debet formari isto modo : Coram vobis, &c. compareo ego Philippus Alexand. de Velletro contra & adversus Antonium Falsepedatum, & dico & expono, quod dictus Antonius in agrum meum viam publicam rejecit, seu immisit propter quod interest mea, ne via illa ita rejecta sit, quare istud interesse meum peto, & ad hoc propono actionem viæ rejectæ, & hoc tenendo illam opinionem, quod competat dicta actio: sed tenendo aliam opinionem, scilicet quod non sit proprium nomen actionis, *sicut dixi in 1. qu. hujus 23. q.* tunc retineas omnia in libello posita, & adijcias: Et ad hoc propono actionem in factum, vel *f* utilem l. Aquiliæ. f
ita dicit Rofr. *in d. titu. de actio. viæ rejectæ.* Sed tu dicas, quod hodie in utroque casu non est necesse, quod exprimatur nomen actionis : *ut notat gloss. magna in l. 1. in princ. D. de eden. & ibi. per Dd. & not. per gloss. & Dd. in ca. dilecti, extra, de jud. in c. examinata : eod. titul.* & tutius est, quod non inseratur nomen actionis in libello, ut notatur in dictis juribus, & maxime in casu isto, in quo sunt opiniones, quod sit proprium nomen actionis exprimendum.
46 * Septimo & ultimo quæro, quomodo debeat actor & reus formare positiones in hac actione viæ rejectæ? dic secundũ Rofr. *in tit. sæpius allegato :* quia positiones actoris sic fieri debent. Ego dico, quod via publica vadit & ire debet per tales partes, vel recta via publica per illam tu vicinus rejecisti vel immisisti per fundum meum. Item dico, quod per talem viam missam per fundum meum damnum mihi illatum est, &c. Positiones vero rei sic fieri possunt : Et dico, quod via publica est, vel esse debet per tales partes, sicut nunc est. Item dico, quod in partes illas, vel fines est fundus tuus. Item dico quod per talem viam

publicam ita immissam, conditio tua facta est melior : quia modo per viam & stratam publicam potes inde alimoniam vendere remeantibus, & per viam publicam transeuntibus. * Quæro 25. an quilibet teneatur munire vel reficere viam ? Dic duplex est via : una publica, alia privata : *ut dixi supra in 6. qu. 1. casu* : quando via est publica, distingue : aut via est intra civitatem, & quilibet debet munire juxta domum suam : *ut l. ædiles. D. de via publica. alias est in titu. D. de loco publ. fru.* Et ita tenet Bartol. *in l. per Bithyniam. C. de imm. ne. conce. lib. 10.* & idem si via publ. est per burgos civitatis : *ut est text. cum gloss. in versi. civitates, in d. l. ædiles in tantum*, quod nullum genus hominum excusatur ab isto onere : quia non numeratur inter sordida munera. *ut l. absit. C. de priv. do. Aug. lib. 11. & ibi per Bart.* nisi esset concessa vacatio munerum publicorum, vel papalis concessio *g* ut non teneatur ad istud onus reficiendum, *ut l. qui muneris, de vac. mun. & not. glo. & Bart. in d. l. absit.* & ideo non excusantur prædia principis, *ut ibi.* Et hoc tenet Andr. de Barulo, per illum text. & est text. *in l. ad instructiones. C. de sacrosanct. eccles.* Item nec excusantur ecclesiæ, *ut ibi. & in auth. de eccles. titu. §. ad hoc sancimus, colu. 8.* quia est onus reale : ut dicit Bart. *in d. l. ad instructiones, & sic not.* quod res ecclesiæ tenentur ad refectionem viarum publicarum. Non autē dicas quod sola ecclesia, id est, ipse locus sacer sine aliqua possessione teneatur ad istā refectionem, quia non tenetur : sed per possessiones tantum. Et ideo fratres minores non tenentur ad istud onus, nec etiam ecclesiæ civitatis tenētur ad refectionem viæ, seu stilizare jura civitatis Bonon. quia ecclesiæ in nullius bonis sunt : sed parochia reficiet, secundum Iacob. Butr. & Bald. *in d. l. ad instructiones.* Et quia istud onus reputatur esse onus fructuum : *ut l. si pendentes, §. si quid cloacarij, D. de usufr. & d. l. ædiles*, sequitur, quod possessiones steriles, quę nihil reddunt de fruct. nō tenentur ad istud onus, secundum Bald. *in d. l. ad instructiones.* * Sed adverte, quia gl. 16. *q. 1. §. novarum, alias in §. juxta in versic. novis collationibus, in fin.* dicit regulariter, quod non tenetur, *l. ad instructiones, C. de sacros. eccles.* quæ dicit, quod clerici tenentur ad instructionem itinerum : *& per hoc videtur text. in cap. non minus, de immu. eccles. & in Clem. 1. eod. tit.* & hoc tenet Host. *in summa. de immun. eccles. §. quibus.* Ego vero credo illam gl. non dicere verum, quoniam ista sunt munera realia : *h* ut dicit Bart. *in l. ad instructiones*, & non sunt sordida : ergo tenentur ecclesiæ : *ut d. l. absit.* Nec obst. *d. §. novarum*, quia ibi dicitur, quod ecclesia non tenetur ad novas colla-

47 g 48 h

collationes, & ſic ad munera ſordida. Et iſtam partem, quod eccleſia teneatur ad iſta onera refectionis viarum, tenet Anton. de Butr. *in d. cap. non minus*, ubi plene examinat iſtam materiam. Et ita etiam Card. Zaba. *in Cleme. 117. quæſt. de vita & honeſt. cler.* dicens, quod *d. l. ad inſtructiones* hoc expreſſe dicit. nec aliquod jus novum ſpecifice contradicit. Unde quod non mutatur, quare ſtare prohibetur, *l. ſancimus, C. de teſtam. & l. præcipimus, in fin. C. de appellat. & allego hanc rationem ad idem* : quia leges civiles ſunt approbatæ per jus Canonicum, in quantum non contradicant expreſſe canonibus : *ut probatur 10. diſtin. ſi in adjutorium, & in capitu. ſequent. & notant Canon. in capitul. eccleſia S. Mariæ, extra, de cōſtitut.* & de iſta materia an eccleſia & alij teneantur ad refectionem viarū & pontium, vide per dominum Petr. de Anchar. *in repet. capit. poſtulaſti. in 5. quæſt. extra, de foro competent.* * Sed quid ſi imponitur gabella pro plauſtris & curribus, quæ ſolvitur ad portam pro refectione viæ, an eccleſia teneatur? & dicas quod ſic, quia aliquid ſolvitur ex eo quod plauſtra deſtruunt vias, & oportet quod cōtinue reficiantur ex illa pecunia. & ideo ſicut eccleſia tenetur ad refectionem viarum, *ſecundum quod ſupra dixi*, ita ad ſolutionem hujus gabellæ, ex qua reficiuntur viæ, ſecundum Iacobum Butr. & Bald. *in d. l. ad inſtructiones.* dicit tamen ibi Bald. quod ad hoc non poſſunt cogi per ſeculares, *& in Clem. prima, de immun. eccleſ.* * Item quid ſi civitas vel villa vult facere unam viam de novo, & vult imponere onus proprie pro rebus, pro dicta expenſa viæ vel pontium, an poſſit imponi eccleſijs? Bart. *in d. l. ad inſtructiones.* dicit quod non *per authe. item nulla communitas, C. de epiſco. & cler.* niſi prædia eſſent tributaria de quo vide per Bart. *in l. placet, C. de ſacroſanct. eccleſ.* Secundo caſu, quando via eſt extra civitatē : benignius tunc debet fieri refectio & injunctio expenſæ communis imponendo collectam *i* pro quantitate patrimonij, *per l. per Bithyniam, C. de immun. ne. conc. l. 10.* & ibi hoc tenet Bart. hoc tamē fallit, quando dominus civitatis, vel alius ſuperior reciperet vectigalia à tranſeuntibus : & tunc ſuis ſumptibus eam viam deberet dominus vel ſuperior facere purgari & reparari : non autem ſumptibus ſubditorum, per regulam juris, qui ſentit onus, *& de reg. jur. in 6. & l. ſecundum naturam, D. eod. tit. &c.* ita tenet Ioan. de Plat. *in l. unica, C. de cad. tol.* & pro hoc facit quod not. dicit Arch. *23. q. 3. ſi quis peregrinus*, ubi dicit quod iſti Comites & Barones tenentur civitates ſuas, in quibus colligunt pedagia, & ſtratas tenere ſecuras à latronibus : alias tenentur emendare damnū de præ-

49

50

i

de prædato. & idem sequitur Bald. *in c. 1. in pen. col. prin. in tit. de his qui feud. dar. poss. & in c. 1. §. conventiculas. in 2. colum. de pac. jur. firm.* & Flor. *in l. 1. §. summa. D. de his qui dejece. vel effud.* quod perpetuo tenementi. Secundo casu prin. quando via est privata, & hoc potest esse duob. modis. Uno modo, via, id est, jus eundi, prout est servitus: & tunc convenit jus refectionis ei qui habet viam: ille enim qui habet solum, debet pati. *ut l. refectionis, D. commu. præ. & dixi plene supra.* Secundo modo accipitur via privata, hoc est, facta ex collationibus privatorum: & tunc idem quod illos privatos: quia ad eos pertinet refectio: *ut l. 2. §. viarum, ff. ne quid in loc. publ.* & hoc tenet Guil. de Cun. *in l. neminem, C. de sacros. eccles.* & sequitur Bartol. *in d. l. per Bityniam.*
51 * Sed juxta prædicta quæritur an scholares vel qui conducunt domum, teneantur ad refectionem viæ? & quidam dicunt quod non. solet allegari *l. ex conducto, ff. loca,* & ibi tenet Salyc. *in l. in summa. C. de pig.* dicas contrarium, quod tenẽtur solvere: & si non soluunt, potest via occupari *ut l. ædiles, ff. de via publ. & si soluunt,* solvent expensis locatoris: quia locatori imputabunt in pensione per actionem ex eo contractu, secundum Pet. & Cyn. *in d. l. in summa.* & Bart. *in d. l. ædiles.* & ita tenet etiam Alber. de Rosa. secundũ Odofr. *in suo opere statu. in prima parte qu. 136.* quę incipit, *stat. cavetur.* ubi vult, quod si est statutum, quod quis ante domum suam teneatur solidare sub certa pœna, quod inquilinus solvendo imputat locatori. & idem tenet domin. Paul. *in l. ex conducto, in princ. ff. loca. & not. in l. si pendentes. §. si quid cloaca, ff. de usufr.* idem tenet Rofr. *in libel. suis juris civilis, in titu. de offici. jud.* quo prohibetur, ne aliquid fiat in via publ. in fine, qui dicit quod ad hoc competit offic. jud. *per d. l. ædiles. circa fin. & de isto offic. jud. dic ut per eum in d. titulo, & infra dicetur.*
52 * Item quid si esset emphyteuta seu livellarius, an teneatur reficere viam publ. ante domum suam emphyteuticam? Dicas quod sic. expensis suis, *ut l. 2. circa princ. in vers. emphyteuticam publicarum functionum. C. de jure emphyt. & ibi hoc ponitur per Albert. de Rosa. in d. qu. 136.* & dicit idem de vasallo, & est notandum, quia isti dicuntur habere utile dominum, *ut d. l. 1. §. 1. si ager vect. vel emphyt. peta. 1. ibi, si rei autem. & ibi not. in vers. vend. de invest. de re. alien. fac. & nota. glos. in l. si ut certo. §. si duobus vehiculum ff. commod. & in c. cum Bertol. de re judic.*
53 * Item quid de usufructuario, an teneatur ad refectionem viæ? dic quod sic, *ut l. si pendentis. §. si quid cloaca. ff. de usufruct. & vide quod ibi not. & in l. hactenus, eod. titu. & l. qui concubinam. §. qui hortos, ff. de*

ff. de lega. 3. & quod notat Bartol. in l. his verbis, §. idem respondit. eod. tit. & in l. fi. D. de usufr. leg. ubi omnino vide, quod intellige nisi possessiones essent steriles, in quib. haberet usumfru. ut supra dixi post princ. hujus 25. quæst. principalis. * Item quid de marito qui habet fundum do- 54
talem juxta viam public. quæ debet refici, *dic ut habetur in l. 4. §. 1. D. de impen. & adde quod statim dicam.* * Item quid si aliquis habitet in do- 55
mo gratis, an teneatur ad refectionem viæ; dic quod sic: si refectio puta purgatio, pertinet ad utilitatem momentaneam: sed si ad perpetuam, secus. *& ita vult d. l. 3. §. 1.* & ita tenet Bar. *in d. l. Ædiles. ff. de via pub.* Ego puto quod si refectio debet durare pro tempore quo habitare debet gratis, k vel majori, teneatur: alias non: *per d. l. 3. §. 1. & quod ibi Bart.* k
& Ang. in l. divortio, §. quod in anno. & quod ibi not. ff. solut. matr. * Item 56
an teneatur quis reficere viã, si prius vult cedere domui, quam habet juxta viam, *vide Bald. in addit. Specul. tit. de censi. & vide quæ dixi supra de puteo, versi. sed pone, quod quædam communitas.* & per ibi dicta, determinat etiam istam qu. * Item quæritur, quid si via publ. non est destructa ex an- 57
tiquitate, vel casu: sed aliquis ipsam exaravit seu aliter destruxit: an vicini teneantur reficere? Dicas quod non: sed ipse tantum qui eam destruxit: *ut est text. in l. si in agrum. in fi. D. de via publ.* * Sed quid si ille non est 58
solvendo? dic quod vicini coguntur: *ut not. ibi. gl. sing. arg. d. l. Ædiles, §. construant. & l. 2. §. viarum. D. ne quid in loco publ. & dicit Lud. de Ro. in quodam suo singulari, quod incipit, Dic mihi viam destructam, &c.* quod illa glo. est sing. & non est alibi. Item adde, quia sæpe dictum est, quod quis tenetur reficere viam in civitate vel burgo. Nam intelligitur quatenus protendit latitudo domus suæ. *ita Ange. in l. singularum. in fin. C. de ædific. priv.* vel quatenus protendit latitudo cujuscunq; fundi, qui sit in civitate vel burgo versus dictam viam publ. *argu. l. inter eos, D. de acquir. rer. dom. & per l. adeo. §. insula. eod. tit. & Inst. de rer div. §. insula.* Et dixi, cujuscunq; fundi: quia quicunq; fundus sit in civitate vel burgo, idem juris est, sive sit domus, sive stabulum, sive hortus, & sive sit fundus rust. sive urb. quoniã in urbe & in burgis potest esse fundus rusticus: quia nõ locus, sed materia facit prædium urbanum *l. urbana prædia. D. de verbor. signif.* * Quæro 26. aliquis vult reficere viam pub. an possit, & quo- 59
modo? de primo dic, licet aliquis faciat in publico, tamen potest, *ut l. 1. D. de via pub. refi. & not. ibi gl. in rub.* patet ex his quæ dicta sunt in duabus quæstionibus præcedentibus. Et nedum quis potest viam publ. refi-

cere, sed etiam purgare, quod est refectionis portio, *ut d. l. 1. §. sed &*
60 *purgare.* * Quod no. pro statutis loquentibus de refectione viæ, ut comprehendatur etiam purgatio sicut est auferre lutum ex via publ. Et purgare proprie dicitur, ad libramentum proprium redigere, sublato eo quod superest. Et libramentum capitur pro modo & pulchritudine, *ut est text. cum gloss. in d. l. 1. §. purgare.* & ex eo quod dictum est sublato eo quod
61 superest. * Not. quod ille qui tenetur purgare viam, non sufficit si auferat lutum ex via publica in medio, & projiciat in partibus vel in lateribus viæ, quoniam tenetur in totum rem auferre de via, *ut d. §. purgare, quod not.* Item etiam reficere dicitur, & qui aperit, & qui purgat: & omnis omnino, qui in pristinum statum reducit: *ut d. l. 1. §. reficit.* De secundo dic, quod ille qui vult reficere. viam publ. debet ad veterem latitudinem restituere: *ut d. l. 1. §. 1.* & non debet latiorem, neq; longiorem, neq; altiorem, neq; humiliorem sub nomine refectionis facere, nec in via terrenam glaream ponere, aut sternere viam lapide quæ terrena sit, vel econtrario de strata terrenam facere : *ut est text. in d. l. 1. §. si quis in specie.* Et in effectu sub specie refectionis non potest quis viam deteriorem facere impune: imo prohibendus esset: *ut d. §. si quis in specie. & ibi etiam vide per*
62 *gloss. & Dd.* ubi prædicta verba declarantur. * Quæro 27. si quis vult reficere viam publ. & ab alio impeditur, qua actione agetur contra impedientem? Dic interdicto de via publ. reficiendo, & istud interdictum perpetuo datur & omnibus, & in omnes, & habet condemnationẽ in id quod
63 actoris intererit: *ut d. l. 1. §. fin.* * Quæro 28. ad hoc ut istud interdictũ competat contra impedientem reficere viam quæ sint necessario: & Rof. *in libellis suis in tit. si aliquis vult reficere viam publ. alias in rubr. de interdicto si via pub. reficitur. in princ.* dicit quod quatuor sunt necessaria. Primum est, quod via illa sit publi. vel iter publicum. Secundum, quod aliquis velit reficere. Tertium, quod reficiendo non mutetur status primitivus viæ public. Quartum, quod alius te impediat volentem reficere vel
1 purgare viam publ. *l* Et hæc quatuor probantur *in d. l. 1. ff. de via publ.*
64 *& iti. publ. refic.* * Quæro 29. quomodo debeat formari libellus in isto interdicto? & Rofr. *in tit. prææalleg.* dicit, quod debet formari sic : Coram vobis, &c. compareo ego Titius, conqueror de Sempronio: quia me volentem reficere, vel purgare viam publ. vel locum publicum, me prohibuit, & peto interesse pro tali violentia vel injuria, & ago contra ipsum: & ad hoc propono actionẽ in factum subrogatam in loco interdicti de via publ.

publ. & iti. publ. reficiendo : vel ipsum interdictum : *ut l. 1. ff. eod. tit.* Si autem propter illam refectionem vertitur specialis & propria utilitas actoris, potest libellum concipere modo prædicto : & ei addere sic. Et quia interest mea specialiter propter domum meam non esse prohibitum: ideo illud meum interesse peto, & ad hoc propono interdictum prędictũ, vel prædictam actionem in factum subrogatam in loco ejus : & quod tale interesse possit peti, *dixi supra in quæst. 27. in fin.* * Quæro 30. quomodo debeant formari positiones actoris, & rei in isto interdicto ? & dic 65
quod positiones actoris ita formari debent : Ego Titius dico quod via illa, locus ille, de quo quæstio, est publicus. Item quod locus ille, vel via illa indiget refectione. Item quod reficiendo antiquum statutum retinebam. Item quod me prohibuisti, & adhuc prohibes, ista colliguntur, & probantur *in l. 1. ff. de via publ. & itin. publ. refic.* & patet ex supra dictis. Positiones vero rei sic formari possunt : Ego Sempronius dico, quod locus ille, de quo est quæstio, est Titij, & ponantur confinia ita, ut appareat ipsum non esse locum publicum. Item dico, si erat via publica, quod reficiendo volebas, & vis facere viam publicam latiorem, longiorem, altiorem, & humiliorem quam ante fuerat. Item quod Sejus tantum tibi intulit violentiam, unde ego Sempronius debeo absolvi : quia si tantum ille Sejus intulit violentiam, ergo nullus alius. & hæ positiones ponuntur per Rofre. *in d. libello de interdicto, de via publica reficienda : & probatur in l. 1. ff. eod. tit. & ex his quæ dicta sunt supra :* & hæc omnia quæ dicta sunt 25. quæst. not. diligenter : quia ponunt materiam refectionis, & adduntur his quæ dicta sunt supra *in lib. præced. in titu.* de refectione. * Quæ- 66
ro 31. quid si aliquis ponit aliquid in via publica, vel ædificat, vel immittit eo casu quo non potest, *juxta ea quæ dixi sup. in 11. quæst. cum quatuor sequentib.* quo jure agetur contra ipsum ? Dic interdicto, ne quid in loco fiat : *ut l. 2. §. 1. & §. ait prator. & §. prætor ait. D. ne quid in loco publ.* & istud interdictum proditum est ne quid in loco public. vel via publ. vel itin. public. fiat : & si factum fuerit, quod tollatur, ut ibi : & sic istud interdictum ex prima parte est prohibitorium, ex secunda restitutorium : *ut d. l. 1. in prin. & §. hoc interdictum. & §. ait prætor.* Vel secundum Ioan. Andr. sunt duo interdicta. Unum prohibitorium, scilic. ne fiat. Aliud restitutorium, ut si factum fuerit, tollatur : ut not. Rofr. in libellis suis in titu. de interd. ne quid in loco publico. * Quæro 32. sive sit unum inter- 67
dictum, sive duo, quæ sint necessaria ad hoc, ut ista interdicta dentur ? Dic

ſecundum Rofr. quod novem ſunt neceſſaria. Primum eſt, quod via illa
68 vel locus ille ſit publicus. * Qualiter autem via dicatur publica, vel privata, aut vicinalis, *vide in l. 2. §. viarum. & §. vicinales. ff. ne quid in loco publico, & dixi ſup. in 7. quæſt.* Secundum, quod ponatur aliquid in loco publico vel via publica: *ut habetur in d. l. 2.* & in hoc tu adde etiam, quod licet non ædificem in via, ſed ædificem in meo: dum tamen ædificium in meo factum noceat in via, ſufficit, ut habeat locum hoc interdictum: *ut d. l. 2. §. ſi quis in ſuo, & ibi hoc not. Bar. & vide etiam Barto. in l. quo minus. in 3. quæſt. 3. D. flumi.* Tertium, quod non ſit appoſitum de licentia principis vel alterius habentis ad hoc poteſtatem: *ut d. l. 1. in princip.* Quartum, quod ſi eſt poſitum cum licentia principis vel alterius, fiat deterior: *ut d. l. 2. §. merito, & §. ſi quis à principe.* Quintum, quod iſte qui agit hoc interdicto, non habeat ædificium in publico ſine licentia ſuperioris: alioquin non aget: *ut in d. l. 2. §. idem ait, ſi in publico.* Sextũ, quod id quod eſt poſitum, ſtatim noceat vel nocere poſſit: *ut d. l. 2. §. deinde ait prætor.* & ibi declaratur quando via dicatur fieri deterior. Septimum, quod ad hoc ut tollatur, neceſſe eſt ut noceat ædificium: & ſi melius ſit non tollere, ne urbs ruinis deformetur. non tollere, dico, niſi publicus uſus impediatur: *ut d. l. 2. §. ſi quis nemine: & l. fi. eod. tit.* Item ſi non tollitur per interdictum, tollitur tamen officio judicis: *ut dict. §. ſi quis nemine. & d. l. fin.* Octavum, quod locus publicus fiat deterior, & tunc locum habet interdictum: ſed ſi eſſet locus privatus alterius, tunc haberet locum utile interdictum: *ut d. l. 2. §. eum qui. & §. merito.* Nonum & ultimum ſufficit quantum ad hoc, ut habeat locum interdictum, ſive ipſe poſuit, ſive ab alio poſitum ſit: *ut d. l. 2. §. hoc interdictum.* Sed contra prædicta opponitur, & videtur quod aliquo modo non habet locum hoc interdictum. Nam licitũ eſt cuilibet ædificare & immittere in loco pub. *D. de acquir. rer. dom. l. ſtatuas.* Sol. verum eſt quando ponuntur ſtatuę, ſed non in loco public. vel ſi ſunt poſitæ in loco publico, non impediebatur locus publicus: & ideo quod poſitũ eſt, tunc non removetur. * Quę-
69 ro 33. quomodo formetur libellus in hoc interdicto, quando quis ædificavit in via publica, vel aliquid immiſit: vel ædificare aut immittere vult: & in hoc duo caſus principaliter ſunt de per ſe conſiderandi. Primus eſt, quando ex hoc læditur via publica, vel iter publicum. Secundus eſt, quãdo propria utilitas tantum læditur: puta quia lumina tua obſcurata. In primo caſu libellus poteſt duob. modis formari. Uno modo, quando quis vult

vult ædificare vel aliud immittere in via publica, & petitur quod non immittatur vel fiat. Alio modo, quando id quod in via publica factum est, petitur ut tollatur. Primo modo potest sic formari libellus secundũ Rofr. *in loco præallegato*. Coram vobis, &c. compareo ego Titius, & dico, quod talis vult ponere in via public. cujus tales sunt confines, tale quid, propter quod via publica deterioratur vel deformatur, puta faciendo pontem: unde peto ipsum prohiberi ne ponat: ad hoc propono actionem in factum surrogatam in locum interdicti, ne quid in loco publico. Sed vide quod ista forma libelli non est bona: quia per hoc agitur ad interesse. *ut l. 2. §. hoc interdictum. ff. ne quid in loco publ.* quod interesse nõ potest esse, cum nihil factum sit, & agatur, ut non fiat. Et propterea dicit Bart. *in dict. §. hoc interdictum*, quod istud interdictum non potest proponi, nisi quando aliquis incepit ædificare, ita quod habet aliquid instar operis: *ut l. stipulatio. §. opus. D. de nov. oper. nunc.* ideo tunc potest agi ne fiat ad interesse, pro eo quod factum est. Et ita debet intelligi d. §. hoc interdictum, & ista materia. *facit pro hoc l. harum. & l. egi. & quod ibi not. ff si ser. vend. & ideo secundum Bartol. in d. §. hoc interdictum.* debes formare libellum isto modo: Dico quod talis incipit ædificare in tali via publica seu in tali loco publico, propter quod via publica fit deterior, vel iter publicum deterius: quare peto ipsum prohiberi istud opus facere, & cogi ad cavendum ne fiat, & ipsum condemnari ad interesse meum, pro eo quod factum est: ut probatur *in d. §. hoc interdictum. & in §. si quis nemine. in d. l. 2. ne quid in loco publico.* Et de ista cautione vide text. cum gloss. *in l. 5. ibi. & l. penult. eod. titul. & nota. in d. l. harum. & dict. l. egi. & nota. per Bartol. in l. si prius. ff de nov. oper. nuncia.* Alio modo quando quis ædificavit, & unus vult petere ut ædificium vel immissum in via publica tollatur, potest sic formari libellus: Coram vobis, &c. compareo ego Titius, & dico quod Sempronius posuit tale quid in via publica, propter quod est effecta deterior vel deformata: quare peto eum cogi & compelli ad tollendũ & restituendum: & ad hoc propono dictã actionem in factum, &c. In secundo casu principali, quando ex ædificio vel immisso in loco publico læditur tantum privata utilitas: puta quia lumina tua obscurantur, debes sic formare libellum: Coram vobis, &c. compareo ego Titius contra & adversus Sempronium: & dico quod ipse tale quid in ponte vult ponere, vel posuit, vel in via publica, vel in loco public. cujus tales sunt confines, & quod lumina mea obscurantur: unde ne id fiat, ago contra ipsum:

intelligendo ſecundum quod dixi ſupra, ſecundum Bartol. vel ſi jam fecit, dicas, Ago quod removeatur, & ad id propono utile interdictum ne quid in loco publico. Et dixi utile interdictum, & non directum : *per l. 2. §. eum qui. ff. ne quid in loco publi. & per id quod dixi in q. præced. in verſi. 8.* Sed contra iſtam ultimam formam libelli opponitur & videtur, quod non poſſit de jure agi. Nam lumina tua poſſum obſcurare : *ut ff. de ſerv. urb. præd. l. ſi binarum. & C. de ſerv. l. altius.* Sed reſponde ſecundum Rofr. *in præallega. tit. de interdicto, ne quid in loco publ. ante fi.* quod lumẽ quod habeo à tuo loco privato, poteſt obſcurari, cum non debeas ſervitutem, ut dictis juribus. Sed ſi habeo à loc. pub. lumen, ſecus eſt : quia tunc obſcurari non poteſt : *ut D. de damn. infect. l. fluminum. §. ulti. & l. Proculus.* quod eſt notandum. De hoc tunc intellige, quando vis tollere mihi lumen quod habeo ex publico, ædificando in loco public. quia tunc non potes dare mihi damnum etiam habita licentia à principe : quia illa licentia intelligitur ſine damno : *ut l. 3. §. merito. & §. ſi à principe. ff. ne quid in loco publico.* Sed ſi ædificares in loco tuo proprio non debente mihi ſervitutem, potes mihi auferre lumen, quod habetur etiam ex publico : *ut d. l. altius. & l. ſi binarum.* quod bene not. Et addas his quæ dicta ſunt in lib. præced. in materia ſervitutis luminum, & ne luminib. officiatur. Sed adverte quia Bart. *in d. l. 2. §. hoc interdictum. el 2. ff. ne quid in loco publ.* ponit aliter materiam libelli. Nam dicit quod debet ſic formari. Dico contra talem, quod ipſe habet & tenet tale ædificium, quod eſt factum in via publica : propter quod dicta via fit deterior in tanta quantitate, & eſt veriſimile me damnificari in futurum in tantum : quare peto ipſum condemnari ad tollendum ipſum opus, & ad reſtituendam ipſam viam in priſtinum ſtatũ, & ipſum mihi condemnari ad quantitatem prædictam : cum tantum interſit mea dictum opus factum non eſſe : & quatenus mea intereſſet pendente judicio : & hæc forma procedit, ſi is tenet ędificium in via publica, qui fecit. Sed ſi tenet alius, tunc debet concludi aliter, videlicet quod poteſt præſtare patientiam deſtruendi operis : & quod condemnetur quatenus actoris intereſt pendente judicio, ex eo, quod negat præſtare dictam patientiam : *per not. in d. l. 2. §. hoc interdictum. el 1.* Aiij dicunt ſecundum Bart. quod hoc operatur intereſſe totius populi, quod ſibi non placet : quia ſecundum hoc non poſſet conſtitui procurator ab actore, quod eſt contra *l. penult.* ſed pro intereſſe publico debet intentari actio à ſyndico communis. & hoc eſt *quod dicit text. in l. 2 §. hoc interdictum el 1.*

el 1. quod actor is interest : & ideo refert se ad interesse actoris, non populi. * Quæro præterea 34. loco, quomodo formari debeant positiones actoris & rei in hac materia, & in hoc interdicto? Et dic, quod positiones 70 actoris sic formari possunt : Compareo & dico, quod via illa est publica, sive locus ille est publicus, cujus tales sunt confines & cæt. Item quod aliquid immisisti vel vis immittere sine licentia principis vel superioris. Item quod licet princeps tibi concessit ædificare vel aliquid immittere in via public. vel loco public. per talem immissionem vel ædificationem, incommodatur usus meus seu domus mea. Item quod ego, qui ago hoc interdicto, careo ædificio posito in loco public. Item quod id, quod imposuisti vel imponere vis, nocet vel nocere potest loco publ. Item quod imposuisti vel vis imponere, est aliud quam domus. Item quod illa domus si quam ædificasti in public. nocet multum loco public. Item quod supra locum publ. pontem posuisti. Item quod opus factum in loco publi. tu possides. Item quod tuum opus quod fecisti in loco publi. lumen quod habebam in loco publi. abstulit mihi. Positiones rei sic fieri possunt : Compareo &c. & dico quod locus ille vel via illa est vicinalis vel privata. *m* Item quod il- m lud quod imposui vel imponere volo, feci cum authoritate principis, & ex privilegio. Item quod id quod imposui vel imponere intendo cum privilegio, est sine incommodo alterius. Item quod tu qui proponis hoc interdictum, ædificasti in loco publ. Item quod id quod ædificavi est domus, & sine incommodo alicujus loci privati vel public. Item quod opus prædictum desij possidere sine dolo vel culpa. Item quod lumen tuum quod per ædificium obscuravi, habebas à loco meo privato : & de his positionibus habes per Rofr. in tit. si aliquis ponit in via publi. alias est, de interdicto, ne quid in loco public. *& colliguntur ex his quæ dixi supra in 32. quæstio.* * Quæro 35. dictum est supra in 8. q. quod est licitium regulariter 71 ire per viam public. & agere & ducere plaustrum quid si quis impediatur ab aliquo qui prohibere nõ potest, quo remedio ei succurretur? Dic quod est proditum super hoc interdictum, ut liceat ire vel agere per viam publ. *ut l. 2. §. fi. ff. ne quid in loco pub.* & non reperitur alibi de isto interdicto, nisi ibi, secundum Rofr. in tit. si aliquis vult ire per viam publ. alias est in tit. de interdicto, ut liceat ire, agere per viam public. & de illo fit etiam mentio per gl. in tit. ff. ne quid in loco publi. & ad hoc ut competat istud interdictum, ista sunt necessaria. Primum, quod via sit public. & qualiter dicatur via publ. *dixi supra in 7. qu.* Secundum, quod ille qui volebat ire, agere

agere per viam publ. prohibitus sit. *ut d. l. 2. §. fi.* si enim per viam privatam aliquis vult ire, agere debet negatoria : *ut l. 2. ff. si serv. vend. & dicam in sequen. quæsti.* * Circa istud interdictum primo quæro quomodo
72 debeat formari libellus ? Dic breviter. Ego dico quod talis me volentem
n ire agere, vel ducere tale quid per viam public. prohibuit & prohibet *n* : quare peto pronunciari, & ipsum cogi, quod me non prohibeat. & ad hoc propono interdictum, ut mihi liceat ire, vel ducere per viam public. vel
73 actionem in factum subrogatam in locum ejus : *ut d. l. fin.* * Secundo quæro, quomodo formentur positiones in hoc interdicto ? dic breviter, quod positiones actoris sic formantur ? Ego dico, quod talis via est publ. Item quod ibam per illam viam. Item prohibuisti, & me prohibes volentem ire, vel agere, vel tale quid ducere per illam viam public. Positiones rei sic fiunt è contrà. Ego dico quod illa via est privata. Item quod illa via
74 est mea. Item quòd Titius tantũ tibi intulit violentiã, & non ego. * Tertio quæro circa prædicta, quid de his, qui colligunt pedagia ab his qui vadunt per viam public. an possint de jure prohiberi colligere, seu exigere per hoc interdictum. & Rofr. in præallega. titul. dicit, quod credit quod sic. Impediunt enim euntes per viam publi. unde faciunt contra jura, nisi habeant privilegium à principe. *C. nova vectig. institu. non poss. l. 1. 2. & 3. C. de vectiga. l. certum.* Unde nec civitas per sua statuta, potest hujusmodi pedagia imponere. *C. nov. vectig. instit. non posse. l. vectigalia.* nec aliqui nobiles possunt impedire iter agentes, nisi habeant privilegium à principe : & à principe non debet concedi, nisi patria sit tenuis : quia tunc de facili conceditur privilegium. *ut l. 2. eod. titu.* licet de facto contrarium faciant civitates, & nobiles & potentes, secundum eum : & de ista materia vide plene per Barto. *in d. l. vectig.* quæ communiter non reperitur
75 in lect. & per Bald. *in c. 1. in titul. quæ sint rega. in usib. feud.* * Quæro quarto, quia sæpe dictum est, quod agi potest pro via publica, an ad hoc per agentem possit constitui procurator : & in hoc distingue : Aut agitur pro privato cõmodo & interesse, & potest procuratorem constituere. *l. licet in popularibus. in princip. D. de procurat.* ubi loquitur etiam de via publica, & not. *in l. si quis pro eo. in fin. D de fidejusso.* Aut agit pro commodo & interesse publico tantum : & tunc ante litem contestatam non potest : sed post sic : *ut l. penult. D. de pign. act. & not. in d. l. si quis pro*
76 *eo. in fine.* Quinto * quæro, nunquid pro tali causa possit accedere fidejussor ? Distingue ut dictum est de procuratore, *ut habetur per text. & gl. & Dd.*

& Dd. in d. l. si quis pro eo. in fin. * Quæro 36. & ultimo, quomodo debeat libellus formari super via privata, quando dicitur, quod debetur servitus viç. vide per dom. Pet. Iac. de sancto Miniano, in quadam sua summa seu practica, quam de libellis composuit anno 311. à qua sumpsit originem practica novella Ioan. Petr. de Papia, licet de ea non faciat mentionē: qui dicit, quod potest sic formari, Coram vobis cōparet talis,&c. & dicit & proponit contra Martinum, ut cum dictus actor esset in quasi servitute viæ per talem fundum Martini, & ad talem vineam ipsius actoris, dictus Martinus ipsum actorem per vim vel dolo malo dejecit de prędicta quasi sua possessione. Quare petit, ut dictam suam quasi possessionem restituat, vobis domino judici supplicando ut dictum reum ad restituendam dictam possessionem, vel quasi per vestram sententiā condemnetis. Vel dicas ita sicut hodie consuevit: Quare petit per vos, & officium vestrum, quod si inconsequenter expediat, principaliter implorat, quatenus denuncietis & declaretis ipsum Martinum teneri,& obligatum esse ad mihi restituendam dictam quasi possessionem *o* viæ & ipsum cogatis, & remedijs compellatis ad restituendam dictam quasi possessionem viæ: & prædicta forma libelli procedit, quando quis est expulsus per violentiam de possessione vel quasi,& de expulsione viæ principaliter conqueritur. Si autem principaliter de expulsione viæ non conqueritur: sed quia impeditur, quod non possit uti libere via, quia in ea turbatur: tunc posset agere interdicto uti possid. *juxta no. in l. 1. C. uti pos. Et vide circa prædicta quæ not. Bartol. in l. si prius. D. de nov. oper. nunc. & not. per Dd. in §. æque. Institut. de actio.* & quia dixi quod etiam quando via turbatur, potest agi & intentari interdictum uti pos. quæro quomodo debet formari libellus hoc casu? & dicit dom. Petr. Iacobi *in sua practica, in tit. super servitute viæ principaliter turbatæ, debet sic formari libellus*: Domine judex, ego conqueror de Petro: quia cū essem in quasi possessione servitutis viæ per fundum Petri Puzi, cujus tales sunt cōfines,&c. & talem vineam ipse turbat, & impedit me, & vim mihi facit in prædicta quasi possessione, nec permittit me uti via privata. *p* Quare ago contra eum & peto ne me in prædicta quasi possessione turbet, nec in ea vim mihi faciat vobis domino Marco judici supplicando, ut condemnetis ipsum Petrum Puzi, ut desistat à dicta turbatione & violentia: & quod de cætero amplius me non turbet: *ut probatur in l. pen. D. de servit.* Quidam tamen dicunt secundum eum, quod iste libellus non procedit: quia pro servitute viæ turbatæ non

competit interdictum uti poſ. ex eo quia promiſſum eſt de ea tuenda ſpecialiter per interdictum de itin. actu. privat. & iſti dicunt, quod nec pro ſervitute aquæductus competit interdictum uti poſ. quia ſatis de hoc proviſum eſt ſpecialiter per interdictum de aqua quoti. & æſti. & de rivis, & de fonte. Nec etiam pro cloacis competit. *D. uti poſ. l. 1. in princ.* quia ſpecialiter eſt proviſum per interdictũ de cloa. & licet *d. l. pen. ff. de ſerv.* indiſtincte dicat, quod pro ſervitute viæ, & pro alijs ſervitutibus competunt interdicta quaſi poſſeſſoria : attamen glo. ibi exemplificat de itine. actuque privat. Sed præfatus dom. Petr. Iacobi, dicit *in loco præallegato*, quod videtur poſſe dici contrarium : videlic. quod imo etiam interdictum uti poſſ. cõpetat pro ſervitute viæ : quia *l. pen. D. de ſerv.* in diſtincte loquitur, ſcilicet quod competunt interdicta quaſi poſſeſſoria : ergo indiſtincte debent intelligi etiam de interdicto uti poſſ. & ſimiliter glo. etiam in fin. loquitur indiſtincte, *l. 1. in prin. D. uti poſſ. & in l. 1. §. fin. D. de ſuperfic.* Nec videtur ſecundum eum, quod de jure una actio ſeu unum interdictum tollat aliud, niſi materia ſic aperte ordinaret expreſſe contrarium, ſicuti expreſſe dixi, quod pro cloaca non competit interdictũ uti poſſ. *ut d. l. 1. in princ. D. uti poſſ.* Bart. autem *in d. l. 1. in princ. in hoc articul.* an pro ſervitutibus competat interdictum uti poſſ. utile diſtinguit. Nam quædam ſervitutes quæ habent cauſam continuam, & pro illis competit iſtud interdictum utile, uti poſſ. *ut d. l. penult. D. de ſervit. & l. 1. in fin. D. ſi ſerv. vend. & l. & ſi forte. §. ſciendum eod. titul. & l. arbor. D. communi divi.* Quædam ſunt ſervitutes quæ non habent cauſam continuam, ut iter & actus, & pro iſtis non competit hoc interdictum, ſed recurrimus ad interdictum *l. 2. ff. de itinere actuque privato. & Bart.* in effectu tenet opin. glo. *in d. l. penul.* ſcilicet quod pro ſervitute viæ turbatæ non competat interdictum uti poſſidetis etiam utile, ſed interdictũ de itinere actuque priv. quod not. ſcilicet ut ſcias formare libellum, quando turbatur in poſſeſſione ſervitutis viæ vel alterius ſervitutis.

ADDITIO.

a *Interrup.* Interruptio ita fit contra præſcriptionem rei incorporalis, puta jurium per lit. cont. & alios modos aptos interruptioni, ſicut rerum corporalium. *text. eſt not. extr. de præſcr. c. auditis in fin.* Et an interruptio præſcriptionis fiat per miſſionem in poſſeſſ. ex cauſa judicati : & an qui mittitur ex cauſa judicati, poſſideat, dic *ut per Bart. in l. à divo Pio. §. ſi ſuper rebus. D. de re jud.*

a *Li-*

a alt. *Licentia.* An licentia in actu requisita sufficiat, si post actū sequatur, vide Corn. *2. vol. consil. 43. & 4. volum. consi. 89. inc. viso.* & Alex. *3. volum. consil. 62. in 2. colum. §. tertio præsuppono.*

b *Administ.* Administratio legitima & libera est quando quis potest in judicio agere, & conveniri & etiam extra judicium de aliqua re disponere. *facit c. ex literis. ver. probat. & ibi Innoc. alleg. l. secundum. in §. 2. C. de ju. calum.*

c *Iurisdictio.* Iurisd. tollitur contraria consuetudine & præscriptione: ita dicit Innoc. *in c. ad nostram. in fin. de app.* & an jurisdictio quęratur & probetur ex consuetudine, vide Corneum *consil. 268. in 3. volum.* Et jurisdictio delegata an sit odiosa & restringenda. *in 4. vol. consil. 157.* Et jurisdictio judicis an possit prorogari tacito consensu partium, *in 4. volu. consil. 30.* & vide Alex. *in volum. consil. 68. & in 4. vol. consi. 35. & in 5. vol. consil. 1. in 1. colu. in princ.* quando in usu jurisdictionis plures domini ejusdem castri non concordant, quid si agendum, Alexan. *in 5. vol. consil. 25. vers. non obstant, & ibi in seq. col.* an unum cast. possit dividi inter duos. & quid in pluribus cast.

d *Collatera.* Si ex forma statuti proximiores collaterales possunt offerre pretium intra mensem à die publicati contractus, & consequi rem venditam: quando incipiat currere terminus illius mensis, vide Alexan. *in 4. vol. cons. 24. per totum.*

e *Aliquis lega.* Si relinquitur una res, an censeatur relictū id quod in ea continetur. vide Corne. *in 3. volum. consil. 73.* quæ veniant in venditione domus vel fundi, vide Alexan. *2. volu. consil. 134. in 3. & 4. col. & consil. 226. per totum.*

f *Actionem in factum.* Actio in factum datur, quando cessat dolus, & subest culpa. *l. eleganter. §. idem Labeo. & ibi Bart. de dolo.*

g *Concessio.* Concessio videtur facta de toto jure concedentis. *Bal. in l. 1. pen. col. in ver. sed quid si dominus. C. quando non pet. part. l. qui tabernas. ff. de contrahen. empt.*

h *Mun. real.* Munera realia quæ sunt. vide Bart. *in l. rescriptum. §. sciendum. ff. de mune. & honor.*

i *Collecta.* Collecta bonis mobilibus & stabilibus potest imponi. *Bar. in l. 5. col. versi. item pro collecta. C. de mul. in quo lo. per l. forma. de censi. & l. fi. C. de imm. ne. conce. lib. 10.* Bal. *in auth. defuncto, ult. col. in prin. ver. modo quæro, dictat statutum. C. ad Tert.*

l *Gratis.* Habitans gratis in domo an teneatur ad refectionem vel purgationem viæ.? Respon. Bart. *in l. ædiles D. de via publ.* quod sic. Et vide supra de servitu. urban. *cap. 59.* tamen in purgatione momentanea, nõ in perpetua.

m *Viam publ.* Via debet purgari à vicinis habentibus domos *juxta eam. l. 2. & ibi Barto. & Dd. de via publ.* & via purgari dicitur, quando in totum tollitur lutum, non quando ponitur juxta viam, *l. 1. §. purgare de via publ. & per Alex. in l. 2. eod. tit. & quod not. in l. 2. C. de immun. ne conce. lib. 10.*

n *Vicinalis vel privata.* Via vicinalis est, ad quam faciendam vicini de proprio contribuunt: vel quæ in vicos ducit, *l. 2. §. vicinales. D. ne quid in lo. publ.* Et quæ privatæ & publ. quæ dicantur, *d. l. 2 prætor. & §. via D. ne quid in loco publ.* quod publica dicitur ea, cujus solum est publicum: alias dicitur privata.

o *Prohibuit & prohibet.* Prohibitio acquirit possessionem prohibenti ex non fieri, *l. 2. C. de servit. Bald. in l. libertati. 1. colum. C. de ope. lib. ver. sed certe.*

p *Quasi possessionem.* Quasi possessio juris vel servitutis quęritur per patientiam etiam violentam. *Bart. & Alex. post Dd. in l. 1. §. in operis. de oper. nov. nun. Anto. in c. fi. in antepen. char. de causa pos. Innoc. in c. olim. 3. de rest. spolia. & quasi possessio. & vide Alex. in l. 1. §. 1. de itin. actuque priva.*

q *Vti via priv.* Uti quomodo ponatur, *Bart. in l. quibus dieb. §. fin. in 2. colum. versi. quid de dictione uti. D. de cond. & demonstr.*

De servitute aquæductus.

CAP. IV.

1 *Servitus aquæductus est jus ducendi aquam per fundum alienum.*

2 *Ius ducendi aquam per alienum fundum, an sit servitus realis, vel jus tantum personale; quomodo cognoscatur.*

3 *Servitutes personales tantum tres sunt, videlicet usufructus, usus, & habitatio.*

4 *Ius ducendi aquam ex fundo suo ad fundum meum si quispiam mihi concesserit causa faciendi balneum tantum in fundo meo, in quo panni lavari possint: vel pro aliquo alio usu: qui fundum meum non concernat: an tunc servitus realis vel personalis erit.*

5 *Ius ducendi aquam ex fundo tuo ad fundum meum si mihi debeatur: puta per fistulam causa serviendi familiæ meæ pro coquina, & equis, & aliis necessariis pro domo & familia mea, an erit tunc servitus realis, an vero jus personale.*

6 *Ius aquæ ducendæ ad piscariam meam, vel cisternam aut puteum, si mihi concedatur, an sit servitus realis, an vere jus personale.*
7 *Ius aquæ ducendæ ad piscariam meam, vel cisternam, aut puteum, an sit servitus rustica vel urbana*
8 *Ius aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum irrigandum, an realis servitus sit.*
9 *Ius aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortũ meum, &c. an servitus rustica vel urbana.*
10 *Fundus rusticus aut urbanus quando dicatur.*
11 *Aquæductus in servitute quid veniat, & quid non.*
12 *Regula, In re sua quilibet est moderator & arbiter, quomodo intelligatur.*
13 *Servitus aquæ ductus est sicut anima intellectiva tota in toto & tota in qualibet parte.*
14 *Subjecta talia sunt, qualia prædicata demonstrant.*
15 *Distributiones quotidianæ qualiter præstandæ sint.*
16 *Expensas quotidianas viritim collegij prætor dare debet, dato quod unus plusquam alter comederet: ut faciebat Bononiæ scholaris unus Polonus, qui solus comedebat tantum quantum quatuor alij*
17 *Servitutis à principio constitutæ si fundus dominans aqua indigebat, & nunc ex aliqua causa non indigeat, an servitus in perpetuum competere desinat.*
18 *Servitus aquæductus, si fundo meo qui est decem jugerum, debeatur, & postea auctus fuerit: an propter hoc aquæductus servitus crescere debeat.*
19 *Servitutem aquæductus habens an rivum in servientis fundo facere possit, per quem aquam ad fundum dominantem ducat.*
20 *Rivum an quispiam simpliciter cavare possit.*
21 *Rivum, esto, quod aliquis de jure vel ex permissione facere possit, an prædij dominantis dominus illum purgare & reficere poterit.*
22 *Ius ducendi aquã per fundum alterius si quispiam habeat, quando & quomodo ipsam aquam ducere poterit.*
23 *Servitutis aquæductus in concessione, sine alterius damno subintelligitur.*
24 *Aquæductus servitus quomodo acquiratur.*
25 *Aqua per seipsam fluens an præscriptionem vel consuetudinem inducere poterit.*
26 *Aqua si ex certo fundo superiore oriatur, & per quendam alveum ad partes inferiores descendat, aquisq; aliquando pluvialibus adeo crescat, ut in alveo contineri nequeat: an tunc ille qui est in parte superiori, ripas ita elevare cogatur, ut usque ad mare discurrat.*
27 *Aquæductus servitutem totam quis habere & concedere possit, & quis etiam ad aquam ducendam cogi valeat.*
28 *Flumen privatum tribus modis potest dici alicujus esse.*
29 *Aquæductus servitus, cui, vel quibus concedi possit*
30 *Aquæductus servitutem si uni concessi, an alteri postea concedere possim.*
31 *Aquæductus servitutem si tu: cui primo concessi, vis postea alijs concedere an possis.*
32 *Aquæductus servitus, quomodo, qualiter, & quando, & per quem locum constitui vel acquiri possit.*

 33 *Digiti*

33 Digiti mensura secundum Isidorum quid sit.
34 Fundi servientis per quam partem aquam ducere possis, si non exprimatur: quid juris.
35 Aquæductus servitus si ex flumine debeatur, & ipsum flumen alveum mutaverit, quid juris.
36 Flumen si alveum mutaverit, jus aquæ uno impetu perditur, & tunc aliud flumen videtur.
37 Fluminis alvei per mutationem in casibus, in quib. aquæductus servitus amittitur, an de æquitate restituenda sit, ut ex novo vel novis alveis debeatur.
38 Flumen si ad antiquum alveum redierit, an servitus amissa restitui debeat.
39 Aquam ex flumine an cuilibet ducere licitum sit, per occupationem factam propria authoritate.
40 Bononienses licite de flumine Recÿ aquam ducunt, quæ postea in Padum intrat.
41 Aqua si de unius molendino exeat, & alter eam capere velit, & ad molendinum suum ducere, adeo quod primum molendinum non impediat, an possit.
42 Forma seu formula, vallum, & seriola, an idem sint.
43 Aquam si duo ex flumine publico ad fundum suum ducere velint, & se invicem impediant, quis præferetur.
44 Cautela ducendi aquam ex flumine.
45 Occupare vel ædificare incepisse, vel aquam ex pub. loc. ducere, quid, remißive.
46 Consequentia non valet aliquis habet potestatem vel jus ducendi aquam ex flumine publico vel privato, ergo habet servitutem aquæ ducendæ.
47 Aquæ ductus servitute quomodo, & qualiter quis uti poßit.
48 Aquæ ducendæ servitutem ad molendinum si quispiam habeat, propter aquarum abundantiam aliud molendinum construere non poterit.
49 Aquæ publicæ de ductu inter duo castella quæstio erat & inter se fuit lata sententia: demum Imperator unum de illis castellis mihi conceßit: nunquid illam sententiam servare tenear.
50 Vicini incommoditas aquæ ducendæ quæ dicatur.
51 Fons si ex aliquo fundo oriatur per tempus longißimum, cujus non extet memoria in contrarium: & aqua per inferiores partes discurrere cœperit, patientibus illis, quorum fons erat, an habentes superiorem fundum, in quo aqua oritur, ipsam pro libitu voluntatis suæ divertere potuerunt.
52 Longa consuetudine veluti jure imposita servitus videtur.
53 Patientiam solam qui permittit, nec per alia verba servitutem constituit, an servitutem constituere videatur, vel se personaliter obligare.
54 Aquam duxisse jure servitutis vel jure simplicis facultatis, quando quis dicatur.
55 Servitus aquæ ductus præscripta quanto tempore inducatur, & quæ, & quot ad istam præscriptionem inducendam requirantur.
56 Sepem præcidere, mundare, vel mundari facere in fundo vicini, vel per vicini fundum aquam ducere, an servitutem arguant.
57 Aqua quando discurrisse dicitur jure facultatis tantum, non autem servitutis.

58 Pos-

58 *Possessionem in juribus incorporalibus dare non est.*
59 *Differentia quænam sit quantum ad tempus inter locum publicum & privatum.*
60 *Aquam si quispiam habebat jus claudendi certis horis, nunquid ita claudere poterit, ut nihil, quod alias stillare consueverat, ad partes inferiores stillare possit.*
61 *Aquam ducendi jus servitutis per fundum tuum si habeam, & per rivum apertum duxerim, & nunc rivum subterraneum facere velim, an possim.*
62 *Aquam ducendi per vicini fundum si quispiam habuerit, & duxerit per rivum, & demum velit novum canalem vel fistulas in rivo collocare, quæ nunquam habuerit, an possit.*
63 *Aquam per fistulas vel canales si primo per vicini fundum duxerim, & nunc per rivum ducere velim, an possim.*
64 *De jure tertij regulariter opponere possum, quando juris agentis exclusivum est.*
65 *Vendito equo, quo casu ornamenta, vendita videantur.*
66 *Fundum superiorem si quispiam habuerit, in quo aqua nascatur, quæ per subterraneos meatus ad fundum vicini inferiorem descendat: deinde revertatur ad fundum superiorem, an fundi inferioris dominus eam impedire possit.*
97 *Aqua si discurrat à fundo Titij superiori in fundo Sempronij inferiori per venas subterraneas: demum Sempronius fodit in fundo suo, & venas aperit, ita ut tota aqua ad fundum ipsius Sempronij descendat, & desinat ad superficiem fundi Titij ascendere, quid juris.*
68 *Aquæ ducendæ jus qui habet, si aliam aquam admiscuit, nunquid prohiberi possit.*
69 *Statuto si cavetur, ut quis possit ducere aquam ex fundo suo per fundum vicini medium, ad aliquem fundum suum inferiorem, solvendo vicino damnum cavationis, & quis velit ducere aquam per fundum vicini ad suum, in quo fundo vicini sunt venæ aquarum, si aqua sua cum vicini aqua misceatur, & utraq; ad fundum inferiorem transeat, an possit.*
70 *Privilegiatus & privilegij causa quando paris potentiæ fuerint, possidentis potior conditio est.*
71 *Aqua si ex fundo meo superiori ad tuum inferiorem descendat, & totum fundum tuum inundet ex magna aquarum abundantia: quæritur an ego, qui sum dominus fundi superioris, aquam in fundo meo retinere cogar, faciendo fossam, aggeres, &c. Secundo, posito, quod non cogar retinere, an te inferiorem cogere possim, ut eam in fundo tuo recipias, vel patiaris, quod aqua descendat ex meo ad tuum, & ex tuo ad alium inferiorem.*
72 *Si per servitutis conventionem factum fuerit, ut superior vicinus apuam in fundo suo retinere teneatur, vel inferior teneatur eam fossa recipere: nunquid superior vel inferior teneatur purgare vel aggeres facere aut munire.*
73 *Servitutem qui debet, facere non cogitur, sed pati.*
74 *Prædij dominantis dominus, an non solum cogere possit dominum prædij servientis, ut fundum suũ purgari patiatur, sed etiam dominus fundi superioris servientis, qui jure servitutis tenetur habere fossam in fundo superiori, ne aqua noceat vicino inferiori si fossa refectione indigeat, an possit contra dominũ prædij dominantis agere, ut eã reficiat, ne fundo superiori servientis nocere habeat.*

98 Aquæ

SErvitus * aquæ ductus est jus ducendi aquam *a* per fundum alienum : 1
ut l. 1. §. aquæductus, ff. de serv. rust. præd. & Instit. de serv. in princ. a
vers. aquæduct. & notat Azo in sum. & dicitur hæc servitus jus rusticorũ præd. *Instit. eod. in princ. & de reb. cor. & incor. in fin. l. 1. in pri. de serv. rust. prædio.* & propterea rustica servitus appellatur, ut dictis juribus : & dicam in sequen. qu. princ. & videtur jus, quia non in facto, sed in jure consistit, quod est incorporale, *ut Instit. de reb. cor. & incor. in fin.* Item dicitur jus ducendi, quod intellige sive per fistulam, *b* sive per quodlibet b
instrumentum fictile : *ut l. Quintus, ff. de serv. rust. prædio. & l. prius, §. placuit ff. de aqua. pluv. arc.* etiam si nihil in servitute constituenda comprehensum esset, dummodo nullum damnum per hoc domino fundi servientis detur, *d. §. placuit :* non autem duci potest per lapidem manu stratum : *ut ibi not. Azo in summa, in d. §. aquæductus*, circa quod vide quæ

dicam in 9. quæst. princip. Item dum dixi in definitione, aquam, subaudi sive inventam, sive inveniendam : *ut l. Labeo. ff. de servitut. rustic. præd. & not. gloss. Instit. eod. in princip. versic. aquæductus. & not. Azo in gloss. præalleg.* Quod intellige, ut sit servitus, quando est aqua inventa, non post : *ut l. fi. si serv. vend. & ibi hoc not. gloss. & in d. l. Labeo, & Dd. sequuntur.* Idem dixi in definitione per fundum alienum, quia sine fundo non potest constitui servitus : *ut l. 1. ff. communia prædio. & Inst. de serv. §. inter rusticorum. vers. ideo autem, & dicam in seq. qu.* & alienum ideo dixi : quia in re sua non potest constitui servitus : quia res sua nemini servit. *l. in re communi, ff. de serv. urbano. præd. cum simil.* alias non constituta servitute non potest quis aquam per fundum alterius ducere : *ut l. 2. de servi. & aqua. facit l. per agrum. eod. titu.* & si ducatur sine domini voluntate, poterit dominus fundi propria authoritate interdicere & removere : *ut l. quemadmod. §. 1. ff. ad l. Aquil.* nisi quis acquisivisset jus ducendi aquam per fundū alterius ex præscriptione vel consuetudine : *ut dicam in 4. principali :* quia jus aquæ quod competit ex consuetudine, est fortius quam illud, quod competit ex pactis privatorum : *ut eleganter not. Bal. in tit. de pace Constant. in 30. qu. super vers. salvo jure aquæ l. ambrensis,* & prædicta intellige in aqua, quæ sic duceretur volente domino, vel habeat potestatem ducendi à domino : puta ab eo, in cujus loco oritur aqua, vel ab alio, qui haberet potestatem concedendi : *ut dicam in 5. principali,* vel sibi ex præscriptione vel consuetudine acquisivisset jus aquæ ducendæ, *ut dicam in 4. quæst. principali,* alias non posset aquam ducere. *l. aquam. C. de*
2 *servitut. & aqua.* * Secundo principaliter quæro, quomodo cognoscatur, an jus ducendi aquam per fundum alienum sit servitus realis, vel jus tantum personale ? In hoc puto sic esse notabiliter distinguendum : aut quis habet jus ducendi aquam, ex uno fundo ad fundum suum : vel ex pacto, vel testamento, aut alio modo : aut quis habet jus ducendi aquam non ad fundum suum : qui nullum habet ad quem velit aquam ducere. Primo casu subdistingue : aut tale jus ducendi non debet finiri cum persona, & transit cum prædio, & dicitur servitus realis : puta si quis habet jus ducendi aquam per fundum vicini ad fundum suum causa ipsum irrigandi : *ut l. pecoris cum l. sequ. ff. de servi. rust. præd. & l. cum fundo, conjuncta l. constitui. §. si fundus. eod. titu.* Aut tale jus ducendi aquam debet finiri cum persona : puta, concedo tibi, quod toto tempore vitæ tuæ tantum possis ducere aquam ex fundo meo ad fundum tuum causa ipsum irrigandi, & in

in hoc

in hoc fuerunt opiniones inter gloss. priores. Nam Rog. tenet, quod hoc casu sit servitus personalis: *per text. in l. Mela. §. fin. ibi servitus est personæ. D. de alim. & ciba. lega. & l. si mihi eod. tempore, §. fin. D. de servitutibus rusticorum prædiorum. & l. non solum, §. tale. D. li. le. & l. si binas ædes, D. de usufruct.* & hæc opinio videtur probari ratione: quia servitus realis non personæ, sed prædio debetur. *l. unus ex socijs, D. de serv. rust. prædio. & l. qui aliena, §. final. D. de negot. gest.* sed si prædio deberetur, non extingueretur cū persona: imo transiret ad hæredem & emptorem: *ut dict. leg. via constitui, §. si fundus.* ergo debet dici personalis servitus, non realis. Item quia servitutes reales solent esse perpetuæ, *ut l. forma, §. quanquam, de censi.* & hæc opin. refertur per gloss. *in d. l. Mela. §. fi. & in l. si quis binas. & in l. pecoris. præalleg.* & per Cyn. *in rubr. C. de usufruct.* Sed contrariū videtur, videlicet quod talis servitus sit realis, *c* non personalis: *ut habetur in gl. in d. §. fin. & in d. l. si quis binas,* & hæc opinio probatur *in d. l. pecoris, in princ.* Item quia servitus quæ debetur ab uno prædio alteri prædio, dicitur esse prædialis, & realis, non personalis: *ut l. si quis mihi eodem tempore, §. fi. D. de serv. rust. præd.* Item quod tres tantum personales servitutes, videlicet ususfruct. usus, & habitatio. Et aliqui dicunt, quod est etiam ministerium servorum: *ut not. gloss. in d. l. si quis binas: & dixi plene supr. in 1. lib. vers. postquam visum est de servitutibus mistis,* sed istæ non sunt de illis: ergo debemus dicere: quia sunt servitutes reales. Nec obst. *l. Mela. §. fi. & l. non solum, §. tale, cum sim. supra alleg.* quæ videntur dicere talem servitutem esse personalem: quia debet intelligi & exponi in servitute personæ, hoc est prædialis, quæ finitur cum persona, quando hoc actum est: & sic dicimus personale, quantum ad hoc, ut in concepta persona respectu commodi finiatur, non sui. Nam postea etiam durat: *ut d. l. si mihi, §. fin. & d. l. pecoris, cū l. sequen. facit l. obligationum fere. §. placet. ff. de act. & obl.* & per hoc cessant rationes supr. pro parte negativa adductæ, & pro ista opin. est casus *in l. 4. ff. de serv.* & istam opin. Ioan. communiter sequuntur Dd. *in locis præalleg.* Secundo casu princ. quando quis habet jus ducendi aquam non ad fundum suum, quia nullum habet cui possit servitus deberi, an dicatur servitus vel jus personale? & Rog. dixit, quod est servitus personalis, si hoc velit relinquens vel constituens: *per d. l. Mela, §. final. & per l. Lucius, ff. de ser. rust. præd. & ita not. per gloss. in d. §. fina. & in l. ut pomum. C. de servit. & in l. pecoris, & ita tenebat Petro. ut refert Cyn. in rubr. C. de usufr.* sed

gloss. tenet secundum Iacob. & Azo. quod non sit servitus personalis, sed potius quoddam jus personale, quod actione personali isto pacto debetur: *ut d. l. ut pomum & in l. ut pecoris, & in l. si quis binas. præalleg.* & hanc opinio. sequuntur ibi communiter Dd. & hoc est utile scire, an sit servitus, vel jus personale : quia si est servitus, competit confessoria illi, cui debetur servitus : *ut l. 2. §. 1. ff. si serv. vend. & not. in l. si prius, ff. de no. ope. nunc.* Sed si esset jus personale, competeret tantũ actio personalis. Item si est servitus, potest agi contra quemcunq; possessorem fundi, *ut est casus in l. si quis diuturno, in fin. ff. si serv. vend.* Sed si non est servitus, sed tantum jus personale, potest agi contra illum tantum, qui cessit illud jus, & non contra alium : *ut l. Cajus, ff. de ali. & cib. leg. & l. fin. §. fin. de contrah. empt. & habetur in fin. ff. de nov. oper. nunc. & in l. 3. §. opus, ff. de alie jud. mut. caus. fac. & hoc tenet Barto. in d. l. Mela, §. 1. quib. omnib. adde quæ plenissime dixi li. præcedenti in 1. part. in vers. quomodo cognoscatur quando sit servitus realis & prædialis. ubi omnino vide.*
4 * Sed circa prædicta posset dubitari, quid si aliquis concessit mihi jus ducendi aquam ex fundo suo ad fundum meum, causa faciendi balneum tantum in fundo meo, in quo lavari possint panni, vel pro aliquo alio usu, qui non concernat fundum meum, an tunc erit servitus realis vel personalis? Et videtur, quod non sit realis, sed solum jus personale: *per d. l. ut pomum. & per d. l. pecoris. cum ibi nota. per gloss. & Dd.* Item quia servitus realis dicitur illa, quæ sit propter necessitatem fundi tui debentis servitutem : *ut l. ergo, ff. de serv. rust. præd. & not. per gloss. in l. 1. §. in prædijs, in vers. sunt hæ. in fi. eod. titu. & dicam in seq. qu. princ.* ergo ista non potest esse realis, quia non debetur pro necessitate fundi, sed pro persona tantum. Et propterea non videtur, quod sit etiã servitus personalis, per ea quæ supra dicta sunt. Ego tamen puto, quod imo sit servitus prædialis, & realis, quia prædio debetur, in quo est balneum vel lavellum *& pro hoc alleg. glo. in l. 2. in versi. cloacam, D. de servitut. rust. præd. & glo. in d. l. pecoris, ut colligitur ex illo verbo*, Maxime, & patet etiam hoc ex his quæ dicam in sequent.
5 * Sed quid si debetur mihi jus ducendi aquã ex fundo tuo ad fundum meum, puta per fistulam causa serviendi familiæ meæ, puta pro coquina, & pro equis, & alijs necessarijs pro domo & famila mea, an erit tunc servitus realis, an jus personale? & difficultas videtur in hoc consistere : quia aut dicimus quod tale jus debebatur domui meæ, & erit jus tantum personale, per supra dicta. Et videtur quod potius debeatur mihi, & sic fit jus personale.

ſonale. quia principaliter iſtud fit propter me & familiam meam : & non propter furtum, licet fit in fundo : & ideo videtur quod debemus attendere, quod principaliter fit : *ut l. ſi quis nec cauſam. D. ſi cert. pet.* Ego credo quod potius ſit ſervitus realis,quia debetur fundo meo : & licet perſonæ commoditas quæratur, prædij tamen dicitur. Unde jus prædij potius, quam perſonæ conſideratur : *ut l. qui aliena, §. fin. D. de negot. geſt. & l. via conſtitui, §. ſi fundus, D. de ſerv. ruſt. præd. & pro hoc vide gloſſ. in l. 1. §. in prædijs, quæ incipit, ſupradictæ ſunt nominatæ, D. de ſerv. ruſt. præd. & facit quod dixi in qu. præced.* * Item quid ſi concedatur mihi jus 6
aquæ ducendæ ad piſcariam meam vel ciſternam, aut puteum, an ſit ſervitus realis,an jus perſonale ? & teneo quod ſit ſervitus realis : ex quo debetur ex fundo, quando piſcaria, puteus, vel ciſterna ſunt pars fundi : *ut l. Iulianus, §. ſi cum duobus, cum l. ſequ. D. de act. empt. & patet ex dictis ſupra.* * Sed tunc inſurgit dubium, an iſta ſervitus realis ſit ruſtica vel ur- 7
bana. De quo dic, ut in proxima qu. ſequent. * Ultimo quid ſi debetur 8
jus aquæ ducendæ ex fundo tuo ad hortum meum irrigandum, an ſit ſervitus realis ? & dicendum ſine dubio, quod ſic : quia debetur à fundo & propter neceſſitatem fundi dominantis, *ut probatur in l. ergo. D. de ſervit. ruſt. præd. & patet ex prædictis.* * Sed dubium eſt, an talis ſervitus ſit ru- 9
ſtica vel urbana. In quo ſic breviter concludas. Aut uterque eſt fundus ruſticus & erit ruſtica ſervitus : aut uterque urbanus, & erit urbana, *ut l. 1. D. communia prædiorum ſimil.* Aut unus eſt fundus urbanus,& alius ruſticus, & tunc judicatur ruſtica vel urbana,habito reſpectu ad fundum cui ſervitus debetur, quia ſi ille eſt urbanus, dicetur urbana : ſi eſt ruſticus, dicetur ruſtica, *ut not. gloſſ. no. in l. 1. in ver. aream. D. de ſerv. urb. præd. & ibi hoc tenent Dd. & Angel. in d. l. pecoris.* De quo vide pleniſſime in libr. ſuperiori in 4. diviſione princ. ſervitutis.& dixi etiam ſupra de ſervitute projiciendi. in princ. * Quando autem dicatur fundus ruſticus vel 10
urbanus, *vide in d. 4. princ. diviſione ſervitutis, verſic. quæ autem dicantur urbana prædia & ruſtica, ubi omnino vide :* & non omittas,quia per ea quæ ibi dicuntur, declarantur ſupra ſcriptæ quæſtiones : & ex prædictis colligi poteſt, quod jus aquæ ducendæ licet ſit principaliter ruſtica ſervitus : *ut dixi ſup. in princ. in diffinitione hujus ſervitutis :* tamen etiam poteſt eſſe urbana, quando ſcilicet debetur fundo urbano, ſicut dixi ſupra de ſervitute protegendi,& de ſervitute oneris ferendi,quæ poſſunt eſſe ruſticæ & urbanæ.& dicam etiã infra de ſervit. ut licet altius in prin. * Tertio 11

 princi-

principaliter quæro, quid contineatur & veniat in servitute aquæductus, & quid non? Circa quod dicas primo, quod veniunt omnia quæ in divisione servitutis supra in princ. dicta sunt. Item venit aqua tunc, quatenus est opus fundo dominanti, *ut l. ergo. in fin. D. de serv. rust. præd.* & istud est regulariter omniũ servitutum realium, ut secundum indigentiam prædij dominantis constituantur, *ut not. Barto. D. de verb. oblig. l. eadem. §. Cato. in 6. quæst. in prin. & l. stipulationes non divi, in 4. quæst. princ. per d. l. ergo.* nec fundo ultra quam ei opus est servitutes reales constitui possunt, *ut not. gloss. in l. 1. §. in prædijs, in glo. in fin. D. de serv. rust. præd.* & ideo si concessa est uni servitus aquæductus per me, possum etiã postea alteri concedere aquæductum, si aqua satisfacit utriq;, *ut l. 2. §. aquæduct. ff. de servi. rust. præd. & l. Lucio. ff. de aqua quotid. & æsti. & dicam in 6. qu. princ.* Sed si est mihi concessa servitus aquæductus pro fundo meo, nõ possum eam pro alieno fundo concedere, quia servitus quæ debetur fundo meo, intelligitur secundum necessitatem fundi mei, & non alterius, *ut d.*
12 *l. ergo. §. fina.* & de hoc est casus *in l. ex meo. ff. de serv. rust. præd.* * Nec obstat si dicatur, servitus mihi concessa per alienum fundum, est mea: ergo de ea disponere possum, sicut volo: quia regula est, quod in re sua quilibet est moderator & arbiter, *l. in re mand. C. mand.* quia illa regula procedit quando quis disponit de eo, quod est suum libere. at hoc habet certam formam, videlicet ut mihi debeatur pro necessitate fundi mei tantum à qua forma recedere nõ possum, *l. cum hi. §. si prætor. ff. de transact. cum simil. lib.* & in hoc non habet locũ regula *d. l. in re manda. secundum Bart. & Flor. in d. l. ex meo.* Et quod dixi, quod aquam debitam fundo meo nõ possum alteri fundo concedere, intellige antequam ingressa sit in fundum meum, cujus servitus est constituta sed postquam est ingressa, possum ducere ad alias partes, & alteri concedere pro libito voluntatis, nisi nocitura sit ei fundo ex quo ducitur, *ut l. 1. §. illud. ff. de aqua quot. & æsti. & not. gloss. in l. cum essent. §. 1. in gl. fi. quam omnino vide eod. tit.* * Item in
13 servitute aquæductus hoc continetur, ut omnibus partibus fundi dominãtis acquiratur, *ut l. via constitui. §. quæcunque servit. ff. de ser. rust. præd.* & ideo dicitur esse tota in toto, & tota in qualibet ejus parte, sicut anima dicitur esse tota in toto corpore, & tota in qualibet ejus parte, *ut no. Bart. in l. stipulationes non divi. in 3. colu. ff. de verbo. oblig.* Et ex prædictis infert ad plures conclusiones. Prima est, quod si fundo meo debetur servitus aquæductus illud jus servitutis est totum in toto fundo meo, & totum in qua-

in qualibet ejus parte. Secunda conclusio est, quod licet illa aqua sit magis utilis vel necessaria uni partium dicti fundi mei quam alteri parti, non consideratur ista major utilitas vel necessitas à qua est tota ista servitus in qualibet parte fundi *d* mei dominantis, *ut est text. in l. si partem fundi, ff. de serv. rust. præd. & ibi hoc not. per Dd. & vide quod dicam in sexta conclusione.* Tertia conclusio, si venditur certa pars fundi, cui debetur servitus aquæduct. illa servitus debetur etiam illi parti fundi alienati: & debetur insolidum pro indiviso, *ut d. l. si partem fundi.* Quarta conclusio est, quod commoditas seu usus dictæ aquæ debet dividi inter me & illum, cui vendidi partem fundi dominantis, *ut d. l. si partem.* non autem servitus dividitur: quia illa est individua, *ut not. gloss. ibi in l. 1. §. si ususfruct. ff. ad leg. Falcid. & l. viæ. ff. de servi. cum simil.* Quinta conclusio, quod illa commoditas aquę debet dividi pro mensura fundi dominantis, non respectu partium fundi utilitatis, vel bonitatis, & sic quantitative non qualificative, *ut est casus not. in d. l. si partem fundi, & ibi hoc not. per Dd.* Et quæ sit ratio decidendi, quare fit divisio secundum quantitatem agri, & non secundum bonitatem, dicit ibi Bartol. cogitabitis. & Dd. aliter non declarant. Ego credo quod ratio sit illa: quia servitus est tota in toto, & tota in qualibet ejus parte, *ut dixi:* & sic servitus inest fundo non respective ad bonitatem vel ad preciositatem fundi dominantis, sed pro quantitate: æqualiter ergo divisio aquæ servientis debet fieri, secundum quod ipsa servitus debetur. * Quia talia sunt subjecta, qualia prædicata de- 14
monstrant, *ut est glo. in c. dudum. in fin. in vers. prohibemus. extra, de deci.* & sic econtra, talia sunt prædicata, qualia subjecta demonstrant, *ut l. stipulatio ista. §. hi qui. & ibi hoc nota. Petr. & Barto. ff. de verbo. oblig.* & sic qualitates regulantur secundũ subjectum. Nec huic conclusioni obstat *l. quicquid. ff. de acqui. rer. domi.* ubi habetur, quod inspicitur bonitas rei, quia ibi loquitur quando una res nõ potest duobus accedere, quia tunc accedit preciosiori. Sed quando potest accedere duobus, tunc non inspicitur preciositas vel bonitas, *ut d. l. si partem fundi. & hoc not. Dd.* Sexta conclusio est, quod divisio aquæ servientis debet fieri pro mensura quantitatis fundi, & non pro necessitate partis fundi: & ideo si debentur decem unciæ aquæ uni fundo, qui sit decem jugerum: & dominus prædij dominantis vendit 5. jugera certa pro diviso: licet alia quinq; jugera indigeant magis aqua, quam vendita: tamen divisio aquæ inter emporem & venditorem debet fieri pro dimidia, *ut est casus not. in d. l. si partem fundi.*

fundi. ibi, aut quæ maxime usum ejus aquę desideret, *ff. de ser. rust. præd.*
15 & per illum text. infert ibi Bald. & Ange. & Lud. * quod distributiones
quotidianæ non debent fieri secundum corpora plus & minus indigentia
pro suo victu, *ut habetur in c. cum accessissent. de constitut. de quo vide per*
Innoc. in c. cum M. Ferrariensis. eod. titul. qui dicit quod pręstandæ sunt
secundum consuetudinem : & ubi consuetudo non est, quia puta de novo
ecclesia est ædificata, vel de novo dantur distributiones quotidianæ : di-
cit, quod si distributiones sunt existentes de cellario, ad victum quotidia-
num fiunt viriliter. Sed illa quæ dantur pro indumentis, debent præstari
secundum necessitatem personarum : & sic quando debentur alimenta ex
contractu, vel ultima voluntate, & hoc sequitur Angel. *in d. l. si partem*
fundi. quod bene not. maxime pro gravatis in testamento ad prętandum
eleëmosynam : quia debetur eleëmosyna viriliter, & vestimenta secundũ
conditionem pauperum : & sic in vestimentis possunt executores vel hę-
redes plus dare uni pauperi, quam alteri. Sed in eleëmosynis quæ concer-
nunt victum quotidianum, sicut est panis, victus, & similia, non possunt
16 plus dare uni quam alteri. * Item not. pro scholaribus, qui stant in colle-
gijs expensis collegij : quia rector non debet dare expensas quotidianas,
nisi viriliter, dato quod unus plus comedat quam alter : & hoc vidi de fa-
cto Bononiæ in collegio Hispanorum, in quo erat unus scholaris Polonus
qui tantum solus comedebat, quantum quatuor alij. Septimam conclusi-
onem infero ex prædictis : quia licet servitus aquæductus, & quælibet a-
lia realis debeatur pro necessitate fundi dominantis, *ut l. ergo §. fi. præall.*
& supra dixi, tamen est intelligenda & limitanda, ut habeat locum habi-
to respectu ad tempus quo servitus imponitur : sed postquam est imposi-
ta, & sic est tota in toto, & tota in qualibet ejus parte : tunc dicitur esse
æqualiter pro quantitate fundi : & ideo licet una pars magis indigeat a-
qua, quam alia : tamen hoc non consideratur : imo aqua debet dividi æ-
e qualiter *e* pro qualitate jugerum. quod est not. Octava conclusio est, quia
licet dominus prædij dominantis, cui servitus aquæductus debebatur ma-
gis & frequentius illa aqua in una parte dicti fundi uteretur, quam in alia :
imo & si communiter uteretur in una parte, si tantum vendidit illam par-
tem fundi, in qua minus & raro utebatur dicta aqua, divisio commodita-
tis seu usus dictę aquæ debet fieri pro mensura agri, & pro parte vendita
debetur emptori, ut est casus not. *in d. l. si partem fundi.* quod perpetuo
tene menti. Nec obstat huic conclusioni illa regula, quæ dicit, quod usus

patris-

patrisfa. est attendendus, *l. Sejæ. §. Tyranne. ff. de fund. instruct. vel instrum. leg. & l. si servus plurium. §. fin. de leg. 1.* quia illa regula procedit in his quæ sunt dividua, vel quæ respiciunt personam, sed istæ servitutes aquęductus judicantur potius jus quoddam reale competens prędio magis quam personæ, *ut l. si mihi eodem tempore. §. fin. ff. de serv. rust. præd. & l. qui aliena. §. fin. ff. de neg. gest.* Item ista servitus est individua, & respicit totam partem fundi, *ut dicit gloss.* ergo licet paterfam. dominus prędij dominantis sit usus commoditate aquæ pro parte, tamen hoc non respicit usum patrisfa. ad hoc ut censeatur servitutem amisisse: quia hoc non potest esse: *ut dixi*, ut est si promittatur, vel alias constituatur. Nona conclusio, si servitus aquæduct. in fundo unius dominantis in una parte dicti fundi aqua non est necessaria vel utilis: tunc servitus non dicitur ei parti fundi deberi, *per l. ergo. §. fi. ff. de serv. rust. præd. & ita tenet Bart. Flor. & Dd. in d. l. si partem fundi. eod. tit. quod not.* Ex quo sequitur decima & ultima conclusio, quod in casu, si dominus prædij dominantis vendit uni illã partem fundi, cui aqua non est necessaria, vel utilis: ad emptorem, vel ejus hæredem, non transit servitus vel cõmoditas illius aquæduct. vel si aliam partem vendidit, cui aqua est utilis vel necessaria. tunc tota servitus aquæductus sequitur partem venditam, & nihil debetur parti retentæ per venditorem, *per d. l. si partem fundi.* quæ omnia bene not. quia sunt quotidiana & utilia. * Sed quid si à principio servitutis constitutæ fundus 17
dominans indigebat aqua, & nunc ex aliqua causa non indigeat, an desinat *f* servitus in perpetuum competere? & puto sic esse dicendum. Aut f
desinit indigere, ita quod amplius ea aqua ad usum concessum uti non possit: & tunc desinit competere dicta servitus, quia cessat fundamentum ipsius servitutis, *ut d. l. ergo. §. fin.* Aut desinit competere ad tempus, & tunc teneo, quod servitus hæc non pereat: licet aqua ad alium usum uti non possit dominus prædij dominantis: *per ea quæ dicta sunt supra maxime in princip. facit quod habetur in l. unus ex socijs. §. fin. cum l. sequ. ff. de serv. rust. præd.* * Item quod si debetur servitus aquæduct. fun. meo qui 18
est 10. jugerum, & postea auctus est fundus meus, an propter hoc crescat servitus aquæduct. dicas quod non, *ut est casus in l. non modus. C. de serv. de quo dic, ut ibi per gloss. & Doct.* * Item habens servitutẽ aquæ ductus, 19
an possit facere rivum in fundo servientis, per quem aquam ducat ad fundum dominantem? Si vult facere de lapidibus vivis etiam supra terram, non potest, *ut l. si prius. §. placuit. ff. de aqua plu. arcen. & dixi supra in*

20 *diffinitione hujus servitutis.* * Sed nunquid possit cavare rivum simplici-
21 ter? Dic *ut dicam infra in 9. q. princ.* * Sed posito quod possit facere rivum vel de jure vel ex permissione, an dominus prædij dominantis poterit illum rivum purgare & reficere? Dicas quod sic, *ut l. refectionis. §. 1. ff. communia præd. & l. 1. §. penult. ff. de rivis. & vide quæ dixi in præce-*
22 *denti lib. in tit. de refectione.* * Item ille qui habet jus ducendi aquam per fundum alterius, potest per quamcunq; partem fundi servientis aquam ducere ab initio: sed postquam incepit ducere per unam partem, non potest postea variando per aliam partem ducere, *ut l. fina. & ibi Bartol. ff. de aqua quot. & æsti. de quo vide in l. si cui. ff. de serv. & in l. si via. ff. de serv. rust. præd.* ubi etiam ponitur, cujus est electio loci: an domini concedentis servitutem, vel ejus hæredis: an vero ejus cui servitus est constituta, de quo dic ut plene dixi *in loc. præced. in tit. de serv. itin. versic. nunquid habens servitutem itineris.* Item si is qui duo prædia habebat, in unius venditione aquam quæ in fundo vendito nascebatur, & circa eam aquam late decem pedes exceperat: videtur circa eam aquam late decem pedes iter duntaxat excepisse, ut est casus no. *in l. qui duo prædia. ff. de servit. rustic.*
23 *præd.* * Item in concessione servitutis aquæduct. semper subintelligitur sine damno alterius, *ut l. Imperatores. ff. de servit. rust. præd. & probatur in l. 2. §. si quis à principe. ff. ne quid in loco public. & in l. nec avus. C. de eman. lib.* De quo dic ut plene dixi supra in loc. precedenti. Et propterea in concessione aquæductus intelliguntur semper reservata jura, & cõmoditates ejus cui primo facta est concessio, *ut l. in concedendo. ff. de aqua plu. arcen. & l. Lucio. ff. de aquæ quotid. & æsti.* Quia privilegia uni cõcessa alteri dari non debent, *ut l. decurionibus. C. de silentiarijs. lib. 11.* Et quia si princeps concessit pluribus beneficium, qui prior est tempore, potior est in jure, *arg. d. l. in concedendo. & l. hoc jure. §. 1. ff. de aqua quotid. & æsti. & c. 1. qui successo. tene. in usib. feud. & ideo dixit Bald. in tit. de pace Constan. in 33. col. in concessionibus de aquis publ.* semper videntur reservata jura commoditatis ejus cui primo facta est concessio: imo dico plus, etiam in concessione aquæductus, si diceretur non obstante concessione alteri facta: quia intelligeretur de invalida: & pro hoc allego singulare dictum Compo. *in c. causam quæ. in fi. extra, de præscrip.* quod sequitur ibi Ant. de Butr. & Dd. ubi dicunt, quod si Papa contulit alicui beneficium, non obstante collatione alteri facta: intelligetur de invalida, ne alteri præjudicetur. Item si datur alicui beneficium cum clausula ut præferatur

feratur alijs : quia intelligitur nisi eis fuerit jus quæsitum, quod perpetuo tene menti. Et vide quæ dicam in 7. quæst. princip. ubi ponam per quem locum possit aqua duci,& vide etiam ibi in 8. quæst. princ. ubi dicetur an mutato alveo possit competere servitus aquæduct. * Quarto principaliter quæro, quo modo & qualiter acquiratur servitus aquæductus, & dic 24
pluribus modis. Primo pactionibus & stipulationibus : quia sic acquiri possunt etiam aliæ servitutes. *ut Institut. de servit. §. si quis velit. & l. in summa in prin. in ver. lex secundum expositionem glo. quæ exponit. pactum. ff. de aqua plu. arcen. & l. 1. §. denique. ibi, si tamen lex. eod.* Item acquiritur testamento,vel codicillis,vel qualibet alia ultima voluntate, *ut l. usufructus. in princ. ff. de usufr. & Instit. de usufru. §. 1.* Item per sententiam, *argum. d. l. usiufruct. constituitur.* Item præscriptione, *ut l. 2. C. de servit. & aqua. & ibi hoc plene not. per gloss. & Dd.* & hoc procedit sive aqua sit privata, ut ibi, sive publica. Sed primo casu quantum tempus requiratur, *vide ibi notanter per gloss. & Dd. in l. servitutes. la grande. ff. de servitu. titu. generali, & per textum glo. & Doct. in l. 1. §. fina. ff. de aqua pluvia arcen. & dixi plene supra in 1. lib. in 8. quæst. princ. ubi omnino vide de hoc.* In casu vero secundo, quando aqua ducitur de public. dic quod requiritur tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium, *ut l. usum aquæ. C. de aquæduct. lib. 11. & ibi hoc notat Bartol. in l. diligenter. eod. titu. & adde quod statim dicam, versic. sed nunquid aqua.* Item acquiritur g consuetudine, *ut l. 1. §. denique. & ibi, loci vetustas. eod. titu.* g
& argum. l. 1 cum ibi not. C. quæ sit longa consuetud. & c. fina. extra, de consuetu. ubi etiam not. per gloss. & Doct. an talis consuetudo debeat esse præscripta ? *de quo dic ut ibi.* Item quod jus aquæ competit ex pactionibus privatorum, *ut not. Bal. in tit. de Pace Constan. in 34. colum.* & dicit, quod in aliquibus molendinis, pascuis, & fontibus, & in ipsorum commoditatibus & incõmoditatibus aquarum standum est antiquitati : *per illum text.* Item dixit *idem in c. 1. in §. si quis de manso. in 5. col. titu. de contr. investit. in usib. feud.* quod in aquarum ductu non inspicimus principium aquæ, unde decurrit : sed alveos & meatus, unde transit in vetustissimum aquarũ cursum : & secundum qualitatem de usu aquæ judicare debemus : quod nota. Sed nunquid * aqua per se ipsam fluens possit inducere præ- 25
scriptionem vel consuetudinem ? Dic quod non,quia non est res animata : per rem inanimatam nihil nobis acquiritur. Oportet enim in præscriptionibus aliquem usum intercessisse : quo principiato sufficit aquam per se

 fluere,

fluere, *ff. quemad. servitutes amit. l. qui partem, & l. qui fundum, eod. tit.* in consuetudine etiam sufficit, quod habuerit initium à multis utentibus, nam postea perficitur solo cursu temporis, *ut l. venditor. §. si constat. ff. communia præd. & ita* tenet Bald. *in c. 1. §. si quis de manso. in 6. col. in fin. in tit. de contro. investi.* quod perpetuo tene menti. Item l. communi vel statuo, seu l. municipali acquiri potest servitus aquæduct. *ut l. in summa, in princ. in versic. 1. ff. de aqua pluv. arcend. & l. 2. in princip. in versic. 1. conjuncta gloss.* secundum primam expositionem, dum dicit, lege scilicet municipali, *ff. ne quid in loco pub. & arg. l. 3. §. plane. ibi.* si non lex municipalis, *ff. quod vi aut clam. & l. 1. §. denique. ff. de aqua plu. arcen.* Item natura agri servanda est, ut semper inferior superiori serviat. Hoc enim incommodum naturaliter pati debet ager inferior à superiore, quod compensare debet cum alio commodo. Sicut enim omnis pinguedo terræ ad eum decurrit: ita etiam ad eum aquæ incommodum defluet, *ut est text. in §. denique, quem not.* quia aquæ naturaliter dicuntur descendere ad inferiora. Et ideo illi qui habent agros in parte superiori, non tenentur retinere aquam in suo, sed possunt eam retinere inferiores, qui coguntur illam recipere, & ista appellatur quasi servitus: *ut dicit text. in d. l. 1. §. fi. cum l. seq. ff. de aqua plu. arcen.* & hoc tenet Bart. *in l. quominus, in 2. q. princ. ff. de flum.* qui dicit, quod hoc debet esse verũ in civitatibus Italiæ, quæ sibi de consuetudine præscripserunt merum imperium, & portus, & flumina, & similia. Sed de jure communi prædicta sunt principis: *ut in c. 1. quæ sint rega. in usi. feud.* & sic non possunt concedi à lege municipali. *& adde quæ dixi supra de servitute viæ in 10. quæst.* Item ex rescripto principis vel senatus acquiritur, *l. quod principis. ff. de aqua pluv. arc. & l. permittitur. ff. de aqua quot. & æsti. not. Bart. in dicta l. quominus. in 2. quæst. principali.* Sed pone quæstionem, quam habui de facto Vero-
26 næ. * Oritur aqua in certo fundo superiore, & descendit ad partes inferiores per quendam alveum: quando veniunt aquæ pluviales, crescit aqua adeo, quod in alveo contineri non potest: an tunc ille qui est in parte superiori, cogatur elevare ripas, ita quod discurrat per alveum usq; ad ultimas partes: puta flumen vel mare, an vero possit dimittere quod aqua discurrat supra ripas? Dicitur quod sic: nisi noceat habentib. agros inferiores juxta ripam elevandam: Ego dico quod cogi non potest per inferiorem, sed inferior bene poterit munire & elevare suis expensis: *ut est casus in d. l. 1. §. fin.* Et hoc intellige, quando pacto vel vetustate ita debet duci

aqua

aqua per dictum alveum vel locum, *ut glo. not. ibi in ver. munire*, alias secus. Item hoc intellige, quando per alveum aqua discurrere potest sine damno superioris. Secus si fieret damnum superiori: quia aqua inundaret agros superiores. Exemplum, si à lateribus alvei discurrunt aquæ in partibus superioribus: nam hoc casu ripæ non possunt elevari: quia si alveus est inventus ad ducendā aquam ad partes inferiores, non debet aliquid fieri in eo propter quod aqua retineatur ad partes superiores: quia istud est contra naturam agri, quæ est ut aqua descendat, & inferior ipsam recipiat: *ut d. §. denique.* quod perpetuo tene menti: quia sæpe de facto contingit: *& adde quod dixi inferius.* Quinto principaliter quæritur, * quis 27
possit concedere & habere totam servitutem aquæductus, & quis possit cogi ad aquam ducendam? Circa quod sic dicas: aut quis vult concedere aquæductum ex flumine privato suo, aut ex flumine privato alterius aut ex flumine public. Primo casu, quando flumen est suum proprium, potest regulariter ex eo concedere aquæductum. *l. Lucio. de aq. quot. & æsti. & l. in concedendo, ff. de aqua plu. arcend. & l. aquam. C. de ser. & aqua. & l. ex meo. ff. de serv. rust. præd. & l. via constitui. §. si lacus. eodem titu.* & est ratio quia quilibet in re sua est moderator & arbiter. *l. in re mand. C. mand.* * Et flumen potest dici privatum esse alicujus tribus modis. Pri- 28
mo ratione originis ipsius fluminis: puta quia habet ortum in fundo suo, *ut d. l. aquam. & l. ex meo. cum alijs ibi allegat. & l. si quis diuturno. ff. si servit. vendicet. & l. præses. C. de ser. & aqua.* Secundo ex principis concessione, *arg. l. 2. in princ. ff. ne quid in loco publ.* Tertio ex consuetudine vel præscriptione, *argum. d. l. 1. §. denique. & §. fina. cum l. seq. ff. de aqu. plu. arcend. & l. 2. cum ibi not. C. de ser. & aqua. & dixi in q. præced.* Secundo casu, quando flumen est privatum, alterius, tunc regulariter quis non potest concedere aquæductum ex illo flumine, nisi qui est dominus illius fluminis, vel ejus voluntate: *ut l. 2. & l. aquam, C. de servit. & aqua.* & in his casibus si flumen privatum est perenne, potest esse servitus aquæductus. Sed quando flumen non est perenne, ista constitutio servitutis de rigore non tenet: sed de æquitate sic: *ut l. 2. ibi hoc notat Bartol. Angel. & Doct. ff. communia prædior.* Posset etiam in his duobus princeps, vel statutum disponere pro publica utilitate *h*, quod vicini possint illam aquā h
ducere ad agros suos irrigandos, vel ad alios usus *prout not. in l. final. C. si contra jus vel util. publ. & in c. quæ in ecclesiarum. extr. de constit.* Tertio casu, quando flumen est publicum, puta quando est perenne, *ut l. 1. §. flu-*

minum. ff. ne quid in loc. public. quod poteſt eſſe tribus modis. Uno modo flumen navigabile, ut eſt Padus, Athefis, & Brenta : alio modo dicitur flumen publicum, quod non eſt navigabile, ſed trahitur ex flumine navigabili, *ut l. 1. §. non autem. cum ibi not. ff. ne quid in loco publ.* & dicitur per Bartol. *in l. quominus, in princ. in 2. & 3. opposit. & in 2. quæſt. ff. de fluminib.* Et in iſtis duobus caſibus quæritur aquæductus dupliciter, ſcilicet ex conceſſione principis, cujus ſunt omnia talia flumina, vel ex cõceſſione civitatis, quæ habet merum imperium, ut dixi in q. præced. Secundo, per tantum tempus, cujus initij memoria non exiſtat, *ut l. hoc jure. §. ductus aquæ, ff. de aq. quot. & æsti. & habetur per glo. in l. Imperatores, ff. de ſervi. ruſt. præd.* non autem per privatum concedi poteſt. *ut l. 2. ff. cõmunia prædi. & adde quod dixi in præced. quæſt. princip.* Tertio modo dicitur flumen publicum, quando non eſt navigabile, nec facit aliud navigabile, puta ſi eſt quidam alveus parvus, vel fons : & tunc acquiritur etiam ſine conceſſione alicujus, ſcilicet per ſuam occupationẽ, ſicut cætera quæ ſunt in nullius bonis : & qui primo occupat, præfertur omnibus, *in d. l. quominus. & ibi per Barto. in 3. quæſt. princ. & l. ſi mihi eodem tempore. §. ſi fundo. & l. imperatores. D. de ſervit. ruſt. præd.* dummodo per iſtum aquæductum non fiat injuria ſeu damnum vicinis circumcolentibus, *ut habetur in d. l. imperatores, & in l. 2. §. ſunt autem qui putant. ff. ne quid in flum. publ. & adde quod dixi. in fin. in q. præced. ad fin. & adde etiam quæ dixi in lib. præced. in 3. quæſt. princip. in verſic. item imperator ſeu princeps, uſque ad fin. illius* Item ille poteſt habere ſervitutem aquęduct. qui habet fundum ad quem ducitur : puta cauſa ipſum irrigandi : alias ſecus, *ut l. 1. ff. comm. prædio. cum ſimil. ſupra in princip. in diffinitione hujus ſervitutis.* Item ille qui emit vel aliter acquiſivit prædium, cui ſervitus aquæductus debebatur, poteſt & debet ſervitutem habere : quia ſervitus debita prædio acquiſito tranſit cum prædio, *ut l. ſi aquæductus, ff. de contrahen. emp. & l. ſi partem. in princ. ff. de ſervit. ruſt. præd.* Secus ſi prius ſervitus prædio non debebatur, quia vendito fundo, vel aliter alienato, non debetur ſervitus aquæduct. vel alia ſervitus, niſi dictũ ſit, *ut in l. vendendo in princ. & ibi hoc not. gloſſ. ff. de contrahen. empt. & ita etiam tenet Bartol. in l. via conſtitui. §. quæcunque. ff. de ſerv. ruſt. præd.* Item quis poteſt habere ſervitutem aquæduct. in omnibus caſibus, in quib. poteſt eam acquirere. *De quibus vide in q. præced. etiam in quibus poteſt ſervitus aquæductus concedi, ut dicam in 7. qu. princ.* Item regulariter quis non poteſt cogi ad aquam ducen-

ducendam, maxime jure servitutis: quia natura servitutis non est ut quis aliquid faciat, sed aliquid patiatur, vel non faciat, *ut l. quoties, la 1. §. fin. D. de serv & adde quod dixi supra in 3. q. princ. post princ. & quæ plenissime dicta sunt in præced. lib. in 3. qu. princ. & quod dicam in seq. q. vers. sed quid si tu cui primo concessi etiam.* * Quæro sexto principaliter, cui vel 29
quibus possit servitus aquæductus concedi? Et dic, quod potest concedi pluribus, & per eundem locũ, ut eisdem diebus vel horis ducatur, si omnibus sufficiens est: *ut l. 2. §. si aquæduct. ff. de serv. rust. præd. & l. Lucio. D. de aq. quotid. & æsti.* Sed * si concessi primo uni *i*, an possim postea 30
alteri concedere? Distingue breviter sic: Aut ille cui primo concessi, i
consentit, & possum. *l. in concedendo, D. de aqua plu. arc. & not. glo. in l. Lucio. D. de aq. quot. & æsti. facit l. aquam, C. de serv.* Aut non consentit: & tunc aut per istam concessionem secundam ei nocet: puta quia aqua non est sufficiens utrique & pro eodem tempore conceditur, & tunc non potest, *ut d. l. in concedendo. & per l. per quem locum ff. de ser. rust. præ. & d. l. aquam.* Aut per istam secundam concessionem non nocet primo, cui est facta concessio: puta quia aqua est sufficiens utrique, vel diversis temporibus conceditur, & tunc potest, *ut d. l. 2. §. si aquæduct. & d. l. Lucio. & ibi gloss. not. etiam glo. in d. l. aquam.* Et ita fuit determinatum Bononiæ, ubi communitas concesserat aquam, & fratres Minores, quibus secundo commune concessit, nolebant: & fuit judicatum quod valeret secunda concessio, quia non derogabat priori, ex quo aqua utrique sufficiebat, vel sufficere poterat per prædicta. Sed quid si conceditur pluribus simul vel separatim vel simpliciter servitus aquæduct. ita quod valeat, quia omnibus sufficit, & non conveniunt, quemadmodum utantur? Dic quod utile judicium cõmuni dividundo eis datur, ut scilicet aqua vel mensura vel temporibus dividatur: *ut d. l. Lucio cum glo.* Sed quid * si tu cui 31
primo concessi servitutem aquæductus, vis postea alteri cõcedere, an possis? Et in hoc considera quatuor casus. Primus est, si vis concedere, ut ille extrahat de fundo primi concedentis, & non potes: *ut l. ex meo. D. de serv. rust. præd.* Secundus casus si vis concedere, ut extrahat de fundo meo, per quem aqua ducitur canali, per quod perveniat ad fundum tuum: & idem, quia illa servitus aquæduct. est tibi concessa pro necessitate fundi tui, & non alterius: *ut l. ergo. D. de servit. rust. præd.* nec potes illam aquam tuam concedere alteri: quia nõ est tua antequam ingrediatur fundum tuum: *ut l. 1. §. illud. D. de aq. quotid. & æsti.* Tertius casus, si vis

alteri concedere, poſtquam in fundum tuum aqua ingreſſa eſt, & potes qui effecta eſt tua, niſi nocitura ſit meo fundo, ex quo ſervitus inducitur, *ut dict. §. illud. & not. gloſſ. in dict. leg. ex meo. & dixi ſupra in 3. quæſt. princ. circa princ.* Quartus & ultimus caſus eſt, ſi aqua exiviſſet de fundo tuo: & tu regulariter non poſſes alteri concedere dictam aquam: quia eadem ratione quam primum aqua ingreſſa eſt alium fundum vicini, eſt effecta ſua: *ut d. §. illud.* ergo de ea tu non potes diſponere. Sed iſta regula fallit, quando iſta ſervitus imponeretur per te, antequam perveneri ad locum inferiorem de ipſius uoluntate: *per l. aquam. C. de ſerv. & aqu.* Exemplum: Aqua dum exivit de fundo tuo, poteſt diſcurrere per diverſa loca ad fundos vicinorum, & eſt in poteſtate tua, per quam partem facias exire aquam: nam potes cum uno vicino inferiori, ſi aqua eſt utilis, convenire de dimittendo d. aquam ad fundum ſuum, cum hoc, quod poſtquā irrigaverit fundum, teneatur mittere ad aliū certum fundum inferiorem: & iſto modo potero imponere ſervit. aquæduct. poſtquā exiverit de fundo tuo, *ut dicta l. aquam, ubi hoc probatur, C de ſerv. & aq.* Et prædicta omnia intellige, quando ille cui conceditur ſervitus aquæduct. habet fundum, ad quem aqua duci debet, alias ſecus: *ut l. 1. D. com. præd. & dixi*
32 *in q. præced. ante fin.* * Quæro ſeptimo principaliter, quomodo, & qualiter, & quando, & per quem locum conſtitui vel acquiri poſſit ſervitus aquæduct. Et dic, quod acquiri poteſt his modis, *de quibus ſupr. in 3. qu. princ. facit l. via, D. de ſervit.* Item ſervitus aquæduct. olim non niſi ex capite vel fonte conſtitui poterat, ſed hoc hodie ex quocunq; loco conſtitui poteſt, *ut l. ſervitus aquæduct. ff. de ſer. ruſt. præd.* & caput aquæ ſeu fluminis dicitur, unde aqua naſcitur: *ut l. 1. §. hoc interdictum, D. de aq. quot. & æſti. & no. gloſſ. in d. l. ſervitus aquæ. & not. principaliter per Bar. in tract. de inſula, in 9. colum. & plenius per Bald. in l. 1. in 9. col. verſ. item not. quod agam. D. de rer. diviſ.* Item ſervitus aquæ inventæ & inveniendæ conſtitui poteſt, *l. Labeo. D. de ſerv. ruſt. præd.* de quo dic, ut dixi ſupra in 1. quæſt, princip. Item poteſt conſtitui ſervitus aquæduct. per intervalla temporis, puta certis diebus vel horis, *§. modum, l. 3. D. de ſerv. & l. 1. §. ſi aquæductus, D. de ſerv. ruſt. præd. & l. ſi ſic conſtituta, & l. ſi is cui. in princ. D. quemad. ſerv. amit. & l. ſi diurnarum. & l. cum conſtet, in princ. D. de aq. quot. & æſti.* Item poteſt conſtitui ſervitus, ut aqua dividatur k per menſuras, puta per uncias & digitos: *ut d. l. cum conſtet, in*
k *princ. & l. pen. D. de ſer. ruſt. præd. & not.* quod tantum ſignificat dicere: conce-

concedo tibi unum digitum aquæ: quantum, do tibi licentiam ut ducas aquam per unum digitum & eum vacuum: nam per rostra animalium imaginaria puta ferrea, vel ænea, & per ora, & digitos solemus aquam ducere, *secundum Angel. in d. l. pen.* Digitus autem * dicitur secundũ Isidor. 33
minima pars agrestium mensurarum: & uncia quę continet tres digitos; *ut dixi in l. 3. in princip. in 10. q. ff. de verb. sign.* ubi posui de ponderibus & mensuris. Item ex loco domini proprietarij vel ejus voluntate constitui potest servitus aquæduct. *ut l. aquam, C. de ser.* & ex fundo livellario, seu emphyteutico, & feudatario: *ut l. & provinciali, C. de serv. & aq. & l. 3. ff. de ser. & dixi in præced. lib. in 3. q. princ.* in qua posui quæ sint illæ personæ quæ possint servit. constituere. Item per quem locũ viam alij concedo per fundum, alij aquęductum concedere non possum. & eodem modo si alij aquęductum concessero, alij iter per eandem vendere vel cõcedere non potero, *ut l. per quem locum, ff. de serv. rust. præd.* Facit *l. in concedendo. ff. de aqua plu. arc.* Item publico loco interveniente, vel via publica aquæductus concedi non potest, sed à principe impetrari debet, ut per viam ducere sine incommodo publ. liceat, *ut l. servitutes, §. publ. ff. de serv.* & non potest duci per locum publ. si damnum faciat etiam privato, *ut l. si per pub. ff. ne quid in loc. pub. & l. 2. §. si quis in suo. ff. eo. tit.*
Item * quid si non exprimitur, per quam partem fundi servientis possis a- 34
quam ducere? dic quod poteris per quamlibet partem, sed semel electa via, non poteris variare, *ut l. si cui, cum gloss. ff. de serv. & l. fin. D. de aq. quot. & æsti.* In contrarium tamen videtur, quod imo à principio electio sit domini servientis, *ut l. si via, ff. de serv. rust præd.* de quo *dic ut plenissime dixi sup. de serv. in vers. quæro, nunquid habens servitutem itineris,* & adde, quia aqua non debet diverti à solito cursu suo: & si divertitur, debet in pristinum statum reduci, *l. 2. C. ad le. Aqui. & l. 1. § fi. D. de fun. & l. 1. §. si quis novum. D. de riv. & dixi in tit. de aquæduct vide quæ dicta sunt in seq. q. princ.* * Item quid si debetur servitus aquęduct. ex flu- 35
mine, & flumen mutavit alveum? dic quod si mutavit, quia paulatim non recessit: & tunc licet alveus derelictus efficiatur domini prędij dominantis propter vicinitatem: tamen perditur servitus aquæduct. quia ea loco, ubi nunc est flumen servitus imposita non est: *ut l. hoc jure, §. si aquam, D. de aq. quot. & æsti.* Idem si flumen cœpit circumfluere mutato alveo, quia ex quo medius locus non servit est interrupta servitus, *ut est casus infra. in fin.* Sed si flumen paulatim accessit fundo tuo: subsequi potest,

quod locus totus fluminis ductioni serviat: *ut d. §. si aquam. versic. sed si alluvione.* & intellige quod si flumen addidit aliquid de terra fundo tuo, & sic paulatim recessit flumen à prædio tuo: quia refert si subito recessit, an paulatim mutat alveum, *arg. l. ergo. §. alluvio. D. de acq. rer. dom. secundum gl. quæ ita not. in d. §. si aquam. in ver. accesserit. & Bart. posuit in l. quominus. in 16. q. ff. de flu.* & licet iste intellectus in se sit verus: tamen aliter intelligi posset ille text. *in ver. sed in alluvione.* nam ille text. non videtur pati prædictum intellectum glo. videl. dum dicit, accesserit, ut subaudiatur aliquid de terra: quia dũ dixit in verbo pręcedenti flumen recesserit, & postea subdit, si accesserit fundo tuo, intelligitur scil. flumẽ, de quo prædixerat, & non aliquid de terra. & est sensus, quod si flumen accesserit, id est, appropinquaverit fundo tuo, subsequi potest, scil. inducendo aquam ad fundum tuum ex dicto flumine: quia locus totus fluvius est, id est, in quo nunc est flumen, servit ductioni, id est, servire intelligitur, ex quo est in loco, in quo servitus debebatur. Ille tamẽ intellectus non videtur convenire verbo, alluvione, posito in litera, nisi referas ipsum ad alium vicinum. Ex his tamen not. pro intelligentia hujus materiæ, quæ non reperitur bene declarata per Dd. 8. casus principales. Primus est, quando ex flumine publico, quod est propinquum & conjunctum fundo meo, habeo jus aquæ ducendæ: & flumen totũ uno impetu recedit de alveo suo, & à prædio meo, nullo loco in medio relicto, nisi alveo antiquo: quia in medio inter flumen & fundum meum, cui servitus debetur, est solum alveus antiquus fluminis. & hoc casu videbatur, quod adhuc duret servitus mea: quia alveus antiquus efficitur meus jure vicinitatis, *ut Instit. de rer. divis. §. insula. ver. quod si naturali alveo.* & sic non est locus medius, qui impediat servitutem. Tamen contrarium est verum, videl. quod imo servitus impediatur: quia ex quo flumen totum uno impetu recessit, & novum alveum facit: non reputatur esse illud idem flumen, cui servitus est imposita, sed aliud. & iste est proprie casus *in d. l. hoc jure. §. si aquam, in 1. respon. secundum intellectum gl. ibi*, & hoc etiam vult Bart. *in d. l. quo-*
36 *minus. in 16 quæst.* Ubi vult, * quod si flumen mutavit alveum uno impetu, perditur jus aquæ: & tunc videtur aliud flumen. Secundus casus est, quãdo flumen uno impetu recedit à fundo meo, & relinquit inter fundum meum, & flumen, nedum alveum antiquum, sed etiam fundum alienum. & tunc sine dubio non possũ aquam ducere ex flumine novo ad fundum meum, duplici ratione. Prima, quia est novum flumen, cui servitus non

non fuit imposita: *ut dixi in præced. casu.* Secunda, quia locus, qui est in medio alienus, non mihi servit, propterea servitutem aquæductus impedit, *l. qui sella. §. fin. ff. de serv. rust. præd. & l. in tradendis, §. 1. cōmun. præd.* & isto modo debet intelligi *d. §. si aquam, in 1. & 2. responso.* Tertius casus est, quando in medio reperitur fundus meus proprius: & tunc est dicendum, quod servitus impeditur, non ex eo, quod locus medius impediat: sed ex eo, quia est novum flumen, cui servitus non fuit imposita, *ut dixi 1. & 2. casu.* Quartus casus est, quando flumen, quod erat propinquū fundo meo ad quem aquā ducere poteram, decessit à prædio meo paulatim, ita quod per alluvionem relinquit terram fundo meo inter eūdem fundum meū & flumen: & tunc servitus non impeditur, quia tota dicta terra addita fundo meo servire potest ductioni aquæ: quia est mea, & idem flumen reputatur sicut prius, licet recesserit de alveo suo, ex quo paulatim recessit, *argum. l. ergo. §. alluvio. D. de acqu. rer. dom. & Instit. de rer. divis. §. præterea per alluvionem.* & iste est casus *in d. §. si aquam. in 2. responso,* secundum gloss. ibi. Quintus casus est contra, quando flumen, quod prius distabat à fundo meo, nunc accessit fundo meo per alluvionē, ita quod ei nunc conjunctum mediante alluvione versus fundū vicini relicta: quia recessit flumen a fundo vicini per alluvionem: & tunc idem quod in casu præcedenti: quia non mutatur nec interrumpitur servitus, quoniam reputatur esse idem flumen, nec est locus medius qui servitutem impediat: & iste est casus in d. 2. responso, secundum alium intellectum, *quem supr. dedi.* Sextus casus est, quando flumen quod distabat à fundo meo, ex quo habebam jus aquæ ducendę per medium fundi vicini ipso vicino consentiente, recessit uno impetu, & conjunctum est cum prædio meo. Et in hoc videtur dicendum, quod jus aquæducendæ non perdatur, quia si loco medio existente ducere poteram, multo magis ubi locus nullus est medius. tamen contrarium est verius, quia nunc aliud flumen esse reputatur, *ut dictum est in 1. & 2. casu.* Septimus casus est, quando flumen quod erat fundo meo conjunctum, circumfluere cepit mutato alveo, id est, per diversas partes fluere cepit aliquo relicto loco in medio inter unū brachium fluminis & aliud: & tunc impeditur servitus aquæductus: quia ex quo locus medius non servit, interrupta dicetur servitus, *ut est casus in d. §. si aquam, in 3. respon.* Subest etiam alia ratio impeditiva: quia mutato in toto alveo unico impetu, dicitur esse aliud flumen, propter prædicta. Octavus & ultimus casus est, quando flumen circumfluere cœpit,

& locus medius non impedit servitutem : quia dominus mihi consentit, vel est meus, & in hoc puto sic esse dicendum: Aut flumen recessit in totum de alveo antiquo, & cœpit circumfluere : & tunc licet cesset una ratio impeditiva, scilic. loci medij, tamen subest alia: quia non est amplius primum flumen. & ideo non durat jus ducendi aquam, secundum ea quæ dixi supra in trib. primis casibus. Aut flumen non recessit in totum ex alveo antiquo, ita quod dici possit primum flumen durare. & tunc aut prædium meum est proximum veteri alveo, vel uni brachio fluminis: & tunc pro ea parte illius brachij debetur mihi servitus : quia utraq; ratio impeditiva cessat. scil. de loco medio, & de novo flumine. Sed in alio brachio fluminis, cui prædium meum non est proximum, sed fundus alterius : & tunc aut ille nō consentit, & in illo servitus fundo meo non debetur: quia locus medius, &c. *& ita tenet glo. in d. §. si aquam, in ult. re pon. in verbo, circumfluere.* Aut dominus medij prædij consentit : & tunc servitus durat: quia est utraq; ratio impeditiva: & ut brevius prædicta intelligantur, reducas omnes prædictos octo casus ad duas tantum conclusiones. Prima est, si ex flumine servitus aquæductus prædio unius debetur, & mutatur flumen de loco suo, ita quod dici possit novum flumen : tunc servitus aquędu ctus impeditur sive sit locus medius impediens servitutem, sive nō: quia huic novo flumini & alveo servitus non fuit imposita. Secunda conclusio, si flumen ex quo debetur servitus aquæductus, ita recessit de alveo suo, quod non dicatur novum flumen, sed idem, & nullus est locus medius, qui servitutem impediat, durare possit : quia nihil subest, quod servitutem habeat impedire. & prædicta omnia intelligas procedere posse in quatuor casibus principaliter. Primo, quando jus aquæducendæ debetur
l ex flumine publico, *l* & ita posui casum supra : & tunc requiritur, ut habetur licentia à principe vel superiore, *ut probatur in d. §. si aquam. secundum primam lectur. gloss. ibi.* Secundo potest intelligi, quando esset privatus : & tunc sufficit habere licentiam à domino, quando illius est prædium, cui debetur servitus aquæduct. Tertio potest intelligi, si ducebam per fundum vicini, cui imposita erat servitus, & flumen mutavit alveũ inter fundum servientem, & novum alveum, per quem aqua discurrit, dimisit : an sit servitus extincta? Quo casu distinguitur: aut subito recessit. & extincta est servitus: quia medius locus, qui non servit, impedit servitutem. Aut paulatim, & tunc durat servitus : quia reputatur idem flumen: nec est locus medius, qui impediat servitutem: *ut probatur in d. §. si aquam*

aquam secundum secundam lect. gloss. ibi. Facit quod not. *in l. si convenerit. §. 1. ff. de pign. act. & in l. si fundus, in princ. ff. de pign.* Quarto & ult. possunt prædicta procedere, quando est quæstio, utrum perdatur jus præoccupationis & præferendi vicinis. Quo casu eodem modo est dicendum: aut flumen subito recessit, & alveum mutavit, & perditur jus aquæ ducendæ, quod erat acquisitum occupatione: & tunc nova occupatione opus est. Aut paulatim: & tunc secus, quia jus aquæ ducendæ retinetur. *ut not. Bartol. in l. quominus in 16. quæst. de flum.* qui etiam subdit hoc ultimo casu id procedere: nisi ille cui servitus debebatur, passus sit per annum aquam ire in sua libertate, quia etiam tunc perderetur jus aquæ ducendæ, *ut l. 1. in princ. D. de aqua quot & æsti & not Bart. in d. l. quominus. in 15 q. prin. in versi. item secundum requiritur.* * Sed juxta præ- 37
dicta quæro, an in casibus in quibus per mutationem alvei fluminis amittitur servitus, aquæ ductus de æquitate sit restituendus, ut debeatur ex novo, vel novis alveis? & videtur quod sic: *arg. l. servitutes §. si sublatum. ff. de serv. urb. præd.* Sed gloss. *in d. l. hoc jure. §. si aquam. in versic. interrupta D. de aqua quot. & æsti.* dicit sub dubio forte quod illud procedit, quando debetur servitus ex loco privato, & sic ex flumine privato: secus si ex flumine publ. Ego vero non puto, quod in aliquo istorum casuum restituatur, per illum text. & per ea quæ dicta sunt supra. Nec obst. *d. §. si sublatum.* quia ibi loquitur de servitute, quæ potest intelligi, etiam eadem ex quo non mutatur locus, licet mutetur ædificium: ac etiam contingit propter publicam utilitatem domorum, ut dicit Angel. de quo dic, *ut plene dixi in lib. præced. in tit. de ser stil. in 6 q.* ubi omnino vide. * Sed 38
quid si ad antiquum alveum *m* flumen redit? *gloss. in d. §. in verbo. interrupta, in fin.* dicit, quod restituitur: quia text. *in d. §. si aquam.* non dicit, quod servitus fuerit amissa, sed interrupta, *ut probatur etiam in l. tradendus, in fin ff. communia præd.* Et hoc intellige, nisi tanto tempore stetisset interrupta, quanto servitus amittitur de quo dicam infra in 10. q. princ. quia tunc servitus amitteretur proprie, *ut d. l. tria prædia.* nec restitueretur, licet flumen in alveum suum redierit, & ita induco d. glo. *in ver. interruptam, in fin. per d. l. tria prædia. quod not.* & quia sæpe facta est mentio de mutatione alvei: quæro quomodo cognoscatur alveus, si mutet, vel non? dic quando desinit esse, prima forma omissa, id est, quando sic discurrit per alium locum, quod aqua non currat per primum alveum, dicitur alveus mutatus, *ut l. adeo. §. insulam, de rer. divis. §. insula, vers quod*

 si natu-

ſi naturali alveo. & not. Bart. in rub. ff. de rer. diviſ. 2. col. ult. char. Ul-
39 timo circa prædicta quæritur, * an cuilibet ſit licitū ducere aquam de flu-
n mine publi. per occupationem factam propria authoritate? *n* Et videtur quod non. & quod requiratur autoritas principis vel ſuperioris, *ut l. quominus. ff. de flum. & l. 1. §. permittitur, ff. de aqua quot. & æſti. l. 2. in pr. ff. ne quid in loco publ. & per ea quæ dicta ſunt ſupr. in 5. q. princ.* In contrarium videtur, quod licite quis poſſit autoritate juriſgentium aquam occupare ex flumine public. quo jure flumina, & eorum uſus, & jura publica ſunt, *ut Inſt. de rer. div. §. flumina*, ſed tu in hoc ſic diſtingue: Aut flumen eſt publicum & navigabile: aut publicum & non navigabile. Primo caſu, quando eſt navigabile, non licet aquam ducere propria authoritate, & qui primo ducit, illicite facit, *ut d. l. quominus, & ibi hoc not. Bartol. in 2. q.* Secundo caſu, quando flumen non eſt navigabile, & tunc ſubdiſtingue: aut flumen intrat in aliud flumen navigabile: aut flumen non intrat in aliud flumen navigabile. Si intrat, aut aliud eſt mare, & poteſt ducere. Et eſt ratio, quia propter aquarum abundantiam ex uno flumine non dicitur recipere incrementum, vel diminutionem. & ſic propter dictam occupationem nullum detrimentum recipere poteſt: Aut eſt aliud flumen navigabile, in quo intrat: & tunc aut propter dictam occupationem ductus aquæ avertitur à flumine navigabili, & facit quod flumen efficitur non navigabile, vel damnificatur navigatio, & non poteſt, *ut d. l. quominus, & ibi per Bartol. in 3. oppoſit.* Aut avertitur aqua à flumine navigabili. exemplum. Si aquam duco ex flumine ad fundum meum, & nihilominus poſtea flumen navigabile intrat, & iſtud non eſt prohibitum, ſi
40 bene conſideras rationes prædictarum legum. * Et Bononienſes licite ducunt aquam de flumine Rheni, & poſtea intrat Padum, *ſecundum Bart. qui ita not. in l. quominus, in prin. in 3. oppoſit.* Et quod dixi, quod quis propria autoritate poteſt aquam ducere ex flumine publ. non navigabili, quando intrat flumen navigabile, & non impedit navigationem, procedit multo magis, quando intrat flumen non navigabile. Sed hoc tamen limita duobus modis. Primo, quando flumen eſſet publicum: hoc eſt, eſſet in uſu publico, ſcilicet fiſci vel civitatis, vel alicujus municipij. puta, quia illa utitur ad molendinum, prout faciunt Bononienſes de flumine, in quo ſunt molendina communis Bononiæ, *de quibus habetur per gloſſ. in l. inter publica, ff. de verb. ſign. & in l. ſed & Celſus, in princ. ff. de contrah. empt.* vel utitur civitas ad alium uſum dicta aqua, & tunc permittitur aquā ducere,

pere, ut est casus in d. l. quominus. secundum unum intellectum gloss. ibi, & Bart. etiam ibi hoc not. in princ. in 2. oppos. & probatur in l. 1. & per totum tit. C. de aquæduct. lib. 11. Secundo fallit, quando cum vicinorum injuria duceretur: *ut l. Imperatores, in fin. ff de serv. rust. præd. & l. 1. §. sunt qui putant, ff. ne quid in flum. publ.* Et si dicatur, nonne est semper vicinorum injuria, qui non possunt facere suum ædificium? Respondeo secundum Bart. *in d. l. quominus. in 2. qu. princ.* quod per hoc non patitur vicinus injuriam seu damnũ, *o* sed non acquirit lucrum: & non est idem, o lucrum non capere, & damnum sentire. *l. fin. ff. de codicil. & l. qui autem in princ. de his quæ in frau. cred. cum simil.* Aut est flumen public. ex quo aqua deducitur, sed non est navigabile. & tunc quis potest licite autoritate jurisgentium aquam ex eo ducere: quia per jura civilia non est prohibitũ id, quod est de jure gentium licitum, *per §. flumina, Inst. de rer. divis. & per l. 1. §. sunt qui putant, ff ne quid in flum. publ.* dummodo non fiat cũ vicinorum injuria, *secundum Bartol. in d. l. quominus. in 2. q.* Sed adverte secundum eum ibi, quando quis facit illicite respectu privati ducendo aquam ex flumine publico, ille solus me potest impedire, non alius tertius: quia quantum ad eum, illicite facio. *l. loci corpus. §. competit. ff. si servit. vendic.* sed quando facit illicite respectu juris publici: tunc quilibet privatus potest impedire, *& ita loquitur l. 2. §. idem ait, ff. ne quid. in loco publico.* Quid * autem si aqua exit de molendino *p* unius, & alter vult e- 4 r
am capere, & ducere ad molendinum suum, ita quod molendinum primũ p
non impediat, an possit? & dicas quod aut illa aqua intravit alveum publicum, & non est dubium quod potest, per prædicta. *& ita tenet Bart. in d. l. quominus. in 12. q. in fin.* aut non intravit alveum publicum, & tunc alveus per quem aqua ducitur ad molendinum, est publicus, & post molendinum descendit per alveum publicum, & tunc subdistingue, *ut supra dixi de aqua ex flumine publ. ducenda.* Aut alveus est privatus, & tunc non potest, *ut l. in concedendo. ff. de aqua plu. arcend. cum simil.* Quando autem ducitur alveus fluminis publici, per quem flumen publicum discurrit, & tunc est publicus alveus: quia alveus est illius, cujus est flumen. *ut Inst. de rer. divis. §. insula. versic. novus alveus. & l. adeo. §. insula de acq. rer. dom. & l. 1. §. non enim. ne quid in flum. public. ibi.* Quia impossibile est ut alveus fluminis publici non sit publicus. & hoc procedit etiam si alveus sit fossa manu facta per quam fluit publicum flumen. *ut l. 1. §. si fossa. ff. de flum.* Secus si flumen aliquam terram inundaverit: quia tunc ille

locus

locus inundatus non esset publicus. *in d. §. si fossa. in ver. alter.* Aut alveus est fluminis privati, per quem flumen privatum decurrit, & erit privatus. *argum. d. l. 1. §. hoc interdictum. & §. item. si annis. ff. de flum. ne quid in flum. pub.* & descendit ad latus fluminis pro aqua ducenda, puta ad molendinum, vel agros irrigandos, quia alveus est cavus sive fossa, & dicitur in vulgari forma seu formula. & ita appellatur quandoque *in l. 1. C. de aquæduct. lib. 10.* & appellatur quandoq; in jure incile: *ut l. 1. §. incile. ff.*
42 *de rivis.* Item * appellatur in vulgari vallum : ut not. Bart. *in d. l. quominus. in 12. q. de flum.* Item secundum nos appellatur seriola. Et in hoc dic, quod locus sive alveus dicitur privatus: cum per talem locũ non semper cucurrit aqua, *ut l. 1. §. fluminum. ff. de flum.* & ratio in eo. *§. si fossa.* & Bart. *in d. q. 12.* ubi dicit: Aut duco aquam ex flumine public. immediate per fundum meum, & tunc non est dubium quod locus est meus. Aut duco per fundum vicini, ipso permittente, & tunc locus est ejus, cujus primo erat antequam fieret seriola, & ego habeo servitutem aquæ ducendæ: & si ille me impedit ducere, habeo interdictum de aqua quotid. & æsti. si me impedit formulam sive seriolam purgare, & reficere, habeo interdictum de rivis, *ut d. l. §. incile. ff. de rivis.* & habeo confessoriam, *de quo*
43 *vide quod dicam infra in 9. qu. princ.* * Sed quid si duo volunt aquam ducere ex flumine publico ad fundum suum, & se invicem impediunt, quis præferetur? ista ponuntur per Barto. *in l. quominus. in 5. & 6. q. princip. ff. de flum.* ubi plene examinat. & per Bald. *in l. item lapilli. versicul. quæro. ff. de rer. divi.* Ego autem dimissis disputationibus sic distinguo: Aut aqua potest sufficere istis duobus, aut non. Primo casu regulariter unus alterum impedire non potest, *l. Lucio ff. de aqua quot. & æsti. & l. 1. §. 1. de serv. rust. præd. & per ea quæ dicta sunt supra in 6. qu. princip.* & ita tenet Bart. *in d. l. quominus. in 5. q. in fin.* hoc tamen regulariter fallit, quãdo ambo vellent aquam ex eodem fluminis loco ducere: quo casu distingue, ut dicam in sequentibus. Secundo casu principali, quando non est sufficiens utrique. & quilibet vult in diversa parte fluminis ex eo ducere, & tunc subdistingue: aut ambo incœperunt eodem tempore ducere aquam, vel occupare locum : aut unus primo incœpit, alter post cum de primo ignoraret, aut unus primo incœpit, & alius postea, cum sciret primum incœpisse. Primo casu, quando ambo incœperunt eodem tempore, videtur quod sit locus gratificationi, *per l. fin. ff. de rer. divi.* vel quod sorte dirimatur, nisi unus potuisset providere, alter non, *argum. l. si quis domum. §. 1. ff.*

§. 1. ff. loc. & not. gloss. in l. 2. §. 1. in ver. ad obtinendum. ibi, vel de tertio. ff. ne quid in loc. public. quæ ponit de duobus plaustris sibi obviantibus, ut ponit etiam gloss. *in l. per agrum. Cod. de serv.* vel dic secundum Bartol. *in d. l. quominus. in 6. quæst.* quod usus dictæ aquæ est cõmunicandus inter eosdem, vel debet dividi per tempora & per mensuras, *ut l. Imperatores, ff. de serv. rust. præd.* circa quod vide quod dixi *in hac 7. quæst. princ. circa princ.* & quod statim videtur. Secundo casu quando unus primo incœpit, alter post, cum ignoraret de primo Bartol. *in d. l. quominus. in 6. quæst.* dicit idem quod proximo casu præcedenti: quia paria sunt, quod ambo simul incipiant, vel quod unus incipiat: & alter ignorans postea incipiat sicut quando duo plaustra se invicem obviant in via arcta, per quam unum tantũ plaustrũ transire potest, & unum primo ingressum est viam, & aliud postea, non prævidens primum, *ut not. glo. in d. l. 2. §. 1. Et in 3. lect. ff. ne quid in loc. publ. in d. 6. q. in fin.* Est * ergo cautela, ut ille qui 44
primo ingreditur viam cũ plaustro: aut qui primo incœpit ædificare, aut aquam ducere protestetur, quod ipse occupat & occupare q intendit usum 9
dictæ aquæ ad tale ædificium. Item bonum esset si quis cũ judicis autoritate opus inciperet, hoc tamen nõ semper est de necessitate, *ut l. quamvis. de acquiren. possess.* & istis casibus ipse protestans præfertur, ut dicam in tertio casu sequen. Ego autem in istis duobus puto aliter dicendum, videlicet aut isti qui eodem tempore volunt ducere aquam, vel occupare, vel unus primo, alter post, faciunt in flumine aut in illo loco proximo fluminis, vel si faciunt, in ripa fluminis: & tunc licet proprietas ripæ sit eorũ qui prope ripam prædia possident, quia tamen usus ripæ fluminis est communis, *ut l. riparum. ff. de rerum divi. & Instit. eo. §. riparum.* dicendum est, quod tantum juris habet unus, sicut alter: & sic sunt pares in jure. Et propter ea concludendũ est, *ut dicit Bartol. in d. l. quominus, in 6. quæst.* videlicet quod aqua dividatur per mensuras vel tempora, quod intellige, si cõmode dividi potest, ita quod prosit utriq;: alias puto quod forte sit dirimendum, *per l. in tribus. ff. de judic. & per gloss. in d. l. 2. §. 3. ff. ne quid in loco public.* Si vero faciunt opus non in ripa fluminis, sed in loco proximo ripæ, & tunc aut ille locus est publicus, aut privatus. Si est publicus, ille est præferendus cui est permissum à principe vel à superiore: quia per locum publicũ non licet privato propria authoritate aquam ducere, *ut l. servitutes. §. publico. ff. de servit. & l. 2. in princip. ff. ne quid in loco publico. cum simil.* alias erit locus gratificationi principis vel superioris, *ut l. fina.*

Digestis, de relig. & sump. fune. & per gloss. in d. l. 2. §. 1. in 3. lect. Si locus est privatus, & tunc dicendum est, aut ille locus est ædificantis primo, aut vicini, qui etiam similiter ædificavit, aut alterius tertij. Si est ædificantis, ille præferetur qui in suo ædificavit: quia licet hoc fecerit, sive primo ædificaverit, sive secundo: quia ipse ædificavit licite, *ut l. 2. §. merito. ff. ne quid in loco publ. not. Cyn. in l. si manifeste. C. de servi. & Bart. in l. quominus. in 2. quæst.* Si vero locus est alterius tertij tantum: tunc ille præfertur, cui primo concessit dominus loci, alias erit locus gratificationi: quia per fundum alienum privatum non licet alicui aquam ducere sine ejus voluntate, *ut l. 2. & l. aquam. C. de serv. & aqua.* Secūdo casu principali quando unus primo incœpit occupare, vel ædificare, aut aquam ducere, & alter post sciens primū incœpisse: tunc primus præfertur: quia hoc casu melior est conditio occupantis, *ut d. l. 2. §. merito. ff. ne quid in loco publ. & l. 2. §. cœpisse. ff. de pollic. & not. Barto. in d. l. quominus. & in 5. quæst. D. de flumi.* Quod tamen ego intelligo secundū distinctionem

45 præcedentem. Quando * autem quis dicatur occupasse r vel incœpisse

r ædificare, vel aquam ducere, vel uti loc. publ. *vide plene per Bart. in d. q. 5. & per Bald. in l. item lapilli. in 4. qu. ff. de rer. div.* Et si quis incœpit ædificare, & dimisit, an & quando perdat jus prælationis. Item Bartol. *in d. c. 5. quæst.* & per Bald. *in d. l. item lapilli. in 5.* & ego dicam infra

46 *in 10. quæst. princip.* Et pro declaratione omniū prædictorum scias, * & tene menti, quod non sequitur, quis habet potestatem vel jus ducendi aquam ex flumine publ. vel privato, ergo habet servitutem aquæ ducendæ. Sic in hoc debet ita distingui: Aut debetur ex flumine publ. aut privato. Primo casu, aut prædium dominans ad quod ducitur aqua, est proximum flumini, nullo alio medio: & tunc non dicitur proprie servitus, quia non debetur à prædio alterius quod reperitur, *ut l. 1. ff. com. præd.* sed debetur istud jus à loc. publ. & ita tenet Bart. *in d. l. 1.* Aut prædium dominans nō est proximum, aut via publi. vel alter locus est in medio inter flumen & locum dominantis, & tunc idem eadem ratione. Aut est in medio locus privatus, per quem duci debet aqua: & tunc aut flumen est pe-

s renne, s & erit servitus aquæduct. *ut l. 1. §. aquæductus. ff. de serv. rusti. & Instit. eo. §. aquæduct. & dixi in diffinitione in 1. quæst. principali.* Aut flumen non est perenne: quia aliquando exarescit, sicut est fons, lacus,

t & stagnum, t & tunc quia non habet causam perpetuam seu continuam respectu rei, quæ debet servitutem, *ut est casus in l. foramen. §. omnes. ff. de serv.*

de serv. urb. præd. & ibi hoc tenet glo. fin. in princ. in vers. debet in ult. lect. quod intelligo ut servitus imponatur directo : quia directo imponi non potest, sed bene dicitur servit. utiliter. *ut l. 2. ff. com. præd.* quæ ita debet intelligi secundum Bart. ibi. *& in d. l. foramen* & ita etiam tenet Rofred. *in libellis suis super interdicto de fonte. & rubrica incipit, Si quis habet usum ducendi aquam de puteo vel de fonte.* Ista servitus utilis nō poterit dici servitus, quantum ad hoc ut præscribi possit, ex quo non habet causam continuam : quia requiritur tantum tempus, ut non extet memoria in contrarium. & iste est casus *in d. l. foramen. §. omnes. secundum primam lect. glo. ibi*, quæ in se est verissima, *per not. in l. servitutes. la grande. ff. de servit.* Item poterit dici servitus quoad hoc, ut quis perpetuo eam habere possit, ex quo constituta est, licet perpetuo non utatur : quia in hoc casu non potest sic concedi servitus ista, ut perpetua sit, & iste est casus *in d. §. omnes. secundum secundam lectu. gloss. ibi.* sed quoad alios effectus, potest dici servitus utiliter, quod bene not. Secundo casu principali, quando debetur servitus ex flumine privato, & tunc aut est perenne, & sine dubio dicitur proprie servitus directa, ex quo debetur à fundo privato alteri fundo privato, sive alius locus publicus vel privatus sit in medio, sive non : quia verba ex mente legis concurrunt : *per l. 1. §. aquæductus. ff. de serv. rust. præd. cum simil.* Aut non est perenne, & tunc non valet servitutis impositio mero jure, sed de æquitate prætoris tenet. & iste est casus *in l. secundum tertiam lect.* ibi, & Ang. *ibi. ff. communia præd.* vel secundum Barto. non valet directe. sed utiliter, *ut dixi in 1. casu præced.* Octavo principaliter * quæro, quomodo, & qualiter quis debeat aut possit uti servitute aquæductus ? Et dicas primo, quod debet uti secundum consuetudinem, *ut l. præses. C. de serv. & aqua. & l. si manifeste. eod. titu.* Et propterea dixit Bald. not. *in titu. de pace Constan. in 6. col. per illum text.* quod in aquis & molendinis & in ipsis aquarum commoditatibus standum est antiquitati. *& idem dixi supra in 4. quæst. princ. post prin. & per Bart. hic. in l. qui luminibus. ibi.* & statum antiquorū ædificiorum *cum gloss. Digestis, de serv. urb. præd. & l. venditor. §. si constat. ibi, nisi talis consuetudo. Digestis, communia præd. & l. 1. & l. an in totum. & ibi not. Codic. de ædific. priv.* Item quis debet uti servitute aquæductus, secundum formam statutorum, si quæ sunt, *argum. d. l. qui luminibus* ibi, secundum formam statutorum, *conjunctu gloss. & argum. d. l. an in totum. facit l. omnes populi. de just. & jur.* Item debet uti secundum conventiones & pacta, quæ de 45

servitute inita sunt, *& probatur in l. certo generi. ibi, quæ lege comprehensa est. Digest. de servit. rust. præd. & in l. is qui duo prædia, cum l sequ. & l. cum essent. §. fin. ibi, nisi pactum vel stipulatio. eod. titu. & l. si quis duas. in princ. ff. communia præd. facit l. 1. §. si convenerit. ff depositi. & l. semper in stipulationibus. de regul. jur. cum simil.* Et ideo non potest quis uti servitute, nisi quatenus concessum est, *ut l. ergo, in fin. & l. ex meo. ff. de serv. rust. præd. l. non modus. C. de serv. & d. l. is qui duo.* quæ vult notabiliter, quod si habens duo prædia confinia, superius vendiderat, pacto apposito, ut aquam sulco aperto emptori educere in fundo vicini liceat, non poterit emptor ex alio fundo aquam accipere, & in inferiorem venditoris ducere. Ex hoc sequitur secundum Angel. *per illum text. ibi*, quod in usu servitutis aquæ forma data punctualiter est observanda: & illa cui debe-
48 tur servitus aquæductus, non potest cum eo aliam miscere. Et * subdit quod hoc est optimum arg. ut ille qui habet talem servitutem ducendi aquam ad molendinum non poterit propter aquarum abundantiam, aliud molendinum construere, de quo Bart. *in l. per agrum. alias in l. non modus. C. de serv.* dicit esse casum *in d. l. non modus.* & non potest eo modo aliã aquam immiscere, ut molendinum celerius voluatur. Item si esset lata sententia, à quo non fuisset appellatum, vel aliter in rem judi. transivisset: tunc inter partes ei standum est secundum formam & tenorem sententiæ, *ut de serv. l. 1. & per totum. ff. de re judic. & per totum tit. C. eo. & ex eo.*
49 *& maxime in c. cum inter vos. cum simil.* Sed dubium * est circa prædicta, pone inter duo castella erat quęstio de ductu aquæ publicæ, & fuit inter se lata sententia, demum Imperator concessit mihi unũ de illis castellis, nunquid teneat servare illam sententiam? videtur quod sic: quia castellum transit cum suis vitijs, suaq; causa, præsertim cum sit universitas quędam. *ff de act. emp. l. in venditione. ff. de cond. & demonst. l. si quis legata. §. fi. & ff. de contrahen. empt. l. aquæduct.* & quia Imperator non videtur velle præjudicare sententijs & transactionibus sed tacite reservare arg. *text. in tit. de pace Constan. in vers. salvo jure aquæ Lambr. & arg. l. Labeo. §. 1. cum gloss. ff. fam. erc. & l. concedendo. ff. de aqua plu. arcen. & l. fin. C. de silen. libr. 12.* Et ideo dicit Bald. in d. tit. de pace Constan. in 34. colu. in princ. quod concessiones de bonis publicis factæ semper intelliguntur, reservatis jurib. & commoditatib. ejus cui primo facta est concessio. Facit pro hoc *l. prætor ait. §. merito. & §. quis à principe. D. ne quid in loco publ. & l. impuberi, ff. de admin. tut. & l. nec avus. C. de eman. lib. & in c.*

in his.

in his. cum gloss. 2. extra, de privi. cum simil. In contrarium videtur, quia sicut princeps posset non servare sententiam, & uti aqua publica pro voluntate, *ut in c. 1. in titul. quæ sint rega. in usib. feud.* ita quod & ego possim, qui vice principis fungor. Item facta privatorum fisco non præjudicant, nec tenetur fiscus de factis illis facere mentionem, *l. jus publicum. de pac. & l. jurisgentium. §. si paciscar. eod. titu.* dum tamen boni viri fungantur officio, sicut ipse princeps induxisset, si certioratus fuisset. *ff. de pact. l. tale pactum. §. fin. cum ibi not. in gloss.* quod maxime verum est, si alium non lædo, *ut l. 2. §. item Varus. ff. de aqua plu. arcen. l. 1. ff. de solu. & c. suborta. in fin. extra, de re judic.* Nec obstat text. *in d. titul. de pace Constan. ibi*, salvo jure aquæ Lambr. quia ibi jus aquę competebat ex cõsuetudine, *v* quæ est fortior quam pactũ privatorum. & ita tenet ibi Bald. & facit quod dixi supra *in 4. quæst. principali, post princ.* Item ubi non est consuetudo, statutum, pactum, vel sententia, dic primum locum esse considerandum: nam publicus aquæductus debet habere locum sive spatium 5. pedum, in quo loco nullæ sint arbores: sed si quæ nascerentur, debent excidi, *ut l. 1. C. de aquæduct. lib. 10.* Si vero ducitur per locũ publ. debet esse latitudo 10. pedum, *l. omnes §. super his. eod. tit.* & ita vult Bar. *in d. l. 1.* & si contra fiat, pœna imponitur, *ut l. decernimus. eod. tit.* Idem debet quis ducere aquam ex flumine, ita ut vicinus non noceat in eadem ripa, vel in alia, *ut est text. in l. hoc jure. §. si aquam. supra de aqua quotid. & æsti. & in l. 2. §. si quis in suo. & in l. si per publicum. ne quid in loco publico.* ubi etiam dicitur, quod si rivus aquæductus privato nocebit, competit actio privato *ex l. 12. tab. ut de noxa domino caveatur.* Item debet duci per locum solitum, quia aqua non debet deduci à suo solito cursu, *l. 2. in fin. C. ad leg. Aquil. ibi per Bald. & Dd. in l. si servus servum. §. si quis aquæduct. ff. ad l. Aquil. & not. in l. 1. C. de servit.* Et ideo dicit Bald. *in c. 1. §. si quis de manso. in 4. colum. in fin. de controver. investit.* quod in isto aquarum ductu non solum inspicimus principium, sed etiam loca unde decurrit, & alveos & meatus unde transit, & si est vetustissimus aquæ cursus, & secundũ eorum qualitatem de usu aquæ judicare debemus. pro hoc, quod dixi *in princip. hujus. q.* & ideo non potest duci aqua aliter quã ducta fuerit æstate præterita, *l. 1. §. quod autem. ff. de aqua quot. & æsti.* & intelligitur mutari alveus solitus, quando aquæ cursus mutatur, ita ut aqua depressior vel altior vel rapidior sit incommodo vicinorum, *l. 1. §. quod autem. cum §. seq. ff. ne quid in flumi. publ.* Et intellige quod dixi de

solito cursu æstate præterita, nisi versetur maxima utilitas ducentis, & modicum incommodum alterius, *ut est casus not. in d. l. 1. §. sunt qui putant. ff. ne quid in flum. publico. & not. Bart. in l. quominus. in 16. quæst. D. de*
50 *flum.* Et * incommoditas vicini dicitur, quando unus haberet de aqua, & non posset commode uti aqua juxta solitum, secus si esset incōmoditas vel damnum, puta quia pauciores portabunt frumentum ad molendinum suum propter abundantiam alterius : quia istud damnum non consideratur, *argum. l. quæro. ff. de jure patro. & l. fin. eod. tit.* & ita vult Bart. eleganter *in d. l. quominus. in 11. quæst. in fin.* & Bald. *in l. 1. in 11. colu. in 14. opposi. C. de sent. quæ pro eo. quod not.* Item si servitus aquæductus debe-
u tur ex flumine, & flumen mutavit alveum, *u* an duret servitus, & in quo loco. *vide quæ plenissime dixi supra in 7. qu. princip. versic. item quid si debetur servitus aquæductus* Item habens jus aquæ ducendæ potest aquam ducere per quamcunque partem vult ab initio, *ut l. fin. ff. de aqua quotid. & æsti.* & dum dicit ibi, faciat, debet subaudiri ab initio, antequam rivus sit constituta : sed postquam locum elegit, non potest amplius, *ut d. l. fin. ibi, dum ne aquæ.* & istud est regulare, *& pro hoc l. si cui. in fin. cum ibi not. ff. de servit. & dixi supra in 12. quæst. principali, versicul. item quid si non exprimatur. ubi vide. & per Barto. in d. l. quominus. in 16. opposi.* quod intellige, *ut statim dixi in vers. præceden. & etiam quæ plene dixi supra de servit. itin. in 3. colum. vers. quæro nunquid habens servitutem itineris in fundo alterius, in vers. sequ.* & per ea quæ dicuntur, declarari potest iste arti-
51 culus. Sed * est dubium de quæstione quotidiana, quidam habens fundū in quo fons oritur, & per longissimum tempus, cujus forte non existat memoria in contrarium : & aqua exiens de dicto fundo per se cœpit discurrere per partes inferiores, patientibus illis quorum erat fons, eo quia retinere dictā aquam erat forte sibi inutile. & habentes prædia inferiora cœperunt dictam aquam colligere, & ad sua prædia duxerunt pro irrigandis prædijs multis annis elapsis : post etiam per tantum tempus quod non existat memoria in contrarium : habentes prædia inferiora fecerunt coadunationem dictæ aquæ, & ibi factum fuit molendinū, & ibi stetit per longissima tempora nunc vero habens fundum superiorem, in quo aqua oritur, vult divertere dictas aquas à loco prædicti molendini, & eas ducere ad alia loca inferiora, quæ ortæ erant pro irrigandis illis locis, vel ibi vult facere unum molendinum pro se, quæritur nunquid possit, an vero domini inferiores, ad quorum prædia discurrere consueverant, possint contradicere

dicere & petere quod aqua non divertatur à suo solito cursu. Et primo videtur quod dominus superior possit, dictam aquam divertere, nec per inferiores possit impediri: quia in re sua jure id facere videtur: *per text. in in l. fluminum, §. item videamus, D. de dam. infect.* ubi habetur, quod si in domo mea puteum aperio, & venæ putei præcisæ sunt, id jure meo & licite facere videor, & nõ teneor ex hujusmodi facto etiam si tibi promisissem de damn. infect. quia non potest æstimari tale damnum tibi dare ex initio operis mei in re mea, in qua meo jure usus sum, *ut l. Proculus. in prin. eod. titu.* quia licet in suo facere quod quis vult. *l. altius, Cod. de servit. & aqua. & l. qui luminibus cum ibi not. ff. de servit. urb. præd.* quoniam in re sua quilibet est moderator & arbiter. *l. in re mandata. C. man.* Secundo hoc videtur probare *in l. Proculus. D. de dam. infe.* ubi dicitur, quod si aqua nascitur in meo cuniculo, quæ aqua vicino affert utilitatem, licitum est mihi facere in meo quicquid volo ad utilitatem meam, & vicinum dicto lucro privare, dummodo non faciam animo nocendi sibi, *ut l. 1. §. denique. et l. 1. D. de aqua plu. arc.* & ita vult gloss. & Bart. *in d. §. item videamus.* Tertio hoc videtur probari *in l. si in meo fundo. D. de aqua pluv. arcend. & in d. §. denique,* ubi dicitur, si in meo fundo aqua oritur, quæ ex fundo tuo venas habet, potes eas venas in tuo excidere, ita ut ad fundũ meum aqua non perveniat, nisi servitus mihi debita fuerit, vel nisi animo nocendi feceris, vel ut agrum tuum faceres. Quarto ubicunque quis recipit aquam in fundo suo solitam discurrere ad partes inferiores, & ad utilitatẽ inferiorum, si postea emerit fundũ vicini inferiorem, potest ad ipsum fundum emptum aquam ducere, licet inferiori lucrum auferat, dummodo superiori non noceat, ut est casus not. *in l. 1. §. illud Labeo. ff. de aqua quot. & æsti.* Nam si aquam quæ alibi oritur, postquam est ingressa fundum meum, possum divertere ad utilitatem mei fundi empti, non obstante conditione vicini inferioris, *ut ibi, & est gloss. in l. ex meo, ff. de serv. rust. præd. & l. cum essent, §. 1. eod. tit.* multo magis potero divertere aquam quæ oritur in meo fundo. Quinto, pro hoc facit *l. sicuti. §. Arist. si serv. vend.* ubi dicitur, quod in suo alij hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat. Sexto hoc probatur, nam aqua oritur in fundo meo superiori ibi nascendo, & dicitur mei domini illius fundi, *l. solum, §. meum, ff. de rei vend. & l. de eo. §. si quis. ff. ad exhi. cum simil.* Et pro hac parte reperio ita fuisse consultum per dom. Rofred. de Lampagna, & dom. Christo. de Castellione, *in cons. quod incipit, factum sic se habet. quidam notabilis* In

contra-

contrarium videtur, quod imo dominus in cujus fundo superiori oritur aqua, non possit divertere, ne discurrat ad fundum inferiorem primo: *per text. in l. hoc jure, §. ductus aquæ. Dig. de aqua quotid. & æsti.* ubi videtur esse casus ad literam pro ista parte. nam ibi text. dicit, quod aquæductus cujus origo memoriam excessit, jure constituti loco habetur. Secundo ad
52 idem *l. 1. in fin. ff. de aqua plu. arcend.* ubi * dicit longa consuetudine veluti jure impositam servitutem videri. Tertio videtur esse tex. *in dict. leg. hoc jure. §. aqua*, qui dicit, aqua quæ in rivo nascitur, tacite lucri fit ab eo qui ducit. Quarto hoc probatur, quia regulariter aqua non debet diverti à suo cursu, *l. 2. in fin. C. ad l. Aquil. & l. præses, & l. si manifeste, C. de serv.* Et not. Bald. *in d. l. 2. & in l. item lapilli, ff. de rer. div. & dixi supra in princip. hujus quæst. princ.* Quinto probatur sic: tempus cujus nō existat memoria, habet vim tituli, vel privilegij, *dict. l. hoc jure, §. ductus aquæ & c. super quibusdam, §. præterea, de verb. sign.* & habet vim serv. jure concessæ, *ut l. 2. §. idem Labeo ait si in agro tuo, ff. de aqua plu. arc.* Sed si fuisset constituta servitus per dominum fundi superioris, vel facta venditio, vel privilegium de illo jure aquæ ducendæ, non posset illum cursum aquæ divertere in præjudiciũ inferioris, cui esset facta concessio, *l. in concedendo, ff. de aqua plu. arcend. & l. Lucio, ff. de aqua quot. & æsti. ibi, & sic per alium.* Sexto probatur *in l. 1. §. fin. ibi, locum velit ducere impune, ff. de rivis.* Ultimo pro hoc videtur esse text. ad literam *in l. si quis diuturno, ff. si serv. vend.* Et pro hac parte reperio plures consuluisse. Ego vero in hac qu. pro veritate & omnium concor. ita puto esse distinguendum: Aut dominus qui vult divertere aquam, ne discurrat ad loca inferiora, hoc facit animo nocendi dominis inferioribus, & nullo modo potest, *ut l. 1. §. denique Marcellus, ff. de aqua plu. arcen. & ibi gloss. in vers. non haberi, & not. glos. in l. fluminum. §. fin. in vers. non tenere me, ff. de damn. infect. quæ gloss. in §. fin.* singulariter vult, quod in dubio non præsumitur quis fecisse animo nocendi, *l. merito, ff. pro socio. circa quod vide quæ dixi supra in 1. libr. de solo sive area. versic. sed dubium an præsumatur facere ad æmulationem.* & itidem de fenestra, *in 1. parte, ibi, secunda fallentia.* Aut non fecit animo nocendi, sed pro sua utilitate: & tunc subdistinguendum. Aut in prædictis non est statutum, sed generalis consuetudo in loco circa prædicta, vel conventio aliqua inter partes: tum standum est consuetudi-
53 ni vel conventioni, *ut dixi supra circa princ. hujus qu. principalis.* * Et adde quod ille qui permittit sola patientia, nec per alia verba constituit ser-

vitutem,

vitutem, non videbitur serv. constituere, sed se personaliter obligare, *ut l. si sub una. §. si quis viam, ff. de verb. oblig.* secundum Bald. *in c. 1. §. si quis de manso. in 5. colu. in princ. in tit. de controvers. investit. vide quod not. in d. §. si quis viam, & in l. 3. §. opus, ff. de ali. jud. mut. caus. fact. & quod dixi supra in 2. qu. principali.* Aut est sententia lata inter partes vel alios, & dic ut dixi supra in versic. sed dubium circa prædicta. Aut non est statutum, consuetudo generalis, conventio, vel sententia : & iterum subdistingue : aut aqua illa discurrit ad fundos inferiores jure servitutis, aut jure cujusdam facultatis. Primo casu quando jure servitutis sine dubio dominus superior in cujus fundo oritur, alio non potest aquam divertere, & si divertat, potest inferior agere contra eum. *ut est casus in l. si quis diuturno. ff. si servit. vend.* Et intellige nedum de servitute acquisita, sed etiam quando quis esset in quasi possessione *x* servit. aquæ ducendæ, quando eo anno usus est dicta servitute aquæducendæ. *ut l. 1. §. illud tamẽ, & §. quod autem, ff. de aqua quot. & æstiv.* & sufficit eo anno uno die vel nocte duxisse, ad hoc, ut dicatur esse in quasi possessione : *ut dict. §. quod autem, & not. Bald. ibi & l. Celsus. in penult. col. in fin. C. de usucap.* Nam ille qui semel possedit, cum de suo commodo tractatur, si asserit se possidere, præsumitur possidere, nisi probetur contrarium, *l. sive possidetis. C. de probat. l. super longi. C. de præscript. long. tempo. secundum Bald. in d. l. Celsus. in fin. pen. col.* & sufficit ista quasi possessio ad hoc, ut si impediatur, possit agere contra eum, & resistere etiam de facto : ut eleganter declarat Bart. *in l. 1. §. hoc interdicto. versic. 2. not. quod in istis juribus, ff. de itin. actuque priv. & adde quod not. per gloss. in c. cum ecclesia Sutrina, in versic. trium episcoporum, & ibi per Dd. extra. de causa pos. & proprie. & per gloss. 3. in ca. cum ad sedem, extra, de restit. spol.* Secundo casu quando ducitur aqua jure *y* facultatis, & non servitutis, & tunc est licitum superiori divertere, nec inferior potest agere, neque fidei resistere, *ut est casus in l. Proculus, ff. de damn. infect. & in l. seq. & in l. fluminum, & idem videamus, eod. tit. & in l. 1. §. idem Marcellus. ff. de aqua plu. arcen. & in l. si in meo. eod. titul. facit l. viam publicam, cum ibi not. ff. de via public.* & ibi ita debent adduci omnia argumenta supra pro prima parte deducta. Sed dubitatio * remanet circa prædicta, quando quis dicatur duxisse aquam jure 54
servitutis vel jure simplicis facultatis. Et in hoc tota vis materiæ hujus cõsistit, circa quod dic : Aut servitus est imposita ab homine ex conventione vel aliquo titul. inter vivos, vel per testamentum, aut codicillos, vel aliam

ultimam voluntatem, vel per sententiam, vel est imposita servitus à l. puta à statuto, ut inferior possit aquam ducere ad fundum suum inferiorem: & clarum est, quod tunc jure serv. dicitur aquam duxisse: & superior non potest aquam divertere contra debitam servitutem, *l. in concedendo. ff. de aqua plu. arcen.* & per alia jura supra ad hoc allegata. Aut non est servitus imposita ab homine, vel à lege: & tunc aut est præscripta servitus aquæductus, & idem eadem ratione, *per l. si quis diuturn. ff. si serv. vend.* Sed
55 in hoc est etiam dubium,* quando dicatur servitus aquæductus præscripta, videlicet quanto tempore: & quæ, & quot requirantur ad istam præscriptionem inducendam? Dicas breviter de tempore: aut loquimur de aqua quæ ducitur ex publico, aut ex privato. Si ex publico, requiritur tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium, *ut l. 1. in fin. D. de aqua plu. arcend. & l. hoc jure, §. ductus aquæ, ff. de aqua quot. & æsti.* Aut ducitur ex privato: & tunc quia regulariter habet causam continuã, præscribitur 10. annis inter præsentes. & 20. inter absentes, *l. si quis diuturno, præallegata, & not. in l. servitutes, D. de serv.* de quo dic, *ut dixi supra in 4. quæst. principali, & plenius in primo lib. in 7. quæst. principali,* ubi de hoc omnino vide. Quot autem & quæ requirantur ad istam præscriptionem inducendam dic plura: Primum est, quod sine possessione vel quasi, non præscribitur, *l. sine possessione. de regulis jur. in 6. & not. per gloss. Bald. & Dd. in l. 2. C. de serv. & aqu.* & sic requiritur quod non sit usus jure familiaritatis vel simplicis facultatis, *ut habetur per Bart. & gloss. & Dd. in l. 1. ff. de itin. actuq. priv. & per Barto. & gloss. & Dd. in l. qui jure familiaritatis, ff. de acquir. poss. & per Flor. in l. servitutes, eod. tit. & per hoc Angel. & Dd. in c. bonæ, extra, de postul. præl. & in cap. cum ecclesia Sutrina, extra, de causa poss. & proprie.* Et quod quis fuerit usus jure
56 servitutis, comprehendi * potest ex actibus quos facit, quos quis per se ipsum non posset facere in fundo vicini citra jus & nomen servitutis, ut præcidere sepem, mundare vel mundari facere fossaturam in fundo vicini, vel ducere aquam per fundum vicini, quæ fieri non possunt regulariter, nisi jure servitutis, *l. quemadm. §. 1. in fin. ff. ad l. Aqu. arg. l. cum quidam, §. quod dicitur, ff. de acqu. hær. & d. l. quoties. & not. in locis præallegatis.* & per unum actum ducendaquam acquiritur ista possessio, *ut dixi supra in tit. de serv. itin. vers. ultim. principaliter quæro,* quid requiratur ad hoc, ut quis sit in quasi possessione servitutis. *dic ut ibi dixi.* Secundum requiritur, quod sit usus illa quasi possessione bona fide: credens illam servitutem si-

tem sibi competere, *ut d. l. 2. & ibi not. in l. fina. ff. quemadm. serv. amit.* Tertium requiritur, scilicet tempus 10. ann. inter præsentes, & 20. inter absentes, in servitutibus habentibus causam continuam, sicut est servitus aquęductus regulariter. In habentibus vero causam discontinuam, requiritur tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium, nisi allegetur titulus: quia tunc sufficit probatio 10. vel 20. anno. *ut est gloss. nota. multum in l. servitutes prædiorum, & ibi Angel. & Flor. & Dd. ff. de servitu. generali, & est gloss. in l. fin. in versic. diu. & ibi per Bartol. & Dd. ff. de aqua plu. arcend. & habetur per Cyn. Bald. & Dd. in l. 1. & 2. Cod. de servit. & aqu. & per Bart. in l. 1. §. hoc interdicto, Digestis, de itine. actuque privat.* Item quando ducitur aqua ex publico, requiritur tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium, ut dixi supra in versic. dic breviter de tempore. Nec in præscribendo hujusmodi servitutem, requiritur de necessitate titulus. *ut l. si quis diuturno, & ibi not. ff. si serv. vend. & not. in d. l. 1. & 2. Codic. de servitut. & aqu.* & quando dicatur habere causam continuam, vel discontinuam, *vide per not. per Dd. in d. l. servitutes prædiorum, & l. foramen, & ibi per gloss. & Dd. ff. de servit. urb. præd. & per gloss. & Dd. in d. l. 1.* Et prædictis adde omnina quæ dixi supra *in 1. libr. quæst. princ.* si vero non est servitus præscripta, tunc dic, aut habens fundum inferiorem in quasi possessione servitutis aquæ ducendæ, ad fundum suum, est, & habens fundum superiorem vel alius, non potest aquam divertere à cursu suo, nec potest inferior impediri vel turbari quominus ducat aquam ad fundum suum, sicut prius duxit, etiam pendente judicio de aquęductu, donec declaretur an possit aqua diverti: *ut not. glo. & Bart. in l. 1. §. hoc interdict. Digest. de itine. actu. priv. & probatur in l. pen. D. de aqu. quotid. & æstiv.* & si ille qui est in quasi possessione, turbatur ab aliquo, potest extrajudicialiter de facto resistere, *ut est gloss. not. in d. §. hoc interdicto.* & ibi hoc tenet Bart. Sed si habens fundum inferiorem non est in quasi possessione servitutis, neque eam præscripsit, neq; servitus est imposita à lege vel ab homine: tunc dicendum est, habentes fundum superiorem posse aquam divertere: quia tunc aqua non videtur discurrisse jure servitutis, sed potius jure cujusdam facultatis, *ut dixi supra in ver. 2. casu, quando ducatur aqua jure facultatis. & istud est, de mente gloss. in l. Proculus. D. de damn. infect. & Barto. & Paul. de Castr. in l. fluminum, §. item videamus, eod. titul. & Bart. in l. 1. §. sicut autem, in fin. D. de aqua plu. arcend.* Dubium in hoc solum remanet, * quando dicatur aqua discurrisse 57

jure facultatis tantum, & non servitutis. Et in hoc dic, quod aqua dicitur, vel ductus aquæ competere jure facultatis, quando aqua per se ipsam fluit seu discurrit, nec intervenit aliquis hominis usus vel factum, puta quia per venas subterraneas aqua de fundo superiori discurrit ad fundum meum inferiorem : nam hoc casu etiam si discurrisset per mille annos, non diceretur mihi seu fundo meo acquisita aliqua servitus : quia aqua per se flu-
z ens z non potest inducere præscriptionem vel consuetudinem, cũ in præscriptione vel consuetudine requiratur, quod interveniat aliquis actus hominis. quo principiato sufficiat aquam fluere. *l. qui fundum, ff. quemadm. serv. amit.* ut eleganter dicit Bald. *in cap. 1. §. si quis de manso. in 6. col. in tit. de controvers. investit.* & hoc casu, quando aqua per se semper fluit, puta per venas subterraneas, ille ad quem aqua fluit, dicitur lucrum capere, & iste est casus *in dict. l. Proculus. in d. §. item videamus, & in l. si in meo D. de aqua plu. arcend.* quæ ita debent intelligi, & ita consului anno præterito in civitate Brixiæ. Est & alia ratio per quam non potest dici, quod in casu dictarum legũ possit induci præscriptio vel consuetudo per aliquẽ cursum temporis, etiam si esset tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium. Nam si quis habet fontem in fundo suo, & aqua per venas subterraneas discurrit ad fundum meum, in quo habeo puteum, quo puteo usus sum longissimo tempore etiam per mille annos, tamen nõ possum dicere me præscripsisse vel ex consuetudine præscripta acquisivisse illam aquam, quia ad hoc quod præscribatur hujusmodi servitus, requiritur scientia & patientia adversarij, *ut l. 2. & ibi not. Cod. de servit. & aqua.*
58 Et est ratio, * quia in istis incorporalibus non est dare possessionem, *ut l. si ædes, §. fin. ff. de serv. urb. præd. & l. servus, §. incorporales, & ibi gloss. D. de acquir. rer. dom.* & ista quasi possessio cõsistit in scientia & patientia adversarij, *ut est casus in l. quoties, la. 2. ff. de serv. & in l. 1. in fin. ff. de serv. rust. præd. & probatur in l. 2. & ibi per gloss. & Dd. C. de ser. & aqu. & not. etiam Paul. de Cast. in l. 1. §. denique, ff. de aqua plu. arcen. & dixi supra in versic. quot autem & quæ requirantur,* & ideo quia istæ venæ subterraneæ cõmuniter sunt occultæ, & incognitæ antequam fodiat vel eas præcidat habens fundum superiorem nõ possum dicere ipso sciente & patiente me usum fuisse aqua putei mei & sic contra ipsum præscripsisse, & propterea potest ipsas incidere. Teneas tamen, si ista etiam non subessent, puta quia forte dominus fundi superioris sciebat per venas subterraneas, vel etiam super terram aquam ad fundum meum discurrere, posset aquam ducere,

ducere, & venas incidere, ex quo ſubeſt alia ratio, de qua ſupra videre licet, quia ſine facto hominis labitur aqua ad fundum meum, & ſic jure tantum facultatis & non ſervitutis, ut dictum eſt. Et prædicta intellige vera, niſi habens fundum ſuperiorem haberet à domino fundi inferioris, ad quem aqua diſcurrit, puta quia dominus utriuſq; fundi conceſſit mihi in feudum fundum ſuperiorem, in quo aqua oritur, quæ diſcurrit ad fundum inferiorem concedentis, quæ eſt inferior: quia non eſt veriſimile dominum ita conceſſiſſe, ut eleganter not. Bald. *in d. c. 1. ſi quis de manſo. in 4. colum. in fin. argumen. l. qui binas ædes. ff. de ſerv. urb. præd.* Item prædicta intellige vera, quando aqua percipitur ex loco publico: quia tunc non poſſet aquam divertere in ejus præjudicium ſive damnum, *ut l. merito. & ibi Bartol. ff. ne quid in loc. public. & idem not. Barto. in l. Proculus, in fin. de damn. infect. & in l. 1. §. ſicut autem. in fine. D. de aqua plu. arcen. & plenius per eundem in l. quominus. ff. de flum. & habetur per gloſſ. & Dd. in l. ſi manifeſte. C. de ſervitut. & in l. ſi quis ex argentariis. §. ſi initium. ff. de edend.* circa quod vide omnino quæ plene ſcripſi ſupra *in 7. quæſt. princ. verſic. ultim. circa prædicta uſque in finem.* Et ex prædictis ſequitur deciſio multarum quæſtionum, & primo quæſtionis ſupra formatæ, in verſic. ultim. Sed eſt dubium de q. quotidiana, videlicet ſi aqua oritur in fundo ſuperiori, & poſtea diſcurrit ad fundos inferiores, & domini inferiores uſi ſunt dicta aqua pro irrigandis fundis ſuis, vel fecerunt coadunationem aquæ in fundo inferiori, in quo fecerunt molendinũ ſciente & patiente domino fundi, in quo aqua oritur, an dominus ſuperior poſſit aquam divertere. ut non diſcurrat ad fundum inferiorem, in qua ita concludo: Aut habens fundum inferiorem aliquid fecit in fundo ſuperiori, in quo aqua oritur, puta per foſſatum aquam duxit: vel ſi mundaſſet foſſata in fundo ſuperiore ſciente & patiente domino, & tunc per iſtos actus vel ſimiles videretur duci aqua jure ſervitutis, potius quam jure familiaritatis, cum iſta nõ poſſint in fundo alieno fieri citra jus & nomen ſervitutis, *ut dixi ſupra in verſic. quod quis fuerit uſus jure ſervitutis comprehendi poteſt.* Et ideo dicendum, quod ſi eſt dominus inferior, in hujuſmodi quaſi poſſeſſione nõ poteſt de facto impediri vel aqua diverti: & ſi fuit in iſta quaſi poſſeſſione per longum tempus, etiam de jure non poſſet diverti, ſi non intervenerunt ea quæ ad præſcribendam talem ſervitutem requiruntur, ſecundum ea quæ dicta ſunt ſupra. Aut habens fundũ inferiorem, nihil facit in fundo ſuperiore vicini, puta quia per venas ſubterraneas aqua labitur, vel quia

vicinus utebatur aqua in fundo suo, & per ipsum discurrebat, & postremo aqua exiens per se per fundū superiorem discurrebat ad inferiorem,& cum fiat potius jure familiaritatis, poterit dominus superior impune aquam divertere : & idem teneo quando aqua exiens de fundo primo per se sine facto hominis, discurrit ad loca privata, eadem ratione quod probatur *in l. Proculus. & l. fluminum. §. fin. ff. de damn. infect. & in l. si in meo. D. de aqua plu. arcen.* quæ jura licet loquantur de aqua subterranea,tamen idem est de aqua supra terram, quando discurrit sine facto hominis,& nulla servitus debetur, quia paria sunt jura supra terram & subtus terram. *l. 1. C. de interdict.* & not. Bald. *in l. item lapilli. ff. de re. divi. in vers. ex his colligitur talis distinctio.* Et ad hoc facit quod not. Paul. de Castr. de venis coartatis, *in l. divortio §. sunt in fundo ff. solut. matrimon.* Sed si facto hominis ducitur aqua prius per viam vel locū publicū,puta quia ducta est per fossatum vel per fistulas,aut canale usq; ad fundum privatum,per longum tempus, vel per tantum tempus, cujus initij memoria non existit. an tunc ducens aquam dicetur esse in quasi possessione servitutis, vel præscripsisse ita, ut non possit impediri aquam ducere? Et videtur quod sic,per ea quæ dixi supra in versicul. quot autem,& quæ requirantur. Sed tu dicas,quod aut quæritur respectu loci public. vel communis, aut privati proximi, aut primi domini superioris, in quo aqua oritur. Primo & secundo loco, non est dubium quod inferiores sunt in quasi possessione vel præscripserunt,si interveneruut ea quæ requiruntur in hujusmodi præscriptione. Et * ad-
59 vertas quia est differentia quantū ad tempus inter locum publicum & privatum : quia respectu loci privati sufficit longum tempus, quo ad præscribendum servitutem contra priva. respectu loci privati. *l. si quis diuturno. ff. si servit. vend. & sæpe dictum est.* Sed respectu loci publici requiritur usus tanto tempore,quod non extet memoria in contrarium, ut dixi supra in versic. dicas breviter de tempore.& probatur *in l. hoc jure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quot. & æsti. & pro hoc est gloss. in l. 2. in princip. in versic. lege ibi, vel præscripta. quam ita intelligo. ff. ne quid in loc. public.* quia regulariter per locū publicum non potest aqua duci, nisi concedatur à principe vel leg. municipali, *ut est text. cum gloss. & ibi Dd. in l. imperatores. D. de servi. rust. præd. & probatur in l. 4. §. plane. ff. quod vi aut clam. ut not. in d. l. 2. in princip.* vel nisi sit inducta aqua per tantum tempus, cujus memoria non extet, *ut not. Bart. in l. quominus. in 1. opinion. & in 1. qu. ff. de flu.* & ita intelligo *l. antep. quæ incipit, super publicis locis. ff. ne quid* in loc.

in loc. publ. in quantũ loquitur in privato ducente aquam per locum publ. secundum intellectum gloss. ibi in vers. annexa. Et quod requiratur tantum tempus, quod non extet memoria in contrariũ, ut privatus possit præscribere locum public. *tenet glos. in d. l. Imperatores. & Bald. d. l. item lapilli. in 2. quæsti. de rer. div.* ubi dicit, quod licet quis non possit præscribere jus habenti molendinum in flumine publ. quia jura publica populorum nõ possunt præscribi. *l. fin. ff. de usucap.* tamen possunt præscribi per tantum tempus, cujus non extet memoria, quia habet vim privilegij. *l. hoc jure. §. ductus aquæ, ff. de aqua quoti. & æsti.* Et hoc tempore dicit posse præscribi jus habendi molendinum in flumine publ. imo plus dicit, quod 30. anni sufficiant, secundum Ioan. *ut not. per gloss. Institut. de rer. div. §. flumina. in versicu. omnibus.* Sed illa gloss. non probat hoc, quia non loquitur de præscribendo jure publico, in quo erat licitum unicuiq;, ex quo jus piscandi *aa* est commune omnibus, *ut d. l. flumina.* loquitur ergo illa gl. de præscribendo contra privatum, qui simpliciter habeat prius jus piscandi, & tunc bene sufficiunt 30. vel 40. anni. & ita intelligo illam gloss. & pro hoc est text. cum gl. *in l. fin. ff. de usu. & in l. si quisquam. ff. de diver. & tempo. præscript.* & hoc procedit, quando fuit in quasi possessione juris piscandi, alias non sufficeret, quod piscatus fuisset 30. vel 40. ann. ut not. Angel. *in d. l. fin.* Nec obstat prædictis *l. fin. C. de sacrosan. eccles. cum auth. ibi posita, quæ incipit quas actiones.* quia loquitur quando tractatur de præscribendo rem privatã, quæ spectat ad civitatem vel locũ publ. Et ex prædictis distinguendo ita concludas, Aut quæritur de præscribendo locũ publi. puta de ducendo aquam per viam public. & requiritur tantum tempus, quod non extet memoria in contrarium *ut d. §. ductus aquæ.* Aut de præscribendo jus publicum contra privatum, puta quod quis possit solus piscari in flumine publ. & sufficiunt 30. vel 40. anni, si fuit in quasi possessione piscandi, *ut d. l. fin.* & ibi Angel. *in princip. ff. de usu.* Aut de prescribenda re privata contra remp. & regulariter sufficiunt 40. anni. *ut d. auth. quas actiones.* Aut tractatur de præscribendo jure privato contra privatum puta servitutem, & tunc aut habet causam continuam vel quasi, & sufficit longum tempus 10. vel 20. ann. *ut d. l. si quis diuturno.* aut habet causam discontinuam, & requiritur tantum tempus, cujus non extet memoria in contrarium, *ut l. 1. in fin. D. de aqua plu. arcend. & not gloss. in l. servitutes prædiorum. D. de servit. tit. generali.* Tertio casu quando quæritur de præscribendo respectu primi domini superioris, in cujus fundo aqua aa

do aqua oritur, & teneo, quod nullum jus sit quæsitum contra ipsum per dominum inferiorem: quia quantum ad dominum superiorem fundi, in quo aqua oritur, non potest dici quod fuerit aut sit aliqua quasi possessio servitutis, si in fundo suo superiori nihil actum est, sed ipse dominus superior utebatur aqua per fundum suum sine facto domini inferioris, ut patet
60 ex his quæ dicta sunt. Secunda q. ex prædictis deciditur. * quidam duxit aquam per fistulas vel canalia lignea, vel habebat jus claudendi clavicam certis horis, ne aqua laberetur ad fundum vicini, sed ut duceretur ad fundum suum: & ex istis fistulis vel canalibus vel clavica clausa fluere consuevit certa pars aquæ per foramina: vel quia clavica claudebatur cum stramine vel sterquilinio aut terra, ex qua aliquantulum stillare consuevit: quæ aqua discurrit per loca inferiora, & collecta fuit per dominos inferiores longissimo tempore pro irrigandis prædijs suis, vel pro haustu aquæ, vel alio usu: dominus superior qui habet jus aquæ ducendæ, vult ita claudere aquam, ut nihil penitus discurrat ad loca inferiora: domini inferiores volunt ut discurrat illa modica aqua sicut discurrere consuevit. Et videtur quod claudere non possit: quia aqua non potest diverti à suo solito cursu. *l. 2. C. ad l. Aquil. & l. præses. & l. si manifeste, cum ibi not. C. de servit.* & de hoc videtur esse casus in terminis *in l. 1. §. fin. ff. de rivis.* In contrarium videtur, quia dicta aqua non discurrit ad fundum inferiorem jure servitutis, sed jure familiaritatis, ex quo dominus inferior nihil fecit in fundo superiori, sed ipsa aqua, quia commode retineri non potuit, discurrit de se ad loca inferiora: & quod possit eam superior totam continere, & sibi conservare, videtur esse text. ad literam *in l. 3. in princ. & §. 1. ff. de rivis.* ubi in princi. hæc verba scribuntur. *Nam si operis aliquid faciat quis, ut magis aquam conservet vel contineat, non impune potest prohiberi.* Deinde *in §. 1. dicitur, Servius & Labeo scribunt si quis rivum, qui ab initio terrenus fuit, quia aquam non continebat, cæmenticium velit facere audiendum esse. Sed & si eum rivum qui structilis fuit, terrenum postea quis faciat, aut partem rivi, æque non esse prohibendum.* & istud est verius. Quod tamen intellige quando hoc facit dominus superior ex urgẽti necessitate, vel ex magna utilitate, *& ita loquitur d. l. 3. in princip. & §. primo,* sed ubi non est necessitas urgens vel magna utilitas, tunc nõ potest. *& ita loquitur l. 1. §. si quis terrenum ff. de rivis.* secundum Bart. ibi, qui ita concordat dicta jura. Vel secundo potest dici & aliter concordari, Aut dominus superior vult facere murũ ad latus, ut aqua nõ vagetur, & potest, *ut d. l.*

ut d. l. 1. in princip. & §. primo. Aut vult fundum rivi de terreno lapideum facere, & non poteſt, *ut d. §. ſi quis ſecundum gloſſ. ibi.* Vel tertio poteſt concordari. Aut vult cæmentum facere, & poteſt. Aut vult de lapidibus ordinatis & compoſitis,& non poteſt, ut vult gloſſ. *in dict. §. ſi quis terrenum. ſecundum alium intellectum.* Item quod dixi aquam contineri poſſe, intellige quando dicta aqua ducebatur per dominum ſuperiorem abſque alia obligatione. Secus ſi tenebatur primo,vel pacto vel alia obligatione ducere per canalia lignea, vel clavicæ foramen claudere terra vel ſtramine vel ſterquilinio, & vellet mutare formam, puta de ligneis facere lapideum, vel claudere foramen cum lapidibus vel ligno: quia non poſſet in præjudicium inferiorum. *argument. l. præſes. C. de ſervitut. & l. 2. C. ad l. Aquiliam. cum ſimilib.* Et intellige quando nulla ſervitus fuiſſet impoſita: quia ſi eſſet impoſita non poſſet mutare formam. *ut eſt caſus in l. 2. ff. de rivis.* Sed circa prædicta poteſt dubitari,quid ſi habeo jus ducendi aquam per * fundum tuum jure ſervit. duxi per rivum apertum,& nunc 61
volo rivum ſubterraneum facere? Et videtur quod non poſſim: quia ex hoc aufero domino ſoli cõmodum appellendi pecus ad dictum rivum, vel hauriendi aquam ex eod. & ita Labeo videtur dixiſſe *in l. 2. in princ. quæ incipit, Labeo. ff. de rivis.* In contrarium videtur, quod imo poſſim claudere: quia quod dominus ſoli, per quem ducitur rivus, privetur commodo hauriendi aquam ex rivo, vel appellendi pecus ad eum, procedit magis ex occaſione quam ex jure. Et iſta videtur fuiſſe ſententia Pomponij contra Labeonem, *ut dicit Paul. in d. l. 2.* Tu vero pro concordia ita concludas: Aut eſt impoſita ſervitus fundo vicini, ut poſſim ducere rivum apertum per fundum, & tunc non poſſum claudere & idem ſi dictum eſt de rivo clauſo, quia non poteſt aperiri, aut non eſt dictum de rivo aperto vel clauſo, & tunc diſtingue. Aut claudendo vel aperiendo rivum non fit deterior conditio domini fundi ſervientis, per quem duco rivum, & teneas, quod poſſim claudere vel aperire. & ita intelligitur opin. Pomponij, *per l. 1. in fin. ff. de rivis.* Aut fit deterior conditio domini fundi ſervientis, & tunc aut eſt major utilitas ejus cui debetur ſervitus,quam domini fundi ſervientis damnum, & tunc poteſt claudere vel aperire, *per d. l. 1. in fin.* & ſic etiam procedat opin. Pomponij, aut eſt magis damnum domini fundi ſervientis quam utilitas domini fundi dominantis, qui ducit aquam per rivum: & tunc non poteſt mutare claudendo vel aperiendo. & ita intelligitur opin. Labeonis. *& not. gloſſ. mag. in d. l. 2. ff. de rivis.* quam ſequitur ibi

tur ibi Bartol. & ita etiam vult glo. *in l. 3. in princ. in verſ. adverſarij. eod. tit.* quæ glo. ſingulariter vult, quod quando fit cauſa ſervandi aquam vel retinendi, neceſſario non habet locũ prędicta diſtinctio. *de quo vide quod*
62 *dixi in q. præcedenti. verſic.* & hoc intellige eſſę verum. Item * juxta prędicta dubitari poteſt, quod ſi quis habet jus ducendi aquam per fundũ vicini, & duxit per rivum, nunc vult novum canalem vel fiſtulas in rivo collocare, cum nunquam habuerit: an poſſit? Dic quod ſic, & ſi impediatur: competit ei interdictum utile de rivis, ſi propter ipſius utilitatem hoc facit in cõmoditate ejus, cujus ager eſt: *ut eſt caſus in l. ſervus. §. ſi quis novum. ff. de rivis.* & ideo datur utile interdictum, non directum: quia
63 directum datur, quando jam habuit, ut dicit ibi gl. in verbo, Utile. * Sed quid è contra, ſi primo duxi aquam per fiſtulas vel canales per fundum vicini, nunc volo ducere per rivum? Dic quod non poſſum: quia hoc fieret cum incõmoditate vicini, fodiendo in ejus fundo. *argum. d. §. ſi quis novum ff. de rivis.* ubi etiam dicitur, quod non poſſum dilatare, vel attollere, vel extendere rivum, vel per alium locũ ducere. *& hoc probatur etiam in l. 2. §. quod autem ait. ff. ne quid in flumine publi. & in l. 1. §. reſtituas. ff. ne quid in loco publico. Et adde quæ dixi ſupra in 2. colum. hujus 8. quæſt. principalis, in verſic. item habens jus aquæ ducendæ.* Tertia quæſtio prin-
bb cipalis ex prædictis decidi poteſt, ſi aqua *bb* oritur in fundo Titij, & diſcurrit ad fundum Sempronij & ex fundo Sempronij ad fundum Caij, nũquid Sempronius poſſit aquam, poſtquam eſt ingreſſa fundum ſuum, ipſam continere vel divertere ad alium fundum ſuum inferiorem, ita ut ad fundum Caij non perveniat, ad quem eſt ſolita pervenire? & videtur quod poſſit eam continere, vel ad alias partes ſuas vel alias ducere, *ut l. 1. §. illud Labeo. ff. de aqua quot. & æſti. & eſt gloſſ. in l. ex meo. & in l. cum eſſent. §. 1. ff. de ſerv. ruſt. præd. & ſæpius hoc dictum eſt.* Contrarium videtur tenere Bald. *in l. item lapilli. in 2. col. circa fin. verſ. tu diſtingue qui dicit.* Aut aqua naſcitur in prædio tuo, & potes eam mihi impedire, quia beneficio tuo ex prædio tuo habeo. Aut in agrum meum aliunde venit: tunc cum non habeam ego inferior beneficium à te, non potes mihi auferre, cum tibi non proſit, & mihi noceat. & ſic Baldus videtur Sempronium, qui in medio eſt non poſſe aquam divertere, quando mihi nocet, & ſibi non prodeſt. & ſic à contrario videtur ſentire, quod ſi ſibi prodeſt, poſſe divertere. Ego vero puto aliter diſtinguendum, aut quæritur de impedimento domini ſuperioris fundi, in quo aqua oritur: aut de impedimen-

dimento Caij domini inferioris. Primo casu conclude, aut est imposita servitus fundo inferiori certo modo, & secundum illum modum aqua debet duci, & non aliter. *argum. l. 2. in fin. de rivis. & l. si in meo. in fin. ff. de aqua plu. arcen. & arg. eorum quæ dixi in princi. hujus 8. q. principalis.* aut est imposita servitus, sed non limitata : & tunc idem, quando vellet divertere contra debitam servitutem. Aut non vult facere dominus inferior contra debitam servitutem : quia fundo superiori nulla debetur servitus : & tunc dicas, quod dominus superior regulariter non potest impedire, postquam aqua est ingressa fundum Sempronij, nisi illa aqua, seu ejus diversio sit nocitura fundo, ex quo aqua oritur : *ut dict. l. 1. §. illud Labeo dicit. ff. de aqua quot. & æsti. ut not. gloss. in d. l. ex meo.* Secundo casu principali dicas : Aut Cajus dominus inferior habet servitutem aliquam in fundo Sempronij superioris, vel est in quasi possessione servitutis dicti fundi Sempronij, non poterit Sempronius divertere aquam contra debitam servitutem : *ut l. præsens. & l. si manifeste. C. de servitut. & l. 2. C. ad l. Aquil. cum similib.* Aut non habet Cajus aliquam servitutem, nec est in quasi possessione servitutis fundi Sempronij superioris : puta quia aqua ex fundo superiori extendit se ad fundum Caij per modum facultatis : puta quia Cajus nil fecit in fundo Sempronij, & tunc aut Sempronius vult divertere animo nocendi Cajo, & non potest : *ut l. 1. §. denique. ff. de aqua plu. arcend. & not. gloss. in l. fin. §. fin. ff. de damn. infect.* quod in dubio non præsumitur : *ut nota. gloss. & Dd. in d. §. fin. & Bald. in l. item lapilli. in 2. columm. ad fin. ff. de rer. divi. & supra in dict. versic. ego vero.* In hac quæstione pro veritate & concordia sic distinguerem : Aut vult divertere plus aquæ quam sit ei utile, & non potest : quia propter excessum præsumeretur fecisse animo injuriandi seu nocendi : *ut eleganter dicit Baldus in d. l. item lapilli.* Aut non vult divertere animo nocendi, & tunc aut Sempronius habet aquam jure servitutis sibi debitæ ex fundo Titij, in quo aqua oritur : & tunc aut illa servitus est limitata, puta ut Sempronius possit aquam ducere ex fundo Titij ad fundum suum causa irrigandi ipsum certis horis : & tunc videtur, quod ad illum usum tantum possit uti, & non ultra. *argum. l. certo generi. ff. de serv. rust. præd.* quia limitata dispositio limitatum producit effectum. *l. in agris. ff. de acquir. rer. domin.* & sic, quod ultra illum usum non possit aquam divertere in damnum Caij inferioris. Ego tamen in hoc credo contrarium esse verius de jure, quia cum aqua ex fundo Sempronij discurrat ad fundum Caij, non jure alicujus ser-

vitutis, sed facultatis tantum, est in potestate Sempronij aquam retinere vel eam divertere ad alia loca: quia sua est, postquam est ingressa fundum suum, per ea quæ dicta sunt. Nec obstat dum dixi, limitata dispositio limitatum producit effectum: quia illa regula procedit quo ad personam Titij superioris, pro qua limitata est, non quoad personam Caij inferioris, cum qua nihil conventum est. Unde poterit dicere Sempronius Cajo, quantum ad te pertinet, liberas ædes habeo. *l. loci corpus. §. competit. & ibi Flor. ff. si serv. vend. Facit l. si prior. §. si simpliciter. ff. qui pot. in pign.*
64 *hab. & l. fin. C. de rei vend.* Et * quia regaliter non possum opponere de jure tertij, quando non est exclusivum juris agentis: *ut not. in dict. §. competit. & per Cyn. & Dd. in l. cum servum quispiam. C. de serv. fugi. & per Bartol. plene in l. 2. ff. de re judica. & per Bartol. & Bald. in authent. qui rem. Cod. de sacrosanct. eccles. & per Flor. in l. his consequenter. §. 1. ff. famil. hercisc. & per not. per Bartol. Bald. & Dd. in l. si alienam. ff. solut. matrim.* Aut est servitus imposita fundo Sempronij per Titium dominum superiorem nō limitata, sed simpliciter: videlicet ut possit ducere aquam ad fundum suum. & idem multo magis dicendum est, *ut proxime dixi.* Aut Sempronius recepit aquam in fundo suo ex fundo Titij superioris, non jure servitutis, sed jure facultatis: & tunc aut Sempronius divertendo aquā à fundo Caij, nihil sibi prodest, & Cajo nocet, & non potest divertere: quia Cajus non recipit aquā ex beneficio Sempronij. ita intelligatur Bald. *in d. l. item lapilli. ff. de rerum divisi. pro quo facit. l. prima, §. idem ait, aquam. ff de aqua plu. arcend.* Aut divertendo Sempronius aquam ex fundo Caij, Cajo non nocet: quia quod tibi non nocet, & mihi prodest, faciliter concedendum est: *ut l. 2. §. nec igitur. & ibi not. ff. solut. matrim. & argu. l. flum. §. fin. & l. Proculus. ff. de damno infecto.* Aut divertendo prodest sibi Sempronio, & nocet Cajo, & in hoc est major dubitatio. & Bald. videtur sentire *in d. l. item lapilli.* quod non possit. Ego teneo contrarium, ex quo semper facit in suo, & aufert lucrum Cajo, cui nulla servitus debetur: *ut d. l. fluminum. in fin. & d. l. Proculus. & per ea quæ dicta sunt supra.* Et in quantum dixi in tota ista quæsti. quod Sempronius potest aquam divertere in damnum Caij inferioris, vel contra voluntatem Titij superioris: intellige, nisi isti tres fundi fuissent prius unius tantum, vel nisi fuisset unus tantum fundus: & postea fuerint divisi, vel divisus inter eos, vel eorum authores, puta cohæredes vel legatarios: vel quia simul emissent dictum fundum, & postea inter ipsos divisissent: quia tunc quilibet

libet deberet uti aqua, ficut erat & difcurrebat tempore divifionis dicti fundi: quia fic tacite videtur actum inter eos, ex quo ita difcurrebat tempore divifionis, *argum. l. qui binas ædes. cum l. sequ. ff. de serv. urb. præd. & l. quod conclave. cum ibi not. ff. de damn. infect. & argumen. eorum quæ dicit Bald. in ca. 1. §. si quis de manso. in 4. colu. in fin. in titul. de controv. investi. & per ea quæ dixi in versic. item prædicta intellige vera ante versic. ex prædictis sequitur decisio multarum quæstionum. Fallit l. alienatio. & l. si aquæductus. ff. de contrah. empt. & l. in his. § non debeo. ff. de regul. jur. & pro hoc facit l. ædiles ajunt. in princip. ff. de ædi. edict.* Ubi * dicitur, 65
fi venditur equus, qui habet fellam vel ornamenta tempore quo venditur: videtur effe vendita fella, & ornamenta, *ut ibi dixi & not. per Bart. in l. eum qui. §. non solum. Digestis, de furtis. & per Guil. Bartol. & Dd. in leg. si ut certo §. usque adeo. Digestis, commoda. & habetur per Ang. de Aretin. Institut. de actio. §. in duplum.* qui dicit plus, quod non folum veniunt ornamenta, quæ habebat tempore venditionis: fed etiam ante per duos dies: ut eft cafus mirabilis, *in dicta l. ædiles ajunt. §. vendidi.* & ibi etiam de hoc dixi. *& in l. via constitui. §. final. & quod ibi notat Bartol. Digestis, de servit. rust. præd. & l. si in vendendo. in princip. Digestis, de contrahen. empt. cum simil.* In quibus habetur, quod in dubio res videtur effe vendita vel divifa libere, & non cum aliqua fervitute: quia illa jura intelligo de fervitutibus, quæ habent caufam momentaneam, puta itineris. Secus fi fucceffivam, ficut eft fervitus aquæductus: *ut l. foramen. in princip. §. 1. ff. de serv. urb. præd. ut plene dixi supra in 1. lib. in tit. de serv. itineris seu aditus.* ubi omnino vide pro declaratione hujus quæft. Nec obftat etiam *l. si quis ædes. in princip. ff. de servit. urb. præd.* ubi dicitur, quod fi plures fundi qui debent fervitutem, efficiantur unius tantum, fervitus tollitur: quia res fua nemini fervit. *l. in re communi. eod. titul.* & fi poftea unus de illis venditur vel dividitur, videtur vendi vel dividi libere. Pro hoc dicta *l. si in vendendo. in princip.* quia illa jura intelligo nifi tempore venditionis vel divifionis aqua difcurreret per fundos prædictos: quia videtur vēditio & divifio facta, ut fundi remaneant, ficut reperiebantur. Sed fi aqua tempore divifionis non difcurrebat per prædictos fundos, vel erat prius fervitus habens caufam momentaneam: tunc effet aliter dicendum: nifi in divifione diceretur, cum acceffibus & egreffibus ufq; ad vias publicas. & cum aquis aquarum: quia de curfibus, & cæ. *ut plene dixi in dicto titul. de servitutibus itine. seu aditu.* quæ omnia perpetuo tene menti, quia funt

66 quotidiana. Quarta * quæstio principalis potest ex prædictis decidi in casu è converso. Nam supra dictum est quando dominus superior vult præcidere venas in fundo suo ortas, & impedire ne aqua discurrat ad fundum inferiorem, quid è contra quidam habet fundum superiorem, in quo aqua nascitur, puta profunde per quindecim pedes, quæ discurrit solum ad fundũ vicini inferiorem per subterraneos meatus: & quia non transeunt meatus illi fundum vicini, aqua ascendit in fundo superiori per illos 15. passus, & ducitur à domino superiori per fundum suum dominus inferior fodit in fundo suo: & ex eo aqua exit ita, ut non possit amplius ascendere ad superficiem fundi superioris, quæritur nunquid possit? Et videtur quod sic, *per l. flumina. §. item videamus. cum l. Proculus. ff. de damn. infect. cum aliis similibus supra ad hoc allegatis.* Ego teneo contrarium *per text. in d. l. fluminum. §. fin. in fin.* ubi dicitur, quod si tam alte fodiam in meo, ut paries tuus stare non possit, tibi teneor: & sic ibi probatur: si aufero tibi id quod à me non habes, nec à meo pervenit, sed à tuo, & sic infero tibi damnum, hoc de jure facere non possum: quia ibi alte fodiens qui promiserat de damno infecto auferebat lucrum, quod non proveniebat à re promissoris. Nam firmitas parietis vicini, cui erat facta promissio de damno infecto, proveniebat à re promissoris. Nam firmitas parietis, & illud fundamentum est ipsius vicini, non autem proveniebat à domo ipsius fodientis: ideo hoc facere non potest, secundum Paulum de Castr. qui ibi dicit istum esse verum intellectum illius text. quem gloss. & Dd. non viderunt: sed ita est in casu proposito, dominus fundi inferioris fodiendo in suo fundo, & aquam educendo aufert domino fundi superioris aquam, quæ pervenit à fundo superiori ad inferiorem, & non è contra. ergo de jure non potest. Præterea hoc etiam probari potest: quia sicuti ædificando in meo, non possum mittere in alienum. *l. quemadmodum, §. si protec. in fin. ff. ad l. Aquilam. & l. si vitem. §. si ad januam. ff. quod vi aut clam.* ita videtur & multo magis, quod ædificando in meo non possum auferre illud quod est alienum, nec à me habet originem: quia plus videtur esse, auferre alienum, quam simpliciter in alieno mittere: juxta *l. id quod nostrum. ff. de regulis juris,* ex quo magis damnum contingit in auferendo rem alienam. *argumento authen. multo magis, de sacrosanct. eccl. & l. quãto magis. ff. de jurejuran.* Quod singulariter no. quia potest trahi ad decisionem multarum quæstionum similium. Puto tamen si vellet dominus inferior in suo fundo fodere, non causa prædictam aquam habendi similiter

liter forte ut penum faceret aut cloacam, non impediretur, si ita clauderet meatus aquæ subterraneæ, quod impediretur ascensus ejus ad fundum superiorem. *argum. d. l. fluminum. §. fin. ibi,* ut paries stare non possit à contrario sensu, & *argum. d. §. fin. versic. ait Trebatius.* ibi neque enim existimari operis mei initio damnum tibi dari in ea re, in qua jure meo usus sum. *ff. de damno infecto.* Quinta * quæstio similiter decidi potest, si 67
aqua discurrat à fundo Titij superiori, & in fundo Sempronij inferiori per venas subterraneas: & quia Sempronius non fodit in fundum suum, tota aqua fluere consuevit ex superiori fundo Titij, nunc Sempronius fodit in fundo suo, & venas aperuit, ita ut tota aqua tam illa quæ in venis suis nascitur, quam illa quæ ex venis Titij fundi superioris, discurrat ad fundum ipsius Sempronij, & desinat ascendere ad superficiem fundi Titij, nunquid ita possit fodere Sempronius? Et ex prædictis concludendum est: Aut quæritur nunquid potuerit fodere, & aquam ducere ex venis, quæ ex fundi sui venis procedit: & sine dubio potest: quia qui fodit in suo, nihil mittit in alienum, nec de alieno aliquid aufert. Aut quæritur de eductione aquæ, quæ oritur ex venis subterraneis fundi Titij superioris, & dicendum quod non potest, *per dictam l. fluminum. §. fin. in fin. & per ea quæ dixi in quæstione præcedenti.* Sed est ultima prædicta quæstio, si ille qui habet jus aquæ ducendæ, * admiscuit aliam aquam illi quam modo ducere solebat, 68
nunquid possit prohiberi, dic quod sic non solũ pro addita aqua, sed etiam pro tota simul mixta poterit prohiberi: *ut est text. in l. 1. §. item quæritur. ff. de aqua quot. & æstiva.* Et est ratio, quia illa aqua mixta est indivisibilis: & propterea utile per inutile vitiatur, *& ita vult gloss. in dicto §. item quæritur, & §. sequen.* & pro hoc facit ratio: quia in indivisibilibus utile vitiatur per inutile: *ut l. si sponsus. §. generaliter. ff. de donat. inter vir. in l. Pedius. in princip. & ibi not. ff. de arbitris. & per Bartol. & Dd. in l. 1. §. penultim. ff. de verborum obligat.* Quod intellige verum, quando aqua admixta est facto hominis, secus quando aqua crescit non facto hominis: sed naturaliter: quia tunc non potest prohiberi ducere totam aquam: *ut est text. notabilis in l. hoc jure. §. aqua, quæ in rivo. ff. de aqua quot. secundum Oldra. & Alberic. de Rosat. l. Rutilia Polla. Digestis, de contrahend. empti.* Ulterius quæro, statutum * est in civitate, ut quis pos- 69
sit ducere aquam ex fundo superiori per fundũ vicini medium ad aliquem fundum suum inferiorem, solvendo damnum vicino, quod cavatio fiat in fundo suo. quod statutũ valet propter publicam utilitatem: *ut dixi supra in quinta*

in quinta quæstione principali, per not. in l. fin. C. si contra jus vel util. publ. Modo quis vult ducere aquam per fundum vicini ad suum, in quo fundo vicini est fons vel sunt venæ aquarũ, & si poterit in eo fodere vel per ipsum aquam ducere, miscetur aqua sua cum aqua vicini, & utraque transibit ad fundum inferiorem, nunquid possit? & videtur quod sic, quia statutum loquitur simpliciter, quod per fundum vicini possit aqua duci, satisfaciendo sibi damnum: ergo simpliciter & indistincte debet intelligi, decima nona distinct. si Romanorum. Nec distinguit, an sit damnum respectu terræ fundi, vel respectu aquæ ipsius: ergo nec nos distinguere debemus, *l. de pretio. de public.* Præterea hujusmodi statutum est favorabile, & factum propter publicam utilitatem: ergo videtur esse in dubio intelligendum late, & ampliandum, ubi subesset eadem ratio: *juxta not. per Bartol. in l. si constan. in princip. 9. quæst. primæ partis principalis, ff. sol. matrimo. & per Cyn. & Dd. in l. 1. C. de adult.e. & per Bald. in l. maximum vitium. C. de libe. præter. & per modernos in l. si vero. §. de viro. ff. sol. matrim.* Sed contrarium dico verius esse de jure. Nam illud statutum debet intelligi, dummodo non fiat damnum vicino in suo aquæductu, *ut probatur in l. hoc jure. §. is qui jus aquæ. ibi, aquarum rivalibus. ff. de aqua quotidiana & æstiva. & l. Imperatores. ff. de servit. rust. præd. & l. 1. §. sunt qui putant, ff. ne quid in flumine publico.* Et facit quod dixi supra *3. quæstio. principali, circa finem.* Item de hoc videtur esse text. *in l. præses. Codic. de servit. &*
70 *aqua.* cum ibi not. per gloss. & Dd. Item * hoc probatur ratione, quando privilegiatus & causę privilegij sunt paris potentiæ, potior conditio est possidentis: *ut in capit. in pari. de regul. jur. in 6. & l. si servum. §. de illo. Digest. de verbor. obligat. & notat Bartol. & Dd. in authen. quas actiones. Codic. de sacrosanct. eccle. & facit ad hoc l. verum. §. penult. Dig. de mino. in ca. fin. extra de ord. cogn.* Sed ille, per cujus fundum vicinus vult ducere aquam, habet etiam aquam, quæ est similiter privilegiata, vel quia eam ducit aut ducere potest ad irrigandos agros: ergo non debet sibi auferre jus aquę suæ, ut alteri concedatur: *juxta not. per gl. & Dd. in d. l. præses.* Itẽ pro hac opinione facit, *l. fin. §. fin. ibi, ne quod posteriori datum est. &c. Codic. qui potio. in pign. habe.* ubi probatur, quod quando sunt duæ dotes, non debemus magis favere uni quam alteri. & sic non debemus cooperire unum altare, & aliud discooperire: *ut ibi not. Bartol. & Dd. & gloss. in auth. quomodo oportet episc. §. sed neque effusas. in versic. quia per illum textum. colla. 1.* Et pro hoc facit etiam *authen. nisi rogati. cum ibi not. C. ad Treb.*

Treb. facit etiam ad hoc, quod dixi in quæſtione præcedenti. Nec obſtat, quod ſtatutum loquatur ſimpliciter, ut poſſit aqua duci per fundum vicini, ſatisfaciendo ſibi damnum, quia non debet intelligi de damno alterius aquæ, quæ gaudeat eodem privilegio, per prædicta. Nec obſtat, quod ſtatutum ſit favorabile, & in favorem ductus, & propter publicam utilitatem: quia idem favor eſt in utroque caſu: & ideo melior eſt conditio poſſidentis, *ut ibi dixi.* Quæro nunc de alia quæſtione quotidiana: Aqua ex fundo meo ſuperiori * deſcendit ad tuum inferiorem, & inundat totum fundum tuum ex magna abundantia aquarum, quęritur de duobus. Primo nunquid ego, qui ſum dominus fundi ſuperioris, cogar retinere aquam in fundo meo, puta faciendo foſſam & aggeres, & in eo aquam recolligendo, ne diſcurrat ad fundum tuum? Secundo, poſito quod non cogar retinere, an poſſim te inferiorem cogere, ut eam in fundo tuo recipias, & foſſam facias, vel alveum & aggeres, vel patiaris quod aqua deſcendat ex tuo ad aliũ inferiorem? Circa quæ dicas in primis tria eſſe conſideranda. Primum eſt, legis conventio, ut ſi aliqua intervenit, illa ſit ſervanda, *l. 1. §. denique ait. & l. in ſumma, §. 1. ff. de aqua plu. arcend. & l. 1. §. ſi convenerit, ff. depoſit. cum alijs ſimilibus allegatis in gloſſ. ſupra in principio hujus 8. qu. principalis.* Secundum eſt, loci natura, quæ debet inſpici, quæ eſt, ut regulariter fundus inferior ſuperiori ſerviat, ut patiatur hanc ſervitutẽ, & teneatur ſuſcipere aquam fundi ſuperioris, niſi aliter conventum ſit: *ut d. l. in ſumma, in principio.* Agri enim naturam ſervandam eſſe dicit *d. l. 1. §. denique ait 23.* & ſemper inferiorem ſuperiori ſervire, atque hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum à ſuperiore, compenſareq; debere cum alio commodo: ſicut enim omnis pinguedo terrę ad eum decurrit: ita etiam aquæ incommodum ad eum defluat: *ut eleganter dicit textus, in d. l. 1. §. denique, ff. de aqua plu. arcend. & dicta l. in ſumma, in princip. eod. tit.* Tertium eſt, quod debet conſiderari, quando non eſſet dicta aliqua lex inferiori vel ſuperiori, nec natura loci hoc declarat: quia plana ſunt loca, ita ut nullus ager poſſet dici inferior vel ſuperior, tunc loci vetuſtas, quæ vicem legis obtinet, & pro lege ſemper habetur, dirimendarum litium cauſa utiq; ſervanda eſt, *ut dicit textus in dicto §. denique ait, verſic. ſi tamen agri lex. & ibi gloſſ. in d. l. in ſumma, in princip.* Quartum etiam poſſet conſiderari, quando aliqua conventio non eſſet, vel natura loci aliquid non declarat, neque ſubeſt quid ſit ſervandum. Circa primum quando intervenit conventio de retinenda ſuperiori, ne ad inferiorem:

vel de mittenda in fundum inferiorem, dicas illam conventionem esse servandam, & per eam servitutẽ imponi: *ut d. l. 1. §. denique ait, & l. in summa. in princ. ff. de aqua plu. arc. conjuncta l. semper in stipulationibus, ff. de*
72 *reg. jur.* Sed * dubitari potest, si simpliciter est imposita, vel per conventionem servitus, ut superiori vicinus teneatur aquam retinere in fundo suo, vel quod inferior teneatur fossa eam recipere, nunquid superior vel inferior teneatur purgare, vel aggeres facere aut munire? Et videtur quod sic: quia qui tenetur ad unum, tenetur ad omnia, per quæ pervenitur ad illud: *ut l. 2. cum ibi notat. ff. de jurisdict. omnium jud.* Et qui permittit sequentia, videtur permittere antecedentia, quibus mediantibus ad sequẽtia pervenitur: *ut probatur in l. 3. §. 1. de serv. rust. præd. & l. refectionis. §. 1. ff. communia præd. & l. veteres, ff. de itiner. actuque privat.* Et facit ad hoc quod notat Bartol. *in l. 1. in princ. in 2. colum. in fin. de novi oper. nunc.* Item qui permittit consequens, videtur permittere necessario antecedens, *l. illud, & l. pro hærede, §. Pap. ff. de acquirenda hæreditate, & text. cum gloss. notab. & ibi Bald. C. de dot. promiss. in l. 2. & pro hoc l. ad rem mobilem, & l. ad legatum, ff. de procurator.* Sed videas, quod imo ille cujus fundus debet servitutem, non tenetur purgare, vel aggeres facere, vel munire, sed solum tenetur pati, ut dominus fundi, cui servitus debetur prædicta vel solita facere possit: *ut probatur in l. 1. §. denique ait, in princ. & §. fin. ff. de aqua plu. arcen.* ubi ita dicit, non ergo cogemus vicinũ aggeres munire, sed nos in ejus agro muniemus. qui text. intelligitur, quando pacto vel vetustate erat inducta servitus retinendi aquam in fundo, recipiendo aquam ex fundo superioris, *ut dicit gloss. in d. §. fin. in vers. munire.* Et ita intellige quæ dixi supra *in 4. qu. principali, in fin. versic. sed*
73 *pone quæstionem, quam habui de facto.* Et est ratio regulariter, * quia ille qui habet servitutem, non cogitur facere, sed pati: *ut l. quoties. §. serv. ff. de serv. titul. generali, & l. si forte, §. etiam, vers. nam in omnibus servitutibus, ff. si serv. vend.* excepta servitute oneris ferendi: quia in illa debens servitutem potest cogi facere, *ut l. eum debere columnam, ff. de serv. urb. præd. & ita tenet gloss. in d. l. 1. §. fin. in versi. cogemus, ff. de aqua plu. arcend. & gloss. in l. in summa, §. 1. in vers. vel te, quæ incipit. qui es. eod. titul.* & intelligo text. *illius, §. fin.* non solum quando superior vicinus tenebatur aquam retinere in fundo suo: quia tunc si opus, per quod retinetur, indiget refectione, non tenetur superior reficere, sed pati ut inferior reficiat. & ita intelligit Paul. de Castr. ibi summarie. §. *denique ait, &*
proba-

probatur in l. in summa, §. *item Varus ad finem. ibi, si velim aggerem restituere in agrum, eodem titul.* Sed etiàm intelligo text. *in dicto* §. si quando inferior vicinus tenebatur in fundo suo recipere aquam provenientem ex fundo superiori: quia tunc inferior non tenetur mundare, seu purgare locum, aggerem munire, ne aquæ discurrant ad fundum suum, sed tenetur solum pati, ut superior hoc facere possit, cum sit eadem ratio, *l. illud, ff. ad l. Aquil.* Et hoc etiam tenet Paulus de Castr. *in d. l. in summa, d.* §. *apud Labeonem, ibi* dum text. dicit, hanc inferior vicinus non purgabit, supplet idem in superiore, cum sit eadem ratio: & ideo dum textus dicit *in d. l. 1.* §. *fin.* non ergo cogemus vicinum aggeres munire, intellige vicinum, cujus fundus servitutem debet, sive sit fundus superior, sive inferior: & dum postea subdit, quod nos in ejus agro muniemus: expone in agro superiore vel inferiore servitutem debente. & dum dicit, quod dominus prædij dominantis potest agere contra dominum prædij servientis, ut patiatur in fundo suo purgari foveas, vel aggeres muniri, intelligi debet quando dominus fundi servientis nullam poterat utilitatem consequi: puta ex munitione aggerum, quoniam ex illa non posset consequi, nisi laborem & impensas: quo casu potest agi per dominum prædij dominantis simpliciter, ut dominus prædij servientis patiatur aggeres muniri. Sed si posset aliquam utilitatem consequi, puta ex purgatione foveæ, seu alvei, ex pinguedine terræ quæ extraheretur de fundo suo: tunc si ipse dominus prædij servientis vellet purgare, præferendus esse domino prædij dominantis, & ideo non simpliciter agi debet, ut dominus prædij servientis patiatur: sed alternative, ut vel purget, aut purgari permittat: *ut l. in summa*, §. *apud Labeonem*, qui ita debet intelligi, secundum Bartolum, Paul. de Castr. Imol. & Dd. ibi, *ff. de aqua plu. arcen.* & idem tenet Paul. *in d. l. in summa*, §. *item Varus, in fin.* Et ex prædictis sequitur, quod quando superior vicinus tenetur retinere aquam in fundo superiori, ne discurrat ad inferiorem, & opus quod retinebat aquam, ne inferiori noceret, sit destructum naturaliter, puta ex superabundantia aquarum, vel etiam aliter, sive illud opus sit supernaturale, quia non manu factum: sive quasi naturale, quia manu factum, sed non extat ejus memoria, sed jure servitutis retinebatur, potest vicinus cujus fundus debet servitutem, cogi, ut patiatur opus refici, vel in pristinum statum reponi: *ut est casus in d. l. in summa*, §. *item Varus, & idem hoc tenet ibi Paul. de Castr.* Item ex hoc etiam sequitur, quod si ille, qui habet servitutem, destruit opus, propter quod aqua

retinetur in fundo servientis, & nocet fundo dominanti: potest cogi ad ponendũ seu restituendum dictum opus in pristinum statum: *ut l. in summa. §. item Labeo*, & hoc tenet Paul. *in l. 1. §. & si vicinus*, *eod. titul.* & intelligitur nocere, non solum quando aqua non debet aliquo modo descendere ad fundũ inferiorem, & nimis descendit propter destructionem vel repletionem foveæ, quæ aquam in fundo superiori continebat, sed etiã quando in agro superiori erat fossa, quæ debebat aquam continere, ut paulatim & moderate discurreret ad fundum inferiorem, puta ad ipsum irrigandum: & sic fossa erat in fundo superiori propter utilitatem agri inferioris irrigandi: & sic postea repleta est fovea, ut aqua vehementior descenderet ad fundum inferiorem & sic noceret: *ut probatur in dict. l. in summa. §. apud Alphenum.* secundum Iacob. de Aret. & Imol. ibi: qui exponit illum textum. ibi, dum dicit, aqua descendit, scilicet paulatim & moderate, quod nota. Item intelligitur nocere, quando nocet opere facto contra servitutem impositam, sive contra loci naturã aut vetustatem. Secus si natura loci aut fato damnum contingat: quia tunc agi non posset: *ut l. 1. §. huic illud, & l. in summa, 1. responso, ff. de aqua pluv. arcend. & ita tenet Azo in summa, eod. titul.* qui etiam subdit, quod nocere dicitur, ut detur actio directa aquæ plu. arcen. qundo vicino damnum datur, sed
dd quãdo quid fit quominus aqua prosit vicino, cessat hæc actio directa *dd*, &
ee datur utilis *ee*: *ut dict. l. 1. §. sicut autem, l. 2. §. item Varus*, sicut etiã datur utilis, ubi nemo facit opus: *ut d. l. 2. §. apud.* & prædicta procedunt, quando ille qui debet servitutem, fecit opus in fundo suo, vel removit propter quod damnum dat fundo dominanti. Sed quid si alius fecerit? *Dic ut l. quamquam Iulianus. & §. item. si vero ego, & l. si colonus, & l. si tertius. §. Celsus. usque ad fin. & l. emptor, in fine, & l. venditor. ff. de aqua plu. arcen. & vide Paul. de Castr. in l. summa, §. idem Varus, in 1. oppos. eod. titul.* Secundo dubitari potest, an non solum dominus prædij dominantis possit cogere dominum prædij servientis, ut patiatur fundum suum purgari, vel opus refici, *ut dixi*: sed etiam dominus fundi superioris servientis, qui jure servitutis tenetur habere fossam in fundo superiori, ne aqua noceat vicino inferiori, si illa fossa indiget refectione, possit agere cõtra dominum prædij dominantis, ut eam reficiat taliter, quod non noceat fundo superiori servientis? Et dic quod sic: *ut est casus valde not. in l. in summa, §. apud Alphenum, ff. de aqua plu. arcend.* secundum intellectum Paul. de Castr. & ibi gloss. intelligit illum textum aliter in causa econverso, qui intellectus etiam potest esse bonus. Et adde secundum eum i-

bi, quod quando fundus superior debet servitutem fundo inferiori, ut aquam retineat, si habet fossam in fundo suo servientem, tenetur pati, ut fiat opus jure servitutis: quatenus est necessarium ad ejus usum, licet ex hoc resultet damnum: sed si illud indiget refectione, non tenetur pati, nisi ut reficiatur: *ut d. §. apud Alphenum, cum ibi notatis, ibi, an ille qui opere manu facto.* Tertio * potest dubitari, an ille qui excludit aquam quam 75
naturaliter, & jure servitutis, recipere in fundum suum tenebatur, ne in suum veniat, sed in alienum derivetur, teneatur aqua plu. arcen. & dicendum quod sic: *ut l. 1. §. Neratius, cum gloss. ff. de aqua plu. arcen.* & ideo si aqua de directo fluit in fundum tuum: & tu opere manu facto derivas aquam in meum, aliter quam per se ipsam naturaliter flueret, si forte opus factum non esset, vel si flueret non ita rapide, teneris mihi aqua plu. arcen. Et ita quando aqua non fluebat, nec cadebat de directo in tuum: & tu ne in tuum descenderet, opus fecisti, per quod ipsam derivas in meum: & tunc si erat imposita servitus, ut eam tenearis recipere, vel si consuevisti longissimo tempore ipsam recipere, adeo quod non extet memoria in cõtrarium, non potest illam aquam à te excludere, & in meum derivare: *ut probatur in d. §. Neratius, & ibi hoc vult gloss. in vers. solet*, quam sequitur Paul. *& idem not. in l. in summa, §. illud etiam, in fin. de aqua plu. arce.* sed ubi nulla servitus debetur, nec per dictum tempus aqua fluxisset, sed solum naturaliter discurrat, dic ut dicam infra in versic. circa secundum, quando natura loci. Quarto * dubitari etiam potest, si concessissi mihi 76
servitutem, ut possim opere manu facto aquam fluentem ex meo derivare in tuum, etiam si tibi nocet: an intelligatur etiam si ultra modum noceat? & dic, quod non, *ut est text. multum notabilis in d. l. in summa, §. illud etiam, facit ad hoc l. unius, ff. de serv. urb. præd.* & hoc etiam tenet Paul. de Castr. *in d. §. illud*, qui hoc inducit per quæstionem illam, si fiat compromissum in arbitros vel arbitratores cum potestate, ut possint de jure unius dare alteri in parva seu magna quantitate: debet intelligi, nisi sit nimis magna & intolerabilis læsio. *de quo per Bartol. in l. si societatem, & arbitrorum, ff. pro socio. & per Baldum. & Dd. in l. cum antea, de arbit. & Canonist. in c. Quintavallis, de jurejur.* & pro prædictis facit: quia in dubio licet concessio facta per principem, intelligatur cum aliquo damno modico: tamen non intelligitur de maximo: *ut l. universa. C. de precib. impera. of. & not. gloss. in l. servitutes prædi. §. publico. super verbo, modice, ff. de serv. & est text. cum gl. in l. 2. §. si quis à principe,*

ff. ne quid in loc. publ. & not. gloss. fi. in l. sed cum hærede, ff. ad Trebel. & glo. 25. qu. 2. §. rescripta, & Car. Zaba. in ca. mandatis. in 7. not. extra, de rescrip. & pro hoc facit optime *l. si quis sepulchrum, in princ. ff. de religiosis & sumpt. fun.* & quod not. Bart. *in l. quominus, in 11. quæst. ff. de flumin.* & adde quod not. Paul. de Castr. *in l. si Titius, in princ. circa fi. primæ colu. ff. de lib. & posthu.* ubi si princeps concedit, quod in publico possim ædificare, & cum præjudicio tertiæ personæ, quod sufficit etiam si non exprimatur persona, cui fit præjudicium. *argum. d. l. si Titius.* Sed circa prædicta, ego sic dicerem. Aut est facta concessio simpliciter, & intelligitur sine præjudicio magno, per prædicta jura. Aut est facta, ut possim aquam in tuum fundum immittere, etiam si tibi noceat: & tunc intelligitur, etiam si fiat magnum præjudicium: ad hoc ut verba aliquid operentur. *arg. l. si quando, ff. de lega. 1. cum simil.* non tamen intellige de maximo aut intollerabili præjudicio. *argu. l. in summa, §. fin. ff. de aqua plu. arcend.* & pro hoc facit quod not. Imol. *in c. Quintavallis, extra, de jurejur.* qui dicit, si compromissum est factum simpliciter, poterit arbitrator modice lædere, *juxta l. unde si Nervæ, ff. pro soc.* Sed si est dictum quod possit lædere partes, intellige de magna, & non de maxima læsione: quia de illa non videtur actum: & similiter si minor juraverit non contravenire, intelligitur si est modice læsus, ff secus si dicatur ratione læsionis: quia tunc intelligitur de magna, *ut ipse no. in d. ca. cum contingat. 24. col. & adde prædictis quæ dicta sunt in 1 lib. titul. de ponticello: vers. sed circa*
77 *prædicta.* Dubitari potest * circa secundum, quando natura loci subest, nec aliqua pactio intervenit. dic quod regulariter fundus inferior tenetur recipere aquam provenientem ex fundo superiori: & ista est quędam servitus naturalis, & lex naturæ: *ut l. 1. §. sed si vicinus, §. denique ita, & l. in summa, in princ. ff. de aqua plu. arcen.* etiam si aqua fundo inferiori noceat: *ut d. l. 1. §. toties, versi. quod si natura.* Et pone exemplum, si aqua fluens ex monte, vel loco meo superiori, descendit in tuum, eam teneris recipere, nec potes me compellere, ut faciam fossam vel aggeres in fundo meo, per quos aqua retineatur: quia fundus tuus inferior in hoc naturaliter servit fundo meo superiori, quando aqua naturaliter descendit, ut dictis jurib. Sed ista regula fallit. Primo, quando opere manu facto per superiorem aqua derivaretur in fundum inferiorem: quæ non flueret, si opus factum non esset. Secundo fallit, quando aqua quæ solebat fluere in fundum inferiorem non rapide, propter opus factũ rapide flueret: *ut l. 1. §. Nerati-*

Neratius, *& ibi hoc not. Paul. de Castr. de aqua plu. arcend.* vel si propter opus fieret quo aliter aqua flueret, quam natura solet, si forte immittendo eam aut majorem fecerit, aut velociorem, aut in comprimendo redundare fecit: *ut d. l. 1. in princip. &* §. *toties.* nisi imposita sit servitus ad hoc: *ut d. l. 2.* §. *fin.* & ibi hoc notat Paul. de Castr. qui dicit illum text. limitare omnia jura, quæ dicunt actionem pluviæ arcendæ dari contra illum, qui opere manu facto aquam fluentem in suo derivat in fundum vicini, ut aliter discurrat, quam per se naturaliter discurreret: *ut in d. l. 1.* §. *1.* quia illa procedunt, nisi imposita sit servitus illi fundo, in quem derivat, per *d.* §. *fin.* Tertio fallit, quando aqua non fluebat, nec cadebat de directo in tuum, sed alibi: & postquam ceciderat, descendebat in tuum: & tu ne in tuum descenderet, opus fecisti, propter quod aqua derivatur in meum, & tu nō consuevisti eam recipere, sed demum incipit in tuum derivari: nam tunc potes eam excludere opere facto & non teneris, licet in meum derivetur, quando quis potest aquam avertere, & curare ne in suum fundum influat, si modo non animo nocendi fiat, sed ne sibi noceat: *ut est casus in l. in summa,* §. *penultim. ff. de aqua plu. arcen.* Et ideo si tu dominus fundi inferioris in ingressu tui fundi vis facere aggeres, propter quod aqua impediatur, ne in tuū fundum ingrediatur, & ingrediatur fundum cujusdam tertij, quod non fieret, si ingrederetur fundum tuum, potes hoc facere: quia ille tertius non potest agere contra te, ut tenearis aquam recipere, & eam à te non excludere, quia quantum ad illum tertium, tuus fundus non servit naturaliter, sicut servit fundo superiori, ex quo aqua descendit, *ut est casus not. in d. l. in summa.* §. *idem Labeo. el 2. & ibi hoc tenet Paul. de Castr.* & istud procedit, quando tu dominus fundi inferioris non consuevisti aquam in tuo recipere per tantum tempus, cujus non extat memoria in contrarium: vel quia servitus de hoc non fuisset imposita: alias si dicto tempore consuevisset fluere, vel servitus fuisset imposita, non posses eam divertere. Et iste est casus *in d. l. 2. in* §. *Neratius. cum gl. in versic. cogetur tollere. de aqua plu. arcend.* Et dixi supra *in 2. fallentia, in fine.* quod est bene notandum: quia declarat totum illum titulum. *ff. de aqua pluv. arcend.* Quarto fallit, quando superior habebat fossam in fundo suo naturalem, non manu factam, vel quasi naturalem, quia memoria non extabat de dicta fossa, licet manu facta fuerit: vel quando non erat naturalis fossa, sed manu facta, & extabat de ipsa memoria, sed jure servitutis facta erat. Nam omnibus istis casibus inferior dominus non cogitur dictam aquam

quam recipere in fundum suum: & si fovea esset rupta, vel aggeres destructi, posset superior cogi, ut pateretur refici, *ut supra dictum est, & probatur in l. 1. §. apud Labeonem. ff. de aqua plu. arcend.* & ibi hoc tenet Paul. de Castr. Secus si non habeatur dicta fossa jure servitutis, & extabat ejus memoria, & erat manu facta, quia tunc inferior regulariter ipsam aquam cogitur in suum fundum recipere, per prædicta, imo plus etiam, si fovea esset destructa: puta quia in fundo superiore aquarum concursus excavabat locum, propter quem aqua retinebatur, ne descenderet in fundum inferiorem: postea illa excavatio est destructa vel repleta: vel quia aggeres fecerat dominus superior in fundo suo, postea ex impetu aquarum destructi sunt: vel etiã ipse dominus superior authoritate propria destruxit: nunc dominus inferior vult agere, ut superior patiatur foveam purgare, vel eam, aut aggeres reficere, & certe non potest: quia illa fovea non erat naturalis: quia de novo facta, nec quasi naturalis, quia extabat memoria: nec erat ibi jure servitutis, sed casu aliter posita, vel facta. Et similiter dicendum de aggeribus. Unde sicut si ipsos fecisses sponte, posses removere: ita & si casualiter facti sunt: secus si essent ibi jure servitutis, vel non extaret memoria, *ut probatur in d. l. in summa. §. apud Namusam. & ibi hoc not. Paul. de Cast. conjuncto. §. idem ait. si in agro. & in d. §. item apud Labeonem. & ibi hoc not. Iacob. de Aret. quem sequitur ibi Paul. & in §.*
78 *item Varus. ea. l.* Et ex hoc * not. quod si propter inundationem aquarum propria authoritate in rivo sive fovea vel in aggeribus fecisti coronellas, ne aqua superabundans flueret in fundum tuum, potes impune eas similiter removere: quia sicuti voluntarie eas fecisti, ita voluntarie potes eas destruere: nec teneris pati, ut reficiantur, nisi servitus esset imposita, *ut d. §. item Labeo ait. si in agro. & in d. §. apud Namusam. cum ibi not.* quod
79 perpetuo tene menti. Circa * tertium, quando nulla est conventio, *gg* nec
gg loci natura servitutem imponit, quia loca sunt plana, & loci vetustas subest, tunc illa est servanda tanquam lex, *in l. 1. §. denique ait. ff. de aqua pluvia arcen. & l. in summa. in princ. eod. tit.* Sed talis vetustas habet vim quasi servitutis impositæ, *ut d. l. 1. §. fin.* Et not. quod hæc servitus acquisita per vetustatem seu prę scriptionem tantum operatur regulariter, quantum servitus acquisita per conventionem: quia sicuti præscriptione quæritur utile dominium, *ut not. per gloss. & Dd. in authen. nisi tricennale. Cod. de bonis mater.* ita utilis servitus, non directa, quæritur per præscriptionem, *ut d. §. fina. secundum gloss. ibi in versi. quasi servitus.* In hoc ta-

hoc tamen differunt, quia servitute quęsita per conventionem, est directa actio confessoria, hh *ut l. 1. §. 1. & ibi plene per Flor. ff. si serv. vend. & per* hh
Bart. in l. si prius. ff. de aqua plu. arcen. Sed servitus quæsita per præscriptionem, dicitur utilis, quia competit actio utilis, *ut d. l. 1. §. fina. in fin.* & not. Bart. & Dd. *in d. l. si quis de via. §. differentia. ff. de acqu. possess.* Sed circa istam vetustatem seu præscriptionem quæritur * quantum temporis requiratur? Dic aut est talis servitus aquæductus quæ habet causam 80
continuam vel quasi continuam: tunc regulariter sufficiunt 10. anni inter præsentes, & 20. inter absentes. *l. si quis diuturno & ibi gl. & Doct. ff. si serv. vend. & l. 2. & ibi not. C. de serv. & aq. & not. gl. magna in l. servitutes prædio. & ibi per Doct. ff. de servi.* Aut habet causam discontinuam: & tunc requiritur tantum tempus, cujus initij memoria in contrarium non existat, *ut l. hoc jure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotid. & æsti. & not. in juribus præalleg. & dictum est supra in 4. quæst. princ.* Quando * autem 81
dicatur habere servitus causam continuam, vel quasi discontinuam, *vide in l. foramen. ff. de serv. urb. præd.* & quando dicatur tantum tempus, quod nō extat memoria in contrarium: an & quando allegando titulum sufficiat tempus 10. vel 20. anno. *vide quæ plenissime scripsi supra in 1. lib. in 8. qu. princ. & supra eo. in vers. sed dubium est de q. quotidiana. de qua plene per Bart. Imo. & Lud. de Ro. in l. 1. §. denique. ff. de aqua plu. arcend.* & communis opinio est, quod sufficiant 10. vel 20. anni, cum allegatione ut hic. & ubi etiam requiritur tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium: & dicit Imo. *in d. §. denique.* quicquid ibi dixit Ludo. de Ro. qui conatur in hac materia concordare opin. Sed dubitari * potest an si aqua solita est discurrere ad fundum vicini per plures rivos, possit 82
nunc transmitti in unum rivum tantum? Et dicas quod sic, *ut est casus in l. apud Trebatium. in princ. ff. de aqua plu. arcend. secundum unam lect. glo. quam sequitur ibi Imol. & illam glo. omnino vide in ista materia.* Item quid si aliquis solebat hortum suum certo tempore irrigare: & de horto fecit pratum, & vult pratum irrigare, & assidua irrigatione vicino nocet, an teneatur damni inf. vel de aqua plu. arcen. & dic, quod non, *ut est text. not. in d. l. apud Trebatium. §. si vicinus.* Et ex hoc not. secundum Imol. ibi, quod ubi servitus aquæ simpliciter horto debetur, trahitur etiam ad pratum, quia sic in eodem loco, vel territorio, *argum. l. si servitutes. ff. de serv. urb. præd.* nisi locum horti complanaverit, eoq; facto aqua citior ad vicinum venire cœperit, *ut d. §. si vicinus.* quod intellige secundum Paul.

ibi, quando sine hoc poterat fundum colere: secus si non posset aliter, quã explanando: quia tunc non teneretur, ex quo illud sit gratia culturæ, *ut l. 1. §. de eo opere. ff. de aqua pluv. arcend. & agrum. d. l. apud Trebatium in*
83 *princip.* * Circa quartum & ultimum, quando non est aliqua conventio, nec natura loci aliquid declarat, nec sua est loci vetustas, quid tunc de aquis servandum est? Dic regulariter, neminem posse aquam, quæ in fundo suo est, in alium fundũ ducere invito vel ignorante domino, *l. quemad. §. si protectum. ff. ad leg. Aquil. facit l. per agrum. Codic. de servi. & l. divus. cum ibi not.* imo si ducatur, potest vicinus propria authoritate destruere, *ut d. §. si protectum & l. si vitem. §. si ad januam. ff. quæ vi aut clam. & plene dixi supra in 7. quæst. princip.* Item non potest aliquis aquam ex suo fundo te invito ad tuum fundum ducere, *l. aquam. & l. præses. & ibi not. Cod. de serv. & aqua.* Nec etiam potest aqua quis uti in suo lavando stercora, ita ut fœtor seu malus odor inficiat vicinum, *argum. l. 2. §. idem ait, si odore, cum gloss. ff. ne quid in loc. public.* Nec etiam potest quis aquã perturbare, quæ decurrit de uno loco ad alium, *ut d. l. apud Trebatium. in princip. ff. de aqua plu. arcen.* nisi ad illum usum esset deputata, secundum Angel. & Imol. & Lud. ibi. & etiam Paul. qui dicit, quod si dominus fecit fossas vel rivos, in quibus congregatur aqua ad lavandum pannos, licet postea per rivos derivet in fundum vicini, dicitur moderate uti, & non tenetur: secus si lavaret utres, & sic faceret spurcam aquam, ut putredines deriventur in fundum vicini, *per illum text. & de hoc vide text. meliorem de jure. in l. cum supra. Cod. de re mili. lib. 12. & ibi Bart. no.* illum contra lavantes pannos in summitate fluminis alicujus, quia possent prohiberi, quia per tale lavacrum communes aquæ deturpantur. Sed lavando in inferiori parte fluminis non potest corrumpi pars superior, & ideo lavans prohiberi non potest, per illum textũ & not. bene *d. l. cum supra.* quia vult, quod cum milites consistunt supra ripas fluminis, nullus eorũ debet aquam sordidam reddere, seu mulos vel equos sudantes imponere, sed procul in inferiori parte fluminis, quod no. contra scutiferos lavantes equos sudantes in flumine vel alveo publ. ad quem habetur cursus pro necessitate vel delectatione. & similiter not. contra pedissequas vel mulierculas lavantes pannos vel res immundas per civitatem aut villam: quod intellige, nisi esset aqua deputata ad illum usum vel solitum ita lavari, *ut supra dictum est.* Item non potest quis aquam calidam, puta faciendo balneum immittere in fundum alienum, *d. l. apud Trebatium. ff. de aqua pluv. arcend.* quia aqua calida

calida noceret fundo vicino immoderate, ut ibi : aliquando tamen aquæ calidæ ſunt utiles & neceſſariæ pro irrigandis agris, ut Hierapoli. conſtat enim apud Hierapolitanos in Aſia calida aqua agrum irrigari, & de iſtis etiam aquis competunt interdicta, ſicut pro aquis frigidis, *ut eſt text. not. in l. 1. §. idem Labeo ſcribit. ff. de aqua quot. & æſtiva.* Sed videtur, quod nullo modo poſſit quis aquam ex fundo ſuo in alienum immittere, etiam non ſpurcam nec calidam : quia licet in ſuo quis poſſit uti aqua, & qualibet re ſua, *l. in re mandata. C. man.* tamen non poteſt in alienum immittere, *l. ſicuti. §. Ariſto. ff. ſi ſerv. vend. & l. 1. §. idem ait aquam. ff. de aqua plu. arcen. & l. quemadm. §. ſi protectum. ff. ad leg. Aquil. ſupra dixi.* Sed pro ſolutione diſtingue : Aut aqua primo de fundo vicini in tuũ fundum derivatur : & tunc licitum eſt tibi in eundem fundum remittere, *ita loquitur d. l. apud Trebatium, ut dicit ibi gloſſ. magna, ſecundum unum intellectum.* Aut aqua non pervenit ex fundo vicini, ſed ex tuo : & tunc aut ego volo facere in meo, & immittere in tuum fundum tale quid, quod per ſeipſum non flueret in tuum : & non poſſum. & ita loquuntur contraria. *& in hoc vide quæ dixi ſupra in 1. lib. in titu. de ſeclario. & in tit. de aquavolo. & in titu. de aquæ projectu, & aliarum rerum.* Aut volo immittere in tuum id, quod per ſe fluit, utputa faciendo ibi rivos, & dimittendo ibi aquam, quæ per ſe diſcurrit, & tunc ſubdiſtingue : aut facio hoc moderate, quatenus expedit ad uſum familiæ & poſſum. *& ita loquitur d. l. apud Trebatium in princip. ſecundum alium intellectum,* aut immoderate, & non poſſum, *ut nota in d. §. Ariſto. & de hoc vide quæ plene dixi in 1. libr. in tit. de ſervitute projiciendi. in 2. quæſt.* Quando * autem dicatur fieri im- 84
moderate & moderate ? Dic moderate, quando pro uſu tantum familiæ: immoderate, quando ultra uſum familiæ, *ut not. in d. §. Ariſto. & in d. §. apud Trebatium. in princ.* vel quando aqua corrumpitur, ſeu interrumpitur, vel immitterentur putredines, vel quando fieret balneum, ex quo immitteretur aqua calida, *ut d. l. apud Trebatium. in princip. & §. 1. cum ibi not.* niſi aqua calida prodeſſet, *ut ſupra dixi.* Occurrit * alia quæſtio, an 85
ille, cui debetur ſervitus aquæductus, poſſit arcum lapideum facere cauſa aquæ ducendæ ? dic aut vult facere arcum ſeu pontem in loco, quo alteri debetur ſervitus itineris, & non poteſt. Aut non vult facere in loco, quo alteri debetur ſervitus cauſa tranſeundi, & poteſt, *ut eſt caſus conjuncta gloſſ. in l. ſupra iter. in princip. ff. de aqua plu. arcend.* & ſimiliter dominus prædij ſervientis non poteſt facere pontem in præjudicium ejus, cui de-

betur servitus aquæductus, *ut probatur ibi secundum unum intellectum gloss.*
86 *quem sequitur Barto. & Doct.* Sed * nunquid habens servitutem, vel jus aquæ ducendę possit arcum seu pontem lapideum facere supra aquęductũ alienum? dicas quod non, si turbaret ejus aquam, *ut d. l. supra iter. in princ. versic. nec is. & ibi hoc not. gloss.* & eodem modo non posset supra aquæduct. alium aquæductum facere, si nocet inferiori, *ut probatur etiam in l. hoc jure. §. fin. ff. de aqua quoti. & æsti. in l. Quintus. ff. de serv. rust.*
87 *præd.* Sed * quid econtra, an ille qui habet servitutem itin. possit facere pontem supra locum per quem ducitur aqua, invito eo, cui debetur servitus aquæductus? Et videtur quod sic, *per d. l. supra iter. 2. respon.* ibi, sed pontem. In contrarium videtur supra esse text. *in 3. responso*, ibi *nec is.* Tu vero concorda secundum gloss. & Doct. ibi: Aut ille, qui habet servitutem itineris, potest ire & uti sua servitute sine ponte, & nõ potest pontem facere, ita loquitur versi. *nec is.* Aut non potest aliter transire: & tunc aut vult facere pontem lapideum, qui de facili non posset removeri: & idem quia non potest, *argum. l. loci corpus. §. si quis. in fin. ff. si serv. ven. & l. fistulam. in fin. ff. de servit. urb. præd.* quæ intellige, quando ille locus alteri servit, puta: quia in eo debetur servitus aquæductus, ut dixi, sed si alteri non servit, tunc habens servitutem itineris, posset pontem lapideum facere, & ita posset intelligi *d. l. supra iter. 2. responso.* Aut vult facere pontem, puta ligneum, qui de facili posset removeri, & potest. Et est ratio in hoc casu: quia ille cui debetur servitus, potest facere in prædio servientis omne id, sine quo non posset uti servitute, *ut l. servitutes. §. si domo. ff. de serv. urb. præd. & l. refectionis. ff. communia præd.* Item ratio inter pontem de lignis, & pontem lapideum potest esse secundum Bartol. *in d. l. supra iter in princ.* quia quando est pons de lignis, non impeditur purgatio rivi. quod de facili tolli potest: quod fieri non posset, quando esset pons lapideus. Et adverte, quia pons dicitur proprie de lignis, sed arcus lapideus non dicitur proprie pons, *ut probari videtur in d. l. supra iter. in princip.* Sed communis usus loquendi aliter se habet, cui standum est secundum Bartol. & Doct. ibi, *ut dixi etiam supra in 1. lib. in titul. de*
88 *ponte.* Sed * quid si ille, cui debetur servitus per rivũ aquæductus in fundo vicino, vult juxta pontem facere fossam, in qua congregentur aquę, & ipsas postea per rivum ducere? Dic quod non potest: quia posset aqua ibi corrumpi, & dare damnum prædio servienti, *& probatur in d. l. supra iter. in 4. respon.* ibi, aut si specus, secundum Iacob. de Aret. & Doct. ibi.
Item,

Item * nunquid ille, qui habet jus aquæ ducendæ de rivo, possit cunicu- 89
lum subterraneum facere, per quem ducat aquam ? Et text. *in d. l. supra iter. in princip.* sentit quod sic, dum dicit cuniculum: quasi dicat, si vellet facere, posset. glo. tenet contrarium, quod quando servitus debetur per rivum, qui est coopertus, nec cuniculum cooperte facere potest, invito domino prædij servientis, *per l. 1. §. fin. cum l. sequ. ff. de riv.* secundum intellectum gl. dubitet de intellectu illarum ll. *de quo dic ut plene dixi supra in vers. 2. ex prædictis deciditur. usque ad vers. 4. qu. princip.* Et adde prædictis: quod ille, qui avertit aquam de publico aquæductu, quando habet id ex privilegio principis, vel consuetudine, debet ipsam ducere per castellum vel aliud foramen, & non per fistulas, ne matrices fistulæ corrumpantur, & contra faciens perdit beneficium ducendi aquam, & etiam punitur in corpore, *ut est text. in l. eos. & ibi Bart. hoc not. Cod. de aquæduct. libr. 11.* & qui trahit aquam ex flumine publ. debet gratis trahere, nihil solvendo pro tali deductione aquæ, *ut l. ad reparationem. Cod. de aquæduct. & not. gl. in rub. eod. titul.* Superest * alia quæstio, quis tenea- 90
tur manu tenere rivos, & eos purgare, & aggeres reficere *ii*, cujus expen- ii
sis? In qua ita distingue: aut loquimur de aqua publ. aut de privata. Si de publ. videtur quod debeat conservari, & manu teneri expensis publicis, secundum Flor. *in l. si fistulæ. ff. de serv. urb. præd. & dixi supra in 1. libr. in titul. de aquæduct.* pro quo facit, quia in dubio videtur quis facere opus in utilitatem reipubl. sumptu publ. *ut l. ad reparationem cum sim. Cod. de aquæduct. libr. 11. & l. si Codic. de fabricensib. & l. cum naviculariorum. in fin. Codic. de navi. & l. 2. Cod. de eupre. libr. 11.* Item quia quis non debet gravari duplici onere, *l. 1. Cod. de imp. luc. descri. lib. 10.* Sed in contrariũ facit, quia dominis prædiorum, per quæ transit aquæductus, publica conceditur immunitas ab extraordinarijs muneribus, super indictionibus nomine illorum prædiorum imponendis, ut fossas sive aquarum ductus repletos purgent: *ut est text. in l. 1. C. de aquæduct. libr. 11.* & propterea videtur, quod suis expensis facere teneantur, ex quo propter hoc recipiunt commodum: quia ad quem spectat lucrum, debere spectare damnum. *l. 1. §. pro secundo, Cod. de cad. tollen. & l. secundum naturam. ff. de reg. juris.* Item quia in uno relevatur, in alio debet gravari, *l. eum qui, in princip. cum ibi not. ff. de jurejur.* Item pro hoc optime facit *l. suo victu, & l. quod nisi. in princ. ff. de oper. lib.* ubi dicitur, illum qui tenetur præstare operas, debere præstare suis expensis. & pro hoc est glo. *not. in l.*

 stipula-

stipulationes commodissimum. ff. de verb. oblig. quæ vult, quod scriptores teneantur scribere cum suo atramento. & ibi per Angel. & Io. de Imol. Facit etiam ad hoc quod not. glo. Bald. & Dd. *in l. quoniam liberi, C. de vestib.* & not. idem Bald. *in l. liberti libertæque. C. de oper. liber. & quod not. in l. si non sortem, §. si libertus. ff. de cond. indeb.* Ego in hoc articulo ita distinguerem: aut est lex vel consuetudo declarans quis debeat purgare locum publicum, & cujus expensis, & illa est servanda. *l. 1. §. fin. cum l. seq. ff. de aqua pluv. & l. semper. §. legem. ff. de jure immu.* Aut non est consuetudo, & tunc princeps, vel superior, cujus est locus publicus, recipit vectigalia vel pedagia fluctuum & viarum, & pontium à navigantibus & transeuntibus: & tunc tenetur sumptibus de publico ea loca purgari facere. non autem tenentur subditi sumptibus suis, *argum. l. 1. Cod. de Alexand. prim. libr. 11.*
91 * Item pro hoc facit, quod eleganter dixit Arch. *24. qu. 3. si quis Romipetas.* ubi singulariter vult, quod comites & barones, & alij superiores colligentes pedagia & vectigalia, teneantur itinera & stratas tenere securas, propter hoc: quia colligunt d. vectigalia. alioquin tenentur ad emendationem perditorum, si in defectu justitię inveniantur: *23. quæst. 1. dominus. & qu. 5. administratores. & 4. qui sine, & in authen. ut diffe. jud. §. pen.* & idem sequitur Bald. *in c. 1. in fin. pen. col. in titu. de pac. juram. firm.* Itē tenet Host. *in summa, de censib. §. ex quibus. & Odof. in auth. habita. C. ne fil. pro patr.* & idem tenet Flor. *in l. 1. §. summa. ff. de his qui dejec. vel effud.* quod intellige quando scivit, & prohibere potuit. alias secus. *argum. l. ne quid. in princ. cum ibi not. per glo. & Bart. ff. de incend. ruin. & naufr.* Aut princeps vel superior non recipit vectigalia: & tunc aut recipit aliam utilitatem, puta piscationes, vel salinas, vel alias utilitates, *juxta c. 1. quæ sint regal.* & idem eadem ratione. *argum. c. qui sentit onus, de reg. jur. libr. 6. & l. secundum naturam. D. eod. tit.* aut nō recipit aliquam utilitatem: & tunc subditi suis sumptibus purgare tenentur, prout ex eo utilitatem recipiunt, etiam si sint ecclesiæ. *C. de oper. publ. l. ad portus. C. de collat. muner. patr. l. 1. & in auth. de ecclesiast. tit. §. ad hoc sancimus. & D. ne quid in loc. publ. l. 2. §. viarum. ver. refectiones. & quod. not. in l. si locus. in fi. D. quemad. serv. amit. & in l. 2. in fin. C. de nav. lib. 11.* Si vero loquimur de aqua privata: tunc aut est propria, & nulli debet servitutem, & domino incumbit onus purgandi sumptibus suis: aut debet servitutem alteri, & regulariter in omnibus servitutibus refectio ad eum pertinet, qui sibi servitutem asserit: non ad eum cui res servit,

ſervit, niſi in ſervitute oneris ferendi, *ut l. & ſi fortè. §. etiam. ſi ſerv. vend. de quo dic, ut dixi D. eo. in ver. quæro de alia q. quotidiana. & ſupra in 1. lib. in tit. de ſervit. oneris ferendi.* Et adde, * quod ſi in fundo quis habet 92
uſumfructum, alius proprietatem: & eſt aliqua impenſa neceſſaria pro cloaca, vel ob formulam aquæductus, illa ſpectat ad uſufructuarium, & non ad proprietarium: *ut l. ſi pendentes, §. ſi quid cloacarij, D. de uſufruct. & ibi vide per Flor. & quod habetur in l. hactenus. eod. tit. Item adde, dum dixit Bald. in c. 1. §. ſi quis de manſo. in pen. col. titu. de controver. inveſt.* quod quis tenetur mundare de facto rivum ſuũ per ſua prædia currentem, *per l. 1. C. de aquæduct. lib. 11.* debet intelligi de rivo publico, & de facto cura & opera & expenſis publicis. *l. ad reparationem, eod. tit. & adde quæ ſupra dixi.* Ultimo circa iſtam quæſt. princ. *adde quæ ſupra dixi in 1. lib. in 9. quæſt. princ.* ubi in genere tractatum eſt, qualiter quis debet uti ſervitute, *& quæ ſupra dixi ex 7. qu. princ.* Nono quæro principaliter, * qua- 93
liter retineatur ſervitus aquæduct. & in ea quis teneri debeat? Dic breviter, quod retinetur, quando ipſe cui debetur, utitur re pleno ejus nomine, non autem mercenarius, aut hoſtis, aut amicus, aut medicus, qui ad viſitandum dominum venit: vel colonus vel fructuarius. Item ab eo, qui quaſi debita ſervitute uſus eſt, & in uſu retinetur: *ut eſt text. in l. 1. cum legib. ſeq. uſque ad fin. tit. ff. quemad. ſervit. amit. ubi gloſſ. & Dd.* Item ſi in partes agri aqua fluxit, etiam ſi non ad ulteriora loca pervenit, tamen omnibus partibus fundi debetur & retinetur: *ut l. ſi in partes, eod. tit. facit l. 2. in princ. & quod ibi not. ff. de acquir. poſſ.* Item ſi in via publica eſt locus, per quem duco aquam ad prædium meum, licet regulariter de jure ducere non poſſim, *ut l. 1. §. penultim. & l. hoc jure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quot. & æſti.* tamen ſi unus mihi conceſſit, ut poſſim aquam ducere per locum publicum, & poſtea me ducere impediat, ſum tuendus in uſu aquæductus per utilem actionem contra ipſum qui jus mihi aquæ ducendæ conceſſerat, *ut probatur in l. 2. ſecundum unum intellectum glo. ff. communia prædior.* Facit ad hoc *l. 1. §. ait prætor. de aqua quot. & æſtiv. & l. per fundum, ff. de ſerv. ruſt. præd.* & eo modo qui mihi conceſſit facere pontem ſuper viam publicam, & ædificare molendinum ſuper ſuum, licet jure mero non teneat dicta promiſſio, tamen ille qui promiſit, non poterit petere ut deponatur pons aut deſtruatur molendinum, *ſecundum Angel. & Dd. in d. l. 2. ff. communia prædior. per illum text. cum gloſſ.* * Ex quo 94
etiam infert ibi Angel. quod licet ex flumine publico non poſſit conſtitui

ſervitus

ſervitus aquæductus, ut teneat de rigore, tamen de æquitate prætoris ſic, quando flumen non erat perenne: *ut ibi. quod eſt notandum.* Item quis retinet ſervitutem aquæ, etiã quando ædificia in flumine ſunt diruta, dummodo remaneant aliqua retentionis ſigna, quæ poſſunt eſſe. Primum, quando ædificium vel forma aquæ ducendæ non eſt reducta ad priſtinam formam. Secundum, quando eſſet reducta ad priſtinam formam, ſed nondum eſſet elapſus annus. Tertium, quando eſſet elapſus annus: ſed remanſerunt aliqua ligna in fundo aquæ, puta pali lignei: *ut probatur in l. fina. in princ. & ibi per Bart. Angel. & Dd. ff. de uſu. & per not. in l. riparum, ff. de rer. diviſ.* quando diruto ponte, ædificio, vel forma aquęductus & in ſignũ retinendæ quaſi poſſeſſionis formare, vel figere fecit palos ligatos in quibuſdam partibus fluminis vel aquæ, quod ſignum eſt: ne videatur locum reliquiſſe: quia ſolent habentes jura aquæ vel molendini in flumine per publicum inſtrumentum poteſtari, quod non obſtante deſtructione ipſi intendunt tenere & poſſidere, vel quaſi locum, & alveum fluminis, & jus: & per hujuſmodi ſigna faciunt effigere palos, ut dixi: & ſtantibus prædictis ſignis, vel aliquo eorum, nullus alius poterit ædificare in dicta aqua, vel jus aquæ auferre: quia ædificans eum quaſi poſſeſſione privaret. Ita ſingulariter dixit Angel. & Ioan. de Imol. *in l. fin. per illum text. cum ibi not. ff. de uſucap.* & adde quod not. Bartol. *in l. quominus 15. quæſt. ff. de flum.* quod perpetuo tenementi in practica pro illis, qui habent molendina, vel alia ædificia in fluminibus, aut aquis, vel jus aquæ ducendæ. & permittunt corruere ædificium molendini vel aquæductus: ut ſi retinent aliqua ſigna de prædictis, vel ſimilia, dicantur retinere jus molendini, vel aquæductus, nec in eo turbari poſſunt. Item ſi quis in aquæductu ſuo impediatur, poteſt ſibi propria autoritate ſubvenire, & ædificium, vel locum in eo per alium factum propria autoritate deſtruere: & hoc modo ſuam quaſi poſſeſſionem tueri: *ut l. 1. §. ſi protectum. in fin. ff. ad leg. Aquil. l. ſi vitem. §. ſi ad januam. ff. quod vi aut clam.* Item ſi quis diverterit aquam meam, vel mihi debitam, vel impedierit, vel deſtruxerit aquæductum, qua actione poſſit conveniri? *vide text. cum ibi not. in l. ſi ſervus ſervum, §. aquæductum. ff. ad leg. Aquil.* Item quomodo retineatur iſta quaſi poſſeſſio ſervitutis aquæductus, *vide ea quæ habentur per glo. & Dd. in l. 2. C. de ſervit. & aqua.* & circa hanc materiam vide ſupra *in primo libro in princip. 3. quæſt. princip. penultim. & ultim. colum.* & quæ dicam in ſequent. quæſt. princ. quia per ea quæ ibi dicentur, declarabitur
etiam

etiam ista quæstio. Decimo principaliter quæro, quomodo, * & qualiter servitus aquæductus amittatur? dic multis modis. Primo amittitur tempore non utendo: *ut habetur plene per gl. & Dd. in l. servitutes. ff. de servit. in l. 2. C. de servit.* Et not. quod si aquam quæ oriebatur in fundo vicini plures per eundem rivum jure ducere soliti sunt: ita quod suo quisque die à capite duceret per eundem rivum, eumq; communem: deinde ut quisq; inferior erat, suo quisq; proprio rivo: & unus statuto tempore, quo servitus amittitur, non duxit, jus aquæ ducendæ amisit, nec per cæteros qui duxerunt servitutem, retinuit: nec tale jus cæteris acquiritur: sed si plurium fundo aqua debita esset, per unum eorum omnibus ijs inter quos is fundus communis fuisset, retinetur. *ut est text. in l. aquam. in prin. & §. 1. ff. quemadmod. servitutes amit. quod not.* Item si servitus debetur tibi majori, & pupillo, licet uterq; non utatur, tamen propter pupillum, tu etiam major servitutem retines, *l. si communem. in princ. ut ibi not. eod. titu.* Secundo amittitur confusione, *de qua vide in l. si quis binas ædes, in princ. §. 1. & per Flor. in l. si communi, in l. unus ex servis. ff. de serv. rust. præd & l. tria prædia, eod. tit. & l. ut pomum. §. 1. ff. de servit. & l. si cum servitus. ff. quemadmod. servit. amitt.* & de istis duobus modis amittendi servitutem, vide quæ plene dixi in primo libro in decima & ultima quæstione principali. Tertio amittitur permissione. si debes mihi servitutem aquæductus, & permisero tibi ut eum claudas, vel ad alium locum aquam ducas. *argum. l. si domus. D. de serv. urb. præd. & l. si ædes meæ, eodem tit. & l. stillicidij. in princip. D. quemadmod. servit. amitt. & l. cum meus, D. si serv. vend.* nisi illa permissio fieret precario, quia tunc servitus non amitteretur, *l. si precario. D. communia prædiorum.* Quarto amittitur, si fons aruerit, ex quo aquæductum habeo, & per constitutum tempus ad venam suam non redierit, *ut l. unus ex socijs, §. fina. D. de serv. urb. præd.* Sed si post constitutum tempus ad amittendam servitutem ad suam venam redierit, an aquæductus erit amissus? Et dicendum est ipsum amissum, sed restitui debere: *ut est text. not. in d. §. final. juncta l. sequent. quæ incipit, & adijcimus, ut ibi per gloss. & Doct.* Quinto amittitur ex recessu fluminis, ut si aquam ex flumine publico duxerim, & flumen recesserit, non potest sequi flumen, quoniam ei loco servitus imposita non est, quamvis tuus is locus sit. Sed si alluvione paulatim accesserit fundo tuo, subsequi potest, quoniam totus locus fluminis serviat ductioni. sed si cœperit totum fluere mutato alveo, non potest: quoniam medius locus non servit, interruptaque est

que est servitus, *ut est text. in l. hoc jure, §. si aquam. ff. de aqua quot. & æsti.* Circa quod vide quæ plene dixi supra *in septima quæstione principali, versic. item quid si debetur servitus aquæductus ex flumine publico.* Sed nun-
96 quid * propter inundationem fluminis perdatur servitus aquęductus? Dic quod non. *l. adeo. §. insula, in fin. versio, aliud sane est. ff. de acquir. rer.*
97 *dom. & Instit. de rer. divis. §. alia causa.* Sed * major est dubitatio nunquid possessio, vel quasi, aquæ per majorem inundationem perdatur, sicut possessio territorij? Dic quod non, quia nihil additum tale facit desinere: quia nec desino possidere terram, si ei crusta applicetur ex fundo vicini. *facit ad hoc l. si quis nec causam. §. fin ff. si cer. pet.* Et istud est necessarium satis, maxime propter possessiones, quæ sitæ sunt juxta Padum, quæ inundantur infallibiliter intra decennium, inundatione non levi, nec cito transitoria, sed vehementi, & crustam agrorum exportanti: *ut de acqui. poss. l. 3. §. Labeo.* Et ex hoc sequitur, quod si præscribo aridam terrã, quæ est facta lacus, aut stagnum per impetũ aquarũ, vel industria mea, quod interrupta sit pręscriptio eatenus, quatenus primi usus qualitas est perempta: quia primo erat terra, nunc aqua, mutato elemento. *ita not. dicit Bald. in l. unica, in ult. char. in prin. C. de confessis.* Sexto amittitur usu alterius aquæ, in qua non sit servitus concessa si nõ utatur aqua sibi concessa, *l. quis alia, in princ. ff. quemad. serv. amit.* & si is qui nocturnã aquã habet, usus fuerit diurna, per constitutum tempus ad amittendũ servitutem nocturnã, amisit, quia usus non est, & è contra. Et idem est in eo qui certis horis aquæductum habens, alijs usus fuerit: *ut l. si communem. §. 1. D. quemad. serv. amit. & probatur in l. sicuti via. & in l. si sic constituta, eod. titu.* Sed posset
98 dubitari, an * per immissionem alterius aquæ, de qua nulla servitus debeatur, amittatur servitus aquæductus? Et dicas, quod non ex quo utitur aqua debita: & multo majori: *ut probatur in l. sicut via, in princ. & l. 1. §. item quæritur. D. de aqua quot. & æsti.* tamen utens ampliori aqua simul mixta potest per dominum prædij servientis in tota aqua impediri, ex quo aqua non est divisa: & postquam est simul juncta, est inseparabilis, *ut d. §. item quæritur.* Et est ratio: quia in inseparabilibus utile per inutile vitiatur, *ut ibi. & l. si sponsus. §. generaliter. ff. de don. inter vir. & uxor. & l. Pedius. D. de recept. arb. & not. per Bart. & in l. 1. §. pen. de verb. oblig. & in c. utile, de reg. jur. lib. 6. cum simil. & adde omnino quod not. Bald. in l. unica, in pen. char. in fin. vers. pone, fui confessus. C. de confess.* Septimo amittitur divisione fundi, si aquæductus debetur in fundo vicini, in loco certo

certo & finito,& fundus serviens dividitur per longitudinem: quia perinde est, ac si ab initio constituta servitute duo fundi fuissent: *ut l. nam satis. §. 1. ver. sed si is. D. quemad. serv. amit.* Quod procedit, si ille, cui servitus debebatur, alterum fundum, in quo servitus remansit, redemit seu acquisiverit: quia per hoc non tollitur servitus, quæ in alio fundo est constituta, licet à princ. fuisset unus tantum fundus: & hoc quando locus, in quo servitus debebatur, diviso fundo non remaneret ita angustus, ut aquæductus consistere non posset: secus si remaneret ita angustus: quia tunc uterq; fundus liberabitur, videl. fundus redemptus propter confusionem: *ut dixi supra in princ.* alius propter angustiam loci. *l. si tam angusti. D. de serv.* & hoc probatur *in d. l. nam satis, §. certe.* Sed si dividitur fundus serviens per latitudinem, tunc non amittitur servitus non utendo servitute aquæductus divisa, nisi tota aqua non utatur, *d. l. nam satis. § si vero per latitudinem,* vel nisi specialiter conventum fuerit, ut alter fundus liberetur, *ut d. §. si vero per latitudinem, versi. possunt tamen.* Si vero servitus aquæductus debetur in uno fundo, ut per quamlibet ejus partem liceat aquam ducere, & conventum sit locum mutare posse: tunc si dividatur fundus serviens per longitudinem, & non utatur servitute, nisi per unum de illis fundis, statuto tempore servitus amittitur: quia tunc perinde est, ac si ab initio servitus duobus fundis fuerit imposita: *ut est casus cum gloss. in d. l. nam satis. §. cæterum, D. quemad. serv. amit.* Et prædicta procedunt, quando servitus non est divisa: sed si divisa sit: puta quia constituta sit aqua, ut vel æstate tantum utatur, vel uno mense, vel alternis annis, vel mensibus, aut diebus, vel horis tantum nocturnis, vel diuturnis: an utendo amittatur statuto tempore, an vero duplicetur? *vide text. cum gloss. & Dd. in l. si sic. D. quemad. serv. amit. & in l. si diuturnam. D. de aqua quot. & æsti. & vide plura, quæ dixi supra in 1. lib. 9. qu. princ. ver. item servitus regulariter amittit. & dixi sup. eod. in 7. in princ. circa princ. vers. item constitui potest, ut ducatur.* Et de materia quomodo & quando amittatur servitus, vel quasi possessio servit. *vide per Bartol. in l. quominus. in 15. qu. D. de flu. & per Bart. Ang. & Dd. in l. fin. D. de usucap. & quod not. in l. si quispiam. D. de diver. & temp. præscript.* Quæritur 11. principaliter, * quomodo procedatur in judicio circa istam materiam aquæductus? dic ut Rofr. Beneventan. *in libellis suis juris,* ubi posuit quatuor interdicta in hac materia aquæ, in quibus etiam ponit libellum & positiones. Primum interdictum est quando quis habet jus aquæ quot. ducendę 99

ad prædia sua, & ab aliquo prohibetur aquam illam ducere. Et dicit Rof. quod habet contra impedientem interdictum de aqua quot. quod interdictum est prohibitorium, & causa retinendæ possessionis est inventum, sed non semper: quia est aliquando restitutorium: puta si aliquid fiat ad impediendum quasi possessionem aquæductus, ut illud destruat, vel destruere debeat, *ut l. 1. in princ. §. Labeo. D. de aqua quot. & æsti.* & ad hoc, ut competat hoc interdictum, dicit quod septem sunt necessaria. Primum est, quod sit aqua quot. & quotidianam aquam intellige non quæ quotidie fluit, sed etiam eam quam quotidie potest ducere, si vellet: *ut l. 1. §. 1. D. de aqua quot. & æsti.* Secundum, quod illa aqua sit usus hoc anno, non clam, non vi, nec precario, saltem una die, vel una nocte: sed si ante annum hausisti, non habes hoc interdictum, nisi infra unum annum aqua per se fluat: *ut D. eod. l. 1. in princ. & §. quod autem scriptum est, & §. quæsitum.* Tertium, quod illa aqua sit perennis, nulla enim aqua potest duci nisi sit perennis, *D. eo. l. 1. §. loquitur.* Quartum, quod aquam illam ducas à capite, non aliunde. Caput autem aquæ est, unde aqua nascitur, sive ipse fons si ex fonte: sive si ex flumine, vel lacu principia fossarum, quibus aqua ex flumine vel lacu in primum rivum ducitur, *l. 1. §. hoc interdictum. & §. caput. D. eodem.* Quintum, quod ille qui ducit aquam, putet se jure ducere: si autem putat se non jure uti, non habet locum hoc interdictum, *D. eod. l. 1. §. sed & si jure. §. Arist.* Sextum, quod in illa aqua non excedat ampliationis modum, & non ducat per aliam regionem, quam solitus sit ducere. *l. 1. §. illud. cum simil. ff. eod.* Septimum, quod illa aqua ducendo alij non immisceatur, alioquin non habebit locum hoc inter-
100 dictum, *ut D. eod. l. 1. §. illud Labeo. & §. item quæritur.* * Formam autem libelli ponit Rofr. *in hoc interdicto hoc modo,* Coram vobis domine A. conqueror ego M. de Alberto de Daventria Teutonico, qui me prohibuit ducere aquã per fundum meũ talem, cujus confines sunt tales, &c. *juxta l. formam, in prin. cum gl. D. de censib.* quam aquam duco sicut duxi in hoc anno, non vi, non clam, non precario. Unde ne me prohibeat vel impediat, ago contra ipsum Albert. & ad hoc propono interdictum de aqua quot. & æsti. vel actionem in factum, & ita bene concipies libellum, *d. l. 1. in princ. D. eod.* Quidam tamen apponere petunt interesse, ita dicentes. Et quia in 20. interest mea non esse prohibitum, ideo ipsum Albe. condemnari peto in meum interesse, & ad hoc propono interdictum prædictum, &c. *& hoc probatur in l. 1. §. præterea. ff. eod.* Sed dicit Rofred.

quod

quod non credit, quod possit peti per interdictum, licet in illo possit condemnare judex, sicut in alijs superioribus interdictis notavi. Nec obst. *ille §. præterea.* quia ibi propter factum suum amiserat jus aquæ ducendæ. Unde quia in hoc casu est restitutorium, igitur restituitur mihi illud interesse. Positiones * autem & capitula sive articuli actoris ita formari debent : Ego Albertus dico, quod aqua quæ exit de tali fonte vel flumine, est quotidiana, id est, quæ potest quotidie fluere. Item quod aqua illa sum usus hoc anno, non vi, non clam, non precario. Item quod usus sum hoc anno illa aqua satis una die vel una nocte. Item quod illa aqua semper est perẽnis, & nullo modo desiccatur. Item qnod aqua illa oritur ex tali fonte, vel ex tali flumine, ita quod ab illo fonte, vel ex tali flumine aquam duco. Item quod illam ducam jure servitutis, credens uti jure meo. Item quod duco aquã illam ita sicut primo ducebam. Item quod aquam illam per eundem locum duco, sicut & ducere solebam. Item quod illam aquã tantum, quam ducere solitus eram, duco sine alia. * Positiones autem vel cupitula sive articuli Rei ita econtra formari possunt : Ego M. dico, quod illa aqua tantum currit in hyeme, & in æstate desiccatur. & si hoc confitetur actor, absoluitur reus : quia tum non est aqua quotidiana, nec perennis. Item dico, quod aqua illa usus est Titius tantum, si hoc confitetur actor, succumbit : quia si Titius tantum fuit usus, ergo non ipse M. Item quod aqua illa usus fuisti vi, vel clam, vel precario à me. Item quod aquã illam quam ducis, à tali loco eam ducis. Item quod locus ille est tantum remotus à fonte vel flumine, unde illa aqua provenit, & habet initiũ, quod eam ducere non potes. si hoc non confitetur actor, succumbit : quia jam non ducit aquam à capite. Item quod tu scis sive credis te contra jus & injuste aquam illam ducere. Item quod aquam istam ducis per aliam regionem, quam hoc anno duxeras. Item quo aquam illam ducendo, aliam aquam immisces. Hæc omnia colliguntur & probantur ex juribus supra in princip. hujus interdicti allegat. Cætera cum materia hujus interdicti vide per Rofred. *in tit. de aqua quot.* Secundum interdictum est de aqua æsti. quod competit ei qui habet jus ducendi aquam ad locum suum, & ab aliquo impeditur eam ducere, & datur contra impedientem. Et dicitur hoc interdictum de aqua æsti. quia propter aquam quæ tantum æstate ducitur, proditum est. Et ideo si aliquis duxit aquam in tempore æstatis, & modo vult ducere, & impeditur ab aliquo, habet istud interdictum : *ut D. eodem. l. 1. §. deinde ait.* Et ad hoc * ut istud interdictum competat, qua- 103

101 102

tuor ſunt neceſſaria. Primum, quod aqua illa ſit æſtiva, non quotidiana. nam æſtiva à quotidiana differt uſu, non jure : *ut l. 1. §. quoti. D. eodem.* Secundum, quod aquam illam priori æſtate duxerit, hoc eſt, non in iſta æſtate, ſed in præcedenti. Alioquin ſi hac æſtate locum habet interdictum utile de aqua æſtiv. *ut D. eod. l. 1. §. quod autem diximus, & §. qui hac æ-*
104 *ſtate.* Et quando * dicitur æſtas? Dic *k k* ut hic per gloſſ. *in d. §. quod*
kk *diximus*, quæ dicit, quod æſtas durat quatuor menſibus : quia incipit ab æquinoctio veris, & finit in æquinoctio autumni : *ut dicta l. prima. §. æſtatem.* alijs temporibus durat hyems. Et adverte, quia aqua æſtiva debet eſſe quotidiana. Nam omnis aqua quæ in æſtate currere poteſt, eſt quotidiana : quia omnis aqua quæ currit in æſtate, currit etiam in hyeme, ſed non convertitur. Multæ enim aquæ quæ currunt in hyeme, non currunt in æſtate. Tertium requiritur, quod illam aquam duxeris ſaltem una die vel nocte, ſicut in ſuperiori interdicto notavi. cum hæc aqua diſtet à quotidiana, non jure, ſed uſu : ut dixi. Et omnia quæ dicta ſunt in præcedenti interdicto, huc repetuntur. Quartum, quod duxeris, non vi, non clam, nõ
105 precario, *ut D. eod. l. 1. §. deinde ait prætor.* Sed dubitari poteſt, * quare iſtud interdictũ fuit factum, & an ſufficeret primum, & nunquid ſit aliud : cum aqua quotidiana ab æſtiva diſtet non jure, ſed uſu, *ut D. eod. l. 1. §. quotidiana,* Reſpondeo, ideo fuit inventum : quia in ſpeciali caſu loquitur : ſcil. quando aliquis vult ducere aquam, quam in æſtate duxit, & etiam differunt inter ſe quantum ad factum. *ff. eod. l. 1. §. quod autem.* Licet omnia quæ requiruntur in iſto, requiruntur etiam in alio, *ut dictum eſt.* Fuit autẽ iſtud ideo inventum, quia utile erat aquam ducere in æſtate propter hortos ad irrigandum ea, quæ ibi ſunt. Nec facies vim in verbo quod dixi ad irrigandum, quaſi non habeat locum interdictum alias : quia imo locum habet. Nam ſi alia de cauſa deducta aqua ſit, nihilominus competunt hæc interdicta, *ut D. eod. l. 1. §. idem Labeo ſcribit, etiamſi prætor.*
106 Item quæritur, * an interdictum de aqua quot. in eo caſu competat, quo
ll cõpetit interdictũ de aqua ęſti. Videtur quod ſic, quaſi illud ſit genus, *ll* &
mm iſtud ſit ſpecies. Et Rofre. non putat eſſe verum *m m* : quia doli clauſula non pertinet, niſi ad ea tantum, de quib. ſpecialiter cautum eſt, *ut D. de verb. obl. l. doli clauſula, & l. ſanctio legum, D de pœn.* In hoc interdicto ita concipias libellum : Coram vobis domino A. conqueror ego M. de Albert. de Daventria, quod prohibet vel impedit ducere aquam æſti. ad fundum meum, ad irrigandum teneras cucurbitas, vel cucumeres, vel olera, vel

ra, vel aliud uti aquam illam duxi in priori æstate. Unde ne me prohibeat, vel impediat, ago contra ipsum : & ad hoc propono interdictum de aqua æsti. vel actionem in factum. Et quod ibi bene concipiatur libellus, probatur *in l. 1. §. deinde ait prætor. de aqua quoti. & æstiva.* Si autem in priori æstate non duxeris, sed in hac æstate, & impediaris, concipias libellum prædicto modo, & istud mutes. Qui me impedit, sive prohibet aquam ducere, sicut hac æstate duxi. Unde ne me impediat vel prohibeat, ago contra ipsum, & propono utile interdictum de aqua æsti. vel actionem in factum. Et ista conceptio libelli probatur *in l. 1. §. qui hac æstate. ff. eod.*
Positiones * autem vel capitula in hoc interdicto tu actor ita facere potes: 107
Ego dico, quod illa aqua quæ est in fonte tali : sine flumine fluit, vel potest fluere. Item, quod aqua illa fui usus priori æstate. Item, quod aquam illam duxi, non vi, non clam, non precario. Item quod duxi ab illo loco, unde oriatur aqua. Item quod duxi credens jus habere. Omnes etenim positiones, & omnia quæ requiruntur in superiori interdicto, requiruntur etiam in isto. Positiones * autem vel capitula reus contra facere potest; 108
hoc modo : Ego dico, quod hæc aqua in æstate siccatur. Item, quod jam sint duo anni quod aquã illam non duxisti. Item, quod duxisti aquam illam clam, vi, vel precario à me. Item, quod duxisti aquam illam credens te jus non habere. Tertium est interdictum de aqua ex castello ducenda, quod competit, quando quis ducit aquam ad prædium suum vel domum ex castello, id est, receptaculo illo, quod aquam publicam suscipit, quod castellum vocatur : & impeditur aquam illam ducere. & est proditum interdictum de aqua ex castello ducenda, ne quis impediatur, *ut D. de aqua quotid. & æsti. l. 1. §. ait prætor. ex quo castello.* Ad hoc ut competat istud interdictum, quinq; sunt necessaria. Primum, quod jus aquæ ducendę sit tibi concessum ab eo qui concedere poterat : puta ab Imperatore vel senatu. Nulli enim aquam ducere conceditur ex castello, id est, receptaculo, quod aquam publicam suscipit, nisi à principe vel senatu concedatur : *ut D. eod. l. 2. §. hoc interdictum necessario. & ff. de flum. l. quominus.* Secundum, ut violentia tibi inferatur, alias non competit, *ut d. §. ait prætor :* ex quo castello : si de novo vis ducere aquam ex illo receptaculo sive castello : quod tu caveas nomine damni infecti vicino : *ut eod. §. in fin. dicitur.* Quartum : quod receptaculum, ex quo aqua ducitur, sit tale : quod antequam suscipiatur, sit publicum, *D. eod. l. 1. §. hoc interdictum necessario.* Et adverte, & tene menti, quod licet prædicta interdicta, scil.

de aqua

de aqua quotidia. & æsti. sint potiora : tamen istud interdictum respicit causam proprietatis : quia si est tibi concessum sive assignatum jus à principe vel senatu, habes hoc interdictum : non habes tamen, licet usus fueris longo tempore, nisi tanto cujus non extet memoria, *ff. eod. l. 1. §. ult. & l. hoc jure, §. ductus aquæ.* Et intelligitur de ductu aquæ ex flumine publico. cæterum si aliunde deducatur aqua quam ex flumine publ. & habet continuam causam servitutis : illa longo tempore acquiritur. *C. de serv. l. 2.* & ita vult Rofr. *in interdicto isto de aqua ex castello ducẽda,* quod bene not. *pro limit. d. §. ductus aquæ.* Quintum est necessarium, ut ille, qui vult ducere aquam, ita ducat, ut vicinis non noceat, *D. eod. l. hoc jure, §. ex flumine.* Princeps enim qui concedit alicui ut ducat aquam, videtur concedere sine damno & injuria aliorum, *ut l. 2. §. merito. & §. si quis à principe. D. ne quid in loco publ.* Nam rescripta principis & privilegia sine cujusquã injuria concedi solent. *l. nec avus. C. de eman. & c. quamvis, in fin. de rescrip. lib. 6. & c. licet, de offi. de leg. cum simil.* Sed contra prædicta opponitur secundum Rofre. & videtur quod istud interdictum non habet locum. Nam ratio istius interdicti est, ut aliquis ducat aquam publicam cum licentia principis, ut dictum est. Sed contrarium est, scili. quod etiam sine licentia principis possum aquam ducere, quia flumina sunt publica : *ut D. de fluminibus, l. 1. & 2.* & possum mea autoritate aquam ducere : dummodo Imperator vel senatus non prohibeat, *ut D. de flum. l. quominus.* Respondetur secundum Rofr. verum esse, quod tu posses ducere aquam ex flumine publico, etiam sine principe. sed aquam publicam, id est, usui publico destinatam, secundum usum reipublicæ, non potes ducere sine privilegio principis, *ut d. l. quominus.* Et in hoc casu procedit quod dicitur in hoc interdicto de aqua ex castello ducenda, id est, de eo receptaculo quod aquam publicam suscipit, *D. de aqua quoti. & æsti. l. 1. §. ait prætor, ex quo castello.* Vel aliter potest dici secundum Rofr. loquitur forte in hoc casu hoc interdictum : Habeo prædium meum vel domũ meam juxta flumen vel rivum : inter prædium meum & domũ meam est via publica : volo ducere aquam supr. viam publicam ad prædium meum vel ad domum meam & facere castellum quoddam, id est, receptaculum quod suscipiat aquam illam publicã, certe hoc non possum facere sine permissu vel mandato principis : & quod ita sit intelligendum istud interdictum probatur *in l. 1. ff. de aqua quot. & æsti. & in l. si in publico. §. si non jussu. ff. de aqua pluv. arcend.* vel ita potes ponere exemplum : habeo domum

mum meam ex una parte viæ publicæ, & aliam domum ex alia parte, volo facere pontem inter utramq; , ut capiam aquam fluvialem pro cisterna, & ita facere castellum, id est, receptaculum, quo recipiam aquam fluvialem: certe non possum sine licentia principis. Nam pontem super viam publicam facere nulli conceditur, *D. ne quid in loc. publico, l. 2. §. tractatum. & est text. in l. fin. D. ne quid in flumi. publico. & facit l. 1. §. permittitur, ff. de aqua quot. & æsti.* & idem tenet Bartol. *in d. §. tractatum, in l. quominus. in 10. quæst. D. de fluminib.* & Spec. *in tit. de causa poss. & proprie. §. nunc dicendum. versi. item quæritur. & Bald. in l. item lapilli. in ultim. colu. de rer. divis.* & Dominicus de sancto Gemin. *in c. 1. de exces. præla. lib. 6.* qui dicit per *d. §. tractatum.* quod si aliquis habet duas domos: & in medio ipsarum est flumen, non poterit facere pontem super eo. * Libellus autem in hoc interdicto ita formari potest: Coram vobis Domino M. conqueror ego quod Albert. de Daventria, injuste prohibet me: sive impedit aquam ducere ex castello: id est, ex illo tali receptaculo, quod continet aquam publicam ex quo loco est mihi jus, sive competit aquam ducere. Unde ne me prohibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de aqua ex castello ducenda, vel actionem in factum. Et quod ita concipiatur iste libellus: *probatur in l. 1. §. ait prætor, ex quo castello, D. de aqua quot. & æsti.* * Positiones vel capitula actoris ita formari possunt. Ego A. dico, quod in tali loco est receptaculum quoddam, in quo colligitur aqua publica. Item quod locus ille vocatur castellum. Item quod Imperator vel senatus cōcessit mihi ducere aquā ex illo loco. Item quod tu prohibes me illam aquam ducere. Item, quod quando volui ducere aquam illam, volo tibi cavere nomine damni infecti. Item quod aquam illam duco, & volo ducere sine damno tuo & vicinorum, Positiones * vel capitula ita formare potest econtra ipse reus: Ego primo dico quod locus ille in quo aqua recipitur, est privatus. Item quod tu aquam ducis, sive vis ducere sine privilegio principis vel senatus. Item quando volebas aquam ducere, petij ut mihi caveres de damno infect. & tu cavere recusasti. Item quod vis aquam ducere cum incommodo meo, & vicinorum meorum. Item quod Titius tantum tibi infert violentiam, & non ego. Quartum est interdictum de rivis, quod competit, si quis habet aliquem rivū per quam ducit aquam, & prohibetur ab aliquo ne ducat, vel vult reficere istum rivum, vel purgare: & ab aliquo prohibetur, & ideo hoc casu proditum est hoc interdictum, *ut D. de rivis. l. 1. in princ.* Et

(margin: 109, 110, 111)

n n idem est etiam si aliquis habeat specus *n n* vel septa in flumine, vel habeat incile vel puteum, & vult ducere aquam, vel reficere, vel purgare, sed ab aliquo prohibetur, habet locum interdictum de rivis, *ut d. l. 1. in princip.*

112 In quo autem * prædicta inter se differant: dic, Rivus est locus per longitudinem depressus: quo aqua ducitur. Specus est locus ex quo despicitur, inde specula dicta. & est specus locus altus supra terram ædificatus, ex ex quo aqua ducitur, *ut D. de rivis. l. 1. §. specus. cum gloss.* quæ declarat quot modis accipiatur specus. Septa sunt, quæ apponuntur aquę derivandæ causa, compellendæ ve ex flumine, sive ea lapidea sint, sive lignea, sive ex qualibet alia materia: sive ad continendam transmittendam ve aquam. Incile autem est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus quod incidatur. Inciditur enim vel lapis vel terra: unde primum aqua ex flumine agi, id est, duci possit, *hoc probatur in d. l. 1. §. septa. §. incile.* & ad hoc ut

113 competat hoc interdictum, quinq; sunt necessaria. * Primum, quod rivus ille sit factus causa aquæ ducendæ. *ff. eod. l. 1. §. aquæ.* Secundum, quod illo rivo sit hoc anno usus vel priori ęstate, *ut ff. eod. l. 1. §. hoc interdictum.* Tertium, quod sit usus non vi, non clam, non precario, *argum. d. §. hoc interdictum.* Quartum, quod quis prohibeat te volentem ducere aquam, vel reficere, vel purgare rivum. *ff. eod. l. 1. in princ.* Quintum, quod eo modo ducat, & per eum locum, sicut duxit hoc anno vel priori æstate: alioquin impune prohibetur. *ff. eod. l. 1. §. sed si quis terrenum.* Veruntamen novum canalem vel fistulas ponere poterit in rivo: licet non habuerit, dummodo non incommodetur agro illius, per quem aqua ducitur, *ut ff. eod. l. Servius. §. si quis novum.* Et sciendum est, quod si denuncietur novũ opus illi qui volebat rivum reficere, non valet nunciatio, quominus possit reficere, licet per negatoriam possit prohiberi, *ut ff. eo. l. Servius. §. si quis rivum reficienti.* Nec facio differentiam utrum sit rivus in publico, an in privato, sive sit rivus aquæ calidę sive frigidę. Nam etiã pro rivo, per quem aqua in vaporibus balnearijs trahitur, locum habet hoc interdictũ utile, *ut d. l. Servius. §. hoc interdictum*, utile ideo datur, quia sententia concordat, verba autem deficiunt, *juxta not. in l. curatores. C. de*

114 *negot. gestis.* * Sed illud quæritur, si volo reficere rivum, & adversarius meus intentat contra me negatoriam, an sum à refectione prohibendus? Et videtur quod sic, *per d. §. hoc interdictum.* In contrarium videtur, quod non sim repellendus: quia nunciatio novi operis in refectione contemnitur, *ut l. 3. §. si quis rivum reficienti. ff. de rivis. Et facit l. 1. §. in operis.*

ff. de no.

ff. de nov. oper. nunc. & quia intereſt reipubl. rivos refici, ne homines ſiti moriantur, *ut l. fin. de rivis.* Sed in hoc ſic dic ſecundum Rofred. *titu. de rivis.* quod aut ille, qui vult reficere, eſt in poſſeſſione illius rivi, & tunc non poteſt prohiberi per negatoriam quominus reficiat. Aut non eſt in poſſeſſione,& tunc prohiberi poterit, *argum. ff. de aqua quoti. & æſti. l. ſi de via. itinere.* niſi in eodem caſu quo rivus ille neceſſarius eſſet propter ſitim: tunc enim non facta diſtinctione poſſeſſionis, crederem ipſum reficere,etiam ſi negatoria ab adverſario intentetur,& ideo quod dicitur, *eod. titul. l. Servius. §. ſi quis rivum.* quod poſſum eum prohibere per negatoriam, intellige verum quando non publica cauſa volebat reficere,ſed propter ſuum commodum, vel propter ſuam ſitim. * Libellus in hoc inter- 115
dicto ita concipi poteſt: Coram vobis do. A. conqueror ego B. de M. qui me prohibet vel impedit ducere aquam per rivum, ſepta, vel ſpecum, vel puteum, ſicut priori æſtate, vel hoc anno duxi: vel prohibet ſive impedit me reficere. Unde ne me prohibeat vel impediat,ago contra ipſum, proponens ad hoc interdictum de rivis, vel actionem in factum ejus loco ſurrogatam, & quod ita rectè concipiatur libellus, probatur *ff. de rivis. l. 1. in princip.* * Sed circa iſtum libellum quæritur, quando concipio libel- 116
lum in dictam aquam per ſepta, vel cuniculum, vel ſpecum, vel puteum, an recte proponatur in hoc interdicto de rivis? Dic quod ſic, cum nomen rivi ſit generale, & omnia prædicta ſub ſe comprehendat, *ut probatur in d. l. 1. ff. de rivis. conjuncta rubrica.* vel dicit Rofr. quod proponens in libello interdictum de ſpecu, vel interdictum de ſeptis,quando velles agere de puteo, bene poſſes: vel dic tertio, quando velles agere pro talibus, dicas, propono utile interdictum de rivis. Ego tamen credo, quod prima conceptio libelli ſit magis juri conſona, *ut probatur in d. l. 1. in princ. conjuncta rubrica.* ubi probatur quod rubrica illa de rivis eſt generalis ad rivos, ſpecus, ſepta, vel puteum, vel etiam foſſam, *ut d. l. 1. in princ. uſque ad §. deinde ait prætor.* Facit ad hoc *l. 1. ff. ſi cert. peta. & probatur in d. l. Servius. §. hoc interdictum. in princip.* Nec obſtat ille. *§. hoc interdictum. in verſic. in balnearijs vaporibus*, ubi dicit quod competit utilis actio in factum, & utile interdictum de rivis: quia in vaporibus balnearijs bene cõpetit utile interdictum, ut ibi: ſed in alijs prædictis competit directum, *ut patet ex prædictis.* * Poſitiones aut capitula actor ita formare poteſt: 117
Ego autem dico quod rivus talis, cujus fines ſunt tales, eſt factus aquæ ducendæ cauſa. Item quod per illum rivum duxi aquam hoc anno vel priori
 æſtate.

æstate. Item quod illam aquam duxi non vi, non clam, non precario. Item quod prohibes me volentem reficere. Item quod eo modo per loca prædicta aquam ducere volo, sicut duxi hoc anno. Eodem modo positiones & capitula fieri possunt, quando aliquis vult aquam ducere per specum vel septa, vel puteum, vel etiam ad balneum per cuniculos, *ut dixi supra, & ff. eo. l. Servius. §. hoc interdictum.*
118 * Reus autem econtra potest facere positiones vel capitula hoc modo: Ego M. dico, quod ille rivus est minus idoneus ad suscipiendam aquam, si hoc confitetur actor, succumbit, & absoluitur reus: quia non est rivus propter aquam accipiendam. Item quod jam sunt duo anni, quod per illum rivum destitisti aquam ducere, & & si hoc confitetur actor, succumbit: quia non duxit aquam hoc anno vel priori æstate. Item quod tu aquam illam duxisti vi, clam vel precario à me. Item quod Titius tantum te prohibuit volentem ducere aquam vel reficere, & non ego te prohibui. Item quod alio loco & alio modo volebas aquam ducere quam consueveris aquam ducere: & est utile hoc ponere.

ADDITIO.

a *Servitus aquæ ductus.* Hæc potest pluribus constitui, per diversas tamen horas utenda. *in Specul. de feu. §. quoniam. vers. 11.*

b *Fistulam.* Fistulæ in fundo serviente possunt poni per eum cui servitus debetur sumptibus suis: etiam contradicente eo: qui servitutem debet. *vide supra per Bart. Cæpol. tit. de serv. urb. c. 24. & per l. si iter. D. de servit. & l. servitutes, §. si domo. D. de serv. urb. præd.*

c *Realis.* Servitus realis dicitur, quæ concessa est rei certæ per loci expressionem, & transit ad hæredem & successores, alias dicitur personalis, & rem non sequitur, *l. Lucius. & ibi per Bartol. Bald. & D. Lud. in fin. versi. servitus. vers. quædam fuit, &c.* sed Flor. ibi dicit esse personalem, quando constituitur Titio ad domum, vel ad alium locum, quo velit. Item dicit Bald. ibi, quod dicitur realis, quando constituitur servitus aquæductus ad talem fundum, sed si additur, vel alibi quocunq; vis, dicitur personalis, & cum persona finitur. Bart. & Flor. *in l. cum fundo. de serv. rust. præd.* dicunt, quod præsumitur realis. Ideo Flor. ibi dicit eam transire in singularem successorem, quod tamen non est in prima, *ut ibi per Bald. & vide omnino supra Bart. Cæpol. in tit. de serv. reali.*

d *Parte fun.* Pars dicitur fundus, & venit in legato fundi, *l. plane. §. si de leg. 1. in Specul. de proba. §. 1. versic. quid si pars.*

e *Æqualiter.* Cum quid fieri debet, debet fieri arbitrio boni viri. *Bar. in l. 3. in princ. D. de annu. leg.* Et adde dicta per Bart. *in l. cum pater. §. dulcissimis. de lega. & in l. Lucius. in princ. D. ad Treb.*

f *An desinat.* Desinere velle quomodo quis prohibetur, *not. in l. quod ait. §. ait lex. D. de divor.*

g *Acquiritur.* Acquisitio per quas personas fieri potest, *vide in titu. C. per quas personas no. acquiritur. & Instit. eod. titu.*

h *Publi. util.* Utilitas publica præfertur privatæ, *l. 1. §. fin. & ibi Bartol. C. de cad. toll. & l. 1. & ibi Doct. D. solut. matrimon. & ibi Bartol. in 6. colum. in vers. cum enim quæritur utrum publica utilitas. text. & Doct. in authen. res quæ. C. commun. de lega.* quod verum etiam si includat in se privatam. *vide in Speculat. de feud. §. quoniam. versicul. 16.*

i *Conces. uni.* Aqua uni concessa potest alteri concedi: si utriq; sufficiat non aliter, *secundum glo. Bart. Bal. & Dd. in l. aquam. ver. sed quæro. C. de serv. & Bart. in l. in concedendo. D. de aqua plu. arcen. & Bald. in l. si plures. 1. colu. in vers. item si duo. C. de condi. inser. & in c. 1. §. si quis de manso. 6. colu. in vers. considera quod quædam. de controver. invest. in usib. feud. & Barto. in l. quominus. 5. qu. D. de flumi. & Flor. in l. per quem locum. D. de serv. rust. præd. & in l. 2. §. aquæduct. D. eod. tit. & per Alex. consi. 2. 14. parte.*

k *Aqua divi.* Aqua pluribus debita, jure servitutis, debet dividi inter omnes, quibus debetur. *Bald. in l. pen. 1. col. in vers. item si duo habent. C. de condi. inser. & in l. si quis. & ibi Bart. C. de aquæduct. lib. 11. & Bald. in titu. de pac. Constant. §. nos Romanos. 3. colu. in fin. vers. item not. quod interdum.*

l *Flum. publ.* Aqua ex flumine publico potest deduci ad irrigandos agros per vicinos, dummodo faciant sine alterius injuria, *l. Imperatores. & ibi Barto. & Flor. D. de servit. rust. præd.* Sed contra no. *in l. usum. & ibi Bart. C. de aquæduct. lib. 11. Vide Bart. in l. quominus in princ. in 2. oppo. D. de flumi.* ubi dicit verum, si potest retinere flumen.

m *Alveum.* Flumina sunt communia usq; ad dimidium alvei utrinque vicinantium. *Bart. in tract. de alluv. in lib. 1. vers. item videndum est. & Bald. in c. ex literis. pen. col. de probat.* Et intellige de aqua non de alveo: quia non est cõmunis secundum Bald. *in cap. 1. quæ sint regalia. vide Cyn. in l. quædam. de re. divi.*

n *Propr. auto.* Propria authoritate an & quando quis facere potest, *vi-*

 de supra

de supra de servit. urban. cap. 30. c. 79. & in c. 81. & in Specul. de action. versi. item vi. ult. quæst.

o *Damnum.* Damnum pati dicitur etiam is, cui aufertur cõmodum sibi proveniens ex publico, non si ex privato. *l. 2. §. merito. per Bart. ne quid in loc. publ. l. Proculus. de dam. infect.*

p *Molendino.* Aqua unius molendini potest diverti quocunque per dominum molendini, & denegari alteri molendino inferius posito, licet deducatur de flumine publico, nisi servitus debeatur. *Bald. in l. aquam quæ circa prin. C. de ser. & aq.*

q *Occupare.* Occupans propria authoritate in casu quo de jure potest, officium judicis potest implorare, ut defendatur à vi futura. *Bald. in l. si servus tuus. C. quod cum eo.*

r *Occupasse.* Occupare dicitur qui incipit opus & prosequitur, non qui desistit: nisi pro modico tempore desistat. *Bart. in l. quominus. 5. quæst. fin. de flum.*

ſ *Perenne.* Perenne flumen dicitur, quod continue currit, scilicet, in æstate & hyeme. *Specu. de caus. poss. & prop. vers. 3. quid ergo.*

t *Stagnum.* Adde Specu. *ubi supra de causa possess. & proprie. in prin. in 8. col. in vers. octavum est, ut liceat.*

v *Consuetudo.* Consuetudo in cursu aquæ inspicitur, ut ibi, & tenet Bar. Cæpol. *supra in tract. de serv. urban. c. 7. ubi vide omnino. & in l. si manifeste. ubi est casus. C. de serv.*

u *Alveum.* Alveus fluminis an sit communis sicut aqua, *vide Barto. in tracta. de alluvi. 1. lib. ver. item videndum est, utrum & Bald. in c. ex literis. pen. col. de proba. & vide Bart. in tract. Tyb. lib. 1. 6. char. vers. item videndum est utrum jurisdictio.*

x *Quasi possessio.* Quasi possessio probatur per usum 30. dierum ad minus no. *per Bart. & Alex. in l. 1. §. 1. de itin. actuque priva. & plenius in l. sicuti. §. sed si quæratur. per Bart. si serv. vend. Ang. in l. si quis. §. differentia. de acquir. possess. & in l. 3. & ibi Alex. C. de acquiren. possess.*

y *Iure facultatis.* Facultas libera intelligitur, dummodo juris ordo servetur. *Bald in §. ad hæc. de pace juram. fir.*

z *Fluens.* Aqua per se fluens per certum locum non inducit consuetudinem vel præscriptionem. *Bald. in c. 1. §. si quis de manso. 7. colum. in versicu. sed nunquid aqua. de controver. investi. Et vide supra per Bart. Cæpol. tit. de serv. urb. præd. c. 22.*

aa *Ius piscandi.* Piscationes sunt permissæ, vel prohibitæ secundum cõsuetudinem, *l. si quispiam. C. de diver. & temp. præ. Instit. de rerum div. §. flumina. Iacob. Alva. Padua. in cap. 1. quæ sint rega. Bart. Cæpol. in l. inter publ. §. 1. D. de verb. sign.*

bb *Aqua.* Aqua veniens ad fundum meum ex fundo vicini jure servitutis per cloacam vel aquæductum, non potest per me concedi alteri, ex illo aquæduct. *l. ex meo. & ibi Bart. ff. de serv. rust. præd.* quod est verum, nisi postquam est ingressa in fundum meum.

Nocet Gajo. [*vid. pag. 404. lin. 10. ab ult.*] Nocere alteri quis non debet, etiam ut sibi prosit, *in Specul. de 1. & 2. decret. §. 5 ver. porro:* & contrafaciens non debet audiri, *in Specu. de feu. §. 2. ver. 11.* nisi faciat animo consulendi sibi, non animo nocendi. *eo. §. versi. 12.*

dd *Actio directa.* Actio directa quæ dicatur, *vide Bald. in l. ex legato. C. de leg. in l. debito. & in l. ex asse. per Bart. ad Treb.* Item actionis directæ effectus varios *vide apud Specu. de actio. seu petit. §. 2. versic. summa. & sequen.*

ee *Utilis.* Actio utilis præfertur directæ. *Bald. in l. fin. 5. q. C. de edict. divi Adr. toll. Specu. de empt. & vend. §. 7 ver. sed pone statutum. ubi vide in titu. de proc. §. fin. in princ. & vers. sed quæritur. & seq. & per Bart. in l. procu. & Bald. in c. 2. §. fin. de lege. Corra.*

ff *Modica læsio.* Modica læsio non facit dari rest. in integ. *in Specu. de rest. in integ. §. 2 ver. & scias.*

gg *Conventio.* Conventio est contractus nominatus ex communi usu loquendi, *vide Paulum de Castr. in consil. 41.*

hh *Actio confessoria.* Actio confessoria est in rem, & competit domino pro servitute, & sic pro jure incorporali, *l. 1. in prin. & ibi Bart. si servit. vend.* Item datur contra impedientem usum servitutis. *l. si quis. §. agi si servit. vend. & l. si forte. §. etiam eod. tit.* Item ut destruatur ædificium factum contra servitutem, *l. fin. D. eod. tit.*

ii *Reficere.* Adde Bart. & Alexand. *in §. si quis ædificium, per glo. in l. 1. §. pen. de mor. infer. facit. c. consuluit. de Iudæis. & l. fin C. eod. tit.*

kk *Æstas.* Æstas an & quando incipiatur, *l. 1. §. æstatem. & ibi gloss. de aqua quot. & æsti. Bart. in l. 2. §. æstas. D. ne quid in loc. publ.*

ll *Genus.* Genus non possidetur, nec est in dominio alicujus. *Bald. in l. 2. in fin. principij. C. communia de lega.*

mm *Species.* Species cum petitur, quid sit exprimendũ in libello, *vide in Spe-*

in Specul. de lib. conc. ver. juxta. in 5. colum. versi item non valet. Et species derogat generi ex tacita voluntate contrahentium. *Bartol. in l. sed si. D. pro socio.*

n n *Specus.* Specus quæ dicatur, *vide Spec. de causa poss. & proprie. §. 4. versi. sed & si.*

De aqua pluvia arcenda.

CAP. V.

1 *Aqua pluvia dicitur, quæ de cœlo cadit, aut imbre excrescit, vel colorem mutat.*
2 *Actio de aqua pluvia arcen. ad hoc ut competat, quæ requirantur.*
3 *Prædio rustico an actio de pluvia arcenda competere possit.*
4 *Libellus in actione de aqua pluvia arcend. quomodo formari debeat.*
5 *In actione de aqua plu arcen. quare veniat. illud quod futurum est.*
6 *In actione de aqua plu. arcen. dato quod damnum quod post litem contestatem contingit, veniat judicis officio, quare tamen in libello de judicis officio mentio haberi debeat.*
7 *Positiones actoris in actione de aqua pluv. arcen quomodo formari debeant.*
8 *Positiones rei in actione de aqua, &c. quomodo fiant.*

EST etiam utile hic ponere naturam aquæ pluviæ arcendæ, maxime quantum spectat ad materiam judicialem, in qua materia prodita est actio de aqua plu. arcenda. Sæpe enim contingit, quod propter opus manu factum in agro alicujus, prædio alterius aqua pluvialis nocere potest. Unde consulitur domino istius prædij, cui illa aqua pluvia noceret: per actionem specialem, videlicet per actionẽ aquæ pluvię arcendę, per quam opus factum tenetur destruere expensis suis, & damnum post litem contingens emendare, & si possidet opus ab alio factum tenetur præstare patientiam, ut destruatur, *ut D. de aqua pluv. arcend. l. 1. §. 1. & 2. & l. si tertius, §. penult. & ultim.*
1 * Et in primis sciendum est, quod dicitur aqua pluvia illa, quæ de cœlo cadit, aut imbre excrescit, vel colorem mutat: quia aqua conjungitur aquæ pluviali, sicut contingit in multis fluminibus, *& ff. eod. l. 1. §. aquam pluviam. & §. in summa.* Item est etiam notandum, quod dicta rubrica sic intitulatur *secundum glo. super ea: de aqua, & aqua pluv. arcend. & de actione aquæ pluviæ arcend.* Et ita multi libri habent: & sic habebat Roge. secundum Rosfre. *in dict. titu. in rubr. tractat. de aqua, quæ non est pluvia. C. de servit. & aqua.* & secundum hoc hæc rubrica tractat de aqua quæ non est pluvia, & de ista aqua non pluv. *dicit in l. si prius, in 1. & 2. responso. eod. titu.* De alia aqua tractat totus

totus fere tit. tractat etiam de actione aquæ pluv. arcend. & ad hoc ut ista actio competat, octo sunt necessaria *secundum Rofred. in hoc tit. in suis libellis.* * Primum, quod quis opus manu faciat, *D. eod. l. 1. §. hæc autem actio.* Secundum, quod in suo loco opus id faciat. Cæterum si opus natura loci sit, ut si ex fundo tuo aqua naturaliter decurrat in meo sine opere tuo, non habet locum hæc actio. Item si in publico loco fiat, similiter non habet locum, *D. eod. l. 1. §. hæc autem actio, & l. apud Trebatium, §. aqua pluv.* Tertium, quod propter illud opus aqua nocere possit, non tamen nocuerit, nisi post litem contest. *ut D. eod. l. 1. §. 1. & 2. & l. si tertius, §. efficium, & D. de statu libe. l. Labeo,* secus si non noceret, sed lucrum auferat, *ut d. l. 1. §. idem ajunt, aquam publ. & §. sicut licet.* Quidam *ut refert ibi glo. 2.* dicunt, quod aliquando datur, quando lucrum aufertur: *ut l. 2. §. item Varus.* Sed Dyn. dicit contrarium, quod ille text. non facit, cum ibi videatur damnum dari non patiendo aggerem naturalem refici, *& vide quod dicam in versicul. 8.* Quartum, quod illa aqua sit pluvialis mixta ad hoc, ut locum habeat hæc actio directa. *l. apud Trebatium. §. 1. ff. eod.* Si autem alia aqua damnum dedit, tunc locum habet utilis secundum quosdam: sed secundum alios locum habet negatoria, *ut ff. eo. l. 2. §. & si prius, & §. placuit, aut actio in factum datur, ff. de præscrip. verbis. l. quoties.* Quintum, quod aqua possit nocere agro, & sic prædio rustico, non autem ædificio, aut oppidi, vel domui, & sic prædio urbano: tunc enim habet locũ negatoria, *ut ff. eod. l. 1. §. item sciendum, & §. pen.* * Sed quæritur, an pro prædio rustico tantum hæc actio competat? Responde non, secundum Rofred. Ratio est: cum quis aliquid in suo facit, contra eum nullam habeo actionem: sed pro futuro damno specialissimam habeo hanc actionem. In prædijs autem urbanis locum habet negatoria, quæ competit quando quis facit in alieno, quod jure servitutis facere non potest, *ff. si serv. vend. l. 2.* Sed hæc ratio non est clara. Ideo dic, quod ratio potest esse, quia favore agriculturæ in primis hæc actio specialis fuit introducta. *l. 1. §. de eo opere, cum duobus §§. sequen. ff. de aqua plu. arce.* Sextum requiritur, quod causa nocendi factum sit opus. Cæterum si causa colendi agrum & arandi, & fructus percipiendi factum sit, non habet locum ista actio, *ut d. §. de eo opere.* Septimum, quod opus illud factum sit ignorante eo, cujus prędio aqua nocere posset, sed eo sciente cessat hæc actio, *ff. eo. l. Labeo, §. 1. & l. sed hoc ita. & l. in concedendo.* Octavum, quod damnum futurum timeatur, sed ubi lucrum auferre possum, non teneor.

Kkk neor.

Margin numbers: 2 (beside "bellis. * Primum…"), 3 (beside "nim habet locũ negatoria… * Sed").

neor. Nam si opus facit in sua re, & sic venæ putei tui præcisæ sunt, non teneor hac actione, *ff. eod. d. l. 1. §. hæc autem actio. §. denique. & est simile, ff. de damn. infect. l. Proculus. de quo plene dixi supra in præcedenti quæstione principali, versicul. quarta quæstio principalis potest ex prædictis decidi, & adde quod dixi supra in versicul. 3.* Sed ultra prędicta etiã requiruntur sex. Primum requiritur, quod opus fiat in privato, secus in publico. *l. Trebatium. §. aquæ pluviæ, D. eod.* Secundum, quod nõ sit factũ publica autoritate, puta principis autoritate vel senatus, *a. ut l. quod principis, D. eod. & l. 2. §. Cassius autem, eod. titu.* Tertium, quod extet memoria facti operis, alias non reputatur manu factũ, sed naturale, & sic esset tolerandum, *ut dict. §. Cassius autem.* Quartum, quod sit factũ ad excludendam aquam, quam naturaliter tenebatur recipere ille, qui fecit, vel saltem tenebatur recipere jure servitutis, *l. prima. §. Neratius scribit, ff. eodem.* Secus si ad excludendam aquam, quam naturaliter vel jure servitutis recipere non tenebatur, *ut l. 2. §. penultim. ubi est casus singularis, ff. eodem.* Quintum, quod ille, cui nocet, non teneatur jure servitutis recipere talem aquam, quæ derivetur opere manu facto : secus si jure servitutis tenetur recipere, *dict. l. 2. §. fin.* Sextum, quod ille contra quem agitur, sit dominus illius fundi, ubi opus factum est, si ipse facit, agit ut removeat suis expensis, si alius sine sui voluntate agit, ut præstet patientiam, *ut not. gloss. in l. 1. in princ. ff. eod. & habetur in l. apud Trebatium. §. aquæ pluviæ. & per Cyn. in l. post venditionem, ff. eod.*

4 * Libellus autem in hac actione ita formari potest: Coram vobis ego Luc. Zuf. compareo contra M. qui tale opus fecit in prædio suo, propter quod aqua pluvia damnum agro meo dare potest, vel prædio meo nocere: unde opus illud amoveri, & damnum quod post litem contestatam contigit resarciri peto: & pro opere destruendo propono actionem aquæ pluv. arcendæ, & pro damno postea contingente propono officium judicis. Et quod ita recte concipiatur libellus, *probatur in l. 1. §. 1. & 2. & §. de eo opere, & l. in summa, & l. si tertius. §. officium, ff. de aqua pluv. arcen.* Sed videtur quod recte libellus iste non sit conceptus propter duo, primum est, quia non potest videri in judicium venisse, quod post litem contestatam contingit. ideo alia interpellatione opus est, *ff. de judic. l. non potest videri, & l. non quemadmodum. eod. titul.* Item de ijs rebus quæ futuræ sunt, judicium institui non potest: *ut d. l. non quemadmod.* qui tractus futuri temporis non spectat ad judicem. *l. 1. in princ. ff. de usu.* Sed dic quod illa *l.* non potest videri. non obstat : quia

quia non loquimur in re prorsus alia, sed in alia specie, *ff. de ædil. edi. l. æ-diles. §. item sciendum, & ibi plene scripsi illa l. non quemadmod. non obstat :* quia res illa non venit in judicium, quæ nullo modo advenit : sed si incipit deberi, venit in judicium, & ideo quod futurum est, *ff. de peculio. l. quæsi-tum. §. 1. D. depo. l. 1. §. non tantum.* * Sed quæritur, quare in actione præsenti, videlicet aquæ plu. arcend. venit etiam illud quod futurum est. 5
Respondeo propter naturam ipsius actionis, quę tantum futura damna respicit, *ut supra dixi in versic. 3.* sicut actio quæ oritur ex novi operis nunt. etiam similiter respicit tantū futura damna. *l. 1. §. 1. D. de nov. ope. nunt.* licet regulariter omnes alię actiones respiciant præterita : *ut in l. Attejus, §. in hoc judicium, de aqua pluvia arcen.* Et in hoc ideo, quia opus jam factum erat, ideo si futurum damnum venit, quod post lit. contesta. contingit, non est mirum. imo plus in hac actione admittitur actor : quia solum futurum damnum timetur, *ut supra dixi.* * Quæritur, posito quod damnum, quod post litem contest. contingit, veniat officio judicis, ut di- 6
ctum est, quare habetur expressa mentio de officio judicis in libello? Nam videtur quod non deberet fieri expressa mentio : quia etiam si non peteretur in libello, nihilomnius si damnum post litem contestatam contingeret, officium judicis veniret, sicut regulariter est in omnibus, & maxime in his, ubi officium judicis deservit actioni. nam dicitur regulariter, quod ea quæ post litem contestatem contingunt, nominatim exprimenda non sunt : sicut in hoc, ex fructibus, & expensis, & alijs, quasi dicat, ita valde pertinent, quod si non petatur in libello, dummodo de his in judicio fiat mentio, nihilominus veniunt, *ff. de ædil. edict. l. ædiles, §. item sciendum.* Item alia ratione videtur, quod non sit necessariū facere expressam mentionem in libello de officio judicis : ubicunq; actio proponitur, cui officium judicis deservit, sufficit si sola actio proponatur : *ut in actione quod metus causa. l. metum, §. ex hoc edicto, D. quod metus causa, & l. 4. C. de posit. & vide not. per Doct. in l. 4. §. hoc autem judicium. ff. de damn. infecto.* Et multi propter metum istarum objectionum dicunt libellum ita simpliciter esse concipiendum. Ego B. ago contra M. actione aquæ pluv. arc. ut opus factum debeat removere, propter quod aqua pluv. prædio nocere potest, & ad hoc propono actionem aquæ pluviæ arcen. nec faciunt mentionem in libello de officio judicis, dicunt tamen damnum datum post litem contestatem dicendo : Domine judex, tale damnum contingit post litem contestatam, reducite hoc ad memoriam, ut officio vestro debeatis,

eum in ęstimationem illius damni condemnare. Sed dicit Rofr. super hac actione sibi videri libellum, tunc de jure bene conceptum. In omnibus enim ubicunq; aliquid officio judicis proponitur, in libello judicis officium recte proponitur, & ponit unum exemplum: in rei vendic. veniunt fructus officio judicis, & non jure actionis: quia si jure actionis venirent, esset mixta bonæfidei, sicut petitio hæreditatis. Sed illa rei vendicatio est stricti juris: & tamen judicis officio veniunt fructus etiam percipiendi à malæfidei possessore, & sine titul. *C. de rei vend. l. certum, & ff. eod l. qui restituere.* Unde in rei vendicatione putat sic esse dicendum: peto per rei vend. rem cũ fructibus percipiendis, & pro rei vend. & pro fructibus propono judicis officiũ, & hoc modo nõ errares secundũ me.
7 * Positiones autẽ vel capitula potest actor ita formare: Ego B. dico, quod tu fecisti opus manu in prædio tuo. Itẽ quod per illud opus aqua plu. nocere potest prædio meo. Item prædiũ illud cui nocere potest, est rusticũ. Item illud opus fecisti animo nocendi. Item illud opus me ignorante fecisti. Item propter illud opus aqua plu. damnũ mihi inferre potest.
8 * Positiones vero & capitula rei ita formabis: Ego dico, quod opus illud naturaliter ita se habet. Itẽ prędium illud est urbanum. Item fecisti mihi pactum, ut liceat mihi ędificium ita habere. Item tanto tempore stetit sic illud opus, quod ejus memoria non existat. Item illud ædificium lucrum tantum tibi affert. Item domus tibi conjuncta est illi prædio, in cujus loco ædificium illud factum est. Item illud opus feci te sciente. Potes etiam colligere alias positiones seu capitula, tam ex parte actoris, quam rei, ut colligi potest ex his quatuordecim, *quæ dixi esse necessaria in act. aquæ plu. arcen. vide supra in 8. qu. principali, vers. quæro nunc de alia quæstione principali quotidiana, usque ad fin. illius quæst. 8. principalis.*

ADDITIO.

a *Senatus.* Senator est illustris, & est de magnis judicibus. *in Specul. de jur. omni. in vers. magni. & hoc titul.* hodie utitur populus Rom. qui semper senatorem appellat illustrem, quod nota. ut scias reddere rationem styli Capitolij.

De cloacis purgandis.

CAP. VI.

1 *Cloaca quid sit, & quid tubus, & quid fistula, & quid eorum appellatione veniat.*
2 *Interdictum de cloacis, &c. quando locum habeat.*

3 *Vltramontanus si juraret se de mense Augusti Romæ moraturum, non teneretur Romæ morari, ne talis juramenti occasione vita temporalis amitti posset, si Romæ moraretur.*
4 *Interdictum de cloacis coram quo judice intentari possit.*
5 *Libellus in actione de cloacis quomodo formandus sit.*
6 *Interdictum de cloacis locum habet, etiam si aliquis eo utatur vi, clam, vel precario.*
7 *Positiones actoris in actione de cloacis, quomodo formari possint.*
8 *Positiones rei in actione de cloacis, quomodo formari debeant.*

VTile & conveniens est etiam sibi subijcere interdictũ de cloacis purgandis: quia multoties cum quis reficere cloacam suam vel purgare vult, ab alio impeditur. & introductum est interdictũ de cloacis purgandis. Item etiam, si aliquis vellet de novo facere cloacam, & ab alio prohiberetur. Item quia sæpe aliquis mittit in cloacam meam, quod non debet mittere, vel quod missum est in cloacam impedit: ideo proditum est interdictum restitutorium, *D. de cloacis, l. 1. §. 1. & §. deinde. & l. ulti.* licet ista sint duo interdicta, *ut d. l. & ibi per gloss. & Bart.* & de his duobus interdictis Ioan. in arbore actionum fecit duos titu. tamen Rofred. *in libellis suis.* fecit unum tantum titulum, videlicet de cloa. purg. brevitatis causa, qui dicit quod ad hoc ut competat hoc interdictum, ista sunt necessaria. * Primum, quod sit cloaca. Est autem cloaca locus concavus, per quem colluvies quædam fluit, *D. de cloac. l. 1. §. cloaca.* Et cloacæ appellatione etiam tubus & fistula continetur, *ut d. l. prima. §. cloacæ appellatione.* & tubus secundum glo. ibi est foramen cloacæ, unde purgatur colluvies aquæ. Fistula est aliud instrumentum ad idem, & ex hoc infert Bart. ibi ad quæstionem statuti dicentis, si quis offenderit aliquem in domo, punitur certa pœna: quia offendens in ostio domus, dicitur in domo offendisse. de quo dic, *ut ibi per Bart. & per eundem in l. cætera, §. hoc senatus, el 2. de legat. 1. & ibi per Dd. & Bald. in d. l. data opera. qui accus. non poss. & adde quæ dixi in 1. libr. in tit. de claustro. cloaca, porticu. & in titul. de ostio sive porta.* Secundum, quod quis prohibeat te volentem purgare vel reficere cloacam, vel si quid est immissum quo usus cloacæ impediatur, quod removeri debeat, *D. eod. l. 1. in princ.* Tertium, quod ille qui vult reficere vel purgare cloacam, caveat de damn. infect. *ff. eod. l. 1. §. 1.* Et si quis velit cloacam privatã in publicam mittere, vel cloacam facere quæ haberet exitum in publicam cloacam: quia non est impediendus, *ut d. l. 1. §. idem Labeo, & §. final.* licet novam cloacam in loco public. facere nõ possit, *ut l. fin. eod. titul.* & ibi hoc not. Bart. * Item habet locum hoc interdi-

a interdictum, quando cloaca ex ædibus tuis in ædes vicini *a* pertinet, *ut d. l. 1. in princ.* & appellatione ædium continetur ædificium, hoc est, ex ædificio in proximum agrum, *ut dict. l. 1. §. deinde ait prætor.* Item si quis habet usum cloacæ privatæ, clam vel precario sibi non nocet. Item si denunciatur novum opus, contemni potest, *D. eod. l. 1. §. hoc interdictum, & §. quod si quis mihi.* Et est ratio, quia talis nunciatio est à lege improbata propter publicam utilitatem, *ut not. Bart. in d. l. 1. §. fin. & est casus in l. de pupillo, §. si quis rivis, D. de nov. ope. nun.* qui assignat eandem rationem, quod publicæ salutis & utilitatis intersit, cloacas & rivos purgari. & ideo pulchre etiam dixit text. *in d. l. 1. §. curavit, D. de cloacis*, quod hoc pertinet ad salubritatem civitatum & ad tutelam. Nam cœlum pestilens & ruinas minantur immunditię cloacarum, si non reficiantur. Et ideo Romæ tempore quo veri Romani dominabantur, quia habebant de istis cloacis & aquæductibus tam publicis quā privatis magnam curam, *ut apparet in dict. tit. de cloacis, & C. de aquæductu. lib. 11.* habebant aerem salubrem, & erat sanum ibi morari, *ut dicit glo. 7. quæst. 1. cap. qualiter, per illum tex. & vide ad hoc Albe. de Ros. in l. si quis mihi mandaverit, in prin.*

3 *D. mandat.* * Licet hodie non sit sanū de mense Augusti morari Romæ, in tantum, ut si quis ultramontanus juraret se moraturum Romæ in mense Augusti, non teneretur morari: quia occasione talis juramenti posset vita temporalis amitti, si Romæ moraretur, *ut dicit gloss. not. in c. vero, extra de jurejur.* Et hoc forte est, quia erant cloacæ ibi. quidam dicunt propter quendam ventum qui ibi regnat. Prædicta procedunt in cloaca privata: quia hoc interdictum de illa tantum loquitur. publicæ enim cloacæ publicam curam merentur, *ut l. 1. §. hoc autem interdictum propositum, D. de cloacis*, & pro publicis cloacis competit aliud interdictum, ne quid ad cloacam publicam immittatur, vel quid fiat, *ut d. l. 1. §. fin.* & adde quod possum facere cloacam de novo inter ædes meas & vicini illo invito, & contradicente seu novum opus nunciante, *ut §. si quis mihi purganti. & l. fin. eod. titul.* dummodo si in via publica velim cloacam facere, ipsam faciam consentiente illo, cui publicarum viarum cura commissa est, *in d. l. fin.* & ita tenet Rofr. *in hoc interdicto, in fin.* quæ *l. fin.* vult, quod habeat locum aliud interdictum ad exemplum prædictorum, videlicet ne facienti cloacam vis fiat, quominus publicam cloacam facere liceat. Et ita etiam tenet Specu. *in titu. de causa poss. & proprie. §. 1. in ultim. colum. versi. sed nunquid.* Imo plus dico, & hoc bene not. quia hoc interdictum competit, ut

tit, ut in vicini ædes dominus veniat, & rescindat pavimenta, cloacæ purgandæ gratia: si tamen paratus sit restaurare id quod ex necessitate reficiendæ cloacæ causa rescindit, quod cautio damni infecti non est interponenda: *ut est text. notabilis cum gl. l. prætor ait quominus. §. unde Flavius. ff. de cloacis.* * Item dubitari potest coram quo judice istud interdictũ 4
intentari possit? dic coram quolibet prætore de cloacis potest agi, *per l. 1. ff. de cloac.* sed gl. & Bart. ibi dicunt, quod debet peti licentia faciendi ab eo qui potest concedere, postea poterit agere coram quolibet judice. Et adverte quia in istis interdictis Specul. *in titul. de causa poss. & proprie. §. privata. in ulti. col. versic. pen.* formavit duplicem libellum, secundum quod interdictum hoc habet duo capita, *ut l. 1. §. 1. ff. eod. ut dixi supra in princ.* sed Rofr. *in hoc tit.* formavit alios duos libellos ad idem: & primo sic: Coram vobis,&c. compareo ego B. & comqueror de M. qui me prohibet cloacam meam, quæ est in tali loco inter me & ipsum reficere, vel purgare. unde ne me prohibeat vel impediat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de cloacis, vel actionem in factum ejus loco surrogatam: & ita concipias libellum, quando vis reficere, vel purgare, si autem aliquid immisit per quod impediatur usus cloacæ, ita dices: * Coram vobis A. compareo ego B. & conqueror de M. qui in cloacam meam, 5
quæ est inter me & ipsum, immittit talia, per quæ usus meus in illa cloaca impeditur: unde quod illa removeat, ago contra ipsum: & ad hoc propono interdictun de cloacis vel actionem in factum surrogatam loco interdicti: & quod ita recte concipiatur in hoc interdicto libellus, *probatur in l. 1. in princ. ff. de cloac.* Sed videtur quod non habeant locum ista interdicta ut possit ita concipi libellus: nam aut competit mihi jus habendi cloacam, aut non. in primo casu, si jus mihi competit, possum prohibere illum qui me impedit reficere vel purgare, vel aliquid immittere, per negatoriam. vel possum habere confessoriam ad vendicandam illam servitutem liberè. *D. de vi & vi arm. l. idemque. §. unde vi.* & ideo frustra videtur quod competat hoc interdictum. In secundo casu si non competit mihi jus, potest me per negatoriã prohibere: quasi non sit mihi jus in suas ædes, vel in commune solum aliquid eo invito immittere vel mutare: cum in re communi melior sit conditio possidentis. *D. commun. divid. l. Sabinus.* * Item econtra videtur, quod etiam si jus non habeat, nihilominus 6
possit facere cloacam. nam in hoc interdicto etiam si quis utatur vi, vel precario: tamen habet locum hoc interdictum, in alijs interdictis secus est,

cus est, *ut l. 1. §. hoc interdictum. D. de cloacis, ut supra dixi.* Sed ad hoc respondet Rofr. in hoc interdicto, circa fin. quod in utroq; casu potest intelligi, sive haberet jus, sive non. si enim habet jus, & competit sibi confessoria, non propter hoc tollitur interdictum: imo locum habet, quia illa confessoria petitorium continet. *ut l. 2. §. 1. D. si serv. vendic.* & hoc interdictum est poss. *ut patet per l. 1. D. de cloa. & nota per Specu. in titu. de causa poss. & proprie. §. privata*, & hoc videmus in usufructuario. nam licet usufructuarius habeat confessoriam, nihilominus habet interdictum unde vi: *ut D. de vi & vi armata. l. idemque. §. unde vi.* Si autem non habet jus, est sibi utile & necessarium hoc interdictum. sufficit enim sibi talis qualis possessio. Nec dubitet aliquis ex eo, quod prætor fecerit mentionem in interdicto de hoc verbo, pertinet. unde videtur quod pertinere debeat saltem jure dominij, sed hoc ad factum extenditur, scilicet pertinet, id est, dirigitur, pervenit, & extenditur. *D. de cloacis. l. 1. §. quod ait*
7 *prætor.* * Positiones autem & capitula actoris ita formari possunt: Ego B. dico quod illam cloacam volebam reficere vel purgare. Item quod inter me & te in tali loco est cloaca, *ut l. prima. §. cloaca. D. eodem.* Item quod tu me prohibuisti. *d. l. prima. in princip.* Item quod volui, & volo tibi cavere nomine damn. infect. *ut dicta. l. prima, §. primo. & §. si quis purganti.* Item quod tu immittis tale quid propter quod usus cloacæ meæ
8 impeditur. * Reus vero potest ita positiones & capitula econtra formare. Ego M. dico, quod inter te & me in tali loco, in quo dicis, constituisti mihi servitutem, ut nihil ibi possis me prohibente, si hoc actor confitetur, absoluitur reus: Item dico, quod quando volebas reficere vel purgare cloacam, ego petij à te, ut caveres mihi nomine damn. infect. Item quod tu cavere recusasti. Item quod te Titius tantum prohibuit. & de his positionibus, & capitulis habetur per Rofred. *in hoc interdicto.* & per Specul. *in titul. de caus. possess. & proprie. §. privata. in ultim. colum. in princ. versic. sed nunquid licet mihi cloacam facere*, & in illo §. *privata.* ponuntur formæ libellorum, positiones actoris & rei in omnibus interdictis spectantibus ad materiam aquæductus, *de quibus supra dictum est.* & ideo ibi omnino videas. *Et adde circa istam materiam cloacæ, quæ dicam infra de servitute cloac.*

ADDITIO.

a *Ædes vicini &c.* Ædificans non præsumitur facere animo nocendi vicino.

vicino. *glo. & Bart. in l. fluminum. §. fin. D. de damn. infect. Bart. in l. 1. §. denique. de aqua plu. arcen. Et vide supra per Bart. Cæp. de servit. urb. c. 39.*

De servitute aquæ haustus.

CAP. VII.

1 *Servitus aquæ haustus quid proprie sit.*
2 *Servitus aquæ haustus an servitus dicatur.*
3 *Servitus aquæ haustus an realis vel personalis sit.*
4 *Servitus aquæ haustus an sit nominata vel innominata.*
5 *Servitus aquæ haustus an sit rustica vel urbana.*
6 *Servitus aquæ haustus quomodo & qualiter & quando constitui possit.*
7 *Servitute aquæ haustus quomodo quis uti debeat.*
8 *Servitus aquæ haustus quomodo amittatur.*
9 *Pro servitute aquæ haustus qua actione agatur.*
10 *Statuto si prohibeantur mulieres portare perlas, an fictas & contrafactas portare valeant.*
11 *Interdicta de fonte, &c. & de fonte refic. ad hoc ut competant, quæ requirantur.*
12 *Libellus in interdict. de fon. & de fon. refic. quomodo formari debeat.*
13 *Positiones interdict. de fon. & de fon. refic. quomodo formentur.*

SErvitus * aquæ haustus, est jus hauriendi aquam de puteo *a* vel fonte, 1
vel de alia aqua vicini. *Et ita vult Azo in summa. C. de serv. §. haustus* a
aquæ, sed ego addidi, Vel de alia aqua: ut omnem aquam comprehendat, ex qua jus hauriendi aquam haberem, *argum. l. 1. in fin. D. de fonte.* * Se- 2
cundo loco, in dubium revoco, an aquæ haustus servitus dicatur? Et breviter respondeo servitutem esse, *ut Institut. de serv. §. inter rusticorum. & l. 1. §. 1. ibi,* sicut discretæ sunt servitutes ductus aquæ & haustus aquæ. *D. de fonte. l. si prius. §. via publica. D. de aqua pluv. arcend. & l. Mela. §. fin. D. de ali. & cib. leg. & probatur per text. cum gloss. in l. 1. §. in prædiis. D. de serv. rust. prædio.* quod intellige quando debetur jus hauriendi aquam necessariam agro vel laboratoribus in eo agro, *ut not. gloss. in d. §. inter rusticorum.* & probatur *in dict. §. fin.* & ibi hoc vult Paul. de Castr. qui dicit, quod intelligit illum text. quando servitus aquæ haustus acquiritur per habentem prædium vicinum pro utilitate ipsius prædii, & tunc dicitur servitus realis, alias secus, *ut nota. per gloss. & Dd. in l. ut pomum. D. de servit. & l. pecoris. D. de servit. rust. præd. & per gloss. Bart. & Dd. in d. l. Mela. §. fin.* quod declara, *ut plenissime dixi supra in 1. lib. in princip. post distinctionem servit. in versic. sed dubium pulchrum & subtile, quomodo cognoscatur, &c. & in titu. præcedenti. 2. quæst. principali,* ubi plene

 dispu-

disputatum est, an hujusmodi servitutes sint reales vel personales: & quæ
3 sit utilitas hoc intelligere. * Tertio dubitari potest, qualis sit ista servitus, & primo an sit realis vel personalis. & hoc patet ex his quæ proxime
4 dixi. * Quarto an sit nominata vel innominata. Et glo. *in l. 1. §. in prædijs, de serv. rust. præd.* tenet quod ista servitus & aliæ ibi positæ sint innominatæ: & hoc ibi sequitur Paul. de Castr. Sed ego aliqua dixi supra *in 1. lib. in 2. divisione servitutis, versic. 2. divisio servitutis est, dic ut ibi.*
5 * Quinto, an ista servitus sit rustica vel urbana: collige ex his quæ dicta
6 sunt *in 1. lib. in 4. divis. servitutis, versic. 4. divisio servitutis est.* * Sexto quæritur, quomodo & qualiter & quando constitui possit hæc servitus? Et dic quod potest expressim concedi jus hauriendi aquam, & inest iter ad fontem vel aquam, & si concedatur jus ad fontem, inest & haustus aquæ, *ut l. 3. §. qui haustum, D. de serv. rust. præd. & not. gloss. fin. in l. quamvis. C. de fidejusso. & Azo in summa. C. de servit. §. haustus aquæ.* Et prędicta intellige, quando tenet concessio haustus aquæ, puta quia est facta in fonte privato, si autem non teneat, quia facta in flumine public. tunc non tenet itineris tacita concessio, quæ expressim ad flumen publicum fieri potuit, *ut d. l. 3. §. ult.* Et est ratio, quia quando expressum est invalidum, nec valet quod tacite inest. Simile habetur. *C. si pen. appel. mors. inter. l. si is qui. D. de don. inter vir. & uxor. l. si sponsus. §. si maritus. & not. per glo. & Dd. in d. §. fin.* & non solum si concedatur jus hauriendi aquam simpliciter, venit iter, *ut dixi per d. l. 3. §. fin.* sed etiam si concederetur haustus tantum: *ut probatur in d. §. fin. ver. tantum. & l. 1. §. 1. D. si usufruct. pe. & ibi gloss. in versic. aditus. & per l. per servum. §. 1. & ibi glo. D. de usu & hab. & l. si ita scriptum. §. regula. D. de libe. & post.* Item ista servitus aquæ haustus imponi potest ac consuevit, quando aqua est perennis, sed duci non potest ut putealis: & quæ ita est submersa, ut defluere extra meatus suos, & usui esse non possit, *ut est text. in l. 1. §. loquitur. D. de aqua quotid. & æsti.* Item aquæ haustus potest per eundem locum ut hauriatur, pluribus concedi, sicut aquæ ductus, ut eisdem vel diversis diebus & horis ducatur vel hauriatur, si aqua sufficiens est, *ut l. 2. §. 1. & fin. D. de serv. rust. præd. pro hoc l. Lucio. D. de aqua quoti. & æsti. & adde quæ dixi in titul. præced. in 6. & 7. qu. principali.* Item potest cōcedi uni ut alteri cedat, *ut l. cum essent. §. 1. in fin. & ibi per gloss. & Dd. D. de serv. rust. præd.* Item non potest hæc servitus aquæ haustus imponi in alieno, nisi vicinum habeat fundum ille, cui servitus constituitur. *l. ergo.*
D. de

D. de servit. rust. prædio. nec potest ultra concedi quam quatenus ad eum fundum opus sit, *ut d. l. ergo. in fin. & not. Bart. in l. eadem. §. Cato. ff. de verb. oblig. in 6. qu.* Item via publica interveniente servitus haustus constitui potest : & non solum si via publica interveniat, sed etiam si flumen publicũ, si non sit impedimento transeunti magnitudo fluminis, puta quia vado transiri potest. *l. si prius. §. via publica. cum §. sequ. ff. de aqua pluv. arcen.* sed loco religioso vel sancto quo fas non sit uti, tunc non potest servitus haustus constitui, vel si in medio sit fundus alienus inter me & te, nisi medius dominus iter ad transeundum concesserit, *ut d. l. si prius. §. sed si fundus* : Similiter si ex flumine publico haustu aquæ velim uti, & illi flumini ager tuus proximus sit, iter ad flumen concedi potest. alias ad flumen pro aqua haurienda ire nõ posset, *ut est casus not. in d.l.si prius. §. fin. cum glo. de aqua plu. arcen.* Et est ratio, quia regulariter non potest quis ire per fundum alienum domino nolente. *l. divus. ff. de serv. rust. præd.* Fallit in quibusdã casibus, *ut plene dixi supra in tit. de serv. itin. ver. quæro an quis currit.* * Septimo quęritur quomodo quis uti debeat servitute aquæ haustus ? & in hoc cõsidera cui debeatur servitus aquæ haustus, & quis debeat servitutem. Si quæris de eo cui servitus debetur, dic quod ipse debet uti eo modo, quo uti solitus est, vel est sibi concessum. *argu. l. 3. C. de aquæduct. lib. 11.* & debet ita uti, ut alij non cedat, nisi domino aquæ volente, *ut l. cum essent, §. 1. ff. de servit. rust. præd.* Si vero quæris de servitutem debente, dic quod non debet alias facere, propter quod tollatur haustus aquæ, puta ex aperto terrenum facere, & claudere, *ut est text. in l. 2. ff. de rivis. & dixi supr. titu. proxim. in 8. quæst. princ. versic. sed circa prædicta dubitari potest.* & ea quæ dicuntur in d.q.princip. possunt adduci ad declarationem hujus qu. Et adde quod ille qui habet jus hauriendi aquam, non debet etiam de publico in eo jure turbari, quo usus est tanto tempore, cujus non extat memoria, *ut d. l. 3. C. de aquæduct. & ibi per Bart.* * Octavo quæritur quomodo & quando amittatur ista ? Dic si quis habet haustũ per tempus quo servitus amittitur, & non ierit ad fontem, nec aquam hauserit, haustus iter amisit. *l. Labeo. 17.* alias incipit, *si is* secundum unam lecturam gloss. 1. videlicet quod ibi dicatur, *non ierit. ff. quemadmo. serv. amitt. l. Item si ierit ad fontem, & aquam non hausit*, ut est ibi text. *secundum aliam lect. gloss.* videlicet quod ibi non sit illa dictio Non. & ista secunda lectura est melior, quia prima non habet dubitationem, *secundum Flor. ibi. & sic not.* quod qui perdit principale *b*, perdit accessorium, vel

7

8

 qui a-

qui amisit antecedens, amittit cõsequens. & vide quæ not. Innoc. *per d. l. Labeo. in c. cũ officij. in glo. 1. vers. est not. extra de præsc.* quod sequitur An. *& not. in dict. l. Labeo.* Nec obst. *l. si partem 19. in princ. eod. titu.* quia ibi loquitur in jure quærendo. *l. Labeo.* loquitur in jure quæsito perdendo. & quanto tempore amittantur servitutes, *vide ea quæ dixi in 1. lib. in 19. qu. princip. & in tit. præcedenti in 10. q. princip.* Item amittitur ista servitus, si quis alia aqua usus fuerit, de qua in servitute imponenda nõ est actum. *l. si quis alia in princ. & l. si communem. D. quemad. serv. amit. & l. 1. §. illud autem. de aqua quot. & æstiv.* Sed quid si ivi per aliam viã ad hauriendum per 10. annos, nõ per constitutã, an utrumq; sit amissum, scilicet jus itineris, & jus aquæ haustus? *gloss. in l. 3. §. qui habet haustum. in versi. ad hauriendum. D. de serv. rust. præd.* distinguit, si haustus est accessorius itineri, quod esse potest, ut ibi, & supra dixi: & tunc utrumq; amittitur: si econtra, non: quia iter est accessorium ad aquæ haustum. *argum. C. si penden. app. mors inter. l. si is.* Si autem utrumq; principaliter tenetur, iter retinetur etiã per haustum, *ut d. §. qui habet haustum. ibi, sive hauriendi aquam. argu. C. de agri. & censi. l. cum sancimus. §. fin. lib. 11.* Multis etiam alijs modis potest amitti ista servitus aquæ haustus, quos collige ex his quæ dixi
9 supra *tit. proxim. in d. q. princip.* * Nono quæritur, qua actione agatur: Respondeo, si quis vult se fundare ex eo quod constituta sibi sit servitus aquæ haustus, & agere petitorio: tunc competit actio confessoria. *l. 2. §. 1. ff. si servit. vend.* & ibi plene per Flor. & Dd. & per Bart. Dd. *in l. & si prius. ff. de nov. oper. nunc.* Si quis vult agere possessorio, prodita sunt duo interdicta. Unum est de fonte, quod competit quando quis habet jus hauriendi aquam de fonte vel puteo, vel piscina, vel lacu, & ab aliquo impeditur. Aliud est interdictum de fonte reficiendo, & competit quando quis vult fontem, vel puteum, vel piscinam, vel lacum, quorum aqua utitur, reficere vel purgare, & ab aliquo impeditur. *ff. de fonte. l. 1. §. 1. & §. deinde ait.* & ita Ioann. in arbore sua actionum posuit duos circulos, in quibus descripsit hæc duo interdicta, secundũ Spec. *in titul. de causa poss. & proprie. § privata. vers. porro plerunque quis habet*, & Rofred. *in tit. de fonte reficiendo, in princ.* Et adverte quia ista interdicta de fonte reficiendo vel purgando competunt pro aqua viva, & sunt directa: quia verba leg. & mens concurrunt. & ita loquitur totus tit. *ff. de fonte, maxime l. 1. §. hoc interdictum de cisterna eod. titul. l. 1. §. loquitur. ff. de aqua quotid. & æstiva.* Sed si est aqua non viva, sicut cisterna, quæ hymbribus concipitur,

pitur, *ut d. §. hoc interdictum de cisterna.* ſicut in multis locis communiter non reperitur aqua viva, ut in Apulia, vel Venetijs. & tunc videtur, quod non competat hoc interdictum. *per d. §.* Tamen ſecundum Rofr. *in prædictis. tit.* ille text. debet intelligi, quod etſi non competat aliquod interdictum de prædictis directe, quia verba edicti de fonte deficiunt: tamen utile interdictum competit: & ita etiam tenet Bartol. *in d. §. hoc interdictum de ciſterna.* & illũ text. dicit eleganter Bart. facere ad quæſt. * Sta- 10
tuto prohibetur ſub pœna mulieres portare perlas, modo quædam mulier portat perlas, fictas & contrafactas, an puniatur pœna ſtatuti? Et dic quod non, debent enim naturales & non fictæ eſſe. *argum. d. §. hoc interdictum de ciſterna.* & ita alias judicavi in civitate Veronæ. Et adde quod portare perlas vel veſtes prohibitas non eſt proprie delictum, ſed quædam abuſio *ſecundum Cyn. in conſilio ſuo, quod incipit, In ſtudio Azardi.* & talis abuſio eſt levis, ideo propter eam quis non eſſet corpore puniendus. *ut not. Bald. in l. quicquid. in 2. colum. C. de ſervis fugi.* & talia ſtatuta ſunt irrationabilia ideo non debent extendi ſecundum Bald. *in l. quod non ratione. in fi. ff. de leg.* & circa iſtam materiam ſtatutorum prohibentium portare perlas vel certas veſtes, vel localia, *vide quæ not. Ioan. And. in ea quæ fiunt à judice. de reg. jur. in 6. in mercurialibus. & per Albert. de Roſ. in l. factum à judic. ff. de regul. jur. & in ſuo opere ſtatutorum in 2. parte quæſt. 207. & per Anto. de Butr. in ſuo. tractatu. de ornatu utili: & habetur per tex. & gloſſ. 22. quæſtio. 1. per totum. & ego dixi plene in l. mulieris. in princ. in 11. qu. ff. de verbor. ſignif.* Et adde quod pro iſto jure hauriendi aquam, vel ducendi, quando quis non permittit me uti, vel amovit ipſum aquæ hauſtum, vel ipſam aquam, poſſum implorare officium judicis, ut faciat me retinere, coercens adverſarium & rei competentem formam dans: & hoc quando habebam illũ uſum jure ſervitutis, alias competeret confeſſoria, *ut dixi in principio hujus quæſtio. l. ſicuti §. Ariſto. D. ſi ſerv. vend.* ita dicit Specul. *in titu. de offic. judic. §. 2. verſicu.* item imploratur loco principalis actio. * Undecimo quæritur quot ſint neceſſaria ad hoc, ut illa duo inter- 11
dicta competere poſſint? & dic ſecundum Rofred. *in titulo de interdicto, de fonte reficiendo,* quod ſex ſunt neceſſaria. Primũ, quod fons ſit, ſive puteus, vel lacus, vel piſcina. Secundum, quod in illis ſit aqua viva. alias non habet locum hoc interdictum directe, ſed utile, *ut l. prima. §. hoc interdictum.* Tertium, ut prohibeatur ſive haurire aquam, ſive puteum aperire, ut ibi. Quartum, quod quis velit purgare fontem, vel lacum, vel puteum,

 vel pi-

vel piſcinam. *ff. eod. l. 1. §. deinde.* Quintum, quod ille qui fuit uſus, fuerit uſus hoc anno, non vi, non clam, non precario. *ff. eod. l. 1. in principio, & §. deinde.* Sextum, quod ita quis utatur vel purget eo modo, ſicuti cõſuetus eſt uti, ſive purgare. *ff. eod. l. 1. §. hoc interdictum.* ſi vero quis velit purgare fontem vel coercere aquam ne fluat, vel dilabatur, non competit
12 hoc interdictum. *ff. eod. l. 1. §. 1.* * Duodecimo quæritur quomodo debeat formari libellus in his interdictis? Dic in interdicto de fonte poteſt ſic formari: Coram vobis, & cæt. compareo ego B. & conqueror de M. qui me prohibet vel impetit uti aqua de fonte, lacu, puteo, vel piſcina tali, cujus tales ſunt fines: qua aqua uſus ſum hoc anno non vi, non clam, non precario. unde ne me impediat uti, ſicut uſus ſum hoc anno, ago contra ipſum: & ad hoc propono interdictum de fonte, vel actionem in factum: iſta forma libelli probatur *in l. 1. in princ. ff. eod.* In interdicto vero de fonte reficien. poteſt ita libellum concipere: Coram vobis, &c. compareo ego B. contra Titium, qui me prohibet purgare talem fontem, vel reficere piſcinam, lacum, vel puteum, cujus tales ſunt fines. unde ne me prohibeat purgare prædicta, ſicut eſt mihi jus purgandi: vel non impediat uti, ſicut uſus ſum hoc anno, non vi, non clam, non precario, ago contra ipſum, & ad hoc propono interdictum de fonte reficiendo, vel actionem in factum: & probatur iſta libelli conceptio *in l. 1. §. deinde. D. de fonte.* & de his vide Rofre. *in hoc interdicto de fonte reficiendo,* & per Specu. *in titu. de cau-*
13 *ſa poſſeſſ. & proprie. §. privat. verſi. porro plerunque quis.* * Decimotertio & ultimo quæritur, quomodo formentur poſitiones vel capitula? Et primo actor poteſt ita formare. Ego A. dico quod in tali loco cujus tales ſunt confines, eſt fons, vel puteus, vel lacus, vel piſcina. Item quod in illis eſt aqua viva, & hoc dicas, quod eſt aqua viva, & competit interdictum directe: ſed ſi non eſt aqua viva, hoc non dicas, & competit utile interdictum, *ut dixi in 7. quæſt.* Item quod tu prohibes me uti aqua illa, non vi, non clam, non precario. Econtra autem poterit reus ita dicere: Ego M. dico quod in tali loco fluit fons, ſed deſijt eſſe, & ſi hoc confitetur actor, ſuccumbit: Item quod in illo eſt aqua collecta de ſudoribus, & ſi hoc actor confitetur, ſuccumbit: quia non competit interdictum, niſi pro aqua viva, quod intellige de directo: ſed utile bene competit, ut ſæpius dictum eſt. Item quod tu uſus fuiſti hoc anno aqua illa, vi, clam, vel precario à me. Item quod Titius te prohibet uti aqua illa, vel purgare fontem aliter quam uſus fueris. Item vis quærere venas, ſive aperire, *ut D. de fonte. l. 1. §. fin.*

§. fin. & de hoc vide per Rofre. in hoc interdicto de fonte reficiendo, & Specu. in titu. de causa poss. & proprie. vers. porro, plerunque quis habet jus.

ADDITIO.

a *Aquam de puteo vicini.* Servitute aquæ hauriendæ de puteo vicini debet quis uti de die non de nocte. *l. iter.* & ibi Bart. *commun. prædio.* Ludo. in suis sing. qui dicit illum text. esse ad hoc sing. si non utatur de die, perdit eam, licet utatur de nocte tantum, *l. sit communem. §. si is qui. quib. mod. serv. amitt. & vide supra per Bart. Cæpol. de serv. urb. c. 38.*

b *Principale.* Principale trahit ad se accessorium, etiam preciosius ipso principali. *l. hæres meus. §. final. de leg. 3.* Et principale habet idem jus quod est de accessorio. *in Specul. de litis contesta. §. nunc dicamus. versic. item nunquid.*

De servitute pecoris ad aquam appulsus.

CAP. VIII.

1 *Pecoris ad aquam appulsus quid sit.*
2 *Ius pecoris appulsus ad aquam an servitus sit.*
3 *Servitus appulsus pecoris ad aquam an nominata, vel innominata sit.*
4 *Servitute appulsus pecoris ad aquam qualiter quis uti debeat.*
5 *Servitute appulsus pecoris ad aquam qua actione aliquis uti debeat, & ut competat, quod necessaria sint: & quomodo libellus & positiones formentur.*

PEcoris * ad aquam appulsus est, habere jus appellendi pecoris agri 1
mei per prædium vicini ad fontem vel puteum, *ut l. 1. §. in prædiis. D. de servit. rust. præd. & Institut. de servit. §. inter rusticorum & notat Azo in summa. C. de servitu. §. pecoris.* * Sed dubium est, an istud jus pecoris 2
appulsus ad aquam sit servitus? & videtur quod non: nam pecora sunt mobilia: & in pecoribus & in rebus mobilibus non consistit servitus prædialis, sed est quædam facultas quæ sapit in dubio realitatem: & si aliquis legat mihi jus pecoris appellendi, cedit hoc legatum à morte testatoris, *ita dicit Bald. in l. unica. §. libertatibus. in penult. quæstio. C. de cad. tollendis. & pro hoc videtur esse text. in l. Mela. §. fin. D. de ali. & cib. leg.* In contrarium videtur, quod imo sit servitus prædio. rustic. *per dictam l. 1. §. in prædiis, & ibi glo. hoc tenet, & per d. §. rusticorum cum gloss.* Sed tu dic: aut pecora sunt constituta ad agrum stercorandum, & debent vivere in fundo tuo, & tunc est servitus realis seu prædialis & rusticalis, ut in juribus proxime allegat. & hoc modo debet intelligi rubrica nostra, alias secus.

ſecus. *& ita tenet gloſſ. in dict. §. inter rusticorum. & Azo in ſumma in d. §. pecoris.* qui intelligit hanc eſſe ſervitutem, quando ex prædio meo non poſſem percipere aliam ſervitutem, niſi quod ibi contineantur pecora, vel etiam quando percipio ex fundo fructus vel ſegetes cultura pecorum, id eſt, bovum, per quos colitur fundus, propter quod habeo neceſſe pecora appellere in fundum vicinum: & prædictis adde *quæ dixi in titulo præce-*
3 *denti. in 2. quæſtio.* * Tertio dubitatur, an iſta ſervitus ſit nominata vel innominata. Ego alias dixi, remittendo me in titulo præcedenti in 3.
4 quæſti. & idem dicas in ſeptem ſervitutibus ſequentibus. * Quarto dubitatur qualiter uti debet quis hac ſervitute? dic quod non debet appellere majorē numerum pecorum ad aquam. & ſi major numerus appelletur: non in omnibus pecoribus, tunc prohibendum eſſe, Marcellus ait: quia pecora ſeparari poſſunt, licet Trebatius dixerit univerſum pecus impune prohiberi: quia junctum pecus ei pecori cui appulſus debetur, totum corrumpet pecoris appulſum: *ut l. prima. §. Trebatius. & §. ſequent. D. de*
a *aqua quotidiana & æſtiva.* Et eſt ratio, quia in ſeparabilibus utile *a* per inutile non vitiatur, *ut ibi, & l. ſi ſponſus. §. generaliter. ff. de donationibus*
5 *inter virum & uxorem. cum ſimilibus.* * Quinto & ultimo dubitari poteſt, qua actione agi debeat pro iſta ſervitute, & quot ſint neceſſaria ut competat, & quomodo formetur libellus & poſitiones ſive capitula? Et breviter dic ut dictum eſt in titulo præcedenti, quia ea quæ ibi dicta ſunt, locum habere poſſunt etiam in iſta ſervitute, & probatur *in lege prima. §. ſi quis uti: D. de fonte.* & hoc ſentit Rofred. *in titulo de interdicto de fonte reficiendo.* & ponit tanquam paria. ſervitutem pecoris ad aquam appulſus, & ſervitutem hauſtus aquæ, & ſimiliter facit Speculator *in titul. de poſſeſſ. & propriet. §. privata. verſicul. porro.*

ADDITIO.

a *Vtile.* Utile per inutile non vitiatur. *l. 1. §. penult. & ibi Bartol. in 1 oper. & Dd. de verbor. oblig. & l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto. 2. reſponſ. C. de teſtam. l. fin. C. fam. erc. & in l. certi. §. quoniam. in 3. volum.* Et ibi vide Bald. qui ponit 10. caſus in quibus utile per inutile vitiatur. *D. ſi cert. pet. & vide in l. ſervum filij. §. antepenult. per Bartol. de leg. 1. & in l. qui teſtament. de legat. 2. & ibi gloſſ. & l. ſi ita ſtipulatus. ad finem titul.*

De ſervi-

De servitute juris pascendi.

CAP. IX.

1 *Servitus juris pascendi quid proprie sit.*
2 *Pecoris appellatione comprehenduntur omnes quadrupedes quæ gregatim pascuntur.*
3 *Pascua quæ dicantur.*
4 *Pascuum quotuplex sit.*
5 *Iuris pascendi servitus an rustica vel urbana existat.*
6 *Servitus juris pascendi qualiter acquiratur.*
7 *Fundo vendito vel legato, an videantur vendita pascua quæ sunt, vel in alijs prædijs venditoris debentur.*
8 *Vniversitas alicujus villæ si rem non communem emerit, ut jus pascendi haberet, & aliquis de dicta villa sua prædia vendiderit an veniat in dicta venditione jus pascendi, quod dictus venditor habeat*
9 *Venditione molendini per aliquem facta, quo casu etiam alterius molendini posta veniat: etiam si in venditione de ea mentio facta non sit.*
10 *Testes ubi plures quam duo haberi possunt, duo de universitate non sufficerent.*
11 *Monachi singuli in causa suæ universitatis testificari possunt.*
12 *Testis examinatus in causa universitatis, puta pascui, si sentiat commodum, & dicat quod non: an falsum dixisse intelligatur.*
13 *Statutum si sit in civitate, ut in talibus pratis homines bestias ad pascendum intra terminos designatos tenere nequeant, & sic in certa prati parte pasci poterit, & in certa non: & quidam accusatus fuerit, quod in dictis pratis bestias tenuerit, nec fuerit dictum in accusatione intra terminos designatos, sed simpliciter probatum fuerit, an ex hoc condemnatio sequi valeat.*
14 *Statuti forma, si magnates non possint intrare palatium ante pulsationem campanæ sub certa pœna, an condemnatio sequi possit, nisi introitus explicite probetur.*
15 *Creditor si hypothecaria agat contra ipsum possessorem: & possessor confiteatur rem de bonis debitoris fuisse, sed negat fuisse obligationis contractæ tempore, quid juris.*
16 *Tempus aliquod punctualiter ubicunq; de substantia fuerit ad victoriam reportandum: illud tempus liquido & punctualiter probari debet.*
17 *Servitute juris pascendi quomodo quispiam uti debeat.*
18 *Servitus vel pascendi jus si in fundo alieno constituta fuerit, an cum omni pecore cujuscunq; generis pascere possit.*
19 *Servitus si de pecudibus simpliciter constituta sit: & reperiantur pecudes nobiles, sicut sunt Veronenses, & ignobiles, sicuti aliæ Italæ: an de omnibus indifferenter ipsa servitus constituta intelligatur.*
20 *Pascuis cum pecoribus morbosis, seu pestiferis nullus uti potest.*
21 *Infectionis timor ubicunq; fuerit etiam de civitate expulsio fieri poterit.*
22 *Pascendi juris servitutem habens in alieno fundo, an ipsam servitutem dividere debeat.*

23 *Pascendi jus præter justitiam per tyrannum in prædijs alienis acquisitum, an in ecclesiam transeat.*
24 *Pascendi jus quanto tempore præscribatur.*
25 *Iuris pascendi possessio vel quasi servitus quomodo probetur.*
26 *Vniversitatis 10. vel 20. si aliquo nemore tanto tempore usi fuerint, quod non extet memoria in contrarium: an ipsi universitati jus quæsitum videatur.*
27 *Actus agentium ultra eorum intentionem operari non debent.*
28 *Pascendi jus villæ vel universitati competens, an per decem homines villæ vel universitatis probari possit.*
29 *In obligationibus facti obligatio ad interesse venit.*
30 *Animal qui in fundo reperit, in quo sibi juris pascendi servitus debetur, an ipsum occidere possit. vel retinere, donec damnum reficiatur, quod dedit, vel donec cujus sit animal illud, cognoscatur.*
31 *Servitus juris pascendi quomodo amittatur.*
32 *Iuris pascendi servitus pro certo pecudum numero si uni debeatur, & ipse ampliori usus fuerit, an propter hoc ipsa servitus amittatur.*
33 *Servitus juris pascendi cum certo pecudum genere, si uni debeatur, & ipse cum alio genere servitute usus fuerit, an propter hoc ipsa servitus amittatur.*
34 *Servitus juris pascendi an perdatur, si locus servitutem debens per tyrannum occupatus fuerit, qui illis pascuis usus sit.*
35 *Pascua si aliquod commune emerit, & de communi unus vendiderit fundum suum proprium cum omni jure sibi spectante: ad per hoc servitutem, vel saltem ipsum jus pascendi amisisse videatur.*
36 *Iuris pascendi pro servitute, qua actione agi debeat.*
37 *Actio quæ competat illi, in cujus fundo contra servitutem debitam quispiam pascitur.*
38 *Fundi vel pecorum, vel temporis pascendi jus habens, an alium cogere possit, ad divisionem.*
39 *Communioni stare nemo cogitur.*
40 *Prædij servientis dominus an possit loca, in quibus alteri servitutem debet, & etiam jus pascendi, puta pascua & ligna ad culturam reducere invito domino prædij dominantis, cui juris pascendi servitus debetur.*
41 *Et econtra, an ille cui hæc servitus debetur, invito fundi domino possit, ad pascua reducere, ita ut meliora efficiantur.*
42 *Prædij servientis dominus si reduxerit pascua ad culturam, puta ad segetes, vites, propter quod pascua impediuntur ei, cui servitus juris pascendi debetur, an cogi possit ad reducendum prædia ad pascua, sicuti tempore servitutis impositæ erant, an vero ad interesse agi debeat.*
43 *Obligatio non faciendi, obligatio faciendi dicitur.*
44 *Actiones suas remittentibus regressus dandus non est.*
45 *Actione in noxali emendatio damni est in obligatione: & datio damni pro noxa est in solutione.*
46 *Pascere in agro alieno an & quando liceat.*

47 *Pasce-*

47 *Pascere in pascuis publicis & privatis, in quibus ipsa servitus imposita non est, an & quando liceat.*

48 *Animal in pascuis dimissum an per illum possideatur qui id ibi dimisit.*

49 *Pastor si animalia per insidiosa loca ad pascendum conduxerit, & ea amiserit, an de culpa teneatur.*

50 *Pascui in possessione si quispiam fuerit: & eo certo anni tempore utatur, an per hoc suam possessionem retineat.*

SErvitus * juris pascendi, est jus pecoris pascendi in fundo alieno agri mei causa: *ut l. 2. §. in prædijs. D. de serv. rust. præd. & Institut. de servit. §. inter rusticorum, & l. qui servandarum. §. fin. de præscript. verb.* & dixi esse jus, quia servitutes sunt jura: *ut Instit. de servit. in princ. & l. 1. in princ. D. de serv. rust. præd. & l. hæc autem jura, in princ. eod. titul. & l. 2. §. in prædijs, D. de serv. rust. præd.* * Pecoris etiam dixi: quia hoc nomen est generale, & comprehendit omnes quadrupedes quæ gregatim pascuntur, *l. legatis, §. pecudibus, D. de lega. 3. & Instit. ad legem Aquil. in prin. & D. eod. l. 2.* & quia lex 12. Tabul. loquebatur de pastu pecoris, *ut dict. leg. qui servandarum, §. fin. l. final. C. ad legem Aquil. & pro hoc l. Iulianus, §. glans. D. ad exhiben. & l. si pecora pascenda. C. de pact.* dixi pascendi, quia hæc servitus locum habet in pecoribus pascendis, vel quæ pascuntur: *ut probatur in l. pecoris pascendi, D. de serv. rust. præd. & in juribus supra proxime allegatis.* Dixi in fundo, quia res sua nemini servit. *l. in re communi, D. de serv. rust. præd. & l. uti frui. D. si usufruct. pet. & probatur in d. l. qui servandarum, §. fin.* Ultimo dixi: agri mei, quia si haberem fundum pro quo tenerem pecora pascenda, non posset esse tale jus pascendi, servitus præsertim realis seu prædialis, sed esset servitus personalis seu jus personale: *ut est text. cum glo. ordin. in verb. except. in l. si quis binas ædes. D. de usufruct. & text. cum gloss. & ibi Dd. in l. pecoris, & not. per gloss. & Dd. in l. ut pomum, D. de servit. & per text. gloss. Bart. & Dd. in l. Mela, §. final. de alim. & ciba. leg.* Circa quod vide quæ plene dixi *in primo lib. in princ. post diffinitionem servitutis, & titul. de aquæduct. 2. quæst.* * Visa diffinitione hujus servitutis juris pascendi, quæro primo quæ dicantur pascua? Et dic, pascua sive saltus dicuntur loca ubi bestiæ pascuntur. *l. sylva cædua, §. final. D. de verbor. signific. & l. si divortio. §. plane, D. solu. matr. & l. 1. per tot. titu. C. de pascuis publ. vel pri. lib. 11. & vide gloss. in d. §. plane.* ubi dicitur, quæ pascuis pecudum est destinata, *ut d. l. sylva cædua, §. fin.* * Quæro secundo, quotuplex est pascu-

1 2 3 4

pascuum? Dic duplex. Nam quoddam est publicum, & quoddam privatum, *ut probatur in rubr. & per totum titu. C. de pasc. publ. vel pri. lib. 11.* de pascuis publicis dicemus in 12. & ultim. quæst. princ. * Quæro tertio, an servitus juris pascendi sit rustica vel urbana? dic inspiciendum esse fundum, propter quem debetur istud jus pascendi: quoniam servitus judicatur rustica vel urbana, prout est fundus, cui servitus debetur, *ut not. glo. in vers. aream, in l. 1. D. de serv. rust. præd.* & ideo fundus, propter quem debetur ista servitus, juxta not. *per gloss. in l. pecoris, D. de serv. rust. præd. & ea quæ dixi supra in 1. quæst. in fin.* si est urbanus, erit urbana: & si rusticus, erit rustica: posset enim esse quod in loco non esset abundantia terræ. puta in aliquo castello: tunc esset necessariũ tenere pecora causa stercorandi fundum urbanum, in quo esset hortus pro usu familiæ: *ut l. urbana prædia, cum ibi not. per gloss. & Dd. ff. de verbor. signific.* circa quod vide *quæ plene dixi in 1. libr. in 4. divisi. servitut. & per ea quæ dicuntur ibi declaratur ista quæstio.* * Quæro quarto, quomodo acquiratur ista servitus? dic quod pluribus modis. Primo institutione vel alia ultima voluntate, si jus pascendi relinquatur. *argumen. Institut. de servitut. §. final. & de usufruct. §. primo, & l. ususfructus pluribus modis, D. de usufruct. & l. corruptionem, in princip. C. eodem titul. cum similibus.* Secundo pactionibus & stipulationibus, vel contractibus, puta emptione, venditione, vel donatione: *ut probatur Institut. de servit. §. penultim. cum gloss. in versic. pactionibus, & Institutionib. de usufructu. §. sine testamento.* * Sed circa hoc dubitatur, an vendito vel legato fundo, videantur vendita pascua quæ sunt vel debentur in alijs prædijs venditoris? Et in hoc distingue: Aut pascua erant deputata ad usum fundi venditi, & cum eo uno nomine nuncupata: & tunc veniunt etiam pascua, *ut est casus, & ibi hoc notat Bart. in l. Sejæ. §. Tyrannæ, ff. de fundo instruct. & probatur in l. testatrix, §. primo, ff. si servit. vend. facit l. final. in princip. cum ibi notat. ff. de serv. urb. præd. & in dict. l. testatrix. in princip. & in fin. & in l. prima. cum ibi nota. per gloss. & Bart. ff. de rebus dubijs.* Aut dicta pascua erant deputata ad usum fundi venditi, sed uno nomine non erant nuncupata: & tunc illa pascua fuerunt empta, quæ erant deputata ad usum dicti fundi tantum, *& idem per textum dict. l. testatrix. §. primo.* quia vendendo fundum simpliciter præsumitur vendidisse totum: & cum omni jure sibi spectante, nisi aliquid sit exceptuatum: *ut l. qui tabernam. cum ibi notat. ff. de contrahen. empt. & vendit. in l. 1. C. quæ res pignor. oblig. possess. & Bald. in l. 1. C. qui testament. facer. possess. & in l. si domus, §. final. ff. de legat. 1. & in*

l. Titia testamento. §. Lucius Titius. de legat. 2. & hoc intellige quando pascua, id est, jus pascendi debetur venditori in fundo alieno pro fundo vendito : quia tunc est proprie servitus : *ut dict. l. testatrix, §. fin. cum gloss. in versicul. legatario. in fin. & idem* quando pascua deberentur in fundo universitatis: quia tunc etiam posset dici servitus debita uni ad universitatem vendenti fundum proprium, seu debita illi fundo : quia licet fundus in quo debetur jus pascendi, sit universitatis, non tamen dicitur singulorum. *l. in tantum §. universitatis, D. de rerum divi. & l. sed si hac. §. qui manumittitur, cum ibi not. D. de in jus vocan.* sed si vendens haberet jus compascendi in fundo communi. ista non posset dici proprie servitus: quia res sua nemini servit, etiam communis, ut singulis *ut l. in re communi, D. de serv. urb. præd. & l. uti frui, D. si ususfruct. pen.* & ita debet intelligi gloss. *in d. l. testatrix, §. final. ff. si serv. vend.* * Et ex hoc sequitur, 8
si universitas alicujus villæ emit saltem rem cõmunem, ut jus pascendi haberet : & aliquis de dicta villa prædia sua propria vendiderit, si aliud dictum non est, venit in dicta venditione jus compascendi, quod habebat dictus venditor : *ut est casu in d. l. testatrix, §. 1.* Et propter hoc alias judicavi in quæst. mihi sic commissa. * Quidam habebat in flumine Athesi 9
unum molendinum magni pretij : quia in illo flumine prope erat alius locus pro molendino faciendo, ut aliquis non haberet causam construendi ibi aliud molendinũ : & damnificandi suum, emit illum locum seu postam molendini solum, ut remaneret vacua, ne damnificaretur suum molendinum, vendidit molendinum, similiter judicavi, quod in illa venditione veniret etiam illa posta molendini, *per d. l. testatrix. §. 1. ff. si serv. vend.* & faciunt ea quæ dicta sunt quod est not. Prædicta tamen intellige, nisi quãtitas prædij suaderet contrarium, puta quia precium conveniret solum molendino non postæ molendini : quia utrumq; multo plus valeret. *argu. l. 1. cum ibi not. ff. ad Treb. & arg. gloss. notabilis in l. 1. vers. agendo. in fin. ff. de superfi. & glo. in l. semper in stipulationibus, ibi.* Item actum, intellige etiam tacite ratione rei, *de reg. jur. & gloss. in l. semper in obscuris. eod. titu. facit ca. 1. §. donare in titul. qualiter olim feud. po. alien. & quod not. Lud. in l. divor. §. ob donationes, in 2. col. ff. soluto. matrim.* & idem dico de jure pascendi, ut non veniat in venditione facta de fundo, quando precium conveniret solum rei venditæ, & non juri etiam pascendi, per prædicta. Aut dicta pascua non erant deputata ad usum fundi venditi, nec eo nomine nuncupabantur cum fundo vendito : tunc aut pascua sive jus pa-

ſcendi, non debentur niſi illi, qui habet certum numerum camporum xxv. ſicut eſt quibuſdam locis ſtatutum : & tunc ſi quis vendiderit ſimpliciter fundum ſuum pro majori numero camporum 25. etiam non videtur vendere paſcua, ſeu jus paſculandi : quia illud jus non debetur extraneo ex forma ſtatuti, niſi habeat vigore emptionis : quia in ea non eſt nominatus, *l. in vendendo, in princip. ff. de contrahend. empt.* nec vigore ſtatuti : quia illud non loquitur, niſi in habentibus commodum burſale ſingulis menſibus, puta quando beſtiæ hominum illius villæ paſcuntur gratis, & ſine aliquo pretio, quod detur communitati : nam tunc licet nomen ſit univerſorum, tamen effectus eſt ſingularis. *ut l. ſicut. §. 1. ff. quod cujuſque univerſ. nom. & d. l. in tantum : §. univerſitatis.* Et idem dico, quando omnis utilitas perveniret ad univerſitatem, & ea poſtea divideretur jure ſingulari, eadem ratione. Sed Archid. & Roſr. *14. quæſt. 2. c. 1.* dicit, quod licet in cauſa univerſitatis conſtitutiones de univerſitate admittantur : tamen nõ omnino eis plena fides adhibetur : & ſic non faciunt plenam probationem. inducunt Antonius de Butr. *in capit. cum nuncius. extra, de teſtibus*, qui dicit hoc dictum Archid. procedere quo ad univerſitatem, non quo ad eccleſiam : quia res univerſitatis plus ſpectant ad ſingulos, quam res eccleſiæ ad ſingulos. Et ſic vult Anton. de Butr. facere differentiam inter univerſitatem & eccleſiam : quæ differentia non placet Ioann. de Imol. *in dicto ca. cum nuncius*, ex quo commodum ita applicatur univerſitati in uno caſu ſicut in alio : nec magis ſpectat ad ſingulos in uno caſu,
10 quam in alio. Unde * ipſe dicit, quod ubi plures quam duo teſtes poſſunt haberi, duo de univerſitate non ſufficerent : & hoc modo intelligatur dictum Archidia. Sed ubi non poſſunt haberi niſi duo, forte propter facti antiquitatem, tunc in ſubſidium ſtaretur dicto duorum teſtium, ex quo commodum venit applicandum univerſitati : *facit in ſimili quod not. Bart. l. de minore, §. tormenta, D. de quæſt.* Ego autem in hoc articulo quantum ad materiam juris paſcendi, puto aliter eſſe dicendum iſta diſtinguendo : Si quæritur, an homines de univerſitate poſſint eſſe teſtes. Aut eſt quæſtio inter homines de univerſitate : illi diſtinctè poſſunt in teſtimonium adhiberi, & deponere pro uno de univerſitate, & pro alio : quia tunc ceſſaret cauſæ ſuſpicio : cum præſumatur teſtis in dubio diligere unum ſicut alium, ex quo cenſetur inter eos eſſe par affectus. *arg. l. non ſolum. §. de uno*, & quod not. Bartol. *D. de ritu. nup.* & ita tenet Card. Zab. *in c. cum nuncius, in fin. extra de teſtibus*, & pro hoc facit quod not. Bart. *in l. extraneo.*

traneo, §. *de quæstione. D. de quæst. & l. qui testamento*, *ad fin. D. de testam.* pro hoc est tex. cum gloss. magna *in fin. 3. quæst. 5. cap. consanguinei.* & glos. & Dd. *in cap. postremo. de appel.* & quod nota. Bald. *in l. cum alienam. C. de lega.* Aut est quæstio inter homines aliquos de universitate & extraneum, & tunc alij de universitate possunt esse testes nisi sentirent aliquod commodum vel sentire possent : quia similem causam haberent, *ut c. personas, cum ibi not. extra, de testib.* Aut non est quæstio inter homines de universitate, sed inter universitatem & extraneum : & tunc aut tractatur de jure pascendi competenti tantum universitati, ita quod utilitatis effectus in totũ vel in partem venit etiam in singulos de universitate, principaliter : quia singuli depascunt animalia sua, & tunc non possent testificari illi, qui sunt de ipsa universitate : quia dicerentur esse testes in facto proprio. *l. omnibus, D. de testib. & l. nullus, ff. eodem titul.* Idem quando utilitatis effectus principaliter competeret universitati. & in consequentiam singulis de universitate, puta quia universitas locat pascua, & recipit pretiũ, quod dividit postea, inter singulos, & idem eadem ratione, *ut dixi.* facit gloss. singularis. *l. jure. ff. ad muni. & nota l. ex quacunque, ff. si quis in jus voc. non ie.* quod est intelligendum, quando sunt singuli capaces illius utilitatis : alias secus, sicut contingit in causa monasterij : quia licet quandoque de bonis monasterij fiant portiones inter singulos monachos, *ut c. insinuante. extra, qui clerici, & c. dilecto, de præb.* tamen non singuli monachi habent jus petenti illas portiones, *ut ibi not. facit quod habetur in ca. 2. de stat. mon. & c. edoceri, de rescript.* * Et propterea singuli mo- 11
nachi in causa suæ universitatis poterunt testificari. & hoc videtur tenere Card. Zab. *in d. c. cum nuntius*, qui facit differentiam inter causam universitatis secularis, & ecclesiasticæ. Aut tractatur de jure pascendi, quod competit universitati tantum : quia nullo modo communicatur cum singulis de universitate, nec inter eos dividitur : & tunc quæritur, nunquid homines de illa universitate possint in testes admitti & examinari ? dic quod sic, *per l. in tantum*, §. *universitatis, ff. de rerum div. & l. sed si hac*, §. *qui manumittitur, D. de in jus voc.* Aut quæritur, nunquid dictum eorum faciat plenam fidem, & sic an sint dicti testes omni exceptione majores ? & in hoc ego tenerem opin. Archi. videlicet quod non facerent plenam fidem, sed præsumptionem inducant : quia negari non potest eos habere aliquam affectionem ad suam universitatem, quia communiter habere consueverunt, ideo hoc præsumere debemus, *arg. l. certi condictio*, §. *si*

nummos,

nummos, D. si cert. pet. & per id quod habetur per gloss. & Dd. in l. 1. C. de arbitr. & ideo non sunt omni exceptione majores, ex quo exceptio ista præsumpta potest eis opponi, *ut est gloss. not. in cap. 1. in versic. majores. extra, de consang. & affi. & Instit. de inutil. stipul. §. idem verborum.* Nec facio differentiam absolute inter universitatem ecclesiasticam & secularẽ, sicut facere videtur Anton. de Butr. *in d. cap. nuntius. de testib.* Puto tamen, quod majorem præsumptionem faciant, qui sunt de universitate ecclesiastica, quam illi qui sunt de seculari, tum quia minus juris habent personæ ecclesiasticę: quia jus quod habent in universitate ecclesiastica, non transmittunt ad hæredes sicut faciunt laici, *juxta not. in cap. præsenti, de offic. ord. in 6. cum si.* tum quia personæ religiosæ, seu ecclesiasticæ magis in dubio sunt dignæ, quam seculares, *argu. gloss. not. 70. dist. monach. in ver. examinari.* Credo tamen si essent plures, fidem plenam facerent: quia
a hoc quod deficit in fide, supplet numerus *a*: *ut est gloss. notabilis in l. 3. §. ejusdem quoque principis, in vers. numerus. ff. de testib. & pro hoc gloss. 1. in c. cum à nobis, & ibi Dd. extr. de testib. & text. cum gloss. in cap. cum causa quæ. extra, de probat.* facit quod not. Bart. *in l. 1. §. idem Cornelio. D. de quæst. & Bald. in l. si quis ex argentariis, §. 2. D. de eden.* In hoc tamen concludo relinquendum esse arbitrio judicantis, an illis testibus sit plena fides adhibenda, qui habet considerare qualitatem & conditionem testium sive personarum, & quantitatem causæ, & si tota universitas magnam habet in illa causa affectionem, ita ut sit suspicandum de illis de universitate testantibus. *arg. l. 3. §. 1. & §. ejusdem quoque principis, cum ibi not. D.*
12 *de testibus.* * Sed pone juxta prædicta, quod testis examinatus in causa universitatis, puta pascui, si sentit commodum, dixit, quod non: an intelligatur falsum dixisse, ut repellatur à testificando: & quantum colligitur ex præcedentibus, si dixit quando repellebatur, dixit falsum, alias secus. Idem dixit Bartol. *in l. ex quacunque, in 4. colum. D. si quis in jus vocat. non ie.* de quo dic, *ut ibi per eũ, & Dd.* quod perpetuo tene menti. Quarto princip. acquiritur hæc servitus, vel jus pascendi sententia. *argum. l. 6. quæ incipit. usus fructus. §. primo. D. de usufruct.* Quinto acquiritur etiam hæc servitus lege, vel statuto. Nam lege acquiritur, id est, acquisita est: quia de jure cautum est, ut quicunq; per terram transiens, equum suum pabulare voluerit, juxta viam in propinquo loco amplecti possit ad refectionem & reparationem equi sui impune, etiam herba viridi, & sylva sine vastatione utatur pro sua commoditate & usu necessario. Idem dicit

text.

text. *in cap. primo* , §. *fin. in tit. de pace te. in usib. feud.* quem text. declara, ut ibi per Dd. Iacob. & Alberic. & hoc tenet ibi Bald. qui dicit per illum text. quod quicunq; transit per terram cum equo, potest equum suum saturare juxta viam, & potest etiam uti herba viridi, & sylva sine devastatione alicujus. & idem tenet Alber. de Rosa. *in l. fin. C ad l. Aquil.* Pro hoc facit, quia de jure divino licitum est comedere uvas in agro alterius, sed non exportare, & colligere spicas, & non mittere falcem in messem alienam. *de conse. dist. 5. discipulos. & plus dixit Bart. in l. 2. in fin. per illum text. C. de pascu. publ. vel priva. lib. 10.* quod milites Imperatoris descendentes ad partes Tusciæ possunt petere à Tuscis, ut assignent eis prata, in quibus possint eorum equos pascere : non tamen debent devastare prata, *ut ibi.* Sed contra prædicta opponitur, & videtur quod imo non liceat in alieno pascere equum, etiam juxta viam, *l. Quintus Mutius. D. ad leg. Aquil. Sed illе §. fina. in cap. 1. de pace tenen.* debet intelligi secundum Andr. de Isern. ibi. quod ille qui pascebat, non erat in agro, sed in via : unde se appropinquabat ad sepem separantem agrum à via : & recipiebat de herba, vel frondibus pendentibus supra viam : vel accipiebat de herba ex sylva ibi propinqua juxta viã pro refectione equi sui fessi : quod licet, dummodo sine damno faciat, & est ratio, quia sibi prodest, & alteri non nocet. *D. de evict. l. in debitore. in fin.* Sed do. Iacob. de Alva. *in d. c. §. fin.* dicit, quod licet ista lectura in se sit vera : tamen non videtur illi literæ convenire, quia ille text. §. *fina.* præsupponit, quod transitus fiebat per terram & non per viam. Item quia satis modicam dubitationem habebat, idcirco alij legunt secundum eum, quod iste equitans pascebat equum suum in agro juxta viam : quod licet, tum quia sibi prodest & alij non nocet : tum quia facit hoc ex necessitate, ac etiam quia juste credebat dominum permissurum, si hoc sciret, unde non dicitur delinquere, *ut not. Instit. de oblig. quæ ex delict. nas. §. furtum.* Item quia licet hoc videatur juridicum, tamen cum istud sibi prodest, & alteri non noceat, æquitas suggerit, ut hoc admittatur, ut videmus in simili, *in l. in summa. §. item Varus. D. de aqua plu. arcen.* & ita not. gloss. quæ hoc tenet, *23. q. 2. c. fin.* Sed circa prædicta communiter sunt statuta, quæ specialiter provident, in quo loco, & in quo tempore licitum sit pasculare. * Sed quid 13
si statutum est in civitate, ut in talib. pratis homines non possint tenere bestias ad pascendum infra terminos designatos, & sic certa parte prati poterit pasci, & in certa non : & quidam fuit accusatus, quod tenuerat be-

ſtias in dictis pratis, nec fuerat dictum in accuſatione infra terminos deſignatos, & ſic ſimpliciter fuit probatum, an ex hoc ſequi poſſit condemnatio? Bartolus format hanc quæſt. *in l. de pupillo. §. qui nunciat. ff. eod. tit.* per quam dicit, quando unum & idem factum non eſt prohibitum in qualibet parte loci, debet exprimi & probari illa pars loci, in qua factum eſt punibile. & pro hoc videtur tex. ſecundum eum *in l. 1. in fin. cum l. ſequ. ff. de incend. ruin. & naufra.* Item dicit Bartol. de tempore. Pone poſt medium menſem Martij licet paſculare in certis pratis, & non ante, qui accuſavit de menſe Martij, non dicit in qua parte dicti menſis: niſi exprimatur, & probetur illa pars temporis, in qua factum eſt punibile, non ſequitur condemnatio. pro hoc optime facit quod not. *l. eum actum. D. de negot. geſt.* & pro hoc ego allego quod not. Ange. *in l. in ſubſtitutione. de vulg. & pupil.* ubi dicit per illum textum, quod ubi certum & determinatum tempus eſt de ſubſtantia diſpoſitionis, illud punctualiter intervenire debeat, alias diſpoſitio non tenet, *alleg. d. l. eum actum. & l. matrem. C. de*
14 *proba.* per quem tex. Bald. ibi decidit multas quæſtiones ſimiles. * Videlicet ſi ex forma ſtatuti magnates non poſſint intrare palatium ante pulſationem campanæ ſub certa pœna, ſi probatur introitus, non ſufficit, niſi probetur explicite, quod intravit ante ſonum. *l. denunciaſſe. §. quid tamen. ff. de adult. l. prætor. §. dolo autem. ff. vi bon. rapt.* Item presbyter à parochiano petit decimas de quæſitis: & parochianus dicit ſe non teneri: quia ille quæſivit ante conſilium Lateranenſe: debet enim probare, quod ante quæſierit, cum ſacerdotis intentio ſit fundata de jure cõmuni, ſecun-
15 dum Cyn. & Angel. *in d. l. §. dolo autem.* * Item dicit Ange. ſi creditor agit hypothecaria contra ipſum poſſeſſorem, poſſeſſor confitetur rem fuiſſe de bonis debitoris: ſed negat fuiſſe ejus tempore obligationis contractæ. Nam debitor debet probare, quod illo tempore fuerit debitoris, quod iſtud eſt de ſubſtantia ad fundandam intentionem creditoris ſecundũ Cynum *in l. & quæ nondum. §. quod dicitur. D. de pignor.* quod dicit eſſe verum in privato creditore agente: ſecus eſt in fiſco, *ut eſt text. final. ſecundum unam lecturam in l. 1. C. de jure fiſc.* Item pro hoc allego, quod not. idem Angel. *in l. 2. in 2. colum. C. de petit. hæred.* ubi dicit, per
16 illam l. * Quod ubicunque aliquod tempus punctualiter eſt de ſubſtantia ad victoriam reportandam, illud tempus debet probari liquido & punctualiter, *allegat d. l. matrem. & dict. leg. eum actum.* & idem dicit in loco, *ut d. l. non ſolum. §. ſed ut probari.* & idem dicit in procuratore denunciante ut

ante ut

ante ut procurator, *ut l. denunciasse. §. quid tamen. D. de adul.* & idem etiam dicit esse in alia qualitate. *l. prætor. §. dolo autem. & l. si dolo. D. si quis testa. lib. es. jus. fu.* & idem vult ipse Angel. *in l. 1. §. final. ff. de incend. ruin. & naufra.* qui dicit, quod ubi lex exigit certum locum vel tempus, illud deduci & principaliter probari oportet: *ut ibi. & l. si quis ex naufragio. eod. tit. & l. libellorum. ff. de accus. cum simil. & idem dicit Angel. in l. eum qui. §. Publiciana. per illum textum, ff. de publ.* qui subdit: quod cautus sit ille, qui debet probare in deducendo & probando dictum tempus punctualiter: alias succumberet. *facit l. sed si alienum. §. in extraneis. eodem titu.* Et istam sententiam tenet etiam Bartol. *in l. matrem circa princip. C. de probat.* qui dicit, quod quandocunq; probatio consistit in differentia temporis vel loci, oportet quod fundatus ex differentia probet differentiam, *per d. l. matrem. & per d. l. eum actum. facit l. in illa stipulatione. si Cal. & l. hoc jure.* & quod ibi not. Bart. & Doct. *ff. de verb. oblig.* & idem in affectu tenet Bald. *in l. fin. in 3. colum. vers ex quibus concludo,* ibi ubicunque juris ratio. *C. de edicto divi Adria. tollen.* & pro hoc etiam facit, quod not. Innoc. *in c. cum inhibitio. in ultim. gloss. extra, de cland. despon.* & quod not. Flor. *in l. si dominus servum in fin. D. ad leg. Aquil.* qui dicit per glo. ibi, quod ubi actus potest se habere ad habitum, & permissum, semper in dubio intelligitur esse factus ex potestate permittente, & dicit hanc esse notabilem præsumptionem, quæ probatur *in l. merito. ff. pro socio.* & de ista quæstione vide plene per Abbatem *in c. auditis. in ultima charta, de præscript. & adde l. cum res. & quod ibi not. Salic. C. de dona. l. Stichus ff. de statuliber.* * Quæro sexto principaliter, quomodo 17
quis debeat uti servitute sui juris pascendi? Et primo dic quod debet uti prout in constitutione servitutis conventum est, *argu. l. 1. §. si convenerit. D. deposi.* vel prout est consuetudo vel statutum in loco, *argum. l. qui luminibus. D. de servit. urb. præd. & l. an in totum C. de ædif. privat.* facit quod dixi supra in servitute aquæductus, *in 8. quæst. princip.* & ideo quis debet uti illo genere pecorum, de quibus conventum est in constitutione servitutis, & non alio, *argum. l. certo generi. in princ. & per totam illam l. D. de serv. rust. præd.* * Sed quid si simpliciter est constituta servitus, vel 18
jus pascendi in fundo alieno, an possit cum omni pecore cujuscunque generis pasculari? & videtur, quod sic, si non est expressa species pecorum, *argum. l. in tradendis. in princ. D. com. præd. & d. l. certo generi. §. fin. & l. si servitus. in princ. cum ibi not. D. de servit. urb. præd.* quod credo esse

verum, nisi ex alijs circum stantijs apparet contrarium sensisse, *per l. si ser-*
19 *vus plurium. §. fina. cum ibi notatis. D. de legat. 1. cum si.* * Item quid si est expressum de pecudibus, & reperiuntur pecudes gentiles & nobiles, quæ habent optimam lanam, & magnam curam & custodiam requirunt, ut sunt pecudes Veronenses: & reperiuntur etiam aliæ quæ habent lanam grossam, & non requirunt custodiam, ut sunt pecudes Italiæ: & servitus simpliciter est constituta de pecudibus, an possint ad pascua duci tam pecudes grossæ quam nobiles, vel econtra? puto quod sit inspiciendus locus, in quo sit servitus constituta: quia si in illo sunt tantum grossæ, non intelligitur de nobilibus & econtra, si aliquod damnum vel interesse esset constituenti servitutem: quia in dubio videtur esse actum de illis in loco ubi esse consueverunt, *argumento legis semper in stipulationibus. cum ibi notatis. ff. de regul. jur.* nec debet ampliori numero pecorum uti in pascendo, quã sit servitus constituta, *arg. d. l. 1. §. Trebatius. cum §. seq. ff. de aqua quot. & æsti.* de qua etiam dicam in seq. q. princ. nec in alio loco vel tempore, quam sit servitus constituta, *l. certo generi. ff. de serv. rust. præd. l. si eo loco. §. fin. D. si serv. vend. & l. si cui. est via. in princ. & l. si quis alia. in princ. D. quemadmodum servitutes amit. & l. si communem. §. 1. eod. titu.* sed ubi non esset conventio, vel consuetudo, aut statutum, debet uti secundum naturam servitutis juris pascendi, de qua habetur *in l. pecoris. cum l. sequ.*
20 *D. de servit. rust. præd.* * Item non debet quis uti pascuis cum pecoribus morbosis seu pestiferis: quia alia pecora contagione morbosi pecoris perirent seu perire possent. *l. Iulianus. in princip. cum ibi notatis. D. de actio. empt.* Unde dicitur:

Morbida facta pecus, totum corrumpit ovile,
Ne maculet socias, est separanda grege.

Et ideo scribit beatus Hiero. Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ovis repellenda, ne tota domus ardeat, massa corrumpatur, corpus putrescat, & pecora intereant, *ut habetur 24 q. 3. resecandæ. & pro hoc est text. in c. pen. vers. sicut ex una ove. morbida.* & ibi gloss. dicit, quod una ovis morbida totum gregem inficit, *45. dist.* sed illud refert. & facit text. cum gloss. *in l. si finita. ver. juncta. §. ex hoc edicto. D. de damn. infect.* & tex. *in l. 2. C. de sum. Trin.* per quem dixit Guil. de Cun. & Bald. & Paul. de
21 Castr. & Dd. * Quod ubicunq; est hujusmodi timor infectionis, potest fieri expulsio etiam de civitate, *allegat. in authe. jusiuran. quod præst. ab his. in fin.* & etiam dicit, quod si aliqua inhonesta mulier venit in viciniam,

k pos-

b possunt vicini facere ipsam expelli. & idem de leprosis & similib. & de b
hoc est gloss. *in c. 1. in versi. expellam. de usuris. in 6.* de hoc etiam scripsi
in l. ædiles etiam. §. Pedius. in 4. not. D. de ædi. edic. quod bene nota:
quia quotidie potest contingere. * Nunquid autem habens servitutem ju- 22
ris pascendi in fundo alieno, debeat ipsam servitutẽ postea dividere? Distingue duos casus, aut ambo sunt contenti dividere: aut unus tantum vult dividere, alter non. Primo casu subdistingue: aut quæris de divisione servitutis, & ista non potest dividi, quia est indivisibilis, *l. si unus. D. de serv. rust. præd. & l. si sub una. §. fin. ff. de verbo. oblig.* & hoc vult glo. fi. *in fin. in l. si ex meo. D. de serv. rust. præd.* & hoc tenet Bart. *in l. stipulationes non dividuntur. in prin. in 2. op. D. de verb. oblig.* Et est ratio, quia servitutes rusticæ reales sunt secundum indigentiam rei vel prædij dominantis: & usui in hoc æquiparantur, *ut l. ergo. in fin. ff. de serv. rust. præd. & not. Barto. in l. ea. §. Cato. in 6. q. & d. l. stipulationes non dividuntur. in 4. q. post mediam colum. de verb. oblig.* & ideo sicut usus est individuus, *l. usus pars. D. de usu & habi.* ita etiam servitus juris pascendi, aut quæris de fundo in quo debetur servitus juris pascendi, vel de ipsis pecoribus. & in his potest fieri divisio: videlicet ut circa partem fundi pascantur, & in illa sit servitus & in alijs partibus fundi remittatur servitus, *ut l. ad certam. D. de serv. l. si quis duas. §. si quis partem. ff. com. præd. facit l. certo generi in princ. de serv. rust. præd. & l. si cui via. in princ. D. quemad. serv. amit.* non autem potest dividi pro parte incerta pro indiviso, *l. partis. D. de ser. & l. qui per certum. D. com. præd. & l. plurib. §. fin. de verb. signif.* & hoc vult Bart. *in princ. 2. opin. in l. stipulationes non dividuntur. de verb. oblig.* & similiter non potest dividi numerus pecorum, nisi pro diviso pro pecorum numero, & non aliter, *argu. l. usufructuarium. §. in vivarijs. & quod ibi not. Flor. D. de usufr.* & tenet Bart. *in 2. op.* dicens, non caperet etiam divisionem pro diviso: quia si fieret talis divisio, nullus erit usus: tamen si fieret hujusmodi divisio inter habentem servitutem juris pascendi, & debentem servi, puta 25. campos, omnino non comprehenditur vigore emptionis: quia in ea non est nominatum, *l. in vendendo. in princ. D. de contrah. empt.* nec vigore statuti: quia illud non loquitur, nisi in habentibus 25. campos. imo plus dico, etiam si vendens diceret, quod comprehenderetur jus pascendi, non valeret, *arg. l. si ita script. §. regu. cum ibi not. D. de liber. & posth.* Aut vendidit 25. campos, vel ultra: & tunc teneo, quando venditio esset simpliciter facta, nulla mentione de jure pascendi, quod

venit jus pasculandi tanquam connexum. *argu. d. §. regula. cum ibi notatis per gloss. & Dd. facit l. alienatio. D. de contrah. empt. & l. traditio. in prin. Dd. de acqu. rer. dom.* aut pascua sive jus pasculandi competit uni suo jure proprio: puta quia emit vel aliter acquisivit jus pasculandi in fundo alterius vel cõmuni, & vendidit postea alium fundum suum nulla habita mentione de jure pascendi, & tunc non comprehenditur illud jus pasculandi,
23 *per d. l. in vendendo in princ.* * Sed circa prædicta dubitari potest, an jus pasculandi quæsitum per tyrannum contra jus in prædijs alienis transeat in ecclesiam? Et dic quod non, quia ecclesia est cultrix & auctrix justitiæ, nec patitur aliquos contra justitiam in se ferre, vel in alterum, licet privatus sæpe deviet à justitia, *ut est text. in c. 1. §. & si clientulus. in tit. de alien. feud.* Et quia ecclesia non succedit in aliquo turpi quæstu, *c. ex transmissa. extra, de decim.* & ideo debet illis restitui, quibus est injuste ablatum, & usurpatum, vel pauperibus erogari, *argum. c. cum tu. extra, de usu. & c. cum sit minus. de Iudæis, facit l. 2. & quod ibi not. C. de episcop. audi.* Tertio acquiritur servitus, sive jus pasculandi præscriptione vel cõsuetudine præscripta, sicut alia quælibet servitus, & jus acquiri potest, *ut l. 1. & 2. cum ibi not. C. de servit. & l. servitutem prædiorum. cum ibi not. per gl. & Dd. ff. de serv. & l. hoc jure. §. ductus aquæ. D. de aqua quot. & æsti.*
24 *& c. fin. cum ibi nota. ext. de consuetu. cum si.* & istud est clarum. * Sed dubium potest esse quanto tempore præscribatur? Et dicendum est, requiri tantũ tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium: quoniam hæc servitus habet causam discontinuam, *ut dict. §. ductus aquæ. & l. foramen. in princ. & §. 1. ff. de servit. urb. præd.* nisi allegetur titu. & ad ipsum probandum deducatur, & probetur ipsum fuisse in possessione, vel quasi, hujus servitutis, vel juris pascendi, *ut not. gloss. not. in d. l. servitutes prædiorum. & gloss. 1. l. 1. §. denique. el 2. ff. de aqua pluv. arcend. & gloss. & Dd. in c. pervenit. extra. de censib. & dixi plene in 1. libr. 8. qu. princip. & supra in titu. de servit. aquæduct. versic. circa tertium.* quando nulla est
25 conventio. * Sed dubium est qualiter probetur possessio, vel quasi servitutis vel juris pascendi, & sic quæ personæ debeant pasculasse, ad hoc ut inducatur dicta præscriptio seu consuetudo præscripta? Et in hoc distingue: aut singulares personæ prætendunt, ad suam privatam tantum utilitatem se præscripsisse, aut universitatis. Primo casu quando sunt singulares personæ, non est dubium, quod si ipsæ fuerunt in quasi possessione juris vel servitutis pascendi per se, vel alius eorum nomine, sufficit, *argum.*

l. fin.

l. fin. in fin. cum l. seq. & l. quod meo. in princ. & l. interdum cum ibi nota. ff. de acqui. poss. Secundo casu, quando est universitas, quæ dicit se præscripsisse: & tunc si probetur per syndicum, vel alios, qui regunt universitatem, possedisse sufficeret, *ut l. 1. §. fin. & ibi hoc not. Bartol. & Dd.* & probatur *in l. municipibus. D. de condit. & demon.* vel si probetur, quod major pars universitatis possederit, vel consenserit, ut aliquis per se possideret, *l. metum §. animadvertendum. D. quod. met. cau. & not. gloss. fin. in l. 2. ff. de acq. poss.* vel etiam si probetur servum universitatis possedisse, *ut d. l. 1. §. fin. cum l. seq.* Sed si aliquæ singulares personæ de universitate possederunt, nunquid hoc sufficiat per universitatem, ut universitas videatur possedisse, *vide text. in l. sicut. §. 1. D. quod cujusque uni. nom.* & ibi gloss. *in fin.* quod facit ad usum nemoris per bestias hominum villæ. & ibi Bald. exponit gloss. ut si singulares homines villæ pasculuaverint in nemore universitas intelligatur, licet non appareat de mandato eorum: quia patientia universitatis, loco mandati habetur, *ut ff. mand. l. qui patitur.* quod ergo pauci possederunt, extenditur ad universos. & sic extenditur præscriptio seu consuetudo, secundum glo. de quo per Innoc. *in c. dilecto, extr. de offic. Archidia.* & hoc quidem videtur velle Guil. de Cun. *in dict. l. sicut. §. 1.* qui dicit, * quod si aliqui, puta 10. vel 20. universitatis singuli usi sunt quodam nemore, in tanto tempore cujus initij memoria non extat in contrarium: licet videatur acquisitum jus illis solis, quia pręscriptio est odiosa, *l. quod meo. §. fin. de acqui. poss.* tamen si ipsi usi sunt nomine universitatis, & tanquam de universitate, universitati jus quæritur. quia cum interrogabuntur, respondebunt, ideo usi sumus, quia universitas habet jus, & ita per tales acquiritur universitati. *facit. l. sed ca. de leg. & l. an in totum. C. de ædific. privat. & l. 2. C. quæ sit long. consuet.* & hoc inducit consuetudo, ut ibi. Nec obst. quod dicitur, præscriptio est odiosa, ergo non amplianda. quia illud verum in ipsa acquirenda, sed postquam est quæsita, facilius ampliatur, *l. apparet, ff. de itin. act. priva. facit. C. de arg. & cens. l. cum sumus. lib. 10.* Et prædicta intellige vera, si prædictæ tales personæ hoc fecerint nomine universitatis, & de mandato, vel scientia universitatis, vel regentium ipsam, quo casu nedum possessio acquisita conservatur, sed etiam de novo acquiritur, *per d. l. primam cum l. seq. ff. de acq. poss. & per l. municipibus. de cond & demon. conjuncta. l. qui patitur. ff. man.* & dicuntur usæ de voluntate & scientia eorum quibus cura universitatis commissa est, *ut l. municipes intelliguntur, ff. ad muni. &*

not. per

26

not. per glo. in c. dilectus. & l. secundo, in ver. officialibus, extr. de testi. intellige, quando illi regentes sciebant dictas personas singulares uti nomine eorum, seu universitatis: alias non posset universitas possidere: ex quo sunt administratores: nec sciebant per universitatē possidere: quia ad acquirendam possessionem requiritur animus, *l. 3. in princ. & l. quemadmod. ff. de acq. possess.* qui animus debet esse apud regentes civitatem: *ut d. l. 1. §. fin. cum l. sequ. eod. tit.* Et propterea in practica sis cautus, ut articules & probes, quod administratores sciverint tales nomine universitatis suæ possidere. sed si simpliciter dictæ singulares personæ usæ fuissent dicto nemore, vel jure pasculandi absque mandato, & scientia universitatis vel regentium eam, in hoc distingue: Aut sunt usæ nominibus proprijs, & clarum est, quod nihil acquisiverunt universitati, nec in acquirenda possessione, nec in acquisita conservanda, *l. sicut. §. 1 ff. quod cujusque univers. no.*
27 Quia * actus agentium nō debet operari ultra intentionem eorum. *l. non omnis, ff. si cert. pet.* Aut sunt usæ nominibus proprijs, & universitatis, vel universitatis tantum: & hoc non constat, & idem: quia paria sunt non esse, vel esse, & non apparere. *l. in legati fundo. & l. Rutilia, ff. de contrah. empt.* Aut constat, quod fuerunt usæ ubsq; mandato vel scientia universitatis, vel gubernantium eam: & tunc aut tractatur de possessione vel quasi, acquisita universitati conservanda, & prodest universitati, *per text. in l. generalis, ff. de acqu.* & per ea quæ dixi secundum Guliel. de Cun. aut tractatur de possessione, vel quasi, de novo universitati acquirenda, & tunc videtur quod jus possessionis vel quasi, quęrere universitati nō potuerunt, *per text. in d. l. 1. §. fin. cum l. seq. ff. de acqu. poss.* & hoc videtur probari hac ratione: quia sicut per civem non potest quæri civitati ratione subjectionis, *ut not. Bart. in l. si ita stipulatus, §. Chrysogonus, ff. de verb. oblig. & l. 1. ff. de jure fis.* ita multo minus videtur per rusticos posse quæri villæ suæ, vel per alias personas singulares universitati suæ. Sed ista ratio non videtur bona, quia Rofr. & Paul. de Cast. *in d. §. Chrysogonus,* tenent contrarium, scilicet quod per civem, & ejus stipulationem acquiratur civitati, sicut per filium patri: quia non est minor subjectio, quam filiaris, *ut l. veluti ff. de just. & jur.* & non minus quis nascitur suę reip. *l. 1. §. generaliter ff. de vent. in poss. mit.* Unde Tullius *lib. 1. Offic.* Non solum nobis nati sumus, ortusq; nostri partem patria vendicat, partem amici nostri. facit *l. postlim. §. filius. ff. de capti.* Ego vero teneo, quod non acquiratur civitati, *per d. l. 1. §. fin. cum l. seq. cum gloss. ubi est casus, ff. de acquir. poss.*
Neç

Nec obst. dum dixi, per civem acquiri posse civitati, sicut per filium patri, quia hoc non puto verum, quia non reperitur jure cautum. Et contrarium not. communiter Dd. *in d. l. si ita stipulatus, §. Chrysogonus. D. de verb. oblig.* Præterea in alia universitate quam civitate vel patria, non procederet sine dubio, per prædicta. Sed aliud dubium quotidianum potest occurrere : * nunquid jus pascendi competens villę vel universitati, possit 28
probari per homines 10. villæ vel universitatis ? Ista q. ponitur per Cyn. *in l. parentes, in fin. C. de test.* qui dicit, quod quando disputatur de pascuis & nemoribus, in quibus bestiæ singulorum depascunt, & singuli ligna incidunt, si inducantur homines de dicta villa ad testificandum, eorum testimonium non est idoneum : quia dicitur testimonium in re propria, ex quo ad eum spectat commodum, *l. 1. §. in propria. ff. quan. appel. sit. conjuncta l. omnibus. C. de testib.* sed si singuli non sentirent aliquod commodum in particulari, sed tantum in communi : quia solum afferretur commodum in cōmuni, puta quia animalia solum in cōmuni pascebantur, vel pro communi tantum ligna incidebantur, tunc possent esse testes, *argum. l. in tantum. §. universitatis. de rer. div. & l. sed si hac. §. qui manumittitur, ff. de in jus voc.* & etiam ita tenet Iac. de Ra. & Spec. & quamplures antiqui & moderni Dd. & idem vult Iac. Bar. & Guliel. de Cun. *in d. §. qui manumittitur.* & idem tenet in effectu Bald. *in d. l. parentes, in fin.* qui dicit, quod si utilitatis effectus non distribuitur in singulos, sed pertinet ad bursam universalem : tunc recipitur testimoniū singulorum : quia bona sunt divisa, sc. universitatis, à bonis singulorum : secus ubi utilitatis effectus distribuitur in singulos. Ista fuit opi. originalis Cyn. *in d. l. 1. C. ad leg. Aqu. in addit. sua parva,* quam quidam non habent : licet Paulus ipsum non alleget : imo contra eum concludunt, quæ opi. Paul. licet esset vera tamen videretur esse limitanda, quando ille qui reduxit opus non fuit in dolo : secus si fuisset, puta quia sciebat se teneri ad servitutem, non posse opus contra servitutem facere : quia tunc videtur, quod propter dolum suum perdat facultatem reducendi rem in pristinum statum *argum. l. pen. §. fin. ff. commod. & l. si servitutem, de pign. act. l. inter causas. §. & cum servus. ff. mand. l. quod. in princ. D. de noxa. cum simil.* sed certe illa jura loquuntur in actione noxali, in qua interesse præstari potest domino damnū passo, non servo qui dedit damnum : cum forte valeret multo minus quam sit damnum, secus videtur esse in casu nostro, in quo non interest ejus cui servitus debetur, ut damnum majus resarciatur, quam ut res in pristinum

statum reducatur: & si aliquid interesset, plus etiam illud posset peti, *per l. si cum dies, §. fin. cum l. seq. D. de arb.* Communis tamen opi. Dd. videtur esse, quod fiat distinctio, Aut corpus factum est reducibile, vel non. *ut supra dixi.* In hoc tamen breviter concludas: Aut ille cui debetur servitus, reducto fundo servientis ad culturam, vult agere actione *l. Aquil.* ad emendationem damni, & potest, si fundus non esset reducibilis ad priorẽ statum. & istud non habet dubium: *& ita loquitur. l. 1. & 2. in princ. C. ad leg. Aquil. cum simil.* Aut est reducibilis ad priorem formam, & tunc tene quod similiter possit agi ad emendationem damni, per dicta jura sed erit in facultate debentis servitutem, reducere opus ad pristinũ statum: & ita potest loqui *d. l. 2. in fin.* per ea quæ dixi secundum Paul. aut agere vult actione l. Aquilię, ut res in pristinum statum reducatur. & tunc aut non est reducibilis, & non potest, *secundum Cyn. Bald. Angel. & Salyc. in d. l. 1.* & istud est clarum. Aut res est reducibilis in pristinum statum: & in hoc teneo quod agere possit, ut reducatur, & præstando interesse liberaretur, per ea quæ statim dicam in casu sequ. & ita videtur communis opin. Aut ille cui debetur servitus, vult agere actione confessoria, & in hoc stat dubium, an possit agere ad reducendum rem in pristinum statum, ubi potest reduci: an vero debeat agere ad interesse tantum quia in actione confessoria venit interesse, *l. loci corpus, §. in confessoria. D. si*
29 *serv. vend.* Et quia * in obligationibus facti venit oblig. ad interesse, *l. stipulationes non dividuntur. §. Celsus, de verb. oblig.* Contrarium tamen teneo, videlicet ut possit agi confessoria ad opus in pristinum statum reducendum, quod sic probatur: quandocunque factum est in obligatione ex dispositione legali, semper quis tenetur ad factum. *l. stipulatio. §. sin autem. ff. de nov. oper. nun.* & ibi hoc not. Bart. *in fin.* & idem not. Bartol. *in l. 1. §. 1. in 2. colum. & l. si prius. in 10. quæst. eodem titul.* & Bartol. & Dd. *in l. stipulationes non dividuntur, ff. de verb. oblig.* Sed ista patientia, quod quis possit cum suis pecoribus pasculari in fundo debente servitutem, venit ex dispositione legali. *d. l. quoties de serv. & l. 3. §. dare. ff. de usufr.* ergo ad illam præcise cogi poterit, nec liberabitur debens servitutem, si vult præstare interesse. Si vero opus est factum, eo cui servitus debetur ignorante, & sic nec expresse, nec tacitè consentiente: quia tunc aut erat ignorantia facti, quia nesciebat opus fieri, facti puta: vel quia bene sciebat opus fieri in fundo servientis, sed ignorabat fundũ illum sibi servientẽ, vel ignorabat servitutẽ sibi deberi, & sibi in aliquo nõ præjudicat: & erit idẽ quod est in casu præcedenti, quando scivit, & cõtra dixit, *l. La-*

beo. & *l. ſed hoc ita. ff. de aqu.plu. arcen.* & ibi hoc tenet Bart. & probatur *in l. Sabinus, ff. cõmuni divid.* Aut erat ignorantia juris, puta quia ſciebat fundũ debere ſibi ſervitutẽ juris paſcendi, & ſciebat opus fieri contra ſervitutem debitã: ſed ignorantia juris ductus credebat dominũ fundi poſſe illud opus facere in ſui præjudiciũ: ideo tacuit, & nõ contradixit: & tunc idẽ, quia etiã error juris in hoc caſu, ubi tractatur de damno ſuo evitando, ſibi nõ nocet, *ut dicit gl. not.* quã ſequitur ibi Bart. & Dd. *in d. l. Labeo, ff. de aqua plu. arce. facit. l. juris ignorantia, l. 2. & l. error. ff. de jur. & fact. ignor.* Supereſt alia q. * an ille qui reperit animal in fundo, in quo ſibi de- 30
betur ſervitus juris paſcendi, poſſit ipſum occidere, vel retinere donec reficiatur damnũ quod dedit, vel donec cognoſcatur, cujus ſit illud animal. Iſta quæſtio formatur in perſona domini fundi, *per Spec. in titu. de actore. §. 1. ver. ſed pone, inveni pecudem. & per Dd. in l. hoc amplius. §. de his. ff. de damn. infect. per Bartol. in l. ratis. ff. de incend. rui. & naufr. Flor. in l. Quintus. ff. ad leg. Aquil. per text. gloſſ. Ant. de Butr. in c. ſi læſerit, extr. de injur. & dam. dat.* Ex omnibus breviter ita concludas, Aut volo occidere animal, quia inveni in fundo meo, vel mihi ſervitutem debente, & non poſſum. d. l. Quintus, in pr. aut non volo ipſum occidere, ſed verberare, vel vehementius ipſum dejicere, vel cogere ita, ut aliquod damnũ patiatur, & non poſſum, ſed debeo ipſum expellere, ac ſi eſſet animal meum, alias teneor pro damno *d. l. Quintus. in princ. §. 1.* & iſtud non eſſet dubium, & niſi eſſet ſtatutum in loco, quod daret poteſtatem prædictam faciendi. Aut nolo ipſum animal percutere vel occidere, ſed retinere: & tunc aut volo retinere: quia non cognoſco cujus ſit animal, donec intelligere poſſum ejus dominum, contra quem agere valeam, & poſſum ob hanc cauſam retinere, *ut not. ſingulariter Spec. in dict. verſ. ſed pone. inveni pecudem, & idem tenet. Bald. ſecundum Ricar. Mal in l. 2. C. de ſerv. fug. per l. capite quinto. ff. de adul. & idem Lud. de Ro. in l. hoc amplius, ff. de his, ff. de damn. infect.* aut volo animal includere & retinere, donec mihi ſatisfiat de damno & intereſſe, & videtur quod poſſim: *per l. ratis, ff. de incend. ruin. & naufr. & d. §. de his.* In contrariũ videtur d. l. Quintus. quam ſequitur Oldra. Bartol. & Dd. *in d. §. de his*, tenent, quod non poſſit includi vel retineri per d. l. Quintus, & idem Bald. *in d. l. 2.* Nec obſtat *d. l.* ratis, *d.* §. de his, quia ſecundum Bart. magis eſt periculum in retentione animalium: quia facilius pereunt, quam in alijs, *in d. l. Quintus. & gloſſ. & Ioan. Andr. & Butr. & Dd. in d. c. ſi læſerit, extr. de injur.*

31 *& dam. dat.* Quæro septimo principaliter, * quomodo servitus juris pascendi amittatur? Ista quæstio decidi potest ex his quæ dixi in 1. lib. in 4.
32 quæst. princip. Sed potest ulterius dubitari, * an si uni debetur servitus juris pascendi pro certo numero pecudũ, & ipse usus est pro ampliori numero, an propter hoc amittatur servitus? Et dicas quod non, ex quo plus fecit, quam sibi deberetur, *ut probatur in l. si cui via. in princ. D. quemad. servit. amitt.* pro hoc optime facit *l. 1. §.* Item quæritur. & *§. Trebatius.*
33 *cum §. seq. ff. de aqua quot. & æsti.* Item quid si debeatur * servitus juris pascendi cum certo genere pecudum, & usus est servitute cum alio genere, puta equarum vel vaccarum, an per hoc amittatur servitus? dicas, quod sic: & idem quando debebat uti certo tempore vel loco, & usus est alio loco vel tempore, *ut l. si communem. §. 1. & l. si quis alia, in princ. ff.*
34 *quemad. servit. amit.* Item * quid si locus debens servitutem est occupatus per tyrannum, qui usus est illis pascuis, an perdatur servitus? dicas quod non, *ut probatur in l. qui fundum, D. quemad. servit. amit. cum his quæ ibi not. per Bar. & Dd.* & pro hoc facit quod not. Bald. *in l. male agitur. in fin. C. de præscr. 30. annor.* ubi dicit regulariter per text. *in d. l. qui fundum.* quod Papa Romanus nõ perdit possessionẽ alicujus rei ei subtractæ per rebellionẽ Papatus: quia Papa Ultramontanus sive justus sive injustus nomine ecclesiæ possidet: & sic Romana ecclesia nihil perdit, quia
35 per simplex factũ retinetur servitus, *dict. l. qui fundum.* quod not. * Item quid si commune emit pascua, & unus de cõmuni vendidit unum fundum suum proprium cum omni jure sibi spectante, an pro hoc videatur amisisse servitutem, vel saltem ipsum jus pascendi? Et videtur quod sic ipse videatur tacitè alienasse etiam illud jus pascendi: *per l. testatrix. §. 1. ff. si ser. vend.* dicas contrarium, quia in venditione simplici, vel alienatione qualibet, vel instrumento, semper intelligitur exceptum jus communis: ut eleganter vult Bart. *in l. rescr. §. sciendum, circa fin. ff. de mu. & ho.* quod not. ad q. de qua alias fui interrogatus, an si commune emit decimam omnium fundorum suorum, & unus de communi vendidit prædia sua, nunquid videatur vendidisse jus decimę cum fundis venditis, & dixi quod nõ, ex quo decima per commune fuerat empta, & communi acquisita, *& adde*
36 *quæ dixi supra in 5. q. princ.* Octavo quæritur, * qua actione agitur pro ista servitute juris pascendi? & dic quod illi, cui hæc servitus juris pascendi debetur, competit actio confessoria, *l. 2. §. 1. ff. si serv. vend.* de aqua habetur ibi plene per Flor. & Bartol. & Dd. *in l. si prius. D. de nov. oper.*
nunc.

nunc. & glo. & Dd. in §. aquæ, Instit. de act. & ista actio est directa quando competit pro servitute constituta, sed si competit pro servitute præscripta, tunc esset utilis confessoria, *in l. 2. §. fin. ff. de aqua pluv. arcend,* conjuncta authen. nisi tricennale, *cum ibi not. per gloss. & Dd. C. de bon. mat.* & hoc quando debetur à prædio alteri prædio. secus si ille qui habet jus pascendi, non haberet prædium: quia tunc non esset servitus realis, sed servitus vel jus personale, *l. ut pomum. D. de servit. rust. præd. & dixi in 1. quæst. princ. in fin.* & hoc casu si illud jus deberetur ex conventione, deberetur ex eo contractu: & si deberetur ex præscriptione cum titulo similiter competeret actio saltem utilis: *per not. in d. l. 1. in fin. & d. authen. nisi tricennale, & Bald. in l. 1. C. de usufruct.* & si ex forma statuti præscripsit, posset agi condictione ex illo statuto, *per l. 1. cum ibi not. D. de cond. ex leg.* * Sed si quæritur quæ actio competat illi, in cujus fundo 37
pasculatur contra debitam servitutem? dic quod datur actio in factum, puta quia unus possit pasculare in parte fundi certa, cum centum tantum pecoribus, & alius in alia certa parte fundi, cum alijs centum vel ducentis pecoribus, valeret divisio, & removeret servitutem in partibus, & pro pecoribus constitutam, *d. l. ad certam l. cum alijs ibi alleg.* Aut quæris de tempore, quo debeat pasculari: & hoc etiam dividi potest, quia tale tempus divisionem recipit, *ut probatur in l. Lucio. cum l. seq. D. de aqua quot. & æsti. & l. via. §. 1. D. de serv. facit l. si sic constituta, D. quemad. serv. amit.* & hoc vult in effectu Bart. *in d. l. stipulationes non dividuntur in fin.* qui subdit, quod licet fieri possit talis divisio respectu commoditatis temporis, & sic modificari, & modus ei adjici, *l. 4. D. de servitut.* tamen ipsa servitus judicatur individua: quia ejus usus est individuus, *l. via, D. de servit.* & dic usum non inferri: *ut dicit ibi Bart.* sed usus servitutis resultat ex patientia domini promittentis servitutem, & facto utentis. *l. quoties, la 2. D. de serv. & l. 3. §. dare. de usufruct.* & quia secundum indigentiam fundi dominantis conceditur. *l. ergo, in fin. de serv. rust. præd. & dixi in princ. hujus q.* Secundo casu principali, quando unus vult dividere, alter non: & in primis dicas, quod respectu servitutis dividendæ non cadit ista dubitatio: quia nullo modo potest dividi, *ut dixi.* Sed quæritur, * an unus possit alium cogere ad divisionem vel fundi, vel pe- 38
corum, vel temporis pasculandi. Et in hoc subdistingue, aut ista quæstio est inter dominos prædij servientis aut inter dominos prædij dominantis simul. Si est quæstio inter dominos prædij servientis, quia unus vult divi-

dere fundum pro parte sibi spectante, alter non vult : & tunc aut ille qui provocat ad divisionem, est major, aut minor. Si est major, potest alium provocare etiam minorem ad divisionem. *l. 2. C. de fundo dot. & l. inter omnes, C. de præd. minor. & not. gloss. in l. jubemus nulli. in princ. C. de sacrosanct. eccles.* Et est ratio, quia nemo cogitur stare in cõmunione : quoniam communio solet parere discordias, *l. cum pater. §. dulcissimis D. de legat. 2.* imo si esset factum pactum, ut nunquã possit fieri divisio, non valet, *l. & in hoc judicio. §. si conveniat, D. famil. ercisc.* Si est minor qui provocat ad divisionem : & tunc regulariter non potest petere fieri divisionem rei immobilis, *l. si pupillorum, in princ. D. de rebus eor. & d. l. inter omnes,* nisi velit dividere gratia fructuum : *ut not. gloss. & Dd. in d. l. jubemus. in princ. in ver. dividere,* vel quando sibi expediret, *ut dicit ibi glos.* puta quia haberet socium rixosum, ut statim dicam. Si est quæstio inter dominos prædij dominantis, idem quo ad divisionem ipsius prædij dominantis communis inter eos. *l. via constitui. D. de serv. rust. præd.* & etiam quo ad divisionem prædij servientis respectu juris pasculandi, videlic. ut unus in certa parte fundi, alius in alia : vel unus cum tot pecoribus, vel certo tempore : alius cum alijs pecoribus, cum certo tempore. *l. nam satis. §. sed si is totus, cum §. seq. ff. quemadm. serv. amit.* & per ea quæ dicta sunt : dum tamen hoc fiat sine damno & interesse alterius, *argum. l. si servitutes, §. publico loco. D. de servit. & l. 2. §. merito. §. si quis à princ. D. ne quid in loco publ. & l. 2. §. fin. & l. per quem locum, D. de serv. rust. præd. & l. Lucio. D. de aqua quot. & æsti. & l. si quid. & l. præses. & l. si manifeste, C. de serv. & aqua. & per not. in l. Gallus, §. & quid si tantum, D. de lib. & posth.* Et adverte, quando solum quæstio est inter dominos prædij dominantis : quia unus vult dividere fundum servientis, vel numerum pecorum, vel tempus pasculandi, & alter non vult : & tunc dicendum est, *ut dixi in princ.* Aut est major qui provocat ad divisionem, & alter patitur damnum, si fieret divisio : quia melius pascularentur in toto fundo simul, quam de per se in aliqua parte : & tunc non posset cogi ad divisiionem, ex quo dicta servitus est simpliciter constituta, *l. si servitus. in princ. D de serv. urb. præd. & l. certo generi. §. si totus ager. D. de serv. rust. præd. & l. via constitui. §. quæcunque. eod. tit.* nisi aliqua justa causa divisionis subesset, ut statim dicam de minore provocante ad divisionem. Aut alter da-
d mnum non pateretur : & tunc regulariter posset fieri divisio *d.* Quia
39 * nemo cogitur stare in cõmunione, ut dictum est. *arg. l. Imperatores. ff. de serv.*

de servit. urba. prædio. & vide Albert. in l. testatrix. §. 1. D. si serv. vend. Aut est minor qui provocat, & regulariter non potest, *l. inter omnes. C. de præ. minor. l. si pupillorum, in princ. D. de reb. eor.* Et idem si esset ecclesia vel alius, qui prohibitus esset alienare, *d. l. jubemus. C. de sacrosanct. eccles.* Sed hoc fallit, quando subesset aliqua justa causa, ut quando pecora alterius essent morbosa: quia tunc deberet fieri divisio, vel morbosa repelli, *per l. Iulianus, in princ. D. de act. empt. & dixi supra in hac 6. quæst. princ. circa princ.* Secundo causa est, quando alter socius esset nimis rixosus, vel odiosus, aut molestus, *l. si convenerit, in fine,* & ibi hoc notat Bart. Bald. & Dd. *ff. pro socio,* & idem notat glo. & Dd. *in l. 2. §. nec cogitur, D. solut. matrim.* & Bart. *in l. inter pupillos, D. de author. tutor.* Bart. & Flor. *in l. cum satis. C. de agric. & censib. lib. 10.* & Angel. *in l. 2. C. de fund. dotal.* & Flor. *in l. prima, §. si plures. D. de his qui dejec. vel effud.* Si vero est quæstio inter dominos prædij servientis simul: & tunc si ista quæstio est, quia domini prædij dominantis volunt inter se dividere fundum servientem, vel numerum pecudum, vel tempus pasculandi: domini prædij servientis nolunt, ut fiat aliqua divisio, sed quod omnes simul pasculentur, sicut soliti sunt pasculare: vel econtra domini prædij servientis volunt. Et videtur quod dividere possint, quia nemo, ut dixi, cogitur stare in cõmunione. In contrarium videtur, quod nihil debet innovari contra morem veterem & antiquum. *l. si manifeste. C. de serv. & aqua. & l. contra consuetam formam. l. si præses. eod. tit. & l. an in totum. C. de ædif. privat.* Tu dic, si sunt majores, regulariter possunt dividere. *arg. l. Imperatores, D. de servitutibus rusticorum prædiorum.* & hoc videtur tenere Alber. de Ros. *in d. l. testatrix. §. 1. ff. de servit. vend.* quod tamen intellige, nisi domini prædij servientis paterentur aliquod damnum ex tali divisione, vel domini prædij dominantis: quia tunc possunt impedire divisionem. sed si sunt minores, non possunt provocare ad divisionem regulariter. Fallit, quando subesset aliqua justa causa per ea quæ dicta sunt.
Alia est quæstio, quæ convenienter subjicitur * an dominus prędij servi- 40
entis possit loca, in quibus debet alteri servitutem, & in quibus debet jus pascendi, puta pascua & ligna reducere ad culturam, invito domino prædij dominantis, cui debetur servitus juris pascendi: & econtra an ille cui debetur hæc servitus, possit invito domino fundi reducere pascua, ita ut efficiantur meliora? Et videtur circa primum, dominum prædij servientis non posse reducere pascua ad culturam invito illo cui servitus juris pascen-

paſcendi debetur : quia eſt contra formam & conſuetudinem ſervitutis juris paſcendi impoſitæ. *argum. l. præſes. & l. ſi manifeſte. C. de ſerv. & aqu. l. 2. in fin. ff. ad leg. Aquil.* Item pro hoc *l. ſed ſi quid. §. ſed nec ſervitus, cum l. ſequ. D. de uſufruct.* ubi habetur, proprietarium, non poſſe uſufructuario fundo ſervitutem imponere, ex quo deterior fiat conditio uſufructuarij: & idem probatur *in l. locum, §. 1. eodem tit. & l. ſi uſusfruct. verſi. quod ſi. D. de aqua pluv. arcend. l. ſi eo loco in princ. D. ſi ſerv. vend.* In contrarium videtur, ex quo fundum meliorem facit, *per tex. l. & ſi forte. §. fina. D. ſi ſerv. vend. & l. ſi arborem, §. per contrarium, D. de ſervit. urb. præd.* Ego in hac quæſt. ita diſtinguerem: Aut dominus prædij ſervientis vult reducere uſum paſculandi, puta faciendo foſſata, ne aquis inundaretur, maxime tempore pluviali, vel lapides excipiendo, & poteſt etiam invito illo cui ſervitus debetur, *per jura ultimo loco allegat.* Aut vult reducere paſcua ad culturam, & mutare formam fundi: puta dum eſſet ager ſterilis, & incultus, vult reducere ad prata quæ ſecari poſſint: & tunc ſi vult, quod in illis pratis poſſit is, cui debetur jus paſcendi, paſculari facere pecora eodem modo, & per ea tempora quib. ſolitus erat paſculari, & in hoc non patiatur aliquod damnum: imo utilitatem recipiat, ex quo meliora paſcua efficiuntur: & idem eadem ratione, ſecus ſi damnum pateretur, puta quia erant pecudes ſuæ nobiles, ſicut ſunt Veronenſes, & marceſcerent in pratis pinguibus, tunc non poſſet ad prata reducere, quia diceretur mutari forma ſervitutis in damnum illius cui ſervitus debetur: quod non eſt concedendum, per jura primo loco allega. Aut vult reducere ad culturam, & ibi ſeminare blada, & vites plantare: ex quib. non poſſet ille, cui ſervitus debetur commoda percipere: imo per ea impediretur ſuum jus paſcendi, quia dominus prædij ſervientis nollet, ut tempore culturæ in illis pecora paſcerentur: & tunc clarum, quod non poſſet fieri talis reductio ad culturam in præjudicium ſervitutis debitæ, *per l. ſi via. & l. præſes. C. de ſerv. & aqua, & l. 2. in fin. D. ad l. Aquil. cum ſimil. ſupra alleg.* niſi ſervitus juris paſcendi deberetur tantum eo tempore, quo fruges collectæ ſunt, & paſcua remanerent meliora, vel ſaltem non deteriora: quia hoc caſu videtur, quod licitum fuerit domino prædij ſervientis in ſuo facere, quicquid vult, dummodo non noceat alteri, cui ſervitus debetur, *argum. l. 1. §. de eo opere, & §. item ait aquam. D. de aqua pluv. arcend. conjuncta l. in re mandata. C. mand.* & concluſio brevis eſt in hac quæſtione. Aut dominus prædij ſervientis reducendo fundum ſuum ad culturam,

ram, vel ipsum meliorando nocet servituti juris pascendi impositæ : & non potest : aut non nocet, vel prodest, & potest, per prædicta. Sed quid econtra, * an ille cui debetur servitus ista, possit invito domino fundi servientis ista pascua reducere, ut efficiantur meliora? Et videtur quod 41
sic, ad similitudinem usufructuarij, qui potest causam proprietatis meliorem facere non deteriorem, *l. æquissimum*, *§. fructuarius. in princ. D. de usufruct.* In contrariũ videtur, quod etiam nullo modo possit, etiam meliorando, *per l. hactenus, §. fin. in fin. de usufruct.* Sed tu circa hoc breviter conclude : aut ille, cui debetur servitus vult mutare formam vel statum rei vel fundi, in quo sibi debetur servitus, puta aliquid novi addendo vel detrahendo, & non potest : *per d. l. fin. cum l. sequen. & ibi gloss. tenet & §. fructuarius. & ibi gloss. & Flor. & §. item si domus. & l. fin. ff. de usu & habit.* aut non vult mutare statum rei vel formam, & tunc si non nocet domino fundi, teneo quod possit, per prædicta jura, & maxime *per dictum §. fructuarius, cum gloss.* Sed circa prædicta oritur dubitatio, * quid si do- 42
minus prædij servientis reduxit pascua ad culturam : puta ad segetes, vites, propter quod impediuntur pascua ei cui servitus juris pascendi debetur, an possit cogi ad reducendum prædia ad pascua, sicut erant tempore servitutis impositæ, an vero debeat agi ad interesse tantum? Et videtur prima facie eum cogi posse ad reducendum in pristinum statũ loca, in quibus jus pascendi debetur : *arg. l. 2. in fin. ff. ad leg. Aquiliam.* ubi dicitur quod si aquatio derivata est in damnũ ejus, cui servitus aquæ debetur, potest peti, ut in priorem statum reducatur, *facit l. præses, & l. si manifeste. C. de servit. pro hoc facit l. 1. in princ. D. quod vi aut clam. & l. si colonus. & l. si tertius. §. officium. & per totam legem, D. de aqua pluv. arcend.* In contrarium videtur, ut solum agi possit ad interesse, *arg. l. loci corpus, §. in confessoria. D. si servitus vend.* & quia sicut in obligatione faciendi succedit obligatio ad interesse, & non potest regulariter quis præcise cogi ad factum, *l. stipulationes non dividuntur, & ibi per Bart. D. de verb. oblig.* ita in obligationibus non faciendi. * Quia obligatio non faciendi dicitur 43
obligatio faciendi : *probatur in l. 2. §. item si in facto, eodem titul.* & ideo videtur quod dominus fundi servientis non tenebitur reducere pascua ad culturam, ut dictum est supra, nec mutare formam servitutis constitutæ : tamen quia contrarium facit, succedere debet obligatio ad interesse, ergo in ista quæstione de qua consultus extiti altius repetendo ita distinguerem tres casus. aliquãdo dominus prędij servientis, vel alius vult reducere fun-

dum servientem ad culturam, fecit aliquas præparationes tantum. aliquando incipit etiã reducere, & reduxit. aliquando etiam reduxit in totũ ad culturam magnam partem, ita ut impediatur jus pascendi. Primo casu, quando vult reducere fundum, nondum tamen verè reduxit: sed fecit tantum præparamenta, propter quæ forte turbat illum, cui servitus juris pascendi debeatur: puta purgando loca, designando fossam, vel loca vinearum, vel alia similia faciendo. quo casu potest dici, quod vult incipere, vel quod incepit. *per text. l. 1. §. cœpisse. ff. de pollic. & per gloss. not. in l. de pupillo. §. nunciationem, in versic. inchoent. & l. prætor. §. si quis paratus. in vers. satisdare, ff. de nov. oper. nun. & ibi per Doct.* & tunc potest succurri ei, cui servitus juris pascendi in illo fundo debetur, nov. oper. nun. *ut d. l. de pupillo. §. sextus. versicul. impostititiam.* & hoc, quando ab alio, quam à domino à quo esset servitus ista debita prædio urbano, *juxtà ea quæ dixi supra in 3. qu. principal.* Secus si deberetur pro prædio rustico: *ut eod. tit. cum gloss. & ibi per Dd. in l. qui viam. eod. titu.* potest tamen contra dominum sibi subveniri per actionem confessoriam, per quam dominus prædij servientis tenetur ad patientiam. *argu. l. uti frui. §. final. si usufruct. pet. facit l. quoties. l. 2. D. de serv. & l. harum, & l. egi. D. si serv. vend.* & hoc etiam vult Bart. *in l. 1. §. 2. D. de nov. oper. nunc.* Et per hanc confessoriam potest etiam agere ad interesse, & ad fructus, *l. loci corpus, §. in confessoria. D. si serv. vend.* Secundo casu quando incepit reducere, quod tamen non est perfectè, quod quando fit, dicit Bart. *in l. 1. §. 1. in fine. D. de nov. oper. nunc.* aut opus, de quo quæritur, est formiter, ut domus, theatrum, & similia: & tunc non dicitur perfectum, sed futurum, nisi habeat consummationem in formam. aut est opus simpliciter, & informiter, & tunc quicquid est factum, potest dici opus imperfectum, *ut d. §. eod. titu.* & idẽ & clarius vult Bart. *in l. is qui reip. in fin. D. ex quib. cau. mat.* Et ego dixi plenius *in l. 5. §. opere. & l. ædificia. §. perfecisse. D. de verb. sing.* & tunc similiter habent locũ omnia remedia, de quibus supra dixi. & plus dico, quod poterit ille, cui servitus debetur agere contra reducentem ad culturam, ad destruendum opus, seu partem operis factam, si factum est, nunciatione novi oper. prius facta: *per l. 1. in princ. & §. 1. cum ibi not. ff. de nov. oper. nunc.* in casu quo locum habeat nunciatio nov. ope. *secundum ea quæ dixi supra in primo casu.* Si autem non est factum, spreta nunciatione, quia nulla facta fuit: *dic ut dicam statim in casu seq.* Tertio casu, quãdo jam dominus prædij servientis reduxit in totum ad culturam magnam partem,

partem, ita ut impediatur jus paſcendi : an tunc poterit agi per illum cui debetur ſervitus, ut cultura reducatur ad paſcua, an vero tantum ad intereſſe ? iſta quæſtio formatur per glo. & Dd. *in l. 2. C. ad leg. Aquil.* quæ eſt valde dubitabilis, in qua ita diſtinguerem, comprehendendo omnes caſus qui veriſimiliter poſſent contingere : videlicet, quod aut eſt facta nunciatio novi oper. legitime antequam opus illud fieret : & tunc ſi eſt factũ ſpreta nunciatione, & eſt ſervitus urbana, totum poteſt peti ut deſtruatur. Secus ſi eſt ruſtica, *ut l. 1. in princip. cum l. 2. & l. qui viam, cum ibi not. ff. de novi operis nunciatione.* Aut non eſt facta aliqua denunciatio novi operis, vel de jure fieri non potuit : tunc aut ille cui ſervitus juris paſcendi debetur ſcivit opus fieri, & conſenſit expreſſe, aut non conſenſit expreſſe : ſed eo ſciente & patiente factum opus eſt : aut eo ſciente & contradicente, aut ignorante. Si illi cui debetur ſervitus, ſcivit & conſenſit expreſſe opus fieri : & tunc non poteſt agere ad demolitionem operis, * quia remittentibus actiones ſuas, non eſt dandus regreſſus, *l. quæritur. §. ſi venditor, ff. de ædil. edict.* & regula, quod ſemel placuit, de regul. jur. in 6. nec poterit etiam agere ad emendationem damni vel intereſſe. *argum. l. Sabinus. verſi. ſin autem, ff. communi divid.* Si vero eo ſciente & patiente, & non expreſſe conſentiente opus factum eſt : & tunc aut non fuit deceptus per aliquem errorem, vel imperitiam : & nullo modo poterit agere ad demolitionem, ut patiatur adverſarius opus demoliri, ut ad paſcua fundus reducatur : *ut eſt caſus in l. Labeo ait, cum l. ſequent. & ibi gloſſ. Barto. & Dd. ff. de aqua pluv. arcend. & probatur in d. l. Sabinus. verſic. ſed & ſi cõmuni. divid. & in l. qui bona. §. ſi quis juxta. ff. de dam. infect.* & hoc tenet Bartol. *in l. quæ dotis. circa finem, ff. ſolut. matrimon.* poterit tamen agere ad intereſſe, & emendationem damni, *ut probatur in d. l. Sabinus. & d. §. qui juxta, & per gloſſ. & Dd. in d. l. Labeo.* Si vero opus eſt factum eo ſciente & contradicente, & in hoc eſt major difficultas, an poſſit cogi dominus prædij ſervientis ad reducendũ fundum in priſtinum ſtatum, & ſic ad demolitionem ? Sed dic conſiderandam eſſe actionem, quã vult intentare. Aut enim ille cui ſervitus debetur, ſi non conſenſit, vult uti interdicto quod vi aut clam, & poteſt. *ut l. 1. & 2. in ver. impetrabis. C. ad leg. Aquil.* & quando competat, collige ex his quæ not. Bartol. *in l. 1. in ultim col. D. de no. oper. nunc.* & Rof. *in interdicto, quod vi aut clam.* Aut vult agere actione leg. Aquil. & videtur quod poſſit, *per l. 2. in fin. C. ad leg. Aquil.* In contrarium videtur, quod actio l. Aquil. datur ſolum ad emen-

44

ad emendationem damni. Et ita tenet ibi gloss. 2. & probatur *in l. 1. eod. tit. & Instit. ad leg. Aquil. in princip. cum simil.* Cyn. autem *in d. l. 2.* distinguit. Aut est opus, quod non est reducibile ad pristinum statum: & tunc agi potest l. Aquil. solum ad damnũ seu interesse, *ut d. l. 1. & 2. primo respons. C. ad leg. Aquil.* Aut est opus reducibile ad pristinum statum, ut est aquæductus à cursu suo semotus: & tunc potest agi actione *l. Aqui.* ut in pristinum statum reducatur, & ita loquitur *d. l. 2. in fin.* quæ ita debet intelligi, ut conveniat titulo, sub quo ponitur l. Imperatores. *ff. de in diem addict. & §. quibus. in prima constitutione. C.* & ita actio erit utilis, & non directa *pro hoc l. si servus servum. §. aquæductus. ff. ad leg. Aquil.* ita tenet & sequitur Bald. Ang. & Salic. *in d. l. 2.* Sed Paul. de Castr. ibi aliter intellexit dictum text. Dicit enim quod non potest agi principaliter actione leg. Aquil. ad destruendum opus factum, & ad reducendũ in pristinũ statum: sed debet agi, & in libello principaliter peti, ut condemnetur ad emendationẽ damni, & hoc venit jure actionis *l. Aquil.* & ad hoc est adversarius obligatus, *ut l. 1. & 2. in princip. C. ad leg. Aquil.* Sed si diceret rem se velle in pristinum statum reducere, & non condemnari ad refectionem totius damni, debet audiri, & sic debet intelligi secundum eum *d. l. in fin.* & sic cum reus habeat facultatem hoc faciendi vel reducendi rem in pristinum statum, istud est potius in solutione, quam in obli-
45 gatione, sicuti est in actione noxali. * Ubi emendatio damni est in obligatione, & datio damni pro noxta est in solutione, *ut l. miles. §. decem. ff. de re judic.* & isto modo dicit cessare ambages, de quibus per glo. & Cyn. *in d. l. 2. C. ad legem Aquil.* qui mirantur quomodo actio *l. Aquil.* detur, ut res in pristinum statum reducatur. & dicit, quod cum ista facultas reducendi in pristinum statum detur reo ex dispositione legis, videtur durare ista facultas quousq; conveniatur judicati, si fuerit condemnatus ad emendationem damni, *l. item veniunt. §. idem ait. ff. de petit. hære.* sed quando venit ex forma contractus, non durat dicta facultas, nisi usq; ad litem contestatem, *l. si quis stipulatus. ff. de solut.* Sed contra prædictum intellectum Paul. *facit d. l. 2. in princ.* quæ dicit, principaliter potest peti, ibi, ut in pristinum statum reducatur, ejus judicis cura impetrabis, sed Paul. ibi respondet per idem quod in simili dicitur, *l. si pacto quo pœnam. versic. ex stipulat. agens. C. de pact.* Nam verum est, quod impetrabis per indirectum: nam si vellet evitare condemnationem damni dati potest restituere in pristinum statum rem, & adire judicis officium, ibi, non tamen quod si

facta

facta restitutione adhuc agens remaneret in damno, in illo possit etiam reus cõdemnari, *ut in simili habetur in l. si cum dies. in fine. ff. de arbit.* & hoc ultimum tenet etiam Salic. *in d. l. 2.* & ista est opinio Paul. quod non possit agi *l. Aquil.* principaliter ad reducendum rem in pristinũ statum, etiam quando opus esset reducibile. Aliquando competit actio de pastu pecoris, aliquando *l. Aquiliæ* : & aliquando actio in factum. & est casus *in l. qui servandarum*, *§. fin. D. de præscrip. ver.* & aliquaudo competit actio ad exhibendũ. *l. Iulianus, §. glans ex arbore. D. ad exhiben.* de quibus vide per Rofred. *in titu. de act.* quæ vocatur nomine speciali de pastu pecoris, ubi ponit libellum petitionis & quæstionis circa prædicta. & Specul. *in titu. de offic. ordi. jud. §. 1. versic. 4. circa imminentem. & in tit. de causa possess. & proprie. versi. 4. sum in fundo. & in titu. de iniu.* * No- 46
no principaliter an & quando liceat pasculari in agro alieno? Et dic, aut est servitus imposita juris pascendi conventione, & potest secundum servitutem constitutam, *l. 1. §. in prædijs, D. de servit. rust. præd. & Instit. de servit. §. inter rusticorum.* aut non est imposita servitus : & tunc aut est statutum, quod certo tempore quis possit in alieno pasculari, *& idem arg. l. venditor. §. si constat. D. communia prædiorum. & l. de quibus. de legib. conjuncta. l. omnes populi. de justit. & jur.* Aut non est servitus imposita, nec est lex, vel consuetudo : & tunc aut loquimur in militibus Imperatoris, qui veniunt ad aliquas partes : & tunc dicendum est, quod tempore illo non debent animalia sua dimittere, ut pascantur in pratis publicis : & si magister militis non curavit id observari in decem libras auri punitur : quæ pœna imponeretur etiam destruentibus prata privatorum, *in l. 1. C. de pas. publ. lib. 11.* & ibi hoc not. Bart. & idem est dicendum in alijs militibus eadem ratione, licet male observetur. dicit tamen Bart. *in d. l. 1. per illum text.* quod provinciales debent providere, in quo loco animalia militis sine damno provincialium pascuntur : & ideo hoc dicit esse utile pro militibus imperatoris descendentibus ad partes Tusciȩ : ut possint petere à Tuscis sibi assignari prata, quibus possint eorum equos pascere : & intellige sine injuria subditorum, secundum And. de Barulo. *in l. 2. eod. titu.* & ideo non debent prata provincialium molestari à militibus principis, *ut l. fin. eod. titu.* & dicit Bart. illam l. facere contra stipendiarios Perusij, ut non possint stare cum suis equis in pratis publ. vel privatis : bene tamen possent ipsi & alij pasculari juxta viam, *ut c. 1. §. fina. in tit. de pace, in usib. feud.* quod declara *ut dixi supra eod. in 5. qu. princ. ver. quinto*
 acqui-

acquiritur. Aut loquimur in alijs privatis, & regulariter quis non potest pasculari cum animalibus suis in agro alieno. *l. Quintus. D. ad l. Aquil. facit l. divus. cum ibi not. D. de servit. rustic. præd.* nisi juxta viam sine damno, ut dictũ est, & de hoc, an & quando sit licitũ pasculari in fundo alie-
47 no, habetur *in d. l. Quintus.* & per Alber. *in l. fin. ff. ad l. Aquil.* * De-
e cimo & ultimo posset dubitari de pascuis *e* publicis & privatis, in quibus non sit servitus imposita, *de quibus vide toto tit. C. de pas. publ. lib. 10. & quæ not. in c. 1. §. fin. in tit. de pace. & quæ dixi in præcedenti qu. & supra in 2. & 3. princ.* & de illo qui dimisit equum in pascuis sine custode, quem lupus comedit, an teneatur domino. *vide gloss. Bart. & Dd. in l. si negotia, D. de negot. gest. & Specul. in tit. de locato. §. postquam. versic. quid si locavi. & per Angel. & Doct. in d. l. negotia. & Cyn. Bald. & Dd. in l. cum precum. C. de libe. caus. & per Albert. in l. pignus. C. de pigno. act. & ego*
48 *dixi in l. quis sit fugitivus. §. apud Labeonem. D. de ædil. edict.* * Item an animal dimissum in pascuis possideatur per illum qui eum ibi dimisit, *vide tex. cum glo. in verb. oberraverit. in l. 3. §. Nerva filius. D. de acquir. poss. & ibi Doct.* Item si aliquis accepit equum in pascuis: quia dicit se dominum illius equi, an incidat in pœnam, *l. si quis in tantam. C. unde vi? vide ibi gloss. magnam, vers. quinto quid si equum, & Angel. & Dd. ibi, &*
49 *Bartol. & D. in d. §. Nerva filius.* * Item si pastor conduxit animalia ad pascendum per insidiosa loca, & ea amiserit, tenetur, quia præcessit culpa casum, l. qui petitorio. *§. qui rem. D. de rei vendic.* & ibi hoc not. Angel. qui dicit hoc esse intelligendum, quando duxerit scienter, vel saltem scire
f debuerit, *l. quod te. ff. si cert. peta.* & de hoc an & quando *f* pastor teneatur de mala custodia, & qualiter, *vide tex. gloss. & Dd. in l. si quis domum. alias l. Iulianus. §. Imperator. cum §. sequent. D. loca. & quod not. Bartol. in l. si quis ex argentarijs. & prætor. D. de eden. & l. si creditor. & l. quæ fortuitis. C. de pignor. actio.* Item si est conventum inter dominum & pastorem de dividendis fœtibus, qua actione sit agendum, *vide l. si pacis-*
50 *cenda, C. de pact. cum ibi not.* * Item si quis est in possessione alicujus pascui, & eo tantum utatur certo tempore anni, an per hoc retineat suam possessionem? dicas quod sic, *l. 3. §. saltus. D. de acquir. possess.* Plura possent de pascuis & pastoribus dici, sed brevitatis causa ista sufficiant: quia non est proprie materia servitutum, &c.

ADDI-

ADDITIO.

a *Numerus.* Numerus major facit præſumi majorem veritatem, *in Specul. de teſte.* §. 1. *verſi. quid ſi omnes, & gloſſ.* 4. *quæſt.* 3. *ſi teſtes.* §. *in teſtib.* ubi etiam ponit quando præferatur numerus dignitati teſtium. Et numerus major facit præſumi majorem zelum, *in Specul. de elect.* §. 1. *ver. publicatione.*

b *Viciniam.* Vicinus non poteſt retinere meretricem in domo, invitis vicinis. *Vide Guil. de Cun. in l.* 2. *C. de ſum. Trinit.*

c *Animal.* Animal in damno repertum, & retentum, vel pro pignore captum ſi pereat, debet per officialem emendari, *l. quemadmodum.* §. *magiſtratus. D. ad legem. Aquiliam.*

d *Diviſio.* Diviſionem judex facit, ſi partes diſcordant. *Vide Paul. de Caſt. conſil.* 92. Diviſionis libellus quomodo formetur, *vide Bart. & Bald. in l. ad officium. C. communi divid. & in l.* 1. *eod. titu.*

e *Paſcuis.* Paſcuorum conſuetudo inſpici debet. *Bald. in titul. de pac. Conſtan.* §. *mos Romanorum. in* 3. *colum. ver. & not. hoc expreſſum. & not. in l.* 1. §. *denique. & l.* 2. *D. de aqua pluv. arcend.*

f *Paſtor.* Paſtor tenetur de cuſtodia *in Specu. de act. feud. pe.* §. 3. *verſ. item not. quod ſi in fin.*

De ſervitutibus calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ.

CAP. X.

1 *Servitutes calcis coquendæ & arenæ fodiendæ, an ruſticæ eſſe dicantur.*
2 *Ius calcis coquendæ vel arenæ fodiendæ ultra quam opus fuerit, pro fundo dominanti, ſi promittatur, an talis ſervitus conſtitui poſſit.*
3 *Servitutes calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ, an ſint nominatæ vel innominatæ.*
4 *Ius cretæ vel lapidis eximendi ſi quis habeat, an iſtud ſervitus dicatur*
5 *Loca in quibus debetur ſervitus, vel jus calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, vel cretæ, aut lapidis eximendi, quomodo nominentur.*

IStæ * duæ ſervitutes ſunt ruſticæ, *ut probatur in l.* 1. §. *in ruſticis. & l. ergo. D. de ſerv. ruſt. præd. & Inſtitut. de ſerv.* §. *inter ruſticorum.* quoniam calx & arena ſunt de neceſſarijs ad domunculam in agro illius, cui ſervitus debetur, faciendam propter fructus recipiendos. *ita dicit gloſſ. d.* §. *inter ruſticorum. in verſi. calcis coquendæ.* vel etiam quando deberentur pro alio fundo ruſtico, puta ſi concederetur mihi jus in prædio tuo, ut in eo mihi liceat calcem coquere, vel arenam fodere, ut ex his fiant vaſa vel 1

inſtru-

instrumenta: vel granaria, vel ædificia in meo prædio, quibus fructus prædij mei reponantur & exportentur, vel quid simile fiat, quod ad culturam vel fructum agri percipiendum necessariũ sit, *l. veluti. ff. de serv. rust. præd. & not. per Azo. in summa C. de. serv. §. pecoris. ver. & sic concedi potest.* Secus si deberetur servitus pro domo & non pro fundo: quia diceretur servitus urbana, quoniam servitus denominatur à prædio dominante, *ut est text. cum gloss. in versi. aream. l. 1. ff. de serv. urb. præd.* Et quando dicatur fundus rusticus & urbanus: vel servitus urbana aut rustica, *vide quæ dixi 1. lib. in 3. & 4. divisione servitutis.* Sed si jus calcis coquendæ debetur vel arenæ fodiendæ non ad utilitatem fundi urbani vel rustici, non esset servitus realis, sed jus personale, *ut not. glo. in d. l. veluti. in vers. quod ergo. & probatur. in l. Mela. §. fina. & ibi per gloss. Bart. & Dd. de alim.*
2 *& cib. leg. & not. in l. domum. D. de serv. rust. præd.* * Sed hic secundo loco dubitari potest, quod si promittatur jus calcis coquendę vel arenę fodiendæ, ultra quam sit opus pro fundo dominante, an talis servitus possit constitui? Et dico quod non, *l. ergo. in fin. cum l. sequ. eod. tit.* Et est ratio: quia servitutes reales sunt secundum indigentiam prædij dominantis, *ut d. l. ergo. §. fin. & ita not.* Bartol. *in l. eadem. in §. Cato. in 6, ff. de verb. oblig. & l. stipulationes. non dividuntur. in 4. quæst. eod. titul. & supra in d. 4. divisione servitutis, vers. circa istas servitutes.* ibi, item quarta est na-
3 tura servitutis. * Tertio dubitatur nunquid istæ duæ servitutes sint nominatæ vel innominatæ. Et gloss. *in l. 1. §. in rusticis. in versi. hæc sunt. in princ. ff. de serv. rust. præd.* dicit quod sunt innominatæ. Ego tenui supra *in lib. 1. in 2. divisione servitutis*, quod sunt nominatæ, dic ut ibi dixi, &
4 supra de servitute aquæ ducendæ, *in 3. qu. princ.* * Quarto quæro, quid si aliquis habet jus cretæ vel lapidis eximendi, an ista sit servitus? dic si debetur ad utilitatem prædij rustici erit rustica servitus: si urbani, erit urbana. Sed si non debetur ad utilitatem fundi, sed ob aliam causam, puta, ut vasa figuli venalia facere possit, tunc non erit servitus realis rustica vel ur-
a bana, sed quædam commoditas *a* ad similitudinem usufructus, *ut est tex. cum gloss. & Doct. in d. l. ergo. §. fin. & l. veluti. ff. de serv. rust. præd.* & probatur per ea quæ dixi supra in princip. & ideo dixi, ad similitudinem usufruct. quia non ususfructus est, cum usufructuarius habeat omnes fructus simul, *ut Instit. de usu & hab. in princ.* quod non est hoc casu, in quo non habet nisi jus eximendi cretam vel lapidem, sed si haberet jus percipiendi omnes fructus, tunc esset servitus usufruct. *l. arboribus. in fin. princ.*
ff. de u-

ff. de usufructu. & ita not. in d. l. veluti. versic. sed si ut vasa per gloss. & Doct. * Quinto & ultimo quæro quomodo vocentur hujusmodi loca, in quibus debetur servitus, vel jus calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, vel cretæ aut lapidis eximendi dic nominantur creti fodinæ, lapicidinæ, *l. divortio. §. si vir in fundo. ff. solut. matr.* & arenariæ, in quibus arena foditur, *l. sed hi. in princ. & ibi gloss. ff. de publicanis.* 5

ADDITIO.

a *Commoditas,* dicitur respectu usus non respectu fructus, *l. cum in rem & ibi Bart. de rei vendi.*

De servitute altius tollendi.

CAP. XI.

1 *Servitus altius tollendi triplex esse dignoscitur.*
2 *Servitus altius tollendi quare alia est rustica, & alia urbana.*
3 *Servitute altius tollendi exemplum quomodo ponatur.*
4 *Servitute altius tollendi exemplum quomodo procedat, cũ quis regulariter possit tollere domum suam usq; ad cœlum, etiamsi servitus imposita non esset.*
5 *Culturæ favore non potest unus ventum impedire, ne ad alterius prædium transeat.*

TRiplex * est servitus altius tollendi. Una est servitus altius tollendi & officiendi luminibus vicini. Alia est servitus altius non tollendi: & istæ duæ sunt urbanæ, *de quibus in l. 1. D. de serv. rust. præd. & dixi in 1. lib. in duobus tit.* Tertia est servitus altius tollendi, quæ est rustica. *l. 2. in princ. D. de serv. rust. præd. & ibi per glo. & Dd.* & de ista loquitur rubr. nostra. * Pro cujus declaratione primo quæro, quare ista est rustica, & aliæ sunt urbanæ? dic, quia servitus denominatur à prædio dominante, *ut gloss. in l. 1. versi. aream. de servit. urb. præd. & dixi tit. præcedenti,* & ideo quando servitus altius tollendi vel non tollendi debetur præd. urba. appellatur urb. & ita procedunt dictæ duæ rubricæ primi libri. Quando vero debetur rustico, nominatur rustica, quia prædio rustic. fit, puta quia est prædium vel villa, *l. plenum in princ. de usu & habi.* & ita debet intelligi ista rubric. *ut vult d. l. 2. in princ. glo. in fin.* * Secundo quæro quomodo ponatur exemplum in hac servitute altius tollendi? dic, potest poni domumcula gratia fructuum parata, quam ille cui debebatur hęc servitus, volebat altius tollere, & officere prædio vicini, l. eo jure. §. stabula. ff. in quibus caus. pig. tac. contra. & ita vult gl. *in d. l. 2. in prin.* * Tertio quæro, quomodo hoc exemplum possit procedere, cum quis regula- 1 2 3 4

riter possit ædes suas vel domum altius tollere usq; ad cœlum, etiam si non est imposita servitus, l. Imperatores. *& l. cum eo. D. de serv. urb. præd. & l. qui lumini. & ibi per gloss. & Dd. eod. titu. & l. altius. & l. si ædibus. C. de servit. & aqua.* ergo servitus non videtur posse locum habere: quia res sua, & jus suum non potest sibi servire, *l. in re communi. & l. si quis ædes. & l. nemo enim. ff. de serv. urb. præd. & l. uti frui. in princ. D. si ususfruct. pet. cum simil.* dicendum est secundum glo. *in d. l. 2. in princ.* quod in urbanis est libertas: quia potest quis regulariter altius tollere, & ita procedunt jura præallegata. Sed in prædijs rusticis est servitus posse elevari altius: quia ubi non esset imposita servitus altius tollendi, & officiendi prædio vicini, non posset altius tolli propter utilitatem segetum. *l. fina. in fin.*
5 *C. de servit. & aqua.* * Et ratio dubitandi potuit esse: quia favore culturæ non potest unus impedire ventum transire ad prædium alterius, *d. l. fin. in fin.* Et ideo videbatur hoc esse introductum pro publ. utilitate, & non posse alio pacto expresse contrahentiũ aliter disponi, & nec pacto valet per illam *l. 2. in princ.* secundum primam lect. quam etiam ibi Paul. de Castr. tenet *in d. l. fin.* Vel secundo potest dici, quod ista servitus locum habeat, quando actum fuerat, ut deberet altius tollere, quia altius ædificare de necessitate est servitus: sed de voluntate est quædam libertas, & ita declarat gloss. *in d. l. 2. de quo vide quæ supra dixi in lib. 1. in titu. de serv. altius tollendi*, ubi declaravi quomodo potest esse utilis hæc servitus. Vel tertio potest dici secundum eandem gloss. quod hæc servitus intelligatur, quando quis habet potestatem altius tollendi in fundo vicini rustico: quia tunc in alieno jus servitutis constitui potest. & hanc tanquam verã sequitur Flor. *in d. l. 2.* tamen prædicti tres intellectus recte possunt procedere secundum quod supra declaravi. Cætera circa hanc materiam vide in duobus tit. de serv. altius tollendi, & altius non tollendi, *& quod not. in l. fin. §. fin. C. de serv. & aqua.*

De servitute cloacæ.

CAP. XII.

1 *Ius cloacæ immittendæ quod sit.*
2 *Servitus cloacæ fundo rustico quando deberi dicatur.*

1 IUS * cloacæ immittendæ servitus est, scilicet rustici prædij, *in l. jus a cloacæ, D. de servit. secundum glo. ibi per l. 2. in princ. D. de serv. rust. prædior.* quæ si intelliguntur de prædio rustico dominante. gloss. optime dicit.

dicit. Sed ſi intelligeretur de prædio ſerviente, deberet addi, de fundo urbano ſervitutem debente ruſtico fundo : *ut eadem gloſſ. in d. l. 2. in verſi. domum, in 2. lect.* & utroq; modo dicitur ſervitus ruſtica, ex quo debetur fundo ruſtico, quia ſervitus debetur prædio dominanti. *l. 1. cum gloſſ. in verſ. aream. D. de ſervit. urb. præd. & dixi in titu. præced. in 1. quæſt.* & ideo ſi ſervitus cloacæ deberetur fundo urbano, diceretur urbana. *de qua dixi ſupr. in 1. libr. in titul. de cloacis.* * Sed ſi quæratur quando dicatur 2
ſervitus cloacæ deberi fundo ruſtico ? dic quod quandoq; licet per vicini domum habere cloacam. *d. l. 2. in princ.* ad quam cloacã coloni agri mei propter neceſſitatem ſui corporis accedunt, quod agro meo expetit : ideoque dicitur ruſtica ſervitus : *ut dicit gloſſ. in d. l. 2. in verſ. cloacam.* Et ita poteſt intelligi *d. l. 2. & d. l. jus cloacæ.* Sed quando deberetur ſervitus pro purgando fundo urbano: tunc diceretur ſervitus urbana inſpecto fundo dominanti, cui ſervitus debetur : & quia iſta materia cloacæ fuit examinata ſupra *in 1. libr. in titul. de cloacis,* & plenius ſupr. *in titu. de aquæductu, in ultim. quæſt. princ. ver. utile & convenienter etiã ſubijcere, uſque ad finem. & aliquid ſupr. de ſervitute viæ, in 36. & ult. quæſt.* ideo non expedit hic aliter declarare, &c.

ADDITIO.

a *Ius cloacæ.* Cloacæ meæ uſus, an poteſt impediri per te, *vide Specul. de cauſa poſſeſſ. §. 3. in fin. & §. 4. verſic. ſed nunquid,* & cloacæ materiam *vide in tit. D. de cloa. per totum.*

De ſervitute prætorij vel protecti.

CAP. XIII.

1 *Prætorium vel protectum habere licere in fundo, quæ ſervitus eſſe dicatur.*
2 *Prætorium quid proprie dicatur.*
3 *Prætorium, quod alias protectum dicitur, quid ſit.*

EST * etiam ſervitus ruſtica prætorium vel protectum habere licere in 1
fundo, ut ibi recipi poſſint coloni agri mei, *l. 2. cum gloſſ. verſ. protectum, D. de ſerv. ruſt. præd.* * Prætorium autem dicitur locus, in quo pa- 2
terfamilias reſidere ſolet, & merces & ſpecies tanquam in horreis retinere. *C. de offic. rector. provin. l. nulli.* & ſumitur hoc ex eo, quia prætorium ſolet dici locus, in quo prætor reddit jura, *ut dicit glo. in l. plenius, in prin. D. de uſu & hab.* Si igitur alicui licet in fundo vicini prætorium habere, in quo ſui coloni, ſive ipſe aut ſua familia poſſint reſidere cauſa ſui fundi

3 rustici, dicetur servitus rustica. * Protectum vero, quod alias projectum dicitur, est illud quod ita provehitur, ut nunquam requiesceret, qualia sunt mœniana. *l. mal. §. si protect. D. de verbor. signifi. & l. quemadm. § si protectum, D. ad l. Aquil. & l. si duo, §. item videamus. & §. Labeo, l. si duo, D. uti posside.* cum ita non sit licitum protectum super solo alterius facere, vel habere in fundo vicini pro utilitate fundi rustici, dicitur servitus rust. de qua loquitur *l. 1. de servit. rust. præd.* Et ista rubrica declaratur per ea quæ dicta sunt in titulis proxime alleg.

De servitute innominata.

CAP. XIV.

1 *Servitutes innominatæ quæ dicantur.*
2 *Servitutes quæ per quatuor elementa versantur.*

1 POST * urbanas servitutes quæ nominatæ dicuntur, domum primo libro figuravimus, ut ex ea cęteræ servitutes urbanæ, quæ nominatæ nō reperiuntur, intelligi possint. Nunc vero consequens, ut in hoc libro secundo, declaratis rusticis servitutibus nominatis, alium ordinem adhibea-
2 mus, quo alio modo reperiantur facile & haberi & intelligi possint. * Has autem, cum circa prædia tantum rustica versentur, per quatuor in primis
3 elementa, terram scilicet *a*, aquam, aërem, & ignem, quantum ad rem pertinet, breviter ordinandas esse constituimus, ita ut facilius unusquisque inquirere ac percipere poterit, quando fundo rustico servitus debeatur, quando illis etiam quatuor elementis nullo jure servitutis prohibente libere uti valeat.

ADDITIO.

a *Terram.* Terra quantum differt à luna & quantus sit circuitus ejus, ponit Plinius *nat. hist. lib. 1.* non declaro. quia non est materia juris.

De servitute terræ.

CAP. XV.

1 *Servitutes terræ quæ sint: & quibus imponantur.*
2 *Religiosi si concedant, ut in aliquo loco sepulturam facere possim, & ibi sepelire cœperim, si postea cum eis conveniam ne sepeliam nisi usque ad certum numerum, & quod non possim inibi monumentum cum lapidibus, nisi usque ad certam mensuram extruere: an talis conventio valeat.*
3 *Fundum si quis habuerit: per quem solebat ire ad casas fundo junctas: & ipsum alteri*

alteri legaverit : an si legatarius sibi fundum legatum petat ; hæredes excipere possint servitutem dictis casis deberi.
4 *Casa quid proprie dicatur ; & quid capanna.*

QUia primum apud nos elementum est terra, ideo prius de ipsa in genere videamus, postea specialiter de quibusdam servitutibus terram concernentibus declarabimus. * Primo est in primis sciendum, servitutes hujusmodi imponi posse, ut boves, per quos colitur fundus, in vicino agro pascantur. & ita Nerat. *lib. 2. membranarum* scribit, ut Ulpian. refert *in l. 3. in princ. ff. de serv. rust. præd.* de qua dixi supr. *in tit. de servit. juris pascendi.* Item ut fructus vicini in villa cogantur, coactiq; habeantur, & ut pedamenta ad vineam ex vicini prædio sumantur, & vicino, cujus lapidicinæ fundo tuo immineant, id est, sint juxta agrum tuum ex parte superiori, posse te concedere jus esse, terram in fundum jacere, saxa posita habere, & ut in tuum lapides provoluantur, ibiq; positi habeantur, indeq; exportentur, hæc omnia habentur *in dict. l. 3. in princ.* Item potest constitui servitus gestandi, vel in tuo uvas premendi, vel area tua ad frumenta, cæteraq; legumina exprimenda utendi, habenti prædium rusticum pro eo constitui. *l. Mela, §. fin. cum gloss. & Bart. ff. de alim. & cibar. leg.* Item servitus rustica constitui potest, ut sylvæ cæduæ, & pedamenta vineis non desint, si causa fundi rustici dominantis fiat. Item & Mætianus probat servitutem talem constitui posse, ut tugurium mihi liceret habere in tuo, scilicet si habeam pascui servitutem, aut pecoris appellendi : ut si hyems ingruerit, habeam quo me recipiam : vel si fuerit constituta servitus propter colentes agrum meum, quatenus in tugurio agri tui recipiantur, *ut est text. cum gloss. in vers. habeat. l. veluti. vers. item sylvæ, D. de serv. rust. præd.* Item servitutes prædiorum tam in solo, quam in superficie imponi possunt. *l. 3. ff. de serv.* quod declara, ut ibi, per gloss. & Dd. Item servitutes rusticorum prædiorum, etsi corporibus accedunt, incorporales tamen sunt, & ideo non usucapiuntur. *l. servitutes prædiorum, in princ. eod. tit.* caveri autem, ut ad certam altitudinem monumentum ædificetur, non potest : quia id quod humani juris esse desijt, servitutem non recipit. Item nec illa quidem servitus consistere potest, ut certus numerus hominum in uno loco humetur. *l. 4. quæ incipit. caveri, ff. communia præd.* & ideo dicit ibi Paul. de Castr. *per illum text.* * Quod si religiosi concedant in aliquo loco, ut possim facere sepulturam. & ibi incipit sepelire : si postea conveni cum eis, ut non possim sepelire, nisi usq; ad certum nume-

numerum, & quod nõ possum ibi extruere monumentum cum lapidibus nisi usq; ad certam mensuram, ista conventio non valet, & potero sepelir quot volam, & etiam ornare sepulchrum lapidibus, prout decet. *l. 1. § interdictum, ff. de mort. infer.* & ibi etiam Paul. hoc vult *l. statuas. C. d relig. & sumpt. fune.* non obstante contradictione illorum religiosorum sed si vellem ædificare ultra condecentiam, possum prohiberi. *argum. l.*
3 *cui, ff. de servit.* * Sed in specie nunc quæritur de casis, si quis habet fun dum per quem solebat ire ad casas junctas fundo, & ipsum alteri legat, a si legatarius petat fundum sibi legatum, possint hæredes excipere servitu tem deberi dictis casis, ut sic possit iri per illum fundum ad dictas casas. E videtur quod non: quia nulla servitus fuit ante mortem testatoris, quia re sua nemini servit. *l. in re communi. ff. de serv. urb. præd. cum sim.* Nec pos mortem videtur servitus aliqua deberi, ex quo non fuit per testatorem im posita, quia res præsumitur libera, ubi servitus imposita nõ reperitur. *l. al tius, & l. si ædibus. C. de serv.* Tamen dicendum est contrarium, ex quo testator legavit proprietatem fundi, per quem ad casas illas solebat venire: *ut l. testatrix. in princ. ff. si serv. vend.* & probatur *in l. si fundum sub conditione. §. qui fundum. D. de leg. 1. & l. fin. in princ. ff. de serv. urb. præd. & per Bart. in l. 1. ff. de servi. leg.* ubi omnino est videndum de hac mate-
4 ria. * Quæ autem dicatur casa, Bald. *in c. 2. si duo fratres in eadem casa in tit. de fra. de no. benefic. invest.* dicit quod est vulgare Italicum, & solet dici à cadendo, quando est quædam domuncula. sed nunquid cabanna dicatur casa, sive domus? dicit Bald. ibi, recurrendum esse ad vulgare: nam illud quod cõmuniter homines dicunt, in vulgari est inspiciendum: proprie tamen non dicitur domus, quia non consistit ex pariete & ex tecto, *D. de usuc. l. eum qui ædes,* qui dicit esse ad statutum. sed vide gloss. *Inst. de re. div. §. 1. in ver. villis,* quæ declarat, quæ dicatur cabanna.

De tugurio.

CAP. XVI.

1 *Tugurium in fundo alieno facere an licitum sit.*
2 *Tugurium quid dicatur remissivé.*

1 TUgurium * an sit licitum in fundo alieno facere? Dic quod non regulariter. *quemadmo. §. si protect. ff. ad legem Aquil. & l. qui vitem. §. si ad januam, D. quod vi aut clam,* nisi sit imposita servitus. *l. veluti. de serv. rust. præd.* & si fiat non imposita servitute, potest propria authoritate

domini

domini fundi destrui : *ut d. §. si protectum. & §. si ad januam.* quod not. Sæpe quando in locis, ubi sunt pascua, contenditur de possessione vel quasi, partes faciunt tuguria aut casas, ut sub eis stent pecorarij sui, vel coloni, ut ibi ponant fœnum : quia si fiat in fundo alterius, potest dominus propria authoritate & impune destruere per dicta jura. * Et quid sit tuguriũ, 2
vide l. tugurij. D. de verbor. signif.

De cultura terrarum.

CAP. XVII.

1 *Vicinus loci privati superioris, si ita per sulcos araverit atq; per porcas, ut ad inferiorem fundum aqua venerit, an possit, an vero aquæ arcendæ judicio cogi possit, ut in alteram partem aret.*

2 *Opus si quispiam arando faciat, ex quo aqua pluvia vicino nocere possit, si alter fundus coli non poterat, actione aquæ pluviæ arcendæ non tenetur.*

3 *Sulcos vel fossas si quispiam in vicini inferioris damnum seu ex latere facere vult, dato quod non possit, quomodo ei succurratur.*

DE cultura terrarum breviter quædam dicamus. * Vicinus loci superioris privati ita arabat per sulcos atque per porcas, ut ad inferiorem 1
fundum aqua veniret, quæsitum est an possit : An vero aquæ arcendæ judicio cogi potest sic, ut in alteram partem araret, & ne sulci vicini *a* inferioris agrum spectarent ? Respondendum est, dominum fundi inferioris
nõ posset facere, quo minus agrum suum superiorem vicinus quemadmodum vellet, araret, *ut est text. in l. vicinus. in princ. D. de aqua pluv. arc.*
* Ex quo not. secundum Barto. ibi, quod si arando aliquis opus faciat, ex 2
quo aqua pluvia nocere possit vicino, si aliter fundus coli non poterat, non tenetur actione aquæ pluv. arc. Sed si alio opere fundus poterat coli, tenetur ea actione. & ita intelligatur versicu. sequens, sed si quos. secundum Bart. & Ioan. de Imol. ibi, gloss. autem habuit alium intellectum, videl. ut lex, vicinus in princ. intelligatur, etiã quando sulci erant nocituri fundo vicini inferioris, si non animo nocendi facti sunt, sed causa agri colendi : & est ratio : quia naturaliter fundus inferior debet servitutem superiori, ut aquam recipiat. *l. 1. §. fin. cum l. seq. D. de aqua pluv. arc.* & ideo si dominus superior non posset bene colore fundum suum sine sulcis aquarijs, sibi licitum est eos facere, *ut ibi. & l. 1. §. de eo opere, eod. tit.* Sed adverte quod loquitur quando vicinus habebat fundum ex latere, & faciebat sulcos ex transverso, animo nocendi fundo vicini, & non propter necessitatem, vel utilitatem culturæ vel aliter. & tertio potest intelligi illa l. vicinus,

cinus, secundum Paul. de Cast. quia aut quis facit sulcos apertos aratro ad seminandum, & potest facere sicut vult, sive per longum, sive per transversum, *ita loquitur. l. vicinus. in princ.* Aut quis vult facere hos non causa seminandi, sed causa aquã retinendi, qui dicuntur sulci aquarij: & tunc distinguit. Aut sine illis non poterat ager coli, & idem. Aut poterat, & tunc secus: & ita loquitur *versi. sed si quos*, probatur *in l. 1. §. de eo opere, eod. tit.* quod sit causa agri colendi, & fructus colligendi quicunq; illi sint: sive frumentum, sive alij fructus, sive opus fiat aratro, sive alio modo:
3 *ut est text. cum gloss. in d. §. de eo opere, §. sequ. & §. Labeo.* * Sed quid si vult quis facere sulcos, vel fossas, in damnum fundi vicini inferioris, seu ex latere: & casu quod non possit, quomodo ei succurretur? Dic aut jam fecit, & aqua incepit decurrere, & potest ipsum cogere, ut repleat sulcos vel fossas, & si nõ replet, condemnari debet ad interesse, *d. l. vicinus, vers. sed si quos.* Vel potest judex jubere ut caveat de damn. infect. *l. hactenus, §. fin. eod. tit.* Et etiam manu militari poterit compelli ad demoliendum, & ad deplantandum opus. *l. qui restituere, ff. de rei vend. & l. stipulatio, §. fin. D. de nov. oper. nunc. & not. gloss. in d. l. vicinus, in ver. condemnare.* Aut vicinus fecit opus, & aqua per fossas nundum fluxit: & tunc similiter potest per judicem cogi ut repleat. Et est ratio, quia in illa actione aquæ plu. arcen. venit damnum futurum, *l. supra iter, §. officium, & l. hactenus, §. pe. eod. tit.* nec inspicitur si nocuit aqua, sed si nocere potuerit: ut dicit glos. *in d. l. vicinus. in fin. in verb. nunquam fluxisset. & l. 1. §. 2. eod. tit.*

ADDITIO.

a *Vicini.* Vicinus potest aquam venientem ex fundo vel tecto vicini, in curtẽ vel fundum suum retinere & depellere, ne sibi noceat. *Paul. de Cast. in l. quoties, l. 1. de serv. & supra per Bart. Cæp. de serv. urba. c. 12. c. 46. & 47. & sequent.*

De seminatione plantarum.

CAP. XVIII.

1 *In fundo suo unicuique seminare herbas. & arbores plantare: vites putare, &c. licitum est.*

2 *Aquæductus servitutem per fundum tuum ad fundum meum si mihi debeas: non poteris in fundo tuo fodere vel aliud facere per quod aqua corrumpatur.*

3 *Fundi sui in finibus an alicui plantare licitum sit: & si radices in vicini fundum intraverint: vel frondes aut rami protendantur, an vicinus eas propria authoritate incidere valeat.*

4 *Glans ex arbore tua si in fundum meum ceciderit, an tibi ipsam auferre liceat, & si prohibeam, quo interdicto tenear.*
5 *Glandis appellatione an omnes fructus contineantur.*
6 *Glandem tuam, quæ in fundo meo cadit, si pecus meum comederit, qua actione tenear.*
7 *Hortum vicinus qui certo tempore pratum irrigare solebat, si pratum fecerit, assiduaque post ea irrigatione vicino nocere cœperit, quid juris.*

POstquam de cultura terrarum dicere incepimus: consequens est ut de seminatione plantarum, putatione, & insertione aliqua dicamus. * Et primo sciendum est regulariter quem posse in fundo suo seminare arbores, herbas plantare *a*, vites & arbores putare, & alia hujusmodi facere: quia in re sua quilibet moderator est & arbiter. *l. in re mandata. C. mand.* & nemo potest prohiberi uti sua re quocunq; modo voluerit, imo si voluerit, potest agere actione injuriarũ. *l. injuriarũ actio. §. pen. ff. de inju. & l. qui penden. de act. empt.* nisi probetur servitus imposita. *l. altius. & l. si ædibus. C. de serv. not. Bald. in cap. 2. in tit. si de feud. fu. con. in usib. feu. & c. cæterũ. de judic. & Anto. de Butr. in c. nimis extra, de jureiur.* * Et ideo sequitur ex hoc, quod si mihi debes servitutem aquę ductus per fundum tuum ad fundum meum : vel hoc anno duxi aquam per fundum sine vicio, non potes in illo fundo tuo fodere, succidere, putare, ædificare, vel aliud facere per quod aqua iniquinetur, vitietur, corrumpatur, deteriorue fiat. & si hoc fiat. teneberis interdicto de aqua quoti. æsti. *ut est text. in l. 1. §. Labeo putat. ff. de aqua quoti. & æsti.* * Sed circa plantationem arborum quæri potest, an sit licitum alicui in suo arbores plantare, & in finibus fundi sui: & si radices intrent fundum vicini, vel frondes aut rami protenduntur supra fundum vicini, an vicinus possit eas propria authoritate incidere: & si fructus arboris meæ ceciderunt in fundum vicini *vide de his omnibus quæ plene dixi supra. in 1. lib. in tit. de arboribus, & in tit. de serv. ne luminibus officiatur. in 4. qu.* * Quibus adde, si glans ex arbore tua in fundum meum cecidit, & extat, licitum est tibi tertio quoque die auferre illam, & si prohibeam, teneor interdicto de glande legenda. * Et appellatione glandis omnes fructus continentur. *ut l. unica. & ibi gloss. Bartol. Dd. ff. de glan. le. & l. Iulianus. §. glans. ff. ad exhib.* Item si non patior tollere glandem, teneor ad exhibendum, quemadmodum si tuam materiam in agrum meũ delatam tibi auferre non patiar. *d. l. Iulianus. §. glans.* * Item si immisso pecore depasco glandem tuam, quæ in fundo meo cadit, si dolo malo pecus immisi, ut glandem comederet, teneor ad exhibendum:

Margin markers (right): 1, a, 2, 3, 4, 5, 6

ut dict. §. glans. & etiam actione in factum agere poteris. *l. qui servanda. §. glans. ff. de præscrip. verbis.* * De irrigatione aliquid dicamus, & si vicinus qui hortum solebat certo tempore irrigare, pratum illic fecerit, cœpitque assidua irrigatione vicino nocere, ait jurisconsultus neque damni infecti, neque pluviæ arcen. eum teneri actione, nisi locum complanaverit, eoq; facto citius aqua ad vicinum pervenire cœpit, *ut est text. not. in l. apud Trebatium. §. si vicinus. ff. de aqua pluv. arcen.* & hoc intellige secundum gloss. ibi, quando in suo, sed si in alieno aliquid faceret, teneretur, *l. si quando in fin. ff. si serv. vend.* & ibi hoc etiã vult gloss. Sed Paul. de Castr. intelligit illum §. si vicinus non aliter fundum poterat colere: alioqui teneretur. *l. 1. §. de opere. de aqua plu. arcen.* Vel secundum Ioan. de Imol. ille §. *si vicinus.* intelligitur quod ille qui habet servitutem activam, possit aquam ex fundo vicini ad suum ducere causa irrigandi, & ex quo fuit simpliciter constituta: trahitur etiam ad pratum quod sit in eodem fundo, *argum. l. si servitus. ff. de serv. urb. præd.* nisi locus complanetur, ex quo aqua citius decurrat, *ut in fin. illius. §. & adde quæ plene dixi supra de servit. aquæduct.*

ADDITIO.

a *Plantare.* Servitus altius non tollendi non rumpitur per plantationem arboris: secus vero si in servitute luminibus officiatur. *l. ædificia, & in l. si arbore. in princ. eod. tit.*

De sterquiliniatione.

CAP. XIX.

1 *Sterquiliniatio quid sit, & breviter tota ejus materia remissive.*

DE sterquiliniatione vide textum cum gloss. * *in l. si quando. §. fin. & quod ibi not. si servit. vend.* & quæ dixi in primo libro, *in titu. de sterquiliniatione.*

De messe & vindemia.

CAP. XX.

1 *Messem vel vindemiam cuilibet domino vel colono in fundo suo facere licet: prohibens autem injuriarum actione tenetur.*

2 *Statuta si dictaverint, ne quis possit vindemiare vel messem facere etiam in suo, nisi certo tempore, vel ut colonus partiarius non possit incidere messem, nisi præsente locatore, vel nisi notificatione sibi facta: quibus casibus servanda essent.*

3 *Fundum alienum an cuilibet ingredi liceat, & uvas vel spicas colligere.*

De messe

DE messe * & vindemia colligenda, dic licitum est cuilibet domino vel colono messem & vindemiam in fundo suo vel sibi locato facere, & pro libito voluntatis: & si ab aliquo prohibeatur, potest agere actione injuriarum. *l. qui pendentem vindemiam. ff. de act. empt. l. injuriarum actio. §. si quis me prohibeat. D. de injur.* nisi ex forma statuti vel consuetudinis servaretur contrarium. * Quæro, in quibusdam locis sunt statuta ne quis possit vindemiare vel messem facere etiam in suo, nisi certo tempore: & ratio statuentiũ forte fuit, ne ante tempus domini colligerent propria, & postea accusarent saltuarios de damno dato : vel si forte in instrumento locationis contineatur, ut vel colonus, vel partiarius non possit messem incidere, nisi præsente loc. vel saltem nisi prius sibi facta notificatione: quibus casibus conventiones vel statuta servanda essent. *l. omnes populi. de justi. & jure. & l. 1. D. deposi.* * Sed nunquid sit licitum cuilibet ingredi fundum alienum, & uvas colligere vel spicas? dic quod de jure licitum est comedere, & non exportare, & conterere spicas, sed non mittere falcem. *de conse. d. v. stipulas. & not. gloss. 1. omnes leges. in versic. fas est.* & communiter sunt statuta providentia circa hoc, & de consuetudine servatur etiam illud jus divinum, veruntamen si antequam quis ingrediatur fundum alienum, prohibeatur à domino, ingredi non poterit. *l. injuriarum actio. §. fin. D. de injur. & l. divus. D. de serv. rust. præd.* & propterea dicitur d. c. omnes leges. ire per agrum alienum fas est, jus non est, id est, fas est domino non prohibente : jus non est prohibente domino : *ut ibi not. & adde quæ dixi supra de servit. itin. in penul. quæst. princ. & vide text. cum gloss. in l. per agrum. C. de servit.*

1 (margin) 2 (margin) 3 (margin)

De aucupatione.

CAP. XXI.

1 *Aucupari, vel venari in fundo alieno licitum est, & de consuetudine usurpatur: si tamen dominus volentem ingredi fundum suum causa venandi, vel aucupandi prohibeat, non erit ei licitum.*

2 *Venando vel aucupando in fundo alieno si quispiam aliquid ceperit, an domino fundi restituere teneatur.*

3 *Venator an in fundo retineri possit: ut reddat quod percepit.*

4 *Bestia fera si in laqueo alieno reperiatur, an aucupantis erit.*

5 *Bestiam feram si unus vulneret, & alius capiat, cujus erit.*

6 *Lupus, vel milvus, vel accipiter, vel canis si acceperit avem, vel pecudem, vel aliud animal unius, & quidam tertius surripuerit de ore lupi, milvi, accipitris, vel canis: an priori domino id quod acceperit restituere teneatur.*

7 *Accipitrem vel falconem cum sonaleis argenteis in pedibus junctis si quispiam acceperit: an priori domino restituere teneatur.*
8 *Retia seu laqueos tendere: aut quælibet alia instrumenta ad capiendas venationes an licitum sit.*
9 *Nobiles & milites privilegiati sunt, ut cum canibus & avibus venentur.*
10 *Venari cum armis an licitum sit.*
11 *Venatio clericis & monachis an & quando licita sit.*
12 *Fossas aprorum, ursorumve capiendorum causa facere, an licitum sit.*
13 *Fossata sive fossæ, quæ sunt inter viam publicam, & fundum privatum, cujus esse debeant.*
14 *Sepes in finibus fundi sui an facere licitum sit.*

1 AUcupari * autem, vel venari in fundo alieno licitum est, & de consuetudine usurpatur: si tamen dominus volentem ingredi fundum suum causa venandi, vel aucupandi prohibeat, non erit ei licitum: *ut est casus in d. l. injuriarũ, §. fin. & d. l. divus cum gl. & l. 3. §. 1. vers. plane. ff. de acquir. rer. dom. & Instit. de re. divi. §. feræ. ver. plane.*
2 * Sed quid si unus in alieno venando vel aucupando aliquid cepit, an teneatur restituere domino fundi? gloss. format istam quæsti. *in d. l. divus,* & ibi format quod non, *per text. in d. §. feræ. & l. fin. §. sed cum C. de fur.* & idem tenet gloss. *in d. §. plane.* Sed gloss. *in d. §. feræ. Instit. de re. divisi. vers. plane.* tenet contrarium, sed communiter primæ gloss. tenentur. & dicit Ang. *in d. l. divus,* quod gaudent nobiles & principes, quod possint venari in fundo alieno. Et est ratio, quia solus ingressus est prohibitus, non captura. *d. §. feræ. cum alijs supra alleg.* Aliqui concordant dictas gloss. *ut gl. d. §. feræ.* procedat in casibus post prohibitionem. Sed dicit Flo. *in d. l. divus.* quod ista concordia, non est tuta: quia privati prohibitio nõ impedit translationẽ dominij. *l. ea lege. C. de condi. ob causam. l. si ita quis. §. si ea lege. ff. de verb. oblig. not. Bart. in l. qui absenti. D. de don.* Unde Flor. *in d. l. divus.* aliter concordat. videlicet aut fundus consistebat in venatione, vel aucupatione: tunc si quis ibi venetur, vel aucupetur domino prohibente, non facit captum suum. ita intelligatur *gloss. d. §. feræ.* Aut non consistebat in venatione vel aucupatione: & tunc captum efficitur capientis. & ita procedant aliæ gloss. contrariæ. pro hoc allegat *l. venationes. ff. de usucap. & l. usufructuarium. ff. de usufructu.* & per illa duo jura apparet, quando venatio fit in fructu, & debeatur usufructuario.
3 * Sed insurgit aliud dubium circa prædicta, an possit venator adhuc in fundo retineri, ut reddat quod percepit? Et gloss. *§. feræ. Instit. de re. divi.* videtur senti-

ſentire quod ſic, gloſſ. *d. l. divus.* dicit quod non, *per d. §. feræ. in l. 3. §. 1. D. de acqu. rer. dom. & in authen. ut nulli judi. §. ſin autem.* ſed aget actione injuriarum, ſi intravit eo prohibente. *l. injuriarum actio. §. penult D. de injur.* & idem vult glo. *in l. 3. §. 1. D. de acq. rer. dom.* & iſta opin. eſt vera, quam tenent Cyn. Bart. *in l. 1. §. omnia. eod. tit.* & Angel. *in d. l. divus.* qui dicit hoc eſſe not. quia jam vidit de facto in perſona unius nobilis de Odonibus de Peruſio, qui pro apris & capreolis nemus alienum intravit domino prohibente, & multas venationes cepit: omnis enim venatio pertinet ad eum, & nulla violentia per dominum fieri poteſt: ſed tantũmodo actione injuriarum contra eum agi poterit. Adde tamen quod dominus poterit volenti ingredi fundum manu reſiſtere. *l. quemadmodum circa princ. D. ad l. Aquil. & not. gl. in l. 3. §. 1. ver. jure prohiberi. D. de acquir. rer. dom.* * Sed ſi fera beſtia reperiatur in laqueo alieno? dic quod 4
erit occupantis. *l. in laqueum. 55. ff. de acquir. rer. dom.* Et ideo quod laqueo meo detinetur, non efficitur meũ: niſi illud manu capiã: ut ibi. & ita tenet ibi Bart. *in princ.* in his tamen ſervanda eſt conſuetudo loci, vel ſtatuti, ſi reperitur: aliter tenendũ eſt quod ſupra dixi. Quia diximus quem poſſe ingredi fundum alienũ, maxime cauſa venandi, & aucupandi: quæro an hoc poſſit jure ſervitutis, vel jure cujuſdam facultatis à jure communi conceſſæ? dic, quod jure facultatis poteſt ingredi: & propter hoc licet quis pluries iverit per fundum alienum: non tamen cenſetur iviſſe jure ſervitutis, niſi iverit per 30. dies infra annum. & ſemper poteſt prohiberi ne vadat: ſed poſtquam ivit per 30. dies, cenſetur eſſe in quaſi poſſeſſione ſervitutis, in qua eſt defendendus, *per titu. ff. de itin. actuque pri.* quouſq; actum fuerit confeſſoria vel negatoria: *ut l. 1. in princ. §. 1. ſupra eod. titul. & dixi plene ſupra de ſervit. itin. in ultim. qu. princ.* Sed in his quæ non ſolent competere jure facultatis, ſufficit ſemel aliquid fuiſſe geſtum ſciente & patiente domino, ut dicatur eſſe in quaſi poſſeſſione ſervitutis: *ut l. 1. §. hoc interdictum. ff. de aqua quot. & æſti. & not. in c. cum eccleſia Sutrina. extra de cauſ. poſſeſſ. & proprie.* & ita vult Paul. de Caſtr. *in d. l. divus. ſupra de ſerv. ruſt. præd.* * Quid ſi quis vulnerat feram be- 5
ſtiam, & alius capit, cujus debet eſſe? dic capientis: *ut Inſtit. de rer. div. §. illud. & l. naturalem. §. illud. ff. de acquir. rer. dom.* * Eſt quæſtio quo- 6
tidiana. ſi lupus, vel milvus, vel accipiter, vel canis accepit avem, vel pecudem, vel aliud animal unius: & quidam tertius accepit ſeu arripuit de canib. vel de ore lupi aut milvi, &c. an teneatur reſtituere id, quod recu-

peravit priori domino? dic quod sic: *ut est text. nota. ff. de acquir. rer.*
7 *dom. l. Pompon. in fine.* * Sed pone aliam q. pulchram: quidam accepit accipitrem, vel falconem cum sonaleis argenteis in pedibus junctis, an teneatur restituere priori domino? Vide consilium Bart. quod incipit, omni modo cũ fuisset venatum. alias dicitur tractatus de falcone editus per Bart.
8 quem habeo in consilijs, *consilio 121. ubi plene vide.* * Nunquid autem sit licitum tendere retia seu laqueos, aut alia quælibet instrumenta ad capiendas venationes? dic quod non: nisi ad ursos, apros & lupos capiendos: *ut est tex. in 6. nemo etiã retia. in tit. de pace. tenend. in usib. feu.* qui tex, varijs modis intelligitur. Nam quidam intelligunt solum in possessionibus Imperatoris. *argum. l. 2. cum ibi nota. C. de noxa.* Sed ista lectura notabi-
9 liter refutatur *per l. qui foveas. ff. ad l. Aquil.* * Tertio modo alij intelligunt, quod Imperator hoc statuit, & sit privilegium militis, & nobilium, qui cum canibus & avibus venantur, ut tales habeant salarium: & inferiores rustici non possint venari, nisi ad apros, ursos, &c. sicuti sunt statuta Ferrariæ. Sed non congruit ti. contra *l. imperatores. ff. de in diem addic.* ideo & Iabo. de alva. dat quartum intellectum: quia multoties ex talibus venationibus factis in alieno, domino prohibente, oriuntur rixæ & injuriæ: quia armata manu dominus volentes ingredi potest prohibere: *ut not. gloss. in l. 3. §. plane. ff. de acquir. rer. dom.* ex quib. de facili potuisset perveniri ad violationem pacis. de qua loquitur ille *ti. de pa. tenen.* ideo Imperator prohibet expressè, ut nemo in alienis agris possit venari invito domino: nisi ad apros, ursos, &c. quasi velit, quod si quis contra faciat debeat puniri, tanquam turbator pacis: *ut eod. tit. §. si quis autem.*
10 * Potest etiã quinto modo intelligi *d. §.* quia in ca. prçced. induxerat Imperator prohibitionem armorum: & quia in venationibus portantur arma, dubitabatur, an sit licitum venari cum armis, & dicit quod non. nisi ad ista animalia periculosa: & quicquid dicat de laqueo & reti: tamen intelligas quod in prædictis venationibus sunt necessaria arma. & hoc videtur sentire Iacob. de Ardezone de Verona, *in sua eleganti summa feudorum, in titu. de pac. te. & Iacob. de Alva. sequitur eum in d. c. nemo retia.*
11 tu autem conjungas quartum & quintum intellectum, & habebis veritatem. * Quotuplex autem sit venatio *a*, & an, & quando sit licita maxime
a clericis & monachis, *vide gl. ordi. 85. distin. b c. qui venatoribus donare.*
b & ibi *text. & c. 1. extra ne cleric. vel mona. & c. 1. & 2. extra. de venatore, ubi bene nota.* Et adde quod in divinis scripturis penitus non invenimus
sanctum

sanctum aliquem venatorē, piscatores invenimus sanctos: ut dicit Beatus Hierony. *in Psal. 82. & habetur. dist. 86. c. Esau. & dist. 34. c. quorundam.* & not. Ang. *in l. divus. ff. de serv. rust. præd.* tamen non allegat dicta jura, & ratio ponitur per gloss. *in d. c. Esau.* quia venatio fit cum clamore, & majori delectatione, quam fiat piscatio, ideo est prohibita: & propter hanc delectationem, nunquam venatoribus fuit concessa immunitas patrimoniorum. *text. est in l. venatoribus. C. de excu. mu. lib. 10. & not. Ang. in d. l. divus. ulti.* De materia venationis & aucupationis, *vide in d. c. qui venatoribus. & ibi gloss. magistra. in d. c. Esau. ne cleri. vel mona. d. c. 1. & Cle. ne in agro. §. porro. & ibi gloss. & Dd. de sta. mona. & l. 1. C de vena. ferarum, lib. 11. & per Ioan. in summa, in rubric. de vena. & per Hostien. in summa. de causa poss. & proprie. §. 1. & alijs locis supra allegatis.* * Con- 12
venit etiam ex prædictis quærere, an sit licitum fossas aprorum ursorumve capiendorum causa facere vel laqueos ponere? & dic si in itineribus fiunt, in eisque bos, vel aliud animal ceciderit, factumq; deterius est: vel laquei ponuntur in loco publico, & pecus tuum in eos inciderit, potes agere contra facientes foveas, vel laqueos ponentes *l. Aquil.* nisi denunciassent prius domino, vel nisi prædicta fuerint in locis, ubi fieri solent: *ut est text. in l. qui foveas. cum l. sequent. quæ incipit, quemadmodum in princip. & ibi Dd. ff. ad leg. Aquil. de foveis vide quæ dixi supra in 1. lib. de fovea.* ubi etiam posui cujus sint foveæ, quæ sunt inter duos vicinos. *Vide l. 2. præterea. & ibi nota. ff. de aqua plu. arcend.* * Cujus autem sint fossata, sive 13
fossæ quæ sunt inter viam public. & fundum privatum, *vide per Bartol. in suo tracta. Tyberiadis, in prima parte. de alluvione, in tertia & septima colu. & Bald. in l. riparum. in 1. colum. in fin. & in l. item lapilli. in secunda conclusione. ff. de rerum divi.* & ibi etiam posuit, quis sit usus fossarum, & an, & quando fossæ debeant mensurari cum agro vendito: & an sit licitum facere fossas, ex quibus aqua plu. noceat. *l. vicinus. §. 1. versic. sed si fossas. ff. de aqua pluv. arcend.* * Et adde quæ dixi supra de irrigatione, de sepi- 14
bus, an sit licitum eas facere in finibus fundi sui. dic quod sic. *l. fin. quæ incipit, si quis sepem. & ibi not. ff. fini. regun.*

ADDITIO.

a *Venatio.* Venatio dicitur ars nequissima. *dist. 86. c. qui venatoribus.*

b *Licita.* Venatio prohibita est tempore quadragesimæ & diebus jejuniorum. *gloss. 86. distinct. qui venatoribus.*

De mon-

De montibus.

CAP. XXII.

1 *Mons quid sit, & unde dicatur.*
2 *Lapicidinæ & argentifodinæ, cum in montibus reperiantur, an in alieno fundo lapides cædere licitum sit.*
3 *Lapides in fundo suo an quis cædere possit, ita ut lapidum fragmenta in fundum alienum perveniant.*
4 *Venas aureas aut argenteas in meo, an mihi fodere licitum sit, & fodiendo sub vicini fundo transire.*
5 *Lapides ex fundo dotali cæsos, an maritus habere debeat, & quid si in cædendo expendit, an expensa sibi restitui debeat.*
6 *Sylva cædua & sylva pascua, quæ dicatur.*
7 *Sylva si creditori pignorata sit, & debitor ex ea navem, vel aliam materiam fecerit, an illa navis, vel materia pignori erit.*
8 *Creditor an debitorem prohibere possit, ne ex ea sylva navem faciat.*
9 *Sylvæ usufructuarius an arbores, & pedamenta pro usu suo incidere possit, ac etiam vendere.*
10 *Emphyteuta qui sylvam, vel nemus in emphyteusim recipit, an invito domino sylvam, & nemus extirpare possit, & ad prata, vel culturam reducere, ac plantare vites vel arbores fructiferas.*
11 *Nemus, vel sylvam si quispiam vendidit cum pacto de retrovendendo, an emptor sylvam extirpare possit.*
12 *Maritus an possit extirpare nemus sibi in dotem datum. & ad culturam reducere.*
13 *Emphyteuta maritus, vel feudatarius, vel similes, qui jus in re habent, an arbores fructiferas incidere valeant.*
14 *Emphyteuta, vel fructuarius, vel similes si incidant arbores fructiferas eo casu quo non possunt, nunquid à jure suo cadant.*
15 *Concesserim si alicui, ut de nemore meo ligna incidere possit, & ad sui libitum accipere, an postea alteri concedere possim.*
16 *Promiserim si alicui, ut de nemore meo quædam ligna incidere possit, an pro libito suo incidere poterit*
17 *Miles unus si in alterius nemore ligna colligere voluerit, an possit.*
18 *Nemore in alieno si capreoli, vel cervi, vel alia animalia capiantur, domino ignorante vel contradicente, an capientis vel domini nemoris efficiantur, & an propria authoritate ea dominus retinere possit.*
19 *Nemore se usos rustici si dixerint tanto tempore, cujus in contrarium memoria non extat, an juvat eos, si dixerint, se acquisivisse jus utenti & fruendi in illo nemore.*
20 *Nemoris alieni rustici vel alij si usum habuerint, puta, quia in eo longissimo tempore ligna accipere consueti fuerint quando iste usus expiret.*

1 QUærendum * est primo quid sit mons? Et dic quod est locus altus. *l. si ædes. ff. de servit. urb. præd.* quod intellige de magna altitudine, secun-

ſecundum Bart. *in tracta. ſuo Tyberiadis, in 4. colum. verſi. mons eſt locus.* Et dicitur mons ſecundum Bartol. ibi, & Hugo. & Papi. à movendo per contrarium: quia non movetur: & non intelligas de mobilitate quæ univerſæ terræ congruit, ſed quia non movetur per culturam, id eſt, non colitur. terra enim, quæ colitur, bene movetur, & durat uſq; ad locum, qui colitur vel coli incipit. Pendiciæ ergo montium non cultę, montis appellatione continentur, niſi certi loci uſus aliter ſe haberet: ſi tamen inter montē eſſent aliqua loca culta, montis appellatione totius continetur illa pars: *ut D. de rei vendi. l. in rem. §. item quæcunque. 5.* * Quia in montibus 2
lapidicinæ & argentifodinæ, & hujuſmodi materiæ eſſe conſueverunt: quæro an ſit licitum in fundo alieno lapides cædere: Et dicas quod non, niſi conſuetudo, vel ſtatutum aliter diſponeret: *ut eſt text. gloſſ. & Dd. in l. venditor. §. ſi conſtat. D. communia prædiorum.* nec poteſt quis lapides ex fundo alterius exportare, etiam ſi ſit civitas, vel commune, niſi hoc dictet conſuetudo, & prius domino pretium competens ſolvatur, licet ante pretij ſolutionē cædi poſſint: *ut eſt caſus notabilis in d. §. ſi conſtat.* * An 3
autem quis poſſit in fundo ſuo lapides cædere, ita ut fragmenta lapidum perveniant in fundum alienum, *vide l. ſicuti. §. Ariſt. D. ſi ſervit. vendic. & quæ dixi in 1. lib. in titu. de ſervit. proij.* * Sed quid ſi ſint venæ aureæ 4
aut argenteæ *a*, an ſit mihi licitum fodere in meo, & fodiendo tranſire ſub a
fundo vicini? Et videtur quod non: *per d. §. ſi conſtat.* Item quia ſicuti quis non poteſt tranſire in agrum alienum invito domino. *l. per agrum. C. de ſervit.* ita nec ſub agro alieno: quia ſicuti prædia ſupra terram ſunt libera domino uſq; ad cœlum. *l. altius. C. de ſervit. & l. qui luminibus. ff. de ſervit. urb. præd.* ita dicuntur eſſe libera uſq; ad profundum. Item pro hoc facit *l. prima. C. de theſau. libro decimo. & l. divortio. §. ſi vir in fundo. ff. ſolut. matrimon.* Sed Paul. de Caſtr. qui habuit iſtam quæſt. de facto in venis cotareis Burgonienſibus, conſuluit contrarium, videlic. quod fodientes non poſſint à dominis impediri, *per l. cuncti. C. de metal. lib. 10. conjuncta l. 3. & l. quoſdam. eod. titu.* Sed Pileus dicit, quod propter publicam utilitatem licet marmora & ſimilia fodere ſub fundo alieno, dummodo dominus non habeat damnum. Nec obſtat *d. §. ſi vir in fundo. & d. §. ſi conſtat.* quia illa jura loquuntur in lapidicinis, quæ reperiuntur ſine læſione ſuperficiei, & ubi fodiuntur lapides multum utiles, qui in paucis locis reperiuntur: & in argento vel auro: & ideo propter publicam utilitatē videtur concedi, ut poſſit invenire & fodere etiam ſub alieno: quia

hoc fit cum magna impensa & labore: nec à dominis superioribus potest prohiberi, si non recipiunt læsionem: *ut per gloss. in d. l. quosdam. & l. 3. eodem titu. in versic. fisco.* quæ dicit hoc esse speciale in metallo, quod magno paratur labore. & propterea procedunt etiã in venis cotareis & marmoreis, ut ibi. & ita tenet eleganter Paulus de Castr. *in l. divortio. §. si vir in fundo. D. solut. matrimon.* ubi dicit ita se consuluisse in civitate Burgoniæ. *& habetur in consil. 166. cum duobus sequent. & ita tenet Ludovi. de Roma. in l. 476. singul. quod incipit, regula, quod rem alienam per gloss. in dict. leg. quosdam. & d. l. 3.* & ita ego tenui *in l. inter publica. in princip. D. de verborum signification.* ubi limitavi prædicta procedere, dum unus tertius nõ dominus fecisset jam impensam in fodiendo vel reperiendo venas: secus si vellet etiam incipere fodere, & venas reperire: & ille qui haberet fundum supra, vellet etiam incipere fodere: quia dominus fundi deberet præferri, *per d. l. altius. & l. qui luminibus.* ex quo cessant rationes supra allegata, scilicet impensarum ejus, qui vult invenire venas: & cessat ratio publicæ utilitatis: quia idem faceret dominus fundi, quæ faceret extraneus, quod est singulare & magnæ utilitatis. *& adde quæ dixi in d. l. inter publica. in princip. ff. de verbor. signific. & supra in præce. lib.*
5 *titul. de servit. aquæduct. in princip. 4. quæst. princip.* * Potest ex prædictis decidi: & de materia lapicidinarum, an maritus debeat habere lapides cæsos ex fundo dotali, & quid si expendit in cædendo, an expensa debet sibi restitui? *vide d. l. divortio. §. si vir in fundo. & §. si fundus. & ibi Docto. ff. solut. matrim. & l. si ex lapicidinis. ff. de ju. dot. & l. fin. in prin.*
6 *ff. de don. inter vir. & uxor. & quæ dixi in d. l. inter publ. in princi.* * In montibus etiam sylvæ quandoq; reperiuntur: & ideo quæro primo, quæ dicatur sylva cædua, & sylva pascua? Dic sylva cædua est, ut quidam putant, quæ in hoc est, ut cædatur: Servitus autem ait, quæ succisa, rursus ex radicibus aut stirpibus renascitur. *l. sylva cædua, in princ. ff. de verbor. signific. & l. hoc sylva cædua in princ. ff. de usufruct.* Sylva vero pascua est, quæ pascuis pecudum destinata est: *ut d. l. sylva cædua. §. fin. & adde* secundum Hostien. & Ioan. And. *in c. cum dilecti. in gl. 1. in novella, extra. de donat.* quod foresta dicitur latum nemus sine clausura & sine aqua. & ita intelligitur text. ibi. Quando vero est prope fluvium, dicitur sylva.
7 Sed quando concluditur muro vel palis, vocatur barcus. * Deinde quæritur secundo, quid si creditori sylva pignorata sit, & debitor ex ea navem vel aliam materiam fecerit: an illa navis vel materia pignori erit? dicas quod

quod non: nisi nominatim cautum fuisset, ut pignori sint quæcunq; ex sylva facta natave sint: *ut l. si convenerit. §. si quis caverit. ff. de pignor. actio. & ibi per gloss. & Doctores.* hoc tamen limitat singulariter Guilielm. de Cun. quando debitor non esset solvendo vel esset extincta actio personalis *b*, ut tunc in subsidium navis intelligitur esse pignori obligata, *per l. qui occidit. §. 1. D. ad leg. Aquil.* qui text. parum facit secundum Raphael. Fulgo. *in d. §. si quis caverit.* dic tamen magnam esse authoritatem Guilielm. cum nemo contradicat, & magis ipsum movet Imperialis authoritas quam ille text. & hoc dictum est bene not. Quæritur * tertio, an possit creditor prohibere debitorem, ne ex sylva navem faciat? Bartol. & Doctor. *in dict. §. si quis caverit. in fine.* tenent quod creditor debet uti re pignorata, tanquam bonus paterfamilias. *l. ea igitur. ff. de pignor. action.* unde distinguitur, aut sylva erat cædua: & debitor vult cædere secundum modum consuetum, & non potest per creditorem prohiberi: *per l. item si fundus. in fine. ff. de usufruct. & l. cum tabernam. in princip. D. de pignor.* aut non erat cædua, & volebat ultra modum consuetum cædere: & tunc per creditorem potest prohiberi, per dicta jura. dicit tamen Rofred. *in dicto. §. si quis caverit. in fin.* quod arbitratur ipsum creditorem per hypothecariam posse avocare possessionem sylvæ & consequenter ne cædat: quia tunc creditor debet fructum percipere, non debitor. *ut l. si pignore. §. si prædo. ff. de pignor. action. & l. si cum venditor. in princ. D. de evict.* * Quæritur quarto, nunquid usufructuarius sylvæ possit incidere arbores & pedamenta pro usu suo, & etiam vendere? dic, quædam sunt arbores non altiores sylva. & istæ continentur sub nomine sylvæ: & ideo pedamenta succidi possunt, sicut ipsa sylva: *ut l. ex sylva cædua ff. de usufruct.* Quędam sunt arbores quæ in altitudine sylvam excedunt & de his fructuarius non sumit ramos, sed pedamenta succidit. *l. sed si grandes.* quæ sequitur *dictam l. ex sylva cædua.* & dic quod sylva non erat cædua, id est, matura, licet aliquæ essent grandes arbores ibi. nam illæ debent cædi cum alijs, cum aliæ essent maturæ. Quædam sunt arbores vetustæ: & tunc nō pedamenta, nec rami succidi possunt arboribus etiam evulsis, vel vi ventorum dejectis ad usum suum & velle: *ut est text. cum gloss. in d. l. arboribus. in princ.* quæ intelligit dict. text. quando sylva non erat cædua: quia tunc potest sumere etiam ex sylva pro vinea sua, dummodo fundum suum deteriorem non faciat: *ut d. l. ex. sylva cædua. in fin.* & in hoc casu tantum habebit usuarius, quantum usufructuarius secundum gloss. ibi. sed

b

8

9

quando eſt ſylva cædua, tunc plus habet uſufruct. quam uſuarius: quia uſufructuarius poteſt cædere & locare ſine ultima neceſſitate ſua: uſuarius autem non poteſt uti, niſi ſi pro ſe & neceſſitate ſua: *ut Inſtitut. de uſu & hab. priv. & §. 1. & l. divus. in princ. ff. eod. titu.* ubi habetur etiam quod uſuarius ſylvam poteſt cædere & vendere: puta quando eſſet in remoto: quia ſi non poſſet vendere, nulla eſſet utilitas ſylvæ, & perinde eſſet ac ſi
10 non haberet uſumfructũ ſylvæ, *ut dict. l.* * Quæritur quinto an emphyteuta, qui recipit in emphyteuſim ſylvam vel nemus, invito domino poſſit extirpare ſylvam & nemus, & reducere ad prata vel culturam, & plantare vites vel arbores fructiferas? Iſtã q. format Nicol. de Ma. & Bald. *in l. 1. in fin. C. de ju. emphyteut.* Et videtur primo, quod ſic: quia qui accipit in emphyteuſim, accipit ad meliorandum: ſed hoc modo melioratur. Sed Nicol. de Ma. dicit contrarium: quia melioratio permittitur, dummodo non mutet formam. *l. ſi cujus. §. uſusfructuarius. ff. de uſufruct. & l. hactenus. §. Neratius. eodem titul.* & ſecundũ hoc emphyteuta areæ non poterit ibi domum ſuperædificare: quia forma areæ mutaretur. *l. repeti. §. fin. ff. quib. modis uſusfruct. amit.* Sed Bald. *in d. l. prima. in fin.* dicit hoc credere verum eſſe: quia tacite ineſt ut poſſit meliorari: *ut Authent. ſi quas ruinas. C. de ſacroſanct. eccleſ. & l. 2. C. de alluvio. & palu. & l. intra utile. §. fin. ff. de mino.* Et ſi tu dicis, non poteſt mutari forma? Reſpondetur ſecundum Bal. forma ſuperficialis mutari poteſt in melius: quia iſte contractus ad hoc eſt inventus, ut melioraretur. & abſurdum eſſet dicere, ut qui debet rem æternaliter poſſidere, non poſſit rem meliorare meliori forma introducta ſub majori. Tamẽ Bald. concludit *in d. l. 1. in fin.* quod mutatio ſylvæ extirpando fieri non poteſt: ſed in ædificando domum fieri poteſt. Et eſt ratio, quia domus poteſt reduci ad aream demolita domo, ſed vinea extirpata nõ erit ſylva, ut prius erat. *l. quæſitum. §. illud fortaſſe. de leg. 3.* & ita tenet Bald. *in dict. l. 1.* Sed Flor. *in d. l. hactenus. §. Neratius. ff. de uſufruct.* refert omnia prædicta. & tandem concludit, quod adhuc eſt perplexus quid teneat. Ego vero in hac quæſtio. ita dicerem: Aut loquimur de area, & ſto cum Bald. ut emphyteuta poſſit domum ædificare, niſi aliud de mente contrahentium appareat: aut loquimur de ſylva: & tunc ſi de hoc ſpecialiter eſt conventum, illi conventioni ſtandum eſt. *l. 2. C. de jure emphyteut. conjuncta l. 1. §. ſi convenerit. ff. depoſi.* aut nulla eſt conventio: & tunc aut eſt ſtatutum vel conſuetudo in loco, & illi ſtandum eſt, *l. ſemper in ſtipulationibus. de regu. jur.* ut Paduæ obſervatur de

facto:

facto: quia emphyteutæ extirpant nemora, aut ſylvas: aut nulla eſt conventio, ſtatutum, ſeu conſuetudo: & tunc aut non eſt utile, ſi fiat pratum, vel terra aratoria: quia forte major eſt utilitas, vel erit. vel tanta percipi poterit ex nemore, quanta ex pratis & terris aratorijs: & tunc non poſſet emphyteuta ſylvam extirpare: ex quo non eſt melioratio, imo potius deterioratio, & maxime quia inſtrumento inveſtituræ ſolet apponi clauſula, ad meliorandum, & non pejorandum, & ita poteſt procedere opinio Bal. aut extirpando ſylvam fundus efficitur valde melior, & tunc aut eſt in contractu emphyteutico dictum, ut pro reditu ſolvere teneatur tot plauſtra lignorum de illo nemore: & tunc non poſſet reducere ipſum ad prata vel culturam: quia non poſſet ſolvere dictum. & ſic tacite videtur actum inter eos, ut nemus non deſtruatur, *ut l. ſi debitor. §. veriſimile, ff. de contrahen. empt. & l. legatum, ff. de uſufr. leg.* aut non fuit dictum de illo nemore: & idem credo, maxime quando emphyteuta non haberet alia nemora, ex quibus poſſet ſolvere, per d. jura eadem ratione, aut penſio debet ſolvi in pecunia, vel in alijs rebus, quæ in ſylva non reperiuntur. & etiam ſi eſſet major utilitas extirpando ſylvam, tenerem quod poſſet, ex quo habet ad meliorandum. Nec obſt. quod mutetur forma, quæ non ſit reducibilis facilitate ad ſuam materiam. *l. repeti. §. rei muta. ff. quib. modis uſusfruct. amit. & l. hactenus, §. Neratius, ff. de uſufr.* quia illa jura loquuntur in uſufr. qui habet jura debilia, quæ faciliter corrumpuntur, & finiuntur. *l. corruptionem. C. de uſufruct. & §. finitur. Inſtit. eod. tit.* ſic minus juris habet, quam emphyteuta. & ideo in uſufructuario dicendum eſt, ipſum non poſſe extirpare, & formam mutare: quia mutata forma mutatur uſusfruct. qui propter hoc perit, ut dictis juribus. non ſic in emphyteuta, qui habet plus juris, videlic. utile dominium & perpetuum. *l. 3. ff. de ſerv. conjuncta l. 1. §. qui in perpetuum. l. 3. ff. ſi ager vect.* * Quæritur ſexto, ali- 11
quis vendidit nemus vel ſylvam cum pacto de retrovendendo, *juxta l. 2. C. de pact. inter empt. & l. qui fundum, ff. de contrahen. empt.* an iſte emptor poſſit ſylvam extirpare? Et in hac quæſtione puto eſſe conſideranda verba pacti de retrovendendo: ſi enim dicerent quod tenetur dictam ſylvam vel nemus retrovendere: tunc judicarem ipſum non poſſe extirpare, quia non poſſet ſervare pactum de retrovendendo & ſic illa jura nō loquuntur de ſylva, ſed de fundo ſic ſimpliciter, & tunc aut eſt pactum ad certum tempus breve, puta 5. vel 7. vel 8. annorum, id quod eſſet major utilitas emptoris habere ligna quam fructus fundi ad culturam reducendi, &c.

majus esset damnum venditoris, & idem per ea quæ dicta sunt in præced. quæst. Aut est pactum in perpetuum, & tunc aut emptor sciebat vel verisimiliter scire debebat se venditori debere retrovendere, & ut consequeretur emptor majorem utilitatem antequam retrovenderet, fecit extirpare totam sylvam: & non posset, & tenetur ad damnum & interesse ipsi venditori retro ementi. *arg. l. 1. §. 1.* & quod ibi not. Bart. *ff. si quis test. lib. esse juss. fuerit. & l. nomen debitoris. §. 1. ff. de leg. 3. cum ibi not. & l. si filiæ meæ, & quod ibi not. ff. solut. matr.* & quod not. Paul. de Castr. *in l. si filio. §. fin. eod. titul.* Aut emptor nesciebat nec verisimiliter scire potuerat venditorem habere animum de proximo retro emendi: & dubium esset an posset sylvam extirpare: & tunc diceretur, aut venditor contradicit: quia asserit se cito retro emere: quia tunc non posset extirpare eadem ratione. *argu. l. si fundum, cum ibi not. C. de rei ven.* Aut dominus non contradicit, vel etiam ignorat, & tunc distingue, *ut dixi de emphyteuta in præ-*
12 *cedente qu.* * Quæritur septimo an maritus possit extirpare nemus sibi datum in dotem, & reducere ad culturam? Dicas quod sic: quia propter hoc reddit fundum fructuosiorem: quia ex cultura plus percipit, quam ex nemore, ut probatur *in d. l. divortio. §. si vir in fundo, conjuncta glo. in vers. fructuosiorem, ff. solut. matr. & l. fin. ff. de jure dot.* Sed si non efficeretur
13 fundus fructuosior, tunc ut dixi in duabus qu. præced. * Quæritur octavo, an maritus emphyteuta, vel feudatarius, vel similes qui habent jus in re, possint arbores fructiferas incidere? & videtur quod sic: quia habent utile dominiũ. *l. 1. ff. si ager. vectigal. & ca. 1. §. rei autẽ, in tit. de invest. de rer. alie. fa.* sed in re sua quilibet est moderator & arbiter *l. in re mandata. C. mand.* In contrariũ facit *l. divor. & si vir in fundo, ff. solut. matr. & l. si vir in fraudem, §. conductor, ff. de jure fis. l. forma. §. si vites, ff. de censi. l. si ita, §. fin. ff. de usufru. & l. creditor, 15. ff. de pig. ac.* & hanc ultimam partem tenet Dy. Bar. & Dd. *in d. §. si fundũ.* & Bart. *in d. §. conductor,* & Bald. *in auth. qui rem. in fi. pen. col. C. de sacros. eccl.* Ang. *in l. si colonus, ff. arbor. fur. cæs.* & idem dicas in patre quo ad bona filij, & in usufructuario, ut per Ang. *in l. fin. §. sin autem legata in fin. C. de bon. quæ lib.* & probatur *in d. l. æquissimum, §. usufructuarius,* & idem etiam dicas & multo magis in usufructuario. *l. fin. ff. de usu. & hab.* Sed prædicta omnia limita, nisi prædicti velint in loco demortuarum vel incisarum alias plantare, ut dicit Ang. *in d. l. si colonus, per d. §. conductor.* & idem Paul. de Cast. *in d. l. divortio, §. si fundum, & pro hoc opt. facit. l. agri. & l. vetus fuit quæst. cum duab.*

duab. seq. ff. de usufr. & l. ex sylva cædua. eod. titul. * Sed potest dubitari 14
circa prædicta, an si emphyteuta vel fructuarius vel similes incidunt fructiferas arbores eo casu quo nũ possunt, an propter hoc cadant à jure suo? Et videtur quod sic: quia deteriorant rem sibi concessam à domino, *per auth. qui rem. C. de sacros. eccl.* & ita tenet Bart. *in d. l. divortio, §. si fundum.* Innoc. dicit ibi, quod hoc est speciale in fundo eccles. Lu. autem de Ro. ibi tenet opin. Bald. quando emphyteuta vel feudatarius fuit monitus ut desistat ab incisione, & non desistat, *per text. in c. 1. §. quicunque advocatus, in tit. de pace tenen. in usib. feud.* Et licet ille text. loquatur in alia materia, tamen ejus ratio multum facit pro opin. Bald. quam puto veram, *per l. ædem. cum ibi not. C. loca. per ca. quia propter, extr. de loc. & per not. in d. auth. qui rem. & per l. hoc amplius. § fina. D. de damn. infect. & per §. 2. D. de his qui sunt sui vel alien. jur. & Instit. eod. titul. §. fin. cum sim.*
* Quæritur nono, si concessi *c* alicui, ut possit de nemore meo ligna inci- 15
dere, & ad sui libitum accipere, an possim postea alteri concedere ligna? c
Dic quod sic, si ligna nemoris utriq; sufficiunt, alias non. *arg. l. 2. §. fin. D. de serv. rust. præd. & l. Lucio. D. de aqua quot. & æsti.* pro hoc vide quæ dixi *in 1. lib. 3. qu. princ. versic. & quod dixi quod dominus possit imponere servitutem.* * Quæritur 10. est permissum alicui, ut possit incidere de ne- 16
more meo quædã ligna, an poterit pro libito suo incidere in eodem? Guilielm. de Cun. *in auth. qua in provincia. C. ubi de crimin. agi oportet,* dicit in fi. pone, tu habebas bona juxta nemus meũ, recipiebas ligna de nemore meo injuste, absentasti te, & dixisti famulis tuis, ut inciderent sicut tu, qui hactenus jus, ipsi fecerunt ut fuit eis dictũ, & injuste: quod remedium mihi dabitur? Dico quod agetur contra istos tantum, & si isti petent dilationem ad certificandũ dominũ, dabitur. & si postea non venerit, condemnabuntur. & si non sunt solvendo, fiet in residuo executio contra dominum: *per d. auth. qua in provincia,* in qua ita potest poni casus, quod dicit esse notand. quia quotidie de facto potest evenire. * Quæritur 11. si unus mi- 17
les vult in nemore alterius colligere ligna, *vide Hostien. in sum. de consuet. §. qualiter.* * Quæritur 12. si in nemore alieno capreoli, cervi, vel alia a- 18
nimalia capiuntur domino ignorante vel contradicente, an efficiatur capientis, vel domini nemoris, & an propria authoritate dominus possit ea retinere? *vide Angel. & Dd. in l. divus, D. de serv. rust. præd. & quod dixi supra de venat. & aucupatione.* * Quæritur 13. si rustici dicunt se fuisse u- 19
sos nemore tempore cujus non extat memoria, an juvat eos, ut dicantur acqui-

acquiſiviſſe jus utendi, fruendi in illo nemore? Cyn. format hanc qu. *in l. fin. in 4. qu. C. de præſc. long. temp. 10. vel 20. ann.* Et videtur dicere quod non: quia uſusfr. perditur longiſſimo tempore. *l. corruptionem. C. de uſufruct.* ergo eo tempore quo perderetur, non acquiritur. *facit l. Titio cum morietur, D. de uſufruct.* & tamen cautela eſt, ut ruſtici non dicant ſe habere vel acquiſiviſſe jus utendi fruendi: ſed dicant ſibi conſtitutam fuiſſe ſervitutem per jus: vel habere jus quod poſſint incidere ligna in dicto nemore quandocunque. *juxta l. 3. in princ. D. de ſerv. ruſt. præd.* Et ad probandum iſtam conſtitutionem ſervitutis vel juris, allegent & probent ſe uſos fuiſſe dicto jure accipiendi ligna per tantũ tempus, cujus initij memoria non exiſtat: quia tale tempus habet vim conſtitutionis, & tit. ſeu privilegij. *l. hoc jure, §. ductus aquæ, D. de aqua quotid. & æſtiv. & cap. ſuper quibuſdam, §. præterea, de verb. ſignif. & c. 1. de præſcript. lib. 6.* imo plus allegando titulum, & probando poſſeſſionem vel quaſi, per 10. ann. inter præſentes, & 20. inter abſentes, probaretur titul. & ſervitus conſtituta: *ut probatur per glo. in l. ſervitutes prædiorum. & ibi Doct. ff. de ſerv. & per glo. Bart. & Doct. in l. 1. §. denique, 23. D. de aqua plu. arcend. & per ea quæ habentur per gloſ. & Doct. in l. qui in alien. §. ſed ſi non adierit, D. de acqu. hær. & per gloſſ. & Canoniſt. in c. pervenit, extra, de cenſib. & adde quæ dixi ſupra in titu. de ſervit. aquæduct. verſ. circa tertium, quando*

20 *nulla eſt conventio.* * Quæritur 14. & ultimo, ſi ruſtici vel alij habent uſum nemoris alieni: puta quia in eo conſueti ſunt accipere ligna longiſſimo tempore, quando expiret iſte uſus. *vide Cyn. & Doct. in d. l. fin. in 4. quæſt. C. de præſcript. long. temp.*

ADDITIO.

a *Venæ.* Vena unica dicitur etiamſi ſub pluribus fundis continuata, & communis eſt omnibus dominis fundorum. *Paulus Caſtrenſ. conſil. 130. incip. in cauſa mota.*

b *Actio perſo.* Adde Specul. *de act. & pen. §. 2. verſ. & nota quod judicium. & verſ. ſeq.*

c *Conceſſi.* Concedo, id eſt, dono, ſi non appareat alia cauſa, ex qua cõceditur. *l. uxor, §. fin. ubi gloſſ. in verſ. quod & Bart. in l. fin. D. de leg. 3. & plenius per Alex. in l. cum quidam, in fin. 3. col. D. ſi cert. pet. & in l. ſi pecuniam 9. col. de cond. ob cauſ. & in l. ſi me putem, §. 1. de cond. indeb. & in l. à Titio, de verb. oblig.* ubi etiam dicit ſin. poſt Abb. *in c. cum venerabilis, de except.* quod ſi peto à te equum cõmodari, & tu dicis: Concedo, intelli-

intelligitur scilicet in commodatum, *per c. pastoralis, de donat. adde glo. in cap. 1. de usuris. in 6.* quod verbum Concedo, est generale.

De collibus.

CAP. XXIII.

1 *Collis quid sit, & unde dicatur.*
2 *Mons à colle in quibus distinguatur.*

VIdimus de montibus in genere : verum quia colles etiam montes dicuntur, (scribitur enim, est montis collis) ideo de ipsis etiam collibus dicendum est, & dicit Bart. *in tract. Tyberiadis, in 5. col. ver. ab altitudine montis dici potest.* * Proprie autem collis dicitur à colendo, quasi 1
mediocres montes qui coluntur, ut exponit glo. scripturæ divinæ sub Psalmo David, *c. 13. ver. illo : Montes exultaverunt ut arietes, & colles sicut agni ovium.* Sunt enim montes magnæ altitudinis, & communiter inculti. Colles vero mediocris altitudinis, & communiter sunt culti. & intelligo colles habentes altitudinem propriam, non continuatam cum montibus habentibus majorem altitudinem. Si enim continuarentur, tunc si essent culti, dicerentur pendiciæ montium. Horum causa in nonnullis partibus locus magnæ altitudinis licet cultus, dicitur mons : & locus parvæ altitudinis licet incultus, dicitur collis. * Distinguitur autem mons à col- 2
le altitudine, vel cultura ex æstimatione colentium, *l. 1. D. de flumin.* & propterea per cœlum figurantur hi qui suæ vitæ sublimitate supra cæteros gradiuntur : per montes hi figurantur, qui non sunt altæ vitæ, per colles homines intelliguntur inferioris vitæ : *ut est text. cum gloss. vers. cœlum, montes, & colles. C. de sum. Trin.*

De Valle.

CAP. XXIV.

1 *Vallis quid dicatur.*
2 *Æqualitas plani qualis esse debeat.*
3 *Plani appellatione quid contineatur.*
4 *Vallis improprie quid dicatur.*

VAllis * dicitur locus collibus vel montibus circumdatus, à vallo, val- 1
las, quod est circundo : & est locus planus parvæ vel mediocris magnitudinis, planus vero dicitur à Græco quod est latum seu latitudo, secũdum Hugo. dicitur enim planicies, id est, coæqualitas, secundum Papiam.

Duo ergo requiruntur, primum quod sit latum, secundum quod sint ejus partes æquales, id est, æqualiter planæ, ita quod una aliam non superexcedat. distinguitur itaq; vallis à plano ex circumdatione : potest enim planus esse non circumdatus montibus, nec altitudine alia. Item differt à latitudine, quia si sit locus parvæ latitudinis montibus, vel collibus circumdatus, dicitur vallis. Si autem est magnæ latitudinis, dicitur planicies. hoc autem opinione circumcolentium æstimatur, *arg. l. 1. ff. de flum.* Differt etiam ab æqualitate: quia vallis dicitur etiam si habet concavitatem. pla-
2 nus autē æqualitati æquiparatur. * Æqualitas autem plani qualis esse debeat, dubitari potest. puto non omnimodam æqualitatem requiri, sed sufficit si notabiliter in unā partem non vergat. *facit l. cui dēs. D. de ædi. edi.* Notabiliter autem in unam partem vergere probabiliter dici potest, quando inde aqua multum de terra aufert, ita quod usum & culturam deteriorem faciat, *arg. D. de aqua plu. arc. l. 1. §. fin. & D. de ædil. edict. l. 1. §. sciendum.* Fossæ autem agrorum, & viarum, & ripæ ipsius plani sunt, & loquor de plano totali: ut si de plano Tyberis loquamur. sicut enim fossæ quæ sunt in fundo, fundi sunt : ita quæ sunt in totali plano, sunt plani. *l. prædia, §. ita legatum, D. de fun. instruct.* & sic statuta quæ loquuntur in his quæ in plano Tyberis cōmittuntur, locum haberent etiam in his quę
3 in dictis foveis & ripis committuntur. * Quid ergo si committerentur in eo loco, qui per attractionem aquæ versus flumen vergit, an in plano Tyberis dicetur cōmissum? Videtur quod non, dicit enim *lex pen. ff. de flum.* ex quo à plano vergere incipit. sed dictio à, separationem denotat, *D. de act. empt. l. non autem. §. fin.* ergo ille locus sic vergens, est separatus & distinctus à plano. Dic si quæratur an talis locus appellatione agri contineatur. & dicendū est quod non, per rationem prædictam. Si vero quæritur an totalis plani Tyberis appellatione contineatur: advertendum est, si quoddam flumen planum vadit, ita ut ab utraque parte fluminis planum Tyberis appelletur: quod in dicto loco fieret, in plano factum esse diceretur, quinimo etiam quod in ipso flumine fieret, in tali plano sub dotali appellatione nominato factum esse diceretur, cum enim in ipsum flumen aditus & exitus, aliter quam per ipsum flumen non habeatur, merito ipsius plani appellatione continetur, ut in simili in multis casibus jura dicunt. Sic etiam ager, cum totos qui sunt in utraque parte, unius plani appellatione contineat: ergo & ipsum flumen. alias flumen medium divideret, nec esset unus planus, sed plures. *argum. D. de verb. signif. l. recte dicimus.* Facit

ad hoc,

ad hoc, quia quod fiat in aqua putei, in ipsa re factum videtur. *l. is qui in puteum. in prin. ff. quod vi aut clam.* & habetur per Bart. *in tract. suo Tyber. in 5. col. vers. val. dicitur.* Sed ibi etiam Bart. dicit, quid si alia parte fluminis essent montes vel colles, dicit quod ille locus propter aquæ attractationem urgens, plani appellatione non continetur: sed ibi planus desinit, & locus ille ripæ fluminis cedit: *ut dict. l. penult. ff. de flumin.* etiam si ipsum flumen aliunde habeat aditum. *arg. D. uti poss. l. si duo, §. si supr. ædes, cum sim.* * Et adde prædictis, quod valles etiam dicuntur illæ quæ non sunt montibus vel collibus circumdatæ, sed sunt in locis inferioribus vel concavis aquosis, & ut plurimum concavatis. *de quibus dicam infra in elemento aquæ in tit. de vallibus aquosis.* 4

De aqua.

CAP. XXV.

1 *Aquæ servitutis materia.*
2 *Quicquid solo superponitur, ipsi cedit: secus tamen in aqua.*

AQua * secundum nos est elementum, ideo post terram, de aqua cõsequenter pro majori nostra perfectione videndum esse putavi. Sed ut in omnibus ordinem servemus, prius à mari tanquam digniori exordinum capiamus: post reliqua quæ in primis ad servitutem aquæ pertinent, ut etiam ordo requirit, breviter perquiramus: si tamen prius unum dixerimus, quod in aqua mirabile videtur. * Nam licet regulariter quicquid solo superponitur, cedat solo, *l. adeo. §. cum in suo. D. de acquir. rer. dom.* tamen secus est in aqua, quæ est supra solum: quia tunc solum cedit aquę, quæ supra imponitur, *d. l. adeo. §. insula.* ibi, cujus est ipsum flumen, & est speciale in flumine & in mari, & in certis aquis, in quibus locum habet jus alluvionis, secundum Bart. *in tract. de allu. in 6. colu.* & Bald. *in l. si plures. in 8. colum. in fin. C. de serv.* vide etiam Bald. *in l. item lapil. in princ. D. de rer. div.*

(margin: 1 beside "cõ-"; 2 beside "quicquid")

De mari.

CAP. XXVI.

1 *Mari, quod natura omnibus patet, servitus privata imponi non potest.*
2 *Domum quis vendere potest, hoc pacto, quod emptor ibi talem artem exercere non possit.*
3 *In mari vel maris in littore an quis ædificare valeat: & an ædificium suum efficiatur, & quando.*

4 *Civitates in mari fundatæ ipsorum ædificantium sunt,*

5 *Mare, vel aliquem maris usum, aut jurisdictionem, an aliquis præscribere valeat.*

6 *Mare an aliquis tanto tempore præscribere possit, cujus initij memoria in contrarium non extet.*

7 *Veneti, qui gulphum maris Adriatici, cujus memoria in contrarium non extat, possederunt: ipsum mare quod ejus jurisdictionem præscripserunt, & similiter Ianuenses in mari suo.*

8 *Maris proprietas aliqua præscriptione vel consuetudine præscribi potest.*

9 *Mare possedisse, vel quasi, vel aliquam in eo jurisdictionem habuisse, quomodo quis dicatur.*

10 *Veneti mari Adriatico an possint imponere gabellas, & merces conductas contra Venetorum statuta confiscare.*

11 *Mare, in quo aliquis non exercuit jurisdictionem, ut possit dicere ipsam præscripsisse: an licet non sit alicujus dominij ratione: an saltem quoad jurisdictionis jus alicujus, ut maleficia quæ ibi committuntur, punire possit: & an gentes, quæ ibi ad habitandum accedunt, possit judicare.*

12 *Iurisdictio quanta sit in territorio mari cohærenti & usq; ad quod spacium.*

13 *Insula propinqua, vel modico spacio stare quæ dicatur.*

14 *Milliaria centum per mare, est minus duabus dietis.*

15 *Insula maris si esset in mari alto à qualibet regione distans ultra centum milliaria, quid juris.*

16 *Insula Sardiniæ Italiæ dicitur: licet ab Italia modico freto distet.*

17 *Iurisdictionem in terra habentes, habent etiam in mari usq; ad centum milliaria tantum: ultra vero solum Imperatoris jurisdictio est.*

18 *Papa si in mari moriatur, in illa civitate successoris electio fieri debet.*

19 *Imperator si mihi civitatem aliquam donaverit, omnes ejus pertinentias donare videtur.*

20 *Delictum si esset cõmissum in mari inter duas civitates punctualiter æque distantes, in cujus confinio ipsum delictum esse dicatur.*

21 *Maris in eadem particula si plures habitent, vel ad ipsos pertineat, & ibi delictum commissum fuerit, quis primo cognoscere debeat.*

22 *Contentio si oriatur de his quæ in mari gesta sint, vel ad mare spectent, qualiter judicandum, vel faciendum erit.*

23 *Mare quid sit.*

24 *Maris fines an reperiantur.*

25 *Mare qualiter designabitur.*

26 *Territorij alicujus appellatione an etiam mare comprehendatur: & districtus per illam civitatem.*

27 *Civitates maximæ an etiam in mari districtus habeant.*

28 *In mari existens, quod per civitatem maritimam regitur, puta per Venetos, vel Ianuenses, an extra districtum esse dicatur.*

29 *Mare rubrum an reperiatur.*

MAri, * quod natura omnibus patet, servitus privata imponi non po- 1
test. *l. venditor. in princip. D. commun. præd.* quia maris communis est usus omnibus hominibus, ut aeris. *l. littora. §. 1. D. ne quid in loc. publ. & Instit. de rer. div. §. 1. & l. injuriarum ac. §. si quis me prohibeat. D. de injur.* Sed à principe imponi servitus mari potest, ut dicit glo. *in d. l. venditor. in princ. per l. servitutes. §. penult. D. de serv.* Sed licet privatus in mari servitutem constituere non poterit, tamen se & suos hæredes per stipulationes vel contractus obligare potest, ut non nisi in aliqua parte maris liceat sibi vel hæredib. suis piscari, vel aliquid aliud facere, *ut est text. cum gloss. in d.l. venditor. in princ.* & idem intelligit ibi Paul. de Castr. in qualibet alia aqua publica, eadem ratione. Et eodē modo potest quis se obligare ad non impediendum alium privatum in aqua publica, vel loc. publ. aliquid facere, non erit tamen servitus realis vel prædialis, *per not. in l. ut pomum. ff. de servit. & l. pecoris. D. de servit. urb. præd. & l. Mela. §. fin.*
de ali. & cib. leg. * Et similiter potest quis vendere domum hoc pacto, 2
quod emptor non possit ibi exercere talem artem, & valet ista conventio secundum Bart. Ang. Flor. & Dd. *in d. l. venditor. in princ.* & per Paul. de Cast. *in l. quoties. 15. D. de serv.* Et his casibus non poterit promittens vel ejus hęredes contravenire suæ promissioni: & sic contra factum suum proprium, quatenus interest ejus, cui facta est promissio, licet Respublica pro suo interesse possit contravenire, *l. jurisgentium. §. si paciscar. & l. jus publicum. D. de pact.* secundum Dd. *in d. l. venditor in princ.* Sed ubi non est à principe mari servitus imposita, nec à privato aliqua obligatio constituta: tunc mare passim omnibus patet, *ut d. l. venditor. in princ.* ejus usus cōmunis est omnibus hominibus, ut aëris, *d. l. littora. cum simil.* Et ideo si quis in mari piscari prohibeatur nulla lege privata vel publica contradicente, vel in mari retia immittere vel educere, potest agere actione injuriarum, *l. injur. §. si quis me prohibeat. ff. de injur. & l. 2. §. si quis in mari. D. ne quid in loco public.* imo potest quis in mari piscari etiam ante ædes meas, vel prætorium meum, nec ipsum prohibere possum, & prohibendo similiter teneor actio. injuriarum, *ut text. in d. §. si quis me prohibeat. versic. usurpatum tamen.* * Sed quæritur nunquid in mari, vel litore maris, 3
possit quis ædificare, & an ædificium efficiatur suum, & quando? & dic quod potest, & ædificium statim fit suum, cum pilas jactavit, nec requiritur rei perfectio. *l. ergo. §. fina. ff. de acquiren. rer. dom.* Nam ille est tuendus, qui in littore ædificat vel in mari. *D. ne quid in loc. publ. l. 2. §. ad-*

versus. ubi utitur verbo præsentis temporis, scilicet ædificat, ergo sufficit si in præsenti ædificet, & opus prosequatur, non autem est opus quod perfecerit. & ita vult Bartol. *in l. quominus*, *in 5. colum. in fine. D. de flumin.* ubi etiam declarat, quando quis dicatur opus prosequi. Et propterea di-
4 cit Bald. *in rub. D. de rer. divi. in 3. colum.* * Quod sic faciunt Veneti, qui sunt fundati in mari. & de jure gentium civitates fundatę in mari, sunt ipsorum ædificantium. *l. in tantum. in princ. eod. titu.* & hac ratione dicit
a eleganter Bald. quod Veneti prætendunt libertatem *a*: quia non ædificaverunt in solo alicujus, sed si quis in solo jurisdictionali alicujus ædificat, illius dicitur subditus, *ut not. Spec. in tit. de ædif. dom. ver. quid si petitur civitas.* Et prædicta vera intellige nisi in mari aliquid fiat quo portus statio, iterve navigantium deterius fiat, *l. 1. §. si in mari. D. ne quid in flum.*
5 *public.* * Sed nunquid possit aliquis præscribere mare, vel aliquem usum maris, aut jurisdictionem? & videtur quod non potest præscribere tempore: quia loca jurisgentium longæ possessionis præscriptione acquiri nō possunt, *ut est casus in l. fin. in princ. & ibi hoc not. Angel. & Doct. ff. de*
6 *usuc.* * Sed an possit præscribere tanto tempore, cujus initij memoria nō existat? Et videtur similiter, quod non, quia ex quo mare est commune omnibus, ut dixi, ergo videtur quod contra infantes & nondum genitos, quod impossibile est, præscribi posset: quia non valenti agere non currit præscriptio, *l. 1. in fine. C. de anna. præscript.* Item quia istud videtur cōtra jus naturale, ergo præscribi non potest, *arg. d. l. fina. in l. jura sanguinis. ff. de regu. jur.* In contrarium videtur, quod imo tanto tempore possit acquiri: quia in mari ita est jurisdictio, sicut in terra, *ut not. in c. ubi periculum de elect. in 6. in versi. territorium.* ergo præscribi potest, *l. viros. C. de divers. officiis, lib. 12.* & ita no. Bal. *in rub. de rer. divis. in 2. colum.* Item quia possessio vel quasi, cujus non existat memoria, habet vim tituli seu privilegij, aut juris constituti, *l. hoc jure. §. ductus aquæ. D. de aqua quot. & æsti. & c. super quibusdam. §. præterea. extra. de verbo. signific. & c. 1. de præscript. in 6.* Et hoc vult text. cum gloss. *in l. usum aquæ. C. de aquæduct. lib. 11. & gloss. fina. secundum primum intellectum. l. diligenter. eod. titu.* Sed per titu. & privilegium possunt per principem concedi; ut quis etiam privatus habeat jurisdictionem in mari, *l. venditor. in princip. cum gloss. ff. communia prædio. & dixi supra in princip.* ergo possessione vel quasi, dicti temporis per d. jur. Item quia mare & alia flumina per consuetudinem possunt præscribi & acquiri, *ut notat gloss. in d. l. usum.* ergo potue-

potuerint etiam per possessionem tanti temporis, cujus nō existat memoria, quæ habet vim consuetudinis, præscribi, *ut d. c. 1. de præscript. in 6. conjuncto c. fin. & ibi not. extra. de consuetu.* & ita tenet Bart. & Ang. & Doct. *in l. sane si maris. ff. de injurijs.* & Bald. *in rubr. ff. de rerum divisi. in 2. colum.* & Angel. *in l. fina. ff. de usucap. & in consil. quod incipit, thema super quo consilium quæritur, &c.* ita etiam tenui supra *in 1. libr. in 5. quæst. princip.* & ex prædictis sequitur. * Quod Veneti, qui gulphum 7
maris Adriatici tanto tempore, cujus non extat memoria, possederunt, ipsum mare quoad ejus jurisdictionem præscripserunt, & similiter Ianuenses in mari suo, *ut not. Doct. in dictis locis.* Sed prædicta intelligo vera, quando allegatur titulus seu privilegium Imperatoris, vel quod credat se, vel majores suos habuisse jus in mari, *argu. eorum quæ not. Bart. in l. Celsus. D. de usucap. Bald. in l. judicis. C. de rei vend.* Secus si confiteretur se & majores suos nunquam habuisse aliquem titulum, vel aliquod jus, sed tantum præscripsisse per dictum tempus, nam tunc nō sufficeret: quia potius corruptela esset quam præscriptio, *ut in auth. ut nul. jud. §. 1. & ibi gloss. colum. 9.* & quando longiori tempore possedissent, tanto majori culpa tenerentur, *ut c. fin. extra, de consuet.* quia licet præsumptio esset juris, & de jure, tamen admitteretur probatio in contrarium per confessionem partis, *ut not. in authen. sed jam necesse. quæ est in corpore, unde sumitur. C. de do. ante nu. & gloss. in l. in contractibus. in princi. C. de non nume. pec.* sicut dicit in simili Innoc. & Doct. *in c. quia plerisque. extra, de immun. eccles. & c. cum Bertoldus. extra, de re judic.* & quia essent in mala fide *c. fin. de præscript. & c. malæ fidei possessor, de regu. jur. in 6.* & licet præsumatur bona fides de 30. ann. *l. fin. C. unde vi. & ibi per Bart. in fin.* tamen contra istam præsumptionem potest probari mala fides, maxime ex confessione partis possidentis. * Item prędicta intellige quoad usum & jurisdicti- 8
onem, non autem quoad proprietatem: quia illa non potest præscribi aliqua præscriptione vel consuetudine, *l. diligenter, in fin. C. de aquæduct. lib. 11.* quia sunt de jure gentium & publico, & in usu publico, ut mare, flumina navigabilia nullo tempore acquiruntur, nisi concessio Cæsaris aut senatus intervenerit, & hoc tenet gloss. *in l. fin. ff. de usucap.* quam sequitur Angel. *in l. sane si maris. ff. de injurijs.* Sed hoc intelligo quando quis vellet se fundare in præscrip. simpliciter: sed si vellet se fundare in tit. seu privilegio Cæsaris, & ad ipsum probandum allegaret possessionem, vel quasi, tanti temporis, cujus non extat memoria, sufficeret etiam ad acqui-

rendum

rendum dominium, *c. super quibusdam. §. præterea. de verb. signific. & pe* *c. 2. de præscript. in 6. per l. hoc jure. §. ductus aquæ. de aqua quot. & æsti* *juncta gl. notabili in l. servitutes prædiorum. cum ibi not. per Dd. ff. de ser* & adde omnino quæ dixi supra *in tit. de serv. aquædu. in 8. q. prin. ver* *& ex prædictis sequitur decisio multarum q. usque ad vers. & qu. ex prædi-* *ctis deciditur, ubi posui quanto tempore præscribantur loca publica & ju*
9 *pascendi in fluminibus.* * Sed dubitari potest, quomodo quis dicatur pos sedisse, vel quasi, mare: vel aliquam in eo jurisdictionem? dic ille qui ha- bet imperium in mari, dicitur mare possidere, quod patet per leges qua permittunt soli principi disponere de his. *ff. de verbo. oblig. l. continuus. §* *cum quis. ff. de contrah. empt. l. sed & Celsus. in princip. & l. quominus. ff* *de flumin.* & ita eleganter notat Barto. *in tracta. Tyberia. in titu. de alveo* *versi. publice jurisgentium.* & idem in effectu tenet Bald. *in l. si plures. in* *4 colum. in prin. C. de condit. insert.* quod tene menti: quia hoc allegav contra Brixienses, quod lacus gardę esset totus de territorio Veronensi: quia semper Veronenses & principes qui dominati sunt Veronæ exercue- runt imperium & jurisdictionem super toto lacu: & ita fuit judicatū per excelsum consilium rogatorum Venetiarum. & idem dico de gulpho ma- ris, quod custoditur per Venetos, & super illo exercuerunt atq; exercent
10 jurisdictionem in dicto gulpho. & ita etiam observatur. * Sed nunquid hoc prętextu possint Veneti navigantibus per mare Adriaticum in gulpho cum mercibus imponere gabellas, & confiscare merces conductas contra Venetorum statuta? Bald. format *in rubric. de rerum divis. in. 2. colum. ad* *fin. versic. sed nunquid.* & videtur quod non. *per l. 1. C. vectig. nov. instit.* *non poss.* Item quia jus confiscandi nulli competit, nisi principi. *C. de bon.* *vac. l. 1. libr. 10. & c. 1. in titul. quæ sunt regalia. in usib. feud.* In con- trarium videtur, quod secundum Bald. totus mundus hodie hoc jure uti- tur, & derogatum est legibus contrarijs, *facit l. colonus. §. navem. ff. loca.* Item quia ista specialis confiscandi consuetudo speciali principis permis- sioni comparatur, *ut not. in simili, in authen. de mand. princip. §. & judi-* *care, colum. 4.* Item quia Veneti in eorum imperio habent regalia, & jura fisci, nec superiorem saltem de facto, recognoscunt, ideo in mari prædi- cto possunt imponere gabellas, & confiscare merces, & bona sicut in civi- tate Venetiarum: quia tantam jurisdictionem habent in mari, quantam in civitate Venetiarum per ea quæ not. Bart. *in tracta. de insula. in prima &* *secunda colum. & dicam in quæst. sequen.* Sed ubi non esset ista consuetu-

do, vel

do, vel ubi non haberent imperium, vel si haberent, recognoscerent ipsum à superiore, tunc non possent imponere gabellas, *ut in toto titu. C. vectig. nov. Instit. non poss.* * Quid autem de mari, in quo aliquis non exercuit jurisdictionem tanto tempore, ut possit dicere præscripsisse aliquam jurisdictionem, an licet sit nullius ratione dominij, an saltem quoad jurisdictionis jus, sit alicujus, ut maleficia quæ ibi comittuntur possit punire, & an gentes, quæ ibi ad habitandum accedunt, possit judicare? Ista quæstio formatur per Bartol. *in eo tractatu de insula, in 2. colum.* qui dicit, quod pro decisione hujus quæstionis est videndum. * An ille qui habet jurisdictionem in territorio cohærenti mari, habeat jurisdictionem in mari, & usque ad quod spacium? & videtur dicere ipse quod non, quia mare commune est omnibus, *ut sæpe dictum est.* In contrarium dicit esse veritatem: quia sicut præses provinciæ debet purgare provinciam malis hominibus per terram, *l. congruit. ff. de offic. præ. ita per aquam, l. prima. C. de classicis. libro 10.* & ibi Bartol. dicit per illum textum: quod sicut quis potest punire delinquentem in suo territorio ita delinquentē in mari, quod subjicitur illi civitati vel provinciæ, *allegat l. Cæsar. D. de public.* & ita notat Bartol. & Ioann. Andr. & Doct. *in c. ubi periculum. in versic. territorio. de elect. in 6.* & vide per Angel. omnino *in l. sane si maris. D. de injur.* & Bald. *in l. arbor. §. de vestibulo. ff. communi dividund.* & Angel. *in l. insulæ Italiæ. D. de judicijs.* qui dicit, quod per illam legem fuit decisum Pisis de consilio Bartol. quod delictum cōmissum in mari propinquo portui civitatis Pisarum, deberet ibi puniri: quia est particula maris, quod intelligebatur subjacere civitati Pisarum. imo plus dicit ibi Angel. si illa particula maris esset in remoto mari, si tamen nulli loco terrestri erat propinquior, ubi exerceretur imperium, debet Pisis puniri. Et idem dicit de alijs civitatibus, cum similis casus accideret, *l. prima. C. de classic. lib. 11.* quam dicit non esse alibi. Circa quod adde quæ dicam in sequ. quæstio. & hoc apparet secundum Bart. *in d. tractatu, si in mari quis habet jurisdictionem,* multo magis habet etiam in insulis quæ sunt in dicto mari. Insulæ *b* enim illius provincię propinquę quæ modico spatio distant, illius provinciæ esse dicuntur, *d. l. Insulæ Italiæ, & l. notionem. §. 1. ff. de verb. sing.* & not. Angel. & Dd. *in d. l. insulæ.* * Quæ autem dicatur insula *c* propinqua, vel modico spatio distare? dic secundum Bart. *in d. tract. per centum miliaria.* vicinus enim tunc dicitur, *l. 4. §. si tam vicinum, ff. de dam. infect. & extr. de rescript. c. nonnulli.* ubi dicitur, quod in duas dietas non dicitur

Margin: 11 (beside "Quid autem de mari"); 12 (beside "An ille qui habet"); b (beside "Insulæ b"); 13, c (beside "Quæ autem dicatur insula c").

14 locus remotus. Constat autem, * quod centum miliaria per mare, est minus duabus dietis. & quod usque ad centum miliaria dicatur locus propinquus, probatur *in l. quicunque. C. de episc. & cler.* & hoc singulariter tenementi, quod habentes jurisdictionem in territorio cohærente mari, dicuntur habere jurisdictionem etiam in mari, & in insulis quæ sunt in mari vicino usq; ad centũ milliaria: & possunt ita capere & punire delinquentes in maria usq; ad centũ miliaria, sicut in terra in suo territorio. Quod not. quia habui de facto pro Ianuensibus contra Venetos: quia dominus Lauredanti cepit Mauritium Catonium Ianuensem, qui capi nõ poterat, quia nõ erat in mari Venetorum, & petebat 33. millia ducatorũ pro damno sibi dato. Ego inter alias feci unã positionẽ, quod mare in quo captus fuerat, nõ erat propinquius alicui loco terrestri seu territorio: quam ipsi modo no. & confessus est creditor non potuisse capi, ex quo non erat in gulpho Venetorũ. & allegavi Bart. & Angel. de quibus supra. propter quod de modico ve-
15 nerunt ad concordiam. * Sed quid si insula maris esset in mari alto à qualibet regione distans ultra centum miliaria? Bartol. *in d. tract. de insula, in 2. col.* dicit, quod hoc casu non potest nobis dici vicina vel propinqua. *per l. pen. §. Paulus respondit, ff. de acqu. rer. dom. & l. insulam. eod. tit. & per notata in simili. Instit. de rer. divis. §. insula.* & ideo concludit, quod
16 * insula Sardiniæ Italiæ dicitur, licet ab Italia modico freto distet. Si autem nec alteri insulæ est vicina, tunc non possumus dicere, quod aliquis in
d ea habet jurisdictionem, nisi Imperator *d* qui est dominus totius mundi. *l. deprecatio. ff. ad l. Rhod. de jact.* Unde dicit Bart. quod talis insula occupanti concederetur quoad dominium. sed si quoad jurisdictionem pro magistratu vel Rectore se gesserit absq; principis jussu, intellige in illa insula remota, incideret in leg. Iul. majestat. *l. 3. ff. ad leg. Iul. majestat.* & hoc secundum jura civilia. sed secundum jus gentium gentes quæ dictam insulam occuparent, facerent sibi regem. *l. ex hoc jure gentium, ff. de just. & jur.* & illos manu regia regeret. *l. 2. circa princ. ff. de orig. jur.* & hoc servandum esset inter gentes, quando nec jure Romano nec alio jure utuntur. Et ex prædictis not. Barto. valentes habere jurisdictionem in terra,
17 habere etiam in mari usq; ad centum miliaria * tantum: ultra vero quod sit solum jurisdictio Imperatoris, Sed Ang. *in d. l. insulæ Italiæ. de jud.* ut dixi *in quæst. præced.* vult, quod habeant etiam jurisdictionem in mari & ejus insulis valde remotis, dũmodo alij loco terrestri non sint magis propinquæ. Facit ad prædicta gloss. 1. *in c. quoniam, & quod ibi not. extr. de deci.*

deoi. Et adde quæ not. Bart. *in l. 2. C. de naufr. lib. 11.* Unde ex hoc sequitur, * si Papa moritur in mari, in illa civitate, debet fieri electio succes- 18
soris Papæ secundum Ioan. And. *in c. ubi periculum, de elect. in 6.* & Ang. *in l. sane si maris. D. de injur.* Item si * Imperator donat mihi civitatem, 19
videtur donare & omnes pertinentias, de quibus loquitur Innoc. *in c. cum ad sedem. ext. de resti. spo.* & tam in mari, quam in terra : quia mare sicut terra distinguitur : *ut not. in d. c. ubi periculum, & l. 1. C. de classi. lib. 11. & l. deprecatio. ff. ad l. Rhod. de jact.* & ita not. Bald. *in l. beneficium. in 2. colum. in princ. ff. de consti. princ.* * Sed quid si inter duas civitates punctu- 20
aliter æq; distantes esset delictum commissum in mari? dic, tunc dicetur esse commissum in confinio, quod est commune utriusq; civitatis, *l. arbor. in princ. & §. de vestibulo, ff. communi divid.* Et ideo pariter ad utramque spectat cognitio criminis, & contractus, sicuti quando punctualiter in cõfinio plurium civitatũ in terra delinquitur vel contrahitur, secundũ Ange. *in d. l. sane si maris.* Sed * quid si in eadẽ particula maris plures habitent, 21
vel ad ipsos pertineat? tunc quilibet poterit cognoscere, & erit locus prę-ventioni, *l. si quis postea. ff. de judic.* & prævenisse intelligitur quantum ad imperium, qui delinquentem capit in mari. Nam per personalem capturam intelligitur jurisdictio esse pręventa, secundum Ioan. Andr. *in c. 1. de dec. & obl. in novella.* quem sequitur Angel. *in dicta l. sane si maris. in fin.* Sed * si oritur cõtentio de his, quę gesta sunt in mari, vel ad mare spectant, 22
qualiter erit judicandum vel faciendum? dic quod maris consuetudo servanda est, *ut est text. not. in authen. de usu. nauti. §. fin. colum. 11. & hoc not. gloss.* quod intelligit quando nõ repugnat juris legibus. & sic dicit debere intelligi *l. deprecatio, de l. Rhod. de jactu.* & quod maris consuetudo sit servanda, tenet Bald. *in d. l. observare. §. antequam. per illum text. ff. de offic. proconsul.* & hoc inducit in argumentũ ad cursum bravij Venetorum, cum fieri debeat per mare, sicut usitatum est. & alij similiter per mare cum ballistis solent ludere, ut alibi consuetũ est. Et vide apud Muranum, quæ est prope civitatem Venetiarum ubi fiunt pulchra vitrea. Ultimo pro cõplemento à parte maris subjicio aliquas quæstiones : quæ licet nõ tangant proprie servitutis materiam, utiles tamen erunt pro ipsius declaratione. Et primo * quæro quid sit mare, secundũ Bart. in tractatu de insula, in prin. 23
est collectio multarum aquarum salsarum. proprie enim mare ab amaritudine dicitur, & oportet ut cum mari contineatur. alias enim licet mare appelletur mare, tamen non est : sed potius stagnum vel lacus : & tunc est

24 juris privati vel publici, ut de flumine dicitur. Secundo quæro, * an reperiantur fines? dic quod sic, *ut not. in c. ubi periculum, de electio. in 6.* & notat Bald. *l. si testamentum. C. de institut. & substitu. sub conditione.* Tertio
25 quæro, * qualiter designabitur mare? dic per terram propinquam, cui mare magis adhæret, & sub qua distingui consuevit, secundũ Bald. *in dicta l. testamentum, alleg. in auth. omnes, ut obed. judic. §. 1.* Quarto quæ-
26 ro, * an appellatione territorij alicujus civitatis comprehendatur etiã mare & districtus per illam civitatem? & videtur quod sic, maxime in favorabilibus, *ut not. in d. c. ubi periculũ, & ibi per dominũ Marcum, & Doctor.*
27 *in. §. porro.* Quinto quæro, * an civitates maritimæ etiam in mari habeant districtus? dic quod sic: *ut not. Ioan. Mo. in dicto c. ubi periculum.*
28 Sexto quæro, * an existens in mari, quod regitur per civitatem maritimã, puta per Venetos, vel Ianuenses, dicatur esse ultra districtum? dic quod non, imo potest jus reddi, sicut Venetijs & Ianuæ: *ut per Bald. in l. 1. C.*
29 *de sent. ex peric. recit.* Septimo & ultimo quæro, * an mare rubrum reperiatur? dic quod sic. *text. est in l. si non sint. §. fin. D. de auro & argen. legat.* Cætera circa materiam maris, *vide quæ scribit Bart. in tractatu de insula, & quæ dicam in tribus seq. titulis.*

ADDITIO.

a *Libertatem.* Veneti dicuntur de populo Ro. Bart. *in l. hostes. de captivis,* nec recognoscunt superiorem ex præscriptione. *Bart. ibi. & Bald. in l. 1. D. de re. div.* & sunt domini maris Adriatici & littorum ejus, scilicet, in genere, non in specie: quia littora sunt civitatum adiacentium littori. *Bald. in l. pen. C. de cond. inser. & vide Bart. l. quominus. 2. q. de flum. & in l. sane. D. de injur.* & Salic. *in l. 3. C. de naut. fœn. & per Bart. Cæpol. in l. eum qui vectig. de verb. sign.*

b *Insulæ.* Insulæ maris sunt subditæ civitati magis vicinæ. *l. insulæ. & ibi Dd. & Bart. D. de judic.* ubi etiam Bart. dicit de piratis se reducentibus ad insulas: quia conveniri possunt in civitate vicina insulæ, *adde etiam Bart. in tract. Tyber. 2. part. de insula, in princ.*

c *Insula.* Distans à terra ultra centum milliaria, nullius est, nisi occupantis, *vide Bart. in d. tract. Tyber.*

d *Iurisdictio.* Imperator habet iurisdictionem generalem. *Bald. in c. ad hoc. in 4. colum. de pac. jur. fir. & Bald. in l. 2. C. in quibus cas. col. lib. 11.* ubi dicit, quod habet dominium generale & universale in omnibus rebus, sed non

ſed non particulare. *vide Bart. in extravag. ad reprim. verſic. totius urbis. & Alex. conſil. 76. 2. parte. & Abba. in c. venerabilem, de elect.*

De littore maris.

CAP. XXVII.

1 *Litus maris eſt, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.*
2 *Littora ſub cujus imperio eſſe dicantur.*
3 *In Littore maris quæ fieri licitum ſit.*
4 *Terra quæ eſt in mari, vel arena maris, cujus eſſe dicatur.*
5 *Fundum in alicujus ſi fluminis impetu lignamina vel vegetes, vel aliæ res projectæ ſint, quid de illis fieri debeat.*

Litus maris eſt, * quatenus hybernus fluctus maximus excurrit, *l. litus. D. de verb. ſignif. & Inſtit. de rer. diviſ. §. flumina.* ſicut mare naturali jure commune eſt omnium: ita & littora maris communia ſunt. *l. 1. in fi. ff. de rer. diviſ. & Inſt. eod. titul. §. 1.* & propter hoc nemo ad litus maris accedere prohibetur, dummodo à villis & monumentis & ædificijs ſe abſtineat, *l. nemo, D. de rer. diviſ. & §. 1.* * Littora in quibus populus Roman. habet imperium, populi Rom. eſſe dicuntur, *l. littora, in princ. D. ne quid in loco publ.* quod intellige quo ad juriſdictionem vel protectionem: ſed quoad uſum, ſunt cõmunia, *ut d. §. 1. & ibi glo. in verſ. per hoc & gl. in d. l. littora.* quo vero ad dominium, ſeu ad proprietatem, ſunt in bonis nullius, *ut §. littorum. Inſt. de rer. diviſ.* & ita etiam vult Bald. *in rub. D. eod. tit. in 4. colu. verſ. ſed quid ſi ædificium.* ſicuti illius juriſdictio eſt Cæſaris. & ſic iſta tria ſunt diverſa, proprietas, uſus, juriſdictio, ſeu protectio, ut dicit Bald. ſecundum Iac. de Ra. *in l. quædam. D. de rer. diviſ.* * In littore maris licitum eſt caſam ponere, in qua piſcatores ſe recipiant. *l. riparum, §. fin. ff. de rer. diviſ.* & licitum eſt ædificare in mari, ut fecerunt Veneti: *ut dixit Bald. in rubr. de rer. diviſ. in 4. col. & dixi in tit. præced. in princ.* & quod quis in littore maris ædificaverit, ipſius erit, ſublato ædificio vel collapſo, jure quaſi poſt liminij, revertitur locus in priſtinam cauſam. & ſi alius in eodem loco ædificaverit, ejus fiet. *l. in tantum, in princ. D. de rer. diviſ. & l. quæ in littore, in princ. D. de acquir. rer. dom.* ſecus ſi pro parte tantũ eſſet collapſum, vel ſi fundamenta in totum remanſiſſent, vel pro majori parte: ut ibi, *ſecundum Bald.* & quia dixi licitum eſſe in litore ædificare, intellige niſi uſus publicus impediretur, *l. in littore, D. ne quid in loco public.* Item intellige, quando ædificando nemo ſentit damnũ. *l. 2. §. adverſus. eod. titu.* & intelligitur quis ædificare, quando in littore pilas jactaverit, non autem requiritur rei perfectio. *l. ergo. §. fin. ff. de ac-*

quir. rer. dom. ut dixi in tit. præced. versi. sed quæritur utrum in mari. Item licitū est in littore maris retia desiccare, & ex mari ad litus deducere. *l. riparum. in princ. D. de rer. divis. & Institut. eod. titu. §. litorum.* Item lapilli & gemmæ, cæteraque in littore inventa, jure naturali statim nostra
4 sunt. * Item quid de terra, quæ est in mari, vel arena maris? dic idem, quod dixi de mari, vel littore, *ut d. §. littorum. in fin.* & ideo licitum est cuilibet accipere gemmam vel arenā maris, & efficitur occupantis & exportantis. secus est de lapidibus & alijs, quæ in littore ex causa naufragij vel ex vehiculo alicujus ceciderunt, quia non licet ea capere. imo qui accipit animo sibi acquirendi, magis quam fur est: *ut l. 1. & 2. ff. de incend. ruin. & naufrag.* de qua materia vide *in l. eum, & authen. navigia, C. de furt. & Feder. de Sen. in consi. 102.* quod incipit, domine Francisce. Idem esset quando ex vi fluminis ligna vel rates, vel aliæ res ad littus maris, vel
5 ad fundum alicujus pervenerint, & ibi dicit eleganter, * quod si in fundū alicujus projecta sunt lignamina vel vegetes, vel aliæ res ex impetu fluminis, si agro noceant, si dominus agri vult fas & licite facere, consilium est, ut per judicem fieri faciat proclamationes in locis vicinis, ut dominus res illas tollat intra certum terminum: alias illæ res pro derelictis habeantur, & occupanti concedantur: maxime si illæ res sunt viles. ex causa namque quis compelli potest agere, *ut not. in l. 5. C. ut nemo invi.* Hic autem subest causa, quia illæ res nocent agris alienis. dicit tamen quod securior via esset, ut post aliquod tempus post dictam proclamationē venderentur dictæ res, & pretium pauperibus erogaretur, *arg. c. cum tu. ext. de usu. cum simil.* quæ not. quia sæpe contingit ubi sunt flumina rapida & torrentia.

De Portu.

CAP. XXVIII.

1 *Portus statio, & angiportus quid proprie sint.*
2 *Portus & flumina publica sunt, licet civitates Italiæ de consuetudine ea sicut imperium, præscripserint.*
3 *Portus omnis in solo insula est.*
4 *Portus maris hominum ingenio fabricati, an omnium populorum publici sint, an vero ædificantium.*
5 *Testamentum factum in portu civitatis Soldani, an dicatur factum in terris Soldani.*
6 *Moles in mari projectæ causa faciendi vel muniendi portus, an jaci possunt.*

1 PORtus * est *a* locus conclusus, quo importantur merces, atq; inde ex-
2 portantur: eaq; nihilominus statio est conclusa, atq; munita: inde angipor-

angiportum, *l. portus*, *D. de verbor. signif.* Et dicitur locus conclusus, id est, locus ubi rates morantur & stant, secundum gloss. ibi. Statio vero dicitur à stando, & ideo stationis verbo is locus demonstratur, ubicunq; naves tute stare possunt: *ut l. 1. §. stationem. 13. D. de fluminib. ne quid in flumi. public.* Angiportus dicitur strictus portus. * Portus, & flumina, publica sunt, *l. nemo in fi. D. de rer. divis. & Instit. eod. §. 1.* & ideo jus piscandi commune est omnibus in portu fluminibusq;. *Instit. de rer. divis. §. flumina.* quoad jurisdictionem, portus, sunt Cæsaris, vel illius domini, vel civitatis, vel territorij, in quibus sunt: *ut c. 1. in princ. in titu. quæ sint regal. in usib. feud.* & ideo vectigalia seu redditus illius portus provenientes ex mercibus, sunt de regalibus, & dicuntur publica vectigalia, *ut d. c. 1. & l. inter publica. §. fin. D. de verbor. signif.* & propterea spectant ad Cæsarem, *ut d. cap. 1.* quod intelligo, nisi dominus civitatis vel territorij illius loci, in quo est portus, habeat regalia: quia tunc ad eum spectant illa regalia. Et quando Papa, vel Imperator facit aliquem regem, quæruntur sibi omnia regalia quasi specialiter concessa, *secundum Bald. in d. c. 1. circa fin. & vide quæ statim dicam infra vers. sed quæro juxta prædicta.* Hodie vero civitates Italiæ sibi de consuetudine præscripserunt merum imperium, & ita portus & flumina, licet de jure communi sint principis: *ut d. c. 1. pro quo facit gloss. magna in fi. §. jusjurandum. in auth. de defen. civ. secundum Bart. in l. quominus. in 2. col. in fi. ff. de flum. & dicam in tit. seq.* Et adde, * quod omnes portus in solo sunt insulæ, *l. Cæsar. D. de public. & vectig. & commu.* & ideo dicit ibi Bart. si quis in portu insulæ civitatis Pisanæ deprehendatur, potest puniri in civitate, sub qua est insula. Circa quod vide quæ dixi *in tit. de mari.* Sed quæro juxta prædicta, an * portus maris ingenio hominum fabricati sint publici omnium populorum an vero ædificantium? & videtur quod sint publici: per ea quæ supra dixi: In contrarium videtur, quod sint ædificantium. *l. in tantū. in prin. ff. de rer. divis.* Item videtur quod sint communes, sicut aqua est communis, dic secundum Bald. *in rubr. D. de rer. divis. in 6. col. in prin.* quod ædificia sunt ædificantium, sed portus sunt publici. Et ex his insurgit una pulchra dubitatio, * an testamentum factum in portu cujusdam civitatis Soldani, dicatur factum in terris Soldani? Et Bal. ibi dicit, quod tempore suo hoc fuit revocatum in dubium. Et dicatur quod non, quia portus est publicus, & ita Christianorum, sicut Saracenorum. nam hoc est introductum de jure gentium. Consequentia autem inferebatur ex prædictis, *l. hoc legatum. de*

leg. 3.

Margin numbers: 2 (beside "flumi. public. Angiportus…"), 3 (beside "Et adde"), 4 (beside "maris ingenio"), 5 (beside "tatio, * an testamentum").

leg. 3. Sed Bald. *in l. justitia ante fin. princ. D. de just. & jur.* dicebat se consuluisse super testamento cujusdam facto in Barbaria duobus testibus, ipsum valuisse, quia cum non appareat, quæ forma testandi ibi servetur, præsumitur quod servetur jus gen. tanquam æquissimum, *arg. l. omnes populi. in fin. D. de just. & jur.* Idem vult Bart. *in l. 1. C. quemad. test. aper.* qui similiter dicit, quod de facto consultus fuit super quodam testamento unius mercatoris de Ancona, facto in terra Soldani Babyloniæ, & dixit valere testamentum factũ secundum merum jus gentium, quod præsumitur ibi vigere nisi contrarium probetur, cum sit tale jus gent. apud omnes, sicut consuetudo in dubio præsumenda. nam istud jus gent. est bonum & æquum, ideo servandum, & potius servare debemus jus cano. quam civile: quia illud inhæret juri divino, sed sub lege divina sunt omnes populi & nationes, sed jus civile non viget ubiq; locorum, *facit c. quod super. extr. de voto.* & adde quæ not. Bart. & Dd. *in l. qui latronibus. in princ. ff. de test.* & Ange. & Dd. *in d. l. 2. C. quemad. test. aper.* & Dd. *in l. si non speciali,*
6 *C. de testam.* Reperiuntur etiam * moles in mari projectæ causa faciendi vel muniendi portum, quas in mari quis jacere potest, maxime ea de causa, *ut l. 2. §. adversus. D. ne quid in loc. publi.* & si maritus haberet in dotem civitatem, vel territorium juxta mare, & jaceret moles in mari pro portu faciendo vel muniendo, vel pro muniendis muris civitatis vel castelli dotalis, diceretur impensa necessaria, *ut l. 1. §. inter necessarias, ff. de impen.* & de istis molibus loquitur Virgil. in 1. Æneid. dum de Carthagine loquens dicit, *Miratur molem Æneas, magalia quondam.* & civitas Neapolitana habet istam molem in mari, quæ vulgariter el molo appellatur. quã Alphonsus rex mirifice instauravit, intra quam est nobilis portus civitatis Neapolitanæ.

ADDITIO.

a *Portus.* Portus est de regalibus principis. *Bald. in c. 1. in princ. quæ sint regal.*

De navi.

CAP. XXIX.

1 *Servitus navi imponi non potest, ut cũ in portu erit, semper merces deferre teneatur.*
2 *Servitus navigandi, si lacus perpetuus in tuo fundo sit, ut ad fundum meum perveniatur, imponi potest.*
3 *Servitus aquaductus cur ex lacu fieri non possit.*

4 *Arbo-*

4 *Arbores si dominus cædere voluerit, & nauta arboribus navem ligare velit, quid juris.*
5 *Navigationis tempus esse dicitur à Calendis Aprilis usq; ad Calend. Octobr.*

1 SErvitus * navi imponi non potest: ut cum erit in portu, semper teneatur deferre merces: quia servitus non potest imponi, quæ de facili extinguitur, & sic nec navi ex quo de facili consumitur & modicum durat, licet ex novis tabulis conficiatur: *ut not. Angelus in d. l. foramen.* Nec obstat, quod domo imponitur servitus, & tamen aliquando ruit, quia illud raro contingit, ideo nõ considerandum. *l. nam ad ea. D. de legi.* & ita vult gloss. & Ange. *in d. l. foramen. in fin.* & ex prædictis sequitur servitutem jumentis imponi non posse, nec hominibus, quia de facili moriuntur, & perpetuam causam non habent. & ideo lex appellat operam seu ministerium servi, non servitutem. & intellige in prædictis servitutem imponi non posse jure propriæ servitutis, sed bene potest valere jure obligationis personalis, *per not. in l. ut pomum. D. de serv. & l. pecoris. D. de servit. rustic. præd. & l. Mela. §. fin. D. de alim. & cib. leg.* 2 Servitus * autem navigandi, si lacus perpetuus in tuo fundo est, ut perveniatur ad fundum meum, imponi potest, *l. via constitui, §. si lacus, D. de servit. rust. præd.* Sed quæ est ratio, 3 * quod servitus aquæductus ex lacu fieri non potest, *ut d. l. foramen, §. omnes,* & tamen servitus navigij imponi potest, ut ibi. Respondeo secundum Henricum: quia quandoq; currit navigium, quandoq; vero nõ. aquęductus vero continue. Vel hoc favore navigij. Vel dic & tertio, quod per navigium non minuitur aqua, sed per aquæductum sic. *ita not. gloss. in dicto. §. omnes, & d. l. via constitui, §. si lacus, in ver. navigandi.* Licitum est autem navigantibus naves ad ripas applicare, funesq; arboribus ibi natis religare. *l. riparum, in princ. D. de rer. divis. & Instit. eod. §. riparum.* 4 Sed si dominus * vult incidere arbores, & nauta vult ligare navem arboribus? *vide gloss. in dictis juribus, & Bald. in l. item lapilli, in penult. colum. in fin. D. de rer. divis. & quod dicam in tit. de ripa.* Navis usufruct. legato. navigatione uti potest, licet naufragij periculũ immineat: navis enim paratur ut navigetur, *l. arboribus. §. navis, D. de usufruct.* dummodo navigetur tempore navigationis, & non alio, *D. de rei vend. l. non utique. §. fin. & C. de offic. rect. provinc. l. civitas.* 5 * Et dicitur tempus navigationis esse à Calend. Aprilis, usq; ad Calendas Octobr. *ut l. quoties, in fin. C. de naufr. lib. 11. & not. gloss. fin. in l. qui petitorio, de rei vend.* dicit tamen Bart. *in d. l. quoties, in fin.* & in hoc standũ esse consuetudini, si facit illud,

quod fecisset diligens navicularius quando illa lex non servatur in tempore, quod est aptum, maxime apud Venetos, qui omni tempore navigant. Redditus navigiorum sunt de regalibus, sicut plaustrorum, cap. 1. quæ sint regalia, & ibi not. Bald. hodie secus est in Italia, quia civitates de consuetudine sibi hoc præscripserunt, *ut dixi in tit. præced. versi. hodie civitates*, & de privilegijs naviculariorum, & quando privilegio uti liceat, *vide l. semper. §. navigatores. cum gloss. magna. D. de jure immuni. & Hostiens. in summa. tit. de peregr.* & de materia navigationis, & naviculariorum, *vide in toto titu. C. de navicula. & tit. sequen. de prædijs navi. & in alijs sequen. videlicet in titu. de navibus non excu. & de naufra. de classi. libr. 11. & toto titu. D. naut. caup. stab. & titu. D. & C. de naut. fœn. & in authen. de nau. usu. colum. 9. & D. ad leg. Rhod. de jact. l. 1. & 2. & l. scapham. D. de evict. Bald. in l. 1. §. de exercitoribus. D. nautæ caup. stab.*

De lacu.

CAP. XXX.

1 *Lacus est qui perpetuam aquam habet.*
2 *Stagnum est, quod temporalem continet aquam ibi stagnantem.*
3 *Ex lacu vel ex stagno aquæductus servitus concedi non potest.*
4 *Servitus aquæ tollendæ per rotam ex lacu an imponi possit.*
5 *Interdictum de fonte in lacu etiam locum habet.*
6 *Lacuum seu stagnorum alluvione si uni aliquid detrahatur, & alteri addatur, quid juris.*
7 *Lacus fructus si à Perusij communi emerim, commune autem habebat ibi proprias naves ad piscandum, quarum etiam usum volo, quid juris.*

1 Lacus est, * qui perpetuam habet aquam, *l. 1. §. lacus, ut in flum. publ. navig. li. & gloss. in l. foramen. §. 1. vers. lacus. D. de serv. urb. præd. dicit.* Lacus est, qui vivam aquam habet, non tamen inde exeuntem. allegat *d. §.* lacus appellatur, sicut est lacus Gardæ, qui habet aquam exeuntem & facientem initium. & hoc attestatur Plinius dicens, Lacus est Italiæ, natus in agro Veronensi initium omne transmittens. * Stagnum *a* est, quod
2 temporalem continet aquam ibi stagnantem, quæ quidem plerumq; hyeme cogitur, *d. l. §. stagnum. & not. glo. in d. l. foramen. §. 1. in ver. lacus,* & de utroq; habetur per gloss. *in l. vicinus. §. lacus. ff. de aqua plu. arcen.*
3 Ex lacu * vel stagno servitus aquæductus concedi non potest. *d. l. foramen. §. 1.* Et ibi ponitur ratio in text. & gloss. sed servitus navigij imponi potest. *l. via constitui, §. si lacus. D. de serv. rust. præd.* & quæ sit ratio differen-

differentiæ, ponitur in gloſſ. *& dixi in titu. præced. verſ. ſervitus autem navigandi.* Sed * an ſervitus aquæ tollendæ per rotam ex lacu imponi 4
poſſit, *vide text. glo. & Dd. in l. 2. D. communia præd.* Interdictum * de 5
fonte habet locum etiam in lacu. *l. 1. in princ. D. de fonte. & dicam infra de fontibus.* Lacus nec creſcit, nec decreſcit, licet quandoq; aqua creſcat vel decreſcat. *l. vicinus. §. lacus. D. de aqua pluv. arcend.* Et ideo lacus & ſtagna licet interdum creſcant, interdum decreſcant, ſuos terminos tamen retinent. ideo in his jus alluvionis locũ non habet, *l. lacus & ſtagna in prin. de acquir. rer. dom. & l. Rutilia Polla. D. de contrahen. empt.* Sed circa hoc conclude. * Quidam lacus & ſtagna privata ſunt, tunc non eſt dubi- 6
um, quod per alluvionem uni neq; detrahit, neq; addit: ſed locus ille qui aqua lacus vel ſtagni inundatur, remanet ejus, cujus primo fuerat. *d. §. lacus. & d. l. lacus.* Quidam ſunt lacus & ſtagna publica, & hoc duobus modis eſſe poteſt. quandoq; enim ſunt publica, id eſt, reipubl. ut ibi nullus piſcari poſſit, niſi ille cui reſpublic. commiſerit, ut in lacu Peruſino: & tunc idem ac ſi privatus. *l. ſed & Celſus. D. de contrahen. empt.* quandoq; ſunt publica, & in uſu publico, quia per eum quilibet tranſit, & in eo piſcatur quilibet ad placitum: tunc addit & detrahit per alluvionem ſicut flumina publ. *D. de verb. ſign. l. litus, D. ut in flum. publ. naufr. lib. 1. & ita not. Bart. in tracta. Tyber. in 4. colum. verſ. de lacu. vero & ſtagno. & vide Bart. & Dd. in d. l. lacus, & d. l. Rutilia Polla,* Sed pone, * emi à com- 7
muni Peruſij fructus lacus, commune autem habebat ibi proprias naves ad piſcandum, quarum uſum volo: commune negat, quid juris? dic quod debeo habere: quia redigor ad inſtar uſufructuarij vel conductoris. *D. loc. l. ſed addes. §. illud facit. D. de uſufr. l. item ſi fundi. §. ſeminarios.* ſecundum Bald. *in l. fundo de verbor. ſignificat.* in lacu Peruſino. *vide gloſſ. in l. eo. de fun. inſtruct.*

ADDITIO.

a *Stagnum.* Stagnum publicum an poteſt piſcari impune. *vide Specul. in titul. de cauſa poſſeſſ. & propr. in princ. in 8. colum. in verſ. octavum eſt, ut liceat.*

De fluminibus.

CAP. XXXI.

1 *Flumen quid ſit, & de ejus multiplici differentia.*
2 *Torrens eſt quod hyeme currit.*

3 *Flumen à rivo in quo differat.*
4 *Fluminis publici cujus sit proprietas & usus.*
5 *In loco publico, sicut sunt flumina, &c. ædificare non licet.*
6 *Fluminum publicorum usus communis est, sicut viarum publicarum littorum.*
7 *Statutum si dixerit, quod gentes loci teneantur sequi usq; ad alveum novum fluminis, an ultra alveum desiccatum gentes sequi teneantur.*
8 *Fluminis caput est, unde aqua nascitur.*
9 *Flumen si in agrum meum lignamina duxerit, an mea efficiantur, remissive.*
10 *Villæ alicujus vel castelli dominus si locaverit dictam villam vel territorium, vel terrena loca, an rivos aquarum, vel pontes: vel alia sylvestria loca locasse videatur.*
11 *Concedam si tibi castrum cum toto territorio, an in ea concessione locus sylvestris, vel usus aquarum veniat.*
12 *Castro concesso, munitiones quæ ad castri defensionem existunt concessæ intelliguntur.*
13 *Flumina nunquid veniant in concessione feudorum regalium, si forte usque ad tale flumen concedantur, vel de tali flumine usq; ad tale.*
14 *Dictio, ad, cujus naturæ sit.*
15 *Flumen si navigabile sit, prætor concedere nequit aquæductum.*

1 FLumina * quædam sunt perennia, quædam torrentia. Perenne est il-
2 lud, quod semper fluit. * Torrens est, quod in hyeme currit, si tamen aliqua æstate aruit, quod alias per hyemen fluebat, nõ ideo minus perenne. *l. 1. §. item fluminum. ff. ne quid in flum. publ. facit. l. 1. §. duo sunt genera. ff. de aqua quotid. & æstiva.* Fluminum quædam sunt publica, quædam non publica. Flumen est, ut Cassius diffinit, quod perenne sit, *d. l. 1. §. fluminum.* Sed omnia pene flumina perennia sunt, *l. nemo. §. fin. ff. de rer. divis.* Et dicitur perenne, propter ea flumina, quæ ad tempus fluunt, ut Rapo, Meloncellon, quæ sunt privata: *ut dicit gloss. & est in §. flumina. Instit. de rer. divis.* qui dicit, flumina omnia publica sunt. debet intelligi de fluminibus perpetuis, ut est Padus & Rhenus. secundum gloss. ibi, privata vero flumina sunt, quæ manu extracta sunt, *l. 1. §. si fossa. ff. de flum. & not. gloss. in d. l. nemo. §. 1. & d. §. flumina.* quæ exemplificant de fossatis in agris positis, quæ crescunt & decrescunt. Fluminum quædam navigabilia, quædam non. *l. 1. §. in fluminum, cum §. sequent. & l. quominus. ff. de fluminib. & l. 1. ff. ne quid in loco publ.* * Flumen à rivo magnitudi-
3 ne discernendum est, aut existimatione circumcolentium: *ut l. 1. §. 1. ff. de flum.* quem text. not. ad probandum quid sit flumen, aut in cujus territorio sit, quia recurrendum est ad existimationem seu opinionem circumcolentium, & propterea debent accipi testes fluminis: ut etiam est faciendum, quando dubitatur de aliquo opere, de quo non extat memoria: *ut per*

Mar.

Mar. Sil. & Rapha. Ful. in l. si arbiter, in fin. in versic. audissent, ff. de probat. Dicamus * primo de flumine publico, & primo cujus sit propri- 4
etas *a* & usus. Et dic proprietatem esse Cæsaris: quia flumina sunt de re- a
galibus, *c. 1. quæ sint regal. & l. flumin. in princi. ff. de damno infect.* & ibi Angel. tenet hoc. Sed hodie civitates Lombardiæ, cum sibi de consuetudine vel ex privilegio pacis Constantię acquisiverint merum imperium & regalia, *ut dicit gloss. not. in authen. de defens. civit. §. jusjurandum, in gl. magna. in fin. & per Bald. in c. 1. in princ. in fin. 2. colum. in tit. de pace tenen. & late per Angel. de Aret. in l. illud. la 2. de appel.* licet Bald. *in c. domino guerram, ante fin. in princ. in titu. hic finitur lex. deinde inci. consuetrer.* aliter dixerit, & quæ sunt in Lombardia, sunt illius, in cujus territorio fluunt. & ita tenet Bart. *in l. quominus. in 2. col. in fin. de flum,* qui plus dicit, quod etiam civitates totius Italiæ præscripserunt sibi merum imperium, & flumina secundum civitates Lombardiæ. potest etiam juvari titulo de pace Constantiæ, *& adde quæ dixi supra de portu. versi. hodie vero civitates Italiæ, & tit. de navigio, circa fin.* aliæ vero civitates extra Italiam, si habent regalia, dicuntur habere proprietatem fluminum, quæ sunt in earum territorio, & non aliæ. & hoc vult Angel. *in d. l. fluminum. in prin.*
Et ex prædictis sequitur, * quod sicut in loco public. regulariter non licet 5
ædificare. *l. 1. & 2. ff. ne quid in loco publico.* ita nec licet in flum. publ. ædificare, nisi autoritate publica, puta principis vel senatus, *l. 2. §. si quis à principe. ff. ne quid in loco publico. & l. si in publ. §. final. & l. quod principis jussu. ff. de aqua pluv. arcend.* vel autoritate populi, per cujus territorium discurrit, si ille populus habet regalia, ut populus Bonon. unde in flumine Rheni licite concedet potestatem ædificandi molendinum privato, dum tamen sine incommodo cujuscunque; fiat, *d. l. fluminum, in princ.* & hoc not. Angel. & Dd. Item si concedatur per leg. municipalem, id est, statutum d. *populi. l. 2. in vers. 1. ff. ne quid in loco publ. & l. prohibere. §. plane. ibi, si non lex municip. ff. quod vi aut clam.* Item si concedatur per administratores civitatis, quæ habet regalia, *d. §. plane.* Et vide quæ ibi not. Barto. Sed si populus aut civitas non haberet regalia, seu merum imperium, non posset concedere jus ædificandi in flumine publ. ex quo publica flumina sunt de patrimonio Cæsaris. *dicto c. 1. quæ sint regalia. secũdum Angel. in d. l. fluminum, & dixi supra circa princip.* Et prædicta intellige in flumine publ. navigabili, secus si est flumen non navigabile. nam flumina publica sunt juris communis, quia de jure communi in flum. publ.

 sine

ſine cujuſpiam injuria abſq; alia impetratione ædificari poteſt, ſi non eſt navigabile, nec ſpecialiter vetetur per principem vel ſenatum & ſimiles. *l. quominus. ff. de flum.* & vide quæ not. Bald. *in rubr. ff. de rer. diviſ. in 5. colum. cum ſeq.* ubi ponit, an & quando quis poſſit in flumin. publ. ædificare? & adde prædictis omnino quæ plene dixi ſupra *in tit. de ſerv. urb. in quæſt. 10. cum q. ſeq.* ubi plene examinavi, an & quando loca puta viæ & flumina poſſint vendi ſeu alienari, & quando ædificatur in flum. publ. an debeat caveri de dam. infect. *vide in d. l. fluminũ, in princ. & ibi Dd.*
6 * Uſus autem fluminum publicorum communis eſt, ſicut: viarum publicarum, & litorum, *ut probatur in l. 2. §. 1. ibi, loca enim publica utique privatorum uſib. deſerviunt ff. ne quid in loc. publ.* Et iſta communio hoc inducit, ut jus piſcandi *b* omnibus commune ſit, in fluminibus & portu. *§. flumina. Inſtit. de rer. diviſ. & ibi gloſſ. & Doct. & Bald. in l. item lapilli. 1. q. ff. eod. tit. & vide quæ dixi ſupra de ſervit. aquæduct. in 8. q. princ. verſ.* & ex prædictis ſequitur deciſio multarum q. circa fin. Item iſta communio inducit, ut locus ſit præoccupationi, *l. 2. §. 1. ne quid in loco publ.* & per hoc patet deciſio, de duobus plauſtris invicem ſibi obviantibus, quia deferendum eſt ei, quod primo viam intravit, quia præoccupavit ſibi uſum & appropriavit. Sed ſi ſimul, erit locus gratificationi: & ſi via eſt capax amborum curruum, invicem ſibi cedere debent, ſecundum Ang. & Doct. *in d. l. fluminum.* & de dictis plauſtris ſibi obviantibus, *vide glo. & Dd. in l. per agrum. C. de ſervit. & gloſſ. in d. l. 2. §. 1. D. ne quid in loco publ.* & idem dicas de duabus navibus invicem obviantibus flumine vel rivo eadem ratione. Fluvius eſt ipſa aqua fluens, quæ eſt eadem: ſicut vinum, licet de dolio in dolium ſit mutatum, ita dicit Bald. *in rub. de rer. diviſ. in 13. colu. in fin. verſ. fluvius autem.* allegat quod not. *in l. ſi uſusfructu. civitat. D. quib. mod. uſusfruct. amit.* quæro quomodo agnoſcatur, quando alveus ſit mutatus? dic quando deſinit eſſe prima forma, id eſt, quando ſic excrevit, quod aqua alia fluat, *l. adeo. §. quod ſi toto. ff. de acquir. rer. dom.* ſed non credo ſimpliciter eſſe verum, quod flumen ſit aqua fluens, imo conſtat ex aqua & alveo, *l. pen. & ibi gloſſ. D. de flum.* & facit quod dixi ſupra de lacu, circa princ.
7 * Sed pone, ſtatutum dicit, quod gentes loci teneantur ſequi uſq; ad alveum novum fluminis, & an ultra alveum deſiccatum teneantur ſequi gentes, *vide Guil. de Cune. in l. de quibus. D. de legib.* ubi etiam declarat, ſi flumen mutavit alveum, an jus quod primo habebatur ſuper eo remanet. & de iſta mutatione alvei fluminis, *vide quæ pleniſſime ſcrip. ſupra in tit.*

in tit. de servit. 12. quæst. princ. * Caput fluminis dicitur unde nascitur a- 8
qua, *text. est in l. 1. §. hæc interdicta. vers. caput. ff. de aqua quot. & æsti.*
ut est text. cum gloss. in l. servitus aquæ de serv. rust. præd. & ita vult Bart.
in tracta. de insula. in 6. colum. qui dicit, quod caput fluminis est unde flu-
men originem cepit, ut si ex fonte, ipse fons sit caput. & ibi dicitur esse
princ. seu initium, *in d. vers. caput.* & eodem modo pes, & finis dicitur lo-
cus, ubi terminatur, scilicet mare, in quod intrat: vel aliquod flumen, &
habetur plenius per Bald. *in l. 1. in 11. colum. vers.* & est notandum, quod
agri. *ff. de rerum divis.* Flumina publica dicuntur communia, eo quod o-
mnibus animantibus permittitur his uti publice, sicut communibus, & la-
vando, & bibendo, vel similia faciendo, *ut not. gloss. in l. item lapilli. ff. de*
rer. divis. Item aqua fluminum publicorum est communis *c* quia concedi- c
tur occupanti, & animalibus irrationalibus, *ut not. glo. in d. l. item lapilli.*
D. de rer. divis. & propterea dicit ibi Bald. quod licitum est exportare a-
quã de flumine, & exportantis efficitur, nisi propter hoc efficeretur omni-
no deterior navigatio, *l. quominus. de flumin.* & similiter ex aqua fit sal, si
extrahitur de flumine, vel mari, vel arena, efficitur occupantis. quod not.
Nam flumina censitorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addi-
cant. & ex publico in privatum: & sic uni dant & alteri, *l. ergo. §. flum. ff.*
de acq. rer. dom. * Sed nunquid si flumen ducit lignamina in agrum me- 9
um, efficiantur mea, vel quid juris sit vide quæ scripsi supra de littore ma-
ris in fin. & Bald. *in rub. ff. de rer. divis. in 11. col. in fin. vers. sed nunquid*
trabes & ligna. & vide Dd. maxime Paul. de Castr. in l. hoc amplius. §. de
his. ff. de dam. infect. * Si dominus alicujus villæ vel castelli, locavit di- 10
ctam villam, vel castellum, vel territorium, vel terrena, non videtur loca-
re flumina, vel rivos aquarum, nec pontes, nec alia loca sylvestria ad cul-
turam penitus in habilia: nisi inquantum aqua est expediens ad culturam,
& de residuo dictæ aquæ poterit uti dominus pro collibus & prædijs suis,
ut est casus menti tenendus, *l. 1. C. de manci. & col. lib. 11.* & ibi hoc nos.
Bart. singulariter. & item tenet Ludo. de Ro. *in suo sing. 63. quod incipit,*
sed no. mirabilem casum, qui plus dicit. * Si concedo tibi castrum cum to- 11
to territorio, in ea concessione non venit locus sylvestris, per usus aquarum
per d. l. 1. Sed adverte ne decipiaris, quia si Lud. intellexit verbum, con-
cessione plenaria, puta donatione, vel venditione, sicut capitur *in l. fin. ff.*
de donat. forte non diceret, Verum, quia eo ipso quod princeps donat ca-
strũ cum territorio, donare videtur etiã loca sylvestria & flumina, *per c. 1.*

cum ibi

cum ibi plene not. per Bald. in tit. de capita. qui cu. vendidit. & per ea quæ not. Bald. in c. 1. §. ad hoc in tit. de pa. jura. fir. & c. 1. §. si quis de manso.
12 *in col. 3. tit. de controv. investi.* * Ubi dicitur, quod concesso castro, intelliguntur concessę & munitiones, quæ sunt ad defensionẽ castri ibi positæ perpetua patris sui destinatione, quamvis non sint infixæ ut machinæ, ballistæ, & simil. quod no. Sed si intellexit verbum Concedo, pro locatione, vel emphyteusi, sicut loquitur *d. l.* diceret verum. & ita loquitur Bar. ibi, & ita salvari potest dictum Ludo. quia verbum Concedo generale est, & accipitur secundum naturam contractus, cui adjicitur, *ut not. Archid. in c. 1. in verbo Concedat, de usu. lib. 6. facit c. 1. de injur. eo. lib.* In divisionibus regnorum veniunt & cedunt flumina, secundum Arch. *14. qu. 1. ecclesias.* quem sequitur Bald. *in c. 1. §. si quis de manso. in pen. colu. ad fin.*
13 *in tit. de controver. invest.* & Albert. de Ros. *in rubr. C. fini. regun.* * Item nunquid flumina veniant in concessione feudorum regalium si forte concedantur usque ad tale flumen, vel de tali flumine, usq; ad tale? & Arch. format istam q. *in d. c. ecclesias.* qui dicit, quod per illam dictionem de, &
14 usq;, utrumq; flumen venit, & unde incipit, & ubi fluit. * De dictione ad, satis potest dici, quod sit adjunctiva secundum eum, ut refert & tenet Bald. *in d. §. si quis de mamso. pen. colum. & Alber. in d. rub. C. fin. regun.* Si flumen est in confinio duarũ civitatum vel territoriorum, in dubio cõmune præsumitur esse, & jurisdictio cuilibet civitati competit, vel in ipso flumine usq; ad medium fluminis, quia omnia sunt in confinio eorum, qui ab utraq; parte possident, *l. arboribus. D. commun. divi. l. 2. §. præterea. ff. de aqua plu. arcend. & l adeo. §. fina. ff. de acquiren. rerum dom.* Unde circa ea quæ comittuntur in ipso flumine, quilibet habet jurisdictionem usq; ad mediũ fluminis. & ita tenet Bart. *in tractatu Tyberiadis, in 10. col. versic. item videndum est.* & idem not. Bald. *in c. ex his. in pen. col. ad fin. extra. de probat.* quod intellige, nisi appareret contrarium: puta quia alter dominorum, vel una tantum civitas totum flumen possedisset, dominando ipsi, *ut dixi supra de mari, vers. sed dubitari potest*, vel nisi esset flumen privatum unius: quia tunc idem judicari deberet, sicut de fundo pri-
15 vato, ut statim dicetur de flumine privato. * Si flumen est navigabile, nõ potest prætor concedere ductum aquæ ex eo fieri, quia flumen minus navigabile efficiat. Idemq; est & si propter hoc aliud flumen fiat navigabile, *l. si plures. §. fina. ff. de aqua plu. arcend. & ibi Dd. & lex communis ibi per glass. & Bart. plene. ff. de flum.* Nemo tamen poterit ædificare in flumine publico

publico etiam non navigabili, puta faciendo clusam molendini, immittendo trabes vel cęmenta in ripa vicini eo invito: quoniam immittens habet solum usum, vicinus autem proprietatem & usum: ergo eo invito usufructuarius ædificare non potest, quantumcunq; conditionē proprietarij meliorem faciat, *l. usufr. novum rivum. D. de usufruct. & l. fin. D. de usu & hab.* & ita vult Angel. *in l. fluminum. in princip. ff. de damn. infect.* & habetur per Bartol. *in d. l. quominus.* & adde quæ dixi supra *in titu. de servitute aquæduct. in 5. quæst. princ. & in 1. libr. 3. quæst. princ.* & quæ not. Bald. *in rub. ff. de rer. divis.*

ADDITIO.

a *Propriet.* Flumina dicuntur esse Imperatoris universaliter: sed in dominio particulari sunt locorum vicinorum. *Bald. in l. penult. colum. 4. C. de condit. in ser.*

b *Ius piscandi.* Flumine in publico ut liceat piscari & navigare & similia, *vide Specul. de causa possess. & propriet. §. 3. vers. 6. & seq. usque ad fin. & ne quid in flum. publ.*

c *Est communis.* Fluminis publici aqua an potest impune duci ad fundū vicini, *vide Specul. de causa possess. & propriet. §. quarto. versic. aliud quoque. & infra.*

De flumine privato.
CAP. XXXII.

1 *Flumina privata quæ dicantur.*
2 *Fossata an cavari debeant & mundari per colonum, vel dominum.*

DIximus * de flumine publico, nunc dicamus de privato. Privata flumina sunt quæ ad tempus fluunt, ut Rapo & Meloncellon. *l. 1. §. fluminum. D. de flum.* Item illa quæ sunt manufacta, *l. 1. §. si fossa. D. eod. titu.* & ita not. gloss. *in l. nemo. §. 1. D. de rer. divis.* ideo etiam dicuntur flumina privata, fossata in agris posita, quæ crescunt & decrescunt, *in l. 1. §. 2. D. de flum. & d. l. nemo. in fin. & not. gl. in §. flumina. Instit. de rer. divis. & dixi supra circa princ. & idem not. Bald. in l. item lapilli in 2. conclusione. D. de rer. divis.* qui dicit quod privatum flumen est, quatenus in suo ingreditur, & non semper fluit, ut sunt gurgites, & quædam fossata, quæ continuationem non habent. Quæ enim crescunt, publica sunt, *d. l. nemo. §. 1. & vide Bald. in d. l. item lapilli in 2. colum. ad fin.* Item flumen privatum dicitur, quando esset in dominio unius tantum, puta quia incipit 1

ex fonte, qui in agro suo oritur, & discurrit per sua prædia usq; ad flumen publicum, vel mare, *argum. l. si quis diuturno. D. si serv. vend.* Item potest dici flumen privatum, cũ proprietas vel jurisdictio competit uni tantum domino, vel civitati, tanquam ejus: quia respectu aliorum est privati juris illius domini vel civitatis, in cujus territorio est, vel qui in eo habet jurisdictionem, & propterea per alluvionem, hoc est, per additionem vel detractionem, quæ fit à flumine, non additur vel detrahitur jurisdictioni, sicut dictum est de lacu. *D. de contrah. empt. l. Rutilia Polla. & ff. de aqua pluv. arcend. l. vicinus. §. lacus. & D. de acq. rer. dom. l. lacus.* & ita vult Bartol. *in tract. Tyberiadis, in 10. col. vers. item videndum est.* Cujus sint
2 ista flumina privata & fossata, vide supra in tit. de fossatis sine fossa. * Et nunquid fossata debeant cavari & mundari per colonũ vel dominum, *vide plene per Barto. in l. penult. D. de impen. in rer. dom. fac. & Barto. in consi. 255. quod incipit, commune Lucignani locavit.* Cætera circa materiam fluviorum *vide in titu. D. de flum. cum duobus titu sequ. & Bart. in l. quominus D. de flum. & tracta. Tyberia. & Bald. in rubr. D. de rerum divis. in l. item lapilli. l. riparum. eodem titu. & quæ dixi supra in titu. de servitut. aquæduct.*

De Insulis.

CAP. XXXIII.

1 *Insula tribus modis accipi potest.*
2 *Insula aquis circumdata quotuplex sit.*
3 *Insula quot modis contingat.*
4 *Insula quando esse dicatur.*
5 *Insula maris: sicuti, Corsica & Sardinia, vel etiam fluminis, cujus sint.*
6 *Insula casualis seu accidentalis qualis esse dicatur.*
7 *Insula in medio fluminis nata, cujus esse dicatur.*
8 *Insulæ portus cujus sint.*
9 *Insula usus respectu cujus sit*
10 *Insulæ dominium per occupationem, quomodo acquiritur.*
11 *Insulam quoad jurisdictionem an quis occupare possit.*
12 *Insulæ possessio qualiter acquiratur.*
13 *Insulæ mensuratio qualiter fieri debeat, ut cujus sit, cognoscatur, & pro quanta eorum quantitate, qui prope ripam prædia possident.*
14 *Insula quando desinat esse insula.*

1 QUia insulæ in mari & fluminibus sunt, ideo postquam de mari & fluminibus diximus primo, consequenter etiam de insulis dicamus. * Et scien-

ſciendum eſt, inſulam tribus modis accipi poſſe: Uno modo pro domo in mari poſita, quia in ſalo, id eſt, in ſalſo poſita eſt, ſecundum Iſidor. *& not. gloſſ. in §. inſula. Inſtit. de rerum diviſione, & glo. in l. ſi inſulam. de verbor. oblig. & Barto. in tracta. de inſu.* Secundo pro qualibet domo, *ut l. 2. §. ſi quis inſulam. D. de acquir. rer. dom. & l. 3. §. effracturæ. in verſ. inſul. de offic. præf. urb. & ita accipitur. l. ita ſtipulatus. in princ. ff. de verbor. oblig.* & de iſtis inſulis hic tractare non conſtitui: quia iſtæ non ſunt propriæ inſulæ, *ut dicit glo. in d. §. effracturæ.* Tertio modo dicitur inſula, locus undique circumdatus aqua, *ut in §. inſula, & ibi gloſſ. hoc dicit. & l. adeo. §. inſula. ff. de acquir. rer. dom. not. Bart. in tracta. de inſula. in princ.* & iſta inſula dicitur incrementum diſtinctum *a*, ad differentiam alluvionis, quæ eſt latens incrementum, *ut not. Ang. in l. fundi. §. 1. ff. de uſufruct.* & de iſta tractabimus hic, quia eſt inſula proprie, *ut not. glo. in d. §. effracturæ.* a
* Secundo ſciendũ eſt quotuplex ſit iſta inſula aquis circumdata, & in primis eſt duplex. Una quæ in mari naſcitur, quæ raro accidit. Altera quæ in flumine nata eſt, quæ frequenter contingit, *l. adeo. §. inſula. ff. de acq. rer. dom. & Inſtit. de rer. diviſ. & inſula quæ in princ.* quæ declara, *ut per Bald. in tract. de inſula,* quem poſuit ſuper *d. l. adeo. §. inſula.* Item inſula quædam eſt naturalis, quæ ſemper fuit, ut Corſica, Sardinia, Creta, quæ dicitur Candia, & ſimiles. alia eſt caſualis & accidentalis, quæ in flumine ſæpe naſcitur, ſed in mari rariſſime ſecundum Bald. *in rub. de rer. diviſ. in 10. col. verſ. nunc videamus de alveo.* 2
* Tertio eſt videndum quot modis inſula contingit. & dicas tribus modis. Primo, cum circumdatur ager, qui non erat alveus; Secundo, cum alveum derelinquit ſiccum, & incipit circumfluere. Tertio, cum paulatim eminentem locum facit ſupra alveum, *l. ergo. §. tribus. ff. de acquir. rer. dom. & not. Barto. in tract. de inſula. in 5. colum. verſ. in flumi.* 3
* Quarto oportet intelligere, quando dicatur eſſe inſula, & dic quando eſt nata, *ut d. l. adeo. §. inſula.* & not. quod dixi, quando eſt nata, ut dicunt illa jura, non quando eſt naſcitura: quia per hoc apparet: quod non inſpicimus inſulam, quando incipit apparere: ſed tunc, cum opi. circumcolentiũ incipit reputari, *arg. l. 1. §. 1. ff. de flum.* quæ declara ut per Bart. *in tract. de inſula. 5. col.* 4
* Quinto inſpiciamus cujus ſit inſula maris, vel fluminis. & primo de inſula maris, dic naturales inſulæ, ut Corſica, Sardinia *b*, ſunt principis, non in dominio patrimoniali, ſed in dominio juriſdictionali, *l. inſulæ Italiæ. ff. de jud. & not. in l. illicitas. §. qui univerſas. de offic. præſid.* ſecundum Bald. *in rubr. D. de rerum* 5 b

divis. & Bald. *in cap. 1. titul. quæ sint regalia,* qui dicit, quod insulæ sunt principis, quod intellige quoad jurisdictionem, *ut dictum est.* Casualis
6 * vero sive accidentalis, quæ in mari nascitur, quæ raro accidit, in nullius bonis est respectu proprietatis, sed occupanti conceditur, *d. l. adeo. §. insula.* sed respectu jurisdictionis est sub jurisdictione illius, qui illud mare distringit, *ut d. l. insulæ. & ibi not.* & vide ad hoc etiam Bald. *in d. rubr. in 10. colum. ad finem. & pro hoc l. Cæsar. & quæ ibi not. Bartol. & Dd. ff. de publ. & quæ dixi supra de mari. versic. & ex hoc not. ac singulariter tene*
7 *menti, cum vers. seq.* Insula vero quæ * in flumine nata, siquidem mediam fluminis partem tenet, communis est eorum, qui ab utraq; parte fluminis prope ripam prædia possident, pro modo latitudinis cujusq; prædij: quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia possident: sed si ab uno latere proruperit flumen, & ab altera parte novo rivo fluere cœperit: deinde novus iste rivus in veterē se converterit, ager qui à duobus rivis comprehensus, in formam insulæ redactus est, ejus est scilicet, cujus & fuit. *text. in d. l. adeo. §. insula. & Inst. de rerum divis. §. insula. & not. Bartol. in tracta. de insula, in princ. & vide l. insula. cum ibi nota. D. de acquir. rer. dom. & quæ not. Angel. in l. fluminum. in princ. ff. de dam. infect.* & prædicta intellige de insula nata in flumine, quæ solo cohæreat: sed si supra aquam staret: ut quandoq; accidit, publica esset *ff. de acquir. rer. dom. l. pen. §. 1. & ibi not. Bart. in tract. de insula, 5. colum. versic. in flumine. in fi. illius vers. quæ not.* quia ita vidi in lacunis territorij Paduani, in quibus sunt certæ insulæ, quæ non cohærent
8 solo, sed aquæ, & moventur de loco ad locum per dictas lacunas. * Cujus autem sunt portus insulæ? dic ejus, cujus insulæ esse videntur, *l. Cæsar. ff.*
9 *de publ. & dixi supra de portu & mole maris.* * Sexto, quia diximus, cujus sit insula respectu proprietatis & jurisdictionis, nunc dicamus cujus sit respectu usus: & dic quod usus insulæ est publ. *ff. de acquir. rer. dom. l. pen. §. 1.* quod intellige si insula est ita quod tota possit dici ripa, vel ripæ accedere propter attractionem aquæ, *ff. de flum. l. pen.* sed si insula esset magna, ita quod in ea essent prædia culta: tunc puto solum ripas esse in usu publ. non prædia, eadem ratione, qua cætera prædia. Item prædicta vera sunt, nisi essent agri limitati: *ut ff. de flum. l. 1. §. si insula, & ita tenet Bart. in tract. de insula, 9. col. vers. sit eorum.* Septimo videamus quomodo ac-
10 quiratur dominiū insulæ * per occupationem? dic quando eo animo quis
c ingreditur insulam, ut totam occupet c, non tamen est necesse quod omnes glebas

glebas insulæ circundet *l. 3. in princip. ff. de acquir. possess.* & not. Bartol. quod ille dicitur occupare, qui sic incipit occupare, quod potest observare, & possidere: aliter dicitur occupasse, *argu. l. in laqueum, ff. de acquir. rer. dom.* & si plures præoccupant debellando, victor qui stetit per tres dies in possessione dicitur. *argu. l. 3. §. cum igitur, D. de vi & vi ar.* ille qui non potest tenere, nisi capiat aliquem locum principaliter, non dicitur occupasse. *arg. d. l. in laqueum.* Et est argumentum, quod si unus teneret ecclesiam, alter campanile, quod est fortilitium, ille qui est ingressus ecclesiam, unde de facili possit expelli, non dicitur adeptus corporalem possessionem beneficij: si tamen ille est ita incastellatus, quod evadere non potest, tunc cum ipse non dicatur tenere sed teneri, *ut patet ex not. in l. 1. §. penult. de vi & vi ar.* dicam ipsum possessione privatum, & sic etiam in possessione esse, tamen non possidet. *facit l. si quis antea, D. de acquir. possess.* secundum Bald. qui ita singulariter not. *in rubr. D. de rerum divis. 10. colum.* quæ perpetuo tene menti, quia facit ad plura. Quo autem ad jurisdictionem, * an possit quis insulam occupare, *vide Bartol. in tract.* 11
de insula, 2. colum. & Bald. in d. libr. 25. colum. & quod dixi in titul. de mari. vers. sed quid si insula maris esset in mari alto. Octavo etiam quæramus qualiter possessio * insulæ acquiratur? dic si nascatur insula in 12
medio fluminis, est communis jure dominij inter eos, qui prope ripam prædia possident: *ut dixi in 5. qu.* tamen non est communis jure possessionis: quia cum sit separata insula à primo fundo per possessionem primi fundi, illa non videtur possideri, nisi apprehendatur, & occupetur. *l. adeo, §. insula. ibi,* quod si alteri propinquior, *ff. de acquir. rer. dom. & l. 3. in princip. cum gloss. in verbo, qualibet, ff. de acquir. poss.* Potest ergo, & debet apprehendi possessio insulæ. *l. cum hæredes, D. de acquir. poss.* & ita tenet Bart. *tract. de insula, in 8. colu. versic. communis fit eorum. & l. quominus, ibi,* adverte tamen ad unum, *ff. de flum.* ubi omnino vide. Et adde quod in dubio prædia ex utraque parte pro in diviso possident insulam, & habent dominium certum. *l. pro regione, ff. de acquir. rer. dom. & not. glos. in §. insula, in verbo, ab utraque parte, Instit. de rer. divis.* Nono est necessarium etiam intelligere, * qualiter fieri debeat mensuratio insulæ: ut co- 13
gnoscatur cujus sit, & pro quanta quantitate eorum, qui prope ripam prædia possident? Et dic hoc declarari per jurisconsultum *in l. inter eos, ff. de acquir. rer. dom.* videlicet ut quatenus est latitudo prædij juxta ripam, eatenus per directam lineam extendatur supra insulam. Si ergo finis agri

juxta ripam est largus, licet postea prædium in se arctetur, vel econtra, solum latitudo, quæ est juxta ripam, attenditur, & secundum illam debet duci linea recta, *l. inter eos.* Sicut enim dividitur alluvio inter eos, qui ab utraque parte prædia possident: ita illa pars insulæ cedit prædijs, quæ sunt ab una parte, & debent dividi: & ita vult Bart. *in tract. de insula, 10. col. versic. pro modo latitudinis cujusque cum vers. seq.* Et ex hoc ultimo dicto not. quod idem juris est de insula nata in flumine: quod in alluvione, quod prodest ad multa, & ista mensuratio potest fieri accepta chordula, *ut not. gloss. in d. §. insula, & l. non solum, §. sed ut probari, ff. de nov. oper. nunt.* Potest etiam fieri per peritos in arte, & rusticos: *ut per gloss. not. Inst. de rer. divis. §. præterea per alluvionem, l. 1. de vent. insp. & l. semel, C. de re*
14 *mil.* Ubi habetur, quod peritis in arte standum est. Decimo * & ultimo intelligamus, quando insula desinit esse insula. Dic quando aquis desinit circundari: *ut l. insula, in fi. ff. de acquir. rer. dom. & tenet Bart. in tract. de insula. & l. quominus, ff. de flum.* & Bald. *in rubr. ff. de rer. div.* & quæ not. gloss. & Dd. *in l. adeo. §. insula. & l. inter eos, & l. insula, de acquir. rer. dom. & l. 1. ff. de flum. & Instit. de rer. divis. §. insula.*

ADDITIO.

a *Incrementum.* Adde Bartol. *ff. de act. empt. & Instit. de contrah. empt. §. si post emptionem, & in l. Iulia. §. si Titius.*

b *Sardinia.* Sardinia est insula subjecta ecclesiæ Rom. *ca. si diligenti, & ibi Dd. de præscr. ubi Abb. Sicul, 6. dist. c. tibi domino, & ca. ego Lud. 96. dist. Constanti.*

c *Occupet.* Occupans rem per vim, an teneatur de periculo rei quæ erat eodem modo peritura penes dominum. *gloss. Bart. & Bald. in l. si de possessione. C. unde vi.* Et occupans per vim etiam si confirmetur à superiore potest conveniri. *Bart. in l. 4. C. unde vi.*

De alveo.

CAP. XXXIV.

1 *Alveus proprie est fluminis venter, & alia multa de alveo.*
2 *Alveus quomodo publici juris esse intelligatur.*
3 *Flumen si alveum omnino dimittat, quid juris.*
4 *Fluminis impetus si abstulerit mihi simul & semel, vel successive totum agrum meum, non applicando vicino, sed sibi ipsi flumini alveum, seu lectum fecerit, & postea in breve tempus vel longum alio impetu locum mutaverit, an ager meus mihi de æquitate restituatur, an vero ipsi vicini lucrari debeant.*

5 *Alveus si mutatus fuerit, an novum flumen dicatur.*
6 *Alveus mutatus vel relictus quando dicatur.*

ALveus * proprie est venter fluminis: *ut dicit Bart. secundum Hug. in tract. de alveo, in princ.* & sicut stomachus continet vinum, ita alveus supra se continet aquã: nunc alveum lectum fluminis vulgariter appellamus, quia ibi flumen cubat, *ut dicit Bald. in rubr. D. de rer. divis. 12. col. in princ. versic. nunc veniamus ad videndum,* in quibusdam etiam locis canale fluminis. Alveus pluribus modis dicitur. Primo naturalis: id est, consuetus, *ff. de flum. l. 1. §. ripa. & ibi not.* quod naturalis cursus æstate discurrit potius, quam in hyeme. *l. 1. §. is autem, ne quid in loc. pub. secundum Bart. in d. tract. de alveo, circa princ.* Item dicitur alveus naturalis, id est, antiquus, ad differentiam novi: & ita potest accipi *l. adeo, §. insula, ff. de acquir. rer. dom. & §. insula. Instit. de rer. divis.* Item dicitur alveus novus in dictis juribus ad differentiam veteris. Unde & si per multos annos steterit, novus appellatur, donec alius novus supervenerit. *l. ex usu, cum l. seq. ff. de trit. & ole. & per not. in l. cum quid, ff. si cert. pet.* alias dicitur novus, insolitus, *l. rem non novam, Co. de jud.* Item dicitur alveus prior in comparatione sequentis. *d. l. adeo, §. insula probatur in l. 1. §. priorem, ff. de aqua quot. & æsti.* & ideo si flumen se celasset, alveus derelictus non esset alveus prior: & tunc haberet locum *d. §.* insula, *ut probatur in d. l. 1. §. qui hac æstate, ut not. Bart. in d. tract. 2. col. vers. prior quidem.* Item alveus dicirur qui non est naturalis, & appellatur inundatio, secundum Bart. *in d. tract. de alveo, in princ. 2. col.* Item alveus dici potest qui non est modo, sed jam fuit: *per l. insula, in fin. D. de acquir. rer dom. & l. divortio, in princ. ff. de negot. gest.* & item Bart. dicit *in d. §. tract. in 2. col.* qui scribit hoc facere pro notario, & testibus dicentibus, talis filius Titij: cum Titius esset mortuus: quia subintelligitur quondam. *de quo per Bald. & Dd. in l. ejus qui in provincia. in prin. ff. si cert. pet. & per Ant. de Butr. & Dd. in cap. ex parte C. de for. comp.* Iste alveus est juris publici, quamdiu flumini servit; quia ejusdem juris est, sicut est flumen, *l. adeo. §. insula, vers. novus autem alveus, præallegatus, & Inst. eod. §. insulæ, & hoc tenet Bald. in d. rubr. 10. col. princ. & Bart. in tract. de alveo. 7. colu. versic. cujus & ipsum flumen,* qui dicit hoc esse mirabile: nam regulariter quicquid superimponitur, solo cedit: hoc solum autem cedit aquæ, quæ superimponitur, & est speciale in flumine & mari, & cæteris aquis: & idem vult Bald. *in l. si plures, in 3. colu. in fin. Codic. de cond. inser. & dixi*

supra

2 *supra in tit. de aqua.* Quomodo autem intelligatur * alveum esse publici juris? dic quod omnes gentes isto jure utuntur, & talia loca sunt publica, & in dominio ejus, qui ibi habet imperium *secundum Bart. d. 7. col. versi. publici juris. Bald. in dict. l. si plures. 3. col. in princ. & dixi supra de mari, versic. sed dubitari potest,* alveus fluminis an dicatur esse communis non solum, ubi omnino vide per Cyn. *in l. quædam, ff. de rer. divis.* ubi hoc plenissime & eleganter examinat, & aliquid per Bald. *in cap. 1. circa principium,* quæ sint regal. & adde opt. text. *in l. 1. §. non enim in flumine, ff. de flum.* qui dicit in fin. impossibile esse, ut alveus fluminis publici, non sit publicus. & hoc est utile scire, ut intelligamus, an quilibet de alveo flumi-
3 nis possit arenam extrahere, & exportare. Sed * quid si flumen alveum omnino dimittit? Dic quod alveus desinit esse publici juris, etiam si dimittat cum impetu, & omnibus videntibus, & eorum efficitur qui juxta alveum habent prædia sua. *l. adeo, §. quod si toto ff. de acquir. rer. dom. Instit. eod. tit. §. insula,* & ita vult Bart. *in rubr. de rer. divis. 12. colum.* Sed po-
4 ne * quod impetus fluminis abstulit mihi simul & semel, vel successive totum agrum meum, non applicando vicino, sed sibi ipsi flumini fecit alveum seu lectum: & postea in breve tempus, vel longum alio impetu locum
a mutavit *a*, nunquid ager meus mihi de æquitate restituetur, an vero vicini lucrabuntur? Quidam dicunt, quod mihi debet restitui, *per dict. §. quod si toto.* Alij dicunt contrarium, si in totum perdidi. Pro prima opi. facit *l. Attilicinus, ff. de serv. rust præd.* & est casus secundum unam lect. *in l. si ager, cum l. seq. ff. quib. mod. usufr. amit.* nec est simile de alluvione, quia ibi est jam jus quæsitum, sed in alveo nihil est quæsitum privato, sed solum, *ut ita dixerim, flumini.* Cum ergo flumen habeat quodammodo istũ alveum pro derelicto, æquum est agrum restitutum ad suum dominum reverti, magis quam ex lucrativa causa circumcolentibus applicari: *argum. d. l. adeo. §. 1.* & hanc opin. tenet Dyn. secus si paulatim & vicino adjiciendo, quia tunc est alluvio: & ideo nihil recupero de rigore, vel æquitate. quod alterius factum est: & ita tenet Bald. *in rubr. ff. de rer. divis. 12. col. vers. sed pone quod impetus.* Vel potest aliter distingui secundum Bart. *in tractat. de alveo. 2. colum.* Aut flumen recessit cum impetu, & restituitur primo domino. *Et ita loquitur d. l. adeo. §. quod si toto. & ibi gloss. 3. & ibi sol.* Et est ratio, quia magis videtur esse inundatio, quam alveus: ut dixi circa princip. Aut non recessit cum impetu, & tunc aut apparet forma primi agri, & domino restituitur: *ut in 2. sol. gloss.* Ratio est, quia nõ desinit,

desinit, ex quo remanet forma. Aut forma non apparet & tunc aut de rigore loquimur, & non restituitur primo domino, *secundum Azo. in dict. §. quod si toto.* Quæ tamen Bartol. intelligit, nisi flumen fecerit ibi alveum per 10. annos inter præsentes, & 20. inter absentes. Sicut enim quilibet hoc tempore præscripsisset, ita & flumen cum habeat titulum de jure gent. *l. in bello. §. si quis servum. ff. de capti.* Item sicut recuperat fundum, ita & partem fundi *facit l. quæ de tota. ff. de rei vendi.* Contra istud tamen facit, quod not. Bald. *c. 1. §. si quis de manso. 6. colum. vers. sed nunquid aqua, in tit. de controver. invest.* ubi dicit, quod aqua per se fluens, non potest inducere præscriptionem vel consuetudinem, *per l. per fundum. D. quemadmodum servit. & dixi supra in tit. de aqua. in fin.* & eandem rationem æquitatis videtur habere jus acquisitionis alvei dimissi, vel ejus qui adderetur per alluvionē. & dicit Bart. quod ista est mens *d. §. quod si toto.* si bene inspiciatur. * Quid autem si alveus est mutatus, an dicatur novum 5
flumen? Pone enim, quod princeps concessit mihi, ut possim in tali flumine colligere pedagium, an potero alveo mutato? Quidam dicunt quod non: *per gloss. in §. insula. vers. nam etiam. D. de acquir. rer. dom.* In contrariū videtur, quia idem videtur esse flumen. *arg. l. filiæ. §. fin. de condi. & demon.* Si uno impetu recessit, dicitur novum flumen: secus si paulatim. *ff. de aqua quot. & æsti. l. hoc jure. §. si aquam.* In ponte *b* autem indistincte loco mutato alius erit pons. *D. de eo quod cert. loco. l. 3. §. item Julianus. & l. fin. ff. de serv. rust. præd.* Nam pons dicitur à pono ponis, & stabilitate. Et ideo amoto ponte à loco suo, non idem pons est. ita vult notabiliter Bald. *in rubr. D. de rer. divis. in 2. col. in fin. vers. sed an mutato.* Quib. adde quæ not. Bart. *l. quominus. 16. qu. D. de flum.* & vide etiam text. & ibi Bartol. *in l. hoc jure. §. si aquam. ff. de aqua quot. & æsti.* Sed dubitari * posset circa prædicta, quando dicatur alveus mutatus vel relictus. 6
Bartol. *in tracta. de alveo, circa princip. versic. relicto,* dicit quod requiritur, quod sit in totum & perfecte relictus & mutatus, quod constare potest in hyeme, sicut per contrarium alveum esse constat in æstate, quando aqua est minor, quasi arguendo à minori: quia si sic in æstate, de qua minus videbatur, retinetur talis locus flumine occupatus, ergo multo magis detinetur in hyeme. sed hoc argumen. non concluderet, in agro Veronensi circa flumen Athesis, qui communiter in hyeme est parvus, sed in æstate maximus, non propter pluvias, sed propter liquefactas nives in montibus. ideo in eo totum contrarium esset inspiciendum, videlicet inundatio

aquarum æstivarum. Item intelligitur alveus derelictus & mutatus, & si aliquantulum aqua fluat per alveum antiquum, si tamen aqua est ita modica, quod fluminis nomen perdiderit, quod ex opinione circumcolentium discernitur. *l. 1. §. 1. D. de flumin.* si enim aqua inde currens, non est flumen, ergo ille locus non est alveus fluminis, quod alveus sit relictus sine spe revertendi. Nam si ideo, quia aqua ducitur ad molendinum, cessat ire ad alveum, non per hoc efficitur privatus alveus, cum in potestate sit ducentis eam aquam in alveũ remittere: & sic sufficit, quod possit ire per alveum, licet non vadat. *l. 1. §. quotidiana. ff. de aqua quoti. & æstiva.* Et ideo, si reperitur aliquod flumen, quod aliquo tempore fluat, & aliquo non, sicut dicit Barto. se vidisse Nursiæ. ubi est flumen quoddã cujus nomen est Turpido, qui septem annis fluit, & qui septem occultatur, & sic factum: & quod possit esse, allego tex. *in l. unus ex sociis, §. fin. cum l. seq. ff. de serv. rust. præd.* Certe illo tempore quo occultatur, non dicitur alveus derelictus propter consuetudinem revertendi: *argum. l. naturalem, §. in his autem, ff. de acquir. rer. dom.* Tertium requiritur, quod flumen veterem alveum reliquerit, & per alium locum perfecte fluat. *l. adeo, §. quod si toto alveo naturali relicto, flumen alias fluere cœperit, eod. tit.* quod verbum est præteriti subjunctivi, significans rem perfectam, *l. 1. §. 1. ff. quod quisque jur. & l. si quis stipulatus sit Stichum, in prin. de verb. obl.* & hoc ideo cõtingit, quia non dimittitur alveus, nisi alius assumatur. Sed si contingat, quod flumen occultetur, & per alium locum non flueret, etiam alveus derelictus eorum esset qui prope prædia possiderent: & idem si probaretur in judicio solum, quod alveus est divisus, licet non probetur, quod alio loco fluere cœperit: nam tunc agens obtineret, quia sufficit primum, si à primo incipias, scilicet ab alveo relicto: sed si inciperes à secundo, scilicet quod alio loco cœperit fluere: tunc requiritur utrunque, quia potest esse, quod per duo loca fluat, & in quolibet retineat nomen fluminis: & ita cõtingit in multis locis Athesis, qui discurrit per territorium Veronense. *facit ad prædicta l. quemadmod. & ibi not. D. de acquir. possess. & l. potuit. Cod. de jure deliber. & Bart. in tract. de alveo, 2. col. ubi idem voluit, vers. fluere cœperit.* cætera circa istam materiam, vide plene per Bart. *in d. tract. de alveo, & Bald. in rubr. D. de rer. divis. & text. in d. l. adeo, §. insula, & l. ergo. §. tribus, ff. de acquir. rer. dom. & §. insula, ff. de rer. divis. & l. 1. §. simili modo, cum §. seq. ff. de fluminibus.*

ADDI-

ADDITIO.

a *Locum mutavit.* An alvei mutatio tollat jus, *vide Guil. de Cun. in l. de quibus, ff. de legi.*

b *In ponte.* Ponte destructo, in quo pedagium exigi consuevit, non potest exigi consuetum pedagium, nec etiam eo refecto alibi superius vel inferius: secus si in eodem loco. *Bald. in l. pen. in 4. colum. C. de cond. inser. versic. item servitus. & Bald. in l. si eum. C. de privilegio fisci.*

c *De alluvione.* Adde Spec. *de loca. §. nunc aliqua. vers. 131. & ver. seq.* & Flor. *in l. item si fundi. §. huic vicinus. D. de usufr.* & Salice. *in l. 1. C. de jure emphyt.* Et late per do. Iaso. May. *in 14. col. in fin. vers. sed ut ista magis clareant. D. de leg.*

De alluvione.

CAP. XXXV.

1 *Alluvionis materia, remissive.*

ALluvionis materia, * quæ ampla est & subtilis, post alvei materiam, de qua proxime diximus, satis conveniret: quia ex alveo paulatim relicto procedit. *l. adeo. §. præterea. ff. de acquiren. rer. dom. & Instit. de rer. divisio. §. præterea per alluvionem.* Verum, quia subtiliter & abunde declarata est, etiam per 22. quæstiones per Bartol. in suo eleganti tractatu Tyberiadis, in prima parte, quæ etiam de alluvione inscribitur: ideo supervacuum esse putavi hic de ea scribere: cum sufficere videatur Barto. commemorasse, ad quem unusquisq; recurrere poterit: & de ea præscribit etiam Bald. *in rub. D. de rer. divis. 8. col. in princ. versic. nunc de rebus singulorum. & l. nemo. eod. tit. & c. 1. §. si quis de manso. & maxime in 4. col. vers. sequ. in §. seq. qui incipit rursus in titul. de controv. inve. in usib. feud.* & in dictis duob. §. ponitur quando incrementum alluvionis incipit in fundo feudali. *Adde etiam l. hoc amplius. §. de his. & quæ ibi not. per Dd. ff. de damn. infect. vide l. adeo, §. præterea. & l. ergo. §. alluvio. D. de acquir. rer. dom. & §. præterea. Instit. de rer. divis. & totum titulum. Cod. de alluvio. & Paul. de Cast. in l. item si fundum. §. 2. D. de usufruct.* 1

De ripa.

CAP. XXXVI.

1 *Ripa est, quæ flumen continet naturalem rigorem cursus sui retinens.*

2 *Flumen si inter duos montes discurrat, an a culmine ipsorum montium ripæ esse dicantur.*

3 *Ripæ mutari quando dicantur.*
4 *Ripæ cujus esse dicantur, si via publica esset in medio inter flumen & agrum vel domum, sicut est Veronæ apud pontem navium, in contrata caudæ longæ.*
5 *Statutum Paduanum loquens de cohærentium præsentatione, an locum habeat, etiam si via in medio existat.*
6 *In ripa fluminis, unus de populo aliquod novum ædificium facere non potest, invito eo, prædijs cujus adhæret : & si fecerit, ripæ dominus authoritate propria destruere potest.*
7 *Ripæ an cum fundo commensurari debeant.*
8 *Fossæ si in agris essent inter fundum, cum ipse fundus venditur, an in mensura veniant.*
9 *Fossæ, quæ inter fundum sunt, qualiter cum fundo mensurari debeant, an scilicet mensurari debeat superficies, quæ à latere foveæ existit, an vero cum toto agro sicuti si planæ fossæ essent.*
10 *Ripa prædij versus flumen si naturaliter se extendat, quid juris.*
11 *Banna malorum in flumine commissorum, si alicui concessa fuerint, non venient banna in fluminis ripa commissa.*
12 *Ripæ si propter aquarum inundationem elevatæ essent, nunquid etiam deprimi possint.*
13 *Ripa qualiter munienda vel reficienda sit.*
14 *Vadi materia, quo flumen transitur, remissive.*

1 RIpa * est, quæ flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens. *l. 1. §. ripa. D. de flumin.* ea putatur esse, quæ plenissimũ flumen continet. *l. penu. eodem titu.* & dicitur ripa, à rapio rapis, eo quod vel ab una parte rapiatur, vel impediat, ne aqua prædia rapiat & devastet : *ut dicit Bald. in rub. D. de rer. divis. in 12. versic. de ripa aliquid dicamus.* Confinia ripæ sunt à loco, quo primum à plano vergere incipit usq; aquam. *d. l.*
2 *penu. in fin.* * Sed quid si flumen discurrat inter duos montes ? videtur quod à culmine montis sint ripæ, ex quo vergit usq; ad aquam. Gloss. *in d. l. penult.* tenet cotrarium : quia non vergit per attractionem aquæ : & sic non omnes pendiciæ montium dicuntur ripæ, quando naturaliter vergunt usq; ad aquam : & ita tenet etiam Bartol. *in tracta. Tyberiadis. in 4. colu.* sed si per attractionem aquæ vergeret, quatenus vergeret usq; ad aquam, esset ripa : sed si nihil vergit per attractionem aquæ, quia saxum est usque ad aquam, tunc ripæ erunt usq; ad locum, quo plenissimum flumen excurrit. Ita vult gloss. *in d. l. penul. per illum text. & per l. litus. ff. de verbor.*
3 *signific.* Quando * autem dicantur ripæ mutari, dic, si flumen naturaliter crevit, ut perpetuum incrementũ nactum sit, vel alio flumine admixto, vel aliqua alia ratione, dicendum est pr oculdubio ripas mutasse, quemadmodum si

dum si alveo mutato alia cœperit currere: sed quando vel pluvijs, vel himbribus, vel mari, vel quavis ratione ad tempus excrevit, ripas non mutat. nemo deniq; dixerit, Nilum qui incremento Ægyptum cooperit, ripas suas mutare vel ampliare: nam cum ad perpetuam sui mensuram redierit, ripæ alvei ejus muniendæ sunt, *in l. 1. §. ripa. ff. de flumi. & adde quæ dicam infra.* Item dubitari convenienter potest, cujus sint ripæ fluminum. dic respectu proprietatis sunt illorum, quorum prædijs adhærent. *l. riparum in princip. D. de rer. divis. & §. riparum. Institut. eod. titul.* & ideo arbores ibi natæ eorundem sunt: *ut ibi dicitur. & not. Bart. in l. quominus. 7. quæst. de flumi.* Sed quid si via * publica esset in medio, *a* inter flumen & agrum, vel domum, sicut est Veronæ apud pontem navium in contrata caudæ longæ? Responde idem, ut ripæ sint eorundem, *argu. l. Martius. ff. de acquir. rer. dom. & ita vult gloss. in d. §. riparum. in versi. adhærent. & Bart. in d. l. quominus. in 7. quæst.* * Quod facit ad statutum Paduanum, loquens de præsentatione cohærentium, ut locum habeat etiam si via sit in medio. de quo dic, *ut dixi supra, de servit. viæ, 14. quæst.* Et eadem ratione dicit Bartol. in tractat. Tyberiadis, in 3. colum. Idem esset de fossis, quæ sunt inter viam & fundum. illæ enim fossę sunt quorum prędijs adhærent: *per d. l. Martius. & glo. §. riparum ad fin. vers. adhærent.* sed videtur quod ista proprietas sit inutilis, cum riparum usus sit publicus, ut statim dicam, sicut dicimus si quis perpetuũ usumfruct. in aliqua re habeat, proprietas est inutilis. *l. 3. §. ne tamen. ff. de usufruct.* Solve, hic loquitur de certo usu, scilicet ponendi retia & siccandi & applicandi: tamẽ si ibi sunt arbores fructiferæ, proprietas non est inutilis, quia sunt suæ: & sic fructus simpliciter erunt sui, *ut dicit Cyn. & Bald. secundum Iacob. de Aret. in d. l. riparum. in fin.* Et ex prædictis * sequitur, quod unus de populo nõ potest in ripa fluminis aliquod novum ædificium facere invito eo, cujus prædijs adhæret: & si fecerit, potest dominus ripæ propria authoritate destruere. *l. quemadmod. §. 1. D. ad l. Aquil.* & ita not. Bart. *in l. quominus. in 7. quæst. ff. de flum.* Item ex prædictis etiam sequitur quando venditur fundus, veniunt etiam ripæ & fossæ seu fossata. etiam si via sit in medio, *not. Bart. in tract. Tyberiadis, in 3. colum. l. riparum. ff. de rer. divis.* & plenius per eundem Bald. *in rubr. ejusdem tit. 12. col. ubi omnino vide.* * Sed dubium est, an ripæ commensurari debeant cum fundo: puta si vendidi fundum *b*, & affirmavi esse centũ jugerum? Et videtur quod sic: quia ripæ & fossæ sunt venditoris, *ut dixi*, & cedunt in venditionem.

Margin notes: 4 a (at "Sed quid si via"); 5 (at "Quod facit"); 6 (at "Et ex prædictis"); 7 b (at "Sed dubium est").

ut l. id quod ff. de pericul. & commo. rei vend. & l. fundi. in princ. D. de actio. empt. & ita tenet Ubert. de Bo. Ricar. & Cyn. *in addi. in d. l. riparum.* Sed Bart. *in tract. Tyberiadis, in 3. colum.* aliter dicit. & pro prima parte affirmativa alleg. *l. prædia. §. ita legatum. cum ibi not. ff. de fund. instruct.* In contra. alleg. *l. littora. ff. de contrahen. empt.* ubi dicitur, quod litora & viæ publicæ non mensurantur cum re vendita: & postea concludit, quod ripæ non debeant commensurari, nisi dictum sit: sicut dicimus, in limitibus fundi, qui cohærent vijs publicis. *l. id quod. §. 1. ff. de pericu. & commo. rei vend.* & assignat rationem, quia ripæ nõ venduntur, sed magis accedunt rei venditæ: quod apparet: quia per se vendi non possunt, cum riparum usus sit publicus de jure gen. *ut d. l. riparum.* Nam proprietas sola per se esset inutilis: *ut supra dixi:* per se non censetur, & alteri cedit, & hoc vult dicere text. *in d. l. id quod. §. 1.* & quod dictum est de ripis, idem dicendum est de fossis, ut illæ non debeant mensurari, si sunt extra fundum: quia similiter est earum usus publicus, sicut viarum: quia
8 quilibet potest animalia sua ducere ibi ad bibendum de illo fossato. * Sed si essent fossæ in agris inter fundum, tunc quia proprietas earum & usus est ipsius domini fundi, cum fundus venditur, veniunt in mensura. & ita tenet
9 Bald. *in d. l. riparum. & rubrica ejusdem tit. in 12. colum.* * Sed dubitari
c potest, qualiter istæ fossæ quæ sunt inter fundum mensurentur *c* cum fundo, scilicet an mensuretur superficies quæ est à latere foveæ, & quæ est in fundo foveæ: an vero mensuretur cum toto agro, sicut si fossæ planæ essent. Bart. format istam quæst. *in d. tract. Tyberiadis. in 4. colum. versic. sed dubitatur?* & dic quod ager dicitur ab agendo, secundum Ugo. & sic ab actu, quia per eũ possunt boves & alia animalia duci, quod etiã importat nomẽ actus. si igitur fovea esset ita plana, & ejus latera ita lata, ut laborentur vel laborari possint cũ bobus, tunc etiã essent mensuranda. si vero, ut accidit sæpe, ripę fovearũ sunt ita erectæ, ut per eas iri & agi nõ possit, tunc foveæ non mensurantur cum fundo, sicuti si planæ essent: & ita observantur. Idem dico de ripis quæ in fundo essent, ut si quidem cum bobus coli possint, earum superficies venit mensuranda: secus si essent ita erectæ, ut sic coli non possint: tunc enim mensuraretur solum, quod ripa continet, sicut si in fundo murus esset eadẽ ratione. & prædicta vera sunt, nisi aliter actum sit expresse vel tacite. *l. id quod. §. 1. de pericu. & commo. rei vend.* Et tacite dicitur actum, si ad mensuram vendatur aliquod prædium montuosum, saxosum, vel riposum. licet enim hoc proprie ager non dicatur,

dicatur, quia per eum agi non poteſt, tamen menſuratur : ſic enim actum videtur. De concavitate vero ſulcorum qui fiunt : cauſa culturæ vel aquæ derivandæ cauſa, menſura non eſt habenda. *l. prima. §. de eo opere. ff. de aqua pluvia arcend.* quia annalis culturæ cauſa factum dicitur, ut ibi. Foveæ vero agri ad perpetuam rei utilitatem fieri dicuntur. *l. impenſa. D. de impen.* & quia dixi prædium riposum, vel montuoſum eſſe menſurandum, intelligendum ſi eſſent ripę fluminum, quæ à plano incipiunt vergere uſq; ad aquam per attractionem aquæ : ſed ſi inter duos montes fluit flumen, pendicię montium non ſunt ripæ, quoniam naturaliter vergunt ad aquam. *l. penultim. & ibi gloſſ. ff. de flumin. & dixi ſupra circa princip. & adde quæ not. Bald. in rubr. de rerum diviſ.* * Item dubitari poteſt extra prædicta, 10
quid ſi ripa prædij verſus flumen naturaliter ſe extendit : quia forte ibi erat lapicidina creſcens, de qua dicitur *in l. divortio. §. ſi vir. in fundo. ff. ſoluto matrim. & text. in l. fin. in princip. ff. de fundo dota.* & evidenter videtur apud montē Piſanum in lapicidinis marmoreis, vel forte terræ motu in flumine ubi ripa erecta corruit, & ipſa juncta prædio remanens, fluminis alveum per eum locum ceſſare fecit. *Bartol. in tract. de alluvio. 8. col. verſi. ſed quæro,* quid ſi ripa. dicit totum locum domino prædij accedere, ſicut per alluvionem. omnes enim iſtæ acceſſiones, quæ divina natura operante obveniunt, nullo facto humano interveniente, ejuſdem naturæ ſunt. *l. item ſi fundi. §. primo. ff. de uſufruct.* Et hoc videtur ſentire Azo *in ſumma Inſtitut. de rer. diviſi.* Si enim flumen prædio meo addat : & propter hoc ab eo recedat latenter, nihil addendo, nobis accreſcit. *l. Martius. ff. de acquir. rer. domi.* iſtud autem incrementum quando ripa naturaliter excreſcente contingit, poteſt dici alluvio, quia latens incrementū eſt. quando vero ruina, vel terræ motu accidit, poteſt dici incrementum alvei recedentis, quia cum repentine fiat, non eſt alluvio. *l. adeo. §. primo. de acquir. rer. domi. & §. præterea per alluvionem. Inſtitut. de rer. diviſ.* Sed contra prędicta poſſet opponi, appendices ſequuntur naturam ſui proprij & naturalis ſubjecti : ergo ſi flumina ſunt publica, ripæ fluminum quæ ſunt appendices, ſimiliter debent eſſe publicæ, & non ſingularum perſonarum quarum prædijs adhærent. *l. riparum. ff. de rerum diviſ.* Sed dic quod diverſa eſt ratio in ripa quam ſit in ipſo flumine : nam ripæ hominum cultura & cura recipiunt incrementum : flumina in ſe ipſis fluunt : & riparum incommoda pertinent ad vicinos, ſi modo ripæ latiores fiant : ergo ſecundum naturam eſt, ut commoda & incommoda ſequantur eoſdem. *l. ſecundum na-*

dum na-

11 *dum naturam. ff. de regul. jur.* Item non intereſt reipubl. * quod ripæ ſint publicæ. Et ex his ſequitur, quod ſi conceſſa ſunt mihi banna malorum in flumine commiſſorum, non venient banna commiſſa in ripa fluminis. *l. 1. §. in flumin. ff. de flumin. ſecundum Bald. in rubr. ff. de rer. diviſ. colum. 6. verſic. ſed dubitatur.* riparum autem uſus publicus eſt jure gentium, ſicut ipſius fluminis. *l. riparum. ff. de rer. divi. Inſtit. eod. §. riparum.* & propterea naves ad eas ligare, & funes ponere, retia ex flumine deducere, & in ripis ſiccare cuilibet licet : ſicut per ipſum flumen navigare, *ut in dictis juribus dicitur. & dixi etiam ſupra, de littore maris. not. Bald. in l. quominus. in 6. quæſt. ff. de flum.* Ex hoc ſequuntur plures concluſiones. Prima eſt, quod licet proprietas riparum ſit ipſorum quorum prædijs adhærent, tamen non poſſunt facere de ripis quicquid volunt, ſicut alij domini in re ſua. *l. in re mandata. C. mand.* quia uſus eſt publicus. & ideo deteriorare non poſſunt, *argum. l. penul. & fin. ff. de uſu & habita.* Secunda concluſio, quod ſi ripa fluminis quæ adhæret prædio tuo, ita eſt naturaliter ordinata, quod aquam ad me pellit, & poſſum ad meum molendinum aquam ducere ſine aliqua clauſura : tu formas dictę ripę vis mutare, ita ut per hoc aqua ad me non veniat : non potes, ex quo uſus eſt communis : *ut notat Bart. in l. quominus. in 9. quæſt.* Tertia concluſio, quod licet in ripa proprietas ſit ejus, cujus prædio adhæret, & propterea poſſit in ripa molendinum conſtruere, aut tigna vel trabes immittere : tamen ſi propter hoc uſus publicus navigantium impediretur, divertendo aquam vel alio modo, non poſſet : *ut not. Bald. in rubr. ff. de rer. diviſ. colum. 6. verſic. ex his appa.* Quarta concluſio eſt, quod dominus ripæ non poteſt in ea aliquid facere, propter quæ impediatur iter pedeſtre navigationis, quod eſt juxta aquam quo iter cum funibus trahendo navem, quod reſtoria dicitur, vel piarda vulgariter, vel de eo per quod deſcenditur, vel itur ad aquam ſive naves, *ut eſt text. cum gloſſ. in l. 1. §. ſi pedeſtre iter. ff. de flumin.* Quinta concluſio, quod habens proprietatem ripæ, non poteſt in ea aliquid conſtituere, propter quod uſus piſcationis impediatur : forte ſi ibi erat ſolitum piſcari vel ſiccari retia : *arg. eorum quæ habentur in d. l. riparum. & d. §. riparum, cum ſeq. cum gl.* & ita vult. Bald. *in rubr. ff. de rer. diviſ. 6. col.* qui dicit quod intelligitur eſſe verũ, ſi ibi publice piſcatur, & utile & conſuetum eſt piſcari. Non enim ſi uni ſigulari prodeſt, cenſendum eſt publicum commodum vel incõmodum : & ideo aptitudo litoris eſt conſideranda. Aptitudo enim facit aptum, & ab aptitudine ſumit formã denominationis qua-

litas

litas rerum, aptitudine deficiente forma rei videtur mutata, *lege quid tamen. §. agri. ff. quib. mod. usufruct. amit.* Sexta conclusio, quod vicini, quorum prædijs ripæ adhærent, etiam si via public. est in medio, non possunt ibi ripas claudere, & ibi hortulos facere, si incommodatur usus publicus dictarum riparum. Septima conclusio, quod vicinus non potest cõclusam vel restim in ripa mea infigere vel appogiare: *ut not. Bartol. in l. quominus. in 7. & 10. quæst. ff. de flumi. & Bald. in l. item lapilli. l. penul. col. in fin. ff. de rer. divis.* Octava conclusio, quod ille qui habet in utraq; ripa fluminis publici domum, nõ potest pontem privati juris facere. *l. fin. ff. de flum. & adde quæ dixi supra, de servit. aquæduct. qu. 8.* Nona conclusio, quod quis non potest ligare navem suam cum catena in ripa alterius, si impedimento est: licet cum fune ligare possit: *ut per gloss. in §. litorum. Institu. de rer. divis. secundum Bald. in d. l. item lapilli. penul. colum. in fin. quæ nota,* quia si habes molendinum, nõ potes ipsum ligare cum catena quæ trahatur per viam public. ita ut impediatur aditus publicus, nisi consuetudo loci servaret contrarium. *argum. l. an in totum. C. de ædific. privat. cum simil.* Decima conclusio, quod flumen quod est principale, nõ trahit ad se ripam, nisi quoad usum necessarium fluminis: non autem quoad usum extraneum. *l. riparum. ff. de rerum divisio. & not. Barto. in rubr. eod. tit. 6. col. in fine.* Sed si * ripæ sint elevatæ propter inundationem a- 12
quarum, an possint etiam deprimi? *vide quæ dixi supra de servit. aquæduct. 4. quæst. principali. in fin. & 8. quæst. princip. versic. quæro nunc de alia quæstio. ordinaria. in versic. circa secundum. in fine.* Quæ autem possint fieri vel non fieri in ripis per dominos vel alios: *vide plene per Bart. in d. l. quominus. & Bald. in d. l. item lapilli. penul. col.* * Ultimo de mate- 13
ria interdicti de ripa munienda vel reficienda, *vide in l. unica. D. de ripa munienda. & plene per Rofred. in libellis suis in tit. de interdict.* ut liceat ripas publici fluminis reficere vel munire, ubi ponit quot requirantur ad hoc ut competat illud interdictum, & libellum & positiones, dic ut ibi per eum: & de materia ripæ, *vide Bartol. in d. l. quominus. & in tract. suo Tyberia. & Bald. in rubr. D. de rer. divis. in 10. & 11. colum. & in d. l. item lapilli. pen. colum. in d. l. riparum. & vide text. in l. si finita. §. 1. de damn. infect.* De * vado autem, quo flumen transitur, *vide per text. gloss. & Dd.* 14
in l. fin. §. 1. de servitut. rusticorum prædiorum. & l. si prius. §. licet. D. de aqua pluv. arcend.

ADDITIO.

a *In medio.* Ripa cedit fundo. *l. riparum. ff. de rerum divis. Instit. eod. titul.* §. *riparum.* ubi gloss. dicit verum, etiam si via est media. & Bartol. *in l. quominus. 8. qu. ff. de flumi.*

b *Fundum.* Adde Bartol. *in l. Iulian.* §. *si Titius. de actio. empt.* Et Bal. *in l. sicut periculum in fin. C. de actio. empt. per gloss. not. in l. qui libertatis.* §. *fin. ff. de evict.*

c *Mensurentur.* Adde Bart. *in l. litora. ff. de contrahen. empt. per l. prædia.* §. *ita legatum. & ibi Barto. D. de fun. instruct. & Bald. in l. penul. de impen. in reb. do. fact. per Bald. in rubr. C. eod. 4. qu.* Sed qualiter mensuretur; *vide Bartol. in tract. Tyber. 2. charta, vers. sed dubitatur qualiter illæ foveæ.*

De aggeribus.

CAP. XXXVII.

1 *Aggeres valla fluminum esse dicuntur.*

2 *Agro meo in inferiori si magna aquarum abundantia fuerit, ex agro superiori proveniens, an aggeres & foveas mihi habere liceat, ut aqua versus aliam partem vadat, & ager meus evacuetur.*

3 *Aggeres in fundo suo si vicinus ex vetustate vel pacto habeat, an dominus superior inferiorem cogere possit, ipsos aggeres munire.*

4 *Aggerem qui in fundo vicini superioris erat, si aquæ vis dejecerit, per quod effectum est, ut aqua pluvia alicui noceat, quid juris*

5 *Flumen publicum si multum excreverit, & prædia mea inundaverit, an aggerem adhibere valeam, vel aliam munitionem facere, ut prædium meum tuear.*

6 *Aggeribus in meis si ego propter aquarum inundationem coronellas fecerim elevando ipsas, ne aqua excedens aggeres consuetos fundum meum inundaret, an eas etiam pro arbitrio meo propria authoritate impune removere possim.*

7 *Aggeres rumpentes fluminis Nili, qui in Ægypto est, qua pœna puniantur, ubi etiam quid de aggeribus Padi apud Ferrariam.*

8 *Aggeres si quispiam non rumpat, sed arbores incidat, quæ in aggeribus existunt causa aggerum conservandorum, qua pœna puniatur.*

1 a AGgeres * sunt a valla fluminum: *ut l. 1. Cod. de Nili agge. non rumpen.* Chomata esse dicuntur aggeres & instrumenta quibus aqua dividitur. Choma enim dicitur divisio: nam dividunt scilicet aggeres seu chomata loca adinuicem, *ut est text. cum gloss. in l. saccularij.* §. *in Ægypto. &* §. *fin. D. de extraordin. crim.* Si in agro * meo inferiori magna sit
2 abundantia aquarũ proveniens ex agro superiori, an liceat aggeres & foveas

veas habere, ut aqua verſus aliam partem vadat, & ager meus ea evacuetur? Reſpondeo, licet, ſi aliqua alia conventio non intervenit, *ut eſt text. cum gloſſ. in l. 1. §. denique ait. ff. de aqua pluv. arcend.* Sed * quid ſi vi- 3
cinus inferior habet aggeres in fundo ſuo ex vetuſtate vel pacto, an dominus ſuperior poſſit cogere inferiorē aggeres munire? Dic quod non: ſed in agro ſuo poteſt munire. *l. 1. §. fin. & ibi gloſſ. & Dd. ff. de aqua pluv. arcend. vide quæ dixi ſupra tit. de ſerv. aquæduct. 1. quæſt. princip. in fin.*
Quid * autem ſi aggerem qui in fundo vicini ſuperioris erat, vis aquæ de- 4
jecit: per quod effectum eſt, ut aqua pluvia mihi noceat? Varus ait, ſi naturalis agger fuit, poſſe me vicinum cogere aquæ pluviæ arcen. actione, ut eum reponat vel reponi faciat. Idem ſi manu factus ſit, neq; memoria
ejus extaret *b l. in ſumma. §. item Varus. in princ. ff. de aqua pluv. arcend.* b
Utilis tamen actio mihi competit adverſus vicinum, ſi velim aggerem reſtitui in agro ejus, ſi mihi prodeſt, & ſibi non nocet: *ut d. §. item Varus. in fin.* ſed ſi memoria extat, tenetur aquæ pluv. arcen. & ſi agger manufactus ſit, etiam ſi memoria non extat, agi poteſt ut reponatur *ut d. §. item Varus. ver. ſed ſi extet.* Si aggeres juxta flumen in privato facti ſint, in actione aquæ plu. arcen. veniunt, etiam ſi trans flumen nocent, ſi memoria eorum extat, & fieri non debuerunt. *l. quod principis. §. fin. ff. de aq. plu.*
arcend. * Sed quid ſi flumen publicum multum excrevit, propter quod 5
ſolet mihi dare damnum, & prædia mea inundare, an poſſim aggerem adhibere, vel aliam munitionem facere, ut prædium meum tuear? Dic quod ſic, *text. eſt valde no. in l. 1. §. ſed & ſi alia. ff. ne quid in flum. pub. & vide Bart. in l. quominus. 9. qu. ff. de flumi. & quæ dicam in quæſtio. ſequen.*
Quæſtio eſt * quotidiana, ſi propter inundationem aquarum ego in agge- 6
ribus meis feci coronellas, elevando ipſas ne aqua excedens aggeres conſuetos, inundaret fundum meum, quas facere potui, *ut dixi in quæſtio. præcedenti*: nunquid eas pro arbitrio meo & propria authoritate poſſim impune removere? Ego teneo quod ſic: ſi authoritate mea propria factæ ſunt, nec teneor pati ut reponantur, niſi ſervitus eſſet impoſita, *per text. in l. in ſumma. §. idem ait, ſi in agro tuo. & §. apud Namuſam. cum ibi not. ff. de aqua pluvia arcend. & idem tenui ſupra de ſervit. aquæductus 8. quæſt. principali, in quæſt. quæ incipit, quæro nunc de alia quæſtione quotidiana.*
Circa * ſecundum in fine quæro, qua pœna puniuntur rumpentes aggeres 7
fluminis Nili qui eſt in Ægypto? Reſpondeo, pœna ignis, ut flammis cōcrementur. *text. eſt in l. unica. C. de Nili agger. non rumpen.* & ibi Bart. de

Salicet. enumerat alios 12. casus, in quibus quis flammarum pœnam patitur. Aut sunt aggeres, quos quilibet in suo prædio facit, quando certis temporibus aqua Nili egreditur flumen per prædia, ut aquam in suo prædio contineat, & tunc rumpens illos aggeres punitur pœna extraordinaria: *ut est text. cum gloss. de utroque in l. saccularij. §. in Ægypto. D. de extraordina. crimin.* Aut sunt aggeres alterius fluminis. & glo. *in dict. l. 1.* dicit idem esse de æquitate secundum Ugo. sed Pet. quem sequitur Cyn. & Salice. ibi dicit hoc non esse verum, quia non est alibi tanta cura aquæ, sicut in Ægypto, ubi est Nilus, quia in Ægypto nunquam pluit: *ut dicit glo. in d. §. in Ægypto.* Item quia interpretatione legum pœnæ sunt molliendæ. *l. interpretatione. D. de pœnis.* Item pro hoc facit *dicta rubrica. Cod. de Nili agger. non rumpen.* quæ aliquam specialitatem notare voluit in aggeribus Nili. Dicit tamen Cyn. *in d. l. 1.* quod si aggeres Padi apud Ferrariam destruerentur, habebit locum pœna ignis prædicta, ex quo ibi est magnum periculum, quia propter modicam aggerum motionem posset novus alveus fieri, & terra tam habitata quam fertilis occupari, quando flumen Padi crescit, cum sit eadem ratio: Et ita sequitur ibi Salicet. & sic voluit Cyn. quod in pœnalibus fiat legis extensio per identitatem rationis, *de quo dic ut per Docto. in l. si vero. §. de viro. ff. solut. matrimon.* Sed
8 quid * si quis non rumpit aggeres, sed incidit arbores, quæ sunt in aggeribus causa aggerum conservandorum? Dic quod pœna extraordinaria coerceri debet: *ut est text. cum gloss. in d. l. saccularij. §. fin.* Reliqua circa istam materiam, *vide quæ dixi supra in titul. de servit. aquæduct. 8. quæst. princ. quæ nunc de alia quæst. princ. quotidiana.*

ADDITIO.

a *Aggeres.* Adde Bart. *in l. per Bithyniam. C. de immu. ne. conce. lib. 10. & no. in rubrica. C. de Nili agger. non rumpen.*

b *Memoria ejus extaret.* Memoriam extare probatur per instrumenta. Ioan. Andr. *in cap. 1. in fin. de præscript. in 6. in novellas.*

De torrente.

CAP. XXXVIII.

1 *Torrens est, qui in hyeme currit, & perennis non est.*
2 *Torrentia cujus existant.*
3 *Instrumenta antiqua si reperiantur, in quibus prædiorum possessores à latere emerunt prædium, & pro fine fossatum appositum fuerit, nunquid ad illos pertineat.*

4 Torrens

4 *Torrens flumen si vicinus averterit, ne aqua ad eum perveniat : & hoc modo effectum est, ut vicino noceat, an aquæ pluv. arc. actione contra eum agi possit.*

TOrrens * est qui in hyeme currit : & perennis non est, *l. 1. § 2. ff. de flumin.* Et dicitur torrens à torreo, quod significat siccare, arefacere. Et hoc ideo, quia in æstate siccatur, flumen torrentis nomen accipit. Vulgariter autem apud nos progni, torrentia vocantur, quæ in foro Iulij & territorio Trivisino maxima sunt, & non dicitur flumen publicum, sed privatum : quia flumina quæ in hyeme currunt, & non in æstate, privata sunt. ut dicit Rofr. *in lib. suis, super interdicto ne quis in flum. publ.* quem sequitur Bartol. *in tract. Tyberiadis, in 8. col. vers. flumen.* qui dicit, quod ex quo sunt privata per alluvionem nemini possint tribuere : si enim cursum mutant, semper solum remanet cujus primo erat, non per alluvionem adjicere apponendo ita quod prædium extendatur, sed supponendo potest adjicere, sicut si pinguedo agri superioris adjicitur agro inferiori. *l. 1. §. denique. ff. de aqua plu. arcen.* Cujus autem sunt ista * torrentia ? Bartol. dicit *in d. vers. flumen.* hanc quæstio. esse facti. potest enim probari quod per alicujus prædium aqua discurrit, & fossam fecit, vel inter prædia plurium aqua fluxit, tunc secundum terminos antiquos inter prædia divisa erunt talia fossata. Vel potest probari qualiter antiq; sunt possessa : sed ut sæpe accidit, si nihil sufficiens potest probari, tunc putat illorum qui prope ab utraq; parte prædia possident, cujusq; usq; ad medium. *argu. ejus quod dicitur de insula & de alveo dimisso. l. adeo. §. insula. & §. quod si toto. D. de acquir. rer. dom. & probatur l. 2. §. præterea. cum gloss. D. de aqua pluv. arcend.* quæ tamen intelligit, nisi ea fossata essent in usu public. quia tunc dicerentur publica. *l. 2. §. hoc interdictum. ff. ne quid in loco public.* & expresse probatur *in l. 1. §. fossa. ff. ut in flum. public. navigare.* Sed * quid si reperiuntur instrumenta antiqua, in quibus possessores prædiorum à latere emerunt prædium, & pro fine appositum fuit fossatū, an ad illos pertineat? Videtur quod non : ipsam rem enim emerunt, non ejus fines : & pro hoc facit, quia fundi nihil est, nisi quod intra se continet. *l. fundi. in princip. ff. de actionib. empt.* Bartolus in loco præallegato tenet contrarium, scilicet quod fines appositi, id est, fossata, intelliguntur esse eorum, qui à latere prædia possident : ut supra dictum est. Nec obstat, quod fines non emuntur, quia fateor : sed tamen est possibile, quod rei venditæ accedunt : sicut etiam si poneremus pro fine viam, quæ quoad quod fundo accedit. *ff. de acquir. rer. domi. l. Martius.* Nec obstat, *d. l. fundi. in princ.*

Margin: 1 (line 1), 2 (Cujus autem), 3 (Sed * quid)

quia regula, quod fundi nihil est, nisi quod intra se continet, patitur exceptionem per aliquas leges, ut in aquæductu qui est extra prædium. *ff. de contrahen. empt. l. aquæduct.* & in liminibus prædiorum, & in fossis. *l. 2*
4 *præterea. ff. de aqua pluv. arcend.* Potest dubitari, * si vicinus flumen torrens avertit, ne aqua ad eum perveniat, & hoc modo effectum est, ut vicino noceat, an agi contra eum aquæ pluv. arcen. actione possit? Et dicendum est quod non, quia non fecit ut ibi noceat, sed ne sibi noceat: *text. est not. in l. in summa. §. idem Labeo ait, si vicinus. ff. de aqua pluv. arcen.* Nam licitum est in suo aggerem vel aliam munitionem facere, ne flumen sibi damnum det, & prædia sua devastet. *l. 1. §. sunt qui putant. versic. si aliqua. ff. ne quid in flum. publ. & adde quæ dixi in tit. præced. versicu. sed flumen. cum vers. sequ.*

De vallibus aquosis.

CAP. XXXIX.

1 *Valles si excreverint, & alienum occupaverint prædium, illius sunt valles, cujus prædium erat: & si decreverint, illius erit prædium, cujus erant valles.*

2 *Vallibus cuilibet piscari licet, vel canellas, aut herbas incidere, vel pasci si publicæ fuerint.*

3 *Vallibus si terra cum herba reperiantur, & cannellæ natæ, quæ de loco ad locum moveantur, tori appellata, an ipsi tori publici aut privati erunt.*

4 *Opus si quispiam fecerit ut aquam excluderet, ne ad fundum suum veniret, quæ ex paludis inundatione in agrum ejus fluere solebat, si ipsa palus aqua pluv. amplietur, eaq; repulsa opere facto agro sui vicini noceat, aqua plu. arc. actione tollere cogitur.*

1 SI * valles excreverunt, & alienum *a* occupaverunt prædium, illius sunt
2 valles, cujus erat prædium: & si decreverunt, illius erit prædium, cujus erant valles, *ut probatur in l. si vicinus, §. lacus. secundum gloss. D. de aqua pluv. arcend.* & ita Bartol. exemplificat illum text. in vallib. Ravennem. Sed si valles essent publicæ, judicandum esset, sicut de flumine publ. eadem ratione, *ut habetur in l. lacus. ff. de acquir. rer. domin. & vide quæ dixi de*
2 *lacu, in titul. de flum. versic. flumina publica.* Et ex * prædictis sequitur, quod in eis licitum sit cuilibet piscari, vel cãnellas aut herbas incidere, vel pascular, si sunt publicæ. secus si sunt privatæ. *arg. §. litorum. inst. de rer. divis. cum simi.* Sed quid * si in vallibus reperitur terra cum herba & can-
3 nellis natis, quæ de loco ad locum moventur, & tori vulgariter appellantur: an erunt publici vel privati tanquam insula? Dic quod erunt ejusdem juris, cujus est aqua, si aqua vallium erit privata, isti tori similiter erunt

privati;

privati: si publica, publici, de quo dic, *ut dixi supra de insulis. 5. quæst. in fin.* & de istis toris *vide etiam quæ dicam infr. de piscaria, in fin.* de alijs autem vallibus non aquosis *vide supra tit. de vall.bus & planerijs.* De paludibus etiam aliquid * dicamus. Si opus quis fecerit, ut aquam excluderet, 4
ne ad fundum suum veniret, quæ ex inundatione paludis in agrum ejus fluere solet, si ea palus aqua plu. ampliatur, eaq; aqua repulsa, eo opere, agro sui vicini noceant, aqua pluv. arcend. actione opus cogitur tollere. *ut est text. in l. 1. §. 2. qui incipit.* Neratius scribit. *ff. de aqua pluvia arcend.* agri vel loci usufructu. legato, si fuerit inundatus, ut stagnum jam sit, aut palus, procul dubio extinguitur. *l. quid tamen. §. 1. ff. quibus mod. ususfr. eum concord.* Cætera circa istam materiam *vide in tot. titul. C. de alluvio. & palu.*

ADDITIO.

a *Si valles.* Adde Bart. *in tract. Tyberiadis. lib. 3. char. 3. versic. vallis vero dicitur.*

De fonte.

CAP. XL.

1 *Fonte aquæ si quispiam usus fuerit, nec vi, nec clam, nec precario, quo minus utatur, vim fieri prætor prohibet.*
2 *Servitus aquæ hauriendæ ex fonte constitui potest.*
3 *Fontis caput ipse fons dicitur.*
4 *Fons si exaruerit ex quo aquæductum habeo, isq; post constitutum tempus ad admittendam servitutem ad suam venam redierit, an aquæductum amiserim.*

SI quis * fonte aquæ eo anno usus fuerit, nec vi, nec clam, nec precario, 1
quominus utar, vim fieri prætor prohibet, *l. 1. in princ. ff. de fon.* & in tota illa declarantur hæc verba. Item potest aquam purgare, reficere, & coercere, ut utatur eo modo quo eo anno usus est, *d. l. 1. §. deinde ait prætor,* & coercere dicitur aquam continere sic, ne fluat vel dilabatur, *d. l. 1. §. coercere.* Servitus aquæ hauriendæ * ex fonte constitui potest, *ut d. l. 1.* 2
§. 1. & olim constitui non poterat servitus aquæ ducendæ vel hauriendæ nisi ex capite vel fonte. Hodie vero ex quocunq; loco constitui potest: *ut est text. cum gloss. in l. servitutes aquæ, D. de serv. rust. præd.* * Caput 3
autem fontis dicitur ipse fons. *l. 1. §. caput, ff. de aqua quotid. & æstiv. & dixi supra de flum. versic. caput fluminis.* Licet fons oriatur in agro tuo: tamen si longo tempore duxi aquam etiam ex fundo tuo, non est necesse, ut do-

ut doceam quo jure duco : & ita titulum allegare non cogor, & si impediar à te vel ab alio aquā de dicto fonte ducere ad fundum meum, possum agere utili actione, exemplo aliarum servitutum, *ut est text. not. & ibi gl. & Doct. in l. si quis diuturno, ff. si serv. vend.* Si fundo Sejano confinis fuerit fons, ex quo fonte per fundum Sejanum aquam jure ducebam, meo facto fundo Sejano, manet servitus. *l. si mihi, §. si fundo, ff. de serv. rust.*
4 *præd.* Si fons * exaruerit, *a* ex quo aquæductum habeo, isque post consti-
a tutū tempus ad amittendum servitutem, ad suam venam redierit, an aquęductum amiserim? dic quod sic : sed restituitur : *ut est text. in l. unus ex socijs, §. fin. cum l. sequ. quæ incipit. Attilicinus, ff. de serv. rust. præd. & & vide quæ dixi supra de alveo. vers. sed pone quod impetus fluminis, & vers. sed dubitari.* Habens fontem in superiori fundo, neq; ventrem, neq; pannos lavabit in rivulo descendenti, si propter hoc aqua deturbaretur omnino. *l apud Trebatium. in princ. & ibi Ang. & Doct. ff. de aqua plu. arcen. & idem not. Barto. in l. cum supra. C. de re mil.* XII. *& est text. in l. solicitatores. in fi ff. de extraord. crimin.* de ista materia fontis habetur per Specul. *in titul. de causa possess. & propr. §. privata, & per Rofre. in libellis suis titu. de interdi. de fonte, & vide quæ plene dixi supra in titu. de serv. aquæduct. in* XI. *qu. principali.* ubi etiam posui de aqua quoti. & æsti. & aqua quæ ex castello ducitur, & de aqua plu. arcend. & de cloacis. *& vide quæ plene dixi supr. in tit. de serv. aquæ haustus, 7. quæst. princ. usque ad finem illius titul.*

ADDITIO.

a *Si fons.* Fons si desiccatur, currit præscriptio aquæ *d. Bald. in l. 1. 22. oppos. C. qui admit. per l. Attilicinus, de servit. rust. præd.* Sed si aqua revertitur in fontem de æquitate convalescit servitus, gloss. & Barto. *in l. foramen, circa med. in vers.* ex quo sequitur sequens illatio, *ff. de serv. urb. præd. & l. unus, §. si fons, de servit. rust. præd.* ubi præscribitur servituti : etiam si justum fuit, impedimentum non utendi : sed datur restitutio ex clausula generali.

De rivis.

CAP. XLI.

1 *Rivus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrit.*
2 *Rivos manu tenere & etiam expurgare, an quis teneatur.*

DE * rivis eſt etiam aliquid dicendum : Rivus eſt locus per longitudinem depreſſus, quo aqua decurrit. *l. 1. §. 1. ff. de rivis*, flumen à rivo magnitudine diſcernendum eſt : aut æſtimatione circumcolentium. *l. 1. §. 1. de flum.* & hoc nomine rivi aqua fluens continetur, *ut dicit ibi gloſ.* Servitus naturaliter, non manufacto opere, lædere poteſt fundum ſervientem, quemadmodum ſi imbribus creſcat aqua in rivo, aut ex agris in eum fluat, aut aquæ fons juxta rivum, aut in eo ipſo poſtea inventus fuerit : *ut eſt text. in l. ſi mihi, §. ſervitus, ff. de ſervit. ruſt. præd.* Si per fundum jus eſt mihi aquam de rivo ducere, hæc jura tacite ſequentur, ut reficere mihi rivum liceat, & adire quam proxime poſſim ad reficiendum eum cum fabris meis. Item ut ſpatium relinquat mihi dominus fundi, quo dextra & ſiniſtra ad rivum eam, & quo terram, lignum, lapidem, arenam, calcem, jacere poſſim : *ut eſt text. elegans in l. refectionis, §. fin. & ibi per glo. & Dd. ff. commu. præ.* & facultas refectionis cauſa accedendi ad ea loca quæ non ſerviant, tributa eſt his, quibus ſervitus debetur, qua tamen accedere eis ſit neceſſe, niſi in conceſſione ſervitutis nominatim conceſſum ſit, per quã partem accedere deberet, *ut eſt text. valde notabilis, in d. l. refectionis, in princip.* quod facit ad multa : ut ibi per Dd. nec juxta eum, nec ſupra eum (ſi forte ſub terra aqua ducatur) locũ religioſum dominus ſoli facere poteſt, nec ſervitus intereat, ſed & depreſſurum & elevaturum rivum, per quem aquam jure duci, poteſtatem habes : niſi ne id faceres, cautum ſit, *in d. l. refectionis. 2. & 3 reſp.* Quis autem teneatur manu tenere rivos, & etiam expurgare, *vide quæ plene dixi ſupra de ſerv. aquæductus. verſ. ſupereſt alia quæſtio, quis teneatur.* Reliqua quæ ad materiam rivi ſpectant, *vide in toto tit. ff. de rivis, & quæ plene dixi in tit. de ſerv. aquæduct. in 11. quæſt. princ. verſicu.* quartum eſt interdictum de rivis, ubi poſui quot ſunt neceſſaria, ut iſtud interdictum competat & libellum, & poſitiones actoris & rei. 1

De piſcatione.

CAP. XLII.

1 *Piſcari cuilibet in mari licitum eſt, quod natura omnibus patet.*

2 *Piſcari quilibet in littore poteſt, etiam ante ædes meas & oſtium, & ſi ipſum piſcari prohibeam, actione injuriarum teneor.*

3 *In fluminibus & portu jus piſcandi omnibus commune eſt.*

4 *Piſcatum aliquem fuiſſe per 20. vel 30. annos, an ſufficiat, ad hoc ut ſupervenientem prohibere poſſit piſcari.*

5 *Ius aquæducendæ ad piſcariam meam vel ciſternam ſi mihi concedatur : an ſervitus realis ſit.*

6 *Piſcium uſumfructum qui in vivariis exiſtunt, ſi quiſpiam habeat, illos occidere poteſt, & alios ſubſtituere propter eorum difficilem diſcretionem.*

7 *Fundus ſi vendatur, in quo piſces in piſcinis exiſtunt, illi piſces non ſunt ædium, neque fundi, non magis quam pulli aut cætera animalia, quæ in fundo ſunt.*

8 *Valles aut paludes ſi quiſpiam conduxerit, ut ibi piſcari poßes, & in eis reperiatur certa pars terræ ab alveo elevata, quæ tori appellantur, piſcesq́ omnes in hyeme ſub eis ſe reducant, ut in vallibus Paduæ contingit, an licitum conductori ſit, dictos toros aperire, & omnes piſces accipere.*

1 PIſcari * cuilibet licitum eſt in mari, quod natura omnibus patet. *l. venditor. in princ. ff. communia prædi.* ſimiliter licet in littore maris. *l. nemo, §. final. & l. riparum, ff. de rer. diviſ.* quia littora cõmunia ſunt omni-
2 bus ſicut aer. *l. injuriarum actio, §. fin. ff. de injur.* Et * poteſt piſcari in littore ante etiam ædes meas, & oſtium : & ſi ipſum piſcari prohibeam, teneor actione injuriarum, *ut ibi, & l. 2. §. ſi quis in mari, ff. ne quid in loc. public.* niſi conventum eſſet, ut in loco illo maris piſcari non poſſes : quia valet talis conventio. *ut eſt caſus not. in d. l. venditor. in princ. & dixi plene ſupra de mari, circa princip.* & ideo cum primum piſces quis in mari vel littore ceperit, ſine dubio ejus, in cujus poteſtatem perveniunt, fit acquiſitio, ſicut de feris captis etiam dicitur. *l. quod in litore, ff. de acq. rer. dom.* In mari piſcantibus, licitũ eſt caſam in littore ponere, in qua ſe recipiant,
3 *d. l. riparum.* In fluminibus * & portu jus piſcandi eſt cõmune omnibus : *ut §. flumina. Inſt. de rer. div.* quod fallit in pluribus. Primo, quando flumen eſt privatum, aliter non. *l. injuriarum actio. §. fin. in fin. ff. de injur.* Secundo, quando jus piſcandi eſt privatum : puta quia eſt venditum per principem ſicut in lacu Gardæ contingit, in quo ſunt aliquæ piſcariæ privatæ, quæ fuerunt venditæ per dominos Veronæ. *argum. d. §. fin. cum l. ſeq. quæ incipit, ſane ſi maris, & argum. ca. 1. circa fin.* ibi piſcationum reditus, *in tit. quæ ſint regalia, in uſib. feud.* Tertio fallit, quando eſſet facta conventio cum vicino, ut in domo ſua piſcari non poſſit : *ut d. l. venditor, in princ. ff. commu. præd.* quæ l. habet locum etiam in fluminibus publicis: *ut dixi in tit. de mari, in princip.* Quarto fallit, quando princeps vel civitas prohiberet, ne quis in flumine piſcari poſſit : ut eſt in lacu Peruſino. *& dixi ſup. de lacu.* Quinto fallit, quando eſſet conſuetudo, ut piſcaretur ſolum pro uſu public. & non pro privato, vel pro privato, ſed certo tempore tantũ, quia conſuetudo vicẽ legis ſuſtinet. *d. l. venditor, §. ſi conſtat.*

Sexto

Sexto fallit, quando quis prę scripsisset jus piscandi, quia tunc alius in eo loco piscari nō posset: & ista præscriptio procederet sine dubio, si fuisset in possessione piscandi per tantum tempus, cujus initij memoria non existat: quia per tantū tempus præscribuntur loca publica. *l. hoc jure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quot. & æsti. & no. Bald. in l. item lapilli. in 2. quæst. ff. de rer. div.* Sed nunquid * sufficiat, quem piscatum fuisse per 20. vel 30. ann. 4
ac hoc ut supervenientem prohibere possit piscari? *vide glo. ordi in §. flumina in ver. omnibus. Inst. de rer. div. & quæ dixi supra de serv. aquæduct. 9. qu. princip. ver. ex prædictis sequitur.* Si ager cujus ususfructus tuus sit, flumine vel mari inundatus sit, ususfructus amittitur, cum etiam proprietas eo casu amittatur: nec piscandi retinere quidem poterimus usumfructū: *ut est text. valde nota. in l. si ager. ff quemadmod. servit. amit. & per illum text. dicit not. Bald. in d. l. item lapilli. in princ.* quod si starem mille annis super fluctibus maris, nihil perpetuæ proprietatis acquirerem. Quid autem * si conceditur mihi jus aquæ ducendæ ad piscariam meam vel cister- 5
nā, an sit servitus realis? Dicas quod sic: quia debetur à fundo meo, *juxta nota. in l. pecoris. ff. de serv. rust. præd. & l. ut pomum ff. de servit. ut dixi supra in tit. de servit. aquæduct. 2. qu. princip. versic.* Item quid si conceditur mihi. Si quis * habet usumfructum piscium, qui sunt in vivarijs, po- 6
test pisces occidere, & alios substituere, propter difficilem eorum discretionem. *l. usufructuarium venari. §. si in vivarijs. ff. de usufruct.* Si * ven- 7
ditur fundus, in quo sunt pisces in piscinis, illi pisces non sunt ædium, neq; fundi, non magis, quam pulli aut cætera animalia, quæ in fundo sunt. *l. Julianus. §. fin. cum tribus ll. sequentib. ff. de actionibus empti.* Si * quis con- 8
duxit valles aut paludes, ut ibi possit piscari, & in eis reperiatur certa pars terræ elevata ab alveo, quæ tori vulgariter appellantur, & pisces omnes in hyeme se reducunt sub eis, ut in vallibus Paduæ contingit, an sit licitum conductori aperire dictos toros, & omnes pisces accipere? Et dicas quod non, quia isto modo jus piscandi destrueretur, nisi alios reponeret. *argum. d. l. usufructuarium, §. si in vivarijs, & argum. l. si merces, §. conductor. ff. loca.* & hoc videtur aperte probari *in l. videamus, §. item prospicere debet. eodem titul.* Præterea hoc etiam probatur, quia conductor tenetur ante omnia secundū legem, id est, conventionem facere: & si quid in lege prætermissum fuerit, id ex bono & æquo præstare debet: *ut dicit text. Instit. loc. §. conductor*, sed ex bono & æquo est, ut conductor piscinæ non destruat totam piscinam, quia debet habere fructus piscandi, & non omnes

pisces, ita ut piscaria consumatur. *facit l. 1. & 2. ff. de usufruct.* & idem dico, si locaretur jus piscandi in flumine vel fonte aut piscaria: quia non posset omnes pisces tollere, nisi aliter conventum esset, quod nota, quia est quotidianum.

De aere.
CAP. XLIII.

1 *Aer ejusq; usus communis est sicut mare & maris littora.*
2 *Locus ex soli odore si pestilentiosus fiat scilicet ex fœtore terræ etiam privatæ, ut puta, quia ibi sulphuraria fiant, an faciens interdicto ne quid in loco publico teneatur.*
3 *Fabri an in domo sua ita malleare possint, ut ex mallei sono doctoris vicini mentem disturbent.*
4 *Aer quando malus est, nunquid quis ibi stare vel venire teneatur.*
3 *Fumo corrupto si quispiam aliquem peremerit pœna extraordinaria tenetur.*
6 *Ususfructus odorum vel aromatum an constitui possit.*
7 *Aream si quispiam habeat in qua frumentum ventare solet, ut à palea excutiatur: an vicinus in suo ædificare possit, ita ut illi areæ ipsum ventum auferat*
8 *Gonellæ magni Bufonis facetia, qui cum esset bannitus sub pœna capitali, ne Ferrariam accederet, emit unum plaustrum Paduæ: & terrã Paduanam in dicto posuit, quam ascendit, & postea Ferrariam profectus, dicebat se esse in territorio Paduano.*
9 *Avis vel aliud quodpiam animal, cum est in arbore, in aere esse dicitur: non autem in terra.*

1 AER * ejusq; usus communis est, sicut mare & litora maris, *l. injuriarum actio, §. fin. ff. ne quid in loc. publ.* & tanquam cõmune perpetuo in totum occupari non potest: *ut dicit Bald. in l. item lapilli, in princ. ff. de rer. divi.* & si quis aliquem uti aere prohibet, actione injuriarum tenetur: *ut d. §. fin.* Non potest itaq; quis nobis aerem vel solem tollere, nisi ædificando, *juxta ea, quæ dixi supra in lib. 1. in tit. ne prospec. offic. 4. qu.* ubi posui de Diogene philosopho, qui stabat ad solem. nam aer supra domum nostram debet esse liber usq; ad cœlum: *ut est tex. cum gl. in l. prima, §. pen. & l. fin. ff. quod vi aut clam,* ideo non est licitum facere pontem supra viam public. vel flumen publi. vel fundũ privatum. *l. pen. ff. de flum. & nota, Rofr. in tit. de interd. ne quid in loco publ. fiat vers. 7. in fi. & in tit. de causa poss. & proprie. §. in confessoria, & item quæritur habeo domum. &*
2 *Bald. in l. item lapilli, in ult. col. ff. de rer. divi.* * Sed quid si ex odore soli locus pestilentiosus fiat, scilicet ex fœtore terræ etiam privatæ: ut quia fiant ibi sulphuraria, tenebitur interdicto, ne quid in loco publ. *ut est text. cum gl. nota. in l. 2. §. idem ait si odore, ff. ne quid in loco publ.* idem si corrumpat

rumpat aerem, apponendo stercus, vel aperiendo cloacam, *l. 1. §. 1. ff. de cloa. & l. penul. §. pen.* ubi hoc not. glos. quod vi aut clam, & ideo prętor introduxit duo interdicta de cloacis purgandis ad salubritatem civitatis: nã cœlum pestilens & ruinas minantur immunditiæ cloacarũ, *dict. l. prima, §. primo. de cloacis. & l. de pub. §. si quis rivos, ff. de nov. ope. nunc.* Et propterea alias judicavi in civitate Veronæ, quod unus pelliparius nõ posset facere mollitium in domo sua, ob maximum fœtorem, qui exhalabat ex eo, & nocebat vicinis. idẽ dic de similibus artibus fœrentibus. * Nunquid 3
autem fabri possint malleare in domo sua, ita ut ex sono mallei disturbent mentẽ doctoris vicini, *vide Bald. & Doct. in l. prima. Cod. de stud. liber. urb. Rom. libr. 10. & per Canonist. maxime per Ioan. de Imol. in ca. vestra. extra, de loca.* & quid si esset vicinus infirmus, *collige ex his quæ no. in dictis juribus.* Quando * autem est malus aer, nunquid teneatur quis ibi stare vel 4
venire, *vide glo. & Doct. in capit. si vero. extra de inju. & l. de ætate. ff. ad Treb. & quæ plene dixi supra de servit. aquæduct. circa fin.* ubi posui materiam de cloacis. Et adde quod propter bonum aerem, & sic cœli opportunitatẽ fundus magis ęstimatur: & si minoris ipsum vendiderit, ex hoc solo forte posset in integrum restitui: quia est in loco, ubi est optimus aer, sicut ex eo, quia fuit majorum suorum. *juxta l. si emptionem. ff. mino. & probatur in l. 1. §. sed si rem, versic. & alias videamus. ibi,* vel opportunitatis, vel cœli, vel quod illic educatus sit, vel parentes sepulti. *ff. si quid in fraud. patron.* quod bene nota. Si * quis fumo corrupto aliquem peremerit, pœna 5
extraordinaria tenetur. *l. solicitatores. §. 1. ff. de extraord. crim.* * Nunquid 6
usus fructus odorum vel aromatum constitui possit? dic non proprie. Sed ad senatusconsultũ erit descendendum, quod de cautio. loquitur *l. si lanæ. ff. de usufr. ea. re. quæ usu consu.* Si quis habet * aream, in qua solet *a* fru- 7
mentũ ventare, ut excutiatur à palea, an possit vicinus ædificare in suo, ita a
ut ventum auferat illi areæ? *casus est in l. fin. §. final. C. de serv. & ibi per Doct. & Ang. in l. Imperator. ff. de serv. urb. præd.* Sed pone q. * quæ fuit 8
de facto in persona Gonellæ, qui magnus Busonus vulgariter appellatur, nam dum esset bannitus sub pœna capitali, ne Ferrariam accederet, emit unum plaustrum Paduæ, & terram Paduanam posuit in dicto curru, quem ille ascendit, & postea accessit in civitatem Ferrariæ, dicens, se non esse in territorio Ferrariæ, sed Paduæ, ex quo tangebat territoriũ Ferrarien. Sed dicit Ang. *in l. qui sella. ff. de serv. rust. præd.* quod nõ fuit bonum consilium, per illum text. qui vult, quod quis dicitur ire per fundum alterius,

quando sella vel lectica vehitur : & adde quæ not. Bart. & Dd. sed pro Gonella facit glo. *Inst. de jure nat. gent. & civi. in princ. in vers. cœlo.* ubi exponit, id est aere, ut sunt aves, quæ in arboribus in aere nascuntur, *ut §. apum. Inst. de rer. div.* & sic ille text. cũ gloss. probat. Quod * qui est in arbore, dicitur esse in aere, & nõ in terra : tamen dicendum est ipsum esse sub territorio, in quo est arbor.

9

ADDITIO.

a *Aream.* Vicinus nõ potest ædificare in solo suo juxta aream vicini, quæ fit ad triturandum granum, ne per ædificium impediatur usus areæ : quia ventus retinetur, *l. fin. §. fi. & ibi Bart. & Bal. C. de ser. & Petr. de Vbal. in tract. de socie. 6. part. ult. quæst.* quod est verum secundum Bald. ibi, si area in alio loco fieri non possit. Item verum, si ventus non possit venire nisi ab ea parte à qua ædificetur, *ut ibi per Bart. & Bald. & supra per Bart. Cæpol. de servit. urb. cap. 26. & 27. & cap. 29.* & ibi dic verum, nisi pactum sit in contrarium.

De igne.
CAP. XLIV.

1 *Ignem juxta parietem communem an facere licitum sit.*
2 *Domum si tibi locaverim : & in locatione convenerim, ne ignem in domo haberes : attamen tu habuisti, si fortuito casu incendium ortum fuerit, an tenearis.*
3 *Inter locatorem & conductorem si conventũ fuerit, ne in domo fœnũ aut palea poneretur, & conductor posuerit, deinde servis igne allato succenderit, quid juris.*
4 *Domum inferiorem habens, an possit facere tam grandem fumũ, ut superiori noceat.*
5 *Ignis fornacis & furni an vicino nocere debeat, (quid juris.*
6 *Ignem in stipulam, ad paludem si quispiam immiserit, & alicui damnum dederit,*
7 *Ignis piscatorum, si naves in periculum aliquod duxerit, quid juris.*
8 *Ignis si dolo immittatur in alienas ædes, vel frumenti acervum : quid juris.*
9 *Ædium appellatione omnes ædificij species continentur.*
10 *Ignis pœna vel alia, an contra incendiarios locum habeat.*
11 *De incendio, quod in domibus vel hospitijs sine dolo fit, an dominus teneatur, si domus erat aliena, vel de rebus alienis in domo combustis.*

1 VLtimo * loco superest de igne quarto elemento aliqua dicere : & de igne loquamur, qui apud nos est verus : quia varijs ex causis fit, ideo eum percurramus. Et primo de igne familiari. Nunquid sit licitum facere ignẽ juxta parietem cõmunem? dic aut per talem ignem torretur, aut damnificatur paries cõmunis, & nõ potest, *ut est casus in l. quidam Hyberus. in princ. ff. de servit. rust. præd.* Aut non torretur vel non damnificatur, & potest, ut ibi à contrario sensu. & *arg. l. fistulam. §. fin. eod. tit. & l. si servus servum.*

servum. §. *si furnũ. ff. ad legem Aquil.* & ex hoc not. plures conclusiones.
Prima, quod non licet facere ignem juxta murum cõmunem in quo nõ sit
caminus, si ex illo igne posset inferri damnum muro: vel quia est subtilis,
vel quia sit ignis immoderatus: quod no. pro pauperculis, quæ sæpe ignẽ
faciunt prope murũ, quia non habent caminum. Secunda conclusio, nõ li-
cet facere caminum *a* in muro subtili, si flamma ignis nocere possit muro. a
Tertia conclusio, si est factus caminus in muro cõmuni, & de voluntate vi-
cini, non potest in eo fieri ignis talis qui vicino noceat, quod not. contra
nobiles & potentes, qui solent facere magnũ ignẽ, si noceret, vel timeretur
ne noceat vicino, *l. si servus servum.* §. *si furnum. ff. ad legẽ Aquil.* Quarta
conclusio, si murus esset grossissimus, tamen non licet ita magnum facere
ignẽ vt timeatur, ne flãma ascendat caminum, & inferat periculũ vicino,
per dictum §. *si furnum.* quod not. contra facientes nuptias. Quinta con-
clusio, si quis habet in parte superiori domũ, & alter in inferiori nõ potest
superior facere ignem ita magnũ, ut sit dubitandum, ne solariũ, super quo
ignis ponitur, accendatur, vel offendatur, *l. sicuti.* §. *Aristo. & quod ibi no-
ta. ff. si serv. vend.* quod similiter no. contra facientes nuptias, quibus hoc
evenire contingit, quando coquinã faciunt in solario. Sexta & ultima cõ-
clusio, si in prædictis casibus timetur damnũ, potest peti cautio damni in-
fecti *b*: & si damnum datum est: quia paries sit exustus, potest agi actione b
in factum, *d. l. si servus servum.* §. *si furnum. ff. ad leg. Aquil. & prædictis
adde quæ dixi supra in 1. lib. tit. de fornace. & tit. de balneo & stufa.* * Quid 2
autem si locavi tibi domũ, & conveni in locatione, ut ignem in domo non
haberes, & tamen tu ignem habuisti, & fortuito casu ortum est incendiũ,
an tenearis? Dicas quod sic: quia nõ debuisti contra conventionẽ habere,
& culpa præcessit casum, ideo teneris etiam de casu, *ut est casus not. in l.
videamus.* §. *1. ff. loca.* Sed si esset actum, ut ignem innocentem haberes,
tunc nõ teneris de casu fortuito, *ut supra casus est in d.* §. *1.* * Quid si inter 3
locatorem & conductorẽ convenit, ne in domo fœnum aut palea ponere-
tur, & conductor posuit: deinde servus igne allato succendit? Dic quod
tenetur conductor ex locato, nec liberabitur dando servũ pro noxa: quia
ipse conductor causam præbuit, inferendo aliquid contra conventionẽ, &
ipsum idem si quilibet extraneus ignem injecerit eadem ratione, *ut est tex.
not. in d. l. videamus.* §. *fi. cum l. sequen.* quam perpetuo tene menti: quia
idem esset in alijs similibus casibus. Quia * ex isto igne generantur fumi, 4
potest dubitari, an habens domum inferiorem possit facere tam grandem
fumũ, ut superiori noceat. *& de hoc est tex. in l. sicuti.* §. *Aristo. &* §. *final.*

ff. si serv. vend. de quo dic ut dixi supra in tit. de fumo. Et quid si esset fu-
mus, qui malũ odorẽ redderet, & vicino noceret, prohiberi posset, ne tal
5 fumum mitteret, *arg. eorum quæ dixi supra in tit. præced.* * Secundo prin
cipaliter quæritur quid de igne fornacis & furni, *dic ut habeatur in l. si ser
vus servum. §. si fornacarius. & §. si furnum. & ibi gl. & Doct. ff. ad legem*
6 *Aquil.* Tertio * quęritur quid de igne in stipulã ad paludem immisso? dic
si quis immiserit hujusmodi ignẽ comburendi causa, & uberius evagetur
& progressus ignis alienã segetẽ, vineam, aut nemus, vel domũ combusse-
rit, requirendum est, an imperitia ejus aut negligentia id acciderit: nam s
die ventoso culpæ reus est: nam qui occasionẽ damni dat, damnũ dedisse
videtur: in eodem crimine est, & qui nõ observavit, ne ignis longius pro-
cederet: at si omnia quæ oportuit, observavit, sed subita vis venti longius
ignẽ produxit, caret culpa. *tex. est no. in l. qui occidit. §. 1. ff. ad leg. Aqu.*
7 de quo dic, ut ibi per gloss. & Doct. Quarto * quæritur quid de igne pi-
scatorũ? dic, piscatores prohibentur, ne nocte lumine ostenso fallant navi-
gantes, quasi in portũ aliquẽ delaturi, eoq; modo in periculũ naves, & qui
in eis sunt, deducant, sibiq; execrandã prędã darent. Et si aliter faciant, pu-
niri debent, ac si ipsi raperent ea, quæ navigio perempta essent, *ut est text.*
8 *in l. ne piscatores. ff. de incen. ruin. & naufrag.* Quinto * quæritur de igne,
qui aliquando dolo immittitur in ædes alienas, vel in acervũ frumẽti? dic,
si quis ædes, vel acervum frumenti juxta domũ positum combusserit, vin-
ctus, verberatus, igni necari jubetur, si dolose hoc commiserit. Si vero ca-
su, id est, negligentia, aut damnum resarcire jubetur, aut si minus idoneus
9 sit, levius castigabitur. Et appellatione ædium omnes * species ædificij cõ-
tinentur, *ut est tex. in l. qui ædes ff. de incend. ruin. & naufr.* quæ l. locum
habet, etiam in eo, qui combussit torcularia, secundum Bart. qui dicit ita
de facto vidisse observari. Et idem tenet Florus *in l. si quis fumo. §. 1. in fin.*
ff. ad leg. Aqui. qui dixit idem esse in eo, qui combussit tentoria pãnorum.
10 Sed nunquid ista pœna ignis, vel alia contra incendiarios * locum habeat
de jure Canonico, *vide text. glo. & Doct. in c. magnæ. extra, de senten. ex
commu. & c. fina. de sepul. & c. si quis domum. de inju. & damn. dato.* pro
declaratione *d. l. qui ædes.* vide Bart. *in l. 4. de offic. præfect. vigil. & Cyn.*
Bald. & Salice. *in d. l. data opera, C. qui accus. non poss.* & Ange. de Are.
11 *in suo tracta. malefic. in gl. in versi. incendiario. in princ.* Sexto * & ultimo
c quæritur de incendio c, quod fit in domibus, vel hospitijs sine dolo, an do-
minus teneatur, si domus erat aliena, vel de rebus alienis in domo combu-
stis, &

stis, & etiã alijs casibus: & quia ista nõ est materia nostra servitu. ampla tamen & profunda est: contentus ero solũ me remittere ad scribentes de ea; & ideo vide in primis text. & gloss. & Doct. *in l. si vendita. ff. de periculo, & cõmodo rei venditæ.* & ibi plene per Salic. & tex. & Dd. *in l. 4. §. 1. ff. de offic. præfect. vigi.* & tex. & Doct. *in l cũ duobus. §. damn. ff. pro socio. & l. in judicio. C. loca.* & Cy. & Bal. & Salic. plene, & Dd. *in d. l. data opera.* & per eundẽ Salic. late *in l. quæ fortuitis. C de pig. actio.* & Flor. *in l. si quis fumo. §. 1. ff. ad leg. Aqui.* & plenissime per Ang. de Are. in tracta. *malefi. in d. gl. in vers. incendiario.* & plene ac eleganter per solennẽ Doctorem do. Petr. de Alas de Padua, *in disputatione sua, quæ incipit, exorto incendio in una cõtrata. & vide etiã tex. in l. ex conducto. §. fin. & l. videamus. §. fin. ff. loca. & in toto tit. ff. de incen. rui. & naufr. & in l. eum C. de fur. & per Cyn. in l. ad cõparandas. C. manda. & per Alb. de Ros. in l. fistulas. §. si quis fundum ff de contrahen. empt. & per text. & Dd. in c. fi. extra, de sepul. & c. tua nos. de senten. excomm. & c. si quis domum. de injurijs & damno dato, & 11. qu. 2. cum devotissimam. & 21. qu. ultim. c. si quis membrorum. & c. pessimam. & 24 qu. 3. c. quisquis per domum. ubi plene de hac materia.*

ADDITIO.

a *Caminum.* Caminus in muro cõmuni fieri non potest per socium altero invito, nisi murus sit valde grossus Angel. Flor. Paul. de Cast. *in l. quidam Hyberus.* & ibi vide Bart. *ff. de servi. urb. præd.* & Petr. de Perus. *in tract a. de societ. 6. parte 4. colu. in fin.* sed Flor. *in d. l. quidam.* dicit post Bald. ibi, & Bart. quod si fieret solum tubus camini ad portandum fumũ, non ad ignem retinendum, potest fieri: quia murus non decoqueretur, & cessaret ratio deteriorationis.

b *Cautio dam.* Cautio de damno infecto præstari debet etiam per divitem, secundum Alex. contra Paul. de Cast. *in l. 1. ff. qui satisd. cogan.*

c *De incendio.* Incendiũ non imputatur habitanti, qui sit solitus esse vigil & diligens, quia non pręsumitur esse in culpa. Bald. *in cons. quidã Histrus.* Alexan. *in l. si quis. §. fin. de edendo.* Et Bald. *in d. l. 1. Cod. de post.* dicit, quod si frequenter est contingens, quia non sit habita diligens custodia, & tunc est culpa. si vero de raro contingentibus, ut tunc casus insolitus non annumeretur culpæ.

Finis Tractatus Cæpolle de servitutibus tam urbanorum quam rusticorum prædiorum.

REPETITIO MARTINI LAVDENSIS IN L. SERvitutes ff. de Servitut.

SVMMARIA.

1 *Prædium rusticum qua ratione distinguatur ab urbano.*
2 *Servitutum quædam causam continuam habent, quædam quasi continuam, quædam vero discontinuam.*
3 *Vsusfructus an præscribatur longo tempore.*
4 *Præscriptionem longi temporis locum habere in his, pro quibus competit publiciana.*
5 *Præscripto prædio an censeatur præscripta servitus ei cohærens.*
6 *Præscripto castro an præscripta sit jurisdictio ei cohærens.*
7 *Iurisdictionem potius comparari servituti personali usufructus quam servituti reali.*
8 *Servitus usus & habitationis non præscribitur sine titulo, quemadmodum nec usufructus.*
9 *Servitutes negativæ ex quo tempore præscribi incipiant: & quid in alijs servitutibus.*
10 *Titulus allegatus an probetur aut præsumatur ex patientia longi temporis. & nu. 13.*
11 *Divisionis titulus non præsumitur ex diutina possessione rerum supra modum inæqualium.*
12 *Servitus discontinua non quæritur ex longa patientia & possessione, sed necesse est allegare titulum.*
13 *Servitutis usus processerit nec ne ex bona fide, quomodo probetur.*
14 *Præscriptio non inducitur per scientiam & patientiam ejus qui, vi, clam vel precario possidet.*
15 *Præscriptio servitutis cujus patientiam requirat, an possessoris, an proprietarij, an vero utriusque.*
16 *Præscriptio rerum corporalium, in quo differat à præscriptione incorporalium.*
17 *Servitutem non præscribi ex sola quasi possessione civili, nec ex sola quasi possessione naturali.*
18 *Servitus vel libertas quanto tempore præscribatur contra Ecclesiam.*
19 *Libertas quanto tempore præscribatur adversus servitutem constitutam.*
20 *Libertatis adversus servitutem præscriptio, an requirat titulum.*
21 *Libertatis præscriptio an possit procedere citra factum præscribentis.*
22 *Libertatis præscriptio adversus servitutem an exigat bonam fidem præscribentis.*
23 *Libertatis præscriptio an requirat scientiam & patientiam adversarij.*

SErvitutes. Hæc lex est clavis in materia ser. & pro evidentia præmitto, * quod prædium rusticum cum ab urbano non loco, sed genere vel
1 qualitate distat, *ut est text. & ibi gloss. in l. si prædium. in princ. C. de præd. minor.*

minor. & *in l. urbana. 1. de verb. signif.* Secundo præmitto, quod servitutum * quædam habent causam continuam, ut servitus aquæ, quæ natura sui continuo currit, *l. 2. Cod. eod.* Quædam nõ habent causam quasi continuã, ut stillicidium aptitudine non actu, *l. foramen. infra tit. 1.* Quædam vero servitus habet causam discontinuam, quæ indiget facto hominis, ut servitus viæ vel itineris, *ut probatur in hac lege nostra.* Et ad hoc allegatur, servitus habens causam discontinuam, non potest usucapi. h. tit. in princ. Notatur ex text. ibi. vel ideo, quod servitutes habentes causam discontinuam non possunt usucapi, sed elegans est articulus * nunquid servitus ususfructus præscribatur longo tempore decem annorum inter præsentes, viginti inter absentes. Quidam moderni repetentes tenent, quod nõ præscribatur longo tempore: quinimo requiratur tantum tempus, cujus initij memoria non existat in contrarium. Moventur primo authoritate gloss. *in l. justo. §. non mutat. infra de usucap.* Secundo moventur per text. *in d. §. non mutat.* Tertio moventur per text. nostrum in ratione sui: quia in usufru. requiritur factum hominis: & sic habet causam discontinuam, ergo non acquiritur longo tempore. Vos tenete contrarium, quia sic Dd. cõmuniter tenent contrarium, maxime Bart. *in l. justo. §. non mutat. præallegat.* Bald. & Ang. hic. Secundo moveor per text. expressum. *in l. fin. Cod. de præscr. longi temp. in fin.* Nec dixerit quis, quod finis illius textus referatur ad immediate præcedentia scientiæ vel ignorantiæ, quia imo refertur ad totã legem, *arg. l. si idem cum eod. §. fin. supr. de jurisd. omn. jud.* Tertio moveor ratione, * nam ea pro quibus competit publiciana, præscribuntur longo tempore, *l. eum qui, in princ. supr. de publ.* Sed pro usufructu competit publiciana. *l. si ego. §. 1. sup. de public. igitur, &c.* Ultimo, quia sequeretur absurdum, quod eodem momento centum annorum acquireretur & amitteretur ususfructus. *l. an usus fr. de usufruct.* cum per centum annos dicatur non extare memoria, ut pulchre scripsit Cyn. *in l. 1. & 2. C. de servi. & aqua.* Nec obst. *d. §. non mutat,* quia loquitur in usucapione triennij vel aliter, ibi Iurisconsultus dicit, quod ad usucapionem proprietatis non sequitur usucapio ususfructus. Non obstat ulti. arg. de lege nostra, quia respondeo, quod illa distinctio, utrum servitus sit continua vel discontinua, habet locum in servitute prædiali, non autem personali, ut usufructu. Rationem diversitatis ponit Bartol. *in d. §. non mutat,* quia prædium non habet animum, sed persona, cui debetur ususfructus, habet animum retinendi. Quarto, quia usufructuarius possidet rem naturaliter,

l. 3. §. unde vi. ff. de vi & vi armat. l. natural. in princ. ff. de acq. vel amit. poss. quæ ratio cessat in servitute prædiali.

In gloss. quæ incipit ibi : per se, non ut hic, contra hanc gloss. ultra Dd. allego text. *in l. locum, §. proprietarius ff. de usufruct.* Secundo, de-
5 fendendo gloss. * quam sequuntur Dd. Aut loquimur in servitute reali, & tunc pręscripto dominio acquiritur etiam servitus cohærens prædio *d. l. si aliena. §. 1. allegata in gl.* aut loquimur in servitute personali, puta usufructu, & tunc licet pręscribatur proprietas. non tamen præscribitur ususfructus contra usufructuarium, *d. §. proprietarius*, ex quibus infero ad quęsti-
6 onem utilem. Quidam nobilis est dominus * castri, & etiam habet jurisdictionem in eo castro contingit quod tertius bona fide cum titulo possedit dictum castrum longo tempore. & sic præscripsit dominium castri : nunquid intelligatur etiam præscripsisse & acquisivisse jurisdictionem, & videtur quod sic : quia ad præscriptionem dominij sequitur acquisitio ser-
7 vitutis realis, *d. l. si alienam. §. 1.* In contrarium puto veritatem : * quia acquisitio jurisdictionis non æquiparatur servituti reali : quinimo servituti personali usufructus : ut scribit Bart. *in d. l. justo. §. non mutat. ff. de usucap.* si ergo æquiparatur usufructui, ad acquisitionem vel præscriptionẽ proprietatis, non sequitur acquisitio usufructus juris separati, *d. §. proprietarius.* ergo licet ille tertius præscripserit dominium, non sequitur quod in consequentiã acquisiverit jurisdictionem, maxime quia in præscribenda jurisdictione alia requiruntur, quam in dominio rei : ut post Dd. dixi hoc anno. *in l. imperium. ff. de jurisd. omn. jud.* In ea gloss. ad fin. gl. bene loquitur. Glossa quæ incipit, si hæc secunda dividitur in quinque partes : nam in prima opponit & solvit., in secunda ponit plenam distinctionem. qualiter præscribantur servitutes. in 3. format. q. in 4. solvit aliã pulchrã q. in 5. & ultima quęrit, & se remittit. II. ibi, ut tamen plene scias. III. ibi. Sed quomodo. IV. ibi, licet autem dixerit. V. ibi, ecce qualiter. In ea ibi *l. si quis diuturno.* not. gloss. quod in servitute continua vel quasi præscribenda non requiritur titulus. ratio est, quia agitur de levi præjudicio, secus esset in usufructu qui æquiparatur dominio, *l. fin. circa fin. C. de præscr.*
8 *long. temp.* Et licet Anto. de Butr. *in repet. c. pervenit. de censib.* dicat, * quod in servitute usus & habitationis non requiratur titulus quoad præscribendum, tamen veritas est in contrarium : quia quemadmodum in usufructu requiritur titulus, ita in cæteris servitutibus personalibus usus & habitationis requiritur titulus, *text. est in l. fin. in fin. ibi, cæteræ servitutes, C. de præscr.*

præscr. long. temp. & est ratio, quia eisdem modis constituitur usus & habitatio, prout ususfructus, *l. 1. ff. de usu & habit.* & sentit Bald. *in l. 1. si aquam. C. eod. in 1. colu.* dum dicit, quod in præscribenda servitute personali requiritur titulus : secus autem in reali.

Et nota gloss. ibi, §. ductus, contra quam arguitur, quod imo requiratur prohibitio, *l. qui luminibus, in gloss. ff. tit. prox. & l. fin. ff. quemad. servit. amit.* Solutio : * aut loquimur in servitutibus negativis, puta altius 9
non tollendi, & tunc nunquam incipit possessio neq; præscriptio nisi facta prohibitione, ne altius tollas, & ideo si palatium meum juxta aream tuam staret per mille annos, non præscriberem servitutem altius non tollendi, nisi prohibuissem tibi ne ædifices. ista est gloss. signabilis *in dicta l. qui luminibus.* Aut loquimur in servitutibus affirmativis. & tunc quædam sunt quorum possessio inchoatur per viã facultatis, puta eundi per fundum tuum ad fundum meum, & tunc non acquiritur, nisi 30. annis ivero. *l. 1. ff. de itin. actuque privat.*

Quædam sunt quorum possessio inchoatur per modum juris debiti, & tunc per primum actum requiritur quasi possessio. *l. 1. §. sed si jure. ff. de aqua quot. & æstiv.* Et hanc theoricam ponunt Doctor. maxime Cyn. & Bald. *in l. 1. C. eod. titu. In ea ibi §. ibi.* & est ratio, quia negatoria sæpe numero nascitur, ut plene declarat Baldus *in repetit. d. l. si aquam. in 2. colu. In ea ibi l. cum de in rem vers.* Articulus dubius apud majores nostros est, utrũ * ex patientia longi temp. præsumatur & probetur titulus. alleg. 10
Petr. de Bellap. Cyn. & Bal. *in l. si certis annis. C. de pact.* & Bal. & Ang. hic tenent, quod ex patientia longi temp. non probetur titulus allegatus neq; præsumatur : moventur primo per totũ tit. Codic. de præscr. longi temp. ubi ex sola possessione non transmittitur titulus, secundo moventur per text. *hujus l.* nam ludibrio esset lex nostra, quia facile esset unicuique allegare & probare longam patientiam : & sic fieret fraus legi, contra *l. fraus, supra de legi.*

Ego vero teneo contrarium : & in judicio ita judicavi, motus inprimis authoritate glo. nostræ hic, quod imo ex longa patientia præsumatur titulus : Secundo moveor autoritate Bart. hic, *& in l. cum de in rem verso. ff. de usufru.* Tertio, auhtoritate Anton. de Butr. *in repetit. c. pervenit, de censib.* Quarto & ultimo moveor, qui Iacob. Butr. *in d. l. cum de in rem verso.* singulariter dicit, quod licet ipse teneat contra glo. tamen in judicijs nõ recederemus à gloss. ita dicit ibi Iaco. Butr. qui directo loquitur in terminis gl. nostræ.

Rursus moveor per text. *in d. l. cum de in rem verso.* Nec obstat solutio Cyn. & Bald. quod loquatur in præstatione, non patientia: quia respondeo replicando, quod patientia in corporalibus habetur pro pręstatione & traditione, *l. 3. §. dare. supra de usufruct. l. quoties. ff. hoc tit.* Item pro gloss. facit *l. si filius. Cod. de petit. hæræd.* ubi ex longo tempore præsumitur jussus. Nec obstat responsio Bald. quod ibi est patientia ad commodum patientis, quia respondeo quod imo posset esse ad incommodum, si hæreditas esset damnosa. *Institut. de author. tutor. §. sed neque.* Ultimo moveor *per l. penultim. conjuncta gloss. C. communi divid.* ubi præsumitur titulus divisorius ex longa patientia. Nec est bona solutio Bald. quod ibi est permixtus vel mutuus actus: quia respondeo, quod imo illa est ratio,
11 quia non agitur de magno præjudicio. Hinc est * quod Bald. singulariter dicit *in d. l. penult.* quod si duo fratres possedissent longo tempore hoc modo, quod unus possedisset unum castrum valoris mille aureorum, & alius possedisset aliud castrum ualoris quingentorum aureorum non præsumeretur divisio inter ipsos fratres propter magnam inæqualitatem, & magnum præjudicium, secus si esset pauca inæqualitas puta, unus frater longo tempore possedisset castrum mille aureorum, alius frater possedisset aliud castrum valoris nongentorum aureorum, certe præsumeretur titulus divisorius. Item addo aliam rationem, quia agitur de parvo præjudicio in servitutibus, ut dixi in præcedentibus, ideo faciliter ex patientia longi tẽporis, præsumitur titulus.

Non obstat primũ arg. quia loquitur in pręscriptione dominij, in quo agitur de magno præjudicio: & ista solutio evacuat omnia contraria.

Non obstat ultimo de lege nostra, quia ludibrio, &c. quia respondeo argumentum procedere, quando constaret de fraude, & ita limitabitis gl. nostram hic per d. l. fraus.

Sed in dubio loquitur glo. nostra, quia in dubio nõ præsumitur fraus, *l. quoties. §. qui dolum. ff. de probat.* Præterea modus agendi & modus probandi diligenter debet attendi. *l. Lucius, D. de his qui not. infam. c. cum dilectus, de ord. cogn. & Bald. in l. judicati. Cod. si ex fals. instrum.*
12 Et * ideo si vellet in servitute discontinua uti præscriptione ex longa possessione & patientia adversarij, non posset: *ut est casus in l. nostra,* quæ loquitur in servitute discontinua, sed si non utatur præscriptione, sed allegat titulum, quem vult probare ex longa patientia adversarij: tunc præsumitur titulus in servitute, ut dicit gloss. nostra. Hic caveant ergo practicantes ne

tes nẽ allegent pręscriptionem, quinimo allegent titulũ, puta venditionem servitutis, quem titulum probent ex patientia longi temporis.

Ex quibus omnibus concludite, * quod ex patientia longi temporis 13
in servitute titulus allegatus præsumitur, & probatur, & ideo male loquitur hic Ange. qui dicit, Dd. tenere contra glo. & no. quia millies habebis de facto.

Quæro qualiter probabitur, * quod usus fuerit jure servitutis bona 14
fide, *glo. in l. 1. §. 1. ff. de itin. actuque priv.* quę ponit quod per juramentum cõmuniter reprobatur, & Doct. maxime Cyn. & Bald. *in l. 1. C. eod.* & Bartol. *in d. l. 1. §. 1.* & Angel. *in l. si quis diuturno. ff. si servitus vendicetur.* in effectu concludunt, quod sufficit aliquod probabile ex quo inducatur credulitas servitutis, & sic error facti: puta quia testis deponit, quod audivit dici servitutem sibi debitam, vel quia sit publica fama. *l. at qui natura. §. cum me absentem, D. de negot. gest.* Sed contra hanc theoricam Doct. alleg. in examine Papiensi, ego arguebam hoc modo. Nam attenta hac doctrina Doct. sequeretur, quod in præscribenda servitute requiratur titulus contra *l. si quis diuturno. ff. si serv. vendi.* quoniam error facti habetur pro titu. *l. quod vulgo. ff. pro empt.* & Bart. *in l. Celsus. ff. de usucap.* sed secundum Dd. in præscribenda servitute requiritur error facti qui habetur pro titulo, *ut dixi supra*, respondi defendendo Dd. quod aut est error facti justissimus, & tunc habetur pro titulo, & ita procedit contrarium: quia error justissimus non requiritur in servitute præscribenda. Aut non est error justissimus, sed satis probabilis: & ille non habetur pro titulo, sed causat bonam fidem. puta signa viæ, vel fama publica, *ut dixi supra*, & ita tenet Bald. multum sing, *in l. fin. C. de edict. divi. Adr. toll.* Et notate, quod si ego precario possideo ab uno, non possum præscribere servitutem, etiam quoad alium: ut eleganter dicit gloss. *in 2. lectur. in l. 1. C. eod.* Nec obstat *l. 1. in fin. ff. uti possid.* quia loquitur quoad interdictum possessorium. Nos vero loquimur quoad præscriptionem, & ita vult Bartol. *in d. l. 1.* Et notate contra tyrannos occupantes civitates alienas, quod patientia eorum nõ inducit præscriptionem jurisdictionis contra civitatem occupatam. & ratio, * quia scientia patientia illius qui vi, clam, 15
vel precario possidet, non sufficit ad præscriptionem: ut est casus secundum tertiam lecturam, *in d. l. 1. C. eod. tit.* Et ibi Bart. quod not. ad declarationem hujus articuli. Difficilis punctus est, cujus * patientia requi- 16
ratur in præscribenda servitute, an patientia proprietarij tantum, an patientia

entia possessoris tantum, in hoc articulo variant majores nostri. Nam glo. *in l. 1. C. eod. in tertia lectura* sentit satis clare, quod requiratur scientia & patientia possessoris, sed Cyn. ibi tenet, quod imo utriusque patientia requiratur. Bartol. vero *in d. l. 1. in decisione*, videtur velle sequi gloss. sed in ratione decidendi videtur sentire, quod imo requiratur scientia & patientia proprietarij, ibi dum dicit, quia nullum jus habetur in re: ergo à contrario sensu si habuerit jus in re, ut puta proprietarius ejus scientia & patientia requireretur. Bald. licet non alleget Barto. *in dicta l. distinguit:* aut proprietarius penitus est privatus possessione & tunc non requiritur ejus scientia & patientia: aut non est privatus possessione, & tunc requiritur ejus scientia & patientia. Vos in hoc atticulo dicite hoc modo, aliquando quis est in possessione alicujus juris præsentandi, eligendi, & conferendi, & tunc requiritur scientia & patientia illius possessoris, *c. consultationibus, de jure patron.* Et ita intelligatur Innoc. *in c. bonæ. el 2. de postulat. prælatorum.* Et ita comperio tenere Anton. de Butrig. *in repetit. c. fin. de causa possess. & proprie.* Si vero sit in possessione rei corporalis, sicut dominus vel quasi dominus non est dubium, quod requiritur ejus patientia, postquam est dominus vel quasi & possessor, secundum omnes Doctores. aut est dominus vel quasi dominus, sed nō est possessor rei suæ & in hoc est tota difficultas Doct. quo casu puto quod requiratur scientia & patientia tam domini, quam etiam possessoris, ad hoc, ut præscribat servitutem tam contra dominum quam contra possessorem: moveor inprimis authoritate Innocent. *in c. 2. in gloss. magna de in integrum restitut.* ubi dicit, quod requiritur scientia & patientia omniū quorum interest, ergo tā possessoris, quam domini quorum interest. Et isto modo intelligo glos. *in dicta l. prima, C. de servitutib.* Et est ratio, quia si requiritur patientia in quasi domino cui competit publiciana, *ut est casus in l. si ego. §. 1. ff. de publicia.* quanto magis requiritur scientia & patientia veri domini, qui plus juris habet quam quasi dominus. *l. penultim. & final. ff. de publicia.* Et facit quod notavit Anton. de Butrig. *in d. c. fin. in repetitio.* & hoc modo videtur Bartol. in ratione decidendi *in d. l. 1.* intelligere hanc materiam. *ut allegavi supr. Bart.*
17 *Bart.* Rursus facite * has conclusiones, in juribus incorporalibus requiritur duplex quasi possessio, una quasi civilis, alia quasi naturalis, secundum Bald. *in repet. l. si aquam. C. eod.* Secunda conclusio, differentia est inter præscriptionem corporalium & incorporalium: quia ex sola civili in rebus corporalibus acquiritur dominium, secundum Dyn. *in c. de possessione, de regul.*

de regul. jur. libr. 6. sed in præscriptione jurium incórporalium non sufficit sola quasi civilis. Ratio diversitatis secundum Iacob. Butrig. *in §. æque. Instit. de actio.* quia in rebus corporalibus est vera traditio, *l. traditionibus. C. de pact.* Sed in incorporalibus non est vera traditio : & ideo est debilis talis quasi possessio civilis , & requirit conjunctionem quasi naturalis possessionis , *l. servus. §. incorporales. ff. de acquiren. rerum domi.* Item quia introductum est unum pro servitutibus, ut præscribantur sine titulo. *l. si quis diuturno , ff. si servit. vend.* ideo aliud introducitur contra, quod requiratur etiam quasi naturalis possessio argu. *l. eum qui. ff. de jurejuran.* Nam in servitutibus præscribendis debemus considerare patientiam domini, quæ causat commoditatem usumque servitutis : qui usus servitutis inducit quasi naturalem possessionem : ut probatur in text. nostro ibi. *certam continuamque possessionem.* & ibi , *nemo enim tam perpetuo. & l. quoties. ff. eod.* Et est animus qui causat eam quasi civilem possessionem. *l. 1. C. eod. titu.* & ideo quasi possessio in juribus incorporalibus, id est, in servitutibus prædialibus non dicitur continua , nisi usus sit continuus , quia fundus non habet animum : ut plene declarat Bart. *in l. justo. §. non mutat , ff. de usucap.*

Ex * quibus infero contra Bart. *in l. 1. in princip. ff. de acquir. possess.* 18
quod ex sola quasi civili servitus prædialis non acquiritur , neque etiam ex quasi naturali sola contra Bald. *in l. 1. C. eod.* secundum Iaco. Butrig. *in d. §. æque.* qui dicit , quod ista est veritas , licet disputando posset dici contrarium.

Ex prædictis do unam conclusionem , quod licet dominium acquiratur ex civili possessione sola , tamen in servitutibus prædialibus requiritur quasi naturalis possessio , juncta cum quadam civili. *argumen. legis nostræ,* quæ ponderat usum, & sic quasi naturalem possessionem. Quæro, * an in 19
præscribenda servitute vel libertate in rebus ecclesiæ contra ipsam Ecclesiam sufficiat tempus 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes ? Respondi quod non , imo requiruntur 30. anni secundum Dd. maxime Hostien. & Ioan. Andr. *in c. de quarta. de præscript.* suam decisionem notabitis ad limitationem *l. si quis diuturno , ff. si serv. vend.* & ad limitata. *l. sicut. C. de serv.*

Diximus in pręcedentibus qualiter servitus pręscribatur: restat nunc examinare , * qualiter præscribatur libertas contra servitutem constitu- 20
tam. Quæro igitur primo quantum tempus requiratur ad pręscribendam

libertatem contra servitutem constitutam? Respondi per conclusiones quarum prima sit, ubi servitus habet usum continuum vel interpolatum per dies & horas, sufficiunt inter præsentes 10. anni, inter absentes 20. *l. sicut, cum l. sequ. C. de servit. & aqua.* Secunda conclusio, ubi servitus habet usum interpolatum, per septimanas, vel menses, vel annos, inter absentes requiritur tempus duplicatum: & sic requiruntur 20. anni, *l. si sic. ff. quemadm. serv. amit.* Tertia conclusio, ubi servitus habet usum interpolatum sive continuum, sive sit interpolatus per horas, vel per dies, vel per hebdomadas, vel per menses vel annos, sufficiunt 20. anni inter absentes, nec fit duplicatio temporis. ista est communiter approbata, *in d.*
21 *l. sicut.* Secundo quæro, * an in præscribenda libertate requiratur titulus? Respondi quod non, quemadmodum nec in præscribenda servitute, *d. l. si quis diuturno. & Anton. in d. c. pervenit, in repetit.* Tertius articu-
22 lus est, * an requiratur factum præscribentis libertatem, respondi breviter, quod in servitutibus urbanorum prædiorum requiritur factum hominis, secus in servitute rusticorum prædiorum, *ut habetis text. & ibi exempla, in l. hæc autem jura, infra tit. prox.* & ibi ponit Bartol. rationem diversitatis.

23 Quartus articulus, * an requiratur bona fides in præscribenda libertate contra servitutes? *gloss. in d. l. si sic vult*, quod ubi requiritur factum hominis in præscribenda libertate contra servitutem, requiratur bona fides: secus si non requiratur factum hominis. Ex quo dicunt Bart. & Angel. *in d. l. hæc autem jura.* quod etiam de jure Canonico, qui est in mala fide, præscribit, quando præscriptio est ex sola negligentia. Sed vos tenebitis contrarium: quod ipsemet Bartol. *in l. sequitur. §. si viam. ff. de usucap.* dubitavit: & se submisit decisioni Ecclesiæ Romanæ, & Angel. *in d. §. si viam.* & scribentes ibi tenent contrarium: quod imo bona fides requiratur. & idem tenet Bald. *in l. 1. C. de serv. & aqua.* idem tenet dominus Anton. de Butrig. *in repet. d. c. pervenit.* Et ego moveor ratione, quæ est ratio, quod ille, qui est in mala fide de jure Canonico non præscribit. Respond. quia omne quod non est ex fide, peccatum est, *ut dicit tex. in d. c. fin. de præscript.* sed hæc ratio habet locum, quando ex sola negligentia currit præscriptio sine possessione. Hoc amplius ego dico, quod etiam in foro Cæsaris est tenendum jus Canonicum, ut existens in mala fide non præscribat, quia standum est juri Canonico, cum agatur de peccato: secundum Ioan. Andr. & Anton. de Butrig. *in d. c. fin.* & ita sæpe-
numero

numero consului cum pluribus Dd. & ita vidi practicari Papiæ.

Ultimo * quæro, numquid sicut in servitute præscribenda requiritur 24 scientia & patientia adversarij, *l. 2. C. eod. & dixi infra.* ita in præscribenda libertate requiratur scientia & patientia adversarij? respondi quod nõ, ista est communiter approbata *in d. l. si sic, D. quemadmod. servit. amitt.* Sed attendite ad unum peregrinum dictum, quod licet non requiratur scientia & patientia adversarij quo ad præscribendam libertatem, tamen ex clausula generali, si qua mihi, &c. *de qua in l. 1. in fin. ff. ex quibus caus. major.* propter justam ignorantiam dabitur in integrum restitutio contra præscriptionẽ libertatis, *l. & Attilicinus, ff. de servitut. rust. præd. & est gloss. aurea in d. l. si sic.* quam gloss. not. quia Bartol. *in d. l. 1. circa medium, ff. de itin. actuque privat.* dubitavit. Sed ego publice disputando Papiæ defensavi gloss. *in d. l. si sic.* sed allegabatur mihi unum fortissimum contrarium *de leg. fin. C. de præscript. long. tempor.* ubi non attenditur ignorantia vel scientia, sed respondebam, quod quoad præscriptionem formandam non attenditur scientia vel ignorantia, *d. l.* sed bene datur in integrum restitutio ex justa causa ignorantiæ: *per tex. in ratione sui in dicta l. 1. in fi. ff. ex quibus causis majores.*

FINIS.

IOANNIS SVPERIORIS IN SINGVLAS LEGES quæ sunt sub titulo de servitutibus, Commentarij succenturiati.

MATTHAEO PACO ET CLAVdio Regino, illustrissimi, augustissimique principis Vindocinorum Ducis antecessoribus primarijs, Ioannes Superior S.

DEDICATIONIS hujus meæ causas si scriberem, id ita facere magis viderer, quia mos est ita scribendi, quã quod ita necesse sit. Vobis enim dico quibus non dicare non licet, & si liceat, non debeam tamen. Nam cum in hac provincia, ut & alijs multis, vestris auspicijs gerantur omnia, & bene gerantur: merito vobis debemus omnes testimonium observantiæ in vos nostræ. Quanquam eam, non perinde ut re ipsa est, ex cujusquam scriptis perspicere potestis. Hoc meum licet obscurissimi est hominis, ex eo tamen spem facit non ingratum futurum, quod tametsi non succedit, conor tamen in re magna exhibere. Nihil est enim aut majus, aut sanctius, quam leges: si modo nobis Deus optimus maximus ratione nihil majus dedit. sunt enim illæ à naturali lege profectæ, & progressæ longius ab ijs quorum ex prima intelligentia genera nota sunt, rationem perficiunt. Earum studio cum me ab hinc decennium dedidissem pene puer, multis post annis cum aliud per ætatem non possem, tantum admiratus sum earum dignitatem ac splendorem: & ex eo id unum consequutus, ut in nulla re melius operam collocari puta-

rem.

rem. Vbi cœpit melius informari animus, & dijudicare magis perfecte: quo magis profeci in cognoscendis, eo majore studio incubui. Et jam audacior factus, semel atque iterum in celebri corona de jure publicè respondendo rudimentum posui, Tolose primum, deinde Burdegalæ, ubi forensi usui initiatus, postremo in hanc urbem commigro. In qua, novus homo, & advena lucubravi hos breves commentarios, quos vobis do, dico, & addico: non tam fidens operi, pleniores enim extare scio, quam ut intelligatis, etiam in his extremis Galliæ oris, Illustrissimo, Augustissimoque Principi Vindocinorum Duci parere provinciales, qui tametsi non possint plurimum, velint tamen plurimum Reipublicæ prodesse. Valete. Lectoræ Non. Maij.

P. GARROS.

I. SVPERIORI, S.

VIde Superior, amice optime, quanta ſit inter nos ſympathia & conſenſio. Nemo tua damnare poteſt, quin de meo judicio detrahat: nemo tibi quicquam tribuit, cujus pars in me non aliquantula redundet. Ajunt te in literis bene à pueritia inſtitutum. Tute ſcis nos prope æquales ijſdẽ ſtudijs, ab ijſdẽ præceptoribus, ſub eodem tecto imbutos fuiſſe: cum tu ab initio æmulus mihi eſſes, paulo vero poſtea & nomine & re ipſa ſuperior. Ajunt te nobilem cauſarum patronum. Id negare nemo tunc poteſt quod omnes vident. at ego longe antea id proſpexeram & prædixeram. Ajunt te magna omnium commendatione dignum. Ego in te laudando nunquam diminutus fui. Ajunt te ornamentum eſſe civitatis noſtræ. Bene quidem, nam & hoc reſpubl. ſi loqui poſſet, clara voce profiteatur, & mihi gratias agat, quod tibi ut civis noſter eſſes, autor & princeps extiti. Hæc cum ita ſint, quid mihi gratius accidere potuit, quam quod ad ingentes laudes tuas hunc de ſervitutibus tractatum tanquam magnum aliquẽ cumulum adjeciſti? Nam, vere dicam, multos audivi cauſas bene perorare: at bene jus interpretari hæc egregia laus eſt neq; tibi cum multis communis. Vnum eſt, cujus Lectorem admonitum velim, ne id faciat quod pleriq; librorum helluones, qui novos libros arripiunt legunt, abjiciunt: ſeq; ſatis vidiſſe putant, quod modo per tranſennam aſpexerint. Ejuſmodi homines liber hic tuus in quo adſtrictum & expreſſum genus ſcribendi es ſequutus, ſine fruge dimittet. Niſi forte tales ſint, ut eis vel natura indulſerit, vel excellens doctrina, uſuſq; diuturnus pepererit iſtã percipiendi celeritatem. At qui bene tua legerit, meſſem fructuoſiſſimã collegerit. Vale Lectoræ.

SVM-

SUMMARIA.

1 *Quæ cura fuerit majorum circa prædia cum urbana, tum etiam rustica.*
2 *Servitutum nomine quæ tacite secutæ sunt venditum fundum, ob evictionem fundum non teneri.*
3 *Aliter quam hactenus explicata l. quod ad servitutes, ff. de evict.*
4 *Quo sensu responsum sit, servitutes nec in bonis, nec extra bona esse.*
5 *Quomodo excipiendum sit Pauli responsum in l. 1. ff. de servit. lega.*
6 *A Bartolo scripta servitutis definitio, asserta à neotericorum calumnijs.*
7 *Si quis ex prædijs suis præstare aliquod arundinis millia jusserit, & quacunq́ sunt ei facultati similia, qualia sint.*
8 *Tres, trium capitum interpretationes l. fin. ff quor. bon. l. 1. §. permittitur, ff. de aqua quot. & æsti. & l. Mela, §. quidam libertis, ff. de alim. & cib. leg.* 9. 10.

PROOEMIUM.

MArcus Terentius Varro in libro quos de agricultura scripsit, deridet scriptores nonnullos, qui instituto de agricultura tractatu, de lapicidinis, figlinis, arenarijs, copiose scriberent: illa enim tametsi in fructu sint, nihilo tamen magis agriculturę partes esse: atq; nominatim Marcum Catonem notat, qui & ipse de agricultura scripturus, tradiderit quemadmodum placentam facere oporteat, quo pacto libum, qua ratione pernas salire, quæ ad agriculturam non pertinent: cum de ea tractanti nihil sit aliud propositum, quam quæ sint in quoquo agro serunda & faciunda. Multo justius nos de multis nostræ ætatis scriptoribus queremur, de quibus illud vere dicatur.

Incœptis gravibus plerunque & magna professis,
Purpureus late qui splendeat, unus & alter
Assuitur pannus: cum lucus, & ara Dianæ,
Et properantis apud per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus.
Sed nunc non erat hic locus.

Ingressi enim sermonem de hac, aut illa re, tam varia congerunt, adstruunt, & miscent: ut videantur cum Gorgia illo audacissimo sophista, de rebus simul omnibus dicturi. Insigniter vero peccatur ad eum modum à neotericis in hoc de servitutibus tractatu, cujus salebras, & asperitates, quæ multæ & magnæ sunt, cum instituerunt explanare: ita rem de re deducunt, ut sæpe nescias quid præcipue quæratur: nunc verborum significationes anxie examinantes, nunc alios etiam tractatus juris arrepta, vel

ex una vocula occasione incondite assuentes, nunc mensurarum ratione ex vetere quodam scriptore transcribentes quasi de exemplari, & hujusmodi παρέργοις multis, credo ne parũ scisse videantur, eorum me βαττολογίαν inscitam, quamvis ut illis videtur popularem & plausibilem: nemo spero dicet affectasse, tam erit hic noster tractatus αὐτοσχέδιος & sine apparatu ullo.

1 Magnum studium & diligentiam adhibuerunt veteres, * ad urbanorum prædiorum constitutionem, situm modum, & statum disponendum, & ad urbium decorandum aspectum. Hinc illa, si quis murum ad alienum prædium ædificet, pedem derelinquat si domum, duos pedes, si sepulchrũ condere, aut scrobem fodere velit, quantum profunditatis habuerit, tantum spatij relinquito: at vero oleam aut ficum, ab alieno, ad novem pedes plantato, *l. fin. fini. regun. ff.* Statum ac formam antiquorum ædificiorum custodiri debere, *l. qui luminibus. de servi. urb. ff.* & ædificare non licere, nisi intermisso legitimo spatio à vicina insula, *l. Imperatores eodem.* Ut demolitus domum negotiandi causa, quo plus sibi acquiratur, quia sic deformetur civitas ruinis, quique sic emit, singuli pretium quo domus distracta est præstent, *l. fin. de dam. infect. ff.* in publico si quis ædificaverit, ne cogatur tollere: sed pro solo pendatur vectigal. *l 2. §. si quis nemine, ne quid in loco publ. ff.* Atq; hujusmodi, quorum exempla multa habemus in constitutione, quæ est ex libro Papinia. *de offic. ædilium, sub titulo de via pub. & itin. pub. refici. ff.* Nec minore cura caverunt circa rustica: nam ad eorum cultum excitantes quemque, virum bonum cum laudabant, ita laudabant, bonum agriculam, bonumq; colonum. Et quo magis bene quisque coleret, proditum est, in dividundis agris bina tantum cuiq; fuisse assignata agri jugera, neq; cuiquam majorem modum attributum. Elaborandum est ergo nobis in utriusq; eo diligentius, pretij enim & ædium, & fundorum bona pars, sũt prædiorum jura, quæ servitutes appellantur: adeo, ut qui liberum prædium vendiderit, id uti optimum maximumq; esse vendidisse dicatur, *l. qui uti optimæ. de rer. & verb. sign. ff.* decedere enim multũ de pretio imposita servitute & fundorũ jus longe deterius fieri. * Quod

2 contrariũ ei non est, quod de servitute quæ tacite secuta est venditum fundum responsum est, ejus nomine ob evictionem venditorem teneri non posse, *l. quod ad servitutes, de evict. ff.* non enim id eo dictum est, quasi non minuatur jus fundi imposita servitute, aut abesse emptori nihil intelligatur evicta servitute, cũ sit responsum, quoties de servitute agitur, victũ

tantum

tantum præstare debere, quanto minoris emisset emptor, si scivisset servitutem impositam, *l. quoties. de ædil. ff.* Neq; sic accipiendum est, ut non detur quidem de evictione actio, sed ex empto quanto minoris: quod pleriq, existimaverunt, quemadmodũ cum sic recipit venditor qui sciret servitutem deberi, *Itinera actus, quib. sunt, ut ita sint*, evictionis quidem nomine se liberat, sed quia decepit emptorem, empti judicio tenetur, *l. qui libertatis. §. sed etsi quis, de evict. ff.* illa enim verba, *Nec enim evictionis nomine quenquam in eo jure teneri, quod tacite soleat accedere.* Non modo denegãt emptori actionẽ de evictione, sed & exempto quanto minoris, & redhibitoriam, & si qua alia ei succurri solet. In quo conturbari non debemus cum videatur iniquum non succurri emptori, qui si scivisset servitutem impositam, aut non emisset, aut certe minoris emisset, illa enim verba, * *Si tacite secutæ sunt*, ita sunt accipienda, ut ea servitus quæ vendicaretur ab alio, nec constituta, nec præstita à venditore unquam fuerit: sed 3
debita ignorante eo. Quod si tum quoq; cum ignoravit emptor servitutem deberi, & merito liberum credidit, quem longo tempore liberũ possedit, nihilominus post venditionem vendicata servitute actionem ex empto quanto minoris, aut aliam adversus eum recte dari putes, cum non nisi ex empto actio detur etiam si scivit venditor servitutem deberi, & in ea celanda improbata more versatus est, *l. 1 in fin. de actio. empt. ff.* an nõ injurium erit, adversus ignorantem venditorem eam actionem dari, quæ adversus venditorem dari solet qui callide fallere voluit, atque per fraudem, & imposturam decipere emptorem, ut sit & bonæ fidei venditoris, & dolosi eadem conditio, æquitati igitur erit magis consentaneum, ut in ea specie evicta servitute nulla detur adversus venditorem actio, satisq, sit, dum non uti optimus maximusq; fundus venierit, si qualis sit fundus, talis præstetur à bonæ fidei venditore, *l. cum venderes. de contrahen. ven. ff.* Illud vero quod responsum vulgo traditur, jura prædiorum nec in bonis, nec extra bona esse, *l. 1. de usufruct. leg. ff.* quam interpretationem recipiat, videamus:

Ait Iurisconsultus, *Nec usus, nec ususfructus itineris, actus, viæ, aquæve ductus, legari potest: quia servitus servitutis esse non potest · nec erit utile legatum ex Senatusconsulto quo cavetur, ut omnium quæ in bonis sunt usus fructus legari possit: quia id, neque ex bonis, nec extra bona sit.*

Quid? nonne & ad vendicandas servitutes, & ad tuendam libertatem actiones proditæ sunt confessoria & negatoria: confessoria, ei qui sibi ser-

vitutem competere contendit: negatoria, omnino qui negat: & rem i bonis nostris intelligimur habere, cum possidentes exceptionem, aut am tentes ad recuperandam eam actionem habemus, *l. rem in bonis de acqui rer. dom. ff.* An non viæ, itineris, actus, aquæductus, pignoris conventi recepta est, *l. sed an viæ, de pign. ff.* Cum creditoris jus hypothecæ perse quenti probandũ sit, cum conveniebat, rem in bonis debitoris fuisse, *l. quæ nondum. §. quod dicitur eodem.* Num & actione Pauliana revocant servitutes per fraudẽ non utendo amissæ, *vel ei. l. in fraudem. quæ in frau cred. ff.* tametsi id edictum ad eos tantum pertineat, qui patrimonium su um malo consilio diminuunt, *l. qui autem. quæ in fraud. cred. ff.* An no jura prædiorum à fundo separata, nec mensura, nec temporibus divisa, arbitrium familiæ herciscundæ veniunt, *l. arbor. §. fin. communi divid.* quam nos suo loco interpretabimur? An non deniq; ea jura recte quisq

4 sua appellat, *l. ex meo. de serv. rust. ff.* * Non insectabor hoc loco judic um cujusquam, neq; cujusquam nomen traducam, sed quilibet audendi omnibus æqua potestas: is inter cæteros minus aberravit, qui non ess servitutes extra bona nostra credidit, quia eum qui servitute non constitu ta, uti velit, jure prohibeamus: non esse autem in bonis, quia servitus cu sit habitus, & fundi qualitas quædam, nulla sit pars bonorum nostrorum Ego nusquam legi responsum, servitutes neque in bonis; nec extra bon esse: Id enim quod neq; in bonis, nec extra bona esse tradidit Paulus *l. de usu & usufruct. leg.* proculdubio ad constitutas servitutes non refertu non enim de eo dictum est, qui debitæ sibi servitutis usum vel usumfruct legasset, legatum enim tale fieret inutiliter, si enim per prædium tuum quam ducere possum, ex ea aqua haustum alij cedere non possum, nisi i mihi per te liceat. *l. cum esset, §. per plurium. de servi. rustic. ff. l. in conce dendo. de aqua plu. arcend. ff.* Porro nec servitutis ullus ususfructus inte ligi potest, cum vix sit, ut servitutis fructus ullus æstimari possit, nisi si qu commodum in fructibus numeret, quod quis habiturus est, si uti servitut non prohibeatur, *l. videamus. §. final. de usur. ff.* & in tractatu servitutur id fructuum nomine computetur, quod interfit agentis servitutem nõ pro hiberi, *l. loci corpus §. in confessoriam si servit. vend. ff.* quemadmodum et iam, in petitionem hæreditatis servitutes non veniunt, quia nihil est quo eo nomine possit restitui, *l. & non tantum. §. fin. de petit. hæred. ff.* Verum

5 illud Pauli * responsum de eo intelligi debet, qui cum haberet fundum li berum, legato vicini fundi domino usu itineris, viæ, vel actus, fundi sui ju

minue

minuere voluit imposita servitute: eam enim servitutem cujus usum relinqueret, nec in bonis suis esse, nec extra bona, quia sua res nemini servit, *l. in communi. de serv. urbano. ff.* Atq; ideo responsum est, eum qui plenam proprietatem habet, jus utendi fruendi quod separatum sit non habere, *l. uti frui. si usufruct. peta. ff.* Sic multa alia dicuntur nec in bonis, nec extra bona esse, sed medio quodam genere, ex bonis esse: qui enim tibi commodatam, aut depositam apud te rem rapuit, quanquam hujusmodi non sint in bonis, nec extra bona, qui tamen ex bonis sunt, ut intersit tua eas res non auferri, competit tibi ad eas recuperandas vi bonorum raptorum actio. *§. sane in hac actione. de vi bonor. rapt. Instit.* Sunt ergo in bonis servitutes, cum sint in bonis non solum quæ domini nostri sunt, sed quæ à nobis bona fide possidentur, & si quid est in actionibus, & persecutionibus, *l. bonorum appellatio. de ver. & rer. signific. ff.* Sed ea prædiorum jura, quæ, & qualia sint explicemus. Magna oritur hic turba inter interpretes, prodigiose invicem nescio an per ambitionem dissentientes, dum hic servitutem appellat onus prædio debitum, ille accidentalem habitudinem prædij, alius, habitum prædij, alius jus prædio inhærens, res novas semper molientes nimium accurato vel potius moroso nimium & curioso ingenio: mihi posuisse definitionem Bartoli sufficiet, & eam liberasse ab impetigine recenti: nam quo alio nomine Aristarchorum istorum animadversiones appellem? Sic igitur Bartolus, Servitus, est jus quoddam prędio inhærens, ipsius utilitatem respiciens, & alterius prædij jus, seu libertatem diminuens, quam * ille multis illustrat juris civilis locis, quos hic re- 6
cognoscere, & transcribere quod alij solent, quid aliud esset, quam Penelopes telam retexere? Venio ad ingratos, contentiosos, & contumeliosos istos neotericos, qui tam avide criminantur, & reprehendunt. Hæc, inquiunt, Bartol. desinitio facile everti potest: nam si lex agro dicta non sit, agri natura servanda est, ut semper inferior superiori serviat, *l. 1. §. fin. de aqua pluv. arcen. ff.* Hæc loci incommoditas, prędij superioris utilitatem respicit, & inferioris utilitatem minuit, servitus tamen non est, *l. 1. §. fin. de aqua plu. arcen.* Mirum est, acutos homines tam inepta reprehensione non pudefactos. arguti enim cum sint, cogitare debuerunt, in arduis & declivibus locis, omnem pinguedinem terræ ex fundo superiori ad inferiorem decurrere, ut sic, agri superioris declivis ficus magis sit ei incommodus, quam commodus, *l. 1. §. final. de aqua plu. arcen. ff.* Deinde, ut plurimum prodesse inferioris fundi domino derivatam ex superiore aquam ad

irrigandum, *l. 1. §. ijdem ajunt aquam plu. 11. de aqua plu. arce. ff.* ut sic intelligi nō possit uter alteri serviat, utrius situs utilior, sed illud quod dicunt eam incommoditatem agri inferioris illis utilitatem minuere, prorsus caret judicio: nam id si est, una quoq; augetur superioris fundi utilitas, *l. de pupillo. §. Sextus 9. de novi ope. nunc. ff.* at qui minuitur, pinguedine cum aqua deorsum decurrente: verum, quomodo imminutum poterit dici jus fundi, quod nunquam majus, aut auctū, quod nunquam minus fuit? Ideoque prædia quæ in suo naturali habitu possidemus, omnia libera appellamus: etiam ea, quorum conditio deterior fiat facto aliquo: nam tametsi ædes tuas tollendo obscures meas, nihilo tamen magis servire dicuntur meæ, *l. cum eo. de serv. urb. præd.* Unde etiam fit, ut servitutis causam Iurisconsultus appellet imposititiā, *l. de pupillo. §. Sextus. 9. de nov. ope. nunc.* Verius ergo dicemus cum Iurisconsulto, in clivis magis agri naturam, quā aquam nocere, *l. 1. §. huic etiam illud. ff. de aqua pluv. arcen.* Ut prædia illa clivosa propter soli vitium quasi servire dicantur, *l. 1. §. final. de aquæ plu. arcen. ff.* quemadmodum ita servire dicuntur, quibus servitus imponi nulla possit, quod de locis publicis responsum est: quæ tametsi serviant nemini, servire tamen dicuntur privato cuique, jure scilicet civitatis: ut intelligamus, servitutis appellationem simplicem non esse. *l. 2. §. hoc interdictum prohibitorium. ne quid in loco public. ff. progrediamur.* Servitus, inquid Bartolus, est jus prædio inhærens. Contra vitilitigatores, non inhærere prædio, quia aquæductus tametsi servitus est, non semper prædijs inhæret, *l. 1. §. præterea Labeo de aqua quotid. & æsti. ff. Præterea Labeo scribit, etsi quidem ductus aquarum nō sunt fundi, quia quocunque duci possint, tamen ad hoc interdictum pertinere.* Sed pejor est hic error superiore: nam qui ductus aquarum fundi non sunt, ij servitutum prædiorum numero non sunt: quia sunt personales, & ad hæredes non transmittuntur. Ex ea enim scriptura, *Trado, & dono tibi aquæ digitum, quæ in Isthmo est, aut ubicunque vis.* Usus aquæ personalis constituitur, quia ad hæredes non transmittitur, *l. Lucius Titius. de serv. rust. præd. ff.* Bartoli autem definitio ad personales servitutes non pertinet. Sic deinde Bartolus, *Servitus est jus prædio inhærens, ipsius utilitatem respiciens.* Insultant adversarij, quia servitus constitui potest etiam nō respiciens vicini prædij utilitatem, *l. ei fundo. de servitut.* Sed hic quoq; faciunt, ut intelligendo, nihil intelligant: nam tametsi, quoties nec hominum, nec prædiorū servitutes sunt, quia nihil vicinorum interest, non valent, *l. quoties. de servitut. ff.* ei tamē fundo

fundo quem quis vendit, servitutem jure imponit, & si non sit utilis, *l. ei fundo. de servitut.* Hoc singulari ratione, quoniam habere possumus, & quæ nobis utilia non sunt: nam & mari quod natura omnibus patet, licet imponi servitus privata lege non potest: si tamen fundo quem venderes legem dixeris, ne in eo, contra alium quem retinebat, piscatio thynnaria exerceretur, quia bona fides legem servari venditionis exposcit, obligari emptorem responsum est, *l. venditor. communia prædio. ff.* Quia aliud sit habere licere, aliud in alieno acquirere, qui enim in vendendo excipit, magis videtur suo jure uti, eo quod exceperit, quam jure servitutis ab alio cõstitutæ: Et, si fuit ei liberum, suam rem non alienando ejus omni cõmoditate uti & frui, an non ei fieret injuria, si quod in ea re vendenda excepisset, per occasionem juris ei negaretur? Ratio enim juris, nemini qui sibi diligenter caverit, obesse debet, *l. debitor. ff. de separat. l. 1. de testam. manumiss. C.* Et tum magis videtur jus quod exceptum est non translatum in emptorem, quam constitutum ab emptore: & hoc est quod dicit Iuriscõsultus. *Quædam enim habere possumus, & sic ea utilia non sint*, quasi qui exceperit, videatur hoc minus transtulisse, & magis ex sese, & suo jure habere, quam ab emptore. Ita, licet nemini quam sibi possit quis servitutem recipere, *l. proprium solum. commun. præd. ff.* Tamen alienantes res nostras, ante traditionem, vicino servitutem excipere possumus: quasi enim rei nostræ legem dicimus, *l. in venditione. commun. præd. ff.* Non æmulabor eorum plagiariorum pertinaciam in refellendis servitutum definitionibus, quas pro suis proferunt, cum à veteribus scriptoribus habeant quasi per manus traditas: sed quia mihi satis videtur asserta ab eorum calumnijs Bartoli definitio, glorientur per me licet in suis plagijs. Promunt etiam hic nonnulla de usufructu, usu, habitatione, & operis servorum, de quibus aliquando, non ut illi hic perfunctoriæ, sed ex professo peculiari & separato tractatu dicemus. In eo sunt plusquam ridiculi, quod de mancipiorum quoq; servitute adsunt inania quædam, quasi ad hunc tractatum pertinentia, & de ea quæ à persona rei debeatur, quasi non omnes res hominum gratia comparatæ sint, *l. in pecudum de usur. ff.* Nam cum sint in hoc servitutum tractatu pene omnia ita difficilia propter nimiam subtilitatem, ut de plerisq; quæ in eo traduntur, merito quis dixerit, quod de suis libris, Metrocles, ταδ᾽ ἐσ᾽ ὀνείρων νερτέρων φαντάσματα. quid opus est inculcatis alijs quæ ex re non sint, augere difficultatem rei? Illud commode tractatur, si mihi ex prædijs tuis præstari arundinis aliquot millia testamento jusseris,

aut si lapidem cædere in tuo permiseris, vel uvas premere, vel area tua ad frumenta cæteraq; legumina trituranda uti, quia hæc servitutū instar habeant, nō esse tamen sæpe responsum sit. *l. Cajus, de annuis legat. ff.* qualia tandem sint. Accursius, *in l. pecoris, de servit. rust. ff.* cui adstipulatur Bart. ita rem omnem absolvit, ut istiusmodi jura constituta aut legata habenti prædium, servitutes sint prædij, licet ad hæredes non transmittantur: si non habenti prædium vicinum, jura sint personalia. Hæc merito à recentioribus recepta non sunt, ab illis tamen sunt ex falsis causis damnata. Nos cum Iurisconsulto dicemus, legatis aut constitutis illis juribus, servitutem constitutam non videri, neq; in personam, neq; in rem, *l. cujus. ff. de annis leg.* *
7 Testator enim Potitianis meis prædijs ex prædijs suis Lucianis legaverat annua arundinis millia trecenta, atq; ita, qui prædia habebat prædium habenti, respondet tamen constitutā servitutem non videri, neque in personā, neq; in rem. quanto minus tum, quando non habenti prædium tale quid legatum est? in qua lege obiter annotabis, ante verba illa. *Ex prædijs* Potitianis, expungendam esse particulam *Ex*, quod ex posterioribus verbis legis ostenditur, cum ait, sed si dei commissi petitionem competisse ei, cui prædia Luciana legata sunt, non enim conjungit Potitiana cum Lucianis, quod in vulgari lectione male initio legis factum est. Deinde, si constitutis illis juribus servitutem constituisse dicimur, ea aut personalis erit, aut in rem, porro personalem constituisse dici non possumus, quia non usumfructum, non usum, nam cum ex eo quod ex fundo redactū est pars legatur, ususfructus legatus non est, *l defuncta. §. Sempronio. de usufruct. ff.* Ex eo enim quod redactum est qui partem legat, partem rerum corporaliū legat. notat Accursius *in l. si quis ita, de usufruct. ff.* ususfructus autem & usus, ut & cæteræ servitutes, jura sunt. Sed quid argumentis opus est, cum tam dilucide exposuerit Iurisconsultus, quod distent horum jurium legata ab usufructu? *l. fundi Trebatiani, de usu, & usufru. leg. ff.* & servitus quæ in rem sit illis legatis nulla contineatur, cum ad hæredes ut dixi, non transmittantur, contra recentiores, jura hujusmodi servitutes esse, Baldum, & Fabrum sequuti contendunt. Primum, quia dantur in quemcunq; possessorem, & à quocunq; vendicantur *l. ergo, §. final. de servitut. rusticor. ff.* contra naturā personalium obligationum, quæ fundum non sequuntur. *l. fin. §. final. de contrahenda emption. & venditio. ff.* sed nihil eo evincunt: Nam Iurisconsultus, *in l. ergo, de servit. rustic. ff.* cum ait, vindicari posse jus pecoris pascendi, spectat quod initio proxime

præcedentis legis dixerat, pecoris paſcendi ſervitutem, ſi prædij fructus maxime in pecore conſiſtat, prædij magis, quam perſonæ eſſe. Ideo nihil mirum, ſi addat vendicari: quia fundo, & à fundo debeatur, & perpetuo debeatur: quod nemo recte dicet, ſi perſona demonſtrata eſt: Primum, quia ſi demonſtratæ perſonæ jus vindicandarum ſervitutum tribuimus, fatemur ei quæſitũ jus in rem ſervientem, vendicatio enim eſt in rem actio: ſi ei in rem jus quæſitum eſt, alienans fundum ſuum jus illud transfert: jura enim realia in emptorem tranſeunt etiam tacite. *l. ſi aquæductus, de contrahend. emptione. ff.* At quod perſonis datur, ut non ad hæredem, ita nec ad emptorem, aut aliũ ſingularem rei ſucceſſorem transfertur, *l. 1. §. permittitur de aqua quoti. & æſti. ff.* quod inquit, perſonis datur cũ perſonis amittitur: ideoq; neq; ad alium dominum prædiorum, neq; ad hæredem, vel qualemcunq; ſucceſſorem tranſit. Præterea, demonſtrata perſona cui ſervitus debetur, non plus juris habet in ea ſervitute, quam fructuarius in ſervitute fundo fructuario debita: cũ neuter ad hæredem quicquã transferat: at exploratiſſimum eſt, fructuarium vindicandæ ſervitutis jus non habere. *l. 1. & l. uti frui. §. utrum autem, ſi uſusfruct. pet. ff.* Iam perſonis quod debetur, adverſus omnes vindicari jura non permittunt. *l. cum precibus. de rer. permut. Codic.* niſi in perpaucis, & ſingulari jure. ut in eo cui dederam ea lege, ut mihi alimenta præberet: lege enim ſi non obtemperet, mihi non condictionem ſolũ, ſed vendicationem quoq; Divi principes in hoc caſu, ſcilicet propter inſignem perfidiam dandam eſſe ſanxerunt. Conſtitutio eſt Imperatorum Valeriani & Galieni, *in l. 1. de donatio.* quæ ſub mod. Codic. Quod ſecundo loco objicitur, multo eſt levius: ſic enim colligunt, pro his conceſſionibus poſſeſſorinm competit. *l. 1. §. præterea illud, juncto §. permittitur, de aqua quotid. & æſtiv. ff.* Poſſeſſorium * autem pro juribus perſonalibus minime datur. *d. l. fi. quor. bonor. ff.* 8
nam interdictum quorum bonorum adverſus hæreditarios quidem debitores non datur *d. l. fi. quorum bonor. ff.* quin, nec niſi adverſus duo tantum genera poſſeſſorum, qui vel pro hærede, vel pro poſſeſſore poſſident. *l. 1. quorum bonor. ff.* quod copioſius explicat Theophilus, *in titul. de interdictis, §. ſequens diviſio.* debitor autem hæreditarius non modo nihil poſſidet hæreditarium, pro hærede, aut pro poſſeſſore ſed omnino nihil hæreditarium poſſidet quoquomodo, ſed tantum hæreditati debitum quorum longe diverſa cauſa eſt *l. videamus, §. ſi actionem de uſufr. ff.* præterea de qua re poſſeſſoriũ dicimus, in ea petitorium ſpectamus; ſed adverſus debitores

bitores hæreditarios unam persequimur debiti solutionem. Denique, nomina hæreditaria incorporalia sunt, tametsi id quod debetur plerunq; corporale sit: *Instit. de rebus corporeis & incorporeis. in princ.* sed interdicto quorum bonorum persequimur tantum corporum possessores: quo sensu excipi debet *l. final. quor. bonor. ff.* quod & Bart. docet *in l. 1. §. quod ait prætor:* aut dolo, *quor. legat. ff.* Et quod dicunt, pro his concessionibus possessorium competere, *ex l. 1. §. permittitur, de aqua quotid. & æstiv.*
9 Illud * non dijudicant satis diligenter, singulare enim est eo loco, ut concessiones illas personales interdicto tueamur, quia illud interdictum de ea tantum aqua propositum est, quam princeps ducere permisit, in quo est singulare, ut illud interdictum non quemadmodum cætera, causam præparet, nec ad temporariam possessionem pertineat. *l. 1. §. meminisse, de aqua quotid. & æstiv.* sed & proprietatis causam, & rei persequutionem contineat, & nonnulla alia interdicta, *l. 2.* ubi Accurs. copiose de his, *interdict. ff.* Superiora omnia confirmantur *ex l. Mela, §. quidam libertis, de aliment. legat.* quæ in hac quæstione est omnium celebratissima: in qua legatum aquæ non servitutem, sed debitũ personale continet. Cujus rei multæ sunt ibi causæ: & quia alimenta primum, deinde conjuncta scriptura aquam testator legavit: sic enim scriptum est. *Quidam libertis suis ut alimenta, ita aquam quoque per fideicommissum reliquerat*, ut ex conjunctione legati alimentorum, intelligamus legatum aquæ conjuncta scriptura factum, personæ relictum esse: sic nummorum legatum specie nummorum non demonstrata, cæterorum legatorum contemplatione interpretatur Iurisconsultus, *l. qui non militabat, §. Lucio Titio, de hæred. instit. l. si servus plurium, §. fin. de leg. 1.* deinde ex regionis natura, quia inquit: *Proponebatur in regione Aphricæ vel Ægypti res agi, ubi aqua venalis esset*, ut ex natura regionis solum emolumentum spectatum in fideicommisso intelligamus, hoc est, aquam relictam esse, aut si ea præstari non posset, quanto quis sibi aquam comparaturus esset: sicut dicimus quædam esse quæ more provinciarum coërctionem admittunt, cum in alijs provincijs impune fiant. *l. saccularij, §. sunt quædam, de extraord. criminib. D. de Nil. agg. non rumpend. C. l. unica.* Et quia legato illo aquæ continetur, quanto quis sibi aquam comparaturus esset. *Non videbitur*, inquit, *inutile esse fideicommissum quasi servitute prædij non possessori vicinæ possessionis relicta.* Quia hic nulla intelligatur relicta servitus, non quæ in rem sit, quod colligimus ex conjunctione legati alimentorum, non etiam

quæ

quæ personæ sit. *Quia tametsi haustus aquæ, vel pecoris ad aquam appulsus est servitus personæ, tamen ei qui vicinus non est inutiliter relinquitur,* quæ periodus conturbavit, & percussit omnium ingenia: ut aliquos non puduerit affirmare contextũ illum verborum depravatum esse,& corrupte legi duobus locis. Mihi nihil immutandum videtur, verum illud tantum meminisse oportere, non satis constitisse inter veteres Iurisconsultos habenda ne essent inter prædiorum rusticorũ servitutes aquæ hauriendæ aut pecoris ad aquam appellendi jura, & similia, §, *inter rusticorum. de servit. rust. præd. & urba. Instit.* unde illud est, ut servitus pecoris pascendi prædij magis, quam personæ videatur ita demum, si prædij fructus maxime in pecore consistat: ut videri possit spectata magis prædij, quam personæ utilitas. *l. pecoris. de servitu. rust. ff.* Illud etiam, ut fundum quem quis solum habet vendendo, excipere possit, ut pascere sibi in eo liceat, quanquã excipere quod prædij sit, non possit, sed tantum id quod personæ sit, quia tum, excepto jure pascendi videatur excepisse quod personæ, non quod prædij sit. *l. si quis uvas, de usufruct. ff.* Cujus rei ea est ratio, ne cum reliquis ariolemur, quia tum ususfruct. fundi acquisitus intelligitur acquisito jure pascendi, cum fundi servientis fructus omnis in pastione consistit. *argum. l. defunctus, §. fin. de usufruct. ff.* hinc illud, ut venatio in fructu non sit, nisi omnis fructus fundi ex venatione constet, *l. venationem, de usur. ff.* Ex quibus intelligimus, servitutes pecoris pascendi, & aquæ haustus, prędij, & personæ esse, & si liceat dicere ἀμφίβια, sed tamen ut maxime personæ sint, ei qui vicinus non sit, inutiliter relinqui, in quo genere sunt servitutes gestandi, vel in tuo uvas premendi, vel area tua ad frumenta, vel alia legumina exprimenda utendi, & his similia. hucusq; adumbravi, si non expressi servitutis naturam, quantum lustraturis mecum locos hujus rubricæ difficiles per singula capita, necessarium est.

SUMMARIA.

1 *Servitutum, cur aliæ personarum,*
2 *Aliæ rerum appellantur.*
3 *Et hæ dicuntur interdum non esse fundi?*

MARTIANUS L. I.

Servitutes aut personarum sunt, ut usus, & ususfructus: Aut rerum, ut servitutes rusticorum & urbanorum.

QUÆ diligenter & accurate ab interpretibus scripta sunt, eorum hic frustra expectabitur quicquam. Non enim veterum commentarios transcribere quod à multis fit, sed quod Antigonus dicebat, post illos, qui fruges optimas demessuerunt, culmos legere constitui.

1 Servitutes * ergo aut personarum sunt, quæ non modo sic appellatæ sunt quod personæ cohæreant, & una cũ persona finiantur, quod ab omnibus interpretibus traditum est: quanquam illa quoq; & præcipua est ratio, sed ideo quoque quod incipere sine persona non possint, ex quo fit ut servus hæreditarius inutiliter usumfructum stipuletur. *l. ususfructus, de stipulat. servor. ff.* quoniam in eo factum personæ desideretur. *l. hæreditas, de acquir. rer. domin.* Consistit enim in fruendo, hoc est facto aliquo ejus qui fruitur. *l. prima, quand. dies ususfr. leg. ced. ff.* adeo ut fructus fructuarij non fiant antequã ab eo percipiantur, etiam si ab eo solo separati sint. In quo est fructuarij, quam bonæ fidei possessoris deterior conditio. *l. qui scit, §. præterea, de usuris, ff.* Præterea personæ appellantur, quia tametsi ad eas persequendas in rem actiones sint proditæ. *l. si servit. vendic. ff.* tamen sicuti sublata semel personalis obligatio amplius restitui non potest. *l. qui res, §. aream, de solut. ff.* ita servitutes personarum re mutata in perpetuum pereunt: veluti ædificio diruto, cujus ususfructus mihi debetur, adeo extinguitur ususfructus, ut si iisdem tignis, & cæmentis repositum sit, nihilomagis restituatur ususfructus, ut nec personalis obligatio. *l. quid tamen, §. non tantum. & §. nam & si domus, de usufructu. ff.* quod non est in servitutibus prædiorum, sublatum enim ædificium, ex quo stillicidium cadit, si in eadem specie & qualitate reponatur, idem ædificium intelligitur. *l. servitutes, §. si sublatum, & l. si testamento, de serv. urb. præd. ff.* quæ disputabo fusius in eo contractu, quem de usufructu, usu & habitatione adorno.

2 Aliæ porro * sunt servitutes rerum, appellatæ rerum servitutes non modo quod ad omnem successorem transeant, quanquam id quoque verum est, sed etiam quia has servitutes non homines debeant, sed res. cui consequens est, ut liceat domino servientis fundi rem derelinquere, & ita præstanda servitute liberari: quod est animadversione dignũ, *l. & si forte, §. Labeo autem, si servit. vend.* & in multis servitutibus utilitatem habet: qualis est illa quæ oneris ferendi causa imposita est, quam qui debet, cogi potest parietem reficere ad onera vicini sustinenda. *l. & si forte, §. etiam de servitute si servit. vendi. ff. l. eum debere, de servitut. urbanor.* Cæterum si malit rem derelinquere, id ei liberum est, quia servitutes rerum non homines

mines debeant, sed res; homines autem si deberent, ut maxime cedere locis & res à se abdicare parati essent, nihilomagis liberarentur. *l. sed cum fructuarius, de usufruct. ff. l. is cum quo, de aqua plu. arcend. ff.* sunt ergo hæ rerum servitutes, quia illas non homines debeant, sed res rebus. Quod * si 3
est quo sensu dictum est à Iurisconsulto aquæductum fundi non esse. *l. 1. §. præterea Labeo. de aqua quot. & æsti. ff.* separatum à fundo, in difficili illo. *§. aquarum iter. l. arbor. com. dividun. ff.* Hæc certe magis inspectione digna sunt, quam quæ hic nonnulli incondite deblaterant, de servitute quam Deus irrogavit Cham, de servitute tabellionum, ascriptitiorum, & hujusmodi: sed quod ex Labeone utrobiq; relatum est de jure aquæ ducendæ separato à fundo, difficultatē non habet: ductus enim aquarum fundi non esse dixit, cum quocunque duci possent, quia eo casu usus aquæ personalis est, *l. Lucius. de servit. rust. ff.* cum nullius singularis fundi spectata est utilitas. Nam & cum indefinito & indeterminato usu ædibus tuis mihi uti permisisti, hæredes tui mutare voluntatem possunt: quasi precario utar. *l. Lucius, de donat. ff. quod & supra attigi.* Cætera quæ scribuntur, *in l. arbor, §. aquarumiter, commun. divid. ff.* non sunt perinde facilia, sed ea, in l. viæ. hoc titul. commodius exponemus.

SUMMARIA.

1 *Vnus ex dominis cur servitutem constituere non potest.*
2 *Si alterius quoq; jus sibi præripit, quæ sit adversus illum cautio.*
3 *Item quam ob causam proprietatis dominus ne consentiente quidem fructuario servitutem imponere potest.*
4 *In qua tandem specie verum sit meum esse, quod cum alio commune habeo.*
5 *In imponenda servitute, etiam eorum quibus jam debetur, voluntatem exquiri, sed non semper.*
6 *Inter duos communicatis prædijs quæ mutuo servirent, ab altero servitus alteri remitti non potest.* (*servitus:*
7 *Quod si fundo communi serviens fundus in commune redemptus sit, extinguitur*
8 *Cum per communem fundum unus ex dominis servitutem constituit, novissima demum cessione superiores confirmantur: idque qualem vim ac potestatem habeat interpretatio, l. receptum, com. præd. ff. satis ostendit.*

VLPIANVS L. II.

Vnus ex dominis communium ædium servitutem imponere non potest.

VAlde * compendiosa est hæc lex, sive utilitatem spectes, sive brevi- 1

 tatem,

tatem, & æquitatem ſummam habet. Æquum eſt enim ut in re communi nemo dominorum facere quicquam invito altero poſſit : neq; jure dominij. quia in pari jure potior ſit cauſa prohibentis. *l. Sabinus. comm. divid. ff.* neq; jure ſervitutis. quia res ſua nemini ſerviat. *l. in re cõmuni. de ſerv. ruſt. ff.* ac tametſi qui partis pro indiviſo dominus eſt, is totius rei dominus quodammodo intelligitur : & quod communiter habet in re quaſi in ſolidum habet. *l. is qui duas, de ſervit. leg. ff.* tamen re vera prædia dicimus aliquorum eſſe, non utiq; cõmuniter habentium ea, ſed alio aliud habente,
2 *l. littus. §. prædia. de verb. & rer. ſignific. ff.* Quid * ergo ſi unus ex ſocijs alterius ſocij jus ſibi præripiat, & quaſi ſolus dominus ſit, ad ſuum arbitrium uti re cõmuni velit, quomodo adverſus illum experiemur? *Plerunque propter immenſas*, inquit, *contentiones hujuſmodi res ad diviſionem pervenit : ſed & per cõmuni dividundo actionem conſequitur ſocius quominus opus fiat, aut ut id opus quod fecit tollat, ſi modo toti ſocietati prodeſt id opus tolli, ſed & ſi inter me & te communes ſint Titianæ ædes, & ex his aliquid non jure in alienas ædes meas immiſſum ſit, nempe tecum mihi agere licebit, aut rem perdere. Idem fiet, ſi ex proprijs tuis ædibus in communes meas & tuas ædes quid ſimiliter eſſet projectum : mihi enim ſoli tecum eſt actio.* Quæ Iuriſconſulti verba ideo adſcribere placuit, quia & me exercuerunt diu, & à paucis intelligi credo. Mihi ſic videtur. Uno ex ſocijs in re cõmuni invitis cæteris faciente, eũ jure quidem ſervitutis prohiberi non poſſe quominus faciat, propter ea quæ ſupra diximus : ſed recurrendum ad diviſionem, & ea facta, in parte fundi mihi adjudicata quæ cum pro diviſo mea ſit, jam pars non eſt, ſed totum. *l. recte dicimus. §. quintus de verb. & rer. ſignific.* negatoria actione recte à me prohiberi, cum cæteros omnes tum eum qui ſocius fuit. Sed & ſi communem rem nolis dividi, poſſum per cõmuni dividundo actionem conſequi quominus opus fiat. nam actione communi dividundo non illud agitur tantum ut res dividantur, ſed illud etiam, ut in re cõmuni ſocij invicem ſibi præſtent omnia quæ ex bono & æquo ſint. *l. ſi ædes. communi dividun ff.* aut ſi jam facto opere ea actione agam, id conſequar, ut id opus quod fecit ſocius tollat : ſed ita demum, ſi toti ſocietati prodeſt id opus tolli. Nam ſi exempli gratia, cum ædes vitium facerent, eas refeceris, aut tale quoddam opus neceſſarium vel utile toti ſocietati, conventus id non tolles. *l. ſi ædibus. de dam. infect. ff.* Quod ſi ex ijs ædibus quas tecum communes habeo in alias ædes meas proprias immiſſum ſit, mihi inquit tecũ agere licebit, aut rem perdere, quib. verbis

non

non illud dicitur, quod ineptissime Bartolus, Angelus, & alij fere omnes existimant, ab uno ex socijs licet stipulatione aut alia conventione nõ possit, præscriptione tamen communi fundo servitutem acquiri posse: quinimo, verba illa corruptissime leguntur. quia inepte dicitur, licere rem perdere. Locus ille mihi sic restituendus videtur, ut non perdere, quod hactenus omnes, sed partiri legamus. depravationem enim arguit vel vocum affinitas, illud igitur dicit eo loco Pomponius. Si ex communibus tuis & meis in proprias meas ædes immissum quid sit, mihi tecum agere licere, non cõmuni dividundo ut in lege proxime præcedenti, quod intelligimus ex verbis illis postremis legis, *mihi enim soli tecum est actio*, quia hic alteruter sociorum propriarum ædium jus tueatur, & communi dividundo judicium non nisi de re communi datur. *l. 1. vers. denique. commn. divid. ff.* sed licere agere, negatoria actione scilicet, illam enim intelligimus ex genere rei quam tractat. *l. Imperator. de in diem addictio. ff.* aut rem partiri licere, & ad divisionem venire: & in re demum divisa, experiri adversus illum qui nuper socius fuit. Quemadmodum si communem fundum ego & tu habemus, & vicinum fundum ego solus, si quid malitiose circa fines commiseris, consulit Iurisconsultus, ut vel communem, vel proprium fundum alienum, ut experiri post alienationem possim. *l. sed & loci. §. si communem. finium regundor. ff.* Illud nondum intelligitur, *cur in l. sed & loci. §. si communem. fin. regund. ff.* non competere finium regundorum judicium nõ modo directum, sed ne utile quidem. *at in l. sed & si de serv. urb. ff.* agere licere dixerit Pomponius, cujus utrumque responsum est. Et mihi quidem ejus rei ea videtur ratio, quia in actione finium regundorum proprietatis causa agitur, aut si mavis, proprietatis controversiæ cohæret id judicium, *l. si quis super sui juris. fin. regundo. C.* & in personam pro vindicatione rei est. *l. 1. finium regun. ff.* Et quod communiter socius habet, id jure eum habere quasi in solidũ constitit. *l. si is qui duas de servit. leg. ff.* unde si communem fundum ego & tu habeamus, & vicinum fundum ego solus, qui adversum te finium regundorum judicium accipiam, quod in personam est pro vendicatione rei, nempe vendicabo id quod pro indiviso & meum est, & à me possidetur: quod per absurdum esset: cum ei qui possidet nulla sit prodita in rem actio. *§. æque, de actio. Institut.* & hoc est quod Iurisconsultus ait. *in l. sed & si loci. §. si communem. finium regundorum. ff. Et scribit Pomponius non posse nos accipere, quia ego & socius meus in hac actione adversarij esse non possumus: sed unius loco habemur.* Alia quoq;

poteſt ratio aſſignari, quia ſi finium regundorum judicio adverſus ſocium experiar, duorum perſonam repræſento, & refero. ſi ſpectes fundum meum peculiarem & proprium cujus fines tueor, actoris: ſi communem fundum, cujus coerceri fines deſiderem, rei: unus autem duorum vicem ſuſtinere non poteſt. *l. ſi plures ſint. de pact. ff.* at in ſpecie legis *ſed & inter. de ſervit. urbanor. ff.* adverſus ſocium qui ex communibus ædibus in peculiares meas quid immiſit, agere negatoria poſſum. Quia tum, de eo tantum quod non jure à ſocio factũ ſit tollendo quæritur. Et eorum reſponſorum is mihi videtur eſſe ſenſus, tibi Lector, erit liberum non ſequi noſtrum in hac re judicium. ſed redeamus unde ſumus digreſſi. Unus * ex
3 dominis communibus ædibus ſervitutem imponere non poteſt. ejus rei ea eſt ratio, quia in ſervitute conſtituenda omnium eſt voluntas ſpectanda, quorum jus minuitur, *l. in concedendo. de aqua plu. arcend. ff.* Dices, ſi ſatis eſt exquiri eorum voluntatem, quorum intereſt, cur non conſentiente fructuario proprietatis dominus ſervitutem imponere poteſt? Non enim poteſt. *in l. ſed & ſi. §. fin. de uſufruct.* ſubjiciam verba, quia mihi videntur digna interpretatione. *Sed nec ſervitutem imponere fundo poteſt proprietarius, nec amittere ſervitutem: acquirere plane ſervitutem eum poſſe etiam invito fructuario Iulianus ſcripſit, quibus conſequenter, fructuarius quidem acquirere fundo ſervitutem non poteſt: retinere autem poteſt. & ſi forte fuerint non utente fructuario amiſſa: hoc quoque nomine tenebitur. Proprietatis autem dominus conſentiente ne quidem fructuario ſervitutem imponere poteſt.* Principio quæ dicuntur facilia ſunt. illa vero, *quibus conſequenter, &c.* non æque. quomodo enim conſequuntur? Recte, ſi expendas paulo diligentius. Nam ſi acquirere ſervitutem poteſt proprietarius etiam invito fructuario, quod prædixerat ex Iuliani ſententia: valde fuit conſequens, ut non poſſit fructuarius fundo fructuario ſervitutem acquirere. Nam ſi poſſet, proprietarius eo invito non poſſet. Æqua enim ſi utriuſq; poteſtas eſt, alter ſine altero acquirere non poteſt. *l. proprium. com. præd. ff.* quod addit, *proprietatis autem dominus ne conſentiente quidem fructuario ſervitutem imponere poteſt.* Id præter omnium opinionem dictum eſt. Nam cum alterutrius tantum intereſſe poſſit non imponi ſervitutem, utroq; conſentiente quid impedit ſervitutis conſtitutionem? hunc locum prętervolaverunt interpretes nimium celeriter. Nos quos dicitur proprietatis dominum ne conſentientem quidem fructuario ſervitutem imponere poſſe ſic excipimus, ut non de qualibet ſervitute verum ſit, ſed de ea tantum quæ formam

mam

mam, aut naturam rei mutet, ut ſint illa. *Niſi per quam deterior fructuarij conditio non fiat*, uno contextu legenda : in quibus illud quoq; intelligere debemus, in ſervitutibus perſonarũ tum demum vere dici deteriorem cõditionem earum fieri, cum rei forma aut natura mutatur. Cum in ſervitutibus prædiorum etiam tum vere deterior ſervitutis conditio dicatur, cum ſit gravior ſervitus, tametſi rei ſubſtantia non mutetur. Nam ſi ſtillicidium acquiſitum eſt, altius tolli poteſt, quia levior fit eo pacto ſervitus. Inferius demitti nõ poteſt, quia fit gravior ſervitus. in qua ſpecie reſponſum eſt, meliorem vicini conditionem fieri poſſe, deteriorem non poſſe, *l. ſervitutes quæ in ſuperficie. §. ſtillicidium quoquomodo. de ſerv. urba. ff. l. & ſi forte. §. fin. ſi ſerv. vend. ff.* Cujus contrarium in ſervitute perſonali conſtitutum eſt. Quia deterior & fructuarij & uſuarij cauſa fit etiam in meliorem ſtatum re commutata. *l. hactenus. §. fin. & l. ſequenti. de uſufruct. ff. l. fin. de uſu & habit. ff.* idcirco tam varie, quia rei ſpecie cõmutata cujus vel uſumfructum vel uſum habes, & uſusfructus extinguitur : prædiorum vero ſervitutes nihilominus peti poſſunt ſpecie commutata. *l. repeti. §. rei mutatione. quib. mod. uſusfruct. amitt. l. ſervitutes. §. ſi ſublatum. de ſerv. urba. præd. ff. l. ſi eo loco. ſi ſervit. vend. ff.* illud autem quod de proprietatis domino dictum eſt, ut ne conſentiente quidem fructuario ſervitutem imponere poſſit : ad eas tantum ſervitutes pertinere quæ rei ſpeciem vel formam mutent argumento eſt, quod mox excipit, ut religioſum locum facere conſentiente fructuario poſſit : tametſi tum rei ſpecies mutetur. *l. locum autem. de uſufruct.* Exceptiones autem eſſe de regula vulgatius eſt, quam ut probari debeat. Sed cur eas ſervitutes quæ rei ſpeciem mutant imponere non poteſt proprietarius conſentiente fructuario ? Ejus rei ea eſt ratio, quia ut ſupra dixi ea impoſita ſervitute interiret uſusfructus, quod noluiſſe fructuarium conjicimus, quia non dixit : Quod autem voluit, non potuit : & in uno voluntate deficitur, in altero facultate. quod in diſſimili ſpecie reſponſum eſt. *in l. quoties. de hære. inſtitut. ff.* Dicet quis, uſufructu ab hærede relicto poteſt hæres fundo fructuario vel ſervitutem imponere, vel prædia vicina liberare, quo caſu, fructuarius non aliud quã quod ſua intereſt petere ab hærede poteſt. *l. ſi ab hærede. ſi uſusfruct. peta. ff.* quod ergo ſolus proprietarius poteſt, quomodo non poteſt conſentiente fructuario ? Multos lex illa torſit. commodiſſime tamen dicetur, hæredem à quo relictus eſt fundi hæreditarij uſusfructus, ante conſtitutum uſumfructum ſervitutem ei fundo imponere, quia in reliquis quidem

dem legatis traditiones ab hęrede factæ ad tempus aditæ hęreditatis referuntur. *l. proinde si cert. petat. ff.* legatum vero usufructus non perinde retro agitur: quia cedere non intelligitur, neq; à morte testatoris, neq; ab adita hæreditate. *l. unica. §. libertatib. de cad. toll. C.* Et quia usufructus in fruendo, hoc est facto aliquo consistit. *l. unica quando dies ususfructu. leg. cedat. ff.* Deniq; de usufructu cum loquimur, semper intelligimur loqui de constituto usufructu. *l. 1. versic. sed ita demum. quibus modis ususfruct. vel us. amittatur. ff.* ut mirum non sit, si antequā hæres induxit fructuarium in fundum, quo facto demum intelligitur constitutus usufruct. *l. 1. §. dare de usufruct. ff.* potest fructuario fundo servitutem imponere: nam ipso jure id potest, unde est ab usufructuario, hoc quod interest ab hærede servetur. *l. 2. si ususfruct. petatur. ff.* quasi ipso jure hæres id po-
4 tuerit, sit tamen æquum fructuario succurri. * Sed unum ex dominis cōmunium ædium servitutem imponere nō posse falsum ex eo videri potest, quod nostrum quoq; jure id dicimus, quod cum alio commune habemus. *l. pupillus. §. fin. de rer. & verbo. signific. ff.* quod quam interpretationem habeat hic attingitur, vereor ne à timidis, remq; non exacte satis intelligentibus, dum alius proprie non videri meum quod cōmune sit existimat, sed ex ficta quadam interpretatione. Alius meum esse, sed respectu partis meæ tantum. Alius non simpliciter, sed secundum quid. quæ omnia sunt dubitantium somnia. Mihi videtur proprie meum esse quod mihi cum alio commune est. sed in ijs tantum, quæ sine incommodo sociorum in re communi facere possum. Unde illud (quia divortij faciendi potestas ex lege Iulia de maritandis ordinibus libertæ quæ patrono nupta esset adempta erat) ut qui cōmunem libertam habuit, ad beneficium legis Iuliæ solus admissus sit, licet alterius quoq; sit liberta. *l. illud. de ritu nupti. ff.* quia scilic. sine incommodo socij maneat nupta socio. Nec adversatur, quod ex plurib. socijs uno necato de communi servo haberi publica quæstio solet: quodq; in Syllaniano Senatusconsulto domini appellatione pro parte dominus contineatur, *l. 1. §. domini, de Senatusconsul. Sylla. ff.* cum videri possit socijs injuria fieri, quorum servus torquetur. Non enim magis interest aut necari, aut h redum ejus supplicium de communi servo sumi: aut quæstionem haberi, quam sociorum qui vivunt: cum aliter nulla domus tuta esse possit, *leg. prima, ad Syllani, ff.* quia vel quæstione, vel supplicio, prospicitur superstitem sociorum vitæ, & incolumitati, tota familia exemplo deterrita. Quemadmodum in simili specie responsum est militi adver-

adversus venditionem quam fecerat restitui postulanti, ejus interesse ratas manere venditiones à se factas. Ne, si quando ipse quid emerit eadem lege conveniatur. *l. ratas. de rescind. vend. C.* Sed in imponenda servitute non modo omnium dominorum, sed etiam eorum quib. jam est constituta servitus voluntas exquirenda est. *l. in concedendo. de aqua plu. arcen. ff.* quod ita demum verum est, si jus eorum minuatur. si enim aquæductus vel aquæ haustus sufficiens est: potest etiam pluribus per eundem locum concedi. *l. rusticorum. §. si aquæductus. de servitut. rustic. ff.* & in eo consentiunt omnes. Sed * cum receptum sit ut plures domini vel non pariter cedentes fundo communi servitutem & imponant, & acquirant: cur com- 5
municatis inter duos prædijs, ab altero, servitus alteri remitti non potest: quemadmodum personam electam augere numerum eligentium dicimus *in cap. cum in jure peritus. de elect. extr.* & actorem universitatis, cui experiri ab ordine concessum est, cum duæ partes decurionum interfuerint, connumerato inter eos eo quoq; qui decernitur. *l. plane. quod cujusque universitatis nomin. vel cont. eam agatur. ff.* Difficilis est hic locus, ejus tamen rationē exquirentibus nulla potest reddi aut compendiosior, aut verior ea, quam mox ibidem subdit: cum id fieri dicit prædijs pro indiviso possessis, quoniam non personæ, sed prædio debeatur servitus. Nam si communiter habeantur prædia, fieri necessario, ut in omnibus eorum partibus vel minimis, aliqua pars mea sit, alia quoq; pars tua sit. Sic enim si ex æquis partibus fundum mihi tecum communem tu & Titius possideatis certis regionibus, non à Titio totum semissem petere debeo, sed à singulis, te, & Titio, quadrantem. quoniam in omnibus partibus aliqua necessario mea sit, *l. Pomponius. de rei vendic.* Et cum duo hæreditatem possident, & duo sint qui partes ad se pertinere dicant, non singuli à singulis petere debent: puta primus à primo, secundus à secundo. sed ambo à primo, & ambo à secundo. neq; enim alter primi, alter secundi partem possidet: sed ambo utriusque. *l. 1. §. quinimo si pars hær. pet. ff.* Sic manente societate servitus quæ fundo communi debetur, tibi à me remitti non potest. quoniam ita mea sit, ut æque tua quoq; sit. & si quid aliud fundi est, quale quale sit. Id tamen efficere miseram & nimiam diligentiam juris, quam rationē stricti juris appellamus: aperte demonstrat Iurisconsultus *in l. 1. §. si ego, & §. item si cum me, si pars hæredit. petatur ff.* & adversus illam officio judicis consuli. Quæ stricti juris ratio. *in l. si unus. de servi. rustic. ff.* eo magis liberationem impedit, quod uterq; fundus & is qui ser-

viret, & cui servitus deberetur, proponebantur communes esse: ex eo enim alterum ex socijs servitutem alteri remittendo seipsum magis spectare videri. Sed * cum non extinguatur servitus communicatis prędijs mutuo & sibi invicem servientibus. *l. si unus ex socijs. de servit. rustic. ff.* Cur extinguitur, si communi fundo serviens in commune redemptus sit *in l. si communi. de servit. rustic. ff.* Habet hoc quoq; non parvam difficultatem, ut multi cum differentiæ rationem quærunt, quasi in tenebris pugnent: tametsi strenuum erroris ducem Accursium alioquin juris consultissimum habeant. Illi cum eo credunt cõmunicatis prædijs, quæ sibi invicem serviant, servitutem retineri per partes: quia diversa sit utriusq; causa.* confundi autem servitutem, cum fundus communi fundo serviens in commune redemptus est: quia in redimendo fundum qui servit communi fundo, plures socij unius loco habeantur. Hic plauditur ab omnibus Accursio, & gratulantur sibi nacti tantum ducem in re quam nõ assequantur. Mihi videtur ratio illa primum falsa, quoniam non satis sit cum de pluribus socijs loquimur, ut idem sit emptor, idemque venditor. si enim proprio fundo meo, & proprio tuo fundus serviat: Tametsi illum tu & ego in commune redemerimus, nihilo magis extinguitur servitus: quia proprio fundo per communem servitus deberi potest. *in l. si communi. versi. at si proprio. de servitut. rustic. ff.* & tamen in ea specie uterq; nostrum successit in jus venditoris, & uterq; nostrum emptor est. Deinde etiam illa vulgaris ratio Accursij nihil adfert lucis dubitationi nostræ. Postremo ex eo quoque suspecta est, quod prorsus ab illa diversa est quam Iurisconsultus reddidit, cum dixit, ideo redemptione servitutem extingui, quia par utriusq; domini jus fiat. Nos ergo extra Iurisconsulti responsum nihil quærens dicemus, ideo communicatis prędijs quæ invicem servirent nihilominus servitutem per partes retineri: quoniam communicatis prædijs par utriusq; jus non fiat. at redempto in commune fundo qui communi prædio serviat, extingui, quia tum omnium sociorum jus in utroq; fundo par esse incipiat. Sed quando demum efficitur par utriusq; jus aut quando non? facilis est ea inquisitio. Nam fundo qui meo & tuo serviat in commune redempto servitus extinguitur, quod par utriusq; domini jus in utroq; fundo esse incipiat. *l. si communi. de servit. rustic. ff.* Quoniam intelligi non possit quicquam interesse alterutrius nostrum servitutem non extingui, cum neuter fundus cujusquam nostrum proprius fuerit. At fundis qui mutuo serviebant communitatis, retinetur. *l. unus ex socijs. de serv. rust. ff.* Tum autem non fieri par u-

par utriusque jus ex eo apparet, quia communicatis duobus fundis qui singulorum proprij essent, intelligimus neutrum ex socijs in perpetuum fundi sui dominum esse desinere, ne pro parte quidem, quoniam distracta societate fundum quisque suum recipiat: & hoc interest inter societatem omnium bonorum, & communicationem certorum corporum. *in l. si tibi areæ. de præscr. verb. ff.* si tibi areæ meæ dominium dedero ea lege, ut insula ædificata mihi partem reddas: societas contracta non est, quia inquit, nemo societatem contrahendo rei suæ dominus esse desinit, ne pro parte quidem, ut ex specie potest intelligi, quia scilicet in communicatione certorum corporum ut diximus, cum à communione disceditur, quisq; suum recipit cum in societate omnium bonorum longe aliud servetur. *l. 1. §. in societate. pro socio. ff.* Sed redeamus unde primum nostra manavit oratio.
Unus * ergo ex dominis cõmunium ædium servitutem imponere non potest. sed omnes simul domini an possunt? Et responsum est per fundũ qui plurium est jus mihi esse eundi posse separatim cedi, ut tamen non aliter mihi acquiratur, quam si omnes cedant, & novissima demum cessione superiores confirmentur. *l. per plurium. de servit. rustic. ff.* & in formidabili illo responso. *l. receptum. com. præd. ff.* Nos videamus si terrificam & ferocem illã bestiã mansuefacere, & quasi ex colchide domatis tauris ignivomis & pervigili dracone aureum vellus auferre possimus. *Receptum est,* inquit, *ut plures domini & non pariter cedentes servitutes imponant, vel acquirant: ut tamen ex novissimo actu etiam superiores confirmentur.* Nondũ impegimus ad asperitatem aliquam, quia per planum ivimus. Illud tantũ in illis annotandum est. quod ait, *ut plures domini non pariter cedentes servitutes imponant.* In quibus enim jus civile plurium consensum desiderat, simul intervenire desiderat: unde summus Pontifex Innocent. tertius licet electioni à nonnullis factæ omnes, quorum jus eligendi esset, postea consensissent, eam tamen ipso jure irritã dixit. *in c. auditis. de elect. extr.* Preterea quia summo jure solet extingui obligatio, si in eum casum inciderit, à quo incipere non potest: quod hic fieri Iurisconf. docet. *in l. plurib. §. & si placeat. de verb. oblig. ff.* sic enim ait. *Et si placeat extingui obligationes si in eum casum inciderint, à quo incipere non possint: non tamen hoc in omnibus verum est,* subjicit paulo post: *nam pro parte dominorum servitus acquiri non potest: acquisita tamen confirmatur.* Itaq; merito Iurisconsultus dicit, receptum esse, h. e. benigne obtinuisse contra stricti juris rationem, ut scilic. plures non pariter cedentes servitutem imponant, & paulo

8

poſt, tempus tantũ eis remiſſum, quo dare facere vel diverſis temporibus poſſint. Et h. e. quod ait Iuriſconſultus prætorem tueri poſteriorẽ voluntatem. *l. ſi autem plures. de aqua plu. arcen. ff.* Quo loco pueriliter ineptit Accurſ. Pergamus. *Perindeque ſit atque ſi eodem tempore omnes ceſſiſſent, & ideo ſi is qui primus ceſſit, vel defunctus ſit, vel alio modo partem ſuam alienaverit, poſt deinde ſocius ceſſerit, nihil agetur: cum enim poſtremus cedit, non retro acquiri ſervitus videtur: ſed perinde habetur, ac ſi cum poſtremus cedit, omnes ceſſiſſent.* Hoc loco multis ſalebris obſeſſo hæremus cũ cæteris, ſed extricemur nos & qua licet exitũ quæramus. Nam in re tam difficili aſpernari nihil debemus quod probabile ſit. Primum ergo conſiderandum eſt ſervitutes eſſe ſtricti juris. *l. fructuarius novum rivum. §. ædificium. de uſufruct. ff.* Deinde duo hic requiri à Iuriſconſultis, primum ut omnes cedant, deinde ut noviſſimo cedente perinde ſit, atque ſi omnes ceſſiſſent. Cujus rei ea ratio, quia plurium ceſſiones ſunt actus æque principales, & ejuſdem poteſtatis; ſed cum duo actus ſunt ejuſdem poteſtatis, intelligi non poteſt, uter ab altero confirmetur. *l. generaliter. verſic. verum reo. de fidejuſſ. ff.* Idcirco neceſſariũ eſt ita omnes cedere ſeparatim, ut uno tempore ſimul omnes cedere videantur. nec ſatis eſt ſi quoquo tẽpore cedant, tametſi omnes. *Et ideo ſi is qui primus ceſſerit, vel defunctus ſit, vel alio modo partem ſuam alienaverit, poſt deinde ſocius ejus ceſſerit, nihil agetur.* Ejus ea eſt ratio. Primum quia cum noviſſimus cedit, perinde eſſe debet ac ſi omnes cederent, ne alioqui noviſſima ceſſio videatur priores confirmare. Sed nec mortuus, nec qui partẽ ſuam alienavit, poteſt videri cedere. Deinde, quia ubi qui primus ceſſit vel defunctus eſt, vel partem ſuam alienavit, mutatione dominij jam non idẽ fundus intelligitur qui prius fuit. Quã ob cauſam reſponſum eſt, defuncti uxorem quæ jacente hæreditate hæreditarium quid ſubtraxit, rerum amotarum actione teneri: ſi poſt aditam ab hærede hæreditatem etiã furti. *l. de iis. de fur. C.* Sic quoq; bona Caſtrenſia mutatione perſonę deſinunt eſſe Caſtrenſia. *l. per procuratorem. de acquir. hæred. ff. & l. fin. de inoffic. teſtament. C.* Sic etiam olim mutatione perſonæ fiebat novatio. *l. fin. de novat. C.* Alia quoq; ratio afferri poteſt. Nam quemadmodum quando eſt in poteſtate debitoris, an perficiatur obligatio, tempus contractæ obligationis ſpectamus, non id tempus quo de contrahenda tractatus habitus eſt. In acutiſſimis Pauli, Papiniani, & Aphricani reſponſis. *l. Titius. quæ res. pign. vel hypothe. de obligat. non poſſ. l. 1. & l. qui balneum. §. Titia prædium. qui pot. in pign. habean. ff.* Ita quoni-

quoniam post cessionem, primi, est & in ejus, & in socij qui non cessit potestate, ne jure servitutis valeat prima cessio: nō primæ cessionis tempus, sed id quo novissima cessione superiores confirmantur spectandum est: ut novissimo cedente omnes cessisse videantur, non potest autē videri cedere, qui jam mortuus est, aut qui partem suam alienavit. Nec potest aut ei qui primus cessit, aut ei qui novissime, consensus suus obesse: nisi separatim & diversis temporibus ita cesserint, ut cum novissimus cedit, simul omnes cedere videantur, quia cum auctū geri juris ratio impediat, tum consensus nihil obest. *l. si debitor. §. fin. quib. modis pign. vel hypoth. solvi. ff.* Nam licet contra strictam rationem juris responsum sit, non rationem juris, sed judicij, hoc est voluntatis spectari. *l. 1. de testamen. manumiss. Co.* Tamen hic potestas juris non autē judicij, hoc est voluntatis sociorū consideratur. vulgare enim est spectari effectum juris, non id quod à contrahentibus actum, aut cogitatum est. *l. si alij. de usufruct. leg. ff.* Idque adeo verum est, ut cui consuli propter stricti juris regulas non poterat mero jure ei Iurisconsultus maluerit ridicula consulere, quā quicquam permittere quod adversus diligentiam scrupulosam & anxiam esset. *l. sed & loc. §. si cōmunem, finium regund. ff.* Præterea non videntur omnes socij ex eadem causa promittere, cum ex intervallo promittant. *argum. l. si ventri. §. fin. de privileg. cred. ff.* Deniq; in ijs quæ non retrotrahuntur, inspicimus tantum illud tempus quo perficitur actus, non etiā tempus præcedens. *l. quod autem. §. fin. de dona. inter virum. & uxor. ff.* At cessio novissima retro non trahitur in illis verbis, *Cum enim postremus cedit, non retro acquiri servitus videtur, sed perinde habetur, atque si cum postremus cedit omnes cessissent.* Quorum interpretatio ex superioribus pendet. Nisi enim res in eo statu sit, ut qui prior cessit & hodie cedere possit cum novissimus cedit, nihil agitur, si enim cum postremus cedit, qui primus cessit vel mortuus est, vel partē suam alienavit, non potest videri ratihabitio quæ tacite insit novissimæ cessioni habere aut spectare aliquid præcedens quod ratū habeat. Nam & morte socij qui primus cessit, & ab illo suæ partis alienatione facta, extincta est personalis illa obligatio, quæ sola ex prima cessione nata est. *l. per fundum. de servitut. rustic. ff.* nec secuta est singularem rei successorem. *l. fin. de contrahen. empt. & vend.* Imo nec hæredem nisi fallens quasi solus dominus esset, cesserit. quo casu hæres evictionis nomine tenetur. *l. si quis per fundum. de evict. ff.* Cum ergo ratihabitio illa quæ inest novissimæ cessioni nihil habeat retro quod spectet: ubi qui primus cessit

vel mortuus eſt, vel partẽ ſuã alienavit, non trahetur retro. *l. fin. §. fin. & l. bonorum. rem rat. hab. D.* Magis puto, ſi ex duobus ſocijs longo temporis intervallo poſtquam primus ceſſit alter cedat, non videri ex noviſſima ceſſione ſuperiorem quæ jam olim facta ſit confirmari: neq; ad primam reſpexiſſe quæ noviſſime facta eſt. & hujus rei argumenta multa ſunt. Sic enim ubi juſiurandum tibi delatũ eſt, ſi multo poſt jures, nihil tibi tale juſiurandũ proficit: quia ex eo quo delatum eſt juratum non eſt. *l. non erit. §. fin. de jurejuran. D.* Præterea quia quæ multo pôſt fiunt, non intelliguntur ex cauſa præcedenti fieri, *l. fin. §. fin. quod vi aut clam. D.* Quid enim ſi ſinguli ſocij ſeparatim alius clã alio ceſſerint? quaſi obligari enim tantum. *l. per ſundum. de ſervit. ruſtic. ff.* non ſervitutem conſtituere voluiſſe videri poſſunt: quaſi non in hoc quoque conſentirent, *argum. l. an inutilis. de accept. D.* quamobrem addit Iuriſconſultus. *Igitur rurſus hic actus pendebit donec novus ſocius cedat, idem juris eſt etſi uni ex dominis cedatur. deinde in perſona ſocij aliquid horum acciderit. Ergo ex diverſo ſi ei qui non ceſſit aliquid eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt, tantum enim tempus eis remiſſum eſt, quo dare, facere, vel diverſis temporibus poſſint.* Novo igitur ſocio rurſus cedendum eſt, in cauſa eſt quod ſupra dictum eſt. quia ſcilicet prima ceſſio vim tantum habuit perſonalis obligationis. Nec perſonam cedentis egredi potuit. *l. per fundum. de ſervitutib. ruſtic. ff.* Ideo ſi vel mortuus eſt, vel partẽ ſuam alienavit antequã noviſſimus cedat, quia non eſt tranſmiſſa perſonalis illa obligatio nedum in ſucceſſorem in rem, ſed nec in ſucceſſorem juris, *per ea quæ ſupra diximus*: de integro omnibus cedendum eſt, quemadmodũ de eo reſponſum eſt qui furens cœpit teſtamentũ facere, ut illud ſanæ mentis factus complere non poſſit: ſed deintegro illi teſtandum ſit. *l. furioſum. qui teſtamen. face. poſſ. Cod.* ſed ex duobus ſocijs poſteaquam primus ceſſit, ſi deinde alter vel defunctus eſt, vel partem ſuam alienavit, hæredis quidem aut ſingularis ſucceſſoris ceſsio priorem non confirmat, verum ſatis eſt eum qui jam primus ceſsit quem Iuriſconſultus, appellat novũ ſocium, rurſus cedere. Ejus rei ea eſt ratio, quia cum ceſsit vel hæres, vel ſucceſſor in rem ejus qui non ceſſerat, ſocius fuit ei qui primus ceſsit, neque poſt ceſsionem hæredis vel ſucceſſoris in rem ulla perſonæ mutatio facta eſt. Ea dicuntur uſq; ad verſiculum *ergo & ex diverſo, &c.* Ex diverſo ergo ſi cum primus ceſsit, is qui non ceſsit vel mortuus eſt, vel partem ſuam alienavit: non ſatis eſt hæredem ejus, vel ſucceſſorem in rem cedere: quia quo tempore primus ceſsit, illis ſo-

illis socius non erat: Et post cessionem primi facta est personæ mutatio. Ergo de integro omnes cedere debebunt. Et hoc est quod dicitur in versicul. *Ergo & ex diverso.* Rem deinde omnẽ sic concludit, & perstringit. *Et ideo non potest uni, vel unus cedere.* Addit deinde. *Idemque dicendum est si alter cedat, alter leget servitutem:* ut scilicet omnes de integro cedere debeant. Sed quid obtinet si omnes legent? *Nam,* inquit, *si omnes legent servitutem & pariter eorum adeatur hæreditas, potest dici utile esse legatum: si diversis temporibus, inutiliter dies legati cedit.* Quod perinde est ac si diceret, in legata à pluribus servitute non quemadmodũ in cessa inter vivos, tempus remissũ esse quo servitus cedi à pluribus diversis temporibus possit: sed necesse esse, ut legata simul omnia & eodem momento deberi incipiant. Cur hoc? quoniam si pariter omnium adeatur hæreditas, legatũ est utile: quia tum eodem tempore ab omnibus videatur servitus constitui. si diversis temporibus, inutiliter dies legati cedit: quoniam alterutrius tantum adita hæreditate, alterius hæreditate jacente, quæ deinde adita quoque sit, mutatio personæ interveniat. Nam jacens hæreditas defuncti personam sustinet. hæres autem ubi adivit hæreditatem nova persona est, hæc autem probantur *in l. novatio autem. de novat. ff.* Sic deinde Iurisconsultus tanquam colophonem addens. *Nec enim sicut viventium ita defunctorum actus suspendi receptum est.* Sunt hic qui putent indefinite dici actus viventium suspendi, morientium autem non suspendi. Mihi videtur ratio contrahenda ad pręcedentia: ut sit sensus. Testamentis plurium sociorum servitute legata, non perinde recipi ut eorum hæredes diversis temporibus adeundo constitutant servitutem: quemadmodum receptum est ut plures socij inter vivos diversis temporibus & non pariter cedentes recte & imponant, & acquirant servitutem, quia si separatim & diversis temporibus utrorumq; adeatur hæreditas, semper ut diximus fiat personæ mutatio, & novatio. *l. novatio autem. de novat. & deleg. ff.* Sic fit ut ad hunc locum non pertineat quæstio illa, cur non mortuorum, ut vivorum actus suspendi possint, cujus rationem invicem altercantes & dissentientes interpretes frustra tanta solicitudine investigant. Cum, quæ illi quæstioni inest propositio falsa sit: nam ut non mortuorum, ita nec vivorũ actus puri suspendi possunt. *l. usus fructus. de stipula. serv.* Sed de his suo loco.

SUMMARIA.

1 *Receptus hujus responsi sensus quibus ex causis merito non probetur.*
2 *Qui sit tandem verus.*

3 *Vrbana prædia à rusticis quomodo distinguantur.*
4 *Eam dijudicationem necessariam esse.*

PAVLVS III.

Servitute prędiorum aliæ in solo, alię in superficie consistunt.

NON convenit inter interpretes hujus legis: dum alij vana opinione errantes tradunt recte sentientes. * Eam Accursius primum sic excepit, ut quæ servitutes in solo consistere dicuntur, eæ rusticæ sint. Quæ in superficie, urbanæ. sed pendet animo, & in diversa trahitur, ac magna levitate ab illis quæ bene sensit, descisçit. Mavult igitur sic interpretari: ut servitutes aliæ in solo consistant, hoc est, à domino soli, aliæ in superficie, hoc est, à superficiario constituantur, quia non sit verisimile, Paulum hic eam servitutum divisionem repetere, quæ à Martiano in prima hujus tituli lege prodita sit. Quasi sit insolens & deforme, si quod Martianus, idẽ enserit & Paulus: quod cum Accursio omnes existimant. Et ab illis inistijs sine ulla occasione in tractatum de superficiebus ruunt, & intempestive coacervantes omnia quæ in suo loco de superficieb. scripta sunt, huic brevissimo responso tenebras offundunt. Mihi de seperficiario nihil hic dici videtur. Primum quia conjugata non sunt superficiarius, & superficies: quoniam non sunt ex verbis generis ejusdem, nec ab uno oriuntur: & ut uno verbo cum Aristotele dicam non sunt σύσοιχα. Non enim qui locus superficiem habet, superficiarius est: sed ædes tantũ superficiarias appellamus: quibus quis in alieno solo fruitur. *l. superficiario, de rei vend. ff.* Nostras ædes tametsi solo & superficie constant, nunquã superficiarias appellamus. Et cũ incidit, ut de superficiario loquantur Iurisconsulti, semper ejus utilem petitionem dicunt, utilem constitutionem, utilem in rem actionem, & ex jure prætorio *l. 1. §. final. de superfic. D. l. in provinciali, §. fin. de nov. oper. nunciat. ff.* quorum omnium hic nihil est. Appellat ergo hic superficiem, non eam tantum quæ in alieno & conducto loco posita est, qua quis ex lege locationis vel conductionis fruitur, & quam prętor interdicto de superficiebus, & proposita in rem utili actione tuetur. *l. 1. §. sed longe utilius, de superfic. ff.* sed & id omne quod super terrã prominet: sive id in nostro, sive in conducto & alieno solo est. sic dicimus ædes nostras solo & superficie constare. *l. eum qui, de usucap. ff.* sic in loco vitibus consito vites superficiem appellamus. *l. certo generi, de serv. rust.* Aptius ergo dicemus servitutes prędiorum illas in solo consistere, quæ sublata superficie

perficie adhuc debeantur, * & præstari possint, contra, illas in superficie 2
consistere, quæ sublata superficie præstari non possint. Et ne nos hanc interpretationem commentos quis existimet, expendat verba Iurisconsulti. *Certo*, inquit, *generi agrorum acquiri servitus potest, veluti vineis, quod ea ad solum magis, quam ad superficiem pertineat, ideo sublatis vineis servitus manebit. l. certo generi, de servitut. rustic. ff.* vides ut eas servitutes ad solũ magis, quam ad superficiem pertinere dicat, quæ sublata superficie nihilominus debentur. Alias autem quæ sublata superficie præstari non possunt, appellat Iurisconsultus, ut & hoc loco, servitutes in superficie consistentes. *l. servitutes quæ in superficie, in princip. & §. si sublatum, de serv. urba. ff.* Est ergo hæc divisio vi & potestate eadem cum illa Martiani, qui rerum servitutes divisit in servitutes rusticorum prædiorũ, & urbanorum. *l. prima hoc titu.* Nec conturbari debemus quod eadem sit à Martiano posita. Nam & si Papinianus scripserat, intervalla dierum & horarum nõ ad temporis causam, sed ad modum pertinere jure constitutæ servitutis. *l. servitutes ipso quidem jure, §. fina. hoc titu.* Tamen & illud Caij paulo post adjectum est: usum servitutum temporibus secerni posse. *l. via, §. hoc usus, hoc titu.* Quorum locorum tametsi dissimilis est verborum figura: sensus tamen vi & potestate idem est. Sed ut maxime consentiant omnes in eo, ut ædificia prædia urbana appellentur, etsi in villa sint: quia urbanũ ædificium non locus, sed materia faciat. *l. prima, commun. prædior. D. l. urbana, de verbor. & rer. signific. ff.* Ita in eo dissident, stabulum quorum prædiorum numero haberi debeat, rusticorum, an urbanorum: Ulpiano inter urbana. *l. urbana, de verbor. & rer. signific. ff.* Neratio, inter rustica referentibus. *l. eo jure, §. 1. in quib. caus. pign. vel hypoth. taci. contrahat. ff.* quorum ut neutrum falsum est, ita utrumq; causam habet diversam, unde idem Neratius licere altius tollere, & officere prætorio vicini, vel cloacam habere licere per vicini domum vel prædorium, vel protectum habere licere, respondit rusticorum prediorum servitutes esse. *l. rusticorum, de servit. rustic. ff.* quia ut non locus, ita nec materia urbanum faciat: nec ædificij usus & opportunitas, aut patrisfamilias destinatio. sunt enim ad eam dijudicationẽ plura necessaria: nam & materiam * convenire. *l. ur-* 3
bana. de verb. & rer. signif. ff. & opportunitatem, ac usum, atq; patrisfamilias destinationem. *l. si horreum, in quib. caus. pign. vel hypot. taci. contrah. ff.* & urbanis ædibus magis, quam rei rusticæ custodiendæ comparatum esse oportet. *l. Tugurij, de verb. & rer. signific. ff.* Et quod præcipu-

um est in continentibus ædificijs esse. Et ideo si in agris ædificia juncta non sint, urbana appellari non possunt. Sic stabula quæ non sunt in continentibus ædificijs numero urbanorum non esse habenda responsum est: cũ à cæteris ædificijs separata sint. *l. eo jure, §. stabula. in quib. caus. pign. vel hypoth. taci. contrah. ff.* Et cum familiæ hercíscundæ judicium habeat locum in confinio prædiorum rusticorum, non urbanorum: ita demum in confinio plurium ędificiorum locum non habere responsum est, si ædificia juncta sunt: quasi separata verius rustica prædia appellentur. *l. sed & loci. §. hoc judicium, fini. regund. ff.* Quatuor ergo illa urbanum prædium efficient: non singula eorum. Multum autem interest urbanorum an rusticorum prædiorũ numero habeantur: nam in rusticis prædijs impedit servitutem medium prædium quod nõ servit. *l. qui sella, §. in rusticis, de serv. rust. ff.* cum interpositis quoque alienis ædibus servitus imponi possit. *l. in tradendis. §. interpositis. comm. præd. ff.* in eo quoq; eorum causa dissimilis est, quia jura prædiorum urbanorum pignori dari non possunt: sed viæ, itineris, actus, aquæductus pignoris conventio recepta est. *l. si is qui bona. §. fin. & l. sequ. de pign. ff.* Præterea qui viam habet, si opus novum nunciaverit adversus eum qui in via ædificat, nihil egit, *l. qui viam. de nov. oper. nunciat.* urbanas vero servitutes tuemur, & novi operis nunciatione.
4 *l. & si forte, §. fina. si servitus vendic.* Postremo ne omnia persequamur, * servitutes rusticorum prædiorum non utendo pereunt: urbana non omnimodo pereunt non utendo, sed ita, si vicinus simul libertatem usucapiat. *l. hæc autem jura, de serv. urb. ff.* & ex multis alijs causis.

SUMMARIA.

1 *Probabiles hujus responsi rationes.*
2 *Diei, aut conditionis adjectionem efficere, ut non prædijs servitus, sed magis personæ facultas quæsita intelligatur, in eo vera ratio statuitur.*
3 *Ex constitutionis forma, & adiacentibus multis, sæpe, ut & hoc loco intelligi, non prædijs plenam servitutem, sed personæ facultatem quæsitam.*
4 *Quam ob causam in multis juris locis traditum sit, viam, iter, actum, sub conditione legari, & promitti, vel ab eo qui fundum non habet. Sub conditione vero servitutem promitti, aut ab eo qui fundum non habet, nusquam legitur.*

PAPINIANUS IV.

Servitutes ipso quidem jure neque ex tempore, neque ad tempus, neque sub conditione, neque ad certam conditionem,

tionem, verbi gratia. Quandiu volam, constitui possunt. Sed tamen si hæc adjiciantur, per pacti vel doli exceptionem, occurretur contra placitum servitutem vendicanti: idque & Sabinum respondisse Cassius retulit: & sibi placere.

DIfficilis est inquisitio rationis hujus responsi. Et de commentarijs ad ejus enarrationem scriptis merito quis dicat, quod Aristo Chius de Dialecticorum argutijs, quas dicebat similes telis aranearum: quod plurimum habent artificij, minimum vero utilitatis. Illi itaq; in quorum manus hi nostri commentarij venient, sic putent: Quando ratio opinionem superat, tametsi non adhibeatur fides, tamen laudandum esse ingeniũ scribentis. Suscepto muneri satisfactum putabo: non modo si rationem constitutionis hujus expressero: sed etiam si adumbrare potero. Cur igitur ipso jure servitutes nec ex tempore, neq; ad tempus, neq; sub conditione, neq; ad certam conditionem constitui possunt? Proteus olim non est mutatus in tam varias formas, quam variæ sunt hac in re interpretum sententiæ, quarum tametsi nullam probo, omnes tamen prætermittere modestiæ meæ esse puto: & non incessere, & insectari invidiosis, & odiosis reprehensionibus quod multi solent. Nam & mihi olim accuratius, sed tamen non satis exacto judicio hujus responsi rationem exquirenti, occurrerunt multa, quæ ut non probo hodie, ita non penitus abdico & rejicio. & quia sunt non omnino inconcinna: proferam nonnulla, dum veram rationem cudo. * Ergo neq; ex tempore, neq; ad tempus, neq; sub conditione, neq; ad certam conditionem servitutem constitui ipso jure posse dicebam. Propterea quod cum natura sua prædia omnia libera sint. *l. Imperatores*, & *l. cum eo. de serv. urb. ff.* servitutis causam necessariam fuisse oportuit. *l. ex hoc jure, de justit. & jur.* Ejus autem argumenta multa sunt. Nam & damni infecti nomine inutiliter sibi caveri postulat, nisi qui necessario sibi timet: & ex causa quę alioqui vitari non potest, atq; ideo non is qui in meo deambulat, aut qui in meo lavat, aut qui in meam tabernam divertit. quoniam tales ex causa necessaria non timent futurum damnum: cum abeundo evitare periculũ possint. Sed ei tantum de damno infecto cavetur, qui vicinas ædes habet, ob eamq; causam ex necessaria causa timet: nec aliter se periculo subducere potest. *l. qui bona fide, §. qui damni. de damn. infect. ff.* Quin & ab initio utiliter constituta servitus impune non præstatur, si

incidat ut præstita nihil proficiat. *l. & si forte. si servitus vend. ff.* Deniq; libertatis favorem ex eo spectare & æstimare possumus facta cum rebus personarum collatione : quod liber homo ne volens quidem servus effici poterat, nisi tum demum cum passus se venundari tantam sibi ignominiæ notam inussisset, ut se libertate indignum ostendisset. Et liberum arbitrium quod per eam habebat vili accepto argento prodidisset. Actum quoque tanta solemnitate rem geri jus civile voluit, ut ex eo facile intelligas quanti libertatem fecerit. Talem enim, majorem viginti annis esse oportuit : & scisse conditionem suam, & pretij partem accepisse, & venisse ignoranti liberum. Sed quid argumentis opus est ? Cum ut maxime calcis coquendæ, & cretæ eximendæ servitus constitui possit, non tamen ultra possit, quam quatenus ad eum ipsum fundum opus est. *l. ergo, de servit. rust. ff.* Ergo cum servitutes necessitas invexerit, juris ratio postulat, ut quod necessitate introductum est, impositionem non nisi necessariam recipiat: & præsentem & perpetuam, & non eam quæ ex eventu conditionis, aut diei pendeat. Observatum enim est in jure civili, ea quæ propter necessitatem fiunt, & perpetua esse, & pure fieri debere. Quod experimur in adoptione, quæ recepta est in eorum solatium, qui nec liberos habent, nec habere possunt: neq; enim diem, aut conditionē recipit. *l. actus legitimi, de reg. jur. ff.* & quod magis mirere : si quis adoptatum emancipaverit, vel in adoptionem dederet, amplius eum adoptare, non potest. *l. adoptare quis nepotis loco. de adopt. ff.* ut intelligas eos actus, quos introduxit necessitas in perpetuum fieri debere. Cum debeat qui adoptavit uti beneficio legis, & non eam ludibrio habere crebro usurpato & neglecto ejus beneficio. Quod ipsum in causa est, ut cum inter cætera quæ ad ordinanda testamēta necessario desiderantur, principale jus sit de liberis instituendis, vel exhæredandis, non possimus sub conditione, aut ex die filios exhæredare. Quia certo judicio liberi à parentum successione removendi sunt. *l. sub conditione, de bonor. possess. cont. tab. ff. l. & si pepercerit. §. filius inter medias, de libe. & posthum. ff.* in his tamdiu acquievi, quoad longe aliud Iurisconsultus spectasse, posteriores dies qui priorum sunt magistri, docuerunt. Omnium error ortus est ex ignoratione illorum verborū, *Ipso jure.* Nam ut non ipso jure, ita nec ex bono & æquo servitutes ex tempore, aut ad tempus, vel sub conditione, vel ad certam conditionem constitui possunt. non enim ipso jure, quasi prætorio jure aliud obtineat: sed ipso jure dictum est illis modis servitutes non constitui, non quia sic con-

stitutæ

ſtitutæ non debeantur: ſed quia ipſo jure non debeantur jure ſervitutis. Quaſi faciat diei, aut conditionis adjectio: ut non prædijs ſervitus, ſed magis facultas quædam perſonæ quæſita videatur. Non valde abſimile eſt quod ſupra relatum eſt, ut maxime calcis coquendæ, & cretæ eximendæ ſervitus conſtitui poſſit, tamen non ultra poſſe, quam quatenus ad eum ipſum fundum opus ſit. Id enim abſolute ſi eo pertinere putes, ut nemo ex ſua cratæ fodina permittere alteri poſſit majorem cretæ quantitatem eximere, & ſibi tollere, quam quatenus is ad fundum opus habet, erras. Nam ridiculum eſſet, modum & finem dandi mihi eſſe ad fundi tui præſentem neceſſitatem: qui poſſum non modo eximendi immenſam quantitatem, ſed & cretæ fodinam ipſam tibi dare. quod ergo ait non ultra poſſe quam quatenus ad eum ipſum fundum opus eſt, intelligendum eſt, ut facultas illa jure ſervitutis cenſeatur. Nam amplius eo quod opus eſt ſi conceditur, res à præſtatione & facultate, & ad uſumfructum, vel ad donationis, aut venditionis, aut hujuſmodi contractus cauſam tranſit. * Illa autem interpre- 2
tatio ut ſervitute ex tempore, ad tempus, ſub conditione, vel ad certam conditionem conſtituta, non prædijs ſervitus, ſed perſonæ facultas quæſita intelligatur, ipſo jure fit: quaſi appoſita die, vel conditione, probetur ea conſtituentium voluntas. Sicut cũ nonnullorum fructuum agri pars legatur, qualis qualis fuerit legantis voluntas, eo ipſo quod pars legata eſt, non uſumfructum, ſed ex reditu annuo partẽ legatam ſtatuit Iuriſconſultus. *l. defuncta, §. fin. de uſufruct. ff.* quanquam non ſit facile aliam rationem reddere: quam quod ita poſita lex eſt. Sic dicimus in tutore qui pupillam ſuam minorem 25. annis necdum redditis rationibus ducit uxorẽ, vel filio ſuo jungit, non quæri qua affectione ductus ſit, Senatuſconſulto ſic accipiente, quaſi ea conjunctione fraudem adminiſtrationis tegere voluerit: ſed tutorem quaſi confeſſum de tutela infamari ipſo facto. *l. ſi tutor, de interdict. matr. Cod.* Sic quoq; tametſi in ſtipulationibus, in pactis factum verſetur. *l. ſi unus, §. pactus ne peteret. de pact. D.* injuriarum tamen actionem dicimus per pactum tolli ipſo jure. *l. ſi tibi decem millia, §. 1. de pact. ff.* quia ipſo jure & juris conſtitutione ſpeciali, diſſimulatione aboletur injuriarum actio, *§. fin. de injurijs. Inſtit.* Quod ſi diſſimulatione, multo magis pacto: plus enim ineſt pacto. Hinc etiam fortaſſe illud ad Herennium. Pacta quædam eſſe quæ legibus obſervanda ſunt, quædam quæ ſine legibus obſervantur ex conventu, cujuſmodi erit hæc conſtitutio ſervitutis quæ diem vel conditionem habeat. Nam ipſo jure pure

3 constituenda est. * Et quemadmodum hic, ita sæpe alias, ex constituendi forma intelligimus nõ prædijs servitutem, sed facultatem personæ permissam. veluti, si me precario rogaveris, ut per fundum meum ire agere tibi liceat. *l. veluti, de precar. ff.* Aut, si maceriam tibi in meo ducere liceat, etenim ne maceria quidem posita donatio servitutis perfecta intelligitur. *l. si precario, comm. præd. ff.* Quia qui precario rogatur, possessionis, & usus rogatur: non proprietatis. *l. certe. §. fin. de precar. ff.* Similiter quando nullius singularis fundi spectata est utilitas, *l. Lucius Titius. de servit. rust.* Aut ex natura servientis fundi. *l. si quis binas, de usufruct. ff.* aliquando ex genere legati, & regionis more, *l. Mela. §. libertis. de aliment. & cibar. legat. ff.* Nonnunquam ex affectione constituentium. *l. pater filiæ, de serv. legat. ff.* Constituta ergo servitute ex tempore, ad tempus, sub conditione, vel ad certam conditionem, plenam servitutem prædij constitutam ipso jure non intelligimus, sed magis personæ facultatem datam: tum quia tempus & conditio obligationis personalis causæ sunt. *l. obligationum fere. de act. & obligat. ff.* tum etiam, quia prædia præsentem & perpetuum servitutis usum requirunt, atq; ideo talem constitui quę pura, & perpetua sit: quomodo dicimus sententiam prædio dari, *l. qui a-*
4 *lienæ. §. fin. de neg. gest.* * Horum argumentum magnum est, quod tametsi multis juris civilis locis traditum sit, viam, iter, actum, sub conditione legari, & promitti posse: vel ab eo qui fundum non habeat, *l. existimo. de verb. oblig. ff. l. si fundum. de servit. lega. D. l. hæredes. §. an ea. famil. hercis. ff.* Nusquam tamen legitur servitutem sub conditione recte promitti, vel ab eo qui fundum non habet servitutem promitti posse. Sed quia ne hæc quidem omnino mihi satisfaciunt, dicam quod in Timæo plato, qui ad ea quæ ibi tradit vires nostras non sufficere dicit: sed credi jubet ijs qui ante dixerunt, quamquam nulla demonstrationis necessitate loquantur.

SVMMARIA.

1 *Modus hic qualem habeat significationem.*
2 *Quid sit non pertinere ad temporis causam, sed ad modum constitui servitutis.*
3 *Explicati duo loci, alter Pauli in l. cum de operis, de ope. serv. ff. alter Celsi in l. item si fundi. §. fin. de usufr. ff.*
4 *Si ex conventione, alternis annis, vel mensibus aqua ducitur, perinde una servitus est, ac si die tantum, aut nocte tantum ducatur.*

§. Modum

§. Modum adjici servitutibus posse constat, veluti quo genere vehiculi agatur, vel non agatur, vel ut equo dumtaxat, vel ut certum pondus vehatur, vel ut res illæ transducantur, aut carbo portetur. Intervalla quoq; dierum, & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis.

Modus * hoc loco longe aliam habet significationem, quam in titulo de ijs quæ sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur, & similibus, quo loco adscriptus modus, cum ad conditionem ejus conceptio respiciat ut quid fiat, vel detur, pro conditione observatur, sed modum accipimus pro genere usus, & forma utendi, quo sensu vox illa usurpata est à Iurisconsultis innumeris locis, si inquit, iter, actusq; sine ulla determinatione legatus est : modus determinabitur, *l. certo generi. §. si totus ager. de servit. rustic. Et in l. etsi forte. §. modus. si servit. vend.* Modus, inquit, refectionis in hac actione ad eum modum pertinet, qui in servitute imposita cõtinetur. forte ut reficiat lapide quadrato, vel structili. *Et l. 1. §. quod autem. ne quid in flu. publ. ripave ejus fiat. ff.* quod autem ait, aliter fluat, non ad quantitatem aquæ fluentis, sed ad modum, & ad rigorem cursus referendum est. *Et l. 1. §. nunciatio fit. de nov. oper. nuncia.* Si quid, inquit, contra leges, edictave principum, quæ ad modum ædificiorum facta sunt, fiet. multiplicem autem esse hujus vocis significationem, ut ex lectione veterum scriptorum intelligere potest quisq; : ita hic, inepte docetur, quemadmodum illud quoque, à conditione in cujus eventum dispositio suspenditur, quibus distet. Posteriora verba paulo sunt obscuriora, dum si ait : *Intervalla quoque dierum & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis.* Pressum enim & cõcisum hoc genus dicendi frequens in Papiniani responsis, lectorem sæpe nequicquam proficientem exercet. * Ego sic interpretor. Intervalla dierum & horarum ad temporis causam non pertinere, hoc est per temporum anfractus varios, & in sese cum intermissione recurrentes, & pro successu multiplici diei forte, mensis, vel anni, servitutes varias non nasci : sed earum unum & perpetuum jus esse, & usum quidem intermissione temporis divisum esse, jus non esse. sic enim Iurisconsultus comparat jus servitutis, & ejus usum, *l. 1. §. duo autem sunt genera. de aqua quotid. & æstiva. ff.* Cum ait quotidianam aquam ab æstiva differre usu, non jure, ut sic, intermissione

1
2

tem-

temporis divisa servitute magis præscribatur utendi modus, quam definiatur, quando & quoties constituatur servitus, ut crebra & ludibriosa fingatur servitutis creatio: quemadmodũ ante Iustinianum credebant multi, eis qui principali actione cecidissent, propter exceptionem triginta vel quadraginta annorum, superesse tamen ad usuras actionem: quia viderentur illis singulis annis usurarum actiones nasci. quod figmentũ juris ut ludibriosum sustulit Iustinianus. *l. eos. in pri. de usur. C. Addit: Sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis*, hoc est, utendi formam respiciunt. Modus non hic, ut dixi, utendi rationem significat. Sed & adeo alia multa, ut ejus ignoratione, multi juris civilis loci adhuc suum desiderent interpretem. Duos explicabo hac oblata occasione. * Alter est Pauli *in l.*
3 *cum de operis. de op. serv. ff.* Alter Celsi *in l. item si fundi. §. fin. de usufruct. ff.* Sic Paulus. *Cum de operis servi artificis agitur pro modo restituendæ sunt: sed mediastini. secundum ministerium, & ita Mela scribit.* Verba sunt obscura, sed Accursio, & alijs contra videtur. Nam sine controversia si explicant, pro modo, hoc est, arbitrio boni viri. Mihi non videntur assecuti Iurisconsulti mentem. Statuit enim interesse inter legatum operarum servi artificis, & legatum operarum servi mediastini: quia legatæ operæ servi artificis pro modo restituendæ & præstandæ sint, hoc est, pro communi utendi consuetudine. Exempli gratia, ut quia servo coquo ad epulas cõdiendas non ad agriculturam utamur, ne legatarius quoq; nisi ad epulas utatur: Id enim efficere artificium, quo servus instructus est. Legatæ vero operæ servi mediastini, qui vel vilissima quæq; inter servos officia solet obire: præstentur secundum ministerium, hoc est, in ijs tantum, quibus vivo testatore defungebatur. Et in summa, eo pertinent ea Pauli, ut in servo artifice, spectetur communis omnium hominum usus artificis servi: in mediastino, qui nullo sit instructus artificio, peculiaris usus testatoris. Celsus autem in hæc verba, *Trebatius scribit, sylvam cæduam & arundinetum posse fructuarium cædere sicut paterfamilias cædebat, & vendere, licet paterfamilias non solebat vendere, sed ipse uti, ad modũ enim referendum est, non ad qualitatem utendi.* Ad modum, inquit Accursius, hoc est, ut vir bonus uti debet. Ego ad modum referendum esse: hoc est, spectandum quomodo arundineto, vel sylva cædua omnes utantur, non ad qualitatem utendi, hoc est, non quomodo uti soleret testator, sed hæc hactenus. Illud quod supra diximus, intervalla temporum non pertinere ad temporis causam, ut per intervalla & intermissiones multas non sint plures servitutes diversarũ causa-

causarum, an non ex eo falsum est, quod responsum est, si alternis annis, vel mensibus quis aquam habeat, duplicato constituto tempore eam amitti non utendo: si vero alternis diebus, aut die tantum, aut nocte tantum, statuto legibus tempore, quia una servitus est: Quasi superiore casu plures sint servitutes per intervalla temporum? Sed non est dubitandum, * quin etsi alternis annis, vel mensibus quis aquam habeat, una tamen sit servitus, non plures: quemadmodum cum alternis diebus, aut die tantum, aut nocte tantum. Atq; eo differt usufructus à servitutibus rerum: nam ille cum alternis annis legatur, legata plura sunt. Legata autem alternis annis prædiali servitute, unum est legatum, *l. cum ususfructus. de usufru. leg. ff.* Sed constituta aqua ut alternis diebus, vel die tantum, vel nocte tantum duci possit, unam servitutem esse responsum est: non quod superiore, ut dixi, casu plures sint servitutes diversarum causarum, sed eo posteriore membro unā servitutem esse dixit, quoniam cum alternis diebus, aut die tantum, aut nocte tantum utimur, quasi continenter utimur, cum in illis quæ *parvo interstitio fiant.* nihil prius, aut posterius dici possit: sed omnia quasi simul & continenter fiant, *l. quidam in testamento. de pecul. leg. ff.* Itaque servitutem unam esse cum dixit, id non ad jus, sed ad usum retulit: tametsi servitus jus est prædij, sed & sæpe alias, καταχρηστικῶς ea voce usus est Iurisconsultus, veluti cum jus in alieno solo superficiem habendi, servitutem appellat, *l. si tibi homo. §. fina. de legat. 1.* & cum servitutis partem dicit, *l. aquam. in fin. quemadmodum servit. amitt. ff.* cum servitutum prædij, individuæ cum sint, nulla sit pars. Cæterum una an plures servitutes sint permagni refert. Nam una si est, aut tota amittitur, aut tota retinetur: si plures, contra. *l. una est via. de servit. rust. ff.* Quemadmodum & cum plvra legata sunt, per singula legata jus capiendi inspicitur. *l. cum in annos. de annuis legat. ff. l. pater Severinam. §. fi. de condit. & demonstra. ff.* & cum unū est legatum, semel tantū cedit, *l. nec semel. quand. dies leg. vel fideic. ced. l. 1. in princ. ff. quan. dies ususfruct. leg. ced.*

CAIVS V.

§. Via, iter, actus, haustus aquæ, ijsdem fere modis constituuntur? quibus & usumfructum constitui diximus.

Hac non eget interprete.

SVMMARIA.

1 *Longe diversa esse, servitutem temporibus secerni, & dividi.*
2 *Per singula verba discussa & exposita, l arbor. §. aquarum iter. comm. divid. ff.*

§. Vsus servitutum temporibus secerni potest: forte ut quis post horam tertiam usq; in horam decimam eo jure utatur, vel ut alternis diebus utatur.

1 VSum* servitutem temporibus secerni posse, quod hic dicitur, & servitutem dividi non posse, quod verum est, *l. viæ. infra hoc. tit.* longe sunt dissimilia. Ne dividi possit servitus ex eo efficitur, tum quia omnes partes fundi ejusdē modi sunt, *l. 1. §. illud Labeo. de aqua quot. & æsti. ff.* Tum, quia adversus constitutam servitutem nō nisi insolidum peccari potest, *l. eadem, §. Cato. versic. differentia. de verbor. oblig. ff.* nec ita in ejus parte vis fieri, ut non in toto fiat, *l. 1. §. item quæritur. de aqua quoti. & æstiv. ff.* Denique, quia tantum qualitate, prædium cui debetur, afficit, nec aliud est quam ipsum prædium qualiter se habens, *l. qui fundum alienum. ff. quemadmodum servitus amittatur.* ut verum sit eam in jure non in parte consistere. Usus vero servitutum temporibus secerni potest: hoc est interpolari, dividi autem non potest: nisi aut mensura, aut temporibus, quod ipsum est temporibus secerni, in difficillima *l. arbor. §. aquarum iter. ff. commun. dividund.* cujus interpretationem supra in hunc locum rejeci,
2 *aquarum. inquit, iter in judicium communi dividundo * non venire Labeo ait: nam aut ipsius fundi est*, hoc est, aut sic constituta est aqua, ut duci tantum ad certum fundum possit, *l. 1. §. præterea Labeo. de aqua quotid. & æsti. ff. Et ideo in judicium non venit*, scilicet quia omnes partes fundi, cui servitus debetur ejusdem modi sunt *l. 1. §. illud Labeo. de aqua quoti. & æstiv. ff. l. via. §. quæcunque. de servit. rust. D. aut separatum à fundo,* hoc est, aut sic constituta est aqua ut quocunque duci possit, *l. 1. §. præterea Labeo. de aqua quoti. & æstiv. ff. divisum tamen aut mensura, aut temporibus.* Hoc ideo, quia si sic constituta est aqua ut quocunq; duci possit, nisi jus aquæ divisum sit mensura, aut temporibus: cui constituta est, is omnibus suis prædijs etiam innumeris jus aquæ ducendæ simul acquirit: quod non potest. servitutem enim certam esse oportet, & certi fundi. *l. in tradendis. in princ. commu. præd. ff.* Cæterum nec hoc casu cum aquarum iter separatum est à fundo, & mensura, aut temporibus divisum, existimabat Labeo in judicium cōmuni dividundo venire: quasi jam divisum. Id autem

autem Paulus sic reprehendit. *Sed possunt jura interdum separata à fundo esse, nec mensura, nec temporibus divisa, veluti cum is cujus fuerunt plures hæredes reliquit, quod cum accidit, consentaneum est ea in arbitrium familiæ herciscundæ venire, nec videtur (inquit Pomponius) quare minus in communi dividundo, quam in familiæ herciscundæ judicium veniant.* Prosequitur illud membrum quo dixit separatum jus aquæ à fundo oportere divisum esse aut mensura, aut temporibus. Et idipsum jus aquæ mortuo eo, cujus fuit plurib. hæredibus relictis, appellat non divisum aut mensura, aut temporibus, cum sit separatũ à fundo, & quocunq; duci possit: quia nunc quoq; alia divisione opus sit inter plures hæredes, nã fundi si est jus aquæ, nulla inter hęredes divisione opus est, cum quamlibet fundi partem sequatur. & cum ut dixi, partes fundi, cui servitus debetur, omnes ejusdem modi sint: atque ideo fundum dividere sufficiat. Fundi autem cum non est, sed separatum à fundo, tametsi divisum mensura, aut temporibus cum cõstitueretur, rursum tamen inter plures hæredes particularis facienda est aquæ divisio per mensuras, aut tempora.

SVMMARIA.

1 *Partem hic appellari quæ nulla divisione prædij facta pro indiviso possideatur, demonstrata tantum & determinata.*

2 *Et quod vulgo traditur, eam intelligi quæ pro diviso possidetur, ineptum esse.*

PAVLVS VI.

Ad certam partem fundi servitus tam remitti, quam constitui potest.

DIviso fundo regionibus, ut demonstrari possit quid cujusq; sociorum sit, id quantumcunq; est, fundi partem non esse, sed fundum. Ex eo fieri, ut parti pro diviso quæ hic certa appellari nonnullis videtur, imponi servitus possit, idque accidere, cum vel plures à societate privata conventione abeunt. *l. si quis duas. §. si quis partem. commu. præd. ff.* vel ab arbitro adjudicationibus factis, *l. communi dividundo. §. 1. commu. divid. ff.* atque hunc esse legis hujus sensum existimant omnes interpretes: quibus ego non admodum repugno. Sequor * tamen libentius opinionem existimantium certam hic fundi partem appellari, fundi partem distinctam modo & regionibus, vel certis alijs signis determinatam, nulla fundi divisione facta, ut sit sensus, ad certam partem etiam pro indiviso, servitutem 1

constitui, aut remitti posse: ut non per totum fundum servitus diffusa sit: sed ad servitutis usum electa pars fundi, *l. certo generi. §. si totus. de servit. rustic. ff.* quod accidit ubi certus, ac finitus viæ locus est, *l. nam satis. §. sed si is fundus. quemadmodum servit. amittat. ff.* Id vel ex eo apparet, quia certam hominis partem recte dicimus: certum enim est, quicquid ostenditur vel nomine, vel ea demonstratione, quę nominis vice fungitur, *l. certum. de reb. cred. ff.* De homine tamen, aut mobilibus alijs cujuscunque generis sint, absurde diceretur, ea certis finibus aut modis à pluribus socijs possideri pro diviso, mobilia enim pro diviso possideri nō posiunt, *l. Pomponius. de rei vend.* Ex quo fit, ut certam partem eam quoq; recte appellemus, quæ pro indiviso possidetur, possideri autem pro diviso non possit. Accedit, quod fundo regionibus diviso ridiculum esset dubitari, an parti quæ pro diviso possideatur, servitus imponi possit: cum jam non sit pars fundi, sed fundus, & divisione regionibus facta, earum partium causæ amplius non misceantur, *l. nam satis. §. si divisis. quemadm. servit. amitt. ff.* Ergo certam partem hic appellat, quod locum in fundo, *in l. certo generi. §. si locus. de serv. rustic. ff.*

SVMMARIA.

1 *Vt pomum decerpere liceat, ut spaciari, ut cœnare in alieno possimus, neque rerum, neque personarum servitutes esse.*
2 *In servitute constituenda, aut prædiorum, aut hominum interesse oportet, non quovis modo, sed principaliter.*
3 *Cujusque rei facultatem jure servitutis deberi non posse.*
4 *In interdictis vero, de facto tantum quæritur utentis, non de jure servitutis.*

PAVLVS VII.

Vt pomum decerpere liceat, ut spaciari, ut cœnare in alieno possimus, servitus imponi non potest.

NUllus credo eorum est, quorum in hanc legem commentarios habemus, qui opera sua non se rudibus prospicere cogitet. Sed ea ad eum modum abutuntur, & tam infœliciter consulunt, ut lectorem magis varietate rerum non necessariarū, & ab illis excogitatarum obruant: & magis onerent, quam juvent, discentemq; incertiorem, quam ante fuerit, dimittant. Dum ille statuit, ut pomum decerpere liceat, ut spaciari, ut cœnare in alieno possimus, servitutes prædij non esse: quia nullus demonstretur fundus cui debeatur, sed personales servitutes esse, ad quas persequendas in rem

in rem actiones confessoria, & negatoria competant. hic vero contra, ut nec prædiorum servitutes esse, ita nec personarum, de quibus quia dijudicavi satis libere in præfationibus, nunc nihil necesse est dicere. Sed tamen cum constitutis illis, * ut pomum decerpere, ut spaciari, ut cœnare 1
in alieno possimus, servitutes personales constitutas dicunt, quas tueamur confessoria, & negatoria: valde mihi videntur immemores eorum, quæ multis locis inepte, sed tamen constanter prodiderunt, de negativa dictione proposita verbo potest, illam scilicet, omnem negare potentiam: secuti authoritatem gloss. *in cap. 1. de regul. jur. in 6.* Nam si negativa dictio præposita dictioni potest, omnem negat potentiam, illis verbis: *Servitus imponi non potest*, satis monentur, talem servitutem, ut vel prædij, vel personæ sit, imponi non posse. Sic enim ait: *Vt pomum decerpere liceat, ut spaciari, ut cœnare in alieno possimus, servitus imponi non potest.* Sed missos faciamus ariolos illos. unum est de quo dubitari adeo possit, ut neotericis quibusdam imposuerit, & in errorem eos impulerit. * si quo- 2
ties vicinorum interest servitutes valent. *l. quoties, hoc tit.* & illa, ut pomum decerpere liceat, aut spatiari, aut cœnare in alieno, utilitatem fundi augere possint, qui plurimi sit futurus hoc ei jure debito, cur non est recepta hujusmodi servitutum constitutio? hanc dubitationem sustulit Iurisconsultus *in l. fidejussoris, ff. de pact.* fidejussoris, inquit, conventio non proderit reo, quia nihil ejus interest à debitore pecuniam non peti. Imo nec confidejussoribus proderit, neq; enim quoquomodo cujusque interest cum alio conventio facta, alij prodest: sed tum demum, cum per eum cui exceptio datur, principaliter ei qui pactus est proficiat. Eadem quoq; ratione, si cui res ex stipulatu debeatur, eique à debitore legata sit, licet ex legato commodum sentire videatur quod dominium nanciscatur statim, nec expectet ex stipulatu dictionem, quodq; sumptum litis quem sustineret si ex stipulatu agens litigaret, lucretur: nihilo magis fideicōmitti ejus potest, *l. si mulier. §. si rem, de leg. 3.* quoniam satis fit quoquo modo legatum utile esse, ut fidei committi legatarij possit, sed præcipue in servitute constituenda, aut prædiorum aut hominum interesse oportet, non πρός τι, sed principaliter. Ejus enim non habetur ratio, quod fundus una harum servitutem acquisita, pluris utendi potest: id enim extra fundum est, atq; remotius: Et quæ sunt remotiora, non spectamus. Proinde, si ad habitationem certa sit quantitas annua relicta, & ita transactum sit sine prætore, ut habitatio præstatur, valet transactio: quia fructus habitationis præsta-

tur, licet ruinæ vel incendio subjecta est. Quod enim vitium facere ædes possint, vel forte exuri, id quia ex futuro pendet eventu, & remotius est, non spectatur. Et in summa, facultas decerpendi pomum, aut deambulandi in alieno, jure servitutis censeri non potest: non prædialis, quia ad prædij utilitatem non pertinet. non personalis, quia tametsi nonnullam personæ domini commoditatem affert, non sit omnis agri fructus legatus: quinimo nec omne pomum, sed ex ijs quæ provenissent, certus numerus. quanquam ne illud quoque satis sit ad usumfructum, si non omnis prædij fructus in pomis consistit. *l. defuncta. §. fin. l. si quis binas. ff. de usufruct.* Denique, quia non est facultas facta sumendi ex ijs quæ in prædio nascuntur, quod ad victum domini, familiæque suæ sufficiat: ut constitutus usus intelligi possit, *l. plenum. versic. Labeo & Proculus. de usu*
3 *& habi.* Nec debet mirum videri, si ut pomū decerpere liceat, * ut spaciari, ut cœnare in alieno possimus, servitus imponi non possit. Nam, nec super alienum ædificium superius habere jure servitutis quisquam potest, quanquam utilitatem præsentem habeat. Sic enim ait Iurisconsultus. hoc quod dictum est de immissis, locum habet ex ædificio alio in aliud. aliter enim supra alienum ædificium superius habere nemo potest. *l. hoc quod dictum ff. de servit. urb.* Quemadmodum etiam non potest ita servitus imponi, ut quis facere aliquid cogatur: tametsi stipulatori utile sit, *l. etsi forte. §. etiam, ff. si serv. vend.* ut intelligas, cujusque rei facultatem jure servitutis deberi non posse. Hoc autem jure utimur, ut non solum ad irrigandum, sed etiam pecoris causa, vel amœnitatis aqua duci possit, *l. hoc jure ff. de aqua quot. & æstiv.* quod non est superioribus contrarium. quia eo loco de momentanea possessione agitur, quam tuemur interdicto. Interdicto autem cum agimus, non quærimus sitne utilis aqua, an ad volu-
4 ptatem tantum comparata? Quemadmodum * nec illud, jurene aqua debeatur, an non. Nam & is cui aqua jure non debetur, si modo jure se ducere putat, interdicto recte utetur. *l. 1. §. sed si jure. ff. de aqua quotid. & æstiva.* cujus rei illa est ratio, quia in interdictis factum versatur, in actionibus quæ de servitutibus competunt, jus. *l. 2. §. fin. ff. si servit. vend.* si cui hæc non sufficiunt, videat quæ scripsi *in l. quoties, infra hoc titulo*, & se expleat.

SVMMARIA.

1 *Acquisitam servitutem confirmari, & servitutem per partes retineri, diversam habere significationem.*

2 Partem

2 *Partem hoc loco, dominij partem intelligi, tametsi possit & servitutis.*

§. Si prædium tuum mihi serviat, sive ego partis prædij dominus esse cœpero, sive tu mei, per partes quidem servitus retinetur, licet ab initio per partes acquiri non poterat.

PER partes retineri servitutem satis superq; dixi, cum legem hujus tituli secundam sum interpretatus: & inter cetera illud quod erat in eo difficilimum, docui: fundis duobus qui invicem serviunt communicatis, cur servitutes per partes retineantur: cum redempto in commune fundo qui communi servit, extinguatur servitus. Quo loco, conciliavi difficilima illa capita *l. unus ex socijs. & l. si communi. de servit. rustic.* Explicandum tamen tum quoq; fuit responsum Pauli obscurum, *l. pluribus. §. & si placeat. de verbor. oblig.* quod quia ad hanc rem pertinet, fiet quoq; hic satis commode. Sic Paulus: *Etsi placeat extingui obligationem, si in eum casum inciderit, à quo incipere non potest. non tamen in omnibus verum est. ecce, stipulari viam, iter, actum, ad fundum communem socius non potest, & tamen si is qui stipulatus fuerit, duos hæredes reliquerit, non extinguitur stipulatio.* Hucusq; plana sunt omnia, & ab omnibus recte excepta, quæ sequuntur non perinde. *Et pro * parte dominorum servitus acquiri non potest, acquisita tamen confirmatur.* Hoc est, inquit Accursius, firma remanet, quasi Iurisconsultus illis verbis dicat, servitutem per partes retineri. cum non illis, sed posterioribus id dicat. Respexit autem Iurisconsultus in illis prioribus verbis ad strictum jus civile: quo plures domini non pariter cedentes servitutes nec imponere, nec acquirere poterant, *l. receptum. ff. commun. prædi.* nisi enim uno & eodem tempore omnes cedebant, nihil agebant. quod, cum ex tota ea lege, tum ex verbo *receptum* satis intelligimus. Ne autem diversis temporibus cedere possent summo jure, in causa erat meo judicio, regula juris civilis, qua dicitur extingui obligationem, si in eum casum venerit, à quo incipere non possit. A qua regula Iurisconsultus excipit cessionem servitutis à pluribus, vel pluribus socijs, non pariter, sed diversis temporibus factam, cum sic ait: *Et pro parte dominorum servitus acquiri non potest, acquisita tamen confirmatur.* Cum enim ex duobus dominis alter jus eundi agendi per fundum communem vicino cessit, nihil egit. nam unus ex socijs fundi communis, permittendo jus esse ire, agere, nihil agit. *l. unus ex socijs, ff. de servit. rustic.* Nihil egisse autem, ad jus servitutis referre debemus. Nam extra causam servitutis aliquid egit ceden-

cedendo: qui, etiam antequam alter socius cedat, prohibere vicinum non possit, quominus jure cesso utatur, *l. per fundum. ff. de servit. rust.* Igitur si alter quoque cedat, obligatio primi quæ personalis erat, neque constiterat jure servitutis, post novissimam cessionem in servitutis causam transit: ut subtili ratione videri possit is qui postremus cessit, solus servitutem constituisse: atque ideo res pervenisse in eum casum, à quo incipere non possit: quia unus ex dominis fundo communi neque imponit, neque acquirit servitutem. tamen placuit acquisitam, tametsi ita, ut à persona tantum deberetur confirmari: ut post novissimam cessionem, plena servitus & à prædio debeatur. Addit. *Et propter partem dominij hoc evenit, si pars prædij servientis, vel cui servitus debetur, alterius domini esse cœperit.* Quod inquit Iurisconsultus, in acquirenda servitute diximus: ut servitus per partes acquisita confirmetur: idem quoq; in retinenda obtinet. ut scilicet per partes retineatur. & hoc est quod ait, *propter partem dominij hoc evenit.* Quod tum est, cum pars prædij servientis, vel cui servitus debetur, alterius domini esse cœperit. Illud quoq; animadversione dignum est, quod totus hic locus rectà legitur in vulgatis codicibus, sed corruptissime in recentioribus, veteribus codicibus, à literatore sciolo nescio quo depravatis, dum loco *propter partem*, per partem, loco *dominij*, mavult domini. Ergo servitus per partes retinetur, licet ab initio per partes acquiri non possit: quia quæcunq; servitus fundo debetur, & ejus omnibus partibus debetur, *l. via. §. quæcunque. ff. de serv. rust.* Per partes cum dico, partes dominij dico. quid si & per partes servitutis dixero, cum is qui iter & actum habet, si statuto tempore tantum jerit, actum non amittat, quia ire quoq; per se is potest, qui actum habet, *l. qui iter. ff. quemad. serv. amit.* Et cum, si in partem agri aqua influxit, etiam si non ad ultima loca pervenit, omnibus tamen partibus usurpetur, *l. si in partem, ff. quemad. serv. amit.* Sed quanquam hoc non admodum ineptè dici possit, tamen illud malo, ut quæ retinetur servitus per partes, ea singulis, tota, & integra debeatur, non quidem in toto fundo, sed in ea parte quam non habent, in sua enim parte, nemo jure servitutis quicquam facere potest.

SVMMARIA.

1 *In omnibus obligationibus quales quales sint, semper illa insunt sine quibus nihil nobis cautum est.*

2 *Exposita l. præses, C. de serv. & aq.*

3 *Constituta simpliciter servitute, utendi modus arbitrarius est, quoad domino servientis fundi non obsis.*

4 Lega-

4 *Legata servitute, neque hæredis, neque legatarij absolute facultas est, per quam velit fundi partem constituendi.*

5 *In servitutibus, utilitatem ejus cui debetur sine incommoditate ejus qui eam debet, spectandam esse.*

CELSUS VIII.

Si cui simplici usu via per fundum cujuspiam concedatur, vel relinquatur in infinito, videlicet per quamlibet ejus partem, ire, agere licebit: civili tamen modo nam quædam in sermone tacite excipiuntur: non enim per villã ipsam, nec per medias vineas ire agere sinendus est: cum id æque commode per alteram partem facere possit: & minore fundi servientis detrimento: verũ constitit, ut qua primum viam direxisset, ea demum ire agere deberet, sic, & Sabino quoq; videbatur, qui argumento rivi utebatur, quem primo qualibet ducere licuisset: postea quam ductus esset, transferre non liceret: quod & in via servandum esse, verum est.

SI stipulatus fuero, inquit Iurisconsultus, per te non fieri, quominus via, itinere, actuq; uti liceat: tametsi nõ me, sed aliũ nomine meo ingredientẽ prohibeas cõmittitur stipulatio, *l. si stipulatus fuero per te non fieri. ff. de verb. oblig.* Hoc ideo, quia etiam in * obligationibus in quibus alter alteri non obligatur, de eo quod alterũ alteri ex bono & æquo præstare oportet: sed de eo tantũ, quod palã verbis expressũ est, quales sunt illę, quæ stricti juris appellãtur, *l. quicquid adstringendæ, ff. de verb. oblig.* nihilominus insunt illa, sine quibus nihil est nobis cautũ, tametsi palã verbis expressa nõ sint. unde si cui simplici usu via per fundũ cujuspiã concedatur, vel relinquatur, tacitè actũ videtur, ut qua minore fundi servientis detrimento possit, per eam partem eatur. Ex quo illud quoque est, quod qui potest compendiaria apportare quæ refectioni necessaria sunt, si longiori itinere velit apportare ut magis onerosam causam eundi faciat, impune prohibetur, *l. veteres, ff. de iti. actuque privat.* tametsi qui iter per fundum stipulatus est, per quamlibet ejus partem ire possit: quia semper quędam in sermone tacite excipiuntur. Quod in causa est, * ut ex suo aquam ducere permittit, 2
ejusdem aquæ usum semper sibi tacite videatur excepisse: cum sit durum,

& crudelitati proximum ex suis prædijs aquæ agmen ortum sitientibus agris suis, ad aliorum usum vicinorum, injuria propagari. qui verus est sensus *l. præses, C. de servit. & aqu.* Quemadmodum & si cui lapides in tuo cædere permisisti, tacite videris excepisse, ne tibi necessarij lapidis usus intercludatur. *l. venditor.* §. *constat, ff. comm. præd.* Et in summa, consti-
3 tuta servitute, utendi modus * arbitrarius est, quoad domino servientis fundi non obsis: adeo, ut etiã nulla constituta servitute, tamen aquam superfluentem ex vicini fundo in suum derivare, dum opus in alieno non fiat, omnibus jus sit, *l. 1.* §. *ijdem ajunt aquam. ff. de aqua pluv. arcend.* Utque qui jus aquæ ducendæ habet, novum canalem, vel fistulam in rivo ponere possit, vel quidlibet aliud facere, nulla tali lege dicta, & omnino citra cõventionem, quoad fundum domino deteriorem non faciat. Quia ut eleganter Ulpia. ex sententia Labeonis ait, utilitas ejus qui ducit, sine incommoditate ejus cujus ager est, spectanda semper est, *l. Servius.* §. *si quis novum, ff. de rivis.* Igitur constituta servitute, utendi modus ex eo spectabitur, ut prodesse tibi eatenus, dum alijs non noceas, possis. Ex superioribus, de reliquis quæ hac lege dicuntur, judiciũ faciemus, atq; in primis de eo, quod placuit licere ei cui simplici usu per fundum via concessa est, vel relicta, per quamlibet ejus partem ire, quod considerandum paulo accuratius. Nam ei contrarium est, quod responsum est, si via, iter, actus, aquæductus, legetur simpliciter per fundum, facultatem hæredi esse, per quam partem fundi velit constituere servitutem, *l. si via, ff. de servit. rust.* Quorum locorum invicem inter se collatorum Andreas Alciat. exploratã habuit repugnantiam: sed eam, ut alij multi, ita composuit, ut eum plane non intelligas, locos autem illos, nihilo magis. Existimat enim interesse, simplex facultas, *ut in l. si via. ff. de serv. rustic.* an infinito fundo relicta sit: quod in hac lege factum existimat, ut priore casu hæredis sit electio, posteriore legatarij. Et quo sibi fidem faciat, nihil affert. Cum verba illa, *si cui simplici usu,* omnem ei abrogent fidem: nõ enim possumus simul, & simplici usu, & hac conceptione verborum, in infinito fundo, servitutem constituere. sunt enim pene contrarij constituendæ servitutis modi. Nam cum simplici usu constituo, hoc est, sine ulla determinatione, cum primum determinatus est locus, ea servitus consistit: Cæteræ partes agri liberæ sunt. *l. certo generi,* §. *si totus, ff. de serv. rust.* Et vero cui nominatim in infinito fundo servitus constituta est, per quamlibet fundi partem ire licet, iterq; si velit, subinde mutare, *l. nam satis. ver. cæterũ, ff. quemad. serv.*

serv. amitt. Quo fit ut existimem Andr. Alciat. virum alioqui omni laude dignum, non tam judicio, quam necessitate, in eam descendisse sententiam: Ego quoq; nihilo certior,& quasi repens humi post tam insignẽ virum, ejusq; & majores, & posteros, de his dijudicabo non libere, & fidenter, sed quasi fluctuans, ut in re parum comperta: Sic igitur statuo. In ea * quæstione, servitute simpliciter legata, utrius facultas sit per quam partem constituatur, hæredisne, an legatarij? illud de duobus quæri, quod de neutro eorum vere dici possit. Quia facultas ea, neq; hæredis est, neque legatarij: quod si verum est, non minus est ridicula illa quæstio, quam si quęras de duobus piscibus diversi generis, uter eorum canat dulcius, cum omnes mutos esse constet. Non est ergo aut hæredis aut legatarij facultas, servitutem per quam velit fundi partem constituendi. Nam in concedenda servitute, vel id actum est, ut totus fundus serviat, veluti ut per quamlibet fundi partẽ ire, agere liceat: vel, nulla partis destinatione facta modus determinatus non est, vel locus in fundo nominatus est: quartũ enim nihil est. Tamen ijs omnibus casibus, arbitri officium invocandum est, qui & locum, & modum determinare debet. Quibus non adversatur, quod de loco ei sæpe permittitur statuere, cui servitus vel concessa, vel legata est, *ut hæc l. Modo hæredi, ut in l. si via. ff. de serv. rust.* non enim absolute id alterutri eorum permittitur. alioqui nunquam esset necesse ad arbitrum recurrere, quod tamen quoquomodo generaliter constituta servitute necesse est: sed ei quidem cui constituta est, ut eam eligat partem, quia commodè & minore fundi servientis detrimento, ire, agere, vel aquæ rivum facere possit: quod hac lege jubetur. hæredi vero, si nulla captio legatario in eo sit. *l. si via. ff. de serv. rustic.* In summa, eligendo, ut hæres legatarij, & legatarius hæredis ita rem agant, ut suam agerent, *arg. l. 1. ff. de servit.* quod si constare inter eos non potest, qua commode, & minore fundi servientis detrimento designari locus debeat: tum arbiter dandus est, qui interdum hæredem volentem de loco statuere, interdum vero legatarium audiet. Et hoc est quod supra diximus, * in servitutibus utilitatem ejus cui debentur, sine incõmoditate ejus qui eas debet, spectandam esse, *l. servitus. §. si quis novum. ff. de rivis.*

(Margin numbers: 4 beside "In ea * quæstione"; 5 beside "gatarium audiet. Et hoc est quod supra diximus, *")

SVMMARIA.

1 *Servitute constituta, tacite illa jura sequuntur, quæ ad conservandam pertinent.*
2 *Vt interdum ex ea causa, utendi modus immutari, & gravior servitutis causa fieri possit.*

3 *Qualem recipiat interpretationem l. usufructuarius novum rivum. §. ædificium, ff. de usufruct.*

CELSVS IX.

Si iter legatum sit, quo nisi opere facto, iri non possit: licere fodiendo, substruendo, iter facere Proculus ait.

LOcus hic facilis est, neq; enim aut verba, aut res obscuritate laborant, ut offendere ad aliquid lector possit, nisi quid ἔξωθεν asciscat, ut undevis multi sine delectu faciunt, quibus satis est, si modo videantur nova fingere.
1 Ergo cum iter legatum est, ut & omni alia constituta servitute, * tacite illa jura sequuntur: ut reficere liceat, ut spacium relinquatur quo dextra & sinistra ad locum servientem is cui legata est, & fabri ad reficiendũ eant, & si quæ alia sunt perinde necessaria. *l. refectionis. §. fin. D. comm. præd.* adeo, ut qui reficere non patitur, perinde conveniatur confessoria, ac si servitutis controversiam facit, *l. loci corpus, §. si quis mihi, D. si serv. vend.* hoc ideo, quia servitutum usus, non nisi per refectionem, diuturnus esse potest, *l. eum debere, ff. de serv. urb.* Cujus rei tantam habuit rationem
2 Iurisconsultus, ut & utendi modum * immutare permittat, & graviorem efficere servitutis causam, conservandæ servitutis causa ut possit qui aquæducendæ jus habet, rivum qui ab initio terrenus fuit, si aquam non potest continere, cœmentitium facere, aut structilem terrenum, *l. Servius. §. Servius. ff. de rivis.* Atqui dices, ædificium inchoatum, fructuarius consummare non potest, etiam si eo loco aliter uti non possit, *l. usufructuarius novum rivum. §. ædificium, de usufruct.* Sed * hoc plus est in ea specie
3 quia ejus ædificij inchoati, ne ususfructus quidẽ relictus videtur: quæ posteriora verba efficiunt, ut intelligamus, aut omniũ bonorum, aut quotæ partis eorum usumfructum relictum in ea specie: Responsumque esse, eo legato eas res non contineri, quarum nullus fructus sit, ut ex generali definitione, quod fructuario acquiri non potest, proprietario quæratur, *l. adhuc interesse. §. quæstionis est. ff. de usufruct.* alioqui, si intelligamus tãtummodo unius illius ædificij inchoati usumfructum relictum, non facile est dicere, cur consummari fructuario non possit.

SVMMARIA.

1 *Multum interesse constituta sit servitus, an promissa tantum.*
2 *In eo constituitur hujus responsi ratio: per singula fere verba hypothesi explicatæ.*
3 *Stipulationem semel cuique acquisitam, non solere ad alium transire, quam ad hæredem, vel alium juris successorem.*

4 *Et quæ-*

4 *Et quæcunque gerimus, ex nostra persona debere initium sumere.*
5 *Vt vendicationem ex præsenti possessione dicimus, ita omnes quæ ex maleficijs sunt actiones, quasi ex præsenti damno nasci, idque quam habeat vim.*
6 *Vt stipulatio servi fructuarij acquisita semel fructuario, ad proprietarium transeat: id magis ex occasione, quam ex jure contingere.*
7 *Permagni interesse, legata habeant commodum pecuniarium, an aliud.*

MODESTINVS X.

Pro parte dominij servitutem acquiri non posse, vulgo traditur: & ideo si quis fundum habens viam stipuletur, & partem fundi sui postea alienet, corrumpit stipulationẽ, in eum casum deducendo, à quo stipulatio incipere non possit: pro parte quoque, neq; legari, neque adimi via potest: & si id factum sit, neque legatum, neque ademptio valet.

EIUS quod vulgo traditur, pro parte dominij servitutem acquiri non posse, & causas abunde satis, & effectus, supra non uno loco exposuimus: hic, vel præcipuus sese offert. Est, inquit, Iurisconsultus ex eo consequens, ut si quis fundum habens, viam stipuletur, & partem fundi sui postea alienet, corrumpat stipulationem, in eum casum ducendo, à quo stipulatio incipere non possit. Scimus in hoc tractatu vulgatissimum esse, neminem servitutem acquirere vel urbani, vel rustici prædij posse, aut eam debere, nisi qui prædium habet, *l. 1. 4. commun. præd.* illud quoque, longe lateque interesse inter servitutes constitutas & debitas. Nam * meum 1
debitorem usufructus nondum constituti si tibi delegavero, tametsi non novatur obligatio mea, tametsi debito tantum, ac nondum constituto usufructu id fecero, etiam me mortuo, usufructus tuus manet. *l. si ususfructus. ff. de novat.* qui ubi semel in persona mea constitit, ex persona mea extinguitur, *l. si ususfructus, ff. de jur. dot. l. necessario, §. fin. C. de peri. & commu. rei vend.* Quemadmodum & in ea specie, si à te emero, vel stipulatus sim, ut mihi liceat ex ædibus meis in tuas stillicidium immittere, non continuo mihi post conventionem, sed tũ demum, cum te sciente ex causa emptionis, stipulationis, vel hujusmodi conventionis immissum habere cœpero, & ad vendicandam & ad retinendam servitutem actio nascitur. *l. si à te emero. ff. si serv. vend.* Nam antequam in tuum immitto, nullum jus habeo. Et ideo si statutum tempus intercesserit antequam immitterem, quo servitutes deperdi solent, nihil tamen juris amitto, *l. si partẽ, ff. quemadmod.*

admod. servit. amitt. quia nihil tum immissum habui. Cujus illa est ratio, quia ut qui prędium emit, vel aliud quid corporale, si non in vacuam quoque possessionem inductus est, nullam in rem actionem habet. *l. qui praedium. C. de distract. pign.* Ita multo minus, qui servitutem vel emit, vel stipulatus est, cujus nulla est vacuæ possessionis traditio, sed habetur pro traditione usus: nisi uti cœperit, merito non habet confessoriam, quæ in rem est actio. hæc cum ita sint, si quis fundum habens viam stipuletur, & partem fundi postea alienet, corrumpit stipulationem: quia ante constitutam servitutem fundum alienavit, *l. si sub una. §. si quis viam. D. de verb.*
2 *oblig.* Alienata autem parte fundi, * amplius ei constitui non potest: quia pro parte dominij nemo servitutem acquiri possit. Ergo in eum casum deducta est stipulatio, à quo incipere non potest: quod ipsum hac lege sic colligitur. Sed & illud aliam rationem habet: qui enim viam ad fundum suum stipulatus ante constitutam eam, partem fundi alienat, corrumpit sti-
3 pulationem. quia * stipulatio semel cuiquam acquisita, non solet ad alium transire, quam hæredem vel alium juris successorem, *l. omnes. §. si hæres alienaverit, ff. usufructu. quemad. cave.* cum mero jure nemo, ex eo quod alius contraxit cum alio obligetur, *§. fin. Instit. de acqu. per arrogat.* sed & quæcunq; gerimus, cum ex nostro contractu originem trahant, nisi ex no-
4 stra persona initium sumant, * inanem nostrum actum efficiunt, *l. quæcunque, ff. de act. & obliga.* Quod si non transit servitutis stipulatio in rei pro parte successorem fundo alienato, quemadmodum non transit: certe nec illi qui servitutem stipulatus est acquiretur servitus, quia jam nõ sit nisi partis pro indiviso dominus: pro parte autem dominij servitus acquiri nõ potest. Dicet quis, an non quæcunq; actiones servi mei nomine mihi cœperunt competere, vel ex lege 12. tabul. vel ex lege Aquilia, vel injuriarum, vel furti, eæ durant, etiam si servus postea manumissus, vel alinatus, vel mortuus fuerit? *l. quæcunque actiones, ff. de act. & oblig.* An non etiã si quis prius, quã aquæ pluviæ arcendæ agat, dominium ad aliquem transferat fundi, ea actio ad eum transit, cujus ager esse cœperit, *l. si tertius. §. si quis priusquam, ff. de aqua pluv. arcend.* Cur igitur, aut non ei qui fundum habens viam stipulatus est, etiam alienata fundi parte, via nihilominus debetur? aut non ad eum transit, cujus pars fundi esse cœpit? Sed illius ea est ratio, quia nec stipulatori præstari pro parte potest: nec alienata parte, stipulatio viæ ex sua persona initium obligationis sumere potest. Cum & Aquilia, & injuriarum, & furti actio, & hujusmodi infinitæ quæ unius

unius generis ſunt, cum ex re naſcantur, *l. ex maleficijs. ff. de act. & oblig.* etiam prædio, vel ſervo alienato durent: quia ſemel cœperint, & conſtiterent. Sed neq; ad eum tranſit ſtipulatio vi, in quem partis alienatio facta eſt, ut aquæ pluviæ arcendæ, ut damni infecti actio, ut novi operis nunciatio, & innumeræ ejuſdem generis: quia illæ quoq; actiones, cum ex re non ex præcedenti actione naſcantur, tranſeunt videlicet in ſucceſſorem in rem: ſed ita, ut ex præſenti facto, vel damno naſcantur: ſicuti rei quoq; vendicationem ex præſenti poſſeſſione eſſe dicimus, *l. non alias, §. ſed ſi poſtuletur, ff. de jud.* Porro ſtipulatio ſemel acquiſita fructuario ad proprietarium tranſit. Quoniam * licet ſtipulatio in annos ſingulos facta, una ſit & perpetua. *l. ſenatus, §. fin. de mort. cauſ. don.* Tamen in ea 5
ſpecie, quod ad hanc rem pertinet, cum ſervus fructuarius in annos ſingulos operas ſuas locavit, plures erunt ſtipulationes plurium annorum, & per ſingulas ſtipulationes jus capiendi inſpicietur, ut ſingulorum annorum initio cujuſq; anni pecunia fructuario quæratur, ſecundum quæ, non tam ad proprietarium ſtipulatio tranſit, quam utriq; tantum acquiritur, quantum juris ratio permittit: quod contra ſtrictam rationem juris benigne receptum eſt, *l. ſi quis domum, §. hic ſubjungi poteſt. verſi. & magis admittit, ff. loc. & conduct.* ſcilicet, quoniam ſemper incertum ſit, in quem diem duraturus eſt uſusfru. *l. ſi ſervus communis Mævij. §. cum ſervus, ff. de ſtip. ſervit.* Et in * ſumma, ut ſtipulatio ſervi uſufructuarij acquiſita ſemel fru- 6
ctuario ad proprietarium tranſeat, magis ex occaſione, quam ex jure contingit: ut reſponſum eſt, tametſi in diſſimili cauſa, *in l. Labeo, ff. de rivis.* ſed vereor ne excurram longius. Illud an perpetuum ſit, ſtipulationem in eum caſum deductam, à quo incipere non poſſit, vitiari & corrumpi, quod ex aliorum opinione ita Marcellus refert, ut facile intelligas eum non ſequi *l. exiſtimo, ff. de verb. oblig.* & in quibus obtineat, hic ab interpretibus per multos diviſionum ſinus diſputatur. Inter cetera, in eo præcipue mihi nō ſatisfaciunt, ut nec plane egomet mihi: dum rationem inquirunt, propter quam & Papinianus *in l. verbis legati, ff. ad leg. Falc.* & eum ſequutus Iuſtinianus *in §. ex contrario. Inſtit. de legat.* Eo quod in diem, vel ſub conditione debetur, pure creditori legato, ſi vivo teſtatore dies venerit, vel conditio extiterit, utile eſſe nihilominus legatum ſtatuant: cum Paulo, inutile fieri viſum ſit, ſtatim atq; vivo teſtatore dies venit, quanquam ab initio conſtitit, *l. debitor, de leg. 2.* Eorum quæ illi ſcripſerunt nihil in hunc locum transferam: tantum inter illos locos dijudicabo, quam potero breviſſime.

viſſime. Illi enim inprimis mihi videntur valde ſecuro errore decepti, quibus Iuſtinianus videtur pro comperto & explorato habuiſſe, cum quis creditori ſuo in diem, vel ſub conditione debitum legavit pure, ſi vivo teſtatore dies venit, aut conditio extitit, legatum in eam cauſam perveniſſe, à qua incipere non poſſit: non enim Iuſtinianus id exiſtimavit, ſed contra. ait, ſibi non placere ſententiam exiſtimantium id legatum in eam cauſam
7 * perveniſſe, à qua incipere non poſſit, & propterea extinctum eſſe. Perveniſſe enim in eam cauſam negat. Duo enim ſunt in univerſum legatorum genera, alterum eorum quæ pecuniarum emolumentum habent: alterum, eorum quæ emolumentum quidem nõ habent pecuniarum habent tamen commodum aliud, quale eſt, ſi ſervus mihi legatus ſit, eumq; pure manumittere rogatus ſim: per ſervum enim quem pure rogatus ſum manumittere, nihil mihi quęri poteſt, ac propterea illius legati fructus nullus eſt. Cæterum nec eo manumiſſo, quia locupletior non eſt factus qui libertum acquiſivit, *l. nemo. §. locupletior, ff. de regul. jur.* Intereſt tamen mea libertum habere, cum propter ſucceſſionis ſpem, tum propter obſequia, & alia quæ ſunt ex jure patronatus. In illis legatis, quæ emolumentum pecuniarium continent, comprobata eſt ea regula, ut omnium fidei committere poſſimus, ad quos aliquid perventurum eſt morte noſtra, vel dum eis datur, vel dum eis non adimitur. *l. 1. §. ſciendum de leg. 3.* In ijs vero, quæ emolumentum pecuniarium non habent, ſed aliud quoddam commodum quod æſtimari non poſſit, ut maxime talia legata utiliter relinquantur, tamen eorum quibus relinquuntur fideicommittere non poſſumus, *l. ſi mulier. §. Iulianus. & §. fin. ff. de legat. 3. l. Titius. C. de oper. liber.* Ergo cum in diem, vel ſub conditione debitum creditori meo pure lego, & me vivo dies venit, vel conditio exiſtit, legatum in eam cauſam perveniſſe, à qua incipere non poſſit, negat Iuſtinianus, negat quoq; extinctum eſſe legatum, ſed nihilominus utile eſſe affirmat: non quia emolumentum habeat pecuniarium, ſed quia aliquod commodum ſentit ex eo creditor, & quod non expectet ex obligatione actionem, & quod debitum probare neceſſe nõ habeat, ut jam non pertimeſcat, aut ſumptus, aut vexationem litis, *l. ſi mulier. §. ſi rem. de leg. 3.* Paulus cum ait inutile effici legatum *in l. debitor, de leg. 2.* de legato intelligit emolumentum habente, quod in pretio, & in fructu ſit: quale qui accipit onerari fidei commiſſo, *ut ſupra diximus*, poteſt. Eorum evidens argumentum eſt, quod ſi debitoris mei pignus in teſtamento liberavero, negari non poſſit quin utile ſit debitori

debitori meo tale legatum quia & ejus rei precarium consistit. *l. certe.* §. *fin. ff. de precar. l. postquam pignus. cum ijs quæ ibi not. ff. de pact.* nihilomagis tamen ejus fidei committere possum, *l. si mulier.* §. *fin. de legat. 3.* & hæc est mea ratio an vera, subsisto sed tamen ut in re difficilima, ut mihi quidem videtur, plausibilis.

SVMMARIA.

1 *In plerisque actibus, non factum, sed juris potestatem spectari.*

2 *In nonnullis contra, non jus, sed factum.*

3 *Attamen quæ verba ad constitutionem servitutum pertinent, ea non ad factum, sed ad jus servitutis referri.*

4 *Quam ob causam viæ latitudo lege 12. tabul. definita est, ut in porrectum octo pedes habeat, in anfractum sedecim, aliarum servitutum latitudo nulla sit legitima.*

POMPONIVS XI.

Si tam angusti loci demonstratione facta via concessa fuerit, ut neque jumentum, neque vehiculum ea ire possit: iter magis quam via, aut actus acquisitus videbitur: sed si jumentum per eam duci poterit, non etiam vehiculum, actus videbitur acquisitus.

IN * ijs quæ agimus, aut etiam contrahimus, sæpe non factum, sed juris potestas spectatur, ut in ea specie, cum quis rem aliquam nactus bona fide possidere cœpit: quia non interrumpitur præscriptio ex posteriore rei alienæ scientia, *l. unica. C. de usucap. transform.* Ius enim * civile initium usucapionis inspici voluit, *l. sequitur.* §. *si antequam pariat. de usucap. D.* Contra, sæpe non jus, sed factum spectatur: veluti, cum dicimus alienarum rerum possessores fructus suos tamdiu facere, quamdiu bona fide possident: si cœperint scire quod possident alienum esse, nihil illis acquiri: quia in ea re, non ut in præscriptione, initium: sed singula momenta spectantur, *l. qui bona fide. de acqu. rer. dom. ff.* Quarum rerum differentiæ rationem affert Iurisconsultus *in l. bonæ fidei. de acquir. rer. dom. ff.* quia longa possessione acquirere ad jus, hoc est, ad usucapionem, fructus suos facere, ad factũ pertinet: ut quis bona, aut mala fide possideat. Tum quoq; cum tam angusti loci demonstratione facta via concessa est, ut neq; vehiculum, neq; jumentum ea ire possit: iter magis quam via, aut actus acquisitus videbitur: ut, quæ res uti agitur valere non potest, habet eum

effectum qui ex jure inducitur. Quoniam ut eleganter reſponſum eſt, tametſi in re diſſimili, quæ verba ad conſtituendam ſervitutem pertinent: non ad factum, ſed ad jus ſervitutis referuntur, *l. invitum, de ſerv. urb. ff.* ut & in omnibus quæ geruntur, ex jure ſumatur, quod agi intelligitur, *l. nec enim. de ſolut. ff. l. 1. de pact. pign. C.* Sicuti deniq; cum locatio, aut venditio conventione facta eſt, & nõdum res interceſſit, ſi emptor venditori tantum vel venditor emptori tantum acceptum fecit, acceptilatio in ea cauſa, non ſua natura, quia per ſtipulationem fit, in qua, quicquid palam verbis expreſſum nõ eſt, omiſſum intelligitur: ſed poteſtate conventionis valet, hoc eſt, non tam illud inſpicimus, quod uni tantũ eſt acceptilatum, quam quod ex eo contractu proficiſcitur, qui eſt ultro citroq; obligatorius. Itaq; tametſi alteruter eorum tantum, alteri accepto tulerit, tamen & is cui non eſt accepitlatum liberatur, perinde ac ſi conveniſſet inter eos, ut neuter ab altero quicquã peteret. *l. cum emptor. de reſcin. vend. ff.* Hic quoque, quamquam de conſtituenda actum ſit, tamen ſi ea latitudo demonſtrata ſit, per quam neque iumentum, neque vehiculum ire poſſit: iter, non actus acquiſitus videbitur propter loci demonſtrati anguſtias: ut ex jure ſumatur, id quod agi intelligatur, ne ſcilicet aliter reſpondentibus, nihil actum videatur: cum ſervitutum retentio, non interemptio ſtudioſa eſſe debeat, *l. inter antiquam. de uſu & hab. Cod.* Demonſtrari enim is agri modus debet, vel cum nullus determinatus eſt, ab arbitro ſtatui, in itinere quidem, quo quis pedes vel eques commeare poſſit: in actu vero, per quem & jumentum & vehiculum ire poſſit, *l. certo generi. §. at ſi iter. juncta. l. inter actum. de ſervit. ruſt. ff.* Actus enim, ut nec itineris latitudo, nulla eſt legitima, cum in via aliud juris ſit: cujus latitudo ex lege duodecim tabularum in porrectum octo pedes habet, in anfractum ſedecim, ut in ea conſtituenda ſi dicta latitudo nõ ſit, legitima debeatur. Quod tametſi fuit, ſi modo fuit & conſtitutum duodecim tabularum lege, & uſurpatum in itinere, & actu, itineris duodecim pedum, actus vero quatuor, latitudine lege definita, quod Alexander refert *in libris genialium dierum:* id tamen in Pandectis, aut Imperatorum conſtitutionibus nuſquam extat: non ut quidam putavit, neglectum à Triboniano & cæteris, ſed præteri-
4 tione tacite abrogatum, vel ut nõ neceſſariũ præteritum: oportuit * enim latitudinem viæ jure ſingulari definiri, certamque ac veluti ſtatutam eſſe: quia qui viam habet, non modo jumentum, aut vehiculum agere, ſed lapidem quoq;, aut tignum trahere, haſtam rectam ferre, deniq; omnia per fundum

fundum traducere potest: cumque tam late pateat, quia poterant traduci, vel trahi, quæ vix totus fundus caperet, maxime in obliquum versa: & in immensa illa facultate ejus qui viam habet, non poterat arbiter aditus modum viæ determinare, simul etiam ne ob eam causam totus fundus videretur servire, infinita illa quæque traducendi potestas ad eum agri modum coercita est lege, qui in porrectum, octo pedes, in anfractum sedecim habeat. Quemadmodum in fundo vendito, tametsi lapidicinæ ubicunq; sint, exceptæ sint: post tamen repertæ non videntur exceptæ. Ne aliter interpretantibus, totus fundus lapidicinarum sit, si forte in toto eo sub terra lapis sit, ut plane nihil sit quod venierit, *l. in lege. de contrah. empt. ff.*

SVMMARIA.

1 *Servitutes prædiorum in jure, non in parte consistere, atq; ideo incorporales esse.*
2 *Ideo quoque non usucapi, quia nec certam possessionem habent, sed natura sui intermissionem.*
3 *In quo continuarum, si modo sunt aliquæ, & discontinuarum, non est diversa natura.*
4 *Vt nec earum causa, quam omnes perpetuam habere debent.*
5 *In usucapione servitutum non conjunguntur tempora auctoris, cum temporibus successoris.*
6 *In amittendis vero contra servatur.*
7 *Actio quam quis diuturno usu, & longa quasi possessione nactus est, cur utilis appelletur.*
8 *Et in ea re, quam ob causam interdum id tempus decursum esse necesse est, quod hominum memoriam excedat.*
9 *Per magni interesse, usucaptæ sint servitutes, an constitutæ, vel quæ constitutarum loco habeantur.*

PAVLVS XII.

Servitutes prædiorum rusticorum etsi corporibus accedunt, incorporales tamen sunt, & idcirco usu non capiuntur: vel ideo, quia tales sunt servitutes, ut non habeant certam continuamque possessionem. Nemo enim tam perpetuo, tamque continenter ire potest, ut nullo momento possessio ejus interpellari videatur: idem in servitutibus prædiorum urbanorum observatur.

IMperator Iustinianus nudum jus Quiritium cum abolet, id appellat antiquæ subtilitatis ludibrium, quod nihil ab ænigmate discrepet, nec un-

quam videatur, nec in rebus appareat : sed vacuum & superfluum verbũ sit, per quod animi juvenum, qui ad primam veniunt legum audientiam, perterriti, ex primis eorũ cunabulis, inutiles legis antiquæ dispositiones accipiunt. Atq; utinam ut nudum jus Quiritum, ita infinita abrogasset, & in perpetuam eorum memoriam delevisset, quæ ex veteri stricto & exacto jure reliqua facta, bona ingenia exercent, ut illis pene solis personent legum scholæ : nihil nunc opus hoc loco esset, aut nostro, aut cujusquam labore : sed quia maluit antiquæ subtilitatis nihil penitus ignorari, posteritati inutilem obscuritatem invexit, vel potius reliquit, ut sæpe alias, ita hoc loco. Sed experiamur si quid lucis ei afferri possit. Quod eo facilius erit, quo majore diligentia à multis illustratus est : qui cum anteverterint, & rem attigerint, magna nos cura levarunt. Igitur servitutes prædiorum, tametsi corporibus accedunt, incorporales tamen sunt : ut & in hæreditate, quamquam agri, ædes, mancipia, & hujusmodi sint, quæ corporalia sunt : tamen ipsum jus hæreditatis incorporale est. §. *nec ad rem pertinet. de*
1 *rebus corpor. & incorpor.* Quamobrem * servitutes non in parte, sed in jure consistere Papinianus scripsit. *l. Mævius. §. fundo. de legat. 2.* & quia incorporales sunt, inquit, usu non capiuntur, cum incorporalia non possi-
2 deantur. Et * mox, vel ideo, inquit, quia tales sunt servitutes, ut non habeant certam continuamque possessionem, sed natura sui intermissionem, ac tametsi earum usus pro possessione habeatur, atq; ideo negari non possit, possideri eas aliquatenus, usucapiantur tamen nihilo magis, quia non habent certam continuamque possessionem, quam usucapio requirit, cum sit adjectio dominij, per continuationem possessionis temporis lege definiti. Nemo enim tam perpetuo, tamque continenter ire potest, ut nullo momento possessio ejus interpolari videatur. Est ergo servitutis, ut corporalium rerum possessio : alioqui, nec interpolari eam diceret, nec Scribonia lege, quæ usucapionem sustulit, quæ servitutem constituebat, quicquam actum esset. Nam omnino si non possidentur servitutes, ne usucapiantur quoque consequens est, etiam lege Scribonia non lata. Est tamen longe dissimilis, quia non certa, non continua, non quæ animo retineatur,
3 sed usu : deinque quæ facti sit, non juris. Ac * ne quis in hac causa continuas & discontinuas, quas vocant, diverso jure conscribi putet, primum, quia nulla id lege constitutum est, deinde, quia hac lege, quod in rusticorum, idem & in urbanorum prędiorum servitutibus observari dicitur. Postremo, quia ut servitutes quæ in superficię consistunt possessione retinentur :

tur : & ad hoc ut immissum habeam, per causam tigni possideo habendi consuetudine, & quasi facto quodam possideo, *l. servitutes quæ in superficie. de serv. urb. ff.* Ita, quia, per quem locum mihi viam, aut iter concessisti, electa parte qua consistit servitus, ut sint cæteræ fundi partes liberæ, tametsi non utar, in eam tamen calle seu malis semita, qua primum direxi, nihil à te fieri potest quo minus commode ire agere possim, *l. si stillicidij. vers. & similiter quemad. serv. amitt. ff. l. per quem locum de servit. rust. ff.* ob eam causam in tuo aliquo utor, & ut illas quæ in superficie consistunt, facto aliquo, & quadam quasi possessione viam, iter, actum, & rusticas omnes retineo. Et quia facto aliquo retinentur fere omnes, quæ vel in solo, vel in superficie consistunt, non est ullarum certa & continua possessio, quia facta omnia natura sui momentanea sunt, & intermissionem habent, *l. eum debere. de serv. urban.* Sed * tamen (quod multi parum intelligen- 4
tes cum possessione continua confundunt) omnes perpetuam causam habere debent, *l. foramen. de servit. rust. ff.* Si quidem constitutionem spectes, quæ & ipsa causa servitutum appellantur, *l. si prius. in principio de aqua pluv. arcend. ff.* eas pure constitui oportet : nam ex die, vel ad diem, vel sub conditione, vel ad certam conditionem constitutæ, prædiorum servitutes non sunt, *l. servitutes. supra hoc tit.* si fundum cui imponuntur, aut eum cui acquiruntur, debet ille quidem, nunquam non posse præstare aut pati : sic nullam aquam duci posse jure servitutis dicimus, nisi quæ perennis sit, *l. 1. §. loquitur. de aqua quoti. & æsti. ff. l. 1. §. hoc interdictum. de fonte. ff.* hic autem, vel ex naturali, vel ex necessaria, eaque perpetua causa egere. Hinc illud foramen in pariete conclavis, vel triclinij, quod sit proluendi pavimenti causa, neque flumen esse, neque tempore acquiri si in eum locum nihil ex cœlo aquæ veniat, *l. foramen de servit. urban. D.* Quia pavimentum proluere quod solebant veteres intessellatis, & alijs arte laboratis pavimentis, quæ assarota appellabantur, deinde spongijs exsiccare. ad voluptatem comparatum erat. Præterea, quia per id foramen non aqua pluvia, aut alia perennis extrudenda, & in vicini ædes mittenda erat. Sicque ea res, quia ex naturali, aut necessaria causa non fiebat, perpetuam causam non habebat. Tum etiam quia manu fiebat, intellegiq; non poterat, quid, quale, quantumq; esset quod tale constitutum erat : magis personæ facultas, quam ædibus servitus acquisita videbatur. Veruntamen
* quia nullarum servitutum certa & continua possessio est, nullæ quoq; u-
sucapi, ne hodie quidem summo jure possunt : utrunq; ex eo apparet, quia 5

vulgari jure is qui in alterius locum ſuccedit, longæ poſſeſſionis præſcri-
ptionem implet acceſſione facta poſſeſſionis autoris ſui : Et quod vulgo
dicitur, ad præſcriptionem omnium rerum complendam, conjunguntur
tempora autoris, cum temporibus ſucceſſoris, *l. dolia. §. fin. de contrah.
empt. ff. l. Pomponius. §. cum quis. & ſeq. ff. de acq. poſſ.* At non modo non
in ſervitutibus omnino, ſed nec in uſucapienda libertate earum quæ non a-
mittuntur per non uſum, niſi accedat aliquod factum ejus qui eam debet,
ſucceſſor utitur adminiculo ex perſona ſui autoris, ſed neceſſe eſt eum qui
contra ſervitutem fecit, ſic factum habere tempore continuo, quod præ-
ſcriptionem impleat: quamobrem ſi is qui altius ædificatum habebat, an-
te ſtatutum tempus ædes poſſidere deſijt, interpellata uſucapio eſt : is au-
tem qui eaſdem ædes poſtea poſſidere cœperit, non niſi integro ſtatuto
tempore libertatem uſucapiet, quia natura ſervitutum ea eſt ut poſſideri
non poſſint, ſed intelligantur poſſeſſionem earum habere qui ædes poſſi-
dent. verba ſunt Iuriſconſulti *in l. ſi ædes. §. libertas. de ſervit. urban. ff.* ut
dubitare amplius non poſſimus, nec urbanarum ſervitutum poſſeſſionem
certam & continuam eſſe. Quamquam illius reſponſi illa quoq; ratio eſſe
poteſt, quia cum is qui ſervitutem debet, libertatem uſucapit contrario fa-
cto, ejus libertatis poſſeſſio civilis eſt, non naturalis: atque ideo perſonam
non egreditur, vel poſſidentis, vel ejus adverſus quem poſſidetur, *l. 1. de*
6 *præſcript. long. temp. 10. vel 20. anno.* Quod * contra ſervatur in eo qui
jure ſuo non utitur, cujus quia negligentia continua eſſe poteſt, tametſi u-
ſus non poſſit, ideo tempus quo non eſt uſus præcedens fundi dominus cui
ſervitus debetur, imputatur ei qui in ejus locum ſucceſſit, *l. ſi quis alia. §.
tempus. quemad. ſerv. amittatur.* quaſi videatur, qui eam debet continuo
uſu libertatis eam uſucepiſſe. Sed quanquam ex ſupradictis cauſis ſervitu-
tes neque vere poſſideantur, neq; uſucapiantur ipſo jure. Tamen * ſi quis
7 diuturno uſu, & longa poſſeſſione jus aquæ ducendæ nactus ſit, utilem a-
ctionem habet, ut oſtendat per annos forte tot uſum ſe, non vi, non clam,
non precario, *l. ſi quis diuturno. ſi ſervit. vend. ff.* non quia ſervitus ullo
tempore uſucapiatur, ſed ex temporis diuturni uſu credatur jure fuiſſe cō-
ſtituta, quod nonnullis placere video: permagni enim intereſt, ſit conſti-
tuta ſervitus, an uſu & longa quaſi poſſeſſione quæſita. Sed utilem habet
actionem, quia ſummo jure nullam habet: longum autem id tempus qua-
le quale fuerit in acquirendis ſervitutibus, certe in amittendis vel neglige-
tia non utentis, vel culpa utentis non debito modo, aut tempore, aut ejus
qui o-

qui omnino ut maxime velit uti non poſsit, id tempus expectatur, quod in corporalium rerum uſucapionibus præſcriptum eſt, *l. ſicut uſumfruct. de ſervi. & aqu. Cod.* ut tamen non uſum eſſe non ſufficiat, ſi modo non utentis nulla ſit culpa aut deſidia, *l. ſi quis ex fundo. quemadmod. ſervit. amitt. ff. l. & Atilicinus. de ſervit. ruſt. ff.* Qua in re illud quoq; ſpectatur, ſitne ſervitus quæ aſsiduam ejus cui debetur operam deſideret, atque manufactum opus, quæque in faciendo conſiſtat: an quæ poſſeſſione retineatur, multaq; alia obſervantur, quæ ad hunc locum non pertinent, in quo non de amittenda, ſed longa quaſi poſſeſſione acquirenda agitur. Sed * hic 8
oritur maxima turba inter interpretes, quia in ea re id quoq; tempus conſtitutum & definitum ſit, quod hominum memoriam excedit, *l. hoc jure. §. ductus aquæ, de aqua quotid. & æſtiv. D.* ſic enim ait, *ductus aquæ, cujus origo memoriam exceſſerit, jure conſtituti loco habetur.* Plerique exiſtimant ibi requiri ut originis ductus aquæ non extet memoria, quia ageretur de præſcribenda aqua, quæ ex flumine publico, non quæ ex fonte privato duceretur: idq; ex antecedentibus colligi. Eam cum ſine principis juſſu & authoritate ducere nemo poſſit, *l. 1. §. permittitur. de aqua quotid. & æſtiv. ff. nec uſu,* & quaſi poſſeſſione acquiri niſi ejus temporis, cujus nō extet memoria: quia eo ſolo tempore, alia quoq; quæ ſolus princeps concedere poteſt, præſcribantur, *c. ſuper quæſtionum. §. præterea. de verbo. & rer. ſignif. ext.* Alij agi quidem de privata aqua, quæ ex privato fonte duceretur, attamen tantum tempus ad eam præſcribendam non requiri abſolute: ſed eo requiri tamen, ut ſolo uſu & tempore acquiſita, pro conſtituta habeatur. Illi mihi videntur aſſequuti quidem verum ſenſum, ſed quid interſit conſtituta ſit, an uſu & longa quaſi poſſeſſione acquiſita, nondum percepiſſe, ac à ſeipſis diſſentientes cum magna fiducia erraſſe omnes, cum tradiderunt communi conſenſu, utilem actionem quam parit diuturnus uſus, & ſervitutum longa poſſeſſio, à directa non differre, ſed utranque eandem vim ac poteſtatem habere: quia non referre reſponſum ſit, directa quis, an utili actione agat, *l. actio. de negot. geſt. ff.* Tametſi enim in cæteris nihil interſit, extet ſervitutis memoria, vel non extet, *l. 2. §. apud Alphenum. de aqua pluv. arcend. ff.* tamen in hac cauſa permagni refert: aquæductus enim conſtitutus cum eſt, ſi qua in rivo naſcatur aqua, tacite lucrifit ab eo qui ducit. *l. hoc jure, §. aqua qua in rivo. de aqua quot. & æſti. ff.* Subijcit mox Iuriſconſultus, ductus aquæ cujus origo memoriam exceſſerit jure conſtitui loco habetur, ut ſcilicet & qui aquæductum

habet,

habet, cujus origo memoriam excedat, quia & is conſtitui loco habetur, aquam ſi qua in rivo naſcatur, lucrifaciat. Non autem lucrifaceret, ſi tantum conſtituto legibus tempore uſus, aquæducendæ jus nactus eſſet. Nam eccleſiarum parochis, quia ad eos jure cõmuni decimarum perceptio ſpectat. *cap. cum in tua diœceſi, de deci. extra*, ſicut aliorum omnium proventum, ita & novalium decimæ debentur, *cap. commiſſum eſt nobis, de deci. extra.* Et tamen ijs, qui adverſus parochum decimas tempore conſtituto præſcripſerunt, novalium decimæ non acquiruntur, *cap. cum contingat, de deci. extra.* Nimirum, quia illis ſuo jure debentur, his non, niſi
9 propter diuturnum uſum, & longam quaſi poſſeſſionem. Ex * quo facile eſt intelligere, intereſſe, uſucaptæ ſint ſervitutes, an conſtitutæ, vel quæ conſtitutarum loco habeantur, & hic mihi videtur ſenſus, §. *ductus aquæ. per conjunctionem proxime præcedentis.*

§. Servitus itineris ad ſepulchrum privati juris manet, & ideo remitti domino ſervientis fundi poteſt, & acquiri etiam poſt religionem ſepulchri hæc ſervitus.

OFficioſa pietate veteres curaverunt funera multis modis, magnaque fuit exequiarum pompa, quia in ſepultorum animas donec cadavera ſepulturæ conderentur, errare credebant, hinc illa:

Cocyti ſtagna alta vides, ſtygiamque paludem.
Dij cujus jurare timent, & fallere numen:
Hæc omnis quam cernis, inops, inhumataque turba eſt.
Portitor ille Charon, hi quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta.
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc littora circum,
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.

Eratque tanta ſepulchrorum religio, ut ea pars quæ ſepulchro dicata eſſet, quemadmodum non recipere ſervitutem, ita nec proſcindi aratro poſſet. Hinc ille jocus Auguſti in Vectium, qui patris monumentum parum pie exaraverat, dicentis, hoc eſt vere patris monumentum colere, veruntamen, quia de illis quæ ſcripta ſunt in jure civili, cum noſtra religio novos ritus invexerit ignorari poſſunt ſine diſpendio, ſuntq; nihilominus ab alijs diligenter tradita: ad ulteriora tranſeo.

SVM.

S V M M A R I A.

1 *Quatenus in locis publicis facere prohibeamur.*
2 *Quid sit in publicis tantum juris habere ad obtinendum quantum habet quilibet ex populo ad prohibendum.*
3 *Item, quam significationem habeat quod responsum est ad privatas causas, accommodata esse interdicta, non ad publicas.*
4 *Loca publica privatorum usibus deservire jure civitatis. non quasi propria cujusque, idque quam habeat potestatem.*

§. Publico loco interveniente, vel via publica, haustus servitus imponi potest, aquæductus non potest. à principe tamen peti solet, ut per viam publicam aquam ducere sine incōcommodo publico liceat.

IN * locis publicis non omnia omnino facere prohibemur, sed eatenus tantū dum nequid privato cuiquam damni detur. Itaq; adversus eū qui molem in mare projecit, interdictū ne quid in loco publico cōpetit, ita demum, si cui ea res nocitura est : Si autem nemo damnum sentit, tuendus est is, qui in litore ædificat, vel molē in mare jacit. *l. 2. §. adversus, ne quid in loc. public. ff.* Quoniam * in locis publicis tantū juris habemus ad obtinendum : hoc est, facere in publico cuique eatenus liberum est, quantum quilibet ex populo ad prohibendum : hoc est, dum ne cum incommodo cujusquam privati id fiat, ut merito intercedere debeat interdicto. *l. prætor ait. §. loca enim publica, ne quid in loco public. ff.* id enim illis verbis significari puto, quanquam ea omnes aliter exceperint. * Quia ad privatas causas accommodata sunt interdicta, non ad publicas. *l. sane si maris, de injuriis, ff.* Non quod publicæ utilitatis causa non competant interdicta, qualia sunt de locis publicis, de via publica, de fluminibus, nam & ne quid in loco publico vel itinere fiat, & de via publica, & itinere publico reficiendo, & ne quid in flumine publico, ripave ejus fiat, quo pejus navigetur, edixit prætor : Sed quia & in illis interdictis quæ ad publicam utilitatem respiciunt, tametsi popularia sint, condemnatio tamen ex eo fit, quanti actoris interest. *l. 2. §. hoc interdictum perpetuum, ne quid in loco public. ff.* Cæterum jus suum populo præcipue tuetur, & ad privatas causas, ut plurimum non pertinet sola popularis actio. *l. 1. de popul. actio. ff.* atque ea causa, mulieri, & pupillo, tum non datur, *l. mulieri & pupillo. eod.* Ex eo quoque est, quod procuratorem dare non potest, qui popularem actionem

(margin: 1 beside "IN * locis publicis"; 2 beside "in loc. public. ff. Quoniam"; 3 beside "Quia ad privatas")

movet. *l. qui populari, eod.* Quia in illis quidem qui ſuam rem agunt, utiliter receptum eſt ut per procuratorem agant, cum ſæpe morbus, aut ſenectus, aut neceſſaria peregrinatio, itemq; aliæ multæ cauſæ impedimento ſint, ne quis rem ſuam jure exequi poſſit: ijs vero quibus abs re ſua tantum eſt otij publica ut current, tametſi ad eos non pertineant, non idem conceſſum eſt. Cum de ſe queri debeant, qui de re ad eos non pertinente
4 litigent. * In ſumma, quia loca publica privatorum uſibus deſerviunt jure civitatis, nō quaſi propria cujuſque. *l. 2. §. loca, ne quid in loc. publ. ff.* id demum in publico cuilibet petere permittendum eſt, quod ad uſum omnium hominum pertineat, veluti vias publicas, non etiam quicquid ſibi privato expediat. *l. 1. de loc. & itin. publi. ff.* Quamobrem publico loco interveniente, vel via publica, hauſtus ſervitus imponi poteſt, quia tunc per publicum ſolo itinere, quod ad uſum omnium hominum pertinet, opus eſt. *l. Labeo. quemadmod. ſervit. amittat. ff.* aquæductus non poteſt, tum quia aquæductus ad privatam tantum cauſam pertinet, & non ad omnium hominū uſum: tum, quia ejus uſus ſoli faciem immutat, quod in ſolo publico nemo poteſt facere. Quo, non ut privato, ſed jure civitatis utimur.

SVMMARIA.

1 *Prodeſſe ſibi unumquemque dum alijs non noceat, non prohiberi.*
2 *Servitutibus modum facit, prædiorum quibus acquiruntur, neceſſitas.*
3 *Multoque magis præſentem utilitatem in eis requiri, eamque ex veritate, non ex opinione paciſcentium æſtimari debere.*
4 *Vt tamen ſatis ſit ſervitutes utiliter cœpiſſe, aut incipere poſſe volente eo cui acquiruntur.*
5 *Sed poteſt fundo quem quis vendit ſervitus imponi, & ſi non ſit utilis.*
6 *Quamquam non ſufficiat amœnitatem habere.*

POMPONIVS XIII.

Quoties nec hominum, nec prædiorum ſervitutes ſunt, quia nihil vicinorum intereſt, non valent: veluti, ne per fundum tuum eas, aut ne ibi conſiſtas, & ideo ſi mihi concedas jus tibi non eſſe fundo tuo uti frui, nihil agitur aliter atq; ſi mihi concedas jus tibi nō eſſe in fundo tuo aquam quærere, minuendæ aquæ meæ gratia.

INter ea quæ ad univerſum tractatum ſervitutum pertinentia ſupra præfatus ſum, illud accuratius diſcuſſi, an ſemper, & qualis utilitas in conſtituen-

ſtituendis ſervitutibus ſpectanda eſſet. Id, eo negligentius hic percurram, ut prætermittam verius. Cogitabant, credo, Iuriſconſulti exiſtere poſſe qui vicinis rerum ſuarum uſum inviderent, illiſq; tametſi nullo eorum cõmodo libertatẽ utendi rebus proprijs interſepirent, vel interciperent pactionibus: qualis eſſet, cui tecum conveniſſet ne in tuo conſiſteres, aut ne tuo fruereris. Non ſecus ad Caſtorem ſcribunt, quia teſticuli ejus in uſum medelarum appetuntur, idcirco cum urgeri ſe intelligit, geminos ſibi devorare innata quadam invidia, ne captus proſit. Ergo conventiones illas, quæ illi qui pactus eſt, obſint: qui cum conventæ ſunt, non proſint: tametſi ſit quiſq; rei ſuæ moderator & arbiter merito non ſervari conſtituerunt, rati inſani eſſe alienorum prædiorum jus minuere impoſita ſervitute, qua conſtituta, augeat nihilo magis ſuorum utilitatem. Quemadmodum & in diverſum, quamquam nolente domino, in alieno nihil cuiquam licet. *l. injuriarum*, §. *fin. de injurijs*, *ff.* ſuperfluentem tamen aquam ex vicini fundo in ſuum derivare, omnibus jus eſſe conſtituerunt, quia prodeſſe ſibi unuſquiſque, dum alijs non noceat, non prohibeatur. *l. 1.* §. *ijdem, ajunt aquam, de aqua pluv. arcend. ff.* * Nec mirum ſi talibus pactionum legi- 1
bus libertatem fundi mei conventione coanguſtare nõ poſſis: Cum ne tuo quoque fundo quem mihi teſtamento relinquis, ſimilem legem quæ cauſam non habeat, ſed nudum præceptum contineat, dicere poſſis. *l. filiusfamilias*, §. *Divi. de leg. 1.* Sed & quæcunq; ſic conſtituta ſunt, ut reperiri cauſæ nullæ poſſint, quas in conſtituendis homines ſequuti ſint, abolenda, abrogandaq; ſunt, *can. omnia talia, vij. diſt.* Certe, ſi tale quid ſtipulatus ſis à me, ne in meo conſiſtam, cum id nullam habere poſſit cauſam, propter quam id fieri velis ne quicquã ſtipulatus es: eo maxime ſi de conſtituenda ſervitute cogitaſti: cui, modum facit prædij cui acquiritur neceſſitas. Nam * ut abunde ſupra ſcripſi, calcis coquendæ, aut cretæ exi- 2
mendæ ſervitus, & aliæ quæ rerum ſunt, conſtitui non ultra poſſunt, quam quatenus ad eum ipſum fundum cui acquiruntur opus eſt. *l. ergo, de ſervit. ruſtic. ff.* Quo * fit ut excuſari non poſſit ſummi cujuſdam viri error, qui 3
exiſtimavit præſentem quidem utilitatem requiri in conſtituendis ſervitutibus, ſed eam non ex veritate, ſed ex animo paciſcentium æſtimandam, ut ſatis ſit putare quemque ſervitutem quam acquirit utilitati ſibi fore, aut voluptati, tametſi in eo fallatur. Nam id ſi credimus evenire caſus non poteſt, imo ne cogitari quidem niſi inepte, quo quis ſervitutem inutiliter ſibi ſtipuletur, non eſt enim verſimile quin nec evenire poteſt, ut ſciens, pru-

dens quisquam sibi stipuletur quod sibi inutile futurum putet, ac propterea nec illud quoque, ut nec prædiorum nec hominum servitutes sint, si modo satis sit putare utiles. Quis enim non affirmabit sibi utilem videri quam constitutam volet: Ideoque secundum illum nequaquam lata est hæc lex,
4 quæ id prohibeat quod evenire non possit. Verum * ergo utilitatem requirimus, non quæ sit in opinione tantum, ut tamen satis esse putemus si utiliter cœpit servitus, aut incipere possit volente eo, cui acquiritur. Sed tamen ei fundo quam quis vendit servitus imponi, etsi non sit utilis, potest.
5 *l. ei fundo infr. hoc titul.* Non * earum ulla ratione quas hic multas multi prætexunt: sed quia longe lateque intersit, servitutem acquiras, an excipias: cum acquirere non nisi utilem & necessariam possis, excipere vero etiam non utilem, quia ut in præfationibus fuse scripsi, quod exceptum est, magis videtur non translatum in emptorem, quam ab emptore constitutum. Estq; illa eorum verborum vis, *quædam enim habere possumus quamvis ea nobis utilia, non sint*, quasi dicat, videri eum qui excipit ex sese, & suo jure habere, Inde est illud non absimile, quod si fundi mei, cui aquæductus debetur, partem aliquam vendidero, eaq; nullum aquæ usum desideret, te tamen nihilominus sequetur aquæductus tibi inutilis, qui toti fundo utiliter acquisitus fuit, fietque pro modo agri detenti, aut alienati ejus aquæ divisio. *l. si partem, de servit. rust. ff.* Nam & tametsi secundum vulgarem regulã juris nemo rogari poterat, ut liberos suos emanciparet. *l. filius familias, §. secundum vulgarem, de leg. 1.* constitui tamen extra ordinem solet, adversus eum qui agnovit id, quod sibi relictũ est hac contemplatione, ut liberos suos emanciparet. Nimirum cogetur emancipare, ne inquit Iurisconsultus, circumveniantur testantium voluntates. *l. si cui legatum, de cond. & demon. ff.* Et in universum, non est æque parata non possidenti actio, ac possidenti retentio. *l. 1. de pign. ff.* In ea maxime specie: cum non sit ferendum, venditorem qui non alia lege rem suam trans-
6 ferre voluit, aliquam captionem ex juris occasione pati. Illud * omnino non placet, quod quidam summæ authoritatis vir hoc loco scripsit, imponi servitutem posse quæ inutilis sit, si modo amœnitatem habeat: Quia scripserit Pomponius, non solum ad irrigandum, sed pecoris causa, vel amœnitatis etiam aquam duci posse. *l. hoc jure, de aqua quotid. & æstiv. ff.* Non enim tractat Pomponius eo loco de privato aquæductu, sed de ea aqua quæ vel ex castello, vel rivo, vel quo alio loco publico, ita concedente principe duceretur. In qua illud solum quæritur, an qui ducit, assigna-

tum sibi jus habeat. *l. 1. §. fin. de aqua quoti. & æstiv. ff.* sed nec Pomponius de ea aqua scribit quæ amœnitatis tantum causa, sed de ea quæ ad irrigandũ & pecoris causa duceretur, illud adjiciens, ut ea amœnitatis quoque causa duci possit. Id enim non fieri contra servitutis naturam, si modo in acquirenda spectata sit fundi, qui irrigari desideret utilitas & necessitas. Nam si fundus nullum aquæ usum desideret, ad eum non pertinere verba Pomponij ex eo apparet, quod ea tantum aqua ad illud interdictum pertinet, quæ ad usum & cõmodum pertinet. *l. 1. §. illud quæritur utrum ea, de aqua quotid. & æstiv. ff.* Porro *in l. competit, quod vi aut clam, ff.* nihil contra dicitur, nisi putamus diversa non esse, jus esse impune aliena viridaria cædere, deprædari, aut alio modo vastare, quod nemini nec in privato, nec in publico facere licet: quin nec omnino quale quale cõmodum auferre. *l. 2. §. merito. versi. damnum, ne quid in loco publ. ff.* Et viridaria tollere multaq; insitione vicino amœniorem prospectum jure servitutis præstare cogi, quod nulla pactione effici potest.

SVMMARIA.

1 *Prædiorum servitutes non homines debere, sed prædia prædijs.*
2 *Contrarium receptum esse in servitute oneris ferendi, & quæ sit ejus rei causa.*
3 *Duorum locorum interpretatio, l. 2. §. apud Labeonem. & §. apud Alphenum, de aqua pluv. arcend. ff.*

§. Servitutum non ea natura est, ut aliquid faciat quis: veluti, ut viridaria tollat, aut amœniorem prospectum præstet, aut in hoc ut in suo pingat: sed ut patiatur, aut non faciat aliquid.

NON potest ita servitus imponi, ut quis facere aliquid cogatur, sed ne me facere prohibeat. *l. & si forte, §. etiam, si serv. vend. ff.* Estq; illud contra genera servitutum, *l. sicuti, §. distant, eod.* quod hic contra naturam interpretatur Iurisconsultus. Cujus * rei ea est ratio, quia prædiorum servitutes non homines debeant, sed prædia prædijs. *l. & si forte, §. Labeo autem, si serv. vend.* Contrarium receptum est in ea servitute, quæ oneris ferendi appellatur. Nam * ea cui debetur, non solum actio competit adversus vicinum, ut onera ferat, sed & ut ædificia reficiat ad eum modum qui in servitute imposita comprehensus est: & in eo omnes conveniunt *in l. & si forte, §. sed prævaluit, si serv. vend. ff.* Quod cur sit in ea specie

(margin: 1 beside "rũm servitutes…"; 2 beside "petit adversus vicinum…")

ſpecie ſingulari non modo bonam rationem nullam legi, ſed nec quoquomodo plauſibilem. Nam Angeli & Fulgoſij diſtinctio, quam multo judicio hic ſequi nonnullos video, placere nullo modo poteſt, ut qua res nihilo aptior fiat. Dum ajunt, principaliter quidem refectionem non exigi ab eo qui ſervit, ſed in conſequentiam quod ab Angelo & Fulg. proditum eſſe, aut probatum etiam aliquatenus, mirum videri poteſt: Sed ijs præſertim, qui illius rei expoſitam & naturalem cauſam eſſe intelligent, qualis certe
3 eſt. * Nam in ea ſpecie prævaluit Servij ſententia, ut poſſit quis defendere ſibi jus eſſe cogere adverſariũ reficere parietem ad onera ſua ſuſtinenda: quia ſi non is qui ferre debet reſtituere collapſum ædificium, aut id quod vitium facit reficere cogeretur, ſed is cui ea ſervitus debetur: Iuſtius multo hic diceretur ſervire qui refectionis ſumptus faceret, quam ille qui onera ferret: cujus vel ex eo melior eſſet conditio, quia perpetuo integrũ parietem haberet alterius impenſa. Duo ſunt loci qui tantas tenebras offuderunt interpretibus, & hodie in luce caligent, *uterque eſt in l. 2. §. apud Labeonem. & §. apud Alphenum, de aqua pluv. arcend. ff.* quos illi ita explicant, ut verba & rem conſideranti magis videri poſſint hærentes in pedicis & tricis quoquomodo evadere velle, quam judicio dicere: viſat qui volet ita impeditos magnaq; vi luctantes fruſtra, nos rem ipſam conſideremus. Ita ſtatuunt omnes: Foſſam quæ ibi proponitur fuiſſe agrorum ſiccandorum cauſa inferioris fundi dominum non jure ſuo feciſſe, ſed factam ei ejus rei poteſtatem à ſuperioris fundi domino, remq; omnem ita componunt quaſi ſuperioris fundi dominus in ea re fundi ſui libertatẽ minuerit. Hic primum labaſcere cœperunt. Deinde ita duos illos locos legunt, quaſi habeant facti ſpeciem longe diverſam: hoc, labentes ad caſum impulit. Mihi contra videtur jure ſuo, nimirum & in ſuo inferioris fundi dominum foſſam feciſſe: deinde utriuſque loci ita unam ſpeciem eſſe, ut poſterior ſuperiorem definiat. Quæ ſi vera ſint, nemini dubium erit, quin illi loci inepte hic citentur: ſed experiamur an vera ſint. Dicebat Labeo, ſi foſſa ſit agrorum ſiccandorum cauſa adeo vetus, ut ejus memoria nõ extet quando facta ſit, ſi eam inferior vicinus non purgaret, & ideo ex reſtagnatione ejus aqua fundo ſuperiori noceret, agi poſſe aquæ plu. arcen. cum inferioris fundi domino, ut vel ipſe purgaret, vel pateretur ſuperioris fundi dominum in priſtinum ſtatum eam reducere: hoc ideo Labeo, quaſi non interſit, naturaliter agri natura ipſa per ſe mutata ſit, in qua ſpecie nõ omnimodo reſtituendum, id eſt, ab eo cum quo agitur, ſed præſtanda pa-

tientia

tientia tantum. *l. supra iter. §. Trebatius. de aqua pluv. arcend. ff.* aut manufacti operis memoria non extet, ut tum quoq; satis præstet is cum quo agitur, si reponi & restitui sinat, reponere autem ipse non cogatur. Quod Alphenus notans, statuit eam fossam ex qua ad inferiorem fundum aqua descendit cogendum esse vicinum purgare: neq; satis esse si non constet fossam manufactam esse.

IVLIANVS XIV.

Ei qui pignori fundum accepit, non est iniquum utilem petitionem servitutis dari, sicut ipsius fundi utilis petitio datur, idemque servari convenit, & in eo ad quem vectigalis fundus pertinet.

Quæ ad hanc legem pertinent ex commentarijs legis secundæ petenda sunt.

SVMMARIA.

1 *In universum, individuum vel natura, vel lege dici.*
2 *Illud prius de servitutibus dici, & quæ sint ejus rei causæ.*
3 *Servitutes non esse totas in toto, & totas in qualibet parte, sed esse tamen in parte qualibet efficaces.*

POMPONIVS XV.

Viæ, itineris, actus, aquæductus pars in obligationem deduci non potest, quia usus eorum indivisus est. & ideo si stipulator decesserit, pluribus hæredibus relictis. singuli in solidum viam petunt, & si promissor decesserit pluribus hæredibus relictis, à singulis hæredibus solida petitio est.

INdividui * appellatio (ut de ea re quam non ex professo tracto summatim dicam, non tam ut intelligatur exacte, quam ut ex ea, quæ hujus loci sunt propria, lucem aliquã accipiant) aut naturalis est, aut civilis: nam 1
lege individuum ex eo appellatur, quod tametsi reipsa divisionem recipiat, divisum tamen in partes ipsum à se aliud quid efficitur, vel ejus usus corrumpitur: qualia sunt homo, vestis, dolium, unde doli inijt consilium Quintus Fabius Labeo cum à rege Antiocho quem bello superaverat, ex fœdere icto dimidiam partem navium accipere deberet, medias enim secuit ut eum tota classe privaret, natura autem divisionem non admittunt: veluti,

2 veluti, * hæc de quibus loquimur prædiorum jura, quæ ita prædijs accedunt ut prædiorum partes non sint. *l. quod ad servit. de evict. ff.* tum quia eorum usus, cujus utilitas in constituendis maxime spectatur, (Siquidem fructus nullus servitutis æstimari potest, nisi si quis commodum in fructibus numeret quod quisq; utendo habet. *l. videamus. de usur. ff.*) indivisus est quod hac lege dicitur. Tum etiam quia non potest ita in servitutis parte vis fieri ut non in tota fiat. *l. 1. §. item quæritur, vers. ego Offilio. de aqua quot. & æstiv. ff.* Denique quia pro parte præstari non possunt. *l. si unus ex socijs. de servit. rustic.* Ex quo fit ut responsum sit, omnes partes fundi cui servitus debetur ejusdem modi esse. *l. 1. §. illud Labeo dicit. de*
3 *aqua quotid. & æstiv. ff.* Non * est tamen servitus tota in toto, & tota in qualibet parte, quod barbare ubique tradunt, quia scriptum est quamlibet servitutem quæ fundo debeatur, omnibus ejus partibus deberi: & fundo particulatim vendito, omnes partes sequi. *in l. via. §. fin. de serv. rust. ff.* Nam cũ primum iter determinatum est, ea servitus consistit, cæteræ partes agri liberæ sunt. *l. certo generi. §. si totus de servit. rustic. præd.* sed nec in parte qualibet ejus partis fundi qua consistit servitus, tota est servitus in qualibet parte, sed satis est efficacem in qualibet parte esse. Quod in disputatione de anima animadversum est ab eruditis, ut non existat anima in qualibet corporis parte, de quo rixati sunt multi, sed tantum sit in qualibet parte efficax. Illa autem quæstio, dividua an individua sit servitus, utilitatem habet: in constituenda quidem servitute, si ex pluribus dominis vel unus cedit, vel uni ceditur: in ea vero quæ utiliter cœpit & cõstitit, si mortuo promissore à pluribus hęredibus exigenda, aut mortuo stipulatore pluribus hæredibus præstanda est. Tum. n. videbatur extingui stipulatio, quia per singulos servitus acquiri non possit, nec aliter à pluribus cedi, quã si simul omnes cedant. *l. fin. comm. præd. ff.* Sed difficultatem præstationis in quam sine facto stipulatoris, aut promissoris, res abinitio bene & utiliter constituta, incidit non facere inutilem stipulationem responsum est *l. 2. §. ex his, versi. sed quidem hoc casu. l. pluribus, §. & si placeat. de verb. oblig. ff.* Estque in ea re utiliter receptum ex vetere juris regula, ut quæ in partes dividi non possunt, solida à singulis hæredibus debeantur. *l. ea quæ in partes. de regul. jur. ff.* utque habeant singuli hæredes actionem in solidum. *l. hæredes. §. an ea, fam. hercisc. ff.* Quod sine promissoris injuria fit, qui non plus cuiquam præstaturus est quam quod cujusq; intersit, ut in simili responsum est: Si dominus proprietatis & fructuarius desiderant sibi caveri

caveri damni infecti nomine, utrunq; audiendum esse, neq; injuriam sentire promissorem, quia non sit plus cuiquam præstaturus, quam quod ejus intersit. *l. prætoris. §. fin. de damn. infect. ff.* Fit enim condemnatio pro parte hæreditaria tantũ si via non præstetur. *l. hæredes. §. an ea, fam. hercisc. ff. versi. sed verius.* Et si in eo promisso incommodum aliquod versaretur, ferendum tamen esset. Aut enim stipulatoris hæredes fundum indivisum habent, quo casu una tantum servitus pluribus hæredibus debetur, idemq; servitutis jus manet quod vivo stipulatore fuit, aut per partes divisum possident quo casu tametsi plures servitutes debeantur pluribus hæredibus, perindeq; est ac si ab initio pluribus dominis constituta sit servitus, ut sibi tantum quisq; dominorum eam usurpet, & sibi non utendo deperdat. compensandum tamen est illud incõmodum cum hoc cõmodo. *l. nam satis. §. 1. & seq. quem. servit. amitt.* Neq; quod res in eum casum pervenisse videtur, à quo incipere non possit, intercidet & extinguetur servitutis stipulatio mortuo stipulatore, aut promissore plurib. hæredib. relictis. Cum ratio juris nemini officere debeat, qui alioqui sibi diligenter cavit. *l. debitor. de separ. ff. l. 1. de testa manumis. C.* Maxime cum & hoc evenire posse credendum sit prospexisse promissorem. *argu. l. si quis domum. §. hic subjungi. loc. & conduct. ff.* Sicq; æquius multo, ut omnes hæredes solidam servitutem debeant, & ab omnibus insolidum debeatur, quã ut nulli præstetur, aut à nemine debeatur, quia pro parte singulis, aut à singulis hæredibus præstari non possit. sicuti, si quis servo mortiferum vulnus inflixisset, eundemq; alius ex intervallo ita percussisset ut maturius interficeretur, quam ex priore vulnere moriturus fuerat, receptum est utrumque l. Aquilia teneri: quasi uterq; ex diversa causa, & diversis temporibus occiderit: quamvis re vera semel tantum occidi potuit servus: quia absurdius constituatur neutrum teneri l. Aquilia. *l. item si vulneratum, ad l. Aquil. ff.* quod tamen in servitute aquæducendæ nõ obtinet: quæ quia mẽsuris & temporibus, dividi & secerni potest. *l. arbor. §. fin. com. divid. ff.* à pluribus hæredibus separatim facta divisione non insolidum vendicatur, sed à singulis pro modo partis agri quam possident. *l. si partem. de servit. rusticor.* nam & ab initio non modus prædiorum, sed servitus, aquæducendæ terminum facit. *l. non modus. de servitut. & aqu. C.* *hæc de servitutibus prædiorum.* De usu, usufructu, & habitatione, dicemus separato tractatu.

SVMMARIA.

1 *Confusione servitutes extingui, & quæ sit ejus rei ratio.*
2 *Id verum nō esse in ijs quæ possessione retinentur quamdiu facto aliquo possidentur.*
3 *In hæredis tamen persona vere contingere, quia & pure legati aditione hæreditatis efficiatur dominus.*
4 *Habent enim confundendi vim & potestatem acquisitiones etiam illæ quæ perpetuæ non sunt.*
5 *Contrarium autem servari in usufructu.*

PAVLVS XVI.

Papinianus notat, in omnibus servitutibus quæ aditionibus confusæ sunt, responsum est doli exceptionem nocituram legatario, si non patiatur eas iterum imponi.

1 VBI * idem utriusque prædij dominus esse cœpit, quia nemo sibi servitutem debere potest, ita confusa sublataque servitus est, ut alienato alterutro rursus nova constitutione opus sit, quia liberum vænijt. *l. si quis ædes. de servit. urba. ff.* Id autem ubi aditionibus contigit, ait Papinianus, hæredi per exceptionem doli adversus legatarium caveri, si non patiatur servitutem iterum imponi: ad quam servitutis restitutionem ita demum recurrendum plerique putant, si legatum conditionem habeat: alij & in puro relicto legato. Ego illis Papiniani verbis cum generalia sint, non purum aut conditionale legatum tātum, sed & omnes alios casus qui ex verbis concipi possunt, contineri existimo. *argu. l. 1. Gallus. §. quidem recte,*
2 *de lib. & posth. ff.* Ac * ita demum puto aditione confundi servitutē posse, si modo non sint ex earum genere quæ facto aliquo possidentur, & possessione retinentur, quales sunt fere omnes quæ in superficie consistunt. *l. servitutes quæ in superficie. de serv. urb. ff.* Illas enim permanere puto, nec confundi, quamdiu facto aliquo possidentur. *l. 1. de servit. leg. ff.* Illud de legatis, ut à testatore ad eum cui relicta sunt recta via transeat, non bene
3 dijudicant. Nam * si non valent legata nisi hæreditate adita, nec nisi ab hærede adeatur, quo facto omnium bonorum quæ defuncti fuerunt efficitur dominus, quomodo evenire potest, ut nō puri etiam legati aliquo momento intelligatur hæres dominus & eo ipso momento confusa servitus, quia idem utriusque prædij dominus esse cœperit? Nec confusionem impedit, quia nō est plena & perpetua hæredis acquisitio quod ad legata per-
4 tinet. Nam * & quæ non sunt perpetuæ acquisitiones, sed tales ut revocentur

bentur aliquo casu, effectus juris habent : quod comprobatum est in usucapione servi alieni, qui donationis causa in hoc traditus erat à non domino, ut post quinquennium manumitteretur : In eo enim sequi usucapionem responsum est. *l. Aristo.* §. *Idem Aristo. de dona. ff.* sed quia quod ad legata pertinet, non est hęredis acquisitio perpetua : qui non capit; ut habeat, sed magis accipit quasi restituturus legatario : Ita sunt in suspenso legata, ut vel nunquam legatarij fuisse, si repulerit, vel ex die aditæ hæreditatis legatarij fuisse quod ad ea pertinet quæ legatum sequuntur, si non repulerit, videantur. *l. si tibi homo,* §. *cum servus. de leg. 1.* Non secus ad hæredem dicimus, quandocunque hæreditatem adeat, jam tunc à morte defuncti successisse defuncto intelligi. *l. hæres quandocunque de acqu. hæred. ff. l. omnia. de reg. jur. ff.* Nam si reipsa ab eo à quo relicta sunt ad legatarium recta via legata transeunt, servo legato ante aditam hæreditatem occiso, haberet legatarius legis Aquiliæ actionem, quam lex apud hæredem remanere constituit. *l. huic scripturæ. ad leg. Aquil.* Porro * contrarium quam hic dicitur servatur in usufructu : si enim is cujus in fundo proprietas est, fructuario hærede instituto fundum legavit : Non potest hæres doli mali exceptione uti, si legatarius vendicare fundum velit nō relicto hæredi usufructu. *l. is cujus de leg. 2.* quinimo fundo legato, si usufructus alienus est, ab hærede petendus est. *l. Mævius.* §. *fundo. de leg. 2.* Non quia ususfructus ut facilius extinguitur quam prædiorum servitutes. *l. si eo loco. si servit. vend. ff.* Ita non nisi irrevocabiliter, ut Accursius ait, extingui soleat : Manet enim ususfructus jus integrum effectu, & si qua in specie cōfunditur, restituitur si æquum est restitui, ut & cæteræ servitutes. *l. dominus. de usufructu. ff.* Sed quia ususfructus emolumentum rei continet, & portionis instar obtinet. *l. cum filius,* §. *dominus. de leg. 2. ff.* ut non intelligatur fundus qui legatus est dari, cum sola proprietas transfertur. *l. qui usumfructum. de verbor. oblig. ff. l. si alij. de usufruct. leg. ff.*

LABEO XVII.

Ei fundo quem quis vendit, servitutem imponi, etsi non sit utilis, posse existimo : veluti, si aquam alicui ducere nō expediret, nihilominus constitui ea servitus possit : quædam enim habere possumus quamvis ea nobis utilia non sunt.

Hanc enarravi in l. Quoties. supr.

SVMMARIA.

1 *Modos transferendæ possessionis multos esse.*
2 *In servitutibus non nisi civilem intelligi posse.*
3 *Longe diversam esse causam possessionis jurium & corporum.*
4 *Illa enim quotidie constitui, non ut corpora eo solo tempore quo vendicantur.*
5 *In constituenda servitute cur non opus sit Labeonis cautione.*
6 *Contra in condemnatione eventus is est, ut caveat condemnatus.*

IABOLENVS XVIII.

Quoties via, aut aliquod jus fundi emeretur, cavendum esse putat Labeo, per te non fieri quominus eo jure uti possim, quia nulla ejusmodi juris vacua traditio esset. Ego puto, usum ejus juris pro traditione possessionis accipiendũ esse; ideoq; interdicta veluti possessoria constituta sunt.

1 TRansfert * possessionem quis vulgari quidem modo, cum in vacuam possessionem alium inducit. *l. qui prædium. de distract. pign. C.* Sed & cum mutata possessionis causa, alieno nomine se possidere constituit, qualis est qui in re vendenda usumfructum ejus retinet. *l. quisquis. de donat. C.* vel si ei, cui rem quam ante commodaverat, aut locaverat, postea vendat, aut donet, aut dotis nomine det, tunc enim tametsi ex causa venditionis, donationis, aut dotis non tradidit, nuda tamen voluntate eam transfert. *l. quædam mulier. de rei vend. ff.* vel qui emptorem in vacuam quidem possessionem non induxit, si modo diu sciens passus est rem venditam ab emptore possideri. *l. minus instructus est. de acqui. vel amit. poss. C. l. si à te emero. si servit. vendic. ff.* vel qui emptionis instrumenta tradidit. *l. 1. de donat. C.* Transfertur quoque possessio sine traditione privilegiario quodam jure, veluti in specie. *l. fin. de sacrosanct. eccles. C. & aliis*
2 *multis.* Quoties * via, aut aliquod jus fundi emeretur, quia nulla ejusmodi juris vacuæ possessionis traditio est, cavendum esse dicebat Labeo per te non fieri quo minus eo jure uti possim, eum reprehendens Iabolenus, ait, usum ejus juris pro traditione possessionis accipiendum esse. Cajus dari ea jura, & transferri in emptorem, legatarium, & hujusmodi eis in fundum servientẽ animo constituendæ servitutis inductis. *l. 2. §. dare, de usufr. ff.*
3 Quo * fit ut traditum sit, servitutes prædiorum per traditionem vel patientiam constitui. *l. si ego. §. 1. de publ. in rem actio. ff.* ut autem in his juribus longe diversis modis constituimur possessores quam in corporalibus, ita pos-

ita possessionis horum longe diversi sunt progressus & effectus. Nam in corporalibus accedunt cuiq; tempora sui authoris ad præscriptionem implendam. *l. Pomponius. §. 1. de acqui. vel amitt. poss. ff.* In his, non conjunguntur tempora authoris cum temporibus successoris. *l. si ædes. §. libertas, de serv. urb ff.* Corporalia quoq; tum dicimur possidere, cum eis incumbimus, aut alius nostro nomine: hæc vero jura cum in alieno aliquo utimur. *l. & servitutes quæ in superficie. de serv. urb. ff.* Quamobrem * in 4
his idẽ est possessor & petitor. *l. si forte. §. sciendum. si serv. vend. ff.* Cum in corporalibus possessio ipsa per se possessorẽ abunde tueatur. *l. is qui destinavit. de rei vendi. ff.* & quia servitutum vera traditio fieri non potest: responsum est, eas quotidie constitui, & quotidie legari, non ut proprietas eo solo tempore quo vendicatur. *l. 1. §. fin. de usufr. accrescen. ff.* diciturq; qui servitutẽ constituit & imposuit eam nihilominus debere, etiam post constitutam. *§. ideo. de servit rustic. Instit.* nec per constitutionem ullam liberari posse, *ut notatur in l. corruptionem, de usufruct. C.* Ex eodem fonte illud quoque est, quod de via mero jure nemo detrudi potest. *l. sequitur. §. si viam. de usucap. ff.* Item illud, ut in illis patientia inducat officium prætoris. *l. 1. §. fin. de serv. rust. ff.* * Unde consequens est, ut 5
in constituenda servitute ea Labeonis cautione opus nõ sit ex sententia Iaboleni, cum prætor interdicto tueatur constitutam. Cui contrarium non est, quod confessoriæ & negatoriæ eventus is est, ut victus cautionẽ præstet, neq; se, neq; successores suos prohibituros ire, agere, tollere, & similia. *l. & harum. si servit. vend. ff. l. si de via. de aqua quotid. & æstiva. ff.* Hoc * enim ideo est, quia jam fefellerat victus, ut in posterum vim ab eo 6
factum iri merito suspicari possit victor. Quemadmodum ubi quis vicinum prohibuit servitute uti, nec sui potestatem facit, absentis bona vicinus possidere jussus inde nõ ante discedit, quam sibi constituta sit servitus, ut jam ei non sit necesse de jure suo docere, eo qui sui potestatem non facit actoris partes sustinente. *l. is cujus familia. si servit. vend. ff. l. à quo fundus. de damn. infect. ff. l. si prius. de nov. oper. nunciat. ff.* Ex asperantur enim leges in omni genere controversiarum adversus eos qui litigare maluerunt, quam cedere. Nam si servus communis furtum fecit, quisque dominorum ante noxale judicium acceptum potest partem suam cedendo securitatem consequi: cum noxali judicio suscepto in solidum teneatur. *l. si servus communis. de noxal. acti. ff.* nec ad rem facit quod ad judicis officium non pertinet futuri temporis tractus. *l. 1. §. socius si ideo. versic. Paulus. de*

lus. de usur. ff. Nam tum id locum non habet, cum quod futurum est, ex jure præsenti pendet. *l. 1. de senten. quæ sine cert. quant. profer. Cod.*

PAVLVS XIX.

Si intercedat solum publicum, vel via publica, neque itineris actusve, neque altius tollendi servitutes impedit, sed immittendi, protegendi, proijcendi : item fluminum, & stillicidiorum servitutem impedit, quia cœlum quod supra id solum intercedit, liberum esse debet.

Hanc quoque supra explicui.

SVMMARIA.

1 *Actionem negatoriam in corporalibus non usurpari.*
2 *In servitutibus vero, quia ex vitio juris quod adversarius prætendit, causam quisq; probat suam, contrarium receptum esse.*
3 *Negatoriam tamen vi ac potestate confessoriam esse.*
4 *Quæ de servitutibus actiones competunt, an fructuario competant.*
5 *Servitutes quæ deberi non nisi dominis & à dominis possunt, ubi cœperunt, adversus quemvis vendicantur.*
6 *Contra servatur in ijs, in quibus facto opus est.*

§. Si ususfructus tuus sit ædium, proprietas mea, quæ onera vicini sustinere debeant, mecum in solidum agi potest, tecum vero nullo modo.

IN superioribus, tametsi non ad amussim, de multis tamen dictum est quæ in tractatum de servitutibus incurrunt, veluti, quid sint, & quales, quoque earum genera, & quo jure, & ad quid constitutæ, & constitutæ quemadmodum amittantur. Postremus erit labor, quærere, de servitutibus quæ actiones, quibus competant, & adversus quos. Et illi quidem qui sibi servitutem competere contendit, confessoria competit. Negatoria
1 * vero, domino qui negat. *l. de servitut. si servit. vend. ff.* quale actionis negativæ genus in corporalibus non usurpatur, quoniam in corporalibus quicunq; cum alio agit, ex eo jure quod ipse habet causam suam judici probare debet, veluti si hunc fundum meum esse apparet : nec debet dicere, si fundum hunc adversarij non esse apparet. Quia res alienas possidens, licet justam tenendi causam nullã habet, tamen non nisi suam actionem implenti restituere cogitur. *l. fin. de rei vend. C.* Non enim quod meum non est, id

est, id protinus tuum est. *l. sed & si possessori, de jurejuran. ff.* Quod si neque meus, neque tuus fundus est, te tamen vincere debeo in hoc judicio, cum in pari causa melior sit causa possidentis. At * ubi de servitutibus negatoria agitur, tametsi nō ex eo jure quod qui agit habet, sed ex vitio juris 2
quod adversarius prætendi causam suam probare nitatur & verba quibus agit in negationem sonent : tamen effectus ipse * actionis confessoriæ est vi ac potestate. Perindeque est cum dico, si apparet hunc servitutem in 3
meo fundo non habere : ac si dicerem, si apparet fundum meum à servitute liberum esse. Competunt autem hæ actiones interdum etiam non domino veluti, creditori. *l. creditori. de novi. ope. nunc. ff. item superficario. l. 1. §. fin. de superfic. D.* Denique * & usufructuario : Sed de eo non satis constat inter veteres Iurisconsultos. Nam Iuliano quidem placet, 4
fructuario adversus vicinum vendicandarum servitutum jus esse. *l. 1. §. item Iuliano. de remiss. D.* At Marcello, Labeoni, & Nervæ, *contra. l. 1. si usufruct. pet. D.* In eo autem, non convenire Iuliano cum Marcello, Labeone, & Nerva, facile intelligimus. Sic enim scriptum est. Si fundo fructuario servitus debeatur, Marcell. lib. 8. apud Iulianum sententiam Labeonis & Nervæ probat, existimantium, servitutem quidem eum vendicare non posse, verum usumfructum vendicaturum. Porro, quo sensu dici potest, apud Iulianum probari Marcello sententiam Labeonis : si eadem fuit Nervæ & Labeonis, quæ Iuliani sententia ? Iuliani autem superior sententia ab Ulpiano relata *in l. 1. §. item Iuliano. de remiss. D.* scripta est ab ipsomet Iuliano *in l. 2. de nov. oper. nunciat. D.* Nec est novum ut is à cæteris in eo dissideat, cum sæpe alias etiam eodem responso diversæ veterum sententiæ proferantur. *l. 1. de contrah. empt. & vend. l. Clodius, de acqu. hæred. & infinitis aliјs.* Sed quanquam obtinuit Nervæ & Labeonis sententia, vendicare servitutes fructuarius non possit, quia scilicet de jure alieno contenderet : incidere tamen casus potest ut necessario ad Iuliani sententiam decurrendum sit. Quia accidere potest, ut fructuarius tametsi incommodum, ex opere patiatur, vendicare tamen usumfructum non possit. *l. si usufruct. fundi. de aqua pluv. arcen. D.* Nam, si vicinus opere novo fundo fructuario nocet : ait Iurisconsultus fructuarium experiri interdicto quod vi aut clam posse, hoc est, si jam nocuit. Eo enim interdicto præstari damnum solet. *l. quamquam. §. idem Iulianus, de aqua pluv. arcend.* Quod si inquit, fructuario id interdictum non competit, quod tum est, cum ante litem contestatam nondum damnum datum est :

tum est : in id enim interdictum solum venit damnum, quod ante litem contestatam datum est. *l. Attejus. §. de eo. de aqua plu. arcen. ff.* Quærendum est, inquit, an utilis ei quasi domino actio. aqua plu. arcen. dari debeat, an vero etiam contendat jus sibi esse uti frui : sed magis est utilem aquæ pluviæ arcendæ actionem ei accōmodare. Hoc ideo Iurisconsultus, quia quoad vicinus opere manufacto fructuario nocuerit, nequicquam adversus vicinum qui opus fecit vendicat usumfructum fructuarius, cum nōdum impediatur frui : Attamen quia opere facto damnū timetur, ut quia sata obrui aqua possunt, merito nō expectabit fructuarius ut damnum detur, ut sic demum vel usumfructum vendicare, vel interdicto quod vi aut clam agere possit : Sed occurret damno futuro per actionem aquæ pluviæ arcendæ. Quamobrem opere facto quod nocere possit, nondum tamen nocuerit, deficientibus omnibus alijs actionibus necessario fuit danda fructuario utilis actio aqua plu. arcen. in qua futurum damnum venit, *l. Artejus. §. in hoc judicium, de aqua pluv. arcen. ff.* ut in universum verum sit, fructuario servitutis vendicationem non dari cum usumfructum vendicare potest : Quod si non possit, tunc dari, ut tamen de servitutib. non adversus vicinum, ita adversus dominum agat. *l. 1. §. item Iuliano de remiss.*
5 *ff. l. 2. de novi, oper. nunciat. ff.* Ut * autem de servitutibus actiones illæ non nisi dominis competunt, & adversus dominos : Ita ubi semel cœpe-
6 runt servitutes, * non tantum adversus eum qui dominum in fundo serviente habet, sed & adversus quemvis vendicari possunt *l. 1. §. competit. de aqua quot. & æsti. l. si quis diuturno, §. 1. si serv. vend.* Sed tamen illæ in quibus facto opus est, ut non nisi domino, ita nunquam nisi adversus dominum dantur, qualis est servitus oneris ferendi, de qua hoc loco. In ea enim facto opus est, puta refectione parietū ad onera sustinenda, prævaluit enim in ea servitute Servij sententia, ut possit quis defendere sibi jus esse cogere adversariū reficere parietem ad onera sua sustinenda. *l. & si forte, §. etiam si servit. vend. ff.* Atque ob eam quoque causam, in ea servitute, si ædes plurium dominorum sint, non in solidum, ut in cæteris servitutibus adversus singulos agitur. *l. & si forte. §. si ædes plurium, si servit. vend. ff.* Quia in cæteris quidem servitutibus patientia tantum opus est, in hac etiam refectione, atq; ideo facto & impensa.

HIS

HIS PERACTIS, SEQVITVR

INDEX RERVM ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS QVÆ IN TOTO

Hoc tractatu continentur, ordine alphabetico dispositus, in quo prior numerus marginarum numerum summariorum, posterior paginam denotat.

A

Aquæ

vel

D.

E.

F.

G.

H.

I.

L.

M.

modo

N.

O.

P.

Per-

Receptus

R.

Servitus

 donandi,

Stilli-

T.

V.

Viam

FINIS.

ERRATA.

PAg. 5. lin. 9. ab ult. inter Summar. num. 3. pro ſervitus lege ſervitutis. Pag. 14. lin. 7. ab ult. pro 3. l. 8. & pro 8. l. 3. Pag. 33. lin. 4. ab ult. pro 27. l. 28. Pag 45. lin. 8. pro ſuſpenſatione l. ſuſpenſione, Pag. 50. lin. 15. poſt differentia adde, ſed ſolum in hoc conſiſtit differentia, eadem Pag. 50. lin. ultim. pro in colum. lege in 1. colum. Pag 54. lin. 16. ab ult. pro Rau l. Raij. Pag 64. lin. 11. poſt in quæſt. adde 4. Pag. 66. lin. 9. ab ult. pro poſt lege poteſt, Pag. 92. lin. 13. ab ult. pro fit lege ſit Pag. 110. lin. 11. ab ult. §. 1. adde in l. 1. Pag. 111. lin. 13. in margine adde num. 12. Pag. 116. lin. 9. ab ult. pro ſuo lege ſuâ Pag. 133. lin. 5. pro trahes lege trabes. Pag. 137. lin. 2. pro onore lege onere. Pag. 144. lin. 10. ab ult. lege præcedenti. Pag. 148. lin. 3. ab ult. poſt illa, adde: conſuetudine large dicta quo quis dicitur. Pag. 157. lin. ult. pro verſ lege vel. Pag. 162. lin. 15. poſt vel non , adde: fecit tanquam in re communi, Sed. Pag. 162. lin. 10. ab ultim. pro tuneo lege teneo. Pag. 166. lin. 7. ab ultim. dele quis. Pag. 168. lin. 11. ab ultim. poſt ſtillicidium, adde: verſ. Pag. 185. lin. 12. ab ultima, pro l. 2. lege c. 2. Pag. 234. lin. 10 pro 6. col. lege 4. col. Pag. 241. lin. 12. pro decimo ſecundo, lege de ſecundo. Pag. 254. lin. 6. ab ult. lege dealbare. Pag. 262. lin. 15. ab ult. pro itu lege titu. Pag. 265. lin. 12. ab ult. pro, ſuo, lege: ſua Pag. 265. lin. ult. pro 6. q. lege 5. q. Pag. 287. lin. 12. pro lolum lege locum Pag. 300. lin. 16. ab ultima pro npn lege non. Pag. 310. lin. 16 pro 6. lege 7. Pag. 332. lin. 6. pro poſtatem lege poteſtatem Pag. 333. lin. 8, ab ult. pro 1. lege 2. Pag. 404. lin. 9. pro regaliter lege regulariter. Pag. 406. lin. 9. ab ult. pro Aquilam lege Aquiliam. Pag. 412. lin. 10. ab ult. adde in margine 74. Pag. 472. lin. 18. pro ubsque lege abſque. Pag. 482. lin. 18. pro l. 2. lege la 2. Pag. 495. lin 5. ab ult. pro colore lege colere. Pag. 502. lin. 17. pro Iabo. lege Iaco. Pag. 511. lin. 3. pro nun lege non Pag. 531. pro naufr. lib. 1. lege nav. lic. Pag. 561. lin. 15. ab ult. adde in margine 2. Pag. 565. lin. 8. lege fœtentibus. Pag. 606. lin. 11. pro ſundum lege fundum. Pag. 608. lin. 13. pro enſerit lege ſenſerit. Eâdem Pag. lin. 14. pro iniſtijs lege initijs.

ERRATA INDICIS.

PAg. 1. in 2. col lin. 11. ab ult. pro fidejuſſor lege an fidejuſſor. Pag. 2. col. 2. lin. 5. ab ult. pro multus lege mutus. In lit. D. col. 2. lin. 4. pro incederet lege incideret In lit. Q. 2. col. lin. 10. pro in anfructum lege in anfractum. In lit. S. 1. col. lin. 18. ab ult. pro grediendi lege ingrediendi.